CODEX
THEODOSIANVS
CVM PERPETVIS
COMMENTARIIS
IACOBI GOTHOFREDI

Viri Senatorij & Iuriſconſulti huius
ſæculi eximij.

PRÆMITTVNTVR CHRONOLOGIA ACCVRATIOR,
Cum Chronico Hiſtorico, & Prolegomena:

Subijciuntur Notitia Dignitatum, Proſopographia, Topographia, Index Rerum, & Gloſſarium Nomicum.

OPVS POSTHVMVM;

DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM,
recognitum & ordinatum ad vſum CODICIS IVSTINIANEI,

OPERA ET STVDIO ANTONII MARVILLII ANTECESSORIS
Primicerij in Vniuerſitate Valentina.

TOMVS QVINTVS.

195

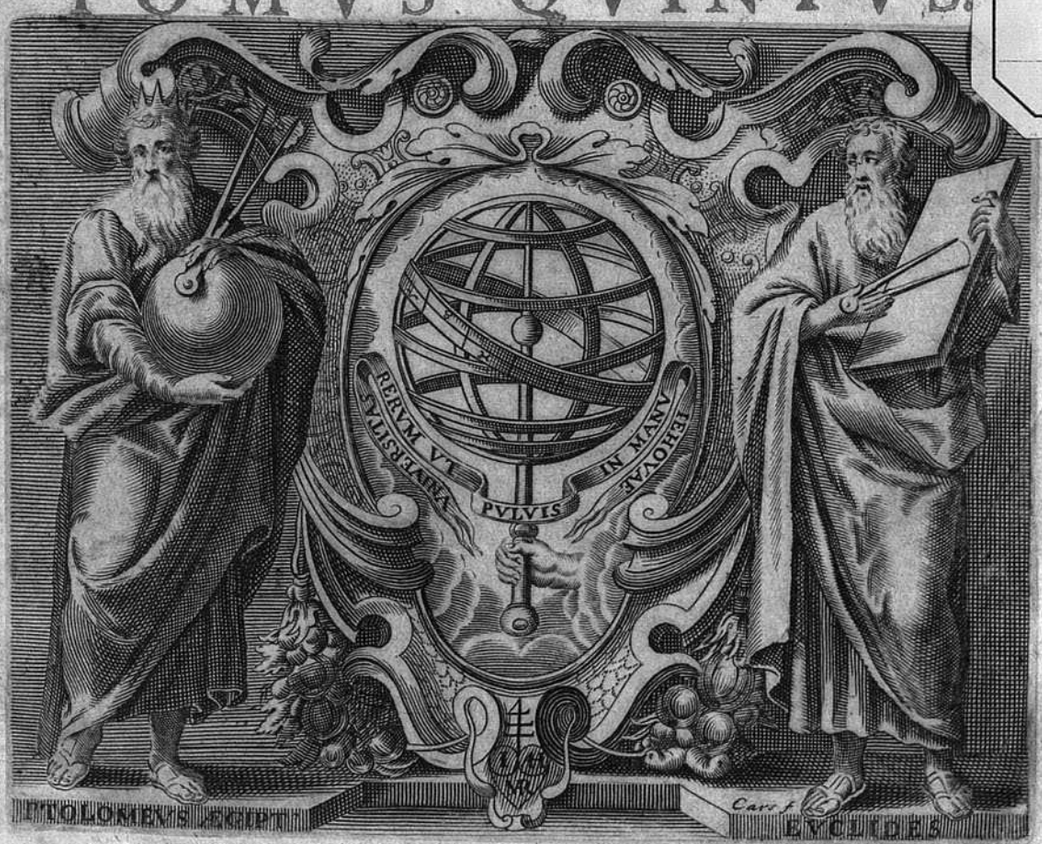

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS-ANTONII HVGVETAN,
& MARCI-ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXV.
Cum Priuilegiis S. Cæſ. Maieſt. & Regis Chriſtianiſſimi.

BIU Cujas

IN HOC TOMO TRES LIBRI CONTINENTVR.

LIBRO DECIMOTERTIO agitur de variis Professionibus, Negotiatoribus scilicet, Professoribus, Medicis, Artificibus, Nauicularijs, de Censu.

LIBRO DECIMOQVARTO agitur de iis quæ pertinent ad præcipuas vrbes in Orbe Romano (puta Romam Constantinopolim, Alexandriam & alias) de Corporatis, Politiâ & Priuilegiis.

LIBRO DECIMOQVINTO agitur de Operibus & Ornamentis publicis, de Voluptatibus & Spectaculis, Ludisque publicis, de Pace publica tuenda.

Priuilegium

BIU Cujas

Priuilegium S. Cæsareæ Maiestatis.

LEOPOLDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenores præsentium Vniuersis: Quod cùm syncerè Nobis dilecti. IOANNES-ANTONIVS HVGVETAN, & MARCVS-ANTONIVS RAVAVD, bibliopolæ Lugdunenses humillimè nobis exposuerint, quemadmodum CODICEM THEODOSIANVM *in sex Tomos distinctum cum notis & commentariis* IACOBI GOTHOFREDI *in folio*, propriis expensis typis committere, inque publicum edere constituerint quidem: vereantur autem ne quorumdam inuidiâ eadem opera alibi recudentium, impendij & laboris sui fructu frustrentur; ideoque Nobis demissimè supplicarunt, quatenus indemnitati suæ consulere, seque Priuilegio nostro Cæsareo ea super clementer præmunire dignaremur: Nos attento eo supplicantium laudabili, inque bonum publicum redundanti studio, eorumdem iustis precibus benigne annuerimus. Qui proinde omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopœis, aliisque quibuscunque negotiationem & rem litterariam exercentibus distinctè atque serio mandamus, inhibemus & vetamus, ne quisquam eorum Codicis Theodosiani Tomos seu opera intra sex annorum spatium, à prima editionis die numerandum, intra Sacri Romani Imperij, Regnorumque ac ditionum nostrarum hæreditariarum finem simili aut alio quouis typo vel formâ, siue in toto, siue in parte recudere, vel alibi recudendum dare, alibive impressum, apportare, venundare, vel distrahere clam vel palam, citra voluntatem, & absque illorum HVGVETAN & RAVAVD consensu & licentiâ præsumat. Si quis vero secus faciendo Priuilegium & interdictum hoc nostrum Cæsareum violare aut transgredi ausus fuerit, eum non modo huiusmodi libris perperam quippe recusis & adductis (quos quidem prædicti HVGVETAN & RAVAVD vbicúmque deprehensos, siue propria authoritate, siue Magistratus auxilio, sibi vendicare poterunt) de facto priuandum; sed & pœna insuper decem marcarum auri puri, Fisco nostro Cæsareo & fraudis vindici ex æquo pendenda, omni spe veniæ sublata decernimus mulctandum: dummodo tamen quaterna prædicti Codicis Exemplaria ad Cancellariam nostram Imperialem Aulicam transmittantur, ac in fronte Priuilegium hoc nostrum Cæsareum impressum exhibeant. Mandamus ergo vniuersis nostris & sacri Imperij; Regnorumque & Dominiorum nostrorum hæreditariorum subditis cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis aut præeminentiæ existant, tam sæcularibus quam Ecclesiasticis, præsertim vero iis qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel Superiorum suorum nomine, & loco iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam Priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè ac impunè transgredi, aut violari patiantur, quin potius contumaces quos compererint, præscripta pœnâ plecti, aliisque modis idoneis coërceri curent; quatenus & ipsi eandem mulctam pendere noluerint. Harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum sigilloque nostro Cæsareo munitarum, quæ dabantur in ciuitate nostra Vienna, die decima tertia mensis Nouembris, Anni millesimi sexcentesimi sexagesimi quarti: Regnorum nostrorum Romani Septimo, Hungarici Decimo, Bohemici vero nono.

LEOPOLDVS.

VVildericus Baro de VValdendorf V. Cancellarius.

Ad mandatum Sac. Cæsareæ Majestatis proprium.

REINERVS SCHRODER.

Summa Priuilegij Regis Christianissimi.

CAVTVM est LVDOVICI XIV. Franciæ & Nauarræ Regis Priuilegio, ne quis in Regno ipsius intra duodecim proximos annos ab hac impressione numerandos, excudat, vendat aut excudendum aut vendendum curet librum qui inscribitur, CODEX THEODOSIANVS cum notis & commentariis IACOBI GOTHOFREDI citra dicti GOTHOFREDI voluntatem. Ne quis item ex Regis subditis librum eundem extra Regni fines excudendum curet aut excusum vendat, sub pœna confiscationis librorum, & aliis contra delinquentes expressis in diplomate dato Parisiis die vigesima sexta mensis Iunij, Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

Ex mandato Regis Signatum, IVSTEL.

IVS prædicti Priuilegij Regij concessum est IOANNI-ANTONIO HVGVETAN & MARCO-ANTONIO RAVAVD Bibliopolis Lugdunensibus mediatè ab hæredibus defuncti D. IACOBI GOTHOFREDI iuxta pacta super id inita.

Prima hæc editio excudi desiit prima die Aprilis 1665.

CODICIS

BIU Cujas

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVSTERTIVS.

QVO AGITVR DE DVOBVS.

I. De variis PROFESSIONIBVS: Negotiatoribus, scilicet Medicis, Professoribus, Artificibus, Nauicularijs.
II. De CENSV.

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De lustrali Conlatione.*
II. *De argenti pretio quod Thesauris infertur.*
III. *De Medicis & Professoribus.*
IV. *De Excusationibus artificum.*
V. *De Nauicularijs.*
VI. *De prædiis Nauiculariorum.*
VII. *De Nauibus non excusandis.*
VIII. *Ne quid oneri publico imponatur.*
IX. *De Naufragijs.*
X. *De Censu siue adscriptione.*
XI. *De Censitoribus, peræquatoribus & inspectoribus.*

DE LVSTRALI CONLATIONE.

TITVLVS I.

XI. COD. IVST. *De lustralis auri collatione*, Quo *Titulo* absunt omnes *huius Tituli* Constitutiones: vtpote sublata hâc collatione ab Anastasio, teste Euagrio, & Zonara.

Præter *huius Tituli* leges, aliæ insuper de Lustrali Collatione plures *hoc Codice* occurrunt: putà *lex* 2.3.9. *sup. de Veteranis l.3. sup. de testimoniali: Lex 3. sup. de commun. Conc. lex* 50.72. *sup. de Decurion. l. vlt. inf. de excus. Artificum: l.*29. *de susceptorib. l.*8.10.14.15. *inf de Episcop.*

Item obserua *Quinque leges* hoc titulo ad *Ecclesiasticam* Historiam pertinere: putà *l.*1.4.5.11.16.

PARATITLON.

LVSTRALIS CONLATIO, *Rubr.* seu lustralis auri collatio, *l.*20.21. lustralis pensionis collatio, *l.*17. lustralis auri de pensio, *l.*11.17. functio Auraria, *l.*11.13.18.19. *h.t.* & Valent. *Nouella inter Theodos.*27. pensio Auraria, *l.*3. *sup. de testimoniali ex Tribun.*

BIU Cujas

& protector. l.36. inf. de Episcop. Auraria simpliciter *lege 29. sup. de suscept.* auri atque argenti indictio, *l.7. h.t. & l.72. sup. de Decurion.* inlatio, *l.15.* oblatio, *l.7.8.* pensitatio, *l 9.* præbitio, *l.1.* reditus, *l.9. sup de Veteranis:* & simpliciter conlationis obsequium, *l 1.* necessitas, *l.7.17.* functio, *l.20.21.* pensitatio, *l.5.* præstatio, *l.10.13.* erat vectigal, *l.20. h.t. & l.3. sup. de immun. conc.* erogationi publicæ iuuandæ, *l.6.* iuuandæ Reipublicæ, *l.6.* Quod indicebatur, *l.4.6.9.* Negotiatoribus, *l.1.3.4.5.9.10.12.15.16.17.18. h t. & d.l 3. sup. de testimon. & l.15. inf. de Episcop. & l.50.72. inf. de Decurion.* qui negotiationis seu transferendarum mercium curam habebant, *l.3. sup. de immunit. concessa:* mercatoribus, *l.6.7. 9. 11. & vltim. h. t. & l.72. sup. de Decurion.* negotiationem exercentibus, *l.8. infr. de Episcopis*, qui pecuniam habebant in conuersatione, *d.l.72.* quorum alia synonyma repetenda ex *l.2.4.5.8.9.10.12. 14.16.18.19. h.t. & l.16. infr. de Nauicul.* (vnde & sors negotiationis dicitur *l.10. h. t.* negotiatorum munia & pensitatio, *l.15. infr. de Episcop.* negotiatorum conlatio, *l. vlt. inf. de excusat. artificum:* negotiatorum dispendium, *l.10. inf. de Episcop.* (Item iis indicebatur seu incumbebat, qui fœnori studentes crescentis in dies pecuniæ accessione lætantur, *l.18.* Denique fuerunt & res quædam huic muneri obnoxiæ, apud quemcumque possessorem eæ essent, *l. vlt. h.t.*

¶ At non etiam hæc collatio incumbebat Curiis vel Ordinibus ciuitatum, *l.4. & 17. h. t. & l.50. inf. de Decurion.* Neque Rusticanis, colonis hominibus, siue Principis, siue priuatorum, Potiorum, Senatorum, omnibúsque aliis, qui siue per se, siue per alios innocenti industria, *l.12.* vernacula, *l.13.* id est, fructus domesticos suis possessionibus innatos, *d.l.12.* eáque quæ in his terris quas incolunt atque in eodem rure gignuntur, *l.3.* quæque Annus tulerit, *l.8.* quæ in eorum agris gigni solent, *l.10.* simpliciter vendunt, *l.12.* distrahunt, *d.ll.* quia hi non tam mercatorum loco haberi debent, quàm solertium strenuorúmque dominorum, *l.6. h.t* Item non Artificibus, putà Pictoribus, qui ea in mercibus habebant, quæ erant propria artis ipsorum, *l. vlt. inf. de excusat. artific.* Et iis qui manu victum rimantur aut tulerant, putà figulis, fabris: *l.10.*

Publicum cæteroquin hoc negotiatorum omnium munus erat, *l.12.14.* quo omnes Negotiatores tenebantur, *l.9.11.18.19.* omnium regionum, omnium dignitatum, *l.6.* etiam Decuriones mercantes, *l.4 h.t. & l.50. & 72. inf. de Decurion.* etsi ad domum Principis eiúsque sororum pertinentes, *l.5. & l. vlt. h.t.* etsi Ecclesiastici seu Clerici, *l.1.5.16.* etsi potiorum homines vel potiores ipsi, *l.5.* etsi militares, *l.13.* (excepto casu, *l.3. sup. de immun. concessa:*) etsi ex fiscalibus corporibus veluti conchylioleguli, *d.l.9.* Non tantùm in claris vrbibus, sed etsi in vicis & portubus, obscuris ac reconditis locis per possessiones diuersas: Valentin. 111. *Nouell. de negotiator. 27. inter Theodosianas.* Sic vt nullus immunis haberetur, *l.1.* exceptio immunitatis nulli tribueretur, *l.6.* nemo eximeretur, *l.12.* nullo priuilegio, *l.6.* nullius dignitatis quamlibet altissimo nomine, *l. vlt.* nullo Principis rescripto, *l.20* non Protectoria aut Domestici dignitate impetrata, *l.3. de testimonial.* nullâ potentiorum seu patrociniorum fiducia, *l.15. & d.l. vlt.* vnde & communis sors dicitur, *l.6.* Alioquin pro excusatis & à se defensis potentiores ipsi tenebantur, *d.l.15.* Ideò collationem ipsam sub parua minimáque contributione à singulis fieri oportebat, quo ij qui per gratiam elaberentur, apparerent: *l.20.* Officiáque seu Exactores qui elabi quemquam sciuissent, duplo multabantur, *l.12.* Hæc omnia ideo: quia bèneficium quibusdam datum, plebis iniuria est, *l.9.*

Excepti tamen priuilegio singulari ab hâc lustrali collatione fuerunt nonnulli siue in totum, siue in partem (1.) Primùm *Copiatæ*, per Occidentem, & quidem indefinitè, *l.1.* posteà, si exiguis admodum mercimoniis victum sibi vestitúmque conquirerent, *l.15. inf. de Episcop.* (2.) Clerici omnes alimoniæ causâ negotiationem exercentes, *l.8. inf. de Episc.* imò indistinctè, *l.14. inf de Episcop.* rursum si exiguis admodum mercimoniis victum sibi & vestitum conquirerent, *d.l.15.* intra Italiam & Illyricum in decem solidis negotiantes: intra Gallias, in quindecim, *l.11. h.t.* At non etiam Constantinopoli, *l.5.16.* (3.) Item *Veterani*, ex Constantini M. constitutione intra centũ folles negotiantes, *l.3. sup. de Veteranis*, ex Constantij pariter constitutione intra certum pecuniarum numerum, *l.2. h.t.* ex Valentiniani primum indefinitè, *l.9. sup. de Veteranis*, deinde vnius tantùm Quinquagenæ, *l.7. h.t.* ex Valentiniani Iun. intra 15. solidos, *l.14 h.t.* (4.) *Militibus* quoque quibusdam, quique in Palatio degebant, immunitas hæc speciali quandoque priuilegio data, *l.3. sup. de immun. concessa*, alioqui in commune militares quoque tenebantur, *l.1. h.t.* (5.) Excepti etiam *Nauicularij*, *l.16. in fin. infr. de Nauicular.*

¶ Quod ad *Formam* huius lustralis collationis attinet. Negotiatorum certa matricula erat, vt ostendit *lex 15. infr. de Episcop.* Certo tempore ad hanc præstationem vocabantur, *l.4. h.t. & l 14 & 15. infr. de Episcopis.* Indictione lustralis Conlationis facta, *l.4.6.9.* descriptio fiebat, *l.3.* seu adscriptio, *l.15.* distributio, *l.17.* cuius rei cura ad Negotiatores ipsos pertinebat: sic vt Mancipes ad eam rem de Corpore suo eligere deberent, *l.17.* Modus collationis istius fuisse videtur, *Quinquagesima, vel Quindena:* quod colligo ex *l.7.*

¶ Sequentium porrò Imperatorum constitutiones de lustrali collatione *hoc titulo* hæ sunt:

Constantij

Constantij *lex* 1. 2. 3.
Iuliani *lex* 4.
Valentiniani Sen. *lex* 6. 7. 8. 10.
Valentis *lex* 5. 9.
Gratiani & Valentiniani Iun. simul, *lex* 11.
Valentiniani Iun. *lex* 12. 14.
Theodosij M. *lex* 13. 15.
Arcadij *lex* 16.
Honorij *lex* 17. 18. 19.
Theodosij Iun. *lex* 20. 21. *seu vlt.*

DE LVSTRALI CONLATIONE.

¶ De COPIATIS *negotiantibus Solis à lustrali collatione immunibus.*

1. * Imp. CONSTANTIVS A. & Iulianus Cæs. ad Taurum PF. P."

NEGOTIATORES omnes protinùs conuenit aurum argentúmque præbere: Clericos excipi tantùm, qui" *Copiatæ*" appellantur, nec alium quenquam esse immunem ab huius Conlationis obsequio. Dat. IV. Non. Decemb. Acc. Rom." VIII. Id. Febr. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. COSS. [357.]

NOTÆ.

* Semel hîc monendum, omnes *huius tituli* leges abesse à *Cod. Iust. titulo*, huic concordante: causam iam dixi, & porrò dicam.
"Italiæ. Abest *hæc lex* quoque ab *Annalib. Ecclesiasticis* Baronij, hoc Anno, quò tamen referri eam oportuit.
"Tentaret quis, *& qui Copiatæ*: vt sic Clericis quoque aliis eadem immunitas tributa videatur, pariter vt anteriore eiusdem Constantij *l* 8. *infr. de Episcop.*
"De his *Copiatis* est quoque *lex* 15. *infr. de Episcopis*: de iisdem accipienda *lex* 12. *sup. de Veteranis.*
"Ergo pertinet *hæc lex* ad *Clericos* vrbis Romæ.

COMMENTARIVS.

A CONSTANTII Imp. super lustrali Conlatione constitutionibus (quæ res numero sunt) *hoc titulo* initium ducitur: nullis *hunc in titulum* expressis in id Constantini M. constitutionibus *de lustrali Conlatione* relatis: cùm tamen hic ille lustralis collationis seu *Chrysargiri* auctor feratur; & quidem vt volunt, fœdo reditu, etiam ex meretricum captura seu quæstu, item cum seuera exactione: Quo nomine proscribitur à Zosimo Gentili scriptore, sub Honorio Imp. *lib. 2. p. 691.* quem tamen Euagrius postea defensum iuit *lib. 3. cap. 40. 41.* cui paria fecit hâc ætate doctissimus Annalium Ecclesiasticorum Scriptor A. D. 330. *à num. 36. ad num. 42.* Constantini M. igitur crimen est, quòd Chrysargirum hoc πεντηκοστὸν lustrale singulis lustris soluendum imposuerit Negotiatoribus ad vilissimos vsque: imò etiam Meretricibus: tantáque acerbitate id exactum fuerit, vt matres liberos vendere, patres filias prostituere cogerentur: hæc Zosimus. Euagrius calumniæ dicam Zosimo scribit, sed eam non refellit. Quod verum est inquiramus. Et distinctè quidem de vtroque. De negotiatorum inquam prius collatione, tum de Meretricum tributo.

Aurum certè à negotiatoribus exactum diu ante Constantinum M. quod Alexander Seuerus Negotiantibus Romæ remiserit, tributâ immunitate, testis Lampridius p. 121. *Negotiatoribus*, inquit, *vt Romam volentes concurrerent, maximam immunitatem dedit.* Et post plura *p. 124. Aurum Negotiatorium, & Coronarium Romæ remisit.* Ecce distinctè Aurum negotiatorium longè ante Constantinum, quod Lampridius Constantini ipsius coætaneus quoque ad Constantinum eam ipsam Alexandri vitam scripsit, disertè testatur. Quare non is primus auctor huius auri Negotiatorij, vel hoc Lampridij testimonio. Deinde quæro Zosime, quando id à Constantino institutum? Nempe, vt tu vis post Constantinopolim excitatam, extremis Imperij annis, quibus prodigalitatem túque, aliíque ei obiicitis. Atquin si ipsas Constantini M. *leges* excutimus ante hoc tempus latas, medio Principatus tempore, reperiemus iis iam istius negotiatoriæ collationis mentionem fieri, tanquam ab antiquo instituto: Nempe enim Ann. 320. decennio ante Constantinopolis encænia *l. 2. & 3. sup. de Veteranis*: docet à mercatoribus non tantùm in nundinis ciuitatum proponenda dari solita, non tantùm publicanis vectigalia soluta: verùm etiam fisco aliquid præstitum. Verba *legis* 2. sunt hæc: *In quibuscumque nundinis interfuerint, nulla proponenda dare debebunt: publicanis quoque, vt solent, agentibus supercompellere, ab his Veteranis amoueantur: quiete post labores suos perenniter fruantur: Fisco nostro quoque eâdem epistolâ interdiximus, vt nullum omninò ex his inquietaret: sed liceat eis emere*

& vendere, vt integra beneficia eorum sub sæculi nostri otio & pace perfruantur, &c. Legis tertiæ verba hæc sunt: *Qui autem Negotij gerendi habuerit voluptatem, huic centum follium summam immunem habere permittimus.* Ecce, Veteranis immunitatem dat Constantinus M. A. D. 320. Negotiantibus, cuiusdam quantitatis, pro priuilegio: cuius nomine fisco nil penderent. Ergo in commune iam alij negotiantes pendebant. Quare si quid hâc parte à Constantino factum, formâ tantùm eius mutatâ: Fortè *Lustralis* hæc collatio ab eo facta seu πεπραιπρικὴ: quæ antea annalis, vel aliusmodi erat: sic vt, pro facultatum incremento, totidem lustris augeretur. Quod vtique satius visum, quàm per singula annorum vel alterius temporis momenta, per minutias temporum aurum negotiatorium exigere: siue fisci, siue negotiatorum ipsorum incommodo: quorum facultates toties excutere tum ipsis graue, tum fisco inutile erat, non apparente intra tam modicum tempus negotiationis seu lucri incremento. Contra negotiatoribus minus grauis lustralis collatio visa & fisco vtilior. Quare singulis lustris indictio facta, factâ descriptione, vt docet *lex 3. h. t.* & quidē ex *l.* 17. eius descriptionis sollicitudine ipsis negotiatoribus imminente, sicut Mancipes de Corpore suo ad eam descriptionem faciendam eligere deberent. Igitur lustralis hæc collatio hoc sensu Constantini institutum est, per se non iniustum: quod si Exactorum nequitiâ grauius & intolerabile factum, non iam Constantiniano instituto id tribuendum: neque ipsa lustralis collatio in inuidiam vocanda. Atque hæc de Chrysargyro seu lustrali collatione Negotiatorum.

¶ Sequitur præcipuum crimen de lustrali præstatione; seu Chrysargiro πορνικῶ, quod Meretricibus indictum ait Zosimus: sanè à Lenonibus lustralem præstationem pensitatam, Constantinopoli nominatim, & quidem *Veterum* incuriâ, testis est Theodosius Iun. qui eam Constantinopoli abrogauit (Florentio PP. auctore, qui & ne ærario quid deperiret, vt paria faceret, prædia sua inuicem tributo subsignauit.) *Nouella de Lenonibus* 18. Ann. 439. vbi inter cætera. *Nam cùm Lenonum calliditate damnabili circumuentum VETERVM videret incuriam, vt sub cuiusdam lustralis præstationis obtentu, corrumpendi pudoris liceret exercere commercium.* Et mox: *Si aut Lenones in hâc liceret vrbe versari, aut eorum turpissimo quæstu ærarium videretur augeri.* Et mox: *Ex cuius reditibus possit accedere, quod prædictum pessimum genus consueuerat pensitare.* Hæc de Lustrali collatione eorum qui lenocinium fecissent: de quo silet Zosimus. Sed de lustrali collatione his quæ meretricium fecissent, à Constantino M. impositâ, inuidiam facit Zosimus. Iam ante à Caligula ex empolis seu capturâ prostitutarum πορνικὸν τέλος, & ex lenonum quæstu exactum, testis Suetonius *cap.* 40. Et stetit vtrūque, quod tamen Ærario inferri noluit Alex. Seuerus, sed sartis tectis publicorum operum destinauit *p.* 121. *Lenonum*, inquit, *vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum ærarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphiteatri, & Ærarij deputauit.* Vbi postremo loco, si bene habet, *Ærarium* Saturni intelligit, cuius sartis tectis pariter hoc πορνικὸν destinauerit vt cæterorū. Denique noluit Alexander turpe hoc vectigal recondi, sed in opera publica impendi, quanquam Veteres alij habeant *Atrÿ*: alij *Stadÿ*. Vbi est qui *Atrium* tuetur, alius *Stadium*: mihi placeat *Odeium*, vel *Odeum*: Ergo & Lenonum & Meretricum vectigal fuit. Quod & ipsum Lustrale & Chrysargyrum factum nempe singulis lustris solutum. De Lenonio sanè lustrali constat ex *d. Nouella Theodosij*, quod ipse aboleuit: de meretricio Chrysargyro πεπραιπρικῶ seu lustrali iam olim ἀνέκυθεν inuēto & longo temporis spatio continuato, quod Anastasius dēmum ad legationem Monachorum Hierosolymitanorum, & Theodori Gazæi tragœdiam aboleuit, testis Euagrius, *lib.* 3. *c.* 39. 40 41. Cedrenus *p.* 294. Zonaras *tomo* 3. quibus addatur & Theodorus Anagnosta *Inst. Eccl. ecl.* 2. Constantinus Manasses *p.* 119. 120. & Suidas *in v.* Τιμόθ. & Ταξᾶι & duæ constitutiones Græcæ, quas ipsius Anastasij fuisse censet Cujacius *tit. de lustrali auri coll.* E quibus Euagrius addit, hoc Chrysargyrum non tantùm meretricibus impositum, verùm & mendicis qui stipem colligerent, itémque scortatoribus. Addit Cedrenus & Zonaras etiam repudiatis, etiam seruis, etiam libertis impositum. Addit idem cum Zonara Constant. Manasses, imò & equo, boui, mulo, asino, cani, fimo impositum. Ita quidem vt nominatim Euagrius, Cedrenus, id πεπραιπρικὸν fuisse disertè dicant; quomodo Zosimus illud ipsum quod à Constantino M. institutum vult: at non & Zonaras, qui annuum facit vectigal. Sed nemo Constantinum M. authorem facit, præter vnum Zosimum: Mirúmque, cum tot de lustrali collatione Negotiatoribus impositæ Constitutiones occurrant, in nullâ earum vel minimum indicium de πορνικῶ illo πεπραιπρικῶ extare: vt de Zosimi fide haud iniuriâ dubitari possit: Nisi fortè Constantini M. crimen in eo fuit, quòd vectigal id πορνικὸν ad se perductum, non sustulerit, & negotiationis genus hoc cæteris iunxerit, quod lustrali collationi seu Chrysargyro subiaceret. Mihi tamen duæ coniecturæ sub manum nascuntur. Neque Zosimum de meretricibus sensisse, apud quem legatur perperàm ἑταίρας pro ἑταίρους: vt ita indicare voluerit, *operarios* quoque qui manu victum quærebant veluti figulos, fabros, huic lustrali collationi obnoxios à Constantino factos fuisse: quos sanè posteà disertè ab hac collatione alienos esse voluit Valentin. Sen. *l.* 10. *inf. h. t.* Nempe ἑταίρους, σωεργοὺς; vel Zosimū lapsū, cùm *Tabernarios*, seu *Tabernas negotiatorias* exercētes, qui sanè lustrali collationi obnoxij quoque erant, (vt docet *lex* 8. *infr. h. t.*) pro Tabernariis meretricibus accepit: Quo gemino errore idem Constantinum M. quod reperisset ex Tabernaria natum, ex meretricio concubitu natum scripsit. Et hæc quidem hactenus.

¶ Ad legem Constantij quæ se nunc offert nos conferamus. Ea igitur solis COPIATIS exceptis, omnes omninò (siue Clericos, siue alios) lustrali collationi obnoxios esse iubet: vbi plurima notanda veniunt, quæ aliis deinceps *legibus* subseruient, ad quas ideò quoque breuiores erimus.

Primum ex principio *legis* colligitur hoc tempore lustralem collationem indictam: *Negotiatores*, inquit, *omnes PROTINVS conuenit aurum argentúmque præbere.* Scilicet, etsi lustralis collatio certum & definitum lustri recursum primo instituto suo indicet, attamen extra ordinem sæpè, quo erogatio seu necessitas publica iuuaretur, eam indictam reperio: quò spectat *hæc lex*: vt & eodem spectat quod dicitur *lex* 4. *infr. ab Auri atque Argenti præstatione, quod negotiatoribus INDICITVR* Et *lege* 6. *infr. Aurum mercatoribus atque argentum, quo erogatio publica iuuetur, INDIXIMVS. Igitur exceptione immunitatis nullus vtatur.* Et *lege* 14. *infr. de Episcopis*: (quâ hæc abrogatur) *Et cùm negotiatores ad aliquam præstationem VOCANTVR*, &c.

BIU Cujas

&c. Et *lege* 15. *d. tit. de Episcopis : Reliqua autem, quorum nomina negotiatorum matricula comprehendit, eò tempore, quo conlatio celebrata est, negotiatorum munia & pensitationes agnoscant.*

Secunda obseruatio est de *Clericis* Negotiantibus, vtrum videlicet illi à lustrali collatione immunes fuerint? quâ de re de Clericis inquiam ἐμπορικὸν βίον sectantibus (de quâ Clericorum & Religiosorum negotiatione v. tractatum Doctissimi Renati à Valle, quem mirum, ad *has leges* non attendisse) sunt in vniuersum *hoc Codice* octo constitutiones : Quatuor, *hoc titulo :* putà Constantij *hæc l.* 1. *h.t.* quibus adde & *l.* 8. 10. 14. 15. *inf. de Episcopis.* Valentis *l.* 5. *hoc tit.* Gratiani & Valentiniani *l.* 11. *hoc tit.* Arcadij *l.* 16. *hoc tit.* ¶ Constantij mens est *hâc lege*, Clericos quoque negotiantes lustralem collationem agnoscere oportere : Quod etiam Valenti placuit *d l.* 5. *inf.* & Arcadio *l.* 16. *inf.* solis *Copiatis* exceptis hâc Constantij constitutione : & quidem ex posteriore eiusdem Constantij constitutione, si exiguis admodum mercimoniis, victum sibi vestitúmque conquirerent, *l.* 15. *inf. de Episcopis.* Imò & Clericis aliis, ex anteriore eiusdem Constantij *epistolâ* Ann. 343. eadem immunitas tributa, si alimoniæ causâ negotiationem exercerent, *l* 8. *supr. de Episcopis.* At laxius paulò ex alia eiusdem Constantij *constit.* Ann. 357. *l.* 14. *inf. de Episcopis.* Rursum tandem hactenus si exiguis admodum mercimoniis victum sibi vestitúmque conquirerent Ann. D. 360. *d. l.* 15. *inf. de Episcopis.* Et ita quidem variè Constantius, quatuor illis constitutionibus, quæ super hâc re ab ipso latæ sunt; nempe *hâc lege* & *l.* 8. 14. 15. *inf. de Episcopis :* sic quidem vt *hâc lege* solis *Copiatis* hanc immunitatem tribuat : nisi putemus haud improbabiliter eandem & Clericis & Copiatis *hâc lege* immunitatem tribui : quomodo sanè Clericis iam antea tributa fuerat ab eodem Constantio *d. l.* 8. *inf. de Episcopis :* & postea quoque ab eodem Constantio Clerici & Copiatæ eadem immunitate, simul donati *d. l.* 15. *inf. de Episcopis :* vt perinde simul ambulauerint : *Clerici verò, vel hi quos Copiatas recens vsus instituit nuncupari.* Vt non improbabili coniecturâ hic legendum videatur, *Clericos excipi tantùm, & qui Copiatæ appellantur.* Quod etiam suadeat illud, quòd si lectioni vulgatæ stamus, Copiatæ Clericis connumerarentur, qui tamen ab his ab eodem Constantio *d. l.* 15. separantur, vt & ab Honorio *l.* 12. *supr. de Veteranis.* Sed nil temerè muto, de quo mox.

Tertiò igitur de *Copiatis* istis videndum est; qui *hoc Codice* nonnisi duabus Constantij constitutionibus diserte nominantur : putà *hoc tit.* & *d. l.* 15. *infr. de Episcopis :* Ipse Constantius *d. l.* 15. quæ data est A. D. 360. tribus post *hanc leg.* annis recenter institutos testatur; *Vel hi*, inquit, *quos Copiatas recens vsus instituit nuncupari.* Ergo Constantij sæculo, qui inde ab A. D. 337. imperare cœpit, instituti fuerint Copiatæ. Et tamen Constantino M. diserte Iustinianus *Nouellâ* 43. & 59. & Leo *Nouell.* 12. Decanorum & Lecticariorum qui cum Copiatis iidem sunt, institutionem tribuit. Et verò Balduinus quoque *comment.* 1. *de legib. Constantini* hos à Constantino institutos censet. Etsi scio multa in Constantini nomen transiisse, quæ filiorum ipsius erant. Hinc interim apparet, quam verè falsò Ignatio supposita fuerit epistola *ad Antiochenos*, vtpote cùm eâ κοπῶντες, hi cæteris ordinibus connumerentur. Horum officium, erat circa defunctorum obsequia; Epiphanius *fin. lib.* 3. *contra heret.* Κοπάζ οἱ τὰ σώματα τῶν ἐλλογίμων τῶν κοιμωμένων. Glossæ Philoxeni, Bispelliones, νεκροθάπται, κοπάζ. De iis vid. & *Nouellam Iustiniani* 59. Quare hi illi sint, quos Clericis sociat Honorius *l.* 12 *sup. de Veteranis*, & infaustis defunctorum obsequiis occupatos vocat. *Et quoniam plurimos*, inquit, *vel ante militiam, vel post inchoatam peractam, latere obiectu piæ Religionis agnouimus : dum se quidam vocabulo Clericorum, & infaustis defunctorum obsequiis occupatos, non tam obseruatione cultus quàm otij & socordiæ amore defendunt.* Hieronymus diserte vt videtur Clericis eos connumerans, ita describit *ep.* 49. *Clerici, quibus id officij erat, cruentum linteo cadauer obuoluunt, & fossam humum lapidibus construentes, ex more tumulum parant.* Sanè & *hâc lege* (cuius lectionem temerè non mutem) Clericis connumerantur, vt & alia ministeria Clericorum nomine sæpè censentur : de quo vid. Cuiac. *ad Nouell.* Quia & *l.* 16 *inf de Decurionibus*, quod de Clericis dicitur, quibus Clericorum priuilegia non debentur, id etiam de Copiatis accipio. Ergo *Copiatæ*, si non Clerici, Clericis saltem proximi : vtpote circa pium defunctorum & sepulturæ officium occupati : sicut pars hæc non pietatis tantùm in commune, vt iam olim; verùm etiam cultus pars haberi cœperit, vbi multa paulatim pietatis officia, vel ad pietatem irritamenta, in obseruantiam & cultus partem transierunt : de quo alibi : Iidem & *fossarij* dicti, de quibus Auctor *tractatus de septem gradibus Ecclesiæ ad Rusticum Narbonensem*, inter opera *D. Hieronym. cap.* 2. *tom. vltim.* Eosdem Liturgiæ Basilij & Chrysostomi à reliqua plebe distinguunt, & eos ante Cantores nominant. Porrò dicti *Copiatæ* communi sententiâ hactenus, tanquam si diceres Operarios, Laboratores, ἀπὸ τῆς κόπου καὶ κοπάζ. Ego non minus quoque malim ἀπὸ τῆς κοπίας, seu κοπάζειν quod significat quietem, & quiescere; Hesychius κοπίαι, ἡσυχίαι : κόπασον, ἡσύχασον : quâ voce & alij vtuntur; Aristoteles, & Euangelistæ, aliique : Addat & tertium aliquis, ἀπὸ τῆς κοπετῆς, id est, à planctu & lamentatione. Mihi illa à quiete deriuatio verosimilior, & Christianæ formulæ vicinior, placet : quâ mortui, quiescere, conditoria eorum cœmiteria dicta. Et sanè Epiphanij definitio eò alludit. Dicti iidem & *Lecticarij*, de quibus alij.

¶ Instituti porrò hi primum Romæ mihi videntur, quò *hæc lex* pertinet, vt docet eius subscriptio, *Acc. Romæ :* & per Italiam, quò referenda *d. lex* 16. *inf. de Episcopis :* quæ data ad *Taurum* PP. Italiæ scil. cum quâ & Ariminensis Synodi mentio fit. Mox peruagatus hic mos & per Gallias : quò pertinere autumo *leg. Honorij* 12. *sup. de Veteranis :* quæ inscribitur *Stilicani Magistro vtriusque militiæ.*

Obseruandum & illud, *hanc l.* eo tempore datam quo Liberio submoto, *Felix* Episcopum Romanum agebat : de quo prolixè ad *d. l.* 14. *inf. de Episc.* quæ isti *Felici* inscripta est. ¶ Postremùm, *hâc lege* quâ Baronius omisit, eiúsque interpretatione, Annales Ecclesiasticos deinceps augeri volo. ¶ Neque illud omittendum inter initia *huius tit.* occurrere & apud alios Scriptores huius lustralis collationis testimonia, veluti apud Basilium *ep.* 243. vbi πραγματικὸν χρυσίον vocatur : vbi ostendit quàm graue id fuerit, item huic obnoxios fuisse etiam qui ἐν τέλει erant.

BIU Cujas

II. * Idem A. & Cæs. ad Taurum PF. P.''

PRÆTER eos, quos manifesta probatio demonstrat sub armis militiæ sacramenta toleraſſe, quósque cùm requiem sortirentur, in pecuniarum certo numero immunitatem claruerit consecutos, vniuersi qui Negotiandi videntur'' exercere solertiam, ad onus Conlationis'' adstringantur. Acc.vi. Id. Iul. Karthagine, Constantio A. x. & Iuliano Cæs. III. COSS. [360.]

NOTÆ.

* Fortè *huic* iungenda *lex* 15. *inf. de Episcopis*: quæ & in eodem argumento versatur.
''Italiæ: quod his ipsis Coss. docet Ammianus *lib.*21. *p.*200. docet etiam *huius leg.* subscriptio *Acc. Karthagine*; Africa quippe sub PP. Italiæ fuit. Eidem hoc Anno inscribitur, quæ in eodem argumento versatur *lex* 15. *inf. de Episcop.* quam parum abest quin *huic l.* coassandam putem.
''Exerceat: similiter *l.*5. *inf.* ''Lustralis.

COMMENTARIVS.

VETERANOS solos, verósque, à lustrali collatione immunes esse iubet Constantius A. D. 360. De quâ Veteranorum immunitate sunt in vniuersum quinque *hoc Codice* constitutiones: putà Constantini M. *lex* 3. *sup. de Veteranis.* Hæc *nostra* Constantij, Valentiniani Senioris *lex* 9. *sup. de Veteranis*: & *lex* 7. *inf. hoc titulo.* Valentiniani Iunioris *lex* 14. *inf. hoc tit.* Neque tamen simpliciter & absolutè Veterani immunes fuêre: Nam & Constantinus M. *d. l.*1. *sup. de Veteranis*, centum follium summam tantùm eos habere immunem permisit. Quod ipsum vel certè huic proximum est, quod *hac leg.* Constantius definit, *Quos*, inquit, *cùm requiem sortirentur, in pecuniarum certo numero immunitatem claruerit consecutos.* At Valentinianus Senior, *d. l.* 9. *sup. de Veteranis*: in vniuersum immunes esse iussit, & quidem, addit ille, *secundum veterem consuetudinem parentum nostrorum*, id est, anteriorum Principum Constantini & Constantij, cùm tamen non tam effusam illorum liberalitatem fuisse iam ostenderimus. Quid porrò super hoc Valentinianus statuerit, *l.*7. *infr. hoc tit.* quid Valentinianus Iun. *l.*14. *infr. hoc tit.* ad *eas* dicetur.

¶ Duo ad *hanc leg.* adhuc notanda, primùm, *huic leg.* coniungendam videri, vel saltem proximo confinio cohærere *l.*15. *infr. de Episcopis*: quæ hoc ipso *Anno* data, ad eum ipsum *Taurum PP.* super hoc ipso etiam *argumento*, & Clericorum inquam, & Copiatarum à lustrali collatione immunitate.

¶ Secundò videri hoc tempore lustralem collationem indictam, & quidem iuuandæ erogationi publicæ seu militari: quo tempore Constantius difficillimo bello Persico maximè inligatus erat, atque in id magnos belli apparatus facere necesse erat: de quo vide hoc Anno Ammianum *lib.*19. *&* 20. & Zosimum *lib.*3. *p.*703. Quò etiam pertinet *lex* 6. *sup. de erog. mil. annonæ*, quæ hoc ipso Anno (mense superiore) data Hierapoli.

III. * Idem A. ad Senatum.''

RVSTICANOS colonósque Vestros'' inter negotiatores describi non oportet: scilicet, si nequaquam exercent negotiationis industriam: Siquidem in eo negotiationem & mercimonia non oporteat æstimari, si ea homines Vestri, ac Rusticani, etiam in vestris possessionibus commorantes, distrahant, quæ in his terris, quas incolunt, atque in eodem rure gignuntur. Dat. v. Non. Maij, Tauro & Florentio COSS. [361.]

NOTÆ.

* Iungendæ *huic l.* sunt complures aliæ, numero octo, putà *lex* 12. 13. *sup. de Pratorib. lex* 1. *sup. de Protostasia*, *lex* 48. *de Decurionib.* Item *lex* 1. *sup de metatis*: *lex* 7. *sup. de annonâ & tributis*, *l.*1. *sup. de publica compar. lex* 7. *inf. de operibus publicis.*
''Senatorum. ''Locus additus in *d. l.*12. *sup. de Pratorib. Gifyra*: Quod XXII. ab *Antiochiâ* (vbi hoc Anno Constantium fuisse, Ammianus, Socrates & *lex* 16. *inf de Episcopis* testantur) lapide notatur Tabulâ *Peutinger.*

COMMENTARIVS.

RVSTICOS, COLONOS in terris quas incolunt, nata vendentes, à lustrali collatione immunes esse iubet *hâc leg.* Constantius: pariter vt Valentinianus Senior *l.*6. 8. 10. & Valentinianus Iun. *l.*12. 13. *infr.* Tot scil. de hac *αὐτοπόλων*, immunitate à lustrali collatione constitutiones *hoc titulo* occurrunt; putà sex: Et duæ quidem posteriores, putà *lex* 12. 13. vnà cum *l.*6. sunt de iis qui non aliorum coloni, verùm ipsi fundorum domini per se innocenti industriâ fructus domesticos suis possessionibus innatos vendunt: Tres verò ex prioribus sunt de rusticis & colonis alienarum possessionum: ac nominatim duæ leges Valentiniani Senioris, putà *lex* 8. *&* 10. de colonis rei priuatæ, seu dominicarum possessionum: hæc nostra Constantij, est de Rusticis & Colonis Senatoriorum possessionum. Tandem *lex* 6. Valentiniani, est de vtrisque, tam qui per se, quàm qui per *homines* suos negotiantur. Omnes hi ex æquo à lustrali collatione immunes erant. Hâc ratione,

quæ

BIU Cujas

quæ redditur *d. l.6.* quia hi non tam mercatorum loco haberi debent, quàm solertium strenuorúmque dominorum.

Notandæ igitur hæ *sex leges huius tituli:* putà *lex* 3.6.8.10.12.13. & ad praxim deducendæ, in quæstione, *An solitus vendere fructus suos, dicatur mercator, & eius rei nomine Gabella debeatur, quæ aliàs soluitur ex venditione mercium?* de qua post Bartol. Paul. de Castr. Panormitanum, Francisc. de Claperiis *causar. fiscal. causa* 35. *quæst.*7. quam in rem alioquin allegatur *lex, nam quod liquidæ* 4. §. *item si quis*, π. *de penu leg.* quæ tamen ad rem nihil facit: ibi enim tantum fit oppositio eorum quæ paterfamilias ex fructibus suis vel mercator vendere solebat, & promercij causa habebat, & quæ in penum sibi seperabat. Et vera est Claperij doctrina, vt quis dicatur Mercator, duos contractus desiderari; vt ipse primùm *emat*, dein lucri gratiâ ipse *vendat*: Quod disertè comprobat *lex* 8. 10. 13. neque sufficit vt *simpliciter* vendat, vt loquitur *lex* 12. *inf.* Quare hæ *sex leges* deinceps ad illius quæstionis decisionem afferri poterunt: ac nominatim in Occitaniâ, in eo iure & vectigali quod vocant *l'Equiualent:* nam & ibi ad hanc collationem non tenentur, qui vernacula atque in suo nata distrahunt; quam in rem vide Ioan. Philippi *és Arrests de la Cour des Aydes, Article treiziéme.* Nunc de hypothesi *huius leg.*

¶ Nominatim igitur id quod dixi *hac leg.* constituitur de Senatorum Rusticanis & Colonis: quæ pars est prolixioris Constantianæ orationis *ad Senatum*, de iuribus Senatoriis: Nempe quibus Senatores oneribus subiaceant, veluti Prætura, de quo est *lex* 12.13. *supr. de Prætorib.* (quæ tamen ipsa Curiali conditione liberat, *l.*48. *supr. de Decurion.*) Item Protostasiæ muneri *l.*1. *supr. de Protostasia.* Quibus contrà, immunitatibus gaudeant: nempe Metati, *l.*1. *sup. de Metatis:* à tributis pro Colonis profugis, *l.*7. *supr. de annonâ & tributis:* à Synoneto, *l.*1. *supr. de publ. comparatione:* à collatione ad opera publica quæ Iudices æstimant in vrbibus ædificanda, *l.*7. *de operibus publ.* quæ octo *leges* omnes ex eadem Constantij *Oratione ad Senatum* desumptæ, *huic nostræ* coniungendæ seu coassandæ sunt, & quidem ita argumenti quoque paritate sociandæ veniunt. Ergo Senatorum quoque Rusticani & Coloni αὐτοπόλαι à lustrali collatione immunes sunt: si modò ea tantum quæ in his possessionibus, & in eodem rure, in quibus commorantur, distrahant: non verò si negotiationis industriam exerceant. Quod vtique cùm domini Senatores potentiâ ficti per hos facerent, vel facilè facere possent in fraudem Fisci, à Constantio distinctio hæc adhibita.

IV. * Imp. IVLIANVS A. Secundo PF. P." Post alia.

DECVRIONES," qui vt Christiani" declinant munia," reuocentur. Et ab auri atque argenti præstatione, quod Negotiatoribus indicitur, Curiæ" immunes sint: Nisi fortè, Decurionem aliquid Mercari constiterit: ita vt Ordines" ciuitatum ex huiusmodi reliquis sarcinarum" (vt iam diximus) amoueantur. PP." III. Id. Mart. Constantinop. Mamertino, & Neuitta coss. [362.]

NOTÆ.

* Repetita hæc lex *l.*50. *supr. de Decurion.* Sed altero capite ibi amplior. Et iungenda ei est *lex* 10. *supr. de extraordinar.* & *lex* 2. *supr. de Protostasiâ*: *l.*1. *supr. de locat. fundor.* Imò proculdubio & *lex* 1. *supr. de auro coronar.*

"Ita quoque *dictis legibus*: vna *l.*2. *de Protostasiâ*, exceptâ; vbi scriptum *Sallustio PP.* Verum idem semper est, Ammianus initio, *lib.*22. *Breui deinde Secundo Sallustio promoto Præfecto Prætorio.*

"Fugitiua est hæc prior sententia ab *hoc titulo*; quare eam explico ad *l.*50. *tit. de Decurion. supr.* vbi ea repetita.

"*Christiani* pro *Clericis, h.t.* & *l.*5. *infr* vbi dicam, & aliis *legibus.*

"Curiarum, seu Curias. "*inf.* Ordines Ciuitatum.

"quæ *suprà* Curiæ.

"*ex huiusmodi sarcinarum reliquis.* De *sarcina* voce in re tributariâ, v. *Gloss.*

"In aliis *legibus. Dat.*

COMMENTARIVS.

CVRIAS ipsas Ciuitatum à lustrali indictione immunes esse iubet *hâc leg.* Iulianus: & *l.*50. *supr. de Decurionib.* vbi hæc *lex* repetita extat: Idque etiam Honorius definit, *l.*17. *infr. hoc tit.* Et Iulianus quidem id ita iubet; nempe quòd ea collatio sub Constantio Imp. Curiis indicta fuisset, sic vt reliqua quædam eo nomine à Curiis deberentur. Quare & reliquorum indulgentiam, & huius indictionis immunitatem in posterum Curiis tribuit: hâc constitutione quæ prolixioris constitutionis ad *Secundum Sallustium PP.* datæ, pars est: Quâ in vniuersum Iulianus, indicto Christiano nomini & Constantinianis (vel vt Antiocheni dicebant χ & κάππα,) odio, vetera iura, abolitis Cõstantinianeis & Constantianis, restitutum iuit; ac nominatim circa Senatores, & ciuitates earúmque Curias. Hinc adeò possessiones publicas ciuitatum (proculdubio agonotheticas iurísque Templorum, ludis in honorem Deorum, & ædificiis sacris, sartis tectis destinatas) *Ciuitatibus RESTITVI* iubet, *l.*1. *supr. de locat. fundorum.* Hinc à *Senatoriis* domibus prototypicis & exactiones plebeiæ capitationis SVBMOVERI, iubet, *l.*2. *supr. de Protostasia.* Hinc Extraordinariorum munerum à Principe indictorum immunitatibus (proculdubio quæ *Clericis* tributæ) reuocatis, cunctos possessores ea implere pariter compelli iubet: *l.*10. *supr. de extraordinar.* Hinc Aurum Coronarium *Senatoribus* vel aliis indici vetat, *l.*1. *supr. de auro coronario.* Quæ *leges* omnes ex eadem constitutione desumptæ, *huic* nostræ coassandæ veniunt. Hinc denique *Decuriones*, vt Christianos, id est, Clericos munia Curialia declinantes, reuocari iubet *hâc leg.* quæ repetita extat *d. l.*50. *de Decurionib.* ad quam de eo dico prolixè, vbi in eam rem Libanij locum insignem adduco ex eius *orat. in Iulianum*, 10. *p.*256.297. ex Iuliani ipsius *ep.*11. *ad Byzantios:* & Sozomeni *lib.*5. *cap.*5. Ammiani *lib.*12. & 15. Philostorgij *lib.*7. *cap.*4. Hinc tandem Curiis & indulgentiam

Reliquo

BIU Cujas

Reliquorum & immunitatem à lustrali indictione tribuit: quæ à Constantio proculdubio Curiis indicta fuerat: vt cæteroquin Curiis grauia onera indicta à Constantio, vtpote Paganis: contrà à Iuliano subleuatæ, vt tales: de quo ad *d.l.*10. *de Decurionib.* Proculdubio Constantius Curiis hanc collationem indixerat, quod in commune fermè Curiæ negotiationem exercerent; & quidem frumenti: vt colligitur ex *l.*8. *π. ad municipal.* & *l.*5. *π. de administr. rerum*: & *l.*3. *π. ad leg. Iul. de annonâ.* Sed temperamentum hoc Iulianus secutus, vt Curiis immunitatem daret, etsi negotiarentur, at non & Decurionibus si ipsi negotiarentur *hâc leg.* quæ repetita *l.*50. *inf. de Decur.* Sicut è conuerso statutum à Valentiniano Sen. vt non ideò minùs quis ad Curiam ceu possessor prædiorum vocari possit, quòd iam lustralem collationem vt negotiator soluat, *lib.*72. *supr. de Decurion.*

---

v. * Impp. Valentinianus & VALENS AA. Secundo" PF. P.

NEGOTIATORES, si qui ad domum nostram pertinent, si modò mercandi videantur" exercere solertiam: Et Christianos," quibus si verus est cultus, adiuuare pauperes & positos in necessitatibus volunt:" Potiorum" quoque homines vel potiores, si possis" tamen his mercandi cura est, ad necessitatem pensitationis" adhibeas; præsertim, cùm Potiorum quisque, aut miscere se negotiationi non debeat, aut pensitationem debeat, quod" honestas postulat, primus agnoscere. Dat. xv." Kalend. Maij, Constantinop. Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Hinc interpolata est, & in alium planè sensum detorta, (sic vt ad lustralem collationem referri nullo modo possit) *lex* 1. *Cod. de Episcop. aud.* Sed & *l.*1. *Cod. de commerciis & mercatoribus.* Vt Cujacius iam rectè indicauit *initio tituli de lustrali auri collat.* Omisit *hanc leg.* Baronius: quâ tamen augeri Annales Ecclesiastici possunt.

"Perperam, *d.l.*1. *Cod de Episc.* vt & *d l.*1. *Cod. de Commerciis*, inscriptum ad Iulianum *Comitem Orientis*: Qui sanè etiam Iulianus Comes Orientis iam anno superiore 362. sub Iuliano Imp. mortuus fuerat, Arcadiúmque Rufinum in ea dignitate successorem habuerat, vt testatur Ammianus Marcellinus *lib.*...

"id est, exerceant: similiter *l.*2. *sup.*

"id est, Clericos, de quo mox.

"γρ. *votum* ἐπευχὴ ἁπλῆ professio: vel *votiVm*, id est, votiuum, scil. est. Neque quicquam præterea mutandum: Mainardi excerpta tentabant, *si possunt volunt*: reductis huc vocibus illis quæ mox alieno loco posita illi videbantur, *si possis.*

"Neque hoc mutandum in *potentiorum*, & mox, *potentiores*, mox vt ostendam: etsi ita immutatum *Cod. Iust. d. l.*1. *Cod. de Commerciis.*

"An *potior*? alij tentant. *paucis.* "lustralis. "adigas.

"Mallem ad superiora ita reuocari hæc verba, cùm potiorum quisque aut miscere se negotiationi non debeat, quod honestas postulat, aut, &c. Sed tamen nil muto, nam & ita habet *d.l.*1. *Cod. de Commerciis.*

"Ita quoque *d l.*1. *Cod. de Commerciis*: At in *l.*1. *Cod. de Episc. aud.* perperam variat ita, *Dat. xv. Kal. Mart. Constantinop.* mox alius ibi Consulatus adnotatus. *Valentiniano & Valente AA. Coss.* id est, annus proximè sequens; sequens non verò, quod quidam notant, quartus ab hoc.

COMMENTARIVS.

TRIA hominum genera, qui sibi lustralis collationis IMMVNITATEM iure quodam suo vindicare volebant, nihilo seciùs, atque alios negotiatores ad eam præstandam hâc constitutione suâ adigit Valens Imp. Anno D. 364. Ex quâ quidem Tribonianus *duas leges* deformauit, putà *legem* 1. *Cod. de Episcop. aud.* & *legem* 1. *Cod. de commerciis & mercatorib.* Illius verba hæc sunt: *Negotiatores si qui ad domum nostram pertineat, ne modum mercandi videantur excedere, Christiani (quibus verus cultus est adiuuare pauperes & positos in necessitate) prouideant* [*Episcopi.*] Hæc vox abest à MSS. teste Contio. Istius hæc: *Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, Potentiorum quoque homines necessitatem debitam pensionum vt honestas postulat agnoscere moneantur: vt per cunctos qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ denotionis effectus.* Et *hæc* inquam *lex* manifestissimè ex *hâc* nostrâ interpolata est: etsi in *subscriptione* varietas sit, etsi materia diuersa sit. In quarum *legum* sententia adsequenda multi multa frustrà moliuntur: In his Duaren 1. *Anniuersar.*57. Non iam reprehendo quod vtramque ita concinnauerit, vt noluerit eam ad lustralem collationem referri, quæ vtique tum sublata erat: sed ita innatam *leg.*1. *C. de Episc. aud.* vt alia omnia dicat, hoc scilicet Christianos Episcopos curare debere, vt ne Negotiatores etiam ad domum Principis pertinentes in mercando modum excedant. Hæc enim *legis* illius ex Triboniani mente sententia est: quæ per se non adeò abluderet à sæculo Valentis quoque; quo iam Episcoporum sollicitudini multa in politiâ commissa. Quod cùm nescirent quidam, ita opinati sunt id de Episcopis accipiendum, de quibus *l. vltim.* §. *Irenarchæ*, *π. de munerib. & honor.* Alij aliter *hanc leg.* interpretati sunt. Mirum itaque minus mihi videretur à Tribuniano, eo quo dixi sensu interpolatam hanc *legem*, pro eâ quam acceperat potestate, si modò scirem eum priorem *huiusce legis* partem intellexisse: quam eum nunquam cepisse certus sum: vtpote qui neque satis integram sibíque constare putauit, neque intellexit quid per *Christianos* hîc intelligendum esset: In quo & hodie cæcutiunt omnes: quo factum, vt ad *audientiam Episcopalem* & titulum de eâ eam traxerit, & modum seu fibulam negotiatorum lucris eâ imposuerit. Sed tamen hæc omninò Triboniani *eâ leg.* sententia est, quam ex *huius leg.* nostræ sensu hodie explicari non patior, quasi *eâ leg.* id ipsum dicatur, quod *hâc leg.* nostrâ. Neque patior proscribi Glossatores, qui rectè secundum Triboniani sensum, imò verba apertissima, eam interpretati sunt. Et error est Leonclarij 1. *notat ad Paratitla Gr. p.*193. qui Græcos *legem* illam ita accepisse putat, vt hîc accipitur. Verum equidem est, Græcos quam *legem* sub *tit. de Episcopali aud.* in Indice *libri primi* vno verbo tradunt,

tractare,

BIU Cujas

tractare, περὶ τελῶν, id est, *de vectigalibus:* eam ita vertere εἰ μὴ τὸ θεῖον διαφέρειν οἴκῳ οἱ πραγματευταὶ διδόασι τὰ πραγματευτικὰ τέλη. Verùm non illam *legem* 1. *de Episcopali audientia*, ibi verterunt, ex quâ nullum sensum eruere poterant, quomodo huius nostræ sensum Tribonianus non cepit: verùm eius loco, summam *legis* 1. *Cod. de commerciis*, quam congruere videbant, quæ perspicuè περὶ τελῶν est, & de πραγματικοῖς τέλεσι. *Necessitatem*, inquit, *lex* illa, *debitam PENSIONVM agnoscere moneantur.* Contra, quis quæso verba illa ne modum mercandi videantur excedere, quæ *illâ lege* 1. *Cod. de Episcop. aud.* extant, diuinare potuerit, imò detorquere ad tributa quæ ipsi mercatores soluere debuerint? Sic vidimus Triboniani infelicitatem in priore *huius l.* sententia non assequenda, & eiusdem impolitias in *l.* 1. *Cod. de Episcop aud.* concinnanda, quæ Græcis *illius legis* loco, clarioris alterius substituendæ occasionem dedêre.

¶ Nunc ad rem: Tria hominum genera vti dixi, quæ iure quodam & priuilegio personali immunitatem sibi lustralis collationis vindicabant, eidem obnoxia reddit Valens: Ad domum Principis pertinentes, Christianos, & Potiores: hi potentiâ freti: medij, cultus reuerentia; primi, Principis maiestate. Quæ omnia hâc parte perperam obtendi negat, rationibus vbique additis. Prius perspicuè videndum nobis est, quænam illa tria hominum genera fuerint.

1. *Ad domum Principis pertinentes, hâc l.* & iterum, *l. vlt infr. hoc tit.* sunt non tantum coloni rei priuatæ Principis, de quibus *l.* 8. *&* 10. *infr.* vel conductores domuum Principis; verùm etiam Palatini in ministerio citeriore Principis versantes: quo ipso sensu accipiendi & in *l.* 2. *de frum. vrb. constr.* vbi dicitur, *nulli ne diuinæ quidem domui nostræ frumentum de horreis publicis pro annona præberi oportere, sed panem coctum:* id est, ne Palatinis quidem; nam & his annona ciuica data: *l.* 7. *infr. tit. de annonis ciuicis*; non verò quod sciam, actoribus, colonis, conductoribus rei priuatæ.

2. *Christiani hâc leg.* non sunt, qui Christianam Religionem profitentur, verùm Clerici & Ecclesiastici cum voto: *Quibus*, inquit lex, *cultus est, & votum*, seu votiuum quoddam peculiare: nam ita omnino hîc scribendum; *quibus, si verus est cultus, adiuuare pauperes & positos in necessitatibus votum*, vel *votiVm*, id est votiuum, scil. est. Ita *Christianæ legis votum*, pro Clericatu, *l.* 16. *infr. de Episcop. &* *Christiani* quoque absolutè, pariter vt *hâc leg. & l.* 2. *sup. de Postliminio*, vnde desumpta, *lex Christianos* 11. *Cod. de Episcopali aud. & l.* 50. 153. *supr. de Decurion. & l. prox. supr.* tandem & Christianitas pro Clericatu, *l.* 123. *supr. de Decurion. l.* 11. *supr. de Pistorib.* quo sensu etiam Galli *Curiam Christianitatis* dixêre pro *Curiâ Ecclesiasticâ, votiuum*, id est, votis expetendum & expetitum: vt *l.* 1. *de feriis: l. vlt. quemadm. mun. ciu. l.* 27. *de Episc. l.* 2. *de expens. lud.*

3. *Potiores* hâc *leg.* sunt, pariter vt *l.* 2. *supr. de publica comparat.* qui in Prouinciis potiore auctoritate erant; qui vtique possessores fuerunt, vt *dicta lex* 2. ostendit. *Potiorum tantum*, id est possessorum *domibus delegatis.* Potiores potiori auctoritate; quomodo & Ammianus Marcellinus Gentilis Scriptor *lib.* 15. *Auctoritate potiores æternæ Vrbis Episcopos* dixit: quomodo habent constanter editi scriptique, etiam CL. Fauchetij propatrui mei. Ergo, *Potiores*, quibus opponuntur infimi, Plebeij, &c. His addantur & altissimis dignitatibus decorati, *l. vlt. infr. hoc tit.* ¶ Hos igitur omnes lustrali collationi subiicere voluit Valentinianus siue Valens *hâc leg.* rationibus additis, quæ ipsorum rationes & colores retunderent.

1. Nempe, ad domum quoque Principis pertinentes ei subiacere oportere, quod ea res non spectet Principis personam, verùm mercandi solertiam, quæ à quocumque tandem exerceatur, negotiatorem constituit, & sic negotiationis sarcinæ obnoxium. Id quod etiam statuitur à Theodosio Iun. saltem circa domum sororum Principis, *l. vlt. infr.*

2. *Clericos* quoque negotiantes hanc collationem defugere non debere aiunt Impp. (de quo semel plenè dictum ad *l.* 1. *supr. hoc tit.* & ad *l.* 11. *infr.*) vtpote cum neque sibi negotientur: verùm pauperibus, quoniam si verus est eorum cultus, id est si veri sint Clerici, *votum* hoc eorum esse oportet, vt pauperes & in necessitatibus positos adiuuent. Hæc inquam ratio est Imperatorum *hâc leg.* cùm tamen ex hâc ratione contrarium eduxerit anteà Constantius, *l.* 10. *infr. de Episcopis:* nempe ideò Clericos negotiatorum dispendiis minimè obligari oportere, *cùm certum sit*, inquit, *quæstus quos ex tabernaculis atque ergasteriis colligunt pauperibus profuturos:* & rursum idem ad Felicem Episcopum Romanum, *l.* 14. *d tit. de Episcop. Si quid enim vel parsimoniâ, vel prouisione, vel mercaturâ honestati tamen conscia congesserint, in vsum pauperum atque egentium ministrari oportet, aut id quod ex eorundem ergasteriis vel Tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id Religionis æstiment lucrum.* Quibus adde eandem rationem, quam ad Monachorum immunitatem fundandam affert Basilius *ep.* 304. ad quendam censitorem; τὰς πάλαι μὲν ἀποταξαμένους τῷ βίῳ νεκρώσαντας δὲ ἑαυτῶν τὰ σώματα ὡς μήτε ἀπὸ χειμάππων μήτε ἀπὸ τῆς σωματικῆς ὑπηρεσίας δυνάσθαι τι παρέχειν τοῖς δημοσίοις χρήσιμον ἀφιέναι τῇ σωτηρίᾳ. καὶ γὰρ εἴπερ εἴπ κῇ τι ἐπάγγελμα ζῶντες, ἔτε χρήματα ἔχουσιν ἔτε σώματα, τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν δεομένων κοινωνίαν ἀποκινδυνεύοντα τὰ δὲ ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς καταπεφθαρκότες. Qui locus *huius leg.* verbis apprimè conuenit. Nempe eadem ratio ad diuersa momentum facit pro rerum statu: scilicet modicam adhuc negotiationem exercentibus Clericis, item Clericis non quæ sua sunt quærentibus, sed votum suum reuerà implentibus, ratio illa facere debuit, vt à lustrali collatione immunes essent: at versis iam rerum vicibus, vbi videlicet iam negotiationem ἐμπορικὴν sectarentur, atque in vsus suos & priuatos Clerici quæsita vel absumerent vel reconderent, ratio hæc facere debuit, vt lustralem & ipsi collationem præstarent cæterorum more. Cæteroquin notum & illud Prosperi *lib.* 2. *de vitæ contemplat. Ecclesiasticas opes egenorum esse patrimonia.* Porrò ad hanc quoque lustralem, quæ à Clericis exigebatur, collationem pertinet meo iudicio quoque *epistola* 197. *Gregory Nazianzeni.*

3. Tandem & *Potiores*, Potiorúmque *homines* lustrali collationi obnoxios esse oportere aiunt Imperatores, quia aut miscere se negotiationi omnino non debeant, aut si sese immisceant, honestas postulet, vt ij primi agnoscant: scilicet & inde factum posteà, vt Honorius *l.* 3. *Cod. de commerciis & mercatoribus*, prohibuerit nobiliores & honorum luce conspicuos & patrimonio ditiores pernicioſum vrbibus mercimonium exercere, vt inter Plebeios & negotiatores facilius esset emendi vendendíque commercium.

¶ Illud monendum supereſt, hanc *legem* Valentiniano quoque tribui posse, non modò Valenti; quia etsi Valens à fratre iam adsumptus erat, attamen nondum inter eos diuisum hoc

BIU Cujas

tempore imperium fuerat, verum arbitrio Valentiniani res gerebatur, vt scribit Ammianus Marcellinus *lib.26. p.339.* Valentiniano Constantinopoli constituto, vbi *hæc lex* data, pariter vt *lex 3. sup. de iis quæ administr.* ¶ Hinc igitur iam apparet, Pancirolum erraſſe *2. var. c.172.* cùm ſcriberet *hanc leg.* ſic corruptam eſſe, vt vix aliquis ſenſus inde poſſit elici.

VI. * Idem AA. ad Florentium" Com. S. L.

AVRVM mercatoribus atque argentum, quo erogatio" publica iubetur," indiximus. Igitur exceptione immunitatis nullus vtetur. Omnium enim regionum huiuſmodi" homines, omnium dignitatum, hanc virilem iuuandæ Reipublicæ partem, ſine aliquâ priuilegij veniâ, iuſſimus ſuſtinere. ¶ Exceptio autem eos tantummodo in hac communi ferè ſorte defendet, qui proprio iure" per ſe aut homines" ſuos, qui euidentiſſimè cognoſcuntur negotiantes, non tam mercatorum loco haberi debent, quàm ſolertium ſtrenuorúmque dominorum. Dat. VI. Id. Sept. Diuo Iou. & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

"Eidem *Florentio Leoni S. L.* inſcribitur Ann. 365. prox. *l.3. ſup. de immunit. conceſſa*: & Anno ab hinc altero 366. *lex 11. ſup. de ſuſceptoribus.*

"Intelligit, vel maximè erogationem militarem: ita Libanius *orat. in Florentium p.428.* de hac luſtrali collatione agens, τῦ πολίμε δεομένε χρημάτων.

"*Iuuetur*, pro *iuuetur*: Ita mox: *hanc virilem iuuandæ Reipubl. partem iuſſimus ſuſtinere.* Ita & *l.19. inf. de Paganis*: & *rem annonariam iuuent*: vnde perperàm fecêre *iubente.*

"Mercatores. "γε. *rure.*

"Ita l.3. ſup. *Homines veſtri ne ruſticani*: & l.4. ſup. *Potiorum quique homines*: & l.7. inf. *Etſi per homines ſuos id exercent*: & l.10. inf. de Epiſcopis, *ab hominibus etiam eorum, qui mercimoniis ſtudent*: & l.14. cod. tit. *Verum etiam ab hominibus eorundem qui operam in mercimoniis habent.*

COMMENTARIVS.

IMMVNITATES omnes à luſtrali collatione quocumque loco, cuiuſcumque dignitatis hominibus, τῶν ἐν τέλει, qui & ipſi huic collationi ſubiacebant, vt teſtatur etiam Baſilius *epiſt.243.* conceſſas reuocat *hâc leg.* Valentinianus Senior, circa finem Anni 364. Solis Ἀυτοπώλαις, ſuis terris nata per ſe vel per homines ſuos vendentibus exceptis & immunibus declaratis, (de quibus iam ſemel *ad l.3.* dictum eſt:) ratione addita, quam & ibi illuſtrauimus & ad proxim. deduximus quæque hîc adhuc magis premenda, & ad praxim deducenda: nempe Negotiatorum ſi quæ onera ſunt mercatoribus, id eſt, merces ementibus vendentibus, imminere debent; non verò iis qui tantum vendant ſuo rure nata, *vernacula*, vt eleganter vocantur, *l.13. inf.* innocenti induſtria, *l.12 inf. hoc tit.* ſolertium ſtrenuorúmque dominorum loco. Quò pertinent *ſex huius tituli leges*: putà *lex 3. ſup.* hæc lex; *lex 8. 10. 12. 13. inf.* Hâc ratione quoque priuatorum in vſum vecta à prætorio immunia ſunt, *l.5. Cod. Iuſt. de vectigalib.* vid. & *l.202. π de V.S.* Excipiuntur & *l.3. ſupr. de immunitate conceſſa*, quæ eidem Florentio Com. S. L. inſcribitur Anno prox. militares quidam & in Palatio degentes, quibus id ſingulari priuilegio tributum, de quo ad *l.13. inf.*

¶ Cæterùm & *hæc lex* vt & *ſuperior* reſpicit ad indictionem extraordinariam luſtralem, iuuandæ Reipublicæ & erogationi militari: quod bis *hâc leg.* inculcat. *Quò erogatio*, inquit, *publica iuuetur*, *INDIXIMVS*; & mox: *hanc virilem iuuandæ Reipubl. partem, iuſſimus ſuſtinere.* Nempe, quia hoc tempore velut per orbem vniuerſum Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes ſæuiſſimè limites ſibi proximos perſultabant, vt ſcribit Ammianus *lib.26. p.338.*

VII. * Idem AA." ad Probum PF. P."

QVI in ſudore" bellandi ſtipendiorum gradus" vſque ad Protectores" meruerunt, vnius vaginæ" pretium," etiamſi aliis mercimoniis ſtudere videantur. Si quid autem ſupra hunc modum in mercimonij commutatione" habeant, pro eo quod amplius potuerit inueniri, ad neceſſitatem Conlationis arctentur. ¶ Omnes verò omninò, qui alterius" nomine" dignitatis, emeritæque militiæ honore" cumulati ſunt, etſi per homines" ſuos id exercent, ad oblationis" obſequia adſtringantur. PP. Karthagine, Kal. April. Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Eodem die Data Treueris *lex 50. ſup. de offic. Rector. prou.* ad eundem Probum PP. item eodem die Data Treueris *lex 4. eod. tit.* ad Viuentium PP. (Gallianum ſcil.) Concordat verò huic *l. lex 14. inf.* & *lex 3 ſup. de Teſtimoniali.*

"Gratian. *A.* tertij nomen *huic l.* adſcribendum: *v. Chronolog.*

"Illyrici & Italiæ: in quâ poſteriore fuit quoque Africa Diœceſis: in cuius Diœceſeos Metropoli, putà Karthagine, hæc lex *Propoſita* dicitur.

"*Sudor* bellanti. *Sudoris* vox militiæ propria. Ammianus Marcellinus extremo *lib.16. leui ſudore ſub Imperium venêre Rom.* & aliis profeſſionibus quæ militiæ proximæ. Capitolinus *in Maxim. ſedecim lixas vno ſudore deiecit.*

"decurſo ſtipendiorum ordine *d.l.14. inf.* ſortè, *gradu.*

"Vſque

"Vsque ad Protectoris honores. De Protectoribus, *suo titulo*, scil. 21. *lib.* 7.
"*vg. Vagenæ*, id est, Quinquagenæ: vel *Vedenæ*, id est, Quinquedenæ: illud malim.
"Locus est hic valdè corruptus, quem ita restituere conor: *vnius Quinquagenæ*, vel, *vnius Quindenæ expertes sint, etiamsi tales*, &c.
"id est, studeant.
"ita *l. prox. 8. inf. qui merces emendo atque vendendo commutantes.*
"veluti ex Tribunis, ex-Præpositis, ex-Domesticis: vid. *tit. de Testimon. 21. supr. lib. 7.*
"vmbratili, honorario, emendicato. "vmbratili.
"vid. quæ notaui ad *leg. 6. supr. h. t.* "lustralis.

COMMENTARIVS.

VETERANIS negotiantibus immunitas à lustrali collatione *quædam* datur, & quidem Veteranis, quibus PROTECTORIA dignitas concessa est, hâc Valentiniani Senioris constitutione Anno Domini 369. similiter vt Valentiniani Iunioris *l. 14. inf.* Honorij *l. 3. supr. de Testimoniali, ex-Tribunis, & Protectoribus.* Imò & Constantini M. *lege 3. sup. de Veteranis.* At non etiam iis qui honorarios & imaginarios codicillos huius vel alterius dignitatis, citra emeritam reuerâ militiam, impetrarunt: quæ sententia est *huius leg. in fine:* vt cæteroquin qui huiusmodi epistolas seu Testimoniales ex Protectoribus, vel ex-Præpositis, vel ex-Tribunis reportarunt seu impetrarunt, non decursâ militiâ, non habent ea priuilegia quæ ij qui ordine militiæ sub armorum labore decurso ad hos honores peruenerunt: *toto titulo sup. de Testimoniali, ex Tribunis, & Protectoribus*; scilicet, Veteranis pro præmio emeritæ militiæ, Testimonialibus, dignitas vel Protectorum, vel Præpositorum, vel Tribunorum dabatur: vt præter *hanc leg.* & *l. 14. inf.* docet *lex 1. 7. sup. de diuers. officiis: lex 153. sup. de Decurionib.* & titulus in id expressus *de Testimoniali ex Tribunis & Protectoribus*; sed & Symmachus *epistola 67. ad Ricomerem lib. 3.* & Paulinus *epist. ad militem quendam Religiosum*, quorum verba consignaui *initio tituli illius.* Cuius dignitatis Protectoriæ (concessæ fortè Veteranis) & varia alia priuilegia erant; putà, vt in criminibus fori ordinarij præscriptionem haberent, *l. 5. sup. de Veteranis:* vt à verberibus excusarentur, *l. 153. sup. de Decurionib.* vt à sordidis muneribus immunes essent, *d. l. 153.* vt à Tyronum collatione, *l. 18. sup. de Tyron. l. vlt. sup. de Veteranis:* denique vt immunitate gauderent à muneribus personalibus aut ciuilibus, *l. 2. C. de excus. mun.* quæ Diocletiani est; similiter igitur & his lustralis collationis immunitas quædam tributa. Non tamen simpliciter, verùm intra præstitutam aliquam summam & *modum*, & vt loquitur Honorius *d. l. 3. sup. de testimon.* à pensionis auratiâ institutâ [*præstituta*] summâ. Quæ quidem à Constantino M. statuitur centum follium, *l. 3. sup. de Veteranis:* à Valentiniano Iun. quindecim solidorum, *l. 14. inf. hoc tit.* putà vt intra eum modum negotiationis à lustrali collatione immunes essent: vltra eum modum, non item. Sed & *hâc leg.* à Valentiniano Sen. *modus* aliquis statuitur, quem Veterani illi immunem haberent à lustrali collatione: quomodo & *modus* aliquis Clericis, immunis statuitur, *l. 11. inf.* & Veteranis *l. 14 inf.* Verùm quinam ille modus sit qui *hâc leg.* designatus fuerat; hodie non apparet; *Vnius Vaginæ*, inquit, *pretium etiamsi aliis mercimoniis studere videantur: si quid autem supra hunc modum*, &c. Igitur verbis illis: *Vnius Vaginæ pretium*, necesse est modus statutus fuerit, vt sequentia illa mox ostendunt.

At quid hic faciat *Vagina?* Etsi scio in re nummariâ *Siliquæ* nomen vsurpari, quæ aliàs thecam siue *vaginulam* quâ fructus continetur, significat, teste Isidoro: Sed quid hoc ad rem præsentem, cùm *siliqua* fuerit tantum vicesimaquarta pars solidi? Igitur mihi mens ea, hîc reponendum *Vogenæ*; & mox totum locum ita emendo: *Vnius Vagenæ expertes sint, etiamsi tales mercimoniis studere videantur*; vel *vnius Vagenæ expertium etiam sint: si* &c. *Expertium sint*, id est, expertium nuncio. *Vagena* porrò pro *Quinquagena.* Nempe inter numerorum notas *V.* pro quinque: igitur compendiosè *Vagena*, pro *Quinquagena*; scilicet vnius *Quinquagesimæ* immunitas hic indicari videtur: pro quâ neque portoriam neque lustralem collationem Veterani Protectores soluere debuerint. Certè *Quinquagesimam* negotiatores perdere soliti, & aliquando *Quadragesimam*, portorij nomine. Testis Symmachus *lib. 5. epist. 62. Quæstores*, inquit, *ordinis nostri nunquam ferarum suarum portorium contulerunt: Nunc à fratre meo Cynego V. C. QVINQVAGESIMÆ vectigal exigitur, quod solos vrsorum Negotiatores, vtpote quæstui seruientes, oportet agnoscere.* Et epist. 65. *QVADRAGESIMÆ portorium* [*siue vectigal*] *non rectè poscitur à Senatoribus Candidatis. Hoc tibi etiam pro Cynegio V. C. dudum missis litteris indicaui.* Vbi alterutro loco necesse est menda irrepserit, cùm de eadem re agatur, non de diuerso portorio: & quidem posteriore irrepsisse puto: nam etsi Quadragesimæ vectigal quoque iam olim fuerit, vt docet Sueton. *Vespasiano cap. 1.* & Caligula, *cap. 40.* Tacitus, *lib. 13. in rebus Neronis*; & Quintilianus *declamat. 359.* attamen & Quinquagesima quo que iam olim fuit. Idem Tacitus eodem loco *lib. 13. Manet abditio Quadragesimæ Quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus nomina publicari inuenerunt.* Dio *lib. 55.* τὸ τέλος τῆς πεντηκοστῆς ὁπότε τῇ ἀρχῇ αὐτὸς ἐκ τῶν ὅπλων ἐπήγαγε. Error igitur natus ex notâ numeri. Cuiusmodi errores ex numerorum notis natos notauit Scaliger *in postremo de re nummaria, p. 39.* & *in epistolâ Paschali* Ambrosij 83. & apud Celsum *lib. 5. cap. 17.* Ex eodem errore, solidus σάγιον dictus, qui ἑξάγιον dici debuit, quia solidus sexta pars vnciæ erat, de quo ad *l. sup. de ponderatoribus:* nato errore ex nota ς. pro ἓξ Anonymus *de ponder. & mens.* τὸ ἀπάριον, δηνάριον ἤτοι σάγιον ἓν ἥμισυ; occurrit illic sæpè. Igitur, si emendatio nostra rectè habet, tum Valentinianus Sen. *hâc l.* Veteranis istis intra Quinquaginta folles negotiantibus immunitatem dederit, ac proinde dimidiam eius tantùm, quam Constantinus tribuerat, centum videlicet follium; *l. 3. sup. de Veteranis.* Et ita quidem mihi videtur: etsi fortè erit qui arg. *legis 14. inf. hoc tit.* reponere mallet *Vadenæ*, id est, *Quindenæ:* vt ita *quindecim* solidorum pariter vt *d. l. 14.* immunitas *hâc leg.* Veterani his tribui videatur. Verùm prior emendatio, quæ etiam ad communem lectionem magis accedit, magis quoque mihi probatur.

BIU Cujas

VIII. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Claudium" Proc. Afric.

MI tantùm ad auri argentíque detineantur" oblationem," qui merces emendo atque vendendo commutantes," qui" in exercitio Tabernarum vsúque versantur : Non etiam Coloni rei nostræ, qui ea distrahunt, quæ in dominicis" possessionibus annus tulerit. Dat. VI. Kal. Maij, Triueris, Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Concordat huic *l. lex 7. inf.*
" *Claudius* Proconsul Africæ sub Valentiniano Sen. Cui præterea inscribitur *lex* 18. *infr. de Episcopis lex* 12. *inf. de Pistoribus lib.6 sup.de Legatis.* Et *lex* 2.*Cod. de priuil. dom. Aug.* quæ *huic* fortè sociandæ est : vbi tamen dignitatis titulus abest.
" *Detineantur*, pro simplici, *teneatur.*
" Eadem oblationis vox occurrit *l.7. sup. inf.*
" Ita & *l.7. sup. in mercimonij commutatione habeant.*
" Vel tollenda hîc vox, *qui* ; vel ita legendum, *commutant & qui*, &c,
" *Dominicis*, id est, Principis.

COMMENTARIVS.

COLONI rei priuatæ Principis αὐτοπῶλαι, id est, vendentes nata in possessionibus Principis quas incolunt, seu *vernacula* (vt loquitur *lex* 13.) *hâc leg.* & rursum *l.* 10. *infr. hoc tit.* à Valentiniano immunes à lustrali collatione declarantur : Pariter, vt Senatorum Coloni *lib.3. sup.* pariter vt priuati qui ipsi fundis suis nata vendunt, *l.6.12. 13.* Denique hi solùm lustrali collationi subiacent, qui merces emendo atque vendendo commutant : & vt quis mercator dicatur, duo contractus desiderantur, vt ipse primùm *emat*, dein ipse *vendat :* quod *hæc lex* apertissimè indicat : & *lex* 10. *inf. in fin.* de quo iam ad *l.3. sup.* & qui in exercitio *Tabernarum* vsúque versantur. *Tabernarum*, scil. negotiatoriarum : vbi merces erant venúmque exponebantur : quarum multa mentio in iure. A quibus, vt omittam alias regiones, veluti propè Romam, Galliam, etiam in Africa (quò pertinet *hæc lex*) loca designari cœpêre : Cuiusmodi hæc in *Tabula Peutengeriaca* obseruo : *An Taberna, Prisçu Taberna, Turris & Taberna : Flacci Taberna : ad Cypsaria Taberna, Rufini Taberna.* Et in *Itinerario* Antonini, *Tabernis, p.*82. ¶ *Colonis* igitur rei priuatæ *hâc leg.* consulit Valentinianus : quibus & aliâ ratione consulit *l.2. Cod. de priuil. domus Augustæ*, quæ eidem *Claudio* inscribitur, & fortè huic iungenda est : cuius dignitas, etsi in *Inscriptione* non exprimatur ; ex parte tamen, ipso *legis* contextu, satis indicatur : & dum *spectabilis sinceritatis* titulo compellatur, & ipsa subiectæ materiæ ratione, vbi agitur de *frumenti* collatione : Colonis inquam rei priuatæ *ea l.2.* consulit Valentinianus Sen. dum locis solitis proprias functiones seu frumenta in iisdem locis vbi remanent, præberi ab his iubet ; non etiam eò vsque portare, quò graue atque damnosum est prouehere : etsi aliàs quoad Canonicas functiones, eos eadem conditione quâ cunctos haberi voluit, *leuandorum Prouincialium causâ.* Quæ *lex* in summam alioquin eodem pertinet, quò *lex...sup.de annon.& tribut.* nempe ne translatio annonarum plus dispendij habeat, quàm ipsa collatio.

IX. * Idem AAA. ad Leontium Cons. Fœnicis."

OMNES iam nunc" studio negotiationis intenti, seu Conchylioleguli," seu ex aliquolibet" corpore mercatores, ad pensitationem auri, quod negotiatoribus indicitur, compellantur : *Beneficium*" enim *quibusdam datum, plebis iniuria est.* PP. Byrito," prid. Kal. Iul. Modesto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
" *Leontius Fœnices* consularis sub Valente Imp. Ad eum extant variæ Libanij *epistolæ* : inter alias *epist.*939. vel potius 954. quæ incipit χαίρειν ἔχω : vbi de Sidoniis : & de quodam nominatim Sidonio agit : Huiúsque Leontij tangit administrationem ἀρχὴν, laudésque eius & egregiam administrationem prædicat.
" *Iam nunc*, id est, ex die præsenti continuò, deinceps, indubitatè *hoc tit.* & *l.1. supr. de offic. Rector. Prouinc. l.2. supr. de Salat.S.L. l.17. sup.de Tyronibus : l.2. sup. de Veteranis : l.31. sup.de annona : l.vlt.sup.de collat.donat.*
" De iis *suo titulo sup.lib.*10.*de Murilegulis* : vbi *l.*5. *Conchyleguli* dicuntur, in *l.*17. pariter *Conchyloleguli.*
" id est, alio quocumque.
" De hâc odiosâ vectigalium immunitate quibusdam data, v. *Forner.*1. *select.*10. & nos multa *supr. tit. de immunit. conc. aliisque locis.*
" *Beneficia* id est, immunitates, *hoc tit.* & *l.*26. *supr. de annona : l.*18. *supr. de extraordin.* & alibi vid. *Gloss.*
" Hanc *subscriptionem* mox perpendo, & cum *Inscriptione* compono.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

CIVSCVMQVE Mercis Negotiatores lustrali collationi subiacere iubet *hâc leg.* Valens Imp. Ann. D.372. Atque ideò beneficia,id est,immunitates quibusdam negotiationibus, vel quibusdam Corporibus datas,*hâc leg.* reuocat, sic vt *omnes* deinceps negotiatores huic collationi obnoxios esse velit. ¶ Ac nominatim quoque Conchyliolegulos,qui scil.conchyliorum negotiationi intenti erant: de quibus *suo titulo, lib.*10.*de Murilegulis.* Quod accipiendum non est de illis Conchyliolegulis, seu familiis Conchylegulorum, vel Conchyliolegulorum, qui huic conditioni adstricti in Principis vsu erant: de quibus propriè *eo titulo*: verùm de liberis negotiatoribus, & mercatoribus. Hi scilicet immunitatem à lustrali collatione aliquando impetrasse videntur singulari quadam istius mercis prærogatiua, tanquam eximiæ cuiusdam mercis non Plebeiæ negotiatores, quomodo *Librariam*, & *Vitrariam* mercem hodie immunem videmus: quam immunitatem reuocat *hâc leg.* Valens Imp. Ratione eâ additâ,quæ satis perspicua, quámque alibi iam sæpè expendi. Et hæc quidem ita Valens *hâc leg.* emissâ ad *Leontium Consularem Fœnices*, de auro lustrali: qui ipse alioquin Leontius egregius auri spretor fuit, & ob egregiam administrationem summoperè laudatur *epistola ad eum* 939. *in M. S. Regio.*

¶ Illud summoperè notandum, pertinere *hanc leg.* ad Fœnicem: vbi hæc merx, & baphia purpuraria, vt latè ostendo ad eum *tit. de Murilegul.* Quare & *hæc lex* Leontio Consulari Fœnices inscribitur, simul & Proposita *Byrito* dicitur, quæ vrbs Byritus, etsi hac tempestate Phœnices Metropolis non erat (erat enim *Tyrus* Metropolis) attamen frequentissima mercatoribus,atque omni hominum genere erat. Quare etsi Constitutiones Principum ad Fœnicem pertinentes, vel ad Consulares Phœnices directæ, Tyrum mitterentur, atque ibi acciperentur, vt docet *lex* 4. *supr. de Tyronib.* attamen Beryti quoque fermè eæ velut in legum matrice proponebantur, vt docet *eadem lex* 11.& *hæc lex*, & *lex* 2.*sup.de agentib.in reb. l.*41. *supr. de cursu publ.* aliæque complures, quas ad *eam leg.*11. cumulaui. Sanè ibidem (Beryti inquam) propositæ hoc ipso Anno, *lex* 1 *infr. de Naufrag.* & Anno proxim. *lex* 63. *supr. de Decurionib.*

---

x. * Imppp. VALENTINIANVS, Gratianus" & Valens AAA. ad Italicum Vic. Italiæ."

COLONOS rei priuatæ, vel cæteros Rusticanos," pro speciebus" quæ in eorum agris gigni solent, inquietari non oportet. Eos etiam qui manu victum rimantur, aut tolerant, (figulos videlicet, aut fabros) alienos esse à præstationis molestiâ discernimus:" Vt hi tantùm, qui pro mercimonio, & substantiæ" mercede, ex Rusticanâ plebe inter negotiatores sunt, sortem" negotiationis agnoscant, quos in exercendis" agris ingenium" iampridem studium non retinet, sed mercandis distrahendísque rebus institutum vitæ & voluntatis implicuit. Dat. Non. Feb. Med. Gratiano III. & Equitio v. c. COSS. [374.]

NOTÆ.

* Concordat huic legi *lex* 8. *supr.* & *l.*3.6.12.13.
"Inuersa hic Imperatorum nomina scribendum *Valentinianus, Valens,& Gratianus.*
"*Italia* quoque lustrali collationi obnoxia fuit.
"ita quoque *l.*3. *supr.*
"de *specierum* appellatione hac v. *Gloss.*
"*vg. decernimus*: etsi aliqua interpretatione illud sustinere quis possit.
"id est, facultatum. "incremento: *Merces* pro incremento.
"*Sors* communis, *l.*6. *supr.* id est, onus.
"*vg. ingenitum*, vel *ingenuum*, id est, naturale, genuinum. Illud malo.
"de hâc *Exercendi* voce hic propriâ, v. *Gloss.*

COMMENTARIVS.

RVSTICANOS & Colonos siue rei priuatæ Principis (de quibus fuit quoque *lex* 8. *supr.*) siue alios (de quibus fuit *lex* 3.6. erunt *lex* 12.13. *inf.*) αὐτοπώλας. Itémque MANV victum rimantes, veluti figulos, fabros, immunes esse à lustrali collatione definit Valentinianus Sen. *hâc leg.* Ann. D.374. quibus addantur & Pictores *l. vlt. de excus. artific.* Exceptis tamen Rusticanis, qui inter eos negotiatores sunt, *vitæ instituto*,quíque non sunt αὐτοπώλαι, sed ἀλλοπωλιοπώλαι: denique qui negotiationem exercent, pro mercimonio,& substantiæ mercede,id est, pro augendis facultatibus suis: vt familiaris rei amplitudo cumuletur, vt loquitur *lex* 13. *inf.* non iam vt rusticani ingenito studio agrorum exercendorum, verum instituto vitæ & voluntate. Quod exceptionem illam attinet qua ij qui manu victum rimantur, veluti figuli fabri à lustrali collatione excipiuntur,notandum aliquando tamen per iniuriam ad eam illos vocatos, vt discere est non tantum ex *hâc l.* quâ id iam prohibetur, verum etiam ex Libanij *Orat. in Florentium*, *p.* 427. 428. ὁ ἀφόρητος φόρος ἀργυρος ἢ χρυσὸς φρίττειν ποιῶν τὰς πεντετηρίδας ὄνομα μὲν γὰρ ἐυπορίας ἀπὸ τῆς ἐμπόρων τῷ πόρῳ τάλῳ τῇ θαλάττῃ ἢ ὀνείαν εἰς διάδοσιν χρωμένων ὅις μόλις ἄρτια περισφέρουσιν αἱ χεῖρες ἀπώλλωλαι; διαφεύγει ἢ ἁδὲ γενυρόρραφος, &c. Denique in hoc Negotiatores, seu Mercatores & Artifices distabant: qui & alias differunt: de quo post alios v. Claperium *decis. fiscalium caus.* 35.9.6.

BIU Cujas

XI. * Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Hesperium PF. P.''

ETSI omnes mercatores spectat lustralis auri depensio, Clerici tamen intra Illyricum & Italiam, in denis solidis: intra Gallias, in quinis denis solidis immunem vsum conuersationis'' exerceant. Quidquid autem supra hunc modum negotiationis versabitur, id oportet ad functionem aurariam deuocari. Dat. III. Non. Iul. Aquileiæ, Auxonio & Olybrio COSS. [379.]

NOTÆ.

* Parum abest quin *huic legi* iungenda videatur *lex 2. sup. de desertoribus.* Omisit *hanc legem* Baronius *in Annalibus Ecclesiasticis Anni*, quò tamen ea referri potest.

''Illyrici, Italiæ & Galliarum, de quo mox.

''*Conuersatio*, pro negotiatione, *hâc l.* & *l.2. sup. si quis pecun. confl. l.1. sup. de Conlat. æris: l.72. supr. de Decurionib. l.2.3.infr. de Suariis: l.48. infr. de hæreticis*: vide *Gloss.* hinc & mox: *quidquid negotiationis versabitur.*

COMMENTARIVS.

CLERICIS hactenus à Constantio immunitas à lustrali collatione haud adeò distinctè & limitatè data fuerat, verùm indeterminatè: vel enim ab eo data fuerat alimoniæ tantum causâ negotiationem exercentibus, *l.8.infr.de Episcopis:* si exiguis admodum mercimoniis victum sibi & vestitum conquirerent *l.15. d. tit. de Episcop.* vel etiam indistinctè data fuerat, *l.10. & 14. eod.tit. de Episcop.* hoc præsuppositio quod quæstum negotiationis omnem in pauperes erogaturi essent. Valens contrà, & contrariâ illatione, Clericos omnes negotiantes lustrali collationi obnoxios fecit, *l.5. sup.* At enim Gratianus (cuius potiores partes) & Valentinianus, fratres, hâc constitutione certum solidorum numerum statuunt, intra quem Clerici negotiantes immunes essent à lustrali collatione: nempe in Illyrico (Occidentali scilicet: nam Orientali potiebatur Theodosius M.) & Italiâ intra decem solidos, in Galliis intra quindecim.

¶ Quas quidem tum iuris mutationes, tum & proportiones ad Historiæ Ecclesiasticæ cognitionem multum facere puto: Nempe quandiu, & vbi Clerici nondum, vel non adeò diuitiis abundauêre, ac maximè cùm diuites ad Clericatum non adsumerentur; de quo vide *l.3.6.17. inf. de Episcopis:* negotiationem quandam alimoniæ causâ exercentibus ipsis, & vt victum sibi vestitúmque conquirerent, ea immunitas data. Item aliquando data indistinctè, vt ipsi pauperes iuuare possent, quod vtique peculiare votum Clericorum erat, vt docuit *lex 5.* Iterum adempta indistinctè, vbi iam satis diuitiarum in Ecclesiam & Clericos congestum videbatur, apparebátque non pauperibus eos, verùm suis commodis studere. Tandem data distinctè *hâc leg.* & determinatè: quia visum aliquid his deesse: & quidem variè; nempe vbi ditiores Clerici erant, veluti in Italia & Illyrico, intra minorem summam: vbi non adeò diuites, veluti in *Galliis*, intra dimidio maiorem. Hæc enim, neque alia proportionis istius ratio reddi potest. Et sanè, quis non credat Italiæ Clericos aliis ditiores fuisse, & maiores in hos diuitias collatas provt etiam Italiæ Episcopi alios diuitiis tum superarêre. Quò in summam spectat quoque *lex 10. inf. de Episcopis:* & Ammiani Marcellini locus *l.27. p.362.* Quæ in hanc tempestatem incidunt: ingatur & *lex 22. eod.tit.* ¶ Porrò singularis est admodum *hæc lex*, quæ data est ad vnum *Hesperiũ Præfectũ Prætorio:* vtpote cùm de Illyrico, Italiâ, & Gallis eâ simul agatur. Nempe hoc tépore idem Illyrico Italiæ, & Galliis Præfectus Prætorio fuit. Quare Ausonius in propemptico *Præfecturam* suam *duplicem* commemorat: Et de se ita quoque idem Ausonius *ad Syagrium*, & in *Epicedio, Præfectus Gallis & Libyæ & Latio.* Eadem igitur ratione, & Hesperius, filius Ausonij, cui *hæc lex*, aliæque plures inscribuntur, Præfectus Prætorio Illyrici, Italiæ & Galliarum fuit: sic quidem, vt indiuisam vterque simul administraret Præfecturam. Quod testatur Ausonius *in Gratiarum actione* duobus locis: vbi inter cætera pietatis Gratiani argumenta commemorat: *ad Præfecturæ collegium filius* (Hesperius) *cum patre* (scil. Ausonio) *coniunctus, ad consulatum præceptor euectus* [ita scribendum, non *electus*:] Et paulò pòst; dignitates in se collatas à Gratiano commemorans: *Tui tantum* (inquit) *Præfectura beneficij: Quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa, quàm iuncta: cùm teneant duo integrum, neuter desiderat separatum.* Hæ porrò Diœceses, etsi in imperium adscito Valentiniano Iun. ab vno tamen fermè Gratiano regebantur: vt docet *lex 9. sup. de metallis*, Galliæ peculiariùs Gratiano cesserant in diuisione: Illyricum & Italia Valentiniano Iun. vt testatur Zosimus *lib.4. p.746.* Roma verò cum Africa, in commune tenebantur: Quod posterius ostendunt Gratiani constitutiones hoc ipso Anno 379. *l.26. sup. quorum appellat. lex 1. sup. de Princip. Agent. in rebus:* & Anno 380. *l.3. de naufragiis: lex 9 de priuileg. eorum qui in S. Palatio militant, lex 16.17. de pistoribus: lex 6. inf. de Scenicis:* & Anno 381. *lex 2. sup. vnde vi:* & Valentiniani Iun. Anno 380. *lex 4. & 5. inf. de Scenicis:* & anno 381. complures. Etsi Zosimus etiam Africam Valentiniano Iuniori cessisse dicat. Alia tandem ratio est *legis 28. supr. de cursu publico:* quæ Valentinianum & Valentem inscriptos habet, sed vni Valentiniano tribuenda est, vbi sanè & Galliarum & Illyrici & Italiæ mentio fit, vtpote quæ omnes Valentiniano paruêre, teste Zosimo *lib.4. p.735.* Et hoc itaque iam sensu in *l.9. sup. de metallis*, quæ data est Anno superiore 378. ad Vindicianum Vicarium, iubetur is ad Inlustres Viros Præfectos Galliarum & Italiæ literas dare. Quæ cùm ita sint, error est Scaligeri, cùm Ausonij locum de Duplici Præfecturâ aliter accipit. Cuius etiam hic solemnis alter eiusdem error ab aliis iam denotatus est circa *titulum secundum Præfecturarum:* de quo Ausonius *in Mosellâ:* Quod vtique non de gemina Præfecturâ accipiendum, verùm de Vicarij dignitate. Est & tertius eiusdem, cùm Antonium PP. cum Ausonio perperàm commiscet. Sed neque assentiri possum Valesio nostro, qui *in Marcellinum, p.376.* putabat duos Præfectos Prætorio Galliarum hoc tempore fuisse.

XII.

BIU Cujas

XII. * Idem" AAA. ad Atticum PF. P."

NEMO Negotiator muneribus"publicis eximatur, exceptis his dumtaxat qui innocenti industriâ fructus domesticos" suis possessionibus innatos simpliciter" vendunt: Officiis," & Exactoribus," pro his Negotiatoribus attinendis, quos excusatos subtractósve esse constiterit, in duplam quantitatem eius summæ, quam illi inferre debuerant. Dat. III. Id. Mart, Med. Richomere & Clearcho COSS. [384.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.*
"Imò, *Valentinianus, Theodosius & Arcadius.* Iam enim Gratianus Anno superiore 8. Kal. Septembr. Lugduni occisus fuerat. Vid. *Chronicon. Theodos.*
"*Atticus* hic videtur, qui cum Cæsario postea Consul fuit A.D. 397. Ad eundem extant Symmachi *epistolæ quinque, lib.* 7. putà 30. 31. 32. 33. 34
"Lustrali collatione: Munus publicum, *hac leg.* & *l.* 14. *inf.* vbi dicam.
"Iudicum. "vernacula, *l.* 13. *prox.*
"opponitur hoc ad distinctionem eorum, qui emunt, mox vendunt: v. *l.* 8. 10. *sup.* & *l.* 13. *inf.*
"Nota, Exactores lustralis collationis.

COMMENTARIVS.

EXCVSARI, DEFENDI à lustrali collatione quemquam (exceptis αὐτοπώλαις de quibus iam sæpè *suprà l.* 3. 6. 8. 10. & *l.* 13. *prox.*) vetat hâc constitutione Valentinianus Iun. Excusari inquam à Iudicum Officiis, & Exactoribus eorum conniuentiâ pœnâ Dupli his proposita: sicut etiam excusari seu defendi vetantur Potentiorum patrocinio, à Theodosio M. *l.* 15. *inf.* verùm simpl. tantùm pœnâ ibi propositâ. Maius scil. crimen est eius, cuius officium res tangit, si aduersus id admittat.

XIII. * Idem AAA. Habe Postumiane" K. NB.

SINGVLI" quique, si per eos vernacula" quæque vendantur, functione auratiâ non teneantur: si verò emendi vendendíve compendiis vltro citróque quæsitis familiaris rei amplitudo" cumuletur (etsi Militares" sint) memoratæ præstationi nectantur. Dat. VI." Id. Nouemb. Richomere & Clearcho COSS. [384.]

INTERPRETATIO. *Si quicunque rem quæ ei" nata est, aut quam non emit vendat, ad solutionem auratiam minimè teneatur. Si verò emendi vendendíque studio probabitur huc illúcque discurrere, etiamsi militans est, ad solutionem teneatur auratiam.*

NOTÆ.

"*Postumiano* huic in Præfecturâ Prætoriânâ Orientis iam successerat hoc tempore Cynegius: v. *Chronolog.* Quâ igitur ratione *hac lex* ei nunc inscribitur.
"*Singuli quique*, vid. *Gloss.*
"Rem quæ ei nata est, quámque non emit, *Anianus*: fructus domesticos, *l.* 12. *sup.* Columella *lib.* ... *c.* ... *Fructus indigena, peculiarisque & vernaculus soli.* Vid. plura in *Gloss.* τὰ οἰκογενῆ.
"Substantiæ merces *l.* 10. *sup.*
"vid. & *l.* 1. & 7. *sup.* & *l.* 14. *inf.*
"Ita editi omnes. Tiliana, aliæ, Parisien. vltima habet *v.* 11.
"Fornerius 1. *select.* 20. hîc nævum putabat, & reponebat *domi nata*: vt ita respondeant hæc voci *vernacula*, quæ in textu est. Sed nil muto. *Mihi nascitur*, quod domi meæ nascitur.

COMMENTARIVS.

IMMVNES à lustrali collatione eos solos esse definit Theodosius M. qui αὐτοπώλαι sunt, qui, vt eleganter hîc dicitur, vernacula, οἰκογενῆ, domi sibíque nata, vendunt: de quo iam dictum *quinque aliis legibus*: scil. *l.* 3. 6. 8. 10. 12. *supr.* Non alios: imò ne *Militares* quidem. ¶ *Militarium* vox accipi possit, Primùm, pro his qui militiâ perfuncti, Veteranis denique: quod si ita est, tum Theodosio M. alia mens fuerit quàm Constantino M. *l.* 3. *sup. de Veteranis*: quàm Valentiniano Seniori, *l.* 7. *sup.* quàm Valentiniano Iuniori, *l.* 14. *inf.* quàm Honorio, *l.* 3. *sup. de Testimoniali, & Tribunis & Protectoribus.* Possit & accipi de Militantibus, vt Anianus accepit: quo sensu *militares*, pro militibus accipiuntur, *l.* 7. 11. *supr. de frum. V. Const. l.* 20. 11 *sup. de erogat. mil. ann. l.* 18. 32. *supr. de Decurionibus*: & sæpè apud Historiæ Augustæ Scriptores. Sanè cùm regulariter *is qui Imperatori militat, venditione mercium prohibeatur humanis legibus*, vt scripsit Ambrosius 1. *de offic.* 36. qui pertinet *Titulus Cod. Iust. negotiatores ne milit.* Et Sidonij locus *lib.* 1. *epist.* 8. vnde Theodosius *Nouella vltim. indignam & pudendam armato nomini negotiationem* vocat. Sæpè tamen speciali priuilegio & rescripto Principis negotiandi licentiam impetrauêre: vt docet *lex vnic. Codin quibus caus. milit. fori præscript.* & *lex* 3. *sup. de immunitate concessa.* Ita tamen, vt modò immunes à negotiatoriâ collatio

BIU Cujas

collatione essent, *d.l.*3. modò non essent. Tacitus iam olim *lib.*13. Annal. *Militibus immunitas seruaretur, nisi in iis quæ veno exercerent.* Quare videatur Theodosius M. negotiandi quidem licentiam militibus dedisse, at non & immunitatem à lustrali collatione. Et fortè vtrumque voluerit, neque militantibus, neque Veteranis.

XIV. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. ad Principium PF. P.''

EOS quos peractæ militiæ labor decurso stipendiorum ordine,'' vel Protectoris'' honore cumulauit, vel honestæ, vel causariæ'' missionis necessitate donauit, quindecim solidorum in mercimoniis omnibus immunitatem habere iubemus: agnituros publicum'' munus, si vltra præstitutum Legis nostræ'' modum emendis vendendísque rebus laxiore'' sumptu operam voluerint commodare.'' Dat. Prid. Non. Nou. Veronæ, Arcadio A. I. & Bautone COSS. [385.]

NOTÆ.

Concordat huic legi, *lex* 7. *sup. eod tit.*
''*Principius* PP. sub Valentiniano Iun.
''stipendiorum gradibus, *d.l.*7.
''de hoc dictum ad *d l* 7.
''*Causaria* missio quæ sit, notum est.
''*Publicum* munus *hoc tit.* & *l.sup.* sors negotiationis, *l.*10. *sup.* sors communis, *l.*6 *sup.*
''huius. ''maiore. ''impendere.

COMMENTARIVS.

VETERANIS omnibus, non tantùm *Protectoria* dignitate honoratis, vt Valentinianus Pater *l.*7. *sup.* verùm omnibus omninò, honestâ vel causariâ missione donatis, Valentinianus filius eius hac constitutione immunitatem à lustrali Conlatione tribuit. Pariter, vt Constantinus M. *l.*3 *in fin. sup. de Veteranis:* & Honorius Imp. *l.*3. *in fin. sup. de Testimoniali.* vbi pariter ita scriptum: *Quos*, inquit, *emeritos felicibus castris, vel honesta interdum aduersæ valetudinis missio, vel vulnerum laudabilis excusatio, vel emensum sub signis tempus, absoluit.* Neque tamen indefinitè hanc immunitatem tribuit, vt *d.l.*2. *sup. de Veteranis.* Verùm definitè intra certum modum: nempe intra *Quindecim solidos* (pariter vt intra Quinos denos solidos Clericis immunitas data intra Gallias, *l.*11. *supr.* vt Constantinus M. intra centum folles *d.l.*3 *sup. de Veteranis:* Valentinianus Pater, vnius Quinquagenæ, vel *Quindenæ* potius *l.*7. *sup. hoc tit.* Honorius quoque intra certam & præstitutam summam, *l.*3. *supr. de Testimon. ex-Tribunis, & Protectoribus.*

XV. * Idem AAA. Cynegio PF. P.''

SI quis Potentior Negotiatorem quempiam, quò minus aurum'' debitum inferat, contra Fisci nostri commoditates, putauerit defendendum, ipse defensor Negotiatoris adscriptam ei quem defenderit summam cogatur expendere. Dat. XVIII. Kal. Maij, Constantin. Hon. NB. P. & Euodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
''*Cynegius* PP. Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
''*lustrale.*

COMMENTARIVS.

PATROCINIO προστασία POTENTIORIS defendi seu EXCVSARI Negotiatores à lustrali collatione vetat *hâc Constitutione* Theodosius M. Ann. D. 386. & Theodosius Iun. *l. vltim. inf.* sicut Valentinianus Iun. defendi vetuit ab officiis Iudicum & Exactoribus ipsis, *l.*12. *sup.* Et quidem pœnâ ibi Dupli propositâ: hîc verò Simpli eâ, quam ibi dixi, differentiæ ratione. ¶ Scilicet, Tributa & vectigalia interuertebantur sæpe tum Officialium & Exactorum connuentiâ: tum Potentiorum in Prouinciis patrocinio, seu προστασία, qui nihil non audebant, nihil non sibi vindicabant. Quare vt cæteroquin Patronis istis προστάταις & Patrociniis potentiorum aduersus Fisci commoda contraitum: veluti iis quæ Colonis agricolis, vicis, vicaneis, fraudandorum tributorum causâ patrocinium commodare soliti, de quo fuit peculiaris *Titulus supr. de Patrociniis vicorum lib.*11. *tit.*24. & Libanij *orat. περὶ τῆς προστασιῶν.* Ita & *h.t.* & *d.l. vlt. inf.* iis patrociniis occurritur, quæ potentiores Negotiatoribus in fraudem fisci seu lustralis collationis pariter præbere non verebantur.

BIU Cujas

XVI. * Impp. ARCAD. & Hon. AA. Clearcho P.V."

OMNES Corporatos," de quibus orta querimonia est, quam maturissimè præcipimus conueniri, vt aut commoda negotiatorum sequentes à Clericorum excusatione discedant, aut Sacratissimo Numini seruientes versutis quæstibus intuitu" Tuæ" Sinceritatis abstineant: *Distincta* enim *stipendia sunt religionis" & calliditatis.* Dat. VIII. Id. Maij, Constp. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* ab *Annalib. Baronianis, Ecclesiasticis*, in quos referri potest.
"Constantinopolitanæ. "Negotiatores: de quibus mox.
"*Intuitu*, hîc non est, contemplatione, vel respectu: Verùm *inspectione.*
"Præfecti vrbis. "Clericatus.

COMMENTARIVS.

CLERICATVS obtentu, seu perfugio & patrocinio, Negotiatores à lustrali collatione excusari, vetat *hâc leg.* Arcadius Imp. idque Constantinopoli, Ann. D. 399. Quod hâc tempestate nonnulli facere soliti: de quo etiam orta fuerat querimonia: Corporatis videlicet nonnullis, id est, è Negotiatorum Corporibus quibusdam, ad Clericatum ideò se conferentibus, vt hoc obtentu, hâc *calliditate, versutis quæstibus* vacarent, à lustrali collatione immunes. Igitur ad hanc querimoniam negotium Præfecto vrbis dat Arcadius, vt Negotiatores huiusmodi ad alterutrum adigat, vel vt negotiationi valedicentes Religioni seruiant, vel vt Negotiantes, à Clericatu discedant, atque adeò lustralem collationem agnoscant. Vnde colligitur, hâc tempestate Clericos in totum à lustrali collatione immunes visos: Cui rei saltem hâc ratione intercedit Arcadius. De quâ Clericorum negotiantium immunitate quàm variè ea habita fuerit: docuerunt tres iam *suprà, huius tituli* constitutiones: putà *lex* 1. 5. 11. *supr.* & quatuor insuper aliæ Constantij, *titulo de Episcopis Eccl. & Cleric.* putà *lex* 8. 10. 14. 15.

¶ *Corporatorum* interim appellatione *hâc lege* propriè Corporatos Negotiantes intelligi obseruandum est: Quod non tantùm *titulus*, sub quo *hæc lex* posita est, verum etiam sequentia *huius leg.* ostendunt: non verò Corporatos illos propriè, de quibus est *inf lib.* 14. *titulus, de priuileg. Corporatorum Vrbis Romæ:* etsi & illos *Corporatos Negotiatores membra Æternæ Vrbis* vocet Symmachus *lib.* 10. *epist.* 27. In *Veteribus* quoque *Inscriptionibus*, non tantum Negotiantium varij generis frequens mentio occurrit, verùm etiam nominatim mentio fit *Corporis Negotiantium Atalaatan. p.* 647. *num.* 1. Corporis Negotiatorum fit rursùm mentio, *l. prox.* 17. ¶ Eleganter autem Arcadius: Distincta stipendia esse Religionis, & calliditatis. Cui simile illud Diocletiani ad Polinestum Philosophum, *l.* 6. *Cod. de mun. patr. Professio & desiderium tuum inter se discrepant: nam cùm Philosophum te esse proponas, vinceris auaritiâ.*

¶ MANCIPES *lustralis collationis, non ex Curialibus, verùm ex Negotiatoribus eligendos.*

XVII. * Idem Ianuarino. Cons. Numidiæ."

A Negotiatoribus aurum lustrale dependi non ignoramus: Et, cùm ad eos soleat distributionis cura recurrere, quos necessitas Conlationis adstringit, non conuenit Municipes" hoc" onere subiacere. Sciant igitur, de Corpore" suo, sicut" in omnibus ferè ciuitatibus, Mancipes eligere, absque vlla ærarij nostri deminutione: à Curialibus alienæ functionis distributione reiectâ. Dat. prid. Non. Iun. Med. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

* Hanc *legem* suam intelligit Honorius A. 403. *l.* 29. *sup. de susceptorib.*
"De Consulari Numidiæ dixi... De Numidiæ statu hoc tempore, vide quæ noto ad *l.* 28. *sup. de Susceptor.*
"*Municipes*, id est, Curiales vt mox f. *legis*: & *l.* 4. 89. 105. 110. 130. 137. 143. 144. 147. 154. *sup. de Decurionib.* & *l.* 4. *inf. de operib. publ. l.* 2 *sup. quid probare.*
"pro, *huic oneri.* "Negotiatorum, de quo ad *l. super.* 16.
'vel locus corruptus, vel supplendum hac interpretatione, sicut in omnibus ferè Ciuitatibus fieri solet.

COMMENTARIVS.

DE DISTRIBVTIONE lustralis collationis est hæc Honorij constitutio: Anno D. 399. id est, de descriptione, seu adscriptione quæ per singulos Negotiatores fiebat, quantum videlicet quisque lustralis collationis nomine pendere deberet: quò pertinet vox, Describendi, *l.* 3. *supr.* & Adscribendi, *l.* 15. *Ipse*, inquit, *defensor negotiatoris, adscriptam ei quem defenderit, summam cogatur expendere.* ¶ Quis igitur distributionem hanc facere debeat? *hâc leg.* ab Honorio definitur: Nempe, non Municipes, id est, Curiales, quod tamen perperàm factum: verùm *Mancipes*, quos ipsi Negotiatores per singulas ciuitates de suo Corpore elegerint: Propositâ hâc generali Re-

BIU Cujas

gulâ, Quod ad eos distributionis cura pertineat, quos necessitas collationis adstringit.. De quâ ratione plenius ad *tit. de susceptoribus supr. lib.12.* Iustum scil. est sua cuique committere, vt in alia specie Arcadius Honorij frater *l.10. inf. de Iudæis.* Quo titulo sanè hanc *leg.* suam ipse Honorius quadriennio fermè post memorat *l.29. sup.de susceptoribus.* Ex qua apparet, non eò tantùm *hanc leg.* spectare, vt electus ex Negotiatorum Corpore adscriptionem faceret, verum etiam susceptionem de quo *ibi. Mancipes* hîc sunt, quibus cura vt distributionis, ita exactionis iniungitur, qui olim spontanei Publicani erant, suo priuato commodo, de quo nihil attinet dicere. De Mancipibus portorij, ac nominatim Quinquagesimæ, pro transuectione animalium, est Symmachi locus *lib.5. epist.65.* quos *epist.62.* Publicanos vocat, de eâdem re loquens; quas quidem epistolas ad Paternum Com. S. L. scripsit ante sexennium, Anno D.393. ¶ Porrò notandum, tres ordine ad Africam pertinentes constitutiones Honorij *hoc titulo* occurrere, putà *hanc l.* & *duas sequentes*; de cuius, ac nominatim etiam Numidiæ (cuius Consulari *hæc lex* inscribitur) per hæc tempora statu, dixi ad *l.28. sup.de susceptoribus.*

¶ De Foeneratoribvs *hos quoque ad lustralem collationem teneri.*

XVIII. * Idem AA. Pompeiano Proc. Afric."

OMnes Negotiatores lustralem conferre conuenit pensionem. Non solùm igitur, hi qui probantur in Territoriis" siue in Ciuitatibus exercere commercia, subcumbant auratiæ functioni, verùm etiam qui, studentes fœnori, crescentis" in dies singulos pecuniæ accessione lætantur. Dat. prid. Kalend. Iul." Med. Stilichone & Aureliano cons. [400.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex 166. sup. de Decurionib.* Imò & *lex 2. supr. ad leg. Iul. de ambitu:* quæ habet subnotatum diem *Prid.Kal. Iun.* Sed & *lex 3. sup. de concuss. Aduoc. l.28. sup. de annonâ: lex 27. de Susceptorib.* quæ habent subscriptum diem *Prid Kal.Iun.* Tandem & *lex 69,de appellat.* vbi subnotatus dies *Kalend. Iun.* vnus quippe idémque dies & mensis omnibus hisce *legibus* subscribendus est.

"ad *Africam* hæc *lex* pertinet. "de hâc voce vid. *Glossar.* & mox dicam.

"Horat. *lib.3.od.16. Crescentem sequitur cura pecuniam.* Interim hinc nota *Fœneris* descriptionem, quod sit *crescentis in dies singulos pecuniæ accessio*: de qua Paratitlon *sup. lib.2. tit.vlt.de vsuris.*

'vide quæ iam *initio* dixi ad hanc *subscriptionem* pertinentia.

COMMENTARIVS.

FOeneratores quoque *pecuniæ*, non *Mercium* modò Negotiatores lustrali collationi quæ negotiatoribus incumbit, subiicit *hâc l.* Honorius Imp. Ann. D.400. hâc ratione: quod & hæc *Negotiationis* species sit: neque minus compendium faciat, qui in pecuniâ negotiatur, quàm qui merces detrahit: atque adeò & hic Negotiatorum numero sit. Imò Fœneratores hi sunt potentiores fermè in Prouinciis. Igitur & hos fœneratores, potentiores ad communionem huius tributariæ functionis vocandos putauit Honorius, pro Reipub. necessitate: hac constitutione, quæ prolixæ Honorianæ constitutionis pars est: vt ex tot illis *legibus* quas *huic* coniungendas dixi, paret: quæ quidem ab ipso emissa fuit ad varias *Africanorum* querelas, qui & in id Mecilianum Legatum ad Honorium miserant, vt docet ex earum *legum* numero *lex 166. supr. de Decurionib.* Inter cæteras porrò querelas plurima rem *Tributariam* respexêre, quâ miseri Africani non parùm vexabantur, partim susceptorum & Tabulariorum fraudibus, quò pertinet *d. lex 27. de Susceptorib.* partim Compulsorum deprædationibus, quò spectat *l.3. sup. de concuss. Aduocatorum:* partim Potentiorum, Ditiorum immunitate, quò pertinet *hæc lex*, & *d.lex 28. supr. de annonâ & tributis:* Quæ quidem *leges* omnes *huic* nostræ, etiam argumenti paritate, ita coassandæ veniunt. Igitur vt Veteranos priuilegij sui obtentu tributorum modum infringere non patitur, sed ad communis iuris communionem eos in specie *illius l.* vocat: ita & diuites pecuniæ negotiationem exercentes, ad communem lustralis collationis sarcinam, quæ negotiatores omnes tangit, hîc vocat. Ita sanè & olim iam ante lustralis collationis instituta, ij qui fœnus exercebant, omnibus patrimonij intributionibus fungi debebant; etsi possessiones non haberent: *l.22. §.vlt. ff. ad Municipal. l.vlt. §.23. ff. de munerib. & honorib.* Et certè æquissima hæc est constitutio, & quam in exemplum deriuari probo more velim: denique fœnerator etsi non dicatur mercator, similis tamen est mercatori: Romanus *consil.92. n.3.*

¶ Obiter hîc illud obseruandum quod de mercium Negotiatoribus dicitur, *qui probantur in Territoriis, siue in Ciuitatibus exercere commercia.* Nempe Nundinæ certo tempore emendis atque vendendis rebus Ciuitatibus earúmque Territoriis ordinabantur; vt docet *Nouella* Theodosij *vlt.* de quibus Nundinis est peculiaris *titulus Cod. de nundinis & mercatorib.*

XIX. * Idem" AA. Septimio" Proc. Afric.

OMnes deuotionem" auratiæ functionis agnoscant, quos diuersi mercimonij" cura constringit: ita vt quibus negotiandi sollicitudo est, ad solutionem teneantur. Dat.VII.Kal. April. Rau. DN. Theod. A.I. & Rumorido coss. [403.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex 64 sup. de cursu publ.*
"Imò hi tres inscribendi *Imppp. Arcadius, Honorius, & Theodosius AAA.* vt docet ipsa temporis ratio, Theodosius quippe iam anno superiore Augustus creatus, vid. *Chronicon.* Sed & diserte ita inscripta *d. lex 64* quæ *huic* coniungenda est.
"*vig. Septimino*, vt *d. l. 64. & l. 29. sup. de Susceptorib.* hoc ipso Anno & *collat. Carthagin. die 3. c. 173. p 332.* his ipsis *Coss.*
"*Deuotionis* vox in re tributaria propria: v. *Gloss.*
"*vt vos in vestris vultis mercimoniis*: Plautus.

COMMENTARIVS.

IMMVNITATES à lustrali collatione improbat Honorius, omnésque Negotiatores cuiuscumque mercis ad eam teneri iubet hâc constitutione Anno D. 403. quæ data est ad *Septiminum Procos. Africæ* (de quo ad Inscriptionem) Quæque pars est prolixioris constitutionis, quâ is Africanorum securitati & indemnitati prospectum iuit, non vnâ ratione: parauedorum videlicet exactione prohibita, *l. 64. sup. de cursu publ.* quæ eiusdem constitutionis pars est, atque adeò *huic* coassanda venit. Item immunitatibus à lustrali collatione improbatis, *hâc leg.* Cæteroquin hoc ipso Anno, ad eundem *Septiminum Proconsf. Africæ* extat eiusdem Honorij Imp. altera constitutio, de lustrali collatione, putà *lex 29. supr. de Susceptoribus*, quæ in hunc *titulum* rectè quoque relata fuisset, quâ etiam *lex 17. supr. hoc tit.* confirmatur.

XX. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio" PF. P.

FVNCTIONES, quas conferentium" frequentia extenuata" debilitat, ad stabilitatem reuocandæ sunt: vt quod simul & sub vnâ conuentione petebatur, sub paruâ ac minimâ contributione, absque consensu" conferentium," præbeatur. Hoc in lustralis auri Conlatione in perpetuum decernimus obseruari: Illud videlicet præcauentes, ne quis à Nostra Clementia vectigal" huiusmodi audeat postulare. Dat. VIII, Kal. Iun. Varane V. C. CONS. [410.]

NOTÆ.

"Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.*
"*Anthemius* PP. Orientis scil. sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
"in vno Territorio. "per conniuentiam, gratiam, colludium.
"Ferri potest: Malebam aliquando *concensu*, id est, contributione census: vt concœnæ συνδεῖπνα, & similia. Verùm illud non muto.
"aliorum. "id est, vectigalis huius immunitatem.

COMMENTARIVS.

IMMVNITATIBVS, per quas lustralis collatio extenuata fuerat, duplici ratione occurrit per Orientem Theodosius Iun. hâc constitutione, Anno D. 410. & sic eam functionem ad stabilitatem reuocare instituit. Primùm scilicet, CONLATIONI formam hanc nouam præscribit, vt ne sub vnâ & simultaneâ solutione omnium videlicet Negotiatorum vnius Territorij, ἐν κόπῳ seu in globo, & in massam ἀθρόον, aut per auersionem ἐκ τῆς ἐράνης petebatur, deinceps sub paruâ ac minimâ conuentione seu contributione petatur, sub singulorum Nominibus: vt ita scilicet de iis qui per gratiam elaberentur, constare posset, (& vt loquitur Theodosius *Nouellâ vltim.* in eodem propè argumento) *depulsa permixtionis caligine apertiùs & liquidiùs declaretur, quid quisque dependat.* Secundò IMMVNITATEM huius collationis à se peti, séque adeò nulli facturum protestatur.

XXI. * Idem AA. Monachio" PF. P."

NEMO mercator, vel possessor rerum quæ lustralis auri Conlatione tenentur obnoxiæ, Patrociniorum fiduciâ, vel nomine cuiuslibet altissimæ dignitatis, à prædictâ se functione æstimet subtrahendum: Nec si ad domum Dominæ ac venerabilis Augustæ Pulcheriæ Germanæ nostræ, seu Nobilissimarum sororum" pietatis nostræ pertineat. Dat. XII. Kalend. Sept. Hon. XII. & Theodosio VIII. AA. COSS. [418.]

NOTÆ.

* *Monagio*, vt hoc ipso Anno *l. 43. inf. de Episcop.* & *l. 183. sup. de Decurion.*
"Orientis: vt docet vel *d. l. 43.*
"Arcadiæ, Marinæ.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

TRIBVS hominum generibus quæ sibi immunitatem à lustrali Conlatione vindicabant, occurritur: PATROCINIO scilicet potentioris DIGNITATIS quamlibet Altissimæ obtentu; imò & si ad DOMVM quis Sororum Imperatoris pertineat, immunitatem à lustrali collatione cuiquam tribui vetat Thodosius Iun. hac const. Anno Domini 418. 1. De *Potentiorum* patrocinio fuit quoque Theodosij M. Constitutio *suprà*, putà *lex* 15. De cæteris porrò videamus. 2. *Dignitas*, quamlibet Altissima, ab hac collatione neminem immunem facit: quæ & ipsa sententia fuit Valentiniani & Valentis *l.5. sup.* Hinc interim apparet etiam in Altissimis dignitatibus constitutos, negotiationem exercuisse, & quidem per Orientem: cùm tamen Honorius *l.3. Cod. de commerciis & mercatoribus*, Nobilibus & Potioribus mercaturã interdixerit. Postremùm, etsi ad domum sororum Principis quis pertineat, attamen si negotietur, à lustrali collatione immunem esse vetat Theodosius. Vnde colligi videtur, saltem eos qui ad domum Principis pertinent, immunes fuisse hoc tempore, & ex mente Theodosij Iunioris: aliter atque visum Valentiniano & Valenti, *d. l.1.* ¶ Et hæc quidem in vniuersum de *huius leg.* sententiâ.

Nunc alia sectanda sunt. *Initio legis* ostenditur, non tantùm Mercatores, sed etiam Res quasdam lustrali collationi fuisse obnoxias: sic vt possessor earum rerum hanc functionem sustinere deberet. Quænam autem illæ res? An ex lege testatoris, veluti si vltimâ voluntate Ciuitati aut Vico quid sub eâ præstationis conditione relictum fuerit: de quo est *lex* 1. (quæ creditur esse Anastasij desumpta ex *lib.52. βασιλικῶν tit.12.*) *Cod. de Lustrali collat.* Quæ Cujacij sententia fuit, & excerptorum Mainardi. Minimè: hîc enim agitur de priuatis possessoribus: nisi eadem ratione & priuatis quid sub eâ conditione relictum ponamus: de quo tamen nihil in *eâ lege*. An verò, quia à fisco res quædam sub hâc conditione datæ donatæ? de quo & *illâ ipsâ l.2.* agitur? Neque hoc putem: videtur enim mihi de huiusmodi rebus possessis hîc agi, non quibus conditio aliqua peculiaris in donando adiecta fuit; verùm quibus in commune, rei ipsius ratione hæc conditio implexa erat: *Vel possessor rerum*, inquit, *quæ lustralis auri Conlatione tenentur obnoxiæ*. Existimem, his prædiis quæ Mercatores ex negotiatione suâ comparassent, hanc lustralem collationem indictam alicubi: cùm alibi, horum prædiorum ratione ad Curiam vocari possent: quam in rem est singularis *lex* 72. *sup. de Decurionibus*.

¶ Historica supersunt. Primùm de *Pulcheria*, quam Theodosius Iun. *hâc leg. Dominam ac venerabilem Augustam Pulcheriam germanam suam* vocat. De eâ multa (Sozomenus, Zonaras, Cedrenus, Nicephorus, alij. Ea nata Ann. 399. teste *Chron. Alexandr.* deinceps præter ætatem prudens, ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ [Theodosij Iun.] καὶ τῆς ἡγεμονίας extitit, Auctore Sozomeno *lib.9 cap.1.* cuius etiam Domus memoratur in *Veteri Constantinopol. descript. regione* 3. & 11. Hæc *Augusta* renunciata Anno D.414. Chronicon Alexand. Constantio & Constante Coss. ὁπὸ τούτων τῶν ὑπάτων Πουλχερία ἀδελφὴ Θεοδοσίου νέου Αὐγούστου ἐπφωνήθη αὐτοκράτειρα Αὐγούστη. Et ita *Augusta* βασιλὶς, & βασίλισσα nuncupata *in Menologio* 10. *Septemb.* in Concilio Chalcedonensi in *literis* ad eam, *Act.3.* apud Euagrium *lib.9. cap.2.* Suidam, & alibi. Ea demum Marciano nupsit, vt & Chronic. Alexand. testatur. Et hæc quidem satis de Pulcheria Augusta. Sorores aliæ Theodosij, quas hîc intelligit, sunt Arcadia, & Marina (Flaccilla enim proculdubio mortua erat, quæ ipsâ Pulcheriâ Senior erat.) de quibus vid. *Chron. Alexandr.* Harum quoque domus memorantur in *Veteri vrbis Constantinop. descriptione*: & quidem Regione 9. & 10. *Domus Nobilissimæ Arcadiæ*. Idem *regione* 1. *Domus Nobilissimæ Marinæ*: cuius etiam meminit Auctor *Chronici Alexandrini*. Et hæc quoque de Sororibus Theodosij, Quarum (quod tertium hîc obseruandum) Senior, *Augusta* (de quo *supr.*) aliæ, *Nobilissimæ* dicuntur: proximo scilicet *Augusti* nomine. Quæ dignitas Nobilissimatus collata ab Imperatoribus, sanguine proximis, fratribus, filiis, sororibus: Zosimus *lib.2. p.692.* fratres Constantium & Annibalianum à Constantino factos narrat; Κωνσάντιος ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ καὶ Ἀναξαλλιανὸς ἐθέλοντι χρώμενοι κοκκοφεῖ καὶ φειδοῖ τῆς τοῦ λεγομένου Νοβελισσίμου παρ' αὐτοῦ Κωνσταντίνου τυχόντες ἀξίας αἰδοῦς τῆς συγγενείας. Ita Gratianus Nobil. puer: mox Valentinianus Iun. Nob. puer à patre Valentiniano. Ita Honorius Nobilis puer à Theodosio patre. Ita Iulianus Constantini Tyranni filius à patre Constantino Nobilissimus factus. Olympiodorus apud Photium: Κωνσταντῖνος δύο παῖδας εἶχε Κώνσταντα καὶ Ἰουλιανὸν, ὧν ὁ μὲν Κώνσταντα Καίσαρος χειροτονεῖ, εἰ τὰ ὕστερον καὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καὶ ὁ Ἰουλιανὸν Νωβιλίσσιμον. Ita Valentinianus Tertius Honorium ex sorore nepos. Idem Olympiodorus, Οὐαλεντινιανὸς ζωῆς μὲν ὀνορίᾳ Νωβιλισσίμου γίνεται; & mox: πλακοῦς ἐπαναλαμβάνει τὸ τῆς Αὐγούστης, ὁ δὲ Οὐαλεντινιανὸς τὸ τοῦ Νωβιλισσίμου ἀξίωμα. Ita igitur & Arcadij filiæ, Theodosij Iuniores, *Nobilissimæ*: quomodo iam eas vocat Arcadius Anno 406. *l. vnic. supr. de priuileg. domus August. procuratores per singulas quasque Prouincias Nobilissimarum puellarum, filiarum mearum.* Alio iam sensu & Nobilissimi Cæsares, & Nobilissimus Cæsar Philippus Crispus apud Nazarium *in Panegyrico*, & in *Fastis Capitolinis*, & in *Veteri Inscript.* Imò & *l.3. π. de natal. restit. Nobilissimus Imp.* Cætera qui volet de *Nobilissimis*, consulat Meursij μιζοβαρβαρον. Nobis huius fermè æui vestigia sectari sufficit.

DE

BIU Cujas

DE ARGENTI PRETIO QVOD THESAVRIS" INFERTVR.

TITVLVS II.

X. COD. IVST. VLT." Veteri Scriptura & *hîc* & *l.vnic. hoc tit.* v.*Orthogr.* Hic autem *Titulus* hoc loco positus, occasione superioris, qui fuit de *Auri Argenti collatione*, in *Cod. Iustin.* positus est alio loco, proximè post *titulum* de *Irenarchis*, & quidem *vltimus libri decimi.*

1. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Eutychiano PF. P."

IVBEMVS, vt pro argenti summâ, quam quis Thesauris fuerat inlaturus, inferendi auri accipiat facultatem: itavt pro singulis libris argenti, quinos solidos inferat. Dat. XI. Kalend. Mart. Constantinop. Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

* *l. vnic. Cod. Iust. eod. tit.*
"Orientis.

COMMENTARIVS.

MVTATIONIS facultatem seu aliud pro alio soluendi: *Soluendi*, inquam, auri pro argento, tum, & PROPORTIONEM Argenti ad Aurum constituit hac constitutione Arcadius Imp. quantum videlicet auri, pro argenti summâ aliquâ solui Thesauris Principis possit. ¶ Antequam hanc proportionem ingredior, sciendum est, ita Tributa olim indicta, vt certum etiam genus aliquod indiceretur; modò species, veluti frumentum, vinum, oleum, æs, ferrum, &c. de quo *lib.* 11. *Tributa in ipsis speciebus*: & *tit. de collat. æris*: modò pecunia: ita etiam vt modò aurum, modo argentum indiceretur: Modò aurum, quod vel ex *superiore titulo*, & ad eum dictis discere licet: vbi lustralis collatio, dicitur *lustralis auri Conlatio, lustralis auri dispensio, functio auraria, pensio auraria.* Ideóque etiam est quod dicitur *l.* 19. *sup. de annonâ & trib.* Id quod *in Titulis debitis sub præstatione confertur auriariâ*: videnda & *lex* 32.34. *eod.tit.* & *l.* 1.2. *sup. de Conlat. donatar. lex* 12.13.17.32. *sup. de susceptor. l.* 1. *de ponderator. l.vnic. de auri publici prosecutorib.* Modò argentum, quare & lustralis collatio, dicitur quoque auri & argenti indictio: atque inde χρυσαργύρε nomen: Videnda & *d.l.* 32. *sup. de annonâ & trib.* & *d.l.* 1. & 2. *d.l.* 32. *sup. de susceptorib.* Et *hâc leg.* tamen Arcadius inferendi auri facultatem loco argenti tribuit: at non vt existimo, è conuerso. Et sic aliud pro alio soluendi ius præstat, quod aliàs non licuisset: Præstat autem hanc facultatem, eò quod non semper quis ad manum fortè argentum haberet, adueniente susceptore.

¶ *Proportio* sequitur. Quomodo & aliàs commutatis speciebus, seu aliud pro alio soluendi vel exigendi facultate facta, proportionem specierum fieri oportuit: Ergo, pro viginti quinque libris speciei æris, vnum solidum præstari iussit Honorius *l.* 2. *sup. de æris collat.* sed & Theodosius Iunior pro centenario æris auri certam æstimationem præstari voluit *l.* 3. *d. l.* Ad eundem igitur modum Arcadius *hâc leg.* argenti ad aurum proportionem instituit. Quæ quidem proportio melius vt intelligatur, sciendum est, aucto iam auri pretio, hac tempestate ex Valentiniani Sen. instituto, libram auri septuaginta duobus solidis seu aureis constitisse: vt docet *lex* 13. *sup. de susceptorib.* & *lex vnic. sup. de oblat. votor.* quò etiam refero *leg.* 2. *Cod. de veter. numism. pot.* quæ sub Constantino M. 84. solidis constabat, vt testatur *lex* 1. *de ponderatorib.* Hoc præmisso, de ipsa nunc proportione videamus. ¶ Igitur pro libra argenti quinque solidos inferri iubet Arcadius. Vnde sequitur, vni libræ auri hac ratione respondere argenti libras quatuordecim cum duabus quintis libræ. Ex Plinio porrò discimus *lib.* 3. *cap.* 33. cùm primùm nummus Romæ aureus excusus est, eam fuisse proportionem auri ad argentum, quæ est vnius ad quindecim: de quo quidem Plinij loco videndus post alios qui eum explicare conati sunt, diligentissimus Sauolus *de nummis antiquis*, prolixè, *lib.* 3. *cap.* 7.8.9.10. qui idem ostendere conatur Plinij iam æuo, ex *libro eius* 19. *cap.* 1. proportionem argenti ad aurum fuisse duodecimariam: vt & apud Græcos fuit, quod ex Platonis *Hipparco* Viri docti iam multi probarunt. Herodotus *in Thalia*, suo tempore in Asia significat aurum cum argento collatum τριοδεκαδάσιον fuisse, id est, *proportione vnius ad tredecim.* Hâncque rationẽ secutus Darius esse videtur, qui in exigendis tributis dicitur singula Talenta auri æstimasse tredecim talentis argenti. Sanè iam olim auri potestas & proportio ad argentum decupla fuit: teste Polluce *lib.* 4. *c.* 24. *lib.* 9. *cap.* 6. τὸ ὃ χρυσίον, inquit, ὅτι τῶ ἀργύρε δεκαπλάσιον ἰῶ, & quæ sequuntur: vbi talentum auri, decem talenta vocat Polybius quoque super fœdere Ætolico; διδόντες τῶ δέκα μνῶν ἀργυρίε, χρυσίε μνᾶν. Sed & Liuius de eodem *lib.* 8. *decade* 4. *De pecuniæ summâ*, quam penderent,

BIU Cujas

pensionibúsque eius, nihil ex eo quod cum Consule conuenerat, mutatum: pro argento si aurum dare mallent, darent, conuênit: dum (pro) argenteis decem, aureus vnus valeret. Tempore Caroli Calui proportio duodecupla fuit, vt apparet ex eius edicto Pistensi *art.24. vt in omni regno nostro non amplius vendatur libra auri purissimi cocti, nisi 12. libras argenti.* Plura de argenti ad aurum deinceps proportione vide apud Sauotum *parte tertia cap.19. & superioribus.*

¶ Quod libram argenti attinet, modò in argenteos sexaginta, modò plures, modò pauciores ea diuisa, vt docet *lex 1. inf. de expensis ludorum.* Ergo, vt dixi, Arcadius quinque solidos pro libra argenti offerri voluit. Et tamen Theodosius Imp. filius eius postea pro singulis libris argenti, quas Primipilares Ducibus sportulæ gratiâ præstabant, quaternos tantùm solidos præberi voluit *lib.27. supr. de cohortalibus.* Adeò in dies auri pretium increuit. ¶ Et hactenus quidem de *huius leg.* sententia, déque facultate tributa *hâc leg.* alterius speciei, auri pro argento, soluendæ. Quare ἀνεσταλμένον, *huius leg.* occasione tractant Interpretes, an inuito creditore aliud pro alio solui possit? quod etiam vnum fermè hîc tractant nonnulli.

DE MEDICIS ET PROFESSORIBVS.

TITVLVS III.

X. Cod. Ivst. LII. Inuerso ordine *de Professoribus & Medicis*, Huic *titulo* tres alij respondent, *supr. lib.6. tit.16. de Comitibus & Archiatris S. Palatij & tit.21. de Professoribus, qui in vrbe Constantinopol. docentes ex lege Comitiuam meruerunt,& tit.9. lib.14. inf. de studiis liberalibus vrbis Romæ & Constantinop.*

PARATITLON.

1. MEDICI, *Rubr.& l.1.3.10. hoc tit.* salutaris ac necessariæ artis Professores dicuntur, *l.14.* Horum alij erant Archiatri S.Palatij, *d.l.17. & l.19. & tit.16. lib 6. sup.* qui scilicet intra penetralia Regalis aulæ florebant, *l.12.* qui militabant intra Palatium, *l. vnic. sup. de Comitib. & Arch. S.Palatij:* in sacro Palatio Principis, *l.15.16.18.hoc tit.* (qui & Archiatri simpliciter vocantur, *l.2. hoc tit.*) eâ professione defuncti, *ex Archiatris*, dicti, *d.l.2.* Alij verò in vrbe Româ, & Constantinopol. populo obsequebantur, *l,8.* (qui Archiatri simpliciter, *l.4.8.9.13.* vnde & Archiatria *d.l.8.* Archiatri S.Palatij Comitiuæ honore donabantur, *l.12. hoc tit.l.13.15. supr.de extraordin.* modò primi ordinis, *l.16.17.18.19.hoc tit. & l.vnic. supr. de Comitib. & Arch. S. Palatij:* modò secundi, *d. l.16. 17. 18.* Aliquando etiam, maioris gradum dignitatis adipiscebantur, *d.l.16. & 19.* Priuilegiis item singularibus fruebantur, *l.14.* ab omni quippe functione, omni collatione, omnibus muneribus publicis immunes erant, Curialium, Senatorum, Comitum, Perfectissimorum, &c. *l.2.* Præturæ, de qua accipio, *l.12.* à metato, *l.16.18.* à glebali collatione, *l.15.16.19.* à Curiali, *d.l.16.*a sordidis muneribus, *d.l.12.*Sed & filij,& coniuges eorum *d.l.16.& 17.*

Archiatri seu Medici alij, qui populo obsequebantur, Romæ, *l.8.10.* quatuordecim erant, quot etiam Vrbis regiones erant (exceptis Medicis portus Xysti, & Virginum Vestalium, qui peculiares Romæ Medici erant: *d.l.8.* Qui quidem eligebantur ordinabantur, aliquo ex hoc numero deficiente, Ordinis Archiatrorum ipsius delectu *d.l.8.* atque à Principe confirmabantur, *d.l.8.* sic vt electi vltimum ordinem consequerentur, *l.9.* quæ omnia confirmantur & *l.13.* His Annonæ, Præfectis Vrbis dispositione, ministrabantur; *d. l.8.9.* ne scilicet alioquin diuitibus tantùm seruirent, pauperes negligerent. Quin & promissa à periclitantibus pro salute accipere prohibiti: *d.l.8.* Priuilegia his tandem varia tributa: Immunitas scilicet omnium munerum publicorum, collationum, tam ipsis quam filiis & coniugibus eorum *l.1.3.4.10.* ab onere metati *d.l.3.10.* militiæ, *d.l.3.& 10.*

II. Professores *Rubr. & l.11.26. hoc tit. & tit.de Professorib.qui in vrbe Const.* dicuntur & plenius professores litterarum, *l.1.& 3.* artium liberalium, *l 17.* qui & Magistri dicuntur, *l.10.11.18. h.t. & l.vlt.inf.de studiis lib.V. R. & l.98 sup.de Decurionibus:* Magistri studiorum, *l.5.* (vnde & magistrationes dictæ, loca in quibus docebant, *d.l.vltim. inf. de studiis:*) Doctores, *l.5.11.* Præceptores, *l.11.* Erant autem hæc Professorum genera, 1. Grammatici, tam Græci quàm Latini, *l.11.16. & d.tit. de Professor.* vtriusque eruditionis seu institutionis, *l.15.18. sup.de extraordin.mun.2.* Item Rhetores, *l.11. hoc tit.*

&

BIU Cujas

& *d.l.*15. & 18. *supr. de extraordin.* seu Oratores. *d.l.*11. & 16. & *vlt. inf. de studiis:* tam Græci quàm Latini: quorum illi propriè Sophistæ dicebantur, *dicto tit. de Professor.* & *dict. l. vltim. infr. de studiis:* vbi vide quæ dixi. III. Philosophi, *l.*7. *hoc tit.* (seu Philosophiæ præceptores, *l.*16. Philosophiæ arcana rimantes, *d l. vltim.*) IV. Iurisperiti, *d. tit. de Professorib.* & *d. l. vltim. infr. de studiis.* Fuerunt autem tam in Occidente: Romæ, *l.*1. 10. *hoc tit.* & *tit. de studiis lib. V. R.* per Italiam, *l.*5. 6. *hoc tit.* item per Gallias in singulis vrbibus Metropolitanis: ac nominatim Triueris, *d.l.*11. quàm in Oriente & nominatim Constantinopoli, *l.*3. 16. 17. 18. *hoc tit.* & *supr. tit. de Professor. qui in vrbe Const.* & *l. vltim. inf. de studiis lib. V. R.* quorum Auditorium in Capitolio erat, *l. vnic. d. tit. de Professor. qui in Vrb. Constant.* & *d. l. vltim. inf. de studiis lib. V. R.* De horum Professorum numero vid. *l.*11. *hoc tit.* & *d. l. vltim. inf. de studiis:* electione, *l.*5. 7. 11. *hoc tit.* annonis, mercedibus, salariis, vid. *l.*1. & 11. *hoc tit.* priuilegiis, *l.*1. 3. 10. 16. 17. 18. *hoc tit.* & *l.*15. 18. *supr. de extraordinar, siue sord. mun.* De horum filiis Curiali stirpe descendentibus, vid. *d.l.*98. *sup. de Decurionib.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Volusianum...."

MEDICOS," Grammaticos, & Professores alios" litterarum," immunes" esse, cum rebus quas in Ciuitatibus" suis possident," præcipimus: & honoribus fungi: In ius" etiam vocari eos, vel pati iniuriam prohibemus: ita, vt si quis eos vexauerit, centum millia nummorum ærario inferat, à Magistratibus, vel Quinquennalibus exactus, ne ipsi hanc pœnam sustineant. Seruus eis si iniuriam fecerit, flagellis debeat à suo domino verberari, coram" eo cui fecerit iniuriam: vel si dominus consensit, viginti millia nummorum fisco inferat: seruo pro pignore, donec summa hæc exsoluitur, retinendo. ¶ Mercedes etiam eorum & Salaria reddi" præcipimus. ¶ Quoniam" grauissimis dignitatibus vel parentes, vel domini, vel tutores esse non debent, Fungi eos honoribus volentes permittimus, inuitos non cogimus. PP." Kal. Aug. Sirmio Crispo" & Constantino" Cæs. COSS. [321.]

NOTÆ.

* *l. Medicos 6. Cod. Iust. eod. tit.* hinc & ex aliis *legib.* interpolata & conflata est.

" *Volusianus* hic fuit Ann. D. 314. Consul. idémque eodem Anno 314. & superiore 313. Præfectus vrbi: vt docet Auctor *Notitiæ Præfectorum vrbi*: vt & *lex* 1. *de nauiculo*, & *l.*1 *de Ingenuis*: & Anno 315. vt ostendit *lex* 2. *sup. quorum appell.* Deinceps nulla huius Volusiani P. V. mentio. Mihi mens ea, eum hoc tempore PP. fuisse: at cuius Præfecturæ? statuere non ausim.

" *& maximè Archiatros, vel ex Archiatris*: hoc add. *Cod. Iust.* ex *l.*2. *inf.*

" veluti Oratores, Rhetores, Sophistas.

" *& Doctores legum*, additum à Tribon. *Cod. Iust.* quam vocem tamen *legum*, Græci non agnoscunt (de quibus Doctoribus legum dicam ad *l.*16. *inf.*) Item illa, *vnà cum vxoribus & filiis nec non & rebus*: & mox, *ab omni functione & ab omnibus muneribus Ciuilib. vel publicis*: & quæ sequuntur alia.

" *Immunes* simpliciter, id est, immunes à muneribus publicis.

" de *Ciuitatibus* his dicetur *ad l.*11. *inf.*

" *nec ad iudicium deduci, vel exhiberi, vel iniuriam pati.* C. Iust.

" *pœnâ arbitrio Iudicis plectatur*, ita *C. Iust.* resecatis cæteris vsque ad *Mercedes.*

" *Mercedum* vox hîc propria, v. Cicer. *in Philipp.* & Iuuenal. *Satyr.*7. *v.*157.

" *Reddi* an hic pro præstari? vid. *Gloss.* An pro de nouo præstari?

" Cætera absint a *C Iust.* & loco eorum ista substituta: *quò faciliùs liberalibus studiis & memoratis artibus multos instituant*: ex *l.*3. *infr.*

" Locum hunc obscurum qui ideò recisus est in *Cod. Iust.* commodâ interpretatione defendi posse puto. De quo mox. Vinculum tantum orationis hic supplendum videatur, *Quinetiam, quoniam autem*: vel *Et quoniam.*

" Dat.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. Tres ordine constitutiones priores seu priuilegia *hoc titulo* occurrunt, *de Medicorum, & Professorum prærogatiua, seu priuilegiis.* Quæ euincunt, quàm verum sit, quod alter Victor de eo scribit: *eum nutrisse artes bonas: præcipuè STVDIA LITTERARVM*, qui contrà de Licinio (qui *huius legis* 1. tempore adhuc superstes erat) scribit, *eum infestum litteris fuisse, quas per insciti am immodicam, Virus ac pestem publicam nominabat, præcipuè forensem industriam.* Et quid mirum de Constantino, cùm ipsemet *eruditione* summâ fuerit: quæ ipsum *quanquam cæteris promptum virtutibus, ad vsque ostia votis omnium subuexit*, vt testatur Sex. Aurel. Victor. Schotti. Sed & Porphyrius *epistolâ ad ipsummet Constantinum*, Anno superiore 320. *Cœlestis*, inquit, *iudicij dignatione immensum mihi pondus impositum est, eius Imperatoris testimonio, qui inter belli pacisque virtutes, inter Triumphos & laureas, inter legum functiones & iura, etiam Musis tibi familiaribus adeò vacas, vt inter tot Diuina Maiestatis insignia, quibus inuictus semper in primis es, huius etiam studij in te micet splendor egregius.* Cui Constantinus ipse. *Defuit*, inquit, *quorundam ingeniis Imperatorum fauor, qui non secus doctrinæ deditas mentes irrigare atque alere consueuit, quasi cliuosi tramitis supercilio riuus elicitus, scaturientibus venis arua arentia temperauit: sæculo meo scribentes dicentésque, non aliter benignus auditus quàm lenis aura persequitur: denique etiam studiis meritum à me testimonium non negatur.* Sanè

hoc

BIU Cujas

hoc ipsum arguunt ea quæ memoriæ prodita, Constantinum liberos diligenter suos eruditi voluisse, & optimis eos erudiendos tradidisse præceptoribus, etiam Iuris Ciuilis, & aliarum bonarum litterarum doctrinâ, quod laudat *Eusebius:* vid. & Nazarium *Panegyrico, cap.* 4. Item quod legimus, eum Lactantium, qui Nicomediæ bonas litteras docuerat, filio suo Crispo præceptorem in Galliâ dedisse. In quo etiam patris sui Constantij Chlori domesticum exemplum habuit, qui nominatim vt adolescentes ingenuis artibus eruditentur summoperè accurauit: cuius rei testis *epistola* eius *ad Eumeniam*, vbi inter cætera: *Proinde quod aliud præmium his quàm illud conferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna:* & quæ hac occasione plura Eumenius *orat. pro scholis restaurandis*, vbi ideò eum *verè Principem iuuentutis* vocat. Verùm ad Constantinum ipsum redeat oratio. ¶ Vt cæteroquin qui literas amat, amat & literatos: quique adolescentes ingenuis artibus eruditi cupit, eum Doctores ipsos præmiis, & priuilegiis euehere necesse est: quo (vt ipsemet Constantinus loquitur) *facilius liberalibus studiis & artibus multos instituant:* quæ Tribonianus *huic leg.* attexuit. Ab hâc mente sunt hæ tres Constantini M. constitutiones: & hæc quidem omnium prima, de Medicis & professoribus municipalibus, data Anno D. 321. περὶ τιμῶν καὶ ἀτελειῶν; quâ quidem, immunitatem eorum, securitatem à vulgi iniuriis, salaria, honoréque sancitum it. Quatuor scilicet his rationibus, & προσβείοις præmissque, Professoribus & Medicis consultum maximè voluerunt Principes, voluit Constantinus *hâc leg.*

¶ Primum est IMMVNITATIS Priuilegium, seu περὶ λειτουργιῶν ἀτέλεια, ἀλειτουργησία quo Constantinus M. Medicos, Grammaticos, aliósque Professores ab omni functione, seu ab omnibus muneribus publicis immunes esse iubet, quomodo etiam Tribonianus hæc rectè *huic leg.* attexuit, *ab omni functione, & ab omnibus muneribus ciuilibus* vel *publicis.* Quod *Medicos* attinet, Augustus iam teste Dione *lib.* 53. Medicis immunitatem munerum dederat. Quorum quidem munerum aliquammulta designantur duabus proximis Constantini M. constitutionibus putà *l.* 23. quæ ibi explicabuntur. Immunes, inquam, neque ipsos tantùm (& sic à muneribus personalibus) verum etiam res eorum (& sic à muneribus patrimonialibus:) Imò & vxores eorum & filios *d. l.* 3. Neque tamen primus Constantinus M. hanc eis immunitatem tribuit: verùm beneficia, vt ipse ait, *d. l.* 3. Diuorum retrò Principum confirmans. Et sanè initium huius immunitatis repeto. Quod *Professores* attinet & in his nominatim Grammaticos, (de quibus vid. quæ Vossius *lib.* 1. *de Arte Gramm.*) iam inde à Vespasiano (eodem illo qui primus è fisco Rhetoribus salaria constituit) tributa nominatim & primum omnium immunitas à metato, ὀπισθμία, (de quâ *l.* 3. *inf.*) quod ostendit *l. vltim. inf. π. de muneribus & honoribus.* Datáque etiam immunitas munerum personalium, quam vt & metati firmauit Hadrianus inito statim principatu, *d. l. in fine:* & *l.* ἐαὶ δύο 6. §. ἔστι δὲ 8. *π. de excusat.* [tutor] De cuius studio erga Professores Philostratus quoque *in Marco Byzantio*, & Spartianus, *Omnes*, inquit, *Professores & honorauit & ditauit.* Et tamen memorant tum Philostratus *in Phauorino*, tum Xiphlinus ex Dione *lib. in Adriano*, Phauorinum Philosophum περὶ τῆς ἀτελείας, quam in patriâ habere vellet, agere quidem statuisse, sed veritum ne in eo iudicio succumberet, & insuper mulctaretur, postquam in ius venit, nihil aliud dixisse ad Imperatorem, quàm præceptorem suum Dionem eâ nocte sibi in somnis adstitisse, monuisséque λειτουργεῖν τῇ πατρίδι ὡς καὶ ἐκείνῃ γεγυμνασμένον. Quod fortè pertinet ad speciem *l.* 6. §. 9. *π. de excusat.* & *l.* 9. *in princ. π. de mun. & honor.* Natasse hanc ἀτέλειαν sub Commodo aliquantum ex Philostrato, putaret quis: narrat enim is, *lib.* 2. Philiscum Sophistam, qui throno Athenien si septem annis præfuerat, τιμὴ ἀτελείαν τὴν ἐπ' αὐτῷ ἀφαιρεθέντα, id est, immunitate *priuatum*, ad Commodum Imp. prouocasse: cui publicè dixerit, σύ μοι λειτουργιῶν ἀτέλειαν δέδωκας, δὸς τὸν Ἀθλίππου θρόνον. Sed Imperatorem respondisse, *neque ipsum immunem esse, neque alium quemquam docentium: Neutiquam enim propter breues ac quasdam miseras oratiunculas, ciuitates muniis publicis fungentibus à se priuandas;* ὅτε σύ, ἔφην, ἀτελὴς, ἴδιε ἄλλῳ δίδεις τῆς παιδευούσης. δίδε γὰρ εἰκότως διὰ μικρὰ καὶ δύσπνα λυγώδεια τὰς πόλεις ἀφελοίμην τῶν λειτουργιζάντων: verùm hæc ita quidem Commodus Philisio infensus: At enim quod ibidem subiicit Philostratus, idem Imp. Philostrato Lemnio λειτουργιῶν ἀτέλειαν ἐψηφίσατο. Sed & Commodi Imp. constitutio memoratur *d. l.* ἐαὶ δύο 6. §. ἔστι δὲ 8. cui inserta fuerint verba quædam ex constitutione D. Pij: etsi Modestinus ibi non dicat, quid à Commodo constitutum fuerat.

Exinde circa hanc immunitatem variæ quæstiones enatæ, quæ sequentium Imperatorum constitutionibus definitæ: veluti Antonini Pij, *d. l.* 6. §. 2. 7. *l.* 1. & 4. *C. de Profess. & Med.* de quo etiam Capitolinus, *Rhetoribus & Philosophis per omnes Prouincias & honores & salaria detulit*, (qui huic immunitati ἀιρέσεις quasdam, id est, conditiones apposuit: Ita enim locus ille intelligendus, non de hæresibus, & sectis Philosoph.) Seueri & Antonini, *d. l.* ἐαὶ δύο, 6. §. ἔτι καὶεῖνο 9. & §. τὸν ἐν Ρώμη π. *l. π. inf. π. de mun. & honor.* Philippi Diocletiani & Maximiani, *l.* 3. 4. 5. *Cod. eod. tit. de Prof. & Medic.* & ipsi Iurisconsulti multa scripserunt, *d. l.* ἐαὶ δύο. 6. *l. vlt. in fin. π. de muner. & honor. l.* 8. §. 4. *l.* 9. & *l.* 10. *l.* 2. *π. de vacat. & excus. muner.* Sanè post Constantinum Libanius quoque *diss.* 3. περὶ ἀπλησίας *inf.* innuit hanc esse sortem Professorum, τὸ ξῆν ἐν ἀτελείᾳ. Eodem pertinet Libanij *epistola* in MS. Regio *ad Modestum* 282. vbi memorat disertè, παλαιὸν νόμον βοηθεῖν τοῖς Ῥήτορσιν de Rhetorum immunitate à muneribus publicis, ad quæ tum decretis ψηφίσμασι [Curialium] nonnulli adigebantur contra ius. Eodem denique spectat eiusdem *ep.* 803. *ad Proclum.* Et hoc quidem de Medicorum & Professorum immunitate, quæ intra munerum personalium immunitatem stetit. At enim munerum patrimonij immunitas non data, arg. *l.* 8. *de Philosophis:* 4. & *l.* 10. §. 2. *de vocat. & excus. munerum.* Quæ tamen ipsa immunitas munerum patrimonialium à Constantino M. sancita *his tribus legibus.*

Et nihilominus tamen quod secundum γένεσις Medicis & Professoribus à Constantino M. tribuitur, idem HONORVM in ciuitatibus suis capessendorum facultatem eis tribuit: honorum, inquam, seu dignitatum, vt *f. l. huius* dicitur, municipalium videlicet. Quid inter munera & honores intersit, notissimum ex *l.* 6. §. *vet. l.* 10. 11. 14 *π. de munerib. & honorib.* & quidem nominatim inter munera personalia & honores: nempe illorum nonnulla etsi in administrandâ Republ. consisterent, attamen *munera* propriè dicta, sine titulo dignitatis, vt docet vel *lex* 14. §. 1. *π. de munerib. & honorib.* Honor verò municipalis, erat administratio Reipubl. cum dignitatis gradu, etsi non sine erogatione contingens, *d. l.* 14. *in princ.* cuiusmodi

est

est Duumuiratus, qui est veluti imago Consulatus, & Consulatus municipalis, qui *magistratus* nomine hîc & alibi designatur. *Defensio ciuitatis*, qui est quasi Tribunatus plebis, Item *ædilitas, & sacerdotium*. Vt omittam alias inter honores & Munera differentias, isthæc notetur. Nempe Medicos & Professores immunitatem habere à muneribus, non ideò tamen honoribus arceri, verùm iis fungi posse: quomodo & aliàs non illicò qui à muneribus excusatur, & honores ei remittuntur, seu ab his excusatur, *l.12. ff. de munerib. & honorib.* ratione ibi additâ, quia hoc ad honorem magis quàm ad munera pertinet. Ergo quibus data erat vacatio munerum, non ideò honores sibi delatos (qui cum erogatione sæpè coniuncti erant) defugere poterat, & inuitus eos subire cogebatur. Est quædam similis hâc Constantini M. constit. circa Medicos & Professores differentia, sed tamen amplior & honorificentior: illo casu qui à muneribus immunis est, inuitus tamen honores sibi delatos subire cogitur: verùm ita à muneribus immunes à Constantino M. fiunt Medici & Professores, vt tamen non inuiti quidem, verùm volentes honoribus fungi possint: *Fungi*, inquit, *eos honoribus volentes permittimus, inuitos non cogimus:* ratione præmissâ; *Quoniam*, ait, *grauissimis dignitatibus vel parentes vel domini vel tutores esse non debent.* Quæ quidem verba, si quæ *hoc Codice*, male sana, omnémque medelam respuere mihi semper visa. At nunc vel leuiculâ hâc mutatione locus restituendus: *quoniam graues* [id est, grauati inuiti] *grauissimis dignitatibus*; vel sustineri posse putem commodâ hâc interpretatione. Nempe quidam honores, comparantur hîc cum officiis Parentum, Dominorum, & Tutorum; vt ecce defensores ciuitatum *parentis* seu patris vicem plebi exhibebant: *l.4. Cod. de defensor. Ciuit.* sed & curatores Ciuitat. fuêre τῆς κοινῆς πάλαι. Igitur æquum non est Medicos & Professores *grauissimas*, id est, onerosas sibi dignitates subire cogi: quæ dignitates *parentes, dominos, & tutores deposcunt Parentes*, inquam, ac proinde prono pietatis & sedulitatis affectu: *dominos*, & sic tanquam rei suæ prouidos: *tutores* denique vice dominorum instar: Ac si diceret, dignitates non rectè sustineri, nisi ab iis qui Parentis pietatem & officiosam sedulitatem domini & vice domini, id est, tutoris diligentiam ad eam adhibituri sint. Quare nonnisi volentibus Medicis & Professoribus harum aditû permittendum, inuitos non cogendos. Quod vtique rectè de Medicis & Professoribus dicitur, quorum est explorare, num aut salutis procurandæ, aut eruditionis iuuentutis ratio (quæ duo maximum fauorem merentur & remissos animos requirunt) sibi permittat etiam honores in Ciuitate sustinere, qui non ideo eos à proposito institutóque vitæ abducturi sint. At non item de aliis rectè dicitur: Nam alioquin munus quamlibet publicum sustinenti honor deferri potest, *l.10. ff. de Medicis & Professorib.* Ratio differentiæ petenda est vti dixi à Medicorum & Professorum instituto & proposito, qui vt sese aliò abduci inuitos non patiuntur propter sedulam & assiduam curam, quam hi professionibus suis debent; ita si integrâ Professione suâ honores adipisci gestiant, ad hoc aditum hic præberi æquum est: ne alioquin in eorum numerum relegentur qui ab honoribus submoti sunt. Poterant igitur Medici & Professores, si vellent, Duumviri, Defensores, Gymnasiarchæ, Ædiles, Sacerdotes, Flamines, Legati creari, (quæ & ipsa munera personalia dicuntur & honores) Quorum alioquin immunitas iis firmata ab Hadriano inito statim Principatu *d. l.* ἐαν δύο 6. §.8. *ff. de excusat.* ἀτελεῖς, inquit, τὸ γυμνασιαρχῶν, ἀρχοντομιῶν, ἱεροσωῶν, μηδὲ πρεσβεύειν. Sanè ipsius Hadriani Temporibus Sophistas à ciuitatibus suis ad Imperatores Legatos missos βασιλείους πρεσβείας πρεσβευτικὰς his commissa, plurimis locis Philostratus testatum reliquit: Ita Marcum pro Byzantinis πρεσβεύοντα, ita Polemonem pro Smyrnæis, Scopelianum siue pro Smyrnæis, siue pro Communi totius Asiæ, ad Hadrianum Imp. memorat Philostratus: Proculdubio vltrò susceptis legationibus: Alioquin his immunes erant, vt & sacerdotio. Hinc cùm sub Hadriano Phauorinus in patriâ ἀρχιερεὺς Sacerdos electus fuisset, teste Philostrato *p.454.* ἐφῆκε καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς τοιούτων νόμους, ὡς ἀφειμένῳ τῆς λειτουργεῖν, ἐπειδὴ ἐφιλοσόφει, id est, *prouocauit ad leges super hoc latas, ceu immunis à muneribus publicis, vtpote Philosophus:* ita enim locus ille vertendus erat, quem non cepit Interpres. Et hæc de Honorum capessendorum iure Medicis & Professoribus relicto.

¶ Tertio capite Constantinus M. Medicos & Professores à vulgi *INIVRIIS & vexationibus* vindicat, sanctásque eorum personas reddit, quomodo & aliæ personæ sanctæ ita redditæ ab iniuriis iure Romano, ἱερεῖ καὶ ἄσυλοι sacrosancti. Nempe in ius vocari eos passim iniuriásque his inferri, hos vexari mos incesserat, scilicet hoc genus hominum ac nominatim Sophistæ in contemptum venerant, tanquam ἀχθοικοὶ foróque vti nescirent; (fortè tantò magis, quia Christianâ Religione iam inualescente in contemptum venerant hi Professores fermè Gentiles) sic vt ad fora iudiciáque pertraherentur, hísque minæ & formidines iudiciorum imperitis intentarentur: Id enim est *hâc l. in ius vocari.* Quare non sunt audiendi qui putant *hâc leg.* Medicis & Professoribus facultatem dari per curatores causas suas agendi, vel hoc tertio capite & priuilegio tribui fori præscriptionem Medicis & Professoribus. Nil tale; Sacrosanctas enim quodammodo eorum personas hîc reddit, ne quis impunè eos iniuriis vexaret, ínque ius pertraheret obtorto collo. Ad sacrosanctas eorum personas pertinere censeo τὸ ἱερῶσθαι, quod inter cætera præmia dari solitum Sophistis ait Philostratus, & verò datum ait Adriano Sophistæ à Marco Imp. ὁτὶ μέγα ἦρε δωρεᾶς τε, καὶ δώροις, καλῶ καὶ δωρεὰς μὲν, ἃς ἡ σίτησις, καὶ ἃς πρεσβείας, καὶ ἃς ἀτελείας, καὶ τὸ ἱερῶσθαι, καὶ ὅσα ἄλλα λαμπρύνει ἄνδρας: vbi est qui interpretatur *Sacerdotij honorem.* Quod rectè refutant alij: inter alia quippe contra pro præmio immunitas data à Sacerdotio Professoribus, *l.6. §.... ff. de excusat. tutorum.* Neque admitto emendationem καὶ τοῦ ἱερῶσθαι, quasi dixisset immunem factum etiam Sacerdotiorum. ¶ Igitur ab his iniuriis eos vindicatum it, hâc constitutione Constantinus M. *multâ* centum millium nummorum indictâ ei qui in ius eos vocasset, vel iniuriam eis intulisset, cuius multæ *hâc leg.* definitæ, vt & deinceps, vbi de seruo agetur, memoriam sustulit Tribon. in *leg.* suâ ex hâc interpolatâ, *arbitrariam* eam reddens. Quæ vtique ingens summa est mille aureorum, vt æstimant rei nummariæ periti: cuiusmodi sextuplum salarium Eumenio Oratori à Constantio Chloro datum, *in sexcentis millibus nummum*, quæ ipsum ex Reipubl. Augustodunensis viribus accipere voluit: vt disertè habet tum ipsius Constantij *epistola cap.14.* tum Eumenij professio *cap.11. orat. pro restaur. schol.* Quorum lectionem rectè vindicat Liuineius. Imò cuiusmo

BIU Cujas

cuiusmodi omninò salarium Vespasianus teste Suetonio *cap.*18. Latinis Græcísque Rhetoribus annua centena constituit : id est,centum millia nummorum : de quo mox *vltimo capite.* ¶ Et huius quidem multæ exigendæ curam iniungit Magistratibus vel Quinquennalibus , qui si eam non exigerent ipsi inferre tenerentur : scilicet dissimulatione Magistratuum municipalium ad huiusmodi iniurias & procaciam vulgus efferebatur. ¶ *Magistratus , hâc leg.* vt & aliis quamplurimis *legibus*,ac præsertim *supr.tit. de Decurionibus :* sunt Duumviri seu Magistratus municipales , qui potestatem intra metas propriæ ciuitatis exercebant , vt iam notum : vide dicta ad *l.*174. *supr. de Decurionib.* qui quidem annalis Magistratus erat, *l.*16. *supr. de Decurionib.* & vt docet *lex* 1. *supr. quemadm. mun.ciuil.* In aliis ciuitatibus seu municipiis & coloniis Magistratus *Quinquennales* dicebantur. Quorum vnica isthæc mentio *hoc Codice* occurrit de his Quinquennalibus (nam alij sunt Quinquennales Collegiorum , de quibus *lib.*14.) Spartianus *Adriano : Fuit* inquit *in patriâ suâ* [Italicâ Bæticæ] *Quinquennalis :* & item *Adriæ Quinquennalis quasi in aliâ patriâ :* in Glossis *cap. de Magistratibus p.*291. *Quinquennalis* πεντέτηρικὸς. Meminit & Apuleius *lib.*10. *gradatim permensis honoribus Quinquennali Magistratui fuerat destinatus.* Et *lib.*11. Horum frequens mentio in veteribus inscriptionibus, quas hîc memorare longum : fuisse eos quoque *Duumviros* apparet ex *Inscript p.*168.*n.*6. vbi *Duoviri Quinquennales* vocantur. M. Gavivs. T. F. Q. Vitellivs. T.F. Gallvs. Dvovir. Qvinq. Crepidines circ. forvm S.P.F.

Item *p.*359. T.Appæo T.F. &c. Dvovir. Qvinq. bis ob merita eivs.

Item *p.*445.*n.*5. C. Offilio Sex. F. Gall. Dvovir. itervm Qvinqvennali.

Et *p.*444. 8. L. Octavio L. F. Cam. & post Bis Dvvmviro Qvinq.

In iisdem *Inscriptionibus p.*322.*n.*8. vbi de Albia Balbina Flaminicâ Pisauri & Armini patronâ municip. Pitinatium & Pisaurensium.

Hvic Anno Qvinqvennal. Petinii Prisci, mariti eivs Plebs vrbana ob merita eorvm,&c.

Quare iam patet , falli Virum doctissimum, qui *Duumuiris* eos comparauit: verum pro defensoribus ciuitatum accepit : hoc argumento , quod Defensores ciuitatum olim,ante *Nouell.*15.integro quinquennio essent : Cui & hoc argumentum commodare possem : quod hîc agatur , de defendendis Medicis & Professoribus ab iniuriis , quod vtique muneris defensoris ciuitatum fuisse videtur. Verùm perpendere iis debuit Duumuiros Quinquennales in *Inscriptionibus* quoque dici. Quid quod hâc Constantini M. ætate Defensores hos incognitos fuisse puto , vtpote posteriùs institutos , & vt censeo , sub Valentiniano & Valente primum , quorum est *lex* 1. *Cod. de Defensorib. ciuit.* (cui etiam iungenda est *lex*4. *supr. de his quæ administr.*) quæ data Anno 365. antiquissimam omnium horum Defensorum mentionem continet : Ita quidem vt *duabus illis legibus* indicari videatur recens tum eorum institutum fuisse: Saltem formula officij defensorum iis continetur. Ad Magistratus & Quinquennales redeamus quibus hoc iniungitur *hâc leg.* vt Medicos & Professores à vulgi vexationibus & iniuriis vindicent , vexantes suo periculo multent. Additur de seruis iniuriâ ab his factâ Medicis & Professoribus ; scilicet eò procacitatis ventum,vt vel vltrò serui etiam his iniurias inferrent , eos vexarent: vel etiam à dominis immissi , ceu canes latrantes. Igitur iubet Constantinus M. si id fecerint insciis dominis, flagellis eos cædi à Dominis , Professore iniuriâ affecto præsente : si domino consentiente, viginti millibus nummorum dominum multari iubet : seruo interim pro pignore donec multam fisco intulerit, retinendo : Quod pignoris legitimi genus notandum. Flagellis scilicet seruos verberari iubet, id est loris , quæ vtique seruilia verbera sunt , vt equidem Constantini constitutio, *l.*1. *supr. de emendat. seruorum* , ostendit.

¶ Quarto capite iubet Constantinus M. Mercedes , seu Salaria , Medicis & Professoribus in ciuitatibus reddi, id est præstari , quæ scilicet olim præstita, aliquandiu denegata videntur, vel aliquo prætextu denegabantur. De quibus annonis Professorum quoque agitur *l.*11. *infr.* Non ex fisco (de hoc enim Professorum salario hîc non agitur , neque nos etiam hîc de eo agemus, verùm *l.*11. *infr.*) verùm de eo salario, quod à singulis ciuitatibus Professoribus dari solitum ex viribus Reipublicæ : cuiusmodi sanè salarium à Constantio Chloro Eumenio ex Augustodunensis Reipublicæ viribus datum *in sexcenis millibus nummum.* Meminit & Libanius *in MS. Regio epist.*127. *ad Eutocium :* vbi agit de Eudæmone Ægyptio Rhetore ; δέξω τοίνυν ἡ πόλις διὰ σὲ χάριν Εὐδαίμονι. τίς ὁ αὖτη. τιμᾶ τὸν παιδευτὴν ἡμῖν ὁ βασιλεὺς τῇ βασιλικῇ τροφῇ, ταύτην ὁ ἡμῖν ἀργυρίᾳ βουλόμενοι ῥυέδην νεροὺς ὑμᾶς εἰσδοῦναι ἐνθυμηθέντες ὡς ἡ παῖδας δεῖται τ Εὐτοκίᾳ φιλοτιμίαις εἰ καὶ προσδέχοιτο παρ αὐτῆς εἰδότ Θ λέγειν ἔπαινον αὐτὶ τῆς χρημάτων. De eo scil. salarij genere *hâc l.*Constãtinus M.agit:Cuius vnica mẽs hâc totâ constitutione ipsas ciuitates respicere videtur ; ab vna parte scilicet Medicorum Professorúmque dignitatem vindicando à Muneribus ciuitatum, & à plebis iniuriis , ab altera parte Honorum vrbis copiam eis faciendo , simul & salaria eis præstari iubendo. Quæ proculdubio his per iniuriam à Ciuitatibus denegabantur : fortè vel quia his soluendis non sufficerent , vel quia soluere Christianæ iam ciuitates nollent Paganis Doctoribus. Symmachus certè suâ ætate nescio quâ occasione Romanæ Iuuentutis Magistris subsidia solemnis alimoniæ detracta scribit *lib.*5. *epist.* 35. Idémque *lib.*1. *epist.* 73. Professoribus Romæ salarij emolumenta & annonas à Senatu decreta Auctor est , sic tamen vt id confirmaretur à Præfecto Prætorio Italiæ.

¶ Cæterum vt de annonis Professorum agitur quoque *l.*11. *infr.* ita de iisdem est egregia Athalarici ad Senatum V. R. oratio apud Cassiodorum 9. *var.*21. de his inquam iis soluendis absque nundinatione vlla , sine vlla diminutione : & quidem duabus pensionibus : priore post menses sex absoluti muneris : posteriore,anno expleto. Libanij epistola huc pertinet ad Andronicum, Phœniciæ Rectorem *p.*225.*in Cod. Regio :* vbi de Antiocho medico agit , cui in aliam militiam translato equorum collatio indicta fuerat , à quâ eum Imperator liberauerit , & Rectores Phœnices ; Ἀντίοχ Θ ἁπάσῃ μὲν βοηθεῖ τῇ πόλει, διὰ τῆς ἰατρικῆς ; & post πειπεσὼν τῇ τριανῇ δικαιοσύνῃ τελῶν εἰς ἑτέραν στρατείαν , εἰς τίνα ἂν ἐκείνῳ τότε ἔζαν ἐγγράφειν , καὶ ἵππους ἕδνα παρέχειν ; ἀλλ' ἐκ εᾶ βασιλεὺς , λύων καὶ τὸν πρότερον ζημίαν ; τοῖ μὲν οὖν

Ἐλπίδ Θ

ἐλπίδι ὑπὸ βεβαιοῖ, καὶ νῦν εὐλάλιον παρ' ἐκείνῳ, μικρὸν ὂν ὕστερον φίλα σοὶ κομίζων τιμὴν γνώσιν, μᾶλλον δὲ ἔχε τιμὴν βασιλεὺς ἤδη γνῶσιν, ἐν ἀπορρήτοις παρεζευγμένην, καὶ τὸν ἵππον ἐξαίρει τῆς δεσμένων· ὅπως μὴ δ' ὕστερον ἐγγένοιτο τῷ πράγματι παραχή; τῶτε ἰατρῷ δ' ἡμῶν ἢ τῇ κτῆσιν νέαν περιεσχημένων.

II. * Idem A. ad Rufinum PF.P.''

ARCHIATRI omnes, & ex-Archiatris, ab vniuersis muneribus Curialium,'' Senatorum,'' & Comitum, Perfectissimorúmque'' muneribus, & obsequiis quæ Administratione perfunctis'' sæpè mandantur: à præstationibus quoque publicis liberi immunésque permaneant: nec ad vllam auri'' & argenti, & equorum'' præstationem vocentur, quæ fortè prædictis Ordinibus, aut Dignitatibus adscribuntur. ¶ Huius autem indulgentiam sanctionis, ad Filios quoque eorum statuimus peruenire. Dat. XII. Kal. Iun. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

''*Rufinus* quidam sub Constantino M. P. V. primum fuit Anno 313. 314. 315. 316. deinde Anno 319. PP. vt docet *Chronol. nostra.* & *Prosopogr.* At enim Anno 326. cui Anno *lex hæc* adscribitur, nullo alio prætereà loco Rufinus PP. designatur, de quo mox.

''*l.* 16. *infr. hoc tit.*

''Prætura, *l.* 12. Glebali collatione, *l.* 15. 16. 19. *infr.*

''vide *tit. supr. de Perfectissim. dign.*

''Honoratis: de quibus *l. vnic. supr. de off. Iudic. Ciuit.* & *l. vnic. supr. de honoratorum vehic.*

''An hîc intelligitur collatio donatarum, &c. vide *l.* 1. & 2. *supr. de collatione donatarum.* An aurum tyronicum? Hoc puto.

''vide *titulum*, supr. *Qui à præbitione tyronum & equorum excusentur*: cuius *lege* 1. Comites Archiatrorum ab illis collationibus excipiuntur.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Constantini M. constitutio est. Et hæc quidem de ARCHIATRORVM vel EX-ARCHIATRIS, immunitate: de quâ sunt præterea septem constitutiones *hoc tit.* putà *lex* 12. 14. 15. 16. 17. 18. 19. Archiatrorum, S. Palatij scilicet (de quibus quoque *suo titulo, supr. de Comitib. & Archiatris S. Palatij*) Alij quippe sunt Archiatri, de quibus *l.* 4. 8. 9. 13. nempe vrbis Romæ Medici. Igitur Archiatri, & ex-Archiatris, S. Palatij eorúmque filij ab omnibus muneribus publicis immunes *hâc leg.* pronuntiantur: Quinimò & ab omnibus muneribus quæ certos Ordines & dignitates manebant, iísque incumbebant, vel subinde adscribebantur: de quo tamen dubitari poterat, eò quod nonnulli Archiatrorum istorum & ex-Archiatris Curiali conditione erant, vel certis dignitatibus decorari solerent; veluti Senatoriâ, Comitum Perfectissimorum, quomodo sanè Symmachus *lib.* 10. *epist.* 40. Ioannem *V. P. Medicum*, id est, Virum Perfectissimum vocat, vt rectè *ibi* Iuretus explicauit. Item administratione Prouinciarum: quibus omnibus vel ordinaria munera incumbebant, vel extra ordinem sæpè quid mandabatur muneris & obsequij, vel præstationis vel collationis. Quod quidem de Curialium muneribus Senatoriâ glebali collatione, vel Præturâ, item de extraordinariâ indictione: quæ Honoratis in administratione perfunctis adscribebatur, veluti Tyronum & Equorum præstatione, aliunde clarum est: putà *ex tit. de Decurionibus: tit. de Senatoribus & glebali collat.* tit. *de Prætorib.* item ex tit. *qui à præbitione Tyronum & Equorum*: muneribus pariter, quæ Perfectissimorum dignitatem adeptis incumbebant: Est præterea eiusdem Constantini M. constitutio, *l.* 1. *supr. de honor. codicillis.* Sed & *l.* 15. *supr. de Decurionib.* de quo dixi plenè ad *tit. de Perfectissim. dignit.* De his quæ Comitiuæ dignitatem adeptis incumbebant, dictum etiam *l.* 36. *supr. de Decurionibus.* ¶ Ergo cum aliis Curialibus Senatoribus, Comitibus, Perfectissimis, Honoratis, sua quædam munera incumberent, vel extra ordinem iniungerent, & in his auri, argenti præstatio, vel equorum: attamen Archiatri, ex-Archiatris, etsi prædicti ordinis essent Curialis, Senatorij, vel prædictis dignitatibus honorati fuissent, illis istorum Ordinum & Dignitatum oneribus & muneribus immunes reddidit *hâc leg.* Constantinus. Ergo Archiatria Curiali conditione & muneribus liberat Archiatros & filios eorum. Item à Senatoria & Glebali collatione, à Præturæ honore, à Comitum & Perfectissimorum oneribus, ab auri & argenti collatione, vel equorum præstatione. De Curialis oneris immunitate Medicis tributa vide plura ad *lib.* 4. *infrà.*

III. * Idem A. ad Populum.''

BENEFICIA Diuorum retrò Principum confirmantes, Medicos, & Professores litterarum, vxores etiam & filios eorum ab omni functione & ab omnibus muneribus publicis vacare præcipimus, nec ad militiam'' comprehendi, neque hospites recipere, nec vllo fungi munere; *quò facilius liberalibus studiis & memoratis artibus multos instituant.* PP. V. Kal. Octob. Constp. Dalmatio & Zenophilo COSS. [333]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Ex *hac* quoque *lege* pars *legis 6. Cod. eod. tit.* desumpta est.
"Vrbis Constantinop. nam ibi proposita hæc *lex*, vt docet subscriptio *legis*.
† Iam de hoc egi ad *l.1. supr.*
"*Militiam*, id est, Tyronum præstationem *hîc & l.10. & 16. infr.*
"hanc rationem siue hunc finem discussi, & ad ingenium Constantini M. expendi ad *d.l.1 supr.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. constitutio est, de Medicis & Professoribus: quâ Medicorum & Professorum, itémque vxorum & filiorum eorum plenam ab omnibus muneribus immunitatem, iam ante beneficiis Principum tributam, sancit Anno D.333. Ratione etiam additâ: *Quò facilius*, inquit, *liberalibus studiis & memoratis artibus MVLTOS instituant.* Quam etsi superiùs ad *l.1. supr.* expenderimus, vnà cum recensu Principum, quorum beneficia super hâc immunitate iam olim processerunt ante Constantinum: Attamen ad historicam huius constitutionis rationem apprimè facit. Nempe Constantinus M. Constantinopolim ante triennium à se excitatam, hominum multitudine frequentari cupiens, studiis quoque literarúmque Professione eam vrbem fundare instituit. Quare & inter alia, Medicorum Professorúmque immunitatem sancitum iuit, quò faciliùs illi multos instituerent. Eo sanè exemplo Iulius, teste Suetonio *cap.42.* vt exhaustæ vrbis frequentia suppeteret, omnes Medicinam Romæ professos & liberalium artium Doctores, quò libentiùs & ipsi Vrbem incolerent, & exteri appeterent, ciuitate donauit. Libanij huc epistola pertinet, *ad Celsum 631.* Νόμῳ τὰς ἰατρὰς μίαν ἀπαλεῖ λειτουργίαν, πλὴν ἀπὸ τῆς τέχνης; φίλων ὢ πρὸς τὸ βελέγειν ὑπὸ τῆδ' Ρῶσον οἰκούντων ἕλκει), πάλαι πολλὰς ἐκ νοσημάτων ἀνασήσας: εἰ μὲν ἀγνοοῦσιν, ὡς ἰατρὸς ὁ φίλων, μαθόντες παυέσθωσαν: εἰ δ' εἰδότες βοάζουσι, φίλων μὲν ἴσως ἀθυμεῖς, ἰχυρὸς δ' ὁ νόμος.

¶ Porrò inter cæteras immunitates Medicis & Professoribus eorúmque vxoribus & liberis datas Constantinus duas nominatim hîc memorat, putà vt, Ne ad militiam comprehendantur, neque hospites recipiant: pariter vt Valentinianus Sen. *l.10. infr. Eosdémque ad militiam minimè comprehendi placet: sed nec hospites militares recipiant:* quæ *lex* proculdubio ad hanc efformata est. Et Theodosius Iun. *l.16. infr. Ita vt nec ad militiam liberi memoratorum trahantur inuiti.* Imò antiquissimo iam Hadriani Imp. beneficio quod Antoninus Pius renouauit suâ constitutione, *in l.εὖ δύο.6. §.ἔσιν 8. π. de excusationib.* quóque etiam Constantinus respexit ἀτελεῖς εἶναι ἐπισαθμῶν, &c. κ' μήτε κρίνειν μήτε φρεσβεύειν, μήτε εἰς φατρίαν καταλέγειν ἄκοντας, μήτε εἰς ἄλλω αὐτὲς ὑπηρεσίαν ἐθνικὴν ὕπνα ἄλλω ἀναγκάζειν. Ad militiam itaque comprehendi trahíque tribus illis legibus non tantùm ipsi non possunt, sed neque eorum liberi quasi tyrones in tyrocinium militiæ (vt loquitur *lex 11. supr. de Tyronib.*) Nempe etsi tyrones vrbanis familiis (vt loquitur Symmachus *lib.6. epist.58.*) seu Plebeiis indiceretur, *l.7. supr. de Tyronib.* Medicíque & Professores è populo essent, *l.2. infr. de studiis lib. V. R.* attamen tyronum præstatione immunes erant. Et tamen non id semper obtinuisse colligat quis ex Libanio *epist. ad Anatolium 353.* vbi agit de Marcelli Medici duobus filiis διὰ τῦτο παύ γέρων ὢν, παῖς νέος ἦν τρέφει, ὃς ἄρτι γάλακτος ἀπαλλαχθέντας εἰς στρατιώτας βασιλεὺς ἐνέγραψεν, ὧν νῦν ὁ καλὸς ἡγεῖται Μισσώνιος, φράζων αὐτοῖς ἀσφάλειαν εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον: ἀλλὰ νῦν κηρύγματα δεδημοσιευμένα χωρεῖν εἰς ὑμᾶς ὅις ἔτος βίος: τοῖς δ' Μαρκέλλου παισὶν ἐκ ὅπως τῦτο ῥᾴσον, ἀλλ' ἐσὶ ὑπερβῆναι τὰς πύλας δεδοίκαμεν δὴ μὴ τῦτο αὐτὲς ἐπικάλλη τῇ χήμαλος, κ' σε δέομεθα τηρεῖν αὐτὲς ἀπόντας ἐν τῷ χήματι, &c. id est, *Ideóque cum admodum senex sit admodum iuuenes educat filios, quos recenter lacte depulsos Imperator militibus adscripsit, quibus nunc Egregius Musonius praest, qui immunitatem iis* [à militia] *hactenus semper præstitit. Verùm nunc Edicta promulgata, vti ad vos sese conferrent ij, quibus hoc vitæ genus est; Marcelli autem liberis tantum abest vt hoc facile sit, vt ne portas quidem transgredi valeant: Et veremur ne ob hoc militiâ deiiciantur: Quare vt eos in militia absentes seruet te rogamus.* Verùm an Marcelli Medici filij vltro à parente militiæ oblati fuerint, an vero vt tyrones exacti? non liquet.

¶ Addit, neque hospites recipere, scilicet à Metati onere (id enim est hospites recipere) Medici & Professores immunes fuêre: vt *hâc leg. ita & d.l.10.16.18. infr. hoc tit.* Id quod vetustissimum priuilegium Professoribus & Medicis nominatim datum est præter ciuilium munerum vacationem (vnà cum angariarum immunitate, *l.10. §.2. π. de vacat. muner.*) à Vespasiano & Hadriano, vt docet Arcadius Charisius horũ fermè Constantini M. temporum scriptor *l.vlt. §.vlt. π. de mun. & honorib.* vt maximè tum ab aliis patrimonialibus muneribus immunes non essent, vt docui ad *l.1. supr.* & metatum seu munus recipiendi hospitis munus patrimonij non personæ esset: *l.3. §.munus 14. π. de munerib. & honorib.* seu rei cohæreret, *l.11. π. de vacat. muner.* Eáque immunitas etiam nominatim comprehensa fuit eâ Hadriani constitutione, cuius partem Antoninus Pius *suâ epistolâ* meminit referente Commodo apud Modestinum, quam superiùs quoque consignaui, ἀτελεῖς, inquit, εἶναι γυμνασιαρχῶν, ἀρχεανομῶν, ἱεροσωλῶν, ἐπισαθμῶν, σιτωνίας, ἐλαιωνίας. Quem locum vetus Interpres ita malè reddidit, *immunes esse gymnasiis Sacerdotij stantes, & neque ad frumenti & vini & olei emptiones & præpositiones.* Nullo partim sensu, partim & mutilo; cùm dicere debuerit: *immunes esse à munere Gymnasiarchiæ, Ædilitatis, Sacerdotij, Metati, Sitoniæ, & Elæoniæ.* De quo duo lumina illa Iuris nostri, Antonius Augustinus, & Iacob. Cujacius affatim. Vnï tantùm isti nunc adhæreamus, ἐπισαθμίαι loco illo nihil aliud sunt quàm onus metati, quod & ipsum illi iam docuêre post Budæum: Hesychius ἐπισαθμία, ὑποδοχὴ ξένων: eâque voce etiam Cicero vsus ad Atticum *lib.15. infr.* ergo Medici & Professores ἀσαθμοὶ fuêre.

Risi nuper doctum Virum (sed non Iuris) qui *lib.4. Miscell. cap.1. p.5.6.* hanc interpretationem improbans, & Græcis Modestini verbis, atque adeò genuinis non inspectis, vel saltem non attentis, quasi Modestinus eum librum *de excusationib.* atque adeò eam *legem* Latinè conscripsisset, Latinæ interpretationi isti omnium insulsissimæ, tanquam authentico adhærens Cujacij primùm mentem aliò traduxit, quasi quæ is pro genuino illius loci sensu scripsit, eò scripsit, vt emendaret

BIU Cujas

emendaret corruptam Interpretis lectionem, qui eò scripsit vt insulsam Interpretationem proscriberet, post Antonium Augustinum: tum deinde locum hunc Interpretis, si Deo placet, authenticum ita ex coniecturâ suâ rescribi debere ait: *immunes esse Gymnasij, Sacerdotij, Stati*, &c. Et *stati* ait Magistratus nomen esse. Hesychius στάτυ, ἀρὴ τίς: Et quidem suspicione ex vocis originatione tractâ, Magistratum fortè fuisse περὶ ἐπισκαθμίας. Quæ diutiùs refellere nil attinet, cùm sponte suâ ex prædictis dissiliant.

¶ Geminus Germanus est eiusdem error, ab eodem fonte natus; cùm in eodem Modestini interprete *eâdem l. §. prox. præcedente*, emendando atque interpungendo laborat: quo loco de Philosophis Diuus Pius, ait existimare se Philosophos, qui diuitiis abundant, pecuniam in vtilitates patriæ vltrò tributuros: *si verò*, inquit Interpres, *propriè loquantur de substantiâ, inde iam manifesti fient Philosophantes.* Vbi Interpres ista non cepit, εἰ ὃ ἀκριβολόγοιντο περὶ τὰς οὐσίας: ἀκριβολογεῖν περὶ τὰς οὐσίας est attentum, accuratum esse: vel, vt Antonio Augustino interpretari libuit, *studiosè contendere de re familiari.* Papinianus in eodem argumento *l. 8. §. 4. π. de vacat. muner.* ἀκριβολογίαν hanc ita extulit, *retinendæ pecuniæ cupidinem.* Imperator in *l. professio, Cod. de munerib. patrim.* paulò acerbius dixit, *vinci auaritiâ & rapacitate.* Quare nil opus emendatione aut interpretatione apud Interpretem Modestini: qui ἀκριβολογεῖν ineptè accepit de ἀκριβολογίᾳ sermonis: cùm sit ἀκριβολογίᾳ ratiocinij, cupiditatis, auaritiæ.

¶ Tertius est eiusdem error, ex eodem semper fonte manans circa eundem Modestinum, siue Modestini interpretem *in eodem l. 6. §. 2. π. de excusationibus tut.* Posteaquam scilicet is dixit, Grammaticos, Sophistas, Rhetores, Medicos à muneribus publicis, atque adeò à tutelâ & curâ immunes esse, subiicit: *Numerum Rhetorum* (ῥητόρων, est qui mallet τῶν ῥητῶν, vt ita ad omnes superiùs nominatos id pertineat,) *esse* [certum quendam] *in vnaquaque ciuitate, qui vacationem munerum habeat, & hæreses quasdam lege propositas.* Dixit Interpres, *hæreses*, Græcâ voce retentâ: ibi enim Græcum authenticum pariter ita habet, καὶ αἱρέσεις τινὲς προσκείμθαι τῷ νόμῳ, id est, (vt versum oportuit) *& conditiones quædam lege additæ*, seu *lege propositæ.* Quod Accursius, & post eum etiam Antonius Augustinus ad diuisionem vrbium, de quâ vtique diuisione in *epistolâ Dini Pij*, qui subiicitur, agitur, retulêre: verùm rectè refutauit Cujacius; scilicet præter numerum, ad vacationem tribuendam & aliæ conditiones requirebantur, vt Rhetores, &c. immunitate potirentur: putà, vt decreto Ordinis probarentur, de quâ hæresi seu conditione quoque agitur *infr. l. 5.* vt munere suo sedulò fungerentur. Quæ duæ αἱρέσεις seu conditiones illicò subiiciuntur §. 4. *eiusdem legis 6.* additur & tertia §. 9. nempe hanc immunitatem non competere iis in patriâ, nisi etiam in patriâ doceant. Quid nouus *Miscellaneorum* Scriptor? Refert hanc hæreseos appellationē ad Philosophorum Sectas, quæ cùm variæ essent, eas D. Pius definiuerit, quæ è tanto Sectarum numero essent admittendæ. Quod ex superioribus sponte suâ dissilit. Deinde & verba ipsa refutant, ait Modestinus καὶ αἱρέσεις τινὲς προσκείμθαι νόμῳ, non ait hæresum distinctionem factam *lege*: sed additas *legi* αἱρέσεις. Et vel potissimum ex serie illius *legis*. Modestinus enim primum *eâ l. 6. §. 1. 2. 3.* de Grammaticis, Sophistis, Rhetoribus, Medicis agere instituit, eorúmque immunitate à publicis muneribus, ac nominatim à tutelâ & curâ: & §. *demum 5.* quod de illis dixerat, ad Philosophos porrigit (neque etiam ἀτελῶς) καὶ φιλοσόφους ὃ ἀτωλύετος ὀπτεσοπῶν παυλογράφει ἔτως, &c. Quinimò inanis est obseruatio ex Luciano *in Eunucho*, quatuor tantùm Philosophorum Sectas ex aliis omnibus publicè admissas, Platonicorum, Stoicorum, Epicureorum, & Peripateticorum. Quid enim? Imò hæ quatuor Sectæ solæ hoc æuo fuêre: nullum perinde discerniculum Sectarum *epistolâ D. Pij* fecit. Imò si verba Luciani spectamus, non is ait ex multis Sectis has quatuor tantùm admissas, verùm χρήμάτων datam τοῖς φιλοσόφοις διδοφορὰν ἐκ βασιλέως, καὶ τὰ ἴσα τέτοις ἅπασιν. Ergo non Sectas definitas indicat Lucianus, verùm definita salaria secundùm Sectas: Quomodo etiam nec Philosophorum numerus definitus fuit, iis rationibus quæ dicuntur *d. l. 6. §. 7.*

Ad immunitatem Professorum à metato redeamus. Eâ nimiùm acerbè vsus est Polemo aduersus Antoninum, cùm Proconsul Asiæ esset: nam cùm is in domum Polæmonis se recepisset, vt quæ ἀρέσκη πρὸς χρηματισμὸν Σμύρναν, καὶ αἵρεσιν αἰδοῦς forer, Polemon noctu à peregrinatione rediens, Antoninum in aliam domum migrare coëgit, vt refert Philostratus *in eius V. p. 533.* cuius rei meminit & ipse Antoninus apud Suidam *in voce* ἐφιέναι. ¶ Ratio cur inter alias immunitates hæc, & quidem inter primas, Professoribus data fuerit, in aperto satis est: ne videlicet studia eorum hospitum aduentu interpellarentur. In commune illa, quò faciliùs memoratis artibus multos instituerent. Quæ ratio cùm etiam ad Medicos referatur, sanè de ἰατροσοφίσαις id accipiendum, qui & Medicinam docebant & factitabant: de quibus ἰατροσοφίσαις vide Stephanum *in γέα*, Suidam *in v. γέσιος*, qui Gessius Iatrosophista ille est cui inscribitur vna ex Gazæi Epistolis: vide & Cedrenum, & Theophilum Protospatharium *de vrinis.*

IV. * Imp. IVLIANVS A. ad Archiatros.['']

RATIO æquitatis exposcit, vt veterum priuilegia Principum circa vos censeamus esse firmanda. Proinde Nostræ Mansuetudinis sanctione subnixi, securi à molestus munerum omnium publicorum[''] reliquum tempus ætatis iugiter agitabitis.[''] Dat. IV. Id. Maij, Constp. Mamertino & Neuitta COSS. [362.]

NOTÆ.

* vid. Iuliani *epistolam integram* 26. vnde *hæc lex* desumpta est. Abest verò ea à *Cod. Iust.*

[''] Iuliani νόμῳ περὶ τῶν ἰατρῶν.

[''] τῶν βιβλιοπωλικῶν λειτουργημάτων, *munerum Curialium, vel Senatoriorum, Iulianus.*

[''] de hâc *cogitandi* voce Iuretus *in Symm. lib. 2. ep. 33.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

IVLIANI Apostatæ duæ constitutiones sequuntur: quarum prior est de *Archiatris*: posterior, de *Professoribus*. ¶ *Hàc* scilicet *leg.* Archiatrorum immunitatem ab omnibus muneribus publicis veterum Principum vestigia sequendo σωωδ'ὼν, sancitum it. De quâ immunitate affatim ad *leges Constantinianeas tres suprà*. Cæterùm hæc ipsa *lex* Græcè, & plenior quidem cum præfatione extat inter Iuliani ipsius epistolas, *ep.* 26.

Ιυλιανῦ νόμ☉ περὶ τῆς Ιατρῶν.

Τῷ ἰατρικῷ ὑπισήμῳ σωληριώδη τοῖς ἀνθρώποις τυγχάνεις. τὸ ἐναργὲς τῆς χρείας μαρτυρῆ. διὸ κ᾽ ταύτῳ ἐξ ἀρχαῖ πεφεισμένοι δικαίως φιλοσόφων παῖδες κηρύσσει. τὸ γὰρ ἀσθενὲς τῆς ἡμελέσας φύσεως, κ᾽ τὰ τῆς ὑπισυμβαίνοντων ἀῤῥωστημάτων ἐπανορθέσαι διὰ ταύτης. κ᾽ γὰρ κτὶ τὸν δικαίᾳ λογισμὸν, σωωδὰ τοῖς ἄνωθεν βασιλῶσι θεωπίζοντες, ἡμελέσα φιλανθρωπία κελεύομεν τῆς βουλευτικῶν λειτουργημάτων ἀνενοχλήτους ἡμῶν τὸς λοιπὸς χρόνους ἄγειν, id est, *Iuliani lex de Medicis. Artem Medicam salutarem hominibus esse, vsus ipse testatur: Quare & eam cœlo delapsam iure Philosophorum filij prædicant: etenim naturæ nostræ infirmitas, & quotidie contingentes valetudinis offensiones per hanc corriguntur.* Hactenus præfatio, sequitur *lex* ipsa. *Quamobrem, sicut ratio æquitatis exposcit, conuenientia veteribus Principibus firmantes, mansuetudine nostrâ iubemus Curialibus muneribus vos securos reliquum tempus agitare.*

¶ Interim duo ex hac collatione notanda. Primò, *Archiatros* hîc pro Medicis accipiendos: apud Iulianum quippe νόμ☉ περὶ τῆς ἰατρῶν: Et verò pro Medicis Vrbis Constantinopolitanæ nominatim, vbi hæc *lex* data est: nam & *Archiatrorum* appellatio his qui Medicinam Constantinopoli, vel Romæ, in his inquam duabus Vrbibus Regiis exercerent, tributa; vt docebit præterea *lex* 8. 9. 13. *infr.* Denique qui ibi ægrotos priuatos curarent: quod exemplo Eusebij Archiatri patet apud Symmachum *lib.* 5. *epist.* 36. 37. & Epicteti Archiatri apud eundem *lib.* 10. *epist.* 40. Quare doctissimi Mercurialis error est 4. *var.* 1. qui etsi rectè ostenderit, Archiatros, non eo sensu primum dictos, quod Principes Medicorum essent, verùm qui Principis Medici erant; istiusmodi Archiater Neronis, vt notatur apud Gallicum & Erotianum; attamen non vidit alios & distinctos Archiatros S. Palatij dictos, qui militabant, seu operam dabant Principi: de quibus vid. *Paratilon:* Alios verò distinctos Archiatros *Principum* vrbium, quibus nihil commune fuit cum Archiatris sacri Palatij, quíque populo obsequebantur, *l.* 8. *infr.* quos vtrosque ita confudit Mercurialis, vt diceret, Archiatros fuisse illos omnes, qui Principis sumptibus conducti, eius personæ primùm, deinde Aulæ omni, postremò cunctis pauperibus arte propria Romæ operam præstabant. Idémque tandem cùm fateri cogatur, Archiatrorum nomen Medicis in Vrbe tributum, in eo errat, quod Archiatros ibi dictos tradit, qui in Collegio & Schola Medicorum aliis præsidebant. Imò enim omnes Medici in vrbe *Archiatri* dicti, velut Principis Vrbis Medici.

Secundò notandũ quod hîc dicitur de immunitate munerum omnium publicorum, id in Iuliani epistola nominatim asseri de immunitate munerum Curialium, τῆς βουλευτικῶν λειτουργημάτων: quæ & ipsa nominatim immunitas designatur *Constantinianâ leg.* 2. *supr.* De eadem verò Medicorum immunitate à Curia, déque *lege* super ea re, est Libanij, qui Iuliani σύγχρον☉ fuit, *epistola* expressa *ad Celsum* Ciliciæ Rectorem, *in Cod. MS. Regio* 631. Νόμ☉ τὸς ἰατρὸς μίαν ἀπαλλᾶ λειτουργίαν, τιμὴ ἀπὸ τῆς τέχνης: φίλων ὄ☉ περὶς τὸ βουλέυειν ὑπὲρ τῆς Ρῶσον [vrbs est Ciliciæ] εἰκάζλων ἕλκε☉, πάλαι πολλὸς ἐκ γνωμάτων ἀνασήσας: εἰ μὲν ἀγνοοῦσιν ὡς ἰατρὸς ὁ φίλων, μαθόντες σωνέδεσαν: εἰ δ᾽ εἰδότες βιάζονται, φίλων μὲν ἴσως ἀδικεῖς, ἰχυρὸς δ᾽ ὁ νόμ☉.

¶ Porrò cùm video Iulianum firmantem *hâc leg. Veterum Principum* priuilegia circa Medicos, σωωδὰ τοῖς ἄνωθεν βασιλεῦσι θεωπίζοντα: cùm video *rationem æquitatis* ab eo ostendi, de qua plura ad *l.* 2. *supr.* cùm video eum *Mansuetudinem suam* hîc efferentem, & tandem immunitatem *in reliquum tempus ætatis* pollicentem, cùm hæc inquam quatuor attendo, haud inanis coniectura est, Constantium hæc priuilegia imminutum iuisse: qui cæteroquin honorariis dignitatibus, veluti Perfectissimorum & Comitum, (quibus Medicos honoratos docuit *lex* 2. *supr.*) Curialia munera euitari noluit, vt docet *lex* 26. 36. 41. 42. 44. *supr. de Decurionibus.* Proinde veterum Principum priuilegia Iulianus Medicis restituerit à Constantio imminuta: cuius sanè etiam nulla hoc titulo constitutio extat, vt viceuersa Clericos immunitatem institũtam infirmauit; de quo *l.* 4. *supr. de lustrali coll.* & *l.* 50. *sup. de Decurionibus.*

---

v. * Idem A....."

MAGISTROS" studiorum, doctoréque, excellere oportet moribus primùm, deinde facundiâ: Sed, quia singulis Ciuitatibus adesse ipse non possum, iubeo, Quisque docere vult, non repentè nec temerè prosiliat ad hoc munus, sed iudicio Ordinis" probatus decretum Curialium mereatur, Optimorum" conspirante consensu: hoc enim" decretum ad me tractandum referetur, vt altiore quodam honore nostro iudicio studiis Ciuitatum accedat.* Dat. xv. Kalend. Iul. Acc. iv. Kalend. August. Spoletio," Mamertino & Neuitta coss. [362.]

NOTÆ.

* *L. Magistros* 7. *Cod. Iust. eod. tit.* Rectè quoque *hanc leg.* in Annales suos retulit Baronius, *A.* 362. *n.* 286.

"vel *Præfecto Prætorio Italiæ*, vel *Præfecto vrbis* hæc *lex* inscripta fuit, vel *Consulari Piceni suburbicarij*: in quo *Spoletium* fuit, vbi hæc lex *Accepta* dicitur in *subscriptione*. "Curiæ.

"*Magistri*, pro Professoribus *h. l.* & *l.* 10. 11. 18. *infr. l.* 98. *supr. de Decurion. l. vlt. infr. de stud. lib. V. R.* vnde & *Magistrationes*, loca, in quibus docebant, *d. l. vlt.*

"Ordo,

BIU Cujas

"Ordo id est, Curia : v. *supr. Parat. de Decurion.*
"de hac voce mox. "hoc dein.
* Sequentia resecata sunt à Τειβω tanquam huic tempori propria : meritò pro instituto suo.
"quisquis docere vult.
"*Spoletium*, exinde colligo, Prouinciæ suæ Metropolim fuisse : ad Metropoles quippe directæ constitutiones. Id hactenus ex hâc subscriptione colligo, & iam olim collegi Coniecturæ *p. 1. p. 29.* Sed aliunde iam colligo Piceni fuisse Metropolin. Vnde non ex hâc *subscriptione*, quod nunquam à me dictum; verùm ex eo quod Balbus nominatim Spoletium in Piceno ponit in Corpore *de limitibus*, *p* 100. 128. 347. (quod antiquis temporibus, non his, in Vilumbris vel in Vmbria rectè collocabatur.) Aliunde colligo fuisse Piceni suburbicarij : quia Spoletium *intra centesimum ab vrbe milliarium est*, quo vtique spatio suburbicarias regiones coërceri alibi prolixè ostendi.

COMMENTARIVS.

IVLIANI Apostatæ secunda hæc constitutio est *hoc titulo* de *Professorum Electione seu Delectu* ; (quâ voce in Medicis vtitur *lex* 8. *infr.* 1. Ad quam Electionem pertinet quoque in partem *lex* 7. *&* 11. *infr.* De quo tria *hâc leg.* Iulianus constituit: 1. *Quidnam* in his spectandum sit ? 2. *A quibus* & quomodo eligendi sint : 3. *Quomodo* denique à *Principe confirmandi.* Quæ quidem Iuliani Apostatæ constitutio tota fucata coloribus, tota pigmentis est, quæque proculdubio (quod rectè Baronius vidit,) non aliò respicit, quàm ad institutum illud suum, vt Christianos Sophistas, Rhetores, imò & Medicos teste Chrysostomo *homil. 40. in Iuuentinum & Maximinum* à docendi munere submoueret : de quo videndum est ipsum Iuliani Interdictum, seu Edictum inter *Epistolas* eius, *epist. 43. p.* 300. Ammianus Marcellinus duobus locis *lib. 22. p. 239.* & iterum *extremo lib. 25. p. 316.* Eunapius *in Proæresio*, *p.* 161. Ambrosius *epist. contra Symmachum* 1. Hieronymus *Chronico:* Augustinus *de Ciuitate Dei*, *lib. 18. cap. 52.* & *lib. 8. Confess. cap. 5.* Orosius *lib. 7. cap. 30.* Rufinus *lib. 1. cap. 32.* Sozomenus *lib. 5. cap. 17.* Socrates *lib. 3. cap. 10.* Theodoretus *lib. 3. cap. 7.* Quanquam alij, veluti Gregorius Nazianzenus *orat. 1. aduers. Iulian.* imò & Ammianus, vt nonnulli Interpretum, quod non puto ; post eos Ioan. Antiochenus, Zonaras, Cedrenus, & Suidas, qui Christianos à *discendis Græcis literis* submotos scribunt. De quo vid. quæ Baronius *d. Ann. 362.* tradit, Montacutius *in Notis ad Gregorij* συκοφαντικὸν *p* 4. Valesius *in Excerpta Ioan. Actiocheni*, & in *Amm. Marcell. d. lib. 22. p. 228.* In tantum vt si non eius Interdicti partem hæc constitutio faciat, ad eius tamen interdictionis finem omnino respiciat, eadémque fermè contineat quæ Interdicto illo comprehendebantur.

¶ Primùm igitur, quidnam in *deligendis Professoribus* spectandum sit, quæ ἀνάκρισις seu ἐξέτασις facienda ? definit : Nempe mores potissimum spectari vult : *Magistros*, inquit, *studiorum Doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundiâ.* Quem quidem non eruditione tantùm, verùm morum potissimum respectum, non priuatæ tantum sententiæ aut Quintiliani aut Plinij inculcant, & huius quidem *lib. 3. epist. 3. Fauentibus Diis*, inquit, *trade filium præceptori, à quo mores primum, mox eloquentiam discat, quæ malè sine moribus discitur*; & in eandem sententiam idem *lib. 10. epist. 3. Pro moribus*, inquit, *quos & studia liberalia exornant.* Gregorius Nazianzenus *tetrastico* ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ. Vt etiam Iustinianus ipse *in præfat. de iuris docendi ratione.* ¶ Studiosis inculcat, *oportere prius animâ, & postea linguâ fieri eruditos* : Verùm in hoc ipso argumento, Vlpianus Rhetor idémque ICtus *opinionum libris*, *l. 1. π. de decretis ab ordine faciendis*, hanc morum probationem inculcat, atque ex æui sui vsu refert de Medicorum delectu agens : *Vt certi de probitate morum & peritiâ artis eligant ipsi.* Et Lucianus quoque *in Eunucho* de ἐξέτασι hâc agens (quem Lucianum Iulianum multatum *hâc leg.* conficiebat Merillius Noster *lib. 3. obs. 18.*) διελέγχειν ἐπειρῶτο μάλιστα τὸν βίον αὐτῶν : καὶ ταῦτα ὁ μὲν Βαγόας, ἀντεξετάζε τὸν ἐκείνου βίον, εἰκότως, ἐπεὶ τὰ πλείω γε τοῦ λόγου ἐκεῖ τέτευ μᾶλλον ἐχρῆν εἶναι αὐτοῖς ; ὡς ἔγωγε, εἰ δικάζων ἐτύγχανον ὅτι τῷ τοιούτῳ τὸ πλεῖον διαπέφανται μοι δοκῶ, τὸν ἄμεινον βιῶντα μᾶλλον ἢ τὸν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῖς σοφιστικώτερον ζηλῶν, καὶ οἰκειότερον τῇ νίκῃ νομίζων. Et mox. ἀλλὰ ψυχῆς καὶ τῆς γνώμης ἐξέτασιν δεῖν γίγνεσθαι, καὶ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος. Quinimò Iulianus ipse in interdicto illo suo, apertissimè : *statim initio* παιδείαν ὀρθὴν εἶναι νομίζομεν, ἐν τοῖς ῥήμασιν, οὐδὲ τῇ γλώττῃ πολυτελῆ εὐρυθμίαν, ἀλλὰ διάθεσιν ψυχῆς νέων ἐχούσης διανοίας. Et mox. Παῖδας μὲν οὖν χρὴν τοὺς καὶ ὁτιοῦν διδάσκειν ἐπαγγελλομένους, εἶναι τὸν τρόπον ὁπωσοῦν. Mox cum id exigat ab omnibus Professoribus, potissimum à Sophistis id exigit, qui morum Magistri erant : εἴτε ῥήτορες, εἴτε γραμματικοὶ, καὶ ἔτι πλέον οἱ σοφισταὶ : βέλονται γὰρ εἶναι τοῖς ἄλλοις ἐν λέξεων μόνον, ἠθῶν δὲ εἶναι διδάσκαλοι. Ex hoc igitur primo argumento colligo, hanc ἐξέτασιν & probationem ad Christianos à docendi munere submouendos respicere : etsi vetustioris ea instituti fuerit, sed alio nunc & secretiore fine. Quomodo & contrario fine mox ex Valentiniani Sen. constitutione, *l. 6. prox.* quâ hæc abrogatur, *Si quis*, inquit, *erudiendis adolescentibus vitâ pariter & facundiâ idoneus erit, vel nouum instituat auditorium, vel repetat intermissum.*

¶ Secundo capite, constituit Iulianus Apostata, *à quibus & quomodo* eligendi sint Professores: Nempe seipsum quidem vbique optaret præsentem, ad finem videl. suum assequendum, ad Christianos inquam à docendi munere submouendos; at enim quia singulis ciuitatibus adesse ipse non posset, formam hanc primæ electionis constituit: hoc præmisso vt nemo possit, *repentè, temerè*, ad munus Professionis prosilire : cum tamen Sophistæ præsertim in quamcunque vrbem delati, iuuentutem ad docendum declamandum cogere solerent ; quod Themistius testatur *locat.* 1. ἐφεῖμαι τῷ βουλομένῳ παρεῖναι ἀθρόοις ὑμῖν, καὶ διαλέγεσθαι μὴ πολλῆς ἐξουσίας. Hoc ita præmisso, vult Iulianus Professores in singulis ciuitatibus, probari eligíque (pariter vt id quoque præsupponitur *l. 7. & 11. infr.*) iudicio *Ordinis*, id est, Curiæ, decreto Curialium, consPirante, *Optimorum* consensu. Quod & ipsum veteris instituti fuit, vt omittam veterem *Athenienſium* legem à Sophocle Amphiclidæ filio ; de quâ Laërtius *in Theophrasto.* Ad ius Romanum accedamus. Id sanè Iure Romano obtinuit, hæcque vna ex hæresibus (id est, conditionibus) de quibus actum ad *l. 3.* fuit, docent complures *leges* putà *lex* εἰ δύο 6. §. 3. 4. 5. *π. de excusationibus* : *l* 11. §. 3. *π. de muneribus* : *d. lex* 11. *π. de decret. ab Ord. faciendis* : *l. 2. 5. Cod. de Professorib. & Medicis* : docet Lucianus *in eod. dialogo Eunucho* : ἀποδάνοι δ' αὐτῶν τὸν ἄλλον ἀνηκοδίσας δοκιμαθέντα ψήφῳ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ, qui locus cum hoc Iulianeo optimè contenditur, sic

vt

vt eum in animo habuisse videri possit Iulianus, *Demortuo*, ait, *ex his quopiam, alium subrogari probatum calculo Optimorum.* Quod & illis *huius leg.* verbis, *Optimorum conspirante consensu*, congruit. Sed & Eunapius *in Proæresio p.* 138. vbi ait, mortuo Iuliano, cùm ciuitas Athenienſis incensa foret, studio deligendi successorem τὰς Ἀθήνας ἔσχεν ἔρως τῆς διαδοχῆς τῆδε ὑπὲρ τοὺς λόγους πλεονεκτημάτων, plurimos docendi munus ambientes nomen suum professos: verùm Proæresium, Hephæstionem, Epiphanium, &c. electos, probatos omnibus calculis; χειροτονῆνται δὲ δοκιμασθέντες ἅπασαις ψήφοις. Hócque erat λόγων κράτος διδόναι ἐκ ψήφου, vt loquitur Gregorius Nazianzenus carn. de Vita. Sanè nobiliores Professores ipsi Principes iam olim elegêre sæpè, non tantùm ad Academiam aliquam excitandam, quod patet exemplo Constantij Chlori, qui Eumenium Augustodunensi Scholæ Oratorem dedit, verùm ad ornandam quæstaret, & quidem Athenis: ita Marcus Imp. Theodorum Sophistam ipse elegit, teste Philostrato; ita Philisco idem dedit τὸν Ἀθήνησι θρόνον; ita Polluci. Quare & eo fine Legati inde ad Imp. Hadrianum missi: vt docet Philostratus in *Christo.* Etsi extra ordinem quandoque has partes aliis delegasse repetio. Ita (quod narrat Philostratus in Theodoro,) Marcus Imp. Herodi Sophistæ commisit examen eligendorum Philosophorum. Tandem etiam si inter Curiales non conueniret, si difficultatis aliquid inextricabilis suboriretur, ad Principem super eo relatum: quomodo Lucianus in Siculi ἀμφισβητήσει in causâ Dioclis & Bagoæ, *in Eunucho, p* 982. ἔγνωσας, inquit, ἀναπόμπιμον ἐς τλὼ Παλίαν ἐκπέμψαι τῷ δίκτῳ. Et Libanius *de fortunâ suâ*, p. 14. ὁρῶ τινα Καππαδόκην ἥκοντα ὑπὲρ θρόνου, βασιλέως πέμποντος· ᾧ γὰρ ἐτύγχανεν ἡ βελὴ ἄνδρα ἠτυκήσατο ῥήτορα ἄκρον, ἐξ ὅτου μοι πυνθάνομαι ἐπαιδαγωγήσατο; vbi vides pariter βελὴ interuenisse, id est ordinem, *h. l.*

¶ Et tamen (quod tertio capite hic constituit Iulianus) REFERRI ad se Decretum seu Electionem iubet omnem omnem: Cui similem ad se relationem in Archiatrorum vrbis Romæ subrogatione constituit Valentinianus *l.* 8. *infr.* Verùm Iulianus hoc obtentu, vt ita iudicio Principis, velut quodam altiore honore Professores studiis ciuitatum accedat. Nempe verum est, Principis iudicium pro telo sæpè esse atque incentiuo cum altiore quodam honore, quò pertinet & quod Constantius scribit *l.* 1. *infr. de Decuriis Vrbis Romæ.* Sed tamen Iulianus id tantum obtentu quæsiuit; quo scilicet ipse Christianos, fortè iudicio Ordinis probatos, decretum Curialium meritos, Optimorum etiam conspirante consensu, repelleret. Quod vnicum Iuliano *hâc leg.* propositum fuit, quóque vt duo superiora capita, ita hoc vel maximè pertinet: quo scilicet ita iudicio suo staret omnis electio (quæ antea libero tractatu peragebatur: Pariter vt reprobari ab eodem Ordine poterant: vt docet *lex* ἐαὶ δύο 6. §. 6. *de excusationib. l.* 11. §. 3. π. *de muneribus: l.* 2. *Cod. de Medic. & Professorib.*) Atque hæc causa est præter illam, quod horum temporum circunstantia alligata sit, cur meritò Tribonianus hanc partem detraxerit.

Num autem *hæc lex* præcesserit Interdictum apertum Iuliani, an verò secutum sit, an etiam Interdicti ipsius partem faciat? in obscuro esse possit. Mihi sanè cum *Baronio* præcessisse videtur. Nempe Iulianus nondum in apertam persecutionem erumpere ausus, his priùs fucatis coloribus, his pigmentis, vaferrimus homo (cuius artes omnes ad pessundandam Christianam Religionem alibi *edisserui*) agere instituit. Et sanè inter initia Imperij, Septimo eius mense, hæc *lex* à Iuliano data fuit: quo tempore nondum personam sibi detraxerat, postea demum detracturus; vel saltem hanc *legem* ad eam Imperij partem Iulianum emisisse, vbi non apertè Christianos à docendi munere submoueri posse videbat; in Episcopatu, inquam, Vrbis Romæ, cuius Diœcesis *Spoletum* vsque progrediebatur. ¶ Verùm vt *interdictum* illud Iulianeum, ita & *hæc lex* abrogata mox à Valentiniano *l. prox. 6. inf.* quæ continuo spiritu cum *hac* legenda est.

VI. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Mamertinum PF. P.''

SI qui'' erudiendis adulescentibus, vita'' pariter & facundiâ, idoneus erit, vel nouum instituat Auditorium, vel repetat intermissum.'' Dat. III. Id. Ian.' Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [304.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria. Et *hanc leg.* rectè retulit in Annales suos Baronius *Ann.* 364. *num. vlt.* vbi tamen vellem distinctiùs *hanc leg.* Valentiniano vni tanquam Auctori tribuisset.

'' *Mamertinus* sub Valentiniano PP. Italiæ, scil. Illyrici, & Africæ, vt testatur hoc ipso Anno Ammianus Marcellinus, *lib.* 26. *p.* 339. vid. *Prosopogr.*

'' Christiani fortè.

'' Ad hoc superiùs dicta ad *l. superiorem* sufficiant.

'' sub Iuliano Apostatâ.

' γρ. *Iun.* Neque enim 3. Id. Ian. Valentinianus adhuc Imp. erat: verùm Iouianus, qui mortuus demum mense Februario, quod & ipsum rectè vidit Baronius.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris quinque constitutiones, de *Professoribus & Medicis ordine sequuntur.* Ita quidem, vt prima hæc ad solos *Professores* pertineat: *lex* sequens 7. ad *Philosophos:* duæ deinceps (putà *lex* 8. 9.) ad *Archiatros* Vrbis Romæ: Postrema omnium, putà *lex* 10. ad *Medicos & Professores* simul. Ex hac nominatim, & ex *d. l.* 10. apparet de Valentiniani studio in studia literarum: vt apparet quoque ex *l.* 1. *infr. de studiis lib. V. R.* Quanquam suus cuique harum *legum* finis est. ¶ Huius sanè vt finis ita & scientia eò respicit, vt *Christianis* à docendi munere submotis à Iuliano Apostata (de quo dictum ad *superiorem l.* 5.) docendi libertatem restituat: siue ij antea docuerint, atque ita *intermissum Auditorium repetant:* siue nondum, vt ita *nouum instituant*

BIU Cujas

stituant Auditorium. Breuiter, igitur, quos arcuerat Iulianus à docendo Christianos Professores, eos *hâc leg.* reuocat Valentinianus Sen. vt rectè notauit Doctissimus *Annalium Eccles.* conditor Baronius. Ac proinde *hæc lex*, illam in effectu abrogat. Sic tamen vt interim nihilo secius eadem illa duo in his requirat, quæ Iulianus *superiore leg.* requirebat; alio tamen fine: nempe & *Vitæ* integritatem, & *facundiam*, *Si qui*, inquit, *vitâ pariter & facundiâ idoneus erit*: quod ad *eam leg.* prolixius expendi.

Porrò ex eorũ numero, quos Auditoriũ docendique Prouinciam sub Iuliano deseruisse *hâc* quoque *leg.* Valentinianus indicat, reperire licet Proæresium Sophistam, testimonio non tantum Hieronymi *in Chronico*, verùm etiam Eunapij *in vitâ Proæresij*, *p.*161. Nam quod Viri docti & in his Baronius Ann.362. n.297. Eunapij locum de Musonio exaudiunt, erroneum est: imò enim & ipse de Proæresio est, non de Musonio: etsi eo loco paulò ante de Musonio egerit: Quare non ex Hieronymi tantum loco colligitur, Proæresium Christianum fuisse; verùm & ex illo Eunapij loco. Ἰουλιανὸς δὲ, inquit, βασιλεύοντος τόπων τῶν πυδεύειν ἐξηργόμενος, ἐδόκει γὰρ εἶναι χριστιανὸς. Quare hoc numero expungatur deinceps *Musonius*, quem his temerè accensent. Eodem sanè numero fuit & Romæ Marius Victorinus Rhetor, teste Augustino *Confess. lib.*8. *c.*5. Præter hos duos tertium nondum reperio.

VII. * Idem AA.'' ad Probum PF. P.''

REDDATVR vnusquisque patriæ'' suæ, qui habitum Philosophiæ'' indebitè & insolenter vsurpare cognoscitur: exceptis his, qui à probatissimis'' adprobati ab hac debent conlubione'' secerni: *Turpe* enim *est*, *vt patriæ functiones ferre non possit*, *qui etiam fortunæ vim se ferre profitetur.* Dat. XIV. Kalend. Feb. Sirmio, Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* *Lex Reddatur* 8. *Cod. Iust. eod. tit.*
'' Addatur hic & duabus sequentibus constitutionibus tertium A. *Gratiani* nomen.
Italiæ, Illyrici, Africæ: de quo *Probo* plura in *Indice personar.*
'' *Patriæ functionibus*, fine *legis.*
'' vel *Philosophi.*
'' vid. & *l.*5 *supr.*
'' id est, *conluuione*: In *Cod. Iust.* perperam *collusione*: vbi iam rectè Cuiacius & parens meus *Colluuione* reposuit: quam restitutionem *hic Codex* omninò firmat: vide plura apud Iuretum, in *Symmachi lib.*1. *ep.*23. de his Pseudophilosophis.

COMMENTARIVS.

DE PHILOSOPHIS est hæc secunda Valentiniani, non vt quidam scripsit, Valentis è Valentinianeis *hoc titulo* constitutio: & quidem de *Pseudophilosophis*, qui vt ipse ait, habitum Philosophiæ indebitè & insolenter vsurpabant: & vt similiter loquitur Symmachus, *lib.*1. *epist.*23. qui Philosophiam fastu & habitu mentiebantur: vt Ammianus Marcellinus *lib.*14. *p.*24. amictu tenus Philosophi, pallio tenus, vt Apuleius 1. *Florid.* Nempe παιγνιοτεροφίαις ἢ τριφωνοφορίαις, id est barba, palliique gestamine, habitu crinéque, qui Philosophorum habitus erant: de quo & Symmachus, *lib.*2. *epist.*61. de quo vid. & quæ cumulat Lipsius *lib.*1. *Manuduct. Stoic.* Theatrum Rhetoricum, *lib.*3. *cap.*16. de quo tamen iam olim dictum, eo Philosophum non fieri: quam in rem videndi quoque Seneca *epist.*5. & *de vita beata*, *cap.*20. Epictetus *dissert. lib.*4. *cap.*8. Iuuenalis *Satyra* 2. Martialis *lib.*1. *epist.*25. *lib.*9. *epist.*28. & 48. videndi & *Plinius*, & *Quintilianus*; Gellius *lib.*9. *cap.*2. *lib.*13. *cap.*9. & 22. & *lib.*17. *cap.*19. Apuleius *Floridor.*1. *circa fin.* Lactantius *lib.*3. *cap.*25. & *lib.*5. *cap.*3. 5. 7. Hieronymus *epist. ad Pammachium*, & ad *Iulianum:* Iulius Firmicus *lib.*8. *cap.*6. Ac vt Philosophiæ habitum iam olim indebitè & insolenter multi vsurpauêre, vel mentiti, ita & hâc ætate laxata Philosophis haud ita multò antè libertate, à Iuliano potissimùm, illo Gentilitiæ superstitionis studio, sub quo reuerenda fuit Philosophorum authoritas, vel Ammiano Marcellino teste *lib.*23. *p.*264. & à Valentiniano non tantùm propter ἑλληνοθρησκείαν cuique factam: de quo ad *legem.... infr. de Paganis*: verùm etiam ob Philosophiæ studium, quo & ipse ducebatur, quámque beneuolentiâ prosequebatur: vt de eo disertè testatur Themistius, in φιλαδέλφοις seu *Oratione* 15. *p.*346. 347. saltem quosdam ex his probabat, quod hæc *lex* apertè docet. Ita quidem vt his sua priuilegia constare voluerit: nempe patriæ functionum, id est ciuilium & publicorum munerum immunitatem, quæ Philosophis iam ab antiquo competiit etiam sub Hadriano Antonino Pio, & deinceps: vt docet *lex* ἑαὐ δύο 6. §.5. 7. 8. *π. de excusat.* & *l.*8. §. *Philosophis. π. de vacat. & excusat. muner.* (de quâ immunitate plura ad *l.*1. *sup*) Porrò cùm multi passim Pseudophilosophi ementito habitu vagarentur, cuiusdam *colluuionis* specie, vt *hâc leg.* dicitur, atque ideo ciuitatum munera passim destituerentur, reddi eos patriæ suæ ad functiones scilicet publicas *seu* munera publica sustinenda; iubet *hâc leg.* Valentinianus Sen. Exceptis iis qui à probatissimis approbati fuissent: A *Probatissimis*, eiusdem scilicet professionis: quo sensu etiam *Optimi* dicuntur *leg.*5. *supr.* Quod quidem ipsum hodie fermè obtinet, communi vsu, ac nominatim in Medicinæ professione, etiam recenti placito Parisiensi Anni 1644. aduersus Theophrastum Renaudotum: vbi quoque has duas *leges* laudatas notare licet. Haud aliter atque simili illusione Pseudomonachos ignauiæ sectatores, desertis ciuitatũ muneribus, specie Religionis cum cœtibus Monazonton hac tempestate congregabantur, quos & ideo similiter ad munia patriarum subeunda reuocari iubet Valens Imp. Valentiniani frater atque in Imperio Collega, *l.*63. *supr. de Decurion.* Rationem verò reddit elegantem Valentinianus, Quod *Turpe sit vt patriæ functiones ferre non possit Philosophus, qui etiam fortunæ vim se ferre profitetur.*

BIU Cujas

Sensus est, Philosophiæ & Philosophorum professioni aduersum esse, non posse, vel nolle ferre & sustinere patriæ functiones: cùm tamen vim fortunæ, id est, aduersam quamcunque fortunam & sortem ferre & tolerare sese posse profiteantur: Nempe Philosophi sese potissimum & animosè iactabant, duritiâ & patientiâ aduersus fortunæ vim fortiter resistere: videndus vel Seneca, & Tertullianus. Quare professioni eorum conueniens esse, vt qui fortunæ vim & iniurias fortiter ferre se profitentur, etiam patriæ munera sustineant & ferant. Fit igitur hîc argumentatio à muniis & functionibus víque quæ fortuna impingit, ad ea quæ patria deposcit: & rursum argumentatio à contemptu tolerantiáve illorum, ad horum contemptum seu tolerantiam: in quam rationem coincidunt & aliæ similes pecuniæ saltem commodum respicientes, veluti illa Papiniani 1.8.§.4. *de vacat. muner. etenim verè philosophantes pecunias contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adseuerationem detegunt:* vbi ficta adseueratio est ficta professio. Item illa D. Pij ὁ ἴμαι ὃ ὅτι οἱ πλεῖστοι ὑποβαλλοντες ἑαυτοὺς παρέξουσι τὰς ἀπὸ τῆς χρημάτων ὀφελείας τῆς πατρίδι: εἰ δὲ ἀκριβολόγουντο πρὸς τὰς ἐσίας, αὐτόθεν ἤδη φανεροὶ γένοιντο μὴ φιλοσοφοῦντες. De quo loco dixi plenius ad *l.*8. *supr. hoc tit.* Tandem tertia illa in *l. professio* 6. *Cod. de muneribus patrimon.* Cum Philosophum te esse proponas, vinceris auaritia & rapacitate.

¶ De Archiatris *popularibus Vrbis Romæ*: 1. *Eorum Numero*: 2. *Commodis*: 3. *Mercedibus*: 4. *Subrogatione.*

VIII. * Idem AA. ad Prætextatum P. V.''

EXceptis'' Portus'' Syxti,'' Virginúmque Vestalium, quot'' Regiones vrbis sunt, totidem constituantur Archiatri. Qui scientes'' annonaria sibi commoda à'' populi commodis,'' honestè obsequi tenuioribus malint, quàm turpiter seruire diuitibus. ¶ Quos etiam'' ea patimur accipere, quæ sani offerunt pro obsequiis, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt. ¶ Quod si huic Archiatrorum numero aliquem aut conditio fatalis, aut aliqua fortuna'' decerpserit, in eius locum,'' non patrocinio Præpotentium, non gratiâ Iudicantis, alius subrogetur, sed horum omnium'' fideli circumspectóque'' dilectu,'' qui & ipsorum consortio & Archiatriæ ipsius dignitate, & Nostro Iudicio dignus habeatur: De cuius nomine referri ad nos protinus oportebit. Dat. III. Kalend. Feb. Triu. Valentiniano & Valente III.'' AA. coss.

NOTÆ.

* Hoc primum caput abest à *Cod. Iust.* vt & vltimum. Hanc *legem* Patris sui, vt & *proximam* indicat & firmat Valentinianus Iun. *l.*13. *infr.* Ipse Valentinianus *prox. l.*9. in nonnullis eam abrogat. Tandem & primo *huius leg.* capite Annales Ecclesiastici instrui augeríque poterunt: quod tamen omissum à Baronio.

'' Tertium A. Gratiani nomen hîc adscribendum pariter vt *l.*7. *supr.* & *l.*9. *infr.* v. *Chronol.*

''*Prætextatus* P. V. Romæ scil. An. D. 367. & 368. vid. Amm. Marcellinum *lib.*27. *p.*373. 374. Symmachum *lib.*1. *epist.*49. & *Chronolog.* itémque *Indicem Personar.* vbi plura. Sed & ad *leg.*4 *infr. de Suariis*: non Anno 370. de quo ad *Subscriptionem legis.* Et fuit hic Prætextatus Gentilis, vt colligi quoque potest ex Virginum Vestalinm mentione *hâc leg.* & Inscriptione ei à Vestalibus posita: omnium maximè ex illo iam vulgato dicto, *Facite me Romana Vrbis Episcopum, & ero protinus Christianus*, apud Hieronymum, *ep.*61.

''id est, præter.

''an *Partus*? Imò γρ. *porticus.*

''γρ. *Xysti*: de quo mox.

''quatuordecim.

* Hinc desumpta est *lex Archiatri*, 9. *Cod. eod. tit.*

''103. *percipientes*? Nil hîc muto.

''*Ministrari*: hanc vocem hîc addidit Tribonianus? proculdubio *ex l. prox.*9. *infr. in fin.* Sanè possimus & sine hâc voce hunc locum defendere, subintellectâ voce *esse.* Si quid mutandum, loco *annonaria*, legam *annotata*: & sic integer erit sensus: *annotata*, id est deputata, adscripta: vel ita *annonaria sibi commoDANda è populi commodis.*

''*tantum*, Cod. Iustin. Nostrum hoc rectius, vt mox ostendam.

''*Fortuna*, Ita pariter Symmachus, eadem in re, *legis prox.*9. *infrà*, sententiam exprimens, *si locum quempiam decedentis fortunæ nudasset.*

''*Circumspecti* vox hîc propria: quâ sæpè vsus Ammianus Marcellinus: qui dixit circumspectam cautelam *lib.*14 *p.*5. circumspectum & verendum populi Romani nomen *p* 12. circumspectè vestitos Episcopos Vrbis Romæ, *lib.*27. circumspectis coloribus nitidos parietes lapidum *lib.*28. Græci περίβλεπτον dicunt.

''pro delectu.

''At non & gradum, vt *l.*9. *prox.* idem Valentinianus explicat.

''Imo non omnium, vt mox idem explicat *d. l.*9.

''Omninò rescribendum II. id est Ann. D 368. Ptætextatum quippe fine Anni 367. P. V. fuisse reperio (vt docet dicterte *lex* 4. *infr. de Suariis*: *l.*10. *supr. de pœnis*: *l.*7. *supr. de priuileg. eorum qui in S. Palat.*) atque adeò verosimiliter inter initia adhuc Anni 368. At deinceps Anno 368. 369. 370. Olybrius P. V. fuit: vide *Chronol. huius Cod.* Quare πρωθύστερον hîc admissum ab *huius Codicis* conditoribus, & superiori hæc præmittenda erat.

COMMENTARIVS.

DE Archiatris est hæc (Tertia è Valentinianis *hoc titulo*) constitutio quatuor capitibus constans: quorum duo tantum relata in *l. Archiatri* 9. *Cod. Iustin. eod. tit.* secundum inquam & tertium, prius abdicato primo & vltimo. De Archiatris inquam est *hæc lex*, non qui in Comitatu seu Aulâ Principis fuêre, verùm qui in *Vrbe Româ* populo Romano seruiebant; & sic de Archiatris Popvlaribvs: vt docet tum Inscriptio *legis*, tum dilucidè *lex* ipsa,

variis

variis locis, tam primo quam sequentibus eius capitibus. *Archiatrorum* scilicet vox non de Principum tantum Medicis vsurpata, verùm & de Medicis Vrbium Regiarum, Vrbis Romæ & Constantinopoleos: quod iuxta *hanc legem* ostendit *lex* 4. *sup.* & *l.* 9. 13. *infr.* de quo iam ad *d.l.* 4. ¶ De his igitur Vrbis Romæ Archiatris seu Medicis Popularibus quatuor *hâc leg.* à Valentiniano Sen. constituuntur, de Numero, Annonâ, seu Commodis, Mercedibus, subrogatione seu delectu & ordinatione eorum. Idque constitutione ad Prætextatum P.V. emissâ, proculdubio ad eius siue relationem & suggestionem, siue dispositionem: Quò respexit fortè Valentinianus ipse biennio pòst, *l.* 9. *prox.* illis verbis, *iuxta dispositionem priùs habitam.* Cuius elogium non erit abs re hîc apponere, quod Ammianus Marcellinus de eo habet *lib.* 27. *p.* 373. 374. ex quo apparet, quantum eius fuerit studium circa Vrbem Romam, & ciuium populíque vtilitatem: quò etiam *hæc lex* spectat. *Hæc inter*, inquit, *Prætextatus Præfecturam Vrbis sublimiùs curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adolescentiæ rudimentis inclaruit, adeptus est id quod rarò contingit, vt cùm timeretur, amorem non perderet Ciuium, minus firmari solitum erga Iudices formidatos. Cuius auctoritate iustíque veritatis suffragiis tumultu lenito, quem Christianorum iurgia concitarunt, pulsóque Vrsicino, alta quies pari iam proposito ciuium Romanorum aptissima adolescebat, gloriâ Clari Rectoris plura & VTILIA DISPONENTIS. Nam & in veniam sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & discreuit priuatorum parietes ab ædibus saccis, iisdem inuerecundè connexos: ponderáque per REGIONES instituit vniuersas, cùm auiditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetrauit, quod laudando Brutum Tullius refert, vt cùm nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur esse quæ factitabat.* His addantur & elogia Symmachi, *lib.* 10. *epist.* 23. 24. 25. Nunc de ipsamet *lege*. Primo igitur capite quod abest a *Cod. Iust. Numerum* Archiatrorum popularium Vrbis Romæ quatuordecim tantum definit *hâc leg.* Valentinianus: quem etiam biennio post indicat *l. prox.* 9. *infr.* Constitui scilicet quot Vrbis Regiones erant, tot etiam voluit Medicos Regionarios, de quibus regionibus & regionariis nil attinet monere, nisi quod de eodem Prætextato P. V. cui *hæc lex* inscribitur, Ammianus scribit *lib.* 27. eum instituisse pondera per vniuersas regiones Vrbis Romæ. Quod mirum satis in tantâ ciuitate, totius orbis epitome, quatuordecim tantùm Romæ Medicos populares fuisse: Sed minus mirum reputanti, quod mihi in mentem venit, quódque *hæc lex* satis ingerit, plures quidem longè fuisse Romæ: & quidem qui diuitibus, aut quibus placeret vltrò seruirent; verùm hos quatuordecim constitutos qui tenuioribus obsequi cogerentur vocati; atque ideò annonaria commoda de publico acciperent: scilicet hi constituti vel in tenuiorum fauorem, vel saltem necessarij, cum vulgò Medici vel vocati ire detrectarent, vel nonnisi diuites fermè adirent, neglectis tenuioribus, vt fermè hâc ætate, misera plebs Romæ neglectui habita, diuitúmque apothecas vt alij, ita & Medici sectati. Imò, quod huic proximum, ad id deliciarum Romæ ventum hâc tempestate, vt Nobiles amicos ægrotantes non adirent, imò percunctatum missos non ante domum reciperent, quàm corpore lauacro purgato, vt disertè scribit Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 16. Ergo necessarij hi iam Archiatri déque publico conducti, quatuordecim Romæ. Ex quorum numero vno deficiente, si alius subrogandus esset, septem Archiatrorum iudicio seu suffragio stari idem Valentinianus voluit, *l. prox.* 9. *infr.* nempe quia septem è tredecim superfluis maiorem partem constituunt: de quo ad *eam legem* plenius. Et hi quidem in commune seu populares Medici constituti, præter hos enim fuêre, & alij singulares Archiatri Romæ destinati, *Exceptis*, inquit Valentinianus, *portus Syxti, Virginúmque Vestalium.* Vbi mendum manifestarium hæret in voce *portus* & in voce *Syxti.* Quare putet quis primò, loco *portus*, reponendam vocem *partus*: vt ita Medici intelligantur parientibus opem ferentes: de quibus ad eam rem Medicis mulieribus saltem proximis, vide Hygenum *libro fabular. l.* 1. §. 1. *π. de extraord. cognit. l. item si obstetrix π. ad l. Aquiliam* & Anianum ad Paulum: *Quotiens de mulieris prægnatione dubitatur, quinque obstetrices, id est Medici, ventrem inbentur inspicere.* Hinc adeò qui γυναικεῖα scripsere, hosce libros fœminis potissimùm Medicis, dedicauêre: vt Theodorus Priscianus Victoriæ Sabinæ. Verùm hæc emendatio non placet: nam de Archiatris sermo est: & quidem popularibus, de publico conductis, & quidem viris. Quare hîc omninò reponam *Porticus Xysti.* De Xysto primum: *Xysti*, inquam, hîc rescribo, loco *Sixti.* Quomodo & aliàs hæ voces in *MS.* mutatæ: & in *veterib. Inscriptionib.* Eáque etiam alicubi falsitatis & erroris materies. Hieronymus *ad Ctesiphontem*, aduersus Pelagium: *Illam autem temeritatem imò insaniam eius quis digno possit explicare sermone: quod librum decimum sextum Xysti Pythagoræi hominis absque Christo atque ethnici, immutato nomine Syxti Martyris & Romanæ Ecclesiæ prænotauit Apsis S. Mariæ in Quisquiliis, XYSTVS EPISCOPVS PLEBI DEI.* Est autem Xystus idem penè quod Gymnasium, Ludus scilicet locúsque in quo Athletæ degebant & exercebantur. Hesychius ξυσὺς πόπος ἔνθα οἱ ἀθληταὶ γυμνάζονται: & apud eundem γυμνασιάρχης, ἄρχων τῆς ξύστου. Vnde & palæstræ Xystus frequenter iungitur. Frequénsque eius mentio apud veteres Scriptores, quos hîc laudare nimis longum foret. Mitto & in vocis huius originem inquirere, nominísque rationem reddere, quam alij aliam reddunt. Vide quam Pausanias reddit *in Eliacis*, seu *lib.* 2. *p.* 202. vt & de differentia agere inter *Xystos*, & Xysta: de Xysticis vid. *Suetonium*: & *lib.* 2. *π. de his qui not. infr.* de Xystarchis vid. veteres *Inscriptiones*: Tertullianum *ad Martyres*, *cap.* 3. & Ammianum Marcellinum *lib.* 21. de Xystorum ædificatione vid. Vitruuium *lib.* 8. *cap.* 11. cuius verba mox apponemus. Illud ad rem tenendum, Athletas Xysticos in Xysto exerceri solitos cum magna corporis cura, & non sine læsione: Quare non vanitatem tantum & mundicias Xysti vel Xysticam Tertullianus non *vno loco* perstringit, verùm etiam iniuriam, *de spectaculis*, *cap.* 18. *Non probabis vsquam vanos cursus, & saltus vaniores: nusquam tibi vires aut iniuriosæ aut vanæ placebunt.* Quod idem in Græcorum Gymnasiis, notat apud Lucianum Anacharsis. Vnde & gladiatorum pugnis affines erant Xysticorum certationes, ideóque iuncti. Suetonius *Octauio*, *cap.* 45. *Xysticorum certationes, aut gladiatorum pugnas seueriſſimè semper exegit.* Hinc igitur his Xystis, Xysticorum certationibus sui fuêre Medici. Certè ita quoque occurrunt in *veteribus Inscriptionibus*, Medici ludi Gallici: Ludi Magni: Ludi matutini. E quibus ista *p.* 65. *n.* 3. Romæ.

SILVANO SANCTO
AVSTORNIVS
MEDICVS LVDI GALLIC.
PORTIC. ET EXEDR.
ET SIGN. ÆN.
VOTO SVSCEP.
L. M.
DEDIC. KAL. MAI.
L. MARCIO, ET
SEX. IVLIO COS.

Ad eundem modum sui quoque fuêre, & quidem vniuersi Xysti Pontificis; vt docent veteres inscriptiones quatuor: quæ Romæ *p.*313. *n.*10. 314. *n.*1.315.10. 316.1. ἀρχιερεὺς τῶ σύνπαντω ξυςῦ; vt & ξύςαρχω ibidem memoratur, & quidem διὰ βίε: Memoratur & *d. p.*356. σωόδω ξυςικὴ πρὸς τὸν ἡεραχλέα ἀθλητῶν, ἱερεογεικῶν, σεφανειτῶν. Ergo & Xysti Medici seu Archiatri Romæ fuêre: seu *porticus* Xysti quomodo hîc reponendũ dixi. *Xysti* scilicet nil aliud erant quàm porticus tectæ hypæthris oppositæ: Vnde Græcis ξυςοὶ δρόμοι, & ξυςοὶ absolutè promiscuè: de quo vid. Pollucem *lib.*9. *c.*5. *p.*427. Omissis aliis, Vitruuius *d.lib.*5. *cap.*11. *Hæc autem porticus ξυςὸς apud Græcos vocatur, quod Athletæ per hyberna tempora in tectis studiis exercentur. Facienda autem Xysta sic videntur, vt sint inter duas porticus syluæ aut plataniones, & in his perficiantur inter arbores ambulationes, ibique ex opere signino stationes. Proximè autem Xystum & duplicem porticum, designentur hypæthræ ambulationes, quas Græci περιδρομίδας, Nostri Xysta appellant; in quas per hyemem ex Xysto sereno cœlo Athletæ prodeuntes exercentur. Post Xystum autem stadium ita figuratum, vt possint hominum copiæ cum laxamento Athletas certantes spectare.* Et rursum lib.6. cap.10. ξυςὸς *Græca appellatione est porticus ampla latitudine, in qua Athletæ per hyberna tempora exercentur. Nostri autem hypæthras ambulationes Xystos appellant, quas Græci περιδρομίδας dicunt.* De quibus Vitruuij locis vid. Interpretes eius, & Mercurialem *in Gymnasticis.* Ergo *porticus Xysti* in *hâc* pariter *lege*, ad discrimen etiam aliorum porticuum, quæ insigniores plures in Vrbe Româ per varias regiones erant, quas notatas reperies in tribus veteribus Romæ *descriptionibus.* Ac proinde Medici Xysti, de quibus hactenus.

Sequuntur nunc *Medici virginum Vestalium:* qui secundo loco hîc memorantur, præter Xysticos, & populares Vrbis Romæ. Peculiarem igitur Virgines Vestales Archiatrum ibi habuêre, & Valentinianus Sen. haberi porrò permittit. Quod vtique notandum. Olim sanè quoque virgines Vestales ægrotæ, alicuius matronæ custodiæ extra atrium Vestæ mandabantur: quod testatur Plinius *lib.*7. *epist. ad Priscum: Angit me Faunia valetudo: contraxit hanc dum adsidet Iuniæ Virgini, sponte primùm (est enim affinis) deinde etiam ex auctoritate Pontificum: nam Virgines, cùm vi morbi Atrio Vestæ coguntur excidere, matronarum curæ custodiæque mandantur.* Sed Medicorum Virginum Vestalium vnica hæc *hâc leg.* mentio occurrit.

Obiter interim de Virginibus istis Vestalibus, quæ ad hanc rem legémque nostram & tempestatem faciant, tria hæc notare iuuat. Primò ad *Præfecti vrbis* inspectionem quoque pertinuisse Virgines Vestales, quod ex *hâc leg.* colligas: Sanè cognouisse eum de Vestalium incesto docet Symmachus *lib* 9. *epist.*118.119. Secundò obseruo, peculiari cultu Prætextatum, cui *hæc lex* inscribitur Virgines Vestales prosecutum, & eas vicissim Prætextatum: (qui & Princeps Religiosorum Romæ fuit, sacrorum Præsul & arcanorum conscius, vt docet Macrobius 1. *Saturn.*7.11.24.) Inde & Vestales Virgines ei monumentum statuæ dicare destinarunt inusitato hactenus more, quem honestati Virginum tali in Viros obsequio non conuenire, arbitrabatur Symmachus *lib.*2.*epist.*36. Et tamen consulti Pontifices adnuerunt vt ibidem testatur: & fidem facit vetus *Inscriptio* Romæ reperta, statuæ basi subiecta, *p.*310.*n.*1.

COELIÆ CONCORDIÆ VIRGINI
VESTALI MAXIMÆ FABIA PAVLINA
C.F. STATVAM FACIENDAM COLLOCANDAMQVE CVRAVIT CVM PROPTER EGREGIAM
EIVS PVDICITIAM INSIGNEMQVE
CIRCA CVLTVM DIVINVM SANCTITATEM
TVNC QVOD HÆC PRIOR EIVS VIRO
VETTIO AGORIO PRÆTEXTATO V. C.
OMNIA SINGVLARI DIGNOQVE EIVS ETIAM
ABHVIVSMODI VIRGINIBVS ET SACERDOTIBVS COLI STATVAM COLLOCARAT.

Tandem obseruandum, inter labentis Romæ superstitionis rudera, summam adhuc hoc tempore Virginibus Vestalibus Religionem stetisse: quod non tantum ex *hâc leg.* & supradictis liquet, verùm etiam aliunde. 1. Vetus Orbis Descriptio sub Constantio & CONSTANTE Impp. viginti fermè annis ante *hanc l.* conscripta, inter ea quibus Romam celebrat, *Sunt autem,* inquit, *in ipsâ Româ & Virgines septem ingenuæ & clarissimæ, quæ sacra Deorum pro salute ciuitatis secundum antiquorum morem perficiunt, & vocantur Virgines Vestæ.* 2. Sanè & Symmachus, in relatione illâ suâ nominatim ait, CONSTANTIVM *sacrarum Virginum priuilegiis nil detraxisse, decreuisse nobilibus Sacerdotia, Romanis cærimoniis non negauisse impensas.* 3. Sed & VALENTINIANVS Senior (*huius leg.* auctor) qui ἐθελοθρησκείας, & aliàs sanciuit Virginibus Vestalibus, sua iura reliquit, quod Symmachus testatur, *in prædictâ illâ relatione.* 4. GRATIANVS Vestalibus Virginibus subsidia vetera, prærogatiuam, agros, detractum iuit, prædiáque hæreditare quæsita, & annonam seu victum quæ de publico & *populi annonis* præbebantur. Quæ omnia Senatus à Gratiano repetitum iuerat, verùm excluſa eius legatis, & audientia denegata, quæ omnia testatur Symmachus *d. Relat.*5. Sub VALENTINIANO Iun. Senatus iterùm per Symmachum P. V. Anno D.384. ea repetitum iuit: Cuius est eum quoque in finem famosa illa *Relatio ad Valentinianum* Iuniorem. Verùm (quod Ambrosius testatur *epist. ad Imp. Eugenium*) ei nec quicquam detulit. 6. Neque THEODOSIVS Anno D.388. vel 389. quod & ipsum testatur *d. ep. ad Eugenium.* 7. Neque rursum idem VALENTINIANVS Iun. cùm iterùm Legatio missa ad eum fuisset intra *Gallias*: Ann. D.392. vt habetur in *eadem epist.* & id ipsum memorat Paulinus *in v. Ambrosij.* 8. Tandem cùm ab EVGENIO in primordiis Imperij eodem Anno 392. hoc ipsum Legati petiissent, vt annonas Templis (ac perinde & Vestalibus) restitueret, non fecit: cùm iterum alij postulassent, renisus est: Tandem ea donauit quibusdam præcellentibus in Republ. Gentilis obseruantiæ Viris, id petentibus: in quod inuehitur Ambrosius *d. epistolâ*: de quo & Paulinus *in V. Ambrosij.* Et hæc quidem semel & sub vnum obtutum, de Virginibus Vestalibus hâc tempestate ad *huius leg.* historiæque Ecclesiasticæ, & quidem Romæ illustrationem dicta collectáque volui. Et hactenus quidem, de primo *huiusce leg.* capite, de Numero, inquam, Archiatrorum Romæ.

Secundo

BIU Cujas

Secundo capite quod vnà cum proximè *seq.* extat *Cod. Iustinianeo*, recisso primo & vltimo; Valentinianus Sen. ANNONAS Archiatris in Vrbe Româ dari vult *è populi commodis*, id est, ex annonâ populari seu ciuicâ, pariter vt *l.9.prox.* Nempe annonæ ciuicæ gratuitæ populo ciuibus Romanis, in Vrbe Româ datæ, vt & Constantinopoli; item Palatinis & militaribus Viris nonnullis. Quæ populo data, *popularis* annona dicta *l.7. infr. de annonis ciuicis*, alimenta popularia *l.3.h.t.* commoda popularia, *l.3. supr. tributa in ipsf. specieb.* denique commoda populi (vt habet lectio eius) *hâc leg.* Ex quibus eæ etiam quæ per mortem vel aliter deficiebant, dicebantur caduca popularia, *l.2.inf. de studiis lib. V. R.*

Cæterùm ex his popularibus annonis non tantùm populo annonæ datæ, verùm etiam salarij loco quibusdam datæ: putà Antiquariis Constantinopoli, qui Bibliothecæ codicibus componendis vel pro vetustate reparandis vacabant, ex Valentis constitut. *d. l.2. infr. de studiis lib.* Item Virginibus Vestalibus teste Symmacho. Item Archiatris Vrbis Romæ, ex hâc Valentinianea. Sic quidem (quod disertè exprimitur ab eodem Valentiniano *l.prox.*) vt Præfecti Vrbis solicitudine hæ annonæ his ministrarentur. Sanè & aliàs Medicis salaria & annonæ de publico datæ in Prouinciis, & Municipiis: vt docet *lex ambitiosa* 4. §.2. *π.de decretis ab ord. fac.* De Palatinis Archiatris non est hic dicendi locus: de horum interim salario, seu annonis vid. Lamprid. *Commodo & Alex. Seu. p.128. infr.* ¶ Cæterùm causam harum annonarum Archiatris popularibus Romæ dandarum, hanc adiungit Valentinianus, vt ita scilicet *honestè obsequi tenuioribus malint, quàm turpiter seruire diuitibus.* Nempe videntur Medici hactenus Romæ, de publico annonas non percipientes, à diuitibus fermè auctorati, vel saltem his sese turpiter & similiter dedisse spe lucri, commodíque, tenuiorum omni fermè curâ abdicatâ. Quare annonis de publico constitutis tum honestati Medicinæ consultum, simul & tenuioribus.

Tertio capite, quod & ipsum extat *Cod. Iust. in d. l. Archiatri 9.* Valentinianus Medicorum istorum auaritiæ occurrit, sicut & fastidio eorum *superiore capite:* quæ nexus ratio est *huius capitis* cum *illo:* vnde illa, *Quos ETIAM*, &c. quod Tribonianus perperam immutauit in *tantum.* Ergo Valentinianus MODVM imponit horum MERCEDIBVS, emolumentis, & salariis. Iamdiu enim Hippocratis iuramentum obsoleuit, se operam quibuscumque ægrotis exhibituros ἄνευ μισθοῦ καὶ συγγραφῆς: nempe vt ea tantùm accipere possint quæ sani iam pro obsequiis præstitis offerunt, non ea quæ periclitantes pro salute promittunt. Promittunt, inquam, non tantùm in pericula coniecti per aduersa medicamenta, vt in facti sp. *l.3. π. de extraordinar. cognitionib.* imò quamlibet vltrò & sponte æger aliquid pollicitus sit, vel donauerit; solo periculi metu, vt *huius leg.* verba docent, *quæ periclitantes pro salute promittunt.* Quam sententiam rectè defendit Mainardus *lib.3. cap.73.* aduersus Matthæum de Afflictis *decis.123.* Hoc tamen discrimine, quod illo casu inciuile factum in totum rescinditur: hoc ad modum redigitur: de quo mox. Hinc adeò in praxi donationes, obligationes, promissiones, venditiones immodicæ ab ægrotis factæ nonnisi triginta annorum spatio præscribuntur: de quo Mainardus *d. c.73.* & Charondas *lib.9. Resp. cap.19.* Aliàs salarium immodicum Medico permissum ad modum & arbitrium boni viri redigitur & arbitrio Iudicis taxatur: quam in rem allegant Arresta Curiæ Parisiensis Rebuffus *comm. in constit.* Ruias *tractatu de rescis. contr. in præf. num.30.31.* Mainardus *d.c.73.* Et quanquam hæc *lex* agat de stipendiatis Medicis, idem tamen dicendum in non stipendiatis, vt rursum rectè asserit Mainardus adu. Matth. de Afflictis, *d.c.73.*

Postremo capite quod à *Cod. Iustin.* abest Valentinianus SVBROGATIONI, seu ORDINATIONI horum Medicorum seu Archiatrorum prospicit, si ex eorum numero aliquis decesserit, aut quocumque casu exemptus fuerit. Quæ res sollicitam curam exigere visa, cùm de populi salute ageretur. De quo repetitâ constitutione egit rursum idem Valentinianus biennio post *l. prox.19.* sic tamen vt eâ vel huic in partem derogetur, vel saltem accuratius reuocatur. Hanc verò constitutionem & proximam, intelligit Valentinianus Iun. *l.13. infr.* Tria igitur de hâc subrogatione hîc constituuntur. Primum. *Quorum* delectu hæc subiugatio facienda sit: nempe ipsorummet Archiatrorum: non verò patrocinio potentium, vel gratiâ Iudicantis, id est (Prætoris, vel fusè etiam Præfecti vrbis.) De subrogatione vel delectu Medicorum in municipiis videnda *lex 1. π. de decretis ab ord. fac.* Secundo, *omnium* Archiatrorum delectu fideli & *circumspecto* hanc subrogationem fieri iubet: Quod tamen vel derogando, vel saltem explicando ad maioris partis suffragia & consensum reduxit idem Valentinianus *l. prox.9.* biennio post. Vbi *circumspecti* vox propria notanda, de qua *in Notis.* Postremum de subrogato ad se referri iubet: de cuiusmodi hac in re Relationibus, alio atque alio fine actum Iuliani *l.5. supr.* Sanè de hâc relatione nihil quoque statuitur *d. proxima l.9.* sicut & hâc parte huic derogatum eâ videatur.

IX. * Idem AA. ad Olybrium P. V."

SI qui in Archiatri" defuncti est" locum promotionis meritis adgregandus, non ante eorum" particeps fiat, quàm primis" qui in Ordine reperientur, septem, vel eò" amplius, iudicantibus idoneus adprobetur. Ita" vt quicumque fuerit admissus, non ad priorum numerum statim veniat, sed eum ordinem consequatur, qui cæteris ad priora subuectis, vltimus poterit inueniri: Hísque annonarum compendia, quæ eorum sunt meritis dignitatíque præstanda, Tua Sinceritas iuxta dispositionem" priùs habitâm faciat ministrari. Dat. VI." Id. Mar. Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* *L. si quis in Archiatri* 10. *Cod. eod. tit.* Iungendáque *huic* videtur *lex* 1. *infr. de studiis lib. V.* R. Imò & *lex* 7. *Cod. Iust. de postulando.* Huius *leg.* meminit quoque Symmachus *lib.* 10. *epist.* 40. de quo mox. Hanc quoque cum *superiore* intelligit simul & firmat Valentinianus Iun. huius filius *l.* 13. *infr. hoc tit.*

"Romæ: huius elogium vid. apud Ammianum *lib.* 28. *p.* 356.

"populatis. "vox hæc *Cod. Iust.* reiecta post vocem *adgregandus*, euphoniæ studio.

"An Archiatrorum? an meritorum?

"Symmachus hæc verba repetit: *vt Primi artis eiusdem de nouorum scientia iudicarent. Primi* autem hîc dicuntur omnes, respectu substituti de nouo.

"Abest hæc vocula à *Cod. Iust.*

"*Ita tamen*, ita *Cod. Iust.*

* Cætera à *Cod. Iust.* resecauit Τριβωνιανὸς ceu horum temporum historiæ adstricta.

"Prætextati, vt existimo: cuius in vniuersum dispositionem probare puto *l. prox.* 8. *supr.*

"IV. *Id. Mart.* ita *d. l.* 1. *Kal Mart.* ita *d. l.* 7. & quidem vtrobique additus locus *Trieueris.*

COMMENTARIVS.

DE Svbrogatione (1.) seu Ordinatione in demortuorum Archiatrorvm popularium Vrbis Romæ locum, (2.) déque subrogatorum Gradv, (3.) & Commodis, est hæc è duabus altera eiusdem Valentiniani Sen. constitutio: quarum *prior* (putà *lex* 8. *supr. prox.*) ante biennium processerat, ad Prætextatum P. V. *hæc* verò ad Olybrium, illius in Præfecturâ Vrbana successorem. Ita quidem, vt cum *superioris legis* dispositionem priùs habitam cæteroquin ratam esse velit, quod etiam *fine legis* indicat, ac nominatim circa Annonarum compendia, è popularibus videlicet commodis & annonis (Præfecti Vrbis sollicitudine) hîc præstanda. Item circa Numerum Archiatrorum, quem *hâc leg.* eundem præsupponit, quem *superiore lege*, mox vt ostendetur pleniùs, item quoad ipsam subrogationem faciendam Archiatrorum ipsorum delectu: In quibus tribus *hæc lex* cum superiore concordat, vnde Interpretatio huc arcessenda venit. Attamen hâc constitutione idem Valentinianus Senior accuratiùs de eadem subrogatione recauet in tribus, & quidem aliter, quàm *eâ lege.*

¶ Primùm quidem de *suffragiorum numero* requisito, vt quis in locum defuncti Archiatri subrogatus, his adgregetur. Ex superiore sanè constitutione ad delectum hunc omnium Archiatrorum consensus requiri videbatur: sic enim verba *legis* illius habebant, *horum OMNIVM fideli circumspectóque delectu.* Verùm id nunc accuratiùs explicat Valentinianus: nempe, secundum legem & naturam omnium Curiarum, Collegiorum, Corporum: vbi, quod maior pars decreuit vel effecit, pro eo habetur ac si omnes egerint, numerúsque adeò maior præualeat; *l.* 19. *π. ad municip.* addatur & *lex nulli*, *π. quod cuiusque vniuers. l.* 3. *π. de Decurion. l.* 19. *π. de tutor. & cur. dat. l. pen. & vlt. Cod. de præd. Curial. l. vltim. Cod. de vendendis reb. Curialib. lex* 160. *§.* 1. *π. de Regulis Iuris:* & *l.* 84. 142. *supr. de Decurionib.* vbi dixi. Extat & de eo Symmachi locus *lib.* 4. *epist.* 27. Plinij *lib.* 2. *epist.* 12. Alludit Seneca *de vitâ beatâ, c.* 2. & 29. *ep.* Prudentius *in Symmachum.* Denique huc spectat vetus verbum, *Numera Senatum*, de quo Festus. Igitur & hâc parte sufficere ait, si vel septem Archiatrorum calculus accedat, in subrogatione alicuius in locum decedentis. Scilicet hic maior numerus est, Archiatrorum corpore imminuto per alicuius mortem; solemnis enim quatuordecim Archiatrorum populariũ numerus fuit Romæ (de quo affatim *l. super.*) Quare satis est si in concursu plurium, vel ita vnico tantum suffragio quis vincat: de quo nil attinet plura dicere.

¶ Secunda quæstio siue controuersia erat, de Gradv *Ordine seu Præcedentia:* quemnam videlicet gradum & Ordinem subrogatus consequi deberet: Finge enim, eum qui primum locum inter Archiatros obtinebat decessisse, aliúmque ei subrogatum: hîc quærebatur, num primi illius locum & ordinem subingrederetur, an verò cæteris ad priora subuectis vltimum locum obtineret, vtpote vltimus adscitus? Sanè *superiore constitutione* 8. Valentinianus minus accuratè dixerat, *in eius locum qui defunctus fuerat, alium subrogandum.* At nunc postremum illud Valentinianus hîc amplectitur, nempe vltimo loco habendum subrogatum, denique ordinem successionis seruandum. Quam quidem Valentiniani Senioris constitutionem Symmachus, scribens ad Valentinianum Iuniorem filium eius, *lib.* 10. *epist.* 40. meminerat, & quidem vtroque eius capite relato, his verbis; *Diuus Genitor vester inter alia quæ in bonum publicum contulit, etiam Medendi Professoribus dedit ORDINEM SVCCESSIONIS si locum quempiam decedentis fortuna nudasset. Quâ lege cautum est, vt PRIMI artis eiusdem de nouorum scientiâ iudicarent. Hanc formam, quantum asserunt, ætas secuta seruauit.* Cuius quidem *legis* vim Symmachus ideò Relatione suâ Valentiniano Iuniori memorauit, imò opposuit, eò quod Valentinianus Iunior defuncto quodam Medico, speciali priuilegio, oraculo, præcepto, Ioannem in Epicteti Archiatri locum subrogasset; magna Medicorum parte refragante. Ad quam tamen relationem, vt alibi pluribus ostendi, idem Valentinianus ad Symmachum P. V. rescripsit, id quod continetur *l.* 2. *Cod. de crimine sacrilegij: Disputare de Principali Iudicio non oportere: sacrilegij enim instar esse, dubitare an is dignus sit, quem ELEGERIT Imperator.* Certè postea idem Valentinianus Iun. subreptitiis huiuscemodi rescriptis reuocatis, ad huius *legis* mentem rediit, *l.* 18. *infr.* Ad rem. Scilicet succedantus, seu suffectus & subrogatus in alterius decedentis vel recedentis officium siue locum, & vt Græci vocant τάξιν, vltimum inter Collegas vndiquaque pares locum occupat: Quam in rem hîc textus singularis est, & alij complures. Eámque in rem tum responsa, tum Senatusconsultus varia extant apud Decium *resp.* 161. Hotomannum *consilio* 105. Langlæum 7. *Semestr. 7. p.* 360. Loiseau *lib. 1. des Offices, cap. 7. p.* 115. Chenu *cap. 97. p.* 521. Cotmannum *cons.* 95. *vel.* 2. Et generaliter inter Collegas & habentes æquales dignitates & officia, promotionis, cooptationis, installationis, *renunciationis* (quo verbo vtitur Tullius) initiationis, consecrationis ratio, ordo, prioritas, antiquitas, matricula, album, præcedentiam regulariter adsignat, sic vt prior tempore potior iure sit: (non attentâ fortè ætatis ratione) Quam in rem Textus complures Iuris sunt, putà *lex* 1. *π. de Albo scrib.* Cætera peti velim ex *Diatriba* nostra *de Præcedentia, p.* 27. 28.

Hîc

BIU Cujas

Hîc interim omittere non possum, eò vsque *huic legi* locum esse, vt neque professionis etiam alibi, & vel in Palatio Principis, anterioritas hîc spectanda veniat, vt cæteroquin in materiâ præcedentiæ *extra collegialis* dignitatis vel anterioritatis ratio non habetur. Quam quidem speciem Symmachus *prædicta epistolâ* tractat, déque eâ ad Valentinianum Iuniorem ambiguus refert, quod Ioannes hoc etiam argumento Palatinæ professionis vteretur, licet vltimùm subrogatus, vt summo proximum gradum adipisceretur; scissis eâ in re Medicorum Collegij sententiis. *Nunc Ioannes V. P. non eum gradum quem subrogandis dederunt Diualia scripta, sed summo proximum conatur adipisci, fultus PALATINÆ MILITIÆ priuilegio, & Impetratione specialis oraculi*, &c. *Quorum* [Medicorum] *potissimi inter venerationem legis, & noui beneficij reuerentiam iudicare non ausi, eum locum Ioanni V. P. statuerant deferre nudum, quem tenere potuisset, si eo tempore quo Aulæ obsequiis deputatus est, Archiatrorum numero fuisset adiunctus: Et cum ab eo Palatini honoris officia poscerentur, vt Codicillorum prærogatiua monstraret, quis illi inter Archiatros competeret, asseruit, domestica expilatione etiam documenta Dignitatis sibi ablata. At verò pars magna Medicorum munita lege Diuali eorum exemplo deprompsit, qui è Palatio in hunc gradum seruato ordine transierunt. Quare motus ambiguis*, &c. Vbi vides tres in hâc quæstione opiniones: ipsius videlicet Ioannis, summo proximum locum affectantis, quem Epictetus tenuerat: Media, eum locum ei adsignandum quem tenere is potuisset eo tempore, quo in Palatio Medicus esse cœpit: Postrema, eum postremo loco, seruato ordine successionis hodie collocandum. Quo omnia ad praxin deduci vtiliter possunt. Tertio loco obseruandum, *hâc leg.* non requiri, vt *superiore*, vt de subrogato ad Principem referatur.

¶ Illud vltimum ad *hanc leg.* notandum venit, eam videri prolixioris Valentinianeæ constitutionis ad Olybrium P. V. partem: cuius quoque partes, atque adeò *huic* coassandæ videntur *lex* 1. *supr. de studiis lib. V. R.* & *lex* 7. *Cod. de postulando*; quæ in vniuersum de literarum studio & literatorum meritis sunt. Et quidem *d. lex* 1. de scholarium seu studiosorum profectu & meritis prouocandis, prouehendis: *dicta lex* 7. de Aduocatorum meritis: *Hæc* tandem de Archiatrorum pariter meritis, secundum quæ & promoueri, & annonas eis præberi iubet. At non & ideo pro meritis eis præcedétiam adiudicari: quò hæc proculdubio de Præcedentia *hâc l.* controuersia pertinet.

X. * Idem AAA. ad Principium P. V."

MEDICIS, & Magistris Vrbis Romæ sciant omnes immunitatem esse concessam; ita, vt etiam vxores eorum ab omni inquietudine tribuantur immunes, & à cæteris oneribus publicis vacent: eosdémque ad militiam" minimè comprehendi placeat: Sed nec hospites militares recipiant. Dat. III. Kal. Maij, Valentiniano & Valente III, AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod Iust.* Efformata autem ea adinstar *legis* 3. *supr.*

"Vnica hæc *lex* recurrit quæ Principio P. V. inscripta est: nam in *leg.* 2. *Cod. de diuers. iudicum*, proculdubio reponendum PP.

"Militia *h l.* & *d. l.* 3. *supr.* & *l.* 16. *infr.* est Tyronum præstatio & quidem filiorum *d. l.* 16.

COMMENTARIVS.

IMMVNITAS ab omnibus muneribus & oneribus publicis Medicis & Professoribus (de quâ ipsâ fuerunt quoque iam *suprà* tres constitutiones, duæ Constantini M. putà *lex* 1. & 3. tertia Iuliani, putà *lex* 4.) à Valentiniano Sen. hâc constitutione tribuitur, quæ adinstar *d. legis* 3. efficta est. Neque ipsis tantùm Medicis & Professoribus, verùm etiam eorum *vxoribus*, pariter vt *d. l.* 3. Ac speciatim quidem immunitas à *Tyronum* præstatione (id enim vt *hâc leg.* ita & *d. l.* 3. Militiæ appellatione intelligendum venit) & quidem filiorum, *l.* 16. *infr.* vt & à Metati militaris onere: de quâ postremâ immunitate est quoque *lex* 16. 18. *infr. hoc tit.* Quarum duarum immunitatum argumento procliue est statuere, hanc constitutionem omninò pertinere ad procinctus militares, quibus hoc tempore Valentinianus Sen. destinebatur: siue in Galliâ, siue in Italiâ, de quibus Ammianus *lib.* 27. *p.* 392. 393. & *p.* 404. & Zosimus *lib.* 4. *p.* 472. & dixi ad *l.* 5. *supr. de Tyronibus*: *l.* 2. *supr. de Metatis*: quæ & ipsæ eodem pertinere videntur. ¶ Porrò est hæc lex nominatim de Medicis & Magistris Vrbis Romæ: qui & ipsi cùm possessiones in Prouinciis aliquas possiderent, ad indictam Tyronum & Metati præstationem vocandi videbantur, vnà cùm cæteris Plebeiis, Vrbanis familiis, quæ per Prouincias possidentes ad Iuniorum delectum sæpè vocabantur, vt docet Symmachus *lib.* 6. *epist.* 58. *Iuniorum*, inquit, *delectus Vrbanis familiis imperatus, vsque ad æterni Principis responsa pendebit.*

XI. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. Antonio" PF. P. Galliarum.

PER omnem Diœcesim" commissam Magnificentiæ Tuæ, frequentissimis in Ciuitatibus, quæ pollent" & eminent claritudine Præceptorum," optimi quique erudiendæ præsideant" iuuentuti, Rhetores" loquimur & Grammaticos, Atticæ" Romanæ

BIU Cujas

Romanæque doctrinæ:" Quorum Oratoribus viginti quatuor annonarum è fisco" emolumenta donentur, Grammaticis Latino vel Græco duodecim" annonarum deductior paulò" Numerus, ex more præstetur: Vt singulis vrbibus, quæ *Metropoleis* nuncupantur, nobilium Professorum electio celebretur," nec verò iudicemus liberum vt sit cuique Ciuitati suos Doctores & Magistros placito sibi iuuare compendio. Triuerorum vel" clarissimæ ciuitati vberius aliquid putauimus deferendum: Rhetori, vt triginta: item viginti Grammatico Latino, Græco etiam, si qui dignus reperiri potuerit, duodecim præbeantur annonæ. Dat. x. Kalend. Iun. Valente v. & Valentiniano AA. coss. [376.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Antonio* huic PP. Galliarum inscribitur hoc ipso Anno *lex 2. supr. de Quæstionibus.* Error est Scaligeri qui in *Ausonij* nomen id mutatum voluit: de quo mox plura.
" Galliarum, & quidem vnicam, de quo mox.
" Metropoleis *infr. vers. vt singulis*, μητρόπολις vocat Polybius. Sic idem Gratianus *l. 35. supr. de cursu publ.* aut frequenti ciuitate.
" An ita interpungendus hîc locus, *claritudine præceptorum optimi*, &c.
" *Rhetores*, mox *oratores*, vt & rursum *l. 16. infr.* & *l. vlt. infr. de studiis.*
" de hoc mox in *Commentario.*
" vide Interpretationem.
" an duo de viginti? Nam alioquin duodecim ad viginti quatuor dici non posse videatur PAVLO deductior numerus.
" Hæc Interpretis, alicui videri possint, vel certè Gratianeam constitutionem ad hunc modum *huius Codicis* Conditores concinnasse seu contraxisse. Neque enim hæc superioribus cohærere videntur: verùm mox ostendam quomodo hæc superioribus optimè cohæreant.
" id est, non ideò tamen.
" an *vero?* Istud sustineri potest.
non mutem in *charissima.*

COMMENTARIVS.

DE GALLICANIS, seu per Gallias Professoribus, vt ij optimi quique habeantur (hic enim præcipuus *huius leg.* Scopus est) est hæc Gratiani Imp. singularis admodum constitutio: data Anno D. 376. Cuius sententiam priusquam edissero, quamplurima quæ ad historiam *Gallicanam* pertinent, excutienda veniunt.

¶ Primum, est hæc vt dixi Gratiani Imp. constitutio; qui videlicet ante decennium nouennis adhuc Ann. 367. Ambianis in Galliâ, à Valentiniano Sen. patre (qui in Galliâ fermè semper agebat) Augustus renunciatus fuerat, teste *Ammiano, Hieronymo, Socrate, Chronico Alexandrino, Consularibus Idacianis:* quo ipso tempore à Valentiniano Sen. datam Ambianis reperio *legem vnic. supr. de ingratis liberis.* Item qui Ausonio Burdegalensi præceptore in Galliâ vsus fuerat, quem etiam Quæstorem primum suum, mox Præfectum Prætorio, tandem triennio post *hanc leg.* ad Consulatum euexit. Rursus Gratianum quem etiam (septimum decimum annum agentem) superiore proximo Anno 375. pater profecturus in Pannoniam aduersus Sarmatas & Quados TREVERIS morari disposuerat teste *Ammiano.* Item qui peculiari affectu Gallias prosecutus deprehenditur, quâ causâ Ausonius *in gratiarum actione* ad eum, *GALLIAS TVAS inopinatus illustres.* Tandem qui assiduè in Galliis moratus deprehenditur post patris mortem, non tantum annis sequentibus, verùm hoc ipso Anno 376. quo *hac lex*, septimo post patris mortem mense, data & quidem TREVERIS: vt docet iuxta hanc leg. *lex 3. infr. de Scænicis: l. 23. infr. de Episcopis: l. 2. supr. de Quæstionibus*, quæ quidem etiam eidem Antonio PP. Galliarum inscribitur. Hic tandem Gratianus est, quem Symmachus *lib. 4. epist. 36.* Musis in Palatio loca lautia dedisse scribit.

Secundo loco obseruandum venit, hanc Gratiani constitutionem datam ad *Antonium PP. Galliarum:* pariter vt *d. l. 2. supr. de Quæstionibus:* & Anno 377. *lex 6. supr. de off. Rect. Prouinc.* & initio Anni 378. *lex vnic. supr. victum ciuil.* & *l. 7. supr. de fide instrument.* quem biennio post Ann. 378. PP. Italiæ factum colligere licet ex *l. 12. supr. de pœnis:* suffecto ei in Præfecturâ Prætorianâ Galliarum Ausonio: cui inscribitur eo Anno *lex 35. supr. de cursu publico.* Quare audiendus non est Scaliger, quique eum secuti, qui loco *Antonij PP.* & hâc *lege*, & cæteris, *Ausonij* nomen substituebant. Alius enim ab Ausonio hic Antonius est, qui etiam Ann. D. 382. Consul fuit cum Synagrio: & ad quem plures extant Symmachi Epistolæ *lib. 1.* putà *Epistola* 83. 84. 85. 86. 87.

Tertio notandum *hâc leg.* Diœcesim (vnicam proinde) Præfecto Prætorio Galliarum tribui: cùm tamen notum sit, vt plures cæteroquin Diœceses Præfecti Prætorio rexerunt: quod docet etiam exertè *lex 2. infr. de Episcop. audient.* quarum singulæ plures Prouincias complectebantur, & singulæ suos Vicarios habebant: ita tres Diœceses sub Præfecti Prætorio Galliarum dispositione fuisse: vt non tantum ex *Ammiano Marcellino, Claudiano, Iustino, Notitia Imperij* liquet, verùm etiam ex nonnullis *huius Codicis* Constitutionibus: putà Gallias, Hispaniam, Britaniam: de cuius rei origine alibi dixi. Quare fuit tempus cum crederem, *Diœcesim* hîc accipiendam pro integra διοικήσει siue administratione etiam Præfecti Prætorio (non eo proprio significatu, quo hâc tempestate *Diœcesis* pro vnica Prouinciarum aliquot inter se iunctarum administratione accipiebatur) Quæ notio hâc tempestate nullibi occurrit. Fuit etiam tempus cùm crederem, ideò vnius Diœceseos *hâc leg.* mentionem fieri, quia vni huic Diœcesi Gratianus consultum iret, & fortè ex *Inscriptione*, vocem *Galliarum* retrahendam ad ipsam *legem*, ita: *Antonio PF. P. Per omnem Diœcesim Galliarum commissam Magnificentiæ Tuæ.* Verùm nihil horum mihi nunc placet. Placet potiùs, reuerâ huius Gratianeæ Constitutionis tempore nonnisi vnicam (Galliarum videlicet) Diœcesim sub Præfecti Prætorio Galliarum dispositione fuisse: non Hispanias, non Britannias. Nempe deprehendo, Hispaniam (vt de eâ primùm dicam) hâc tempestate

BIU Cujas

pestate non Vicario paruisse, & sic sub Præfecto Prætorio Galliarum non fuisse, (id enim omninò importat *Vicarij* nomen, quod scilicet vices agat Præfecti Prætorio: Verùm Proconsulem habuisse quem Præfecti Prætorio imperio subiectum non fuisse, tum aliunde, tum *Eunapij* testimonio liquet *in Maximo, p.* 106. (Ανθύπατον, inquit, ὅπερ ἦσαν τῆς νῦν ἐξίως Ἀσίας καλουμένης, ὃς ἦν ἀρχῶν ἐνδοξοτάτη καὶ κατὰ τὴν τῶν αὐλῶν ἐπαρχίαν.) Porrò Proconsulem hâc tempestate Hispaniæ præfuisse post Ann. D. 370. (quæ paulò post rursum Vicario commissa fuit) docet singularis admodum Seueri Sulpitij locus *lib.* 2. *Sacræ histor.* in gestis Anni 383. agens de Priscillianistis. *Hæretici*, inquit, *suis artibus grandi pecuniâ Macedonio* [Magistro officiorum] *datâ obtinent, vt Imperiali auctoritate Præfecti* [Prætorio Galliarum] *erepta cognitio Hispaniarum Vicario traderetur: nam iam Proconsulem habere desierant: Missique à Magistro Officiales qui Ithacium tum in Treueris agentem ad Hispanias retraherent.* Sed & idem nominatim Voluentij Proconsulis Hispaniarum paulo ante meminit. De cuius rei ratione, cur, inquam, modò Vicarius, modò Proconsul Hispaniæ datus fuerit? dixi iam ad *l.* 14. *supr. de Accusationib.* De Britannia quoque idem factum coniicere licet post Annum 370. quo Theodosius Pater Britanniam pacauit: tum Hispaniæ præiudicio, tum *huius legis* argumento, quæ sanè vnicam Diœcesim Præfecto Prætorio Galliarum tribuit, cuius clarissima ciuitas fuerit Treueris, de qua paulò pòst. Quibus argumentis illud quoque liquet, vnicæ Diœceseos dispositionem non fuisse intra illustrium dignitatem: quod tamen nonnulli magno conatu vellent. Quorum sententiam refutat vel Præfecti Vrbis Romæ administratio, quæ sanè intra vnicam pariter Diœcesim Vrbicariam, intra centesimum videlicet lapidem seu suburbicarias regiones consistebat. Sanè post hæc tempora dubium nullum est, Præfectos Prætorio vnâ Diœcesi sæpè vixisse contentos: veluti sub Iustiniano Præfectum Prætorio Africæ, Præfectum Prætorio Italiæ, Proconsulem Cappadocianum. Huc adde, quæ de Probi quatuor Præfecturis tum in aliis *veteribus Inscriptionibus*, tum in eius *Epitaphiis* dicuntur.

Nunc de sententiâ huius constitutionis: cuius non vnum caput est. Primò, iubet Gratianus, Professores Rhetores, Grammaticos vtriusque doctrinæ seu linguæ constitui, vtriusque eruditionis & institutionis, *l.* 15. 18. *supr. de extraordinar.* Gregorius Nazianzenus *epist.* 68. *ad Posthumianum PP.* quam scripsit Ann. D. 383. ὑψηλὸς ἦν τῷ παιδευσαι καὶ ταύτῳ ὁποτέραν βέλει, καὶ εἰς ὅ, τι βέλει τῶν λόγων ἐλθεῖν; τῆς μὲν γὰρ κλέους οὐκ ἀκέραμεν, ὃν γὰρ Ρωμαικὸς τις ἐγὼ τὴν γλῶτταν, ὁδὲ τὰ Ἰταλῶν ξένος; τῆς δ' ἐπειρᾶμεθα. *Atticæ* doctrinæ Rhetores & Grammatici, *hîc*: mox, *Græci* vocantur. Attica doctrina pro Græca: nempe vt olim Athenæ eloquentia semper inclytæ fuêre, ita hâc tempestate doctrinâ, studiorúmque & literarum mercatu & domicilio censitæ: vt videre est apud huius æui Sophistas, Libanium *de vitâ suâ*, *in Basilico*, *in Antiochico*, *p.* 368. 369. *in Panegyr. Iul. p.* 177. *in orat. funebri in Iulianum*, *p.* 267. Eunapium, *in vitis Sophistarum passim.* Ausonius quoque *in claris Vrbib*

Attica, facundæ cuius mera gloria linguæ.

Ibi sanè etiam Iulianus sub Constantio institutus: sed & Eunapius *in Oribasio*; πολὺς αὖ κἀκεῖ λόγος, ὅτι Ἀττικὴ μοῦσα καὶ τὸ ἀγαθὸν οἰκεῖον. Hinc Iulianus, Proæresius, Epiphanius, Musonius, Hemerius, Libanius, alij, tot hâc tempestate in eâ clari Sophistæ: & consummanda iuuentus eò passim profecta & allegata hâc tempestate: etiam Christianorum veluti Gregorius Nazianzenus, vbi & posteà publicè professus, Basilius Cæsariensis Cappadox (de quo rectè Baronius *Annalibus Ecclesiasticis*, sub Constantio, Ann. D. 354. à *num.* 25. *ad finem Anni.*) Ioannes Chrysostomus, teste Gregorio *aliisque eius vitæ Scriptoribus.* Denique hîc σοφιστικοὶ θρόνοι fuêre, & exinde accersiti præceptores teste *Symmacho.*

Secundò iubet Gratianus, Professores Rhetores & Grammaticos vtriusque linguæ constitui *in frequentissimis* per Galliæ Diœcesim Ciuitatibus, seu in singulis vrbibus quæ Metropoles nuncupantur. In quo multa quærenda veniunt. Primùm quid causæ sit, cur Gratianus id nunc constituat: cùm tamen iam ab antiquo non tantùm Galliarum studia celebratissima fuerint, verùm liquida fides sit huiusce modi Professores & Academias in Galliâ iam olim fuisse. Vt omittam vetus *Catonis* dictum de Galliâ, eam semper studiosissimè argutè loqui, cum quo concinit Hieronymus *adu. Vigil.* cum ait, *Galliam semper abundasse eloquentissimis Viris.* Item vetus certamen Græcæ Latinæque facundiæ apud Aram Lugdunensem. Item vt omittam recensum Virorum Doctorum, ac potissimùm Rhetorum, de quo Pithaeus iam *præfat. in Quintilianum* declarat. Mitto veterem Massiliensem Academiam, Aduámque, quæ sub Tyberio iam erat, memorare, quæ nòn adeò huc faciunt. Ad propiora accedo: neque tamen adhuc contingant ea quæ hâc constitutione paulo posteriora sunt. Notum iam est, Constantij Chlori studium circa Augustodunensem scholam, cui Eumenium admouit, de quo videnda ipsius Eumenij oratio *pro scholis instaurandis.* Notum etiam quod Symmachus de se scribit *lib.* 9. *epist.* 84. pectori suo Præcepta Rhetoricæ senem Garumnæ alumnum immulsisse olim (sub Constantio videlicet, Constantini M. filio) eíséque sibi cum scholis Gallicanis per Doctorem iustam cognitionem: denique quidquid in ipso esset cœlo, Gallicano se debere, Camœnásque Galliarum sibi lac bonarum artium primùm dedisse. Notum etiam, ex eodem *Symmacho*, non tantùm post hæc Gratiani tempora, verùm exertè sub Gratiano studia Galliarum maximè floruisse, indéque Rhetores Romam excitos, veluti Palladium, vt docet *lib.* 1. *ep.* 9. & 88. de quo ipso agit & *lib.* 3. *epist.* 50. & *lib.* 6. *epist.* 34. Noti sunt etiam Professores Burdigalenses, quorum commemorationem instituit Ausonius. Nota Tolosa Palladia, cuius & ipse Ausonius meminit, sicut & Narbonensis schola. Nota schola apud Visontionem, Lugdunúmque, quarum meminit Ausonius *in Gratiarum actione.* Quæ sanè omnia iam in famâ erant ante hanc Gratiani constitutionem. Quid est igitur, quod Gratianus id nunc constituit? Nempe vt existimo, quod etsi multæ Scholæ iam essent in Gallia, attamen quod Gallicanam facundiam illâ maximè tempestate exerere se videret, quam & ipse hausisset, Gallicanis Viris doctis quamplurimis circumfusus, ipséque in Galliis sedem habens, in maius efferre studuit. Et duplici quidem ratione. Primùm, statuendo vt per omnem, seu totam Galliarum Diœcesim, in omnibus frequentissimis ciuitatibus quæ pollerent & eminerent claritudine, Professores optimi constituerentur: *Frequentissimæ ciuitates* hâc *leg.* quæ & frequentiores Prouinciarum Vrbes, *l.* 12. *supr. de Legatis*, frequentes, *l.* 35. *supr. de cursu publ.* opulentiores, *d l. de Legatis*, dicuntur: mox hâc ipsâ lege *Metropoles* vocantur, & sunt non tantùm illæ quæ in singulis Prouinciis primæ omnium

BIU Cujas

erant (quo alioquin sensu propriè *Metropoles* nuncupantur) verùm omnes frequentissimæ. Cuiusmodi plures in vna Prouincia erant, & quidem per Gallias, vt docent veteres Notitiæ Prouinciarum & Ciuitatum Galliarum. Exempli gratiâ in Prouinciâ Belgicâ primâ præter *Augustam Treuirorum*, fuit ciuitas Mediomatricum, Tullum, Visdunum. Sic & olim Modestini ICti ætate ciuitates diuidebantur in μεγίστας seu μητροπόλεις τῶν ἐθνεῶν, in μέσας τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, in ἐλάττους πόλεις, vt docet Modestinus *l. ἐαν δύο 6. ff. de excusat. tutor.* Igitur cùm hactenus non in omnibus Metropolibus istis Scholæ & Professores haberentur, verùm in paucis, statuerit *hâc leg.* Gratianus in omnibus Metropolibus seu frequentissimis ciuitatibus eos habendos: & quidem ideò etiam fortè quod Galliarum Prouinciæ quotidie augerentur; sic quidem vt hâc tempestate quatuordecim, tot enim iam Sextus Rufus Festus memorat cùm Ammianus Marcellinus tantum duodecim recenseat, & eò fortè plures extiterint, cùm anteà pauciores essent. Et hæc de primâ ratione quâ Gratianus *hâc leg.* Galliarum studiis consultum iuit. *Secunda* ratio, & quidem, vt censeo, potissima, quâ Gratianus hâc constitutione studiis Gallicanis consultum voluit, istud est, quod *Annonas* certas Professoribus statásque ex more & iustas iam è fisco præberi velit. De annonis Professorum vide & *l. 1. supr.* E fisco inquam, cùm aliàs à viribus Rerumpublicarum Professores in Prouinciis salaria consequerentur. Quomodo sanè etiam Eumenio Oratori Constantium Chlorum è viribus Reipublicæ Augustodunensis salarium constituisse, ex ipsiusmet Constantij epistola & Eumenio constat. Et cæteroquin Ciuitates in Prouinciis Doctoribus suis & Magistris salaria soluisse ostensum est ad *l. 1. supr.* Quanquam & *hâc leg.* mihi *fisci* appellatione reditus ciuitatum intelligi posse videantur. Et quidem argumento *vers. nec verò*, vbi Gratianus non vult, vt liberum sit cuique Ciuitati suos Doctores & Magistros eo quod placuerit salario donare: vt proinde dicendum videatur, Gratianum & *hâc leg.* voluisse, vt è viribus ciuitatum salarium Professoribus daretur, verùm instabili arbitrio Constans, ex More, non Quale ipsæ Ciuitates vellent, quæ fortè nimis modicum dabant, vel dare volebant: verùm quale ipse nunc præscribat: ne alioquin vel non optimi, sed deterrimi vilissimique accederent ad docendum, quorum vilis semper annona est, vel sanè optimos conductos egere necesse esset. Vnde Ausonius Professores commemorans non *vno loco* exiles & steriles eorum cathedras, paupertatémque eorum & tenuitatem memorat. Sed & Libanius *orat. peculiari* ὑπὲρ τῆς ῥητόρων, id queritur de Antiochenis Rhetoribus: qui consulendus. Quare *vers. at singulis* hæc sententia omnino videatur, liberam quidem singulis Ciuitatibus Professorum suorum electionem relinqui, at non ideò & modum salarij. Et sanè hic præcipuus mihi huiusce constitutionis scopus esse videtur, nempe vt relictâ quamlibet singulis ciuitatibus ex more Professorum eligendorum libertate (de quo more dictum ad *l. 5. & 7. supr.*) modus tamen Annonarum in eorum arbitrio non esset, verùm statæ essent, ex more fixæque. Quibus opponuntur hîc *placita ciuitatibus compendia*, eo quo iam indicaui fine, quo videlicet Optimi quique (vt *hâc leg.* præfatur Gratianus) eruditendæ iuuentuti præsiderent. Eodem pertinet, quod Constantius definiuit, *l. vnic. supr.* & *Cod. Iust. de prab. salario:* nulli salarium tribui oportere, ex viribus Reipubl. nisi ei qui iubente Principe specialiter fuerit consecutus: vbi vide quæ dixi plura. Exinde ad vsum & praxin hoc axioma confici potest: vt maximè vectigalia quædam, seu Fiscus quidam sub Principibus Ciuitatum propria sint, modum tamen his vtendi à Principis nutu sæpè pendêre, vbi malè administratur; vel ne malè administrato eo vtilitas Reipublicæ negligatur. Item alterum illud, satius esse stata esse salaria, quàm arbitraria. De salario & annonis Professorum Romæ à Senatu decretis & solemnibus, dixi ex Symmacho *lib. 1. epist. 73.* & *lib. 5. epist. 35.* Antequam adhuc de modo salarij Professoribus constituto à Gratiano agam, nonnulla ante ex *hâc leg.* prænotanda. Primò nonnisi duo Professorum genera hîc designari, nempe Grammaticos, & Rhetores seu Oratores. Hactenus scilicet Galliarum studia steterunt: nulli Philosophiæ, nulli Iuris Professores in Galliis fuêre. Hinc & Professores huius tempestatis Burdigalenses, Narbonenses, Pictauienses, Tolosanos commemorans *singulari libro*, Ausonius, paulò post hanc constitutionem, non alios commemorat quàm Rhetores seu Oratores, & Grammaticos: Cùm Grammaticos verò audimus, non primarum literarum Magistros accipimus, verùm tam latè eorum promœrica procurrisse scire oportet, vt quicquid humanioris fermè literaturæ est, ambitu suo complecterentur, atque adeò Philologi, quomodo Grammaticos Latinos Burdegalenses quosdam vocat Ausonius, de quo videnda, ne hîc prolixior sim, Vouuerij Polymathia. Igitur Nulli per Galliarum Academias Philosophi fuêre, nulli iuris Romani Professores. Verùm Iuri addiscendo è Gallia iuuentus fermè Romam commeabat, Grammaticâ & Oratoriâ imbuta: testis Rutilius Numatianus *lib. 1.* sub Honorio scribens.

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis.
Missus Romani discere iura fori.

De quo alibi plenius.

Secundò de Grammaticis tria adhuc ex *hâc leg.* notanda veniunt. Primùm alios Latinos fuisse, alios Græcos: vt ex *h. l.* patet, & *l. 15. 18. supr. de extraord. muner. l. 1. supr. de Professor.* & *l. vlt. infr. de studiis lib. V. R.* & nominatim per Gallias ex Ausonij quoque Professoribus. Secundò Oratorum maiorem dignationem fuisse, minorem Grammaticorum. Tertiò, etsi Grammatici Græci, Latiníque eâdem dignatione forent in commune, excepta tamen vrbe Treuerica, vbi maior honor Grammatico Latino, quàm Græco fuit, cuius postremi hæc fortè ratio quod eâ vlteriore videlicet Galliarum parte, Germaniæ viciniore, non adeò vsus linguæ Græcæ, quàm superiore erat: vnde etiam disertè de Græco Grammatico Treuerico agens addit, *si quis dignus reperiri potuerit.* ¶ Modus tandem hic salarij Professoribus constituitur à Gratiano per Gallias, nempe Oratoribus XXIV. annonæ: Grammaticis XII. deductiore paulo, id est, minore numero. *Annona* est ἡμερήσιον, annona diurna, diarium vnius hominis. Ita quoque Ammianus Marcellinus *lib. 22. Tonsor quidam interrogatus quid haberent ex arte compendij, vicenas diurnas respondit annonas, totidémque pabula iumentorum quæ vulgo dictitant capita & annuum stipendium graue.* In Historiâ Augustâ: Ita Lamprid. *Alex. Seuero: Medicus sub eo vnus Palatinus salarium accepit: cæteri omnes qui vsque ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant, ita vt mundas singulas consequerentur, alias aliter.* Et paulò *supr.* agens de Aulico ministerio seu castrensibus ministris, *ita vt annonas acciperent, sed annonas singulas,*

BIU Cujas

gulas, vix binas. Porrò *Annonarum* appellatione veniebat inter cætera certus frumẽti oleíque modus, de quo Themisti locus est *orat.*4. de quo ad *l. vlt. infr. de frum. vrb. Constantinop.* Et hæc in commune de aliarum per Gallias Ciuitatum Professoribus: At Treuericæ vrbis Professoribus vberiores annonæ deferuntur: nempe Rhetori 30 Grammatico Latino 20. Græco 12. ob eius videlicet ciuitatis claritatem: *Triuerorum,* inquit, *vel clarissimæ ciuitati vberius aliquid putauimus deferendum.* Nota sunt hâc tempestate Vrbis Treuericæ elogia, quæ ciuitatum Galliæ maxima erat, Imperatoris Galliarum & Imperij sedes, solium, altera Roma, quæ videre est apud vetererem Orbis descriptorem *sub Constantio & Constante, cap.*49. Athanasium *Apol.*2 *& epist. ad solit. vit. ag.* vbi & μητρόπολις Γαλλίων exertè vocatur. Ammianum Marcellinum *lib.*15. *p.*59. vbi *domicilium Principum CLARVM* dicitur. Ausonium *in Mosellâ*, & in *claris vrbibus.* Zosimum *lib.*3. Saluianum *lib.*6. Testes sunt quoque innumeræ *huius Codicis* Constitutiones, sedem hanc fermè Imperatorum in Galliis fuisse. Vt de cæteris Imperatoribus taceam, testes de *Gratiano* huius constitutionis Authore: non de aliis & insequentibus tantùm annis, verùm de hoc ipso Anno 376. *lex* 3. *infr. de Scanicis: lex* 23. *infr. de Episcopis:* quæ eodem mense ante sex dies data, & post mense Septembri medio, *lex* 2. *supr. de quæstionib.* quæ eidem Antonio PP. Galliarum inscribitur. Interim si non aliunde, certè ex *hâc leg.* satis constaret, Principem totius Galliarum Diœceseos ciuitatem Treuirim fuisse. Quæ & Principum in Galliis domicilium vt modo dixi, fuit: & per consequens Præfecti Prætorio Galliarum: quod non tantùm ex Sulpitio Seuero *lib.*2. *Sacra histor.* clarè discimus, quicquid contra nitatur Raynaudus *lucubrat. de Ambrosij patria, puncto* 5. Sed & ex variis legum *hoc Codice* subscriptionibus, vbi *leges* ad Præfectos Prætorio Galliarum *datæ*, ibi *acceptæ* dicuntur; vel *Datæ*, pro *Acceptæ.* ¶ Vt ad salaria & annonas Professorum reuertar. Indicat Symmachus *lib.*1. *epist.*73. & *lib.*9. *ep.*35. hoc tempore aliquando Romanæ iuuentutis Magistris & Philosophis subsidia solemnia alimoniæ salariáque detracta, vel denegata.

XII. * Idem AAA. Vindiciano....."

ARCHIATRORVM, qui intra penetralia" Regalis" aulæ" totius vitæ" probitate, floruerunt, nulla dignitate" sequatur expensa, neque eorum fatiget hæredes. ¶ Ab his etiam qui Comitiuæ" honore donati sunt, (vt consuetudo poscebat,) sordidi" muneris interpellatio conquiescat: Nam" dilecti à Patribus adque susceptiꝰ honoris ac muneris incrementa seruamus. Dat. XVIII. Kal. Octo. Triu." Ausonio & Olybrio cos s. [379.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
"*ɣɛ. Imppp.* GRATIANVS, *Valentinianus, & Theodosius.*
"Comii Archiatrorum: mox vt ostendam.
"Alij quippe Archiatri Regiarum Ciuitatum erant.
"Penetralia, adita, & similia Palatiis tributa. Sic apud *Claudianum*, Venus inuitans Mariam Stilichonis & Serenæ (quæ filia Theodosij M. erat) filiam ad connubium cum Honorio:

——& in hac PENETRALIA *rursus*
Vnde Parens progressa, redi:

' Sic iterum Claudianus *in Consul. Olybrij & Probini vers.*114.

Regalem ad summi perducam Principis Aulam:

de hoc *Regio* nomine, vid. *Imp. Rom.*
' de *Aula*, vid. *Gloss.*
"*vitæ*, id est conuersationis, vt *l.*119. *supr. de Decurion.*
ɣɛ. dignitatem, Archiatrorum.
"vid. *tit. singul. supr. de Comitib. & Archiatris S. Palatij, lib.*6.
"de sordidis muneribus, vid. *tit. singul. lib.*11.
"Versiculus hic obscurus: de cuius sententia mox dicam.
"id est, *suspecti*: de quo mox.
"*Treuiros* hoc tempore venit Gratianus, vid. Ausonium *in Gratiar. act.* & quæ in *Chronico* scripsi.

COMMENTARIVS.

ARCHIATRORVM Palatinorum, duo priuilegia seu duas immunitates hâc constitutione firmat Gratianus Anno D.379. Primùm immunitatem à Senatoriis expensis Archiatris scilicet, licet Senatoria vel Consularis dignitas pro præmio daretur, non ideò tamen Senatoriis expensis subiacebant, id est, Glebali collationi & Præturæ (de quibus *tit.*1. *&* 4 *sup. lib.*6.) Igitur inter *Adlectos* erant, seu immunes: id enim est *Adlectionis* honos seu *inter Adlectos esse*; nempe, Senatoriâ dignitate censeri, & nihilominus à Senatoriis muneribus immunem esse: de quo plenè dixi ad *l.*10. *supr. de Prætoribus.* Eóque etiam pertinet Symmachi *epstol.*95. *lib.* 7. (quam *ibidem* expendi,) vbi agit de Dynamio, Viro bonarum Artium, culto, ornato; *Dignúmque esse prædico, qui nostro Ordini copuletur. Sed adiicienda est ei prærogatiua militaris, vt beneficio Adlectionis vtatur. His quippe tantùm munia relaxari Diualia constituta voluerunt, quos Castrensis honor illuminat. Si igitur & hoc insigne detuleris, quod annonarum & euectionum cumulet adiectio: prono cursu in Consulares legetur.* Pertinet & eiusdem *epist.*18. *infr. lib.*10. vbi pariter agit de Philosopho in Senatorium Ordinem cooptando, *cum prærogatiua Consulari, ne sumptus eius quàm magisterium magis quæsitus videatur.* Ac vt aliis quamplurimis his Adlectionis honos, seu hæc immunitas data, ita data nominatim Professoribus: quò pertinent duæ illæ Symmachi *epistolæ*: & Archiatris Palatinis, quò spectat hæc *lex*, & *lex* 15. 16. 17. 18. 19. *seu vlt.* Cæterum hanc immunitatem & ad Archiatrorum *hæredes*

BIU Cujas

redes porrigit *hac constit.* Gratianus: Nempe hæredes Senatorum qui ad Præturam tenebantur, si ante eam editam morerentur, eam edere tenebantur: de quo dixi ad *leg.17. supr. de Prætorib.* vbi *Charucaria* hæc Prætura dicitur.

¶ Altera immunitas est, quod si Comitiuæ honore donati sunt Archiatri Palatini, quæ quidem dignitas eis pro more data, (de quo alioquin Comitiuæ honore dixi plenè ad *tit. de Comitib. & Archiatr. S. Pal.*) vt etiam ostendit *lex* 16.17.18.19. *seu vlt. infr. hoc tit.* quod inquam à sordidis muneribus immunes sint: quomodo & alij nonnulli immunes fuêre: de quibus consulendum *Paratitlon tituli, de extraord. siue sordid. mun. supr.* Et extat quoque eius rei exemplum apud Cassiodorum 2. *var.*28. vbi quidam ex-Principe officij Comitiua primi Ordinis auctus à sordidis muneribus quoque immunis definitur. Igitur & hanc immunitatem firmat *hâc leg.* Gratianus, quæ iam obtinebat; & vt loquitur (nam eò referenda sunt hæc verba) quam *consuetudo poscebat:* Ratione reddita, quæ satis alioquin obscura videtur: verùm accipiendam & restituendam putet quis, æquum scilicet esse, à se quoque seruari hæc priuilegia, hæc honoris & muneris istius incrementa, quòd ea *Patres* (id est, anteriores Principes) dilexerint & suspexerint: *suspexerint*, inquam; nam ita hîc legendum fuerit *suspecti*, non *suscepti.* Ita & substantiuè Ouidius 5. *Fastor.*

Protinus intrauit mentes suspectus honorum.

Et Symmachus *lib.*4. *epist.*30. *infr. Cæteris aggregatus, quorum magnus suspectus in verbis est, nullus cultus in sensibus.* Omitto similia. Possit & hic sensus videri, vt Gratianus dicat, se hunc Comitiuæ honorem seruare, quem ipsi Patres (id est, Senatus V.R.) diligant, suscipiant & suspiciant; idest, sibi conferri lætentur. Ait etiam Gratianus honoris & muneris *incrementa*, id est, priuilegia, prærogatiuas. Ita Valerianus de Probo Tribuno à se facto, *Huic igitur dari iubebis, quoniam mediocris fortunæ est, vt eius dignitas incrementis iuuetur, tunicas russulas duas, pallia Gallica duo fibulata*, &c. Ita *l.*5. *supr. de priuil. eorum qui in S. Palatio: Nihil de concessis priuilegiis perdant, sed incrementis dignitatum vtilis augeatur immunitas.* Ita *l.*57. *supr. de Decurionibus: Non capiant cassi honoris augmentum: nam qui cupiunt incrementum honoris adipisci, perfunctos se esse muneribus debent adprobare.*

¶ Postremùm omittenda non est *huius leg.* Inscriptio: Inscribitur scilicet hæc lex *Vindiciano.* Hic verò ille Vindicianus est Comes Archiatrorum, cuius ad Valentinianum Imp. *epistola* extat, præmissa *Operi* Marcelli Empirici *tom. vlt. Medicorum auctorum, p.*248. vbi narrat quædam experimenta Artis suæ: & ex ea discere licet, eum in vsum Valentiniani & posterorum suorum librum *de obseruatione Medicinæ* scripsisse. *Plura ergo*, inquit, *de Medicinæ obseruatione pietati tuæ ac posteris tuis digna memoriâ tradidi, quæ homines docti & expertis remediis prodiderunt, quæ Tua diuina Serenitas ore suscipiat, & ad memoriam cæteris relinquat.* Hæc *epistola* vnà cum aliis *Operi* Marcelli præmissa est: qui Marcellus adiutus à re Medicâ ab Ausonio patre fuit, vt ipse *in præfat. suâ ad filios*, scribit, non Vindicianus: cuius *epistolam* cum alterâ illâ *Marcelli* confundit Scaliger. Hic idem porrò Vindicianus est, qui Vicarius dicitur, cuique inscribitur Anno superiore 378. *lex 9. supr. de metallis.* Sanè Archiatris administrationes quoque interdum creditas ostendit quoque *lex* 15. *infr.* imò & ad maiores dignitates eos ascendisse docet *lex* 16. & *lex vlt. infr.*

XIII. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. ad Pinianum P.V.''

SI quid impetratis subreptitiis'' in iudicio suo Magnificentia Tua ita viderit actitatum, vt his Legibus quæ ad Relationes'' promulgatæ sunt, videatur aliquid imminutum, rescissis omnibus quæ per gratiam gesta videbuntur, eorum tenorem *super Archiatris ordinandis*, quæ à diuæ memoriæ Patre † Nostro constituta sunt, à nobis quoque confirmata,'' ex huius auctoritate Rescripti faciet omnifariàm custodiri. Dat. x i. Kalend. Februar. Mediol. Valentiniano A. iii. & Eutropio c o s s. [380.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*

'' Eidem *Piniano* P. V. inscribitur hoc ipso Anno *l.*4. *supr. de Princip. Agent.* & Anno superiore 386. *l.*13. *supr. de priu. eor. qui in S. Palatio.* Ad eundem hunc Pinianum P. V. eiusdem Valentiniani Iun. epistolam super Siricij Episcop. Vrbis Romæ electione & à se confirmatione ex Codice Vaticano edidit Baronius *Ann. D.*385. Quare coniectura inanis est hîc reponentium, *Symmachum*: quibus & ipsa temporum ratio refragatur.

'' Rescriptis: & sic vigore istorum subreptitiorum Rescriptorum.

† Valentiniani, aliisque: quò etiam pertinent illa sub finem, *à nobis quoque confirmata.*

'' Iudicum, ac nominatim Præfectorum Vrbis, & fortè inter alios, Symmachi; mox vt tentabo: Imò Senatus: de cuiusmodi lege ad relationem Senatus vide quæ *ad l.*1. *infr. de expens. lud.* de Relationibus alioquin his in commune, fuit *suprà, titulus* 29. *lib.*11.

† Valentiniano Sen. putà *l.*8. *& 9. supr.*

'' Legibus ad Relationes promulgatis.

COMMENTARIVS.

DE Archiatris Ordinandis est hæc Valentiniani Iunioris constitutio Anno D.387. de Archiatris, inquam, Vrbis Romæ, vt docet etiam Inscriptio *huius legis*, est enim inscripta *Piniano P. V.* Ita quidem vt Patris sui *leges* super hoc sancitas, & à se confirmatas confirmatum eat: in tantum, vt si quid aduersus eas per gratiam gestum fuerit, in ordinando videlicet Archiatro, rescindi iubeat: Contrà, leges *ad Relationes* super hoc promulgatas seruari velit: vbi notandum, *impetrata subreptitia* (scilicet rescripta) itémque *per gratiam gesta*, opponi legibus

ad

ad Relationes promulgatis. *Leges* ad Relationes sūt, Rescripta Principum ad Consultationes Iudicum; si quando in aliquo negotio de iure dubitarent, ad Principes referentium; de quibus affatim dictum ad *l. 9. supr. de diur. escriptis*: & suo peculiari *titulo 29. lib. 4. supr. de Relationibus*: sed & *tit. de appellat. & consultationibus*. Hæc Rescripta hâc tempestate vim legum generalium habebant, vt ex *hâc leg.* colligitur, sic vt ad alia negotia similia porrigerentur, seu similibus negotiis ius facerent. Quod posteà immutatum ab Arcadio *d. l. 9. supr. de diu. rescr.* & à Valentiniano Tertio *Oratione ad Senatum*, quâ iuris ἀνάκρισιν instituit, *l. 2. & 3. Cod. de Legibus*: (quibus iungenda *lex vnic. supr. de resp. Prudentum*: quæ & ipsa ad Iuris ἀνάκρισιν pertinet.) Sed enim hâc adhuc tempestate Valentinianus Iun. vim legum eas obtinere voluit: quas tamen (vt ex *hâc leg.* discere licet) nonnulli rescriptis subreptitiis impetratis perfringere non dubitabant, paulò fidentiùs, quàm Edicta, seu Constitutiones Generales. Et tamen parem illis vim *hâc leg.* tribuit Valentinianus Iunior, quàm istis. Et hæc quidem in genere. Mihi tamen mens ea hîc indicari speciatim *Relationes Senatus* ad Principem qui à se consulta ad Principem referebat: mox à Principe lege firmanda: de cuiusmodi Senatus relationibus, & Principum legibus vide quæ noto ad *l. 1. infr. de expensis ludorum.*

Nunc ad hypothesim *huius leg.* Cùm tales super Archiatris ordinandis *leges*, quas dixi, quidam perfregissent, Valentinianus Iun. rescindi specialia rescripta quæ aduersus eas impetrauerant, iubet. Leges inquam à patre sublatas: putà *legem 8. & 9. supr. hoc tit.* quibus ordinandorum Archiatrorum Vrbis Romæ ratio firmata fuerat; scilicet Electionis vel subrogationis ordinem nouus subrogandus quidam Archiater elicito rescripto conturbasse videtur; vel quia Primi Artis eiusdem de eius scientiâ non iudicauerant, examénque ei remissum fuerat, vel quia ordinem successionis non obseruauerat, & rescripto elicito ad priorum numerum statim venerat. Hæc Valentiniani Iun. *hâc leg.* sententia est: Cui ceu gemina germana omninò congruit Symmachi Præfecti Vrbis Romæ relatio, ad eundem Valentinianum Iuniorem ante triennium Anno D. 384. quæ continetur *lib. Epistolarum eius decimo, epist. 40.* quam hîc totam inserere libet.

*Domino Valentiniano semper Augusto Symmachus P. V. Vt vestri Numinis veneror sanctiones, ita obseruantiam iugem saluberrimis DIVI GENITORIS vestri impendo decretis. Quid enim ille CONSTITVIT quod possit publica cura deserere? Is inter alia quæ in bonum publicum contulit, etiam Medendi Professoribus dedit ordinem successionis, si locum quempiam decedentis fortuna nudasset. Quâ LEGE cautum est, vt Primi artis eiusdem de nouorum scientiâ iudicarent. Hanc formam, quantum asserunt, ætas secuta seruauit, D. Imperator. Nunc Ioannes V. P. non eum gradum, quem subragandis dederunt Diualia rescripta, sed summo proximum conatur adipisci, fultus Palatinæ militiæ priuilegio, & impetratione SPECIALIS ORACVLI, quo Epicteti ARCHIATRI locum tunc adhuc superstitis impetrauit. Sed quia LEGE & more cogentibus, Summates eiusdem professionis par fuit in examen acciri, adhibitum est IVDICIO Collegium omnium Medicorum. Quoniam potissimi * inter venerationem LEGIS & NOVI BENEFICII, reuerentiam iudicare non ausi, eum locum Ioanni V. P. statuerant deferre nudum, quem tenere potuisset, si eo tempore quo Aulæ obsequiis deputatus est, ARCHIATRORVM numero fuisset adiunctus. Et cùm ab eo Palatini honoris officia poscerentur, vt codicillorum prærogatiua monstraret, quis illi inter ARCHIATROS ordo competeret, asseruit domesticâ expilatione etiam documenta sibi dignitatis ablata. At verò pars magna Medicorum munita LEGE Diuali, eorum exempla deprompsit, qui è Palatio in hunc gradum seruato ordine transierunt. Quare motus ambiguis, & neque DIVI GENITORIS vestri ausus rumpere sanctionem, neque obuiam SPECIALIBVS venire PRÆCEPTIS, diuino arbitrio Numinis vestri, subditis allegationibus partium, summam negotij reseruaui: opperiens, quid deliberatio Augusta constituat, cui soli fas est de scitis Dualibus iudicare.* Hactenus Symmachi relatio, quæ ad *hanc leg.* ita proximè accedit, vt videri posset *hæc lex* ad eandem hypothesin spectare: nisi toto triennio distaret *hæc lex* ab illâ Relatione.

* *Paucissimi.*

XIV. * Idem AAA. Cynegio PF. P.''

EA quæ Principes † veteres Archiatris sacri Palatij, salutaris'' ac necessariæ artis professoribus, sacro & mansuro in æternum iudicio detulerunt, & antiquorum contemplatione iussorum, & laborum præsentium intuitu, roborata in perpetuum manere præcipimus, nec vllâ cuiuspiam improbitate conuelli. Dat. VI. Id. Mart. Constp. Valentiniano A. III. & Eutropio COSS. [387.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
'' De hoc Cynegio PP. vid. Zosimum, Idacium.
† Constantinus, Constantius, Iulianus, Valens.
'' vid. *l. 1. §. 2. ff. de extraordin. cognit.*

XV. * Idem'' AAA. Rufino PF. P.''

ARCHIATRORVM priuilegia, quæ his vetustis sanctionibus adtributa sunt, inlibata volumus permanere, ac tenere perpetem firmitatem. ¶ Hoc quoque addendum'' esse censuimus, vt qui egerunt Administrationes, aut earum honore fungentur, vel dimissi è palatio Testimonialium suffragio munientur, ad descriptiones Senatorias non vocentur, sed ab omnibus muniis absoluti,

BIU Cujas

soluti, liberi adque securi, dignitatis præmiis perfruantur. Dat. VII. Kalend. Aug. Constp. Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod Iustin.*
"Imò *Theodosius, Arcadius & Honorius* hìc reponendi sunt.
"Orientis.
"Imò, id iam quoque constitutum à Constantino *l.2. supr.* à Gratiano *l.12. supr.*

COMMENTARIVS.

De Archiatrorvm Palatinorum priuilegiis, sunt hæ duæ Theodosij M. constitutiones: Quibus non tam noua priuilegia conceduntur, quàm vetera iámque ab aliis Principibus indulta firmantur, aduersus nonnullos qui ea perfringere volebant. Ita quidem vt & illud ipsum quod *posteriore lege*, ait, *sese censuisse addendum*, vetustiores adhuc Auctores habeat, Constantinum *l.2. supr.* Gratianum *l.12. supr.* putà immunitas ab omnibus muneribus publicis, ac nominatim à Senatoriâ seu glebali collatione. Nempe Archiatri Palatini etsi administratione aliquâ Prouinciarum functi sint, vel fungantur, vel etiam Honorarios administrationis codicillos seu testimoniales impetrauerint, non ideò tamen ad Senatorias descriptiones cæteráque munia tenentur: de quo iam dictum ad *d.l.2.& 12.*

Illud interim obseruetur, Archiatros S. Palatij pro præmio ad Dignitates euectos, etiam administrationes Prouinciarum, Diœceseon, quomodo Vindicianum Com. Archiatrorum Vicarium extitisse docet *lex 9. supr. de metallis:* vt ostensum ad *d. l.12. supr.* & ad maiores dignitates euectos ostendet *lex 16. & vlt. infr.* Neque tantùm Administrationes his reuera cõmissæ, verùm cùm è Palatio dimitterentur, honorarij sæpè codicilli & Testimoniales administrationis alicuius eis dati: quod hæc ipsa *lex* docet, vt & *lex prox. 16.*

XVI. * Impp. Honor. & Theod. AA. Monachio" pf. p."

Grammaticos, Oratores, adque Philosophiæ præceptores, necnon etiam Medicos, præter hæc quæ retrò latarum sanctionum auctoritate consecuti sunt priuilegia immunitatésque, frui hâc prærogatiuâ præcipimus, vt vniuersi qui in Sacro Palatio inter Archiatros militarunt," cùm Comitiuam primi ordinis, vel Secundi adepti fuerint, aut maioris gradum dignitatis ascenderint, nulla Municipali," nulla Curialium Conlatione, nulla" Senatoria, vel Glebali descriptione vexentur: seu indepta Administratione, seu accepta Testimoniali" meruerint missionem, sint ab omni functione omnibúsque muneribus publicis immunes: nec eorum domus, vbicumque positæ, militem, seu Iudicem suscipiant hospitandum. ¶ Quæ omnia filiis etiam eorum & coniugibus inlibata præcipimus custodiri; ita vt nec ad militiam" liberi memoratorum trahantur inuiti. ¶ Hæc autem & Professoribus memoratis eorúmque liberis deferenda mandamus. Dat. Prid. Kal. Decemb. Constp. Constantio & Constante coss. [414.]

NOTÆ.

* *L.11. seu vlt. Cod Iust. eod. tit.* Iungendáque huic, *lex 17. infr. prox.* vbi huius quoque mentio fit.
"Ita quoque *Cod. Iust.* Sed rescribendum *Monagio*, vt *l.12. supr. de Senatorib. & Glebali collat.* Eius mentio apud Auctorem *Chronici Alexandr. Ann.* 40.
"Ita quoque deinceps dicitur, variis constitutionibus Anno 416. 417. 418. 419. At enim & Anno 408. & Anno 409. P. V. tribus *huius Codicis* constitutionibus, & apud Auctorem *Chron. Alex.* Imò & hoc ipso Anno 414. *d.l.12. sup. de Senat.*
"*ꝙ. militabunt*: vt docet *lex prox.* 17. ibi, *militant.*
"Eadem, *Municipalis*, & *Curialium* collatio: sicut mox *Senatoria* & *Glebalis* descriptio.
"*Vexentur, hoc addit Cod. Iust.* detracta hæc, *nulla Senatoriâ vel Glebali descriptione*: ideò quia iam Senatoria & Glebalis collatio sublata.
"de *Testimonialibus* vid. *Gloss.*
"*in filiis*, *Cod. Iustin.*
"Abest hìc *vers.* à *Cod. Iust.*
subeundam: vide & *l.3. & 10. supr.*

XVII. * Idem AA. Helioni Magistro" Offic.

Artivm liberalium" Professoribus, ac præcipuè Medicis, qui cum Comitiuæ primi ordinis ac Secundi militant dignitate, priuilegia & beneficia à retro Principibus præstita, necnon etiam noua ipsis eorúmque filiis Clementia Nostra detulit, vt cohærens" sanctio protestatur: quæ tenaciter obseruari oportet. Dat. Prid. Kal. Dec. Const. Constantio & Constante coss. [414]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* eique iungenda *lex proximè cohærens superior* 16. quam *hæc* indicat.
"Cur hæc *lex* Magistro officiorum inscribatur? mox dicam.
"Grammaticæ, Oratoriæ, Philosophiæ? *d.l.* 16.
"*lex* 16. *supr.*

XVIII. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Helioni Magistro" Offic.

ABENTE propriam firmitatem secundo" nostræ maiestatis Oraculo, quod *De excusandis, siue præbendis his quæ militantibus debentur, hospitiis*, promulgatum est, illa quæ dudùm" circa Archiatros, & Magistros sanximus litterarum, obseruentur: Hos † enim pro necessariis artibus & liberalibus disciplinis" hospitali molestiâ, quoad viuerent, liberari præcipimus. Inlibatâ" ergo permaneant illa quæ quondam" circa Archiatros, quos in Palatio nostro primi vel secundi ordinis Comites militasse constiterit, & circa liberalium litterarum Magistros, videntur" à nobis iustissimè constituta. Dat. XI v. Kalend. Septembr. Hierio & Ardabure COSS. [427.]

NOTÆ.

* *Lex* 8 *Cod. Iust. de Metatis*: hinc desumpta est, plerisque detractis.
"Cur Magistro officiorum inscribatur: mox dicam.
"Intelligit *legem* 14. *supr. de Metatis.* Sed quare secundum? Nempe quia editum post *legem* 16. & 17. *supr.*
"ante 13. annos: Ann. 414. intelligit scil. *legem* 16. 17. *supr.*
† *Archiatros Nostri Palatij necnon Vrbis Romæ & Magistros literarum pro*, &c. Ita Τειβω. hæc concinnauit & contraxit.
"*Necnon picturæ professores, si modò ingenui sunt.* Hæc addidit Τειβω.
"Sequentia omnia recidit Τειβος.
"ante 13. annos, vt dictum.
"*videntur*, pro *sunt.*

XIX. * Idem AA. Proculo P. V."

ARCHIATRORVM sacri Palatij obsequia cogitantes, id præsenti sanctione decernimus, vt si qui ex his, aut Primi ordinis adepti fuerint Comitiuam, aut maioris gradum dignitatis ascenderint, secundum id quod eis dudùm per sacras Constitutiones indultum est, à Glebali Conlatione specialiter" immunes sint: non præiudicante eis Nouellâ lege," per quam iussimus, *exceptis quibusdam dignitatibus*, (quæ illic nominatæ sunt) *Senatoria munera omnes agnoscere.* Dat. III. Id. Iul. Const. Felice & Tauro COSS. [428.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
"*Proculus* P.V. Constantinop. sub Theodosio Iun. v. *Prosopogr.*
"non tantùm à Præturæ onere.
"Intelligit *legem vlt. supr. de Senator. & Gleb. collat.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris postremæ hæ quatuor constitutiones sunt, de priuilegiis Professorum & Archiatrorum: amoris eius & studij in eruditos & studia indices: cui rei fidē prætereà faciunt *lex vnic. supr. de Comitib. & Archiatr. S. Palat.* & *l. vnic supr. de Professorib. qui in v. Const. Comitiuam meruerunt: l. 3. infr. de studiis liberalib. V. R. & Constantinop.* videatur etiam Sozomenus, qui sacram historiam suam ei inscripsit, *præfat. histor.* Vt omittam quæ de eius eruditione summâ fidem faciunt & testantur, de quibus peculiari capite Raderus *Aulæ Theodosianæ cap. 6.* Sanè, Ioannes Antiochenus quoque Theodosium hunc Iuniorem scribit, ludicris valere iussis, ad liberalium Artium studia animum traduxisse, Paulino & Placito συναναγεσκόντων αὐτῷ, quibus & posteà magnas dignitates contulit. ¶ Theodosius itaque Iunior iste Priuilegia Professorum & Archiatrorum simul tribus prioribus constitutionibus, *leg.* inquam 16. 17. 18. sancitum it: Archiatrorum tantum, *l. vltim.* Professorum inquam seu Magistrorum & Artium liberalium Professorum, putà Grammaticorum, Oratorum, atque Philosophiæ præceptorum: Hæc tria videlicet fermè Professorum genera fuēre, studiorúmque per quæ tria traducta iuuentus, traductus & ipse Theodosius Iun. (qui *legis* 16. & 17. tempore, seu Ann. 414. annum decimum quartum tantum ætatis agebat:) de quo videndus Sozomenus *initio historiæ suæ Eccl.* Posteriùs enim cæteris Professoribus Constantinopolitanis à Theodosio Iun. additi videntur Iuris Professores: de quibus *l. vlt. infr. de studiis lib. Vrbis Romæ vel Constantinop.* & *l. vnic. supr. de Profess. qui in vrbe Constant. docentes*: quando & aliàs Theodosius Iun. Iuris ciuilis curam enixè egit non vnâ ratione: tum

ἀκριβῶς

ἀναχρίσεις illa Iurisconsultorum quæ extat *l vnic. supr. de resp. Prudentum*, tum *huiusce Codicis* compositione, quod etiam eius *Nouella*, *de Theodosiani Codicis confirmatione*, aliunde testatur.

Ergo (vt ad *legis* 16. & 17. sententiam accedamus,) Theodosius Iunior, Professoribus & Medicis seu Archiatris sacri Palatij non tantum priuilegia & beneficia his anteriorum Principum sanctionibus data confirmatum it, verùm etiam noua insuper his eorúmque filiis deferre se ait, *d.l.* 16. & 17. quæ eodem die datæ inter se coniungendæ sunt: quarúmque posterior ad priorem sese refert: denique vtraque eiusdem sententiæ, & pro more recepto, próque argumenti diuersitate ad diuersos Magistratus datæ, prior ad Præfectum vrbis, vel Præfectum Prætorio, ad quem summa rerum pertinebat: posterior ad Magistrum officiorum, (pariter vt proxima *lex* 18.) nempe quia de immunitate à metatis *vtraque leg.* agitur: cuius sanè metati mensorúmque cura sub dispositione Magistri officiorum erat, vt docet *lex* 2. 3. 4. 5. 8. 14. 15. 16. *seu vlt. supr. de Metatis: lex vnic. supr. de mensoribus.* Quænam igitur noua illa priuilegia? Sanè non alia reperio, quàm quæ & ipsa *superioribus constitutionibus* concessa fuerant, iam à Constantino M. *l.* 2. & 3. *supr.* Valentiniano Sen. *l.* 10. *supr.* Gratiano, *l.* 12. Theodosio M. *l.* 14. & 15. vbi & ipse Theodosius M. pariter nouitatis famam captat, cùm tamen anteriores Principes in eo ipsum quoque præuertissent. Per singulas decurramus: Quid? an non nominatim immunitas à Curialium Conlatione sancitur *d.l.* 2. Non immunitas à Senatoriâ vel Glebali descriptione *d. l.* 2. & 12. & 15. Non immunitas à metatis seu hospitum recipiendorum onere *l.* 3. 10. Non immunitas filiorum & coniugum *d. l.* 2. 3. 10. Non immunitas à militiâ *d. l.* 10. Non idem de indeptâ administratione & acceptâ Testimoniali *l.* 15. *supr.* dicitur? Et tamen id Noui his duabus constitutionibus contineri videri possit, quòd cum eæ sint propriè de Archiatris & Professoribus, Comitiuam vel maiorem gradum administrationémve vel Testimonialem adeptis, quibus munera quædam citiùs quàm non adeptis iniungenda videbantur, propter dignitatis accessionem, hactenus his non plena omnium munerum immunitas competierit, verùm quorundam tantùm puta Comitiuam adeptis, sordidi tantùm muneris, *d. l.* 12. administrationem vel eius titulum adeptis, omnium; *l.* 15.

Quin & immunitas à metato, sic anteà tributa Medicis & Magistris, vt non ab omni hospitalitate immunes essent, verùm vt ne hospites *militares* reciperent, vt signatè dicitur *d.l.* 10. *supr.* quo etiam sensu accipienda videatur *d. l.* 3. *supr.* At enim *hâc leg.* & à milite & à Iudice suscipiendo immunes isti redduntur. Quid quòd non omnes illæ immunitates quæ anterioribus *legibus* continentur, ad *Orientem* pertinent, quanquam eò pertinent *lex* 15. *supr.* quæ tamen non adeò plena est vti hæc *lex.* Tandem cùm attendo, nullam Arcadij constitutionem super hâc immunitate extare, ita videri possit, imminutam eam, sic vt recentari eam tanquam nouam fermè oportuerit. Vtcumque hæc sint; error est Cujacij ad *hanc leg. Cod. Iustin.* dum censet, *hâc leg.* id Impp. (dicere debuit *Imperatorem*) introduxisse nouè, vt quemadmodum Comitibus & Archiatris remissa fuerat Senatoria collatio, ita & liberalium literarum Professoribus eadem Comitiuâ ornatis remitteretur: atque eâ de causâ Tribonianum in partes vocat, quod Senatoriæ & Glebalis collationis mentione detractâ, falsum reddiderit, quod *initio* Impp. (imò Imp.) edicunt, noua quædam se hâc constitutione deferre. Nouitatis enim laudem Theodosius *initio* circa Archiatros ipsos *hâc leg.* apertissimè captat: mox id ad Professores extendit: *ibi, præter hæc*, &c. *frui hâc prærogatiuâ censemus, vt*, &c. Imò maximè circa Archiatros, vt docet *lex proximè* 17. *huius leg.* sententiam demonstrans *Artium liberalium*, inquit, *Professoribus, ac PRÆCIPVE Medicis*, &c. *necnon etiam NOVA ipsis*, &c.

Et hæc de *l.* 16. & 17. quæ datæ sunt Anno Domini 414. At enim Tredecim & Quatuordecim annis post, nempe Anno Domini 427. & 428, cùm de duabus nominatim immunitatibus dubitari cœpisset, occasione aliarum generalium eiusdem Theodosij constitutionum, easdem eidem confirmare visum. Ac primò quidem *l.* 18. immunitatem datam Archiatris & Magistris literarum à Metati onere. Nempe Theodosius Iun. ante bimestre, *l.* 14. *supr. de Metatis:* præsente Comitatu suo Constantinopolit. vniuersos cuiuslibet Ordinis & Dignitatis, etiam Illustres à metato immunes esse vetuerat, exceptâ vnica domo in quâ ipsi habitarent. Quare cum de Archiatris Comitiuam adeptis & Magistris dubitari cœpisset, propter generalitatem *d.l.* 14. visum Theodosio Iun. eam immunitatem rursum *hâc leg.* sancire.

Secundò, immunitatem datam à Glebali Conlatione Archiatris S. Palatij Comitiuam vel aliam maiorem dignitatem adeptis, confirmat *l. vlt.* occasione *l. vlt. supr. de Senator. & Glebali collat.* Nam cùm ea *l. vltim.* (quam *Nouellam* vocat, eò quod ante quinque vel sex fermè menses lata) nonnisi eos qui ibi nominatim exciperentur, à sententiâ seu Glebali Conlatione immunes esse iussisset, Archiatrorum porrò nullam ibi mentionem fecisset, déque iis mox dubitari cœpisset, hanc eorum immunitatem recentare visum.

DE

BIU Cujas

DE EXCVSATIONIBVS ARTIFICVM.

TITVLVS IV.

X. COD. IVST. LXV. *De l'Immunité des Excellens Ouuriers & Ouurages*, v. *le plaidoyé* 15. *de M. le Bret. où il employe les Loix de ce Titre.*

PARATITLON.

ARTIFICES, *Rubr.* artium diuersarum, *l.*2. veluti Architecti, *l.*1 2.3. per Africam, *l.*1. per Orientem, *l.*4. quique id studium discunt, *d.l.*1. Mechanici & Geometræ per Orientem, *l.*3. aquarum ductus & modos docentes ibidem, *d.l.*3. picturæ Professores per Africam *l.*4. *seu vltim.* aliíque quorum breuis subditus est *legi* 2. *hoc tit.* per singulas Ciuitates, *l.*2. quò & docendo discendóque studium maius impenderent, *l.*1.2.3. & quia artes eæ sine otio tractari non possent, *l.*2. Excusatione *Rubr.* vacatione, immunitate vniuersorum munerum personalium fruebantur, *d l.*1.2.3. imò & salario donabantur discentes [docentes] in specie *l.*1. *hoc tit.* Picturæ Professoribus nominatim nouem immunitates tribuuntur, *l.*4. *seu vltim.*

¶ *De* ARCHITECTONICÆ *discipulorum, eorúmque parentum immunitate, & docentium* SALARIO.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicem....."

ARCHITECTIS quamplurimis opus est: sed quia non sunt, Sublimitas Tua in Prouinciis Africanis ad hoc studium eos impellat, qui ad" annos fermè duodeuiginti nati, liberales" litteras degustauerint: Quibus vt hoc gratum sit, tam ipsos, quàm eorum parentes, ab his quæ personis iniungi solent, volumus esse immunes: ipsíque qui discent," salarium competens statui. PP. VI. Kalend. Septemb. Karthag. Optato & Paulino COSS. [334.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* velut τῷ τὸν καιρὸν ἀναγκαίᾳ.

"Eidem *Felici* inscribitur *lex* 6. *infr. de Nauicular.* Proposita pariter Karthagine *VII. Id. Sept.* his ipsis Coss. Sic vt parum absit quin eam *huic* coniungendam putem.

"Necesse est hic *Felix* fuerit PP. cùm *sublimitatis* titulus ei tribuatur; & quidem Italiæ, sub qua erat Africa, ad cuius Diœceseos Prouincias *hæc lex* pertinet: quæque Karthagine proposita dicitur, pariter vt *d l.*6. *infr. de Nauicular.* de Africa pariter fidem facit *lex* 21. *supr. de Decurion.* quæ data Ann. 335. & *lex* 5. *infr. de Iudæis, l.*1. *infr. ne Christian. mancip.* quæ datæ Ann. 336. vbi apertè Inscriptiones habent *ad Felicem PP.*

"abundare videatur hæc vox.

"Mathematicas potissimùm. "an potiùs *docent*?

COMMENTARIVS.

DE ARCHITECTIS, & Architectonicæ studiosis, idque per Prouincias Africæ, est hæc Constantini M. constitutio: quæ non est de Architectorum ipsorum immunitate, quæ aliunde certa est (Architecti quippe inter Artifices, quibus immunitas tributa, nunc & deinceps habiti semper fuêre *l.*6. π. *de iure immunit. l.*2.3. *infr. hoc tit.*) verùm est *hæc lex* de Discipulis Architectonicæ, & eorum immunitate, tum deinde de Architectorum salario.

¶ De Discipulis igitur Architectonicæ quatuor *hâc leg.* à Constantino M. constituuntur. Primò iubet, ad hoc studium auctoritate Felicis (proculdubio *PP.* de quo in *Notis*) quamplurimos impelli. Quod quidem singulare fuerit, vt quis ad studium aliquod impellatur: si modò *impellendi* vox pro *cogendi* hîc accipienda est, quod non puto: Nempe *impelli* est prouocari, & quidem, mox vt apparebit, & sermone & præmio, & priuilegio aliquo proposito. Pariter vt *in l* 3. *infr.* quæ *huic* similis est, *in par studium docendi atque discendi nostro sermone perpellimus.* (vt rectè habet *Cod. Iust.*)

¶ *Secundò* impelli vult ad hoc studium Adolescentes annos fermè 18. natos, scilicet plenâ pubertate

BIU Cujas

bertate ad hoc ſtudium accedi vult: ad quod vtique iudicio & ratiocinatione opus: de quo vide *cap.*1. Vitruuij *de architecturâ*. Huc aptari poteſt Pauli Æginetæ *lib.*1. *cap.*14. conſilium περὶ παίτης νηπίων: vbi præcipit, vt tam pueri quàm puellæ à ſexto vel ſeptimo anno Grammatiſtis ſeu Literatoribus tradantur. Pueri verò à duodecimo anno vſque ad decimumquartum Grammaticos & Geometras adeant, cui conuenit quod dicitur, *l.*21. §. *vlt. π. de annuis Legatis.* A decimoquarto ad viceſimum primum annum Mathematicos & Philoſophos: Cui conuenit quod dicitur *l.*3. §. 5. *π. vbi pupillus educari*; (vt rectè indicauit Merillus *obſeru.*17.) conuenit & quod ſtatuitur *l.*1. *ſupr. de ſtudiis liberalib. V. R.* His qui ſedulò operam profeſſionibus nanant, vſque ad viceſimum ætatis ſuæ annum Romæ licere commorari; ad quam legem vide quæ de ætate diſcentium plura congero. ¶ *Tertiò* ad hoc Architectonicæ ſtudium accedere vult eos, qui liberales literas deguſtauerint. Nempe vt ingenioſum eſſe oportet Architectum, ita & literatum: de quo prolixè *d. cap.*1. Vitruuius, qui inquam liberales literas deguſtauerit, quas recenſet idem Vitruuius: *deguſtauerit*, inquam, propriè veréque: nam quod *ibidem* pluribus exequitur Vitruuius, non oportet in his Architectum excellere, ſed in his non imperitum eſſe, ſatíſque & abundè eſſe ſi ex doctrinis ſingulis partes & rationes earum mediocriter habeat notas, eáſque quæ neceſſariæ ſint ad Architecturam, vti ſi quid de his Artibus, & rebus, iudicare & probare opus fuerit, ne deſtituatur aut deficiat, &c. ſuúmque ad id exemplum Vitruuius paſſim proponit: Ergo liberales literas deguſtaſſe Architectum ſatis eſt. ¶ *Quarto* loco Conſtantinus iam *illicium* proponit, quo plurimi adoleſcentes ad Architectonicæ ſtudium accedant: nempe eos vnà cum parentibus immunes eſſe à muneribus perſonalibus, & ſic illicio immunitatis eos impelli iubet: tum Parentes, vt liberos ſuos huic ſtudio applicent, tum ipſos Adoleſcentes, vt ipſi ad hoc ſtudium accedant. *Tandem* iubet Conſtantinus M. *ipſis qui diſcent, ſalarium* competens ſtatui: vbi mihi mens ea, legendum, *ipſique qui DOCENT*, non vnâ ratione; Primum ex fine huius conſtitutionis ſeu propoſito Conſtantini M. nempe vt Architecti plures ſuppeterent, & Diſcipulos impelli oportuit, quò pertinent ſuperiora, & Doctores quò magis docerent. Fruſtra Diſcipulorum copia quæritur, & ſtudium incenditur, vbi fides & induſtria docentium non penſatur. Secundò, ex voce *ſalarium* id colligo: Quis enim diſcenti ſeu aliquid adquirenti ſalarium conſtituit, ac non potiùs docenti operámque locanti: *Salarium*, vt puto, eſt non diſcipulatus verùm operæ laboríſque ſuſcepti compenſatio, viciſſitudo, remuneratio, adæquatio; denique vt Ambroſius *epiſt.*1. ait, *merces eſt virtutis ſtipendium, & laboris remuneratio.* Immunitatibus equidem Diſcipuli prouocantur, & præmiolis, non ſalario. Et ſanè ita quoque non Conſtantinus ipſe tantùm, ſed & Conſtantius, in *l.*3. quæ *huic* ſimilis eſt, Mechanicos, Geometras & Architectos in par ſtudium docendi atque diſcendi ſuo ibi ſermone perpellens, immunitatem tribuit, vt ſuſcipiant docendos qui docere ſufficiunt.

¶ Hiſtoricam cauſam huius conſtitutionis in genere indicat Conſtantinus M. *Quod Architectis TVM quamplurimis opus eſſet, qui non reperirentur*; ſcilicet hoc tempus eſt, quo tum Conſtantinopolis aſſurgebat, tum variæ Baſilicæ & Eccleſiæ à Conſtantino M. paſſim excitabantur; de quibus videndum eſt itinerarium *Hieroſolymitanum*, Socrates *lib.*1. *c.*9. Theodoretus *lib.*1. *c.*16. 17. vide & Zoſimum *lib.*2. Et verò Theodoretus *lib.*1. *cap.*18. exertè ſcribit, Helenam iuſſu Conſtantini ad extruendas Baſilicas Artifices cuiuſcumque generis vndique coëgiſſe, πανδήμην δὲ πανταδαπῆς ὕλης τεχνίτας ἀγαγέσθαι, τὰς μεγίστας ἐκείνης ἡλικιώτατάς νεὼς ἐδομήσατο. Quo ita conſtituto ad temporum rationem *hæc lex* valdè notanda erit: Cui addi velim *Itinerarium Burdigalenſe.*

¶ At cur nominatim in Prouinciis *Africanis* hi Architecti quærantur vel requirantur? mihi obſcurum eſt. Alterutrum crediderim, vel in Africa multa opera tum excitata, vel Conſtantinum M. hoc præmiorum illicio ex Africa Architectos Conſtantinopolim pertrahere cogitaſſe, qui ſolertiore ad Architecturam ingenio fuiſſe videntur, vt cæteroquin Afri ſolertiores fuerunt, circa artificia, veluti picturam: de quo ad *l.*3. *infr.* & aquarum inuentionem & librationem: de quo inſignis eſt Caſſiodori locus *lib.*3. *epiſt. vlt.*

---

11. * Idem" A. ad Maximum:....."

ARTIFICES artium, *Breui*" ſubdito comprehenſarum, per ſingulas Ciuitates morantes, ab vniuerſis muneribus," vacare præcipimus: ſiquidem, * *ediſcendis*" *artibus otium ſit adcommodandum, quò magis cupiant & ipſi peritiores fieri, & ſuos filios erudire.* Dat. IV. Non. Aug. Feliciano & Titiano COSS. [337.]

"Architecti, Laquearij, Albarij, Tignarij, Medici, Lapidarij, Argentarij, Structores, Mulomedici, Quadratarij, Barbaricarij, Scaſores, Pictores, Sculptores, Diatritarij, Inteſtinarij, Statuarij, Muſiuarij, Ærarij, Ferrarij, Marmorarij, Deauratores, Fuſores, Blattiarij, Teſſelarij, Aurifices, Specularij, Carpentarij, Aquæ libratores, Vitriarij, Eburarij, Fullones, Figuli, Plumbarij, Pelliones.

NOTÆ.

* *L.*1. *Cod. Iuſt. eod. tit.*

"Si dies *legi* ſubſcriptus vitio caret, tum hæc *lex Conſtantino M.* non fuerit tribuenda: quandoquidem is iam obierat ante duos menſes cum dimidio menſe Maio, 11. *Kal. Iun.* Sed fortè legendum in ſubſcript. 4 *Non. Apr.*

"Maximus fuit ſub Conſtantino M. Ann. D. 328. PP. *l.*3. *ſupr. de Numerar.* vt & Ann. D. 333. & quidem Galliarum, vt colligo ex ſubſcriptione *l.*5 *ſupr. de Veteran.*

"de hac *Breuis* appellatione, pro *Notitia*, ſeu *Indice*, vid. *Gloſſ. Theodoſ.*

"perſona

"personalibus, quæ personis iniungi solent, *l.1. supr.*
"in discendis, ita *Cod. Iust.* Nostrum id præferendum.
"*Et notitia est ista*: hoc add. *Cod. Iust.* vel, Et est notitia sic.

INDICVLVS Artificum 35. qui hâc l. memorantur, ordine Alphabetico.

Ærarij vet. Inscript. p.477.1.896.9.1117.3.4.
Albarij 642.11.
Aquæ libratores. Aquilices 94.3.
Architecti 41.5. 57.7. 99.9. 186.4. 227.2. 352.2. 625.1.2. 3.4.5.
Argentarij 639.2.3.5.6.1117.2.265.2.
Aurifices 31.11.258.7.638.8.9.10.637.7.
Barbaricarij.
Blattiarij.
Carpentarij.
Deauratores.
Diatritarij.
Eburarij 640.8.
Ferrarij 32.7.458.235.7 6.40.3.261,4.632.1.
Figuli.
Fullones 332.5.651.5.
† Bractearij inauratores 1074.12.
Fusores 466.7.630.9. Fusor olearius.
Intestinarij.
Lapidarij 640.5.
Laquearij.
Marmoratij 473.8.614.10.624.9.640.6.7.1085.7.
Medici multis locis.
Mulomedici.
Musiuarij 586.3. Musciarius.
Pelliones 648.7.
Pictores.
Plumbarij.
Quadratarij.
Scasores.
Sculptores.
Specularij.
Statuarij 987.4.
Structores 1068 646 6.1002.1.1117.1.
Tessellarij † Tesserarij 624.8.
Tignarij 99.9. 112.10. 169.6. 194.2. 252.5. 235.7. 268.1. 411.2.261.4.
Vitriarij 36.2.

COMMENTARIVS.

DE ARTIFICVM, qui triginta quinque numero hîc designantur, immunitate ab omnibus muneribus, personalibus scilicet quæ personis iniungi solent, (vt loquitur *lex 1. supr.*) est hæc constitutio: & quidem Constantini M. si Inscriptioni stamus: nam mensis Augustus subscriptus id non patitur, quandoquidem Constantinus iam mense Maio huius Anni obierat. Et est quidem (quod secundo loco notandum) *hæc lex* in *Codicem* quoque *Iustinianeum* relata; verùm pro Triboniani more interpolata, non tantùm transpositis ibi passim Artificum nominibus, sed & plurium quæ hîc occurrunt, omissis; putà *Blattiarij, Intestinarij, Lapidarij, Mulomedici, Scasores, Ferrarij, Tessellarij.* Et vbi retrò quinque memorantur qui hîc non extant, putà *Signarij, Braccarij, Sculptores ligni, Dealbatores, Cusores.* Tertiò monendum, extare Tertiam his similem Artificum recensionem & immunitatem, ex Tarrunteno Paterno *in l. vltim. π. de iure immunit.* Verùm duplici ratione ab hâc diuersa illa est: ibi enim agitur non tantùm de Artificibus, sed de aliis quoque muniis, eorúmque immunitate à grauioribus muneribus: & quidem *militiâ*, vt docet Inscriptio *d. leg. vlt.* præter ipsum qui ibi instituitur munium militarium recensum: vt proinde non temerè ex *eâ leg.* ad *hanc*, argumentum aliquod duci possit: vbi agitur de Artificibus tantùm; & quidem, quod expressè hîc dicitur, *per singulas ciuitates morantibus.* His adde & Quartam Artificum Notitiam apud Lampridium in *Alex. Seuero*, Brattearíorum, inquit, linteonum, Vitreariorum, Pellionum, Plaustrariorum, Argentariorum, Aurificum, & cæterarum Artium vectigal pulcherrimum instituit. Tandem adde frequentem plerorumque horum Artificum mentionem apud *Firmicum*, & *in veterib. Inscript.*

Nunc de ipsis Artificum nominibus, qui *hâc leg.* recensentur, circa quorum nomina, vt & in quibus singuli occupati fuerint, variæ extant admodum sententiæ. Ioculares omitto Accursianorum lectiones, interpretationes: feliciùs in his versati Alciatus, Cuiacius, *ad lib. 10. Codicis*: Pancirolus *peculiari dissert. post Notitiam*: nam Amaya eam intactam reliquit.

¶ 1. De *Architectis* hîc non agam, de quibus affatim ad *leg. 1. supr.* & *l. 3. infr.*

¶ 2. *Laquearij* sunt qui laquearibus seu lacunaribus (nam vtroque modo dicitur) ædium struendis, ornandis, artem adhibebant: de quibus laquearibus Virgil. quoque *lib. 1. Æneid.*

Fit strepidus tectis, vocémque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.

vbi vid. Seruium & 8. *Æneid.*

Erigitur, summique ferit laquearia tecti.

Horat. 2. *Carm.* 18.

Non ebur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.

Vbi vides etiam luxum eboris & auri in laquearibus seu lacunariis. Seneca quoque notat *ep. 14. versatilia cœnationum laquearia.* Sed & *laqueatum auro templum*, apud *Liuium* memoratur. Hinc igitur *Architectis*, *Albariis*, *Tignariis* hîc iunguntur.

¶ 3. *Albarij* qui sint? iam notum. Eorum mentio quoque apud Tertullianum *de Idololatr. cap. Scit Albarius tector & tecta sarcire, & tectoria inducere, & cisternam liare*: vbi vides graphicam huius Artis descriptionem, & quidem circa domos etiam; quâ causâ *Laquearíis* vicini hîc ponuntur *Albarij*; de Tectorum horum (quos Græci κονιάτας dicunt) circa cisternas & lacus, arte, est *lex si seruus, §. vlt. π. ad leg. Aquil.* ad quam Interpretes iam egêre. In Cod. Iustin. *Albini*, loco *Albarij* dicuntur, hoc addito, *quos Græci κονιάτας appellant*: in vniuersum de his Albariis, & opere Albario, vide *Indicem Vitruuianum.*

¶ 4. De *Tignariis* res nota est.

¶ 5. Sequuntur Medici, qui medio hîc loco ponuntur inter Tignarios & Lapidarios. Sed quid hîc faciant Medici in hoc circa ædificia occupatorum Artificum recensu & situ? Imò in totum quid inter Artifices Medici isti, qui non inter Artifices, sed Professorum numero fuêre; de quibus ideò separatus est *suprà* immediatè præcedens *titulus, de Medicis & Professorib.* ab hoc, *de excusationib. Artificum?* Et tamen ita quoque habet *Codex Iustinianeus*, & Græci, qui ἰατροὺς interpretantur: sed & in recensu qui instituitur *d. l. vltim. π. de Iur. immunit.* Medici quoque *ibi* apparent. Quo postremo tamen non mouemur: nam vt iam dixi, *lex* illa est non tantùm de Artificibus, sed & de aliis muniis in militia occupatis: At nos in solo Artificum recensu versamur. Quare putem ego *Mediacos* hîc reponendos, qui scilicet

BIU Cujas

circa *mediale* versati. *Mediale* in re lignaria propriè loquentibus est pars intima arboris, *le cœur de l'Arbre*, quæ Græcis μήτρα, καρδία, & μυελὸς, τὸ μέσον τοῦ ξύλου, τὸ μέλαν δρυός, & ἐγκάρδιον: quod ad intestina opera & minutiaria facienda sumebatur: de quo vid. Salmas. *in Solin.* Et sic *Mediaci* Tignariis & Intestinariis, de quibus mox, proximi. Quare etiam Cujacium non audio, qui *Medicos* tuetur hîc, & *Chirurgos* interpretatur: neque enim hi inter Artifices rectè locantur: Quod Accursius quoque odoratus est, qui *Mulomedicos* hîc legit. Verùm *huius* potissimùm *Codicis* respectu, malè: posteà enim in sequentibus *hâc leg.* Mulomedici inter Artifices recensentur: & rectè.

¶ 6. De *Lapidariis*, qui λιθοξόοι, λιθουργοι, λατόμοι, λιθοτόμοι, res nota: quorum etiam mentio fit *l.5.§.sed interdum, π. Commodati:* quíque pariter inter alia munia militaria memorantur, *d.l.vlt. de iur. immunit.*

¶ 7. *Argentarij*, ἀργυροκόποι, etiam noti, qui memorantur quoque in *Notitia Artificum*, apud *Lampridium*; & in *l.41. seu pen. in pr. π. de auro & arg. leg. vlt. π. de oblig. & act.* Quorum ars non tantùm in vasis argenteis fabricandis stetit, vt Argentarij Vascularij, verùm in omnibus vbi argento locus erat. De his vid. Sauarot. *ad Sidon. lib.4. epist.8.*

¶ 8. Sequuntur *structores*, quos Tribonianus in *lege* suâ hinc interpolatâ, *Ædificatores*, interpretatur, qui scilicet structuras fundamentorum, parietum, murorum faciebant: id enim est *structura, & struere:* vnde & *Substructiones:* Ars structoria οἰκοδομικὴ, τεκτονικὴ: Cicero *ad Q. Fratrem lib.2. epist.5. Veni in aream tuam, res agebatur multis structoribus.* Iidem & in militia inter Artifices fuêre; vide Vegetium *lib.2. cap.11. Habet præterea Legio Fabros, Tignarios, structores* (ita enim locum illum legendum iam constat) *Carpentarios, Ferrarios, Pictores, reliquósque Artifices ad hybernorum ædificia fabricanda, ad machinas*, &c.

¶ 9. *Mulomedici* quoque rectè inter Artifices ponuntur, ἱππιατροὶ, quos & Græci ad *hanc leg.* exprimunt, Veterinarij: nam etsi quod Vegetius *lib. de re Veterinaria, siue Mulomedicina* præfatur, Mulomedicinæ doctrina ab Arte Medicinæ non adeò in multis discrepat, imò in multis plurimísque consentit, & Veterina post Medicinam secunda sit: attamen quod idem agnoscit, minus dignitatis habere visa vulgò professio quæ pecudum promittit medelam, & persuasione vulgi, & honestissimus quisque erubescendum ac vile credit iumentorum nosse Medicinam. Idémque tandem concedit, etsi notitia curationis Honestissimis conuenit, attamen ipsam operam Mulomedicorum videri abiectiorem. Ergo *Mulomedici* inter Artifices, *Medici* Professorum numero sunt.

¶ 10. *Quadratarij*, Lapidicidæ scilicet qui quadros, quadratos lapides, quadratum saxum & marmor adornabant, qui quadrabant marmora, de quibus *Index Vitruuianus.* Græci, quos sequitur Cujacius, horum artem in genere fuisse tradunt, lapides expolire: οἱ τοὺς διαφανεῖς λίθους ἀκονῶντες: sed nominis ratio ostendit speciatim circa quadros & quadrandos lapides occupatos fuisse. Sidonius *lib.3. epist.12.* vbi vid. *Sauarot.* Cassiodorus quoque *in Psalm.125. De structoribus cæmentorum, aut saxorum Quadratariis.* Horum & Artis Quadratariæ non vna mentio in *Vitis quatuor Coronatorum, Claudij, Castorij, Nicostratis, & Symphoriani:* quod Accursius & Alciatus iam notarunt: de quo pleniùs Brissonius, *de V. S.* Artis Quadratariæ mentio quoque *inuento lapide Romæ in ædc S. Agnetis.* Vide plura apud *Sirmundum*, & Sauarot. *in Sidon.*

¶ 11. De *Barbaricariis*, suo *infr.* titulo, *de Fabricensib.*

¶ 12. *Scasores*, qui sint? videndum: quorum mentio non fit in *Cod. Iust.* hîc medio loco ponuntur inter Barbaricarios & Pictores. An legendum hîc *Scansores*? Gloss. Scansor καταφρακτὴς. An *Stratores*, qui pauimenta sternebant? An *Scansor*, qui circa gradus seu *Scalaria* occupatus erat, per quos scanditur & ascenditur?

¶ 13. De *Pictoribus* qui & ipsi Artificum numero censiti, agitur *l.4. seu vlt. huius tit.*

¶ 14. *Sculptores* erant Artifices qui figuras sculpebant siue in auro, argento, ære, ferro; eorum ars, *Cælatura:* sed & in ligno, ebore, marmore, vitro, gemmis. Tribonianus hîc vocem *ligni* adiecit: vnde & Græci interpretantur γλύπται ξύλων.

¶ 15. *Diatrectarij*, (sic enim legendum, non *Diatrictarij*) erant fabri Artifices qui margaritas perforabant, τετρῶντες τοὺς μαργαρίτας, Græci ad *hanc leg.* imò & calices, de quo vid. Salmas. *in Vopisc. p.457.* Hinc & calix Diatrectus faciendus fabro datus, *in l. si seruus 27. §. si calicem, π. ad leg. Aquil.*

¶ 16. *Intestinarij*, quorum mentio subducta in *Cod. Iust.* sunt Artifices qui intestinum opus faciebant: Intestinum opus, cuius multa mentio apud *Vitruuium*, propriè dicebatur quod ex ligno fiebat, sed elegantiore fabricâ, quàm nunc *Minutiariam* appellamus, vt rectè Budæus: & *Intestina* dicta quod intra domum tantùm locum habeant, & in interiori ædium parte sita sunt, ad differentiam τῶν ἐπαύλεων, vt rectè Salmas. *in Solin. p.1034.* Hinc & plutei intestino opere facti, Vitruuio *lib.4. c.4.* Coronæ parietum, *lib.5. c.2.* vid. etiam plura in *Indice Vitruu.*

¶ 17. De *Statuaris*, statuarum Artificibus, nil monere vltrà attinet.

¶ 18. Sequuntur *Musiuarij*, qui in *Cod. Iustin.* malè *Muscarij:* eorum mentio apud Firmicum *lib.4. cap.2.* vbi Inauratoribus iunguntur, qui scilicet opus de musiuo, vt loquitur Spartianus *in Pescennino Nigro*, faciebant, nempe opus vermiculatum in varias figuras: *Corona Ciuica picturata de musiuo*, Trebellio Pollioni. Cameræ autem, trullum, apsis, musiuo huiusmodi picta: non verò pauimentum: vid. quæ Salmas. *in histor. Aug. p.149. 150.* Alij verò ab his *Tessellarij*, de quibus postea.

¶ 19. 20. 21. *Ærarij, Ferrarij, Marmorarij*, qui æris, ferri, marmoris Artifices erant.

¶ 22. *Deauratores*, Inauratores *Firmico.*

¶ 23. *Fusores:* non Ærarij Fusores, vt quidam accipiunt *Cod. Iust.* qui ab Ærariis *hâc leg.* separantur, tribus aliis interpositis: verùm in genere *Fusores metallorum*, & quidem auri, argenti, æris: à quibus & Plumbarij *hâc leg.* separantur; contrà quam Cujacius sentit cum *Græcis.*

¶ 24. *Blattiarij* (pro quibus *Cod. Iustin.* habet Bracharij) erant qui sericum purpurâ tingebant: Blatta enim, id est, purpurâ tinctum: de quo ad *l.2. infr. de habitu*, &c. Nisi hîc malimus Bracteariij, id est, πεταλουργοὶ, quomodo habet *Cod. Iust.* & in *Notitia Artificum* apud *Lampridium*, Scaliger restituit, vbi alioquin legitur *Braccarij:* Eorum mentio apud Firmicum, *cap.15. lib.8. cap.28. & 29.* Bracteatores eidem *lib.8. c.5.6. & 9.* sic & in *Gloss.* πεταλουργὸς *Blattearius*, pro *Bractearius:* vid. de his Sauarot. *in Sidon. lib.8. epist.8.*

¶ 25. *Tessella-*

BIU Cujas

¶ 25. *Tessellarij* Artifices qui Tessellata pauimenta, de quibus Sueton. *in Caio cap.* 45. conficiebant.

¶ 26. Quid *Aurifices* fuerint? ipso satis nomine caret, quorum frequens alibi mentio, etiam in *Notitia Artificum* apud *Lampridium*, & in *veterib. Inscriptionib.* vbi Collegium Aurificum memoratur.

¶ 27. *Specularij* videntur qui specula in ornamentum in pariete inserebant: Specula scilicet erant domorum, cubiculorum: speculáque & abaci iunctim positi parietibus decorandis: de quibus Plinius *lib.* 35. *cap.* 1. & 36. *cap.* 26. Vitruuius *lib.* 7. *c.* 3. Vlpianus in *l.* 3. π. *de tritico*: & in *l. quæsitum* §. 16. & 25. π. *de Instructo*: vid. Salmas. *in Vopisc. p.* 442.

¶ 28. *Carpentarij* Artifices scilicet Carpentorum, vehiculorum, in vsum publicum.... Hinc *Artifex Carpentarius* apud Lamprid. *in Alex. Seuero*: vbi vid. Salmas. *p.* 231. & in recensu militarium Artificum Paterni, *l. vlt.* π. *de iur. immun.* Plaustrarij, in *Lampridij* recensu.

¶ 29. Aquæ *Libratores*: de his *l.* 3. *prox. infr.* Aquilices, *d. l. vltim. de iur. immunit.*

¶ 30. *Vitriarij*, ὑαλουργοὶ, qui & ipsi in recensu apud Lampridium *Alex. Seuero*: scilicet vitrorum Artifices, quorum vsus vel ad prospiciendum, vel ad ornamenta parietum: de quibus postremis Plinius *lib.* 35. *cap.* 1. Vopiscus *in* 40. *Tyr.* & ibi Salmas. *p.* 442. 443. vel in vitra & pocula, calicésque: de quo vid. Salmas. *in hist. Aug. p.* 456. 457.

¶ 31. *Eburarij*, qui ex ebore supellectilem faciebant.

¶ 32. De *Fullonibus* res nota.

¶ 33. Et de *Figulis*.

¶ 34. *Plumbarij*: in Cod. Iust. *Plumarij*: quod Cujacius ibi accipit de Plumariis qui aut pinge.... de his plenè Salmas. *in histor. Aug. p.* 310. 398. 507. 508. 509. 510. 511. 512. Firmicus, Varro, Vitruuius.... Sed hîc rectè *Plumbarij*, nempe Figulis proximi, qui plumbeas fistulas, tubos, conficiebant.

¶ 35. De *Pellionibus*, qui & ipsi in recensu Artificum militarium, *l. vlt. de iur. immun.* & apud Lamprid. in *Alex. Seuero*.

III. * Impp. Constantivs, & Constans AA. ad Leontium" PF. P."

MECHANICOS, & Geometras, & Architectos, qui diuisiones partium omnium incisionésque" seruant," mensurísque & institutis" operam fabricationi" stringunt:" & eos, qui Aquarum inuentos" ductus & modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi adque discendi nostro sermone" perpendimus:" Itaque immunitatibus" gaudeant, & suscipiant docendos, qui docere sufficiunt. Dat. Prid. Non. Iul. Leontio & Sallustio coss. [344]

NOTÆ.

* *L.* 2. *Cod. eod. tit.*
"Dometius Leontius integro nomine *l.* 7. *supr. de accusat.*
"Orientis. Eidem inscripta *lex* 2. *supr. de falsam. hosp.* vbi Consules ex *hâc leg.* supplendi videntur. Eidem & Anno superiore 343. *lex* 5. *supr. de fals. monet.* quæ data Antiochiæ *l.* 35. *de Decurionib.* quæ data Hierapoli & Anno 342. dignitate omissa *l.* 6. *supr. quor. appellat.* quæ data Antiochiæ.
"κατατομὰς ἐγκόμματα ἐγκοπὰς, διακοπὰς.
"Instituti vox hâc in re propria, vide & *l.* 7. *infr. de prad. Nauicul.*
"In *Cod. Iust.* mutatum in fabricationibus.
πρωθύστερον in *Cod. Iust. ductus inuentos* fortè *inuentores*. Sed nil muto.
"*Sermone*, exhortatione, præmio proposito, edicto.
"*Perpellimus*, Cod Iust. non malè. Sic & *l.* 1. *supr.* quæ *huic* similis est ad hoc studium eos impellat.
"à muneribus personalibus, vt *l.* 1. *supr.* "an *vt*?

COMMENTARIVS.

QVATVOR Artificum genera, qui circa opera & ARCHITECTVRAM fermè occupati sunt Constantius Imp. hâc Constitutione datâ ad Leontium PP. Ann. D. 344. ad docendum discendúmque studiosè hortatur, id verò vt facere possint immunitatem personalium munerum his tribuit? Non aliâ scilicet opinor ratione, quàm quâ Pater ipsius Constantinus M. cùm & ei quamplurimis artificibus opus esset, *l.* 1. *supr.* scilicet & Constantio his opus maximè fuit hoc tempore, tum propter sacras ædes, tum propter alia opera publica ab ipso plurima excitata: tum Constantinopoli: de quibus vide quæ Themistius *Orat.* 13. *p.* 303. 305. 306. 307. tum Antiochiæ, cuius gratiâ etiam Seleuciæ insignem portum circa hæc tempora magnâ vi auri extruxit: de quo, vetus Orbis descriptor, *cap.* 17. *de Syria.* §. 6. Libanius *in Antiochico*, *duob. locis p.* 363. & 386. & *Orat.* 13. *ad Theodosium*, *p.* 410. &c. & *epist.* 301. *ad Anatolium*, *in Codice Regio*. Hieronymus *Chronico*, Cedrenus *p.* 246.

¶ Quatuor porrò Artificum genera circa opera studium nauantium hæc sunt: Mechanici, Geometræ, Architecti, & Aquilices seu Aquæ libratores. De his postremis iam dictum *ad leg. superiorem*. De tribus primis quomodo inter se differant, videndum est: Sanè clarè mihi eos distinxisse videtur his verbis Constantius ipse: *Qui*, inquit, *diuisiones partium omnium incisionésque seruant, mensurísque & institutis operam fabricationi stringunt*: scilicet Mechanici sunt, qui diuisiones partium omnium incisionésque seruant: Geometræ verò sunt, qui mensuris operam fabricationi stringunt: Architecti, qui institutis operum fabricationis stringunt, qui proportiones & Symmetrias operis faciunt: vide Vitruuium *lib.* 6. *c.* 12. *infr.* Hinc adeò Architectum numeris omnibus absolutum, Geometriâ quoque eruditum esse vult Vitruuius statim *initio lib.* 1. *cap.* 1. *Geometria autem*, inquit, *plura præsidia præstat Architecturæ, & primùm entygrammi & circini tradit vsum, è quo maximè facilius ædificiorum in areis expediuntur descriptiones, marmorúmque & librationum delinearum directiones*: mox; *difficiles Symmetriarum quæstio-*

BIU Cujas

nes Geometricis & rationibus inueniuntur. Ergo *Mechanici* sunt, qui diuisiones & incisiones operum seruant, id est, qui fabricationi modum dant, qui curam operis habent: vt docent quoque tres Symmachi *epistolæ*, *lib.5. epist.76. lib.10. epist.38.39.* vbi duos huiusmodi Mechanicos nominat, quibus tum Basilicæ & pontis cura imposita, quos modò *Mechanicos*, modò *Mechanicæ Professores* vocat, & Comitiuâ Senatoriáque dignitate decoratos fuisse ostendit: denique quos indicat & sumptus seu impensas operis tractasse, & ædificationis curam gessisse: Ergo *Mechanici*, potiores: hos sequuntur *Geometræ:* vltimi *Architecti*, fabrilis artis Magistri, vt eos quoque vocat Symmachus, *d epist.38.* Ex his iam apparet, errorem esse eorum non tolerandum, qui in *hâc leg.* hactenus, *Mechanicos* interpretantur eos, quorum ingenio & institutione organa Mechanica fiebant, pneumatica, automotopoëtica: scilicet Machinarios cum Mechanicis confundunt. De quibus Mechanicis pariter hoc ipso sensu Spartianus *in Caracalla: Opera Romæ reliquit, Thermas nominis sui eximias: quarum cellam solearem Architecti negant posse vllâ imitatione qua facta est, fieri: nam & ex ære vel cupro cancelli suppositi esse dicuntur, cameratio tota concredita est: & tantum est spatium, vt id ipsum fieri negent potuisse docti Mechanici.* Suetonius *Vespas. cap.18. Mechanico quoque grandes columnas exiguâ impensâ perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit: operam remisit, præfatus sineret se plebeculam pascere.* ¶ Interim quod *huic leg.* opponitur ex *l.20. π. de excusat.* Geometras à tutelis non vacare, ita vulgo dissoluunt: quod immunitas munerum personalium non ideò præstet tutelæ immunitatem, *l.15 §.12. π. de excusat.* quódque necesse sit hanc nominatim remitti: *l. non tantum, §. eos: & §. seq. π. eod. tit. l. legato, infr. l. in honoribus, §.1. π. de vacat. & excusat. muner.* Ego potiùs putarim, Constantij mentem propiùs intuens, etiam hanc à tutelâ immunitatem Geometris, qui mensuris operum operam impenderent, Constantium dare voluisse.

¶ In *hâc* interim *leg.* propria Architectonicæ verba notanda: 1. Diuisiones partium, 2. Incisiones, 3. Seruare diuisiones partium & incisiones, Mensuris & institutis operam stringere fabricationi. *Diuisiones* partium, sic diuisiones arearum intra murum, Vitruuius *1.c.6.* Angiportuum, *cap.7.* οἰκονομία seu distributio, vide Vitr. *1. cap.2.* & dispositio, *Incisiones* sunt ἐγκόμματα. De incomma, Salmas. *ad H. A. p.199.* Seruare diuisiones partium & incisiones. Fortè secare. Institutа, vide Vitruu. *lib.1. cap.2. p.18. ce sont desseins, plans.* Ædificia propriè institui dicuntur Vitruu. *lib.1. cap.1. p.10.* & *lib.6. cap.11. l.10. in præfat.* & quidem ab Architecto. *Stringere:* Strigæ quid? vide apud Festum & Rigaltium *in auctor. fin. reg. p.64.* Indicem Vitruuianum. Stringere operam fabricationi, est ordinare operas fabricæ incumbentes, vel opera. *Ꝛ. opera stringere fabricationi,* id est opera cæsa, quomodo vocantur apud Auctores *limitum, p.279.* opus: ex opere fossæ missæ in alto, apud Auctor. *limit. p.313.* Opera pro ædificiis apud Vitruuium passim. Murum constringere ex calce & arena: vide Auctores *limit. p.313.*

¶ Post Mechanicos, Geometras, & Architectos, ponuntur quarto loco ij qui *Aquarum inuentos* [fortè inuentores] *ductus & modos docili libratione ostendunt,* id est Aquæ libratores, qui & ipsi memorantur *l.2. supr. prox.* seu Aquilices vt vocantur *l. vlt. π. de iure immunit.* De quibus est quoque Teodorici R. apud Cassiodorum *epist. vltim. lib.3.* locus, vbi agit de Aquilege qui ad Vrbem Romam venerat, de partibus Africanis: *Vbi,* inquit, *ars ipsa pro locorum siccitate magno studio semper excolitur, qui aridis locis aquas possit dare vernatiles, vt beneficio suo habitari faciat loca nimiâ sterilitate siccata.* Comitique Rerum Priuatarum mandatur, vt competentibus annonis de publico deputatis eum iuuet. Tandem Mechanicum ei iungi vult, *Vt vndas,* inquit, *quas iste reperit, ille leuet, & arte subire faciat quod ascendere non prævalet per naturam.* Claudítque epistolam his verbis; *Habeatur ergo,* inquit, *& iste inter reliquarum ARTIVM Magistros.* Ex quibus iam apparet hosce, & Artificum numero fuisse, & Mechanicis, Geometris, Architectis vicinos; quod ex *hoc titulo,* & *hâc leg.* conficitur. Quare & Vitruuius *de Architectura, lib.8.* de Aquæ inuentione à *cap.1.* dein, & de productionibus & librationibus aquarum agit à *c.6.* Tria interim propria huius artis vocabula obserua, Ductuum, Modorum, & Librationis.

¶ Tandem hæc lex proculdubio à Constantio pari occasione quâ *lex 1. supr.* à Constantino lata est: nempe quòd Mechanicis, Geometris, Architectis, & Aquæ libratoribus multis nunc opus haberet, propter opera publica quæ passim hoc tempore excitabat: ac nominatim fortè ad Thermas Constantianas, quas Auctor *Chronici Alex.* Anno 345. proximo excitari cœpisse ait 17. die Aprilis: vel ad portum Seleucenum quem hoc ipso quoque tempore excitare cœpit, de quo dixi ad *veterem Orbis descript. p.16.17.* & verò effectus Anno 346. ingenti vi auri, & Magnis Reip. expensis, vt Libanius & Hieronymus scribunt: vel denique etiam ad opera Antiochena.

¶ PICTORVM *nouem Immunitates.*

IV. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Chilonem" Vic. Africæ.

PICTVRÆ * 1. Professores," si modò ingenui sunt, placuit, neque sui capitis censione, neque vxorum, aut etiam liberorum nomine, tributis esse munificos, 2. & ne seruos quidem Barbaros in censuali adscriptione profiteri: 3. Ad negotiatorum" quoque Conlationem non deuocari, si modò ea in mercibus habeant quæ sunt propria artis ipsorum: 4. Pergulas & officinas in locis publicis sine pensione optineant, si tamen in his vsum propriæ artis exerceant: 5. Néve quemquam hospitem inuiti recipiant," Lege præscripsimus: 6. Néve pedaneorum" Iudicum sint obnoxij potestati: 7. Arbitriúmque habeant consistendi in Ciuitate, quam elegerint:

BIU Cujas

elegerint: 8. Néve ad prosecutiones equorum, vel ad præbendas operas, deuocentur: 9. Néve à Iudicibus ad efficiendos" sacros" vultus, aut publicorum operum expolitionem," sine mercede cogantur. Quæ omnia sic concessimus, vt si quis circa eos statuta neglexerit, eâ teneatur pœnâ, quâ sacrilegi" coërcentur. Dat. XII. Kalend. Iul. Triu. Gratiano A. III. & Equitio COSS. [374]

NOTÆ.

* Abest hæc Constitutio à *Cod. Iustin.*

"Eidem *Chiloni* inscribitur Anno prox. 375. *lex 16. supr. de Susceptor. & lex 7. infr. de præb. Nauicular.* Sic vt in illa *essi ij* nomen penitus absit: in hâc verò dicatur *Proc. Afric.* cum hic dicatur *Vic.* (id est Vicarius) *Africæ.* Quod erroneum puto. Fuit equidem antea Chilo Vicarius teste Ammiano Marcellino *lib. 28. p. 383.* Verùm ex-Vicario iam erat Ann. D. 369. vel 370. sub Olybrio P. V. vt apparet ex Ammiano Marcellino *d. loco.* Et certè, post hæc scripta, reperio Doctiss. Valesium *in Marcellinum* hîc reponentem, *Procons.*

* Ex *hâc leg.* in *leg. 8. Cod. de Metatis*, id vnicum transfusum, *Picturæ Professores, si modo sunt ingenui, hospitali molestia, quoad viuent, liberari præcipimus.*

"vt Mechanicæ Professores apud Symmachum *lib. 10. epist. 38.* Medicinæ Professores, *lib. 3. epist. 37.* & *lib. 9. epist. 41.* & *lib. 10. epist. 40.*

"Lustralem collationem, de quâ *tit. 1. supr. hoc lib.*

"recipiant *hâc leg.* præscripsimus.

"Sollicitant hanc vocem Mainardus *in excerptis* & Fornerius *1. Quotid. 15.* mutántque *in effigiandos.* Ita Ammianus *lib. 26.* dixit, *aureos nummos effigiatos in vultum noui Principis.* Minutius *Octauio, lapides effigiatos & vnctos.* Apuleius *1. Flor. truncum dolamine effigiatum*: & *2. Flor. magnam vim aris vario effigiatu*: & Apolog. *statuas & imagines variis artibus effigiatas.* Sidonius quoque *lib. 6. epist. 12.* dixit; *formauit statuis, effigiauit imaginibus.* Omitto alia. Neque ideò tamen quidquam hîc muto. Ita Quintilianus *lib. 12. cap. 10.* Phidias *Diis quàm hominibus efficiendis melior Artifex.* Imò ne quidem *inficiendos* hîc admittam, quod tamen magis blandiatur: *inficiendos*, id est, proprio artis vocabulo, *pingendos, miniandos.* &c.

"*Sacri* vultus, sunt Principum effigies: vid. *supr. tit. ne quid publ. lætitiæ.*

"*Expolitio* operum publicorum propriè, de decore, ornamento, ac nominatim de picturâ.

COMMENTARIVS.

PICTORIBVS per Africam nouem immunitates hâc constitutione tribuit Valentinianus Senior, Anno D. 374. è quibus vnicam tantùm (putà à metati onere immunitatem) in *Codicem suum* transfudit Tribonianus: putà *l. 8. Cod. de Metatis*: cæteris omissis. Sanè iam anteà quoque Pictoribus vniuersorum munerum vacatio data, *l. 2. supr.*

¶ Vt omittam quæ de picturâ summo in honore iam olim semper habita scribit Plinius, *lib. 35. cap. 10.* Nouem immunitates *hâc leg.* Pictoribus tributæ hæ sunt: Nempe 1. *Capitationis* tam pro suo, quàm pro vxorum & liberorum capite: de quo onere, *suo titulo, infr. de censu.*

2. Immunitas profitendi in censum, *seruos etiam Barbaros suos*: scilicet regulariter quemlibet res suas, atque adeò seruos, in censum profiteri oportebat, de quo *dicto tit.* At enim *hâc leg.* huius censualis professionis immunitas datur Pictoribus: in tantum, vt non Romanos tantùm seu Prouinciales, verùm etiam Barbaros seruos profiteri non cogantur (de quibus Barbari seruis actum quoque *l. vn. sup. de adil. actionibus*:) Quæ verò ratio dubitandi hâc parte fuerit videndum est. Non tanto scilicet fauore digna videbatur Barbarorum seruorum ratio & possessio: vt eorum nomine à censu immunes essent domini. Et tamen eodem fauore, eadem immunitate eos prosequitur *hâc leg.* Valentinianus: scilicet cùm de priuilegiis dominis aliquibus seruorum nomine tribuendis vel tributis agitur, non tam seruorum, quàm ipsorum dominorum habenda ratio est: quare cuiates illi sint, hâc parte nil interesse debet.

3. A *lustrali collatione* immunitas Pictoribus tribuitur, de quâ *suo titulo*; scilicet si ea in mercibus habeant, quæ ipsorum artis propria sunt, id est picturas, eius negotiationis nomine nil conferre tenentur: aliud enim fuerit, si in aliâ merce negotientur: huic quippe immunitati locum fecit sola Pictoria artis & negotiationis ratio: quare si aliam & alienam negotiationem exerceat Pictor, negotiatorio auro subiacet.

4. *Pergularum* & Officinarum publicarum obtinendarum sine pensione ius Pictoribus tribuitur; sub eadem rursum taxatione quâ superiori immunitas, scilicet mercibus suis exponendis, in locis publicis pergulæ & officinæ quædam & olim fuêre, quod *Turnebus* rectè obseruauit: pro quibus certa *pensio* publico dabatur, quod ex *hâc leg.* discimus: Vt erratum sit Scaligeri, *ad Propertium lib. 4. cap. 5.* & *Auson. lect. 2. cap. 12.* qui statuit, nullas vnquam fuisse pergulas publicas. Eodem sanè pertinet immunitas veteranis data à Constantino M. *l. 2. supr. de Veteranis*, vt *in quibuscumque*, inquit, *nundinis interfuerint, nulla proponenda dare debeant.* Sed & illud ex hoc loco clarum, Pictores suas in pergulis merces in publico spectandas, emendas proposuisse: quod etiam liquet ex *l. 5. § penult. ff. de his qui effud. vel deiec.* vbi Græci vertunt ἐξ ὑφώῳ, & ex Plinio, *lib. 35. c. 10.* & notissimo Lucilij versu:

Pergula Pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Erant autem pergulæ istæ nil aliud quàm Officinæ, cellæ, & fermè etiam editæ. Quare & liberalium Artium Professoribus pergulæ quoque huiuscemodi fuêre profitendæ Artis: de Mathematicis, testis Suetonius, *Augusto*, vbi de *Theagene*; de Grammaticis, idem Suetonius de *Illustrib. Gramm.* vbi de *Crassitio.* Pergularum puoque Magistralium mentio apud *Vopiscum.* Illud sanè de his verum, in huiusmodi pergulis docuisse pro priuato salario, quibus & quo tempore de publico stipendium non erat etiam celebertimos; cuiusmodi magistrationes & cellulæ à Theodosio Iun. sublatæ, *l 3. infr. de studiis lib. V. R. & Constantinop.* ob fœdam scilicet eorum colluuionem: & vt publicè edocentium atque adeò Capitolini auditorij maior auctoritas esset. Ergo verum, fuisse quoque has pergulas celebrium Doctorum: vicenersâ verum, docuisse tantum ibi qui de publico stipendium non acciperent: Quâ tamen vtraque parte, peccatum contrariis erroribus, à Viris doctis.

Immunitas *hâc leg* Pictoribus tribuitur à *Metato* videlicet, id est, vt ne hospitem inuiti recipiant: quæ & ipsa immunitas aliis nonnullis data, &

BIU Cujas

ta, & verò data Medicis & Magistris: de quo vid. *tit. supr. & tit. de Metatis.*

6. A *Pedaneorum Iudicum* potestate Pictores eximuntur. Quæ singularis admodum immunitas est: cuius aliud testimonium *toto hoc Codice* non reperio: Igitur maiorum tantùm Magistratuum iurisdictioni obnoxij fuêre: putà Rectorum Prouinciarum, Vicariorum: non verò Iudicum pedaneorum. Quinam verò hi Iudices pedanei? De his dixi *ad l. 2. supr. de off. Rector. Prou.* vbi eorum fit mentio, vt & *l. 3. supr. de repar. appell.*

¶ 7. In quacunque ciuitate consistendi, domicilium figendi arbitriũ Pictoribus datum. Quod & ipsũ singulare est: neq; enim aliâs regulariter quisque proprio arbitrio sedẽ mutare poterat metœcus.

8. A Prosecutione equorum, & operarum præbitione Pictores immunes præstantur: de quibus præstationibus, *suis titulis, suprà.*

¶ Postremò à Iudicibus cogi non possunt gratuitam operam præstare ad efficiendos, id est, pingendos Imperatorum vultus, vel ad publica opera expolienda, pingenda. Vnde apparet, Iudices seu Rectores Prouinciarum ad id audaciæ hâc tempestate processisse, vt quemadmodum, ab aliis hominum generibus ad opera résque publicas gratuitas operas, quo iure, quâ iniuriâ, exigerent, de quo *tit. de operibus publicis*, & Libanij oratio περὶ ἀγγαρειῶν, ita etiam gratuitas exigerent à Pictoribus in duos, qui maximè probabiles videbantur, vsus: ad pingenda videlicet opera publica, (ad quem operum ornatum referri quoque potest *lex 7. infr. de prædiis Nauicul.* quæ eidem Chiloni inscribitur) & ad *efficiendos*, seu pingendos *sacros vultus*, id est, Imperatorum vultus: quos vel publicè proponerent, vel inhiantibus populis inferrent: de quo vid. *l. 4. supr. ne quid publicæ lætitiæ:* & dixi quoque ad *l. vnic. supr. de his qui ad statuas confug.* & ad *l. vnic. infr. de Imaginib. Imperialib.* Sanè Pictorum qui Principum vultus pungerent meminit quoque Synesius *de regno, p. 13.* quo loco Principem hortatur, vt cum militibus agat τί ἂν ἄλλο ἥδιον ἢ βασιλέως, ὃν διὰ τὰς ζωγράφους ἐπαινώσουσιν οἱ πεπολεμῶντες. Quod quidem pertinet ad Imagines Impp. in signis militaribus. Et tamen & in hos vsus quamlibet probabiles maximè, gratuitas operas exigi à Pictoribus vetat *hâc leg.* Valentinianus Sen.

¶ Notanda adhuc quinque ad *hanc leg.* Primò, *hanc leg.* esse nominatim *de Pictoribus Africæ*, vbi proculdubio insignes Pictores fuêre, vt cæteroquin Afri ingeniosissimi fuerunt, etiam circa Architecturam: de quo ad *l. 1. supr.* ¶ Secundò Taxatio *huius leg.* notetur: nempe Pictoribus ista omnia tribui vult Valentinianus, si modò ingenui sint; quod & ipsum Tribonianus hinc transfundit in *legem 8. Cod. de Metatis*: scilicet olim quidem Picturæ semper honos hic fuit, teste Plinio *lib. 25. cap. 10.* vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuo interdicto ne seruitia docerentur. Sed illa quoque demum seruilis facta: quod etiam docet *lex 28. ff. de rei vindicat.* Et tamen pristinæ dignitati tuendæ Valentinianus *hâc leg.* solis Ingenuis tot illas immunitates præstitas vult. ¶ Tertiò, notanda *huius leg.* sanctio: scilicet pœnam sacrilegij imponit has immunitates Pictorum violanti: id est eam quæ *legum* violatores manet: id enim *sacrilegi* appellatione intelligendum. De quo vid. *Gloss. Theod.* ¶ Quartò ex tot priuilegiis Pictoribus à Valentiniâno Imp. tributis támque sæuâ sanctione, obseruo, quia & ipse, (teste Ammiano Marcellino *lib. 30. p. 463.*) non tantùm scripsit decorè, sed etiam *venustè pinxit*, & *finxit: finxit verò terrâ* scilicet *seu luto simulacra*, vt ait alter Victor *in eius vitâ.* Vt mirum non sit, tot priuilegiis tam seriò euectos picturæ Professores ab Imp. picturæ artem & ipso professo. ¶ Tandem ex *hâc leg.* & *l. 2.* apparet, Pictores Artificum numero fuisse.

DE NAVICVLARIIS.

TITVLVS V.

X. Cod. Ivst. II. *De Nauicullariis seu Naucleris publicas species transportantibus.* Ita rectè hunc *titulum* explicat *Tribon.* vide & *Nouellam* Valentin. *inter Theodos. 38. de Nauicullariis amnicis* [annonicis] *vel vrbicis.*

PARATITLON.

NAVICVLARIORVM, *Rubr. & omnibus huius tituli constitutionibus* (exceptâ tantùm *l. 18. 28. 33. 35.*) & *infr. tit. de prædiis Nauicular.* & *tit de naufrag.* & *l. vnic. supr. de his qui veniam ætatis: l. 134. 149. supr. de Decurionibus* (qui & Nauarchi dicuntur, *l. 32. hoc tit.*) (vnde & Nauarchia, *l. 20.*) Naucleri, *d. l. 32.* & *l. 1. infr. de frument. Alex. l. vlt. supr. de lit. & itin. cust.* Nautici, *l. 2. infr. de canone frum. V. R.* Prosecutores, *l. 4. infr. de Naufrag.* certum Corpus fuit, *l. 9, 14. 16. 20. hoc tit. l. 2. 4. infr. de præd. Nauicul.* Symmachus *lib. 10. epist. 58.* Cœtus, *d. l. 32.* Consortium, *l. 11. 14. infr.* Concilium, *d. l. 32.* Classis, *l. 27. 32.* Ordo, *d. l. 149. supr. de Decurionib.* Stolus, *l. 7.* Hæresis, *l. 9. & vlt. infr. de præd. Nauicular.* certo numero, *l. 14.* Variis in locis, per orbem Romanum. In *Occidente*, intra Africam siue Diœcesin siue Prouinciam, quò pertinent, *lex 6. 10. 12. 14. 21. 24. 25. 30. 36. 37. 38. hoc tit. l. 11. de Curiosis, l. 3. 4. 6. 7. vlt. infr. de prædiis Nauicul. l. 2. 3. & vlt. infr de naufragiis: l. 8. supr. de indulg. debit.*

ac

BIU Cujas

ac nominatim quoque per Numidiam, *l.*15.*hoc tit.* ſi Conſtantinus in *ſubſcript. Numidiæ* eſt: qui quidem fuêre ſub diſpoſitione Vicarij Africæ *l.*36. *hoc tit. l.*3.4. *infr. de prædiis Nauicul.* Proconſulis Africæ *l.*10.25.20.36.*hoc tit. l.*7. *infr. de prædiis Nauicul.* Præfecti annonæ vrbis & Præfecti annonæ Africæ, *l.*23.12.36.38.*hoc tit. l.*1.5. *de prædiis Nauicul. l.*2. *infr. de naufragiis: l.vnic. de his qui veniam ætat.* Item per Hiſpanias, *l.*4. & 8. *hoc tit.* In *Orientali Imperio:* per, ſeu intra Orientem, circiter Prouincias Orientis, proinde Orientales Nauarchi, *l.*7.24.32. *hoc tit.* Item intra Ægyptum ſeu Ægyptiacas partes, *l.*14. quò etiam pertinet *lex* 7. 18. 20. Vnde Alexandrinus ſtolus *d. l.*7. ſeu Alexandrina claſſis, *d.l.*32. (quæ ſcilicet ex Alexandrinæ ciuitatis conditis frumentum transferebat, *d.l.*32.) qui quidem agebant ſub diſpoſitione Præfecti Auguſtalis, *l.*18.20. & Præfecti Annonæ Alexandriæ, *l.*3. *ſup de Suſcept.* Item Carpathia claſſis; *d.l.*32. Vrbis Conſtantinopolitanæ claſſes, *l.*21. *ſup. de diu. off.* Munus, *l.*19.27.(vnde & munus Nauicularium, *l.*3. & 5. *h.t.* & *l.*4. *inf. de infirm. his quæ ſub Tyrann.*)onus Nauiculariorum, *l.*149 *ſup. de Decur.*)vnde onera Nauicularia, *l.*2. Oneris Nauicularij munus, *l.*12.)Conditio, (vnde Nauicularia conditio, *l.*35.) functio, *l.*3.14.36. (vnde Nauicularia functio, *l.*18.28.35. *h.t.* & *l.*3.4. *infr. de prædiis Nauic. l.*11. *ſupr. de Cohortal. l.*134. *de Decurionib.* Nauarchiæ functio, *l.*20. Naualis functio, *l.*13. *ſupr. de Senatorib.*) Hæreſis, (vnde hæreſis Naualis, *l.pen. & vltim. infr. de prædiis Nauicular.*) Munia, *l.*11. Obſequium, *l.*1. *infr. de prædiis Nauicular.* Neceſſitas, *l.*16.22. Inquietudo (vnde Nauicularia inquietudo, *l.*20) hæc eorum erant, vt maritimos commeatus frequentarent, *l.*7. *infr.* vt commeandi officium agnoſcerent, *l.*27. id eſt, vt ſpecies, *l.*8.26. ſpecies fiſcales, *l.*33. ſpecies annonarias, *l.*9. ſubſidia, *l.*6. onus fiſcale, *l.*4. onus frumentarij commeatus, *l.*32. Item vt ligna ad lauacrorum neceſſitatem, *l.*10. & 13. *hoc tit.* ſuſcepta, tranſferrent, *l.*9.12. (vnde Nauiculariæ tranſlationis munus, *l.*18.) ſubueherent, *l.*4. (vnde & ſubuectionem celebrare, *l.*2. *infr. de nauib. non excuſat.*) deferrent, *l.*6. luerent (vnde luitio hoc ſenſu, *l.*14.) tranſueherent (vnde tranſuectio, *l.*32.) Partim ad vrbem ROMAM, quò pertinet *lex* 1. 2. 3. 4. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 17. 21. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 34. 35. 36. 37. 38. (vnde vrbanus canon *d.l.*27. canon ſacratiſſimæ vrbis, *d.l.*35.) Nauicularij videlicet ex Hiſpaniâ & Africâ, de quo *ſupr.* ad Portum vrbis Romæ, *l.*4.10.38. (de quo *ſuis titulis, lib.*14.) atque inde mox alij à portu ad vrbem, *d l.*13. curâ Præfecti vrbi, *l.*1.2. *infr. l.*9.11.13.29.31.38. & Præfecti annonæ, *l.*2.3.38. *hoc tit. l.*1.5. *infr. de prædiis Nauicular.* ſub cuius diſpoſitione Nauicularij erant, *l vnic. ſupr. de his qui veniam ætatis:* vid. *ſuprà.* Partim ad vrbem CONSTANTINOPOLITANAM, *l.*7.14.18.19.20.22.23.32.33. *hoc tit.* (ex Orientalibus videlicet Prouinciis, Ægypto, Alexandria, de quo *ſupr.*) extra ordinem quandoque ex Africa, *l.*2. *infr. de naufrag.* Partim ad Expeditionalium portuum neceſſitatem, *l.*35. *h.t.* & *l.*2. *infr. de naufragiis.* Idque ſuis ſumptibus & propiis facultatibus, *l.*7. *inf.* & *l* 14. *hoc tit.* per viciſſitudines, & per ſuccedaneas vices, *l.*6. & 14.

Ad hanc conditionem tenebantur, qui ex genere Nauiculariorum erant, *l.*20. originis iure, *l.*22. filij, *l.*1. & *l.*19. hæredes, *l.*35. Quandoque ſi Corpus Nauiculariorum imminutum eſſet, complebatur, reſtituebatur à Præfecto Prætorio, *l.*14. & 27. vel ab Honoratis, *l.*22. aliundè: à quo ne quidem Iudæi & Samaritani facultatibus idonei excuſabantur, *l.*18. (excuſabantur tantùm Agentes in rebus *l.*20. & cohortales Syriæ, *l.*11. *ſupr. de cohort.*) Plerumque & ordinariè ex Curialibus nauicularij aſſumebantur, *l.*5. & 16. Itémque qui ex Curialibus ad hanc fundationem ſeſe contulerant ad Curiam non reuocabantur, *l* 5.14.17.19.25. *hoc titulo: l.*134 *ſupr. de Decurionib.* Senatores non item, *l.*4. *infr. de infirm. his quæ ſub Tyran.* Sed & qui eorum bona, prædia, quocunque iure poſſidebant, pro ratâ bonorum ad eandem functionem tenebantur, *l.*3.19.20.27.35. *hoc tit.* & *l.*149. *ſupr. de Decurion. l.*13 *de Senatorib.* de quo *ſuo* peculiari *titulo* mox, *de prædiis Nauic.* Imò & extra ordinem quoque vacui publico officio in complexum Ordinis Nauicularij applicabantur, *l.*3. *in f. infr de naufragiis.* Erántque Nauicularij huic conditioni adeò & perpetuò obnoxij, *l.*14.19. *hoc tit.* vt eam quocunque honore vel dignitate impetratâ, *d.l.*3. (imò vt excuſati reuocarentur, *l.*12.) nullâ præſcriptione, vt docet *lex vltim. infr. de prædiis Nauic.* quò tamen quinquagenaria præſcriptio inducitur; Naues, item, ſeu nauigia, *l* 4.14.28. exædificare ipſi cogebantur certæ capacitatis, *l.*28. ſic tamen vt aliquando his ad conficienda ea à Prouincialibus materiæ conferrentur, reparatione his neceſſariò imminente, *l.*14. Cæterùm Nauicularij hi varij loci & dignitatis erant, *l.*5.17. alij quippe tenuiores erant: *l.*6 ſeu Plebeij, *l.*5. alij Decuriones, *d. l.*5. alij potiores dignitate, *dict. l.*5.

Priuilegia his viciſſim varia tributa, à Conſtantino Magno *l.*4.5.7.8.16. *hoc tit.* à Conſtantio *l.*9. à Iuliano, *l.*16. à Valentiniano Sen. *l.*10. à Valente, *l.*14. à Gratiano, *l.*16. à Valentiniano Iun. *l.*17. à Theodoſio M. *l.*23. ab Arcadio, *l.*14. ab Honorio, *l.*30.31.36. (ſic vt in vniuerſum *hoc titulo* ſint ſexdecim *leges* de priuilegiis Nauiculariorum.) Et quidem

BIU Cujas

vel omnibus, *d.l.*5. vel nominatim Africanis, *l.*14.16.24.30.36. Alexandrinis, *l.*7. Hispanis, *l.*4.& 8. Orientis, *l.*7. & 14. Primùm, Immunitas his tributa ab omnibus oneribus, muneribus, *l.*5.*in pr.*7.17.à Curiâ, *d.l.*16.à collationibus, oblationibus, *d.l.*5.17.ab honoribus ciuicis damnosis, *l.*7.à tutelæ administratione, *l.*7. item tributa vacatio legis Iuliæ & Papiæ, *l.*7.à vectigali pro subuectione mercium si sibi rem gerant, *l.*16.*inf.l.*23.24 *h.t.* Secundò à corporali iniuria immunes erant, *l.*16. Tertiò alibi quinquaginta iuga ab annonarum præstatione immunia habebant pro denum millium modiorum luitione, *l.*14. alibi solidos singulosper singula millia consequebantur, *l.*7. *infr.* Quartò Equestris dignitas his collata, *l.*16.*h.t.* Quintò naues eorum ad aliud munus seu extraordinarium onus & officium teneri non poterant, *l.*4.5.8.*h.t.* Item diametris frumenti, *l.*38.centesimas consequebantur, *lege* 7.*in fine*, & *lege* 36.& 38. Postremò securitate eorum variis constitutionibus quoque cautum; scilicet mora, interpellatio, vis, illis species transferentibus fieri vetita: *l.*4.8.9. concussio, aliúdque genus incommodi, *l.*9. prædæ, *l.*29. his intentari, vt & sportulæ ab his exigi vetitæ, *l.*36.37. Nominatim ab Apparitorum deprædationibus vindicati, *l.*11. *supr. de Curiosis*: Breuiter, venientes ac remeantes omni securitate potiri iussi: *l.*9.

Viceuersa, variis constitutionibus eorum fraudibus occursum, quò videlicet & stato tempore species subueherent, neque de his quid auerterent. Itaque prohibiti, rectâ nauigatione contemptâ, littora deuia sectari; *l.*33. sub hyemis prætextu in portubus, prosperiore flatu inuitante immorari: *l.*34. contrà iussi inferre, transmittere, tradere species susceptas, intra biennium; *l.*21. annum, *l.*26. securitatibus in id eiusdem anni acceptis ab his, quibus cura suscipiendarum ab his specierum, *d.l.*26. intra decem dies, *l.*.... quæ securitates *relatoriæ* dicuntur, *l.*8. securitates sanè ipsas intra biennium à susceptione specierum reportare tenebantur, *l.*21.26. Alioquin periculum specierum nauicularíis imminebat, *l.*21.26. sicut & in specie *l.*32. Nihilominus quandoque debitorum indulgentia his data, veluti ab Honorio, *l.*8. *supr. de indulg. deb.*

---

1. * Imp. Constantius" A. ad Volusianum....."

SI nauicularius, originalis leuamentarius fuerit, nihilominus" aput eosdem," aput quos & parentes eius fuisse videntur," firmiter permanebit. Dat. xiv. Kalend. April. Volusiano & Anniano coss. [314.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* hæc *lex.*

" γρ. Ita omnes editiones, pessimè. *Constantinus.*

"P V. Auctor Notitiæ Præfectorum Vrbis, *Volusiano & Aniano, Rufius Volusianus Præfectus Vrbi.* Eidem his ipsis cossi inscribitur mense proximo dignitate pariter omissâ, *lex vnic. de Ingenuis qui temp. Tyr.* & anno proximo 315. dignitate expressâ *lex* 2. *sup. quorum appellat.*

' diuisim ita scribendum, *nihilo minus*, id est pariter, similiter ac parentes eius.

' Nauicularios scilicet.

"id est fuerunt: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. octo constitutiones ordine sequuntur de Nauicularíis, quæ omnes absunt à *Cod. Iustin.* Quibus addenda & nona, putà *lex* 1. *infr. de præd. Nauicul.* Præter quas & aliæ passim Constantini de Nauicularíis constitutiones laudantur & firmantur à Valentiniano Sen. *l.*13. *infr.* à Gratiano *l.*16. *infr.* & *l.*3. *infr. de naufrag.* ab Honorio, *l.*26. *infr.* imò cuius *constitutionem* 5. in suum nomen Valentinianus Iun. deriuauit, *l.*17. *infr. hoc tit.* Vnde apparet, quàm enixo studio hanc in partem consultum iuerit Constantinus M. quámque probabiles eius super hâc re visæ fuerint constitutiones. ¶ Hâc primâ constitutione LEVAMENTARIVM originalem, qui scilicet parentes habuit leuamentarios, seu cui origo à leuamentariis parentibus, patris conditionem sequi iubet Constantinus M. sic vt pariter apud eosdem firmiter permanere velit, apud quos & parentes eius fuerunt. Quod commune & tralatitium ius est in omnibus *originalibus*, id est, qui origine alicui conditioni tenentur, putà vt patris conditionem & nexum sequantur, neque ab hoc ad illum ferantur. ¶ *Leuamentarij* nulla alibi mentio mihi occurrit. Neque leuamenta alternantis auxilij quæ dicuntur *l.*6. *infr.* huc quicquam faciunt. Illud hactenus ex *hâc leg.* liquet, eum inter Nauicularios fuisse, seu Nauicularium. Item origine Nauicularíæ functioni adstrictum fuisse: vnde Originalis *Leuamentarius* dicitur. Tertiò, eum *apud quosdam fuisse*, id est, ab aliis pependisse his adnexos. Igitur Leuamentarium accipio eum, qui in lintre seu scapha naui onerariæ maiori adiuncta inseruiebat, vt scaphæ maioribus nauibus adiungebantur, ἐφόλκια παράβια, seu κάραβοι, harum leuandarum gratiâ: I.C. in *l.*4.π. *de leg. Rhodiâ. Nauis onustæ LEVANDÆ causâ, si quædam merces in scapham traiectæ sunt*: vid. & Paulum 2. *sent.*7.§. *vltim. l. vltim.* π. *de instructo*: *l. scapham* 44. π. *de Euictionibus.* Ideò nos huiusmodi scaphas à *leuando*, seu leuamento, *Alleges* vocamus; quæ opponuntur *aux Basteaux maires*, v. *le Bret, orat.*34. *p.*190. Item mercium, personarum ad littus efferenda

efferendarum causa: quæ si solæ sint, *Barcæ* vocantur, & *Carabellæ*, à Græco: vel Isidoro teste *lib. 19. Orig. cap. 1.* Quare Leuamentarius Nauicularius fuerit, qui in scapha nauis leuandæ gratiâ seruiebat: à leuamento, *Leuamentarius*, & Auxiliarius: quomodo & in veteri Inscriptione Romanâ *Corpus Lenuncullariorum Auxiliariorum Ostiensium* memoratur. His non omninò similes sunt, qui *Lamaneury* vocantur, nempe qui naues in portum deducunt, (qui & *Palangarij*, eò quod palangibus seu phalangibus, vectibus, fustibus, teretibus naues ad littus subducerent: quæ palanges vocantur *Leuiers* à leuando pariter: μοχλὸς Græcis, cuiusmodi etiam *Leuiers* habentur in nauibus marinis, leuando alicui oneri: qui & *Pied de Chévre* dicitur: Huic vecti quod subiiciebatur, seu cui vectis innitebatur, dicitur ὑπομόχλιον. Vide Nonium *cap. 2. verb. Palangæ:* & Pollucem *lib. 7.* vt & Canisium) & è portu educunt: de quibus vid. *Constit. Henrici III. lib. 20. Cod. Henric. t. 11.* Item, quos *Tanqueurs* vocant, qui è naui merces & personas ad littus efferunt. ¶ Igitur Leuamentarios huiusmodi originales, apud eosdem Nauicularios, easdem maiores naues permanere oportuit, quibus originis nexu tenebantur: non verò aut eam conditionem euitare, aut ad alias naues & nauicularios traduci. Sui denique cuique naui *Leuamentarij* seruandi sunt. Quomodo & communes affectus suis fundis, *l. 1. supr. communi diuid.* coloni suis fundis.

II. * Idem A. Amabiliano PF. Annon."

NAVICVLARIOS ad consortium Pistorum Vrbicorum nominatos," neque vllâ hæreditatis successione pistoribus obnoxios, absolui ab hoc munere oportebit. Quòd si hæreditario iure forsitan pistoribus teneantur, facultatem habeant, si fortè maluerint, ob vindicias" pistorum, hæreditates eidem corpori reddere, aut quibuscumque proximis defuncti cedere, vt ipsi à pistorum consortio liberentur. Quòd si hæreditatem amplectantur, necesse est successionis ratione pistorij muneris societatem eos suscipere, & ex propriis facultatibus onera nauicularia sustinere: V. C. PF. Vrbi super hac re videlicet disceptante. Dat. Kalend Iun. Triu. Constantino A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Non minùs rectè in *titulum de Pistorib.* collata fuisset: imò meliùs, ob præcipuum eius finem.
" Africæ: quod additum *l. 4. supr. de appellat.* quæ eidem hoc ipso Anno inscribitur, vnà cum *l. 3. prox.*
" à te, Præfecto annonæ, vt puto.
" De hoc loco mox.

COMMENTARIVS.

AD PISTORVM Vrbis Romæ Corpus, nauicularios deuocari verat hâc constitutione Constantinus M. & quia deuocari fuerant, absolui eos iubet: Iis tantùm exceptis, qui hæreditatem pistoriam nacti fuerant, nisi eâ hæreditate vel Corpori Pistorum, vel proximis defuncti mallent cedere: Idque omne, disceptante Præfecto Vrbis Romæ.

¶ Hæc *huiusce legis* sententia est: Ex quâ colligere mihi videor. Primùm, reuocari quadamtenus *hâc leg.* indiscretam Nauicularium ad consortium Pistorum nominationem factam à Præfecto annonæ, Præfectique vrbis disceptationi subiici: vt cæteroquin Præfecti annonæ sub dispositione Præfecti vrbis fuêre, atque ab iis acta ad Præfecti vrbis disquisitionem sæpè reuocabantur; non sine æmulatione tamen & liuore; quod docent *duæ* insuper aliæ eiusdem Constantini M. *Constitutiones*, putà *lex 2. supr. de relationibus:* & *lex 4. supr. de appellationib.* quæ hoc ipso Anno data est ad eundem Amabilianum Præfectum Annonæ.

Secundò obseruandum, *huic legi* committendam Constantineancam constitutionem: cuius fit mentio *l. 12. infr. de Pistoribus*, (de quâ exaudienda quoque *lex 17. eiusdem tit.*) scilicet Constantinus M. certo tempore ex Africâ Pistores Vrbis Romæ vsibus dirigi iusserat: Igitur cùm post eam iussionem, etiam ex Corpore Nauiculariorum quidam nominati fuissent, nominationem hanc in initum deduxit, nisi iidem facultates Pistorum Corpori obnoxias possiderent.

Postremo loco vindicanda venit *huius leg.* lectio, ibi; *ob vindicias:* Excerpta V. C. Maynardi hîc tentabant: *Si fortè maluerint obuentitias Pistorum hæreditates eidem Corpori reddere.* Probabiliter equidem, si quid mutandum foret. At enim istud defendi oportet, *ob Vindicias:* nempe Vindiciæ dicuntur, ius quod Pistorum Corpori competit, vindicandarum rerum pistoribus obnoxiarum: sic *l. 5. infr. de præd. Nauicular. Temporis præscriptionem in vindicatione rerum ad Nauicularios pertinentium:* & l. 6. d. tit. *Cui erat ille obnoxius, cuius nomine vindicatio competit.*

III. * Idem AA. Amabiliano" PF. Annonæ.

SI quis nauicularius, per obreptionem, vel quacumque" ratione INMUNITATEM INPETRAVERIT, ad excusationem eum admitti in" vllo modo volumus. ¶ Sed & si quis patrimonium nauiculario muneri obnoxium possidet, licet altioris sit dignitatis, nihil ei honoris priuilegia, in hac parte dumtaxat, opitulentur: Sed, siue pro solido, siue pro portione huic muneri teneantur. Nec enim

enim æquum est, vt patrimonio huic functioni obnoxio excusato commune onus non omnes pro virili sustineant portione PP.v. Kalend. Iun. Constantinop." Constantino A. v. & Licinio Cæs. COSS. [319.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
" *Amabiliano* huic Præf. annonæ inscribitur *lex 2. supr.* & *l.4. supr. de appellationib.*
" veluti dignitate altiore.
" *vg. admitti nullo modo.* : ortus error ex littera I præcedentis vocis.
" Delenda hæc vox : quæ occasione sequentis, vt alibi sæpè, ita & hîc infarta.

COMMENTARIVS.

REPARATIONI Nauicularіorum Corporis incumbens Constantinus M. A. D. 319. duo in eum finem *hâc leg.* constituit. Nempe Nauicularium rescripto Principis impetratâ IMMVNITATE à Nauicularіâ functione gaudere vetat; quò pertinet quoque *lex 3. infr. de præd. Nauicular.* Neque patrimonium nauicularij possidenti, dignitatis quamlibet altioris obtentum prodesse vult. ¶ Scilicet ab vnâ parte, nauicularij huic conditioni perpetuò ita obnoxij fuêre, *l.14. 19. hoc tit.* sic vt eam quocumque honore vel rescripto Principis euitare non possent, *hâc leg.* & *l.11.12. infr.* Ab alterâ parte bonorum nauicularіæ functioni obnoxiorum possessores ad nauicularіam functionem tenebantur, *hâc leg.* & *l.19.20.27.35. infr.* & *l.149. supr. de Decurionibus :* de quo plenè *infr. tit. de præd. Nauicular.* cuius tituli *lex* 1. eiusdem Constantini in eodem argumento versatur. Et quidem pro ratâ bonorum seu pro portione virili, secundum possessionis modum, *d. l.27.* pro moderatione patrimonij quæ eum ditat, *d. l.149. de Decurion.* vt ita auctoris sui munus agnoscat *l.19. infr.* ac nominatim hæredes, *l.35. d. tit.* Nequicquam ei opitulante honore : qui etsi in cæteris ei prosit, in hâc tamen parte duntaxat, vt *hâc leg.* disertè dicitur ei nequicquam prodest. Contrà, eatenus nauicularіæ inquietudinis suspicio ab eo amolienda debitísque honoris priuilegiis frui is debet, vt loquitur *d. l.20.* quatenus Nauarchiæ obnoxias functioni non retinet facultates. ¶ Cæterùm, cur Præfecto annonæ *hæc lex* (non minus quàm superior) inscribatur, præter eius argumentum docet altera illa eiusdem Constantini M. constitutio, putà *lex* 1. *infr. de præd. Nauic.*

IV. * Idem A. Helpidio."

EX quocunque Hispaniæ litore" Portum" Vrbis Romæ nauicularij nauis intrauerit, quæ onus dumtaxat" fiscale" subuexerit," eandem sine interpellatione" cuiusquam" abire præcipimus, nec vlli extraordinario" oneri deseruire, vt facilius iniuncta sibi possit implere obsequia. Dat. VIII. Id. Mart. Thessalonicæ, Crispo III. & Constantino III. COSS. [324.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Concordat verò *huic leg.* proxima eiusdem Constantini, *vers. Naues*, & tertia planè similis *lex* 8. *infr.*
" Eidem *Helpidio* inscribitur Anno 321. *lex* 1. *supr. de feriis :* (cui iungenda *lex* 3. *Cod. Iust. eod. tit.*) Anno 320. *lex.... infr. de Episcopis:* Ann. 329. *lex* 4. *supr. de falsa monetâ:* Nullibi tamen dignitas eius memoratur: etsi *d. l.* 1. *sup. de feriis* dicatur *PP. Caralis.* Hieronymus *in V. Hilarionis*, eum PP. fuisse docet: vicem Præfecti Prætorio egisse docet *lex 6. C. Iust. de ædific. priuatis*, quæ data est Anno 321.
" veluti ex *Portu Albo*, vel *portu Gaditano.*
" de Portu Vrbis Romæ affatim *lib.14. infr.*
" Hanc taxatiuam mox explico.
" fiscales species *l.33. infr.* v. plura in *Paratitlo.*
" *Subuehendi* vox hîc propria : v. *Gloss.*
Vexatione. " forte Iudicum, Vicariorum, Præfectorum annonæ, Præfectorum Vrbis, Præfectorum Prætorio.
" *Extraordinarium* onus *hîc*, extraordinarium officium *d. l* 8. *infr.* id est, aliud à subuectione specierum fiscalium ad portum : veluti vt à Portu, ad vrbem ipsam subuehat fiscales species, vel quid aliud : vel vt in ipso Portu quid agat : vel vt in transitu seu reditu quid deferat.

COMMENTARIVS.

ANGARIARI naues, quæ fiscales species ad locum debitum iam subuexerunt, in reditu seu REMEANTES vetat hâc cõstitutione Constantinus M. *Angariari*, inquam, id est, cogi ad deseruiendum alicui alteri seu extraordinario oneri, expleto iam & impleto suo : Quâ *Angariandi* & *Angariarum* voce etsi non vtatur *hæc lex*; eâ tamen vtitur Libanius in similem rusticorum qui species annonarias Antiochiam subuexerant, ad extraordinarium onus cogendi morem inuehens expresâ Oratione περὶ ἀγγαρειῶν. Item circa naues priuatorum, Vlpianus *lib.4. de Offic. Proconsulis*, quo de muneribus publicis egit : *l. penult.* §.1. π. *de Veteranis:* & Gregorius PP. *lib.8. epist.64.* Scilicet mos hîc prauus incesserat, vt nauicularij perlatis speciebus fiscalibus, antequam domum redirent, vel dum domum redirent, sæpè à Iudicibus & nonnullis aliis ad subuehenda quædam cogebantur, veluti ad lapides, ornamenta, & materiam ædificiorum transferendam. Hunc morem damnat Constantinus M. & *hac Constitutione*, & proximâ *l.5. infr.* & Tertiâ huic gemina Germanâ, quæ eiusdem argumenti est, & ad Nauicularios Hispaniarum pariter pertinet, *l.8. infr.* Damnat & Constantius

BIU Cujas

ſtantius *l.9. infr.* Denique moram aut interpellationem aliquam obiici Nauicularijs redituris domum vetat Conſtantinus: haud abſimili inſtituto, vt dixi, quo Angarias Ruſticorum, quibus Ruſticos & Agricolas, poſt allatas Antiochiam ſpecies, domum redituros angariari mos erat: Damnat Libanius *orat.* περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, & *orat. adu. Icarium, p.*464.465. eáſque adeò idem conſtitutione Theodoſij M. prohiberi vult. ¶ Ac nominatim id vt *hâc leg.* ita & *d.l.*8. de Nauicularijs Hiſpaniarum, qui ex Hiſpaniæ litoribus ad portum V. R. fiſcales ſpecies ſubuexerint, cauet. Scilicet hac tempeſtate Vrbs Roma Hiſpanienſibus commeatibus adiuta, fultáque fuit, vt præter *hanc leg.* & *d.l.*8. docet quoque Symmachus *lib.*10. *epiſt.*50. *Edita*, inquit, *eſt ratio vectigalium, quæ Hiſpanienſes atque Alexandrinos inuehere debuit commeatus*; & Claudianus 1. *in Eutropium.*

——Segetes mirantur Iberas
Horrea, nec Libyæ ſenſerunt damna rebellis,
Iam Tranſalpinâ contenti meſſe Quirites.

Iuſtinus quoque iam olim *lib.*24. ſcribebat, *Hiſpaniam ſuffeciſſe Italiæ, Vrbique Romæ, ad cunctarum rerum abundantiam, frumenti, vini, mellis, olei.* Extat denique proximo ab hinc ſæculo Regis Gothorum *epiſtola*, qua *reſtituit Romæ antiquum vectigal ſeu triticeas copias Hiſpaniæ*, apud Caſſiod. *5.var.*35. Plura nunc non addo de Hiſpaniæ dotibus, quæ aliunde repeti poſſunt ex *veteri Orbis deſcript. cap.*50. ex Pacato *in Panegyr. Theod.* Huc magis facit, nauis Hiſpanæ Magiſter, cuius meminit Horat. 3.*Carm.*6. Ad eundem nauium Hiſpanicarum Romanum commeatum reſpicit & Symmachus *lib* 4.*epiſt.*59. Apud Sidonium *Carm.*5. *v.*49. dicitur *Sardinia argentum, naues Hiſpania deferre*, ſed propter ναυπηγίαν ipſam, & Sparti abundantiam: de quo ad *veterem Orbis deſcription.* ¶ Igitur Conſtantinus M. *hâc leg.* & *d.l* 8. Hiſpanicas naues vacuas domum redire, neque angariari in reditu vult, vt ita faciliùs, citiùs mox redire poſſint cum nouis ſpeciebus. Porrò ſecuritas hæc nominatim nauicularijs & nauibus quæ ſpecies fiſcales ſubuexerint, indulgetur. *Quæ*, inquit, *onus DVNTAXAT fiſcale ſubuexerit.* Vnde apparet, angariari iure potuiſſe naues, quæ ex Hiſpania non publicas non fiſcales ſpecies ſubuexiſſent, verùm priuatas tantùm & voluptatibus deſeruientes ſpecies: veluti inter alia, equos: ſcilicet ad editiones & ludos Prætorios, Quæſtorios priuatorum, equi ex Hiſpaniâ petebantur (vtpote diuite equini pecoris,) quod teſtatur Symmachus *lib.*4. *epiſt.*60.61.64. *lib.*7.*epiſt.*105.106. *lib.*9. *ep.*12.18.19.20.22.23. & *lex* 1. *infr. de Equis curulibus.* Igitur hæ fortè naues angariari intra modum aliquem potuerunt.

---

v. * Idem A. ad Ablauium PF. P.''

NAVICVLARIOS omnes, per Orbem terrarum, per omne æuum, ab omnibus oneribus & muneribus, (cuiuſcumque fuerint loci vel Dignitatis,) ſecuros, vacuos immunéſque eſſe præcipimus: ſiue Decuriones ſint, ſiue plebei, ſeu potioris alterius dignitatis, vt à Conlationibus & omnibus oblationibus liberati, integris patrimoniis nauicularium munus exerceant. ¶ *Naues* quoque eorum, (quantæcunque'' fuerint,) ad aliud munus ipſis inuitis teneri non conuenit, ad quodcumque litus acceſſerint: Litorum cuſtodibus, & vectigalium Præpoſitis,'' Exactoribus, Decurionibus, adque Rationalibus, & Iudicibus,'' ſcituris, quòd qui hanc legem violauerit, capite punietur. Dat. XIV. Kalend. Octob. Conſtantino A. VII. & Conſtantio Cæſ. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod. Iuſtin.* Hinc tranſcripta à Valentiniano Iun. *lex* 17. *infr.*
'' *Ablauio* huic PP. hoc ipſo Anno inſcribitur *lex* 6. *infr. de Epiſcopis*: de eo plenè in *Indice.*
''quotcunque fuerint.

COMMENTARIVS.

DE IMMVNITATE ipſorum Nauicularium eſt hæc prima pleniſſimáque omnium Conſtantini M. conſtitutio (ad quam pertinet eiuſdem *lex* 7.) ex quâ repetita & tranſcripta poſteà à Valentiniano Iun. *lex* 17. *infr.* Cui additur & alterum caput de NAVIBVS ipſis non angariandis: de quo iam fuit eiuſdem Conſtantini conſtitutio *lex ſuperior* 4. vbi vid. quæ dixi: niſi quòd illa ſpecialiter ad *Hiſpaniæ* Nauicularios pertinet, hæc ad naues & Nauicularios per totum orbem terrarum, & ad quodcumque litus acceſſerint, ſunt & de eodem *lex* 8. & 9. *infr.* De priore igitur tantùm, tum deinde de ſanctione *huius leg.* hîc videndum nobis erit.

¶ 1. Pleniſſimam igitur immunitatem omnibus Nauicularijs *hâc leg.* tribuit Conſtantinus M. Et primum quidem ab omnibus oneribus & muneribus: quod & ipſum poſteà tribuit nominatim nauicularijs Orientis pro commoditate Vrbis Conſtantinopolitanæ *d.l* 7. ſicut hæc ad vtilitatem Vrbis Romæ pertinet: & Valentinianus Iun. *d.l.*17. Et iam olim immunitas data Nauicularijs annonam Vrbis Romæ iuuantibus: De quo vid. *l.*5.§.3.4.5.6.7.9. *ff. de iure immunit.*

Secunda ampliatio eſt, cuiuſcunque loci ſint & dignitatis: *Loci* inquam: id eſt, ſiue Plebeij ſint, ſiue Decuriones: vnde apparet, è Decurionibus etiam nonnullos Nauicularios fuiſſe: quod etiam oſtendit *lex* 14.16.19.25. *infr. hoc tit.* & *l.*149. *ſupr. de Decurionib. Dignitatis* rurſum, etſi Senatoriæ, etſi Equeſtris, quam poſtremam Conſtantinus omnibus Nauicularijs (poſteà proculdubio) tribuit, vt docet *lex* 16. *infr.* etſi perfectiſſimatus, etſi honorarios codicillos impetrauerint *l.*15. *infr.* Igitur & à Senatorijs & Equeſtribus collationibus: item à collatione luſtrali oblationibus eos immunes eſſe iubet *hâc leg.* Oblationibus, veluti auro oblatitio: de quo *l.*5. & 9. & 14. *ſupr. de Senator.* &

BIU Cujas

Gleb. collat. & auro oblut. Huc referatur & oblatio votorum: item aurum coronarium, de quo peculiares *tituli* extant *hoc Codice.* Hinc interim apparet, Nauiculariam functionem non semper fuisse non modò infra dignitatem Curialem, (de quo fidem faciunt aliæ quoque *leges*,) sed ne quidem infra Equestrem & Senatoriam: & sic etiam Senatores quosdam aliquando Nauicularios fuisse. Sanè idem Constantinus M. hoc ipso Anno 326. ante *hanc leg. l.4. infr. de infirm. his quæ sub Tyr.* testatur, Senatores à Licinio Tyranno ad nauicularium munus deiectos: ad quorum deprecationem recensum eorum *eâ leg.* Senatori Romano tribuit. Quare retenti quidam Senatores in nauicu lario munere, vt ex *d. l.4.* & ex *hac* discimus: sic tamen vt Senatoriis functionibus liberos esse vellet Constantinus. Alioquin & de more, qui de Nauiculariorum bonis quid possiderent, pro ratâ bonorum ad Nauiculariam functionem tenebantur: de quo v. *Paratitlon.*

¶ 11. Sanctione *huius leg.* continentur personæ, quæ Nauicularios concutere poterant, & verò fermè concutiebant, vel ad collationes & munera eos vocando, vel naues eorum angariando: quem ipsum personarum recensum habes & *l.17. infr.* vid. *Iudices*, id est, Rectores Prouinciarum, *Rationales*, qui rationibus Fisci præpositi, quósque collationum & oblationum cura manebat: *Decuriones*, ad quos spectabat munerum ciuilium distributio: *Exactores*, qui collationes exigebant: *Vectigalium Præpositi*, qui lustralem collationem & portorium exigebant: *Litorum custodes*, ἐλλιμενάρχαι qui litoribus præsidebant, ad quorum officium inter alia pertinebat, ne quisquam commeantium iniuriam pateretur: de quo dixi *supr. tit. de litor. & itiner. custod.*

¶ Illud extrinsecus ad *hanc leg.* notetur, tertiam adhuc & quidem hoc ipso Anno 326. de Nauiculariis constitutionem à Constantino M. promulgatam, quæ extat *l.1. infr. de prædiis Nauicular.* & quartam; putà *l.1. Cod. Iust. de Hæredib. Decurionib. Nauicular.* putà, vt si quis Nauicularius sine testamento & sine liberis vel defunctus esset, hæreditas eius non ad fiscum, sed ad Corpus Nauiculariorum ex quo fatali sorte subtractus, deferretur. Quæ *lex* vt obiter id obseruem, dicitur *PP.* vel potiùs data *Lastronæ*, vbi reponendum *Latronæ*, quæ Mysiæ inferioris seu secundæ vrbs erat, (ad *Latrum* fl.) cuius mentio & in *Itin. Peuting.* & in *Notitiâ Imperij*, vbi *Latris* vocatur: Constantinus certè huius Anni initio in Mysiâ inferiore extitit: de quo in *Chronico.* ¶ Ex his igitur tandem quatuor constitutionibus de Nauiculariis, apparet quàm enixè Constantius M. Nauiculariis, & nauicularię functioni, ad subuentionem annonæ Vrbis consuluerit hoc Ann. D. 326.

VI. * Idem A. ad Felicem....."

COMMODA" nobis visa est ea dispositio," quæ expressè nauicularios in hunc ordinem formauit, vt non promiscuè, sed per vicissitudines ritè seruatas, iuges cursus" agnoscerent, & exiguos" implerent: quò ita leuamentis alternantis auxilij cunctorum fortunæ, & tenuioribus" tum potissimum confirment, * nec necessitas fieret aliquos semper" longiora lustrare, ac plerisque obnoxios casibus fieri. Quod ne vlteriùs possit accidere, labor omnibus par & iustus adiunctus sit," & subsidia" pari ratione deferantur, nec tenuiores in querelas infructuosæ conplorationis" incurrant PP. VII. Id. Septemb. Karthagine" Optato & Paulino COSS. [334.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Parùm verò abest, quin *huic legi* iungenda videtur *lex* 1. *supr. de excus. Artific.* nam & eidem *Felici* eodem Anno inscribitur, imò eodem mense, fortè & die, emendato die alterutrubi.

"*PP.* quod disertè præfert Anno prox. 335. *lex* 21. *supr. de Decurionib.* & Anno ab hinc altero 336. *lex* 5. *infr. de Iudæis*: *lex* 1. *infr. ne Christ. mancip.* Et quidem Italiæ, in quâ Præfecturâ Africa fuit: inde enim huius *legis* subscriptio præfert eam *PP. Karthagine*, pariter vt eandem subscriptionem præferunt *d. lex* 1. *supr. de excus. Artificum*: & *d.l.5. de studiis*, & *d.l* 1. *ne Christ. mancip.* Et apertè in *d.l.21. supr. de Decurion.* mentio fit *Afrorum Curialium*: & *in d.l.1. de excus. Artif. Prouinciarum Africanarum.*

"æqua, moderata, vt par & iusta, & pari ratione, *f. leg.* cæterum *Commodi* vox hæc propria vid. *Gloss Commodus* σύμμετρος.

"*Dispositionis* vox hâc in re propria vid. *Gloss.* Porrò intelligit Constantinus dispositionem Felicis PP.

"*Cursus*, & *Currere*, de nauigantibus, & nauibus. Virgil. 3. *Æneid.*

——Vastúmque cauâ trabe currimus æquor.

& 4 *Æneid.*

—— Armari Classem cursúmque parari.

Vbi Seruius interpretatur *nauigationem*: Et alibi: *Ni teneant cursus.* Statius *Syluar.* 3.

Quos tibi currenti præceps ferat Adria mores.

Horatius quoque dixit:

—— Currit mercator ad Indos.

Propertius *—————— Miraris currere lintres.*

Ipsæ naues *currus*: Catullus de nuptiis Pelei:

Ipsa leui fecit volitantem flamine currum.

& cursus nauium: vid. *Gell* 10. *c.16.* apud Euripidem *Medea*, ναυτία ἁπλοΐη Æschylus in Prometheo, ναυτίλων ὀχήμασι; dictæ & naues *ambulare*, Catoni, *de re rust. c.1.* itaque & *pedes* pro remis nauibus tributi.

"an *exagogas?* de quo mox.

"γρ. & *tenuiorum potissimum confirmentur.* Quod Cujaciana *Editio iam* indicauit.

"iugibus cursibus, *supr.*

"pro *adiungatur*, iniungatur.

"*subsidia*, pro speciebus fiscalibus & annonario commeatu ad vsum publicum. Quo sensu non semel apud Symmachum.

"*Conploratio*, pro deploratione, querelis: Lactantius *lib.7. c.19. Commotus igitur Deus & periculo ancipiti, & miseranda conploratione iustorum, mittet protinus liberatorem.*

"Hæc subscriptio ostendit *hanc l.* ad Nauicularios *Africæ* pertinere: & Felicis, cui *hæc lex* inscribitur, dispositioni Africam suppositam fuisse.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE VICISSITVDINE subuectionis & commeandi inter Nauicularios seruanda est hæc Constantini M. constitutio. Nempe cùm querelæ exortæ fuissent à parte Nauiculariorum, & potissimùm à parte tenuiorum, quod *promiscuè*, seu identidē iuges cursus agnoscere, & longiora semper lustrare cogerentur, plerisque casibus obnoxij, intereà dum alij Nauicularij, conniuentiâ Iudicum, domi residerent. Felix PP. vt videtur, huic rei opitulatum iuerat, suâ *dispositione* seu ordinatione: quâ iam hunc Ordinem constituit, vt per vicissitudines iustas Nauicularij cursus agnoscerent, labórque omnibus par & iustus *iniungeretur*, atque adeò *subsidia*, id est, species fiscales, *pari* & æquabili ratione ab his deferrentur: vt ita (quod eleganter hic dicitur) *leuamentis alternantis auxilij cunctorum fortunæ, & tenuiorum potissimùm confirmarentur*. Hanc dispositionem Constantinus M. hâc constitutione suâ confirmat, ceu *commodam*, id est æquam, æquabilem, iustam, moderatam. Quæ eadem in omnibus aliis Corporibus publico operam nauantibus obtinet, & obtinere debet.

¶ Cæterùm pertinet *hæc lex* nominatim ad Nauicularios Africanos, vt ex subscriptione eius liquet, *PP. Karthagine*, qui scilicet *subsidia* deferebant, id est, species fiscales in vsus publicos siue Vrbis Romæ, cui aliàs destinata Africæ subsidia: siue vrbis Constantinopolitanæ, quò *hæc lex* spectare mihi videtur (pariter vt apertè spectat *lex 7. prox.* hoc ipso Anno data:) non tantùm ex ipsâ temporum ratione: Hoc enim tempus est, quò Constantinopolis assurgebat, verùm ex his *huius leg.* verbis, *nec necessitas fieret aliquos semper LONGIORA lustrare*: vix enim ex Africâ commeatus ad Vrbem Romam longioribus connumerabatur. Neque dubium est, etsi Africa propriè Romæ adfectata à Constantino fuerit, vt Alexandria Constantinopoli, nihilominus extra ordinem sæpè vices mutatas. ¶ Fuit autem tempus, cùm in his verbis, & *exiguos implerent*, tentabam *exagogas*, vel *exagogios*, (vt *hydragiæ* Varroni apud Nonium, & *paragogiæ* minusculi ductus *l. 10. Cod. Iust. de aquæ ductu.*) id est euectiones, vt vocantur *l. 6. infr. de prædiis Nauicular.* subuectionem, *l. 2. infr. de Nauib. non excus.* quomodo Eunapius *Ædesio p. 41.* in eadem re ἀπαγωγὴν φόρε dixit (quem alioquin locum Interpres non cepit:) Ita apud Strabonem *lib. 17.* Alexandriæ vectigal ἐξαγωγικὸν pro exportandis mercibus: quod ipsum ἐξαγώγιον vocat Iustinianus *edicto de Alexandrinis 13.* Sanè in re Nauicularia Græcæ voces plures vsurpatæ: veluti Stolus *l. 7. infr. hoc tit.* Cataplus, etiam apud *Martialem*: Hæresis naualis, *l. 9. 10. infr. de prædiis Nauicular.* hæresiatæ, *l. 14. infr. hoc tit.* Embola, Embolicæ species, de quibus omnibus ad *l. 1. infr. de can. frum. V. R.* Certè ita quoque Plautus 3. Rud. 2. *Si speras, eam euenturam EXAGOGAM Capuam saluam & sospitem.* Verùm nihil temerè hîc mutem. Elegans hîc antithesis inter *iuges cursus*, & *exiguos*: hoc sensu, vt vniuersi Nauicularij dicantur iuges cursus agnoscere, singuli verò *exiguos implere*; videlicet dum non promiscuè, sed per vicissitudines ritè seruatas sese mutuò subleuant, leuamentis alternantis auxilij.

VII. * Idem A. Nauicularijs Orientis.''

PRO commoditate Vrbis,'' quam æterno'' nomine, iubente'' Deo, donauimus, hæc vobis Priuilegia credidimus deferenda, Vt nauicularij omnes à ciuilibus muneribus & oneribus & obsequiis habeantur INMUNES: ¶ Et ne honores quidem ciuicos, ex quibus aliquod incommodum sentiant, subire cogantur. ¶ Ab administratione etiam Tutelæ, siue legitimæ, siue eius quam Magistratus, aut Prouinciæ Rectores iniungunt, habeantur INMUNES. ¶ Et vacatione legis Iuliæ & Papiæ potiantur, vt etiam nullis interuenientibus lucris,'' & viri ex testamento vxorum solidum capiant, & ad vxores integra voluntas perueniat maritorum. ¶ De proprietate etiam, vel hæreditate, vel qualibet alia ciuili causâ pulsati, ne ex Rescribto quidem nostro, ad extraordinarium iudicium euocentur, sed agentibus, in suo foro respondeant. ¶ Et, ad exemplum Alexandrini stoli,'' quaternas in frumento centesimas consequantur. ¶ Ac præterea per singula milia singulos solidos: Vt his omnibus animati, & nihil penè de suis facultatibus expendentes, curâ suâ frequentent maritimos commeatus. Acc. Kalend. Decemb. Optato & Paulino coss. [334]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

''An Orientis Diœcesis intelligitur: cuius Prouinciæ 10 in veteri Prouinciarum *Indice Schonhouiano*, 15. in Notitiâ Imperij posteà memorantur? An *Orientale* Imperium? Illud verum, vt apparet ex *f. legis.* Interim ad eosdem pertinet *lex* 14. & *lex* 32. *infr.*

'' Constantinopolitanæ.

' Æterna vrbs, æterno nomine donata: vid. *Gloss.*

'' De hoc mox dicam: An *lubente?*

'' *ne liberis*: de quo mox.

'' Στόλῳ cùm in commune sit commeatus, profectio, iter, copiæ: attamen de naualibus copiis & classe nauali propriè vsurpatur: Hesychius στόλῳ πλῆς, πλοῖα πολλὰ, ἢ ὁ τῆς νεὼς ἐμβολὴ λέγεται, τὸ εἰς ὀξὺ συνεσταλμένον. Apud eundem στολάρχης ὁ δὲ στόλα ἄρχων, ὁ ναύαρχος. Aliàs cum epitheto ναυτικὸς, vel νεῶν στόλῳ, vel πολεμικὸς. In Veteri *Inscriptione* Romæ, *p. 114. n. 4* ὑπὲρ σωτηρίας τῆ Δεσποινῆς δὲ Κυρίε αὐτοκράτορος [Κομμόδε Σεβαςῆ] οἱ ναυκληροὶ δὲ πορφυρικῆ Ἀλεξανδρίνα στόλα. Meminit quoque Suidas in v. σωσῶνι, σιτωνῆ στόλα. Ergo *stolus* est hîc *maritimus commeatus*, vt *sine l.* vocatur.

COMMEN

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA, Immunitates, Commoda varia Nauicularíis Orientis, defert hâc constitutione Constantinus M. quò his omnibus animati, maritimos commeatus frequentent: Anno D. 334. Idque omne pro commoditate Vrbis Constantinopolitanæ, à se recenter excitatæ & dedicatæ ante quadriennium fermè. Quæ priuilegia, &c. antequam excutimus, de quibusdam priùs videndum est. ¶ Primùm inscribitur hæc lex, *Nauicularíis Orientis*: ad quos pertinet quoque *lex* 14. *infr.* & *lex* 32. *infr.* atque adeò Orientis Nauicularij priuilegiis eâ comprehensis animantur, ad frequentandos commeatus maritimos, copiísque necessariis replendam Vrbem Constantinopolitanam: & quidem in nonnullis, exemplo Nauicularíorum Alexandrinorum, de quibus mox: *Orientis*, id est, Diœceseos Orientalis: cuius sub Theodosio M. decem Prouincias enumerat Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 20. 21. 22. 23. & in his Syriam, Palæstinam, imò & Arabiam: vt & Auctor vetus *notitiæ, Prouinciam*: qui tamen in numero consentiens, Arabiam omittit, & eius loco, Sofanem ponit. At posteà *Notitia Imperij* sub Theodosio Iuniore quindecim Prouincias Orientis recenset: nempe quia Phœnice, Cilicia, Syria, post Theodosium M. singulæ in duas diuisæ, imò & Palæstina in tres, sic vt quinque iam Prouinciæ additæ fuerint. Quem processum qui minùs hactenùs attendunt, Veteri isti *Prouinciarum Notitiæ* fidem derogant, eiúsque oscitantiam arguunt: cuius tamen fides etiam ab Ammiano hâc parte fermè sufflaminatur.

¶ Secundò obseruandum valdè, quod ait Constantinus M. se Vrbem Constantinopolitanam æterno nomine, IVBENTE DEO, donasse: Quibus verbis non illud indicatur, dicatam à se Constantinopolim Deo, quod alioquin testatur Auctor *Vitæ Constantini*, *lib.* 3. *cap.* 47. (quod vtique veriùs, quàm quod Nicephorus longo post interuallo scripsit *l.b.* 8. *cap.* 26. eam Dei Genitrici Mariæ consecratam: Nam & S. Augustinus sæpè testatur, nonnisi Deo dedicari consueuisse à Christianis Templa seu Ecclesias, *de Ciuitate Dei*, *lib.* 22. *cap.* 10. & aliis locis) verùm ex mandato Dei. Quid igitur Sozomenus sub Theodosio Iun. centum ferè post annis scribit, *lib.* 2. *cap.* 2. Constantinum M. ad Byzantium ædificandum animum addixisse ex ὀπτασίας τοῦ θεοῦ & πειθόμενα τοῖς θείοις λόγοις, cum antea locum propè Ilium exædificare cœpisset, de quo priore cœpto eius vid. & Zosimum *lib.* 2. quanquam & de primo illo rectè accipiatur: sic enim & sacratissimi nominis vrbs vocatur, *l. vnic. infr. de honorat. vehiculis*: Æternum ita nomen suum Constantinus dixerit: quomodo Theodosius postea *d l. vnic.* sacratissimum nomen. Alias insuper visiones & miracula ad eundem finem, longo pòst interuallo memorant Zonaras *Annal. tom.* 3. Glycas *lib.* 4. Beda *de locis Sanctis*, *cap. vltim.* Cedrenus *Anno* 18. *Constantini.* Memorantur & alia *in actis Syluestri*, quæ omnia impostura arguit rectè Baronius *Anno* 324. *n.* 141. Imò & Philostorgius *lib.* 2. *cap.* 9. & ex eo Nicephorus *lib.* 8. *cap.* 4. suauem historiam memorat circa designandum Vrbis Constantinopolitanæ ambitum, vi aliquâ diuinâ ducente, ὡς δώμας ἄνωθέν τις ἀόρατος φαντάζοιτο, τῷ φαντασμάτι διδάσκαλος. Cæteroquin *iubente Deo*, id est, volente ita Deo, dixit: quomodo Optatus Mileuitanus *lib.* 1. *Tempestas persecutionis peracta & definita est, IVBENTE DEO, indulgentiam mittente Maxentio Christianis libertas est restituta.* Hîc sanè, Constantinus ipse apertè profitetur se, *Deo iubente* (seu ex iussu diuino) *æterno nomine Constantinopolim donasse.* Nam quod Iustinianus ait *l.* 1. § *sed etsi quæ* 10. *Cod. de veteri iure enucl.* Constantinopolim *melioribus auguriis* conditam, futuræ fortè magis felicitatis sponsionem continet, quàm vt ex Dei iussu eam conditam indicet. Ait autem Constantinus se eam æterno nomine donasse. An quod *Constantinopolim* de suo nomine vocari voluerit? An quod *nouam Romam* dici voluerit? An quod æternum nomen, id est, famam ei donauerit? Istud prætulerit quis.

¶ Tertiò obseruandum Constantini M. institutum *hâc leg.* quo Vrbis Constantinopolitanæ *commoditati* prospectum iuit, prouocatis nempe Nauicularíis per varia priuilegia & commoda proposita, ad frequentandos maritimos commeatus, & ad subuehenda necessaria ad Vrbem Constantinopolitanam: de cuius aliàs institutis ad eundem finem, ad augendam inquam Vrbem illam, fidem faciunt aliæ plures constitutiones *hoc Codice*: fidem facit Zosimus *lib.* 2. faciunt Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, & Hieronymus *Chronico.*

Sanè fidem facit maximè, quòd & Alexandrinum stolum, & Nauicularios Orientis ad subuehendam ad eam vrbem annonam deinceps destinauerit: quod vtrumque ex *hâc leg.* discere licet, quod Quartò obseruandum venit. Nempe cùm antea & Africana & Alexandrina classis Vrbi Romæ destinata esset: de quâ postrema videnda Acta Apostolorum *cap.* 28. Sueton. *Octauio*, *cap.* 99. Victor *in Octauio*: Strabo *lib. vltim.* Martialis, *epist.*... Tacitus *lib.* 12. *Annal.* Seneca *epist.* 78. Plinius *Panegyrico*: Lampridius *Commodo*: Alij. Posteaquàm ad Constantinopolim animum adiecit Constantinus, iam diuisæ hæ classes, sic vt Africana regulariter cederet Vrbi Romæ: Alexandrinus stolus, & Nauicularij Orientis, Vrbi Constantinopolitanæ. Eunapius *Ædisio*, *p.* 38. 41. Ἡ μὲν γὰρ Κωνσταντινούπολις τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, καὶ μὲν τῆς παλαιᾶς χερσὸς, Ἀθηναίοις παρεῖχε τιμὴν σποπομπίαν, καὶ σεσηπὸν ἂν τὸ ἐνθένδε ἀγώγιμον; ἐν ᾧ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος ἦρκ ὁλκάδων, ἅτε τὸ ἐξ Ἀσίας ἅπασης, Συρίας τε καὶ φοινίκης, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτε, κατ' ἀπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος τὰς ἄλλας χειρώσας πόλεις ἀνδρῶν, εἰς τὸ Βυζάντιον μέτεσε. Themistius *orat.* 13. quæ habita Anno Dom. 351. de Constantinopoli agens, *p.* 291. 292. καὶ ἔρχεται αὐτῷ εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦτο πάντα ὅσα ἐν πάσῃ γῇ ἀναθήματα, καὶ ἀπαρχαί μὲν τῆδε Αἰγύπτιοι τῷ βασιλεῖ ὀπίσω ἔτη, ἀπαρχὴν δὲ Σύροι τε καὶ Ἀσσύριοι, καὶ Ἴωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς· αἱ δὲ ἀπαρχαὶ εἰσὶ νῆες γέμουσαι εὐδαιμονίας, καὶ ὅ, τι ἂν ἡ φύσις ἄριστον τέκῃ, καὶ ὅ, τι αὖ ἡ φύσις ἐν τεχνότατον δημιουργήσῃ, συμφοτᾶ ἄλλοθεν ἄλλο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο, καὶ σωαγείρει). Notum etiam Athanasio per calumniam id obiectum, quod Ægyptiacum omne frumentum supprimere statuisset. Vetus quoque *Orbis* Descriptor sub Constantio *Imp.* de Ægypto agens, *Et aliis Prouinciis vtilis est: Constantinopolis enim Thraciæ ab eâ quamplurimè pascitur, similiter & Orientalis partes maximæ*, &c. Quomodo Itimerius Sophista, apud Photium de Karthagine πόλις Ἰταλίας ὅλης τοῖς ἑαυτῆς κάλλεσι βόσκουσα. Tandem Claudiani locus insignis *de bello Gildonico*, vbi Romam sic inducit loquentem.

Tot

Tot mihi pro meritis LIBYAM, NILVMQVE dedêre,
Vt dominam plebem, bellatorémque Senatum
Classibus æstiuis alerent, geminóque vicissim
Littore diuersi complerent horrea venti.
Stabat certa salus, MEMPHIS si fortè negasset
Pensabam PHARIVM, GÆTVLIS messibus annum:
Frugiferas certare rates, latéque videbam
PVNICA NILIACIS concurrere carbasa velis.
Cùm subitò PAR ROMA MIHI, diuisáque sumpsit
Æquales AVRORA togas, ÆGYPTIA rura
In partem cessêre NOVAM: spes vnica nobis
Restabat LIBYÆ: qua vix agréque ferebat
Solo ducta Noto; nunquam secura futuri:
Semper inops, venique fidem poscebat, & anni.

Et post:

Nunc quid agam? Libyam Gildo tenet: ALTERA, NILVM.

Vbi par Roma, item Altera est Constantinopolis, quæ noua Roma. Ergo & Orientis & Alexandrinæ classis destinata Vrbi Constantinopolitanæ: Atque hæ sunt Classes Vrbis Constantinopolitanæ, quæ memorantur *l.21. supr. de diu. off.* Nisi quod extra ordinem quandoque in magno defectu Romæ, à Classi Alexandrinâ subsidium petitum. Quod testatur Symmachus *lib.10. epist.22. & 50.* sicut viceuersâ Africana aliquando extra ordinem Constantinopoli subsidio fuit, vt docet *lex 2. infr. de naufragiis.* Porrò gratuita quædam pars huius Annonæ Alexandrinæ Constantinopoli data: de quo *infr. lib.14.* fusè, & Sozom. *lib.3. cap.6.*

¶ Iam de Priuilegiis & commodis Nauicularijs Orientis propositis, annonæ Vrbis Constantinopolitanæ seruientibus, *hâc leg.* videndum est, quæ septem sunt, & quidem tres immunitates sunt ab Oneribus & Honoribus. Immunitas ab omnibus muneribus & oneribus, & obsequiis, de quâ immunitate fuit quoque iam eiusdem Constantini M. constitutio *l.5. supr.* erit Valentiniani Iunioris *lex 17.* Verùm vtraque non ad Vrbem Constantinopolitanam pertinet, verùm ad Vrbem Romam potius, quæ quidem Nauiculatiorum annonæ Vrbis Romæ seruientium immunitas iam olim fuit, vide *l.5. π. de iure immun.* §.3 4. 5.7.9. Verùm *hâc leg.* Constantinus olim in Vrbe Româ constitutam immunitatem ad Constantinopolim producit.

2. ¶ Immunitas ab honoribus ciuicis, seu municipalibus, ex quibus aliquod incommodum sentiant, id est, sumptuosis, onerosis: vt erant.

¶ 3. Excusatio à *Tutelâ*: Quod quidem priuilegium specialiter nisi daretur, immunitate generali munerum ciuicorum non comprehenderetur: vt docet *lex, spadonem 15. §. qui accepit, π. de excusat.* Ideò nominatim *hâc leg.* datur, vt cæteroquin vrbicæ annonæ seruientium immunitates pleniores sunt. Sanè, Domini nauium non habebant inter cætera priuilegia, quæ nauim habentibus dabantur, vt à tutelis vacarent, *l.17. §. pen. π. de excusat.* Sed habent ex *hâc leg.* Nauicularij, (& quidem Orientis:) qui scilicet ipsi frequentabant commeatus maritimos: sicut & Nauicularij Vrbi Romæ seruientes *l. pen. Cod. de excusat. tut.* Ergo multum interest inter nudum nauim habentem, & inter nauicularium nauigationem exercentem. Porrò excusationem Nauicularijs Orientis dat Constantinus siue à legitimâ, siue à datiuâ tutelâ. An ergo, inquies, non dat à testamentaria? Imò nam & testamentaria sub *legitimæ* appellatione venit: sicut in definitione tutelæ quæ tutela dicitur *iure ciuili permissa*, testamentariam includit & indicat, vt ostendit *lex 1. π. de test. tut.* & *§. permissum, Inst. de tutelis*: descendit enim testamentaria ex *lege*, & verbis *legis XII. Tabul.* paterfamilias vti, &c. vt docet *d.l.1.* & *l.20. eod. tit.* & Vlp. *fragm.t.11.§.17.* Ab hac immunitate excepti postea ab Honorio *d. l. pen. Cod. de excusat. tut.* minores sui ordinis: quam tutelam Nauicularij amplecti tenentur.

¶ 4. Quartum priuilegium est immunitas *legis Iuliæ & Papiæ decimariæ*: scilicet ex *L. Iul. & Papiâ*, coniux ex supremâ coniugis voluntate solidum capere non poterat, sed decimas tantùm certis casibus, nisi interuenientibus liberis, id est, nisi liberos communes haberent: de quâ *leg.* plenè dixi *in l. Iuliâ & Papiâ*: eius meminit quoque *lex 2. supr. de iure liberorum*, eodémque pertinet *lex 2. supr. de inoff. dotib.* Verùm eius *legis* immunitas datum *hâc leg.* Nauicularijs Orientis: pariter vt iam olim datæ à Claudio Imp. Naues mercaturæ causa fabricantibus vacatio *legis Papiæ Poppeæ*, teste Suetonio in *Claudio, c.18. 19.* Sanè huius nominatim capitis, *Legis* inquam *decimariæ* immunitas Nauicularijs Orientis datur iustissimâ ratione, vtpote frequentantibus maritimos commeatus, quibus ideò nil imputari potest si liberos non suscipiant, vtpote quorum vita salo iactatur, neque domi consistant. Tandem sublata *hæc lex Iulia Papia decimaria* partim in sp. saltem *l.124. supr. de Decurionib.* in totum à Theodosio Iun. per Orientem *d. l.2.* (ex quâ *l.2.* desumpta *lex 2. Cod. Iust. de iure liber.* cuius etiam *legis 2.* meminit *lex vltim. supr. de legit. hæredit.*) & *l.3. supr. de iure liber.* At non & ab Honorio per Occidentem, vt docet *lex vlt. supr. de iure liber.* posterius enim id factum.

¶ 5. *Quintum* priuilegium est, Fori, vt ne Nauicularij Orientis ad extraordinarium iudicium seu forum euocari etiam ex rescripto Principis possint, verùm vt agentibus, in suo foro (nempe vti consistunt) respondeant. Scilicet rescripto Principis, petente aliquo ex litigatoribus, quandoque iustâ de causâ ad extraordinarium Iudicem lis trahebatur: de quo est *lex 2. supr. de off. Iudicum omnium*: (quæ hoc ipso Anno 334. data est) *lex 9. supr. de iurisdict. l.4. 5. de denunc. vel edit. rescripti: l.1. supr. de dilat.* (seu *lex 2. Cod. eod.*) quibus addatur & Paulus 5. *sent.* §.1. At enim Constantinus M. pro priuilegio, Nauicularijs Orientis id tribuit, vt ne ad extraordinarium Iudicium suum extra forum suum, conuenti etiam rescripto, trahi possint: Quomodo & Sacerdotibus, & Curialibus id priuilegium datum, ne vltra terminos propriæ ciuitatis iubeantur sui exhibere præsentiam: *l.60. supr. de Decurionib.* imò quomodo idem Constantinus M. hoc ipso Anno 334. pupillis, viduabus, morbo fatigatis & debilibus simile priuilegium dedit, vt ne rescripto Principis, ad Comitatum Principis ex foro suo extrahi possent: *d.l.2. supr. de off. Iudic. omn.* seu *l. vnic. Cod. Iustin. quando Imperator*: cuius postremi rationem hanc reddebant Græci, quod inhumanum esset huiusmodi personas σκύλλεσθαι ταῖς ὁδοῖς, id est, *vexari & fatigari itineribus*, quò pertinet & quod dicitur *l vlt. infr. de Episcopali iud.* Quæ ipsa ratio huic Nauicularium priuilegio substernenda est, vltimo fine adhuc addito, ne alioquin annonæ vrbicæ detrimentum capiat. Porrò priuilegium

BIU Cujas

istud ad causas ciuiles coarctatur. In criminalibus igitur Nauicularius ad extraordinarium Iudicem trahi potuit.

¶ 6. Sextum commodum est *Epimetri* quod Nauiculariis Orientis defert *hâc leg.* Constantinus M. scilicet vt quatenus Centesimas in frumento consequantur: Nempe Epimetri loco & pro diametris, id est, pro intertrimento frumenti, quod ex Oriente Constantinopolim subuehitur, *pour la descale, pour le deschet:* scilicet circa frumentum publicum susceptum versantibus, pro diametro (quod necessariò incurritur, antequam id tradatur vel perferatur) aliquid dabatur, vt dispendium istud sarciretur ad exemplum Nauiculariorum Alexandrini Stoli, vt docet *hac lex*, & *lex* 1. *infr. de frum. Alex.* nauiculariis Orientis, de quo est *hæc lex:* Nauiculariis Africanis, de quo est *lex* 36.38. *infr. hoc tit.* & *lex* 3. & 5. *infr. de naufragiis* (ac proinde, in vniuersum de huiusmodi Centesimarum Nauiculariis tributarum Epimetro, sunt *hoc Codice*, *sex leges:*) pariter vt aliis susceptoribus specierum quæ huiusmodi intertrimento obnoxiæ sunt, aliquid Epimetri loco dabatur: putà Suariis, de quo est *l.4. infr. de Suariis*, & *susceptorib.* & aliis *l.3. 14. 15. 21. supr. de susceptorib.* etiam redituum domus Principis, *l.11. sup. de iure fisci:* (vt proinde vndecim constitutiones *hoc Codice* de his Epimetris in vniuersum occurrant.) Modus porrò Epimetri huius varius fuit, pro itinere scilicet & longinquitate itineris, vt docet *lex* 21. *supr. de suscept.* Alexandrino sanè stolo, seu Nauiculariis Alexandrinis datæ quaternæ Centesimæ, id est, quatuor libræ in Centum libras frumenti: Quod ipsum Nauiculariis Orientis à Constantino *hâc leg.* tribuitur: cum tamen Africanis Centesimæ tantùm datæ fuerint, *l.36.* & *l.38. infr. hoc tit.* pariter vt susceptoribus annonæ Alexandrinæ, *l.3. supr. de susceptorib.* & aliis susceptoribus aridorum fructuum, *d.l.14. 15. supr. de suscept.* vel etiam Quinquagesimæ, aut Quadragesimæ, *d.l.21. supr. de suscept.*

¶ 7. Postremum commodum est *Salarij*, superiori proximum; quòd Nauiculariis Orientis per singula milia frumenti quæ Constantinopolim subueherent, (ex Alexandrinæ videlicet ciuitatis conditis, vt docet *lex* 32. *infr.*) singulos solidos præberi iubet. Quod nullis aliis Nauiculariis præbitum reperio. Quod tamen posteà translatum videtur ad Alexandrinos & Carpathios, *l.32. infr.* Et sanè tum ex *principio*, tum ex *fine legis* colligitur satis, institutum vt existimo nunc primum à Cõstantino in Oriente nouo, huic corpori Nauiculariorum ad annonam Vrbis Constantinopolitanæ, ita illum prouidere voluisse, quò videlicet priuilegiis animarentur; atque inter cætera eo, quod nihil penè de suis facultatibus expendere cogerentur. Tandem ex his colligitur, pro commoditate Vrbis Constantinopolitanæ, Constantinum & nouum in Oriente Nauiculariorum Corpus constituisse, & priuilegiis commodísque omnibus ornatum & auctum iuisse, quæ Africanis, quæ Alexandrinis iamdudum competebant: imò etiam in nonnullis, maioribus.

VIII. * Idem A. ad Seuerum.''

NAVICVLARIOS Hispaniarum, neque ad extraordinaria'' teneri officia, neque alicubi retentos moras sustinere oportet, sed Relatorias traditarum specierum intra decem dies à Susceptoribus percipere. ¶ Cúmque ad aliquas Insulas, Portus,'' Litora, Stationes'' accesserint, ostensis Relatoriis nullam prorsus inquietudinem sustinere. Dat. XIV. Kalend. Iun. Nepotiano & Facundo COSS. [336.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Concordat verò *huic* gemina-germana eiusdem Constantini *lex* 4. *suprà*, & altera *lex* 5. *supr.*

''*Seuerum* hunc Magistratum Hispaniarum fuisse satis vel ex *ipsâ leg.* colligi posset: Sed enim eum *Comitem Hispaniarum* fuisse exertè docent trium aliarum constitutionum Inscriptiones *hoc Codice*: putà *l.2. supr. de fide test. l.5. supr. de donat. l.3. supr. de maternis bonis.*

''Extraordinaria officia *hîc*: extraordinarium onus, *d.l.4 supr.* vbi vide quæ dixi: aliud munus; *l.5. supr.*

''Hæc tria, *Portus, litora, stationes*, pariter ita coniunguntur *l.2. supr. de litorum & itin. cust.*

''*Stationes*, nauium scilicet.

COMMENTARIVS.

ANGARIARI naues & nauicularios Hispaniarum, nominatim eos qui species (fiscales videlicet) subuexerint, vetat rursum Constantinus M. *hâc leg.* pariter vt geminâ-germanâ *l.4. sup.* vbi plura dixi, & quidem etiam de Nauiculariis Hispaniarum. *Angariari*, inquam, (id est, ad aliud munus, vt dicitur *l.5. sup.* vbi vid. quæ notaui: ad extraordinarium onus seu officium) cogi: siue in ipso loco, vbi species tradiderint, siue in reditu transeuntes in Insulis, stationibus, litoribus, ad quæ accesserint. Quæ & ipsa sententia est Constantini *tertiâ constit.* circa nauicularios omnes per Orbem terrarum, *l.5. in fin. sup.* eadémque est *l.9. inf.* Denique *retineri* eos vetat, morámque iniici: quæ vtique de facili iniiciebatur, intereà dum vel relatoriæ his non dantur, in loco ad quem species pertulerunt, vel exhibitæ in loco per quem in reditu transeunt, non inspiciuntur: *Relatoriæ*, sunt apochæ, seu securitates (vt vocantur *l.21. & 26. infr. h.t.*) quæ nauiculariis dabantur, peracto officio perlatísque speciebus ab iis qui species susceperãt ceu à susceptoribus, vt vel *hæc lex* satis ostendit: quibus denique fides peracti à se officij fiebat, *d. l.26.* & susceptí oneris, (à susceptore videlicet) *d.l.21. Relatoriæ* ideò dictæ, quia eas pro delatis traditis speciebus inuicem referebant, seu *reputabant*, quâ voce vtitur non semel *d.lex 21. & 26.* non vt quidam censent, quia his relatio fiebat traditarum specierum. Igitur huiusmodi Relatorias nauiculariis tradere iubentur susceptores intra decem dies, neque vlteriorem

BIU Cujas

riorem moram his obiicere: Quæ temporalis decendij præscriptio notanda: Nempe spatium hoc decendij & ipsi fermè Nauicularij perlatis speciebus, domum redituri capiebant, ad reficiendam fortè nauem, & apparatum nauticum. Item ostensis istis Relatoriis, in reditu statim à Litorum per quæ transibant custodibus dimitti iubentur, vt *hâc leg.* ita & *d.l.5.*

IX. * Impp. CONSTANTIVS A. & Iulianus Cæs. Olybrio P. V."

NVLLAM vim oportet Nauicularios" sustinere, delegatas" species annonarias transferentes, nec concussiones perpeti, nec aliquod" genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate potiri: decem auri librarum multa proponenda his, qui eos inquietare temptauerint. Dat." Kal. Iun. Rom." Constantio IX. & Iuliano Cæs. II. COSS. [357.]

NOTÆ.

* *L.1. Cod. Iust. eod. tit.*
"Romæ: Quanquam videtur hîc reponendum *Orphiti P. V.* nomen: qui sanè hoc Anno P. V. fuit, vt docet Ammianus *lib.16.p.75.& l.2.supr.de Gladiatorib.* Olybrius enim demum sub Valentiniano P. V. fuit.
"Naucleros, *Cod. Iust.*
"De hac *delegandi* voce, vid. *Glossar.*
"aliud quod.
"vid. infr. in *Commentario.*

COMMENTARIVS.

ANGARIARI, CONCVTI nauicularij à Constantio vetantur, species annonarias transferentes, vel iis translatis remeantes, in itu & reditu: *Angariari* (quod & ipsum iam tribus constitutionibus à Constantino M. vetitum *l.4.* vbi vid. quæ notaui, *5.8.supr.*) id enim est quod vult Constantius, cùm eos *nullam vim sustinere oportere* præcepit, *nec aliquod genus incommodi perpeti*, item *venientes & remeantes omni securitate potiri*: Item *concuti*; quod & ipsum prohibitum ab Honorio, *l.29.36.& 37. infr. hoc tit.* nempe variæ prædæ in hos sæpè agebantur à Iudicibus & Apparitoribus, vt docet *d. l.37.* vbi dicam. Igitur securam vndique ἀνολκὴν καὶ καθολκὴν, nauicularijs *hâc leg.* parat: siue onustas annonâ naues adducant, siue è portu soluant. Similiter & naues naucleríque merces transferentes à concussionibus, vindicantur, *l.vlt. sup. de litorum & itin. cust.*

¶ Porrò pertinet hæc constitutio ad Annonam Vrbis Romæ; & Nauicularios ei seruientes, vt ostendit ipsa Inscriptio *legis*: inscribitur enim *Præfecto Vrbis*: tum subscriptio, dicitur enim hæc *lex*, *Data Romæ*: vbi hoc tempore Constantius agebat; quod præter Ammianum *lib.16.* Themistium *nat.13.* Symmachum *relat. ad Valentin.* Hieronymum *in Chronico*, Auctorem *Chron. Alex.* Consularia *Idaciana*, docet quoque subscriptio *legis 5. supr. de Numerariis.* Illud tantùm mirum, Datam hanc *Kalend. Iun. Romæ*: cùm tamen disertè Ammianus scribat Constantium 4. *Kalend. Iun.* inde digressum, trigesimo postquàm eò venerat die. ¶ *Pœnæ* obseruanda pecuniatia decem librarum auri: cuius loco capitalis placuit Constantino M. in sp. *l.5. supr.* Valentiniano Iun. cum proscriptione bonorum *l.17.*

X. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Ampelium Proc." Africæ.

NAVICVLARIOS Africanos, qui idonea publicis dispositionibus" ac necessitatibus ligna conuectant, priuilegiis concessis dudum, † rursùs augemus. Dat. III. Id. Mart." Hadrianop. diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"*Ampelius* (posteà P.V.) Proconsul Africæ: Ammianus *lib.23.p.356. Post hunc, vrbem rexit Ampelius, cupidus ipse quôque voluptatum, Antiochia genitus, ex Magistro officiorum, ad Proconsulatum geminum, indéque multo postea ad Præfecturæ culmen euectus.* Meminit quoque Himerius Sophista apud *Photium n.165.* Ampelij Proconsulis, eiúsque filij.
"*Dispositionibus*, id est, prouisionibus: vid. *Glossar.* † à quo?
"*vel. Maij*: Neque enim adhuc Hadrianopoli mense Martio erat Valentinianus; verùm decurrente demum ad finem mense Aprilis, & mense Maio: vid. *Consul. Theod.* Et certè hoc ipso die III. *Id. Mai*, datæ Hadrianopoli *lex 8. supr. de cohortal. l.58 supr. de Decurion. l.9 supr. de exactionib.* quæ vltima data ad Dracontium Vicar. Africæ.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. constitutiones quatuor sequuntur *hoc tit.* de Nauicularijs, vt & sex aliæ *prox. titulo, de prædiis Nauicularior.*, & vndecima, *l.2. infr. de naufragiis*: Quæ Valentiniani studium arguunt, consulendi annonæ vrbicæ, pari instituto quo *de Pictoribus* multa constituit: de quo, *tit. de Pictoribus infr.* PRIVILEGIA Nauicularijs Africanis, qui ligna nominatim ad necessitates vt puta Vrbis Romæ connectabant, dudum concessa, rursum confirmat *hâc leg.* Valentinianus Senior. A. D.364. initio Principatus sui. Quâ parte de tribus videndum est.

BIU Cujas

¶ Primò obseruandum, ex Nauicularijs, (& quidem Africanis,) quosdam lignorum conuectioni ad necessitates Vrbis Romæ obnoxios fuisse: Quod etiam ostendit altera eiusdem Valentiniani constitutio (sexennio fermè post lata,) putà *lex 13. infr. hoc tit.* ex quâ & illud apparet, ad lauacrorum, seu Thermarum necessitatem hæc ligna subuecta. Id ipsum etiam ostendit Symmachus *lib. 10. epist. 58.* vbi agens de mancipibus Salinarum, qui & ipsi lignorum functioni obnoxij erant (de quibus *suo titulo, infr. de mancipibus Thermarum:*) ad paucos redactis inter cætera, *Vrgente*, inquit, *defectu, Nauicularios æquè lignorum obnoxios functioni, ad parem sollicitudinem vocare cæperunt, vt vtriusque Corporis cura coniuncta indiscretum munus agnosceret. At illi nonnullos de turmalibus suis tradere maluerunt, quàm in societatem tanti oneris conuenire. Itaque factum est, vt iisdem volentibus certi homines Mancipibus iungerentur*, &c.

Secundò obseruandum, non omnes Nauicularios isti functioni lignariæ obnoxios fuisse, verùm certo tantùm quodam numero, è corpore illo delectos: cuiusmodi sexaginta deputantur, *d. l. 13. infr.* cuiusmodi etiam nonnulli à Nauicularijs traditi certi homines, in specie quam tractat Symmachus *superiore loco.*

Tertiò obseruandum, ex Africâ ligna subuecta Romam idonea publicis dispositionibus & necessitatibus.

Quartò notandum, hisce nauicularijs Priuilegia quædam dudum concessa fuisse, iam olim, verùm ea nunc rursum confirmari à Valentiniano: proculdubio quia eis adempta fuerant, & quidem à Iuliano Imp. Nam & alia quamplurima hoc ipso Imperij sui principio Valentinianus explosâ Iuliani nouitate iuxta priscum morem restitutum iuit, vt docet vel *lex 10. supr. de erog. mil. ann. l. 9. supr. de exactionib.* (quæ & ipsa 111. Id. Maij Hadrianopoli pariter data, paritérque ad Africæ Magistratum.) Item *l. 6. supr. de Medicis & Profess. l. 4. supr. de Legat. lex 1. infr. de priuil. Corporat. V. R.* quæ *huic* omninò argumento respondet: ea quippe Valentinianus priuilegia, quibus pro reuerentiâ Vrbis Romæ varia hominum corpora, vel priscarum *legum* cautione, vel antecedentium Principum humanitate aucta fuerant, pariter confirmat, vel etiamsi in aliquâ parte titubassent, restitutum it. Quod *huic leg.* omninò conuenit: sícque ex vtraque colligere licet, Iulianum Corporatorum Vrbis Romæ necessitatibus seruientium priuilegia imminutum iuisse, & in his quidem Nauiculariorum: Valentinianum ea restituisse, vt ita Vrbicæ vtilitati consuleret: cui non meliùs consulitur quàm per priuilegia, iis, qui vtilitati isti consulunt, concessis.

XI. * Idem AA. ad Symmachum" P.V.."

QVISQVIS ex nauicularium corpore, defugiens solita munia, ad honores indebitos venit, in corporis sui consortia reuertatur: &c." Dat. 111. Id. Ian." Med. Valentiniano & Valente AA. coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda huic, *lex 2. infr. de præd. Nauic.*
"Pater hic est eius Symmachi qui & ipse Ann. 384. seu vicennio post, P.V. fuit, & cuius Epistolæ hodie extant: De quo mox plura.
"Romæ. "quæ sequuntur *d. l. 2.*
"Iun. *d. l. 2.* alterutrubi error.

COMMENTARIVS.

REPARATIONI Corporis Nauicularium *hâc leg.* Valentinianus Sen. incumbit: Nempe, Nauicularios, qui ad HONORES indebitos conscenderunt, ad Nauicularium Corpus retrahi iubet *hâc constitutione suâ:* cui iungenda ceu eiusdem constitutionis pars *lex 2. infr. de prædiis Nauicular.* Quibus duabus inter se coniunctis id in vniuersum agit Valentinianus, vt & personas Nauicularium, quæ munia solita defugerant, ad Corpus Nauicularium retrahat, quæ *huius l.* sententia est: & fortè etiam ex parte *legis 3. in pr. infr. de præd. Nauicul.* item vt res seu patrimonia Nauicularium, quæ in extraneos transierant, ad corporis Nauicularium ius retrahantur, quæ *d. l. 2.* sententia est: Nempe Nauicularium Corpus debilitatur, & verò hâc tempestate duplici hâc ratione debilitatum fuerat: & personis, & rebus aliò translatis: Quod vtrumque reuocat Valentinianus Sen. vrbicæ annonæ & vtilitati consulendi studio: quod inter hæc imperij sui initia variis constitutionibus similibus professus est, vt docent *leges* eius *de Victoribus*, quæ similia his continent: Idque ad suggestionem Symmachi P. V. cui *hæc lex* inscribitur: de quo Ammianus *lib.*.. testis, quod *eo instante vrbs sacratissima otio COPIISQVE abundantiùs solito finita sit.*

XII. * Idem AA." ad Demetrianum PF. Ann. Afric."

SI quis Nauicularium, ex Nostræ Perennitatis indulto, fori translationem potuerit optinere, fructu careat impetrati: Circa fœminarum verò personas Veterum statuta teneantur, vt in quibus foris antiquâ eas dispositione constet adscribtas, illic nauicularij oneris munus agnoscant: Vt enim in litibus causísque priuatis fora easdem sequi conuenit maritorum, ita in publicis necessitatibus originis debent seruare rationem. Dat. Prid. Id. Maij, Triu." Valentiniano NB.P. & Victore coss. [369.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex 2. infr. de naufragiis*: quæ eidem *Demetriano* inscribitur, & ad idem argumentum pertinet: subscriptio tantùm variat.
" Addatur & tertium *Gratiani A.* nomen, vt sanè etiam additur *d. l. 2.*
" *Præfectus* Annonæ Africæ peculiaris fuit: veluti Demetrianus & Amabilianus *l. 2. 3. supr. hoc tit.* Denique peculiaris Præfectus Annonæ (Vrbi Romæ destinatæ) in Africâ fuit: quod etiam ostendit *lex 36. 38. infr. hoc tit.*
" *Acc. Aquis* (ita enim γρ.) *Lecta Actis*: ita habet subscriptio *d. l. 2.* quæ hîc addenda.

COMMENTARIVS.

VBI, seu QVO LOCO, QVO FORO, Nauicularij, & Nauicularię, Nauicularium munus agnoscere debeant, *hâc constit.* definit Valentinianus Sen. Ann. D. 369. nempe ibi, vbi *antiquâ* dispositione adscripti sunt, siue de viris, siue de fœminis agatur: nullâ translatione vel mutatione inductâ, aut per rescriptum, aut per coniugium: scilicet Nauicularij fori translationem impetrare prohibentur ex rescripto Principis: & si impetrauerint, Rescriptum nullius momenti est. *Fori translationem*, id est, vt alibi conueniantur, teneantur, & respondeant, nauicularię functionis nomine, quàm vbi olim adscripti fuerunt: Id enim per *forum*, & *fori translationem*, hîc accipiendum est, quod sequens caput de feminis clarè ostendit: *Forum* est, non tantùm in quo quis priuato nomine conuenitur, vel ob delictum, quo sensu communiter forum cuiusque, foríque præscriptio dicitur: verùm vbi quis ob publicas necessitates conuenitur, ibíque publicas functiones subire cogitur. Nihil igitur *hæc lex* pertinet ad eam fori translationem, quâ quis extra forum suum trahitur rescripto Principis, vt aduersario respondeat, de quo dictum, *l. 7. supr.* Ergo ibi nauicularium functionem subire Nauicularius cogitur, vbi adscriptus iam olim est: ne videlicet alioquin confusio stationum, Corporúmque generetur, atque ita vtilitas publica destituatur, obtentu huiusce translationis: quam nonnulli sæpè affectabant, vel priuatâ aliquâ ratione, vel æmulatione, vel odio: Ergo neque rescripto Principis fori translatio hæc rectè fit.

¶ Imò (quod secundum caput de feminis) neque *Coniugio*: Nempe, etsi in litibus causísque priuatis mulieres forum maritorum sequantur (quod vulgatum est, de quo etiam *l. 7. supr. de iurisdict.*) attamen publicarum necessitatum, functionum, & munerum alia ratio est: scilicet feminæ horum respectu, maritorum forum non sequuntur, verùm originali suo foro semper respondent, *hâc leg. & l. vn. C. Iust. de mulierib. in quo loco munera sexui congruentia vel honores agnoscant: l. vlt. §. 3. ff. ad municipal.* Denique alia ratio est litium causárúmque priuatarum, vt apertè hæc differentia hîc proponitur, alia publicarum functionum: Harum respectu, mulierum forum non mutari publicè interest: illarum ratione mutari coniugij nexus & vinculum deposcit: domicilium enim mariti, domicilium matrimonij est, *l. mulierem, ff. de ritu nupt.* Publicarum inquam functionum, quæ modo patrimonij sunt: Alioquin quantum ad publica munera, seu honores, quæ personis cohærent, & horum quoque respectu mulier incolatum & forum mariti sequitur. Quæ duæ differentiæ notandæ sunt.

XIII. * Idem AA." ad Olybrium P. V."

SICVT olim" de Linteonibus" & Nauicularijs Diuus Constantinus † instituit, ita nunc ex omnibus" sexaginta ad præsentis" necessitatis teneantur INPENSAS" ¶ Quos tamen idoneos & communis dilectus" adseruit, & facultatum inspectio CONPROBAVIT, & sententia Tuæ Sublimitatis adstrixit:" ¶ Quibus, si quem aut necessitas fatalis, aut inopia repentina, aut aliquis casus inuiderit, aut vocationibus" obnoxiis oportebit idoneum subrogari. ¶ Sed sollicitâ inspectione prospiciatur, ne à quoquam ampliùs postuletur, quàm necessitas exegit" lauacrorum, vel instituta iamdudum forma præscribsit. Dat. IV. Non. Decembr. Triu. Valentiniano NB. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
" Et *huic leg.* addendum Tertium *A.* id est, Gratiani Augusti nomen.
" *Olybrius* P. V. Romæ sub Valentiniano Sen. v. *Prosopogr.*
" Ita omnes Editiones, Tilliana, Cujaciana, Lugdunensis: in Parisiensi postrema, errore editum *enim*, pro *olim*. Et sanè *huic* respondent mox illa, *ita nunc.*
" An *Lintronibus*? qui iidem sint cum *Lintrariis. Lintrarius, Lintrio*: vt *Lintearius, Linteo*? De eo mox.
" & Lintronibus & Nauicularijs.
" lauacrorum: vid. *fin. leg.*
" an operarum? an collationis? " *delectus.*
" γρ. *ex vacantibus*: de quo mox: Quid si *aut vacatio ex omnibus obnoxiis.*
" *exigit.*

COMMENTARIVS.

DE LIGNORVM functione, ad lauacrorum seu Thermarum Vrbis Romæ vsum, est hæc Valentiniani Sen. constitutio, de quâ fuit iam *suprà* altera *l. 10.* vbi plura de hâc functione, quæ sanè Nauicularijs incumbebat: Eam verò iunctim incubuisse Mancipibus Salinarum & Nauicularijs

BIU Cujas

suâ tempestate ostendit Symmachus, *lib.*10.*ep.*58. de Mancipibus quoque testis eiusdem Valentiniani constitutio ad eundem Olybrium P. V. *lib.vnic. infr. de mancip. therm.* Hâc verò tempestate & Nauicularios & Linteones, ex Constantini M. instituto ad hanc lignariam functionẽ obnoxios fuisse *hæc lex* testatur: vbi mirum, *Linteones* Nauicularijs hanc ad rem sociari: cùm Linteones, seu Lintearij fuerint opifices vestis lineæ contexendæ ad Principum vsus, sub Comite S.L. vt docet *lex* 8.16. iuncta *l.6. supr. de Murilegulis:* quibus, quid commune esse potuit cum Nauicularijs? Illud, inquam, mirum: Quare fuit tempus cùm crederem, Hîc *Lintriones*, seu *Lintrarios* reponendos, qui scilicet lintres exercebant, Nauicularijs proximi: Lintriones inquam; quomodo *Linteones*, & *Linteary* promiscuè dicuntur. Sed tamen nil temerè hîc mutem. ¶ Vt vt sit, Constantini M. institutum hâc in re sequitur Valentinianus *hâc leg.* Constantini M. cæteroquin institutorum sequacissimus: vt docent tot aliæ eius *leges*: veluti *lex* 4. *supr. de Legatis*: *lex* 17.18. *supr. de Prætorib.* *lex* 1. *supr. de secundo lapsu*: *l.*4. *infr. de Suariis*: *l.*12. *infr. de Pictoribus*: *lex* 2. *supr. de legit. hæredit.* *lex* 1. *supr. de natural. fil. l.*5. *supr. de relation.*

¶ Ergo quatuor de his, de Lignariâ hâc functione *hâc leg.* constituit Valentinianus. Primùm, de *Numero* eorum: nempe iubet 60. ex omnibus Linteonibus & Nauicularijs ad præsentis necessitatis impensas teneri, quod ipsum à Constantino institutum fuerat. Secundò de eorum *Delectu:* nempe communi Linteonum & Nauiculariorum delectu eligendos, quomodo sanè in hoc ipso argumento Symmachus P. V. *d. epist.*58. ait, *Nauicularios à mancipibus ad parem sollicitudinem vocatos, nonnullos de turmalibus suis tradidisse*: & sic iis volentibus certos homines, Mancipibus iunctos, denique sui Corporis adiudicatos assensu. Et quidem deligendos idoneos facultatibus sententiâ Præfecti Vrbis accedente, quæ huic functioni adstringantur: quomodo sanè in hoc ipso rursum argumento Symmachus P. V. *d. epist.*58. ait, *Gesta se disceptante confecta, quibus voluntas Nauiculariorum nonnullos mancipibus deputauit.* Tertiò de *subrogatione:* Deinceps scil. subrogandos in deficientium ex his 60. locum idoneos ex *Vacantibus obnoxiis* (ita enim hîc lego:) Ita rursum Symmachus, in hoc ipso argumento, *d. epist.*58. ait, cum mancipes Salinarum ex magno numero ad paucos redacti necessitatis publicæ molem ferre non possent, delatâ supplicatione meruisse, vt hi qui decreti atque excusati antea fuerant redderentur, & ex aliis Corporibus seu Vacantibus, iusta supplementa incunctanter acciperent. [Itaque Nauicularios æquè lignorum obnoxios functioni, ad parem sollicitudinem vocare cœpisse:] *Vacantes* hi, *otiosi* dicuntur *l.vnic. supr. de mancipibus*, (quæ ad hoc ipsum argumentum & nominatim ad *epist.* 58. Symmachi pertinet) *Quicunque vel rescripti aduersus veteres sanctiones subreptiuè defensione munitur, vel de minusculis corporibus, aut certè otiosis idoneus adprobatur, functione Mancipatus est addicendus.* Vacui vocantur *l.*3. *infr. de Naufragiis*, in simili prorsus argumento. *Et quia Ordinem vestrum ampliari etiam hominum adiectione gaudemus, quoscunque Vacuos publico inueneritis officio, in complexum vestri Ordinis adplicate.* Postremum est de *Modo* impensarum: nempe non amplius à quoquam postulandum, quàm necessitas lauacrorum exigit, vel instituta iamdudum forma præscripsit. Nempe, hinc colligitur, maiorem lignorum molem per concussionem quorundam Romæ exactam ab his, quàm iustum esset, quámque Thermarum publicarum necessitas Romæ exigeret. Cuius superexactionis Valentinianum Olybrius P. V. commonuerit. Olybrius inquam: *calumniarum* (& sic calumniosarum exactionum) *acerrimus insectator, iustorum distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus*: quo inter cætera elogio eum persequitur Ammianus Marcellinus *lib.*27. *p.*396.

XIV. * Imppp. Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. ad Modestum PF. P.

Vxta eum tenorem, quem à Diuo Principe Constantio, datâ Musoniani" clarissimæ memoriæ PF. P. executione, constat esse roboratum, intra Orientales" Prouincias nauiculariorum corpus impleri iubemus. ¶ Eâ videlicet statutorum ratione seruatâ, vt per Eminentiam Tuam numerus nauiculariorum designetur, tam intra Orientem," quàm intra Ægyptiacas partes," qui præsenti posit intentione" compleri: ¶ Excusandis" videlicet, pro denûm milium modiorum luitione," quinquagenis numero iugis in annonariâ" præstatione dumtaxat: ita vt vestes" adque equi," cæteræque canonicæ" species, ab indictione eadem non negatur." ¶ Ad conficienda verò competentia nauigia Prouincialibus" cunctis primitùs materiæ postulentur: reparationem deinceps per singulos annos hisdem nauicularijs ex concessa iugorum inmunitate curaturis. ¶ Eorundem autem nauiculariorum, ex fide, nobis nomina, loca, substantiæ nuntientur, breuibus duplici ratione conscriptis: quot videlicet de veteribus, quotque sint & quales recenti adsocietate" delecti. ¶ His autem nauicularijs qui fuerint instituti, seruari priuilegia Africana" decernimus, ita vt facultatibus propriis, per succedaneas hæreditatum" vices, perpetuò sint obnoxij functioni. ¶ Et * sunt Corpora, de quibus nauicularij ex Indictione Quinta" decimâ constituendi sunt, iuxta sacram iussionem. Ita:" Ex Administratoribus, cæterísque Honorarijs viris (præter" eos qui intra Palatium Sacrum versati sunt) de cœtibus Curialibus, & de veteribus idoneis" Nauicularijs, & de ordine Primipilario, & de Senatoria dignitate: vt" si qui voluerint, freti facultatibus, consortio nauiculariorum congregentur. Dat. III. Id. Febr. Constantinop. Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*
" *Modestus* sub Valente Imp. PP. Orientis, vt vel ex argumento *huius leg.* colligere est: vbi agitur de Oriente & Ægypto: vid. de eo *Prosopogr.*
" *yę. Musoniano, Musonianus* hic PP. Orientis fuit sub Constantio. Ann. 354. vt docet *lex 5. supr. de cursu publ.* & A. 356. *lex 2. supr. de Legatis.* Meminit quoque eius Ammianus Marcellinus *in Gestis Anni 355. lib. 15. extremo*: & Ann. 356. *lib. 16. p. 74.* Interim hîc reponendum *Musoniano*, vt dixi.
" de Nauicularijs *Orientis* fuit quoque Constantini M. *lex 7. supr.* erit Theodosij Iun. *lex 12. infr.* Hîc verò Orientales Prouinciæ complectuntur, non tantùm Orientem seu Orientis Diœcesim, verùm etiam Ægyptiacas partes: pariter vt inter Orientis Prouincias, Valentis σύγχρονος Sext. Rufus Festus Ægyptum connumerat.
" *Orientis* Diœcesim intelligit: de quâ ad *d. l. 7. supr.*
" *Partes* Ægyptiacæ, pro Diœcesi Ægyptiacâ: pariter vt Ægypti partes, *l. vlt. infr. de Episcopali iudicio.* Illyrici partes, *l. 25. supr. de petition.* seu Illyricianæ, *l. 49. infr. de operib. publ.* Italiæ partes, *l. 15. infr. de Episcopis*: Orientis partes, *l. 3. supr. de milit. veste*: *l. 3. infr. de fide Cathol.* Suburbicariæ partes, *l. 12. supr. de extraord. mun.* Aliàs etiam, partes, pro tractu quouis: *l. vlt. supr. de Curiosis.*
" an *intentioni*: *præsenti intentioni*, pro ad præsentem intentionem? An *indictione*? vt mox *infrà*, *ab indictione eadem.*
" immunibus habendis.
" *Luitione*, id est, præstatione: vid. *Gloss.*
" Annonariarum specierum: hoc sensu *annonæ*, & *annonaria præstatio.*
" de *vestium.*
" de *Equorum* collatione, vid. *tit. de Equorum collat.*
" Prima Tiliana Editio, & Cujaciana habebant *Canicæ*, vnde rectè fecerunt in Editione Parisiensi *Canonicæ.*
" *yę. non negentur.*
" *yp. nauigi A*, id est, *nauigia à Prouincialibus.*
" *Adsocietas*, pro *adsociatione*: Ita & *adcorporandi* vox apud Ammianum Marcellinum *lib 16. p. 74.*
" *Africanorum* Nauicularijorum priuilegia in exemplum trahuntur, ad Orientales, & Ægyptiacos: *hâc leg.* vt viceuersâ Ægyptiacorum commoda ad Orientales, *l. 7. supr.*
" an *hæresiotarum*? de eo mox.
* Malebat Iuretus *in Symmachum p. 306. Et sicut corpora.* Ego verò ita yę. *Hæc sunt Corpora*, &c. Sequitur enim Breuis Corporum, vnde Nauicularij constituendi: Cuiusmodi breues aliis quoque *legibus* subditi: veluti *l. 2. supr. de excusat. Artific.*
" id est, Anno D. 372. v. quæ semel dixi de Indictionibus *tit. de Indulg. deb.*
" Interpungendus ita locus, *iuxta sacram iussionem, ita*: *Ex* &c.
" id est, exceptis iis: vt *l. 7. infr. de scanicis, præter Circense certamen*, id est, excepto Circensi certamine: Nisi altera interpretatio, quam ibi tento, magis placet.
" *idonei.* " *& si qui.*

COMMENTARIVS.

DE Reparatione Corporis Nauicularium, id est, de Replendo Corpore Nauicularijorum, qui ad paucos redacti fuerant per Orientales Prouincias, per Orientis, inquam Diœcesim (de quibus fuit *lex* Constantini 7. *supr.*) & per Ægyptum, est hæc Valentis Imp. constitutio: Reuocato exemplo Constantij Imp. & Musoniani PP. de quo iam in *Notis* dixi, cuiúsque semel atque iterum meminit Ammianus Marcellinus, *in rebus Constantij.* Ad supplendum igitur Corpus defectum Nauicularijorum, non vnâ ratione hâc constitutione consultum it Valens.

¶ Primùm scilicet *Numerum* Nauicularijorum sufficientem tam intra Orientem, quàm intra Ægyptum designari iubet à Modesto PP. qui scilicet sufficiat subuehendæ annonæ, siue expeditionali ad castra limitanea: siue Constantinopolitanæ: incertum enim, quò potissimum collineet Valens, quanquam illò potius inclinem, propter ea quæ mox de vestis & Equorum, militarium scilicet collatione dicuntur. Porrò, vt ex *hâc leg.* ita & *l. 27. infr.* apparet, Præfectis Prætorio reparationem classium, seu Corporis Nauicularijorum impositam.

¶ Secundò *Immunitate* Nauicularios prouocat: nempe quinquaginta iuga immunia iis fore constituit, pro totidem decem milibus modiorum subuectis, translatis: Immunia, inquam, ab annonariarum specierum præstatione, frumento, vino, tritico, hordeo; hæc enim propriè *annonaria* præstatio dicitur: at non etiam ab aliis Canonicis & ordinariis speciebus seu tributis, putà vestium & Equorum collatione: quorum vsus ad rem militarem. De veste fuit *suprà, lib. 7. titulus, de militari veste*: Vbi videnda nominatim eiusdem Valentis *lex 7.* eidem Modesto Præfecto Prætorio inscripta: vbi etiam indicatur modus istius collationis vestium per *Ægyptum & Orientis partes*: nempe vnius vestis seu chlamydis militaris pro trigintà iugis: & sic pro quinquaginta iugis (quorum *hâc leg.* mentio fit,) vnius chlamydis & duarum Tertiarum, quam & ipsos Nauicularios Valens *hâc leg.* soluere iubet. De Equorum collatione fuit etiam *supr. lib. 11. tit. 17. de Equorum collatione*, & *titulus 23. lib. 7. de collatione Equorum*: item *titulus, qui à præbitione tyronum & equorum excusentur*: qui quidem ad vsum armorum exigebantur, etiam à Nauicularijs; quod præter *hanc leg* docebit rursum *lex prox. 15. infr.* vbi pleniùs.

¶ Tertio *huius leg.* capite *Nauibus* ipsis prospicitur; & per eas Nauicularijs: Nempe distinctione factâ inter primam earum ædificationem & reparationem: scilicet ad conficiendas eas *materiam* conferri iubet Valens ab omnibus Prouincialibus: de quâ *Materiâ* (vt & lignorum & tabulatorum) collatione videnda quoque *lex 15. 18. supr. de extraordin. mun.* videnda & *lex ligni 55. π. de legat. 3.* At enim Nauicularijs reparationem earum iniungit, ad quod sufficere possit immunitas superior iugorum his tributa. Hæc ita Valens: At enim Honorius Nauicularijs nauium exædificationem iniungit, *l. 28. infr.*

¶ Quarto capite Valens iubet ad se referri nomina Nauicularijorum, sedes seu loca, & fortunas eorum: & quidem duplicibus Breuibus: quorum vno veterum Nauicularijorum nomina contineantur: altero nouorum & suppletorum.

¶ Quinto capite, *Priuilegia*, quæ Africanis Nauicularijs in Occidente competebant, Nauicularijs Orientis tribuit: de quibus *l. 7. supr.*

Hâc conditione (quod Sextum caput esse potest,) vt perpetuò sint nauicularijæ functioni obnoxij propriis facultatibus, per succedaneas vices hæreditatum: *hæreditatum*, quæ vox retineri potest, hoc sensu: vt Nauicularij, quique eorum hæreditatem, facultates adepturi sunt, eam functionem

BIU Cujas

nem subire cogantur, per succedaneas hæreditatum, & hæredum vices. Nisi putemus id potiùs indicari his verbis, quod *l.6. supr.* nempe per vicissitudines ritè seruatas Nauicularios cursus impleri oportere: vt fortè rescribendum videatur, per succedaneas *hæresiotarum* vices: *Hæresiotæ*, id est, functioni obnoxij: hinc scilicet *hæresis* naualis, pro nauali functione, *l.pen. & vltim. infr. de prædiis Nauicular.* αἱρετιῶται igitur οἱ κοινωνοῦντες τῆς αἱρέσεως ναυτικῆς: non aliter quam διασῶται apud Gaium *l.vltim. π. de Collegiis illicit.* & Harpocrationem οἱ κοινωνοῦντες τῆς διάσου. Verùm nil temerè muto.

¶ Postremo capite, *Breuis* seu Index & Notitia continetur eorum Corporum, è quibus Nauicularij adsciscí possunt: nempe 1. ex Administratoribus & cæteris Honorariis seu Honoratis Viris, qui scilicet codicillos honorum imaginarios assecuti sunt: de quibus *supr. tit. de honor. codic.* quibus in commune si quid extraordinarium occurreret, indici solitum: Eóque etiam pertinet, quòd recensus Nauiculariorum per singulas Prouincias Honoratis incumbebat ex Theodosij M. *lege 22. infr.* Excepti tantùm inter Honoratos ij (quod *hâc leg.* additur) qui in sacro Palatio meruerunt: Quod priuilegium addendum est cæteris quæ continentur peculiari titulo, *de priuilegiis eorum qui in S. Palat. mer.* Item Nauicularij allegi potuêre ex Decurionibus, & ex veteribus Nauicularíis qui idonei essent: item ex Ordine Primipilario, seu ex Primipilaribus: de quibus *suo tit. supr. lib.8. de cohortalibus, Principibus, Cornicularíis, Primipilaribus*: item ex Senatoribus, si qui velint freti facultatibus consortio Nauiculariorum congregari, id est adsociari. Ex quibus apparet, quàm hâc tempestate Senatoria dignitas viluerit: ècontrà, in quantum Nauiculariorum conditio functióque creuerit, non tantùm ob Equestrem dignitatem eis collatam, de quo *l. 16. infr.* quam etiam Senatores amplecti voluerint, verùm propter summa videlicet eorum priuilegia, vnde & facilè honorarios altiorum dignitatum codicillos impetrabant, vt docet proxima *lex 15. infr.*

XV. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus & Theod. AAA. ad Hesperium PF. P.''

QVISQVIS nauiculariorum'' Codicillis optauerit ornari, præbitioni equorum intelligat se esse subdendum. Acc. XII. Kal. Aug. Constantinæ,'' Auxonio & Olybrio COSS. [379.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*

'Italiæ, vt docet *lex 11. supr. de lustrali*: & Symmachus *epist.73.80. lib.1.* de quo ad *d.l.11. supr. de lustrali*: in qua & Africa sub eo: vt probat *lex 34. supr. de cursu publ.* quæ data est Ann. 377. Si modò Inscriptio non fallit.

''Ambigua constructio: An, *Quisquis Nauiculariorum, Codicillis optauerit ornari?* An *Quisquis, Nauiculariorum Codicillis*, &c Mox dicam.

''Quænam hæc *Constantina?* An in Numidia Cirtensium: cuius Constantinæ Cirtensium iam mentio fit Ann. 340. *lex 29. supr. de Decurionib.* Constantinæ huius etiam mentio fit in *Notitiâ Imperij?* Priùs verius, argumento Inscriptionis, quia *hæc lex* inscribitur *Hesperio PP.* (Italiæ scilicet, sub quo Africa fuit) Similiter dicitur Accepta Constantinæ *lex 9. supr. de Susceptorib.* quæ ad Dracontium Vic. Africæ data est. Accepta igitur *hæc lex* fuerit *Constantina*, quò ea transmissa ab Hesperio: Si Africam quoque eius Præfectura complexa est. Alioquin videri possit Constantina Valeriæ, (cuius mentio in *Notitia*) vnde *hanc leg.* Hesperius acceperit, constituto ibi Gratiano Imp.

COMMENTARIVS.

CODICILLIS ornati Nauicularij ad equorum præbitionem teneri iubentur *hâc leg.* à Gratiano Anno Dom. 379. *Codicillis* inquam *ornati*, id est, qui honorarios Codicillos dignitatum impetrarunt. Ita enim *lex* hæc intelligenda est. Scilicet Nauiculariorum fauor hâc tempestate in tantùm creuit, vt non tantùm ipsis Equestris Ordinis dignitas à Constantino & Iuliano Impp. delata fuerit (quod docebit *lex 16. infr.*) rursum, vt non tantùm Senatores nonnulli consortio huic congregari vellent (quod docuit *lex prox. 14. supr.*) verùm etiam codicillos altiorum dignitatum à Principe nonnulli ex his impetrarent; Absolutâ scilicet *Codicillorum* appellatione, *hâc leg.* honorarij codicilli, seu codicillares dignitates, significantur; pariter, vt *l.1 supr. de honor. codicill.* Igitur & huiusmodi Nauicularij codicillis huiusmodi honorariis donati, denique *honorarij* (vt vocantur *l.14. supr.*) ad equorum præstationem tenentur, pariter cum cæteris Honorariis. Nempe in orbe Romano qui honorarios dignitatum codicillos adepti fuerant, variis & extraordinariis collationibus subiacebant, veluti Tyronum, *l.15. supr. de Tyron. l.13. supr. de Agentibus in rebus*: & equorum (ad promptiùs instruendum vsum armorum) vt præter *hanc legem* docet *lex vnic. supr. de oblat. equorum*: *lex 3. supr. de proximis Comitib. dispos. l.2. supr. de priuil. eorum qui in sacro Palat. l.2. supr. de Decurionibus*: & *Silent. l.138. supr. de Decurionib.* Quomodo & à Curiosis per Africam equi collati, quod docet *lex 29. supr. de annona*, & *l.2. supr. de priuil. eorum qui in S. Palatio.* A quâ quidem collatione nonnulli Honorati seu Honorarij, qui Codicillos honorarios impetrauerant, immunes erant; nempe inter cæteros ij qui actu aliquo & obsequio Palatino, intra Palatium Principis functi erant, vt in specie trium ex *dictis* postremo loco *quatuor legibus*. Quod quidem priuilegium inter cætera est eorum qui in S. Palatio militabant. At enim aliam rationem Nauiculariorum hîc esse iubet Gratianus.

¶ Illud interim monendum, si in *huius leg.* subscriptione *Constantina* Numidiæ ciuitas est, tum ad Nauicularios Numidiæ ea pertineret, & equos Numidiæ, vbi præstantissimi erant: de quo vide & *l.15. supr. de annona & tributis*: *l.2. supr. de cohortalibus*: & veterem Orbis descriptionem sub *Constantio* à me vulgatam, *c.52.*

BIU Cujas

XVI. * Idem AAA. Corpori Nauiculariorum."

DELATAM vobis, à diuo Constantino † & Iuliano, † Principibus æternis, Equestris Ordinis dignitatem, nos firmamus. ¶ Quod cùm ita sit, si quis," contra interdicta innumerabilium Sanctionum, † corporali vos iniuriâ pulsare audeat, nisi" qui dignâ expiatione est luiturus aurum" INmanis admissi," apparitione quoque suâ vltimo supplicio deputandâ, Cuius monitio hanc debet sollicitudinem sustinere, vt Iudices praua forsitan indignatione" succensos ab inlicitis tempestiua suggestione deducat. ¶ Huic * illud additur, Ne, qui certum ordinem, ex nostra definitione, retinet," is vlli vos alteri hominum generi hærere vereamini, nec timeatis vos Ciuitatium municipibus" innecti. Ex nullo itaque nexu, nulla causa, nulla persona Decurionum vos obsequia contingent: cùm præsertim priscis Constitutionibus, † quarum series Orationis" paginis antelata" est, magis illud inualuisse perhibeatis, vt plerumque & ordinarios" Curiales nauiculariorum sibi necessitas vindicaret. ¶ Quod * verò ad negotiationis commodum aduehendásque merces spectat ac respicit, in eo solers cura competentium Iudicum prouidebit, vt optentu nominis vestri non passim ac sine consideratione negotiatorum lateat" INmunitas, nec" ipsi, dudum † delati, beneficij priuilegiis fructúque fraudemini. Dat. VIII. Id. Februar. Triu. Gratiano v. & Theod I. AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* Iungenda ei *lex* 3. *infr. de naufragiis.*
"Afrorum. Nam ita disertè habet Inscriptio *d. legis* 3. *infr. de naufragiis*: (quæ huic iungenda est:) *Nauicularijs Afris salutem.*
† *Constantini* constitutio notanda, quâ Equestris dignitas Nauicularijs tributa. Vide quæ tento ad *l.* 3. *infr. de infirm. his qua sub Tyran.* Altera pariter Constantini constitutio allegatur & confirmatur *d. l.* 3 *infr. de naufrag.* quam *huic* coniungendam dixi.
† *Iuliani* Constitutio obseruanda, quâ Equestris dignitas Nauicularijs delata.
* *Secundum* caput *huius legis.*
"*Iudex* scilicet, vt apparet etiam ex prox. *Vers. apparitione.*
† Constitutiones innumerabiles, quibus vetitum Equites Rom. vel Nauicularios quæstioni subiicere, nota.
"An *quisquis is?* An fortè *insigni dignáque*, vel *nisu iniquo digna*, &c. nisi fortè *supr.* secunda linea pro *si quis* reponamus *ne quis.*
"*γρ. ausum* immanis admissi, Virgiliana mutatione: *Ausi omnes immane nefas, auróque potiti.* Sic *leg.* 2. *infr. de his qui sup. Religione*: Ausus grauis atque damnabilis.
"Hæc vox in *Tiliana, Cuiaciana, Lugdunensi* editionibus extabat: in vltimâ Parisiensi errore intercideral.
"Ita pariter in eadem re *l.* 6. *supr. de quæstionibus*: indignatio cognitorum.
* *Tertium* caput *huius leg.*
"*γρ.* compulsis literis *retinetis*: quod quidem etiam monuit iam Doctiss. Iuretus, *in Symmachum lib.* 10. *ep.* 58. *p.* 306. qui tamen minùs penso consilio *hanc leg.* ad eius *epistolæ* speciem trahebat.
"id est Decurionibus: vide *Paratitlon tituli de Decurion.*
† Constitutiones priscæ, quibus ex Curialibus Nauicularij sæpè adsumi iubebantur, notandæ.
"*Oratio* hîc est querela communi Nauiculariorum nomine apud Imp. vt mox illa probant, *illud inualuisse perhibentis.*
"*Antelata* Constitutiones orationibus, relationibus, precibus: de quo fusè *alibi.*
"Ferri debet, neque mutandum cum, *ordinariò.*
* *Quartum* caput *huius legis*, de *Immunitate* Nauiculariorum à lustrali collatione & vectigali seu portorio.
"*pateat.* "*ne ipsi.*
† Constitutio antiqua obseruanda, quâ Immunitas Nauicularijs tributa à lustrali collatione & vectigalibus.

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA & IMMVNITATES quatuor Nauicularijs (& quidem Afris, vt docet coniunctio *legis* 3. *infr. de naufragijs:*) ad eorum Orationem, seu querelam, ad se vna cum variis constitutionibus anteriorum Imperatorum pro tuendis priuilegijs suis, emissam, hâc Constitutione suâ Gratianus confirmat, singulas iam antea superiorum Principum constitutionibus delatas: pariter vt alia priuilegia tribuuntur *d. l.* 3. quam *huic* coniungendam dixi: Ex quibus inter se coniunctis apparet, quàm enixo studio Gratianus Nauicularijs consultum iuerit, & quidem ad eorum querelas, cùm eorum priuilegia nonnulli Iudicum imminutum vel labefactatum irent, eósque nimio plus prægrauatos vellent: vt proinde *hæc lex* sit rescriptum ad Orationem & querelam Nauiculariorum.

¶ *Primum* priuilegium, *hâc leg.* comprehensum, est *Equestris dignitatis*, quam iam antea à Constantino & Iuliano Nauicularijs delatam confirmat: de quâ Equestri dignitate fuit *supr. tit.* peculiaris *penult. lib.* 6. Nempe Senatorio Ordini dignitas hæc proxima fuit, quâ decorati Nauicularij fuêre. Tantum scilicet fauorem Nauicularij meruêre: imò tantùm, vt & ipsi Senatores huic consortio si vellent adgregarentur: *l.* 14. *in fine supr.* In tantum rursum, vt Honorarios codicillos altiorum dignitatum quandoque impetrarent, *l.* 15. *sup.* Omnibus sanè in commune Equestris dignitas tributa, iam à Constantino & Iuliano, quorum tamen constitutiones ipsæ super hâc re non extant.

¶ Porrò vt Equestris istius dignitatis multa *παρόμια* fuerunt, de quo ad *l. vnic. d. t. de Equestr. dignitat.* ita (quod secundo capite *huius leg.* continetur) inter cætera & istud erat, vt ne Corporali iniuriâ pulsari auderent. Quod Nauicularijs hîc etiam aptatur: *Corporali iniuriâ*, quæ scilicet à

BIU Cujas

Iudicibus indignatione succensis proficiscitur, vt *hâc leg.* quoque indicatur, id est, à Quæstione seu tormentis: quo sensu *corporales iniuriæ* quoquè dicuntur *l.6. supr. de quæstion.* & *l.10. supr. de fide testium:* quo item sensu dicitur *d.l.6. supr. de quæstion. Nihil sibi deflectens à iustitiâ indignatio cognitorum intelligat licere.* Igitur Equites Romani, & Nauicularij proinde, à quæstione immunes fuêre. Sanè Valentiniani Sen. quoque *l.vn. sup. de Equestri dignit.* Equites Romani, hoc priuilegio donantur, vt eos *Corporalium iniuriarum & prosecutionum formido non vexet:* Quanquam ibi malit quis *Corporales iniurias* accipere de muneribus personalibus corporalibus, & operis extraordinariis; argumento eius quod de immunitate *à prosecutionibus* iunctim additur: de quibus *supr. tit. ne operæ à Conlatoribus exigantur:* quod non existimo. Atque vt hâc constitutionis Gratianeæ parte Nauicularij in totum à quæstione liberantur, ita & alterâ parte, (putà *d. l.3. infr. de naufragiis:*) modus adhibetur circa quæstionem de Nautis. Porrò Iudici pœnam grauem minatur, verbis etiam atrocissimis ex Virgilio mutuatis, Gratianus, si Nauicularius quæstioni subiectus fuerit: vt & Apparitori, qui Iudicem non cohibuerit: scilicet (quod eleganter hîc dicitur) *Apparitorum monitio hanc debet sollicitudinem sustinere, vt Iudices paruâ forsitan indignatione succensos ab inlicitis tempestiua suggestione deducat.* De quo iam vidimus quoque *l...*

¶ Tertio capite Gratianus Nauicularios quod verebantur, à Curiali nexu liberat, id est, vetat eos in Curiam allegi, & ad Curialia munera vocari, solíque nauicularíæ functioni adstringi: argumento etiam ducto à Veteribus constitutionibus, quas Nauicularij Orationi suæ & precibus ad Gratianum adiecerint (vti mos erat,) ex quibus apparebat contrarium, nempe necessitate vrgente ex Curialibus potius ordinariis (iis qui iam in Ordinibus Curiarum constituti, qui actu municipibus tenentur obnoxij, *l.137. supr. de Decur.*) Nauicularios adsumptos: quod etiam docuit Constantini M. *lex 5.* & *14 supr.* & docebit *lex 19. supr.* & *l.25.* & *134.* & *149. supr. de Decurion.*

¶ Postremo capite Gratianus Immunitatem veterem Nauicularíorum negotiantium à lustrali collatione & vectigali firmat: quod priuilegium paucis admodùm datum: de quo *tit. suo, de lustrali collat.* & verò solis Nauicularíis rursum datum *l.23.* & *24. infr. hoc tit.* Inter hæc tamen, quia facilè hoc obtentu Nauicularij aliis negotiantibus, mercésque subuehentibus, mantelium & latebram obtendere poterant, & verò obtendere visi fuerant, Iudices monentur solicitè prouidere ne id fiat: non ideò tamen propter hunc abusum (quod quidam volebant) sua immunitate priuandos credidit Nauicularios Gratianus: Nempe vt beneficio suo ita potiri quisque debet, ne eo fraudem publico faciat: ita versâ vice non ideò beneficio suo quis fraudandus venit, quòd fraudem ipse facere possit. Quæ *huius leg.* sententia & cautela est. Eadémque prorsus in hâc ipsâ re Honorij Imp. *d.lex 24. infr.*

XVII. * Idem" AAA. ad Principium PF. P."

OMNES Nauicularij, per omne æuum, ab omnibus oneribus & muneribus & Conlationibus, & oblationibus, subleuentur, cuiuscumque loci fuerint, vel dignitatis. Et quicumque contra istam fecerit legem, seu custos Litorum, seu vectigalium Præpositus," seu Exactor, vel Decurio, seu Rationalis, vel Iudex cuiuscumque Prouinciæ exhibitus, sublatis vniuersis facultatibus suis, capitali sententiæ subiugetur. Dat. XII. Kalend. Maij, Aquil. Honor. NB. P. & Euodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Transcripta hæc *lex* è Constantinianea *l.5. supr.*
" *vg.* VALENTINIANVS *Theodosius & Arcadius.*
" Italiæ vid. quæ noto ad *l.12. supr. de Murilegulis.*
" *vectigalium* Præpositi, *hâc leg.* & *l.5 supr.*

COMMENTARIVS.

DE IMMVNITATE Nauicularíorum est hæc plenissima Valentiniani Iunioris constitutio: quam ex Constantinianeâ *l.5. supr.* totidem penè verbis in nomen suum transcripsit: pœnâ *proscriptionis* insuper additâ.

XVIII. * Imppp." Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Alexandro PF. Augustali."

VDÆORVM Corpus, ac Samaritanorum," ad nauicularíam functionem non" iure vocari cognoscitur: Quidquid enim vniuerso corpori videtur" indici, nullam specialiter potest obligare personam: Vnde, sicut inopes, vilibúsque commerciis occupati, nauicularíæ translationis munus obire non debent, ita idoneos facultatibus, qui ex his Corporibus deligi poterunt, ad" prædictam functionem haberi non oportet INMUNES. Dat. XII. Kalend. Mart. Constantinop. Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* & ab *Ecclesiastico Annalib.* Baronij.
"γε. *Idem Imppp.* qui superiore scilicet *l* 17.
" *Alexander* Præf. *Augustalis.*
"id est Ægypti, seu Alexandrinus.
"De his *suo titulo, infr. de Iudæis, Calicolis & Samaritanis.*
"Vox hæc perperam à nonnullis abundare creditur, & ideò expungitur.
"id est, indicitur.
"vel potius, *à prædictâ functione.*

COMMENTARIVS.

IVDÆOS & SAMARITANOS, facultatibus idoneos, tantùm ad nauicularíam functionem vocari posse definit *hâc constit.* Theodosius M. at non etiam totum Corpus eorum, atque ideò non inopes, vilibúsque commerciis occupatos. ¶ Scilicet totum Iudæorum & Samaritanorum Corpus ad hanc functionem vocandum nonnulli censebant: verùm id improbat Theodosius M. velut *non iure* factum: quia scilicet, toti Corpori hâc functione indictâ, nulla specialiter persona obligaretur, atque adeò fieri posset, vt inopes etiam vilibúsque commerciis occupati, contra ius & æquum, ad nauicularíam functionem vocarentur: quare satius esse, non totum Corpus obligari, verùm idoneos tantùm facultatibus deligi: Quæ Theodosij M. inter alias in Iudæos & Samaritanos humanitas fuit: quam & duabus aliis constitutionibus testatam fecit, *l.* 8. *& 9. infr. de Iudæis*, aduersus quorundam iniurias & nimietatem. Humanitatis itaque Theodosianæ in Iudæos & Samaritanos argumentum & istud est, quòd Iudæorum inopum rationem habuerit: qui vilibus fermè commerciis occupati erant: Quare noluit is totum Iudæorum & Samaritanorum Corpus ad nauicularíam functionem vocari, eâ, qua dixi, ratione. Alia certè ratione aliquando Nauicularij à Mancipibus Salinarum ad parem sollicitudinem vocati, vt vtriusque Corporis cura coniuncta indiscretum munus agnosceret, nonnullos tantùm de turmalibus suis tradere maluerunt, quàm in societatem tanti oneris conuenire; & sic certi homines mancipibus iuncti fuerunt, Corporis assensu, quod refert Symmachus *lib.* 10. *epist.* 58. Nempe vt ita Corpus hâc molestiâ semel liberaretur, atque hâc ratione redimeretur. Quæ iam alia ratio est.

¶ Interim de Iudæis, præter *huius leg.* sanctionem duo in *hâc leg.* obseruanda obiter. Primò *hanc leg.* pertinere ad Iudæorum & Samaritanorum Corpus in Ægypto & Alexandriâ, vtpote cùm ea inscribatur *Alexandro Præfecto Augustali.* De quo Alexandro Præfecto Augustali est quoque Libanij *epist. ad Africanum*, 779. Επεὶ ἡ ἀδικεῖσθαι μὲν παρ' ὑμῖν, ἀδικεῖσθαι δὲ ἐν Αἰγύπτῳ, δεόμεθα σου καὶ τῶν ἐκεῖ πρὸς ἑτέρων ἵνα τὰ μὲν ἰάσῃ ψήφῳ, τὰ δὲ δι' ἐπιστολῆς: ὡς ἐλθόντα πρὸς σὲ τὸν ἄριστον Αλέξανδρον, ἐσαί τι τῷ πέτρῳ κἀκεῖ καλὸν, ἡμεῖς δέ σε ἐπ' ἀμφοῖν ἐπαινεσόμεθα, id est, *Quoniam autem tum apud vos tum in Ægypto iniuriam patitur, oramus te pro.....vt alteri quidem tuo calculo medearis, alteri verò per literas, quæ si ad optimum Alexandrum peruenerint, bene illic etiam Petro erit, nos verò te ob vtrumque laudabimus.* Ad eundem extant eiusdem Libanij plures in *Codice Regio* Epistolæ: putà, *epist.* 272. 289. 632. 668. 669. 734. Ad rem. Ad hos eosdem Alexandrinos Iudæos pariter pertinet *lex* Arcadij 2 *supr. de his qui ad Eccles. confug.* verùm quâ occasione posteà Ann. 415. & 416. à Cyrillo Iudæi qui magno numero erant, Alexandriâ pulsi fuerint, videndus Socrates *lib.* 7. *cap.* 13. 14. 15.

Secundò notandum, quod de Iudæis & Samaritanis dicitur, eos inopes, fermè scilicet vilibúsque commerciis occupatos hâc tempestate quoque fuisse. Id verò est quod post Iudæam subactam & Hierosolymis euersis, illi fermè fuêre & mendici, & vilibus commerciis occupati: quod testantur Martialis *lib.* 12. *epist. ad Sparsum* 57. Iuuenalis *Satyra* 3 *&* 6.

A matre doctus, inquit ille, *nec* (cessat) *rogare Iudæus.*

Hic pariter & mendicantes repræsentat, & in cophino fœnóque supellectilem eorum, & mulierculis fata sua exponentes, & inculta loca syluas conducentes, colentes.

¶ Postremo loco notandum, *hâc constitutione*, quam omisit Baronius, Annales Ecclesiasticos augeri deinceps posse: ex quâ videlicet patêre potest, quo loco Iudæorum res tum fuerint, & apud Theodosium M. Christianissimum cæteroquin Principem, quo item loco Alexandriæ. Sanè Synesius quoque *epist.* 4. nauis Ægyptiacæ casum, suúmque adeò, enarrans, nautarum qui duodecim erant, dimidio plus numerum, vt & ipsum gubernatorem, *Iudæos* omnes fuisse scribit.

XIX. * Idem AAA. Tatiano PF. P."

QVÆ de Nauicularijs & Curialibus ordinasti, maneant inlibata, atque perpetua: Sint perpetuò Nauicularij, quia qui meritò esse debeant prouidisti: Ac si, cùm obierint, subolem non relinquent, quíque" ille in eorum facultatibus qualibet ratione successerit, auctoris" sui munus agnoscet; manebit verò in ordine Curiali, & ei filius in officium Curiale succedat: Nihil hîc subripiendum" decerpet ambitio:" ipsa denique, si quoquo modo Annotatio" elicita fuerit, cludatur. Dat. VI. Septembr. Veronæ" Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* Eam indicare videtur Honorius *l.25. infr.*
"*Tatianus* sub Theodosio M. PP. Orientis: vt docet exertè *lex 19. supr. de extraord.* v. *Prosopogr.*
"id est, quisquis ille sit, qui, &c.
"Eadem voce in eadem re vtitur *lex 8. infr. de prad. Nauicul.*
"vel *subrepentium.*
"Ita locus hic interpungendus, non vt antea, *decerpet, ambitio ipsa*, &c.
"Speciale Principis beneficium.
"Ibidem data *lex 28. de Episcopis*: *lex 122. de Decur. lex 1. de Monachis*, ad eundem Tatianum PP. intra XVII. dies. Quibus addo & famosam, *l. si vindicari, supr. de pœnis*: quæ intra 22. diem data ibidem.

COMMENTARIVS.

REPARATIO seu supplementum nauiculariorum ex CVRIALIBVS factum à Tatiano PP. (vt sæpè fieri solitum & fieri potuisse iam tres aliæ constitutiones ostenderunt, putà *lex* 5. 14. *&* 16. *supr.* & ostendet adhuc *lex* 25. *infr.*) firmat hac constitutione Theodosius M. ita quidem vt & filij eorum, & qui in eorum facultates quoquo iure his mortuis succedent, ad idem munus teneantur, & in ordine Curiali maneant: Adeò quidem, vt speciali Principis annotatione seu beneficio huic statuto nil decerpi possit. Ex *hâc* interim *lege* diximus vt & *l. 4. infr. de naufragiis*, Tatiani PP. studium circa nauicularios & nauiculariam: Quo nomine etiam eum inter alia commendat Libanius *epist. ad eum 762.*

XX. * Idem AAA. Hypatio PF. Augustali."

EVM qui Agentum" in rebus militiam adeptus est, certis & debitis, (eatenus nauiculariæ inquietudinis suspicione" submotâ,) frui priuilegiis non vetamus, si nec genere nauiculariorum corpori cohæret, nec Nauarchiæ" obnoxias functioni retinet facultates. Dat. Prid. Id. April. Constantinop. Arcadio II. & Rufino COSS. [392.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust. Hypatius* Præf. Augustalis sub Theodosio M.
"Eidem inscribitur hoc ipso Anno & mense 5. Id. Apr. *lex 31. supr. quorum appellat.* & ante nouennium *lex 27. eod. tit.* Eiusdem meminit & Farrago Alexandrina apud *Scaligerum.*
"de *Agentibus* in rebus fuit *supra, lib. 6. tit. 27. & 28.*
"*Suspicione*, id est, metu.
"*Nauarchia*, id est, nauiculariæ functioni.

COMMENTARIVS.

AGENS in rebus ad Nauiculariam functionem vocari non potest: nisi vel genere nauicularius sit, vel nauiculariæ functioni facultates obnoxias habet. Extra hos duos casus, ex Agentibus in rebus nemo ad nauicularium Corpus vocari potest: Quomodo aliàs (quæ dubitandi ratio erat) ex variis Corporibus Nauiculatij adsumi poterant, veluti, ex Decurionibus, Honorariis viris, ex Primipilaribus, &c. vt docent *lex* 5. 14. 16. 19. *supr. & 25. infr. hoc tit.* Verùm hoc in censu non est schola Agentium in rebus, vtpote cùm & ipsi iam cursui publico vacent, & peregrinationes obeant ad Principis obsequia: Agentes quippe missionibus Principis parebant, issque à Principe negotij alicuius executio iniungebatur, veluti Tributorum exactio, ad monendum etiam militem, ad literas Principis deferendas, & vicissim ad referenda acta publica & literas Magistratuum: breuiter, Principis iussis obsecundabant, & in vrbem vel ad Prouincias publicæ necessitatis causâ dirigebantur: vnde *plenum vigiliarum munus exercere* dicti; denique schola hæc Principibus maximè necessaria fuit: de quo consulendum plenè *Paratitlon tit. de Agentibus in reb.* vbi & priuilegia eorum recensentur, quæ hîc in genere indicantur. Cæterùm cohortalibus quoque & quidem Syriæ, post peractum laborem militiæ, eadem prærogatiua data, *l. 11. sup. de cohort.*

XXI. * Idem AAA. Apodemio PF. P. Illyrici & Afric."

MINVS QVISQVE nauicularius nouerit, intra biennium aut securitatem susceptioneris" reportandam, aut periculorum adprobandam" esse fortunam." Dat. XV. Kalend. Mart. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino COSS. [392.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Hîc autem admissum προθύτερον à *Theodosiani Codicis* Conditoribus; Nam *hac lex* superiorem tempore præcedit.
"de hâc Præfectura: vide *Commentarium* mox.
"*Oneris* vox hîc propria: vide *titulum infr. ne quid oneri publico imponatur.*
"Sustinendam, agnoscendam, subeundam.
"*l. 3. de Canone frum. V. R. l. 5. de naufrag.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE TEMPORE ἀπολυτῆς καὶ καθολικῆς, & reportandis intra illud APOCHIS (quæ *securitates* hîc vocantur, & *l.26. infr.* Relatoriæ in *l.8. supr.*) perlati videlicet à se oneris, seu perlatarum specierum fiscalium, est hæc Theodosij M. constitutio: pariter vt de Apochis his sunt *duæ* insuper illæ *leges*, putà *l.8. supr.* & *l.26. infr.* ex quibus videlicet fides fieri poterat, nauicularium probè species sibi delegatas seu commissas pertulisse: cuiusmodi Apochas à susceptoribus, id est, ab iis quibus species tradiderat accipiebat.

¶ De huiusmodi Apochis varia constituta ab Imperatoribus. 1. *Quando* videlicet, & intra quod tempus post perlatas species susceptores Nauicularíis eas tradere debeant, nempe intra decendium, quò pertinet *d. lex* 8. *supr.* Item intra quod tempus eas exigere nauicularios oporteret, nempe intra annum, de quo erit *d.lex 26.* Tandem, intra quod tempus eas Nauicularij referre deberent, nempe intra biennium; quò spectat *hæc lex.* Ac proinde, quâ celeritate vti Nauicularios oporteat in perferendis speciebus: denique quodnam TEMPVS eis à die susceptarum à se specierum indulgeatur, ad ἀπολελυ῀ καθολελυ῀, ad vltrò citróque commeandum. Igitur biennium integrum Nauicularíis à Theodosio M. *hâc leg.* tribuitur: Quod tamen Constantino M. acceptum fert filius eius Honorius, *d.l.26. Constantinianæ legis*, inquit, *indulto, quæ ex his ex die susceptarum specierum concluso biennio securitates reportare permisit.* Ergo Constantinus M. huius laxamenti seu ἀνεσεμίας Auctor fuerit: quod sequutus etiam Theodosius M. *hâc leg.* obliterato vel tacito hîc Constantini nomine. ¶ *Rationem* autem cur hoc laxamentum Nauicularíis tributum fuerit? reddit Honorius *d.l.26. propter aduersa hyemis, & casus fortuitos.* Et tamen mirum cui videri possit, tantum quoque spatium dari *hâc leg.* Nauicularíis Illyricianis, species Constantinopolim perferentibus, in tam propinquo sitis. Itaque videri possit *hæc lex* pertinere ad Nauicularios Africæ (cuius mentio fit, si modò vitio caret, in Inscriptione *huius leg.*) de qua mox: vel ad Alexandrinos. ¶ Ergo biennium hoc integrum datum Nauicularíis, intra quod satis commodè aduersa hyemis & casus seu moras fortuitas euitare potuerunt, & sic commodum tempus ad vltrò citróque commeandum captare. Alioquin si diutiùs moras nexuerint, & quid periculi deinceps euenerit, id est naufragium passi sint, iam sibi imputare eos oportet: & vt loquitur *hâc leg.* Theodosius *periculorum adprobare fortunam.* Negligentiæ denique suæ expensum ferat Nauicularius, qui tanto biennij spatio commodam nauigandi commeandíque occasionem præterlabi passus est, & sic in periculum species coniecit. ¶ Biennium porrò istud Honorius posteà ita diuisit, vt distinctè ἀπολυτῆ priorem annum tribuerit, perfectiorem καθολικῆ *d.l.26.* vbi dicetur.

¶ Non prætetunda verò est *huius legis* Inscriptio, *Apodemio Præfecto Prætorio Illyrici & Africæ.* Mira illa; Nam si de Orientali Illyrico id accipitur, nunquam idem PP. Illyrici & Africæ fuit; vtpote cùm Africâ Occidentali Imperio, ab Illyrico nimis seiuncta, accenseretur: si de Occidentali, Illyricum cum Italiâ & Africâ ambulabat: si de vtroque iunctim Illyrico quæritur (vt aliquando iuncta fuêre) certè non cum Africâ verùm cum Italia sola ambulauit. Hinc adeò non tantùm duobus proximis Annis 390. 391. *Polemius PP. Illyrici & Italiæ* dicitur *l.20. infr. de operib. publ.* & *l.28. eod. tit.* Flauianus pariter *l.13. supr. de pœnis:* & *l.2. supr. de constit. Princip. l.6. supr. de contrab. empt.* Verùm etiam idem hic Apodemius, vel *PP. per Illyricum* simpliciter vocatur hoc ipso Anno *l.12. supr. de legatis:* vel *PP. Illyrici & Italiæ.* Anno proximo *l.51. supr. de appell.* Quare hoc iam argumento stare non possit istud, *& Afric.* Accedat alterum, quod *hæc lex* Theodosio sit tribuenda, vt apparet ex subscript: *Dat. Constantinop.* atquin Africa non Theodosio, verùm Valentiniano Iuniori, parebat, vt docet vel *lex 3. supr. de fide & iure hastæ.* Quare vel reponendum hîc, *& Italiæ*; vel solùm legendum *PP. Illyrici*, abdicatis illis, *& Afric.*

XXII. * Idem" AAA. Rufino PF. P.'

NAVICVLARIORVM vires, ac debitas huic necessitati origines,'' in ipsis Prouinciis Honoratorum fides lecta pensabit, mansurúmque aliquid deficiet, vel reuocando excusatos, vel debitos obligando: Quos, compositis omnibus, ad nos referre necesse est: scituros, à nobis de suo iudicio iudicandum. Dat. III. Non. Septemb. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

'Malè: reponendi hi *Imppp. Theodosius, Arcadius & Honorius.*

"Orientis.

'*Origines*, id est, eos qui originis iure & nexu ad nauicularíam functionem tenentur.

"Orientalibus, Ægypti.

COMMENTARIVS.

REPARATIONEM seu RECENSVM Nauicularíorum ab Honoratis per singulas Prouincias fieri iubet *hâc constitutione* Theodosius M. ¶ Nempe cùm eâ tempestate partim quorundam Nauicularíorum *vires*, seu facultates, ad alios peruenissent, partim verò quidam ex Nauicularíis à nauicularíâ functione *excusati*, seu liberati fuissent, atque ita his duabus rationibus Nauicularíorum Corpus concidisset, rem eam ad animum reuocandam putauit Theo-

BIU Cujas

dosius M. pro suo videlicet in annonam Vrbis Constantinopolitanæ studio. ¶ Igitur Recensum vti dixi fieri iubet, sic vt *excusati reuocentur*: quomodo & Symmachus ad Valentinianum Iun. Imp. refert *lib.* 10. *epist* 58. Mancipes Salinarum impetrasse, vt qui suffragio vel ambitu excusati seu liberati fuissent, reuocarentur, & debiti seu nexi huic necessitati quacunque ratione (siue originis iure, siue quia nauiculariorum vires seu facultates possident,) *obligentur*: Atque ita manſurum aliquid definiatur.

¶ Vt autem id maiore fide fiat, duo constituit. Primò, recensum hunc fieri iubet per singulas Prouincias *ab Honoratis*, quorum fides & industria lecta fuerit: ab *Honoratis* scilicet ideò, vt opinor, quia periculum huius rei eos respicebat: vtpote cùm supplementa Nauiculariorum ex Honoratis seu Honorariis Viris fieri solerent: quod docuit Valentis *constitutio* 14. *supr. hoc tit.*

Secundò Theodosius recensum, definitionem, & iudicium factum ab Honoratis ad se referri iubet, ne videlicet dicis gratiâ seu perfusoriè, vel etiam ambitiosè aut gratiosè hic recensus fieret; atque ita, quod expressè ait, scirent Honorati de ipsorum iudicio Principem iudicaturum, seu in examen reuocaturum. *Non melius scilicet fidem & officium alicuius in peragendo negotio adstrinxerit Princeps, quàm si post eum se quoque iudicaturum denũciet.*

XXIII. * Idem" AAA. Rufino PF. P."

SOLOS Nauicularios à vectigali præstatione INMUNES esse præcipimus: Omnes verò Mercatores teneri ad supradictam præstationem in soluendis vectigalibus, absque aliquâ exceptione, decernimus. Dat. III. Id. Decemb. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393]

NOTÆ.

* Et *hæc lex* abest à *Cod. Iust.*
"Quos *superiori legi* restituendos dixi. "Orientis.

COMMENTARIVS.

IMMVNITAS Nauiculariorum negotiantium per Orientem, à vectigali seu portorio pro aduectis mercibus à Theodosio M. *hâc leg.* sancitur: pariter vt à Gratiano per Africam *l.* 16. *supr.* & ab Honorio, *l.* 24. *prox infr.* à vectigali inquam; quâ appellatione etiam lustralis collatio comprehendi possit, à quâ certè immunes fuêre nauicularij negotiantes, *d. l.* 16.

Porrò obseruandum, à Theodosio *pintῶs hâc leg.* hanc immunitatem tribui SOLIS nauicularijs: (cùm tamen & aliis, veluti Veteranis hæc immunitas competierit. Item Clericis quadamtenus, de quo *supr. tit. de Veteranis*: & *tit. de lustrali collat.*) Tanto scilicet fauore Nauicularios prosecutus est Theodosius M. studio annonæ Constantinopolitanæ, vt solos hos in mercibus negotiantes à vectigali immunes esse voluerit: æquitate ipsâ suadente, vtpote qui ipsi laboribus suis efficerent, vt mercibus, & speciebus annonariis Vrbs Constantinopolis abundaret.

XXIV. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Prouincialibus Afric.

NE qua causatio" Vectigalium nomine relinquatur, hoc obseruari decernimus, Vt nulla omninò exactio Nauicularijs ingeratur, cùm sibi rem gerere probabuntur, sed à præstatione vectigalium habeantur INMUNES. Dat. VII. Kalend. Iun. Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* nisi quod ex *hâc leg.* compendiosa hæc sententia exceptionis voce subtexta *legi* 6. *Cod. Iust. de vectigalib. Exceptus Nauicularijs, cùm sibi rem gerere probabuntur.*
"*Causatio*, id est, difficultas, dubietas, lis.
"an *Iam*? vt *l.* 25. *prox.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imperatoris tredecim constitutiones sequuntur de Nauicularijs, pro annonâ Vrbis Romæ subinde laborantis. ¶ Inter cætera porrò Honorij hâc parte instituta & istud fuit, prouidere, vt ab vnâ parte sua Nauicularijs PRIVILEGIA constaret: ab alterâ verò, ne priuilegiorum suorum obtentu Nauicularij fraudem facerent: Ad quod vtrumque spectat *hæc lex*, quæ est de IMMVNITATE Nauiculariorum, & quidem Africanorum, negotiantium, à vectigalium præstatione: Quæ sanè iam duabus legibus suprà sancita fuit: à Gratiano *l.* 16. *sup.* & à Theodosio M. *l.* 23. *supr. prox.* Scilicet Prouinciales Africæ (quibus *hæc lex* inscribitur) apud Honorium *causati* seu conquesti videntur de hâc Nauiculariorum immunitate, ac maximè quod Nauicularij aliis latebram & mantelium obtenderent. Honorius itaque remedium huic rei adferre *hâc l.* instituit; ita quidem vt & porrò iubeat Nauicularios à vectigalium præstatione immunes esse, dummodò sibi rem gererent, id est, reuerà pro se negotiarentur: quod Tribonianus *legi suæ* 6. *Cod. de vectigalibus*, hinc subtexuit. Quæ ipsa prorsus cautela est, quam in hâc re adhibuit Gratianus *d. l.* 16. fraudibus obuiam ire contenti, stante semper priuilegio. De quo plura ad *d. l.* 16.

BIU Cujas

XXV. * Idem AA. Ennodio" Suo" Sal.

DE Nauicularijs & Curialibus aliquid ſanxiſſemus, niſi Diui Patris" Noſtri ſuper his perſonis proceſſiſſet auctoritas. † Dat.VII. Kalend. Ian." Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* eſt *lex* 149. *ſupr. de Decurion.* Fortè etiam *lex* 141.142.143.144.145. *d.tit.de Decurion.* itémque *lex* 24. *ſupr. de annonâ & tributis* : & *l.*53. *ſupr. de appellationib.* etſi dies alibi alius adſcriptus.
"*Ennoio d.l.*141.142.143.144.145.& *d.l.*53.& *d.l.*24.& ſic omnibus aliis *legibus.*
"Proconſuli Africæ, vt docent quinque *leges illæ* 141.142.143.144.145.& *d.l.*53.
"Theodoſij M.
† id eſt, conſtitutio: & intelligit *legem* 19. *ſupr.*
"Pars & quidem potiſſima *legum* quæ *huic* coniungendæ habent *XVII. Kal Iun.* vna habet *XII. Kal Iun.* Præter *hanc leg.* altera, putà, *lex* 149. *ſupr. de Decurion.* habet *VII. Kal. Ian. Lex* 24. de ann. & tribut. habet *XII. Kal. Ian.*

COMMENTARIVS.

DE REPARATIONE ſeu SVPPLEMENTO Nauiculariorum, ex CVRIALIBVS, Patris ſui Theodoſij M. conſtitutionem (vt puto *l.*19. *ſupr.*) firmare mihi videtur Honorius, *hâc leg.* quæ pars eſt prolixæ conſtitutionis Honorianæ ad Ennoium Proconſulem Africæ: quâ Honorius in vniuerſum vtilitati conſultum iuit Curiarum, & Curialium, vt docet *l.*141.142.143.144.145. *ſupr. de Decurionib. lex* 53. *ſupr. de appellat.* Item Corporatorum, vt oſtendit *lex* 24. *ſupr. de annonâ & tributis.* Denique Nauicularioru *hâc leg.* (cui coaſſandæ & committendæ ſunt reliquæ illæ omnes) imò & *d.l.*149. *ſupr. de Decurionib.* Et ſic vno verbo trium Corporum in Africâ Reipubl. vtiliſſimorum vtilitati eâ conſtitutione conſultum iuit Honorius: ſi modò omnes *huic* coniungendæ ſunt. Certè vt *hæc lex* poſita eſt, nihil ea ponit aut definit: quod inter vitia *huius Codicis* Conditorum pono.

XXVI. * Idem AA. Euſebio PP. P."

COMPERIMVS Nauicularios" ſuſceptas" ſpecies in negotiationis emolumenta conuertere, eò quòd abutantur Conſtantinianæ † legis indulto, quæ his ex die ſuſceptarum ſpecierum concluſo biennio ſecuritates" reportare permiſit. Quod nos quoque non prohibemus, ſed tantùm ſententiæ conſultæ definitionis addimus, Vt" intra annum, quas ſuſceperint, inferant ſpecies, & eiuſdem Conſulis" ſecuritates reportent, quæ etiam diem inlationis edoceant." Biennium autem propter aduerſa hyemis & caſus fortuitos in reportandis ſecuritatibus non negamus, dummodo intra tempus ſuperiùs deſignatum fides peracti conſtet officij: Quod ad omnium notitiam volumus peruenire, vt cognoſcant, tranſmiſſionem, vel traditionem intra annum ſuſceptionis eſſe conplectendam." Dat.x. Kalend. Ian. Med. Arcad.III." & Honor.III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* *L.*2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Concordat huic *lex* 21. *ſupr.*
"Italiæ: cui hoc ipſo Anno inſcribitur *lex* 7. *ſupr. de cenſitoribus*: quæ fidem facit, eum PP. Italiæ fuiſſe: & ſuperiore Anno *lex* 12. *infr. de infirm. his quæ ſub Tyr.*
"*Naucleros*, Cod. Iuſt.
"ſibi delegatas, commiſſas.
"Cætera abſunt à Cod Iuſt. vſque ad illa, *vt intra annum.*
† Conſtantini M. conſtitutionem obſerua: de quâ iam quoque ad *l.*21. *ſupr.*
"*Securitates* hîc & *d.l.*21. id eſt, Apochæ: relatoriæ, *l.*8. *ſupr.*
"*Ideóque decernimus vt intra annum*, &c. Ita Τριβ.
"*eiuſdem Conſulis*, hæc recîdit Τριβ.: de quo mox.
"id eſt, anni.
"*vt intra alterum annum eis reddantur, à quibus ſpecies præſtita ſunt*: ita *hanc leg.* concludit Τριβ., cæteris reſecatis.
"Defendi poſſit: Quanquam probabiliter tentare quis poſſet, *complendam*: vt *l.*2. *ſupr. de conditis in publ. horr. quàm omnis canon fuerit completus.*
"*cap. IV.* vt etiam habetur *Cod. Iuſt.* Par error in *l.*2. *ſupr. de condit. in publ. horr.*

COMMENTARIVS.

DE TEMPORE ἀπολήψεως καὶ ἀπολήψεως, eſt hæc Honorij conſtitutio, pariter vt Theodoſij M. *lex* 21 *ſupr.* Quæ quatuor inſuper, præter ea inquam quæ *dicta l.*21. continentur, complectitur.

¶ Primum quidem Hiſtoricum eſt: nempe quod ſpatium iſtud ſeu tempus à Conſtantino M. Nauicularijs primùm indultum fuerit: cuius alibi mentio non extat, imò cuius mentionem ſuppreſſit Theodoſius *d.l.*21.

¶ Secundò, *cauſam* huius ſpatij indulgendi continet, nempe propter aduerſa hyemis & caſus fortuitos:

BIU Cujas

fortuitos : quod ad *d. l.* 21. iam in anteceſſum excuſſimus.

¶ Tertiò, indicat hoc ſpatio ſeu laxamento temporis abuti cœpiſſe Nauicularios, in rem ſuam: Nempe, cùm biennium iis indultum fuiſſet ad reportandas Apochas, ſeu Relatorias (vt vocantur *l.* 8. *ſupr.*) traditarum à ſe Suſceptori ſpecierum, ſuſceptas ſpecies in negotiationis emolumentum interim conuertebant : ſcilicet, cùm ſatis eſſe putarent, ſi intra biennium has ſecuritates referrent, ſpecies intereà ſibi commiſſas quàm tardè poſſent reddebant : & ſic medio hoc tempore ſpecies in negotiationis emolumentum conuertebant : fortè enim frumenta indigentibus priuatis venundabant, mox viliore pretio aliunde coëmptis modiationem ſibi commiſſam replebant, ſícque ſub finem fermè biennij demum tradebant, interpretij compendium ſibi vindicantes : Cui ſimilem nundinationem memorat Ammianus Marcellinus, *lib.* 28. *p.* 385. de Hymetio agens ; *Cùm Africam*, inquit, *Proconſule regeret, Carthaginienſibus victus inopiâ iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit, paulóque poſteà cùm prouenieſſet ſegetum copia, integrè ſine vlla reſtituit mora. Verùm quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, interpretij compendium ad Principis ærarium miſit : Ideóque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parùm quàm oportuerat miſſum, eum bonorum parte multauit.* De ſimili auri ſuſcepti nundinatione, negotiatione, eſt *lex* 3. *ſupr. de his qui cum diſp. contrax.* Atque hæc *huiuſce legis* ferendæ occaſio eſt.

Huic igitur nundinationi (quod argumentum *huius legis* eſt) ſeu negotiationi *hâc leg.* obuiam it Honorius Imp. id deinceps efficiendo, vt quàmcelerrimè nauicularij ſpecies ſibi commiſſas perferant quò debent, laxamento biennij nihilominus ſtante. Nempe biennium ita deinceps diuidi iubet, vt diſtinctè *αἰολικῶ*, id eſt, ſubuectioni, traditioni, tranſmiſſioni, inlationi ſpecierum annum primum tribuat ; alterum verò annum referendæ Apochæ ſeu *καθολικῶ*. Quo quidem tam Nauiculariis conſulit, biennium iam antèà conſultâ definitione conceſſum his relinquendo : quàm Canoni frumentario Vrbicario, diſtinctionem illam addendo. Denique intra eundem Conſulem, ſeu annum, Apocham Nauicularium accipere neceſſe eſt : quæ diem inlationis contineat, vnde fides peracti officij fieri poſſit : etſi intra biennium tantùm eam referat. Atque ita *legi* 21. *ſupr.* quodammodo derogatur, vel ſaltem lux infertur, quæ in eo acquieſcebat, dummodo de fide peracti officij à Nauiculariis intra biennium conſtaret : ac proinde ſatis erat, vel propè decurſum biennij redditas & illatas fuiſſe à Nauicularios ſpecies : dummodo intra biennium de eo fides fieret. At enim *hâc leg.* ſpecies reddi vult intra primum annum, etſi propter aduerſa hyemis alterum annum concedat : quia ſcilicet non ilicò vbi ſpecies redditæ fuerunt, etiam opportuna tempeſtas affulgere poteſt ad redeundum, quin expectanda ſæpè diu occaſio proſperiórque flatus eſt. Viceuerſa, vnus annus ſufficere debet ad reddendas ſpecies : Quod quidem Honorij inſtitutum, annonæ vrbicæ fauore, circa tempus reddendarum ſpecierum, notandum eſt. Cuius & alterum poſteà inſtitutum eodem intuitu circa *Tempus* continetur *l.* 34. *infr.*

XXVII. * Idem AA. ad Senatum & Populum" Poſt alia.

NAVICVLARIO" tertiam Vrbani canonis portionem inter prima nauigationis iubemus deferre exordia : Quorum claſſem in Curiæ" vetuſtatem conlapſam Prætoriana Præfectura" reſtituat, ita Vt omnes qui prædia his obligata muneribus, quibuſlibet modis, vel contractibus, impetrarunt," ſecundum poſſeſſionis modum ad commeandi" vocentur officium: &c. Dat. XVII. Kalend. Maij, Med. Cæſario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Iungendæ *huic* ſex aliæ *leges* : putà *lex* 5. *infr. de naufrag. l.* 24. *ſupr. de Suſceptor. lex* 3. *infr. de Canone frum. V. R. l.* 6. 7. *ſupr. de Senatorib. l.* 31. *ſupr. de Prætorib. l.* 3. *Cod. Iuſt. quæ res venire.*

"Vrbis Romæ.

"γρ. *Nauicularios* : quibus reſpondent mox illa, *quorum claſſem*, &c.

'γρ. *vel incuriæ vetuſtate*, vel *incuriâ vetuſtatis*, vel (quod malim) *incuriâ & vetuſtate.*

'Italiæ, id eſt, Præfectus Prætorio Italiæ.

"vel in ſe traxerunt.

"id eſt, ad Nauicularium functionem : Ita *ſupr. f. l.* 7. frequentent maritimos commeatus.

COMMENTARIVS.

DE REPARATIONE Claſſis Africanæ ad perferendam à Nauiculariis annonam Vrbicam ad Vrbem Romam, & quidem tempeſtiuè, eſt hæc Conſtitutio Honorij Anno D. 397. Quæ pars eſt prolixioris Orationis Honorianæ ad Senatum ac populum emiſſæ : quâ Honorius in vniuerſum tum voluptatibus populi Romani, tum Annonæ Vrbicæ conſultum iuit : quod docent *leges* illæ, quas cum *hâc* coaſſandas dixi, ceu vnius Orationis partes : Ac maximè quidem, Annonæ Vrbicæ, quò præter *hanc legem* pertinet ex dictis legibus *d. lex* 5. *infr. de naufrag. lex* 24. *ſupr. de Suſcept. l.* 3. *infr. de Can. frum. V. R.* (cuius præfatio in id notanda. *Certum habetis, Patres Conſcripti, quantum Curarum impendimus pro veſtris ac populi commodis.* Vbi etiam *commodorum* vox in hâc re annonaria *σημαντικὴ* eſt, vt ad eam *leg.* oſtendam :) Item *lex* 3. *Cod. quæ res venire.*

¶ Cæterùm, ideò tam enixam hâc Oratione ſuâ, aliíſque circa hoc tempus Conſtitutionibus, annonæ ſolicitudinem in ſe recepit Honorius, quòd *Gildone* & Gildonianis Africæ incubantibus, iam à fine Anni ſuperioris 396. reíque nauiculariæ & euectionum raritate vel tarditate grauiſſima fames Romæ obortа fuerit, maiórque in dies metueretur.

¶ Porrò inter alia mala *Tarditati ſubuectionis*, per Nauiculariorum paucitatem hâc *Orationis ſuæ parte* Honorius occurrit, quo fiebat vt Canon Vrbicus ad annonam vrbis neceſſarius, tempeſtiuè

non

BIU Cujas

non subueheretur, cùm non essent numero sufficienti qui Canonem subueherent, atque ita *Reparandæ classi Africanæ* incumbit. Igitur statuit Honorius, vt Tertia Vrbani Canonis portio à Nauicularijs perferatur statim inter prima nauigationis exordia: Scilicet exiguis commeatibus, seu cum parua classe, modicæ, per interualla Canonis Vrbici partes deferebantur: vnde fiebat, vt vix vnquam totus, seu integer, Canon Romam perferretur, antequam insanum mare hyemaret, seu ante hyemem, de quo frequentes querelæ hâc tempestate occurrunt, etiam apud Symmachum. Igitur classem Nauiculariorum ita, eóque numero, reparari & instrui vult Honorius, vt integram Vrbani Canonis tertiam portionem inter prima nauigationis exordia deferre possint primo cataplo, primâ classe, mense videlicet Martio vel Aprili, quo mare aperiebatur, de quo plenè ad *l. 3. infr. de naufragiis*. Atque ita accipiendum est *legis* huius initium. Vt autem (quæ secunda *huius leg.* cautio est) sufficiens hanc ad rem Nauiculariorum numerus suppetere deinceps possit, Reparationi classis Africanæ modum imponit. Scilicet collapsum eorum numerum tum incuriâ tum vetustate restitui iubet à Præfecto Prætorio (quomodo & *l. 14. supr.*) Italiæ sc. in specie *huius leg.* sub cuius dispositione erat Africa, vnde Canon Vrbicus subuehebatur: vocatis nempe ad hoc subuectionis munus (quod *commeandi officium*, hâc *leg.*) iis qui prædia nauicularia functioni obnoxia possidebant, pro rata possessionis, seu, vt dicitur *l. 8. infr. de prædiis Nauicular.* secundum agri opinionem, quocunque modo vel contractu ea adquisiuerint: Quod iuris tralatitij fuit, vt docet quoque *lex 3. 19. 20. supr.* & *lex 35. infr.* & *tit. prox. infr. de prædiis Nauiculariorum.*

¶ Et ita quidem Tarditati transuectionis Canonis Vrbicarij occurrit *hâc Orationis suæ parte* Honorius: qui fraudibus Susceptorum Nauiculariorum circa eum admitti solitis occurrit *aliis partibus eiusdem Orationis*, putà *d. l. 24. supr. de Suscept. l. 3. infr. de Can. frum. V. R. l. 5. infr. de naufr. l. 3. Cod. quæ res venire.*

XXVIII. * Idem AA. Messalæ PF. P.'' Post alia.''

PROVIDEATVR, vt naues singuli quique, nauicularię obnoxij functioni, ad necessarium & constitutum modum exædificare cogantur, vt onera debita & iusta suscipiant: Qui scient, se de propriis periclitaturos esse fortunis, nisi in his præparandis debitæ capacitatis summam modúmque seruauerint. Dat. XIV. Kal. Mart. Med. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex 8. infr. de prad. Nauicular.*
''Italiæ.
''quæ continentur *d. l. 8.*

COMMENTARIVS.

DE CAPACITATE Nauium, seu de Nauibus onerariis, iustâ capacitate à Nauicularijs exædificandis, est *hæc* Honorij *constitutio:* Nempe REPARATIONI rei nauicularię prouisurus Honorius Imp. Anno D. 399. (& sic annonæ Vrbicæ subuenturus) constitutione suâ ad Messalam PP. Italiæ emissâ, cuius hæc *lex*, & *lex 8. de prædiis Nauicular.* (quæ proinde *huic* coassanda venit) partes sunt, duplici remedio consulere in animum induxit, sicut duplici malo collapsa fuerat. Primùm, *prædiorum*, quæ Nauicularię functioni obnoxia sunt, possessoribus ad nauicularium functionem vocatis, *d. l. 8.* de quo tralatitio remedio iam etiam aliquid ad *leg. super.* Secundò, cùm non iustæ *Capacitatis* naues haberent Nauicularij, atque adeò onera iusta suscipere non possent, eueniebat vt Canon integer suóque tempore subuehi non posset: Itaque *hâc leg.* prouideri cupit Honorius, vt Nauicularij naues exædificent, præparent, habeántque; iustæ, debitæ, necessariæ capacitatis & modi: De quo *capacitatis* modo est rursum *lex 2. infr. de naufragiis:* quæ coniungenda est cum *l. 12. hoc tit.* sub pœna bonorum amissionis. Quis autem capacitatis istius modus fuerit non exprimit.

¶ Sanè circa capacitatem nauium varia subinde in Republ. Romana reperio. Primùm *Lege Clodia Tribunitiâ* cautum, *Ne quis Senator, quive Senatorio patre esset, maritimam nauem, quæ plus quam 300. amphorarum esset, haberet:* Id satis habitum (inquit Liuius *extremo 21.*) ad fructus ex agris vectandos, quæstúsque omnis Patribus indecorus visus est. Ex quo apparet, negotiatorias naues longè plus quam 300. amphorarum capaces fuisse.

Secundò reperio, deportatis ex *Lege Augusti*, non licuisse habere nisi naues actuarias duas & onerariam nauem vnam, quæ non esset plus quàm 1000. amphorarum, de quo Dio *lib. 56.* Vnde rursum apparet, negotiatorias naues fuisse plus quàm mille amphorarum.

Tertiò reperio, *edicto D. Claudij* cautum, *Vt naue Latinus Ciuitatem Romanam acciperet, si non minorem quàm decem millium modiorum nauem fabricasset, & Romam sex annis frumentum portasset:* teste Vlpiano *fragm. tit. de Latinis:* de quo edicto sensit & Suetonius *in Claudio, c. 18. 19.* Id quod etiam ad Nauicularios nostros non pertinet, qui personæ suæ conditione ad nauicularium functionem tenebantur, verùm ad priuatos alios, naues mercaturæ causâ fabricantes, vt disertè ait Suetonius. Interim hinc colligitur, nauium negotiatoriarum capacitatem ordinariam fuisse decem millium modiorum, pariter vt ex eo quod mox notabo.

Quartò igitur disco ex Scæuola *l. 3. π. de vacat. & excusat. mun.* iis qui naues marinas (singulas scilicet) fabricauerant, & ad annonam populi Romani præberent, non minores quinquaginta milium modiorum, vel plures, singulas non minores decem milium modiorum, muneris publici vacationem datam. Vnde rursum apparet, communem

BIU Cujas

nauium maritimarum capacitatem fuisse decem milium modiorum.

Quintò *Nouell. Theodosij Iun. 15. de nauib. vltra duorum milium modiorum*, cauetur; vt ne cuiusquam nauis vltra duorum millium modiorum capacitatem vsque quo felix embola tota aduenerit, publicæque species transuectæ fuerint, excusetur. Vnde apparet maiorem modum & capacitatem nauium onerariarum frumentariarum, quibus inquam annona publica transuehebatur, quàm duorum milium modiorum fuisse.

Sextò, *Nouellâ Valentiniani Tertij*, inter *Theodosianas 38. de nauicularijs amnicis* [Vrbicis] cauetur, Ne nauicularío liceat nauem facere nouam, vel instaurare, intra *capacitatem 40. cuparum*: ibidémque additur, priuatorum naues legitimæ capacitatis necessitatem nauicularíæ functionis singulis cursibus, minores binis solidis adiuuare debere. Igitur ex Valentiniani Placidiæ F. constitutione Nauicularíorum naues maiores esse oportuit, quàm 40. cuparum. De Amphoris, *Cupis*, Modiis, quid quantum singulæ hæ mensuræ continerent, intra modum aliquem videndum. Amphora modios tres continebat, vt docet *Volusius Mæcianus*; ergo nauis 300. Amphorarum, erat 900. modiorum: Nauis mille Amphorarum, erat trium millium modiorum: nondum iustæ & negotiatoriæ capacitatis, verùm quæ triplo & amplius capacior erat, nempe 10000. modiorum.

XXIX. * Idem AA. Flauiano P. V."

DEPREHENSÆ" fraudes iurè puniuntur: Solidos itaque, quos Sublimitas Tua eruere valuit ab his qui in nauicularios" prædas egerunt, volumus nauicularíorum commodis reseruari. Et" ne, simpli pœnâ in raptores constitutâ, crescat audacia in posterum, sancimus, Vt quicumque in rapinis fuerit deprehensus, in pœnam quadrupli teneatur. PP. Rom. in Foro Aproniani, IX. Kalend. Feb. Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

* *L. 3. Cod. Iustin. eod. tit.*
"Romæ.
' Hæc prima sententia recisa à Τείβ. vsque ad *Ab his*, &c. & deinceps etiam quæ de simpli pœna adduntur.
" *Naucleros*, Cod. Iust.
" *Ab his qui in Naucleros prædas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri*, ita Τείβ.
" *Et ideò ne crescat*, ita *Cod. Iust.* cæteris recisis.

COMMENTARIVS.

DE CONCVSSIONIBVS, prædis, fraudibúsque, & rapinis in Nauicularios exercitis, est hæc Honorij Imp. Constitutio: Neque tamen, vt opinor, de omni prædæ genere: Sanè, non de rapina in naufragio (quod rectè vidit *Glossa*:) verùm de concussionibus, quibus videlicet Iudices, Apparitores, similésque, Nauicularios concutiebant: de quo est insuper *lex 9 supr.* & *lex 36. 37. infr.* vbi specialius de concussionum istarum generibus. ¶ Igitur huiusmodi raptoribus pœnam *hâc leg.* indicit Honorius. Et quidem in præteritum, vt rapta restituant, solidos inquam, quos per concussionem exegerant, & sic simpli pœnam: in futurum verò quadrupli pœnam: quæ tralatitia Rapinæ pœna est, seu actionis vi bonorum raptorum. De quâ vid. plures alios textus congestos in *Indicem* in *v. Quadrupli*. Quare error est Cujacij, qui hanc *legem* in *Codicem Iustinianeum* paulò aliter relatam, ita accepit; quasi eâ iubeatur, rem raptam priùs restitui, mox extra rem pœnam Quadrupli præstari: atque adeò hanc actionem propriam quandam actionem non vi bonorum raptorum esse: quandoquidem ea non merè pœnalis sit, seu non Quadruplum extra rem contineat. Quod erroneum est: nam siue *hanc legem*, provt *hoc Codice* habetur, attendimus, quod *initio legis* hîc iubetur, commodis Nauicularíorum solidos reseruari, id præteritum tantùm tempus respicit: non verò rem indicat pœnæ oppositam. Si, provt in *Codice Iustinianeo* initium *legis* immutatum est: *Ab iis qui in Naucleros prædas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri*: non ideò tamen illis verbis nuda rei restitutio indicatur, verùm pœnæ, quæ mox subiicitur, præfationem continent. Vnde mox hæc subiiciuntur. *Et ideo ne*, &c. quæ indicant, quomodo rapinam passorum commodis satisfaciendum sit, nempe per Quadrupli pœnam, quod etiam Lucas de Penna rectè vidit, & Glossa prætulit, & post eam Pyrrhus & Dynus. Ergo vt *lex* hæc habet in *Codice Iustinianeo* ea tantùm in futurum cauet, pœnâ Quadrupli propositâ: immutatâ tantùm priore sententiâ, pro more conditorum *eius Codicis*, quæ præteritum respiciebat. Porrò siue Simplum siue Quadruplum istud, Honorius *hâc leg.* Nauicularíorum commodis reseruari vult non fisco: scilicet quia non in rebus seu speciebus fiscalibus naui commissis, præda admissa est, verùm præda acta in nauicularios ipsos: Et tamen Quadrupli pœnam hanc fisco exsolui postea voluit Theodos. Iunior, *l. 36. infr.*

¶ Quatuor interim ad *hanc leg.* notari velim, Primò tres hoc Anno *Flauiano P. V.* Romæ constitutiones inscribi, & quartam Benigno Vic. Vrbis Romæ, & multas alias præterea *leges* ab Honorio hoc Anno latas, *intuitu venerandæ vrbis*, id est, Romæ; inter alias quoque *leg. prox. inf.* Hoc enim illud tempus est, quo Honorius Imperator, Gildone debellato, Romæ expetitus, tandem Stilichone hoc Anno Consule Romam inuisit, vt testatur Claudianus *in 6. Consul. Honorij, p. 158.*

¶ Secundò, neque patior *huic leg.* coniungi *legem penult. Cod. de excusat. tutor.* (quod Cujacius tentabat) quâ statuitur, excusationem à tutelâ siue curâ hactenus Nauicularíis tribui, vt tamen ad minorum sui Corporis tutelam & curam obligentur: neque enim aut menses aut dies aut loca quadrant: Et vt maximè hæc *propositæ legis* diem contineat, illa *datæ* (quomodo id conciliare tentat Cujacius)

BIU Cujas

Cujacius) nihilo magis tamen id ad rem facit: quia attendisse debuit Cujacius, prius *hanc leg.* Propositam dici, nempe 9. *Kal. Feb.* quam Data, *d. l. penult.* 3. Non. Mart. Atquin non aliter conciliari possint, quàm si dies Datæ anteuertat, sequatur dies eius Propositæ. Imò ne Consules quidem eosdem habent: hæc enim PP. *Stilichone & Aureliano Coss.* illa data *Augusto Cons.* Itaque & hic error est Cujacij, qui eosdem Consules habere scripsit nisi fortè in.....incidit, quod non puto: constans enim hæc lectio est.

¶ Tertiò & illud *hâc leg.* notari cupio, hanc *legem* propositam *Romæ* in foro Aproniani.

Postremò notanda illa: *Et, ne Simpli pœna in raptores constituta crescat audacia*, &c. Quod non omninò abludit ab eo quod dicitur *l. aut facta 16. §. vlt. ff. de pœnis.*

XXX. Idem AA. Pompeiano" Proc. Afric.

VENERANDÆ Vrbis" intuitu, nauicularijs priuilegia certa delata sunt, quæ quicumque temerare temptauerint, nostrâ auctoritate propositam multam lege, inferre cogantur. Dat. XVI I. Kal. Iul. Med. Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

"Eidem inscribuntur etiam hoc ipso Anno complures aliæ *leges*, è quibus fortè nonnullæ huic coniungendæ sunt: & in his quidem *lex* 18 *supr. de lustrali collat.* & *l.* 166. *supr. de Decurionib.*
"Romæ.

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Nauiculariorum, (Africanorum nominatim,) ab Honorio Imp. confirmantur *hâc leg.* pariter vt *l. prox.* 31. & 36. *hoc tit.* de quibus sunt duodecim præterea *hoc titulo* constitutiones, quæ è *Paratitlo* repeti possunt.

¶ Causa saltem priuilegiorum horum, quæ *hâc leg.* indicatur, obseruetur: nempe ea concessa intuitu venerandæ Vrbis, Romæ scil. id est, propter fauorem annonæ Vrbicæ: Quæ fortè imminutæ fuerant à Gildonianis vrbem fame prementibus.

XXXI. * Idem" AA. Hadriano PF. P."

VNIVERSA, quæ Consultis" nostris, vel decretis Inlustris Præfecturæ" indulta sunt nauicularijs, si nulla melior vtiliórque sententia commutauit, vel auctoritas Sanctionis infregit, firma seruari decernimus. Dat. XV. Kal. Septemb. Honorio A. VI. & Aristineto COSS. [404.]

NOTÆ.

* Fortè *huic leg.* iungenda *lex* 4. *Cod. de lucris apparit.* vbi etiam de Nauicularijs agitur.
"vę. *Imppp. Arcadius, HONORIVS & Theodosius.*
"Italiæ.
"id est, Constitutis, vel constitutionibus.
"Prætorianæ, & sic Præfecti Prætorio.

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Nauiculariorum rursum confirmat *hâc leg.* Honorius (pariter vt *l. supr.* 30. & *l.* 36. *infr.*) cui fortè iungenda *lex* 4. *Cod. de lucris apparit.* quâ Nauicularijs pariter consulitur aduersus apparitorum prædam. ¶ Quæ quidem Priuilegia à duobus fontibus manasse ostendit: partim ex Principum Constitutionibus (qui fons ordinarius) partim decretis Præfectorum Prætorio: Tanta scilicet fuit Præfectorum Prætorio dignitas, quæ etiam ἀπόρφυρ & βασίλεια erat. ¶ *Limitationem* etiam addit, dummodò ea non posteà vel sanctione contrariâ infracta fuerint, nempe à Principe; vel meliore vtilioréque sententia Præfectorum Prætorio commutata fuerint.

XXXII. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

CVM Nauarchorum cœtus, circiter" Prouincias Orientis, inopia nauium, titubaret, &, inuestigandæ classis obtentu, Insularum successus" obiret, & nauigandi opportunitate transactâ, Iudiciorum" indignatio sine transactionis expectaretur" effectu, meritò Celsitudo Tua, PF. Augustali & Insularum Præside conuentis, Alexandrinæ & Carpathiæ classis Summates, & nonnullos alios" Naucleros, eò professionis" adduxit, Vt onus frumentarij commeatus," qui per Orientales Nauarchos ex Alexandrinæ ciuitatis conditis" censuerat" ad Sacratissimam Vrbem" transferri, in suam fidem susceptum, ad eadem Augustissimæ Vrbis horrea comportaret;" solatiis," pro mercedula, præstitis, ex tributariæ pensi-

tationis inmunitate," vel ex eo quod vocatur *filicon* : Necnon etiam alios" quæ Tuæ Cognitionis limauit" examen : Ita, vt ſuper Naufragiorum, quæ contigerint, caſibus, vſitato more habita quæſtione, ſi qui" calculus" modiationis" dicatur tempeſtate maris deperiſſe, ſub Tuæ" Sedis auditione nequaquam feratur acceptus," ſed hæc diſpendij lacuna" in omne nauicularioru" concilium," pro rata ſcilicet contingentis muneris, deferatur. Hæc" igitur noſtra Lege firmamus. Dat. XIV. Kalend. Feb. Honorio V. III. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* *L. 4. Cod. Iuſt. eod. tit.* & *l. 6. Cod. Iuſt. de naufragiis.* Fortè *huic* iungenda *lex. 1. infr. de frum. Alexandrino.*
"Orientis.
"id eſt, *circa*, vt habetur *Cod. Iuſt.*
"γρ. *Seceſſus*, vt *Cod. Iuſt.* Abſceſſus, *l. 2. ſupr. de litor. & itin. cuſt.*
"id eſt, Iudicum.
"pro *timeretur.* "aliorum locorum.
"*Profeſſio*, generaliter pro oneris in ſe ſuſceptione vid. *Gloſſ.*
"*Commeatus* vid. *Gloſſ.* & Iuretus in *Symm. p.* 293.
"rectè, *qui* : commeatus ſcil. in *Cod. Iuſt. quod*, onus ſcil.
"*Condita* : vid. *Gloſſ.* & Iuret. in *Symm. p.* 230.
"γρ. *Conſuerat* : vt Cod. Iuſt. *conſueuerat.*
"Conſtantinopolitanam.
"γρ. *Comportarent* : vt etiam rectè habetur *Cod. Iuſt.*
"*Salariis* Cod. Iuſt. verùm hoc rectum : vid. *Gloſſ.*
"id eſt, *immanitate* : de quo mox plura.
"φιλικὸν.
"*aliis*, Cod. Iuſt.
"*Limauit*, id eſt inueſtigauit, rimatus eſt. Gloſſ. *Limatur*, *rimatur*, *quarit*, (ita γρ.) ζητεῖ. Quare non mutandum in *librauit.*
* Lex 6. *Cod. Iuſt. de naufrag.* hinc ſumpta eſt.
"*quis*, Cod. Iuſt.
"*Calculi* vox hâc in re propria. Vide non vno loco apud Caſſiodorum, vt 2. *Var.* 17. & 25.
"*Modiatio*, id eſt menſura, quæ fiebat per modios *hâc leg.* & Gordiani *lib.* 16. *Cod. de uſuris* : & Diocletiani *l.* 7. *Cod. de rer. permut.* Caſſiodorus quoque 4. *Var.* 7. in eadem re. *Modiationem tritici, quam ſub hâc ſorte periiſſe probauerint, proſecutoribus ſine aliquâ faciat cunctatione reputari.* Eadem vox reſtituenda 2. *Var.* 26. *Nam ſi coëmptam ſpeciem expenſis publicis neceſſariam non habetis, ab officio veſtro ſuſcepta modiatio* (vulgò moderatio) *diſtrahatur*, &c. Ita & Martianus *l.* 2. *Cod. de annon. ciuilib.* quâ *leg.* 125. modios frumenti diurnos nomine peritteumatis, annonæ ciuicæ Vrbis Conſtantinop. addit : *Quoad modiationem*, inquit, *iugiter & in perpetuum ciuibus noſtris debere conferri, hâc lege ſancimus.* Harmenapulus quoque *in Legib. naualib.* dixit μοδιομὸν δὲ εἶναι τὸν χιλιάδα ἓ μοδίων χρυσίων πεντήκοντα, μετὰ τῆς ἐξαρτίας αὐτῶν.
"Præfecti Prætorio, non vt Lucas de Penna, *Præf. annona.* Nempe ad Præfectum Prætorio, referebatur hâc de re : dicam *infr. tit. de naufrag.* Tritici fortè vel frumenti.
"aliàs melius: *accepto.*
"*iactura*, Cod. Iuſt. Verùm hoc elegantiùs. Symmachus quoque non ſemel, *erarij & ſumptuum lacunam* dixit, *lib.* 5. *ep.* 76. & *lib.* 10. *epiſt.* 33. v. *Gloſſ.* Lacuna rei familiaris, *Ciceroni* : vid. alia apud Iuretum *in Symm. p.* 169.
"*Nauclerorum*, Cod. Iuſtin. "id eſt, Corpus.
"Hæc abſunt à *Cod. Iuſt.*

COMMENTARIVS.

ORIENTALIVM Nauarchorum loco, Alexandrinis & Inſularum Nauicularijs tranſferendæ ANNONÆ Alexandrinæ ad Vrbem CONSTANTINOPOLITANAM onus iniungit *hâc conſtit.* Theodoſius Iun. Anno D. 409. firmatâ Anthemij PP. Orientis ſuper hâc re diſpoſitione eiúſque conditionibus & legibus, cui iungenda videri poſſit *lex* 1. *infr. de frum. Alex.* vbi pariter diſpoſitum ab eodem Anthemio PP. pro tuendâ Nauclerorum ſubſtantiâ, firmat idem Theodoſ. Iun.

¶ Scilicet Orientales Nauarchi peculiares fuêre, intra Orientem ſeu Orientis diœceſim (à Conſtantino M. vt puto inſtituti) ad quos præter *hanc leg.* pertinet inſuper Conſtantini M. *lex* 7. *ſupr.* & *lex* Valentis 14. *ſupr.* annonæ videlicet Vrbis Conſtantinopolitanæ ſeruientes : (quâ causâ, variis priuilegiis & commodis donati fuêre à Conſtantino M. *d. l.* 7. & Valente *d. l.* 14. item Salario, de quo *fine d. l.* 7.) Ita quidem vt Orientales hi Nauarchi onus frumentarij commeatus ex Alexandrinæ ciuitatis conditis ad Vrbem Conſtantinopolitanam deferrent, (quod hæc lex apertè teſtatur) verùm ſæpè factum, vt hoc Orientalium Nauarchorum Corpus imminueretur, vt docuit *d. l.* 14. Item vt inopiâ nauium ſubinde titubaret, (quod *hæc lex* docet) ſic vt dum claſſem ſeu naues inueſtigaret, dum Inſulas, & earum ſeceſſus in eum finem, conquirendarum ſcilicet nauium, obiret, nauigandi opportunitas interea tranſiret, neque ſpecies Conſtantinopolim tranſueherentur; atque inde fames Conſtantinopoli ingrueret; cuiuſmodi ſæua hoc ipſo Anno exorta fuit, teſte Chronici Alexandrini Auctore, & Marcellino *in Chron.* Cui deinceps occurſuri Anthemius PP. & Theodoſius Iun. de remediis cogitare ſeriò cœperunt; cuiuſmodi eſt illud quod continetur *l.* 1. *infr. de frum. V. Conſtantinop.* Eſt hoc alterum quod *hâc leg.* comprehenditur, cuius proinde hæc hiſtorica cauſa obſeruanda eſt.

¶ Anthemius igitur PP. Orientis, & quod dixi malo deinceps occurſurus tranſuehendæ annonæ ex Alexandrinæ ciuitatis conditis, ſollicitudinem tum ad Alexandrinæ, tum ad Carpathiæ claſſis Summates, item nonnullos alios Naucleros tranſferendam credidit. Peculiaris ſcilicet erat claſſis *Alexandriæ*, quæ & ipſa ſubuehendæ annonæ ſeruiebat, intra modum aliquem, & iunctim hactenus cum Orientalibus : At Anthemius PP. diſpoſitione ſuâ, quod Orientalibus ex parte incumbebat, ad Alexandrinos tranſtulit, qui Summates claſſis Alexandrinæ vocantur : nempe quia Nauicularij hi ſeu Nauarchi ſummo loco fuêre : quomodo Summates Viros, Aulæ, Ciuitatis, & ſimilia paſſim Symmachus vocat : Summates Ordinis Alexandrini, *l.* 190. *ſupr. de Decurion.*

¶ Item tranſtulit ad Summates pariter *Carpathia*

BIU Cujas

pathiæ classis: Nempe in Insulâ Carpatho quæ hodie *Scarpanto*, classis peculiaris fuit commodissimo loco inter omnes Insulas Sporadas maris Ægæi, à quo & mare ipsum *Carpathium* & Carpasiæ Insulæ. Scilicet *Carpathus* sublimis fuit, ambitu stadiorum CC. de quâ vid. Strabonem, Plinium, commodissimo situ inter Rhodum & Cretam Insulas, de quâ nil attinet plura notare. Inter nauigationes iam olim famosas, & quidem spe lucri, Carpathia: testis Iuuenalis *Satyr.14. versu* 278. Καρπαθίων ὁλκάδες memorat quoque Synesius *epist.*41. qui & tam multus est in laudibus Anthemij (quem & Magnum subinde vocat) cui *hæc lex* inscribitur: vbi ait eas φήμην ἔχειν διανύσια κεχρῆσθαι, καθάπερ αἱ φασήλων πρὸς πόλεις. Meminit rursum idem horum Carpathiorum *epist.*51. CARPATHVS Insula, hodie Scarpantho, est inter Rhodum & Cretam, non longè à Doride Asiæ regione. Eius circulus est 60.mill. vel vt alij dicunt 70. longitudo ab ortu in occasum extenditur: ab hac vicinum pelagus Carpathium denominatur. Ardua est sublimísque montibus, ac in eâ marmoris lapidicina adinuenitur. Olim erant in ea 4. vrbes, ob quæ & Tetrapolis nuncupabatur. Fuêre in eâ quondam 6. Castella, quorum nunc tantùm tria supersunt: ad ortum est Tristanum, nunc Faria dictum à scopulo: ad partem Occidentalem est portus Commodus, circáque montem Gomello dictum Corez est: ad Garbinium Insulæ videtur Caso Insula minima, aliíque ibi sunt scopuli Canes dicti: in circuitu vno tantùm milliari patent. Ergo Anthemius & ad huius & ad Alexandrinæ classis Summates, translationis onus transtulit, & ad alios nonnullos Naucleros, scilicet maris Ægæi, qui Constantinopolitanæ vrbi propiores erant: Idque conuentis Præfecto Augustáli seu Alexandrino, & Præside Insularum, id est, decreto suo ad hoc misso: nam *& decreta*, & quidem super Nauicullariis à Præfectis Prætorio processisse docuit quoque *lex supr.*31. *Insularum* Præses est Cycladum Præses seu Iudex, atque adeò Insularum omnium maris Ægei: sub Vespasiano hanc *Insularum* Prouinciam factam ait Sex. Rufus Festus. Deinceps extat Constitutio Diocletiani ad Diogenem Præsidem Insularum putà *lex pen. Cod. vbi causa status.* Harum Insularum Prouinciæ fit quoque mentio in Constantij Imp. *l.23. Cod. Iust. de appellat.* quâ cauetur, vt appellatio interposita per Insulas ad P.V. Constantinop. fiat. Item vetus Orbis descriptor sub eodem Constantio *Cyclades Insulas* memorat, *quæ omnes suum Iudicem habuêre.* Meminit eius quoque sub Valente Imperatore Sextus Rufus Festus *in Breuiario.* Meminit & *vetus Notitia Prouinciarum*, *sub Theodosio M.* inter duodecim Asiæ Prouincias Cyclades: Meminit denique *Notitia Imperij sub Theodosio hoc Iuniore*: ex quâ apparet eam tùm sub dispositione Proconsulis Asiæ fuisse. De *Cycladum Præside*, vide & Iustinianum *Nouella* 163. vide & quæ de Quæstore *Nouella* 41. 50. ¶ Ergo Anthemius PP. transuectionis annonæ ex Vrbe Alexandrina onus ad Vrbem Constantinop. quod Orientalibus Nauarchis incumbebat, ad Alexandrinos & Carpathios & nonnullos alios transtulit: eósque *eò professionis* volentes scilicet adduxit: propositis videlicet præmiis sequentibus. Nempe mercede eis præstituta (quæ Orientalibus antea dabatur, vt docet *d. l.7. supr. in f.*) ex vno trium sequentium fontium: vel inquam ex *Tributariæ pensitationis immunitate.* Quod ita etiam Cujacius interpretatur, quasi indicetur, pro mercede eis datam tributorum immunitatem. Malè: neque enim id hâc formulâ indicatur, immunitatem eis datam; verùm eâ de salario & mercede agitur: vnde scilicet ea tribui deberet: *Ex tributariæ*, inquit, *pensitationis immunitate*, vbi malim legi, *immanitate*, id est, ex cumulo ingenti tributorum, vel *immensitate*: nempe *mercedula*, *immensitati*, seu *immanitati* hîc opponitur. Ergo ex tributis seu auro argento quod tributorum nomine inferebatur à Prouincialibus, solatium seu mercedulam prædictis Nauicullariis constitui voluit Anthemius, vult Theodosius *hâc l. Solatium*, pro eo quod deuorâdo labori compensatò datur; quo ipso sensu accipitur *leg. penult. supr. de Palat. Sal.* Eo quoque sensu Spartianus ait Hadrianum, *ægrotos bis térve die visitasse, solatiis refouisse, consiliis sublenasse.* Quod quidem ex mole tributorum sumi voluit Anthemius, vult *hâc leg.* Theodosius. Vel secundo loco ex eo quod vocatur φιλικὸν, opponitur scilicet hîc tributariæ pensitationi, τὸ φιλικὸν; illa scilicet necessaria pensitatio, hæc ex beneuolentiâ, amicéque datur, vltroneè, vltrò tributum: Nempe Alexandriæ pensitationis vltroneæ & beneuolæ genus quoddam vltro tributum illud fuit φιλικὸν: Quale autem id fuerit, à quibus penderetur, quâ occasione, in incerto est: Nisi fortè grata illa inlatio est, cuius fit mentio *l.1. supr. de frum. V. Constantinop.* quæ *lex* ad eandem historiam pertinet, quò *hæc* nostra. Interim in *Cod. Iust.* nugas egerunt Interpretes, qui aliam vocem huius loco reposuerunt: qui ridere volet, legat Alciatum & Pyrrhum, quorum ille ἀλειτουργίας nomen supponebat. Tertium quoque alium fontem eruerat Anthemius, vnde solatium nauicullariis istis præberetur: verùm quis fuerit? diuinare non licet.

¶ Ac vt Nauicullariis *Alexandrinis*, & *Carpathiis*, aliísque solatium seu mercedulam constituit Anthemius PP. & Theodosius, ita viceuersâ *Naufragij* periculo eosdem obnoxios facit: non verò id eis accepto ferri in fisci dispendium: Nempe, quia hi Nauicularij Vrbi Constantinopolitanæ propiores facilè νηνεμίαν & nauigandi opportunitatem captare potuerunt, vt proinde sibi imputare eos necesse sit naufragium, si νηνεμίαν non captarunt, quâ captatâ tempestatem maris euitare poterant. Et hæc quidem est huiusce capitis secundi sententia: Quod diuulsum à priore *Codice* Iustinianeo, & separatim in *l.6. Cod. de naufragiis*, coniectum, multis erroribus ansam præbuit. Primùm enim non pertinet hoc caput ad Nauicularios Orientis, verùm ad Alexandrinos & Carpathios. Secundò non tantùm *si* horum Nauicullariorũ culpa intercessisse probetur, naufragij periculũ ad eos pertinet; verùm *quia* semper præsumuntur in culpâ esse, ex eâ, quam dixi, ratione. Tertiò consequenter hinc apparet, quàm frustrà laborent Interpretes in *hâc leg.* concilianda cum *l. vlt. §. si ea*, *π. ad Leg. Rhod. de iactu*, vbi de naufragio Nauicularius non tenetur, quando sine vitio eius res commendata periit: Nam & in *huius leg.* specie præsupponitur semper culpa Nauicularij intercessisse, etsi id non expressè dicatur in hoc capite, verùm id ex totius *huius leg.* argumento & serie perspicuè colligitur. Ergo, casus hîc specialis notetur, quo sola, sed iusta *Culpæ præsumptio*, etsi ea non probetur, naufragij periculo obnoxios facit Nauicularios: Et sic vt dixi hæc *lex* componenda est cum *d. l. vlt. § si ea*, & cum aliis quæ occurrunt *infr. tit. de naufragiis.* ¶ Et ita quidem, in sp. *huius leg.* vt dispendium hoc ad totum Nauiculariorum concilium, pro rata contingentis muneris pertineat seu recedat: Ad totum *concilium*, id est, ad

BIU Cujas

specialem loci vnius classem: Finge Alexandrini nauicularij nauem naufragium passam; Alexandrinorum Nauiculariorum Corpus hoc periculum agnoscet, non Carpathianorum, non aliorum: *Concilium*, hîc, est Corpus speciale vnius loci, qui Nauarchorum cœtus dicitur *initio leg.* Ita concilium sanctissimum Ecclesiæ Catholicæ, veneraběque, *l.4. infr. de Episcopis*, seu *l.1. C. de Sacros. Eccles.* pro Ecclesiâ speciali cuiusque loci accipiendum: de quo ibi plenius. Qui casus rursum specialis notetur, quo vel ob præsumptam vnius è Corpore culpam, totum Corpus periculo obnoxium redditur: quod & in aliis nonnullis Corporibus obtinet: de quo alibi. Huic sanè proximum est, quod & aliàs vbi naufragij probatio legitimè facta non est, ad eorum iniuriam damnum pertineat, qui minus idoneos nominarunt, *l.4. infr. de naufragiis.* Et ita quidem in specie *huius leg.* in totum concilium Nauiculariorum naufragij periculum recidit, vt singuli ex eo concilio pro *rata* contingentis muneris teneantur: id est, pro ea portione, pro quâ ad speciem transuectionem tenentur. Finge vndecim naues esse seu vndecim Nauicularios, concilij alicuius: vnum naufragium passum, & eo naufragio mille aureorum species amisisse: Sanè decem reliqui sunt, in quos hic casus recidit. Sed finge inæquales naues esse Nauiculariis, alias maioris modiationis, alias minoris. Pro ratâ suâ & modiatione quisque tenebitur.

XXXIII. * Idem AA. Anthemio PF. P.[11]

QVI[11] fiscales[11] species susceperit[11] deportandas[1], si, recta nauigatione contempta, litora deuia sectatus, eas auertendo distraxerit, capitali pœna plectetur. Dat. XIV.[11] Kalend. Aug. CP. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* *L.5. seu penult. Cod. Iust. eod. tit.* Iungenda videtur huic, *lex vnic. supr. de auri publici prosecutoribus*: & *lex 2. Cod. Iust. de off. ciuil. Iudic.*
[11] Orientis. [11] Nauicularius.
[1] annonarias, veluti frumentum.
[11] *suscepit.* Cod. Iustin.
[11] Ita quoque *d.l.5.* At *d.l.1.* & *d.l.2.* XIII.

COMMENTARIVS.

AVERSI oneris reo, Nauicularios, capitalem pœnam imponit *hâc leg.* per Orientem, Theodosius Iunior, Anno D.409. cui iungenda est *lex vnic. supr. de auri publici prosecutorib.* (quæ & ipsa est de *Auerso auro publico*, ab eius prosecutore: Quomodo hæc de auerso onere à *frumenti prosecutoribus*:) quomodo etiam Nauicularij vocantur à Cassiodoro 4. *var.* 7. seu simpliciter *prosecutores l.4 infr. de naufragiis.* Auersi inquam oneris reo, id est, si fiscales species, quas susceperit transferendas, auerterit, distraxerit, vel vt dicitur *hâc leg.* auertendo distraxerit. Cui gemina germana est per Occidentem Honorij *lex 3. Cod. Iust. quæ res venire non possunt* (quæ iungenda est *legi 27. supr. hoc tit.*) Capitalis igitur pœna auertenti imponitur in hâc spec. quam Quadrupli pœnâ Græci immutarunt, propter *Nouellam 62. Leonis*: In causis sanè priuatorum propria actio fuit oneris auersi in duplum. ¶ Porrò quâ ratione nauicularij onus publicum auerterent, ostenditur *hâc leg.* nempe rectâ nauigatione contemptâ, litora deuia sectando. De διαύπτῳ, id est, de parte oneris auersâ erit *lex vlt. infr.* ¶ Cæterùm est *hæc lex* Constitutionis Theodosij Iun. prolixioris pars (vt apparet ex *d. l. vnic.* & *l.2. Cod. de off. ciuil. Iudic.* quæ huic coassandæ veniunt) circa rem Tributariam occupatæ: quâ partim fisci indemnitati consulitur *hâc leg.* & *d.l. vnic.* partim collatorum ab iniuriis Exactorum & Iudicum *d. l.2.*

XXXIV. * Idem AA. Faustino PF. P.[11] Post alia.[11]

IVDICES, qui in portubus[11] Diœceseos suæ,[11] onusta nauigia, cùm prosperior flatus inuitat,[11] sub prætextu hyemis INmorari permiserint, vnà cum Municipibus,[11] & Corporatis[11] eiusdem Loci, fortunarum propriarum feriantur dispendiis. ¶ Nauicularij[11] præterea pœnam deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit reuelatum. Dat. XVIII. Kalend. Sept. Rau. Varane V. C. COSS. [410.]

NOTÆ.

* *L.vlt. Cod. Iust. eod. tit.* Iungenda huic fortè *lex 4. Cod. qua res venire.*
[1] *Faustinus* PP. Italiæ sub Honorio Imp.
[11] *Partibus*, Cod. Iust. malè: Quod Iuretus quoque notauit *in Symm. lib.4. ep.54.*
[11] an *tua?*
[11] Cassiodorus *1.variar* 35. *Quæ ergo talis mora, vt in tantis tranquillitatibus velocia necdum fuerint destinatæ nauigia! cùm stellarum non mergentium lucidum sydus tendi carbasa festinanter* INVITET, *& aëris serent fides properantium nequeat vota terrere.*
[11] *Municipibus*, id est, Decurionibus: dixi *supr. tit. de Decurionib.*
[11] de *Corporatis* est *infr. titulus.*
[1] *Naucleri*, Cod. Iustin.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

HYBERNO etiam TEMPORE; dummodo νηνεμία sit, (id est, dummodo prosperior flatus inuitet) Nauicularios onus seu species fiscales, denique Canonem Vrbicum, deferentes, mari vela dare iubet Honorarius Imp. *hâc leg.* Anno D.410. ¶ Hybernum scilicet tempus regulariter nauigationi intercipitur, & verò mare nauigationi olim claudebatur (de quo ad *l.3. tit. de naufragiis*, plenè:) putà ab Idib.Octob. in Kalend. Apriles; & quidem ad transferendum Canonem Africanum ad Vrbem Romam, vt docet Gratiani *lex* 3. quò hæc ipsa lex pertinet: sic vt Nauicularij hactenus nauigare eo tempore non tenerentur, de quo ex parte etiam fidem facit Honorij huius *lex* 26. *supr.* faciet plenius *d.l.3. infr. de naufrag.* Et tamen *hâc leg.* Honorius hyberno tempore non ita nauigationi mare claudi vult, vt non, prosperiore flatu inuitante, Nauicularij nauigare debeant. ¶ Nempe id ita extra ordinem nunc constitutum ab Honorio, propter famem quæ hoc Anno D.410. Romæ erat, atque in dies maior timebatur: sic vt ad infames escas redactum iri metus esset: de quo Zosimus *extremo Historiæ suæ*, quæ supereſt. ¶ Igitur inter alia (vt docet *huius leg.* Inscriptio, ibi, *post alia:*) quibus annonæ Vrbicæ consultum properè iuit Honorius constitutione suâ, & istud est, quod *hâc leg.* continetur: quâ iubet, etiam hyberno tempore naues nauigare, si prosperior flatus inuitet: cuius, eodem fine alterum institutum circa tempus extat *l.26. supr.* Et verò notandum XVIII. Kalend. Sept. *hanc leg.* datam, scilicet æstate iam prouectâ, & in Authumnum inclinante, & sic iam appetente hyeme, id denunciatum in tempore, voluit Honorius. ¶ Pœnâ seueriſſimâ propositâ *Iudicibus*, Decurionibus & Corporatis locorum, nempe prosciptionis bonorum, si permisissent in portubus suis onusta nauigia sub prætextu hyemis immorari, cùm prosperior flatus inuitaret ad nauigandum: Nauicularijs verò insuper deportationis pœnâ, si aliquid fraudis admisissent, ne videlicet vela darent, prosperiore flatu inuitante. *Iudicum* scilicet seu Rectorum Prouinciarum desidia hæc semper plectibilis fuit, si culpâ suâ paterentur annonam vrbicam vel non transmitti tempestiuè, vel aliò transferri. Mamertini sub Iuliano locus huc facit *cap.15. Cùm Romani populi victus, & exercitus commeatus esset in nauibus, in mediâ expediendæ annonæ trepidatione, nuncius venit, plurimas naues Africano tritico graues litus Achaicum præteruectas, Constantinopolim peruolasse; Permoti omnes, & aduersus eos qui oram maritimam tuebantur irati, venimus ad Principem, desidiâ Iudicum tantum periisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur:* quo loco malè habent vulgatæ *Indicum*, vbi & Rhenanus *in ora* editionis suæ indicum desidiam interpretatur, qui scilicet non indicarint: Quem vnica litera fefellit. Huc etiam facit Symmachi locus *lib.4. epist.54. Sed quid mihi insusurras frugis Africanæ tenues commeatus? Intercludet, vt spero, prouidentia tristes casuum vias, sacris auribus edocendis, & castigatione Iudicum, quos alimentaria spectat inuectio. Nec spem dies obstruit: nam mare adhuc iustis cursibus patet, & nondum in hyemem præcipitat Authumnus.* Hinc adeò Symmachus *lib.10. ep.31.48.* Iudices Africanos seueriori bus scriptis distimulari ab Imp. vult, *vt onera consueta dum tractabilis nauigatio est, victui vrbis exhibeant.* Idem verò periculum respicit quoque *Municipes*, id est, Decuriones, & *Corporatos* vrbiũ: Quæ duo incolarum præcipuè genera erant: de quibus *suis titulis.* De Nauicularioru ipsorum fraudibus, torpedine, morâ, iam alibi dictum: videatur & Cassiodori locus *lib.1. var. ep.35. in fin.*

De eo videndum supereſt, quod *initio legis* Iudicibus *Diœcesis* tribuitur: Iudicibus, inquam, id est, Rectoribus singularum Prouinciarum: cùm tamen Diœcesis sit σύστημα plurium Prouinciarum, ἢ ἐν αὐτῇ πολλὰς ἐπαρχίας ἔχουσα: de quo alibi fusè: Vnde iam ita quidam colligunt, *Diœcesin* hâc tempestate etiam pro vnicâ Prouinciâ vsurpari. Quod non admitto; neque enim vni Iudici *Diœcesis* hâc *leg.* tribuitur, verùm pluribus *Iudicibus* iunctim *Diœcesis sua:* quo indicatur, plures iunctos suam habuisse & constituisse Diœcesin: Nempe, si rogasses tùm Consularem Numidiæ, quænam ipsius Diœcesis foret, id est, cui Diœcesi responderet? respondisset Africam esse suam Diœcesim: non quod ipse Diœceseos istius totius Rector esset, verùm quod Prouincia quam administraret, Diœcesi illi responderet: denique singularium Prouinciarum Rectores Iudices plures coniuncti suam habent Diœcesim, iure partis. Ex *hâc* interim *lege* politicum σύμμα efficere licet, Principis extra ordinem necessitati famique publicæ consulentis: Quam proinde *legem* ordinarij iuris perperàm nonnulli faciunt, quæ περὶ καιρὸν tantùm ἀναγκαία erat.

XXXV. * Idem AA. Seleuco PF. P.[1]

VNIVERSOS, quos nauicúlariæ condicioni obnoxios inuenit antiquitas, prædictæ functioni conueniet famulari. Personas igitur memoratas, & eorum hæredes, & prædia, persequenda esse decernimus: vt canon Sacratiſſimæ Vrbis, vel Expeditionalium Portuum necessitas, impleatur. Dat. Prid. Non. Mart. Rau. Honorio IX. & Theod. V. AA. COSS. [412]

NOTÆ.

[1] Italiæ, in qua Africa, vt docet *lex* 31. *supr. de annonâ & tribut.* & *lex* 52. *supr. de Decur.* quæ eidem inscribuntur hoc ipso Anno, vnà cum Quarta; putà *l.22. supr. de cohortalib.*

COMMENTARIVS.

REPARATIONI seu supplemento Nauicularioru, incumbit hâc Constitutione Honorius Anno D.412. Nauicularioru, inquam, qui per Africam: vt etiam colligere licet ex *l.31. supr.*

BIU Cujas

supr. de annonâ & trib. & *l.52. supr. de Decurionib.* quæ eidem *Seleuco PP.* hoc ipso Anno inscribuntur. Eo videlicet fine, vt canon tum Vrbis Romæ, tum Expeditionalium Portuum necessitas impleatur, id est, vt annona sufficiens ad vsus Vrbis Romæ, & ad necessitates militum ad expeditionem pergentium subministrari possit. ¶ Portus expeditionales *hâc leg.* & *l.2. infr. de naufragiis*, sunt Portus quo miles ad expeditionem iturus appellabat, indéque mouebat: quâ causâ huiusmodi Portus annonâ militari instruebantur, seu condita militaria ibi erant, vnde videlicet miles in expeditionem iturus annonam sumeret à se fermè transuehendam. Quomodo pariter Annona expeditionalis dicitur *l.4.5. supr. de erogatione militaris annonæ.* Annona militum in expeditione degentium & quidem ordinaria, buccellatum videlicet & acetum: cui opponitur panis & vinum. Ita & vsus expeditionalis in eodem argumento apud *Spartianum.*

¶ Hinc interim apparet, duplicem curam *hâc leg.* gessisse Honorium, pro temporum videlicet statu, quibus Vrbs Roma haud ita pridem afflicta siue Tyrannide, siue fame, (de quo ad *legem superiorem*) & Occidentale Imperium à Barbaris vastabatur, aduersus quos miles mittebatur. Igitur in vtrumque vsum, & annonæ Vrbis Romæ, & annonæ militaris sollicitudinem gerit *hâc leg.* Honorius: reparato videlicet Nauicularium Corpore, ad species necessarias tantò faciliùs & promptiùs transferendas. In eum itaque finem, & personas Nauicularium (fortè perperàm excusatas) & hæredes, & prædia eorum ad nauicularium functionem vocari iubet: Quod & aliàs sæpè factum, vt ostendunt *huius tit.* complures *leges:* & *tit. de præd. Nauicul.*

XXXVI. * Idem AA. Nauicularii per Africam.

TRIBVTA Nauicularii *Priuilegia* hâc interminatione" firmamus, vt si quis, cuiuslibet dignitatis, Iudicum, vel Militantum, crediderit neglegenda, & aditus negauerit petitum à se Tuitionis præsidium, patrimonium suum nouerit istius functionis oneribus addicendum, sine vlla spe veniæ, quam de nobis sub Annotationis indulto meruerit. ¶ Illud etiam addimus, vt decem librarum auri multa tam Nauicularii, quam Iudicibus," necnon Proconsuli" & Vicario," Spectabilibus viris, & v. c. PF. Annonæ" Officiisque eorum, proponatur, si vmquam" ordine" memorato, vel ipsi coëgerint, vel sponte cupienti (quod non potest fieri) de centesimis suis auferri permiserint, vel de propriâ substantiâ quidquam Sportulæ nomine cuiquam donare, vel offerre personæ: vt à singulis constitutum multæ pondus non ambigant exigendum: Accipientem quoque quadruplum fisco nostro iubemus exsoluere: &c. Dat. XVI. Kalend. April. Rau. Honor. IX. & Theod. v. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex* 37. *prox.* & *lex* 6. *seu vlt. infr. de naufragiis.*
"vid. *Gloss.* de hâc *Interminationis* voce.
"id est, Rectoribus Prouinciarum (Africæ) vt *l.*34. *supr.*
"Africæ. "Africæ. "Africæ.
"*γρ quicquam*: vel vtrumque *vnquam quicquam.*
"*γρ. Ordinis* (Nauicularorum scilicet.)

XXXVII. * Idem AA. Nauicularii per Africam. Post alia.

SI vlla Dignitas" vel Apparitio, frumenti curam sustinens dirigendi, à Nauicolario, Magistróve" nauis, aliquid accepisse detegitur, probato crimini, pro motu" Iudicis, pœna non desit: &c. Dat. XVI. Kalend. April. Rau. Honor. IX. & Theod. v. AA. COSS.

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex* 36. *supr. prox.* & *lex* 6. *seu vlt. infr. de naufragiis.*
"veluti *Notarius*: de quo mox.
"de *Magistro nauis* igitur quoque *l.*3. *infr. de naufragiis.*
"*Motus* Iudicis, vid. *Gloss.* & Forner. 3. *Quotid.*3.

COMMENTARIVS.

INDEMNITATI & SECVRITATI Nauicularorum (& quidem Africanorum) consulit *his duabus legibus* Honorius: & *tertia* insuper *lege*, putà *l. vltim. infr. de naufragiis*, quæ omnes vnius & eiusdem constitutionis ad eundem illum finem tendentis partes sunt, atque adeò inter se coniungendæ veniunt. Et quidem indemnitati & securitati Nauicularorum, aduersus Iudicum & Apparitorum, aliorúmque ad quos cura frumenti dirigendi spectabat, leuitatem & cupiditatem.

¶ Triplici porrò ratione *his duabus legibus*, tùm *tertiâ* aduersus eorum quos dixi tum negligentiam, tum cupiditatem consulit Honorius. 1. PRIVILEGIA Nauicularorum, ad eorum querelam, non tuentibus Iudicibus hanc pœnam imponit, vt facultates eorum nauicularæ functioni addicantur:

BIU Cujas

cantur : vult scilicet Honorius, si quando de imminutis priuilegiis suis conquerantur Nauicularij, iis *Tuitionis* præsidium tribuere : de quo *Tuitionis* præsidio, à Magistratibus seu Iudicibus tribui solito siue rectè, siue perperàm, in simili pro quorumdam securitate aduersus aliorum & potentiorum quidem, imò Magistratuum quandoque molestias & inciuiles impetus est *hoc Codice*, Theodosij M. *lex vnic. supr. de off. Iudicum militar.* & *l. vlt. Cod. de off. Com. S. Palatij*, vel *l. vlt. Cod. de off. Com. R. Pal.* Meminit & Symmachus non tantum *lib. 9. epist. 22.* verùm *lib. 10. epist. 36.* Et quidem hic : *Causidicus fori mei Celsus tuitionem contra me & Annonæ Præfectum Clarissimum Virum de sede vicariâ postulauit :* Nempe (quod *initio epistolæ* indicat) quasi turbidum aliquid pro potestate Symmachus P.V. fecisset. Et mox rursum. *Hic iam vestra perennitatis est æstimare contumeliam Præfecturæ, cuius Causidicus nihil passus auxilium secundi iudicij* [id est Vicarij] *imperauit.* Eâdem *Epistolâ* ait, à se petitum datúmque Felici tuitionis auxilium : *Felix*, inquit, *cum à me in sequenti tuitionis auxilium proposuisset, & vnius Nomenclatoris, vt in vrbe pacata, amminiculo fretus incederet.* Huius Tuitionis multa quoque mentio apud Theodoricum R. referente Cassiodoro, veluti *lib. 2. epist. 29.* vbi iubet Ecclesiæ Mediolanensis prædiis & hominibus intra Siciliam constitutis, salua ciuilitate præstari ab Adilâ Comite, vt ab iniuriâ & oppressione vindicentur. Et *lib. 3. ep. 27.* vbi Consulari Campaniæ aduersum Præfectum Prætorio tuitionem à se postulatam tribuit. Et *lib. 5 ep. 37.* vbi Iudæis Mediolanensibus & eorum Synagogis postulatam tuitionem tradit aduersus Ecclesiasticorum violentiam. Item *lib. 5. epist. 40.* damnat tuitionis genus quoddam damnosum in Hispaniâ. Tandem generalis Tuitionis formula extat *lib. 7. epist. 39.* De hoc Tuitionis præsidio expresso capite 1. *lib. 1. var.* egit Cascellius, vbi tamen multa ad hanc rem non pertinentia cumulat. Illud rectè quod ostendit eò non pertinere *legem* 1. §. *quies*, *π. de off. P. V.* vt neque *l. illicitas*, §. *potentior*, *π. de offic. Præsidis*, quibus in hanc rem abutuntur Doctores, etiam Fornerus *in Cassiodorum.*

Ex superioribus interim apparet datam Tuitionem seu λόγον ἀσφαλείας à Principe tuitionis formulâ : item datam eius iussu : denique datam citra iussum Principis à Magistratibus : & cum daretur à Magistratibus (quod ex Symmacho discimus) datum & adiunctum aliquos ei cui tuitio daretur, ex officio Magistratus : veluti Nomenclatorem à P.V. qui sanè in Officio suo habuit Nomenclatores, vt discere est ex Notitiâ Imperij. Illud perperàm Cujacius, qui ad eandem tuitionem retulit *legem* 16. *Cod. de Decurionib. lib. 12. tit. 1.* nam ibi omninò rectè legitur *sub fideiussione:* scilicet Theodosius *ea leg.* iubet in dignitate constitutos, si grauius aliquod facinus admiserint, extra carceralem custodiam sub fideiussione haberi. Ita quidem Theodosius, etsi mox proximè statim *seq. lege* 17. Zeno *fideiussionis* onus remittat : Præterquàm quod Theodosij *lex* illa est, de grauiore facinore admisso, vbi necessaria magis fideiussio : quàm in ciuili & priuatâ causâ. Franci tandem veteres hanc Tuitionem *Mundeburdem* dixêre : cuius formula extat apud Marculphum *lib. 1. formul. 24.* vbi de eâ Bignonius prolixè. ¶ Et hæc de primâ ratione, tuitionis, inquam, præsidio, quâ securitati Nauicularium *hâc constit.* Honorius consultum iuit, aduersus priuilegia eorum imminutum euntes.

Secundò aduersus CONCVSSIONES Nauicularij pariter consultum it, pariter vt Gratianus *l. 3. infr. de naufragiis :* pœnis propositis, aduersus eos qui eos concussissent. Ac primum quidem aduersus Iudices quoscunque, putà Rectores Prouinciarum Africæ, Proconsulem & Vicarium Africæ, denique Præfectum annonæ Africæ (qui omnes Nauicularij & rei annonariæ præerant :) Itémque eorum officiales si vel aliquid de ipsorum centesimis auferri permiserint: *Centesimis*, id est, epimetro centesimarum (de quibus *l. 7. in fin. supr. l. 38. infr.* & *l. 1. infr. de frument. Alexandr.* & *l. 3. infr. de naufragiis.*) Idque siue eos ad id coëgerint, siue etiam vltro facientes admiserint : Quod & ipsum tamen fieri non posse dicit reuerà scilicet, plenâ liberáque voluntate. Quia non est vnquam quisquam tam stultus, vt suum iactet, aut iactare credatur: Imò cùm accipientis persona terribilis esse possit donanti, etsi qui donat donare videatur, non tamen reuerà donatum, sed extortum potentatus ratione creditur. Quæ ratio & alibi obtinet, veluti in sp. *l. supr. ne quid publ. lætitiæ :* & in sp. *tit. si nuptiæ*, &c. Idémque erit, si de propriâ substantiâ quidquam sportulæ nomine cuiquam donauerint, vel obtulerint Nauicularij. Ergo Iudicibus & Officialibus ad id cogentibus, vel id admittentibus multam 10. librarum auri imponit Theodosius : ipsi accipienti, Quadrupli pœnam : sed ita vt ea fisco exoluatur : Cùm tamen Honorius longè æquius *l. 29. supr.* pœnam Quadrupli Nauiculariorum commodis reseruari voluerit : de quo ad *eam leg.* Et hæc de Iudicibus & Officialibus qui concussioni Nauiculariorum fauerint, & de concutientibus ipsis.

¶ Posteriore *lege* pariter concussioni eorum, qui frumenti dirigendi curam sustinent, occurrit, aliquid accipiendo à Nauicularios vel Magistro nauis. Quo in censu ponit in Dignitatibus constitutos & Apparitores. Dignitatis appellatione intelligo Tribunos Notarios : Nempe cùm cæteroquin hi Principum Legationibus fermè destinarentur, id est, hos in Prouincias vrgendi alicuius negotij causa, Imperatores extra ordinem subinde mittere solerent (de quo pleniùs dixi ad *l. vnic. supr. de mand. Princip.*) his aliquando frumentarij commeatus ab Imperatoribus mandabatur, id est, ad procurandam & accelerandam annonæ vrbicæ subuectionem sæpè mittebantur : quod ex Symmacho discimus *lib. 10. epist. 31. Felicitas quidem vestra æterni Vrbi solemnis alimoniæ copiam pollicetur, D. Imp. sed re magis quàm spe tuti esse debemus : quod facilè factu est, si hanc quoque partem Clementiæ vestræ cura respexerit : nam æstate prouecta cùm ex Africanis partibus minimum deuehatur, non inani tangimur metu, ne res annonaria in graues cogatur angustias. Et ideò oro quæsóque Perennitatis Vestræ salubre præsidium, vt Iudices Africanos, & NOTARIVM, cui Æternitas Vestra mandauit frumentarios commeatus, seueriora scripta distimulent, missis in hoc negotium strenuis, qui onera consueta, dum tractabilis nauigatio est, victui Vrbis exhibeant.* De huiusmodi igitur dignitate, id est, de Notariis accipiendum est quod dicitur *hâc leg. 37.* ¶ Quandoque etiam eodem fine nudi *Apparitores* mittebantur, vt frumenti dirigendi curam sustinerent, nempe missi à Præfecto Prætorio, *Præfectiani* scilicet, ita ad vrgenda negotia quædam à Præfectis Prou. mittebantur, vt Notarij, vt Agentes in rebus ab Imp. etsi veriti hi Præfectiani, & quidem à Valentiniano Sen. *l. vnic.*

BIU Cujas

ſupr. ne Præfectiani: Exactoris, vel Curioſi, vel Horreorum Cuſtodis officio fungi. Ergo huiuſmodi viros frumenti dirigendi curam ſuſtinentes & aliquid accipientes à Nauicularío vel Magiſtro nauis, pro motu Iudicis puniri iubet. ¶ Vbi obſeruandum, Nauicularium à Magiſtro nauis ſeparari; pariter vt ſeparatur *l.3. infr. de naufrag.* vbi dicam.

XXXVIII. * Idem AA. Albino P. V.''

DIssimvlationi & corruptelæ Vrbani'' vel Annonarij'' Officij exquiſitis remediis Manſuetudo Noſtra proſpexit: vt ſi quando Nauicularius, extra modum centeſimarum'' diametrum'' incidiſſet, intra quinque dies, ex quo Portum Venerabilis Vrbis'' eſſet ingreſſus, adhibitis tribus Inluſtribus viris, Vrbana præfectura, præſente quoque Annonario Cognitore,'' quid euenisſet detrimenti inquireret: & quicunque in hâc fraude fuiſſet inuentus, ſub elogio, adiuncto idoneo executore, mox ad Africam, adque ad v. c. PF. Ann.'' iudicium, deduceretur: ſoluturus inſtantia memorati,'' quidquid debere fuerit deprehenſus. Hac itaque lege decernimus, Vt ſi vltra diem præfinitum permiſerit'' Naujcularium protelari, quinque libras auri ſe, adque Officium ſuum, ſciat ærario noſtro debere inferre: Apparitionem quoque Præfecturæ Vrbanæ multa trium librarum auri feriendam eſſe cenſuimus: PF. Annonæ duas libras auri ſacris largitionibus inferre cogetur, niſi eius præcipuè inſtantia intra diem conſtitutum fuerit adcelerata cognitio. Huiuſmodi igitur inquiſitio etiam diebus feriatis & deuotionum, abſque vlla obſeruatione, peragenda eſt. Dat. XV. Kalend. Octob. Rau. Conſtantio & Conſtante COSS. [414.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*
'' *Albini* huius P. V. meminit Rutilius Claudius Numatianus *Itinerarij ſui lib.*1. & Olympiodorus *apud Photium, p.*188.
''Præfecti Vrbis.
''Præfecti Annonæ.
''de his Centeſimis, *l.*7.36. *ſupr.*
''διάμετρον *d.l.* & *l.*5. *infr. de naufragiis.* Mox *detrimentum* vocatur. De eo mox dicam plenè.
''de *Portu* Vrbis Romæ, quò Naujcularij ſpecies deportabant, dicam plenè *infr. lib.*14. non vno *titulo.*
''id eſt, Vrbis Romæ.
''id eſt, Præfecto annonæ Vrbis Romæ.
''conductore, proſecutore. ''Africæ.
''Præfecti annonæ Africæ.
''Quis? An Præfectus Vrbi.

COMMENTARIVS.

DE DIAMETRO per fraudem videlicet admiſſo à nauicularío, eſt hæc Honorij conſtitutio: ad eum finem videlicet ne diſſimulatione & corruptelâ Præfecti Vrbis vel Præfecti annonæ, & Officialium eorum, id publico damno cedat. ¶ *Diametrum*, vt *hâc leg.* ita & *l.*5. *infr. de naufrag.* (quæ & ipſa eſt Honorij) eſt *detrimentum*, vt *hâc ipſa leg.* vocatur: *iactura*, vt vocatur *d.l.*5. ſpecierum ſuſceptarum & Nauicularío commendatarum: quoties videlicet de modo, ſeu calculo modiationis (vt vocatur *l. ſupr.*) ei in Africâ commendatæ, cum eam reddit in Portu Vrbis Romæ, aliquid deſideratur; ſcilicet διάμετρον eſt quod τῷ μέτρῳ abeſt: ſicut ὑπέρμετρον, quod τῷ μέτρῳ ſuperadiicitur (de quo *l.*3.14.15.21. *ſupr. de Suſceptorib.*) Harpocration διάμετρον, τὸ ἐλλεῖπον ἀπὸ τῦ δικαίως μετρηθέντος. Δείναρχος ἐν τῇ Καλλιθένους εἰσαγγελίᾳ; ſicut contrà σύμμετρον, quod μέτρον, & τέλειον. In re monetaria, metallica pars quæ in ſcoriam abit, *detrimentum* pariter, *intertrimentum*, Græcis ἀπεσία vocatur: vid. *Gloſſar.* Diametrum porrò vel caſu & inclementi fortunâ accidit, quò pertinet *d. l.*5. *infr. de naufrag.* vel fraude, cùm videlicet ex onere quid per fraudem à nauicularío auertitur, intercipitur; quò ſpectat *hæc lex*, vt docet tum totus *legis* contextus, tum expreſsè hæc eius verba, *Quicunque in hac FRAVDE eſſet inuentus:* item *quidquid debere fuerit deprehenſus.* Ergo *hæc lex*, eſt de διαμέτρῳ, id eſt, de parte oneris auersâ: nam de toto onere auerſo fuit *ſuprà lex* 33.

¶ Huiuſmodi igitur diametrum, huiuſmodi imminutionem fraudulentam nauicularium reſtituere oportere certum eſt. Verùm, quia huiuſmodi fraudes, & diametra ſæpè in diſpendium annonæ Vrbis Romæ, Præfectus Vrbi, item Præfectus annonæ (ad quos annonæ ſolicitudo pertinebat, de *quo mox*,) eorúmque Officiales diſſimulare poterant, vel etiam iam diſſimulare viſi fuerant per colluſionem: huic eorum diſſimulationi & corruptelæ, hâc conſtitutione ſuâ Honorius occurrendum putauit: & quidem his exquiſitis remediis. ¶ Primùm ſcilicet, in hoc Diametrum ſeu detrimentum inquirere iubet Præfectum Vrbi: ſic vt ab Vrbe ad Portum Vrbis Romæ eâ de causâ ſe conferre neceſſe habeat: Qui & aliàs ſanè quandoque ſolemniter annonæ cauſa eò ſe conferebat ſtato tempore, de quo ex Ammiano *lib.*19. *p.*160. & Æthico *in Coſmographia*, dixi ad *l.*2. *infr. de canone frument. V. R.* Et ita quidem nunc Honorius: cùm tamen anteà Præfecto annonæ & Vic. Vrbis tantùm hanc cognitionem & Inquiſitionem induxiſſet, *l.*5. *infr. de naufragiis.* Secundò, præſente quoque Præfecto annonæ: cui iunctim cum Præfecto Vrbis annonæ Vrbicæ cura incumbebat, denique ſocietas muneris erat inter eos: quod præter *hanc leg.* exertè docet *l.*1. *Cod. de Offic. Præfect. Vrb. lex* 1. *ſupr. de condit. in publ. horr.* (quæ duæ *leges* inter ſe coaſſandæ

BIU Cujas

coaſſandæ ſunt) & Symmachus *lib.*10. *epiſt.*48. & Sidonius *lib.*1. *epiſt.*10. Sanè & hac ipſa de cauſa iam antea appulſis ad Portum Vrbis Romæ nauibus, Præfectus annonæ explorare debebat, vtrum incorruptæ ſpecies deportatæ eſſent, ſeu vtrùm nihil in his eſſet vitij? *l.*2. *ſupr. de canon. frument. V. R.* quemadmodum *hâc leg.* inquiſitioni, vtrùm modiatio integra ſit, adeſſe iubetur: imò & ſua præcipuè inſtantia accelerare cognitionem Præfecti Vrbis, vt proinde quaſi ſtimulus additus fuerit Præfecto Vrbi. *Tertiò*, inquirere in hoc diametrum iubet Honorius *intra quinque dies*, ex quo Portum Vrbis Nauicularius eſt ingreſſus: Notum aliunde, ad Portum Vrbis Romæ Nauicularios ſpecies deportaſſe: de quo ſæpè *infr. lib.*14. Igitur intra quinque dies illos Inquiſitionem hanc fieri vult Honorius; nempe quia annonæ Vrbicæ fauor ſummam hac in re celeritatem deſiderat, & cognitionem accelerari iubet. *Quartò*, huiuſmodi Inquiſitionem etiam diebus feriatis & deuotionum peragi oportere ſtatuit, ſcilicet annonæ Vrbicæ ratio & fauor ferias non admittit, quæcumque illæ ſint, etiam *deuotionum*, id eſt, diuinæ feriæ, Dei ſcilicet cultui dicatæ, quomodo etiam agriculturæ fauor ferias diuinas non admittit, de quo ad *leg.*1. *ſupr. de feriis*, plura. *Quintò*, hanc Inquiſitionem fieri iubet adhibitis tribus Inluſtribus Viris, velut in maximi momenti negotio: quomodo & aliàs adhibiti in ſpecie *leg*..... ¶ Et hæc de Inquiſitione ſeu cognitione ſuper διαμέτρῳ. *Sextò*, poſt Inquiſitionem ita factam, poſt fraudem detectam, nauicularium fraudis compertum mitti iubet, imò deduci ad Africam, & Præfecti annonæ Africæ iudicium, adiuncto idoneo executore ſub elogio *ad Africam & iudicium Præfecti annonæ Africæ*: nempe quia Africæ intereſt, ne quidquam de canone Africano ſeu Vrbicario pereat, cui ſi quid perit, Africæ perit, vnde ſemper canon explendus venit: *Adiuncto idoneo executore*, id eſt, addito ei cuſtode, perſecutore, vti mos erat in deducendis & exhibendis reis, quod etiam docet *lex* 3. *ſupr. de exhib. reis*, vbi *dixi*. Tandem *ſub elogio*, id eſt, titulo criminis, quo continetur crimen, modúſque adeo in ſp. *huius leg.* ſeu διάμετρον intercepti frumenti, ſeu auerſi ex parte oneris: ita mitti ſoliti rei deprehenſi ſeu conuicti ſub elogio, remiſsíque ad ſuum Iudicem (vt in ſp. *huius leg.*) vel Principem; quæ vulgaris iam obſeruatio eſt. E multis pauca hæc: vid. *l.*6. 11. §. *vltim. ff. de cuſtod. reor. l.*3. *ff. de re militari*: Tertullianum non ſemel inter alia ad Scapulam: *Prudens etiam miſſum ad ſe Chriſtianum cum elogio, confeſſione eius intellectâ, dimiſit: ſciſſo eodem elogio*, vid. & Marcellinum *lib.*14. Et hæc de deductione ſeu tranſmiſſione Nauicularij qui διάμετρον admiſit, in Africam. *Septimò*, eum inſtantiâ Præfecti annonæ Africæ ad ſoluendam lacunam τῷ διαμέτρῳ vrgeri iubet. Quod ſatis mite: cùm aliàs auerſi oneris in totum longè grauior pœna ſit: *l.*33. *ſupr.* Poſtremo loco ſequuntur Pœnæ ſeu Multæ diſſimulantium, & intra quinque illos dies, vt dictum eſt, de διαμέτρῳ non cognoſcentium: Præfecti inquam Vrbis, eius Officij 5. librarum auri, Apparitorum trium, item Præfecti annonæ, duarum. ¶ Et hæc quidem ita Honorius *hâc leg.* de Nauicularium διαμέτρῳ ſeu fraude circa διάμετρον: hoc Anno Domini 414. Qui alioquin hoc ipſo Anno ante quinque menſes & quod excurrit, Nauicularijs iſtis Africæ vicennalem reliquorum indulgentiam (ab Anno Domini 387. ad Ann 407. tribuit) at non etiam ſeptem poſtremorum ad hunc annorum: *l.*8. *ſupr. de indulg. debitorum.* Et hæc rurſum ita Honorius, Annonæ Vrbis Romæ fauore: cui hâc tempeſtate enixè conſultum iuit: Et verò ad relationem vt videtur Albini Præfecti Vrbis, cui *hæc lex* inſcribitur: quem hoc ipſo Anno memorat Olympiodorus *apud Photium p.*188. redeunte iam Roma (poſt eam à Gothis captam) in priſtinum ſtatum, eum ſcripſiſſe, ad Honorium ſcilicet, non ſufficere modum annonæ, quæ ciuibus Romanis diſtribuebatur, aucto iam numero in ciuitate: addidiſſéque vno die ſubductum numerum quatuordecim millium. Ὅπ μετὰ τὸν ὑπὸ Γότθων ἅλωσιν τῆς Ῥώμης, Ἀλβῖνος ὁ τῆς Ῥώμης ἔπαρχος, ἤδη ταύτης πάλιν ἀποκαθισταμένης, ἔγραψε μὴ ἐξαρκῶν τὸ χορηγούμενον μέρος τῷ δήμῳ, εἰς πλῆθος ἤδη τῆς πόλεως ἐπιδιδόσης. ἔγραψε δὲ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ πεπλάχθαι ἀριθμὸν χιλιάδων δεκατεσσάρων. Cæteroquin huius Albini P. V. mentionem quoque facit Rutilius Claudius Numatianus *lib.*1. *Itinerarij ſui.*

BIU Cujas

DE PRÆDIIS NAVICVLARIORVM.

TITVLVS VI.

XI. Cod. Ivst. III. vbi plenior *Titulus* extat, *de Prædiis & omnibus rebus Nauiculariorum.*

Porrò ad hunc *Titulum* pertinent quoque quinque constitutiones superioris Tituli *de Nauiculariis*: nempe *lex* 3. 19. 20. 27. 35. quæ non minus bene in hunc *Titulum* coniectæ fuissent: & *lex* 13. *supr. de Senatorib. & Glebali collat.* quæ coniungenda est cum *l.*9. *hoc tit.* & *lex* 149 *supr. de Decurionibus.*

PARATITLON.

PRÆDIA *Rubr.* & *l.*8. 10. *hoc tit.* seu possessiones, *l.* 1. 8. 9. fundi, *l* 6. 7. domus, *l.*7. res, *l.*5. bona, *l.*4. patrimonia, *l.*2. *hoc tit.* & *l.*3. *supr. de Nauicular.* facultates, *l.*4. *hoc tit.* & *l.*20. *supr. de Nauicul.* Nauiculariorum, *Rubr. l.*1. 2. 3. ad Nauicularios pertinentia, *l.*5. ad Nauiculariorum dominium pertinentia, *l.*6. obnoxia, Nauarchiæ functioni, *l.*20. *supr. de Nauicul.* Nauiculario iuri *l.*3. Nauiculario nomini *d. l.*5. Nauiculario muneri, *l.*3. *supr. de Nauicul.* adscripta nauiculariæ functioni, *l.*8. vendi, alienari quidem potuêre (neque enim intercipi contractum emendi vendendi fas fuit, *l.*7. *hoc tit.*) Sed cum suâ conditione, vt ita Canon Vrbis & expeditionalium portuum necessitas semper impleri posset, *l.*35. *supr. de Nauicul.* ¶ Nempe quolibet genere, *l.*2. seu titulo, *l.*8. iis alienatis, *l.*1. translatis, *l.*6. transcriptis, *l.*4. ad aliorum iura translatis, *l.*6. in extraneorum dominia demigrantibus, *l.*2. distractis, donatis, venditis, *d.l.*6. 9. non ideò id Corpori Nauiculariorum præiudicare poterat, *l.*1. *hoc tit.* verùm comparatores earum possessionum, *l.*1. *hoc tit.* seu bona ea ritè retinentes, *l.*4. ad quos eæ res peruenerunt, *l.*6. emptores, *l.*7. mercantes, mercatores, *d.l.*7. hi qui fundos eos acceperunt, *l.*8. modò ea Corpori Nauiculariorum restituere præcisè iussi, seu ea patrimonia in Corporis sui ius proprietatémque remeare iussa, vt à Valentiniano Sen. *l.*2. *hoc tit.* vel tum demum, si nauiculariam functionem subire nollent, vt *l.*4. 6. alioquin si ea prædia retinere mallent, nauiculariam functionem subire, suscipere, tolerare, commeare cogebantur, *l.*1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. *hoc tit.* & *l.*3. vbi ratio redditur, & *l.*19. 20. 27. 35. *supr. de Nauicular.* ídque pro ratâ parte, *l.*4. pro modo portionis comparatæ, *l.*7. *hoc tit.* secundum agri opinionem, *l.*8. *hoc tit.* pro portione, *d. l.*3. *supr. de Nauicular.* pro virili portione, *d. l.*3. secundùm possessionis modum, *l.*27. *supr. de Nauicular.* sub quinque his Ampliationibus: Primò. Quicunque vendidisset, etiam fiscus *l.*6. seu subhastariâ sorte, *l.*9. etiam Respublica, *d.l.*6. vel Nauicularius, vel alius, *d.l.*6. Secundò, Quicunque illi essent qui adquisiuissent, licèt altioris dignitatis, *d l.*3 *de Nauicular.* licèt Agentes in rebus, *l.*20. *supr. de Nauicular.* licèt Domus Principis, *l.*3 *&* 5. *hoc tit.* Tertiò item, non obstante temporis præscriptione, *d.l.*3. *&* 5. *hoc tit.* exceptâ ea præscriptione, de qua *l.*9. *&* 10. Quartò, non obstante contraria conuentione inter emptorem & venditorem, *l.*8. *hoc tit.* Quintò denique, non obstante Principis rescripto seu permissu, *dict. l.*3.

---

1. * Imp. CONSTANTIVS" A. ad decretum" Nauiculariorum.

ALIENATIONES possessionum, à Nauiculariis factas, fugiendi muneris gratiâ, præiudicare vobis non sinimus: Ideóque volumus, vt comparatores suprascribtarum possessionum, interpellato PF. Annonæ, ad id obsequium conpellantur, cui se obnoxios esse" fecerunt. Dat. v. Kalend. Nou. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Eodem hoc Anno ante mensem data *lex* 5. *supr. de Nauicular.*
"*vg. Constantinus*, vt Consulatus subscriptus ostendit.
"De hoc dicam mox.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc & quidem vnica *hoc titulo* constitutio est, (quod Consulatus ei subscriptus euincit,) de prædiis Nauiculariorum: cuius Principis altera quoque constitutio eiusdem argumenti & sententiæ *in l. 3. sup. tit. prox. de Nauic.* quæ data est Ann. 319. ante sexenniũ, & quod excurrit. Illa *Præfecto annonæ* (cuius etiam *hâc leg.* mentio fit) inscripta, hæc Nauicularijs: vel vt Inscriptio habet, *ad decretum Nauiculariorum*, id est, ad preces Nauiculariorum: *Decreta* sunt, quæ Legatis ad Principem missis dabantur, vt docet *titulus supr. de Legatis*: & *decretis Legationum*: non tantùm à ciuitate, siue à Prouincia missis, verùm etiam à Corpore aliquo: vt ostendit *lex* 11. *eius tit. de Legatis & decretis Legationum*. ¶ Igitur Nauicularij hâc tempestate apud Constantinum M. questi fuerant, de paucitate suâ, atque adeò de onere suo, nempe quia quamplurimi ex Corpore suo possessiones suas alienassent, *fugiendi muneris*, Nauicularij, *gratia*, vt ita inopes à nauicularia functione excusarentur: quod quidem plurimum reliquis Nauicularijs præiudicabat, recedente in eos communi transuectionis seu conuectionis onere. Quare, Reparando Nauiculariorum Corpori Constantinus M. vt *illâ leg.* ita & *hâc*, Comparatores, possessores facultatum ad nauicularium functionem & obsequium compelli vult, cui se ita obnoxios reddiderunt: Ratione ad eam *leg. 3.* addita: *Nec enim æquum est, vt patrimonio huic functioni obnoxio excusato, communis onus non omnes pro virili subiaceant portione.*

¶ De illo quæri potest, num Constantinus *hâc leg.* possessores Nauicularios fieri iubeat, an verò pro rata tantum nauicularium functionem & præstationem eos sustinere velit? Certè prius illud velle videtur: quæ causa inter alias est, cur Tribonianus *hanc leg.* abdicauerit, prælatâ parte *legis* 5. & *l. 7. & 8. inf.* etsi aliàs posterius cautum sit de quo ad *leg. prox.* ¶ Cæterùm interpellari ad id exequendum Præfectum annonæ iubet: ideò quòd Nauicularij Annonæ Vrbicæ seruirent: quæ ipsa causa est, cur *d. lex 3. supr. de Nauicular.* in eodem argumento versans, ad Præfectum Annonæ data sit; & sub dispositione Præfecti Annonæ essent Nauicularij, vt præter *hanc leg.* docet *lex 2. 3. 12. 36. 38. supr. de Nauicul. l. 5. hoc tit. l. 2. infr. de naufrag.* & *l. vnic. supr. de his qui ven. ætat.* ¶ Cæteroquin hoc ipso Anno ab eodem Constantino M. data quoque lex de *Nauiculariorum priuilegiis*, eorúmque indemnitate: putà *lex 5. supr. de Nauicul.* Imò & *lex 4. infr. de infirm. his quæ sub Tyran.* & quarta insuper, putà *lex 1. Cod. de hæred. & Decurionibus Nauiculariorum.* Vnde liquet, quanto studio hoc Anno 326. Constantinus Vrbicæ annonæ, susceptâ Nauiculariorum curâ, consultum iuerit.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum" P. V." Post alia."

PATRIMONIA Nauiculariorum, quæ, quolibet" genere, in extraneorum dominia demigrarunt, in corporis sui ius proprietatémque remeent. Dat. III. Id. Iun." Med. Valentiniano & Valente AA. coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda huic *lex* 11. *supr. de Nauicularijs*
"*Symmachus* hic Pater est Symmachi Epistolographi, qui & ipse posteà Ann. D. 384. P. V. fuit.
' Romæ.
"quæ continentur, *d. l.* 11.
"quocunque titulo *l.* 8. *infr.* siue donata, siue aliter translata.
"*Ian.* in *d. l.* 11. Alterutrubi error.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris sex ordine constitutiones sequuntur: cuius præterea quatuor constitutiones aliæ super *Nauicularijs* relatæ sunt suprà *tit. de Nauic.* putà *lex* 10. 11. 12. 13. & Vndecima insuper, *l. 2. infr. de naufragijs.* Ex quibus elucet, quanto studio, Nauiculariorum Corpus sartum tectum Valentinianus Imp. seruare voluerit Annonæ Vrbicæ consulturus: Ac nominatim REPARATIONE eius Corporis in se susceptâ, quod subinde debilitabatur, tum Immunitatibus perperàm extortis: quò pertinet *d. lex* 11. *supr. de Nauicular.* (quæ *huic* coniungenda est, ceu vnius & eiusdem constitutionis pars,) tum translato in extraneos Nauiculariorum patrimonio: Quò spectant sex *huius tituli* constitutiones. Et hæc nominatim, ad suggestionem Symmachi P. V. cui *hæc lex* inscribitur: de quo Ammianus Marcellinus *lib.*..... testis, quòd *eo instante Vrbs sacratissima otio COPIISQVE abundantius solito fruita sit: Copiis*, id est annonâ.

¶ Porrò *hâc leg.* quæ NAVICVLARIORVM fauorem respicit, Valentinianus abscisè & simpliciter bona Nauiculariorum in extraneos translata EVINCI, REDDI, atque ad Nauiculariorum ius & proprietatem redire iubet, seu Nauiculariorum Corpori ea restitui: Cùm tamen cæteris legibus, siue Constantini M. *l. 3. supr. de Nauicular.* siue ipsiusmet Valentiniani: putà, *l. 4. 5. 6. 7. infr. hoc tit.* item Theodosij M. *l. 19. & 20. supr. de Nauicular.* & Honorij, *l. 8. 9. 10. hoc tit.* & *l. 27. 35. supr. de Nauicular.* non ipsa bona retrahi abscisè, verùm subalternatiuè ij, qui ea

BIU Cujas

poſſident, pro ratâ ſeu virili portione nauicula-riam functionem agnoſcere ſeu ſubire iubentur, niſi ea reddere malint. Et certè diſertè ideò Valentinianus Sen. *l.* 7. definit, intercipere contractum emendi vendendíque fas prohibere. Denique hæc quoque cauſa eſt, cur Tribonianus & *hanc leg.* abdicarit, prælatâ parte *leg.* 5. & *l.* 7. 8. *infrà.*

III. * Idem AA. ad Muſufilum" Vic. Afric.

ADVERSVS petitionem Nauiculariorum, de ſuo iure certantium, ſpatium non præſcribat annorum." ¶ Etiam illis adſertionibus" remotis, quibus nonnulli amplexantur" quæ" Diuorum Principum conſecuti fuêre permiſſu. ¶ Sed & ſi eſt quidquam nauicularío iuri obnoxium, quod Domus" Noſtræ proprietatem ſpectat, tolerare præcipimus Nauicularias functiones. Dat. Prid. Kalend. Aug. Vangionibus," Valentin. & Val." AA. coss.

NOTÆ.

* Et hæc *lex abeſt* à *Cod. Iuſtin.*
"Nullibi *Muſuphili* huius Vicarij Africæ præterea mentionem reperio.
"Ita interpungendus hîc locus: non vt hactenus: *præſcribat, annorum etiam.*
"allegationibus.
"*amplexantur ea quæ*, id eſt, iis vectantur, séque defendunt.
"id eſt, *ea quæ.*
" *ad domus noſtræ.*
"id eſt, *Borbetomagi* Vangionum: Hâc tempeſtate iam populorum ſeu regionum nomina, Metropolibus indita. Huius Municipij in Germaniâ primâ meminit quoque Ammianus *lib.* 15. *p.* 59. & *lib.* 16. *p.* 65.
"*Yp.* 11. id eſt, Ann. D. 368. Neque enim Anno 365. menſe Iulio in Galliâ ſubſtitit Valentinianus, verùm Mediolani. Itaque ad Ann. 368. *hac lex* referenda, quo ſanè Valentinianus in Galliâ conſtitit, primùm Treuiris, mox Vangionibus, inde Agrippinæ, tandem rurſum Treuiris: vt docet *Chronicon Theodoſ.*

COMMENTARIVS.

EXCEPTIONES tres, in NAVICVLARIORVM fauorem, quæ Nauicularíis ſuum, id eſt, perſonas Nauiculariorum, eorúmque facultates repetentibus opponebantur, profligat *hâc leg.* Valentinianus Sen. REPARATIONI ſcilicet Corporis Nauiculariorum inſiſtens, & ſic annonæ Vrbis Romæ conſulens. Primùm PRÆSCRIPTIONEM temporis Nauicularíis obeſſe non poſſe definit, quod & ipſum rurſum idem ſtatuit nominatim in vindicatione rerum ad Nauicularios pertinentium, *l.* 5. *infr.* (de quo pleniùs ad *l.* 9. 10. *infr. hoc tit.*) Secundò, neque IMMVNITATEM à Principibus tributam quibuſdam Nauicularíis prodeſſe: de quo *l.* 3. *&* 11. *ſupr. de Nauicul.* quæ poſtrema iungenda eſt *legi* 2. *ſupr.* Tertiò, neque DOMVM Principis, ſi quid nauicularíæ functioni obnoxium habeat, à nauicularia functione excuſari. Quod & ipſum rurſum ſtatuit *d. l.* 5. *infr.* Breuiter igitur, neque Temporis, neque Principalis reſcripti, neque Domus Auguſtæ præſcriptio, quidquam nauicularíæ functioni nocere debet. Vt cæteroquin hæc tria publicis commodis obſiſtere non ſolent, non debent.

IV. * Idem AA. ad Dracontium" Vic. Afric. Poſt alia.

NAVICVLARIÆ facultates Nauicularío Corpori reddantur, ſi bona ritè retinentes ſubire eorum onera nolint, quorum poſſeſſione fruuntur: Cæterùm, ſi ſponte cognoſcunt" Nauicularíam functionem, ſine exceptione potioris," vel cuiuſcunque, bona ad ſe tranſmiſſa ſine inquietudine poſſideant: cùm pro rata ex parte debitis fungantur officiis: &c. Dat. IV. Kal. Maij, Remis," Lupicino & Iouino coss. [367.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*
"*Dracontio* huic Vic. Africæ multæ aliæ conſtitutiones inſcribuntur: v. *Ind. perſ.*
"*Cognoſcere* pro *agnoſcere.*
'de hoc mox.
"*Remis* in Gallia hâc tempeſtate, hoc inquam Anno & ſuperiore 366. Valentinianus Sen. conſtitit; quod præter alias plures conſtitutiones docet quoque Ammianus Marcellinus *lib.* 26. vid. *Chronologiam noſtram.*

COMMENTARIVS.

POSSESSORVM, qui prædia quædam nauicularíæ functioni obnoxia poſſident, fauorem reſpicit *hæc lex*, pariter vt *lex* 7. *infr.* ſcilicet ALTERNATIVAM tribuit *hâc leg.* Valentinianus nauicularia bona poſſidentibus, vel ea reddendi, vel nauicularíam functionem ſubeundi. Nempe vt aliis fermè conſtitutionibus Nauiculariorum Corpori Valentinianus conſultum iuit, ſubmotis exceptionibus, quæ Nauicularíis de ſuo iure certantibus à poſſeſſoribus opponi ſolebant, de quo ad *leg. ſuper.* ita viceuersâ *hâc leg.* (pariter vt *d. l.* 7. *infr.*) ipſis POSSESSORIBVS bonorum nauicularíæ functioni obnoxiorum conſultum it, aduerſus nimietatem Nauiculariorum: & quidem

quidem duplicem : vel enim abscisè Bona illa Corpori suo reddi volebant, secuti *legem* ipsiusmet Valentiniani, putà *l.2. supr.* vel Potioribus ea retrahentibus addici, qui scilicet vel facultates maiores haberent, vel qui propius Nauicularium à quo bona profecta sunt, contingerent, aliisve se in id ingerentibus. Verùm Valentinianus Primùm (calcatâ *leg.* sua 2. *supr.*) Retinendi ea bona facultatem possessoribus tribuit, dummodò pro *rata* nauiculariam functionem subeant : Quod tralatitium hâc in re ius fuit etiam ante Valentinianum, vt docuit *lex* Constantini M. putà *lex* 3. *supr. de Nauicul.* & deinceps. Secundò, *Retractum* hâc in re potioribus denegat. Satis est scilicet & abundè, hâc in re dummodo Nauiculariæ functioni satisfiat, neque iusta possessio bona ritè retinentium inquietanda, per delicias Nauiculariorum vel aliorum : Deliciis vel inuidiæ hominum indulgendum non est. Vbi interim notandus est casus, quo *Retractus* improbatur, vel certè *potioribus* sese offerentibus locus non datur, etsi fortè meliorem conditionem afferant, vel offerant.

---

v. * Idem" AA. ad Aurelianum PF. Ann.

TEMPORIBVS" præscribtionem in vindicatione" rerum ad Nauicularios pertinentium cognoscat Tua Grauitas esse succisam. ¶ Domum etiam Mansuetudinis Nostræ in his quæ Nauiculario nomine obnoxia sunt, agnoscere præcipimus debitam functionem. Dat. III. Kalend. Octobr. Lupicino, & Iouino COSS. [367.]

NOTÆ.

* Abest principium *huius leg.* à *Cod. Iust.* causam mox dicam.
"γρ. *Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus* : Iam enim ante mensem, putà 9. Kal. Sept. Gratianus Augustus à patre Ambianis in Galliâ creatus fuerat : vid. *Chron. Theod.*
"Ferri possit : malim tamen, *Temporis.*
"*vindicatio* : vid. & *l. prox.*
* *Lex* 1. *Cod. Iust. eod. tit.* hinc desumpta est, resecatâ priore *huius leg.* sententia.

COMMENTARIVS.

IN NAVICVLARIORVM fauore EXCEPTIONES seu Præscriptiones duas rursùm (pariter vt *l.3. supr.*) quæ Nauiculariis suum vindicantibus opponebantur, profligat *hâc leg.* Valentinianus Sen. Primò *Temporis* præscriptionem : pariter vt *d. l.3. supr.* Quam tamen & Honorius Imp. posteà quadamtenus admisit, *l.9. & 10.* & Tribonianus proculdubiò admitti voluit, abdicatâ penitus *l.3. supr.* & rescisâ priore *huius leg.* sententiâ. Secundò, & *Domum* Principis, quid nauiculariæ functioni obnoxium possidentem, nauiculariam functionem agnoscere iubet : pariter vt *d.l.3. supr.* vbi plura. ¶ Interim ex *huius leg.* inscriptione collata cum *ipsa leg.* discimus apertè sub Præfecti annonæ dispositione fuisse Nauicularios : quod etiam docet *lex* 1. *h.t. lex* 2 3.12.36.38. *supr. de Nauicul. l. vnic. supr. de his qui ven. ætat. l.2. de naufragiis.*

VI. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Prouinciales Afros.

FVNDI omnes, ad Nauiculariorum dominium pertinentes, & ad aliorum iura translati, Fisco, vel Reipublicæ," vel Nauiculario, vel quolibet alio, distrahente, siue donante, vel ad filios, vel propinquos, vel extraneos transferente, etsi ad Nauicularios" translati sint, reddantur dominis, actione in rem, & persecutione concessa : nisi maluerint hi, ad quos res peruenerint, onus agnoscere, cui erat ille obnoxius, cuius nomine vindicatio" competit euectionis," ac melioratæ" rei, perceptorúmque fructuum inspectione" habita : &c. Dat. VII. Id. April. Triu. Modesto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"γρ. *Republicâ.*
"alios scilicet.
"vtitur hâc ipsâ voce *lex* 5. *supr.* vindicias vocat *lex* 2. *supr. de Nauicul.* actionem in rem *sup. hac ipsa leg.*
"id est, *euictionis ?* dicam mox.
"vide & *l. prox.* 7.
"æstimatione habitâ, comparatione factâ.

COMMENTARIVS.

NAVICVLARIORVM fauorem respicit *hæc lex.* Scilicet de EVICTIONE seu de REDDENDIS bonis nauiculariæ functioni obnoxiis, est hoc Valentiniani Sen. edictum ad Prouinciales Afros emissum, quo tamen alternatiuam rursum tribuit Nauiculariorum bona possidentibus ; vel oneris inquam Nauicularij agnoscendi, vel ea bona Nauiculariis necessariò reddendi. De quo

BIU Cujas

quo posteriore, de euictione inquam bonorum potissimùm hîc agitur. Nempe quia rari iam erant, qui vltrò vellent onus Nauicularium agnoscere, ideò de euictione, seu de bonorum restitutione accuratiùs & distinctiùs cautum, hoc Edicto: *Edicto*, inquam, ad Prouinciales Africæ misso: quorum multi huiusmodi bona possidebant: Itaque monitorio hoc Edicto conuenti iussíque omnes ea bona reddere, & Euictioni parere sub diuersis Ampliationibus.

Primò, quocunque tandem distrahente ea accepissent: non tantùm si quolibet alio, aut Nauiculario, verùm etiamsi Fisco aut Republ. distrahente: Nempe subhastariâ forte (vt loquitur *lex 9. infr.*) seu contractu publico *d. l. 9.* sæpè huiusmodi bona vendebantur: Et tamen vt *hâc leg.* à Valentiniano, ita & *d. l. 9.* ab Honorio reuocari ea ad nauicularium functionem iubentur, aduersus fidem hastæ. Qui casus addendus est aliis nonnullis, quibus fides hastæ rescinditur, neque securus est qui rem sub hasta, vel subhastariâ sorte quæsiuit; denique res euincitur.

Secunda ampliatio. In *quemcunque* ea translata sint, non tantùm si in extraneum, verùm etiam si ad filios, vel propinquos, imò etsi ad alios Nauicularios: Nempe cuiusque Nauicularij ab antiquo nexi facultates meliùs vtilius conseruari visæ.

Tertia ampliatio. Dominis seu Nauicularijs ipsis ad hanc euictionem, seu ad hæc bona vindicanda tribuit actionem in rem, vindicationem & persecutionem: & propriè quoque *persecutionem*: quia *persecutionis* verbo, extraordinaria actio continetur, quæ non habet iuris ordinarij executionem: *l. 178. §. actionis, ff. de verb. sign.* Sic & fideicommissi persecutio, *l. 7. supr. de testam.* Et hæc de tribus Ampliationibus.

Sequuntur duæ *Limitationes*. Prima, de qua *suprà* iam. Altera est, quòd modum huic restitutioni istum addit: nempe vt Euictionis, (sic enim restituo) ac melioratæ rei, perceptorúmque fructuum inspectio habeatur, id est, ita pretium reddatur, vt simul habeatur ratio incommodi, euictionis, emponematum seu meliorationis compensatione factâ pro modo perceptorum fructuum: quæ omnium huiusce modi Euictionis lex est, ac nominatim etiam euictis prædiis Curialium, *l. 2. de præd. & mancip. Curial.*

VII. * Idem AA. Achiloni Proc. Afric.

IN his quæ Nauicularij vendunt (quoniam intercipere" contractum emendi vendendíque fas prohibet) emptor nauicularij functionem pro modo portionis comparatæ subeat. Res enim oneri addicta" est, non persona mercantis:" Neque Nauicularium ilicò" iubemus fieri eum, qui aliquid comparauit, sed eam partem quæ empta est, pro suo modo ac ratione, esse munificam:" Nec enim totum patrimonium ad functionem Nauicularij" muneris occupandum erit, quod habuerit, qui rei exiguæ mercator accessit, sed illa portio, quæ ab initio Nauicularij fuit, ad pensionem huius" functionis sola tenenda est: residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso" & inmuni seruando. ¶ Domos verò, quarum cultu decus vrbium potiùs, quàm fructus adquiritur, vbi à Nauicularijs veneunt, pro tanto modo ad hanc pensionem obligari" placet, quantum habebant emolumentum," cùm pecuniam mutuarentur." Vbi verò spatia" loci & exiguitas nullam habuit" pensionem, aut" extructio, cuius est ardua difficilísque molitio," aut decus sumptuosum, aut (vt est plerumque liberale institutum") habitationem quis" suam ornamento vrbis adiecit, nolumus munificentiam," quæ posteà addita est, inprobam licitationem æstimationis excipere," sed vetusta potiùs loci specie" & pensio cogitetur, quàm cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi" accessit. Dat. III. Non. Aug. Post cons. Gratiani A. III. & Equitii v. c. [375.]

NOTÆ.

* *L 2. Cod. eod. tit.*

"*vp.* diuulsis literis, *Idem AAA.* (putà Valentinianus, Valens & Gratianus) *Chiloni*: Quod postremum neque Tribonianus videre potuit, qui tamen rectè viderat, trium Augustorum nomina *huic leg.* inscribenda: *Idem*, inquit, *Act. & Gratianus A.* Porrò *Chilo* hic idem est, cui hoc ipso Anno inscribitur *lex 16. supr. de Susceptorib.* Et qui superiore Anno Vic. Afric. dicitur *l. vltim. supr. de excusat. artificum.* Chilonis ex-Vicario mentio fit apud Ammianum *initio lib. 28. p. 385.*

"*Intercipere*, & interdicere, annullare, prohibere. Rei scilicet obligatæ & obnoxiæ non est prohibita alienatio, sed res transit cum onere suo.

"id est, obligata.

"*Mercatoris*, Cod. Iust. vt infr. *mercator.*

"Abest à *Cod. Iust.* malè.

"*Munificam*, id est, muneri & functioni nauiculatiæ obnoxiam: vid. *Gloss. Theod.*

"*Nauicularium*, Cod. Iust.

"*huiusmodi*: pro immuni à publicâ functione.

"emptorem scilicet.

"*Emolumentum* domus, pro pensione, quæ ex domo colligitur seu colligi potest.

"*cùm pecunia mutuaretur*: ita *Cod. Iust.* passiuè Cujacius, *cùm pecuniâ mutarentur.* An, *cùm pecuniam mutuarentur*, actiuè Nauicularij scilicet? *Mutuari* est, non ex contractu speciali (quod *Mutuum* vocatur) quid accipere, verùm *quid mutuò & inuicem accipere*: Quod etiam fit in venditione, vbi pro re seu merce pecunia mutuo & inuicem accipitur. Quod Glossa vidit. An *pecuniâ mutuarentur*, id est, locarentur?

"*Spatium* C. Iust. etsi in aliis etiam *spatia*, vt docet Lucas de Penna.

"Cùm venderetur. "aut post emptionem.

"*Molitio*, κυρίως de ædificio: vid. *Gloss. Theod.*

"emptor

"emptor scilicet.
' *Institutum,κυρίως* de ædificio instituto: vid. & *l.... supr. de excusat.artificum.*
"& magnificentiam. "id est, sustinere.
"ψ. *species*: vt *Cod. Iustin.*
"*Animositas* in operibus & ædificiis excolendis: vid. & *l.46. infr. de operibus publicis.* Sic & Symmachus, *lib.5 epist 59. Multum rebus omnibus additurus, quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus*: in voluptatibus scilicet publicis exhibendis. Alioquin & animositas in licitationibus, *l.36.§.1. ff.mandati.* vide plura in *Gloss.Theod.*

COMMENTARIVS.

DOSSESSORVM, & Emptorum, qui bona quædam, seu prædia nauicularię functioni obnoxia possident, fauorem & securitatem respicit hæc pulcherrima, & prædicabilis, omniúmque maximè in hac materia, distincta & expressa Valentiniani Sen. constitutio, quam ideò Tribonianus spretis aliis in *Codicem suum* retulit: Aduersus nimietatem Nauicularium, imò & Iudicum fortè quorundam, plus æquo huiusmodi possessores inquietantium, & vltra *modum* conuenientem.

Prima nimietas hæc erat, quæ hîc obiter perstringitur, (& cui contrarium sequentibus *huius leg.* sententiis præstruitur) quòd etiam absolutè *intercipi* huiusmodi venditionem vellent, id est, interdici, atque adeò absolutè res nauicularię functioni obnoxias ad Nauicularium redire oportere intendebant, vt cæteroquin multa sunt quorum emptione venditione interdictum est. Et sanè id ita à Valentiniano ipsomet in hac specie aliquando constitutum fuisse suadet eius *lex 2. supr.* At enim contra nunc definitur. *Quoniam*, inquit, *intercipere contractum emendi vendendique fas prohibet.* Nefas est scilicet cuiquam suæ rei commercio interdici, si modò aliunde consultum publicæ vtilitati esse possit: vti hoc casu esse potest, mediis & remediis quæ *hoc titulo*, & *hâc leg.* nominatim proponuntur. Sic etiam, etsi *l.dudum, supr.de contrah.empt.* cuique liceat emptorem quærere, attamen moribus inductum est, in proximorum fauorem ius Retractus gentilitij.

Secunda nimietas hæc erat, (præsuppositio iam illo quod dixi, nempe quòd Nauicularius prædia sua alienare posset, sed cum onere suo,) quòd huiusmodi prædiorum emptorem seu possessorem ipsum, omniáque eius bona in totum nauicularię functioni obnoxia esse vellent, etiam ea quæ ipse de suo haberet: imò & per hoc ipsum, Nauicularium eum prorsus fieri oportere contendebant: Verùm definit *hâc leg.* Valentinianus, eum, nonnisi pro ratâ bonorum nauicularię functioni obnoxiorum à se quæsitorum, ad pensionem functionis nauicularię teneri, neque ipsum Nauicularium cum omnibus suis bonis fieri. Quod & ipsum constituitur *l.4 supr.* & *l.8. infr.* & *l.3.27. supr. de Nauicul.* Et rationem reddit: *Quia res oneri addicta est, non persona mercantis.* Vnde iam secundum axioma ex *hâc leg.* conficiatur: Quod res quantumlibet obnoxia alicui oneri ab aliquo empta sit, attamen neque personam emptoris id afficiat; neque vltra modum ipsius rei emptor teneatur.

Tertia nimietas erat circa æstimationem & proportionem, pro quâ videlicet emptores huiusmodi prædiorum ad nauicularium functionem tenebantur: ídque duplici ratione; Nempe Domos (nam de his hîc agitur) æstimari volebant pro æstimatione pretij quo emptæ fuissent, non pro modo pensionis: item æstimari volebant, pro decore posteà adiecto, cultúque hodierno, qui per industriam emptoris & hominis animosi accessisset. Id quod vtrumque *hâc leg.* inhibetur: iubetúrque adeò primùm ea æstimatio iniri seu modus præstari pro modo pensionis, non verò pro modo pretij dati: hâc ratione, quia & in commune, quod hîc dicitur, *domorum cultu decus vrbium potius quàm fructus adquiritur.* Domus scilicet seu prædia vrbana in ornatu magis quàm fructu consistunt. Quare axioma istud hinc conficiatur: Res, & quidem prædia vrbana, æstimanda non secundum valorem, sed secundum eorum reditum: quam in rem quoad censum, & tributorum rationem attinet, vid. quæ Ioan. Philippi *in priscorum nostrorum munerum summa, num.94. & 95.* Secundò definit Valentinianus Sen. quomodo hæc æstimatio ineunda sit, scilicet pro ratione temporis quo domus comparata fuit, non verò præsenti: quia iniquum foret *exstructionis arduam difficilémque molitionem, aut decus sumptuosum, vel liberale institutum & munificentiam quæ posteà addita est, habitationem suam ornamento vrbis adiicientis & industriam hominis animosi improbam licitationem æstimationis excipere*; vt hæc omnia eleganter hîc dicta occurrunt. Satis scilicet ipso sumptu nouus emptor grauatur: Résque publica satis habet, quo emptoris liberalitati, munificentiæ, & industriæ gratias habeat, quàm vt domus ita culta *improbam* insuper licitationem æstimationis exciperet: id est, eo plus in præiudicium eius æstimetur taxatione. Denique *vetusta potius loci seu Domus species & pensio cogitanda venit, quàm cultus hodiernus*: Vno verbo tempus modúsque pensionis, tempore contractus & emptionis domus nauicularię functioni obnoxię hîc attendendus, neque vlteriùs emptor prægrauandus venit. Quæ omnia singularia admodum sunt, mentíque tenenda, si quando de Æstimatione rerum agatur, déque oneribus & collectis publicis sustinendis rei alicuius comparatæ nomine: Tertiúmque adeò axioma hoc teneatur; Quod valor rei & quidem Domus alicui oneri vel functioni obligatæ, si in alium transferatur, colligatur & attendatur secundum æstimationem & fructum, quæ erant tempore contractus seu alienationis, non pro modo qui posteà accessit extrinsecus ex liberali instituto noui emptoris, munificentiáque & industria eius, seu pro modo cultus vel meliorationis extrinsecæ. Quod quidem Doctores & Interpretes extendunt ad res Minorum comparatas: de quo ad aliquid facit *lex 39. §.1.de minorib.* Extendunt seu applicant ad fundos Vasallorum & tusticorum comparatos. Ponunt & exemplum in Prælatis Ecclesiæ, qui cum res modici pretij alienarunt, posteà videntes rem pretiosiorem factam, dicunt Ecclesiam deceptam, & volunt reuocare. Quod non possunt argumento quoque *huius leg.* Sic sanè & in Euictione non augetur quantitas euictionis, si res melior fuerit effecta, *l.64. in fine pr. ff. de euictionib.*

Ad hanc verò æquitatem pertinent quoque (etsi alia in re) duæ singulares constitutiones, quæ ad æram nostram fermè pertinent. Prima est eiusdem Valentiniani *lex 2. Cod. de fundis rei priuatæ emptis*, quæ in *hoc Codice* quoque olim fuerat; quâ cauetur, quod vnaquæque villa cum eo onere vel forma, cui nunc habetur obnoxia, ad noui domini

BIU Cujas

iura migrabit, vt si quid adiecerit sumptus cura vel SOLERTIA, quicquid mancipiorum vel pecoris ACCREVERIT; capitationis aut canonis augmenta non patiatur, sed solis dominis hæredibúsque dominorum sit cessura FELICITAS. Secunda est, *lex penult. Cod. de omni agro deserto*, in specie de sterilibus fundis sub certi canonis præstatione susceptis ab aliquibus: vbi definitur, nullam eos descriptionem siue ADIECTIONEM aut innouationem in posterum sustinere: quoniam nimis absurdum eos, qui nobis hortantibus fundos inopes atque egenos magno LABORE impenso, aut exhausto patrimonio vix fortè MELIORARE potuerunt, vtpote deceptos, inopinatum onus suscipere, illúdque velut quadam circumuentione deposci, quod si se daturos præscissent, fundos minimè suscipere, aut etiam COLERE paterentur. Addatur & tertia, ex Theodosij *Nouella*, cuius pars est, *lex vltim. Cod. de alluuionibus*, vbi pariter definitur, si sumptibus possessorum ad frugum fertilitatem translatæ sint paludes, vel pascua, quasi fertilia censeri, vel functiones exigi non oportere, ne doleant DILIGENTES operam suam agri dedisse CVLTVRÆ, nec diligentiam suam sibi damnosam intelligant. Ad eandem inquam æquitatem pertinent quoque *hæ leges*, etsi in dispari specie: vnde iam axioma illud conficiatur, cùm de canone vel onere aliquo agitur: siue ea res posteà ab eo qui functioni illi obnoxius erat vendita fuerit, siue ea lege & spe relicta, æstimationem eius temporis semper ineundam, quo res vendita, relictáque fuit, non pro modo augmenti seu melioris quæ industriâ emptoris, vel possessoris accessit. Idémque est extra functiones publicas, & circa venditionem, ínve solutum dationem: *industria* enim *& euentus venditori prodesse non debet, sed emptori*, vt eleganter loquitur *lex penult. Cod. de solutionibus*. Hinc & retrò, si in sp. *legis nostræ*, fundi ipsi euincantur & reddantur Nauicullariis, melioratæ rei inspectio habenda est: vt idem Valentinianus definit *l.6. supr.* Ab hâc verò specie diuersa est illa, vtrum Canon augeatur, aucto per alluuionem prædio? de quo v. præter alios tertium SC.tum apud D. *de l'Estang*.

VIII. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Messalæ PF. P."

QUI qui fundos nauicullariæ functioni adscriptos à Nauicullariis acceperunt, quolibet ad se titulo transeuntes, secundum agri opinionem," quæ antiquiùs habetur adscripta, nauicullariam functionem suscipere cogantur: Neque eas conditiones sibi æstiment" profuturas, quas venditor minùs idoneus in se receperit," INPOSITÆ" mentis arbitrio. Hac tamen ratione" seruata, vt si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores" transcribti prædij teneantur" obnoxij: Sítque hoc in promptu, vt damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur: &c. Dat. XIV. Kalend. Mart. Med. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* *Lex vlt. Cod. Iust. eod. tit.* Iungenda autem illi *lex 28. supr. de Nauicular.* "Italiæ.

"*Opinio* agri, est census, censualis Professio & æstimatio agri *hâc leg.* Eodem sensu *l. vlt. Cod. de collat. fund. fiscal. Vt omnes species annonarias, curritationes etiam debitas, atque integram opinionem sciant esse soluendam.* In Glossis: *Opinio.* δόξα, ὑπόληψις, Οἴησις, συνόψις. Et inde fortè *opinatori* nomen, qui est ἀπαιτητὴς τῆς αὐτόθεν εἰσπρακτικῆς.

"*existiment*, Cod. Iust.

"*recepit*, Cod. Iust.

"*imponentis arbitrio*, ita in *Cod. Iust.* nonnullis. At in veteribus, *impositas ementis arbitrio.* Quod probat Cujacius, & omninò probum est.

"*pactione*, Cod. Iust. malè.

"Eadem voce in eadem re vtitur *lex 9. supr. de Nauicul.*

"Quæ sequuntur, *d. l. 28.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. tres constitutiones sequuntur, super prædiis & possessoribus prædiorum nauicullariæ functioni obnoxiorum, quibus addendæ sunt duæ eiusdem; putà *lex 27. 35. supr. tit. de Nauicullariis.* Ad id sanè argumentum pertinent & THEODOSII M. duæ constitutiones putà *lex 19. 20. supr. de Nauicul.* cuius Imp. nulla constitutio in *hunc titulum* coniecta est. Hæc NAVICVLARIORVM corporis fauorem respicit, & *vt damnis fiscalibus consulatur*, vt *fine leg.* dicitur. Nempe reparationi rei nauicullariæ prouisurus Honorius Imp. hoc Ann. D. 399. & sic annonæ vrbicæ consulturus, constitutione suâ ad Messalam PP. Italiæ emissâ duplici remedio consulere in animum induxit: quorum posterius continetur *l 28. supr. de Nauicul* quæ proinde huic coniungenda est, iussis Nauicullariis, debitæ capacitatis naues ædificare: prior continetur *hâc leg.* quâ indemnitati fisci seu annonæ vrbicæ consulitur, definitis personis quæ alienatis à Nauicullariis prædiis conueniri possent, aduersus fraudulentas siue conuentiones siue alienationes. Gemina scilicet fraus in huiusmodi alienationibus sæpè intercedebat: Prior, quòd emptor hâc conditione emeret prædium à Nauicullario, vt Nauicullarius venditor, iam minus idoneus nauicullariæ functionis onus in se reciperet: Altera, quod viceuersa sæpè emptor minùs idoneus esset. Igitur Honorius neutrum damno fisci cedere vult. Nam & conuentionem illam prodesse vetat, & pro nullâ habet, vt cæteroquin etiam sine censu fundus comparari non potest: de quo *tit. supr.* & *C. Iust. sine censu vel reliquis:* neque idem fundus sine colonis *l. 3. infr. de censu: l. 14. 26. sup. de annonâ & trib.* vel coloni, sine censu: *l. 2. supr sine censu:* ac proinde emptorem idoneum conueniri posse. Viceuersâ, si non idoneus sit emptor, venditorem idoneum teneri vult: Denique vult hoc esse *in promptu*, id est, hoc vnicè spectandum esse, vt damnis fiscalibus *primitùs*, quamprimùm ab idoneis consulatur.

IX. * Impp.

BIU Cujas

IX. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Sebastio" Com." Post alia.

NAVALEM hæresim" in omnibus" volumus custodiri: vt vsque ante" viginti annos quæcunque possessiones subhastariæ" sorte distractæ sunt, & propter contractum publicum nauali fuerant hæresi separatæ, si huic oneri ante eas subiacuisse constiterit, rursus ad debitam functionem teneantur obnoxiæ: &c. Dat. Prid. Id. Maij," Rau. Honor. x1. & Constantio 11. COSS. [417.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod Iustin.* velut temporaria. Iungenda huic *lex* 13 *supr. de Senatoribus*: & *l.*14.15.16 *infr de censitoribus.* Vnde desumpta *lex* 15. *Cod. Iust. de omni agro desert.* quæ die & Coss. caret. Imò & *lex* 7. *seu vlt. supr. de locat. fundorum*, etsi Vrsacio Comiti R P inscribatur.

"Dicta *lex* 7. inscribitur *Vrsacio Com. R.P.* nempe quia caput illud prolixioris constitutionis ad Com. R.P. officium pertinet, vtpote agens de locatione fundorum iuris emphyt. & relcuatione eorum.

"*Primi ordinis*, hoc additum *d.l* 14.15.16. *infr. de censitorib.*

'Hæresis, αἵρεσις, naualis *hâc leg.* bis, & *l. prox. vlt.* est conditio naualis. Inde & fortè hæresiotæ, *l.*14 *de Nauicul.*

"& per omnia.

"Ita & *d.l.*16. *illa quæ ante viginti retrò annos*: & rursum mox.

"γρ. *Subhastaria sorte.*

"Ita quoque *d.l.*13. & *d.l.*7. At *d.l.*14 15.16. *Maij.*

COMMENTARIVS.

NAVICVLARIÆ functionis fauorem enixum respicit hæc Honorij constitutio, quâ præcisè REVOCARI iubet eas possessiones omnes quæ nauali hæresi, seu functioni, olim obnoxiæ erant: intra viginti annos distractas, *Vsque ante viginti annos*, id est, intra 20 annos: Quomodo pariter & *l. vlt. infr. de censitorib.* (quæ huic inter alias mox vt ostendam coniungenda est) inspectioni seu peræquationi, de qua, *eâ leg.* & *d. leg.*13. *supr. de Senatorib. seu d. leg.*15. *Cod. de omni agro deserto*: idem terminus ponitur, iisdem verbis *ante viginti retrò annos. Ante viginti annos*, id est, intra viginti retrò annos: Quomodo in comparatione dierum, *Ante diem pridie Kal. Non. vel Id.* Ergo vicennalis præscriptio *hâc l.* admittitur: cùm tamen simpliciter temporis præscriptio submoueatur in hâc re, *l.*3. & 5. *supr.* & quinquagenaria tantùm admittatur in sp. *l. vltim. infr.* verùm speciale istud est in specie *huius leg.* vbi agitur de prædiis Nauicularium sub hasta, vel vt loquitur lex, *subhastariâ sorte* distractis: Nempe & cæteroquin qui à fisco quid emit, citiùs securus est, de quo monent vel *Institutiones* nostræ: *propter contractum publicum*, ait *hæc lex*: scilicet maior fides contractus publici seu subhastationis esse debet quàm priuati contractus.

¶ Et hæc quidem ita *hâc leg.* Honorius; quæ pars est Formulæ seu Mandatorum datorum *Sebastio* Com. ordinis primi *Peræquatori* misso in Prouinciam (Africam scilicet) ad inspicienda, peræquanda prædia, ad adiectionem seu ἐπιβολὴν faciendam sterilium cum opimis, denique ad æquandas publicas functiones: vt docent quinque aliæ *leges*, ex iisdem Mandatis desumptæ, huic proinde omnes coniungendæ: putà *lex* 13. *supr. de Senatoribus & Glebali collat. l.* 4. 15. 16. *infr de Censitorib.* Imò & *l.*7. *seu vlt. supr. de locat. fundorum.* Quarum quidem publicarum functionum numero fuit naualis hæresis seu functio, & verò omnium maximè Reipubl. annonæ, inquam, vrbicæ vtilis. Quare Honorius inter cætera mandata quibus missum à se generalem illum inspectorem & peræquatorem instruendum credidit, etiam de prædiis Nauicularium mouendum, cummaximè duxit *hâc leg.* & *l.*13. *de Senatorib.* & *gleb. collat.* & *d.l.*15. *Cod. de omni agro deserto*: quid videlicet hâc parte agendum haberet: nempe generaliter primùm, *vt naualem hæresim in omnibus custodiret*, id est, vt eius potissimùm & semper rationem haberet. Quare si naùicularię functioni obnoxium prædium *desertum*, opimo iungeret per ἐπιβολὴν, vt eam ἐπιβολὴν faceret semper, salua functione nauali: à cæteris tamen functionibus immunem: quæ sententia est posterioris partis *d. legis* 13. *supr. de Senatoribus & Glebali collat.* quæ meliùs hùc relata fuisset, & *huic leg.* cohæsisset; relata verò est in *dict. l.*15. *Cod. de omni agro deserto.* Item, vt prædia nauicularia *distracta*, ad nauicularium functionem retraheret, si intra xx. annos sub hastâ distracta fuissent: quæ *huius leg.* sententia est.

X. * Idem AA. Proculo PF. P."

SI quod *Prædium*, in quolibet Africani cespitis" loco, per quinquaginta annorum curricula ad naualem functionem nulla sollicitudo reuocabit," nec pulsatum" aliquando intra designatam annorum seriem super hâc parte constiterit, ac prædictæ annositatis" cursum sine vlla naualis hæresis" conuectione" transcenderit, nullis patimur sollicitudinibus agitari. ¶ Illud quoque penitùs abolendum esse censemus, vt quem non *Personæ* alicuius super nauicularià functione probamenta" confutarant," nulla chartarum post quinquaginta annorum seriem molestia re diuinu" conueniat. Dat. xv. Kalend. Iun. Rau. Asclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.*
"*Proculus*, PP. Sub Honorio Italiæ scilicet, in quâ Præfecturâ, Africa.
"*Cespes.* "pro *reuocauit.*
"*Pulsatum*, id est conuentum: vid. *Gloss.*
"*Annositas, hâc leg.* & *l.* 113. *supr. de Decurionib.* v. Gloss. ita & annosa militia, *l.* 16. *supr. de Agentibus in reb.*
"*Haresis*, id est, functio *hoc tit.* & *l. super. prox.* 9.
"Tolerari fortè posset: sed malim ego *conuentione*, id est reuocatione, pulsatione.
"*probamentum*, pro probatione.
"*ꝝ. confutarunt*, conuicerunt: Ita & *l. vnic. supr. de quadrim. breuib.* & *l.* 1. *supr. de superexact.*
"*ꝝ. rediuiua*: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

DE Præscriptione quinquagenariâ, seu quinquaginta annorum, à nauicularià functione, & prædia & personas defendi deinceps definit *hâc elegantissimâ leg.* Honorius, *Abolito* antiquo iure, quo ne præscriptioni quidem huic locus erat. De prædiis sanè testis *lex* 3. & 5. *supr.* (excepto casu *l.* 9. *supr.*) De personis, non est alia *lex* expressa: hæc hanc ad rem singularis est, cuius pars hæc posterior meliùs relata fuisset in *titulum de Nauicularijs.* ¶ Porrò quinquagenariæ isti præscriptioni locus est, si videlicet nulla fuerit mota controuersia prædio aut personæ super nauicularià functione intra quinquaginta annos. ¶ Interim hinc quoque apparet de processu & vsu præscriptionum in Imperio Romano, quibus sanè vt lancinari id cœpit, atque in præceps ruere, magis magísque locus factus est. Vnde etiam à Theodosio Iun. huius Honorij nostri collega, Anno proxim. 324, triennalis præscriptio peremptoria inuenta *l. vnic. supr. de actionib. certo temp. finiendis:* eáque mox in maius à Valentiniano III. aucta *Nouellâ Valent. de præscript.* 30. *annorum.* Et sanè quò pacatiora sunt tempora, eò præscriptionibus minor locus esse debet: quò Mors, quò Mars magis coniuratus, eò maior etiam: Quò etiam pertinet decennalis præscriptio ab hoc eodem Honorio nostro inducta ante quinquennium in sp. *l.* 6. *supr. de testamentis:* vbi ratio quæ additur, notanda est. Neque tantùm in causis priuatis, verùm etiam in publicis, quò pertinet *hæc lex.* ¶ Hanc interim quinquaginta annorum præscriptionem addi deinceps velim iis, quæ cumulât Eustathius, Cujacius, alij *lib. περὶ χρονικῶν διαστημάτων, de temporal. præscript.*

DE NAVIBVS" NON EXCVSANDIS."

TITVLVS VII.

XI. Cod. Ivst. IV.

"Priuatorum. "ab Angariis, seu ab onere transuectionis publicæ: & quidem, non *Potentiorum patrocinio*, legibus *huius tit.* non priuilegio vllo: quò pertinet *Nouella* Theodosij 15. *de nauib. vltrà duorum mill. capacitatem non excusandis:* vnde desumpta est *lex* 2. *Cod. eodem tit.* & Valentiniani *inter Theodos.* 38. *vers. Priuatorum naues.*

---

1. * Impp. Arcad. & Honor. AA. Eutychiano pf. p."

CVNCTIS" per Ægyptum intimetur," viginti librarum auri multæ esse subdendos eos," qui naues, suo nomine vel defensione, à transuectionibus" publicis excusare temptauerint: Publicâ" iacturâ nauium quoque dominis feriendis, qui neglectis necessitatibus publicis," potiorum voluerunt patrociniis excusare." Dat. Prid." Id. Mart. Constp. Theodoro v. c. coss. [399.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex* 4. *supr. de patrocin. vicor.* emendato alterutrubi die.
"Eutychianus PP. sub Arcadio, Orientis scilicet, vid. *Prosopogr.*
"cuiuscunque dignitatis. "significetur. v. *Gloss.*
"potiores *inf. fin. l.* seu potentiores: de quibus mox.
Subuectionibus, *l.* 2. *inf.* annonæ scilicet ex Ægypto, Constantinopolim.
"id est, confiscatione. "subuectione annonæ.
"an *excusari?* Nil mutandum: sic etiam suprà: *excusare*, naues scilicet.
"*VI. Id. d. l.* 1. facili transitu vnius ad alterum *Prid.* & *VI. Id.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

ARCADII & HONORII duæ tantùm Constitutiones *hoc titulo* occurrunt in argumento, *de Nauibus*, priuatorum scilicet, *non excusandis* à transuectione annonæ. Quibus addendæ sunt præterea duæ *Nouellæ*: vna Theodosij 15. *de Nauibus, vltra duorum millium capacitatem non excusan.* & Valentiniani III. inter Theodos. 38. *de Nauicularijs amnicis* [vrbicis] *vers. priuat. naues.* Nempe etsi Nauicularium corpora certa statáque essent, qui species publicas, veluti annonam, transueherent, subueherent, more solemni: de quo *tit. de nauicul. sup.* & *tit. de præd. nauicul.* Attamen extra ordinem, vel vrgente necessitate aliquâ publicâ, vel non sufficiente Nauicularium numero, etiam priuati naues suas huic rei commodare tenebantur, ac proinde naues eorum angariari in id poterant, ad felicem videlicet embolam seu ad transuehendam fortè annonam publicam. *Vt necessarium*, inquit Valentin. *d. Nou.* 38. *corpus saluberrimo prouisionis auxilio subleuatum, deuotionem solitam redintegratis viribus possit agnoscere.* Quomodo etiam si collegiati numero impares essent à priuatis nonnullis ad prosecutionem rerum fiscalium operæ exigebãtur: vt docet *titulus sup. lib.* 11. *ne operæ à collatoribus exig.*) ¶ *Angariari* inquam, qua voce vtitur diserte Vlpianus *lib.* 4. *de offic. Proconf.* (quo egerat de muneribus publicis) de nauibus pariter non excusandis agens, *lege penult.* §. 1. π. *de Veteranis*, vbi ex rescripto quodam refert, etiam Veteranorum naues angariari posse. Ita Gregorius *PP.* 8. *Epistol.* 64. *Nauem ab omni angaria vel onere exuere excusaréque festines, ac si specialiter nostra sit.* Quod ita mox explicat: *Ita se in tuitione supradictæ nauis impendat, vt se illic posito, nullam moram vel impedimentum ab aliquo valeat sustinere.* Ergo *Angariare*, est moram & impedimentum iniicere: Neque tamen nudam moram & impedimentum, verùm simul ad onus aliquod eas adstringendo. Quo sensu etiam accipienda Libanij *oratio* περὶ τῆς Ἀγγαρειῶν. *aduersus Angarias*, id est, aduersus eum prauum morem, quo Agricolæ in vrbem commeantes, mox in agrum redituri à Magistratibus detinebantur, ruderis egerendi causâ, asinísque eorum & muli in id vsurpabantur. *Quæ* quidem de *Angariandi* voce hanc ad rem nauicularium, seu Nauium Angarias sufficiant: cætera enim plenè *suo titulo supr. de cursu publico, Angariis:* &c. ¶ Igitur Angariari poterant priuatorum naues ad publicarum specierum transuectionem. Sic vt nemo ab his Angariis excusaretur. Quod satis ostendit vel *huius tituli* Rubrica *de nauibus non excusandis*: & verò id nominatim dicitur *l. prox.* omnes videlicet in commune vtilitatibus publicis obedire, & subuectionem sine dignitatis priuilegio celebrare oportere: eodémque pertinet *Nouella* Theodosij, *de nauibus non excus.* 15. sic quidem etiam vt ne Veteranorum quidem naues excusarentur, quod Vlpianus *d. l penult.* refert. ¶ Et tamen potiorum, seu potentiorum patrocinio naues suas ab his Angariis excusare nonnulli conati, in fraudem functionum publicarum: Quomodo & ad alia similia patrocinia fraudandorum tributorum causâ alij confugiebant, ac nominatim Rusticani: de quo *tit. de patrociniis vicorum: suprà*; & Libanij *oratio* περὶ προεστώτων. ¶ Igitur naues suas diuersorum nominibus & titulis tuebantur, vti docet *l.* 2. *prox.* Vt de his titulis & nominibus nil dicam, patrocinia nominatim hæc per Ægyptum inualuerant, vt non tantùm de patrociniis rusticorum docet *d. tit. de patrociniis vicor.* verùm etiam de his Nauium patrociniis docet *hæc lex* 1. Nempe in fraudem annonæ Vrbis Constantinopolitanæ, ex Ægypto transuehendæ. Cui quidem vtrique patrociniorum generi Arcadius cõstitutione suâ occurrere voluit: cuius partes duæ supersunt: nempe *hæc lex*, & *lex* 4. *eo tit. de patrociniis vicor.* quæ proinde *huic* coniungenda venit, velut vnius & eiusdem constitutionis pars: & quidem etiam argumento conueniens: sicut hæc patrociniis nauium occurrat, illa verò patrociniis rusticorum, quæ in fraudem *illationis* rei tributariæ vsurpabantur: sicut hæc in fraudem *translationis* seu *transuectionis.*

¶ Interim ex *eâ* quoque *leg.* disci potest, quinam per *Potiores* patrocinio præbentes *hâc leg.* intelligendi sint, nempe ij penes quos imperium fuit, quíque variis honoribus fulciebantur; veluti Magistri militum, Comites, Proconsules, Vicarij, Præfecti Augustalis, Tribuni, &c. Quibus addendi & Duces, quod docet *lex* 1. *eod. tit. de patrocin. vicor.* & Libanius περὶ τῶν προεστώτων. ¶ Patrociniis igitur istis variis pœnis propositis, & constitutionibus emissis subinde occursum iuêre Imperatores, vt *hâc leg.* Arcadius, proposità multâ 20. librarum auri Patronis: dominis verò nauium, nauium confiscatione, quam confiscationis pœnam pariter imponit Honorius *l.* 2. *infr.* At *d. l.* 4. proposità multa 40. librarum auri, patronis: rusticis verò susceptis 80. librarum. Scilicet etsi vtrumque patrocinij genus damnandum, velut vtilitati publicæ aduersum, attamen grauius est patrocinij genus illud, quo ipsa illatio tributorum & specierum fiscalium impeditur, quàm quo translatio tantùm.

---

11. * Idem AA. Longiniano PF. P.

MVLTI naues suas diuersorum nominibus & titulis tuentur: Cui fraudi obuiantes præcipimus, vt si quis, ad euitationem publicæ necessitatis, titulum crediderit adponendum, sciat, nauem esse fisco sociandam: Nam, vt priuatos quoque non prohibemus habere nauigia, ita fraudi locum esse non sinimus: Cùm omnes in commune, si necessitas exegerit, conueniat, vtilitatibus publicis obedire, & subuectionem, sine dignitatis priuilegio, celebrare. Nisi igitur intra triginta dies hæc fraus fuerit remota, vniuersa nauigia, quæ ad exceptiones confugiunt, dominis auferantur. Data III. Id. Ian. Rau. Arcad. A. VII. & Probo COSS. [406.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iust. eod. tit.*
"Italiæ : Eidem Longiniano PP. inscribitur hoc ipso Anno paulò pòst, *lex* 10. *infr. de Censitorib.* & *lex* 15. *supr. de desertorib.* Hic idem est ille qui Anno 399. Comes, S. L. fuerat : cuique inscribitur *lex* 17. *supr. de Palat. S. L.* & ad quem plures extant Symmachi epistolæ *lib.* 7. vbi malè editum *Longimano.* Certè ex *epist.* 93. & 95. quoque colligitur satis, cum Comitem S. L. fuisse.
"potentum,
"translationis, vt *l.* 1 *supr.* subuectionis, *hâc leg. infr.*
"alienum potentis.
"*In commune*, vid Gloss. & Sauar. *in Sidonium lib.* 7. *epist.* 14.
"translationem, *l.* 1. *supr.*
"Reliqua abscidit Τρίβος.
"seu defensiones huiusmodi, & patrocinia.
"*γρ. VI.* Vt iam quoque rectè notauit Iuretus *in Symm. lib.* 3. *epist.* 53.

COMMENTARIVS.

HONORII hæc constitutio est, aduersus patrocinia Nauium ; sicut superior Arcadij : eâdem confiscationis nauis pœnâ propositâ nauis domino, qui ad patrocinium Potentis ad euitandum onus translationis confugisset ; laxamento tamen 30. dierum dato, ad patrocinia hæc relinquenda, si qui ad ea confugissent. ¶ Nulla verò ab Honorio *hâc leg.* ipsis Potentioribus, patrocinium præbentibus, imponitur, quod Arcadius fecit, *l.* 1. *supr.* Satis scilicet id & abundè visum : Nisi fortè impositam eam quoque ab Honorio fuisse putemus integrâ constitutione Honorianâ, cuius pars tantùm *hæc lex* extet.

¶ Quod de *titulis* hâc leg. dicitur, id satis explicatum *l. vnic. supr. de his qui potentiorum nomina in lite prætendunt, aut titulos prædiis adfigunt.* Hinc interim discimus, etiam Nauibus, titulos & nomina dominorum inscribi solita, haud aliter ac prædiis : de quo fuit illa *lex vnic.* & sunt insuper varij *Augustini* loci. Sanè nomen nauis olim prorâ nauis inscriptum, ἐν πτύγῃ τοῦ ἀκροστολίου, docet Pollux & Dydimus apud Eustathium, & Apollonij Scholiastes, de quo Salmasius *in Plinianis p.* 572. Aliud ab hoc fuit parasemon & tutela nauis.

¶ Illud etiam obiter obseruandum, naues vt patrociniis potentum, ita neque priuilegiis dignitatum excusari posse : quò pertinet *lex vnic. infr. de nautis Tiberinis* ; & *Nouellâ* Theodosij 15. *de nauibus, vltra duorum millium capacitatem non excusandis* (vnde desumpta est *lex* 2. *Cod. eod. tit.* & *lex, iubemus nullam* : 10. *Cod. de sacrosanct. Eccles.*) Quo loco (vt id obiter moneam) *felix embola*, non est tantùm specierum publicarum transuectio, seu ἐμβολὴ quæ à priuatorum nauibus exigebatur (de quâ *hoc titulo*) verùm omnis-omnis transuectio, etiam ea quæ à Nauiculariis, vel prædia Nauicularia possidentibus fiebat : scilicet quod *eâ lege* dicitur, non posse vllam nauem (de quâ ibi igitur) subtrahi vel excusari ante felicem embolam, vel specierum publicarum transuectionem, hunc sensum habet : vsque quò vniuersus canon Vrbis Constantinopolitanæ subuectus fuerit, tamdiu non posse excusari vllam nauem priuatam : Itaque quamdiu quid transferendum superest, posse *Angariari* naues priuatorum.

NE QVID ONERI PVBLICO INPONATVR.

TITVLVS VIII.

XI. COD. IVST. V.

Oneris vox hâc in re propria : *hîc & l. vnic. hoc tit.* & *l.* 21. *supr. de Nauicul.*

---

1. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Rufino PF. P."

ONERI" publico sarcinam priuatam ne quis INponat : nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliquâ necessitate CONpellere : Hoc enim facto adque commisso, non in dispendium solùm, adque naufragij damnum tenebitur obligatus, verùm etiam publicæ cohercitionis experietur vigorem. Dat. v. Id. Ian. Constantinop Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.*
"*Rufinus* PP. Orientis scilicet sub Arcadio : qui hoc ipso Anno occisus : v. *Chronol. & Prosopogr.*
"id est, naui oneratæ speciebus publicis seu fiscalibus, φορτίῳ δημοσίῳ. *Onus* propriè de onere nauiculario : v. *Gloss.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

SVPERIMPONI à priuatis aliquid naui speciebus fiscalibus onustæ vetat *hâc constit.* Arcadius Anno D.395. Nempe propter naufragij periculum: vt *fine leg.* indicatur, quòd compertum fuisset, naues publicas ideò naufragium passas dum videlicet plus iusto nauis oneratur, modiatione eius non seruatâ: & nauicularij, portitorésque frumenti *necessitate* compelluntur, id est, ANGARIANTVR priuatum onus seu priuatas res aliquas in nauem recipere: nam & hoc iniquum *priuatarum* Angariarum genus tum inoleuerat: vt & alterum priuatarum angariarum genus, quod & ipsum damnatur *l.4.5 8.9. supr. de Nauicular.* & tertium, de quo Libanius *orat.* περὶ ἀγγαρειῶν quam edidi: scilicet Non vt publicè priuatorum naues, ob publicam transuectionem angariari possunt (de quo, *titulo superiore de nauibus non excus.*) ita & publicæ naues à priuatis ob priuatas sarcinas. ¶ *Pœnam* igitur huiusmodi onus priuatum superimponenti publicis nauibus, atque ad id nauicularios angarianti, minatur Arcadius, non tantùm, quod naufragio admisso (ob onus videlicet immodicum) indemnitatem fisco præstare debeat, verùm etiam publicè coërcendus veniat. ¶ Eadémque ratio est vehiculorum, quibus aurum cæteræque species largitionales deferuntur: susceptoribus enim & prosecutoribus capitalem pœnam minatus est Theodosius M. ante decennium Anno D.385. *l.47. supr. de cursu publ.* si quicquam oneris priuati imposuissent. Pariter neque in horreis fiscalibus nisi fiscalia frumenta constitui potuêre: *l.16. supr. de Susceptorib.*

DE NAVFRAGIIS.

TITVLVS IX.

XI. COD. IVST. VI. Huc etiam pertinet pars posterior *l.32. supr. de Nauicular.* quæ constituit *l. penult. Cod. eod. tit. de naufragiis.*

"Nauium scilicet species publicas transferentium: nam nihil *hoc titulo* agitur de nauibus priuatis, seu de naufragio nauium priuatarum. De quo tamen suæ quædam *leges* fuêre: Et quidem iam olim Rhodiæ, quas Imperatores Romani fermè probauêre, vt docet famosa *lex* ἀξίωσις, vbi Imp. Antoninus ad quem perlata fuerat querela naufragorum quorundam, quorum res à publicanis captæ fuerant, rescribit, ius maris *lege Rhodia* iudicari oportere: ἐγὼ μὲν τὸ κόσμου κύριός, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν Ροδίων κρινέσθω τοῦ ναυτικοῦ; vbi perperam nonnemo refingebat nuper ὁ δὲ ἄνεμος τῆς θαλάσσης: quasi diceret Imp. se quidem maris dominum esse: at, ventum maris. Cùm Imperatoris sententia hæc sit, se quidem mundi totius, etiam maris, & quidem Ægæi, in quo Cyclades, dominum esse: Atque ita *leges* mari ponere posse: Sed tamen vltrò se id concedere, vt ius maris atque adeò naufragiorum *lege Rhodia* diiudicetur.

PARATITLON.

NAVFRAGIO facto, *Rubr. l.1.3.4.5.* susceptorum, *l.5.* oneris, *l.6.* siue naue penitus obrutâ vel submersâ fluctibus, *l.3.6.* vel violentiâ tempestatis, *l.3.* impetu procellarum, *l.2.* sic vt vis aduersa naufragij prohibuerit susceptа deferre, *l.5.* siue ad periculum euitandum iacturâ factâ, *l.4.* Primò nihil de talibus negotiis quisquam accipere potest, *l.6.* Deinde Naufragij detrimentum fiscus agnoscere tenetur, *l.4.* non verò quæ ita perierunt cum possessoribus vel Senatoribus vel priuatis communia esse: id est, non ad eos redire qui semel deuoti fuerant, *l.4.* Non etiam Nauicularij aut Prosecutores hoc periculum agnoscunt, si modò testis sit periculi, *l.4.* aliàs ad Prosecutorum incuriam retorquetur qui minus idoneos nominarunt, *l.4.* ¶ Igitur vt de rei veritate liqueret, vt Nauicularius qui de impetu procellarum causabatur, *l.2.* remedium ex indulgentia consequeretur,

BIU Cujas

queretur, *l.*1. eum oportuit querimoniam deferre, *l.*2. quidque acciderit iudiciis publicare, probare testibus euentum, *dict. leg.*1. idque intra anni spatium, *l.*1. *&* 2. si nauis in Occidente ad vrbem Romam, vel in Oriente Constantinopolim directa fuisset, *l.*1. *&* 2. si verò ex Occidente longius ad Portus expeditionales vel Constantinopolim intra biennium, *d. l.*2. Et simpliciter, intra biennium, ex *l.*6. *seu vlt. hoc tit.* Intra vnius verò lustri spatium terminari, *l.*3. *infr.* alioquin superuacuæ seræque actiones non admittebantur, *l.*1. seu omnis posthac deplorationum aditus obstruebatur, *l.*2. *infr.* Idque vel Prouinciæ Iudice, in quâ res agitur adito, *l*1. vel Præfecto annonæ & Vicario Vrbis Romæ, *l.*3. *&* 5. qui examen suum adhibere debebant, *l.*3. & leuato velo de istis causis cognoscere, *l.*6. Vt autem veritas inquiri posset, *l.*2. vt euentus probari posset, *l.*1. nautas, quos in naui habuerat Nauicularius, *l.*2. quæstioni exhibere oportebat, *l.*2. non quidem omnes, verùm ex Valentiniani Sen. constitutione medium nautarum numerum, *l.*2. *hoc tit.* ex Gratiani *constit.* duos tantùm vel tres, *l.*3. *hoc tit.* quò eorum tormentis, *l.*2. seu quæstione districta, *l.*3. plenior veritas inquiri posset, *d. l.*2. Si autem vniuersos violentia tempestatis obruisset, ne veritas lateret, adfectionibus Nauiculariorum intra iudicia constitutis, super eorum interitu quærebatur, quos Nauicularius naufragio periisse contendebat, *d. l.*3.

---

1. * Imppp. Valentinianus, VALENS & Gratianus AAA. ad Modestum PF. P.''

SI quis Nauicularius naufragium sustinuisse'' adfirmat, Prouinciæ'' Iudicem (eius videlicet, in qua res'' agitur) adire festinet, ac probet aput eum testibus euentum,'' Relatióque'' ad Sublimissimam'' referatur Præfecturam, ita vt intra anni spatium veritate relata, remedium'' ex indulgentia consequatur. Quòd si per huiusmodi'' negligentiam præfinitum anni spatium fortasse claudatur, superuacuas seráque actiones'' emenso anno placuit non admitti. Dat.'' PP. Bersti,'' Non. Iun. Modesto & Arinth. COSS. [372.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. Iust. eod. tit.*

''Domitius *Modestus* vocabatur, vt ex Marcellini *Chronico* liquet Anno D. 369. Fuit hic multis annis PP. Orientis sub Valente, vt docent multæ constitutiones *Ann* 365. 366. 370. 371. 372. 373. 377. Eius meminit quoque Gregorius Nazianzenus *in monodiâ Basilij*: Ad eundem extant Basilij *epistolæ* plures, putà 274. 275. 276. 277. 278. 279. Meminit & Zosimus *lib.* 4. *p.* 742. 743. & Ammianus Marcellinus *lib.* 29 *p.* 412 & *lib.* 30. *p.* 448. v. plura, *in Prosopogr.*

''*Sustinuisse*, id est, sustinuisse se, quanquam & illud sustineri potest.

'veluti, *Phœnices*: in cuius Metropoli Beryto *hac lex* proposita fuit, vt docet subscriptio.

''vide *Interpret.*

''*Euentum*, id est, naufragium.

''Relationis genus ad PP. obserua.

''id est, ad Præfectum Prætorio.

''*etiam*, add *Cod. Iust.*

''*reuelatâ*, Cod. Iust.

''*competens dispositio procedat*: ita immutata hæc *Cod. Iust.*

''Abest hæc vox à *Cod. Iust* & malim *cuiusmodi*, id est, quamcunque.

''*Interpellationes*, Cod. Iust. *Actiones* dicuntur etiam querelæ, causationes.

''γρ. *Beryti.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc constitutio est, prima omnium *hoc titulo de Naufragiis*: quâ CONTESTANDI, PROBANDIQVE naufragij forma Tempúsque Nauicularijs species publicas transuehentibus statuitur: vt ita securitati suæ consulant, neque naufragij periculum in eos recidat, imò *vt remedium ex indulgentiâ consequantur*, vt *hâc leg.* dicitur, id est, vt eis remittatur quod naufragio periit. Quæ verba Tribonianus cum *hanc leg.* in *Codicem suum* transferret, cepisse non videtur; & ideò cum aliis mutauit: *Indulgentia* scilicet proprio vocabulo est remissio reliquationis eius quod fisco debetur, διὰ τὸ λοιπάζεσθαι, vt in hac re ipsa loquitur Isidorus Pelusiota, *lib.*1. *epist.*199. ad Isidorum PP. Quò pertinet *titulus supr. de Indulgentiis debitorum*: pluráque alia quæ Index habet. Tribonianus generaliter hîc loco illorum, subiecit, *vt competens dispositio procedat*: Certè hîc præsupponitur, naufragij casus propositus, veritásque eius probata: & exinde indulgentia eius quod ita citra culpam naufragio periit: Quod alioquin in Nauicularios recasurum erat, iis non obseruatis: cuiusmodi species continetur *l.*32. *in fin. supr. de Nauicul.* & verò *hâc leg.* Imperator comminatur. Hæc, inquam, est *huius leg.* sententia, hic scopus: Non ea quam putabat olim vulgus Interpretum, quasi hîc agatur de naufragorum rebus, intra quod tempus eas prosequi possent? Indéque iam ad *hanc leg.* alia omnia & absurdissima tractantur, quàm quæ oportuit, quæ commemorare longum foret. Ad rem.

Primum igitur super eo adiri iubet Valens Imp. *Iudicem Prouinciæ eius videlicet in quâ res agitur.* Quod vulgo etiam à Cujacio accipitur de eo solo Prouinciæ Rectore, vbi Nauicularius naufragium passus est: & sic hæc verba, *in quâ res agitur*, ita

inter

BIU Cujas

interpretantur, vbi naufragium factum est. Verùm malè. Quidni enim nauicularius Syriæ-Phœnices (vt in sp. *huius leg.*) naufragium passus, víque ventorum in aliam Prouinciam Syriam-Cœlem delatus, vel etiam proximus iam Antiochiæ, imò Antiochiam perlatus, quò species perferendæ erant, naufragij casum allegare, rémque adeò ibi agi potuerit? Etsi alioquin certum est, si intra eam Prouinciam vbi naufragium factum est, consistere liceat, de naufragio fidem faciliùs fieri posse, probationémque eius impleri. Ergo maneat, etiam in alia Prouincia, & coram alterius Prouinciæ Iudice, quàm vbi naufragium factum est, id allegari, probaríque posse, denique & alibi REM AGI: & sic ibi nominatim quò commeatus vel species fiscales subuehi oportuit. Sic sanè & apud Præfectum annonæ & Vicarium vrbis hæc probatio impleri iubetur: *l.5. infr.* Sic & apud Præfectum annonæ Africæ à Nauicularijs Afris hæc contestatio naufragij casúsque probatio facta: *l.3. infr.*

Secundò, iubet Valens Imp. *hâc leg.* naufragij casum probari *Testibus*: credo, vel aliis hominibus de naufragio testimonium perhibentibus, vel nautis quæstioni exhibitis: vt *l.2. & 3. infr.* vbi plura.

Tertiò, eâ de re *Referri* iubet ad Præfectum Prætorio: vtpote ad quem rei tributariæ ratio spectabat: quò etiam pertinet, quod cauetur, *d.l.32. in f. supr. de Nauicul.* Sanè, quod Cujacius quoque iam rectè notauit, ideò Isidorus Pelusiota, *d. epist. 299.* ad Isidorum PP. *& epist. 300.* ad Sozomenum Domesticum Præfecti Prætorio, scribit, super indulgentia Nauicularios cuidam tribuenda, ob violentiam tempestatis, & ventos qui σῖτον δημόσιον ἐμερίσαντο, id est, qui *imminuerant* frumentum publicum: ita enim ibi vertendum erat, non obscuriùs *vendicarunt*, vt Billius: multò minus, vt Rittershusius, *dispersérunt*: Pars enim tantùm vi procellarum imminuta fuerat, seu perierat, non verò naufragium integrum factum fuerat. Ergo ad PP. relationem fieri voluit Valens, & quidem in specie *huius leg.* ad Modestum PP. Orientis, qui tum Antiochiæ vnà cum Imp. Valente erat: de quo mox.

Postremò, præfigitur *hâc leg. Tempus*, intra quod res hæc agi debet, agitaríque. Intra anni igitur metas seu tempus id omne fieri iubet *hâc leg.* Valens Imp. neque vltra hoc negotium differri vult, ne alioquin publica vtilitas diutiùs eludatur. Quâ causâ etiam, & translatio ipsa intra annum facienda, & translationis factæ Apocha referenda erat: quod sanè Honorius expresè constituit, *l.6. supr. de Nauicular.* explicatâ ita Constantini *lege*, quæ ad ἀνολκὴν καθολκὴν biennium tribuerat, quod etiam secutus est Theodosius M. *l.21. eod. tit. de Nauicular.* vbi additur pariter, hoc non facto, Nauicularium periculorum fortunam, id est, naufragij damnum *approbare*, id est, agnoscere oportere. Quomodo & *l.2. prox. infr.* si intra præfinitum tempus nulla fuerit delata querimonia, omnem posthàc deplorationem aditum obstrui cauetur: vbi pariter annus præfinitur Nauicularijs Africæ si ad Vrbem Romam ex Africâ nauis directa fuit: biennium verò si longiùs ad Portus expeditionales, vel Constantinopolim. Pro distantiæ videlicet ratione, breuius, vel longius tempus indultum: In sp. certè *huius leg.* breuius: quia è *Syriâ-Phœnice*, in Syriam-Cœlem proximam nauis denauigabat: de quo mox: quomodo in sp. *d. l.2.* ex Africâ, in oppositam Vrbem Romam. Superuacuas igitur seráque *actiones* emenso anno admitti vetat Valens *hâc leg.* vbi *actionum* vox de querelâ, causatione, deploratione, atque exinde cognitione, effertur: Quod cùm Triboniano insolens videretur, *Interpellationes* loco *Actionum* subiecit. Sic igitur huic rei præfinitur *hâc leg.* annus: vt & initio *l.2.* biennium verò iam in alterâ *d. l.2.* parte: & *l.vlt. infr.* Cum quibus nil commune habet, quod de furti, &c. actione statuitur, intra annum in Quadruplum danda, post annum in Simplum. Neque enim hîc agitur de actione aduersus fures priuatis competente; verùm de naufragij querela & contestatione à Nauicularijs species publicas & commeatus transuehentibus.

Tandem notari cupio, quod ad *huius leg.* illustrationem maximè facit, *Propositam* hanc leg. *Beryti*: Syriæ scilicet Phœnices vrbe: vbi hoc ipso anno & mense pariter proposita *lex 9. supr. de lustrali collat.* & anni proximi initio, *lex 63. supr. de Decurionib.* Et in commune variæ admodum *leges* ibi propositæ, quas in *Topographia* cumulatas habes: & quidem aliæ etiam nonnullæ pariter vt hæc, quæ datæ sunt ad *PP. Orientis*: vt *lex 63. de Decurionibus*: *l.2. de Agentibus*: *l.1. de Gladiatoribus*, nisi ibi *Præfecto* legendum. Certè ad Consularem Phœnices, & Comitem Orientis datæ leges, ibi quoque propositæ. *Berytus* scilicet vt splendidissima iam ab antiquo vrbs fuit: ita & inde transuectæ iam olim aliò merces, de quo fidem facit quoque *lex qui Romæ 122. §. Callimachus 1. π. de V. O.* deliciosáque adeò fuit teste Auctore *veteris descriptionis*, & specierum delicatarum plena: Indéque adeò variæ species delicatæ ad Comitatum Principis perlatæ, veluti vestes, purpura, vnde & Conchylioleguli ibi & Mutileguli extitêre, *l.9. de lustrali collat.* denique inde varia orbis tributa exportata: quò pertinet etiam *lex 2. de publ. compar. l.4. tributa in ipf. specieb. l.19. de annonâ & trib.* quæ & ibi pariter *PP.* Ergo pertinet *hæc lex* ad Nauicularios Berytienses: cùm hoc tempore Valens Iun. Antiochiæ, vel etiam Seleuciæ in Syria-Cœle, proximâ fermè Antiochiæ positus esset, & quidem hoc Anno, vt docet *lex 19. supr. de Prætorib.* & Libanius *de Vita sua, p.251. in fin.* Ammianus Marcellinus *lib.29. p.422.* & Socrates *lib.4. c.20.*

---

11. * Idem AAA. ad Demetrianum PF. Ann. Afric.

SI quando causatio" est de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum Nauicularius exhibeat quæstioni, quos eum in naui, pro modo capacitatis," constat habuisse, quò eorum tormentis plenior veritas possit inquiri. ¶ De casu" autem nauis, quæ ad Vrbem Romam directa fuerit, intra annum quidquid acciderit Iudiciis publicetur." De his verò quæ ad portus expeditionales" longiùs, vel Constantinopolim, sint profectæ, intrà biennium oblato prædicto numero nautarum, super fide casus exa-

BIU Cujas

men agitetur. Addimus etiam, vti" intra præfinitum tempus nulla fuerit delata querimonia, omnis posthac deplorationum" aditus obstruatur. Acc. Aquil." Lecta" actis."

NOTÆ.

* Iungenda *huic* proculdubio *lex* 12. *supr. de Nauicularijs* : quæ eidem Demetriano PF. ann. Africæ inscribitur, & ad idem argumentum pertinet.
"*Causatio*, querela, *querimonia*, vt mox vocatur, & *deploratio*.
"de *Capacitate* nauium fuit & *l.*28. *supr. de Nauicularijs* : vbi dixi.
"*Casus*, hîc & mox *infrà*, impetus procellarum *initio leg.*
"*Publicetur*, id est, publicè apud Iudices seu Rectores Prouinciarum allegetur.
"Expeditionales Portus, *hac leg.* & *l.*35. *supr. de Nauicular.* vbi dixi.
"*γρ. vt si.*
"*Deploratio hâc leg.* comploratio, *l.*6. *supr. de Nauicular.* subclamatio, *l.*6. *supr. de Exactionib.*
"Fortè *Aquis*, haud procul à Karthagine.
"*Lecta actis* constitutio.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. hæc constitutio est, de naufragiis : quâ CONTESTANDI, PROBANDIQVE naufragij modus & TEMPVS à Nauicularijs Afris sancitur : quemadmodum & LOCVS subeundæ nauicularijæ functionis, *l.*12. *supr. de Nauicularijs*, quæ *huic* proculdubio iungenda est, vtpote cùm eandem inscriptionem præferat, & ad idem argumentum pertineat. ¶ Igitur (quod primum *huius leg.* caput est,) QVÆSTIONI seu tormentis exhiberi iubet, medium nautarum numerum, vt ita veritas possit inquiri : Et tamen Gratianus postea *l.*3. *prox. infr.* satis putauit, si duo vel tres quæstioni exhiberentur : de quo ad *eam leg.* Vnde apparet, quàm vilis nautarum annona & conditio fuerit, quia & viles personæ erant ; & in his Iudæi, gregarij, agricolæ, ἀγελαῖοι, γεωργοὶ, vt exemplo eius quod narrat Synesius *epist.*4. colligere licet. Cæterùm de hoc Nautarum quæstioni exhibendorum, ad veritatem inquirendam super naufragio, more, est quoque Augustini locus *Sermone* 52. *ad fratres in eremo : Homines*, inquit, *ad tormenta daturi erant, quis de subuersione nauium secundum consuetudinem quæreretur.*

¶ Secundum *huius leg.* caput est de TEMPORE, intra quod Nauicularius de naufragio conqueri debeat, vltra non admittendus. Valentis constitutione, putà *l.*1. *supr.* annus ad id præscriptus : *Hâc* verò, annus, vel biennium sub distinctione præscribitur Nauicularijs Africanis. Nempe si nauis ex Africâ ad Vrbem Romam directa fuerit, intra annum de naufragio Nauicularius queri debet : quæ quidem ordinaria Nauiculariorum Africanorum functio erat ; nempe vt Romam commearent. At enim extra ordinem quandoque longius commeare naues Africanæ, cogebantur, veluti ad Portus expeditionales, vt docet quoque *lex* 35. *supr. de Nauicularijs :* id est, ad Portus, quò miles ad expeditionem iturus appellebat, indéque mouebat, vel quò commeatus militaris seu σιτωνία deferebatur : de quo videndus & Zosimus *lib.*4. *p.*741. vbi de apparatu belli Gothici à Valente susceptj. Quomodo & *annona expeditionalis* dicebatur, *l.*4. 5. *supr. de erogat. mil. ann.* annona militum in expeditione degentium, & quidem ordinaria : de quo ad *d.l.*35. Item naues Africanæ aliquando extra ordinem Constantinopolim commeare cogebantur (sicut econtrà Alexandrinæ aliquando extra ordinem Romam, vt ex *Symmacho* liquet.) Et verò vtrumque id hâc tempestate factum videtur à Valentiniano, Valenti fratri, bello Gothico triennali illigato suppetias ferente : quod fine huius anni 369. post *hanc leg.* finitum, vt docet Ammianus, *lib.*27. *p.*366. (Etsi Zosimus scribat *lib.*4. *p.*718. Valentinianum Valenti fratri aduersus Procopium suppetias non tulisse :) Igitur nauicularijs ex Africâ ad Portus expeditionales, vel Constantinopolim missis, ad allegandum naufragij casum biennium datur, *hâc leg.* cùm aliàs & olim simpliciter annus, *l.*1. *supr.* & nauicularijs ex Africâ *Romam* commeantibus nonnisi annus detur ; vt viceuersâ *Veteri lege* indistinctè biennium talibus causis præscriptum erat : quod testatur simul & confirmat Honorius *l. vltim. hoc tit.*

III. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus & Theod. AA. Nauicularijs" Afris Sal.

QVOTIES, obrutâ vel submersâ fluctibus naui, examen adhibetur Præfecti" Annonæ duorum vel trium quæstione destrictum" purgandi in" alios nautas licentia offeratur : Quid est enim quod non abundè intra præfinitum numerum solers Quæsitor" inueniat ? Circa Magistros" nauium, quibus est scientia plenior, INMORETVR : Qui si fatali sorte defuerint, in alios inquisitio transferetur." ¶ Sanè si vniuersos violentia tempestatis obruerit, ne veritas lateat, sequimur" Constantinianæ † legis prouidam sanctionem, vt" adfectionibus" nauiculariorum intra iudicia constitutis, super eorum quæratur interitu, quos nauicularius naufragio periisse contendit. Cuius" rei examen placuit vnius lustri spatio terminari. ¶ Vt" omnis in posterum (vt" à duarum semiscentesimarum, quæ ex hibernis oneribus" postulantur,) à vobis petitio conquiescat. ¶ Placuit" sanè, vt Nouembri mense nauigatione" subtracta, Aprilis qui æstati est proximus, susceptionibus"

adplicetur

BIU Cujas

adplicetur. Cuius ſuſceptionis neceſſitas ex Kal. Aprilib. in die" Kal. Octobr. menſura" ſeruabitur: In diem verò Iduum earundem nauigatio porrigetur. ¶ Et, quia Ordinem veſtrum ampliari etiam hominum adiectione gaudemus, quoſcumque vacuos" publico inuenerit" officio, in complexum veſtri Ordinis adplicate; dummodò, is qui in municipalibus manet cauſis," nominatione Ordinis non teneatur. Dat. VIII. Id. Feb. Triu. Gratiano vel" Theod. I. AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

* *L. 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc interpolata, & decurtata: & iungenda *huic leg.* eſt *lex 16. ſupr. de Nauicular.*
"*Corpori Nauicularíorum*, ita *d. l. 16.*
"*Competentis iudicii* Hæc verba ſuſtinuit Τριβων loco, *PF. Ann.*
"γρ. *deſtrictâ*: id eſt, præcisè præſcripta, temperatâ. Sic etiam *l. 40. infr. de Epiſcopis*: *Placet, rationabilis conſilij tenore perpenſo, DESTRICTA moderatione præſcribere, à quibus ſpecialiter neceſſitatibus Eccleſiæ vrbium ſingularum habeantur immunes*: Pro quâ voce Τριβων hîc poſuit, habitâ: vel *deſtrictum*, examen ſcilicet.
"Locus valdè corruptus: γρ. *Pergendi in alios licentia auferatur*: vt infrà, *in alios inquiſitio transferetur*, vel *perurgendi alios*, &c. Pro quibus habet Τριβων, *cæteri huiuſmodi nexu liberentur*: quæ illa explicant.
"*Quæſitor, hâc leg. & l. 2. ſupr. de poſtulando*, id eſt, Iudex.
"de his Magiſtris agitur etiam *l. 37. ſupr. de Nauicul.*
"*transferatur*: Cod. Iuſt.
"Sequentia omiſſa *Cod. Iuſt.*
† Conſtantini M. *legem* obſerua, quæ *hîc* confirmatur: pariter vt altera eiuſdem, *d. l. 16. ſupr. de Nauicul.* quam *huic* iungendam dixi.
"*à liberis nautarum ſiue Magiſtrorum intra iudicia conſtitutis.* Ita *Cod. Iuſt.*
"vid. *l. 11. infr. de Epiſcopis.*
"Cætera reſecata à Τριβων: niſi quòd *verſum ſuſceptionis neceſſitas*, &c. ſeruauit.
"γρ. *Et omnis.* SECVNDVM porrò iſtud *huius leg.* caput eſt ab *hoc titulo* alienum, pariter vt *Quartum.*
"γρ. *puta.*
"vid. de hâc voce Gloſſ.
"TERTIVM caput *huius legis.*
"γρ. *nauigationi.* "atque adeò tranſuectionibus.
"γρ *diem.*
"γρ. *manſura*, vt etiam *Cod. Iuſt.*
"QVARTVM *huius leg.* caput ab *hoc titulo* alienum.
"vid. *Gloſſ.* & *l. 1. ſupr. de Mancipib.* vbi dixi.
"γρ. *inueneritis*: nam & mox *adplicate.*
"defendi poteſt: *cauſa* ſunt onera.
γρ *Gratiano V. & Theod. I.* Quomodo etiam *d. l. 16.* rectè editum: cùm tamen idem error reſideat in *C. Iuſt. d. l.* 3.

COMMENTARIVS.

GRATIANI hæc conſtitutio eſt: quâ in FAVOREM Nauicularíorum, quatuor ſanciuntur; & quidem aduerſus nimia quædam onera quibus hactenus prægrauabantur, ídque partim aduersùs apertas Imperatorum Conſtitutiones & priuilegia: de quo Nauicularij Africani apud Gratianum conqueſti fuerant, antelatis ſeu iunctis iis conſtitutionibus orationi ſuæ ſeu precibus: quod docet *lex 16 ſupr. de Nauicularíis*: quæ *huic* noſtræ iungenda eſt; veluti eiuſdem conſtitutionis Gratianeæ pars: quâ pariter quatuor priuilegia & immunitates nauicularíis tributæ, rurſum à Gratiano ſanciuntur, cùm eas labefactatum nonnulli irent. Igitur & *hâc leg.* quatuor fauore nauicularíorum ſanciuntur: quorum primum tantùm, & tertium quadamtenus, ad *hunc titulum* faciunt; reliqua enim fugitiua ſunt, & ab *hoc titulo* aliena; quod inter Conditorum *huius Codicis* errores ponendum eſt.

¶ Primum itaque caput eſt circa PROBATIONEM, ſiue de QVÆSTIONE habenda ſuper Naufragio de Nautis. Et primùm quidem de PERSONIS: Nempe cùm effræni numero Nautæ eius nauis quæ naufragium paſſa fuerat, ad quæſtionem depoſcerentur: & verò Dimidia pars Nautarum ex Valentiniani Sen. conſtitutione Quæſtioni exhibenda eſſet, *l. 2. ſupr.* quod id & graue & crudele videbatur: Itaque ad orationem ſeu querelam Nauicularíorum Gratianus (antiquatâ illa proinde patris ſui *l. 2. ſupr.*) modum huic rei *hâc leg.* adhibuit: videlicet vt duo vel tres tantùm Nautæ quæſtioni ſubiicerentur; interque hunc numerum quæſtio *diſtricta* haberetur, *perurgendi alios*, vel *pergendi in alios* (ſic enim hîc repono) licentia ablata (ita enim rurſum hîc legendum *auferatur*, non offeratur:) Ratione additâ, quod hic numerus apud Solertem *Quæſtorem* ſeu Iudicem ad veritatem indagandam ſufficere poſſit: Ad mentem omninò Oraculi diuini, *In ore DVORVM vel TRIVM ſtabit omne verum.* Cæterùm, ad veritatem faciliùs indagandam, delectum Nautarum haberi vult, nempe vt Iudex circa Magiſtros nauium immoretur, id eſt, hos quæſtioni ſubiiciat, vtpote quibus ſcientia eius quod euenit plenior eſt, vtrum videlicet reuerà fluctibus nauis obruta fuerit, an verò aliqua Nauicularij culpa ſubſit. *Magiſter ſcilicet nauis* eſt κυβερνήτης, *gubernator*, qui naui præeſt, & cui tota nauis cura mandata eſt, qui naui à nauicularío ſeu nauis domino & Exercitore præpoſitus eſt, *cuique* adeò (vt *hâc leg.* dicitur) *ſcientia plenior eſt*: de quo ſunt variæ *leges* in *Digeſtis*, & in *Codice*: Liuij quoque locus *lib. 29. vt ex omnibus nauibus Gubernatoréſque & Magiſtri nauium in forum conuenirent.* Ergo 1. ante omnia *Magiſter* nauis ſi ſit, & ſuperſit, ex eo primùm veritas inquirenda eſt: 2. Eo deficiente, in alios *Nautas* inquiſitio transferenda eſt. 3. His deficientibus, (id eſt, ſi vniuerſos violentia tempeſtatis obruerit, tam Magiſtrum nauis inquam, quàm Nautas,) tum tertio gradu, ne veritas lateat, *ex adfectionibus nauicularíorum* quæri iubet Gratianus ſuper eorum interitu qui naufragio perierunt: *ex adfectionibus*, inquam, *Nauicularíorum*: quod Τρίς in liberos Nautarum ſiue Magiſtrorum mutauit: cùm tamen *hâc leg.* & æquius quidem, de *liberis* (nam id *adfectionum* vocabulo intelligendum) *Nauicularíorum* id diſponatur: Cæterùm, à Conſtantino M. id ita de adfectibus Nauicularíorum conſtitutum ait Gratianus *hâc leg.* cuius prouidentiam hâc in

BIU Cujas

re sequitur, pariter vt Constantini eiusdem constitutiones sunt *l.16. supr. de Nauicul.* quæ *huic* vt dixi iungenda est. Et hæc de personis. De tempore verò, intra quod huius rei examen terminari oportet, statuitur, vt intra vnius *Lustri* spatium id terminetur: id est, intra quinquennium: Quod quidem laxum admodum tempus est: Sanè cognitioni suscipiendæ annus vel biennium statutum fuit *l.1.2. sup. l.6. seu vlt. inf.* Et hæc quidem de primo *huius leg.* capite quod propriè ad *hunc titulum* pertinet.

¶ *Secundo* capite *Concussioni* Nauiculariorum obuiam it Gratianus: Nempe cùm epimetri loco, pro intertrimento frumenti seu specierum diametris nauicularijs centesimæ concederentur: (de quo præter *hanc leg.* & *l.5. infr. hoc tit.* sunt præterea *quatuor leges hoc Codice*, putà *lex 7.36. 38. supr. de Nauicularijs: lex 1. infr. de frum. Alexandrino:*) ij qui frumenti curam dirigendi sustinebant Iudices, inquam, & eorum Officia, (vt docet *lex 36.& 37. supr. de Nauicular.*) aliquid ex his degustassent, delibassent stillaturæ nomine, & quidem putà duas semicentesimas ex hibernis oneribus: Nempe hibernum onus non tanto diametro seu intertrimento obnoxium est, quod inquam hiberno tempore transferendum est: ideò ij ad quos frumenti transmittendi sollicitudo spectabat, cùm viderent Nauicularios easdem centesimas ex hibernis oneribus consequi, atque ex æstiuis, aliquid demordendum de his hibernis centesimis putauerunt. Quod *hâc leg.* prohibetur.

¶ Tertium caput est de *Tempore* Nauigationis: à quo videlicet tempore ad quod vsque nauigationi mare pateat: Definitum scilicet tempus semper aliquid fuit, à quo & ad quod vsque nauigationi mare pateret: quorum illud Natalem nauigationis vocare tentat Vegetius *5. tit. de re milit. c.9.* Eóque mare aperiri dicebatur, vt ex Plinio *lib.2. cap.27.* liquet, seu ἀνοιγὸς θάλασσα, vt in *Epigrammate Græco.* Ita quidem, vt solemni spectaculo & festiuitate mare aperiretur: quod idem Vegetius testatur *d. c.9.* Quomodo viceuersâ mare claudi dicebatur: Quem quidem diem pariter nauibus omnibus in terram subductis videntur Græci publicâ festiuitate insigniisse: quas παυδήμους νεωκλίας vocat Æneas Tacticis *lib.17.*

¶ Tempus porrò aperiendi maris, seu Natalis nauigationis Nauicularijs ad fiscales species transuehendas statuitur hîc Kalendarum Aprilium; quia hic mensis æstati proximus esset: Cùm tamen aliàs citiùs mare pateret, nempe Ver aperiret nauigantibus maria, Plinio teste *lib.11. c.47.* à VI. Id. Mart. vt disertè Vegetius *lib.5. cap.9.* vbi & rationem reddit: Sic tamen vt addat, plurimorum syderum, ipsiúsque temporis ratione, vsque in Idus Maias periculosè maria tentari: non quod, inquit, negotiatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda est cautela, quando exercitus nauigat cum Liburnis, quàm cum priuatarum mercium festinat audacia. Idémque ait à die sexto Kalendarum Iuniorum securam nauigationem credi. Ex *hoc* interim Vegetij *loco* liquere potest, cur seriùs quàm aliàs priuatarum mercium audaciæ fiscalibus speciebus transmittendis mare & nauigatio *hâc leg.* aperiatur; nempe quia ante periculosissimè maria tentantur, & quanquam vsque ad Idus Maias adhuc periculosè tententur, attamen mediam quodammodo viam hîc sequitur Gratianus, vt neque Martio, neque Maio nauigationem aperiat speciebus fiscalibus transmittendis, verùm Aprili, qui æstati propior iam est quàm Martius: *Aprilis*, inquit, *qui æstati est proximus, susceptionibus adplicetur:* & mox, *susceptionis necessitas ex Kal. Aprilibus.* Et hæc de Natali nauigationis.

Sequitur Tempus *ad quod vsque* nauigatio porrigi debet, post quod iam mare claudatur nauigationi specierum fiscalium. Igitur Gratianus Nouembrem mensem nauigationi subtrahit: Sanè aliàs vsque in diem 3. Idus Nouembr. seu in vndecimum eius mensis diem nauigatio porrigebatur, maréque eo die *claudebatur.* Vegetius *lib.5. cap.9. Ex die* III. *Id. Nouembr. vsque in diem* VI. *Id. Mart. maria clauduntur.* Hyemis scilicet initium 4. Id. Nouembr. ponitur in veteri Kalendario Astronomico. Sed & huc pertinet quod Actorum 27. *v.9.* de periculosa nauigatione quòd iam ieiunium præteriisset, id est, festum expiationis instante iam mense Nouembri. At enim Gratianus *hâc leg.* mensem Nouembrem totum nauigationi subtrahit, imò & partem mensis Octobris: nempe susceptione specierum fiscalium *in diem Kal. Octobr.* porrectâ, nauigatione verò quindecim diebus vltrà porrectâ, putà in diem *Iduum Octobris.* A postremâ scilicet susceptione specierum, ad vltimæ transuectionis & redditionis tempus quindecendio computato (tot enim sunt à Kal. Octob. ad Idus Octobris:) Vnde apparet, quindecendio potuisse facilè naues ex Africâ ad Portum V. R. nauigare: A quo Portu, (vt docet vetus Itinerarium maritimum) *traiectus in Africam Karthaginem erat stadiorum quinquies mille*, &c. Ergo istud, quòd dixi tempus nauicularijs tribuit Gratianus *hâc leg.* ad transmittendas species fiscales, cùm aliàs in hyemem fermè nauigare tenerentur, & ante æstatis appulsum: Quod vtique & Nauicularijs ipsis prægraue erat, & ipsi canoni vrbico periculosum. Et tamen Honorio posteà placuit Ann.410. nauicularios nauigare cùm prosperior flatus inuitaret, neque prætextu hyemis in portubus immorari: *l.34. sup. de Nauicular.* nempe extra ordinem in specie *illius leg.* vt ad eam demonstratum est. Sed & Symmachi locus extat *lib 4. epist.54.* quâ de hâc Nauiculariorum & Canonis vrbici nauigatione & transuectione agens, ait: *Nec spem dies obstruit, nam mare adhuc iustis cursibus patet, & nondum in hyemem præcipitat autumnus.*

¶ Quartum seu postremum *huius leg.* caput pertinet ad *Reparationem* corporis destituti, seu exhausti Nauiculariorum: Nempe ideò, quia hunc ordinem ampliari hominum adiectione intererat, cui similis locutio occurrit *l. vltim. §. si plures, π. de bonis damn.* putà vt tanto citiùs & faciliùs canon vrbicus subueheretur, qui in tantâ Nauiculariorum paucitate seriùs subuehi poterat. Igitur ad Nauicularium functionem vocari iubet, *omnes vacuos publico officio:* id est, vacantes, vt nominantur in hoc eodem argumento, *l.13. supr. de Nauicular.* Otiosi, in eodem reparandi Corporis alterius argumento, *l. vnic. supr. de Mancipibus:* de quo ad *eas leges* iam plenè, etiam ex Symmachi *epistolis.*

BIU Cujas

IV. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano PF. P."

QVÆ" in naufragiis" pereunt, nolumus nobis cum Possessoribus (vel Senatoribus," vel priuatis") esse communia," siquidem" naufragij detrimentum fiscus agnoscat, quod interdum non" grandis dispendij esse monstratur, si vexatam" fluctibus nauem leuis iactura" defendat," quàm si pondere suo grauatam" pelagi vnda submergat. ¶ Vbi verò non est testis periculi, restituantur damna naufragij, & dispendia Prosecutoris" fraudibus" inferantur: vt ad eorum iniuriam" retorqueantur," qui minus idoneos" nominarunt, non ad eos redeant, quos semel constiterit fuisse deuotos." Dat. xv. Kalend. Aug. Constp. Tratiano & Symmacho COSS. [391.]

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. Iust.* Hinc interpolata est. "Orientis.
"*Pro his quæ semel à collationibus illata; naufragiis perierint nolumus*, &c. ita *Cod. Iust.*
"Non agitur *hâc leg.* de naufragio totius nauis: quod etiam ostendit *versic. quod interdum.*
"Qui glebalem conditionem semel intulerunt.
"*Priuati*, Senatoribus oppositi: vid. *Gloss. Theod.*
"quandoquidem.
"*agnoscit*, & agnoscere debet.
"Non tam grandis.
"*Vexata* fluctibus nauis: *Vexandi* vox hîc propria (etsi eam olim carperent Grammatici nonnulli:) Virgilius:
Dulichias vexasse vates,
videndus & Lucretius *lib.* 2. Gellius *lib.* 2. *c.* 6. Macrob. *lib* 6. *c.* 2.
"lactúsque. "seruet.
"fœtam, *lege prox. infr.* de oneribus *prauitate* submersis. Quod quidam mutant in *grauitate*: non ego.
"de hoc mox.
"qui periculum naufragij mentitur.
"accepto-ferantur. "*Iniuriam*, id est, damnum.
"*sc. retorqueantur* (damna & dispendia scilicet) vt mox; non ad eos redeant, quanquam & hoc sustineri potest.
"nauicularios.
"*Deuotos* in tributis soluendis: vide *Glossar.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc Constitutio est: Qua definit AD QVEM seu CVIVS PERICVLO damnum imminuti oneris quod nauiculario commendatum fuit, seu Nauis *minoris factæ* (vt loquitur Poëta) pertineat, vel non: Cuius pars tantùm relata est in *l.* 4. *Cod. Iustin. eod. tit.* Scilicet 1. Si quid naufragio de quo fides facta, periit, iacturáque aliqua facta fuerit, eius quod semel à collatoribus illatum fuit (vt hîc rectè additum à Triboniano) ad solum fiscum hoc detrimentum pertinere vult. 2. Si verò de periculo fides facta non fuerit, tum imminuti oneris periculum ad Prosecutorem redire iubet. 3. Neutro verò casu in Prouinciales, qui tributa iam semel soluerunt, damnum istud, damnúve partem contributione factâ, referri. De singulis videndum paulò specialiùs.

1. Priore scilicet casu fisco perit quod periit: neque eius iactura, vel etiam iactus facti (ad defendendam nauem ex *leg. Rhodia*) partem sufferre Prouinciales, seu hanc lacunam ex parte sarcire tenentur: vt cæteroquin res sua cuique Domino perit: satis quippe est Prouinciales semel fisco *deuotos fuisse*, id est tributa intulisse, neque ad iteratam collationem obtentu naufragij vel iacturæ alicuius adigendi sunt: qui alioquin vel primâ illatione satis prægrauantur. Ad cuius rei æquitatem commendandam hanc rationem subnectit Theodosius M. quod videlicet fiscus sibi gratulandum habeat tali casu, quod non in totum nauis pondere suo grauata periit, sed leuem tantùm iacturam, & non grande dispendium passa, à totali submersione defensa fuerit. Igitur non vult Theodosius hunc casum communem possessoribus secum esse, id est, eam lacunam eos ex parte sustinere, siue ij Senatores sint, siue priuati: ex Prouincialibus scilicet collationibus aliæ sustinebantur à Senatoribus (putà glebalis auri collatio) aliæ à priuatis. Et hæc quidem de priore casu.

2. Posteriore casu verò vbi de periculo fides non fit, *Prosecutores* teneri vult, qui scilicet ad onus fiscale transferendum minus idoneos nauicularios scilicet nominarunt. (Qui casus intereà addendus est aliis nonnullis, quibus *nominatores* tenentur siue tutorum, siue eorum qui ad munera publica vocantur:) At non etiam rursum exigi deuotos possessores, qui tributa semel intulerunt. De his verò *Prosecutoribus* frumenti siue annonæ est quoque Theodorici R. epistola ad Comitem R. P. apud Cassiodorum *lib.* 4. *var.* 7. vbi de naufragij casu pariter agitur, déque persecutoribus his in eius epistolæ specie liberandis. *Atque ideò Sublimitas tua Prosecutores frumentorum, qui de Sicilia fuerant ad Gallias destinati, Lacrymabili nos additione pulsasse cognoscat, dum susceptum onus promouissent, in pelagus aduersis flatibus fuisse susceptum: vbi fatiscente compage trabium, omnia vis vndarum absorbuit: nec quicquam miseris de aquarum nimietate nisi solas lacrymas restitisse. Vnde illustris Sublimitas tua, præsenti auctoritate commonita modiationem tritici, quam sub hac sorte perisse probauerint, supradictis Prosecutoribus sine aliqua faciat cunctatione reputari. Crudelitatis enim genus est, vltra naufragium velle desæuire: & illos ad stipendia cogere, quibus inopem vitam probantur immensa pericula cessisse.*

BIU Cujas

v. * Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Senatum & Populum. Post alia.

NAVICVLARIOS, quos vis aduersa naufragij prohibuerit susceptа deferre, vel de oneribus prauitate" submersis, vel de diametris," aliisque iacturis" (quia excludere casus, & inclementem non possumus cohibere fortunam) Præfectus Annonæ & Vicarius Vrbis fidem probare gestorum congruâ iudicatione compellant: moram & negligentiam punituri. Dat. XVII. Kalend. Maij, Mediol. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex 27. supr. de Nauicular. lex 3. infr. de Canone frument. V. R. lex 24. supr. de Susceptoribus: lex 3. C. d. Iust. quæ res venire.* Item *lex 6. 7. de Senator. & Glebali collat. lex 31. supr. de Prætorib.*

"*Grauitate.* Ita *supr. prox. leg. nauem. quam si pondere suo grauatam pelagi vnda submergat.* Verùm & hoc sustineri possit.

"*Diametron*, hâc *leg.* & *l. vlt. supr. de Nauicular.*

"Ita *l. super. prox. leg. si vexatam fluctibus nauem leuis iactura defendat.*

"Altera similis cognitio circa canonem Vrbicarium, Præfecto annonæ & Vicario Vrbis imponitur, *dict. l. 24. supr. de Susceptoribus.*

"Ita pariter *d. l. 3. infr. de canon. frum. V. R. Vrbani etiam vsus frumenta si quando vel fortuna vel ratio in Africa coëgerit residere littoribus.*

COMMENTARIVS.

COGNITIO super naufragiis vel imminuto onere, Præfecto Annonæ & Vicario Vrbis ab Honorio *hâc leg.* imponitur. Quæ quidem pars est prolixæ *Orationis Honorianæ ad Senatum & populum*: quâ tum voluptatibus populi Romani consultum iuit, quò ex eâ *oratione* pertinet *d. lex 6. 7. supr. de Senatorib. & gleb. collat. lex 31. supr. de Prætorib.* Tum ac maximè Annonæ Vrbicæ populi Romani quò ex eâ *oratione* pertinet *lex 3. infr. de Canon. frum. V. R. lex 3. Cod. quæ res venire: d. lex 27. supr. de Nauicular. lex 24. supr. de Susceptorib.* Quæ *septem leges* huic *nostræ* coniungendæ veniunt velut vnius & eiusdem *Orationis* partes. In tribus igitur Annonæ Vrbicæ eâ *oratione* consultum iuit Honorius: Primùm quidem circa illationem seu solutionem eius: Scilicet Immunitates annonarum seu remissionem canonis Vrbicarij priuatis concessas reuocat *dict. l. 3. infr. de Canon. frument. V. R.* Secundò circa translationem seu deportationem eius, atque adeò circa Nauicularios varia constituit, variisque fraudibus occurrit. Auerti scilicet, contrectari, vendi, alióve quàm oportet transmitti quid vetat *eadem l. 3. infr. de canon. frum. V. R.* & *l. 3. Cod. quæ res venire.* Celeritati quoque eius transuehendæ consulit *l. 27. supr. de Nauicularijs.* Item imminutioni eius & iacturæ per fraudes Nauiculariorum vel per moram aut negligentiam eorum occurrit *hâc l. nostrâ. 3.* Tertiò tandem circa *Expensionem*, quæ fiebat à Susceptoribus *d. l. 24. supr. de Susceptorib.* Et ita quidem hæ *leges* omnes inter se vinciendæ sunt.

¶ Hâc igitur *lege* Honorius Imminutioni annonæ vrbicæ, quæ vario obtentu per Nauicularios perperam accidebat, occurrit: sæpè scilicet nauicularij & prauitatem specierum & diametron, denique iacturam, seu casum & inclementem fortunam per mendacium obtendebant, auersâ interim oneris parte: sæpè etiam per moram suam & negligentiam in naufragium incidebant. Quare inquisitionem, cognitionem & quidem accuratam super eo indicit Præfecto annonæ & Vicario vrbis: pariter vt cognitionem expensionis iisdem demandat, *d. l. 24. supr. de Susceptorib.* De Præfecto annonæ res clara: de quo dixi ad *l. vlt. supr. de Nauicular.* Sed Vicarium Vrbis hîc iungi in hoc negotio obseruandum est: Sanè postea idem Honorius Præfecto Vrbis & Præfecto annonæ hanc cognitionem detulit, *d. l. vlt. supr. de Nauicularijs.* ¶ Tres interim prætextus Nauiculariorum obseruandi: vel enim onera submersa dicebant *prauitate*, id est, cùm corruptæ species essent, eas à se in mare iactari oportuisse & iactatas: Item obtendebant, *Diametron* specierum: nempe species per se plurimùm imminutas & concidisse: & quidem vltra modum centesimarum quæ ipsis pro diametro huiusmodi concedebantur, vt docet *d. lex vlt. supr. de Nauic.* vbi de his diametris prolixè. Tertiò obtendebant *iacturas*, id est, casu & inclementi fortuna delibatas species, veluti vi maiore vel hominum vel fluctuum. Tandem & naufragium passos se: In quæ tamen omnia sæpè per moram suam & negligentiam incidebant: Quare morâ semel contractâ, & de prauitate onerum, & de diametro, & de iacturis, & de naufragio ipsi tenentur: vt cæteroquin, vbi culpa casum anteuertit, casus præstandus venit.

VI. * Impp. Honor. & Theod. AA. Nauicularijs per Africam. Post alia.

DE submersis nauibus decernimus, vt leuato velo iustæ causæ cognoscantur: & si quisquam de talibus negotiis" aliquid accepisse detegitur, Iudex, aput quem constiterit, his conquerentibus qui nudantur," pro qualitatibus personarum, multandi, remouendi," proscribendi habeat potestatem. ¶ Si verò causarum talium Cognitores, libelli" additione, vel plenaria" interpellatione commoniti, intra" metas temporis constituti (hoc est, intra biennium causis talibus veteri

BIU Cujas

veteri lege præscribtum,) has causas audire neglexerint, & legitimum" tempus fuerit elabsum, præiudicium noceat eatenùs Cognitoris," vt, nauicularío propter vitium" Iudicis absoluto," mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amissionem legitimo dumtaxat tempore cognitio petebatur, Iudex cogatur inferre: Residuam verò, Officium eius exsoluat. Dat. XVII. Kalend. April. Rau. Honorio IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. Iust. eod. tit.* Iungendáque huic *lex* 36.37. *supr. de Nauicul.*
"id est, causis: de quo mox.
"*Nudandi* vox hîc propria, pro *spoliandi*: vid. *Gloss.*
"*Remouendi* voce hîc destitutio Officialis indicatur.
"*datione* Cod. Iust. Quo nil opus erat: fortè *editione.*
"Mallet Cujacius, *planariâ*: vt *l.* 7. *Cod. de dilat.* id est, de plano: quomodo & planarij conflictus Ammiano *lib.* 19. verùm nil mutandum.
"*intra biennium*, ita compendiosè Τελ@, vsque *ad has causas.*
"*& hoc tempus*, ita *Cod. Iust.*
"fortè *Cognitori.*
"id est, negligentiam Iudicis, qui in negotium inquirere noluit.

COMMENTARIVS.

HONORII hæc constitutio est, de COGNITIONE super naufragio, tum accelerandâ, tum integrè præstandâ, in fauorem Nauiculariorum. Quæ pars est prolixioris Honorianæ Constitutionis, quâ is in vniuersum vtilitati, indemnitati inquam, & securitati Nauiculariorum consultum iuit: vt patet quoque ex *l.* 36. 37. *supr. de Nauicul.* quæ *huic* coniungendæ veniunt, velut vnius & eiusdem constitutionis partes: & quidem aduersus Iudicum, & Apparitorum, aliorúmque, quibus quid negotij cum his intercedit, tum negligentiam, tum concussionem: Ad quem vtrumque finem spectat quoque *hæc lex*, pariter vt *dictæ duæ Leges.*

Duo igitur *hâc leg.* de cognitione super naufragio, in fauorem Nauiculariorum, constituuntur. Primum, vt *Leuato velo istâ causâ* cognoscantur, id est, patentibus Iudicij seu Secretarij foribus, nullo obice, aut impedimento interiecto, & ilicò citráque fastidium Apparitorum qui ingredientes in Secretarium admittebant: vt de velis cubicularíis Templorum aliísque de quibus nunc sermo non est, omittã. Obseruatio iam nota est, vela *Secretarij Iudicum foribus* appensa seu prætensa fuisse, quibus turba excludebatur: quibúsque leuatis litigatores admittebantur: vt apparet ex sanctissimâ Constantini M. constitutione, *l.* 1. *supr. de offic. Rector. Prouinc.* vbi de his velis pleniùs. Ergo *leuato velo*, id est, patentibus foribus, patente velo, remoto admissionalium fastidio. Quomodo Lampridius in *Alex. Seuero. Cum amicis*, inquit, *tam familiariter vixit, vt salutaretur quasi vnus de Senatoribus, patente velo, admissionalibus remotis, aut solis iis qui ministri ad fores fuerant.* Seneca quoque alludit *epist.* 80. cùm de secessu suo literario sibi gratulans; *non crepuit subinde ostium, non alleuabatur velum.* Sanè publica & criminalia iudicia agitari velo leuato, testis est Chrysostomus *hom.* 56. *in Matth. ed. Sauil. p.* 360. καθάπερ γὰρ τῶν δικαστῶν ὅτ' ἂν δημόσια κρίνωσι, τὰ βεβαιωτήρια σωληκύσαντες οἱ παρεστῶτες, πᾶσιν αὐτὰ δεικνύουσιν. Basilius *epist. ad Eusebium*, ὁ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄρχοντες, ὅτι ἂν τινα τῶν κακούργων θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκουσι τὰ βεβαιωτήρια, &c. Ergo Honorij *hâc leg.* mens est, vt *ilicò* admittantur Nauicularij super naufragiis conquerentes: & quidem *gratis* citra *concussionem* vllam: sic vt propter hæc negotia, *de talibus negotiis*, id est, causis naufragiorum nemo quid accipere possit, seu exigere vel ob introitum, aliáque similia, quæ Principes officiorum, Adiutores Centuriones, aliíque Officiales, Exceptores ab actis à litigatoribus exigere solebant, vel ab iis quibus quid negotij esset apud Iudicem, vt docet *d. lex* 1. *supr. de offic. Rect. Prouinc.* Eò scilicet spectat *vers. huius legis*, *& si quicquam de talibus.* Quem Interpretes hactenus, Cujacius ipse de direpto ex naufragio accipiebant, & alij nonnulli, ad eum morem qui alicubi obtinuit, vt naufragio amissa fisco vel publicanis cederent, (ad quem morem alludunt *l.* 1. *C. hoc tit. l.* 12. *π. de incend.* Sopater & Syriacus *in Hermog.* Curius Fortunatianus 1. *artis Rhetor.* lex ἀξίωσις *π. ad L. Rhodiam de iact.* Paulinus *epist.* 36. *Macarium in fin.*) Imò enim est hic locus, de concussionibus & exactionibus *ob negotium* super naufragio, quod apud Iudicem peragebatur. Quod patet primùm ex *fine constitutionis*, vnde hæc desumpta est: quâ Honorius *concussionibus*, quibus miseri nauicularij subiacebant, siue Iudicum siue Apparitorum, aliorúmque, occurrere voluit, vt ostendit *d. lex* 36. 37. *supr. de Nauicul.* Patet item ex connexitate *huius versiculi*, cum primo illo, quo leuato velo causæ de submersis nauibus cognosci iubentur, cui statim hoc alterum velut ἐξηγητικὸν subiicitur. Tertiò verba ipsa satis id demonstrant, *Si quisquam*, inquit, *de talibus negotiis aliquid accepisse detegitur*: non ait, de *rebus* aut speciebus submersis, *diripuisse*, verùm de *talibus negotiis*, id est talium negotiorum nomine, seu pro talibus *causis*, vt *primo versiculo* nominantur: & mox, *si verò causarum talium cognitores.* Quartò non est *hæc lex* de naufragio priuatarum specierum, ad priuatos pertinentium; verùm de Nauicularíis species publicas transferentibus: vbi sanè si ex naufragio quid rapiatur non ipsi Nauicularij nudantur, cùm ipsorum periculo species hæ non sint, verùm fisco pereant. Quintò, non agitur hîc de Nauicularíis, qui suas res ex naufragio antea raptas, verùm qui se hodie scilicet nudari conqueruntur, *his conquerentibus qui nudantur.* Postremò id manifestissimè ostendit id quod postea de remouendis iis, qui de talibus negotiis aliquid acceperunt, subiicitur. ¶ Ergo huiusmodi concussionibus occurri vult *hâc leg.* Honorius pro *motu indicis*, & pro qualitatibus personarum: provt scilicet fuerit persona concutientis, Princeps fortè officij, Adiutor, Centurio, ab Actis Exceptor, alius Officialis (nam hi in officio Iudicum & concussionibus his infames fuêre, vt ostendit *d. l.* 1. *supr. de offic. Rect. Prouinc.*) Hic interim casus addendus est aliis nonnullis,

quibus

BIU Cujas

quibus Iudicum potestati & arbitrio pœnæ modus relinquitur: cùm regulariter pœnæ constitutæ sint certæ aliquæ, seu pœnæ iuris auctoritati reseruantur: *l.1.§.quorum, ff. ad SC. Turpil. l.ordine, ff. ad Municipalem.* Quanquam neque omninò arbitrio Iudicis pœnæ modus relinquitur *hâc leg.* verùm pœnæ triplicis suo subiecto adaptandæ: quomodo & *l.qui iniuriarum*, & *l.vltim. ff. de iniuriis.* Potestas igitur *hâc leg.* fit Iudici seu Rectori Prouinciæ, concussores huiusmodi multandi, proscribendi, remouendi, ab officio suo scilicet: Quod omninò arguit, non agi hîc de direptis ex naufragio à quocunque, verùm de concussione Officialium, qui ideò remouendi ab officio suo veniunt: Viceuersâ, Iudici eiúsque Officialibus, etsi non concussoribus, pœna *hâc leg.* imponitur, si interpellati à nauiculario naufrago, intra tempus legitimum has causas audire neglexerint: nempe, vt mediam partem naufragij, Iudex, alteram Officium exoluat, nauicularo *absoluto*, id est, dimisso. Quâ parte duo obseruanda occurrunt, Iudicem adiri vel per libellum tantùm, *Libelli*, id est, per libellum *aditione* (quod nil necesse erat à Τρίτῳ *in libelli datione*, vel *plenariâ* interpellatione:) quod mutant Cujacius & Brissonius in *planariâ*, id est, de plano procedente Iudice, pariter vt *l.4. Cod. de dilat.* ibi, *non interpellatione plenariâ, sed considente magis Iudice:* Quod hîc non admitto: opponitur scilicet hîc nuda simplexque *per libellum aditio*, & *plenaria interpellatio*, quæ scilicet fit solemni, plenâ, interpellatione, in Iudicio pro tribunali. Deinde, quia nisi plenariam hîc interpellationem tueremur, iam desideraretur hîc Iudicis interpellandi ratio, & quidem maximè solemnis. Tertiò, quia & iuris ratio aduersatur: neque enim hæc causa de genere earum esse potest quæ ad planariam interpellationem fieri possint, cùm summa causæ cognitio requiratur, arg. *d. l.4. Cod. de dilation.* Quartò, quia & ipsa per libellum aditio fiebat in Iudicio, scilicet libellos Iudicibus offerri oportebat in officij conspectu, & sub oculis publicis: *l.3. supr. de officio Rectoris Prouinciæ. Requeste doit estre presentée au Iuge en pleine Cour.* Tandem igitur per Libellum aditio hîc opponitur plenariæ interpellationi, sicut in simili argumento Libanius *erat.* χρὴ περὶ προσοδρώντων τοῖς ἄρχουσι, opponit γραμματεῖον, id est, Libellos μακροῖς λόγοις ἐγγύθεν λεγομένοις, prolixo & *pleno* sermoni coràm habito. Secundò notanda temporis præscriptio, intra quod causa Naufragij audiri, discingi debet: nempe Biennium, ex *hâc leg.* & *veteri Lege.* Cùm tamen anteà annus præstitutus fuerit, *l.1.& 2.supr. hoc tit.* vel etiam biennium certo tantum casu: *d.l.2.* vbi dixi pleniùs.

DE CENSV, SIVE ADSCRIBTIONE.

TITVLVS X.

Ex *hoc titulo* & *seq.* conflatus est *Titulus Cod. Iust. lib.XI. Tit.LVIII. de Censibus & Censitoribus & Peraquatoribus & Inspectoribus:* Sed & *Tit.LIX.* peculiaris factus ex *d.tit.seq. de omni agro deserto: & quando steriles fertilibus imponuntur.* Iunge huic *titulum 3.lib.11.Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.*

PARATITLON.

CENSVS *hoc titulo, & complurimis aliis legibus:* dicitur & *censio* in *l.vltim.de excusat. artific* census publicus *l.6. de conlat. donat.* Adscriptio, *Rubr.* & *d.l.6. l. vltim. de conlat. donat. l.12. de indulg. deb. l.117. de Decurion. l.1. ne quid publ. læt.* de quo plura in *parat. de annona & trib.* vel publica adscriptio: *l.vlt. ne conlat. transl.* vnde & ἀπογραφισμὸς in Rubrica *de Censu siue Adscriptione:* indéque censibus adscripta mancipia: *l.2. supr. sine censu:* iugatio adscripta, *l.2. ne conlat. transl.* Serui adscripti censibus, *l.3. de re milit.* Dicitur & Descriptio, *l vnic. supr. de impon. lucrat. descript. l.1. ne quid publ. lætit. l.2.15. de indulg. deb. l.173. de Decurion.* Item distributio, *l.17. de lustrali conlat. l.3. ne quid publ. lætit.* Tandem & *Capitatio:* de qua mox. Et est Census, censitio, æstimatio, taxatio, quâ modus continetur tributi, seu tributariæ functionis, functionum publicarum, munium, pensitationum, obsequiorum, quæ fisco à singulis inferri debent (vnde & Censuales functiones, *l.12. de indulg debitor.* sors censualis *l.1. de Protostasia:*) Pro modo scilicet possessionis, capitum seu iugorum: sortiúmque, vt vocantur *l.15. infr. de annona & trib.* & centuriarum, vt *l.10. d.tit. de annona & trib. l.13. de indulg. deb.* Quæ & ideò Capitatio terrena dicta, *l.6. de conlat. donat* Huic rei vacabant *Censitores*, de quibus *tit. proximo:* qui & Censores, *l.10. de annona & trib.* (à quibus diuersi Censuales, de quibus *l.4. de Tabular. l.Omnis, de iis quæ administr.*) Hi scilicet modum cuiusque possessionum inquirebant (vnde Census inquisitio, *l.6. hoc tit.*) agitabant, vnde agitari census dicitur, *l.5. hoc tit.* per singulas ciuitates

BIU Cujas

ciuitates & earum territoria, *l.1. ne conlat. transl.* Apud hos possessores profitebantur modum possessionum suarum, iugorum seu capitum: hinc professio, *l.1. hoc tit.* & *l.2. ne conlat. transl.* capitationis professio, *l.vlt. de patrociniis Vicor.* professio publicæ functionis, *l.3. ne conlat. transl.* iugorum capitationes & professiones, *l.1. de immunit. conc.* glebæ professio, *l 12 de Annon. & trib.* professionis modus, *l.10. eod. tit. de annon. & trib.* censuales professiones, *l.3. sine censu: l.1. de protostasia: l.3. de priuil. eor. q. in S. P.* Iuga & professio eorum quæ ad quemque pertinebant: *l 15. de Episcopis.*

Professionem sequebatur Descriptio; pro capitatione aut iugatione, *l.1. ne quid publ. læt.* seu *Adscriptio*, de quâ iam suprà. Ipsique descripti & adscripti dicti censiti, *l.3. de Numerar.* censibus inserti, *l.6. de Tyronibus:* censibus inditi, *l.4 de Veteranis:* Terræque, censibus insertæ, *l 28. de annon. & tribut.* pro modo Iugorum & Capitum: quæ hâc in re propriæ appellationes, *l.6.7. de Tyronib l.3. de milit. veste: l.4 5. de Veteranis: l.5. de itin. mun. l.4. 6. de extraordin. l.1. ne conlat. transl. l.6. seu vlt. de conlat. donatar. l.1. de protostasia: l.1. de immun. concessa: l.vnic. de impens. lucrat. descript. l.15.33. de Episcopis:* ζυγῶν Theodoreto, *epist.42.* Indéque Capitatio, *l 2.* & *l.vlt. hoc tit. l.11. de exactione: l.2. de excoctione: l.1. de fugit. colon. l.6.7. de Tyronibus: l.3. de Numerar. l.1.2. de immunit. conc. l. vltim. de patrocin. Vicor. l.15.33. de annona & tribut. l.11. de exactionib. l.6. de extraordin. l.33. de Episcopis: l.1. ne quid publ. læt. l.vlt. sine censu: l.9. Cod. de act. empt. l.16. Cod. de Episcopis:* Plebeia capitatio, *l.4. hoc tit. l.2. de protostas. l.36. de Decurionib.* exactio plebis, *l.6. hoc tit.* (quæ & duplex, humana atque animalium: *l.vltim. de conlat. donat.*) Indéque modus capitationis, *l.15.33. de annona & tribut.* & sortium, *d.l.15. de annon. & trib.* Alia verò ab hac est capitatio: de qua, *l.8 11. supr. de erog. mil. ann.* Inde pariter *Iugatio* & iugationis modus, *l.2.3. ne conlat. transl. l 23. de Susceptoribus: l.1. de milit. veste: l.5. de conlat. donat. l.vnic. si per obrept. l.vnic. ne conlat. per logogr. l.vltim. de equorum collat. l.4. de indulg. debitor. l.40. de Episcopis: l.7. de Tyronib. l.49. de operib. publ.* Quam vocem vsurpat etiam Theodoretus *epist.42.* Iugatio vel capitatio *l vltim. hoc tit. l.1. ne quid publ. læt. l.11. de exactionibus:* quia pro modo capitum & iugorum fiebat: de quibus iugis & capitibus paulò ante iam dixi: quæ capita seu iuga aliis quoque nominibus vocabantur *d. l. vlt. de conlat. donat.* vbi vid. quæ dixi. Neque possessiones tamen ipsæ tantùm (vnde iugatio terrena *l.vnic. Cod. de colon. Thrac.*) sed & mancipia seu serui in iisdem locis adscribebantur *l.2. sine censu. l.3. de re militari: l.12. de annona & trib.* Coloni item, *l.14.26. de annon. & trib.* (vid. dicta ad *l.3. hoc tit.*) quæ capitatio humana dicebatur, terrenæ iugationi opposita *l.6. de conlat. donat.* vel capitationis humanæ census, *d.l.vnic. Cod. de colon. Thrac.* descriptio animarum, *d l.6.* Denique & animalia *d.l.6.*

Et hæc omnia scribebantur, seu scripto comprehendebantur. (Vnde scriptum *l 7. hoc tit.* indéque *Adscriptio* pro censu: hinc scripti, adscripti, descripti, subscripti, conscripti) referebantúrque in libros censuales, *l.14. de annon. & trib.* qui & publici libri: *l.vlt. hoc tit.* Codices *l.4. infr. de Censitorib.* casuales paginæ, *l.5. vlt.* sine *censu:* volumina censualia, *l.3. de priuil. eor. q. in S. Palat.* quæ & polypricha dicebantur: *l.2. de discussorib. l 13. de indulg. deb.* item, Encautaria ciuitatum & Prouinciarum, *l.2. hoc tit.* denique & Vasaria publica *l.12. de Censitorib.* In Galliâ aliquibus in locis à capitibus vel capitatione, *Capdastra*, vel *Catastre* vocatur, Capitationis scilicet registrum. In quibus singulorum nomina adnotata erant *l.14. de annon. & trib. l.vlt. sine censu:* sic vt si prædium alienaretur, professio quoque censualis transferebatur, *l.3. sine censu*, id est, nouus possessor censualibus paginis nomen suum postulabat adnotari, & spondebat se soluturum, *l.vltim. eod. tit.* Et hæc fides censuum dicebatur, *l.5. ne conlat. transl.* Vbi notandum neminem ab hâc captatione immunem fuisse, *l.4.6. hoc tit.* de quo *supr. tit. de immunit. conc.* & *tit. de annona & trib.* Contrà, plebs vrbana ab ea immunis erat, *l.2. hoc tit.* vbi census clausus renunciatúsque erat, seu census inquisitio completa certum tempus dabatur his qui se grauatos crederent, apud Rectorem Prouinciæ conquerendi, *l.5. hoc tit.* vt census seu adscriptio repararetur: de quâ census reparatione, & Adscriptitiis in locum deficientium substituendis videnda *lex vlt. hoc tit,*

Et hæc quidem de primo Censu: Exæquatio enim censuum sæpè extra ordinem facta, Peræquatoribus & Inspectoribus in id missis, ad emendandum censum, *tit. prox.* Ad hunc denique titulum pertinentia alia plura vide *in Paratilo de Annona & trib.*

BIU Cujas

¶ *Aduersus* TABVLARIORVM *fraudes censu alios prægrauantes.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum."

QVONIAM Tabularij ciuitatum, per conclusionem, potentiorum sarcinam" ad inferiores" transferunt, iubemus, Vt quisquis se grauatum probauerit, suam tantùm pristinam professionem" agnoscat: &c. PP." xv. Kalend. Feb. Rom. Constantino A. IV." & Licinio III. COSS.

INTERPRETATIO. *Si Tabularij, aut hij quibus exactionis libri traduntur, potentiores voluerint releuare, & quod releuauerint inferioribus addiderint, is qui grauatum se probauerit, non amplius dissoluat, quàm secundum censum se ostenderit suscepisse.*

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iust. eod. tit.* Iungenda huic *lex* 1. *supr. de petitionibus & delatoribus.*

" Vrbis Romæ.

' Quæ à summis ad infimos vsque decurrere debet *l.*.....seu *l.* 1. *Cod. de quib. munerib.*

"*infirmiores*, Saluianus.

" id est, suum tantùm modum census: Ita professio censualis, *l.* 3. *supr. de priuil. eorum qui in S. Pal. l.* 3. *supr. sine censu vel reliquis*: vid. plura in *Gloss.*

" *Datum*: C. Iust. quanquam Cujaciana *trium librorum Codicis* editio habet quoque PP. Et sanè hoc tempore Constantinus M. Romæ amplius non fuit, quod tamen putauit Baronius *Ann.* 313. *n.* 1.

"*Constantino A.* III. *& Licinio Coss.* ita partim *d l.* 1. & *C. Iust.* Sanè cum *Licinio* III. *Consule*, in *Fastis Consularibus*, & *hoc Codice* semper componitur *Constantinus A.* III. *Cos.* Et tamen hic componitur Consulatus *Constantini A.* IV. *& Licinij* III. Quod etiam facit Auctor Chronici Alexandrini: vt & idem posteà componit Constantinum A. V. & Licinium IV. Quomodo etiam Augustinus post *collat. c.* 33. ex Libellis consularibus, quos citat tertio Constantini consulatui, secundum Licinij iungit.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc lex est: Quâ inferiores, infirmiores & tenuiores à TABVLARIORVM fraudibus & census iniquitate, vindicat. Quæ quidem *lex* edicti Romæ propositi, paulò post Maxentium deuictum, pars est, quo etiam *Delatoribus* occurrit: est enim eiusdem Edicti pars altera *lex* 1. *supr. de petitionibus & delatoribus*: quæ proinde *huic leg.* coniungenda venit: Nempe Tenuiorum facultates vt hâc duplici tempestate cæteroquin maximè percelluntur, Delationibus, inquàm & Census iniquitate, ita & sub Maxentio Tyranno in Italiâ perculsæ fuisse videntur. Vtrique igitur malo eodem Edicto δεσμῷ δικαιοσύνης occursum voluit Constantinus M. Et quidem hâc parte, Census iniquitati: Quæ quidem vt alios subinde auctores habebat, ita Tabularios quoque ciuitatum. *Tabularij ciuitatum* (de quibus plenè actum *suo titulo*, *libro octauo tit.* 2. *de Tabulariis*:) de quibus agitur rursum *l.* 8. *seu vlt. hoc tit.* computationibus vacabant, *l.* 2. *Cod. de iure fisci*; circa tributa versabantur. Sidonius *lib.* 4. *epist.* 10. *Habes procuratorem in negotiis, villicum in prædiis, Tabularium in tributis*: chartas publicas seu ratiocinia tractabant, vt ostendit clarè *lex vlt. d. tit. de tabulariis*; chartulas administrabant, *l.* 2. *d. tit.* chartas quibus nomina debitorum & debita continebantur, *l.* 3. *supr. de indulgent. debit.* Chartas igitur censuales. Quare rectè Interpretatio *huic leg.* subdita *eos quibus Exactionis libri traduntur*, explicat: Scilicet hi breues debitorum (id est, tributorum) conficiebant & Exactoribus tradebant, vt docet *lex* 1. *supr. de Exactionib.* nomina debitorum prodebant, *l.* 16. *d. t. de Exactionib.* Atque ideò cuiusquam immunitatem admittere vetiti, *l. vlt. infr. hoc tit. Greffiers des Tailles qui expedioient les Roolles des Tailles.* Eosdem manebat & translationis annonæ seu tributorum tempestiua cura, *l.* 9. 11. *supr. de annonâ & tribut.* viceuersâ cautiones siue Apochæ debitorum solutorum ad hos deferebantur, vt docet *l.* 2. *supr. de annonâ & tributis*: & *l.* 27. *supr. de Susceptoribus.* Et hæc quidem pauca de Tabulariis, plura enim de iis ad *l.* 1. *supr. de Tabulariis.*

¶ Horum Tabulariorum fraudes variæ fuerunt: quibus subinde occursum, vt docet *hæc lex.* Potissima eorum fraus, quod potentiorum sarcinas ad inferiores transferrent, id est, infimos prægrauarent, aliis liberatis vel releuatis: quod *hæc lex* ostendit: & Symmachus *lib.* 9. *epist.* 10. *Principalibus*, inquit, *& Tabulariis liberum est alios à dispendio vindicare, aliis indebitum munus imponere.* Huc facit in genere querela Saluiani *lib.* 5. verbis *huic leg.* respondentibus. *Illud indignius ac pœnalius, quod omnium onus non omnes sustinent, imò quòd pauperculos homines tributa diuitum premunt, & INFIRMIORES ferunt SARCINAS FORTIORVM*, &c. vid. & *l.* 3. 4. *supr. de extraordin. mun.* ¶ Igitur *hâc leg.* quisque suam tantùm professionem, id est, suum census *modum* agnoscere iubetur τὸν παλαιὸν ἀπογεγραφὸν, vt in simili loquitur Basilius *epist.* 229. ἵνα μηδὲν ὀν τῆς ἐξισώσεως ἐπιφερόμενον, atque adeò Constantinus *hâc leg.* prouidet, vt tributa æquabili proportione imperentur & æqualiter tolerentur. De pœnâ Tabulariorum, qui per conclusionem inferiores prægrauassent, nihil hîc adiicitur: Quod tamen adiectum à Constantino fuisse non dubito in ipsomet Edicto, cuius particula tantùm hîc proponitur: sicut idem *l.* 1. *supr. de Delatorib.* (quæ *huic* iungenda est,) pœnam delatoribus minitatur, à se iam antea statutam: ¶ Porrò *huic legi* omninò conuenit, quod Auctor vitæ Constantini *lib.* 4. *c.* 3. scribit; Constantinum, cum quidam quererentur superiores Imperatores iniquas census adscriptiones fecisse, Censitores seu Exæquatores misisse qui censum reformarent: ἐπεὶ δὲ ἕτεροι τὰς τῶν πρωτέρων κρατέντων τῆς γῆς καταμετρήσεις κατεμέμφοντο βεβαρῆσθαι λιτῶν, τὸν χῶρον καταπώμασι πάλιν καινταῦθα δεσμῷ δικαιοσύνης ἀνδρὰς ἐξισωτὰς κατέπεμπε.

¶ VRBANA

¶ VRBANA *plebs à censu immunis.*

11. * Idem AA.'' ad Eusebium v. p.'' Præsidem Lyciæ & Pamfyliæ.

PLEBS Vrbana, sicut in Orientalibus quoque Prouinciis obseruatur, minimè in censibus pro capitatione suâ conueniatur: Sed iuxta hanc iussionem nostram INMUNIS habeatur: Sicut'' etiam sub Domino & Parente Nostro Diocletiano, Seniore A. eadem plebs Vrbana INMUNIS fuerat. Dat. Kal. Iun. Constantino A. III. & Licinio III. COSS. [313.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust. de Capitatione ciuium censibus eximenda.*
'' *Imp. Constantinus A.* Cod. Iust. *d.l.vnic.* Verùm retinendum istud: de quo mox.
'' *Eusebius* Præses Lyciæ & Pamphyliæ sub Constantino Ann. D. 313.
'' *P. V.* id est, Virum Perfectissimum: de quo plenè *tit. de perfectiss. dign.* Error enim est Accursij manifestarius, qui *Vrbi Præfectum* interpretatur: & Ioannis Baptistæ Vicecomitis, qui *Virum Prætorium* accipit.
'' Sequentia recisa à *Cod. Iust.* velut Historica tantùm.

COMMENTARIVS.

VRBANAM plebem immunem à capitatione seu Censu esse iubet *hâc leg.* Imperator Ann. D. 313. per Lyciam & Pamphyliam nominatim in sp. *huius leg.* ¶ Duobus in id exemplis propositis: priore Prouinciarum orientis, intra quas *huius constit.* tempore plebs vrbana à censu immunis erat: item præiudicio Diocletiani Imp. sub quo eadem plebs per Lyciam & Pamphyliam immunis fuerat. Scilicet sola rusticana plebs extra muros posita capitationi seu censui obnoxia erat, vt colligi potest ex Maximiani (non Diocletiani, mox vt ostendam:) *leg. vnic. Cod. vt Rusticani ad nullum obsequium denocentur:* contrà (vt habet *titulus Cod. Iustin.* sub quo hæc *lex* nostra pro parte posita est) capitatio ciuium censibus eximebatur: Quod etiam metrocomis, id est, vicanis metrocomiæ seu primariis vicis inter vicos eiusdem ciuitatis tributum: *l. 8. Cod. Iustin. de exactorib. tributor.*

¶ Est autem *hæc lex* velut singularis admodum obseruanda. Primùm in eo, quòd cùm *Cod. Iustin.* vnus tantùm *Constantinus A.* inscribatur, *hoc Codice* duo Augusti *huic leg.* inscribuntur: *Idem AA.* vbi reponi nolo, *Idem A.* vt maximè etiam solius Constantini nomen *superiori legi* 1. inscribatur: Rectè enim duo Augusti *huic leg.* inscribuntur, quod de *Constantino & Licinio* accipiendum est: Quomodo & *Codice Iustinianeo* nonnullæ aliæ *leges* vtriusque Constantini, inquam & Licinij, nomina diserte præferunt: putà Ann. D. 314. *lex placuit* 8. *Cod. de Iudiciis:* & *lex vnic. Cod. de longi temporis præscript.* quæ datæ sunt ad Dionysium vice Præfectorum agentem: & Ann. D. 319. *lex* 2. *Cod. si ex pluribus tutoribus:* quæ ad Achaiam pertinet: (cùm tamen soli Constantino ea *lex* hoc *Codice Theodosiano* inscribatur, vnde illa desumpta est: putà *lex* 1. *supr. de denunciat.*) Item, non adscripto Consulatu, *lex* 41. *Cod. de liberali causâ:* quæ inscribitur Eutychiano Præsidi Cappadociæ. Atque ita quatuor constitutiones occurrunt *Codice Iustinianeo*, quæ *Constantini A, & Licinij* nomina præferunt: Quibus hæc nostra *Quinta* adiungenda est: Ita quidem, vt quemadmodum illæ omnes, aut saltem tres (nam de *l. 2. Cod. si ex plurib. tutorib.* ambigo:) ita & *hæc* propriè *Licinio* tribuenda sit: quandoquidem ad Prouincias Orientalis Imperij, quod Licinio cesserat, & quidem ad Prouincias Asianas pertinent: Cappadociam inquam, Lyciam, Pamphyliam, adde & Achaiam, quæ hâc tempestate nondum Constantino parebant: Sic sanè & apud Eusebium *lib. 10. cap. 5.* extat horum Imperatorum edictum pro Christianis, quod & ipsum Licinio magis tribuendum est.

¶ Secundò obseruandum, quod *Diocletiani* Imp. (qui hâc tempestate abdicato Imperio priuatus agebat,) *hâc leg.* à Licinio mentio fiat; & ita quidem, vt & de superstite agi appareat: *Sub domino*, inquit, *& Parente nostro Diocletiano Seniore A.* posteà enim demum Anno 316. mortuus atque inter Diuos relatus est, vt ex Eutropio liquet: Rursum ita de Diocletiano agi, vt appareat cum summâ veneratione Licinium eius meminisse *sub Domino & parente nostro:* scilicet Licinius ante septennium fermè à Galerio Maximiano equidem Cæsar ad munimentum Illyrici & Thraciæ creatus fuerat, verùm ascito in consilium Iouio, id est Diocletiano, vt disertè Sex. Aurel. Victor Schotti testatur. Quare *Dominum & Parentem suum* vocat: Parentes scilicet suos vocare soliti Imperatores, per quos imperium accepissent, vt ostendi prolixè ad *l. vnic. supr. de action. certo temp. fin.* & in commune Victor Schotti testatur Diocletianum alios Collegas, vt parentem, seu Dei magni modo suspexisse. Sanè hoc ipso Anno 313. Diocletianum à Constantino atque Licinio vocatum ad festa nuptiarum, per senectam, quominus interesse valeret, se excusasse ait alter Victor *in eius Vita.* At quod idem subiicit, eum rescriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio fauisse, ac Maximino fauere, suspectantem necem dedecorosam, venenum hausisse dici, alibi nusquam legitur; neque verum est, quandoquidem quadriennio fermè pòst tantum, Diocletianus obiit.

Tertiò obseruandum *hâc leg.* indicari, post Diocletianum seu post abdicatum ab eo imperium Anno D. 304. per Lyciam & Pamphyliam mutationem aliquam factam: *Sicut*, inquit, *etiam sub Diocletiano eadem plebs vrbana immunis fuerat.* Nempe à Galerio Maximiano post Diocletianum per Lyciam & Pamphyliam (Diœceseos Asianæ Prouincias) vrbana plebs capitationi subiecta fuisse videtur; nam hic Galerius Maximianus in Imperij partitione Anno 304. posteaquàm Diocletianus Imperium abdicasset, Illyricum, Asiam, & Orien-

BIU Cujas

tem obtinuit: mox Galerium Maximinum Orienti præfecit, qui Cæsar quadriennio, dein per Orientem triennio Augustus fuit, vt docet Eutropius *lib.* 10. Qui paulo ante *hanc legem* à Licinio victus primùm in Illyriis, mox in Asiam profugus fusus in Cilicia fuit, teste *Eusebio, Eutropio, Zosimo, Chronico Alexand.* sic imperium penes solos Constantinum & Licinium remansit. Igitur post Diocletianum ab alterutro vel Galerio, inquam, Maximiano, vel Galerio Maximino, *Vrbana* plebs per Lyciam & Pamphyliam ad capitationẽ vocata fuerat. Quod nunc Licinius *hoc tit.* abolet, reuocato iure quod obtinebat sub Diocletiano Imp. & aduocato exemplo Orientalium Prouinciarum.

Quâ parte *Quartò* obseruandum, Lyciam & Pamphyliam ab Orientalibus Prouinciis separari: nempe Orientales Prouinciæ erant Syriæ, Isauria, Cilicia, Cyprus, Mesopotamia, Euphratensis Osdroëna, vt ex Ammiano Marcellino, *lib.* 14. discere licet, & *Veteri Prouinciarum notitia*, quam primus Sconhouius edidit, & ex *Imperij Notitia*: Lycia verò & Pamphylia *Asianæ* Diœceseos Prouinciæ erant, vt ex duabus illis *Notitiis* liquet.

Quintò notandum, iunctam hoc tempore *Lyciæ & Pamphyliæ* administrationem fuisse atque vni Præsidi paruisse, cùm tamen postea sub Theodosio Iuniore & Iustiniano administrationes diuisæ fuerint, sic quidem vt Consularis Pamphyliæ, Præses Lyciæ præesset, vt testatur *Notitia Imperij*.

¶ Sextò notandus titulus Præsidis Lyciæ & Pamphyliæ: nempe *Perfectissimi*, quod his notis indicatur *V. P.* quo eodem titulo ante 12. fermè annos sub Constantio Chloro, Constantini M. patre, Eumenius *orat. pro scholis instaurandis*, affatur Præsidem Lugdunensis primæ. Quare iocularis lapsus est Accursij, qui *Vrbis Præfectum* interpretatur: cùm apertè Præses Lyciæ & Pamphyliæ vocetur: vt & Ioannis Baptistæ Vicecomitis *ad hanc leg. p.* 7. qui *Virum Prætorium* interpretatur: simili errore quo hanc notam *V. C.* Virum Consularem significare ait: cùm tamen *Virum clarissimum* denotet.

Nunc de sententia *huius legis*: vbi primò erroneæ circa *hanc leg.* sententiæ profligandæ sunt. Prima esto Cujacij: putabat is postrema *huius leg.* parte, quæ de Diocletiano agit, indicari *legem secundam, Cod. Iust. vt Rusticani ad nullum obsequium deuocentur*: cò quod *illâ leg.* quæ Diocletianum & Maximianum inscriptos habet, caueatur, ne quis ex rusticana plebe, quæ extra muros posita capitationem suam detulerit, & annonam præstat, ad vllum aliud obsequium deuocetur: quibus verbis indicat Diocletianus, nolle se Vrbanos capitationem præstare. Perperam; neque vna de causa. Primùm enim, nullam *Diocletiani* legem Licinius *hâc leg.* indicat, sed tantùm praxim & obseruantiam sub Diocletiano, quam Licinius opponit mutationi posteà factæ. Secundò, si *lex* aliqua Diocletiani indicaretur hîc, vtique expressam super eo *legem* præcessisse oporteret; non verò satis esset id à contrario tantùm colligi, ex eo quod obiter in aliqua lege indicaretur. Tertiò, quod vel potissimùm, etsi lex illa Diocletiani & Maximiani nomina præferat, attamen *Maximianum* solùm authorem habet, neque ad Lyciam & Pamphyliam pertinet, verùm ad Gallias: Data scilicet *lex* illa ad *Carisium*, id est ad *Carausium*, quo Maximianus in Galliis vsus ad compescendum Rusticanorum Bagaudarum in Gallia tumultum, qui post Carini è Gallia discessum, Heliuro & Amando ducibus exortus fuerat: de quo Mamertinus in *panegyrico*, dicto *Maximiano*, *cap.* 4. Eumenius *pro scholis instaurandis, cap.* 4. Victor, Eutropius, Hieronymus *Chronico. Quo* sanè *bello*, ait Victor Schotti, *Carausius Menapiæ ciuis factis promptioribus enituit.* Itaque profligato eo iam Rusticanorum Bagaudarum in Galliis, tumultu, qui exortus fuerat proculdubio propter Exactorum & tributorum acerbitatem, (quod de sua quoque tempestate Saluianus testatur) *eâ leg. vnic. Cod. Iust. vt Rusticani*, &c. opera data, ne quid in posterum tale oriretur, prohibitis rusticorum angariis. Quâ obseruatione historicâ deinceps *legem illam vnic.* illustrari cupio, & ab *hâc leg.* seiungi. Ad rem. Ergo Licinius *hâc leg.* Vrbanam plebem, quæ sub Galerio Maximiano, vel Galerio Maximino, ad capitationem vocata fuerat per Lyciam & Pamphyliam, pristinæ veteríque immunitati restituit, ad quam proculdubio Christianæ potissimùm Religionis odio atque occasione deuocata fuerat. Sanè Eusebius *lib.* 8. *cap.* 27. Galerium Maximinum omnes Prouincias imperio suo subiectas, auri argenti & ingentium pecuniarum exactionibus attriuisse scribit: neque contra Christianos hæc tantùm acta, sed & contra alios omnes. Quem locum refert Baronius *Anno* 307. *n.* 28. de Martyribus in Lycia & Pamphylia nominatim, & quidem Bergæ, Sidæ, hoc tempore videnda Martyrologia. Quomodo & Iulianus Apostata Christianæ Religionis odio posteà Cæsareâ Cappadociæ ciuitatum numero expuncta (de quo videndus Libanius *orat. nondum editâ*: Sozomenus *lib.* 5. *cap.* 4. & 10. Gregorius Nazianzenus *orat.* 3. *adu. Iulian. p....*) plebem Christianam Cæsarienſem vnà cum vxoribus & liberis censeri voluit: & quemadmodùm in pagis tributa soluere, ἢ το πλῆτ῵ χρισιανῶν σὺ῀ γυναξι, ἢ παισὶν ἀπαγάλαξ, ἢ καθάπερ ἐν τῶις κώμαις φόρες τελᾶν ἀναγκάζειν: vt refert Sozomenus *d. cap.* 4.

Videamus igitur quid per *Capitationem* hîc intelligendum sit? Vulgaris sanè sententia est *hanc legem* esse de *capitis censu*, seu tributo capitis, seu personæ: cuiusmodi census, tributi capitis, à quo immunis esse iubeatur plebs vrbana, φόρος τῆς σωμάτων frequens mentio in Iure apud Appianum, Tertullianum, alios: Quæ facilè concidet vbi intellexerimus, quid per *Capitationem* intelligẽdum sit: quanquam id iam ex *Paratitlo*, vt & ex dictis ad *leg.* 15. & 33. *supr. de Ann. & tribut.* satis liquere potest. *Capitatio* igitur (quæ eadem & *Iugatio*) erat modus seu canon qui in censu publico à singulis præstandus erat, pro modo Capitum seu Iugorum quæ quis possidebat. Mentio eius vt apud Ammianum Marcellinum, ita quoque apud Saluianum *lib.* 5. Cùm possessio ab his recesserit, Capitatio non recedit: proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur. Dicta *Capita*, & *Capitatio*, non quæ pro capite humano vel colonorum dabantur, verùm quæ pro possessione quam quis possidebat, soluere tenebatur: id enim *Capita* dicuntur, nempe prædia ex quibus vt fructus colliguntur seu emolumenta prædij quis consequitur, vt dicitur *l.* 25. *supr. de annon. & tribut.* ita & functiones tributariæ, annonæ, & tributa præstantur, tanquam capitis & sortis strictura. Hinc & *modus Capitationis & sortium*, ἁπλῶς dicitur: & *annonariæ species pro modo Capitationis & sortium præbere: d. l. vnusquisque* 15. *supr. de annon. & tribut.* Sic sanè vt in re pecuniaria & fœnebri *caput* est id cuius nomine fœnus præstatur, & sic sors; Ergo & in re tributaria, ἐν τῇ λογαρικῇ τῶν δημοσίων, *capita* sunt possessiones & quasi sortes, quarum nomine tributa penduntur seu canon infertur: atque exinde

BIU Cujas

de *Capitatio*, quæ capitum nomine seu pro modo sortium præstari debebat: pro modo iugorum vel capitum: Et vt Capita & Iuga hîc sociantur, ita & Capitatio & Iugatio: nempe functio pro capitum & iugorum modo tributa, seu functiones; non verò tributum capitis seu pro capite κεφαλικὸν, vt Plutarchus. Et verò hoc ipso sensu, exteri quoque Scriptores. B. Hilarius ad Constantium A. *Censum CAPITVM remittis, quem Christus, ne scandalo esset, exoluit.* Eodem sensu Eumenius in *Panegyr.* Flauiensium nomine ad Constantium: *Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum.* Eodem sensu Ammianus Marcellinus *lib.16. p.69.* vocem *Capitum* vsurpauit. Imò idem *lib.17. p.97.* Capitationis bis meminit: verba eius iam consignaui ad *leg.15. de annon. & tribut. supr.* Error enim est Interpretis, Viri alioquin doctissimi, qui priorem Marcellini *locum*, de pecunia quæ pro hominum capitibus soluebatur, accepit: eóque referebat *Tertulliani* locum, *hominum capita stipendio censa, ignobiliora.* Quò etiam trahit locum *Eumenij*, & *legem* 10. *Cod. de Agricol.* imò & *legem* 4. 6. *hoc tit.* & *leg.4. supr. de excus. artific.* Quod tamen omne inane est: Nam vt Eumenij locus, ita & leges illæ sunt de capitatione possessionum. Eodem pertinet vulgatum iam illud Sidonij Apollinaris *carm.13. ad Maiorianum:*

Læstrigonas nos esse puta: monstrúmque TRIBVTVM,
Hîc CAPITA, vt viuam, tu mihi tolle tria.

Græci vna voce vtrumque & iuga & capita exprimunt, ζυγοκέφαλον, Iustinianus *Nouell.8.* vt & Zonaras in *Leone* Isaur. Cedrenus vocem κεφαλιτίωνας habent, ϖεσφάσιν inquit Iustinianus, αὐνόων τε ϗ καπιταπώνων ἤτοι κεφαλιπώνων, ϗ σωματικῶν: Theodoretus etiam *epist.42.* vocem ζυγῶν & ἰυγατίων ϑ vsurpauit: vt & Iustinianus *dict. Nouell.8.* vocem καπιταπώνων, & *Nouella* 17. ἰύγων ἢ ἰυγαλίων. Ergo Capitatio est modus collationis pro iugorum seu capitum numero, non pro capite hominis, vt vulgò creditum, etiam Cujacio. Neque nupera Heraldi interpretatio melior est, *lib.1.* quotidianarum: *cap.9.* qui Capitationem interpretatur eam quæ imponebatur pro mancipiorum & colonorum adscriptitiorum censitorum numero, & secundùm mancipiornm capita. Ex tot enim legibus liquidò constat, Capitationem pro numero modóque iugorum seu capitum impositam; denique terrena hæc *capitatio* seu *iugatio* fuit, & verò dicitur *l. vltim. de Conlat. donat.* sic tamen terrena fuit, vt ratio haberetur quoque hominum & animalium, velut quæ paris *capitis* seu substantiæ & facultatum essent: vnde & Capitatio humana, *d. l. vltim.* seu Capitationis humanæ Census, *l. vnic. Cod. de colon. Thrac.* Capitatio animalium, *d. l. vltim.* vbi malè Heraldus *animali*, de quo ad *eam leg.* descriptio denique animarum, *d. l. vltim.* qua comprehenduntur & capitatio humana & animalium terrenæ opposita, *d. l. vltim.* non quasi pro capitibus eorum separatim capitatio vel iugatio fieret aut præstaretur, verùm quia in censum veniebant referebantúrque omnia, quæ possessionum, capitum, sortiúmque & iugorum æstimationi accederent. Vtraque ergo tributariæ sortis & nexus pars: *d. l. vnic. Cod. de colon. Thraciæ.* Quandoque tamen ex indulgentia, concesso sublatóque humanæ capitationis censu, seu colonis tributariæ sortis nexibus absolutis, iugatio tantùm terrena soluebatur, *d. l. vnic.* & *l. vlt. supr. de collat. don.* Et hæc quidem est illius *l vnic.* sententia; non quasi in locum capitationis pro colonis adscriptitiis iugatio ibi *subrogata* fuerit: non enim ibi vlla subrogatio fit, sed duplex capitatio, vnâ sublatâ, ad vnam redigitur. Quæ cùm ita sint, apparet quid iudicandum sit de nuperâ Heraldi interpretatione ad *hanc leg.* Sententia eius hæc est, plebi Vrbanæ id *hâc leg.* non tribui, vt à capitatione immunis habeatur, sed eâ molestiâ liberetur, quæ possessoribus alioquin incumbebat, vt exactam & collectam capitationem à Colonis adscriptitiis ipsi fisco soluerent: quod his graue erat. Addítque non idem rusticanæ plebi remissum: eam quippe capitationem suam deferre debuisse: allegatâ in id *l.1. Cod. vt rusticani:* subiicítque ideò in *l. in Ecclesiis* 11. *Cod. de Episcopis:* Clericos iuberi, in eâ possessione vel vico ordinari, vbi res suas possident, vt propriæ capitationis onus & sarcinam agnoscant, ait *lex*, id est, vt tributum terris suis impositum pro colonorum censitorum numero à colonis suis exigant & fisco inferant: vnde se excusare potuissent, si in Vrbe, vel etiam fortasse in alia possessione fuissent ad Clerum promoti. Quæ omnia planè inania sunt. Nam quod ait, de capitatione quam possessores exigebant, mox ipsi fisco inferebant, merum est commentum. Et quod ad *d. l.1. Cod. vt rusticani:* attinet, est ea omninò de capitatione seu iugatione quam rustici possessionum suarum nomine deferebant, præstabant: non de imaginariâ illâ pro capitibus colonorum tantùm. Et *d. l.11.* disertè agitur de *propriæ* capitationis onere & sarcina: eáque modus iniicitur promiscuæ Clericorum ordinationi, per quam alioquin tributa concidebant, videlicet vt in eo vico seu eâ possessione ordinentur, vbi res suas possident: *vt ita propriæ capitationis onus & sarcinam agnoscant*, ait *lex.* Ergo *huius leg.* hæc perspicua sententia est, *plebem vrbanam*, si modicum fortè quid possideret iugorum seu capitum ruri à capitatione immunem esse: *Plebem*, inquam, *vrbanam*, non & Senatores ínque dignitatibus constitutos, qui pleraſque possessiones velut agratij mergi ad se traxerant & quotidie trahebant.

Ad capita & ad capitationem redeamus. De eadem, vt eam interpretatus sum, est quoque *lex* 10. *Cod. de agricolis:* & quidem de capitatione humana: Nempe Theodosius M. *eâ leg.* Seruorum & ancillarum censualem æstimationem imminuit, hâc peræquatione, vt ipse ait: ídque definit, vt deinceps per binos ac ternos viros, id est, colonos adscriptitios, per quaternas mulieres, vnius capitis pendendi forma seruetur, cùm antèà per singulos viros, per binas mulieres capitis forma esset censa. Ergo agricolarum, colonorum adscriptitiorum, censum qui pro his pendebatur, seu capitationem humanam, quæ possessoribus pro his imminebat, hoc *temperatæ peræquationis modo*, vt ipsemet loquitur, imminuit Theodosius Imp. Quomodo & aliàs Principes qui sese commendare volebant à moderatione, censum, & capitationem imminuere soliti. Ita narrat Ammianus Marcellinus *lib.16.* de Iuliano Cæsar. *Ad vltimum*, &c. *quod profuerit anhelantibus extremâ penuriâ Gallis, hinc maximè claret, quod primitus eas partes ingressus, pro CAPITIBVS singulis tributi nomine, vicenos quinos aureos reperit flagitari, discedens verò septenos tantùm, munera vniuersa complentes*, &c. Ex quo etiam *Ammiani* loco, eáque singulorum capitum capitatione, colligimus *Capita* maioris alicuius modi possessiones fuisse, quando pro illis tot aurei annui tributi nomine flagitarentur. Pariter vt iuga, quæ eadem erant: vt non tantùm ex eo liquet

BIU Cujas

quod passim hæc παραλλήλως ponuntur: verùm etiam quod idem modus capitationis & tributi in vtroque erat: vt docet *lex 3. de militari veste: l. 1. de impon. lucrat. descript.* Caue autem *iuga*, à quibus *iugatio*: & *iugum* iugeris, vnde *iugeratio*, confundas: si quid in re obscura iudicij mei est, ego iuga putem dicta, terræ modum, cui colendo per annum iugo boum opus est: sicut iugum iugeris, quantum in die iugo boum exerceri potest.

¶ Colonos *à prædiis auelli nulla pactione posse.*

III. * Imp. Constantivs A. ad Dulcitium Cons. Æmiliæ."

SI quis prædium vendere voluerit, vel donare, retinere sibi, transferendos ad alia loca" Colonos, priuatâ pactione non possit: Qui enim Colonos vtiles credunt, aut cum prædiis eos tenere debent, aut profuturos aliis derelinquere, si ipsi sibi prædia" prodesse desperant. Dat. III. Kal. Maij, Med. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. coss. [357.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. Iust. de Agricolis, Censitis, & colonis.*
"*Æmiliæ* Consularis hâc tempestate sub Constantio Imp. peculiaris fuisse hinc videri possit: verùm non ita est: de quo ad *l. vnic. supr. de vectigalib.*
"*Locorum* appellatio hîc propria: vid. *Gloss.*
"*prædium.* Cod. Iust. vt *initio Legis.*

COMMENTARIVS.

COloni originales (de quibus vid. *Paratitl. de colonis fugitiuis*:) qui cum prædiis vtique censebantur à prædiis diuelli, putà venditis donatis prædiis, atque à vẽditore vel donatore retineri, à Constantio Imp. *hâc leg.* prohibentur, per Italiæ Prouinciam Æmiliam: pariter vt à Valente per Orientem, *l. 14. sup. de annonâ & trib.* ab Honorio per Gallias, *l. 26. supr. de annonâ & tributis*; cùm tamen anteà sub Constantino M. potuissent, vt docet *lex 2. supr. sine censu*: etsi & tum cum suo onere. Vtilius sc. visum adhuc eos ne quidem à prædiis diuelli. ¶ Coloni scilicet quidam in orbe Romano certis locis seu prædiis adstricti erant, qui Coloni Originales dicuntur, *d. l. 14. supr. de annon. & tribut.* mancipia adscripta censibus, *l. 2. supr. sine censu vel reliquis*: homologi coloni *l. vltim. supr. de patrocin. vicorum*: seu certus plebis numerus prædiis singulis adscriptus, vt ait *d. lex 26. supr. de annonâ & tribut.* id est, vnà cum prædio censebantur: non tam hominibus quàm prædiis adscripti, *d. l. 26.* ac proinde & eorum nomine census à dominis prædiorum illorum inferebatur: denique in fundis illis seu locis censi erant: *d. l. 14.* Ergo cum fundis eos ambulare iam necesse erat, sic vt venditor, aut donator prædij, sibi eos eorúmque onera seu censum reseruare non posset. Sempérque possessor prædij eorum nomine tenebatur, ex *hâc leg.* & *dict. l. 14. 26.* Denique priuata pactio in contrarium non valebat, quomodo & quo tempore sub Constantino M. mancipia hæc adscripta censibus, separatim vendi potuerunt, eorum censum emptor agnoscere tenebatur, *l. 2. supr. sine censu.* Sic & aliàs sine censu, fundus comparari non potest: de quo fuit *supr.* peculiaris *titulus*, *sine censu vel reliquis fund. comp. non posse: lib. 11.* Onera denique possessionum à possessionibus diuelli non possunt. Sic neque venditor nauicularij prædij, nauiculariam functionem in se recipere potuit, *l. 8. supr. de prædiis nauicular.* vt neque viceuersâ, commoda ædium venditarum sibi venditor retinere potuit, putà annonas ciuicas seu panem gradilem, *l. 1. infr. de annonis ciuicis.* Plura qui volet de colonis, eorúmque conditione, consulat *Paratitlon de fugitiuis colonis.*

¶ *De* Personis *immunibus à censu.*

IV. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Viuentium PF. P. Galliarum.

IN Virginitate perpetua" viuentes, & eam Viduam, de quâ ipsa maturitas pollicetur ætatis nulli iam eam esse nupturam, à Plebeiæ" capitationis iniuriâ vindicandas esse decernimus: Item Pupillos in virili sexu vsque ad viginti annos ab istiusmodi functione inmunes esse debere: mulieres autem, donec virum vnaquæque sortitur. Dat. X. Kalend. Decemb. Valentiniano & Valente AA." coss.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod Iustin.* Concordat huic *lex 6. infr.* quæ eiusdem Valentiniani est ad eundem Viuentium PF. P. Inseruit *hanc leg.* Annalib. suis Baronius *Ann. 365. n. 44.*
"*Viuentius* PP. Galliarum sub Valentiniano: vid. *Prosopogr.*

"Quæ

"Quæ se sacræ Legis obsequio PERPETVO dicarunt: d.l.6.
"exactio plebis vocatur d.l.6.
"Credo supplendum 11. vt sic ad Annum 368. referatur *hæc lex*: Viuentius enim cui *hæc lex* inscribitur adhuc An.367. Præfectus Vrbi erat, vt docet *lex* 11. *supr. de pœnis*, & *lex* 3. *supr. de indulg. crim.* & Ammianus Marcellinus *lib.*27. *p.*361.362. Vnde demùm PP.Galliarum factus est, eámque Præfecturam administrauit Ann.368.369.370.371.

COMMENTARIVS.

DE Immvnibvs tribus personarum generibus à censu seu à plebeiâ capitatione, est hæc Valentiniani Sen. constitutio, & quidem per Gallias quod notandum: pariter vt altera *l.6. infr.* quæ eundem Valentinianum auctorem habet, & ad eundem Viuentium PP.data est: sic tamen vt illa ab hâc in nonnullis recedat: mox vt ostendetur. Et sic pertinet hæc lex ad Censum Gallicanũ, pariter vt *duæ Leges proximæ*, 5.6.& *lex* 1.*supr.sine censu*: & *lex* 1. *supr. de fide & iure hastæ. Plebeia capitatio*, quæ *hâc leg.* dicitur, vocatur pariter d.l.6. *plebis exactio*. Plerique verò Interpretum id de tributo capitis, seu *capitis censu*, quod pro capite dabatur, accipiunt. De quo est sanè *lex* 3. *π. de censibus*: vbi similis quoque immunitas continetur. "*Ætatem in censendo significare necesse est, quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur: veluti in Syriis à quatuordecim annis masculi, à duodecim femina vsque ad sexagesimum quintum annum tributo capitis obligantur: Ætas autem spectabatur censendi tempore.* Verùm cùm nullum iam amplius hoc æuo capitis seu pro capite libero tributum vsurparetur: est omninò *hæc lex*, vt & *d. l.6.* accipienda de Capitatione & Iugatione pro capitibus & iugis seu possessionibus. ¶ Ergo Valentinianus *hâc leg.* vt & *l. 6. infr.* quæ *huic* concordat, Capitationem tribus hominum generibus remittit. Primum in Virginitate perpetuâ degentibus, seu quæ se sacræ legis obsequio perpetuò dedicarunt: quod & ipsum rursum constituit, *l.6. infr. hoc tit.* ad eundem Viuentium PP. sic tamen vt indistinctè id de iis quæ se sacræ *legis* obsequio perpetuò dedicarunt, sanciat. De huiusmodi virginibus sanctimonialibus præter *hanc leg.* & *d.l.6.* sunt insuper quinque *hoc Codice* Constitutiones: putà Constantij *lex* 1. *supr. de raptu vel matrim. sanctim.* Iouiani *l.2. d.tit.* Valentiniani Senioris *hæc lex*, & *l.6. infr.* & *l.22. de Episcopis*: Theodosij M. *l.12. infr. de Scænicis.* Honorij *lex* 9. *d. tit. de raptu vel matrim. Sanctim.* Quâ *leg.* Valentinianus fœdis earum captationibus occurrit: nam & ipsæ ex viduarum liberalitate aliquid consequi vetantur: vt viceuersâ *hâc leg.* priuilegio immunitatis à censu decorantur: quod deuotionis Valentiniani Sen. fuit: quod ipsemet indicat *d. l.6. infr. Simili deuotione habeantur immunes, & si quæ se sacræ Legis obsequio perpetuò dedicarunt.* Alia enim immunitas his non data: Quod etiam indicat satis Ambrosius, *libello* 2. *contra relationem Symmachi, ad Valentinianum Iun.* vbi agens de immunitate Virginum Vestalium, in genere; *non esse virginitatem quæ pretio emitur: non esse integritatem, quæ tanquam in auctione, nummario ad tempus elicitur compendio: primam denique castitatis victoriam esse, facultatum cupiditates vincere, quia lucri studium tentamentum pudoris est.* Quibus haud absimilia & alibi scribit.

Interim ex *hâc leg.* & *l.6. infr.* obseruandum, Deuotas virgines hâc tempestate per Gallias peruasisse: vid. & Hieronymum *tom.*1. *fol.*101. *lit. d. de vitando suspecto contubernio*: Quæ sanè ante 30. fermè primùm annos exemplo Ægypti Romæ inualuerant, teste Hieronymo *epist.*16. *ad Principiam de Marcellâ viduâ*, de quo dixi ad *l.*1. *supr. de raptu vel matrim. sanctim.* A quâ exemplum in Gallias iam hoc æuo propagatum. Et hæc quidem de sacris Virginibus.

¶ Secundò, eadem immunitas capitis census *hâc leg.* & *d.l.6.* tribuitur & *Viduis.* Et *hâc* quidem *lege* iis quas ipsa ætatis maturitas pollicetur, nulli iam eas esse nupturas. At *lege* 6. Viduis in genere: de quo ad *eam legem*: Ita quoque iam olim in Syriis fœminæ vsque ad 65.ætatis annum censu obligabantur, post hæc non item: vt testatur *d.l.*3. *π. de censibus.*

Postremò, eadem Immunitas tribuitur *hâc leg.* à Valentiniano Sen. *Pupillis*, virilis scilicet sexus vsque ad annos 20. fœminei, vsquequò virum sortitæ sint. At enim idem Valentinianus biennio pòst, *leg.*6. *infr.* Pupillis hanc immunitatem tribuendam credidit, donec eos ingrederentur annos qui iam Tutoribus Curatoribúsve publicis non egerent, id est, vsque ad annum ætatis 25. De quo plura ad *eam leg.*6. *infr.* Certè Basilius quoque hanc ob ætatem à censu immunitatem obiter memorat *epist.*279. ad Modestum PP. vbi queritur Presbyteris & Diaconis censum indictum, πλὴν εἰ μή πού τινες ἄλλως ἔχουσι διὰ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν, *nisi qui alioquin fortè per ætatem immunitatem haberent.* In Gallia sanè minores à tributis immunes sunt: de quo vid.Brettij *Orat.*41. vbi hanc ipsam *leg.* allegat, *p.*240. *b.*

---

v. * Idem AA. ad Florentium PF. P. Galliarum."

SI quis, census Inquisitione completâ, grauatum se esse credat, aput Prouinciæ Iudicem pulset" quem mauult," ex die clausi" renuntiatíque" census spatia præstituta dinumerans: vt si, necessitatibus publicis occupatus domesticis commodis defuit cùm census agitatus" est, intra anniuersarij temporis curriculum" fiducia competitionis" adsistat: Si verò præsentem sciat se esse censitum, intra quinque menses, quibuscunque viribus fultus immineat," vltra non habeat huius vocis" arbitrium. Dat.III.Non. Iun. Remis," Lupicino & Iouino COSS. [367.]

Interpretatio. *Si aliquis in causa publica occupatus, cum descriptio agitaretur, per absentiam suam se esse grauatum queratur, intra anni spatium apud Iudicem loci querelas suas allegare debebit: nam si præsentem fuisse constat, non plusquàm quinque menses ad exequendas querelas suas nouerit sibi fuisse concessum, quibus transactis agendi copia denegetur.*

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Huic concordat Theodosij M. *lex 4. infr. de censitoribus.*
"*Florentij* huius PP. & quidem in gestis huius ipsius Anni, meminit Ammianus *lib.27. p.370.* Hic idem antea quo tempore Iulianus Cæsar in Galliis fuit, PP. fuit: de quo idem Ammianus *lib.16. p.83. lib.17. p.97. lib.18. p.124. 125.*
"*Pulset*, id est, conueniat, vid. *Gloss.* accuset: vt *d.l.4.*
"ex iis penes quos census distributio est: Tabularium *l.1. supr.* Peræquatorem, vel eum qui per gratiam relevatus est: vid. *l.4. infr. tit. prox.*
"*Claudi* census dicitur, cùm perficitur; cùm peræquatio completur, vt loquitur *lex 4. infr. tit. prox.* cum finis est operis consummati: *l.4. §.9. π. de censibus.*
"*Renunciari* census dicitur, cum completus, clausus in libros Censuales refertur: cùm Codices traditi, vt loquitur *dict. lex 4.*
"*Agitari* census dicitur.
"*Circulum* in *Edit....*
"*Competitio* est (vt Interpres rectè quoque vidit) querela, *hâc leg. & l.4 infr. tit. prox. de Censitorib.* (quæ in eodem argumento versatur, & Gratianum Valentiniani *huius leg.* Auctoris, filium auctorem habet:) & *l.15. seu pen. eod. tit.*
"*Emineat* tenter quis: verùm illud non temerè muto.
"id est, querelæ.
"*Remis* hoc Anno constitutus Valentinianus: vid. *Chron. Theod.*

COMMENTARIVS.

QVERELÆ aduersus iniquum censum siue adscriptionem, vt libertatem *hâc leg.* relaxat aduersus Censitores, siue Peræquatores, ita certi temporis metas huic rei ponit Valentinianus Sen. Anno D.367. in Galliâ ipse constitutus, hâc constitutione ad Florentium PP. Galliarum: quæ proinde ad Censum Gallicanum pertinet: pariter vt *superior.4.* & proximè *sequens 6.* Quò etiam spectat *lex 1. supr. sine censu vel reliquis.* Pariter vt Theodosius M. *l.4. infr. de censitor.* Scilicet ei qui Absentem se grauatum dicit, annum ad querelam suam proponendam tribuit: absentem inquam, *qui necessitatibus publicis occupatus domesticis commodis defuit:* qui Reipubl. causâ abfuit, vt *lex 4. infr. de censitorib.* apertè loquitur, præsenti verò & scienti, quinque tantùm menses tribuit ad querelam suam proponendam. Hæc ita nunc Valentinianus. At enim Theodosius M. posteà *d.l.4.* prolixius tempus tribuit: nempe præsentibus & maioribus annum integrum continuum, minoribus verò & absentibus Reipubl. causâ, annum vtilem, ex eo videlicet tempore computandum, ex quo agere potuerunt, id est minores, maiores effecti, absentes domum reuersi. ¶ Porrò disertè Absentibus Reipubl. causâ tantum tempus tribuitur; sui negotij causâ absentibus non item: horum non tanta vt superiorum ratio, quibus imputari potest tanti temporis taciturnitas, rerúmque suarum negligentia: illis verò non item.

¶ Notanda interim ex *hâc leg. & d.l.4. Præscriptionis* legitimæ species, pro censu siue adscriptione: nam vt ab vnâ parte census iniquitatem sæpè emendari æquum est, ita viceuersâ non quouis tempore conuelli oportet. De praxi *huius leg.* vid. quæ ad *l.4. infr. de Censitorib.* ¶ Porrò à quo tempore præscriptio *huius leg.* currat, definitur hîc, ex *die clausi renuntiatique census:* pariter vt *d.l.4. cùm fuerint traditi Codices, & completa peræquatio.* De quo vid. quæ Claperius *causarum fiscalium c.42. q.2. n.1.* Similis verò est dispositio *legis 173. supr. de Decurionib.* vnde desumpta est *lex 1. Cod. de Apochis public.*

VI. * Idem AA. & Gratianus A. ad Viuentium PF. P."

NVLLA Vidua, nemo Pupillus ex vtroque sexu, donec eos ingrediatur annos qui iam Tutoribus, Curatoribúsve" publicis non egeant, exactionem plebis" agnoscat. Simili autem deuotione habeantur INMUNES, & si quæ se Sacræ Legis obsequio perpetuò dedicarunt. Dat. III. Kalend. April. Triu. Valentiniano & Valente III. AA. COSS. [370.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Retulit eam Baronius *Ann.370. n.131.* Concordat ei *lex 4. supr.*
"Galliarum: vt *d.l.4. supr.*
"*Curatoribus vel publicis*: apud Baronium malè editum.
"Capitationes plebeiæ, *l.4. supr.*

COMMENTARIVS.

DE IMMVNIBVS tribus personarum generibus à plebeio censu, est hæc altera Valentiniani Sen. ad eundem Viuentium PP. Galliarum constitutio, pariter vt *lex 4. supr.* putà *de viduis pupilli, & Sanctimonialibus:* Magno tamen inter hanc & illam discrimine I. *Vidua* à censu immunis præstatur *illa lege*, cum hac taxatione, *Eam viduam*, inquit, *de quâ ipsa maturitas pollicetur ætatis nulli iam eam esse nupturam.* At enim *hâc leg.* indistinctè, *Nulla vidua exactionem plebis agnoscat.* Est proinde *hæc lex* iam generalior & plenior hâc parte.

¶ II. Plenior quoque est circa *Pupillos:* Nempe *illâ l.4.* Pupillis immunitas datur masculis vsque ad 20. annos, fœminis vsque quò virum sortiantur: At enim *hâc leg.* pupillis ex vtroque sexu ea immunitas præstatur, donec eos annos ingrediantur, qui iam non tantùm Tutoribus vt in *l.3. π. de censib.* curatoribúsve publicis non egeant, id est, fœminis vsque quò virum sortitæ fuerint (tamdiu

BIU Cujas

(tamdiu enim tutela in fœminis perdurabat, de quo *l.2. supr.de tutorib. & cur. creandis*:) masculis ad annum vsque 25.

3. Laxius tandem accipiendum est *hâc leg.* id quod de Sanctimonialibus dicitur, si quæ se Sacræ Legis obsequio perpetuo dedicarunt: quàm quod *illâ l.4.* In *Virginitate perpetuâ viuentes.* Nempe Diaconissæ quoque hâc parte comprehenduntur; cùm *superiore l.4.* comprehendantur Viduarum appellatione: sed satius nunc visum Valentiniano à Viduarum appellatione eas secernere, cùm eâ viduarum appellatione *hæc lex* promiscuè comprehendat quascunque viduas. Vt his omnibus inspectis ita censeam, exortis post *leg.4. supr.* dubitationibus nonnullis ad relationem Viuentij PP. Galliarum, *hanc legem* tanquam *superiore* accuratiorem à Valentiniano emissam.

VII. * Idem AAA. ad Modestum PF. P.''

SICVBI subscriptorum'' modo sorte fatali morientibus'' describto'' aliquid fuerit INminutum, contráque'' in vicinâ,'' vel conterminâ'' eius,'' vel in eodem;'' vel vbilibet, similis substantia'' ratione nascendi vltra conscribtorum'' numeris'' adcreuerit, modus censuum intráque'' seruetur, vt ex eo qui supereſt,'' ille qui defuerit'' suppleatur. ¶ Hoc autem vt ritè celebretur Auctoritas Tua Iudicibus tantùm, id est, Rectoribus Prouinciarum, permittat potestatem: ita vt idem,'' cùm querimonia'' Defensorum, vel Plebeiorum'' ad eos fuerit nuntiata, exhibitis partibus, secundum fidem rerum, coràm cognoscant, ac stabilitatem census finita altercatione componant: Eos tantùm qui mortui videbuntur,'' ex adcrescentibus repleturis:'' Cæterùm illos, qui relictis censibus aufugerunt, ad excusationem pertinere non est æquum; quandoquidem eum qui videbitur'' aufugisse, constat esse reuocandum. Dat.XVII. Kalend. Feb. Constp. Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
''*Modestus* PP. Orientis sub Valente: vid. *Prosopogr.*
''*Sicubi de subscriptorum modo*, vel *si quibus de*, &c. id est, si morientibus nonnullis & numero eorum qui censibus adscripti erant, aliquid fuerit imminutum de modo census.
''*Subscripti*, porrò infra *Conscripti* dicuntur: adscripti scilicet censibus.
''aliquibus.
''ita *gr. de scripto*: diuisim Scriptum vocat modum & numerum libris censualibus adscriptum.
''& vicissim.
''absolutè, vel reponendum *vicinia*: ἐν τῇ γείτονι ἢ ὁμόρῳ αὐτῆς.
''De hâc voce vide Iuretum in *Symmach. lib.10. epist.13. p.265.*
''*loco*, scilicet qui generaliter designatur *initio legis*, voce *sicubi.*
''an *substantia?* Substantia hîc pro fœcunditate, copia, modo, existentia, præsentia, extantia, vt sic locus hic ita interpungatur, *similis substantia, ratione nascendi*: vide *Gloss.* in *v. Substantia.* Et sic in effectu hic pro *homine substante*, seu *subsistente*: ὑπόστασις ὑπαρξις, ὑπόστασις denique pro persona: quo sensu in Sacratissimæ Trinitatis mysterio accipitur: vide Gregor. *in Epiphan.* & Basilium: θεὸς τελειοπόιητος τελειοθείσης.
''Conscripti hîc & *l.14. de annonâ*: adscripti aliàs, & subscripti *supr.*
''*gr. numerum.* ''*gr. integrè.*
''ex adcrescentibus *infr. circa fin.* ''& defecerit.
''pro *iidem*, Iudices scilicet.
''De imminuto numero eorum qui censibus adscripti erant.
''id est, mortui erunt.
''*gr. repleturi.*

COMMENTARIVS.

DE SVPPLENDO, INTEGRANDO, REPARANDO censu, est hæc Valentis Imp. constitutio, ad Modestum PP. Orientis Ann. D.371. emissa: pariter vt duæ aliæ strictim eiusdem Valentis, ad eundem Modestum PP. putà *lex 6.7. supr. de Tyronibus*, & Constantini M. *lex 9. supr. de priuil. eor. qui in Pal.* Subinde scilicet censum reparari oportuit ac nominatim propter capite censos quà deficientes, quà fugitiuos. Igitur cùm hâc tempestate census imminutus fuisset, Valens eius reparandi curam suscepit *hâc leg.* vt erat Princeps Prouinciarum, & plebis æquissimus tutor, vt docet Ammianus *lib.31.* fidémque facit *lex 2. supr. de iure fisci: l.3. Cod. de de defens. ciuit.* Themistius *orat.10..p.224.243.*

¶ Obseruandum interim ex *hâc leg.* in singulis Legionibus, fuisse certam matriculam, quæ *Scriptum* hâc *leg.* vocatur: professio Censualis, *l.3. supr. de priuil. eor. qui in S. Pal.* volumina censualia *ibid.* fasces publicæ, *d.l.6. supr. de Tyronib.* quibus continebantur nomina & numerus eorum, quos censum inferre oportebat: qui *inserta capitationis numerus* vocatur eiusdem Valentis constitutione ad eundem Modestum, *d.l.7. sup. de Tyronib.* matriculis comprehensi dicuntur *hâc leg.* vt & subscripti, conscripti, vt ita sciretur, quinam immunes essent & incensiti: Immunes inquam priuilegio aliquo, vel status personæ, vel conditionis, cuiusmodi plures fuêre. Eo sanè numero fuêre inter alios filij Palatinorum & serui castrensi peculio ab his conquisiti: *d.l.3. supr. de pecul. eorum qui in S.Pal.* ¶ Præter hos censitos, & immunes, fuit & tertium genus eorum qui nondum censiti erant, verùm suo tempore censendi veniebant, subrogandi vid. in locum deficientium & mortuorum ex matriculâ: Hi Adcrescentes dicebantur, *hâc leg.* & *d.l.6.7. supr. de Tyronib.* & *d.l.3. supr. de priuil. eor. qui in S.Pal.* quomodo & in militiâ Adcrescentes

BIU Cujas

crescentes quidam fuêre, *l. vnic. supr. de Classic.* &c. & in officiis. Ex superfluo venire, *d. l. 6. in fin.* superesse *hâc leg.* Ergo cùm certus numerus esset censitorum, reparari eum subinde oportuit censitis morientibus. Ea verò reparatio seu integratio fiebat ex his Adcrescentibus: qui, inquit, Valens *hâc leg.* erant *vel in vicinâ, vel in conterminâ* regione, *vel in eodem* (loco,) *vel vbilibet.* Igitur si nulli, aut non sufficiente numero Adcrescentes essent in eâ ipsâ regione, *in eodem loco*, ad reparandum numerum conscriptorum, alij Adcrescentes alibi constituti ad id deuocabantur: vbicunque essent, fortè in vicinâ regione, vel in conterminâ, imò etiam remotiore: vt ita semper integer seruaretur numerus subscriptorum, seu conscriptorum, & sic census σωτήλεια fieret.

¶ *Formam* porrò huius subrogationis faciendæ Valens *hâc leg.* hanc præscribit: nempe, vt soli Rectores Prouinciarum hanc subrogationem seu reparationem faciant. Eúmque in finem vt 1. Querela Defensorum & plebeiorum ad eos perferatur; id est, vt apud eos Defensores plebis, vel plebs ipsa censum soluens numerum demortuorum seu deficientium profiteantur, quorum vtique intererat numerum integrari, ne in eos alioquin census deficientium recideret. *Defensorum* horum meminit idem Valens Imp. *l. 3. Cod. de Defens. ciuitatum:* vbi quod eorum munus fuerit, diserte explicat: 2. ¶ Post hanc querimoniam Rectorem Prouinciarum coràm cognoscere iubet, *exhibitis partibus*, vt scilicet decernat, quinam proximè ex Adcrescentibus ad censum vocandi iure sint, atque ita *altercationem finiat*, siue inter Defensores duarum Regionum siue inter Adcrescentes, sui subrogationem defugientes. Ergo Rectori Prouinciæ hæc integratio seu reparatio incumbebat; vt ita gratiæ via præcluderetur, si ea Defensorum vel Plebeiorum arbitrio procederet.

¶ Et hactenus quidem de Reparatione census & censitorum, imminutorum per mortem. At enim, quæ secunda *huius leg.* pars est *in fin.* Valens Imp. *hâc leg.* hanc Integrandi census rationem non admittit, seu subrogandorum aliorum ex Adcrescentibus in locum fugitiuorum: eos enim reuocari à fugâ iubet ad agnoscendum censum. ¶ Tandem obseruari cupio, hanc Valentis *legem*, vt alias eiusdē plures, totā de vero *Hellenismo* sapere.

¶ *Contra* IMMVNITATES *à censu.*

VIII. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Populum."

NEMO aliquid inmune possideat, sit inritum, si quid Domui Nostræ tale concessimus: Exæquationes Censuum, quas consensus Prouinciarum, quas nostra Responsa, quas Censorum" & Peræquatorum" officia, quas auctoritates" denique Ordinariorum & Amplissimorum Iudicum, necessaria emendatione vel constitutione probauerant," inconcussa æternitate permaneant. Immunitates * verò specialiter datæ, iugatio" vel capitatio, libris publicis, & ciuitatum ac" Prouinciarum encautariis," sine aliqua probatione," factæ, penes fruentes erepta," in functionem pristinam redeat." His * nostræ Serenitatis Edictis ciuitatum Tabulariis erit flamma supplicium, si cuiusquam fraude, ambitu, potestate iniusta" cuiuspiam profiteretur" inmunitas: ac non, secundum præcedentem" definitionem, omnes omninò, abolitâ specialium inmunitatium" gratiâ, necessitas tributariæ functionis, firmatâ Censitorum, Peræquatorum," Prouincialium, Iudicum, peræquatione, constrixerit" Dat III. Non. Mart. Med. Merobaude II. & Saturnino coss. [383.]

NOTÆ.

* Abest prima pars *huius legis* à *Cod. Iust.* Relatæ enim duæ posteriores tantùm sententiæ, & adhuc diuisæ, scilicet *l. 1. Cod. de Immun. nem. conced.* Concordat ei eiusdem Valentiniani Iun. *lex* hoc ipso Anno data, extremo mense Ianuario, putà *lex vnic. supr. si per obrept.* & *lex 20. supr. de annonâ & tribut.* seu *lex 7. supr. de diu. rescriptis.*

"*Edictum* hoc est ad populum: quod etiam expressè dicitur, *vers. his nostræ.*

"*Censitorum*, vt *infr. fine leg. & tit. prox.* & *l. 2. 3. supr. de præd. Senator.* de his *titulo prox.* *probauerunt.*

* *Lex 9. Cod. de Agricolis*, hinc desumpta est.

"*& iugatio*: Cod. Iust. *29. iugationis vel capitationis.*

"*aut*: Cod. Iustin.

"*Encautaria*: de his dixi ad *l. 4. supr. de extraordin.* & *l. 1. supr. de Veteranis.*

"vt *suprà* expressum.

"*irrita*: & mox, *redeant*, Cod. Iust. Quicquid sit, in vitio cubat hæc tota sententia.

* *Lex 1. Cod. de Immunitate nemini conced.* hinc desumpta est.

"*Iniustam cuiuspiam profiteantur immunitatem*, ita *Cod. Iust.* rationem istius mutationis sequens nota edocebit.

"Passiuè hæc vox insolenter effertur, quæ causa fuit immutandorum horum verborum *Cod. Iust.* Porrò *profiteretur immunitas*, id est, publicè admitteretur, atque in libros publicos & censuales referretur.

"Hæc quoque habentur *Cod. Iust. d. l. 1.* quæ Triboniani incogitantia est, omisisse quippe ea debuit, vtpote reiecta, vel resecta prima *huius leg.* parte, quò hæc verba referuntur.

"*peræquatorúmque*, Cod. Iustin.

"*constrinxerint*, Cod. Iust. malè: *constrinxerit, necessitas scilicet tributaria functionis.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

IMMVNITATES omnes à censu (de quibus, & aduersus quas vide peculiares Titulos *supr. de immunitate conceſſ. & tit. ſi per obrept. fuer. impetr.*) irritas esse iubet *hâc leg.* Valentinianus Iun. patiter vt hoc ipso Anno ante mensem, quódque excurrit, *l. vnic. d. tit. ſi per obrept.* imò & *l.20. supr. de annonâ & tribut.* seu *l.7. supr. de diuerſ. reſcript.* In tantum (quæ *Ampliatio* hîc notanda est) vt Domui suæ, seu rebus priuatis Principis concessam immunitatem in irritum deducat: quod & ipsum facit *d. l. vnic.* ratione *ibi* elegantissimâ additâ. Propositâ pœnâ (quæ sanctio obseruanda) & quidem sæuissimâ, ignis, *Tabulariis* Ciuitatum, *ſi* cuiusquam immunitatem admiserint: Nempe Tabularij Ciuitatum vt censuales tabulas seu Chartas tractabant & exactoribus tradebant, ita per fraudem sæpè alios à dispendio vindicabant, aliis indebitum munus imponebant: de quo plura ad *l.1. supr. hoc tit.* ¶ Quid igitur? Abolitis specialibus immunitatibus, Exæquationes seu Peræquationes censuum publicè factas à Censitoribus & Peræquatoribus obseruari iubet Valentinianus: de quibus Censitoribus, Peræquatoribus, *prox. tit.* Nempe subinde (quod hæc quoque lex satis indicat) necessariò emendando vel constituendo censui Peræquatores & Censitores per Prouincias missi. Et hæc quidem de *huius leg.* sententia. Nunc de singularibus aliis in eâ, déque eius Emendatione.

¶ Primò, Illud in *hâc leg.* obseruatu dignum, indicari & quidem duobus locis in Exæquationibus his hæc quatuor concurrisse, seu hanc *probationem*, vt vocatur hîc: 1. *Conſenſum Prouinciarum*, id est, Prouincialium; id est, factas probatas exæquationes de consensu publico & communi Prouinciarum. 2. *Principis reſponſa*, id est, à Principibus probatas cùm factæ fuissent, eísque robur datum à Principe. 3. Factas à *Cenſitoribus & Peræquatoribus*; de quo *tit. prox.* 4. Factas denique *auctoritate Iudicum Prouincialium* Ordinariorum & Amplissimorum, id est, Rectorum Prouinciarum & Præfectorum Prætorio: *Ordinarij* scilicet Iudices, vel Iudices simpliciter, *l.7. prox. ſupr.* sunt Rectores Prouinciarum *Ampliſſimi* verò, Præfecti Prætorio.

¶ Secundò notandum, secundam *huius leg.* sententiam in manifestâ mendâ cubare, quam neque Tribonianus tollere potuit. Quid enim est, *Iugationem & Capitationem penes fruentes eripi:* quod neque Latinæ Linguæ ratio patitur; neque loci huius sensus: neque enim id vult Valentinianus, Iugationes eripi Dominis, sed (quod statim subiicitur) eas *in functionem priſtinam redire*, id est, censui obnoxias reddi. Ego itaque locum hunc ita constituam, *Immunitates verò ſpecialiter datæ Iugationis vel Capitationis, libris publicis & Ciuitatum ac Prouinciarum encautariis, ſine aliqua probatione factæ, penes fruentes irritæ, in functionem priſtinam redeant.* Penes *fruentes irritæ*, id est, fruentibus inutiles, inanes, cassæ.

¶ Tertiò, de Encautariis etsi iam dictum ad *leg.1. ſupr. de Veteranis:* & *leg.4. ſupr. de extraordin.* breuiter tamen adhuc de his tenendum, ab *Encauto*, de quo *d.l.1.* & *d.l.4.* Encautaria, seu Encautarios libros censuales dictos, & Encautos breues, *l. vnic. Cod. de Collegiatis:* Encautum scilicet fuit scripturæ genus quoddam, vt docent *d.l.1.* & *d.l.4.* seu literarum expressio per adustionem & cestrum ἐγκαυστρίδιον. Id scripturæ genus vsurpatum in publicis monumentis, putà libris censualibus, vt docet *hæc lex* in Collegiorum matriculis, *d.l.vnic. Cod. de Collegiatis:* in Priuilegiis certo Corpori concessis, veluti Veteranis, vt docet *d.lex 1. ſupr. de Veteranis*, in extraordinariorum munerum distributionibus, *d.l.4. ſupr. de extraord.mun.* Ergo *Encautaria* sunt, quæ alicubi *Cataſtra*, à Græca voce καταστρέω, vel καταστορεννύω seu καταστορέννυμι, id est sterno, καταστρωννύω, καταστρώννυμι: vnde & κατάστρωσις: non verò à καθαρδῶσαι, quod est *luſtrare.* Sanè & apud Latinos, *ſternendi* vox, de descriptione & scriptura vsurpata: de quo alibi.

Quartò obseruandum, simul & explicandum, quod ait Valentinianus Iun. *ſi cuiuſquam fraude, ambitu, potentiâ, iniuſta cuiuſpiam profiteretur immunitas.* Quæ verba ad quem referenda sint, ad Tributarium seu Prouincialem; an verò ad Tabularium? ambigunt Interpretes. Ego cum Accursio non ambigo ad Tabularium ea pertinere: nempe supplicium his minatur Imperator, quacunque tandem ratione cuiusque immunitatem admiserint, etsi *fraude*, etsi *ambitu*, etsi *poteſtate* eius qui immunitatem ostenderet. Nempe his tribus machinis Tabulariorum constantia & integritas frangebatur, *fraude*, *ambitu*, & *poteſtate:* aliis videlicet occultè obrepentibus, aliis id ab eis per ambitum & exoratis impetrantibus: potestatis aliis viâ obtendentibus, vi denique dolo vel clàm. Hæ enim tres sunt machinæ, quibus quid ab aliis extorqueri solet. Sed, inquies, quod aiunt illi, tantáne támque atrox pœna Tabulariis indicta fuerit, si ipsi fraudem non admiserint? Imò peremptorio hoc Edicto omnem aditum immunitatémque obstrui voluit Imperator: tantíque res hæc visa, ne aduersus eam latebræ vel rima quærerentur, si scirent Tabularij, nullo penitus sese obtentu excusandos, verùm nossent, omnem omnem immunitatem insuper haberi oportere.

Quintò, Tribonianum reprehendi non patior, quod *hanc leg.* in Titulum, *de immunitate nemini conced.* retulerit: Imò enim quàm aptissimè: Nam etsi Tabularij non ipsi immunitatem *concederent*, attamen *non concedendum*, vt in Encautaria seu libros Censuales referrent: atque adeò ipsi immunitatis propè auctores essent.

At enim illud (quod sexto loco notari cupio) in Triboniano iure reprehendendum, quod mutilatâ *hâc leg* quædam verba retinuerit, quæ relationem habent ad hanc *legem* integram, ibi *ſecundum præcedentem definitionem:* quæ sanè ibi non habent quò referantur, neque intelligi possunt, nisi ex *hâc leg.* Verùm & Triboniano hâc parte incuriâ seu oscitantiâ plura alia exẽpla occurrunt, exempli gratiâ, in *l.1. C. de Canone largit. tit.* Et huius ipsius *Codicis* Theodosiani Conditores non *vno loco* in eundem errorem impegêre: de quo in *Prolegomenis.*

Septimò, quod *atrocitatem pœnæ* attinet, etsi Tabulariis non tam grauis pœna imponatur in *ſp. l.9. ſup. de Numerariis*, hîc imponi mirum non est, eò quod Tabulariorum fraudibus factíque potẽtiores fermè elaberentur, eorúmque sarcina ad infimos delaberetur, iísque prægrauarentur miseri, vnde res Tributaria concidebat. De quo cæteróque voraci & fraudulento Tabulariorum instituto, dixi plenè ad *l.6. ſupr. de Tabulariis.* Falsi enim sunt, qui ideò tam atrocem pœnam impositam scribunt, quod falsum Immunitatis instrumentum conscripserint: Malè: ideò enim puniuntur, quod immunia, priuilegium admiserint.

BIU Cujas

DE CENSITORIBVS, PERÆQVATORIBVS, ET INSPECTORIBVS.

TITVLVS XI.

Ex hoc *Titulo* & *superiore* conflatus *Cod. Iust. Tit. LVIII. Lib. X. de Censibus & Censitoribus, & Peræquatoribus & Inspectoribus.*

PARATITLON.

I. CENSITORES: de his *hoc tit.* nihil occurrit præter *Rubricam*: Eorundem mentio & *l. vlt. supr. de censu*: & *l. 2. 3. supr. de prædiis Senator.* qui & Censores (si recta lectio est) *d. l. vltim.* Sed & aliquot Basilij *Epistolæ* Κωσίτορες inscriptæ, ex quibus facilè colligitur quid muneris fuerit: Eam vocem retinet quoque, Κωσιτόρων scilicet, Iustinianus *Nouella* 17. Erant qui terras & possessiones censebant, æstimabant, taxabant: quo sensu Hesychius τὴν γῆν μετρόντας interpretatur: & Isidorus *in Gloss.* Censores, *Agrimensores*: agros scilicet metiebantur, ad modum Capitationis ineundum. Hinc & Κωσιτωρία Isidoro Pelusiotæ 1. *epist.* 275. quam *ibi* Interpres malè *Quæstoriam* interpretatur.

II. PERÆQVATORES: *Rubr. hoc tit.* & *l. 2. 4. 7. 10. 15. l. vltim. supr. de censu*: *l. 2. 3. supr. de prædiis Senator. l. vltim. supr. de locat. fund. iur. emphyt.* (à quibus ipsum munus, seu actus, *l. 5. & 10.* Peræquatio dicitur, *l. 4. 5. 6. 13. hoc tit.* & *l. 13. supr. de Senatorib. l. 1. supr. de Primicer. & Notariis*, & Peræquationis sors, *d. l. 13. de Senatorib.*) Exæquatores, *l. 5.* (vnde Exæquatio *l. vltim. supr. de censu*:) Inquisitores, *d. l. vltim. supr. de locat. fund. iur. emphyt.* sæpè necessitate cogente, *l. 6.* vel etiam à Curiis postulati, *l. 2. 3. supr. de prædiis Senatorib.* mittebantur, *l. 2.* dirigebantur, *l. 5. 6.* electi ad id à Præfectis Prætorio, *l. 6. hoc tit.* Cuiusmodi aliqui nominantur, veluti strator, *l. 5. hoc tit.* Agapitus *l. 13.* viri cogniti ac probati, *d. l. 6.* Ita quidem vt munus hoc electi ex necessitate subire tenerentur, *d. l. 6.* Nempe, vt, censuum modum adponerent, *l. 2. hoc tit.* vt loca quæ præstationem suam implere non possent, adæquarent, vt quid præstare possent, merâ fide & integritate scriberent, & id quod impossibile est, è vasariis publicis auferrent, *l. 12. hoc tit.* vt censum retractarent, vnde Retractatio, de quâ *l. 2. hoc tit.* & quidem generali retractatione; vnde generalis Peræquator, Inspectori speciali opponitur, *l. vltim. supr. de locat. fund. iur. emphyt.* vt dominis pristinis possessiones restituerent, *l. 5. & 12. 15. hoc tit.* vel his deficientibus nouis dominis vicinis & peregrinis idoneis, *d. l. 12. & 15.* Hinc adeò Peræquatores iunguntur Censitoribus, *l. 2. & 3. supr. de prædiis Senatorum*, *l. vltim. supr. de censu*: Itémque Discussoribus, *l. 7. 10. hoc tit. l. 5. supr. de his quæ administ.* Et tamen sæpè idem & Peræquator & Inspector fuit, vt Sebastius *l. 14. 15. 16. hoc tit.* Querelæ autem de his sæpè exortæ, vt docet *l. 4. 7. 10.* nempe quod alios grauarent iniuncto oneri impares, *d. l. 4.* quòd quædam remitterent gratiâ, fraude quædam interciperent, quod per deformia & criminosa commercia aliis demerent, aliis imponerent, *d. l. 4.* quod culpam negligentiæ incurrerent, vel gratiæ; *l. 7. hoc tit.* in damnum Prouincialium quædam acciperent, *d. l. 7.* quod negligentes iniuncta curassent, quod rapacitate à Prouincialibus aliquid abstuliſſent, *l. 10. hoc tit.* Quare eorum actus diligenti examinatione perpensi PP. *d. l. 10.* pœnæque his impositæ, de quibus *d. l. 7. & 10.*

III. INSPECTORES: *Rubr.* & *l. 3. 9. 12. hoc tit.* & *l. vnic. in fin. supr. de Saturianis*, & *l. 31. 33. supr. de annonâ & tributis*: *l. 2. supr. de indulg. debitorum*: *l. vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* (vnde munus seu actus ipse, Inspectio, *l. 11. 14. hoc tit.*) sæpè in Prouincias mittebantur, si quando è Republ. ab Administratoribus videretur, *d. l. 11.* vel diuersis petitionibus, *l. vltim.* priuatis etiam id petentibus, *l. 3. in pr.* vel Ciuitatibus & Curiis missis in id Legationibus ad Principem, *l. 3. & 8. hoc tit.* vel etiam integra Prouincia, vt docet *lex 2. 12. supr. de indulg. debit.* veluti si qui fundos velut afarticorum mole depressos cuperet aliquatenus releuari, *l. 3. hoc tit.* si defectorum leuamen exposceretur, *d. l. 3.* si succisi se nonnulli conquererentur, infœcundis fundis tantùm sibi reliquis vel relictis, *l. 8.* si desertum prædium suum inspici possessionum domini vellent, de desertis possessionibus conquerentes, *l. 14. hoc tit.* ne proinde remedia postularent, & recisionis beneficium, *l. vltim. hoc tit.* In eum igitur finem *Inspectores* mittebantur:

Qui

BIU Cujas

Qui partim conquerentium siue omne priuatorum patrimonium, siue ciuitatum omne territorium censebant, *d.l.*3. & *l.*14. vt ita squalidiora & ieiuna, culta atque opima compensantur, *d.l.*3. & *l.*14. Partim cogebant eos qui per impotentiam fundos opimos ac fertiles occuparant, cum quæstuosis vberibúsque pro ratâ portione, infœcundos suscipere: *l.*8. *hoc tit.* Partim vicinis & peregrinis idoneis defectas possessiones adscribebant; *l.*12. *hoc tit.* Mittebantur & Inspectores aliquando, vt terras Læticas inter Gentiles iustâ ratione distribuerent, & reuocarent, si maiorem aliqui quàm ratio poscceret, occupassent: *l.*9. *hoc tit.* Mittebantur & Inspectores ad loca ab hostibus vel latronibus occupata & infructuosa reddita, veteribus Dominis restituenda si vellent: si verò recusantibus, ad ea ad idoneos possessores transferenda, salua tributorum præstatione, *l. vnic. supr. de Saturianis.* Paucis igitur: *Censitor* erat, qui primus census modum definiebat: post quem, & ad eum emendandum, Peræquatores & Inspectores mittebantur. *Peræquator* erat, qui Quantitatem seu modum census æquaret, vt æquabilitas inter Tributarios seruaretur. *Inspector* verò fermè, qui Agrorum Qualitatem inspiceret, steriléque vel releuaret, vel opimos possidentibus adiiceret.

"De Censitoribvs. Basilius ad Censitores sex Epistolas scripsit: putà *epist.*304. 305.352.353.426. & 427. *Epistola* 304. rogat Censitorem vt iuxta *leges* Monachos ab omni censu & corporali ministerio immunes præstet. *Epistola* 305. hortatur Censitores & sub his positos, ne iuramentum exigant à colonis super modo facultatum, ὡς τὸ μὴ ὀρκῶν, vt Inscriptio eius præfert *Epistola* 352. Censitorem instituit, ad censum æquabiliter gerendum. *Epistola* 353. inter alia, domum in Galatia sitam à Censitore tubleuari petit. *Epistola* 426. Commendat aliquem ne iniquo censu prægrauetur: vt & *Epistola* 427. vt possessionis, circa Chananenem, rationem ita habeat, ne propter census grauitatem destituatur. De Censitoribus agit quoque Cassiodorus 9. *var.*11.

"Peræqvatores, ἐξισωταὶ Græcis. Basilius *epist* 263. meminit Leontij ἐξισωτοῦ τῆς Νικαίας. Idem *epist.*278. ad Modestum PP. (Orientis scilicet) eum rogat vt Helladium πρωτεύοντα Principalem τῆς ἅπαξ τῆ ἐξισώσει φρονηθέντα αὐτὸν ἀναθέντα, liberatum iam ad intercessionem suam, magis magísque liberet. Extat quoque Gregorij Nazianzeni *oratio* 9. *in Iulianum*, ἐξισώτην Iulianum in Cappadociam missum: & ad eundem *Carmen* 49. Eiusdem *Carmen* 47. *ad Hellenium Peræquatorem*, vbi inter alia *sub fin.* eum ad æquabilitatem exhortans subiicit:

Εὖχου ὦ Αρμενίης, Ελλαίνιε, ὃς λάχες αἶσα
Στῆσαι ἡμετέρη μέτρα δίκαια Φορῶν.

Ad Iulianum idem *epist.*166. & 168. scribit: vbi τὸ κατὰ τὴν ἐπανίσωσιν σκέμμα vocat Peræquationem, Interpres minùs rectè *considerationem de componendis tributis*, cuius & hic error, cùm *initio epist.* μονὴν *Monasterium* vertit, cùm *mansionem* debuerit, vbi tum Iulianus erat: denique *illâ epist.* memorat, quantæ curæ meritíque fuerit hoc munus, sed & quid horum muneris fuerit, scilicet malè adscripta emendare, καὶ εἴ τι περὶ τούτου διετέτηκακῶς, καὶ τοῦτο ἐπαρνοθωσάμην.

"Inspectores, Επόπται τῆς χώρας: ipsa res ἐποψία. Ad hos pertinet Theodoreti *epistola* 42.43.44.45.46.47.

---

1. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. Eutropio pf.p."

"Si" quis sacrilega vitem falce succiderit, aut feracium" ramorum fetus hebetauerit," quò declinet fidem" censuum, & mentiatur callidè" paupertatis ingenium," mox detectus capitale" subibit exitium, & bona eius in fisci iura migrabunt: Illo videlicet vitante" calumniam," qui" fortè detegitur laborasse, pro copia" ac reparandis" agrorum fetibus, non sterilitatem, aut inopiam procurasse. Dat. Prid. Non. Iun. Constantinop. Eucherio, & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

* *L.*2. *Cod. de Censib. & Censitorib.* vbi tamen plurimùm interpolata ea extat. Non minùs rectè, imò meliùs hæc *lex* sub *tit. super. de Censu*, locata fuisset: Et verò rectè locata *Cod. Iust.* sub *tit. de censu & censitorib.*

"*Eutropius* sub Theodosio M. PP. Orientis: vid. *Prosopogr.*

"In *Cod. Iust.* hæc ita immutata, *Quisquis vitem succiderit.*

"Ita, *feracia culta*, Ammiano *lib.*14. *p.*13.

"*Vetauerit*, Cod. Iust. Cujacius tentabat, *amputauerit*, quomodo Græci ἐὰν τὶς ἀμπέλους σκάψῃ ἢ ἐυφόρους σκάφῃ κλάδους: verùm eleganter hìc dictum *hebetauerit*, pro *succiderit*, hebetes fecerit.

"*fidem* censuum, id est, verum modum: vel simpliciter pro *Censu*: quomodo etiam rursum *fides censuum* vocatur *l.vlt. supr. ne conlat. transl. postuletur.* Sic *fides hastæ*, & similia.

"ita rectè: malè Cod. Iust. *callida paupertatis.*

BIU Cujas

"*Ingenium paupertatis.* Ita doloris ingenium 6. *Metamorph.*

———— *grande doloris*
Ingenium eſt, miſériſque venit ſolertia rebus.

Sic & gula *ingenioſa.*

"*Competenti indignationi ſubiiciatur*: ita hoc immutatum *Cod. Iuſt.* vſque ad, *Illo*: reſecatis cæteris.

"*euitante*, Cod. Iuſt.

"Calumniam euitare, id eſt, accuſationem: eáque re crimen, & exinde pœnam.

"*quem*, Cod. Iuſt. Hoc noſtrum melius.

"Gregorius Nazianz. *Tetraſticho* 39. ὥσπερ καθαίρειν φυτὸν ἐυκαρπίαν.

"*pro reparandis*, Cod. Iuſt. Hoc noſtrum melius.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. quatuor ordine conſtitutiones ſequuntur: partim ne fraus cenſui ſeu rei tributariæ fiat; quò pertinent tres priores *leges:* partim ne cenſu lædantur Tributarij, de quo eſt *lex* 4. Hâc primâ FRAVDI ſeu CALLIDITATI cuidam ἀπάτης ὅπλῳ καὶ αἰσχολῆς ἀφορμῇ (vt loquitur de alia ſpecie calliditatis Baſilius *epiſt.*303. de qua ad *leg. prox.*) in fraudem cenſus, occurrit Theodoſius M. Imp. quæ elegantiſſimo ſtylo conſcripta cothurno fermè Gallicano aſſurgit: verùm à Triboniano in *Codicem ſuum* relata omni decore ceu veſte ſpoliata, & vt huius ipſius *legis* verbis vtar, *ſacrilegâ falce ſucciſa & hebetata* legitur.

¶ *Fraus* porrò ſeu Calliditas iſthæc eſt: quod nonnulli, quò declinarent fidem cenſuum, & mentirentur callidè paupertatis ingenium, id eſt, vt pauperiores ſeſe fingentes euitarent cenſum, & vt loquuntur, minus ſoluerent in Collectis, vites & arbores in poſſeſſionibus ſuis excidebant; quia ex forma cenſuali ſic agri in cenſum referebantur, vt diceretur, quot vinea vites, quot arbores ager haberet; vt diſertè docet Vlpianus *lib.*3. *de cenſibus: l.*4. *in pr. ff. de cenſibus.* Imò idem hanc ipſam fraudem quâ de *hâc leg.* agitur, memorat §.1. *in fin.* cuius verba mox ſubiiciam. Ergo fraudem hanc ſeu calliditatem atrociſſimâ pœnâ, putà capitali & bonorũ proſcriptionis perſequitur *hâc l.* Theodoſius M. quam tamen ſeueritatem diſplicuiſſe Iuſtiniano oſtendit *huius legis* interpolatio à Triboniano facta, vbi *competenti pœnâ*, & ſic arbitrio Iudicis, id puniri iubet. ¶ Aliam autem rationem eſſe addit Theodoſius M. quæ differentia notanda eſt, eius qui probabili de causâ, vites vel arbores ſuccidit luxuriémque earum compeſcuit, non vt procuraret ſterilitatem aut inopiam, verùm vt ne nimiâ fertilitate hebetentur & euanidæ fiant. Quibus omninò conuenit Vlpiani ſententia, quam dixi, *d. l.*4. §.1. *in fin. Quod ſi,* inquit, *exciderit arbores, vel vites, nihilominus eum numerum profiteri iubetur, qui fuit cenſus tempore: niſi CAVSAM excidendi Cenſitori probabit:* Scilicet, pro copiâ ac reparandis agrorum fœtibus ſæpè vites & arbores ſuccidi, *hâc leg.* oſtendit Theodoſius M. εἰς ἐυκαρπίαν. Quod Plinius *lib.*18. *cap.*22. de Tacapenſi in Africâ ſolo ſcribit. *Niſi,* inquit, *multiplici partu exinaniatur vbertas, pereunt luxuriâ ſingulari fructus: nunc verò toto anno metitur aliquod, conſtátque fertilitati non occurrere homines.* Vide & Philonem περὶ φιλανθρωπίας, *p.*551. Interim & hæc *lex* vtiliter in vſum ſeu praxim deduci poteſt: vbi videlicet ad functiones & præſtationes debitas euitandas, quid callidè fit, & paupertas ſimulatur.

II. * Idem AAA. Cynegio PF. P."

SI, Peræquatore" miſſo, aliquis, aut Procuratorem" ſuum retraxerit, aut Colonum ad" contumaciam retractationis" armauerit," ad eum cenſuum modum quem vel eo, vel Procuratore illius, abſente, Peræquator adpoſuerit, ad" noſtræ ſanctionis auctoritatem, tenebitur. Dat. VI. Kalend. April. Conſtantinop. Honor. NB. P. & Enodio COSS. [386.]

COMMENTARIVS.

* *Lex* 3. *Cod. Iuſt. de cenſu & cenſitoribus.* Iungenda videtur huic leg. *lex* 10. *Cod. Iuſt. de Agricolis*: quæ & ipſa eſt de modo Cenſus.

"*Cynegius* ſub Theodoſio M. PP. Orientis. De quo etiam Libanius non *vno loco*: inter alia *orat.* κατὰ τῶν ἐσιόντων *p.*97. & 100. Zoſimus *lib* 4. *p.*762. 769. Idacius *Chron. A. Theod.*10. id eſt, *Ann. D.*388. Fuit PP. ab Anno 384. ad A. 388. vt docent conſtitutiones *huius Codicis*: vid. plura, *in Proſopogr.*

"de *Peræquatore*, ſemel dictum in *Paratilo*, & *ad Rubr.*

"fundi ſcilicet.

"*per contumaciam retractationis*, ita *Cod. Iuſt.* malè; de coloni quippe contumacia hîc agitur, ad quam Dominus eum armauit. Verùm de hoc mox.

"*retractionis*, Cod. Iuſt. malè. *Retractatio* eſt ἐπανόρθωσις, quod Peræquatoris munus fuit: vid. Gregor. Nazianz. *ep.*168. Quid ſi legamus, *Refractationis.*

"*fugauerit*, Cod. Iuſt. quod hic ineptum: de quo mox.

"*noſtræ Sanctionis auctoritate*, Cod. Iuſt. Verùm noſtrum iſtud ſuſtineri debet: niſi malis reponere, *hâc noſtra ſanctionis auctoritate.*

COMMENTARIVS.

VT altera hæc *hoc tit.* Theodoſij M. conſtitutio eſt: ita & alteri fraudi, quâ cenſus inhibebatur eâ occurrit, de CONTVMACIA ſcilicet dominorum ſeu poſſeſſorum, retractationem ἐπανόρθωσιν cenſus à peræquatore faciendam, impedientium. Scilicet, cùm Peræquator in Prouinciam miſſus aliquam eſſet, ad retractandum cenſum (Peræquator enim nihil aliud eſt quàm *Retractator cenſus*, quod etiam Gregor. Nazianz. *epiſt.*168. indicat, vbi ἐπανόρθωσιν pariter vocat:)

potentio

BIU Cujas

potentiores, quorum sarcina seu census augendus veniebat, ne Peræquator modum patrimonij noscere posset, quod vtique vel ex Procuratoribus fundorum, vel ex Colonis discere poterat, vt qui modum patrimonij dominici nossent, vel Procuratores suos retrahebant, & à fundis ad se vel aliò euocabant, vel Colonos armabant ad cõtumaciam retractationis, id est, id agebant vt sese contumaces præberent Peræquatori, & retractationi, & quibuscunque tandem artibus id agerent, ne Peræquator modum patrimonij noscere posset, imò sese ei opponerent, vbi etiam quis, loco *retractationis*, legat *refractationis*. Igitur Theodosius M. *hâc leg.* contumaciam hanc dominorum ita plectit: vt velit censitionem à Peræquatore μονομερῶς fieri *absente* licet domino, vel procuratore eius, eámque peræquationem omninò valere, & sic dominum fundi ad eum modum census teneri, quem Peræquator apposuerit.

¶ Hæc est huius constitutionis sententia, quam Tribonianus non *vno loco* deformauit: ac maximè eâ parte quâ de colono agitur: sic enim interpolauit, *aut colonum per contumaciam retractionis fugauerit*: quasi id indicetur, colonum à domino contumace à fundo retractum & fugatum: nam imò hoc vult Theodosius, colonos non quidem retractos aut fugatos à fundo, verùm à domino armatos, incitatos, vt Peræquatori venienti censúmque retractanti & patrimonij modum excutienti sese contumaces præberent: & sic contumacia retractationis est contumacia ad impediendam retractationem census. ¶ Notandus igitur hic casus quo census μονομερῶς factus valet: cùm aliàs vt census rectè celebretur, modum discuti oporteat præsente domino vel procuratore eius.

¶ Illud omittere non possum, quod *huic legi* vicinum est, Censitores, vt modum patrimonij nosse possent, eo nomine à *Colonis* iusiurandum exigere hac tempestate solitos: aduersus quem morem, quia periuriis & calliditatibus viam aperiret, est expressa in id epistola dehortatoria Basilij, ad Censitorem quendam περὶ τῆς μὴ ὀρκῶν, *epist.* 305.

III. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor. AAA. Rufino PP. F.''

QVI fundum aliquem, velut afanticorum'' mole depressum, cupit aliquatenus releuari, omne nihilominùs patrimonium suum admisso patiatur Inspectore'' censeri. ¶ Quod quidem etiam ad singularum Ciuitatium Legationes'' conuenit custodiri, vt scilicet Omne * territorium censeatur, quotiens defectorum leuamen exposcitur, vt squalidiora'' adque ieiuna, inculta'' adque opima compensent. ¶ Nemini'' autem, citra nostram conscientiam, in quantolibet modo tributariam suspendere'' liceat functionem: *Quod* enim *ad tempus differri iubebit, aut perpetuò amittitur, aut sub acerbiore reliquorum mole repetendum est.* Dat. III. Non. April. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Vnica tantùm *huius leg.* sententia relata in *l.* 4. *Cod. eod. tit.* nempe illa, *omne territorium*, &c. cæteris resecatis. Concordat huic *lex* 14. *infr.*

''*Rufinus* PP. Orientis: de eo vid. *Prosopogr.* Eidem inscribitur lex *prox.* 4.

''ἀφαντικῶν, *Afantica*, mox dicuntur defecta, squallida, ieiuna. Verùm de hoc mox.

''*Inspectore censeri.* De hoc Inspectore est quoque *lex* 9. 12. *infr. hoc tit. l.* 31. 33. *supr. de annonâ & trib.* vnde munus ipsum *Inspectio l.* 11. 14. *hoc tit.*

''de Hierapolitanæ ciuitatis Legatis *v. l.* 8. *infr.* De Legationibus ciuitatum suprà suo titulo.

* Lex *omne* 4. *Cod. eod. tit.* hinc desumpta est.

''sterilia *Cod. Iust.*

''*compensentur*, quomodo etiam Codex Iust. rectè habet: vbi etiam clariùs, *vt ieiuna, his quæ culta vel opima sunt, compensentur.*

''Hæc huius legis sententia, ab hoc titulo *fugitiua* est.

''id est, *differre ad tempus*, vt infrà.

''*Reliqua* sunt *les restes & arrerages.* De quo *tit. de indulg. debit. supr.*

COMMENTARIVS.

TRIBVTARIÆ rei, ne ei fraus fiat per *Releuationes* aut dilationes ad QVERELAM priuatorum, vel Ciuitatum, duobus capitibus hâc tertia huius tituli lege occurrit Theodosius M. Primum igitur caput est de RELEVANDO censu eiúsque formâ, denique de ALLEVIATIONE censuum, vt loquuntur. Quod quidem Theodosianæ huius constitutionis vt primum, ita potissimum caput est: Quid, inquam *Inspector*, (de quo est insuper *lex* 9. 11. 12. 14. *infr. h. t.* & *l.* 31. 33. *supr. de annona: l.* 2. *supr. de indulg. deb. l. vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyteut.*) faciendum habeat: quid contra releuari cupiens pati debeat: cui omninò concordat *lex* 14. *infr. hoc tit.* siue priuatus sit is, qui releuari atque imminui censum sibi adscriptum velut nimis grauem postulat, siue tota ciuitas id postulet: De vtroque enim disertè hîc agitur quod à Triboniano interpolatum ancipites reddidit Interpretes, num in priuato an verò in ciuitate casus hic ponendus esset. Eò quod defectos, squalidos, ieiunos fundos sibi esse dicant; vt hæc lex loquitur: vel vt *d. lex* 14. desertos, destitutos: Imò, vt hæc lex initio legis vocat, *Afanticorum mole depressos.* Qua *Afanticorum* voce liquet iam vel ex *hâc leg.* designari fundos squalidos, ieiunos, defectos; sed vox ipsa negotium facessit: Itaque Mainardus in exceptis tentabat *Ansariarum* vel *Ansariorum*, quod vectigalis genus fuit *l.* 1. *Cod. Hermogen. de iure fisci.* Verùm quid cum hoc vectigali nunc, quod etiam non fundorum tributum, verùm mercium vectigal fuit? Tentabat alius *emphyteuticorum.* Tentabat quis aliquando

BIU Cujas

aliquando *Aphoricorum*, quasi ἀφοεικοὶ fundi sint, steriles qui fructus nullos edunt, nullius reditus aut prouentus, vel etiam qui φορῷ seu tributo & censui impares sunt. Verùm vox *Afanticorum* omninò retinenda est vt ἀφαντικοὶ fundi sint *euanidi*, id est steriles, inanes, caduci, fœnei, vt quoque vocantur *l.3. supr. de exaction.* defecti mox *infr.* Nempe à voce ἀφαίτε quod *euanidum* significat: quæ etiam *euanidi* vox propria hâc in re rustica, & vbi de fructibus agitur. Columella *lib. de Arbor. c.17. Nam quæ in proceritatem extenduntur, euanida fiunt, parum fructus ferunt*: vel ab ἀφαύεις, quæ sunt apinæ, afanium res nihili: (de quibus Salmasius, *in Pollionem*, *p.*283. Theodoretus *epist.*42. vocat ψιλὰ παντελῶς, vel ἀκαρπίας φυτοῖς σκιαζόμενα: vocat & τῆς χώρας ἀνήροτον: & ἀπόρους ζυγούς: item ἄπορον ἰσχναίνοντα. ¶ Ergo si quis priuatus, vel si qua Ciuitas, releuationem petat defectorum & euanidorum fundorum nomine, totius patrimonij ad priuatum illum pertinentis, & totius territorij χώρας ad ciuitatem spectantis census agitari debet, & fertiles cum sterilibus *compensari*: Iis enim demum absoluta leuamenta præstanda sunt, qui nonnisi deserta & sterilia euanidáque prædia habent. Quod disertè rursum cauetur *d. l.14. infr. hoc tit.* Atque id est, quod tot aliis *legibus* cautum, vt qui opulentas simul & desertas centurias possidet, ad integrum possessionis modum seu censum teneatur: putà à Valentiniano Sen. *l.10. 17. supr. de annonâ & tributis.* Theodosio M. *hâc leg.* Honorio, *l.14. infr. hoc tit.* & *l.31. supr. de annonâ & trib. l.12. supr. de indulg. debitorum*: Quod tamen aliquando improbauit Honorius *l.12. infr.* Hinc interim apparet, non priuatos tantùm, verùm etiam integras ciuitates de desertis agris subinde conquestas: quod etiam docet *lex* 8. *infr.* Imò & integræ sæpè Prouinciæ, quod de Campaniâ docet *lex* 2. & 12. *in fin. supr. de indulg. debitorum*: eáque de causa Inspectores missi inspiciendæ χώρας quod ex Theodoreti epistolis etiam discimus.

2. Secunda *huius leg.* parte vetat Theodosius SVSPENDI seu DIFFERRI ad tempus solutionem census: id est, ex singulari aliquo priuilegio moram aliquam & dilationem concedi tributario ad tributum soluendum: De quo ipso est quoque *lex* 5. *infr.* Ratione subdita vt elegantissima ita & verissima; *nempe quòd Dilatum ad tempus, aut perpetuò amittatur, aut sub acerbiore reliquorum mole repetatur.* Hoc sensu, Dilationes huiusmodi vel in præiudicium fisci cedere, quandoquidem, quod ita differtur, fermè in perpetuum auferetur: vel in ipsiusmet tributarij cui dilatio tribuitur, quandoquidem reliquis ita cumulatis, acerbior exactio redditur: cuius contrà interest cumulum debiti non nutriri, suáque potius die debitum exigi. ¶ Tandem, non inani coniecturâ ducor *huic leg.* coniungendam alteram Theodosij *l. vnic. Cod. de colonis Thracensibus*: quæ & ipsa ad Rufinum PP. data est sine die & Consule: nam & eâ *leg.* agitur de *releuatis possessionibus* à capitatione humana: de qua dixi ad *l.6. de collat. don.*

IV. * Idem AAA. Rufino PF. P.''

QVI grauatos se'' à Peræquatoribus conquesti'' sunt, & iniusto oneri INPARES esse'' proclamant,'' CONPETITIONIS'' habeant facultatem, vt quid remissum gratia, quid interceptum fuerit fraude, conuincant: & ex eo leuamen accipiant, quod per deformia & criminosa commercia'' sibi INPOSITUM esse deplorant, vt aliis demeretur. Sed'' in eo tempus placuit definiri, *Ne plures frustrà litibus premerentur, si nullis intercepta metis actio tolleretur.*'' Quare cum fuerint traditi codices,'' & completa peræquatio, intra annum, cui'' videbitur, de iniusto onere conqueratur, iniquitatem Peræquatoris accuset, ac præstitam gratiam habitâ competitione'' conuincat: vt quod ei fuerat superfusum,'' ille cognoscat,'' quem debitæ functioni fraus clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore, actio denegabitur: Sequestratis'' Minoribus qui fuerint indefensi, his etiam qui aberunt causa Reipublicæ: Qui tamen ex eo tempore quæ sunt statuta'' custodient, ex quo ad agendum habere potuerint'' facultatem. Dat. III. Kalend. Decembr. Constantinop. DN. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. eod. tit.* Concordat *lex* 5. *supr. de censu.*
'' *Rufinus* PP. Orientis sub Theodosio M. vid. *Prosopogr.* Eidem inscribitur *lex* 3. *supr.*
'' *se esse*, Cod. Iust. Quo nil opus erat.
'' *Conqueruntur*, Cod. Iust. vt ita perpetui iuris *hæc lex* sit.
'' Fortè *sese.*
'' *Proclamant*, deplorant, conqueruntur, vt infr.
'' *Competitio, hâc leg* duobus locis; *l.15. infr. hoc tit.* & *l.4. supr. de censu*: est querela, deploratio, de iniquo censu.
'' Hæc sententia recisa à *Cod. Iust.* his eorum loco subditis: *quod intra annum post codicum oblationem quo videbitur, de iniusto conqueratur onere*, &c.
'' *Codices* sunt Censuales libri.
' grauatum scilicet se existimanti: in Cod. Iust. *quo videbitur.* Malè: quod ipsum tamen de Tribunali Iudicis cuiuscunque Cujacius perperàm accepit.
'' Malè qui substituunt *compensatione.*
'' *superfusum*: id est, supra quàm æquum erat, impositum.
'' *Cognoscat*, pro agnoscat: vid. *Gloss. Theod.*
'' *Exceptis* vocem, loco *sequestratis* substituit Tribonianus. in *Cod. Iust.* Sequestrare est peculiariter semouere.
'' & sic annum.
'' *habuerint.* Cod. Iustin.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE QVERELIS, seu ACTIONE, imò Accusatione & *Competitione*, vt *hâc leg.* bis vocatur (dicamus vt hodie loquuntur APPELLATIONE) aduersus iniquitatem PERÆQVATORVM, & sic aduersus iniquum censum siue adscriptionem, iniustum onus ab his impositum, est hæc constitutio Thodosij M. Scilicet his querelis *hâc leg.* vt Prouincialibus grauatis libertatem relaxat, ita & certas temporis metas huic querelæ ponit: pariter vt Valentinianus Sen. *l. 5. supr. de censu:* Nempe vt Censitores Inspectores (de quo sunt epistolæ *Theodoreti*;) ita & Peræquatores sæpè quid per gratiam remittebant, vel per fraudem intercipiebant, alios iniusto onere grauabant, eísque aliquid *super fundebant*, fraude clandestina, per gratiam, pérque deformia & criminosa commercia, vt loquitur *hæc lex:* de quo sunt præter *hanc leg.* & *d. leg. 5.* duæ insuper *leges hoc tit.* putà *lex 7. & 10. infr.* Itaque subinde de his, vt & Inspectoribus Querelæ Prouincialium exortæ, accusationibúsque eorum voces relaxatæ: Actus eorum aboliti, vt *l. 5 infr.* Pœnáque in hos sancita, *l. 7. 10. infr.* Etsi non iustæ semper de his querelæ, vt patet exemplo Philippi Inspectoris apud Theodoretum *in Epistolis.* Quibus contrà opponenda sunt monita Gregorij Nazianzeni *orat. 9. ad Iulianum* ἐξιστῶν: & Basilij *epist. ad Censitorem quemdam* 352. de officio Censitoris: μηδὲ ὥσπερ ἐν ἀνδραπόδων ἀγορᾷ ἔναι τιμὴν ἀποτίμησιν, ἀλλ' ὡς ἔστι δίκαιον, ἕκαστον ὑποχάραξις· ἡ μηδὲ δωρεὰν ὑποπτήξης, μηδὲ πενίας καταφρονήσης, ἀλλὰ τὸ περὶ λογισμῶν ἀρρεπὲς τεταμένης ἀῤῥεπέστερον φυλάξον τοῖς διοικουμένοις ¶ Ergo querelis Prouincialium & accusationi, vt *hâc leg.* vocatur, κατηγορία, vt Theodoretus, locum dat Theodosius M. sic tamen vt certas temporis metas, certam temporis præscriptionem hisce querelis ponat, prolixiores etiam, quàm Valentinianus suâ constitutione, *d l. 5 supr. de censu.* Nempe præsentibus & maioribus ætate, annum tribuit à die completi census seu peræquationis; Minoribus verò & Absentibus Reip. causâ, itidem annum: verùm ex eo tempore, ex quo agendi facultatem habere potuerint, seu habuerint, id est; ex quo minor ætate maior esse cœperit, absens reuersus fuerit. Quæ duæ Exceptiones hîc notandæ sunt, pariter vt ratio præscriptionis huius annalis, quæ alioquin omnium præscriptionum est: *Ne frustra plures litibus premantur, si nullis intercepta metis actio tolleretur:* Quam elegantem rationem Tribonianus sustulit *l. 5. Cod. eod. tit.* quæ hinc alioquin desumpta est. Cæterùm ad practicam *huius leg.* adde & *l. 5. supr. de censu:* vide Claperium, *causarum fiscalium causa 42. quæst. 2.*

---

v. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Herodi....."

ACTVS Stratoris, qui possessores iuris ENphyteutici" sub Peræquationis colore, turbauit, iubemus aboleri, alio ad id negotium dirigendo: Quem obseruari" conueniet, vt pristinis dominis, si quidem idonei" comprobantur, cuncta restituat: Nobis" verò ad rethibenda" omnia quæ per eum vel suspensa, vel minuta, vel dilata sunt, strenuus excator" incumbat. Si quid etiam latioribus" ac fecundioribus fundis addi in præstatione potest, tenax" Inquisitor incumbat. In omnibus verò, subsignationem facultatium, quæ in huiusmodi Locationibus" prima est quærenda, suscipiat. Dat. XVI. Kalend. Mart. Arcad IV. & Honorio III. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
de hoc vide mox *Commentarium.*
"*29. obseruare.*
"facultatibus: argum. etiam *vers. vltim. hâc leg.*
"pro *Nouis*, dominis scilicet, quibus *pristini domini* opponuntur *supr.*
"restituenda, præstanda.
"Hactenus reponunt nonnulli, *Exactor*, putà Iuretus, *in Symmachum lib 1. epist. 27. p. 59.* Alius ad marginem huius leg. *Exceptor.* Excerpta Mainardi, *Executor.* Primum illud malim: nisi fortè magis placeat *execator*, pro *exæquator*: nam de *Peræquatione* hâc *leg.* agitur. Quod tamen mihi non placet.
"*latioribus.* "*Tenax* pro accurato.
"fundorum emphyteuticorum: de qua locutione fundorum iuris Emphyteutici est *supr. lib. 10. Tit. 3. peculiaris.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. decem constitutiones sequuntur circa censum & peræquationem. Hæc est de EMPHYTEVTICORVM priuatæ rei Principis fundorum locatione, (de quâ alioquin est *Titulus* peculiaris *lib. 10. supr.*) Quâ Stratoris cuiusdam Peræquatoris per Africam iniquis actibus circa id abolitis, qui *possessores* iuris emphyteutici, sub peræquationis colore turbauerat, alium ad id negotium dirigi iubet ab Herode (Africæ Proconsule, de quo mox:) Formâ seu formulâ nouo Peræquatori præscriptâ, eáque quadruplici. I. *Primò* iubet, pristinis dominis seu conductoribus eas possessiones restitui, dummodò facultatibus idonei sint: Scilicet semel locatæ hæ possessiones, penes eos iugiter manere debent, qui priore conductionis iure eas meruerunt, quod à Valentiniano Sen. & Theodosio M. constitutum *l. 3. supr. d. tit. de locat. fund. iuris emphyt.* si modò idonei sint facultatibus, de quo mox. II. *Secundò* iubet, à nouis dominis seu conductoribus quibus Strator emphyteuticas possessiones pristinis ereptas locauerat, exigi, quicquid de Canone seu pensione debita dilatum vel minutum ab eo per gratiam fuerat. III. *Tertiò*

BIU Cujas

iubet, vt nouus Peræquator, lætiorum & fœcundiorum fundorum si fieri possit Canonem seu præstationem augeat. IV. *Quartò* iubet, eorum quibus locandæ sunt hæ possessiones Emphyteuticæ, facultates potissimùm discuti, subsignationem facultatum in omnibus primùm quæri, & suscipi: vtrum videlicet idonei sint conductores, per quos rei priuatæ Principis consultum esse possit. Eo sanè fine etiam fideiussores à nonnullis exactos docet *lex vnic. supr. qui conductores rei priuatæ fideiussores exigi non possunt.* Quod idem obtinuit in conductionibus possessionum, vt ex publico, ita ex Templorum iure descendentium, *l. 4. supr. de locat. fund. iuris emphyt. & Reipubl. & templorum:* vid. & *l. 3. Cod. de omni agro deserto.* ¶ Notandum verò, hanc *legem* inscribi *Herodi*, qui Herodes Proconsul Africæ fuit, vt docet Augustinus *contra Cresconium lib. 3. cap. 56.* qui eius meminit in Donatistarum negotio: & quidem initio iam anni superioris 395. post Consulatum Arcadij ter, & Honorij iterum, 6. Nonas Martias: *In memorato concilio Bagaiensi dies & Consul adscriptus est, non solùm quo decretum Concilij conditum est, verùm etiam ipsius dilationis. Ergo die octauo Calẽdarum Maiarum Post Consulatum Theodosij A. ter consulatu Augustorum Arcadij ter & Honorij iterum* [*ter* delendum] *qui dies est Concilij Bagaiensis, vsque ad octauum Kalendarum Ianuariarum, qui dies est dilationis, octo menses fermè numerantur. Inuenitur autem postulatio apud Herodem Proconsulem, Inde aliquando post dicta, aduersus Felicianum & Pratextatum de Musticanis & Assuritanis locis excludendos: cuius pauca subiunxi. Post consulatum Dominorum Arcadij ter & Honorij iterum* [*ter* hoc del.] *Augustorum sexto Nonas Martias, Carthagine in Secretario Prætorij Titianus dixit,* &c. Idem Augustinus ostendit Theodorum in Proconsulatu Herodi huic successisse, anno sequente 397. De quo Theodori Proconsulatu Claudianus quoque *in Theodori Consulatum:* si modò is Theodorus est. Verùm huic temporum rationi obstare videtur & Inscriptio *huius leg.* & Subscriptio. Nam & *Arcadio & Honorio* ea tribuitur: & consulatus Anno 396. subscribitur. Herodi quoque inscripta Synesij *epistola* 19. quâ is ei commendat aliquem qui ad auri prosecutionem missus fuerat à Curiâ. ¶ Illud ad vltimum monendum errare Loisellum *lib. du desquerpiss. t. 1. cap. 4. num. 22.* cùm ex *hâc leg.* colligit emphyteuticas possessiones peræquationi obnoxias non fuisse. Quod *hâc leg.* non dicitur. Verùm peræquatio tantùm Stratoris improbatur, imò aliàs ad id mitti iubetur.

VI * Idem AA. Hilariano....."

PERÆQVATIONEM omnibus necessariam" esse non ignoramus: Ideóque præcipimus, vt nullus electus, contra iudicium Culminis Tui, Rescribti se priuilegio" alicuius auctoritate defendat: quoniam per cognitos, ac probatos viros, conpendia Prouincialium Iudicum" volumus ordinari." Dat. XIV. Kalend. April. Med. Arcad. IV. & Honor. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.*

"Ex ipsâ *lege* satis patet in Illustri dignitate hunc Hilarianum positum fuisse: ait enim lex, *contra iudicium Culminis Tui.* Fortè an hìc idem *Hilarius PP.* est, cui hoc ipso Anno 396. inscribitur *lex* 22. & 23. *supr. de erogat. mil. ann.* quinimò & *lex* 2. *supr. de conlat. ari.*

"id est, necessariò subeundam.

"*rescripti se aut priuilegij alicuius auctoritate defendat.*

"Irreptitia vox, de quo mox.

"*Ordinari*, propria voce.

COMMENTARIVS.

DE ELECTIONE, seu ORDINATIONE PERÆQVATORIS est hæc Honorij *lex*, quâ ab hoc Munere quenquam electum à PP. excusari Rescripto, aut priuilegio aliquo vetat. Rationibus duabus additis tum *initio* tum *fine legis.* In qua quatuor de Peræquatorum munere & electione obiter obseruanda. 1. Peræquationis munus necessariò obeundum fuisse ab omnibus qui electi fuissent: quod his verbis significari existimo, *Peræquationem omnibus necessariam esse non ignoramus.* Id quod ipsum etiam colligere licet ex *epist.* Basilij 278. *ad Modestum PP.* vt & de censitoris officio ex eiusdem Basilij *epist.* 352. de Discussoris & Inspectoris ex *l. 11. infr.* 2. *Electos* Peræquatores iudicio Præfecti Prætorio: vt docent illa, *contra iudicium Culminis Tui.* Quod etiam disertè docet Theodoretus *ep.* 47. nempe quia & totius census reique Tributariæ ratio ad curam Præfecti Prætorio spectabat, quod etiam ex Zosimo liquet. Quare & si quis ab hoc munere electus excusari vellet, excusari eum à PP. oportuit: quomodo sanè Basilius *dicta epist.* 278. Helladium quendam πρωτεύοντα liberari petit ab hoc munere ὥστε τῆς ἐπὶ τῇ ἐξισώσει φροντίδος αὐτὸν ἀπενδέντα, &c. eóque nomine literas à PP. ad Rectorem Prouinciæ (nam ita locus ille verti debuit,) dari postulat: καταπεμφθῆναι πρόσαγμα τῷ ἄρχοντι τῆς ἐπαρχίας συγχωρῆσαι ἀυτῷ τῶν ἐνόχλησιν. 3. *Cognitos ac probatos* maximè Viros electos ad peræquationis munus; Et verò meminit quoque Basilius *dicta epist.* 278. *ad Modestum PP.* Helladij istius τῶ πρωτεύοντος constituti ἐπ' ἐξισώσει, vt dixi, id est principalis Curiæ. Quod & ipsum de *Censitoris* munere colligere est ex eiusdem Basilij *epist.* 352. & 353. Tandem 4. Peræquatores ideò electi, & per Prouincias destinati, vt *compendia Prouincialium ordinent*, id est, vt prægrauatos leuent, alios non satis grauatos grauent: Quare vox *Iudicum* hìc prorsus irreptitia est: neque enim Peræquatores mittuntur, vt ordinent compendia Iudicum, verùm, vt miserorum Prouincialium.

VII. * Idem

BIU Cujas

VII. * Idem AA. Eusebio PP. F."

PERÆQVATORES, ac Discussores," quorum" nobis data sunt nomina, si incurrerint culpam negligentiæ, vel gratiæ, non solum honorum iacturam, verùm etiam annonarum" in quadruplum multæ" subire debebunt: Ea verò quæ in damnum Prouincialium fuerint accepisse conuicti, in quadruplum cogentur exsoluere. Dat. IV. Kalend. April. Med. Arcad. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. Iust. eod. tit.* Concordat *huic leg.* omninò altera Honorij *lex* 10. *infr.*
"*Eusebius* PP. sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
"*de Discussoribus* fuit *supr. titulus lib.* II. *t.* 26. est & *lex* 10. *infr.*
"hæc absunt à *Cod. Iust.* quia ad historiam horum temporum pertinent.
"an perperàm exactarum, impositarum? Non: nam de iis mox: Verùm annonarum, quas ipsi de publico acceperant: de quo mox plura etiam ex *l.* 10. *infr.*
"*Multam*, Cod. Iust. Quanquam istud ex huius æui Latinitate videatur sustineri posse.

COMMENTARIVS.

DE POENA negligentis vel gratiosi PERÆQVATORIS & discussoris, qui scilicet peræquationem aut discussionem non ex fide gesserunt, est hæc Honorij constitutio, vt & altera similis *lex* 10. *infr.* Nempe triplici pœnâ eos persequitur: 1. *Honorum* iacturâ, seu Codicillorum ablatione: Nempe Comitiuâ fermè, & quidem primi ordinis Peræquatores & Discussores decorari soliti, de quo fidem faciunt *tres postremæ huius tit. leges*, vbi pleniùs dicetur, & *lex vltim. supr. ad leg. Iul. de ambitu.* 2. Annonas in quadruplum soluere iubet: id est vt explicatiùs habet *d. lex* 10. *refundere quæ perceperunt emolumenta*, nempe quæ è publico acceperunt: Vnde apparet, etsi Peræquatoris munus necessarium esset, attamen emolumenta seu annonas & salaria quædam eos è publico accepisse. Porrò *d. l.* 10. Honorius non iam quadruplas has annonas restitui iubet vt *hâc leg.* verùm duplas tantùm. 3. Tandem accepta in damnum Prouincialium, in quadruplum exsoluere iubet *hâc leg.* & *l.* 10. si videlicet rapacitate plectendâ à Prouincialibus aliquid abstulerint; vt loquitur *d. lex* 10. si Prouinciales concusserint, dum videlicet à miseris illis pecunias exigunt & accipiunt, aliàs eos prægrauaturi. De quo ipso concussionis genere est & Valentiniani Sen. *lex* 5. *supr. de iis quæ administrantib.* De discussorum nominatim concussione, eiúsque pœnâ, dixi semel plenè ad *l.* 1. *supr. de discussorib.* Notanda interim hîc duplex Quadrupli pœna, & quidem in eodem facto: Quadrupli inquam annonarum acceptarum, in fisci commodum; & Quadrupli emptorum, in priuatorum vtilitatem.

VIII. * Idem AA. Eutychiano PF. P."

QVI per INPOTENTIAM" fundos opimos ac fertiles occuparunt, cum quæstuosis vberibúsque pro rata portione suscipiant infœcundos." Quoniam itaque Legati Hieropolitanæ ciuitatis" succisos" esse" prosecuti" sunt, huiusmodi possessionum retentatores cum opimis fundis &" minus idoneos suscipiant: quo eiusmodi æqualitate seruata, & antedictæ Curiæ vires possint in posterum respirare, & fisci" indemnitas custodiri. Dat. Non. Mart. Constantino. Honorio. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex* 10 *Cod. de omni agro deserto: & quando steriles fertilibus imponantur*: ad hunc *Titulum* non malè refertur: pariter vt *lex* 4. 31. *supr. de annon. & trib.* quæ in eodem ἐπιβολῆς argumento versantur: quia scilicet Inspectore misso id fiebat, & ob tributorum præstationem.
"*Eutychianus* PP. sub Arcadio; Orientis scilicet vid. *Prosopogr.*
"*Impotentia* est impressio, violentia quam adhibent & intentant Potentiores infirmioribus.
"*ex eadem substantia*: hoc additum *Cod. Iust.* cæteris omnibus resecatis.
"& nominatim *Curiæ*; vt docent extrema *Legis.*
"debilitatos, attritos.
"*sc. sese.* "id est, allegarunt.
"id est, etiam.
"id est, tributorum præstatio, *l. vnic. in fin. supr. de Saturianis.*

COMMENTARIVS.

DE ἐπιβολῆ est hæc Arcadij Imp. constitutio: de quâ plenè dixi ad *l.* 4. *supr. de annonâ & tributis*: id est, de Addicendis adiiciendis fœneis, defectis, sterilibus, infœcundis fundis, iis qui opimos & fertiles ad se traxerunt per *impotentiam*; vt ita illorum quoque nomine fisco censum seu tributū præstent: Nempe *Potentes* quidam, captatis aliorum necessitatibus optimos &

BIU Cujas

opimos fundos ad se perttrahebant, relictis sterilibus penes veteres dominos, vnde fiebat, vt defectos tantùm fundos habentes, censum præstare non possent. Igitur collapsâ exinde quoque re tributariâ sæpè ad hanc ἐπίκολλω deuentum, seu *Æqualitatem*, vt *hâc leg.* vocatur, quâ steriles quoque fundos, eorúmque adeò onera & tributa in se susciperе opimorum domini cogebantur. Id quod *hâc* quoque *leg.* fit ab Arcadio: Idque ad Legationem & querelam ciuitatis (de cuiusmodi Legatione fuit quoque *lex 3. supr.*) *Hieropolitanæ*, (Quod de Hieropoli in Syriâ accipio, quæ & *Hierapolis*, & *Hieropolis* teste Stephano: de eadem est & *lex 2. infr. de venat. ferarum:* & *lex 1. supr. de Numerariis:*) ad Legationem inquam Hieropolitanæ ciuitatis & *Curiæ*, vt docent *extrema Legis:* non tantùm, quia Legati de Curiâ missi, de quo *tit. de Legatis*, *supr.* verùm quia Curiæ & Curialium fundi optimi proculdubio per impotentiam in potentiores transierant, atque ita Curiæ vites succisæ & attritæ fuerant: simul & in fraudem rei tributariæ. Ob quam causam hæc ἐπίκολλη nunc fieri iubetur, pariter vt Anno proximè 399. ab Honorio, *salua tributorum præstatione, l. vnic. in fin. supr. de Saturianis.*

IX. * Idem AA. Messalæ PF. P.''

QVONIAM ex multis Gentibus'' sequentes Romanam felicitatem se ad nostrum Imperium contulerunt, quibus terræ Læticæ administrandæ'' sunt, nullus ex his agris aliquid, nisi ex nostra Adnotatione mereatur. Et quoniam aliquanti'' aut amplius quam meruerant occuparunt, aut conludio Principalium, vel Defensorum, vel subrepticiis Rescribtis, maiorem quàm ratio poscebat terrarum modum sunt consecuti, Inspector idoneus dirigatur, qui ea reuocet quæ aut malè sunt tradita, aut inprobè ab aliquibus occupata. Dat. Non. April. Med. Theodoro v. c. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
'' *Messalæ* PP. sub Honorio Italiæ scilicet, Illyrici, & Africæ: vid. *Prosopogr.*
'' Alamannis, Sueuis, Francis, Gothis: de quo *mox.*
'' Distribuendæ & distributæ colendæ: vel legendum, *à quibus.*
'' *Aliquanti*, pro *aliquot*, *aliqui*: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

DE æquabili terrarum LÆTICARVM DIVISIONE, est hæc Honorij constitutio. In quem finem is Inspectorem nunc mitti iubet, qui videlicet maiorem terræ modum nonnullis traditum, vel ab iis occupatum reuocaret. ¶ *Terræ Læticæ*, sunt agri qui *administrandi* seu colendi dabantur iis qui ex *Gentibus*, seu Gentilibus (de quibus vid. *l. vnic. supr. de nupt. Gentil.*) Romanam felicitatem sequentes, sese ad Imperium Romanum, ac nominatim Occidentis contulerant, vt vel *hæc lex* ostendit: Qui & ipsi *Læti* dicebantur: à quibus & *Læticæ terræ dictæ*, quas quidam malè Lætícas, dictas aiunt, desertas, incultas, *Ledich*. Horum *Lætorum* mentio fit in Valentiniani Senioris constitutione Anno 399. putà *l. 10. supr. de Veteranis:* vbi de his *Lætis* dixi plenè: & in altera *Honorij* constitutione, putà *l. 12. d. tit. de Veteranis:* quæ quidem proximo anno 400. data est ad Stiliconem Magistrum vtriusque militiæ. Igitur Gentiles hi coloni *Læti* dicti: Quorum meminit quoque Eumenius, *Tuo Maximiane Auguste nutu, Neruiorum & Treuirorum arua iacentia Lætus postliminio restitutus, & receptus in leges Francus excoluit.* Sub hác verò conditione hi Læti fuêre, híque terræ Læticæ administrandæ dabantur, vt delectibus obnoxij essent, & Legionibus inserérentur: seu sub lege seruitij militaris vt docent *d. lex 10. & 12.* & Ammianus Marcellinus *lib. 21.* & variis locis *Notitia Imperij:* ita quidem vt vel de Gentis suæ nomine hi Læti internoscerentur, & denotarentur: hinc *Læti-Alamanni* Sarmatæ, *d. l. 12. sup. de Veteranis:* Læti Teutoniciani, Sueui, Franci: de quibus *Notitia Imperij*. Vel de regionis nomine, in quam Læti translati, hinc Læti Batani, Lingonenses, Neruij, in eadem *Notitiâ Imperij*. Porrò huiusmodi Læti potissimùm fuêre in Galliâ, vt ex *Eumenio*, *Ammiano Marcellino*, *Notitia Imperij* liquet: Quæ causa est, cur Zosimus dixerit Λετὸς ἔθνος Γαλατικὸν *lib. 2. p. 696.* de quo Zosimi loco plura dixi ad *d. l. 12.* Et aliqui tamen etiam in Italiâ fuêre, de quo mox.

Cæterùm obseruandum valdè, quod Honorius *hâc leg.* quæ data est Anno D. 399. ait, ex multis gentibus secutos tum nonnullos Romanam felicitatem, se ad Occidentis Imperium contulisse: Nempe hoc illud est quod hoc ipso Anno 399. Claudianus *lib. 1. in Eutrop.* scribebat.

——— *tum fortè decorus*
Cum Stilichone gener [Honorius] *pacem implorantibus vltrò*
GERMANIS responsa dabat, legésque *CHAYCIS*
Arduus, & flauis signabat iura SVEVIS:
His tribuit leges, his obside fœdera sancit
Indicto, bellorum alios transcribit in vsus,
Militet vt nostris detensa SICAMRIA signis.

Et mox:

Ante pedes humili FRANCO, tristique SVEVO
Perfruor, & nostrum video Germanice Rhenum.

Exinde scilicet vbi Stilico in Galliam missus fuit, Barbaræ tum Gentes, Rheni accolæ, aliíque interiores, veluti, Franci, Alamanni, Sueui, ad Romanum Imperium sese certatim contulêre; inde iam Stiliconi inscripta Anno prox. *lex 12. supr. de erog. mil. ann.* vbi Lætorum-Alamannorum disertè mentio fit. Porrò Alemanni non tantùm Galliæ, verùm etiam Italiæ vicini erant. Itaque & huiusmodi Lætis terræ Læticæ in Italiâ administrandæ datæ, quò pertinet *hæc lex:* vt & Ammiani

BIU Cujas

miani locus *lib.*28. *p.*404. in Gestis Anni 370. *Alemannos*, inquit, *gentis antedictæ* [Burgundiorum] *metu dispersos aggressus per Rhætias, Theodosius eâ tempestate Magister Equitum, pluribus cæsis, quoscunque cepit ad Italiam iussu Principis misit, vbi fertilibus* [*g. infertilibus:* similis error apud Vopiscum *in vit. Aureliani, p.*225.] *agris acceptis iam tributarij circumcolunt Padum.* ¶ Nunc ad rem. Huiusmodi igitur Gentilibus agros quosdam certâ conditione, certis limitibus adsignatos Principis adnotatione iam liquet: aliter atque militibus nonnullis occupatoria conditione relicti, in sp. *l. vnic. supr. de rei vindicat.* vbi vid. quæ notaui. Verùm cùm hoc tempore quidam ex his maiorem agri modum accepissent, vel occupassent, vel subreptitiis rescriptis, vel conlusione Principalium, vel Defensorum, Honorius *hâc leg.* id reuocari iubet misso Inspectore: proculdubio quia in dies plures huiusmodi Gentiles sequentes Romanam felicitatem, se ad Imperium Romanum conferrent. ¶ Quam autem *Romanam felicitatem* prædicat Honorius, eam euentus destituit; neque enim aliunde magis certa pernicies Reipub. Romanæ incubuit & in Occidente, & in Oriente, quàm ex Barbarorum colluuione: Quod Synesius *de regno* ad Arcadium scribens hâc ipsâ tempestate rectè vaticinatus est de Orientali Imperio: idque etiam sensit Socrates, *lib.*4. *c.*34.

x. * Idem AA. Longiniano PF.P.''

PEr hoc quinquennium'' multos Comites'' ac Peræquatores, necnon etiam Discussores per diuersas Prouincias constat esse directos, quos nihil profuisse vtilitatibus publicis cognouimus: Ideóque Sublimitas Tua eorum actus diligenti examinatione perpendat, & si quos neglegentes inuenerit iuncta curasse, ablatis Codicillis'' primitùs & refusis, faciet in duplum quæ perceperunt emolumenta rethibere.'' Si quos verò rapacitate plectendâ à Prouincialibus aliquid abstuliſſe constiterit, directa in quadruplum rethibere compellas. Dat. v. Id. Febr. Rauen. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Concordat huic *lex* 6. *supr.*
''Italiæ: cui hoc ipso Anno inscribuntur duæ præterea *Leges*, putà *lex* 2. *supr. de nauib. non excus. lex* 15. *supr. de desertoribus.* Meminit Zosimus *lib.*6. *p.*809.
''ab Anno Domini 401.
''cum Comitis dignitate Peræquatores: de quo ad *l.*11. *prox.* & *tres postremas leges.*
''honorum, veluti Comitiuæ.
''pro *redhibere*, hîc & mox rursum.

COMMENTARIVS.

DE POENA iniqui Peræquatoris & Discussoris est hæc *Honorij* constitutio, similis alteri eiusdem *Honorij* constitutioni ante decennium latæ, Anno 396. putà *legi* 5. *supr.* vbi dicta ad *hanc leg.* sufficiant. ¶ Notabilis inter alia *hæc lex* est, eò quod bene vel secus gesta à Peræquatoribus, pariter vt ab Inspectoribus, à Præfectis Prætorio vel firmata, vel in disquisitionem vocata, expressè docent, etsi id appareat quoque argumento Inscriptionis, *l.*4. & 7. *supr.* Quod & ipsum discimus ex Theodoreti *epist.*42. ad Constantium PP. quâ postulat, vt contra calumniam, cuiusdam Philippi Inspectoris inspectionem: vt & 44. & 47. Nam & à Præfectis Prætorio hi delegati, vt idem testatur *epist.*47. quò pertinet etiam *lex* 6. *supr.* Etsi ab administratoribus quoque Prouinciarum electi: vt docet *lex prox.*11.

XI. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF.P.''

CVNCTIS per Prouincias Administratoribus'' nostra insinuetur præceptio, vt si quando è Republica visum fuerit, Discussiones Inspectionésque,'' aut aliquid simile agitari, ei iniungant qui Vicarianæ potestati, Comitiuæ Orientis, aut Augustalitati'' parendo statuta peregit stipendia: Ita vt si quis ex his quos palàm expressimus super hoc officij munere excusando nostrum impetrauit Oraculum, aut post elicuerit, nequaquam id admittatur. His enim ita ritè digestis, & ab hominibus ignaris'' administrabuntur publica munia, & altiores'' adque inhabiles fortunæ homines incompetentia obsequia declinabunt. Dat. x. Kal. Febr. Constantinop. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Fortè iungenda huic *lex* 16. *Cod. Iust. de Episcopis Eccl. & Cler.* quæ & ipsa est de Censu.
''*Anthemius* PP. Orientis, vt sub Arcadio antea, ita & nunc sub Theodosio Iun. Ann. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. vid. *Prosopogr.*
''Rectoribus Prouinciarum.
''Inspectio *hâc leg.* & *l.*14. ἐποψία non vno loco Theodoreto.
''intelligit Vicarios Asiæ, Ponticæ, Thraciarum.
''Præfecti Augustalis dignitati. ''*g. gnaris.* ''veluti Illustres.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE ELECTIONE Discussoris, Inspectoris, & similium, est hæc Theodosij Iun. constitutio, pariter vt de electione Peræquatoris, Honorij *lex 6. supr.* Et hâc quidem definitur, ex quonam hominum genere hi eligi possint: Nempe ex iis qui vel Vicarij fuerint, fortè Asiæ, Ponticæ, Thraciarum; vel Comites Orientis, vel Præfecti Augustales: Nempe quia à *gnaris* publica hæc munia administrari publicè interest, seu vt loquitur *lex 6.* per *cognitos & probatos viros*: & sic ab illis qui Diœceses rexêre: Non verò ab aliis qui designantur *sine leg.* siue altioris fortunæ.

Ergo spectabilibus hoc *Inspectoris* & similia munia imposita hoc tempore: quod etiam firmatur *l.15. infr.* & exemplo Philippi Inspectoris Spectabilis viri sub eodem Theodosio apud Theodoretum *epist.42.44.47.* Vnde & Comitiuâ hi ornati, *l.10. supr.* & quidem primi ordinis, *tribus potissimis legibus huius tit.* ¶ Porrò in tantum illis hæc munia deferri iubet Imperator, vt ne Principis quidem Rescripto ab iis eos excusari velit: Igitur, vt Peræquationis munus necessarium fuit, non obstante Principis rescripto, *d. l.6.* ita & Discussionis & Inscriptionis quoque *hâc leg.*

¶ Illud interim ex *hâc leg.* obseruandum, Discussores, Inspectores, hisque similes electos à Rectoribus Prouinciarum, qui quandoque tamen vel à Principe destinati, vel à Præfectis Prætorio electi: de quo *superioribus legibus.*

XII. * Idem AA. Ioanni PF. P.''

LOCA, quæ præstationem suam implere non possunt,'' præcipimus Adæquari, vt quid præstare possint, merâ'' fide, & integrâ veritate, scribatur, id verò quod impossibile est, è vasariis'' publicis auferatur. Et primò quidem veteribus dominis adscribi prædia ipsa conueniet: quorum si personæ eorúmve hæredes non potuerint repperiri, vicinos vel peregrinos volentes, modò vt sint idonei,'' dominos statuendos esse censemus. ¶ In tantum autem omnium animos beneficiis prouocamus, vt id quod defectæ possessioni Inspectoris arbitrio adscribitur, biennij immunitate releuetur, vt'' nec idonea prædia alterius glebæ sarcinâ in posterum prægrauentur. Dat. VIII. Id. Iun. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS. [413.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustin.*
''*Ioannes* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
''id est, quæ *defecta* sunt, vt *fin. leg.*
''*Mera* fides: similiter *l. omnium 19. Cod. de testamentis*: quæ eodem *Anno* data, & ad eundem *Ioannem PP.* Similia alia apud Symmachum, & *ibi* Iuretum *lib.2, epist.2.* vide quæ noto ad *leg.6. supr. de testam.*
''de *Vasariis* his mox dicam.
''Eadem taxatiua, *l.5. supr.*
''hæc vox meliùs induceretur.

COMMENTARIVS.

CIRCA DEFECTAS possessiones nouam Adæquationis & census formam inducit *hâc leg.* Honorius Imp. improbata ἐπιζοχῇ, de quâ *l.8.* item improbata Compensatione, de quâ *l.3. supr. hoc tit.* 1. Scilicet discuti, inspici vult exactè, & vt loquitur *lex*, merâ fide & integra veritate, quid & quantum loca illa defecta afferre possint, atque eum præstationis modum libris Censualibus inscribi, qualis qualis ille sit. 2. Exinde ita æquabiliter censitos fundos defectos adscribi vult dominis vel hæredibus eorum: his demum non repertis, vicinis, vel etiam *peregrinis*, id est, extra territorium positis volentibus. Quod vtique adsignationis genus nulli graue esse poterat, quandoquidem nonnisi is census modus iam adscriptus esset, quem ingenium reditúsque loci ferre poterat. 3. Quinimò etiam ab æquabili quamlibet isto censu biennij, adhuc immunitatem dominis quibus illi adscriberentur, tribuit: vt ita scilicet spatium haberent, defectam possessionem excolendi, & ad frugem reducendi. Tandémque concludit, non probari sibi ἐπιζοχὴν, aut Compensationem: Quo vtroque genere idonea prædia alterius glebæ (sterilis videlicet) sarcinâ prægrauabantur. Breuiter, suum censum quemque fundum sufferre deinceps vult Honorius, sed moderatum, & Adæquatione factâ: in quantum præstare possunt.

¶ Superest videamus, quid sint *hâc leg. Vasaria publica*, è quibus auferri iubet Honorius præstationis modum impossibilem: econtrà in iis scribi iubet quid reuerà præstare possint. Sunt igitur *Vasaria* publica, vt ex *hâc leg.* apertissimè liquet, libri Censuales. Quod etiam ex Plinio *lib.7. c.49.* clarissimum est; vbi de Longæuis agens è Vasariis exempla adfert, in quæ ij qui in censum nomina sua profitebantur ætatem quoque suam edebant, seu deferebant. *Accedunt experimenta, & exempla recentissimi CENSVS, quem intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani Pater Filiúsque Censores egerunt: Nec sunt omnia VASARIA excutienda: mediæ tantum partis inter Apenninum Padúmque ponemus exempla: Centum viginti annos, Parmæ tres edidêre: Brixelli, vnus CXXV.* &c. Cassiodorus quoque vbi de Defectæ possessionis releuatione pariter agit, *lib.7. var.45. Decernimus, vt tot solidos Tributario supradictæ possessionis, datis præceptionibus ad eos quorum interest, ita faciatis de Vasariis publicis diligenter abradi, vt huius rei duplarum vestigium non debeat inueniri.*

Alioquin

BIU Cujas

Alioquin *Vasarium* quoque olim, pro pecuniâ, quæ publicè ex ærario data Magistratibus in Prouincias euntibus, ad comparandum equos, mulos, vasa, supellectilem, cæteráque quæ Magistratus instrumentum implerent: de quo Cicero *in Pisonem*: Cur autem *Vasarium* dictum? Istud est quod nescio: vid. Forner. 4. *Quotid.* 25. &c. Vasa pro re familiari & supellectile, Seneca 1. *de benefic. Nomina facturi diligenter in patrimonium & vasa debitoris inquirimus.* Apud Gratium *v.* 219. Vasa pro supellectile venatoria;

——————*nec sibi turbam*
Contraxit comitem nec vasa tenentia longè.

Frontinus *Stratagem. lib.* 4. *cap.* 1. cultrum inter vasa pariter retulit. Interpres & *coll. Leg. Mosaicæ.* Si immiserit super eum aliquod vas ex insidus: Sed & cætera in re militari inter contubernia vsurparunt: vnde & *vasa conclamare*, & *conuasare*, apud eos legimus. Hinc iámque paulatim, vt significationes verborum augentur, vasa pro facultatibus quibuslibet: & vasaria, *Breues* vasorum, quibus vasa cuiusque describuntur.

XIII. * Idem AA. Vrsacio Com. R. P.''

DE ÆQVATIONEM Agapij in perpetuum manere censemus. Dat. IV. Non. Iul. Rau. Theod. A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex*, ceu Historiæ huius temporis adscripta, à *Cod. Iust.*

''*Vrsacius* Comes R. P. sub Honorio. Eidem inscribitur Anno 414. *lex* 2. *Cod. de off. Com. S. Palat.* seu *lex vltim. Cod. de offic. Com. rer. priuat.* & Anno proximo 417. *lex vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* quæ & ipsa agit de Peræquatore.

COMMENTARIVS.

DE ÆQVATIONEM ab Agapio quodam Peræquatore factam *hâc leg.* ita confirmat Honorius, vt eam in perpetuum manere iubeat: Pariter vt *l. vltim. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* quæ eidem Vrsacio Comiti R.P. inscribitur; peræquatoris generalis factum valere iubet, non verò impetrati alicuius Inspectoris specialis. De simili alioquin ἐπόψιος Inspectionis totius Regionis alicuius vrbi respondentis confirmatione, v. Theodoretum ab *epist.* 42.

XIV. * Idem AA. Sebastio Com. primi ordinis. Post alia.

SI qui aliarum'' possessionum dominus desertum prædium suum *inspici* fortè voluerit, vniuersa loca quæ possidet, etiamsi idonea sunt, peragrari patietur, vt sarcina destitutæ possessionis, inquantum Inspectio'' deprehenderit, possit melioribus sociari, peræquatóque omni patrimonio, nihil de desertis posteà conqueratur. Tantùm enim his prædiis aperta & absoluta leuamenta præstamus, quorum aut domini omninò non extant, aut paupertate mediocres ipsa tantum prædia habere monstrantur. Dat. Prid. Id. Mart.'' Rau. Honorio A. XI. & Constantio II. COSS. [417.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ porrò sunt inter se hæ tres *Leges* sequentes iisque coassanda *lex* 13. *supr. de Senatoribus*, & *lex* 9. *supr. de præd. Nauicular.* Imò & *lex vlt. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* etsi *Vrsacio Comiti R.P.* inscribatur. Huic concordat *lex* 3. *supr.*

opimarum, fœcundarum, idonearum.

''Inspectio *hâc leg.* & *l.* 11. *supr.* ἐποψία sæpè apud Theodoretum.

''Ita quoque *duab. legib. sequentibus*: at enim *d. l.* 13. *supr. de Senatorib.* & *l.* 4. *supr. de præd. nauicul.* & *l. vlt. supr. de locat. fund. iuris emphyt.* Maij.

XV. * Idem AA. Sebastio Com. primi ord.

COMPETITIONIS'' obreptione secluſa, aput eum possessio firma permaneat, qui à Peræquatore semel eam traditam fuisse constiterit. Reliqua verò temporis anteacti à nouo domino fiscum postulare non patimur: *ne alterius culpâ alter incipiat subiacere dispendio.* Si quis verò priuatus, aut obligatam sibi possessionem, quæ deserta hucusque permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure confirmat, allegationes suas sine mora, vel per se, vel per aliam personam legibus ordinatam aput'' Spectabilitatem Tuam publicare debebit: ita vt si æquitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata possessio, is qui eam à Peræquatore susceperat,'' rei melioratæ receptis'' subleuetur expensis. Verùm ne sub specie litis dominationis'' semel constitutæ turbentur, duorum'' mensium spatium censemus debere seruari, intra quod is qui putat sibi rem probabili

BIU Cujas

babili ratione competere, debitas exerat actiones. Quòd si tempus adscriptum silentio fuerit interueniente transactum, nullum penitus repetendi volumus esse principium. Quòd si quis eo tempore, quo Peræquator prædium alicui addicit de suo iure vel per se, vel per homines suos non crediderit actitandum, duorum" mensum curriculis euolutis in perpetuum conquiescat, &c. Dat. Prid. Id. Mart. Rau. Honorio XI. & Constantio II. COSS. [417.]

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. Iust. de censibus & censitoribus.*
"vid. *leg.... supr....*
" *Apud Spectabilitatem tuam*, hæc induxit Tribon. vid. quæ notaui ad *l.* 11. *supr.*
"*manifestare*, Cod. Iust.
"*susceperit*, Cod Iust.
"*susceptis*, Cod. Iust.
"pro *dominationes*, vt est in *Cod. Iust.*
"*Sex*, Cod. Iust.
"*Sex*, Cod. Iust.

XVI. * Idem AA. Sebastio Com. primi ordinis. Post alia.

ILLA quæ ante viginti" retrò annos speciali inpetratione diuersis petitionibus Inspecta claruerit, ab Spectabilitate Tua conuenit iterare," quatenus aliorum cessante iudicio intra Prouinciam sibi commissam tuo omnio finiantur arbitrio. Eas quoque possessiones quæ ante viginti similiter annos speciale beneficium de recisione meruerunt, studiosè peragrare debebis, vt vtrum veræ" sint postulata remedia, vel his aliquid deceat functionis adiungi, æstimatio fida demonstret; &c. Dat. Prid. Id. Mart. Rau. Honor. A. XI. & Constantio COSS. [417.]

NOTÆ.

Abest à *Cod. Iustin.*
"ab Anno Domini 398.
"*Sc. iterari.* "*Sc. vera.*

COMMENTARIVS.

FORMVLA, seu MANDATA Honorij Imp. continentur *his tribus legibus*, vt & *tribus aliis*, quæ his sociandæ veniunt: putà *l.* 13. *supr. de Senatoribus & glebali coll.* & *l.* 9. *supr. de prædiis nauicul.* (Imò & *l.* 7. *seu vltim. supr. de locat. fundorum iuris emphyteutici:*) quæ viro Spectabili Sebastio Com. primi Ordinis Peræquatori & simul Inspectori in Prouinciam quandam misso, ad inspicienda prædia & peræquanda ab Honorio Imp. data sunt Anno D. 417. Quem *Peræquatorem generalem* disertè vocat *d. l.* 7. *seu vlt. de locat. fund. iuris emphyt.* Et ad peræquationem faciendam studiosè peragrare vniuersa loca iubet *l.* 14. & *l. vltim. hoc tit.* & inspicere: *d. l.* 14. & *d. l. vltim.* & discutere, *d. l. vlt. de locat.* ¶ *Prouincia* autem in quam hic Peræquator missus quam indicat *l. vlt. hoc tit.* videri possit Prouincia Africa, argumento eius quod de Nauicularia functione & prædiis nauiculariorum hâc ipsa constitutione agitur, *dict. l.* 13. *de Senatorib.* & *d. l.* 9. *de præd. nauicular.* ¶ Igitur missus ab Honorio hic in Prouinciam Inspector & Peræquator, Sebastius Comes primi ordinis, id est, cum Comitiuæ primi ordinis dignitate, quod & aliàs factum docet *lex* 10. *supr.* de qua dignitate fuit *supr. lib.* 6. *titulus peculiaris:* ad peræquationem faciendam. Hisce Mandatis instructus, quæ varia capita in se continent: ad eum videlicet finem vt inspectis peræquatísque fundis, peræquato modo censuum, partim fisci vtilitati consultum esse posset, partim verò possessoribus, per iusta remedia, recisiones, releuationes censuum, pensionúmque. Nos ea hîc omnia atque ordine sub vnum conspectum nunc dabimus: quæ quatuor summis Capitibus constant.

¶ Primum horum Mandatorum caput respicit DESERTOS, seu DESTITVTOS, defectos, fœneos, steriles, afanticos fundos, quorum nomine querelæ potissimùm exortæ: quò spectant ex eâ formulâ *quatuor leges*, putà *lex* 14. 15. *hoc tit. lex* 13. *supr. de Senatoribus: lex* 9. *de nauicular.* Quid igitur Sebastio Peræquatori circa hæc facto opus esset, quid iuris deinceps in his obseruandum, *quatuor illis Legibus* continetur: sub hâc distinctione: 1. Vel desertos illos fundos domini possident cum aliis opimis, & idoneis, & tum Compensatio quædam instituenda, exæquato patrimonio, vt sic in vnum collato omni patrimonio Peræquator videat quid facto opus sit, an tales sint vires aliorum fundorum, vt sterilium pensioni nihil detrahendum sit, an verò detrahendum adhuc aliquid: de quo Compensationis, Sociationis, συνκολλῆς, Peræquationis totius patrimonij genere est quoque Valentiniani Sen. *lex* 10. 17. *supr. de annonâ & tributis:* Theodosij M. *lex* 3. *supr. hoc tit.* Honorij non tantùm *hâc leg.* 14. *hoc tit.* verùm & *l.* 31. *supr. de annonâ & tribut. l.* 12. *supr. de indulg. debitor.* quod tamen ipse aliquando improbauerat, *l.* 12. *supr. hoc tit.* Vt proinde septem hâc de re Constitutiones *hoc Codice* occurrant. Et hæc de desertis prædiis quæ domini cum aliis opimis possident. 2. At si paupertate mediocres ipsa tantùm seu sola prædia deserta possideant, tum his aperta & absoluta leuamenta præstari iubet Honorius, seu à censu releuari, *l.* 14. *h. t.*

Et

BIU Cujas

Et hæc quidem de desertis agris, qui penes dominos sunt.

Si verò eorum domini non extent, tum nouis dominis desertos hos agros *Addici* seu à Peræquatore tradi iubet: Sub his Legibus: 1. Vt penes eos firmiter maneant, omni aliorum petitione, omni subreptione submota: *l. 15. hoc tit.* 2. Vt Reliqua præteriti temporis noui domini non soluant: *d. l. 15.* de quo dixi ad *l. 1. supr. de fisci deb.* 3. Vt tamen Ius aliquod in iis fundis prætendens intra bimestre audiatur, *d. l. 15.* atque adeò si priuatus quis obligatam fortè sibi seu hypothecæ nexam possessionem illam desertam, aut ex aliquo titulo deberi sibi probauerit, à nouo domino cui Peræquator eum tradidit, eam recuperet, meliorationibus tamen nouo domino restitutis: post bimestre tempus neminem audiri vult: Quod præscriptionis bimestris genus obseruandum, quod tamen Tribonianus in sex menses mutauit. 4. Ita sterilem fundum nouo domino peræquationis sorte addici vult Honorius, vt si olim fundus ille Senatoriæ glebæ præstationi obnoxius fuerit, à glebæ præstatione immunis deinceps sit: quæ sententia est *d. l. 13. in pr. supr. de Senatorib. & glebali collat.* 5. Contrà, si nauali functioni obnoxius fuerit hic fundus, & hunc naualem functionem sustinere deinceps vult, aliis oneribus liberatum: quæ sententia est *d. l. 13. in fin.* Nauali scilicet functioni, cùmprimis necessariæ, nihil detractum vult Honorius: Imò in omnibus custodiri vult: in tantum etiam, vt intra 20. hos annos, ab Anno videlicet D. 397. fundos sub hasta publicè distractos, & à nauali functione liberatos, ad eam rursum deuocari teneâtque velit: quæ sententia est *d. l. 9. supr. de prædiis nauicular.* Et hæc de fundis desertis, defectis.

Secundum huius formulæ seu Mandatorum caput respicit RELEVATOS olim speciali indulto & inspectione fundos. Nempe non vsquequaque huic releuationi, seu recisioni stari vult Honorius Imp. verùm intra hos pariter 20. annos (vt *suprà* in sp. *l. 9 de prædiis nauicular.*) releuatos recisos fundos Sebastium Peræquatorem inspicere vult, vt æstimet num postulata remedia vera sint, an verò horum census augeri debeat: quæ sententia est *legis vlt. hoc tit.*

¶ Tertium caput respicit fundos EMPHYTEVTICOS rei priuatæ, eorúmque locationem: Igitur hos tantâ pensione seu canone releuari posse definit Honorius à Peræquatore, quantâ functione alios fundos subleuauerit: quæ sententia est *l. vltim. in princ. supr. de locat. fund. iuris emphyteut.* Quæ & ipsa huic nostræ sociando venit, etsi alij inscribatur; putà *Vrsacio Com. R. P.* nempe quia caput illud res priuatas respicit. ¶ Et hæc quidem ita in specie. Eam porrò generali clausulâ auctoritatem huic Sebastio Comiti primi ordinis Inspectori & Peræquatori à se misso tribuit, vt neque Comitis R. P. iussione quicquam opus hâc parte esse, imò nullas eius partes esse definiat *d. l. vltim. in princ.* in huiusmodi circa emphyteuticos fundos peræquatione, cum tamen aliàs Emphyteutici fundi sub eius dispositione fuerint: de quo *eo tit. de locat. fund. iuris emphyt.* Tandem eam huius *Generalis* Peræquatoris (sic eum vocat) auctoritatem esse vult, (cui etiam *probatissimi* elogium tribuit:) vt aduersus eius definitionem, specialem Inspectorem à se ab aliquo impetrari vetet, qui fortè definita ab eo retractet: quæ sententia est *d. l. vlt. in fin. supr. de locat. fundor. iuris emphyteut.* ¶ Cæterùm, quemadmodum *his Legibus* Sebastij Com. ordinis primi generalis Inspectoris & Peræquatoris mentio fit: ita & Stratoris Peræquatoris, *l. 6. sup.* Agapiti, *l. 13.* Philippi etiam Spectabilis Viri Inspectoris mentio apud Theodoretum, *epist. 42. 44. 47.*

BIU Cujas

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVSQVARTVS.

QVI TOTVS EST

De iis quæ ad præcipuarum VRBIVM in orbe Romano (puta Romæ, Constantinopoleos, Alexandriæ, aliarúmque) corporatos, *Politiam*, vt vocant & *Priuilegia* pertinent.

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De Decuriis Vrbis Romæ.*
II. *De priuilegiis corporatorum Vrbis Romæ.*
III. *De pistoribus & catabolensibus.*
IV. *De suariis, pecuariis & susceptoribus vini cæterisque corporatis.*
V. *De mancipibus thermarum vrbis & subuectione lignorum.*
VI. *De calcis coctoribus Vrbis Romæ & Constantinopoleos.*
VII. *De collegiatis.*
VIII. *De centonariis & dendroforis.*
IX. *De studiis liberalibus Vrbis Romæ.*
X. *De habitu quo vti oportet intra vrbem.*
XI. *Quibus militantibus ad vrbem liceat accedere.*
XII. *De honoratorum vehiculis.*
XIII. *De iure Italico vrbis Constantinop.*
XIV. *De campo Martio Vrbis Romæ.*
XV. *De Canone frumentario Vrbis Romæ.*
XVI. *De frumento Vrbis Constantinopolitanæ.*
XVII. *De annonis ciuicis & panegradili.*
XVIII. *De Mendicantibus non inualidis.*
XIX. *De pretio panis ostiensis.*
XX. *De pretio piscis.*
XXI. *De nautis Tiberinis.*
XXII. *De saccariis portus Romæ,*
XXIII. *De patronis horreorum Portuensium.*
XXIV. *De mensis olearijs.*
XXV. *De frumento Carthaginiensi.*
XXVI. *De frumento Alexandrino.*
XXVII. *De Alexandrinæ plebis primatibus.*

DE

DE DECVRIIS VRBIS ROMÆ.

TITVLVS I.

XI. Cod. Ivst. XIV. *De Decurialibus Vrbis Romæ.*
De Decurialibus per Prouincias est *lex* 1. *supr. de lucris officiorum.*

PARATITLON.

DECVRIÆ *Rubr.* & *l.* 1. 3. *in fin. l.* 5. 6. *hoc tit. l.* 18. *infr. de pistoribus:* vt variæ per municipia fuêre, de quibus est *lex* 1. *supr. de lucris officiorum*, ita & in Orbe Romæ *Rubr. hoc tit.* Hinc Decuriæ Vrbis Romæ *Rubr.* vrbis æternæ, *l.* 3. vrbis sacratissimæ, *l.* 5. vnde & Decuriales dicti, *l.* 2. 3. 4. *hoc tit.* & *d. l.* 18. *de Pistoribus.* Variæ hæ inquam Decuriæ in vrbe erant, seu varij Decuriarum ordines, *l.* 1. *hoc tit.* collegia, *l.* 4. *hoc tit.* veluti, Librariorum *l.* 1. *hoc tit.* Fiscalium, *dict. l.* 1. *hoc tit.* Censualium, *d l* 1. (quomodo & in municipiis erant varij Decuriarum ordines, Librariorum, Scribarum, &c. qui in ciuilibus causis & editionibus libellorum officiorum solemnitate fungebantur, *d. l.* 1. *supr. de lucris officiorum:*) In hisce Decuriis, seu Decuriarum Romæ ordinibus certus Ordo erat, *l.* 1. *hoc tit.* Erat quippe in iis locus primus *d. l.* 1. seu Iudex Decuriæ, *l.* 3. *hoc tit.* quem adipiscebantur Principis ipsius prouisione nonnisi Literati, seu liberalibus studiis instituti: *d. l.* 1. *hoc tit.* exceptis Librariis, Fiscalibus, & Censualibus: *d. l.* 1. *hoc tit.* In singulis etiam Decuriis Vrbis Romæ, ex singulis Prouinciis bini Decuriales erant, *l.* 3. *hoc tit.* PRIVILEGIA, Decurialium horum Vrbis Romæ varia erant: *l.* 2. 3. 4. 5. 6. *seu vltim. hoc tit.* & *d. l.* 18. *de Pistoribus:* veluti, vt ne corporalibus iniuriis adficerentur *l.* 1. *hoc tit.* Actúsque speciales gerebant, quibus obrepere nulli licebat, *d. l. vltim.* quomodo & in Prouinciis, *d. l.* 1. *supr. de lucris officiorum.* Vnde commoda etiam quædam rationibus approbata habebant, *d. l.* 4. seu emolumenta, *l.* 6. *seu vltim. hoc tit.* IVDICEM denique suum singulæ Decuriæ in Vrbe Româ habebant, qui Decuriæ Iudex vocabatur: *l.* 3. *in fin.* Omnes vero sub dispositione Præfecti Vrbis erant: *l.* 1. 2. 6. *seu vlt. hoc tit.*

---

1. * Imp. CONSTANTIVS A. & Iulianus Cæs. ad Iulianum."

IN Decuriarum ordine, (nisi cui Librariorum, vel Fiscalium, siue Censualium nomen est) nequaquam aliquis locum primi" ordinis adipiscatur, nisi is quem constiterit studiorum liberalium vsu adque exercitatione pollere, & ita esse litteris expolitum, vt citra offensam vitij ex eodem verba procedant. Quod cunctis volumus intimari. Ne autem *Litteraturæ (quæ omnium virtutum maxima" est)* præmia denegentur, eum qui studiis & eloquio dignus primo loco videbitur, honestiorem faciet nostra prouisio: Sublimitate" Tua, vel" eius nomina iudicante, vt deliberemus, quæ in eum dignitas defendenda" sit. Dat. VI. Kalend. Mart. Constantinop." Acc. Id. Mal. Rom." Constantio IX. & Iuliano Cæs. II. COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

"*Iulianus* hic proculdubio Præfectus Vrbis Romæ erat: quod & argumentum *huius leg.* Suadet, & Sublimitatis titulus: & subscriptio legis *Acc. Romæ.*

"Salmas. de primatu Papæ *lib.* 1. *c.* 2. *p.* 22. reponit primum sic infrà, *dignus primo loco.* Ego nil muto.

"Fortè *Magistra*: de quo mox.

"*Sublimitatis* titulus Præfecto Vrbis tributus.

'id est, saltem: nisi hæc vox superflua videatur.

'*deferenda*, vel *dependenda*, vel *decernenda.*

"Si hæc vox rectè habet, tùm error hîc fuerit in Consulatu: cuius loco reponendi fuerint, *Constantius X. & Iulianus C.* III. COSS. & sic annus Domini 360. Eo quippe Consulatu qui *huic leg.* subscriptus est, & sequentibus Constantius Imp. versatus est non Constantinopoli, verùm in Italiâ & in Pannonia: finéque anni 359. demum Constantinopolim profectus est, ibíque sequentis anni 360. principio subsistit: vt docet *lex* 1. *supr. de patrociniis virorum.* Quare falsa est Petauij *in addendis ad tom.* 2. *Theolog. dogm p.* 868. sententia dicentis *huius leg.* argumento, Constantium hoc anno Constantinopoli fuisse: Quam refutat Chronolog. nostra.

"*Accepta Romæ* lex data ad Præfectum Vrbis.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

PRIMVM in Decuriâ aliquâ Vrbis Romæ locum & ordinem, quanam ratione quis indipiſci poſſit, quæque in eo requirantur, hâc conſtitutione definit Conſtantius Imp. Nempe duo concurrere oportere definit. Primò, vt *Studiorum* liberalium vſu atque exercitatione polleat, & ita literis ſit expolitus, vt citra offenſam vitij ex eodem verba procedant: denique ſtudiis & eloquio dignum eſſe oportet. Cui planè concordat Theodoricus, apud Caſſiodorum 5. *variar.* 21. 22. vbi *Rectorem Decuriarum* creans, apertè eum exercitatum militiâ literarum, & eloquentem, facundúmque deſcribit, aliáque quamplurima iis epiſtolis exhibet, ex quibus diſcimus, in quo occupatæ fuerint Decuriæ Vrbis Romæ, eatúmque Rectores. Scilicet Literaturæ præmium hoc eſſe voluit Conſtantius: quam & omnium virtutum *maximam* vocat: Quod notandum eſt; vbi putet quis Conſtantium potius Literaturam Virtutum omnium *magiſtram* dixiſſe, quàm *virtutum omnium maximam*: neque enim Litteratura de Virtutum numero eſt propriè, ſed Virtutum Magiſtra ipſa. Verùm Literaturam omnium Virtutum maximam dixit Conſtantius, vóxque adeò *maxima* hîc ſuſtineri debet, non quomodo Cujacius eam ſuſtinet 2. *obſerv.* 10. verùm, quia Virtutis appellatione hîc non virtus ἠθικὴ intelligenda eſt, verùm ingenij dos quælibet, animíque felicitas. Sic & Caſſiodorus 5. *variar.* 21. in hâc ipsâ re de Rectore Decuriarum. *Omnium crederis intelligentiam habere VIRTVTVM, qui exerceri meruiſti militiâ LITERARVM.* Conſtantinus certè Romam *Matrem & Magiſtram Virtutis* vocare ſolebat, μητέρα καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς, teſte Iuliano *Oratione* 1. *p.* 14. & 16. *in* 8. *p.* 10. *in* 4. Eáque imitatione Ammianus Marcellinus, in *Conſtantij* rebus, déque eius Romam aduentu, *lib.* 16. *p.* 77. Romam *Imperij, virtutúmque omnium Larem* vocat. Ad rem. Igitur Primum, ſeu primo ordine locóque Rectorem Decuriæ Literis excultum eſſe vult Conſtantius, quod quidem primi loci iſtius ordiniſque ratio depoſcebat; quandoquidem hic non tantum inter Decuriales Iudex erat, vt docet *lex* 3. *hoc tit.* verùm etiam, quomodo Rectorem Decuriarum deſcribit Caſſiodorus, vox Senatus erat, inter tot eloquentes Viros dicendi primarius, aliáque his ſimilia.

¶ Quod vt intelligatur ſemel, hîc prolixiùs de his *Decuriis* & *Decurialibus* agendum nobis eſt, præter ea quæ iam Paratitlon exhibet. Decuriæ equidem in genere φρατρίαι ſunt, vt habetur in *Vet. Gloſſ.* verùm ſpecialiore ſignificatu Decuriæ V.R. *hic* dicuntur. Igitur tenendum, Decurias has fuiſſe varios hominum Ordines, qui Actis *Senatus & Populi* in Vrbe Româ vacabant; quod etiam Caſſiodorus optimè docet, non vno miniſterij genere, ſiue actis Senatus excipiendis, ſiue tranſcribendis, complendis, ſcriniíſque Senatus adſeruandis (quomodo & in Prouinciis erant, de quibus v. *l.* 1. *de lucris officiorum.*) De hiſce Decuriis (quod rectè Cujacius 21. *obſerv.* 10. obſeruauit) tres in Digeſtis textus occurrunt, putà *l.* 3. § 4. *π. de bonor. poſſeſſ. l.* 22. *π. de fideiuſſorib. l.* 25. §. 1. *π. de adquir. hæredit.* De iiſdem eſt, quod & idem rectè obſeruat, locus apud Doſitheum inter Adriani Imp. ſententias. Quod Tertulliani locum *in Apolog.* vt & Taciti 15. *Annal.* attinet, non rectè ij ad has Decurias referuntur, verùm de Decuriis fabrorum, id genus aliis accipiendum eſt, quarum frequens mentio in Inſcriptionibus. Harum verò Decuriarum numero inter alias fuêre, tres iſtæ, quæ *hâc leg.* memorantur, Librariorum, Fiſcalium, Cenſualium. De ſingulis ordine.

¶ *Librariorum* Decuriæ in Prouinciis quoque fuêre, vt docet *lex* 1 *ſupr. de lucris officiorum*: ij verò non alij erant quàm qui Acta tranſcribebant: nam in tranſcribendo Librarij operam fuiſſe docet vel decantata *lex ſi Librarius*, *π. de reg. iur.* ipſi ſunt quos vulgò dicimus, *les Clercs du Greffe*, de qua *tranſcribendi* voce ad *eam leg. SCRIBÆ* verò (de his enim hîc malo agere, quia de Decuriis Vrbis Romæ agitur) erant qui ipſimet acta Senatus excipiebant, concipiebant: vnde Scribarum Regeſta laudat Vopiſcus *in Probo*. Huiuſmodi quoque Scribæ olim Romæ erant, qui Magiſtratibus ibi apparebant, Quæſtoribus, Prætoribus, Ædilibus, vt docet Tullius *variis locis*, & Liuius. Horum fidei Tabulæ publicæ periculóque Magiſtratuum commiſſæ erant, qui cum Magiſtratibus in rationibus, monumentíſque publicis verſabantur, vt ex Cicerone 5. *in Verrem*, & *pro domo*, & *in Piſonem*, diſcimus. Iidem Magiſtratibus Romæ ius ſuggerebant legéſque quodammodo in manibus habebant, vt idem docet 5. *in Verrem*: & 3. *de legib.* & Plutarchus *in Catone*: Omniúmque Magiſtratus conſiliorum participes erant, Cornelius Nepos *in Eumene*. Cicero hunc Ordinem ſcribit, *Præpoſitum eſſe induſtriæ & diligentiæ*. Apud ſubſellia in Iudiciis conſidebant, teſte Tertulliano 2. *adverſus Marcionem*, 131. Præter hos fuêre & ſui Pontificum Scribæ, de quibus Capitolinus *in Macrino*. Ad Magiſtratuum Scribas redeamus. Quem Scholiaſtes Iuuenalis *Satyra* 5. *Decuriam Quæſtoriam* emiſſe ait, in quam Scribæ Quæſtorij referebantur, eum Scribam Horatius *Satyra* 5. vocat. Cicero 4. *in Verrem*, *Scribas irridet qui Decuriam emerent nummulis corrogatis*. Atque hæ quidem Decuriæ Scribis, 1. ſorte partim attribuebantur, vt docet Cicero 4. *Catilina*, 2. partim Magiſtratuum gratia, vt præter Ciceronem *in Cluentiana*, Liuius ſcribit *lib.* 40. *num.* 29. *Scribam eum* inquit, *Quæſtor in Decuriam legerat*. 3. partim pretio eam comparabant, vt præter Ciceronem 5. *Verrina*, & Scholiaſtem *Iuuenalis* docet Suetonius *in V. Horatij*: *Victiſque*, inquit, *partibus veniâ impetratâ Scriptum Quæſtorium comparauit*. Scriptum Quæſtorium, ait, quomodo *eodem Scribâ Scriptum faciente*, dixit Piſo de Flacco quodam apud Gellium *lib.* 6. *c.* 9. & Liuius *lib.* 6.

Hunc Ordinem Cicero 5. *in Verrem*, Ordinem honeſtum vocauit. Non tamen admodùm grauis & honeſtus fuit Romæ; vt ex Probo *in Eumene* colligitur; & Piſone apud *Gellium*, vbi de Cn. Flauio Scriba. Neque tamen aditus ad maiores honores his præcluſus, vt diſcimus ex *Valerio Max.* vbi de Cicereio qui Scipionis Africani maioris Scriba fuerat: & ex Cicerone *lib. de officiis*, vbi quemdam memorat qui cùm in Syllæ dictatura Scriba fuiſſet, pòſt in Cæſaris, Prætor Vrbanus fuit. De his Scribis vid. & Sigonium 2. *de Iure Ciuium Rom. cap. in id expreſſo* 19. & quæ nos *ſuprà* iam *ad leg.* 1. *de lucris offic.* vulgò, *c'eſtoient les Greffiers, ou Secretaires des Magiſtrats*. Vnde & Decuriæ Scribarum & Librariorum ſic iunguntur, vt tamen ſeparantur *d. l.* 1. *ſupr. de lucris offic.* & quidem Scribarum Decuria velut dignior præponitur. Et verò Librariorum non tantam fuiſſe dignitatem, ſiue rationem, *huius legis* exceptio mox oſtendet.

BIU Cujas

ostendet. Scribarum certè Decuriæ in Municipiis & Colonis meminit quoque Suetonius *in Vita Claudij, in princ.* Quare minùs propriè Festus *Scribas* definit per *Librarios qui Rationes publicas scribunt in actis.* Et hæc de Librariis.

¶ *FISCALES* quinam fuerint, nullo alio loco docemur. Putet quis fuisse eos qui commoda populatia tractabant, seu fiscum populi: Sanè enim populi Vrbis Romæ fiscus quidam fuit, quæ populi commoda vocantur, *l.8. supr. de Medicis & Professorib.* Nisi fortè *seruos publicos* intelligas, quos Capitolinus loco quem mox laudabo, cum Censualibus coniungit, vt hîc *fiscales* iunguntur. Verùm priori interpretationi adhæreo.

¶ *CENSVALES* tandem fuerunt, qui censum agitabant, censuales libros tractabant: de quibus *l.12.27. supr. de Prætoribus: l.4 supr. de testamentis: l.5. supr. de Senatoribus: l.8. supr. de donationibus: l.1. de studiis liberalibus Vrbis Romæ: l.1. de habitu quo vti:* De his Symmachus quoque non *vno loco:* & Sidonius Apoll. *lib.8. epist.6.* In Notitia quoque Imperij Censuales in officio Præfecti Vrbis Romæ de quibus ipsis est *hac lex* memorantur. Locus de his quoque insignis Capitolini *in Gordianis, p 157.* vbi tacitum Senatusconsultum esse ait, *vbi non Scribæ, non serui publici, non Censuales actibus interessent, sed Senatores ipsi exciperent, Senatores omnium Censualium, Scribarúmque officia complerent, ne quid fortè proderetur.* Denique actis Senatus populíque, hi omnes similésque Decuriales vacabant: Quorum Vrbis, seu Senatus populíque actorum meminit quoque Lampridius *in Commodo, p.51.* & *Alexandro Seuero, p.115.133.* Notat quoque Spartianus, Adrianum post Quæsturam Acta Senatus curasse. *C'estoit donques en effet, le Greffe & la Basoche.* Et hæc quidem de tribus illis Decuriis. De aliis Decuriis dixi ad *l.1. supr. de lucris officiorum,* & ad *l.46. supr. de cursu publ.* De iisdem sensit & Suetonius *Octauio, cap.57. Veterani,* inquit, *Decuriæ, Tribus,* & Tacitus 13 *Annal. Hinc plerumque Tribus, Decurias, Ministeria Magistratibus & Sacerdotibus:* Cæterùm diuersi hi Decuriales seu Decuriæ hæ V.R. fuêre à collegiis & corporibus Vrbis Romæ, vt apparet ex diuersitate *titulorum:* est enim hic separatus titulus *de Decuriis Vrbis Romæ,* separatus *de priuilegiis Corporatorum Vrbis Romæ:* distinctus *de Collegiatis.* Nam etsi negari non possit generali *corporum* appellatione, Decurias quoque venire potuisse, vt & Collegij appellatione donantur, *l.4.* attamen hîc aliæ sunt Decuriæ, alij propriè Corporati & Collegiati. *Decuriæ* scilicet dicebantur eorum qui ACTIS Senatus populíque vacabant: vnde etiam primo loco de his agitur, veluti dignioribus. At *Corporati* erant obsequiis publicis deputati, seu ministeria necessitatibus vrbis consulentia, ac inter alia annonæ vrbis: de quo vide Paratitlon *tit. prox.2. Collegiati* verò, erant fermè sacris deseruientia collegia, vt discimus ex *l.2. tit. de Collegiatis.* Quare Clar. Salmasio non accedendum *lib.1. cap.2. p.22. de Primatu:* qui Collegiorum partem facit Decurias has: & collegia adeò, vtpote numerosiora propter hominum multitudinem in plures Decurias distribui solita; & si quando numerus hominum, quos idem artificium vel professio in vnam societatem ac sodalitium cogebat, adeò paucus erat, vt plus quàm vnam Decuriam explere non possent, tum Decuriæ tantum nomine veniebat, quod vnicam duntaxat efficerent Decuriam. Ergo *Decuriæ* erant, quæ actis Senatus in Vrbe Româ vacabant. Sic & cùm Scribæ memorentur Magistratuum, velut Ædilitij, Quæstorij & Tribunitij, & aliorum, in *Inscript. antiquâ, p 627.* memoria extat, Scribæ Librarij trium Decuriarum, qui scilicet in pluribus Decuriis fuisset. Memorat & Schol. Iuuenalis, *ad Sat.5. Decuriam Quæstoriam.* Mentio & in antiqua Inscriptione, *Decuriæ Scribarum Ædilium Curulium.* Vide & alia in *d. Inscript. antiqu pagina 23.24 25.*

Ad sententiam Legis nunc descendamus. Igitur Constantius Imp. in Principe, seu Iudice, vt vocatur *l.3. in fin.* Decuriæ, Literarum studium & eloquentiam desiderat non frustra, exceptis tantum tribus Decuriis, quas dixi, Librariorum scilicet Fiscalium, & Censualium: quia scilicet hi omnem operam in scribendo tantùm nauabant. At enim primores aliarum & superiorum Decuriarum, veluti Scribarum, maiorem intellectum desiderabant, & vocem quoque suam commodabant: quare Literarum peritia & facundia in his requisita: vt ita (quod Constantius *hâc leg.* disertè ait,) *citra offensam vitij ex iisdem verba procederent.* Vnde &, quod antea dixi, Cassiodorus Rectorem Decuriarum, *Vocem Senatus* vocat: apud quem occurrunt & alia quamplurima eandem in sententiam, quæ hîc adscribi mererentur, *duabus epistolis 21. & 22. lib....* Et hactenus quidem de primo Requisito in promotione Decurialium.

¶ Alterum requirit *hâc leg.* Constantius Imp. nempe vt ad suggestionem Præfecti Vrbis (huic enim *hanc leg.* inscribi iam ostendi *in Notis*) promotio ipsa ab Imperatore fiat: Ad suggestionem, inquam Præfecti Vrbis, qui vt Senatus populíque Romani caput erat, ita & Decuriarum omnium Princeps: quare vt duæ insuper *huius tituli* constitutiones Præfectis Vrbi inscribuntur, putà *lex 2.* & *lex vltim.* ita & *hæc lex* Iuliano Præfecto Vrbis pariter reddenda est. Et notandum, quod Constantius suum in *Literas* & *Literaturam* studium, non modò, eo, quod dixi, Literaturæ elogio testatum facit, verùm & præmia illi à se non deneganda profitetur: & exinde eo fine eius nomina sibi indicari iubet, qui *ad locum primi Ordinis in Decuriâ* electus fuit: *Vt ita,* inquit, *honestiorem faciat prouisio* Principis, *ísque deliberet, quæ in eum dignitas dependenda,* deferenda, decernenda sit. Eadem ratione, etsi fortè alio fine, Iulianus Imp. decretum seu electionem Magistrorum, Doctorúmque, ad se referri voluit, *Vt altiores,* inquit, *quodam honore ipsius iudicio ad studia accederent, l. Magistros,* & *hoc Codice,* & *Iustin. de Medicis & Professoribus:* ad quam *leg.* vide quæ dixi. Neque abludit etiam quod Valentinianus Imp. statuit, *l.8. d. tit. infr. de Medicis & Professorib.*

BIU Cujas

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcadius AAA. ad Salustium P. V."

PRIVILEGIORVM antea † Decurialibus concessorum firmitatem mutare," nec volumus, nec debemus: quinimò ea quæ primitus statuta perdocentur, etiam Nostræ Mansuetudinis sanctione permaneant. Dat. III. Id. Iun. Med. Honorio NB. P. & Enodio COSS. [386.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda porrò illi *lex* 18. *infr. de Pistorib.*
"*Salustius* P. V. Romæ sub Valentiniano Iun. De hoc vid. *Prosopogr.*
† Non extant hæ constitutiones.
"an *nutare?* nil muto.
"*Perdoceri*, pro simplici, *doceri.*

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS Decurialium, & fermè quidem Vrbis Romæ, sunt sequentes quinque *Leges* omnes, & hæc quidem VALENTINIANI Iunioris, vt docet eius subscriptio simul & inscriptio: *Data* enim hæc lex *Mediolani*, vbi certè tum erat Valentinianus Iun. Theodosio M. tum Constantinopoli locato, & ad *Salustium P. V.* Romæ, quæ Vrbs Valentiniano Iun. parebat: ad Salustium, inquam, P. V. Romæ, de quo plura in *Prosopogr.* ad quem Eiusdem Valentiniani Iun. rescriptum refert ex Codice Vaticano Baronius, & rectè quidem hoc ipso anno 386. argumento *huius leg.* simul, & *l.* 18. *infr. de Pistoribus*, quæ *huic* coniungenda est; mox vt dicam: de Basilicâ videlicet B. Pauli viâ Ostiensi amplificanda: Quam tamen postea Theodosio M. adscribendam perperàm censuit. ¶ Huius verò legis eadem sententia est, quæ quatuor reliquarum: Nempe illis omnibus priuilegia in genere Decurialium iam antea concessa, confirmantur: neque satis ostendunt, quænam illa priuilegia fuerint: nam quæ posteriore *legis* 4. parte, & *lege* 6. *seu vltim.* indicantur, non tam priuilegia sunt, quàm emolumenta eorum spectant. Vna *lex* 4. priuilegium aliquod Decurialium ἐπὶ τῶς designat, nempe, vt Iniuriis corporalibus non subiaceant, de quo ad *eam leg.* ¶ Illud obseruandum, *hanc leg.* esse partem maioris constitutionis Valentiniani Iun. vnde desumpta est quoque *d. lex* 18. *de Pistoribus*, quæ proinde huic coassanda venit: quâ pariter Decurialium priuilegia confirmantur: parte alterâ verò Mancipibus Pistoriis consulitur: constituto, vt ne Pistorio Mancipatu quisquam liberetur, siue Decuriali professione, siue Principis rescripto, aliáve quâ militiâ. Et sic fuit ea constitutio de *Corporibus & collegiis Vrbis Romæ*, quibus eâ constitutione Valentinianus Iunior consultum iuit.

III. * Idem AAA. Tryfolio PF. P."

PERIRE nolumus, quod Æternæ Vrbi" constat fuisse concessum: Vsque adeò priuilegia vetusta seruamus, vt noua (inquantum ratio permittit) beneficia præstare velimus. Vnde, in defendendis Decurialibus (quos binos *esse*, ex singulis quibusque Vrbibus omnium Prouinciarum, veneranda decreuit † antiquitas) id obseruare debebis, quod vel priscorum Principum constitutis, vel nostris † intellegis sanctionibus definitum. ¶ Si * quis verò Decurialem de auferendis priuilegiis putauerit lite pulsandum, intelligat se Decuriæ interpellare debere Iudicem. Dat. XIV. Kalend. Febr. Med. Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod Iust.* huius *leg.* pars potissima.
"*Trifolius* PP. Italiæ (vt vel hæc lex docet) sub Valentiniano Iun. vid. de eo *Prosopegr.* & quæ dico ad *l.* 15. *de haereticis.*
"*Æterna* Vrbs, Roma: vid. *Topogr.*
† Decreti huius veteris nulla alibi mentio.
† vt *Lege* 2. *supr.*
* *Lex* 1. *Cod. eod. tit.* hinc desumpta est.

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS Decurialium Vrbis Romæ secunda hæc eiusdem *Valentiniani Iunioris* hoc titulo constitutio est, paulò post Maximum Tyrannum deuictum data: quâ vetera seu anteriora Decurialium priuilegia seu beneficia, partim ab anterioribus Principibus, partim suis constitutionibus (quo numero est *lex* 2. *supr.*) delata, seruari iubet: cuius postremus tantùm versiculus in Codicem Iustinianeum relatus est. In eâ verò quatuor singularia occurrunt: Primò ex *hâc leg.* discimus, quàm enixo studio Decurialibus his atque adeò Vrbi Romæ consultum voluerit Valentinianus Iun. quod *præfatione suâ* testatur: inter alia cùm ait; *vsque adeò priuilegia vetusta seruamus,*

BIU Cujas

seruamus, vt noua, in quantum ratio permittit, beneficia præstare velimus. Quibus paria sunt, quæ Theodoricus R. apud Cassiodorum 4. *var.* 26. *Libenti animo antiqua circa vos beneficia custodimus, cum noua vtilitatibus vestris præstare cupiamus.* Congruit & initium *legis vlt. in fin.* Idque ipsum præferunt & sequentia.

Secundum *hâc leg.* singulare est, quod nusquam alibi occurrit, quod bini Decuriales ex singulis vrbibus omnium Prouinciarum inter Decuriales Vrbis Romæ essent: idque ex venerandæ Antiquitatis decreto, seu veteri instituto. Ex singulis, inquam, Vrbibus Metropolitanis videlicet & maximis: hæ enim propriè *Vrbes* dictæ: vid. *l.* 4. *ff. de damno infecto*; πόλεις ἢ πόλεων Septuaginta Interpretibus *Ezechielis, cap.* 16. vbi Hieronymus vertit, *Ciuitatum matres.* Nempe sicut *Vrbs* absolutè de Româ, ita & aliæ præclaræ Vrbes: veluti Alexandria, de quo *alibi* iam dixi. Eóque sensu *claræ Vrbes* Ausonio. Et hâc igitur communione Vrbis Romæ, Romanæ Prouinciæ decoratæ fuêre, quomodo & aliàs peregrinis Curiæ seu Senatus aditus patebat: de quo cùm alij, tum Rutilius Numatianus. Id verò duplici vt videtur fine factum: siue vt Senatus populíque gestorum omnes Prouinciæ hâc quoque ratione participes & scientes forent: siue vt essent, quos Prouinciales Romam commeantes specialius conuenire possent, vbi actis Senatus populíque opus haberent.

Tertium singulare *hâc leg.* est, quod ex eâ discimus, singulas Decurias Vrbis Romæ, suum & peculiarem *Iudicem* habuisse: quod aliunde non discimus, nisi quod idem videtur cum eo qui *Primi ordinis*, & *primo loco* inter Decuriales dicitur *l.* 1. *supr.* vbi vid. quæ dixi: Is enim cuius apud Cassiodorum mentio fit, *lib.* 5. *variar.* 21. & 22. non vnius Decuriæ Iudex, verùm omnium Decuriarum Rector vocatur. Sed & Iudices, de quibus *l.* 4. *in fin. hoc tit.* sunt Rectores Prouinciarum. Iudicem igitur suum & peculiarem habuêre singulæ Decuriæ Vrbis Romæ, quemadmodum & corpora singula eiusdem Vrbis Romæ ex sese Defensores & Iudices habuêre: de quo locus est apud Lampridium *in Alexandro Seuero: Romæ corpora omnium constituit, vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omninò omnium artium, hisque ex sese Defensores dedit, & iussit quid ad quos Iudices pertineret.*

Hunc igitur Iudicem, quod postremum singulare est *hâc leg.* quódque vnum Tribonianus ex *hâc leg.* retinuit, inque Codicem Iustinianeum retulit, interpellare debebat is qui Decurialium alicui de priuilegiis controuersiam mouebat. *De auferendis* scilicet *priuilegiis Decurialem lite pulsare*, hîc est (quod Codicis Iustinianei Interpretes non obseruant,) status & sic priuilegij controuersiam mouere ei qui stat in ordine Decurialium: exempli gratia: si tres ex vnâ Vrbe Decuriales essent, cùm bini nonnisi esse possent: quod exemplum hîc apponendum series *huiusce leg.* ostendere videtur: Vel etiam si aduersus Decurialem contra priuilegia his indulta, aliquid prætenderet: Suum igitur verbi gratia, Librariorum Decuria Iudicem; suum, Fiscalium; suum Censualium, & sic deinceps habuêre: qui eorum Defensores essent, cùm de priuilegiis eorum ageretur; non, vt Codicis Iustinianei Interpretes accipiunt, qui de quacunque lite inter Decurialem & alium cognosceret: Iudices enim Decuriarum hi instituti, vt inter Decuriales cognoscerent, déque his quæ ad Decuriam vel Decurialem statum pertinent. Quanquam etiam neque illud satis liquidum, vtrum cùm de priuilegiis Decurialium ageretur, Iudices hi de controuersiâ cognoscere potuerint, an verò hoc casu tantùm interpellari debuerint, quasi in re ad totam Curiam pertinente: vt ita ipsi apud Præfectum Vrbis defensionem Curiæ susciperent, vel apud Præfectum Prætorio, cui hæc *lex* inscribitur. Tandem, nescio an non & hæc *lex* pertineat ad Maximi Tyranni actus infirmandos: quomodo & ad eundem Trifolium duæ aliæ Leges datæ super eo: *l.* 6. 7. *infrà*, *de infirm. his quæ sub Tyrannis.*

IV. * Imppp. Arcadius, HONORIVS & Theod. AAA. Exsuperantio,“ Iulio, & cæteris Decurialibus.“

LEGES, † tam à superioribus Principibus, quàm à Diuo † Patre“ Nostro conditas, nostrâ auctoritate firmamus. Singulos itaque Iudices“ scire volumus, ne quis huic“ Collegio“ iniuriis“ corporalibus temptet notam adterere: neque ab his commodis,“ quæ rationibus“ adprobantur, audeat separare: Huic etenim“ Collegio volumus antiquam priuilegiorum prærogatiuam seruari. Dat. VIII. Id. Iul. Rom.“ Honorio A. VI. & Aristeneto COSS. [404.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. hoc titulo.* Fortè hoc rescriptum suum intelligit Honorius *l.* 5. *prox.*
“videntur hi duo, Iudices fuisse quarundam Decuriarum; de quibus ad *l.* 3. *super. prox.*
“Num alicuius certæ Decuriæ? an verò omnium? Illud puto.
† Harum Legum de priuilegiis Decurialium crebra fit mentio: *huius tituli Legib.*
“Theodosij M. Leges nota, de iisdem priuilegiis: de quibus mox.
“*Iudices*, id est, Rectores Prouinciarum.
“Decurialium, vt ex inscript. *legis* patet.
“*Collegium* Decurialium *hîc*: & rursum *fine leg.*
“id est, per iniurias corporales: de quibus *Iniuriis corporalibus*, mox.
“an *aduerere*? Nil necesse: Codex Iustinianeus quoque ita habet.
“*Commoda* hîc: Alia sunt ab his *emolumenta*: de quibus *l. vlt.*
“an Sanctionibus? vt *l.* 2. 3. *supr.* Nil temerè muto.
“enim *Cod. Iust.*
“Honorius, hoc anno *Romæ* fuit: vid. *Chronolog. Theod.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS & commodis Decurialium est hæc HONORII Imp. constitutio, ab ipso Romæ constituto data: vbi quinque notanda sunt. Primò inscriptio notanda est, quæ duobus Decurialium scilicet Iudicibus (de quibus ad *l. supr. prox.*) distertè inscribitur, & ad quorum querelam Rescriptum hoc emissum est. Secundò notandum memorari, confirmarique ab Honorio *hâc leg.* non modò alias superiorum Principum hâc de re constitutiones, verùm signatè etiam Patris sui Theodosij M. quæ nuspiam alioquin occurrunt: Quas tamen à Theodosio M. latas existimo *Romæ*, vbi post Maximum Tyrannum deuictum hæsit: pariter vt hæc *lex* ibidem ab Honorio data ibi consistente, quod Tertium hîc notandum est: de quo vid. *Chronolog. Theod.* Quartò notandum hîc est, priuilegium Decurialium, quod hic exprimitur: nempe *Immunitas ab iniuriis corporalibus:* id est, vt interpretor, à quæstionibus & tormentis: quo ipso sensu iniuria corporalis accipitur, *l.* 10. *supr. de fide testium: l.* 47. 80. 190. *supr. de Decurionib. l.* 6. *supr. de quæstionibus:* & iniuria corporis, *l.* 39. *&* 75. *d. tit. de Decurionibus:* quod quidem priuilegium pro magno, aliis quoque datum, & quidem Decurionibus, saltem primoribus inter eos, de quo sunt leges illæ aliæque plures *tit. de Decurionib.* Quintò firmantur Decurialibus, hac constitutione, & *Commoda*, sed à quibus eos separare Iudices nitebantur, actibus videlicet eorum intercedentes, & sic emolumentis eos fraudantes, vt *l. vlt. hoc tit.* Addit verò limitationis vice, *rationibus adprobatas*, iuris scilicet & æquitatis: vel vt loquitur *lex* 3. *supr. in quantum ratio permittit:* & sic moderata iustáque commoda & emolumenta, & iuxta diualia statuta: *d. l. vltim.* Tandem, Iudices hæc priuilegia Decurialibus seruari iubet à *Iudicibus*, id est, à Rectoribus Prouinciarum, qui scilicet Collegio huic minus fauentes erant, susque eos priuilegiis & commodis fraudabant: vt fermè Iudices huiusmodi priuilegiatorum priuilegiis & actibus intercedebant, in suorum gratiam ea auertentibus, & in actus eorum inuolantibus.

---

v. * Idem AAA. Curtio PF. P."

CVM" tot & tam euidentibus præceptionibus † sacris iam inde ab antiquis Principibus, nostris quoque Rescribtis," decuriæ sunt Sacratissimæ Vrbis priuilegia confirmata, adtamen quæ sæpius statuta sunt, hæc" etiam lege firmamus: &c. Dat. VII. Id. April. Rau." Honorio VII. & Theod. II. A. COSS. [407.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.*
"*Curtius* sub Honorio PP. Italiæ, vt vel ex *hâc leg.* discimus: vid. de eo *Prosopogr.*
"id est, Etsi *tot.*
† *Præceptionibus*, id est, sanctionibus, constitutionibus.
"veluti *l.* 4. *supr.*
"malim *hâc*: etsi & illud sustineri potest.
"Malim *Romæ*: vbi hoc anno Honorius constitit: vid. *Chronol.*

COMMENTARIVS.

DE PRIVILEGIIS Decuriarum est hæc altera iam Honorij Imp. constitutio; quâ superiores non tantùm Principum sanctiones super his memorat, simul & confirmat, verùm & sua quoque ipsius Rescripta: Quo numero sanè fuit *lex* 4. *supr.* Et *hâc* quidem *lege* emissâ ad Præfectum Prætorio Italiæ, pariter vt inscribitur *lex* 3. *supr.*

VI. * Impp. HONORIVS & Theod. AA. Bonosiano P. V."

VELLEMVS priuilegia augere Decuriæ," nisi genus esset iniuriæ, antiquitati" aliquid sociare. Quare cuncti cognoscant, quinque libras auri multæ nomine propositas, si quo in loco eorum" actibus" vllius persona obripere" fortè temptauerit. Emolumenta" omnia per diuersos erepta" rethiberi" decernimus. ¶ In eos sanè, qui contra Diualia statuta veniisse dicuntur, Spectabilis Vicarius Africæ" vindictam ferre curauit." Dat. VII. Kalend. Octob. Rauen. Honorio VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Et *hac lex* abest à *Cod. Iustin.*
"*Bonosianus* sub Honorio Imp. P. V. Romæ: Eidem inscribitur Ann. 411. *lex* 48. *infr. de operib. publicis*: ad quem ipsum fortè annum hæc *lex* referenda est.
"cuiusdam, seu certæ, de quâ agebatur.
"*Antiquitatis* hâc parte religiosus Honorius: pariter vt in sp. *d. l.* 48.
"Decurialium, de quibus tamen *suprà* non actum fuit.
"id est, in eorum actus.

"obrepere.

BIU Cujas

"obrepere. "ſportulas, lucella. "prærepta.
"*Redhiberi*, id eſt, reddi, præſtari.
"*Vicarius*, deletâ voce *Afric.* de quo mox.
"curabit.

COMMENTARIVS.

ACTIBVS ad Decuriales certæ cuiuſdam Decuriæ, quæ hîc non exprimitur, pertinentibus immiſcere ſe, ſeu actus vindicare ſibi, quemquam vetat *hâc conſtitutione* Honorius: & vt ipſemet loquitur, *obrepere eorum actibus*, quæcunque tandem perſona ſit, etiam alterius fortè Decuriæ finitimæ: veluti ſi Cenſualis Librarij actibus, aut Fiſcalis ſeſe immiſceat; ſua cuique Decuriæ munia, ſui actus ſeruandi ſunt. ¶ Et pœnam quinque librarum auri proponit Honorius, & emolumenta ſeu lucella & ſportulas exinde quæſita reſtitui vult: Scilicet Decuriæ cuiuſdam certæ actus, & priuilegia hoc tempore ab aliis interturbata fuerant, in hâc Vrbis Romæ per hos annos colluuie. Quæ omni ope enixóque ſtudio huic reddi voluit Honorius: præfatione etiam additâ, quâ animum ſuum erga eam teſtatum cummaximè facit: cui ſimile eſt quod continetur *l. 2. ſupr.* ad quam dixi.

¶ Quod ipſam ſanctionem attinet, haud abſimilis eſt Conſtantini M. *lex 1. ſupr. de lucris officiorum*, quæ & ipſa Decurialium actibus per Prouincias obrepere, Officiales Rectorum Prouinciarum vetat: ad quam *leg.* dixi. Similis *lex 4. ſupr. de Teſtamentis*, ſeu *l. 18. Cod. eod.* vid. & *l. 5. ſupr. de Princip. agent. in reb. Toutes ces Loix ſont Reglemens d'Eſtats & Offices.* ¶ Cæterùm notandum, quod *Antiquitati* hâc in re ſtari vult Imp. quæ vtique regula eſt in huiuſmodi controuerſiis & ſanctionibus, vt præter *hanc leg.* eædem illæ *leges* docent.

¶ Et hæc quidem Honorius Imp. in fauorem Decuriæ cuiuſdam. Atenim viciſſim Decurialibus Decuriæ iſtius modum imponit *fine leg.* Nempe vt eorum actibus obrepi noluit, ita contrà Decuriales ipſos, ſi quid deliquiſſe probentur, à Vicario puniri iubet. Eiuſdem ſcilicet prouidentiæ eſt, priuilegia, actúſque cuiuſque tueri, & eiuſdem actus culpabiles punire. Atque ita extrema *huius leg.* accipio, argumento vocis, SANE, quæ temperamenti index eſt, & cautionis in alteram partem. Ergo à Vicario eos puniri iubet: *à Vicariis*, inquam, vrbis. Error enim eſt Librarij *fine leg.* qui ſcripſit *Vic. Afric.* diductis Literis, cùm debuerit continuis Literis ſcribere *Vicarius*: Quid enim hîc faciat Vicarius Africæ? cùm de Decurialibus Vrbis Romæ hîc agatur, & lex ipſa ideò ad *Præfectum Vrbi* data ſit: denique hæc *lex* poſita ſit ſub *tit. de Decuriis Vrbis Romæ?* Sed error hic non *vno loco* admiſſus *hoc Codice.*

DE PRIVILEGIIS" CORPORATORVM VRBIS ROMÆ.

TITVLVS II.

XI. COD. IVST. XV.

"Non tantùm de priuilegiis Corparatorum Vrbis Romæ *hoc titulo* agitur, verùm etiam de neceſſitate huius functionis; quò pertinet *lex vltim. hoc tit.*

PARATITLON.

CORPORATI *Rubr.* & *l. 3. 4. hoc tit. l. 1. infr. de ſtudiis liberalib. Vrbis Romæ: l. 156. ſupr. de Decurionib. Rubr. tit. de Suariis, pecuariis, & Suſceptoribus vini, cæteriſque corporatis, l. vnic. de Equeſtri dign.* & Nouellâ Valentiniani, *inter Theodoſianas 26. de corporatis V. R. & 43 de Pantapolis ad Vrbem Romam reuocandis: & Nouella Valent. de Epiſcopali iudicio 12. Nouella Mariani cap. Et quoniam:* & *Nouella Seueri 2. de Corporatis*, erant Corpora varia, *l. 1. hoc tit.* corpora obſequiis publicis deputata, *Nouella Seueri 2.* corpora ad Vrbis Romæ priuilegia pertinentia, *l. 8. infr. de Suariis, in fin.* (& generali appellatione incolæ Vrbis, *l. 2. hoc tit.*) Vrbis Romæ, *Rubr.* & *l. 4. hoc tit.* & *d. Nouella Seueri 2.* & *d. Nouella Valentin.* Vrbis æternæ, *l. 2. 3 hoc tit.* Vrbis Sacratiſſimæ; *d. Nouella Valent. 26.* miniſteria neceſſitatibus Vrbis conſulentia, *d. Nouella 26.* ac nominatim annonæ vrbis, veluti Piſtores & Catabolenſes: *tit. prox. 3. de Piſtorib. & Catabolenſib.* Suarij, Pecuarij, ſuſceptores vini, *tit. 4.* Mancipes thermarum vrbis, & ſubuectioni lignorum obnoxij: *tit. 5.* Calcis coctores, *tit. 6.* Aliáque minuſcula corpora, *l. vnic. ſupr. de Mancipibus.* Quæ omnia ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis erant, quod docent omnes huius tituli *leges: lex 4. Cod. de off. P. V.*

PRIVILEGIA porrò *Rubr.* & *l. 1. hoc tit.* ſeu ſuffragia *l. 3. hoc tit* pro reuerentia Vrbis æternæ, *d. l. 1.* in honorem æternæ Vrbis, *l. 3.* eò quòd peruigilem laborem populi

Romani commodis exhiberent, *l.6. infr. de Suariis:* quædam his conceſſa fuerant, quæ ad priuilegia Vrbis Romæ pertinebant, *l.8. infr. de Suariis:* veluti, vt ne quid nouum, id eſt, ne extraordinariam collationem ſuſtinerent, *l.2. hoc tit.* vt ne ad Militiam cogerentur, niſi ad murorum & portarum cuſtodiam, *d.Nouella* 43. vt ſtudioſi Romæ agentes, in patriam remittendi non ſint legitimo ſtudiorum tempore exacto, ſi corporatorum ſint oneribus adiuncti, *l.1. infr. de ſtudiis lib. V. R.* Viciſſim ita huic miniſterio ſeu oneri nexi erant Corporati, vt non expleto ordine officij ad nullam militiam vel Clericatum confugere poſſent, *d.Nouellâ Valentin.26.* & *d.Nouella* 12. *cap. Nullus originarius:* & *Nouella Maioriani* 1. *cap. & quoniam:* & *l.8. infr. de Suariis:* vbi dicam: Vt teſtimoniales ex-Protectoribus & domeſticis nihil eis prodeſſent, *l.*156. *ſupr. de Decurionib.* vt in peregrina tranſgreſſi curâ Præſidium vrbi reſtituendi eſſent: *l.vltim. hoc tit.* Et hæc de Corporatis Vrbis Romæ. Fuerunt enim & Corporati huiuſmodi in Prouinciis: de quibus *l.2. infr. de Collegiatis*, *l.*5. *ſupr. de locat. fundor. l.*24. *ſupr. de annonâ & tribut. l.*34. *ſupr. de Nauicul.ariis: l.2. de Alexandr. pleb. primatib.* & *d.Nouella Valentiniani* 12. & *d.Nouellâ* 2. *Seueri.* ¶ Quanquam & hîc illud addendum; Supplendis Corporibus & Corporatis Vrbis Romæ, ſæpè peregrinos ibi agentes Corporatis his adnexos: vt docet *d.l.*1. *de ſtudiis lib. V. R.* & *l.vnic. de Equeſtri dign.* vid. & quæ noto ad *l.vnic.de Mancipibus.* ¶ Tandem de his Corporatis Vrbis Romæ videndæ Symmachi *epiſtolæ* 27. *&* 58. *lib.*10. vt & *duæ epiſtolæ* filij eius *in negotio Eulalij.*

---

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V.''

EA priuilegia, quibus pro reuerentia'' Vrbis æternæ, varia Corpora hominum, vel priſcarum Legum † cautio, vel antecedentium Principum fouit humanitas, Magnifica Sinceritas Tua ſciat, vel confirmata eſſe arbitrio Serenitatis Noſtræ: vel, ſi in aliqua parte titubauerint, reſtituta. Dat. Kalend. Iun.'' Bonamanſione,'' PP.'' in Foro Trajani, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*

''*Symmachus* P.V. ſub Valentiniano Sen. non Epiſtolographus, qui & ipſe P. V. fuit ſub Valentiniano Iun. Ann.D.384. & 385. verùm eius pater: de quo mox, & in *Proſopogr.*

''in honorem æternæ Vrbis, *l.*3 *in fin.*

† An priſcæ *leges* hîc ſunt veteres populi Romani?

''*pg. VI. Kal. Iun.* vt *l.*12. *ſupr. de erogat. mil. ann.* Id enim Valentiniani Imp. itineris ratio depoſuit: v. *Chronol.*

''*Bonamanſio* Inter Serdicam & Philippopolim fuit, vt ex Itineratio Burdegalenſi diſcimus, & Auctore *vitæ S. Alexand. Martyris, in Thracia*, vbi tum erat Valentinianus. Hinc adeò à Valentiniano datæ hoc anno Philippopoli, mox Philippis IX. & VIII. Kalend. Iun. *lex* 19. *de curſu publico*: *lex* 11. *de operib. publicis.* III. Kal. Iun. Serdicæ *lex* 3. *de Legatis*: VI. Kal. Iun. *d.l.*12. *de erogat. mil. ann.* & *hæc lex*: vid. *Chronologiam.* Locus ex *Itinerario Burdegalenſi* hic eſt. *Ciuitas Naiſſo: Manſio Romanſiana, Manſio Turribus, Manſio Meldia: Ciuitas Serdica, Manſio Buragara, Manſio Iliga, Manſio Benamanſ. Manſio Baſapare, Ciuitas Filipopuli.* Vide & quæ ſcribo ad *l.*13. *infr. de operib. publ.*

''*PP.* in foro Traiani: vid. *Prolegom.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Corporatorum Vrbis Romæ hâc conſtitutione à Valentiniano Sen. partim confirmantur, partim & reſtituuntur, ſi fortè alicubi *titubaſſent.* Et quidem conſtitutione emiſsâ *ad Symmachum P.V.* non Epiſtolographum (in quo CL. Cujacius labi viſus, ad *l.*1. *Cod. eod. tit*) verùm eius Patrem: cuius etiam honeſta mentio apud Ammianum *lib.*27. *p.*360. & cui vetus Inſcriptio *p.*370. *num.*3. poſita. Quare neque *hæc lex* ad illam Equorum collationis immunitatem pertinet, de quâ Symmachus *lib.*10. *epiſt.*27. ad Valentinianum Iuniorem illius filium, quem Iuuenem diſertè ibi vocat ſcribens. Verùm ad illud fortè potius, quod de hoc Valentiniano Seniore *ibidem* ſcribit ad Valentinianum Iuniorem eius filium: Inter cætera ſcilicet, quibus Symmachus *eâ epiſtolâ* Valentinianum Iuniorem dehortatur ab impetratâ Equorum collatione, Corporatis Negotiatoribus hæc addit: *Cœli particeps Parens Clementiæ veſtræ* (id eſt, Valentinianus Sen. *huius leg.* Auctor) *cùm MVNVS exiguum huic hominum generi* [corporatis negotiatoribus Vrbis] *mandare tentaſſet, motus libertate plebis abſtinuit. Et certè paucorum CVRAM res illa poſcebat: magiſque OFFICIVM deſiderabatur TRACTANDÆ PECVNIÆ PVBLICÆ quàm diſpendium conferendæ: Conſuluit tamen gloriæ ſuæ, ne quid inuitis: ac diligentiſſimus ac ſerius Imp. ſperatum emolumentum tanquam popularis ignouit: Nec putet Æternitas veſtra ab incœpto temerè deſtitiſſe Deo proximum virum: Nouerat horum Corporum miniſterio tantæ Vrbis onera ſuſtineri,* &c. quæ mox ſubiiciam. Quare videri cui poſſit Symmachus hiſce verbis de *hâc leg.* ſenſiſſe. Quod ſi ita eſt (quod non temerè adſtruo,) tum *hæc lex* eò pertineat, vt Immunitatem ab extraordinariis muneribus Corporatis iam olim conceſſam confirmet: quæ ſanè ſententia eſt *Legis* Valentiniani Iun. *l.2. prox. infr.* Imò *Orationis ſuæ*, cuius ipſe meminit *l.2. infr. de Calcis coctoribus:* ac nominatim ab extraordinario munere ſeu officio & curâ publicæ pecuniæ tractandæ. Illud ſanè certiſſimum mihi, Symmachum patrem P.V. *huius leg.* Valentiniano Sen. Auctorem vel inconſorem fuiſſe, vt multarum

BIU Cujas

tarum aliarum, quarum aliquammultæ occurrent *infr. tit. prox. de Pistoribus* : & *tit. de Nauicul. de prædiis Nauicul.* pro bono scilicet seu vtilitate Vrbis Romæ. Quod Valentinianum attinet, sanè hoc ipso tempore Valentinianus studium suum vtilitatibus Vrbis Romæ consulentis testatus est expressè, *l.1. Cod. Iust. de offic. P.V.* Inter cætera verò restituta Corporatis Vrbis Romæ ab eo priuilegia, inter Imperij sui statim initia, quæ antea sub Constantio fortè imminuta & labefactata fuerant; quò pertinet *hæc lex* & *l.10. supr. de Nauiculariis* : Quod innuant illa *huius leg.* verba *vel si in aliqua parte titubauerint, restituta.* Quod Symmachum verò attinet, eiúsque studium in erigendo statu Vrbis Romæ, eò pertinet quod Ammianus Marcellinus de eo scribit *lib.27. p.360. Symmachus Aproniano succesſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modestiæ : quo instante Vrbs Sacratissima otio copiisque abundantius solito fruebatur, & ambitioso ponte exultat atque firmissimo, quem condidit ipse, & magna ciuium lætitia dedicauit.* Et hæc quidem de *huius leg.* sententia.

¶ In huius interim *tituli* ingressu de *Corporatis* in genere præter ea quæ *Paratitlon* exhibet, extrinsecus adiicienda puto quatuor. Primò ex Lampridio : Ait is, *Alex. Seuerum Romæ corpora omnium constituisse, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omninò omnium Artium : hisque ex sese Defensores dedisse, & iussisse, quid ad quos Iudices pertineret* : vbi *Lupinariorum* vocem non temerè mutem : id enim ostendere voluit Lampridius, minutissimarum quantumcunque Artium corpora ab Alex. Seuero instituta; *Lupinariorum*, inquit, *caligariorum, & omninò omnium Artium.* Et sanè minusculorum corporum mentio quoque *l.102. supr. de Mancipibus.* Secundò obseruanda cumprimis insignis de Corporatis & eorum priuilegiis ac immunitatibus Symmachi P. epistola illa *lib.10 epist.27.* vbi præter ea quæ iam superiùs exinde notata, vtilitatem eorum, tum & varia eorundem genera describit : *Nouerat* [Valentinianus Sen.] *horum corporum ministerio tanta vrbis onera sustineri. Hic lanati pecoris inuector est : ille ad victum populi cogit armentum : hos suillæ carnis tenet functio : pars vrenda lauacris ligna comportat : sunt qui fabriles manus Augustis operibus accommodant : per alios fortuita arcentur incendia : Iam caupones & obsequia pistoria, frugis & olei baiulos, multósque id genus patriæ seruientes, enumerare fastidium est : Ad summam liquet Priuilegium vetus magno impendio constare Romanis : Iugi obsequio nomen immunitatis emerunt : quod si adiiciantur insolita forsitan consueta cessabunt.* Adeunda & altera epistola Symmachi *libro eodem* 10 *epist.58.* de quâ ad *l. vnic. supr. de Mancipib.* Tertiò, est & apud Ambrosium de his Corporatis locus 3 *officiorum* 7. ex quibus peregrinos tempore famis vrbe pulsos ait: quem ad *l. prox.* afferam. Quartò obseruandum, variam & frequentem horum Corporatorum & similium mentionem occurrere, in *Veterib. Inscriptionibus*, quarum syllabum collegit Scaliger *cap de collegiis, corporib.* &c. Postremò obseruandum, semel Corporatos hos omnes sub dispositione Præfecti Vrbis fuisse, quod ostendunt *huius tituli* leges omnes, quæ Præfectis Vrbi inscribuntur, & superior *Symmachi* epistola: Déque eo expressa extat *Cod. Iust.* lex, putà *l.4. Cod. de offic. P.V.* in quorum nonnullos tamen Comes S. L. vel Comes R. P. quod malo (arg. *l.vltim. supr. ad l.Iul. repetund.*) Iurisdictionem sibi vindicare voluisse ex *eâdem leg.* colligitur.

¶ *Ab* EXTRAORDINARIIS *collationibus immunes esse Corporatos Vrbis Romæ.*

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. ad Alypium P. V."

NVLLI sit liberum, nulli permissum, vt nouum" aliquid Vrbis Incolæ in Vrbe sustineant. Dat. Prid. Id. Iul. Aquil. Tatiano & Symmacho COSS. [391.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. hoc titulo*, ex *hâc leg.* & *duabus sequentibus* conflata est.

"Ad hunc *Alypium* extant *epistolæ* 6. Symmachi *lib.7.* putà *66. 67. 68. 69. 70. 71* & 70. quidem Præfecturam eius Vrbanam indubiè indicat. De hoc ipso Inscriptio vetus *p.286.n.6.* ex Panuinio.

DOMINO NOSTRO
FL. THEODOSIO
AVGVSTO
FALCONIVS PROBVS
ALYPIVS V. C. PRÆF. VRB.

Plura de eo in *Prosopogr.*

"id est, extraordinarium, insolitum : pariter vt *l.7. supr. de extraordinar.* & Ambros. *orat. funebri in Valent. Iun.*

COMMENTARIVS.

EXTRAORDINARIVM seu nouum & insolitum quid Incolis Vrbis, id est, Corporatis Vrbis Romæ mandari, imponi à *quocunque* vetat *hâc leg.* Valentinianus Iunior, Ann. D.391. Quæ & ipsa sententia videri possit Valentiniani Senioris *l.1. supr.* Sanè cùm & ipse aliquando extra ordinem quid his mandasset, id eum mox reuocasse, ex Symmacho iam ad *l. super.* ostensum est. Sed & cùm Valentinianus Iunior *huius leg.* Auctor Anno D.384. ad Equorum collationem Corporatos negotiatores vocasset, Symmachus P. V. ad id reuocandum eum hortatus est *lib.10. epist.27.* Vt vt sit, ex his ipsis exemplis liquet, sæpius Corporatos V.R. ad extraordinaria onera vocatos. Vt fortè hoc saltem videri possit Valentinianus Iun. Corporatis *hâc leg.* indulgere, vt ne à P.V. aut Senatu Romano, vel Præfecto annonæ his noui quid imponi possit : *Nulli sit*, inquit,

BIU Cujas

liberum, nulli permissum. Eo scilicet iure sibi soli reseruato. Et fortè an pertineat *hæc lex* ad id, aut simile quid quod Symmachus ad hunc ipsum Alypium (cui *hæc lex* inscribitur) scribens, *lib.7. epist.68.* ait, de vocatis ad collationem, ob sterilitatem conditorum, id est, ob defectum annonæ vrbicæ: *Nobis tardior Africanarum nauium commeatus incutit curas, & sterilitas conditorum: Quapropter ad collationem vocati remedia patriæ vsitata promisimus, sed votis opus est, vt voluntariæ sponsioni solutio prompta respondeat.* Subinde scilicet in defectu annonæ Senatus Romanus collationem pollicebatur, vt idem Symmachus testatur *lib.6. epist.12.14.26.* & Ambrosius horum ipsorum temporum scriptor, insigni loco *3. officiorum, cap.7.* vbi & tempore famis Româ Peregrinos (seu INCOLAS) *Corporatos* de quibus vid. *l. vnic. de Equestri dign. l.1. de studiis lib. V. R.* pulsos ait. *Quantis*, inquit, *Corporatorum subsidiis dudum Roma fraudata est.* Quo loco cum *hâc leg.* collato, ita censeo, incolas Corporatos in Vrbe Româ quidem iam tempore famis retentos fuisse; verùm ad extraordinariam collationem vocatos ab Alypio P. V. Quod alioquin circa Honoratos & locupletiores factitatum famis tempore aliquando insignis eo capite *Ambrosij* locus ostendit: *Quanto ille rectius*, inquit, *qui cùm iam prouecta processisset ætate, & famem toleraret ciuitas, atque vt in talibus solet, peterent vulgo, vt Peregrini Vrbe prohiberentur, PRÆFECTVRÆ VRBANÆ curam, cæteris maiorem, sustinens, conuocauit Honoratos & LOCVPLETIORES viros, poposcit, vt in medium consulerent: dicens, quàm immune esset peregrinos eiici*, &c. *Quid plura, collato auro, exacta frumenta sunt. Quantæ hoc commendationis apud Deum fuit sanctissimo SENI? Quantæ apud homines gloriæ? Hic magnus verè probatus qui verè potuit Imperatori dicere, demonstrans Prouinciæ totius populos: hos tibi omnes reseruaui, hi viuunt beneficio tui Senatus, hos tua Curia iam morti abstulit.* Ergo in *huius leg.* specie *Incolis* nouum quid proculdubio indictum fuerat *in Vrbe*, & ad Vrbis vsum, nisi Româ iam recedere mallent: de quo ad *d.l vnic.* & *d.l.1. Incolis*, inquam Corporatis: nempe Corporati negotiatores in Vrbe Româ fermè peregrini fuêre. Hinc illa in Valentiniani III. *Nouella de Pantapolis ad Vrbem Romam reuocandis* inter *Theodosianas* 43. *Nullum de Romanis ciuib. nullum de Corporatis, ad militiam esse cogendum:* Imò apparet vel ex totâ ea *Nouellâ* vbi *Pantapolæ Vrbis Romæ*, Græci negotiatores, mox *Corporati* vocantur. Idque etiam ex eodem *Ambrosij* capite discere est: vbi de peregrinis tempore famis exactis. *Quantos Vrbi suæ perire, qui solerent adiumento esse vel in conferendis subsidiis, vel in celebrandis commerciis?* Et post: *Eiectos esse vrbe Amplissima, qui iam plurimam illic ætatem transegerant: flentes cum filiis abiisse, quibus velut ciuibus amoliendum exilium deplorarent: interruptas complurium necessitudines, diremptas affinitates. Potuisset iuuari, si peterent ab Italis frumentum, quorum filij expellebantur. Nihil hoc turpius excludere quasi alienum, & exigere quasi suum. Quid illum eiicis, qui de suo pascitur? Quid illum eiicis, qui te pascit?* Et mox: *Quantis CORPORATORVM subsidiis dudum Roma fraudata est? Potuit & illos non amittere, & euadere famem*, &c. Hæc cùm ita sint, apparet, *huius leg.* sententiam *Codicis Iustinianei* enarratores non cepisse: imò fortè, ne Tribonianum quidem.

¶ PRIVILEGIA *Corporatorum Vrbis Romæ (ac nominatim vt ne tempore famis cæterorum peregrinorum more vrbe expellantur) confirmat Honorius Ann. D.397.*

III. * Impp. Arcadius & HONORIVS AA. Florentino P. v."

IN Honorem" æternæ Vrbis, Corporatis indulta suffragia" valere præcipimus, &c. Dat.xv. Kal. April." Med. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. hoc tit.* ex *hâc leg.* & *superiore* & *sequente*, conflata est, vinculis tantùm Orationis additis. Triboniani verò facinus in eo, quod miscellæ illi *legi* solam superioris *l.2.* Inscriptionem & Subscriptionem apposuit. Iungenda porrò fortè huic *l.lex 7.infr.de Suariis*: emendato die alterutrubi.

" *Florentinus* P. V. Romæ Ann.D.395.396.397. v. *Prosopogr.* Hic ille est, ad quem extant *sex* Symmachi *epist. lib.4.* qui & *epist.54.* nominatim Præfecturam eius Vrbis indicat.

" Sic, pro reuerentiâ Vrbis æternæ, *l 1. supr.*

" *Suffragia*, id est priuilegia. Ideò & suffragari priuilegia dicuntur *l.1.in fin.supr.de Pratorib. l.15.supr.de Tyronibus.*

" XV. Kalend. Mart. *d.l.7.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Corporatorum Vrbis Romæ hâc Honorij constitutione confirmantur; cui fortè socianda *lex 7.in fin.de Suariis.* De quibus verò priuilegiis id intelligendum, quæque adeò *huius leg.* ferendæ occasio fuerit? ambigi potest: An id accipiendum de eo priuilegio, quo, tempore famis, etsi peregrini alij vnà cum turbâ otiosâ vrbe pellerentur, ipsos tamen Corporatos expellere fas non erat, de quo ad *leg. superiorem?* Id ita suadere videantur *lex vnic.in fin. quibus militantibus ad vrbem accedere: l. vltim. in fin. de gladiatorib. l. vnic. infr. de Campo Martio: l.2. de habitu quo vti oportet.* Et quæ ex *Ambrosio* notauimus ad *l. superiorem*, qui quidem Ambrosius hoc ipso anno paucis pòst diebus mense Aprili mortuus est. Nempe ob formidatam hoc Anno alimentorum in Vrbe Roma inopiam, occupatâ videlicet à Gildone Africâ, tum peregrini, tum & otiosa turba omnis (veluti Gladiatorum) Româ exacta fuit: Quò omninò pertinent *leges* illæ paucis post *hanc leg.* diebus datæ. Igitur Honorius hâc constitutione suâ Corporatos & sic *Incolas* peregrinos, excipere, eísque indulta iam olim *suffragia* & priuilegia confirmare videatur:

BIU Cujas

tur: *suffragia*, inquam, quibus à communi peregrinorum aliorum sorte eximuntur: vtpote *Incolæ* ipsi (vti vocantur *l. 2. prox. supr.*) Vrbi Romæ ministrantes: & sic in honorem æternæ Vrbis: vt *hâc leg.* dicitur, velut *l. 1. supr.* pro reuerentia Vrbis æternæ. Quare obseruandum fuerit, hoc Incolarum peregrinorum, seu Corporatorum, veluti vrbi vtilium & necessariorum, & aliorum peregrinorum hac parte discrimen. Hinc iam apparet ex hac inquam historica *huiusce leg.* enarratione, quàm ieiunè hanc *huiusce leg.* sententiam *Codicis Iustinianei* commentatores exceperint. Et hactenus quidem prima Interpretatio. An verò eadem est *huius leg.* quæ *superioris* sententia: quasi ab indictione quadam hoc tempore extraordinariâ, ob defectum annonæ, de quo modò, Corporati *hâc leg.* immunes esse iubeantur? Certè Symmachus quoque, ad hunc ipsum Florentinum scribens, *lib. 4. epist. 54.* annonæ Romæ defectum ab ipsomet sibi indicatum memorat: Quò pertinet non tantùm Anno superiore *lex 2. supr. de conditis in publicis horreis*, quæ ante trimestre fermè *ad eundem Florentium V. R.* data est: verùm complures hoc ipso Anno datæ *ad Senatum & populum*, quibus non vnâ ratione difficultati annonæ Vrbis Romæ mederi instituit, quas repeto ex *Chronologia.*

IV. * Impp. HONORIVS & Theod. AA. Palmato P. V.[a]

CVRA Rectorum Prouinciarum, Corporati Vrbis Romæ, qui in peregrina transgressi sunt, redire cogantur, vt seruire possint functionibus, quas imposuit antiqua solemnitas. Dat. IV. Kalend. April. Rau. Honorio IX. & Theodosio[b] AA. COSS. [412]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* Hinc & ex duabus præcedentibus legibus conflata est, vinculo tantùm & hîc addito, *Curâ autem*, &c.

[a] *Palmatus* P. V. Romæ sub Honorio.

[b] adde, *V.*

COMMENTARIVS.

IN PEREGRINA digressi Corporati Vrbis Romæ, REDIRE ad Vrbem Romam, Curâ Rectorum Prouinciarum, iubentur ab Honorio Imp. Anno Domini 412. Digressi inquam in peregrina; proculdubio ob Attali primùm tyrannidem, mox ac maximè ob Gothicam Alarici & Ataulphi Vrbis vastationem, & exinde annonæ defectum superiore Anno 410. & 411. Sanè ex hoc Gothico naufragio permultos in Orientem Ægyptum, Africam fugisse proditum est ab Hieronymo *præfat. lib. 3. in Ezechielem*, insigni loco: Sed & *præfat. lib. 7. in Ezechiel.* cuius verba Baronius retulit *Anno* 410. *num.* 35. Idem Hieronymus quoque *epistolâ* 8. testis est, Probam cum Iuliana filiâ & Demetriade Iulianæ filia in Africam recessisse, quæ posteà ab Heracliano Comite multis iniuriis affectæ sunt. Rutilius quoque Numatianus testis, *Itinerarij lib. 1. de Igilij insulâ*, quò multi tum confugerunt *à v.* 325. vbi inter cætera:

Hæc multos lacerâ suscepit ab Vrbe fugatos,
Hîc fessis posito certa timore salus.
Plurima terreno populauerat æquora bello,
Contra naturam classe timendus eques.
Vnum, mira fides, vario discrimine portum
Tam propè Romanis, tam procul esse Getis.

Denique Vrbem Romam ciuibus & incolis exhaustam fuisse certissimum est, vel indicio Olympiodori apud *Photium*: qui scribit post Romam à Gotho, captam, Albino P. V. (fuit is Anno 414. id est, biennio post *hanc leg.* vt docet *lex* 38. *supr. de Nauicular.*) iam redire cœpisse ad statum pristinum Vrbem Romam, numerúmque initum vno die quatuordecim millium. De istorum igitur profugorum numero fuerunt & Corporati Vrbis Romæ, qui ad varias Prouincias, eo metu, non desidiæ animo, confugerant: Quare Honorius iam superioris Anni fine Româ recuperatâ, inter cætera quibus Romæ afflictæ & *laceræ* (vt Rutilius loquitur) exhaustæque prospectum iuit, hos quoque reuocari *hâc leg.* iussit, curâ Rectorum Prouinciarum: vt ita & Vrbs Roma repleretur, & Vrbi Romæ seruire possint, suisque functionibus defungi. Quâ ipsâ ratione, vel sanè simili, hoc ipso Anno & Collegiatos, & Decuriones & cohortales reuocari iussit, *l. 2. infr. de Collegiatis: l. 25. supr. de cohortalib. l. 170. supr. de Decurionib.* quæ vnius constitutionis partes sunt, atque inter se coniungendæ. Atque ita hæc *huiusce legis* sententia accipienda est; hácque explicatione historicâ illustranda ea in *Codice Iustinianeo*, quod nondum sit ab *illius Codicis* enarratoribus.

¶ Cæteroquin, adeò corporibus suis & functioni suæ Corporati nexi erant, vt ad nullam aliam militiam vel Clericatum confugere possent: vt docet *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas 26. de Corporatis*: & altera eiusdem *inter Valentinianeas 12. de Episcopali iudicio.* Quod de pistoribus docebit *lex 4. 6. 8. 11. 18. in fin. 20. infr. tit. prox. de Pistorib.* de Suariis, *lex 1. 8. infr. de Suariis*: de Collegiatis, *l. 1. 2. infr. de Collegiatis*: & *l. 1. supr. de his qui condit. propr.* &c.

BIU Cujas

DE PISTORIBVS ET CATABOLENSIBVS.

TITVLVS III.

XI. Cod. Ivst. XVI. Vbi *Titulus* tantùm habet *de Pistoribus*, non *& Catabolensibus*. Eóque *titulo* omnes huius tituli *leges* absunt: neque quidquam exinde in *Codicem Iustinianeum* relatum, præter partem *legis* 12. in *l. illud, Cod. de excusat. munerum*; & *legem vltim.* in *l.2. Cod. de appar. Præf. Vrbis*: Adde *Nouellam inter Theodos.* Valentiniani III. *de prædiis Pistoriis Afris deputatus*, 40.

PARATITLON.

I. PISTORVM (de quibus præter huius tituli leges agitur insuper *l.vnic. supr. de perfectiss. dign.* & *l.1.4. infr. de Canone frum. V.R. l.2.3. infr. de frum. V. Const. l.3.4. infr. de annonis ciuicis*: *l.2. supr. de Nauic. l.3.4.6 7.8 9. supr. de pœnis*:) 1. Certum Corpus fuit, *l.2. 5. 8. 10. 13. 14. 19. 21. hoc tit.* & *l.9. supr. de pœnis*: ordo pistorius *l.20.* consortium *l.11. hoc tit.* & *l.2. supr. de Nauicular.* in Vrbe Româ *d. l.3. supr. de pœnis*: quò pertinent etiam *omnes huius tituli leges* (vnde & Pistores Vrbis dicti *l.2. supr. de Nauicular.*) item in Vrbe Constantinopolitana, *l.3. infr. de frumento Vrbis Constant.* ¶ 2. Horum officium, *l.3.21.* munus, *l.6. hoc tit.* & *l.2. supr. de Nauicular.* functio, *l.12.* annonæ publicæ seruiebat, *l.15.* vnde & necessarium Corpus vocatur *l.2.* pistrino, inquam, *l.1.5.7.10.11.13. vlt. hoc tit.* & *l.3. 4. 7. supr. de pœnis*: & paneficio, *l.3. 4. 21. 22.* id est, tum frumento molendo, hinc molæ: de quibus *l.7. hoc tit.* & *l.4. infr. de Canon. frum. V. R.* tum pani coquendo annonæ ciuicæ & alimentis popularibus, *l.2. infr. de frum. V. Constant. l.3.4. infr. de annonis ciuicis*: quæ partim gratuita dabatur, de quo *tit. in fin. de annonis ciuicis & pane gradili*: partim etiam vendebatur, *l.1. in fin. de Canone frum. V.R.* qui panis Ostiensis & fiscalis dictus *l.1. in fin. de pretio panis Ostiens.* ¶ 3. Hi pistores etiam *Mancipes* dicti, de quibus *l.18. hoc tit. l.2. 3. infr. de frum. V. Constantinop. l.4. supr. de executorib.* de iisdem est fortè quoque *l. vnic. supr. lib.12. de Mancipib.* vnde & ministerium istud Mancipatus, *d.l.18.* & *d.l. vnic. de Mancipib.* quibus ideò frumentum consignabatur ex horreis, *d.l.2. infr. de frum. V. Constant.* ¶ 4. Hi omnes non tantùm sub generali Præfecti Vrbis dispositione fuerunt, quod alioquin docent *l.1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 16 18. vltim. hoc tit. l.4. 8. 9. supr. de pœnis*: *l.2. supr. de Nauicular.* sed etiam sub speciali Præfecti annonæ dispositione: vt docet *lex 1. 3. 12. 14. 15. 21. vltim. hoc tit. l.3. 6. supr. de pœnis*: *l.4. infr. de Canone frum. V. R.* ¶ 5. Erant eam ad rem complures in Vrbe Roma Officinæ, *l.7. 8. hoc tit. l.3. infr. de annonis ciuicis*: (ὄικας vocat παμμεγέθας Socrates *lib.5. cap.18.*) seu pistrina, quæ in veteri Vrbis Romæ descriptione CCLIV. notantur seu colliguntur. ¶ 6. Et singulis sua entheca erat, *d. l.7. hoc tit.* putà animalia, serui, *d.l.7.* molæ, *d.l.7.* & *l.4. infr. de Canon. frum. V. R.* prædia seu fundi, & possessiones, quæ Pistorum Corpori solatia certa præbebant: *d.l.7.* & *l.13.19.* vnde & fundi dotales dicuntur *d.l.7.* ¶ 7. Suos etiam habebant *Patronos* singulæ officinæ, *l.2. 7. 12.* quibus officina cum omni Entheca credita erat, *d.l.7.* quibus Pistores consignabantur, *d.l.12.* Ex his prior post quinquennium otio & quiete donabatur, traditâ sequenti officinâ cum omni Enthecâ, *d.l.7.* ¶ 8. Hoc Pistorum Corpus variis rationibus replebatur. Primum, Originis vinculo quidam tenebantur, *l.14. hoc tit.* putà successionis iure *l.3. hoc tit.* putà filij, nepotes, &c. *l.3. 5.* Secundò, per sententiam Iudicis & pœnæ loco in pistrinum Vrbis Romæ, ex causis non grauibus seu leuiorum criminum rei damnari iussi à Constantino M. primùm, in Sardiniâ, *l.3. supr. de pœnis*: à Valentiniano Sen. in Præfectura Vrbanâ, *l.5. & 9 supr. de pœnis*: quò refero etiam *l.8. hoc tit.* in Lucaniâ & Brutiis *l.6. 7. supr. de pœnis*: & ita quidem, vt generali Indulgentiâ criminum reis posteà facta hi non continerentur, *d.l.7. supr. de pœnis*: neque Rescripto liberari possent, *l.20. hoc tit.* Tertiò, constitutionibus nonnulli pro pœna in pistrinum dari iubentur: veluti

concutiens

BIU Cujas

concutiens pistorem, *l. vltim. hoc tit.* Patronus caudicariorum & mensorum deprehensus in fraude, *l.9. infr. de Suariis.* Quartò, substitutione in pupilli minoris 20. annis locum, *l.5.* Quintò, & Libertini nonnulli in sp. *l.10.* Sextò, filiam pistoris coniugio sibi socians pistrino obnoxius fiebat, *l.2.14.21.* Septimò, & Ementes ab his prædia, *l.3.* vel qui donatione, vel testamento, successione prædia eorum possidebant, *l.2. supr. de Nauicularijs: l.10. hoc tit.* Tandem fuit & Officium aliquod in Africa, vnde singulis lustris Iudices Africani Pistores Romæ vsibus dirigere tenebantur, *l.12.17. hoc tit.* idque ex Constantini M. instituto, vt docet *d. lex* 12. ¶ 9. Hi omnes semel Ordini seu Corpori Pistorio adscripti, neque transire ab vna officina ad aliam poterant, *l.8. hoc tit.* neque eam conditionem & necessitatem euitare, nequidem Pistorum ipsorum consensu, *l.8.* non Principi supplicando, & Principis rescripto, *l.6.18. in fin. l.20.* non priuilegio Christianitatis, seu ad Ecclesias videlicet transeundo, *l.11.* non Senatoria dignitate indeptâ, nisi facultatibus pistrino cederent, *l.4.* non Perfectissimatus dignitate, *l. vnic. supr. de Perfectißimatus dignitate*, non pretio, *l.12.* Et sententia tamen Præfecti annonæ quandoque eiiciebantur, putà decoctores, *l.15.* ¶ 10. Familia quoque eorum pistrino obnoxia erat, *l.2.21.* seu filij, nepotes, à 20. ætatis anno, *l.3.5.* & filiæ, sic vt his coniugio sociati ad pistrini consortium raperentur, *l.2.14.21.* ¶ 11. Possessiones tandem seu prædia sua (quæ *Dotis* nomine vocabantur, *l.13.*) quæ priuato iure possidebant, quæ hæreditario pistorio iure *l.13.* in alios transferre, vendere, donare, relinquere olim poterant: *l.1.* posteà non potuerunt, *l.1.3.13.* nisi qui acciperent, Pistoris officium subirent, *d.l.3.13. hoc tit.* Imò in Senatorem vel Officialem transferre penitùs non poterant, *d.l.3.*

II. CATABOLENSIVM tribus tantùm locis fit mentio, *Rubricâ*, & *l.9.10.* Quinam fuerint? dicam ad *dictas leges.*

---

1. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Profuturum" PF. Ann.

VNCTIS Pistoribus intimari" oportet, quòd si quis fortè possessiones suas ideò putauerit in alios transferendas," vt posteà se, rebus in abdito conlocatis, minùs idoneum adseueret, tanquam in locum eius alio subrogando, nihil ei hæc astutia, nec detestabilia commenta profutura sunt, sed in obsequio pistrini sine vlla excusatione durabit, nec ad eius iura reuocabuntur, si quas emptiones transcribserit." PP. Id. Aug. Constantino A." & Licinio Cæs. COSS. [319.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est *lex* 1. *supr. de contrah. empt.*
"*Profuturus* Præf. annonæ sub Constantino M. Eidem hoc Anno prætereà inscribitur *lex* 2. *supr. de relationib.* In *l.3. Cod. Iust. de dilat.* perperam *Præf. Pannoniæ* inscribitur.
"sub Præfecti annonæ dispositione pistores, *hâc leg.* & *l.3.12.14.15.21. vlt. hoc tit.* & *l.3.6. supr. de pœnis*: Cassiodorus *in formula Præfecti annonæ lib.6. form.18. Per officinas Pistorum discurris, pensum & munditiam panis exigis.*
"*Intimari*, id est, significari, notum fieri: vid. *Gloss. Theod.*
"veluti venditione: vt docet *finis leg.* & coniunctio dictæ *l.1. supr. de contrah. empt.*
"etsi viliore pretio, *d.l.1.*
"adde *V.* ex *d.l.1.* Et sic reddenda *hæc lex* Anno 319.

COMMENTARIVS.

VT INIDONEI facultatibus omissis facti à Pistorio consortio liberabantur, ita qui ideò tantùm facultates suas in alios transtulissent, liberari vetat hâc constitutione Constantinus M. pariter vt Valentinianus Sen. *l.14. infr.* liberari ideò vetuit filiæ pistoris coniunctum, si facultates dilapidasset. Possessiones equidem, suas Pistores, quas priuato iure possidebant, Constantini M. tempestate liberè in alios emptione transcribere seu transferre poterant, nullo exinde præiudicio domino generando, ita vetiti eas fraudulenter ideò tantùm in alios transferre, vt posteà, rebus in abdito locatis, tanquam minus idonei pistoriæ functioni liberarentur, eíque alij subrogarentur. Quare huic fraudi hâc constitutione (cui iungenda est & *lex* 1. *supr. de contrah. empt.*) Constantinus grauiter occurrit: nempe non ideò fraudulentum huiusmodi pistorem ob inopiam ab obsequio pistrini excusandum, sed in eo perdurare oportere: In tantum vt neque venditionem hanc fraudulentam rescindi, verùm penes emptorem possessionem manere iubeat. Hæc huius particulæ sententia est: Cui addamus ex *d. l.1. supr. de contrah. empt.* & nouam adhuc extensionem. In tantum venditionem hanc valere, quamlibet fraudulentam à parte venditoris, vt etsi pretio viliore possessiones venditæ fuerint, citra vllam tamen culpam aut circumscriptionem emptoris, venditio rescindi non debeat: de quo ad *eam leg.* plenè. Hæc Constantini disciplina fuit hac ratione Pistorum fraudibus occurrentis, citra vllum bona fide contrahentis cum pistore damnum: At enim posteà, cùm annonæ vtilitati minus consultum hâc ratione

BIU Cujas

tione esset, translatis videlicet ita in alios passim Pistorum possessionibus, iam Valentiniani constitutionibus, putà *l.3.13. infrà*: ius istud seu libertas ista imminuta per gradus fuit. Et hæc ad *huius leg.* sententiam sufficiant.

¶ Inter hæc verò *huius tit.* initia de *Pistoribus* extrinsecus hæc notari velim, Traianum huius Pistorum collegij auctorem ferri: sic enim Victor Schotti. *Annonæ*, inquit, *perpetuæ* [à Traiano] *mirè consultum, reperto firmatóque* PISTORVM COLLEGIO. Inde mox hæc vetus Inscriptio Romæ, *p.255. n.1.2.3.*

IANI PARTHICI
DIVI NERVÆ PRONEP. T. ÆLIO
HADRIANO ANTONINO AVG. PIO
PONT. MAX. TRIB. POTEST. VII.
IMP. II. COS. III. PP.
CORPVS
PISTORVM.

In cuius basis dextro latere est canistrum cum spicis: cum hac subscriptione

PRÆF.
L. VALERI PROCVLI:

Sinistro, lapis molaris cum hac subscriptione

CVRANTIBVS
M. CÆRET.... ZMARAGDO
L. MÆVIO EPICTETO. QVINQ. II.
QVÆSTORIBVS
C. PVPIO..... FIRMINO II.
C. CALPVRNIO MAXIMO.

Est & altera Inscriptio *p.361.n.2.* à *Collegio Pistorum* Proculo posita. Horum pistorum meminit quoque Amm. Marcellinus sic vt idem nos humili genere fuisse doceat, *lib.27. p.360. Terentius humili genere in Vrbe natus & Pistor, ad vicem præmij, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex-Præfecto, hanc eandem Prouinciam* [Tusciam annonariam] *Correctoris administrauerat potestate.* Symmachus *lib.10. epist.36. Cùm*, &c. *Præfectus verò annonæ Vir Clariss. Pistorem publicæ annonæ, verbo tantùm reposcere diceretur, quem manibus officialium Celsus eruerat.* De his quoque est Socratis locus *lib.5.c.18.*

¶ Illud etiam hîc monendum; Pistores sub dispositione Præfecti annonæ fuisse, quod præter *huius leg.* inscriptionem, docent præterea *lex 3.12.14.15. vltim. hoc tit.* & superior *Symmachi* locus. Hinc & vendentes Pistores possessiones suas apud eum testationem deponebant, *d.l.3.*

II. * Imp. CONTANTIVS A. ad Orfitum P.V."

SI quis Pistoris *Filiam* suo coniugio crediderit esse sociandam, pistrini consortio teneatur obnoxius, sed" familiæ" pistoris adnexus, oneribus etiam parere cogatur. ¶ Et quoniam necessarium" corpus fouendum" est, *Patronos* Pistoribus constitûtos ad altera" functionis officia prohibeo deuocari, Caudicariorum corpori minimè deceterò copulandos: vt aliis necessitatibus absoluti eam tantummodo functionem liberæ mentis nisibus exsequantur. Dat. Prid. Non. Iul. Med. Arbitione & Lolliano coss. [355.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.*

"Orfito huic P. V. hoc Anno inscribuntur duæ aliæ *leges*: putà *lex 3. supr. de reuoc. donation.* & *l.7. de donationib.* qui idem & fine Anni 353. & Ann. 354. P. V. fuit: vt ex *Notitiâ Veteri Præfectorum Vrbis* discimus, & ex *l.7. supr. de Pratorib. l.1. de raptu vel matr. sanctim.* & Ammiano Marcellino, *lib.14. p.12.* & *Fastis Cuspinianeis*: Item Ann. 357. Secundam Vrbis Præfecturam gessit, eodem quoque Marcellino teste *lib.17. p.98.* de eius Præfectura plura in *Prosopogr.*

"&. "Familiæ Pistoriæ mentio & *l.21. infr.*

"Necessarium Pistorum Corpus vid. *Paratitlon.*

"eique fauendum.

"*Altera* officia.

COMMENTARIVS.

CONSTANTIANÆ huius de *Pistoribus* constitutionis duo sunt capita. Prius est de FILIABVS Pistorum: vt qui eas vxores duxerit, tanquam de familiâ Pistoris *pistrini* oneribus teneatur. De quo ipso est & Valentiniani Sen. *lex 14. infr.* & Honorij *lex 21. infr.* Posterius est de PATRONIS Pistorum, de quibus sunt præterea duæ *hoc titulo* constitutiones, putà *lex 7.* & *12. infr.* ad quarum priorem *de his* plenè dicam. De his id *hâc* Constantij *leg.* statuitur, vt ne ad aliam quamcunque tandem necessitatem vel functionem deuocentur: ac nominatim, ne ad *Caudicariorum*, quorum Corpori anteà aliquando copulati fuerant. CAVDICARII, quorum *hâc leg.* mentio fit, & *l.9. infr. de Suariis*: *l.1. infr. de Canone frum. V. R.* erant nautæ Tyberini, de quibus *tit. infr. de Nautis Tyberinis*: nautici amnici Tiberis, qui species fiscales, & in his annonam ad Portum Vrbis Romæ aduectam in horrea P. R. & ad Vrbem Romam Tiberi subuehebant, caudicariis nauibus actuariis: de quibus Strabo *lib.5.* & Procopius *lib.1. Gothicor.* Hinc Codicarij Nauicularij, sub Procuratore Portus: hinc Mensoribus Portuensibus Caudicarij iunguntur: & *d.l.9. infr. de Suariis*: & *l.1. infr. de Canone frum. V. R.* Sed & in tribus his Inscriptionibus horum Caudicariorum fit mentio. Prima *p.440. n.3.*

PROC. PORTVS VTRIVSQ. A.....
VIRO INNOCENTISSIMO CODICARII
NAVICVLARII, ET QVINQ.
CORP. NAVIGANTES.

Secunda *p.1086. n.6.* Romæ in basi marmorea.

D. N. IMP. FL. VAL. CONSTANTINO,
CODICARII NAVICVLARI
INFERNATES, DEVOTI N. M. Q. EIVS
CVRANTE AVR. VICTORIANO V. P.
PRÆF. AMN.

Tertia est decantata illa, quæ in Insula Tiberina de Ragonio Vincentio Celso, *p.462. n.1.*

REXIT

REXIT ANNONARIAM POTESTATEM VRBIS ÆTERNÆ, &c.
HINC ETIAM factum est, vt Mensores nos Portuenses, quibus vetus fuit cum Caudicariis Diuturnúmque luctamen voti compotes Abiremus, & vtrumque corpus & beneficio Se & victoria gratuletur adfectum : nam Vt hoc esset indicio, in posito magistratu Statuam Patrono præstantissimo, testimonium Gratulationis exsoluimus cùm res non adulatione, Priuato sed iudicio, posito in otio & quiete Reddatur.

Cæterùm iam notum vnde *Caudicarij* dicti, à caudicibus videlicet & codicariis nauibus ex Nonio, Festo, Sallustio 4. *histor.* Varro apud Nonium: *Quod antiqui pluris tabulas coniunctas Codices dicebant, à quo in TIBERI naues CODICARIAS appellamus.* Seneca 13. *de breu. vitæ : Et naues nunc quoque, quæ ex antiquâ consuetudine per Tiberim commeatus subuehunt, Caudicariæ vocantur.* Noluit igitur Constantius Pistorium patronos Caudicariorum Corpori & functioni misceri; sed horum munia distingui : vt ita Pistorum patroni aliis necessitatibus absoluti pistoriam tantùm functionem liberæ mentis nisibus exequerentur : Vnius denique functionis & corporis Patronos esse voluit, non Duorum, cùm tamen id hactenus aliter factum fuisset : sic vt itidem & Pistorum & Caudicariorum patroni essent : Vt cæteroquin duo Corpora ita sæpè copulata fuerunt, vt duorum Corporum vnus idémque Patronus esset : vt *Patronus Fabrorum & Centonariorum*, in veteri Inscript. *p.* 442. *num.* 8. scilicet vt priuatim, ita vel maximè in publico actu, in plura animus bona fide sese explicare non potest : quam in rem notaui nonnulla in *veterem orbis descriptionem c.* 18 *p.* 23.

¶ Illud tandem obseruandum, hanc *legem* inscribi *Orfito P.V.* (de quo alioquin ad Inscriptionem *in Notis*, & in *Prosopogr.* plenè) quæ est de Pistoribus : quorum Mancipes fuêre, de quibus *l.* 18. *hoc tit.* A quibus Mancipibus inter alios statua illi sub ære constituta, ob prouidentiam & statum optimum Vrbi Romæ ab eo redditum. Vide Corpus Inscriptionum *p.* 438. *n.* 1.

III. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V.''

DRÆDIA rustica, vel vrbana, quæ possident priuato'' iure pistores, nec Senatorem, nec Officialem *Comparare* permittimus (contractu pari cum aliis non interdicto.) Quippe'' mercantes ad venditoris officium vocabuntur, super hac emptione apud PF. Ann. testatione deposita. ¶ In *Donationibus* verò filij excepti sunt & nepotes : Eodem loco positis omnibus qui qualibet proximitate iunguntur, quibus ideo non dempsimus beneficium largitatis, quia & paneficij necessitatem suscipere successionis iure coguntur. ¶ Hæc forma seruabitur & in *Testamentis*, aut donatione, vel nouissima voluntate, vt in extraneos conlata non valeant, nisi pistoris officium sponte susceperint, qui pistorum sunt munificentiam consecuti. Dat. IV. Non. Iun. Naisso, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
''*Symmacho* huic P. V. Sex *hoc titulo* Ann. D. 364. & 365. inscribuntur constitutiones. In vniuersum *hoc Codice* ei inscribuntur Ann. 364. *leges* 19. Ann. 365. *leges* 11. Et sic in totum 30. De quo iam dixi ad *l.* 1. *supr. de Corporatu V. R.* Sanè & hæ *leges* fidem faciunt elogio Ammianeo de hoc Symmacho, *quod eo instante Vrbs Sacratissima otio COPIISQVE abundantius solito fruita sit.* De eo plura in *Prosopogr.*
''ad differentiam dotalium fundorum : de quibus *l.* 7. *infr.* [& *l.* 13. *infr.*]
''Alioquin enim.
''*Naissi* Valentinianus : de quo v. quæ in *Chronol. Theod.* & Ammianum *lib.* 26. *p.* 339.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris duodecim ordine constitutiones *de Pistoribus Vrbis Romæ* sequuntur, quæ omnes fermè enixum Valentiniani studium arguunt, Annonæ Vrbicæ consulendi : quod aliunde quoque colligere est, veluti ex his quæ de Nauicularijs pariter inter hæc Imperij sui initia idem constituit *l.* 10. 11. *supr. de Nauicular. l.* 2. *supr. de prædiis Nauicular.* Hæc verò prima eius constitutio est de POSSESSIONIBVS seu prædiis Pistorum, pariter vt de his ipsis sunt duæ prætereà *hoc titulo*, putà *lex* 1. *supr.* & *lex* 13. *infr.* quæ & ipsa Valentiniani est : Quid inquam Pistores de his quóve iure facere possint : Et nominatim verò de possessionibus quas priuato iure possident, id est, vt explicat *lex* 13. *infr.* vbi pleniùs, quæ priuatâ fortè liberalitate habent : nam de his quæ pistorio iure habent, id omninò præsupponitur, distractionem eorum penitus non valere, de quo ad *d. l.* 13.

De his igitur, quæ priuato iure possident Pistores, est *hæc lex :* quâ tres alienationis tituli, ita distinguuntur : Nempe si de *venditione* quæritur, pistorem regulariter ea vendere posse, duobus tantùm hominum generibus exceptis : putà Senatoribus & Officialibus : Hi scilicet prædia pistorum non aliter emere possunt, quàm sub necessitate subeundæ conditionis pistoriæ, in eúmque finem super hâc emptione, testatione apud Præfectum annonæ depositâ, sub huius enim dispositione erant Pistores : de quo ad *l.* 1. His duobus igitur emptione possessionum ad Pistores priuato iure pertinentium interdictum, nisi sub conditione officij pistorij subeundi. Nempe hæc duo fermè hominum genera agrarij mergi erant, emptionésque potestatis suæ vi extorquebant. Quâ causâ etiam vtrique huic generi multa interdicta, quæ aliis licita fuêre, & quidem in hoc emptionum argumento, & mutuo vsuríque, de quo ad *tit. supr. de vsuris.* Extra hos igitur, aliis indistinctè possessiones has comparare licuit, vtpote quas oneroso titulo haberent, refuso videlicet contrà pretio. *Donationum*, qui iam secundus alienationis

BIU Cujas

titulus est, alia ratio est: nempe regulariter donationis titulo adquirere huiusmodi possessiones interdictum: nam vt pistoribus in necessitate fortè constitutis iniquum fuisset rerum suarum venditione interdicere: ita contra ea donare, & sic perdere licere non oportuit, nisi si in coniunctas personas donationes fierent: quia hâc re iam pistrino nil perit, vtpote cùm paneficij seu pistorij officij necessitatem suscipere successionis iure cogantur. Idque non filij tantùm, de quibus & *l. 5. infr.* aut nepotes, verùm etiam omnes qualibet proximitate iuncti. Et sic notanda hâc quoque parte venditionis & Donationis differentia. Tandem, qui tertius adquirendi modus est, *Testamento*, aliáve quâ vltimâ voluntate ea consequi extranei non possunt, nisi vt pistoris officium suscipiant. Et hæc quidem ita nunc Valentinianus Sen. At enim posteà hoc ipsum ius ab eodem magis magísque arctatum, *l. 13. infr.* vbi dicam.

IV. * Idem AA. ad Symmachum PF. Vrb.

OPTIO concessa est his, qui è pistoribus facti sunt Senatores, vt aut studio facultatum," aut Splendidissimo" Ordine" segregati sint. Quòd si fuerint cupidi dignitatis," in tantam paneficij substantiam idoneos de suis subrogare cogantur, quantam ipsi exhibuêre pistores. Dat. VIII." Id. Iun. Naisso, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Non dubito quin *hæc lex* iungenda sit *legi 5. 6. infr. & l. 2. infr. de calcis coctorib. l. vn. infr. de Saccariis Portus. l. 12. infr. de operib. publ. l. 1. infr. de Canon. frum. V.R.* quæ datæ dicuntur *VI. Id. Iun.*

"id est, si Senatoriam dignitatem tueri velint, facultatibus suis cedant: vt mox *fin. legis* dicetur.

"Senatorio: vid. *Gloss.*

"id est, si facultates suas tueri velint, Senatoriæ dignitati renuncient.

"*VI. Idus Iun.* dictis *legib.* fermè omnibus.

COMMENTARIVS.

SENATORIBVS factis ex Pistoribus, optionem dat hâc constitutione suâ Valentinianus Sen. (quæ secunda est è 12. Valentinianeis *hoc tit.*) vel retinendi facultates suas, & sic Senatoriâ dignitate repudiatâ ad pistrinum redeundi: vel Senatoriam dignitatem retinendi, & sic facultatum amittendarum: idoneis videlicet in tantam paneficij substantiam subrogatis de *suis*. Quæ & ipsa cessionis & subrogationis lex & conditio circa Curiales & Nauicularios statuta: de quo *tit. de Decur. & l. 2. supr. de Nauicular.* Sanè Ammianus Marcellinus in gestis huius ipsius *Anni* 364. *lib.* 27. *p.* 360. exemplum suppeditat Terentij ex pistore pro præmio Correcturâ Tusciæ annonariæ honorati. *Terentius, humili genere in vrbe natus & Pistor, ad vicem præmij (quia peculatus reum detulerat, Officium* [vel Orfitium vid. *eodem lib.* 369.] *ex-Præfecto hanc eandem Prouinciam.* [Tusciam annonariam] *Correctoris administrauerat potestate: Eáque confidentiâ deinceps inquietius agens, multa in Nauiculariorum negotio falsò admisisse conuictus, vt ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam.* ¶ Ergo ex *hâc leg.* Senatoriâ dignitate non euitatur pistoria conditio: vt nec perfectissimatus dignitate ex *l. vnic. supr. de Perfectiss. dign.*

¶ *De* FILIIS *pistorum minoribus* 20. *annis à pistrino excusandis.*

V. * Idem AA. ad Symmachum P. V."

FILIOS pistorum, qui in paruulâ ætate relinquuntur, vsque ad vicesimum annum ætatis à pistrini sollicitudine defendi" iubemus. Sanè, periculo totius corporis subrogari conuenit pistores idoneos pro pupillis; sub hâc videlicet condicione, vt post emensum vicesimum annum ætatis paterni muneris necessitatem subire cogantur: nihilominus permanentibus pistoribus his, quos in locum eorum constat substitutos. Dat. VI. Id. Ian." Naisso, diuo Iouiano, & Varroniano COSS.

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex 4 supr.* & *lex 6. prox.* Et *lex 2. infr. de calcis coctoribus*: *lex vnic. infr. de Saccariis Portus*; *lex 2. infr. de Canone frum. V.R. l. 12. de operib. publ.* Et proculdubiò etiam *lex 5. supr. de pœnis.*

"Romæ.

"*Defendi*, id est, excusari vid. *Gloss. Theod.*

"ita quoque *d. lex 6. prox.* Sed ex aliis *legib.* hîc & illic reponendum *Iun.*

COMMENTARIVS.

FILII Pistorum, & ipsi post patris mortem pistoriâ conditione tenentur, *hâc leg. & l. 3. vers. in donationib. supr.* Filij, inquam, & nepotes, & deinceps. *In donationibus*, inquit ea *lex 3. filij excepti sunt & nepotes: eodem loco positis omnibus, quibus ideò non dempsimus beneficium largitatis,*

BIU Cujas

gitatis, quia & paneficij necessitatem suscipere successionis iure coguntur. Et tamen, si in paruulâ ætate relinquantur seu pupilli, noluit Valentinianus Sen. hâc constitutione, eos statim ad pistrini sollicitudinem vocari, sed ad vicesimum ætatis annum vsque excusari; & post vicesimum demum ætatis annum paterni muneris necessitatem subire cogi: Nempe hæc ætas firmata & robusta, cùm videlicet vicesimi anni clausa ætas Adolescentiæ, patefacere sibi ianuam cœperit ad firmissimæ Iuuentutis ingressum: cui ætati, quoniam inter plenam perfectámque adolescentiam, & robustam Iuuentutem media est, *firmatæ* ætatis appellatio imposita: vt eleganter loquitur Constantinus *l. vnic. supr. de his qui veniam ætatis.* Sic & in materiâ census pupilli vsque ad 20. annos à Censibus immunes erant, *l. 4. de censu:* Cuiusmodi sanè ætas requiritur ad pistrini onus, substituto interea in pupillorum locum aliis idoneis periculo totius Corporis: ita quidem, vt substituti non ad tempus tantum substituti videantur, vsque quò videlicet pupillus ad vicesimum ætatis annum peruenerit, sed in perpetuum pistores maneant. Quod singulare est: nempe substitutum alteri ob temporale eius impedimentum, vel excusationem, impedimento cessante, non ideò cessare. ¶ Quod quidem singulare *Annonæ Vrbicæ* fauore à Valentiniano Sen. constitutum inter alia, quibus enixâ & prolixâ constitutione suâ ei consulendum putauit: cuius constitutionis portiunculas alias huic nostræ coassandas iam *initio* designaui: & inter alias *l. 6. prox. infr.* & quidem hæc omnia (quod sæpè dicere cogor) ad Symmachi P. V. suggestionem: *quo instante*, ait Ammianus *lib. 27. p. 360. Vrbem sacratissimam otio Copiisque abundantius solito fruitam.* Ac inter cætera quamplurima circa Pistores institutis, quò ex eâ constitutione præter *hanc leg.* & *l. 4. supr.* & *l. 6. prox.* pertinet & quarta portiuncula, putà *lex 5. supr. de pœnis*, quam & ipsam huic iungendam censeo, & quinta, putà *lex 1. infr. de Canone frument. V. R.*

VI. * Idem AA. ad Symmachum P. V.

NVLLI liceat pistorum," supplicatione delata, subterfugiendi muneris impetrare licentiam. Dat. VI. Id. Ian." Naisso, diuo Iouiano & Varroniano COSS.

NOTÆ.

* Quæ *leges* huic nostræ coassandæ sint, iam ad *superiores 4. & 5.* dictum est, quæ & ipsa de earum numero est.
"ita hunc locum interpungendum puto: non, *nulli liceat, Pistorum supplicatione.*
"29. *Iun.* vt *l. proxima 5. supr.*

COMMENTARIVS.

LIBERARI seu solui, etiam Principis RESCRIPTO, pistorum quemquam munere, seu conditione suâ, vetat *hâc leg. suâ* Valentinianus Sen. quæ pars est, vt iam notaui, prolixioris Valentinianeæ constitutionis ad Symmachum P. V. (pariter vt Valentinianus Iun. *l. 18. infr.* & Honorius *l. 20.*) Pistorem, inquam originarium: nam in pistrina condemnatum Iudicis sententiâ speciali Principis rescripto liberari posse idem statuit, *l. 7. supr. de pœnis:* (quæ *legi 7. prox. infr.* coniungenda est:) Imò, ne quidem Corporis pistorij totius consensu, quem Pistorum liberari posse idem mox statuit *l. 8. infr.* Nempe & hâc ratione Valentinianus vrbicæ annonæ consultum iuit, inter alia quæ prolixâ suâ constitutione ad Symmachi P. V. suggestionem constituit: de quo ad *l. supr. prox.*

¶ *De* PATRONIS *Pistorum.*

VII. * Idem AA. ad Viuentium P. V."

ROST quinquennij tempus emensum vnus prior è Patronis pistorum otio & quiete donetur: ita vt ei qui sequitur, Officinam cum animalibus, seruis, molis, fundis doralibus, pistrinorum postremò omnem enthecam," tradat adque consignet. Dat. VIII. Id. Octobr. Altino," diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Iungendæ *huic* sunt *lex 7. supr. de pœnis*: *lex 16. supr. quorum appellation non recip. lex vnic. infr. de nautis Tyberinis*: ita tamen vt Inscriptiones varient: *Lex enim 7. de pœnis*, inscribitur Arthemio (Correctori scilicet Lucaniæ & Brittiorum) *lex 16.* & *lex vnic.* Symmacho P. V. quomodo sanè hîc reponendum puto, de quo mox.
"*Viuentius* Anno demum 367. P. V. fuit: vt docet *lex 11. supr. de pœnis*: *lex 3. de indulg. criminum*: sic etiam vt inter Symmachum & hunc Viuentium Lampadius P. V. medius ab Ammiano Marcellino ponatur *lib. 27. p. 360. 361.* *Symmachus*, inquit, *Aproniano successit*: *Post hunc Vrbis moderator Lampadius ex PP. Aduenit successor eius ex-Quæstore palatij Viuentius.* Quare omninò substituendum hîc Symmachi nomen, arg. *d. l. 16. supr. quorum appell.* & *l. vnic. infr. de nautis Tyberinis*: quæ *huic* coniungendæ sunt.
"*Entheca* hîc, & *l. 12. infr. de operibus publicis*, est ἀποθήκη, de quo ad *eam leg.* plenius.
"adde ex *d. l. 16. Acc. XVI. Kal. Nouemb.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE PATRONIS Pistorum est hæc Valentinianeæ prolixioris constitutionis portiuncula, vt iam ostendi: de quibus Patronis sunt duæ præterea *hoc ipso titulo* constitutiones: putà *lex 2. supr.* & *l. 12. infr.* ¶ De his semel hîc videndum est, quandoquidem *hæc lex* eam ad rem maximè singularis est. Igitur docet ea Patronos Pistorum fuisse eos, qui singulis Pistorum officinis præerant, quibus omnium cuiusque officinæ animalium, Seruorum, molarum, fundorum dotalium cura, postremò omnis officinæ & pistrini entheca commissa erat: quibus etiam noui Pistores consignabantur, vt docet *d. lex 12. infr.* Nempe per varias Pistores officinas sparsi fuêre, seu variæ dictorum officinæ erant: quarum mentio quoque fit *l. 8. infr.* & *l. 3. infr. de annonis ciuicis.* Cassiodorus quoque earum meminit *var.... Per officinas Pistorum discurris.* De his & Socrates *lib. 5. hist. Eccl. cap. 18.* qui ὅικους παμμεγίστους vocat; ἦσαν ἐκ ἀρχαίου κ τοῦ μεγίστου Ρώμῃ οἶκοι παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῆς πόλεως χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο. Patroni igitur, singularum officinarum præpositi fuêre. Et tamen plures eiusdem officinæ Patronos fuisse hæc ipsa *lex* ostendit, sic tamen vt Prior tantùm ex his in summo actu positus esset, cæteri verò post eum, Patronorum quidem numero, sed nondùm in summo actu, & eum actum expectantes suo quisque ordine. Quod & ipsum luculenter ostendit *lex 9. infr. de Suariis:* (quæ alioquin *legi vltim. hoc tit.* iungenda est) de Patronis Caudicariorum & mensorum: *Vnus*, inquit, *è Patronis totius corporis consensu eligatur, qui*, &c. Et sub *fin. legis: Illud etiam decernimus, ne in singulis TRES PRIMOS PATRONOS corporum singulorum V. C. PF. ann. ius habeat corporalis iniuriæ.* Ecce rursum *primos Patronos* Corporum singulorum. Nempe & hactenus quoque siue ambitio siue gratia peruagata est: vt Corpus vnum, vt Officina vna plures Patronos haberet, sibique adsciscere: sed quorum vnus in summo actu esset: & quidem lustrali seu quinquennij spatio, vt præter *hanc leg.* docet rursum *d. lex 9. de Suariis: Ad excludendas Patronorum Caudicariorum fraudes, & Portuensium furta mensorum, vnus è Patronis totius consensu Corporis eligatur, qui per quinquennium custodiam Portuensium suscipiat conditorum: clandestinum ad collegas digma missurus, ne quid ex specie fraus occulta vectorum pessimæ qualitatis immutet: Cui præmia ista deferimus, vt si optimâ fide administrauerit munus iniunctum, post expletas lustralis sollicitudinis metas, Comitiuæ tertij ordinis honore cumuletur: idque non iam ex codicillis nostris, sed constituti istius consequatur indulto: deprehensus in fraudem, amisso patrimonio ad pistrini etiam munia prima reuocetur.* Inde *Quinquennales* & *Quinquennalicij*, quorum frequens mentio in *Veteribus Inscriptionibus*, veluti collegij Centonariorum *p. 471. num. 5. p. 1101. n. 1.* Collegij fabrorum Ostiensium, *p. 358. num. 1.* Collegij fabrorum Tignariorum, *p. 435. num. 8.* corporis Marmorariorum, *p. 483. num. 8.* corporis Negotiantium Malacitanorum, *p. 647. 1.* Corporis Piscatorum & Vrinatorum *p. 391. num. 8.* Quinq. corp. Negotiantes, *p. 440. num. 3.* Tandem de Quinquennalibus Pistorum est ea inscriptio quam ad *l. 1.* protuli, *suprà.*

De his Quinquennalibus Collegiorum seu Corporum nonnulla adhuc ex illis Veteribus Inscriptionibus colligere est; Primùm hos *Quinquennales etsi non continuos, attamen perpetuos* fuisse: quomodo etiam disertè vocantur in insigni Tabula marmorea Romæ *p. 126.* cuius Coss. incidunt in Annum D. 140. vbi notatus *ordo Corporatorum, qui pecuniam, ad ampliandum* quoddam *Templum contulerant.* Perpetuos, inquam fuisse: sic vt πεντετηρικὸν hoc πολίτευμα esset, & post aliquot lustra ad eundem recurreret. Hinc *Quinquennalis tertium* in Veteri Inscript. *p. 391. n. 1.*

PATRONO
CORPORIS PISCATORVM ET
VRINATORVM. QQ. III. EIVSDEM
CORPORIS.

Secundò tamen obseruandum in Veteribus Inscriptionibus Patronos à *Quinquennalibus* separari: ita quidem vt hi secundo loco ponantur, illi primo: vt in *superiore Inscriptione:* ita & *p. 477. n. 8.* & in prædicta *Tabula collationis ad ampliandum Templum:* vbi cùm ordo Corporatorum retexitur: PATRONI primo laterculo memorantur, secundo laterculo QVINQ. PERPET.

Tertiò, Ostiæ Collegij Fabrorum Ostiensium quendam Quinquennalem LVSTRI XXV. vocari reperio in *Veteri Inscript. p. 358. n. 1.*

L. ANTONIVS PECVLIARIS SEV.
AVG. Q Q. COL. FAB. OST. LVSTRI XXV.
FECIT SIBI, &c.

Proculdubio à Portu Ostiensi excitato hîc lustra computantur, & sic anno circiter à Portu Ostiensi à Claudio Imp. excitati à 121. ad 125. quod in *Marci Imp.* tempora incidit. Item *p. 360. n. 1.*

L. AQVILIVS ☽. L. MODESTVS MAGISTER
QVINQVENNALIS COLLEGI FABRORVM.
TIGNVARIORVM OSTIENSIVM LVSTRI II.

Item *p. 252. num. 6.*

SABINÆ AVGVST.
MAGISTRI QVINQVENNALIS
COLLEGI FABRVM TIGNAR. LVST. XIII.

Et *p. 261. num. 4.*

FAVSTINÆ AVGVSTÆ
MAGISTRI QVINQVENNALES COLLEGII
CORP. FABRVM FERRAR. TIGNAR.
DENDROPHOR. ET CENTON.
LVST. XXVII. &c.

C. MANLIO TORQVATO ET CORNELIO
MESSALLINO COS.

Tandem apponere hîc iuuat secundum illud Laterculum quod dixi, vbi singula quinquenniorum interualla Quinquennalium notantur.

QVINQ. PERPET.
C. SOSSIVS BENEDICTVS
QVINQVENN.
A. EGRILIVS AVGVSTAL.
QVINQVENNALIC.
P. SVLPITIVS HERA.
L. NÆVIVS SÆCVLAR.

A. D. 151. QVINTILIS COS.

QVINQVENN.
A EGRILIVS FAVSTVS

A. D. 156. SILVANO ET AVGVRN.
Q. Q. COS.
T. FISEVIVS NICEPHOR.
L. NÆVIVS PROCVLVS

A. D. 163. L. ÆLIANO ET PASTORE
Q. Q. COS.
T. FISEVIVS PRISCIANVS

A. D. 170. CLARO ET CETHEGO. COS.
Q. Q.
M. MAGIVS MARSVS

A. D. 172. MAXIMO ET ORFITO COS.
Q. Q.
L. HELVIVS RESTITVTVS, &c.

¶ Vt

¶ Vt ad *leg.* nostram redeamus: è Patronis igitur prior quinquennalis fuit, qui officinam administraret curámque haberet animalium, seruorum, molarum. Molarum quarum rursum mentio fit *l.4 infr. de Canone frum. V.R.* quæ in pistrini instrumento esse etiam Paulus *lib.3. sent. tit.6.* scribit, quandoquidem (quod & aliunde notum) pistorum erat, non tantùm paneficium, sed & molendinum: Hieronymus *Chronico*, *Paulus ad molas manuarias pistorem se locauit.* Pomponius in Pistore, *Decipit vicinos, quod molendum conduxit, comest:* & rursum Pistor ibidem, *Plus quæsti facerem quàm quadrinas si haberem molas.* ¶ Item curam habebat fundorum dotalium. *Fundi dotales* erant prædia Pistorum corpori obnoxia, affectata; vnde Pistoribus solatia præbebantur, *hâc leg.* & *l.19. infr.* quæ ad nihilum redacta iure perpetuo seu emphyteutico idoneis postea locata, vnde pensionem præstarent, *d. l.19.* Et fuêre ea per diuersas Prouincias sub cura Præfecti annonæ: Cassiodorus *lib.6. form.18. Dignitati quoque tuæ Pistorum IVRA famulata sunt, quæ per diuersas mundi partes possessione latissimâ tendebantur.* Dotales quoque fundi postea fuêre, Pistorum proprij, nam & hæc dotis nomen & speciem retinebant, vt ait *lex 13. infr.* ¶ Tandem omnem pistrinorum Enthecam curabat Patronus: id est, instrumentum quoque aliud, & parataram pistoriam: *Entheca* est ἀφορμὴ, quidquid sepositum conditúmque alicuius vsus & præsidij causa, vt *hâc leg.* & *l.12. infr. de operib. publ.* quæ hoc ipso Anno data ad Symmachum P. V. vbi dicam pleniùs.

¶ LIBERARI *aut* TRANSFERRI *Pistor non debet.*

VIII. * Idem AA. ad Symmachum" P. V.

IN speculis erit Officium Sinceritatis Tuæ, Ne cui qui semel pistorum corpori fuerit deputatus," abscedendi quâlibet ratione copia facultásque tribuatur: etiamsi absolutionem" eius Pistorum omnium labor," & adsensus" consessus" conueniisse videatur. ¶ Ne illud quidem cuiquam concedi oportet, vt Officina" ad aliam possit transitum facere. Dat. XVIII. Kalend. Febr. Mediol. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex* 8. *supr. de pœnis.* Imò etiam, vt mihi quidem videtur, *lex* 1. *infr. de fide Catholica.*

" adiudicatus sententiâ etiam Iudicis: arg. *d. l.8. supr. de pœnis.*

" *ꝑ. ad absolutionem*, vel *ad solutionem.*

" An fauor? an laborent adsensus & consensus, &c.

" De officinis pistoris iam *supr.* ad *l.7. prox.* & ad *l.2. infr. de annonis ciuicis.* Interim etsi hoc sustineri potest, clarius tamen *ab* vel *de officina.*

COMMENTARIVS.

1. LIBERARI pistrino, ne pistorum quidem omnium *adsensu* quisquam potest, ex hac Valentiniani Sen. constitutione, cui iungenda est & *lex* 8. *supr. de pœnis.* Cuius argumento inducatur quis vt duo credat: Primò propriè *hanc leg.* esse de his qui Pistorum Corpori per sententiam Iudicum ob leue aliquod crimen deputati seu adscripti sunt, de quibus sanè agitur *l.3.5.6.7.9. eo tit. de pœnis: l. vltim. infr. hoc tit. l.9. infr. de Suariis:* etsi non eo minùs verum id quoque sit in quibuscunque aliis Pistoribus. Nempe enim *eâ leg.* agitur de damnatis ad ludum. Secundò, cùm *eâ leg.* prohibeatur quisquam Christianus ad ludum damnari; pariter, vt ad custodiam Templorum apponi, *l.1. infr. de fide Catholica:* (quâ & ipsa *huic* iungenda videtur,) ita putet quis, per *adsensum Consessus*, hîc intelligendum nominatim sacerdotalis consessus adsensum, pistorem aliquem ad Ecclesiam & clericatum deposcentem: quasi hoc velit Valentinianus, à Christianæ Religionis veneratione hoc officium & ministerium alienum non esse, vt est custodia Templorum, vt est rursum pœna ludi: Itaque frustrà ex pistorio officio quem à *Sacerdotum consessu* vel Synodo deposci: Quæ sanè Valentiniani sententia est ad eundem Symmachum, *l.11. infr.* eodem Anno 365. Sanè *Sedendi, Considendi, Residendi*, vox propria de Sacerdotali consessu: de Synodo Romana in causa Donatistarum Optatus *lib.1. Cum consedisset Melitiades Ep. Vrbis Romæ:* & mox, *His decem & nouem considentibus Episcopis.* Sic & *l.35. infr. de Episcop. Quicunque Residentibus Sacerdotibus fuerit Episcopali loco detrusus.* Sed & cæteroquin multos munetibus & ministeriis publicis nexos ab Episcopis ad Clericatum postulatos liquet. Quæ coniectura, si stat, iam *hæc lex* ad historiam Ecclesiasticam referenda fuerit. Verùm hoc vt quisque volet, ita & accipiet: nam & per *adsensum consessus*, consensus totius Corporis pistorij accipi potest. Sanè in huiusmodi Corporum decretis *sentiendi* & *adsentiendi* vox propria. Sic *l.21. infr.* Etiamsi huic facto omnium pistorum accedat adsensus. Symmachus *lib.10. epist 58. in fin. quos sui Corporis adiudicauit adsensus.* In veteri Inscriptione Decreti, quo à Collegio fabrorum & Centonariorum Patronus Collegij quis adscitus, VNIVERSI SENTIMVS. An nihil immutandum, vt per *consessum* intelligatur Pistorum consessus: ita Concilium Nauiculariorum dicitur *l.32. supr. de Naviculat.*

¶ Altero *huius leg.* capite Valentinianus definit, neque OFFICINAM mutare, seu ab officina ad aliam transgredi, cuiquam pistorum concedendum esse: Nempe suus cuique & sufficiens officinæ pistorum numerus relinquendus est. Hoc interim argumento mutationis expetitæ colligo, grauiorem vnius officinæ quàm alterius laborem visum, vt de ea mutanda quidam cogitarent, idque sibi concedi postularent. Ergo tantùm abest, quisquam pistorio munere in totum liberari vlla ratione possit, vt ne officinâ quidem vnâ liberari & in aliam transferri debeat.

BIU Cujas

IX. * Idem" AA. ad Olybrium P. V."

EX Libertinis, Catabolensium corpori statuimus sociari" eum, cuius tota substantia triginta librarum argenti æstimatione colligitur. Idque pondus, siue ipsum per se" habet, seu, in aliis quibuscumque speciebus, vel in ædificiis adque agris, dictæ adscribtionis merita non transit, iubemus ab inquietudine istius molestiæ segregari. Dat. III. Kalend. April. Triu." Valentiniano & Valente" AA. coss.

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est vt puto *lex 9. supr. de pœnis*: Imò & *lex vnic. infr. de mancipib. thermarum.* Cæterùm ὑστερότροπον *hîc & l. prox.* admissum ab *huius Codicis* Conditoribus: post *legem* enim 12. collocari hæ debuerunt, vt ex *Olybrij P. V.* nomine mox probabo: & ex *Treuerica* vrbe, vbi *hæc lex* à Valentiniano data est.

"Inscribendi hi *Imppp. Valentinianus Valens & Gratianus.*

"Hic post Viuentium, & Prætextatum qui Ann. D. 367. Præfecti Vrbis fuerunt, Anno demum 368. P. V. factus est. Notitia hæc tenenda Præfectorum Vrbis primis Valentiniani Imp. annis, post Apronianum, qui sub Iouiano P. V. fuit.

A.D. 364. & 365. Symmachus *Ammianus, lib. 27. p. 360.* complures passim *hoc Codice* ad hunc constitutiones.

A.D. 366. Lampadius. *Ammianus, lib. 27. p. 360. 361.*

A.D. 367. Viuentius. *Ammianus, lib. 27. p. 361.* Huic inscribitur hoc Anno *l. 11. de pœnis: l. 3. de indulg. crim.*

A.D. 367. & 368. Prætextatus. *Ammianus, lib. 27. p. 373.* Huic inscribitur hoc Anno *lex vnic, de ingratis liberis: l. 4. de Suar. l. 10. de pœnis: l. 7. de priuil. eor. qui in S. Pal. l. 8. de Medicis.*

A.D. 368. Olybrius. *Ammianus, lib. 28. p. 383.*

"*Pe non sociari.*

"solum in argento, in specie.

"*Triueris* Valentinianus Ann D. 368. Valentiniani Itinerarium per hæc tempora hoc habe.

A.D. 364. Constantinopoli, Hadrianopoli, Philippopoli, Bonamansione, Serdicæ, Naisso, Medianæ, Sirmio, Emonæ, Aquileiæ, Altini.

A.D. 364. 365. Mediolani, Luceriæ, Aquileiæ, Veronæ, Parisiis.

A.D. 366. 367. Remis, Ambianis, Remis.

A.D. 367. 368. Treuiris.

"*Pe.* 11. id est, Ann. D. 368. vt ex superioribus liquet: *Olybrij*, inquam *P. V.* nomine, qui eo demùm Anno P. V. fuit: & ex vrbis *Treuericæ* subscriptione: vbi Valentinianus primùm fine Anni 367. & Ann. 368. constitit.

X. * Impp. Valentinianus" & Valens AA. ad Olybrium P. V.

LIBERTINI, qui à dominis, cuiuscumque honoris aut meriti, aliquid testamento, vel donatione meruerunt, si aliquam" pistrinis obnoxiam consecuti sunt, pistorum corpori copulentur. Si verò libera ob" hoc nexu hiisdem sunt corporibus" derelicta, Catabolensium necessitatibus obsequantur. Quinetiam si qui ex his aliis se corporibus crediderunt inserendos, ab his incunctanter abstracti, ei cui hac lege sociati sunt muneri deputentur: Si autem à Clarissimis" Viris aliquos acceperint fundos, sic prædicto" corpori pareant, vt Glebæ," ex qua lucratiua sunt corpora, nullum præiudicium comparetur. Dat. Non. Iul. Lecta in Pantheo," Non. Nou. Valentiniano & Valente" AA. coss.

NOTÆ.

"*Pe. Imppp. Valentinianus, Valens & Gratianus.*

"vel reponendum, *aliqua obnoxia*: vel, *aliquam rem obnoxiam.*

"*Pe ab hoc.*

"*Pe. corporæ*, id est res, vt *fin. legis, ex qua lucratiua sunt corpora.*

"Senatoribus. "Catabolensium.

"Senatoriæ, Glebalis collationis.

"*Lecta in Pantheo* Romæ hæc *lex* dicitur. De Pantheo Romæ ab Agrippa conditò, operum pulcherrimo, déque eo conflagrato, mox instaurato, res nota: quod tandem in B. Virginis Mariæ & omnium Sanctorum tẽplum mutatum, Phocæ Imp. permissu, curante Bonifacio Quarto: teste Reginone *p.* 10. Cur autem *hac lex* lecta in *Pantheo*? mox disquiram.

"11. vt ad *leg. superiorem* ostensum est.

COMMENTARIVS.

DE CATABOLENSIBVS, quos in Sitobolenses quidam non rectè mutant qui Σιτοβολῶνας Palladio *in Lausiaca de Seneriano*, hæ duæ *hoc titulo* imò *hoc toto Codice* leges sunt: neque vllæ præterea *hoc Codice* occurrunt. Adeò etiam, vt ne minimo quidem argumento colligi ex iis possit, quinam ij fuerint: nam id hactenus edocent, Corpus certum horum Catabolensium Romæ sub dispositione P. V. fuisse: sed & illud hactenus ex *Rubrica huius tituli*, & *his legibus* sub *hoc titulo* positis conficitur, vicinum Pistorum Corpori Corpus hoc fuisse. Tandem Libertinos huic Corpori sociatos.

Verùm vltrà adsurgendum est. Catabolenses igitur in genere erant, qui veterinis onera vehebant. Cassiodorus 3. *variar.* 10. *Declaramus, vt marmora, quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Rauennatem vrbem per CATABOLENSES vestrâ ordinatione DIRIGANTVR.* Idem *lib.* 4. *var.* 47. *in fin. Quinetiam onera centum librarum nullus excedat.* Et mox: *Et ideò quinquaginta solidorum mulctam iam non veredarius, sed CATABVLENSIS*

BIU Cujas

LENSIS incurrat quisquis vltra centum libras parhippum crediderit onerandum. Apud quem *Catabolenses* propriè sunt qui in mutationibus cursuales equos seu veredos onerabant. Igitur Catabolenses erant qui veterina animalia sarcinis onerabant, iisque onera vehebant ἀπὸ τῦ καταβάλλειν, quod est *onerare*: pro quo aliàs ἐμβάλλειν, (vnde Embola sacra, onus nauium Alexandrinarum) seu διαβάλλειν (vnde anabolicæ species apud Vopiscum *in Aureliano*, aduectitiæ, aliunde comportatæ.) Vnde & Caballum dictum autumant ab iniiciendis oneribus, καβάλλειν, pro καταβάλλειν *Doribus*. Quinimò & *Catabulum*, καταβόλιον, pro stabulo ipso veterinorum animalium: quod *Marcelli* historia ostendit apud *Anastasium*, *Scotum*, *Glossariorum Auctores*, *Papiam*, *Alios*. Stet igitur Catabolenses fuisse, qui fiscalia onera Romæ veterinis comportabant: siue frumentum Romam per nautas Tyberinos aduectum, horreis inferendum esset; siue rursum ex horreis frumentum in pistrina comportandum esset: siue panis è pistrino ad gradus deportandus; & quod aliud onus fiscale transuehendum. Vnde iam apparet, cur Catabolenses pistoribus *hoc titulo* socientur. De Catabolicis spiritibus non est hic dicendi locus.

¶ De his igitur Catabolensibus, his duabus Valentiniani Sen. constitutionibus statuitur; ex LIBERTINIS Catabolenses esse adsumendos seu sociandos: idque duobus casibus: quorum primus *l.* 9. continetur; posterior *l.* 10. Nempe sociandos primùm, si substantiam ipsi habeant 30. libris argenti maiorem, non si minorem: aut 30. tantum librarum: quæ sententia est *legis* 9. Apertissimè enim postrema *legis* pars ostendit, *initio* legendum esse *statuimus non sociari*. Item libertinos Catabolensibus sociandos, (quæ sententia est *legis* 10.) si à dominis seu patronis aliquid testamento vel donatione meruerint seu acceperint, dummodò non rem aliquam pistrinis obnoxiam, (tum enim pistorum Corpori sociandos:) Ita quidem vt hæc distinctio immutari non possit, id est, Libertini rem pistrino obnoxiam à dominis consecuti, Catabolensium Corpori sociare se non possint: & vicissim immunem à pistrini nexu consecuti, pistrino se sociare non debeant. Distinctio hæc scilicet legis & prouidentiæ est, suo cuique corpori ita consulentis, quam priuato studio infringi non oportet. Addamus ex *l.* 9. *supr. de pœnis*: quæ *huic* nostræ iungenda est: quemcunque sociatum Catabolensium fortè corpori pro pœnâ Pistorum corpori addicendum non esse: de quo ad *eam leg.* pleniùs. Sed & illud adiicitur *l.* 10. si Libertini fundum liberum à nexu pistorio, acceperint à dominis seu patronis Senatoriis, ita eos Catabolensibus sociandos: vt tamen Senatoriam quoque glebam eius nomine præstent. Ita scilicet Catabolensibus consulendum credidit, vt ne glebæ Senatoriæ seu collationi glebali præiudicium fieret: de quo fuit *supr.* peculiaris *titulus lib.* 6.

Et hæc quidem est sententia *harum duarum constitutionum*; vbi quæri potest, quâ ratione *Libertini* nunc ad Catabolensium munus vocati fuerint à Valentiniano Sen. Nempe cùm hoc tempore Catabolensium Corpus infractum fuisset, atque ita annonæ Vrbicæ consultum minus esset, *Libertinos* ad eam vocari placuit, vt cæteroquin libertinæ conditionis hominibus multa imposita: fortè etiam quod & ipsi corpore validi essent, & Catabolensis functionis speciem aliquam patronis vel dominis redderent: Ingenuos verò ad id vocari graue visum & indecens. Et duobus tamen adhuc tantùm casibus illis quos dixi, Libertini ad Catabolensium corpus adstricti, putà si facultates eorum 30. libras argenti excederent, & si quid à dominis vel patronis donatione vel testamento, ex causâ proinde lucratiuâ, accepissent. Quæ omnia ideò instituta videntur libertorum odio, ad quos hoc æuo magnæ diuitiæ confluebant, etiam patronorum profusionibus. Quibus & hâc ratione occursum, modúsque positus, metu Catabolensis conditionis iniecto: imò & pistoriæ suo casu: tandem & Senatoriæ adscriptionis. Verùm de peculiari odio Principum hoc æuo in Libertinos, dixi plenè ad *l.* 3. *supr. de inoff. testam.* & ad *tit. de Libertis & eorum liberis*: & *l. si vnquam, supr. de reuoc. donat.* Quod autem modum patrimonij in Libertinis initum *hîc* videmus, id & aliàs factum, sed alio fine, ostendunt quæ de Centenario liberto *lege Iuliâ & Papiâ* cauebantur, vt ad *eam leg.* dixi.

¶ Notanda hîc supereſt Subscriptio *legis* 10. quæ dicitur *lecta in Pantheo*: de Pantheo res nota est. Sed dubium, cur ea *lex* ibi lecta fuerit? Aliter atque pronum est respondere, cur *lex* 20. *infr. de Episcopis*, quæ eiusdem Valentiniani est, *in Ecclesiis lecta* dicatur. Panthei sanè meminit Ammianus Marcellinus *lib.* 16. Constantij Imp. in Vrbem Romam ingressum Ann. D. 357. eiúsque decora & magnifica opera describens, quæ Constantius ibi vidit & miratus est: *Pantheon*, inquit, *velut Regionem teretem speciosâ celsitudine fornicatam: elatósque vertices scansili suggestu Consulum & priorum Principum imitamenta portantes.* Fit quoque eius mentio in *veteri vrbis descriptione*, quæ præfixa Imperij Notitiæ, vbi collocatur *Regione Nona*. Mihi mens ea, ideò *hanc leg.* quæ est de Pistoribus & de Catabolensibus, *lectam in Pantheo*, non tantùm quod celebratissimum & frequentatum maximè Romæ Gentilium templum esset, cuiusmodi Gentiles fermè erant Pistores & Catabolenses, verùm etiam, quod Pantheon vicinum esset *Strabulis factionum*, & *Minutiæ frumentariæ*, in eadem Regione Nonâ: vbi Pistorum & Catabolensium vsus erat in annonâ conficienda, comportanda, ad ea loca.

XI. * Idem AA. ad Symmachum" P. V.

AC sanctione generaliter edicimus, nulli omninò ad Ecclesias, ob declinanda pistrina, licentiam pandi: Quòd si quis ingressus" fuerit, amputato priuilegio Christianitatis," sciat se omni tempore ad consortium pistorum & posse & debere reuocari. Dat. v. Kalend. Oct. Aquil. Valentiniano & Valente AA. coss. [365.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Omisit Baronius *hanc leg.* in hunc Annum 365. referre.
''Ecclesias scilicet.
''*Christianitatis* voce, quid hîc veniat? mox inquiram.

COMMENTARIVS.

ECCLESIARVM perfugio, CHRISTIANITATISQVE priuilegio quenquam Pistorum consortio liberari vetat *hâc constitutione* Valentinianus Sen. Inter tot scilicet rationes quibus per hoc biennium Pistorum Vrbis Romæ collegio, frequentibus ad eundem Symmachum P. V. constitutionibus emissis, consultum iuit, & hâc quoque ratione consulendum parauit: cùm iam Ecclesiæ obtentu Pistorum quoque collegium diminueretur. Hactenus scilicet ad Ecclesias licentiam pandi oportet, hactenus priuilegio Christianitatis locum dari, vt ne eo obtentu tam necessaria Vrbi Romæ, annonæque eius Corpora debilitentur: veluti Pistorum *hâc leg.* Suariorum, aliorúmque Corporatorum ex Honorij *l.* 8. *infr. de Suariis*: & in vniuersum quicunque tandem Corporati Vrbis Romæ ex Valentiniani Tertij *Nouellâ inter Theodosianas* 26. *de Corporatis Vrbis Romæ qui ad militiam vel Clericatum transeunt, reuocandis*: & *Nouella* 12. *de Episcopali iudicio.*

¶ Cæterùm generalem *huius leg.* sanctionem adeò fecit & esse voluit Valentinianus Sen. vt sub tribus Ampliationibus eam accipi velit, & ratione personarum, & ratione temporis, & absolutè. Ratione Personarum, *nullo* videlicet *omninò excepto:* Ratione Temporis, *omni* scilicet *tempore* huiusmodi personis ad consortium Pistorum reuocandis: Absolutè denique, *omni priuilegio amputato*, neque vlla conditione aut exceptione admissâ: ersi Pistorum ipsorum consensu & adsensu accedente: quod idem cauit *l.* 8. *supr.* ad eundem Symmachum P. V. cùm tamen in Decurionibus hâc parte aliquando distinctiones quædam adhibitæ fuerint. Nam & Ordo Sacerdotij, ad quem Decurio transierat, distinctus fuit, *l.* 121. 163. *supr. de de Decurionib.* Quod & ipsum circa Corporatos constitutum *d. Nouella* 26. & Temporis diuturnitatis ratio habita, *l.* 19. 21. 123. 163. *supr. de Decur.* & excepti quandoque Decuriones si bonis suis Curiæ cederent: *l.* 59. 121. 123. *supr. de Decurionib.*

¶ Et istud quidem ita Valentinianus, in fauorem annonæ vrbicæ, repudiato Ecclesiæ obtentu: qui alioquin hoc ipso Anno, Christianæ Religionis venerationi, *legibus* ad eundem Symmachum P. V. *datis* consultum voluit, Christianis videlicet in ludum damnari vetitis, *l.* 8. *supr. de pœnis*, quæ coassanda est cum *l.* 8. *supr. hoc tit.* & ad custodiam Templorum admoueri, *l.* 1. *infr. de fide Catholica.*

¶ Illud modò videndum, vtrum *hæc lex* accipienda sit de Pistoribus ad Clericatum transeuntibus, an verò de Christianæ Religionis professione? quóque adeò sensu, ad Ecclesias licentia pandi vetetur? quo sensu Christianitas dicatur, & priuilegium Christianitatis amputari? Sanè *Christianitatis* appellatione, Clericatus nominatim designatur: *l.* 23. *supr. de Decurionib.* & Christiani pro Clericis & Ecclesiasticis, *l.* 2. *supr. de postliminio: l.* 50. & *d. l.* 123. *supr. de Decurionib.* Christianæ denique legis votum, pro Clericatu, *l.* 16. *infr. de Episcopis.* Et tamen *hæc lex* accipi possit de solâ etiam Christianæ Religionis professione, quâ, non modò Clericatu pistrini conditione nexúque nonnulli liberari se posse sperabant: Quod *hâc leg.* negatur. Alia equidem sunt munia & ministeria à Christianæ Religionis reuerentiâ aliena, à quibus proinde Christianæ Religionis obtentu quis liberari potest; veluti à Scænica conditione, *l.* 4. 8. 9. *infr. de Scænicis*: à lupanario, *l.* 1. *infr. de lenonibus*: à ludi pœna, *dict. l.* 8. *supr. de pœnis*. à custodiâ Templorum, *l.* 1. *infr. de fide Catholica*: quæ, vt dixi, est eiusdem Valentiniani ad eundem Symmachum P. V.

XII. * Idem'' AA. ad Claudium Proc.'' Afric.

SECVNDVM Parentis'' nostri *Constantini* diuale præceptum, † omnibus lustris pistores, ex Officio,'' quod ei corpori constat addictum, ad Vrbem Sacratissimam destinentur: In quo illud * conuenit præcaueri, ne quis hanc, quæ personalis est, functionem pretio putet esse taxandam: veniant suo tempore quos causa constringit: & ita veniant, vt eos Officium'' quod tibi paret, pistorum Patronis'' adque PF. Annonæ aput publica monumenta consignet. Quòd si quis Iudicum statuto tempore personam quæ est destinanda, non miserit, ipse profecto remanebit obnoxius functioni, cui subtraxisse probatur obnoxium. In Officium'' quoque pœna competens exeretur, quod aut dissimulatione neglexerit, aut fraude subtraxerit'' Iudicem suum super vi legis & consuetudinis admonere. Dat. Kal. Decemb. Triu. Valentiniano & Valente'' AA. COSS.

NOTÆ.

* Concordat huic *lex* 17. *infr.*
''*29. Imppp Valentinianus, Valens, Gratianus AAA.*
''Eidem Claudio Proconsi. Afr. inscribitur *l.* 6. *supr. de Legatis*: *l.* 8. *supr. de lustrali*: *l.* 18. *infr. de Episcopis*: vid. *Prosopogr.*
''de hac *Parentis* appellatione, mox in *Commentario.*
† Non extat id Constantini M. præceptum, seu *hæc lex.*
''Quodnam illud? aut quænam illa officia? An Officium, id est officiales Iudicum? an Officium Proconsulis Africæ.
''id est, Vrbem Romam.
* *Lex illud 9. Cod. de excus. munerum*: hunc *versiculum* vnicum habet, retenta voce *hanc*: quæ ibi posita iam non habet quò referatur.

''de

"de *Patronis* Pistorum dictum ad *l.7. supr.*
"in officiales. "*subticuerit.*
"Adde 11. & sic referenda *hæc lex* ad Ann. D.368. quo sanè Valentinianus *Treuiris* constitit (non Ann. D.365.) & quo ex procinctu Alamannico ad hyberna reuertit, teste Ammiano *lib.27. p.377.* videndus & Ausonius *in Mosella.* Et sanè Claudium cui *hæc lex* inscribitur, ex *aliis legibus* Ann.369 & 370. Proconsulem Africæ fuisse reperio: quare *hæc lex* reddenda certissimè Ann.368. pariter vt *lex* 18. *infr. de Episcopis*: quanquam hæc postrema reddi potest & Anno Domini 370.

COMMENTARIVS.

EX AFRICA singulis lustris Pistores, ex officio quod ei Corpori addictum erat, mitti à Iudicibus seu Rectoribus Africæ iubet Valentinianus Sen. ídque secundum *Constantini M.* legem seu præceptum. Nempe Constantinus M. (quod ex *hâc leg.* discimus) certum quoddam Officij genus, in Africâ Pistorum Corpori addixerat: vnde scilicet singulis lustris seu quinquenniis certi quidam Romam ad Pistorum Corpus mitterentur, quos causa hæc constringeret. Id quod *hâc leg.* à Valentiniano Sen. confirmatur: itémque à Gratiano & Valentin. Iun. *l.17. infr. hoc tit.* Sed in obscuro latet, quodnam illud *Officium* fuerit, Pistorum Corpori à Constantino M. addictum: Sanè non officium fuit Proconsulis Africæ, quandoquidem hîc *officium quod ei pareret*, distinguitur ab *officio*, *quod Pistorum Corpori addictum erat.* Igitur fuerit fortè Officium minorum Iudicum Africanorum non Spectabilium, sed Clarissimorum, qui sub Proconsule vel Vicario Africæ fuerunt: Atque in his Præfecti annonæ Africæ.

¶ Interim obseruandum, *Constantini M.* institutum hoc, Pistorum Vrbicorum collegio hac ratione consulentis: cuius fuit & alterum illud institutum, vt leuiorum criminum rei, pro pœnâ, Iudicum sententiâ in pistrinum Vrbis Romæ darentur: *l.3. supr. de pœnis*: quod & ipsum probauit propagauítque hic idem Valentinianus Sen. *l.5. 6. 7. 9. supr. de pœnis*: & de quo iam quoque aliquid dixi ad *l.8. supr. hoc tit.* Item tertium, vt Nauicularij quoque pistorum consortio adstringerentur, si fortè hæreditatem seu successionem pistoris amplecterentur, vt idem Constantinus constituit *l.2. supr. de Nauicul.*, quæ emissa est ad Præfectum annonæ Africæ Anno D.315. Aliàs Nauicularios ad Pistorum consortium vocatos, occasione fortè huius constitutionis suæ ab hoc munere absolui voluit.

¶ Secundò obseruandum, *omnibus lustris* Pistores hos ad Vrbem Romam transmissos, quod & ipsum *tempus solitum* vocari videtur *l.17. infr.* Nempe, vt existimo, propter Patronorum Quinquennalium mutationem, de quo *l 6 supr.* quibus sanè hi Pistores consignati *hâc leg.* iubentur.

¶ Nunc de sententia *huius leg.* Ea est, 1. Ne quis ordine suo mittendus possit hanc functionem redimere: quam vnicam sententiam seruauit Tribonianus *l.9. Cod. de excusat. mun.* 2. Vt ab Officialibus PC. Africæ Pistorum patronis atque PF. annonæ apud publica monumenta consignentur. Sanè & ita Constantinus leuiorum criminum reos in pistrina Vrbis Romæ à Iudicibus condemnatos ad Præfectū annonæ sub idoneâ prosecutione mitti iussit *d.l.3. supr. de pœnis*: quod etiam Valentinianus probauit *l.6. supr. de pœnis.* Imò Valentinianus hic noster, leuiorum criminum reos ab ipso P. V. pistrino damnatos, sub obtutibus Præfecti V. adsignari voluit, ne dum occultè per nequissimos Commentarienses traduntur, gratia venalis existat, *d.l.5. supr. de pœnis.* Tandem sanctio subiicitur aduersus Iudices & Officiales, pistores illos non mittentes.

¶ Inter alia verò in transcursu notari cupio, quod Valentinianus Imp. Constantinum *Parentem suum* vocat: Scilicet *Parentis* ista appellatione Principes, alios quos singulari honore vel affectu prosequerentur, decorabant: & verò decorauit Constantinum M. Valentinianus Sen. vt *hâc leg.* ita & *l.17. supr. de Prætorib.* Marius quoque Victorinus *2. de Trinitate*, Constantinum Valentiniani Imp. *patrem* vocauit: quod Baronius non intellexit. Ita quoque Constantinus Aurelianum *parentem* suum vocat *l.1. Cod. de omni agro deserto*: & Diocletianum pariter, *l.2. supr. de censu.* Ita quoque Valentinianus Iun. *l.2. infr. ne sanctum Baptisma: Parentes suos Constantinum, Constantium*, vocat. Ita Valentinianum Sen. *huius leg.* Auctorem, *parentem* suum vocat Honorius; *l. vnic. supr. qui conduct. rei priu. l.33. infr. de operibus publ.* imò & *patrem*; *l.22. supr. de erogat. mil. ann.* Valentinianum hunc ipsum & Valentem *parentes* suos Theodosius M. *l.90. 105. supr. de Decurion.* Ita Valentinianus Tertius Theodosium Iun. *patrem* suum non semel vocat *Nouellis suis*; Nouella *de præscript. 30. ann.* Nouella *12. de Episcopali Iudicio*: Nouella *de reddito iure armorum*: vt vicissim ipse Theodosius Iun. Valentinianum hunc Tertium, *filium* suum vocat, *l.vlt. supr. de Decurion. & silentiar.* & *Nouella 1. & 2.*

XIII. * Idem" AA. ad Olybrium P. V."

NON ea sola pistrini sint, vel fuisse videantur, quæ in originem adscripta Corpori" *dotis*" nomen & speciem etiamnunc retentant, sed etiam ea quæ ex successione pistorum, ad hæredes eorum, vel quos alios, deuoluta noscuntur, quò eorum quoque distractio inhibita euidentiùs cerneretur." In his verò solis liciti contractus eidem Corpori reseruetur," quæ ad ipsos non hæreditario pistorum nomine, sed priuatorum institutione, liberalitate, vel dote, aut quolibet" titulo probantur esse transfusa, & si qua ipsi ex priuata munificentia consecuti, in rebus humanis agentes, in aliquem ex sociis, id est, in pistorem alterum, transtulerunt. Cæterùm si hæc quoque in successione propria reliquêre, etiam eadem dotis nomine & titulo nuncupamus: quia pistrino proficere conuenit, quod aput pistorem eo viuente permansit. Seruaui" igitur deceterò ordinem constitutum, vt si vel

BIU Cujas

donatione pistoris rem pistrino hæreditatis successionisve meritis obligatam quicumque ex priuatis à pistoribus fuerit consecutus, sciat corpori obnoxium vendere & alienare non posse, sed in sua causa & pistorum nomine ac iure residere. Dat. Kalend. Iun. Triu. Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

"*Iidem AAA.* Valentinianus scilicet, Valens & Gratianus.
"Sex præterea constitutiones hoc Anno huic *Olybrio P. V.* inscribuntur: vid. de eo *Prosopogr.*
"Pistorum.
"ita fundi dotales, *l. 7. supr.* "cernatur.
'pg. *reseruentur.* 'alio scilicet.
"pg. *Seruabis.* Scriptum fuerat *seruaVis.*

COMMENTARIVS.

DE REBVS & POSSESSIONIBVS Pistorum fuit iam *supr.* Constantini M. *lex* 1. *supr.* Valentiniani Sen. *lex* 3. eiusdem est hæc altera: vbi Distinctio bonorum hæc certa iam erat; inter dotes pistrini, id est, res pistrino seu pistorum Corpori nexas, & inter eas quas priuato iure possident: Quod videlicet Pistores illas distrahere non possint: has possint. Hæc inquam distinctio iam certa erat, etiam ante *hanc leg.* vt docet etiam sub Valentiniano *d. l. 3. supr.* At non & illud, quænam propriè dotes pistrini essent: & sic quænam *priuato iure* possidere censerentur, atque ita distrahere possent: quænam contra pistrini essent, & dotis nomine censerentur, & sic inalienabilia. Id itaque *hâc constitutione* definit Valentinianus: Nempe dotes pistrini esse, non ea tantùm bona, quæ vt *lex* ait, in originem adscripta Corpori pistorum, *dotis* nomen & speciem retinent, id est, quæ iam olim affectata huic Corpori, instar dotis; vnde & *dotis* nomine censebantur, & fundi dotales dicti, *l. 7. supr.* verùm etiam propria eorum & aduentitia, quæ videlicet ex successione Pistorum ad hæredes eorum, vel quos alios deuoluta sunt: veluti si quod ipsi priuatorum institutione, dote, liberalitate, aut quo alio titulo consecuti essent, in successione propriâ reliquerunt; hæc scilicet etiam *dotis* nomine & titulo censeri vult Valentinianus, ac proinde distrahi vetat: *Quia*, inquit, *pistrino proficere conuenit, quod apud pistorem eo viuente permansit.* Quod singulare est: Nempe vt ea *dotalia* sint seu Pistorum Corpori nexa censeantur, quæ etsi non origine dotis essent, attamen in hæreditate Pistoris reperiuntur: In hæreditate pistoris quod relinquitur aduentitium, iam proprium pistrini fit & nihilo magis quàm istud alienari potest. Atenim aduentitia illa inter viuos rectè alienari, distrahi à pistore posse in quemcunque, definit Valentinianus: & tamen si & hæc ipsa in alium pistorem pistor transtulerit, & nouus pistor ea in successione reliquerit, etiam id dotis nomine & titulo censeri, & sic alienari non posse. Denique dotale est, quodcunque aut originariè doti datum, aut in hæreditate relictum, etsi aduentitium. ¶ Et ita quidem pistrino seu paneficio vrbicæque annonæ fauit Valentinianus: in cuius fauorem hoc ipso Anno paulò ante ad eundem Olybrium P. V. cauit, vt *pistoriæ causæ* etiam feriatis geminis mensibus ab eo discingerentur: *l. 5. Cod. Iustin. de feriis.*

XIV. * Idem AA. ad Vrsicinum PF." Ann.

SI cui pistoris filia nubserit, ac postea is eandem dilapidatis facultatibus" consortio" putauerit eximendam, non aliâ lege adque ratione eundem pistoriæ necessitati & corpori præcipimus adstringi, quàm" eodem munere originis" vinculo teneretur. Dat. VIII. Kalend. Mart. Triu. Modesto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

"*Iidem AAA.* Valentinianus scilicet Valens & Gratianus.
"*Vrsicinus* hic postea Vicarius V. R. fuit. Ammianus Marcellinus, *lib.* 28. *p.* 389.
"suis, an vxoris? Hoc verum.
"an pistorio? an coniugali? Illud verum.
"quàm si. "vid. *Paratitlon.*

COMMENTARIVS.

INIDONEI facti facultatibus amissis regulariter pistorio munere liberabantur, quod colligere etiam est ex *l. 1. supr.* Non tamen si fraudis consilio possessiones suas, ideò tantum vt tanquam minùs idonei liberarentur, in alios transtulissent, quæ sententia est *d. legis* 1. Rursum non etiam, si quis ducta fortè pistoris FILIA, facultates dilapidasset, per nepotatum & ἀποτίαν fortè; eò quippè propriè pertinet *dilapidandi* vox (de quâ consule *l. 1. supr. qui bonis ex l. Iul. cedere: l.* 18. *supr. de annonâ & trib.*) Qui pistoris scilicet filiam in vxorem duxerat, pistorum consortio tenebatur, vt præter *hanc leg.* docet *lex* 2. *supr.* & *lex* 21. *infr.* in tantum, vt neque dilapidatis facultatibus consortio pistorum eximere posset: Quæ huius Valentinianeæ constitutionis sententia est. Nempe qui pistoris filiam semel duxit, in perpetuum pistrini conditioni tenetur, atque si originis vinculo teneretur.

BIU Cujas

XV. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Gregorium" V. C. PF. Ann.

NE quis vnquam PF. Ann. contra suam alienámve" sententiam, pistorum locum" eiectis permiserit" reformari:" cùm præscribtum" suum aput Iudices obtinere Lex † debeat, per quam simul, aduersus dococtorum vitia, & vtilitati annonæ publicæ, & rerum iudicatarum constantiæ," prouidetur. Dat. XIV. Kalend. Mart. Triu. Gratiano A. IV. & Merobaude COSS.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
"*Gregorius* PF. annonæ sub Gratiano An hic idem ad quem extant *sex epistolæ* Symmachi *lib.* 3. putà 17.18.19.20.21.22.
"Decessoris sui fortè.
"*29. loco*, vel *in pistorum locum.*
"id est, permittat.
' *Reformari*, id est restitui: vid. *Gloss.*
† Hæcne, an alia quædam præcedens? Hoc videri cui possit: Sed tamen illud malo.
"*Constantia* rerum iudicatarum, id est, constans obseruantia, authoritas.

COMMENTARIVS.

EIECTOS semel pistorum corpore, ceu decoctores, sententiâ Præfecti annonæ, loco suo & corpori posteà restitui vetat *hâc constit.* Gratianus Anno D. 377. siue ab eodem Præfecto annonæ siue ab alio. Scilicet vt cæteroquin ob culpam aliquam corpore aliquos abiici, proiici, eiici per sententiam mos fuit: *l.* 18. *vltim. supr. de agentib. in rebus? l.* 15. *supr. de Palat. S. L. l.* 8. *infr. de Iudæis:* quos *proiectos* vocat Ammianus Marcellinus *lib.* 12. ita & pistorum Corpore eiici nonnulli soliti, putà *decoctores*, qui scilicet vel proprias facultates dilapidassent, de quibus *supr.* vel annonam publicam conturbassent: proculdubio Patroni pistorum (de quibus *l.* 2. 7. 12. *supr.*) hi enim officinis, fundis dotalibus præerant; eisque Entheca omnis credita erat: his Pistores consignabantur: his frumentum ex horreis, pani conficiendo: de quo ad *d. l.* 7. *supr.* Igitur si hi rationes conturbassent, si decoxissent, sententia Præfecti annonæ, cuius hæc cura erat, (vt tot aliæ *leges* ostendunt) Pistorum loco eiiciebantur. Qui tamen ipsi posteà tamen sæpè restituebantur à Præfectis annonæ. Id quod *hâc leg.* fieri vetat Gratianus: duplici ratione; Primùm, propter vtilitatem annonæ publicæ: nam qui semel decoxit semper decocturus creditur: quare eum restitui non oportet. Dein & propter rerum iudicatarum auctoritatem seu *constantiam* vt *hâc leg.* dicitur. De quâ rerum iudicatarum auctoritate, constantia, infinitæ sunt sententiæ & constitutiones. Cæterùm, ita quoque Episcopi semel depositi ad Episcopatum denuò adspirare vetiti, *l.* 35. 39. *infr. de Episcopis.* Sic & Primatum inter Iudæos iudicio seu sententiâ proiecti Iudicum auctoritate in Sectam Iudæorum recipi vetiti, *l.* 8. *infr. de Iudæis.*

XVI. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. ad Arborium P. V."

QVIDQVID ex Horreis" plectibili" vsurpatione præsumptum sit, id per Pistores" (in quos totius criminis confertur inuidia) maturâ exactione reddatur: Vt si quid in hâc" specie minùs potuerit exsolui, in quibuscunque speciebus, in ære, vel plumbo, seu quâlibet alia solutione, pensetur, dummodo redintegratio totius summæ" curetur. Dat. Id. Iun. Gratiano A. V. & Theodosio A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.*
"*Arborius* P. V. Romæ sub Gratiano & Valentiniano Iun. Anno D. 380. Arborij fit mentio *in vita S. Martini.* Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex 9 supr. de priuil. eor. qui in S. Pal.* quæ dicitur data *Triberini*: pariter *Triuerini* in subscriptione *legis* 1. *supr. de Princip. Agentium in rebus.* Quanquam MS. vtrobique habet *Triberim*, & *Triuerim.*
"publicis Vrbis Romæ.
"*Plectibilis* vsurpatio, *hîc*: scueritas, *l.* 161. *supr. de Decurion. Plectibilia* hinc etiam absolutè crimina, *l.* 5. *infr. de hæreticis*: vid. *Glossar. Theod.*
"& quidem Patronos Pistorum.
"frumenti. "frumenti.

COMMENTARIVS.

VSVRPATVM indebitè ex horreis Vrbis Romæ frumentum hâc tempestate quoddam fuerat: ídque per *Pistores* fermè, qui maiorem videlicet frumenti modum ex horreis diripuerant, acceperant, vsurpauerant, quàm panificij modus exigebat: Quare, id omne nunc ab his restitui iubet Imp. Gratianus Anno D. 380. Ita quidem, vt si in frumento ipso id restituere non possint, in quacunque alia specie id restituere iubeat: etiam in ære, vel plumbo: *Ære*, in-

BIU Cujas

quam, vel *plumbo*; quorum vsus multus erat, vt in pistrinis & officinis pistoriis (quod ex *hâc leg.* quis colligat) ita & in aliis operibus publicis, & quidem Romæ: Ammianus Marcellinus *lib.*27. *p.*361. agens de Lampadio P. V. *Ædificia erigere exoriens noua, vel vetusta quædam instaurans, non ex titulis solitis parari iubebat impensas: sed si FERRVM quærebatur, aut PLVMBVM, aut Æs, aut quidquam simile, Apparitores immittebantur, qui velut ementes diuersas raperent SPECIES, nulla pretia persoluendo.* De *Æris* vsu in ædificiis res nota. *Plumbum* certè tegulis positum testatur quoque *lex*, *malum*, 242. §.2.π.*de V.S.* quod quidem etiam plumbum tegularium, legatis, vel venditis ædibus cedebat, ædificij denique erant. Positum & plumbum hyeme hypæthri tegendi causâ, *d. l.*242. §.2. sicut æstate velis ea tegebantur, *l.*12.§. *de velis* 20.π.*de instructo legato.* Sic & *æreis* tegulis Pantheona tectum refert Paulus Diaconus: Aquæductuum etiam fistulæ *plumbeæ* erant, teste præter *l.*6.*Cod. de aquæductu.* Vitruuio *lib.*8. *cap.*7. Statio, *syluarum lib.*1.

Téque per obliquum penitus qua laberis amnem
Martia, & audaci transcurris flumina PLVMBO.

De specierum alioquin in commune ad opera publica collatione, vide & *l.*17. *infr. de operibus publicis.*

Interim ex his apparet, hanc constitutionem non minùs rectè in *titulum Canon. frum. V. R.* referri potuisse, & historicam tantùm eam esse, & huic tempori illigatam. Nota etiam casum, quo Canon annonarius in aliam speciem mutatus; cùm alioquin ipsas species inferri & quidem annonarias oporteret.

XVII. * Idem AAA. ad Titianum Vic.″ Afric.

AVDICES″ Africanos laudabilis Sinceritas Tua huiusmodi interminatione conterreat, vt nisi tempore solito″ debitos Pistores Venerabilis Romæ vsibus dirigere curauerint, sciant seipsos, quinquaginta argenti librarum, Officiúmque eorum pari condemnatione multandum. Dat. IV. Id. Iul. Triu. Gratiano V. & Theod. AA. coss. [380.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.*
″de hoc *Titiano* mox.
″veluti Numidiæ Consularem.
‴omnibus lustris, *l.*12. *supr.*

COMMENTARIVS.

EX AFRICA debito tempore (id est, singulis lustris) mitti à Iudicibus Africanis Pistores, vt oportuisse docuit iam *l.*12. *supr.* vbi dixi plenius, ita & *hac* quoque *constit.* iubet Imp. Gratianus Ann. Domini 380. propositâ multâ 50. argenti librarum Iudici, & totidem eius Officio: curâ eius rei intimandæ & exequendæ datâ Titiano Vicario Africæ, sub cuius dispositione erant Iudices Africani: De quo Titiano Vicario Africæ, quando hâc *vnica leg.* mentio fit, agendum nobis est; ita quidem, vt quæ de eo notaturi sumus, ad *huius leg.* illustrationem faciant, quâ agitur *de Iudicibus Africanis*, sub eius dispositione constitutis, déque Pistoribus annonæ Vrbicæ vsibus seruientibus. Igitur hic ille *Celsinus Titianus* Vicarius Africæ est, ad quem 13. extant *Symmachi* epistolæ *lib.*1. ex quibus satis colligi potest, eum in Africa potestatem iudiciariam egisse, imò Vicarium Africæ fuisse; ac potissimùm ex *epistola* 58.59.62.63.64.67.68. ac nominatim Numidiæ Consularem sub eo fuisse ostendit *epist.*63. & Mauritaniæ Cæsaream *epist.*58. vbi etiam meminit Clementis Episcopi Cæsariensis. Idem *epist.*59. significat curam annonæ Vrbicæ ei incubuisse. Quod etiam huic *legi* congruit. De eodem accipio & *epist.*84.*lib.*2. & *lib.*8.*epist.*67.

XVIII. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcadius AAA. ad Salustium″ P. V.

VT concessa Decurialibus″ priuilegia nolumus abrogari, ita lege † super Mancipibus data nihil iubemus imminui: Nam si qui ob hoc ad Decurias inlicitè transierunt, vt munus euaderent Mancipatus, necesse est erga eos priuilegia non posse seruari, qui″ obnoxios sibimet rectè vindicat functio memorata. ¶ Intantum etiam defensiones″ diuersorum Principum largitate concessa″ erga Decurias manere decernimus, & Mancipatui obnoxios iubemus addici, vt si quispiam super absolutione Mancipatus Nostræ Maiestati preces obtulerit, bonorum amissione plectetur.″ ¶ Quod quidem non solùm in Decurialibus, sed etiam in cæteris decernimus perpetuâ lege seruari. Dat. III. Id. Iun. Mediol. Honor. NB. P. & Euodio coss. [386.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex* 2. *supr. de Decurion. V. R.*
″de hoc vid. quæ dixi ad *d. l.*2.

″De

"De quibus *suprà, titulo* 1. cuius *lex* 2. huic nostræ vt dixi iungenda est.
† Lex super Mancipibus.
"*Quia*, vel *quos*.
"*Defensiones* pro priuilegiis, quibus se quis defendit.
"sustineri possit: sed malim, *concessas*.
"duriusculum hoc, *vt plectetur*.

COMMENTARIVS.

LIBERARI Mancipatu Pistorio quemquam, siue Decurialis militiæ obtentu, siue Principis rescripto vetat hâc constitutione Valentinianus Iun. Ac nominatim Decurialis militiæ obtentu: Nempe, vt sua Decurialibus priuilegia constare voluit, atque adeò ea confirmat *hâc leg.* & *l.2. supr. de Decurialib. V. R.* (quæ *huic* coniungenda est,) ita vicissim Mancipatum nutare vel labefactari Decurialis militiæ obtentu noluit. Vt sua cuique Corpori priuilegia, ita sui cuique homines seruari debent: neque vnius priuilegia ad alterius iniuriam porrigenda sunt. Non etiam Principis rescripto quemquam Mancipatu liberari vult Imp. imò & bonorum proscriptionis pœnam ei minatur, qui preces in id obtulerit. Sanè & Valentinianus Senior *l.6. supr.* & Honorius *l.20. infr.* quemquam Pistorum consortio liberari rescripto Principis vetuerunt, supérque eâ re preces deferri. Sed & idem siue Valentinianus Iun. siue Theodosius omnes qui rescripti aduersus veteres sanctiones subreptiuâ defensione muniebantur, functioni Mancipatus addici voluerunt Anno D.389. *l. vnic. supr. de Mancipibus:* quod de his ipsis Mancipibus Pistorum accipiendum ad *eam legem* ostendi. Imò & id ipsum de Mancipibus Salinarum constitutum docet Symmachus, *lib.10. epist.58.*

¶ Sequitur videamus, quinam hi pistorij *Mancipes* sint, de quibus *hâc leg* agitur: quorum etiam fit mentio *l.2.& 3. infr. de frumento Vrbis Constantinop.* & *l.4. supr. de executorib.* & *l. vnic. Cod. de Pistoribus*: an quiuis Pistores, an verò Officinis præpositi? Sanè hoc Socrates vult, *lib.5. cap.18.* & ex eo *Tripartitæ* Auctor *lib.9. cap.24.* ὅσον ἐξ ἀρχαίας τῶν μεγίστων Ρώμῃ οἴκοι συμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο, οἵτε σεισάμενοι τῶν οἱ Μάγκιπες τῇ Ρωμαίων γλώσσῃ καλοῦν). Et mox, γνὺς τοῦτο ὁ βασιλεὺς τοὺς Μάγκιπας ἐπεμωρήσατο. *Manceps* igitur paneficio & pistoribus præpositus ex *Socratis* sententia: vt sic iidem fuerint cum iis quos Iustinianus *Nouella* 80. σεσειῶτας τῆς ἀρτοποιητικῶν ἐργασηρίων vocat. Quin & Mancipis nomen ostendere videtur, non de quouis pistore id accipiendum, cuius ministerium in solo paneficio, non in Mancipatu consistit. De Mancipibus certè hæc *huius Codicis constitutiones* produnt: nempe, Canonem his consignatum fuisse ad panem coquendum, *l.2. infr. de frum. Vrb. Constantinop.* Item, datam his aliquando mutui nomine pecuniam, ex publicâ pecuniâ dedicatâ ad coëmptionem frumentariam, *l.3. d. tit.* Item *lex 4. supr. de executor.* ostendit, Apparitores Præfecti Prætorio pro pœna quandoque mancipum Corpori sociatos (de quo ad *l. vltim. hoc tit.*) Sed & *d. lex vnic. supr. de Mancipibus*, functioni Mancipatus aliquando addictos idoneos de minusculis Corporibus, vel certè de otiosis. Tandem *l. vnic. Cod. de Pistorib.* vetantur Mancipes, Comitis horreorum dignitatem & officium consequi; & si consecuti fuerint, ad Mancipum denuò consortium collegiúmque vocari iubentur. Quibus attentis, *Mancipum* nomen de omnibus Pistoribus hîc exaudiendum puto, qui panem conficerent, coquerent. Sanè & apud Suidam ἀρτοπωλεῖον, ἐν ᾧ οἱ ἄρτοι γίνονται.

¶ Tandem obseruandum, quod & ipsum in argumentum adsumi potest, *hanc leg.* esse partem constitutionis Valentiniani Iun. vnde desumpta est quoque *lex 2. supr. de Decuriis Vrbis Romæ*, quæ proinde *huic* coassanda venit: quæ quidem constitutio fuit de Corporibus & Collegiis Vrbis Romæ, quò ea integra illibata custodirentur: priuilegiis partim eorum confirmatis, partim verò prospecto, ne ea mutilarentur: Ac nominatim Decuriæ Vrbis Romæ, & Pistorum Collegium, quò præcipuè pertinet *hæc* lex & *d. lex 2.* imò generaliter cætera quoque, quod *huius leg. fine* additum.

XIX. * Impp. Arcadius & HONOR. AA. Eusebio PF. P.[11]

PISTORES Vrbis Æternæ, prætermissâ veteri consuetudine, fundis vel prædiis ad nihilum redactis, quæ eorum corporis[11] solatia certa præbebant, nouos sibi quæstus excogitasse comperimus. Ideóque in futurum prouisionis remedia proferentes, misso probatæ industriæ viro, singulorum fundorum siue prædiorum quæ pistorum corpori obnoxia sunt vires discuti exquirique præcipimus, vt idem[11] iure perpetuo[11] idoneis adfixa præstatione tradantur: adque conductores præstationis modum & solatia ministrent antiquitus constituta pistoribus. Dat. VII. Id. Iul. Arcad. IV. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

"*Eusebius* PP. Italiæ sub Honorio Imp. Eidem inscribitur hoc Anno *lex 7. supr. de Censitorib.* & *lex 26. supr. de Nauicul.* & superiore prox. Anno 395. *lex 12. infr. de infirm. hiis quæ sub Tyrann.* Hæc satis ostendit, eum PP. Italiæ fuisse: vid. plura in *Prosopogr.* Eius meminit Paulinus *in Vita Ambrosij p.33.36.* Ad hunc quoque pertinere videtur Symmachi *epist.34. lib.8.* & *epist.52. lib.9.*
"malim, *Corpori*: vt *l.13. supr.*
"*Idem*, id est, *iidem*, fundi scilicet.
"id est, canone impositio.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. constitutiones quatuor sequuntur, Pistorum Corpori (annonæ Vrbicæ fauore) consulentis: Et hæc quidem est de *Solatiis* pistorum: déque *locatione* fundorum, Pistorum Corpori obnoxiorum: FVNDOS scilicet seu prædia pistorum Corpori obnoxia, quæque pistorum Corpori solatia certa præbebant, (quos fundos *dotales* vocabant) fuisse, iam suprà ostensum est *l.7. supr.* & quidem per diuersas Prouincias sparsa: vt ad *eandem leg.* docui. Ea, vt censeo per Actores olim administrabantur: quorum ratio pistorum Patronis reddebatur. Verùm paulatim factum est, vt ea prædia ad nihilum redacta fuerint, & vires eorum conciderint: sic euenit, vt Pistores cœperint sibi nouos quæstus ad solatia sua excogitare: quod *hæc lex* testatur; neque tamen quales ij fuerint, adsignificat: videantur ij lucelli genus fuisse, quod ab his quibus panes præberent, exegerint. Quare Honorius *hâc constitutione* ei rei mederi constituit: ideóque cauet, vt fundi isti misso *Inspectore* probatæ industriæ viro, viribúsque eorum discussis & exquisitis, *iure perpetuo* elocentur: id est, iure emphyteutico, (vt cæteroquin prædia ad nihilum redacta elocari solita: de quo alibi iam sæpè:) sub certo canone, pensione, præstationis modo; vt ita Pistoribus inde solatia antiquitùs constituta præbeantur.

¶ *De* ADSCRIPTIS *à Iudice, ordini pistorio, non liberandis Rescripto Principis, Honorij lex.*

XX. * Idem AA. Theod. PF. P.''

ADSCRIBTIS'' semel per sententiam Iudicis ordini pistorio subreptitia Rescribta non quærant, nec vlla eis supplicandi præstetur facultas. Et qui huiusmodi sperare voluerit beneficia, quinque libras auri fisco nostro inferre cogetur. Si quo enim casu, vel occultis, vel ambitiosis hoc precibus elicuerit, Iudex, cuius in iudicio hæc fuerit prolata sententia, Officium quoque eius, si consensum præbuerit impetratis, quinas auri libras ærario nostro inferent. Dat. VII.'' Kalend. Maij, Med. Honor. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex* 3. *infr. de Episcopis.*
''*Theodorus* PP. Italiæ sub Honorio: vt docet vel *d.lex* 31. vid. *Prosopogr.*
''*pc. Adscripti.*
''VII. Ita omnes aliæ Editiones: ita quoque *d.l.*31. malè Parisiensis postrema XVII.

COMMENTARIVS.

LIBERARI *Rescripto* Principis ordini pistorio semel adscriptus, hâc Honorij constitutione prohibetur: pariter vt Valentiniani Sen. *l.6. supr.* & Valentiniani Iun. *l.18. supr.* Pœnâ quinque librarum auri *hâc leg.* propositâ, tam impetranti, quàm Iudici approbanti eiúsque Officio. ¶ Nominatim autem *hac lex* est de *Adscriptis semel per sententiam Iudicis Ordini pistorio*, id est, iis qui pœnæ loco semel Ordini pistorio adiudicati sunt: de quibus iam *l.8. supr. l.3.5.6.7.9. supr. de pœnis.* Huius igitur pœnæ indulgentiam ne rescripto quidem Principis fieri posse definit *hâc leg.* Honorius Imp. Valentiniani equidem Sen. *constitutione*, generali indulgentiâ criminum reis factâ hi non continebantur, *d. l.7. supr. de pœnis:* sed speciali Rescripto liberari poterant, *d. l.7.* quod *hâc leg.* antiquatur. Nempe & hâc inter alias ratione, profligato Gildone, Vrbicæ annonæ ex Africâ consultum iuit Honorius, qui & aliis rationibus hoc ipso mense Aprili ei prospexit, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis: l.4. in fin. de Canone frum. Vrbis Romæ:* Sanè ex coniunctione quoque *l.31. infr. de Episcopis:* (quâ irruentium in Ecclesias per Africam impetum, variis rationibus persequitur Honorius:) disertè apparet, hanc *leg.* ad *Africam* pertinere, & sic ad Iudices Africanos, quorum sententiâ Ordini pistorio nonnulli adscripti fuerant. Ex cuius constitutionis coniunctione cum hâc nostrâ & illud fortè conficiatur, Pistorum ordini adscriptos in *huius leg.* specie, *ad intercessionem Ecclesiasticorum* Rescriptis liberatos fuisse: cuiusmodi intercessionem hîc damnat *Honorius:* non eam verò, quâ ad Ecclesiam confugas Ecclesiastici à vi tutantur, quæ sententia est *d.l.31.* Verùm & hæc coniectura est, quam ego non pro *κυρίᾳ δώξᾳ* ostendo.

XXI. * Idem'' AA. Vitali PF. Ann.

NVLLI pistori, nec posteris eius, in priuatas'' personas, vel Thymelicas,'' vel eas quæ Aurigandi'' studio detinentur, liceat coniugij societate transire: etiamsi huic facto omnium pistorum accedat adsensus,'' etiamsi nostra elicita fuerint aliqua subreptione Rescripta. Quòd si quisquam'' in hæc vetita adspirare'' temptauerit, sciat se verberibus adfectum deportatione puniendum, facultatésque suas paneficio sociandas. Quòd si non statim

Officium

Officium" Grauitatis Tuæ in ipsis inceptis occurrerit, sed in suggestione cessauerit, in singulis" familiis librarum auri decem multa feriatur: Ita vt hæ quoque personæ cum patrimonio ad debitum" officium reuocentur, quæ per huiusmodi nuptias in simili consortio" fuerunt. Omnes igitur, qui filias pistorum in con.... sortiti sunt, vel ex Thymelicis, vel Aurigis, vel vniuersis priuatis," pistorio corpori ilicò deputentur. Dat. VIII. Id. Mart. Rau. DN. Theod. A. I. & Rumorido V. C. COSS. [403.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"Reponendi hi *Imppp. Arcadius, HONORIVS, & Theodosius AAA.* superioris enim iam anni 402. fine Theodosius Iun. à patre Arcadio A. creatus fuit: *Chronicon Alexandr.*
"*Vitalis* Præf. annonæ sub Honorio, Anno D.403.
"*Priuatas* personas hic & *fine leg.* vocat personas, non pistorias.
"Scænicas: de quibus *l.5. infr. de Scænicis*: *l.21.22. supr. de diu. offic.*
"Aurigis, *infr.* & *l.3. infr de spectaculis*: Aliàs *Agitatores dicti*: *l.7.12. infr. de Scænicis*, *l.11. supr. de maleficis.*
"ita *l.8. supr. etiamsi* [ad] *absolutionem eius, pistorum omnium laboret adsensus & consensus conuenisse videatur.*
"Pistorum, vel posterorum.
"*Adspirare* in vetita.
"Officium Præfecti annonæ obserua.
"in singulas familias.
"pistorum scilicet.
"fortè, *quæ per huiusmodi nuptias in simile consortium consenserunt.* Sed nil muto.
"Thymelicorum, Aurigarum-Circensium.
"*ꝛg. In coniugium sortiti sunt.*
"vt *supr.* initio, *in priuatas personas.*

COMMENTARIVS.

CONIVGIO priuatarum personarum, & in his Thymelicarum, id est, scænicarum: Aurigarum, id est, Agitatorum Circensium, pistoribus & pistorum posteris, filiabus, *hâc constitutione* interdicit Honorius Anno D.403. etiam ex consensu pistorum, etiam ex Principis rescripto. Ita quidem, vt pistorem pistorísque filium, priuatæ personæ vel Thymelicæ coniugio sociatum: vel filiam priuato, Thymelico vel Aurigæ sociatam, verberibus affectos deportari velit, facultatésque eorum paneficio sociari: officium Præfecti annonæ conniuentes decem libris auri multari *in singulas familias*, id est, in singula huiusmodi coniugia: Ita tandem, vt Thymelicas personas vel Aurigas, vel quascunque tandem priuatas personas pistorum filiabus sociatas pistorio Corpori deputari iubeat. ¶ Nempe vt in commune pistoribus interdictum erat extra Corpus pistorium coniugij conditionem quærere, propter nexum huiusce functionis: ita nominatim Thymelicorum & Aurigarum connubio filiabus pistorum interdictum: quorum vtique prauis plerumque artibus, formáque ac decore arreptæ pistorum filiæ, abripiebantur: vt priuati, Thymelicarum, de quo videnda *lex 5. infr. de Scænicis*: & Ambrosij locus *orat. funebri de obitu Valentiniani Iun.* quem ad *eam leg.* produxi; dante etiam fortè pistorum filiabus hanc viciniâ labem: cùm & *Minitia frumentaria*, & stabula factionum, seu *Aurigarum*, vicina Romæ essent, & in eâdem Regione 9. vt docet *vetus descriptio Vrbis Romæ*: de quo iam ad *l.10. supr.* Tandem & Aurigis seu Agitatoribus, per prauas seu Magicas artes (quarum infamiâ laborabant: vt plenè ostendi ad *l.11. supr. de maleficiis*:) coniugia huiusmodi sibi conciliantibus.

¶ De *Thymelicis* interim obseruandum, agi quatuor prætereà *huius Codicis* constitutionibus: putà *l.5.12. infr. de Scænicis*, vbi de his dicam pleniùs; & *l.21.22 supr. de diuers. offic.* De *Aurigis* verò seu Agitatoribus Circensibus agitur prætereà quoque *quatuor huius Codicis legibus*: putà *d.l.11. supr. de maleficis*: *l.7.12. infr. de Scænicis*: *l.3. infr. de spectaculis.*

¶ *De* CONCVTIENTIBVS *pistores.*

XXII. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Palladio PF. P."

QVICVMQVE, Inlustris Vrbanæ Sedis, vel" Annonariæ Potestatis Apparitor, clandestina fraude pistorem concusserit, accusatus adque conuictus perpetuis" paneficij nexibus addicatur;" &c." Dat. VII. Kalend. Ian. Rau. Honor. A. XI. & Constantino II. V. C. COSS. [417.]

NOTÆ.

* *Lex vltim. Cod. Iust. de apparitorib. Præfecti Vrbis*: & iungenda huic *lex 9. infr. de Suariis.*
"*Palladius* PP. Italiæ sub Honorio Anno D.415.416.417.418.419.420.421. vid. *Prosopogr.*
"*vel annonariæ potestatis*, hæc recisa *Cod. Iustin.*
"*perpetui*, Cod. Iust. sed hoc rectiùs.
"*addicetur*, Cod. Iustin.
"quæ continentur, *d.l.9.*

COMMENTARIVS.

CONCVTI pistorem Vrbis Romæ clandestinâ *fraude* ab Apparitoribus Præfecti Vrbis Romæ, vel Præfecti annonæ vetat hâc constitutione Honorius Anno D.417. propositâ his pœnâ

BIU Cujas

pœnâ functionis pistoriæ in perpetuum : Hâc inquam *constitutione* quæ partem *prolixioris constitutionis* constituit : vnde & altera quoque pars *hoc Codice* occurrit, putà *lex 9. infr. de Suariis :* quæ proinde *huic* coassanda, imò subiicienda venit: Quibus etiam ita inter se sociatis liquet, Honorium constitutione suâ Annonæ Vrbicæ bifariam consultum iuisse, aduersus clandestinas nonnullorum fraudes, per quorum manus annona seu frumentum Vrbis Romæ ambulabat : siue in *Portu Ostiensi*, siue in Vrbe *Româ* : Primum scilicet annonæ Romam subuehendæ, aduersus fraudes *Caudicariorum* (id est, Nautarum Tyberinorum) & furta *Mensorum Portuensium*, qui in Portu V.R. frumentum aduectum admetiebantur : quorum Patroni custodiam conditorum in portu V. R. præstabant : quò pertinet *d. lex 9. Ad excludendas*, inquit, *Patronorum Caudicariorum FRAVDES & Portuensium FVRTA mensorum.* Et mox, *CLANDESTINVM ad collegas digma missurus, ne quid ex specie FRAVS occulta Vectorum pessimæ qualitatis iNmutet.* Ibidémque Patrono fraudatori pœnam *pistrini* proponit : *deprehensum in FRAVDEM amisso patrimonio ad PISTRINI etiam munia prima reuocetur.*

Tandem subiicit Præfectum annonæ corporalis iniuriæ ius non habere in tres primos Patronos delinquentes : sed Præfectum Vrbi. Quibus planè similia *hâc leg.* continentur : Nam & de Præfecto vtroque hîc agitur ; & de Fraudibus Apparitorum vtriusque, & de Pistoribus, per quorum manus Romæ frumentum ambulabat. Sed & pistrini pariter pœnam fraudatori hîc proponit: de quâ pistrini alioquin pœna, dixi ad *l 9. supr. de pœnis :* ac nominatim de eâ imponenda aliis quàm Corporatis, id est, maioris alicuius officij, quàm eius in quod quis damnatur : nempe ita Vrbanicianus, vel Annonarius Apparitor in sequiorem pistrini conditionem *hâc leg.* pro pœna datur : vt *l. 9. supr.* patronus Caudicariorum & Mensorum.

¶ Illud tantum obscurum, quodnam clandestinæ fraudis & concussionis genus illud sit, quod *hâc leg.* plectitur : quo fraudati, concussi Pistores ab Apparitoribus Præfecti Vrbis & Præfecti annonæ ? Ego putem etiam argumento *dictæ l 9.* hos Apparitores & falsum sæpè frumenti modum, & *pessimæ qualitatis* frumentum pistoribus ex horreis Vrbis Romæ dedisse : mox quasi maiore modo accepto, vel melioris qualitatis frumento, pistores vexasse, concussisse : vel certè, si pistores frumentum bonæ qualitatis habere vellent, aliquid præstarent. Hæc enim & concussionis & CLANDESTINÆ fraudis genera omninò sunt: quæ ab his exercita, per quorum manus annona vrbica administrabatur, & pistoribus tradebatur.

DE SVARIIS, PECVARIIS ET SVSCEPTORIBVS VINI, cæteríque Corporatis.

TITVLVS IV.

XI. COD. IVST. XVII. Vbi omissa vox *pecuariis :* Adde *Nouellam* Valentiniani *inter Theod. 39. De Suariis, Boariis & Pecuariis.*

"De his *hoc titulo* agitur *l. 4.*

putà Caudicariis Mensoribus Portuensibus : de quibus *l. 9.*

PARATITLON.

I. SVARII (de quibus præter *l. 1. 2. 3. 4. 5. 7. 8. 10. hoc tit.* agitur & *l. 3. supr. quibus equorum vsus :* & *l 22. supr. de diu. offic.* & *Nouellâ Valentiniani inter Theodosianas 39.*) & qui *Porcinarij* dicuntur *l. 6. hoc tit.* Corpus erant, *l. 1. 8 10.* seu Corporati, *Rubr. hoc tit.* sub dispositione Præfecti Vrbis, *l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. hoc tit.* in Vrbe quoque Constantinop. *d l. 22.* Horum munus *l. 1.* publicum munus, *l. 8.* functio, *l. 8.* (vnde functio Suaria, *l. 1. 10.* seu Suariorum, *l. 6* functio genuina, *l. 10.*) obsequium *d. l. 1.* sarcina, *l. 5.* versabatur in animalibus, *l. 4.* porcis, *l. 2.* larido, *l. 10.* porcinâ, *l. 2.* porcinâ specie, *d. l. 2.* carne, *d. l. 2.* suscipiendâ, *d. l. 2.* mox & populo Romano præbenda, *l. 3.* Denique susceptio, erogatio ad eos spectabat, *l. 4. in princ.* vnde peruigilem laborem populi Romani commodis exhibere dicuntur, *l. 6.* ¶ Erant scilicet nominatim certæ Prouinciæ & Regiones Italiæ, *l. 2.* è quibus à possessoribus *l 2.* porcina soluebatur, præstabatur tributi nomine. Idque per singulos annos, *l. 2. 3.* certo librarum numero, *l. 3.* vt putà, Campania, *l. 3.* & *d. Nouella 39.* Lucania & Bruttium, *l. 4.* & *d. Nouella* : Samnium, *d. Nouella.* ¶ Soluebatur autem ea quandoque vel in specie ; quo casu sanè, pondus porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæri *l. 4.* sed & animal tradendum vnius noctis ieiunitate vacuari oportuit *d. l 4.* vel adærata soluebatur, id est, pretio taxata, æstimata : quo casu, non ea pretia, quæ

in

in Vrbe Româ erant, sed quæ in Regionibus illis in publicâ conuersatione erant, Suariis soluebantur, *l.2.3.* qui posteà species ipsas ex his emebant, *d.l.2. in fin.* ¶ *Exactio* autem hæc alibi fiebat à Suariis ipsis, qui per diuersa proficiscebantur, & pretia percipiebant, *d.l.3.* Alibi, Prouinciales ipsi Romam deferebant.

¶ Corporis verò Suariorum quidam Principales erant, *l.10.* Ipsis Suariis priuilegia nonnulla competebant: veluti, Immunitatis à sordidis muneribus, *l.6* & à corporalibus iniuriis, *d.l.10.* Dispendia eorum seu damna inter susceptionem & erogationem, certa vini quantitate releuabantur, *l.4* viceuersa Suarij huic functioni ita adstricti erant, vt eam nullo honore aut dignitate, nullo Principis rescripto, declinare possent: *l.1.8.* non clericatu, *d.l.8* nisi idoneum pro se substituerent, *d.l.1.* aut facultatibus Suariorum Corpori cederent, *d.l.8.* alioquin ad Suariorum corpus retrahebantur, *dictis legibus.* Consanguinei quoque eorum vel originales huic functioni tenebantur, *l.5.* etiam filij emancipati, *l.7.* & hæredes Suariorum, *d.l.7.* Item prædiorum possessores quolibet titulo, *l.5.7.8.* erant enim Suariorum facultates Suariæ functioni adstrictæ, *d.l.1.& 5.*

II. Pecvarii, de quibus *Rubrica*, & *l.vltim. hoc tit.* cùm anteà secretum & diuersum à Suariis eorum Corpus esset, ab Honorio mixti iunctique fuerunt, *d.l.vlt.*

III. Svsceptores vini, (quod solemnis expressio popularibus commodis ex Prouincialium collectione desiderat, *l.3. supr. tribut.* in ipsis speciebus:) de quibus *Rubrica*, & *l.4. hoc tit.* de his dixi ad *l.3. infr. de calcis coctorib.*

IV. Corporatorvm aliorum nonnullorum *hoc titulo* mentio fit: putà Caudicariorum, *l.9 hoc tit.* de quibus agitur & *l.2 supr. de Pistoribus:* & *l.1. infr. de Canone frum. V.R.* & Mensorum Portuensium; de quibus *d.l.9.*

---

1. * Imp. Constantinvs A. ad Pacatianum PF. P.[a]

QVoniam Suariorum corpus ad paucos deuenit, iubemus, eos adstante Populo Romano dicere, *Quibus excusatio sit delata, Quibus prouenerit onus:*[b] vt his in medium publicæ rationis edoctis,[c] exemplum[d] rei Nauicularię proponatur. Itaque dinoscant, facultates proprias Suariorum esse obnoxias muneri: ac de duobus alterum eligant, aut retineant bona quæ Suariæ functioni destricta[e] sunt, ipsíque Suario teneantur obsequio, aut idoneos quos volunt, nominent; qui necessitati idem[f] satisfaciant. Nullum enim vacare ab huius rei munere patimur. Sed siue honoribus euecti, siue quolibet versutiæ[g] genere fugerunt, reuocari eos iubemus: ídque ipsum teste & audiente Populo Romano compleri, ac nos super his consuli: vt animaduertamus in eos,[h] qui hac tergiuersatione nulli penitus tribuendas ideo, qui subripere[i] potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro. Dat.[k] VIII. Id. Mart. Rom. Optato & Paulino coss.[334.]

NOTÆ.

*Ὕστερον πρώτερον hîc admissum ab *huiusce Codicis* Conditoribus: *lex* enim 2. tempore prior *huic* anteferri debuit.

[a] *Pacatianus* PP. Sub Constantino M. Et quidem Italiæ: quod & argumentum ipsum *legis* ostendit: & firmauit *l.4. supr de sponsalibus*: quæ & ipsa eidem inscribitur, vt & *l.2. supr. de Aduoc fisci*, & hæc quidem hoc ipso Anno. Sed & subscriptio firmat: de quâ mox. Eidem, sed dignitate omissâ, inscribitur Anno proximo 335. *lex* 1. *supr. de lucr. officior.* vid. *Paratitlon.*

[b] ex aliorum excusatione.

[c] & eductis.

[d] *l.3. supr. de Nauicularijs.*

[e] adstricta, destinata.

[f] *iidem*: vel *eidem.*

[g] elicito per subreptionem rescripto.

[h] Locum hunc ita restituo, *vt animaduertamus in eos: Eo qui hâc tergiuersatione, nulli penitus tribuendâ, cæteroqui subrepere potuerit*, &c. *Cæteroqui*, loco, *si ideo qui*, id est, in posterum, alioquin.

[i] *subrepere.*

[k] pro *Propos.* vel Accepta. Nempe Proposita hæc lex *Romæ*, de cuius populo & Suariis agitur: Constantinus enim hoc tempore in Oriente versabatur: vid. *Consularia.*

COMMENTARIVS.

Excvsari seu Liberari suarium functione suariâ Dignitate aliquâ vel Rescripto Principis, vetat *hâc constitutione* Constantinus M. Anno D. 334. hâc videlicet occasione, quod comperisset (ex relatione Pacatiani PP.) Suariorum Corpus Romæ suâ tempestate ad paucos recidisse: vnde etiam cæteris qui superfuerant, vt ipse loquitur, *onus prouenerat:* vt cæteroquin quorumdam immunitas & excusatio in cæterorum onus & sarcinam tendere solet: Quam in rem vt complures *hoc Codice* sententiæ occurrunt, occurrit nominatim in argumento Nauiculario-

BIU Cujas

rum (quorum exemplum Constantinus *hâc leg.* proponit :) *l.1. de Nauicular.* videndus semel *titulus supr. de Immunitate concessa.* ¶ Igitur Constantinus & in præsens & in futurum huic rei hâc constitutione remedium adfert : *In præsens*, inquam, reuocati iussis iis qui excusati fuerant, nisi idoneos alios facultatibus suis instructos substituere mallent, (quod & ipsum fermè cauetur *l.8. infr. hoc tit.*) exemplo Nauiculariorum proposito : de quo vid. Constantini ipsius *dict. l.3. supr. de Nauicular.* Eámque rem peragi adstante populo Romano seu eo teste & audiente iubet: tandem & de his ad se referri, qui in eos etiam animaduersurus sit. ¶ Quæ omnia arguunt enixum hanc in partem Constantini M. studium : atque inter cætera, 1. Quod *populum* Romanum huic rei adstare testem & auditorem velit, ne qua fraus scilicet ei fieret, debilitato Corpore, quod peruigilem laborem populi Romani commodis exhiberet, vt loquitur *lex 6. infr.* 2. Sed & in eo quod de his ad se referri iubeat, vt in eos animaduertat, qui ausi fuerint è Suario Corpore aut ad honores adspirare, aut Principi aliter subrepere, dissimulatâ fortè conditione suâ. 3. Quinimò sanctio in futurum adhuc acerbior, cum salutis periculum his minitetur, qui de cætero tale quid ausi fuerint.

¶ Inter hæc initia, repetenda nobis hîc ἀπὸ πρώτου huius Corporis Suariorum & initia & memoria. Nempe porcinæ carnis populo Romano gratis distribuendæ auctorem *Aurelianum* Imp. facit Vopiscus, qui sub Constantio Constantini M. filio scribebat in *eius vita : p.221. Aurelianus & porcinam carnem populo Romano distribuit, quæ HODIEQVE diuiditur*, & p.225. *Statuerat & vinum gratuitum populo Romano dare, vt quemadmodum oleum & panis & porcina gratuita præberentur, sic etiam vinum daretur.* Victor Schotti pariter *in Aureliano : simúlque vsus porcinæ carnis, quò plebi Romanæ affatim cederet, prudenter magnificéque prospectauit :* Affatim quâ ipsâ voce hâc in re vtitur, *l.3. infr.* vbi dicam. Victor quoque vulgaris, *Porcinæ carnis vsum populo instituit.* Quibus locis obseruandum, *vsum* absolutè, pro gratuitâ præbitione & vsu accipi. Meminit & huius suillæ carnis è publico populo Romano gratis præbitæ, simul & Præfecti diuidendæ eius, Zosimus, *lib.2. p.672.* in rebus Maxentij & Constantini Αυκιανὸς, ὃς τῆ χειρείᾳ κρέως ἐπὶ χοιρηγὸς, ὃ τὸ δημόσιον ἐπιδίδωσι τῷ Ρωμαίων δήμῳ : *Priorem Corporis* vocari puto *Nouellâ* Valentin. *inter Theodosianas* 39. Symmachus quoque *lib.10. epist.27.* de variis Vrbis Romæ Corporibus agens Suariorum nominatim meminit. *Nouerat*, inquit, *horum Corporum ministerio tantæ vrbis onera sustineri : hic lanati pecoris inuector est : ille ad victum populi cogit armentum : hos suillæ carnis tenet functio : pars vrenda lauacris ligna comportat.* Tandem & Cassiodorus meminit, eósque Præfecto annonæ subiicit: *Suarij*, inquit, *Romanæ copiæ causa reperti, tuo deputati videntur examini.* Denique fuit horum obsoniorum munus, *munus Quiritium :* de quo Cassiodorus 12. *var.11.* Corporis seu Collegij Suariorum mentio quoque *in veterib. Inscript. p.361. n.1.3.* & in auctoritate Aproniani, *p.647. n.6.* de quâ, *l.3. infr.*

---

11. * Idem A. Lucrio Verino."

IN arbitrio suo possessor * habeat, ne suario pecuniam" soluat. Quod ideò permissum est," ne in æstimando" porcorum pondere licentia" suariis præbeatur. Quòd si iustè porcos suarius æstimauerit, huic pecuniam possessor, cui pensitationis vtriusque" copia est indulta, numerabit." ¶ Ne * autem suario in suscipienda pecunia detrimenti aliquid deferatur, singulis quibusque annis ea pretia porcinæ possessor adnumeret, quæ vsus publicæ conuersationis" adtulerit. Et quoniam *Non semper, nec in omnibus locis, vna est forma pretiorum*, pro diuersitate locorum & temporum in" specie pretia danda sunt: nisi ipsa porcina præstetur. ¶ Iudices autem Regionum monendi sunt, vt per singulos annos ad Scientiam Tuam referant, quæ in quibus locis sunt pretia porcinæ, vt instructione hac à Tua Grauitate" perpensa, tunc demum suarij per diuersa proficiscantur, & pretia suscipiant, quæ in his Regionibus versari cognoueris : Queri enim suarij non poterunt : quia nihil interest, carius an vilius comparent, cùm, quantum pretium daturi sunt, à possessore accipiant : & possessores erunt moderati in specie distrahenda, cùm se sciant quantò maiora pretia pro carne poposcerint, tantò plus suariis soluturos. Dat. 111. Id. April. Constantino A. v11. & Constantio Cæs. coss. [326.]

NOTÆ.

* Præposteratio hîc admissa : *hæc* enim *lex* superiorem, ceu tempore anterior, præcedere debuit. Interim *huius leg.* meminit Valentinianus *l 4.infr.*

"*P. V* vt argumentum *legis* edocet : Sanè Anno D.323. 324. Lucrium Verinum P. V. fuisse docet Auctor *Notitiæ Præf. Vrbi* : cui Anno 324. inscribitur & *lex vnic. supr. de his qui veniam ætatis:lex* 1. *supr. famil.erciſc.* dignitatis nomine pariter vt hîc omisso. Et A.325. Præfectus Vrbis fuit Ælius Seuerus,& post eum Anicius Iulianus. Quare alterutrum necesse est, vel Lucrium Verinum iterum P. V. fuisse 326. quod tamen Auctor ille non prodit, vel Consules *huic leg.* subnotatos mendo non carere.

* *Possessori* hâc primâ *leg.* parte consulitur.

"sed speciem ipsam seu porcinam si velit.

"permittimus.

"ita *l.4 infr. quò Suariis æstimandi licentia denegetur.*

"alterutrius, vel pecuariæ scilicet vel ipsius porcinæ.

"si volet.

* *Secunda* legis *pars* quâ Suariis consulitur.

"*Conuersatio*

"*Conuersatio publica*, est vsus publicus, forensis, qui in commercio, *hâc leg.* & *l. prox.* 3. & *l.* 1. *supr. si quis pecun. const. l.* 1. *supr. de Collat. arii* : *l.* 72. *supr. de Decurion. l.* 11. *supr. de lustrali collat. l.* 48. *infr. de hæreticis.*

"pro specie.

"*Gratuitas tua.* Ita Præfectos Vrbi quoque compellasse vnum Constantinum M. reperio, vt *hâc leg.* ita & *d. l. vnic. supr. de his qui ven. stat.* & *d. l.* 18. *supr. de appellat.*

COMMENTARIVS.

AESTIMATIONI iustæ, porcinæ à possessoribus conferendæ in vsus Vrbis Romæ, & à Suariis emendæ, modum ponit Constantinus M. *hâc constitutione* : cuius meminit Valentinianus Sen. *l.* 4. *infr.* Et sic & possessoribus seu collatoribus & Suariis simul *hâc leg.* consulit Constantinus : Nempe possessoribus priore *huius leg.* parte consulit : posteriore, Suariiis. Vt de *Priore* agamus ; Hâc tempestate, ante hanc inquam constitutionem, *pecunia* à possessoribus loco porcinæ præcisè exigebatur, seu, vt loquitur *lex* 3. *infr.* exactio nummaria erat : verùm quia in æstimandâ porcinâ Suarij modum excedebant, porcinæ ipsius præbendæ possessoribus facultatem Constantinus dandam credidit, nisi mallent æstimationem fieri, & pretium æstimatum numerare. Electionem igitur alterutrius præstandi possessoribus tribuit Constantinus : Quam electionem mox ademptam à Iuliano, *l.* 3. *infr.* Valentinianus Senior restituit, *l.* 4. *infr.*

¶ *Æstimationis* porrò altera *huius leg.* parte modum præstituit, in Suariorum gratiam : nam quemadmodum ob iniustam seu immodicam porcorum æstimationem porcinæ possessoribus conferendæ arbitrium detulit : ita viceuersa ne Suarij quid detrimenti paterentur, eius modum præfiniendum credidit : nam cùm pretiis sibi pro carne solutis, carnem posteà ipsi in vrbis vsum emere cogerentur (quod *hæc lex* docet, & *lex* 3. *prox.*) vt ea saltem pretia acciperent, quibus carnem emere possent. Quomodo & simile pretium simili ratione pisci positum, *infr. de pretio piscis.* Quare Constantinus ea pretia inferri iubet, quæ pro tempore in Regione, vbi exactio facienda erat, in publicâ conuersatione essent, id est, quibus porcina in foro emeretur (quod & ipsum à Iuliano cautum, *l.* 3. *prox.* Eúmque in finem singulis annis pretia à Iudicibus Regionum ad Præfectum Vrbi referri vult, vt tunc demum Suarij pretia suscipiant : sic futurum (quod *sine legis* eleganter exequitur) vt nullus querimoniæ locus esse possit : quia quod pretium Suarij acceperint, eodem & carnes postea à Prouincialibus empturi sint.

¶ Tria interim *hâc leg.* obseruanda. Primùm, quod ait, non semper, nec in omnibus locis, vnam esse formam pretiorum, quod Iurisconsulti nostri sæpiùs inculcant, *l.* 3. *ff. de eo quod certo loco* : *l.* 63. § *vltim. ad leg. Falcid.* imò & *l.* 62. *in fin. eod. tit.* vbi *nihil formali pretio æstimandum* dicitur : *formali*, id est, stato, certo, perpetuo pretio, cuius eadem vbique, semper taxatio est, stata forma : Imò & Seneca 3. *de benefic. c... pretium cuiusque rei pro tempore est.*

Secundò obseruandi *Iudices Regionum* quorum *hâc leg.* bis mentio fit : Quâ appellatione fortè Regionum & Prouinciarum Rectores veniunt, ex quibus suilla seu porcina præbebatur : veluti Campaniæ, Lucaniæ, Brittiorum, Samnj, vt docent *lex* 3. & 4. *infr.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas*, *de Suariis*, 39. de quibus singulis *suo loco.* Eæque videri cui possint *Quatuor regiones*, quarum mentio fit *l.* 1. *infr. de calcis coctoribus.* Verùm quænam illæ sint ? ibi disquiramt Fortè etiam Regionarij seu ῥεγιωνάρχαι hic exaudiendi : de quibus *alibi* : sed illud malim.

Postremò, notandum *hâc leg.* contineri vestigium antiqui iuris, ante auctoritatem Aproniani (de quâ *infr. duabus ll. prox.*) quo pondus porcorum licentia oculorum æstimabatur, non sub trutinæ examine.

III. * Imp. IVLIANVS" A. Fl. Aproniano" suo Salutem.

EA pretia, quæ in Campania per singulos annos" reperiuntur, Suariis Vrbis Romæ debent solui : ita vt periculo Suariorum populo porcinæ species adfatim" præbeatur. Et quia Officialibus pro omni supplicio sufficit direptorum restitutio, quidquid vltra senos" folles per singulas libras claruerit flagitatum," id fisci viribus protinùs vindicetur. ¶ Exactio autem nummaria non per Officium tuum," vel ipsos Suarios, sed per Officiales Consularis," iuxta præceptum nostræ mansuetudinis, competentem sortiatur effectum. Nam quia *maiorum" potestatum Officiales solent esse Prouincialibus pernicioſi*, per Ordinarios Iudices, adque Curias etiam, hanc exactionem conuenit celebrari. ¶ Per singulos itaque annos iuxta pretia quæ reperiuntur in publica conuersatione," per Campaniam" habitantes" pecuniam pro singulis libris porcinæ præcipiantur exsoluere : ita vt, non ad pretia quæ in Vrbe Roma repperiuntur, sed quæ apud Campanos in publicis vsibus habentur, nummariæ exactionis facultas denegetur." Nam dedimus litteras ad Virum Clarissimum Consularem," vt remotis Officialibus Præfecturæ Vrbanæ, & Suariis, ipse totius exactionis instantiam" atque periculum ad suam curam sollicitudinémque reuocare contendat : qui euidentissimo discrimini constituetur obnoxius, si in transmittendis pecuniis aliqua fuerit materia deceptionis exorta. Dat. v. Id. Decembris, Antiochiæ, Iuliano A. IV. & Sallustio COSS. [363.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

' Si *Iuliano* hæc *lex* tribuenda, tum in subscripto *huic legi* mense vitium omninò fuerit; Iulianus quippe iam mortuus, Iuliano 4. & Sallustio Coss. 6. Kal. Iulij, & Iouianus postero die Imp. electus, teste Ammiano *lib.* 25. *p.* 317. Socrate *lib.* 3. *c.* 21. Chronico *Alexandrino*, Consularibus *Idacio* subditis. Nisi hoc placet, tum IOVIANO *hæc lex* tribuenda fuit, sub quo etiam Apronianus P.V. fuit: de quo mox.

" de *Aproniano* hoc, Præfecto Vrbis, mox in Interpretatione.

" Ita quoque rursum *infr.* ita quoque *l. supr.* 2.

" *Adfatim.* Ita quoque in hoc ipso argumento Victor, *huius leg.* σύγχρονος, *simul vsus porcinæ carnis, quò plebi Romanæ* AFFATIM *cederet, prudenter magnificéque prospectauit.* De hâc voce dixi in *Gloss.*

" *Seni folles* pretium fermè libræ porcinæ. " hactenus.

" Officium Præfecti Vrbis: seu vt mox *infr.* Officium Præfecturæ Vrbanæ.

" Consularis Campaniæ.

" *Maiores* potestates: hoc numero Præfectus Vrbi cui *hæc lex* inscribitur.

" de hâc voce dixi ad *l. super.* 2.

" *per Campaniam habitantes*, ita locus hic nectendus: nam & *sequente* demum *versiculo* de pretio quod per Campaniam obtinet exigendo agitur.

" id est possessores, *l.* 2. Prouinciales, *paulò supr.*

" *ge. delegetur*, vide de hac voce *Gloss. Theod.*

" Campaniæ.

" *Instantia* vox in exactionibus propria: hîc & *l.* 4. *supr. ne conlat. transl.* vt & Insistendi, *l.* 16. *supr. de exactionib.* vid. *Gloss.*

COMMENTARIVS.

AEstimationi & Exactioni porcinæ modum imponit, per Campaniam nominatim Prouinciam, *hâc epistolâ*, ad Apronianum P.V. Romæ emissâ, Iulianus Imp. *Æstimationi*, inquam, *nummariæ* seu collationi in nummo, quæ præcisè iam inducta fuit loco porcinæ ipsius, cùm antea electio possessoribus seu collatoribus data fuerit à Constantino, vel pecuniæ, vel speciei ipsius soluendæ; *l.* 2. *suprà*. Sic quoque per Lucaniam & per Samnium hæc suum & boum præstatio ad pretium redacta: *l.* 4. *in fin.* Cassiodorus *lib.* 11. *variar.* 39. *Erat quidem illis gloriosum Romam pascere: sed quanto dispendio videbatur posse constare, adducere tam multis itineribus, quæ darentur ad pondus? dum quæ probantur decrescere, nullus poterat imputare. Redactum est ad* PRETIVM, *vbi pati non poterant detrimentum, quæ nec itineribus minuuntur, nec laboribus sauciantur.* Et mox: *Et ideò ambos titulos in assem publicum iam redactos diligentia tua statutis illationibus procurabit.* Vbi *assis publicus* Cassiodoro, vt sæpè aliàs pro publicis functionibus & tributis, & quidem in pecuniâ: quomodo & vsurpatur *l.* 12. *supr. de indulg. debitor.* Nos de Campaniâ nunc videamus: Per Campaniam igitur *hâc leg.* suaria præstatio ad pretium redigitur seu adæratur. Per *Campaniam* inquam: hæc scilicet vna ex Italiæ Regionibus fuit, vnde porcina (inter alia) Vrbi illata: quod iuxta *hanc leg.* docet insuper Valentiniani *Nouella, de Suariis, inter Theodosianas* 39. Atque in commune, Campania Vrbis Romæ collarium fuit: vt de eâ scribit *Orbis* Descriptor *sub Constantio, cap.* 42. Vinum sanè ea quoque contulit; præter calcem, *l.* 1. 3. *infr. de calcis coctorib. V. R.* & Fabæ modiorum certum numerum stabulis factionum, *l.* 2. *infr. de Equis Curulib.* Cur autem modus hic nominatim per Campaniam statuatur, ac non etiam per alias Regiones, ex quibus pariter porcina conferebatur? id verò demum obscurum est: Hanc causam ego putem, quòd Campania singulari quâdam ratione Præfecti Vrbis cui *hæc lex* inscribitur administrationi iuncta fuerit: quod & ipsum ostendit *lex* 68. *supr. de Decurionib. l.* 2. *infr. de Equis Curulib.* & Symmachus, *lib.* 10. *epist.* 53. cuius sanè pars etiam, Romana inquam Campania (id est, Latium vtrumque) Dioeceseos Vrbicariæ pars fuit: de quo ad *l.* 12. *supr. de pœnis.*

¶ *Iuliani* porrò an Iouiani *hæc lex* sit? dubitari possit: nam si subscriptio rectè habet, tum ea Iouiano omninò reddenda fuerit: Iulianus enim iam extremo mense Iunio Ann. 363. obierat: at si Iuliano, vt habet Inscriptio, ea vindicanda; tum videri possit, Consulatus subscriptus ad tempus acceptæ epistolæ pertinere, vel si quid aliud commodius excogitari potest.

¶ Tandem *Apronianus*, cui *hæc lex* inscribitur, Apronianus ille est, qui Præfectus Vrbi à Iuliano constitutus, ad Valentiniani initia perstitit: de quo Ammianus Marcellinus quatuor locis: *lib.* 23. *p.* 255. 258. *lib.* 26. *p.* 336. &c. & *lib.* 27. *p.* 360. Inter cætera huc illud facit *p.* 337. *Sub hoc Aproniano ita iugiter* COPIA NECESSARIORVM *exuberauit, vt nulla saltem leuia murmura super inopia* VICTVI *congruentium orirentur: quod adsiduè Romæ contingit.* De eodem sentit & Valentinianus *l. prox.* 4. cùm de decessore Prætextati P. V. agit, vt ad *eam leg.* ostendetur. Rursum hic ille Apronianus P. V. est: cuius Auctoritates seu dispositiones duæ etiamnum extant; vna de pecore sub exagio vendendo, appendendo: altera de leuamento aliquot millium amphorarum ex titulo vinario, Suariis & Ordinibus, qui Suariam recognoscant, destinatis: quæ extat in *Corpore Inscriptionum*, *p.* 647. *num.* 67. quas Valentinianus *l. prox.* confirmat, vbi & nos eas integras sternemus & illustrabimus. Denique non vna eius mentio in *Veteribus Inscriptionibus.* Vbique tamen *Turcius Apronianus* vocatur, cùm tamen hic *Flauius Apronianus* vocari videatur; nisi mendosum id esse putandum est; & fortè illud *Fl.* loco motum, retrahendum ad Iuliani nomen: ita *Imp. Fl. Iulianus A. Aproniano suo salutem.* Sanè Flauij prænomen Iuliani fuisse notum est. Nunc de ipsa *lege.*

¶ SENTENTIA *legis* hæc est, in genere primùm, Non porcinam ipsam, verùm pretia loco porcinæ per Campaniam à possessoribus exigenda; de quo *paulò ante:* Suarios demum ex pecunia collatâ porcinam speciem comparare oportere, & sic prouidere vt porcinæ species adfatim populo Romano præbeatur: de quo ad *l. super.* In specie Nummariæ seu pretij exactionis formam *hæc lex* præstituit: in præteritum, vt quod Officiales vltra senos folles per singulas libras exegerint, id fisci viribus vindicetur. Nempe summum hoc pretium visum hâc tempestate libræ porcinæ, *sex folles:* De quibus verò follibus id intelligendum? Erant enim alij folles argentei, alij ærei: Folles ærei fuêre κατ' ἀναριθμὸν, seu denarij: qui singuli duobus λεπτοῖς vel quatuor quadrantibus constabant: Hesychius Κοδράντης, τὸ τέταρτον τῆς φόλλεως ἢ λεπτόν:

BIU Cujas

λεπτὸν : τὸ ἥμισυ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν παλαίστε, ὅ ἐστι νόμισμα ἓν. Epiphanius λεπτὰ δύο, est φόλλις καὶ δηναρισμός; φόλλις, inquit, δύο λεπτοί. De iisdem accipio illud *Chronici* Alexandrini, *Viuiano & Basilio Coss.* ἐπὶ τούτων τῶν ἀπάτων λεῖψις γέγονε τοῦ ἄρτου, ὥστε φαθῆναι τὸν ἕνα ἄρτον φόλεων τριῶν. De Follibus argenteis istam *leg.* accipit Sirmondus *notis in Sermonem* 40. *Augustini*, *à se editum* : qui respondeant fermè assibus seu solidis Gallicis : nam & porcinæ in singulas libras solidorum sex iustum esse pretium. Denique follium & solidorum vsualium Gallicarum eundem vel certè affinem valorem fuisse coniicit. Folleræles, seu Terunciani apud Marcellinum Comitem. De aliis *follium* generibus, alibi dixi.

¶ Exactionis nummariæ forma in *futurum* per Campaniam hæc statuitur. Primùm, vt Exactio hæc fiat, non per Officiales Præfecti Vrbis : quia scilicet *Maiorum Potestatum* (cuiusmodi est P. V.) *Officiales soleant esse Prouincialibus pernicioſi.* Quod notandum. (Non item per Suarios, quod anteà obtinuisse apparet ex *l.* 2. *supr.*) Quia & hi fermè possessores seu Prouinciales concutere soliti. Igitur à Consularis Campaniæ Officialibus hanc exactionem fieri iubet *hæc lex*, & sic effectu ipso ab Ordinario Campaniæ Iudice, quem totius huius exactionis instantiam atque periculum ad suam curam sollicitudinémque reuocare iubet. Addit tamen, & *per Curias* hanc exactionem celebrandam : id est, nempe per Principales Decurionum, in singulis ciuitatum territoriis, insistentibus in summam Officialibus Consularis. Et hæc de iis per quos exactio nummaria facienda. ¶ Pretium porrò porcinæ id spectari iubet, quod apud Campanos in publicis vsibus singulis annis habetur, quod & ipsum cautum, *l.* 2. *supr.* vbi dixi : non verò quod in Vrbe Româ reperitur : quod sanè ibi maius fuit. Et tamen illud à Valentiniano statuitur : *l.* 4. *infr.*

IV. * Impp. VALENTINIANVS & Valens" AA. ad Prætextatum P. V."

1. PER" singulas &" semidecimas, quibus Suariorum dispendia" sartiuntur," damnum" quod inter susceptionem & erogationem necessariò euenit, vini, hoc est, septem & decem milium amphorarum, perceptione releuetur 2. ¶ Cui rei illud prouisionis accedat, vt Lucanus possessor & Bruttius, quos longæ" subuectionis" damna quatiebant, possint (si velint) speciem moderatam," hoc est, septuagenarum librarum compensatione, dissoluere: Quod ibi debebit inferre, vbi vina fuerat traditurus. 3. ¶ Quibus in rebus illud quoque à Decessore" Tuo salubriter institutum est, quo" Suariis æstimandi licentia" denegetur, pondúsque porcorum trutinæ" examine, non oculorum" libertate, quæratur : Ita videlicet vt ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit Suarius. 4. ¶ Animal verò à possessore tradendum, ob digeriem, priùs, vnius noctis tantùm ieiunitate, vacuetur. 5. ¶ Illud quoque salubris Constantinianæ * legis forma conpescat, videlicet, vt cum à possessore," (cui commodioris pretij beneficia, indulta à Veteribus Principibus prærogatiua prouidit,) proprius" Ordo decidat, ac transigat : ídque" Ordo Suarius" (quibuscum habet vini" emolumenta communia,) aut legitimum pretium, id est, Romani fori, cui carnem fuerat inlaturus r adat, aut carnem debitam subministret. 6. ¶ Porrò decimæ semis, quam statuimus, non petantur ab his, à quibus fuerit pecunia ministranda. ¶ Hæc autem omnia æneæ tabulæ in foro Suario collocandæ ad æternam memoriam oportebit insculpi. Dat. VIII. Id. Octob. Remis, Lupicino & Iouino COSS. [367.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic leg.* est *lex* 10. *supr. de pœnis*, emendato eius Consulatu, vt ad eam ostensum est.

" *Gratiani* nomen addendum est: mense Augusto quippe iam his Coss. Gratianus à patre Augustus renunciatus fuerat *Ambianis* : vnde mox *Remos* progressus, vbi *hæc lex* data est.

" *Prætextatus* hic integro nomine, *Vettius Agorius Prætextatus*, P. V. fuit hoc Anno 367. quo Anno præter *hanc leg.* & *d. l.* 10. ei inscribitur *lex* 1 *supr. de ingratis liberis* : *l.* 7. *de priuil. eor. qui in S. Palat.* & Anno sequente 368 quo (non Anno 370.) ei inscribenda vnica tantum *lex* 8. *supr. de Medicis* : de eodem vid. Ammianum *lib.* 27. *p.* 373. 374. & Symmachum *lib.* 1. *epist.* 49. Hic ille Prætextatus P. V. est, qui Vrsicini schisma Romæ compescuit : cuius dicterium iam notum de Episcopis V. R. *Facite me Vrbis Romanæ Episcopum, & ero protinus Christianus* : apud Hieronymum, *ep.* 61. De hoc plura in *Prosopogr.*

" An reponendum. *prater?*

" vox hæc inducenda.

" infrà *decimæ semis*, inuerso ordine.

" *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas* 39. *de Suariis, vt remotis* DISPENDIIS *nunquam defectum virium deuotio seruientis incurrat.*

" *sarciuntur*, hactenus scilicet vel potius *sarciantur.*

" Auctoritas seu dispositio Aproniani P. V. QVVM SVARIOS VIDEREMVS DAMNIS ADFECTOS, &c.

" Imò Lucania vicina Prouincia dicitur, *d. Nouella* 39. Verùm hæc sunt ἐκ τῶν πρὸς *n.*

" de Longæ subuectionis damno dixi *l.* 11. *supr. de annona & tribut.*

" An *adaratam?* Mox dicam.

" *Aproniano*, vt mox ostendam. " *quod.*

" Ita quoque *l.* 2. *supr.* ne in æstimando porcorum pondere LICENTIA Suariis præbeatur.

" *vt pondus porcorum.*

" *Exagio*, vt est in ipsâ Aproniani auctoritate seu dispositione.

" *micandi consuetudine, digitis concludentibus* : vt est in ipsâ Aproniani dispositione,

BIU Cujas

† Intelligit *legem* 2. *supr.*
"expungenda hæc vox, *à.*
"*proprius ordo*, id est, Ordo qui Suariam facit, seu recognoscit, vt est in Aproniani *auctoritate* seu dispositione. An potius *proprium* hîc reponendum, vt in eadem Aproniani interpretatione.
"*Isque.* "*Suariis.*
"Nempe è 25. millibus amphoris vini duæ partes Suariis, tertia Ordini cedebat: quod ex Aproniani *auctoritate* quoque liquet: imò & ex *initio huius leg.* vbi 17. millia Suariis decernuntur, quæ vtique duæ partes sunt, paulò plus.

COMMENTARIVS.

SVSCEPTIONI & ILLATIONI porcinæ formam imponit *hâc leg.* Valentinianus, partim in Suariorum, partim in collatorum gratiam: ídque firmatâ fermè Aproniani P. V. quem per Prætextati cui *hæc lex* inscribitur, decessorem designat, super his dispositione, de qua vox sigillatim: Ante omnia verò electione porcinæ vel eius loco pecuniæ Suariis soluendæ electione tributâ secundum Constantini *legem*, vt expressè ait, putà *l.2. supr.* quæ sub liberis eius quoque obtinuerat, verùm à Iuliano adempta fuerat, à Valentiniano verò reducta fuit: cui vtrique proinde certam formam nunc præstituit, Constantini partim *legem*, partim Aproniani *dispositionem*, tandem & sui animi *motum* secutus. Huius verò *legis* tria præcipua capita constituo. Primum est de EPIMETRO, quod dispendiis Suariorum sarciendis, & damno (quod *Diametron* vocatur *l.5. supr. de naufragiis*,) quod inter susceptionem & erogationem porcinæ necessariò euenit, sarciendo, *pour le deschet, pour la descalle*, Suariis dari vult leuandi dispendij causa. Quod quidem *Epimetron* disertè vocatur *l.15. supr. de susceptoribus:* (quod & Diametrum, *l. vltim. supr. de Nauicular. l.5. supr. de naufrag.* Interpretium, Artemio Ep. ad Numerarios fisci Barcinonensis, *in collect. Concil. Hisp.250. pro ineuitabilibus damnis vel INTERPRETIIS specierum.*) Omnis scilicet generis specierum ipsarum susceptores (non etiam pecuniæ; quod & hîc nominatim cauetur, *vers. porrò decimæ semis:* leuandi dispendij causa, quod inter susceptionem & erogationem necessariò euenit, Epimetron aliquod à possessoribus & collatoribus accipiebant, vt apparet ex *l.3.14.15.21. supr. de Suscept.* & *l.11. supr. de iur. fisci.* Dabatur & Nauicularíis Epimetron aliquod pro tuenda eorum substantia, *l.5. infr. de frument. Alexandr. l.7. 16. 38. supr. de Nauicul. l.5. supr. de Naufrag.* Epimetron, id est, Auctarium, Glossæ *Abctarium* ἐπιμέτρον. Cæterùm Epimetri Centesima fuit, *dict. l.3.14.15.21.* & *d.l.11.* postea frumenti, Quinquagesima; hordei, Quadragesima fuit, *d.l.21.* Vini & Laridi, Vicensima, ex Theodosij M. Constitutione; *d l.21.* Imò Susceptoribus in Armenia, longinquitatis causâ, frumenti etiam Quadragesimæ; Vini & Laridi Quintædecimæ solui *d.l.21.* iussæ. Hac verò *leg.* Valentinianus singulas *Semidecimas* seu *Semisdecimas* porcinæ memorat. Quænam verò illæ? An illæ ipsæ Quintædecimæ? nam semis decem, sunt quinque: An verò *Semisdecimæ* dictæ, retrò ære ducto, quomodo *semis tertius*, *semisquartus*, *sestertius nummus*, *sestertius pes*, & his similia quoque apud Græcos, τρίτον ἡμιωβόλιον, ἕβδομον ἡμιτάλαντον, τρίτον ἡμίδ' ἕκτων, & similia: vt *Semisdecimæ*, seu *Decimæsemis* sint nouem cum dimidio? Imò *Semisdecimæ*, sunt quinque; *decimæsemis* vt *fine leg.* vocantur, & sic quæ alibi *Vicesima* dicitur, *l.15.21. supr. de Suscept.* Et hæc de ἐπιμέτρῳ, quod præstabatur Suariis. At præter hoc ἐπιμέτρον Valentinianus 17. millia Amphorarum vini his præberi iubet; Ordini verò, certa pariter vini emolumenta. Quod quidem Præfecti cuiusdam Vrbis auctoritate dispositum *hâc ipsâ leg.* satis indicant sequentia, quæ & ipsa ab eodem disposita: *Quibus in rebus illud QVOQVE à Decessore Tuo salubriter institutum est.* Et sanè id omne dispositum ab Apronio P. V. de quo ad *leg. supr.* plenissimè: cuius auctoritas ipsa siue dispositio super eâ re etiamnum Romæ extat; quæ ex Brissonio & Manutio in *Corpus Inscriptionum* relata *p.647.n.7.*

EX AVCTORITATE TVRCI APRONIANI V. C. PRÆF. VRB.

LICET FORMAM DISPOSITIONIS ACTA CONTINEANT, AD FIDEM TAMEN GESTORVM PLENIVS MEMORIA [memoriæ] TRADENDAM, TABVLAM PLACVIT ADFIGI, QVÆ PVBLICARET ORDINEM RERVM. QVOM SVARIOS VIDEREMVS DAMNIS ADFECTOS, ET EOS ETIAM ORDINES QVI SVARIAM FACIVNT, PROVIDIMVS HIS LEVAMEN, ET [ex] TITVLO CANONICO VINARIO, VT VIGINTI QVINQVE MILLIA AMPHORVM [Amphorarum] ANNVA CONSEQVANTVR: SVB EA DIVISIONE, VT DVÆ PARTES SVARIIS, TERTIA VERÒ HIS ORDINIBVS SVFFICIAT QVI SVARIAM RECOGNOSCVNT: ITA VT IIDEM ORDINES IVXTA CONSVETVDINEM TAM PROPRIVM QVOD APPELLATVR, QVAM ANNONIS [Annonas] EXSOLVANT, ET MODERATIONE ADHIBITA PERINDE A POSSESSORE SVSCIPIANT, ATQVE ACCIPERE SVNT SOLITI ANTIQVO MORE PRÆEVNTE: INTERDICENTES, NE INORMIA ILLA INDEBITAQVE PRÆSTENTVR QVÆ TAM TRIBVNVS, QVAM PATRONI DIVERSI, ET VARIA CONSEQVEBANTVR OFFICIA. CONTRA QVOD INTERDICTVM SI QVI AVSI FVERINT DE COMMVNI LARGIRI, ET SCRIBÆ QVIDEM CÆTERIQVE POENÆ SVBIACENT [subiacebunt.]

Conferamus hanc *Aproniani* auctoritatem seu dispositionem cum *hâc constitutione.* 1. Ait Apronianus, seu *damnis Suariorum leuamen prouidere.* Idem & Valentinianus *hâc leg. Suariorum dispendia sarciantur*, mox, *damnum releuetur.* 2. Ait leuamen istud prouisum *ex titulo Canonico Vinario*, Valentinianus, *vini perceptione releuetur.* 3. Ait Apronianus è 25. millibus amphoris *duas partes Suariis* cedere: Valentinianus 17. *millia amphorarium* Suariis cedere: quæ vtique duæ partes paulò minùs sint è 25. millibus. 4. Ait Apronianus, *tertiam his Ordinibus* cedere, *qui Suariam faciunt*, vel *recognoscunt?* Valentinianus quoque *ordinem cum Suariis habere vini emolumenta communia:* communia ait Valentinianus, id est, vt Aproniani dispositio habet, ita vt his cedant octo millia amphorarum vini. Vtitur & Apronianus voce *prouidimus*, sicut hîc: *cui rei illud prouisionis accedat.* Et

mox,

BIU Cujas

mox, *indulta prærogatiua prouidit.* Ait hæc lex, *ad æternam memoriam æneæ Tabulæ hanc legem inſculpendam:* Similiter in Auctoritate, *ad fidem geſtorum plenius memoriæ tradendam, Tabulam placuit adfigi.* Ait Apronianus, *proprium quod appellatur exſoluant:* Valentinianus ait, *proprium*(nam ita ꝑ.) *Ordo decidat ac tranſigat.* Diſcrimen hâc parte inter Aproniani diſpoſitionem, & Valentinianum eſt, quòd Apronianus plures *Ordines Suariam feciſſe*, ſeu *Suariam recognouiſſe* dicat; Valentinianus *hâc leg.* nonniſi de vnico Ordine agat: *Ordo*, inquit mox, *iſque Ordo.* 5. De hoc Ordine id tenendum, Aproniani diſpoſitionem indicare hos Ordines *Suariam feciſſe*, ſeu *Suariam recognouiſſe.* Item tenendum ex *hâc leg.* eum Ordinem cum poſſeſſoribus decidiſſe ac tranſegiſſe de pretio porcinæ. Tertiò tenendum ex *hâc leg.* hunc Ordinem pretia exacta à poſſeſſoribus vel eius loco carnem ipſam Suariis tradidiſſe: pariter vt Apronianus diſponit annonas ab his exſolui, & moderatione antiqua à poſſeſſore ſuſcipi oportere.

¶ Et hæc de Epimetro, quod ad primum *huius leg.* caput, cùm porcina ipſa à poſſeſſoribus præbetur. Quanquam duo adhuc circa id ſtatuuntur. Primò epimetron iſtud non ſoluendum ab his qui ipſam pecuniam miniſtrant: nam cùm intertrimenti causâ id ſoluatur, ſanè pecuniæ nullum intertrimentum eſt: de quo *Caſſiodori* locus, quem mox ſubiiciam. Secundò, Lucanis & Bruttiis id *hâc leg.* conceditur, vt ſi nolint Vinum ſoluere, poſſint ſi velint eodem loco quo vinum ſoluturi erant, *ſpeciem moderatam*, hoc eſt ſeptuagenarum librarum compenſatione diſſoluere, id eſt, poſſint 70. libras pecuariæ, porcinæ, loco amphoræ vini ſoluere: *amphora* ſcilicet(quod & *Quadrantal* dicebatur,) continebat Vrnas duas, Modios tres, Semodios ſex, Congios octo, Sextarios 48. Heminas 96. Quartarios 192. Cyathos 576. vt docet Voluſius Mæcianus. Igitur *ſpecies* porcinæ ad vini modum ſeu Amphoras, ita *moderata* ſeu proportionata fuit. Et ratio huius *compenſationis* redditur, quia Lucanos & Bruttios longæ ſubuectionis damna quatiebant: nempe vini longinqua ſubuectio plurimum damni habet: non adeò longinqua conuectio ſpeciei ſeu porcinæ: quod tamen ipſum poſteà aliter viſum: de quo mox *Caſſiodori* locus.

Obſeruandum interim *Lucaniam* ſues ſeu porcinam pendiſſe, vtpotè quibus abundaret, eò quod montuoſa ſit: quod etiam teſtatur *vetus Orbis deſcriptio* ſub Conſtantio & Conſtante, *cap.* 41. *Lucania regio*, inquit, *obtima, & ipſa omnibus habundans, & lardum multum foras emittit: propter quod eſt in montibus, cuius eſcam animalium variam,* &c. Caſſiodorus *lib.* 11. *variar.* 39. *Hinc enim fuit, vt montuoſa Lucania ſues penderet: hinc vt Bruttij bonum pecus indigena vbertate præſtaret: Fuit nimirum vtrumque mirabile, vt & Prouinciæ tantæ ciuitati ſufficerent, & ſic ampla ciuitas earum beneficiis victualium indigentiam non haberet. Erat quidem illis glorioſum Romam paſcere: ſed quanto diſpendio videbatur poſſe conſtare, adducere tam multis itineribus, quæ darentur ad pondus, dum quæ probantur decreſcere, nullus poterat imputare? Redactum eſt ad pretium, vbi pati non poterant detrimentum, quæ nec itineribus minuuntur, nec laboribus ſauciantur,* &c. Quod Bruttios attinet, poſtea ſub Gothis laridi ſpecies coëmptionis nomine ab his non poſtulata, quia beneficio loci non habetur: vt teſtatur Caſſiodorus, 2. *variar.* 14. De Epimetro hactenus & porcinæ adæratione, & ſic de primo *huius leg.* capite.

Secundum caput eſt *de Ponderatione porcinæ:* vbi duo cauentur. Primò, pondus porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quæri oportere: ita quidem, vt ne volenti quidem poſſeſſori liceat tradere animal, cuius modum non prius ponderatione certa deciſum fuerit: ne alioquin Suariis æſtimandi licentia tributa minus fortè pondus renunciantibus & aſſerentibus poſſeſſor damnum patiàtur. Et hoc quidem etiam iam à Præfecto Vrbis Prætextati deceſſore ſalubriter inſtitutum dicitur; id eſt, ab Aproniano pariter vt epimetri ratio. Et verò *Aproniani* diſpoſitio hæc etiamnum Romæ extat, tabula marmoreâ quæ eſt ad Sanctos Apoſtolos, relata in *Corpus Inſcriptionum p.* 647. *n.* 6. quâ in commune id diſponitur, vt pecora ſub exagio vendantur.

EX AVCTORITATE
TVRCI APRONIANI V. C.
PRÆFECTI VRBIS.

RATIO DOCVIT, VTILITATE SVADENTE, CONSVETVDINE MICANDI SVMMOTA, SVB EXAGIO POTIVS PECORA VENDERE QVAM DIGITIS CONLVDENTIBVS TRADERE: ET ADPENSO PECORE, CAPITE PEDIBVS ET SEVO LACTANTE ET SVBGVLARI LANIO CEDENTIBVS, RELIQVA CARO CVM PELLE ET INTERANEIS PROFICIAT VENDITORI, SVB CONSPECTV PVBLICO FIDE PONDERIS CONPROBATA, VT QVANTVM CARO OCCISI PECORIS ODPENDAT ET EMPTOR NORIT ET VENDITOR: COMMODIS OMNIBVS ET PRÆDA DAMNATA, QVAM TRIBVNVS, OFFICIVM, CANCELLARIVS ET SCRIBA DE PECVARIIS CAPERE CONSVEVERANT. QVÆ FORMA INTERDICTI ET DISPOSITIONIS SVB GLADII PERICVLO PERPETVO CVSTODIENDA MANDATVR.

Collationem inſtituamus. Ait Valentinianus, pondus porcorum *trutinæ examine* quæri oportere, Apronianus *ſub exagio*, quod idem eſt, Gloſſæ ἐξάγιον, *penſatio*: ἐξαγιάζω *examino, perpendo*: Hinc & *exagios* ἄρτος ἐπιπαν: apponebatur enim pani nota ponderis, quia & panis quoque penſum ab Ædilibus exigebatur: *Nouella* Valentiniani *inter Theodoſianas* 25. *de pretio ſolidi: de ponderibus quoque vt fraus penitùs amputetur, à nobis aguntur exagia,* &c. *Exagella* inde apud Ennodium *in V. Epiphanij p.*... *circa fin.* & Zeno *Sermone* 6. ad Neophytos: *Habetis aginam, exagium facite quemadmodum vultis ponderare.* Aliud ἐξάγιον, quod eſt ſextula ſeu ſolidus, iam dictus quod ſit pars ſexta vnciæ, *Zonara, Iſidoro*, teſtibus: quid σάγιον compendij cauſa ſcriptum, ſed pronunciandum ἐξάγιον: nam σ eſt nota τὸ ξ. Quare errant, qui cum ἐξαγίῳ confundunt ἐξάγιον. Ergo *trutinæ examen*, & *exagium*, idem: cuius medio iniquitati occurſum. Vitruuius *lib.* 10. *cap.* 1. *Trutinorum verò librarúmque ponderibus examinatio reperta vindicat ab iniquitate iuſtis moribus vitam.* De ponderibus & menſuris dixi ad *l.* 19. 21. *ſupr. de Suſceptorib. l. vltim. ſupr. de ſuperexactionibus.* Ait Valentinianus, *non oculorum libertate*, Apronianus, *conſuetudine micandi ſummotâ*, mox *digitis conludentibus.* Ergo Aproniani P. V. inſtitutum Romæ fuit, vt trutinæ examine pecora venderentur penderentúrque: quod *hâc leg.* ad ſucceſſorem eius Prætextatum P. V. datâ confirmatur. Cuius Prætextati pariter illud fuit, quod

pondera

BIU Cujas

pondera per regiones instituit vniuersas, cùm auiditati multorum ex libidine TRVTINAS componentium occurri nequiret: vt Ammianus Marcellinus *lib.27. p.374.* totidem verbis scribit.

Hactenus primum caput circa ponderationem. Alterum est, *vt animal à possessore tradendum ob digeriem priùs, vnius tantùm noctis ieiunitate vacuetur.* Nempe, vt egesto fimo animal tradi publicè æquum fuit, ita non diuturniore ieiunio pondus animalis imminui possessorum interfuit. Quo argumento videatur à possessoribus porcina integra soluta, non interaneis detractis: quæ vtique si detracta fuissent, ieiunitate ad egerendum fimum nil opus fuisset.

¶ Et hæc de ipsius porcinæ collatione. Quod *Pretij* collationem attinet, (quod iam Tertium *huius leg.* caput est) cuius electionem *hâc leg.* tribuit Valentinianus, restitutâ Constantini M. constitutione hæc duo constituuntur: 1. Vt cum possessore *proprius Ordo*, Suariam functionem recognoscens, de pretio decidat: de quo iam *supr.* Noluit scilicet Suarium exactorem decidere, sed proprium Ordinem, eò quod illi plerumque superexigerent. 2. Vt Ordo Suariis, aut pretium tradat, aut carnem: electione alteruttius soluendi Suariis Ordini datâ, pretij quidem legitimi, id est Romani fori, quod in foro Romano obtinet: contra quàm Constantino M. & Iuliano visum, *l.2. & 3. supr.* Iuliano, inquam, cuius constitutioni *hâc leg.* Valentinianus non vnâ ratione detractum voluit: contra Constantinianeum fermè ius reductum voluit.

¶ Tandem iubetur hæc constitutio æneæ tabulæ (in Foro scilicet Suario) insculpi ad æternam memoriam: cuius rei & moris exempla alia *hoc Codice, l.4. supr. de priuileg. eorum quæ in sacro Palat. l.1. supr. de dim. quæ inop. parent. l.2. supr. quemadmodum mun. ciuil. l.vltim. infr. de frum. V. Constantinop.* vid. & *l. vnic. infr. de iure Italico V. Constantinop.*

---

v. * Imppp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS & Arcadius AAA. ad Albinum" P. v. Romæ.

SVARIORVM vires" eâ concidisse occasione comperimus, quòd fundi eorum, adque alia prædia, in extraneas quasque personas multimoda" donatione transcribta sunt. Quæ Sublimis Eminentia Tua, aut ad memoratorum iura reuocabit, aut si eorum detentatores putauerint abluendum," subeant cum his communem sarcinam, quorum incubuêre corporibus." ¶ Consanguineos" quoque eorum, vel originales," vt memoratorum nomini functioníque iubeas adiungi, plenum & æquitatis & iuris est. Dat.xv. Kalend. Septemb. Romæ, Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"*Albinus* P. V. Romæ sub Valentiniano Iun. Anno 389.390.391. vid. *Prosopogr.*
"*vires*, id est, facultates.
"*Fundi* à *prædiis* hîc distinguuntur.
"siue inter viuos, siue vltimâ voluntate.
"*ag. abnuendum.*
"*corporibus*, id est, rebus, fundis, prædiis.
"*Consanguinei* hîc sunt, filij, posteri Suariorum, qui sanguinis iure Suariæ functioni tenentur, seu originis nexui: vnde & *Originales* mox iidem vocantur. Et *l 7. infr.* quos successio generis adstringit: Agnatio: *Nouell. Valentin.39.*
"Ita Originales Coloni, *l.14 supr. de annona*: Curiales, *l.13.96 supr. de Decurion.*
"Hanc subscriptionem mox vrgebo.

COMMENTARIVS.

POSSESSORES prædiorum ad Suarios pertinentium, quocunque titulo donationis, nisi ea prædia restituant, sed & FILIOS Suariorum, ad Suariorum functionem vocari iubent *hâc constitutione* Valentinianus Iun.& Theodosius M. Anno D.389. ¶ Nempe Principes hi hoc tempore Romæ agentes post Maximum Tyrannum deuictum, (de quo consule *Chronicon nostrum:*) variisque rationibus Vrbi Romæ consultum cupientes, inter cætera, Annonæ popularis curâ susceptâ, firmandis Corporibus quæ illi seruiebant, incubuêre: putâ Pistorum, quò pertinet *lex vnic. supr. de Mancipibus*, quæ biduo ante *hanc leg.* data est, & ad eundem Albinum P. V. emissa: Item, *hâc leg.* Suariorum occiduo Corpori, vt loquitur Valentinianus Tertius *Nouellâ inter Theodos.39 de Suariis.* ¶ Cæterùm cum Suariorum tum vires tum corpus concidisse reperissent: duabus iis quas *initio* dixi rationibus id firmare seu erigere instituerunt. Et priore quidem, retractis possessionibus ad eorum iura, quæ inde recesserant, *quocunque donationis titulo*, id est, siue inter viuos, siue vltimâ voluntate: (Prædia scilicet & peculia Suariorum ita functioni huic destinata sunt, vt in extraneos transferri non possint: quod docuit etiam *lex 1. sup.* & docebit *infr. lex 7.8.* & *d. Nouella* Valentiniani III.39. *in fin.*) In tantum, vt possessores, nisi ea restituere velint, ipsammet functionem Suariam agnoscere seu subire debeant: quod & ipsum ex parte constituitur *d. l.7. & 8.* Et hæc de prima ratione, déque extraneis. Altera ratio est: quod *Consanguineos & originales*, id est filios, posteros, qui sanguinis & originis iure Suariæ functioni tenentur, quos successio generis adstringit (vt loquitur *lex 7. infr.*) Agnationem (vt loquitur *d. Nouella Valant.39.*) ad eam functionem adiungi adigi iubeant. De quo rursum *d. l.7.* Quæ quidem communis *lex* fuit cæterorum Corporum: vnde & *plenum* hoc *æquitatis & iuris*, dicitur *hâc leg.*

VI. * Idem

BIU Cujas

VI. * Idem AAA. ad Albinum P. V."

PORCINARII" Vrbis Æternæ, cùm peruigilem laborem populi Romani commodis" exhibeant, id se Diuæ memoriæ Gratiani † beneficio meruisse proponunt, *Ne sordidis" vnquam muneribus subiacerent.* Inlustris igitur Auctoritas Tua Diualium præceptorum formam conseruans, etiam cum interminatione competenti suo" insistat Officio, quatenus id, quod & ante constitutum est, & nulla postmodum iussione mutilatum, indubitatum" adque intactum faciat perdurare. Dat. VIII. Kalend. Septemb. Romæ, Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *C. eod. tit.* quâ hæc vnica sententia continetur: *Porcinarij vrbis æternæ, cùm peruigilem laborem populi Romani commodis, exhibeant, sordidis semper muneribus liberentur.* Cæteris omnibus resecatis.
"Romæ: vt *l.* 5. *prox. supr.*
"Iidem cum Suariis.
"*Commoda* populi *hâc leg.* vt *l.* 8. *supr. de Medicis & Professoribus*: *l.* 3. *infr. de Canone frum. V. R.* pariter vt commoda popularia *l* 3. *supr. tributa in ipsis speciebus*: absolutè, commodus, *l.* 2. *supr. tributa in ipsi. speciebus*: *l.* 25. *supr. de annona & tribut.* sunt annonæ populi Romani.
† *Gratiani* (qui cæsus Anno D. 383.) *constitutio*, de Suariorum Vrbis Romæ immunitate à sordidis muneribus.
"*Sordida munera* quæ sint? *suo tit.* dictum.
"*Officium* Præfecti Vrbis, id est Officiales.
"inlibatum.

COMMENTARIVS.

IMMVNITATIS priuilegium à muneribus SORDIDIS porcinariis, id est, Suariis V. R. tributum à Gratiano Imp. neque posteà ademptum, confirmant *hâc constitutione* Theodosius & Valentinianus: ad Suariorum petitionem. ¶ Romæ scilicet agentes hoc Anno 389. Principes hi Annonæ popularis curâ susceptâ, non tantùm Corpora ipsa ac nominatim Suariorum firmare opibus numeróque sat habuêre, quod vtique ab his factum *superiore lege* ante octiduum: verùm etiam priuilegia his sua confirmanda duxêre, eodem semper annonæ popularis studio: quò scilicet (vt hîc non obscurè indicant) *peruigilem magis ac magis laborem populi Romani commodis exhiberent.* Quænam autem sint munera sordida, docuit *titulus supr. de extraordinar. siue sordidis muneribus lib.* 11. *tit.* 16. His sanè ipsa Suaria functio connumeranda non venit: quod quidam censuêre.

Ex *hâc* interim *leg.* quoque liquet, Gratianum, cum Valentinianum Iuniorem fratrem Imperij consortem haberet, Româ nihilominus quoque potitum: quod etiam docet saltem, vsque ad Annum 381. *lex* 26. *supr. quorum appell. non recip. lex* 1. *supr. de Princip. agent. in reb. l.* 9. *supr. de priuileg. eor. qui in sacro Palatio: lex* 16. 17. *supr. de Pistorib. l.* 6. *infr. de Scænicis: lex* 2. *supr. vnde vi.* Imò & Italiâ: vt docet *lex* 9. *supr. de metallis*: Quin & Africâ, vt ostendit *lex* 3. *supr. de naufragiis.* Etsi aliàs in Imperij diuisione, Italia, Illyricum, Africa, Valentiniano cessissent, teste Zosimo, *lib.* 4. *p.* 746.

VII. * Impp. Arcad. & HONOR. Florentino" P. V.

HÆREDES" Suariorum, filiorum, etiam emancipatorum, bona omnia ac patrimonia requirantur: vt siue personarum agatur ratio, siue rerum, non minus habeatur obnoxius quem possessio tenet, quàm quem successio generis adstringit: Dummodò, suo" Ordini adtributos Suarij non admittant, & propriis facultatibus solitísque subsidiis aliena adque longinqua, & ab hoc munere distracta," non quærant. Dat. XV. Kal. Mart. Med. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iust.* Et tamen iungenda *ei* videatur *eo ipso Cod. lex* 2. *eod. tit.* quæ eandem Inscriptionem præfert Subscriptione carens. Etsi malint alij, emendatâ Inscriptione eam coniungere *legi prox.* 8. *in fin.* Fortè etiam *huic* iungenda *lex* 3. *supr. de Corporatis Vrbis Romæ*: alterutrubi die emendato.
"*Florentinus* P. V. Romæ sub Honorio Anno D. 395. 396. 397. v. *Prosopogr.*
"Sui, extranei.
"proprio, alteri quàm Suariorum.
"distincta, separata.

COMMENTARIVS.

HONORII Imperatoris, annonæ populari Vrbis Romæ consulentis, quatuor constitutiones sequuntur: quarum tribus labanti seu occiduo *Suariorum* Corpori opitulatum it. Et *hâc* quidem *lege*, & HÆREDES quoscunque, & FILIOS, etiam emancipatos, & POSSESSORES quoscunque bonorum ad Suariam functionem vocari iubet: sic, vt ipse ait, *non minus habeatur obnoxius quem possessio tenet, quàm quem successio generis adstringit.* Quâ parte notandum quod nominatim addit de

BIU Cujas

filiis emancipatis. *Beneficium* ſcilicet *emancipationis, genuino officio publicaque vtilitati nocere non debet.* Notandum & quod viceuersâ ſubiicit, ita Suarios Corpori ſuo obnoxias perſonas, obnoxiáque bona vindicare poſſe, vti alienis perſonis boníſque abſtineant, quæ alteri Ordini ſeu Corpori adtributa ſeu adſtricta ſunt.

VIII. * Idem AA. Hilario P. V."

QVICVMQVE de Suariorum corpore originariam" functionem, ſub cuiuſlibet deſiderio auxilij, vel honore, declinaſſe noſcuntur, vel † aduerſa" ſe officia contuliſſe, aut Adnotationibus vel Reſcribtis Noſtræ Serenitatis elicitis, ad munus priſtinum reuocentur tamquam" paterno, quàm qui materno genere inueniuntur obnoxij: *Oportet* * enim *viribus vacuari, quæ in diſpendium publicum adumbratione" extorta ſint:* Nullíque penitus ad quemlibet honorem adque militiam aditus tribuatur, niſi" qua deinceps de noſtris altaribus per Adnotationem, vel Reſcribtum, vel quolibet genere fuerint elicita vel emendicata, caſſentur. ¶ Eos etiam qui ad *Clericatus* ſe priuilegia contulerunt, aut agnoſcere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprij patrimonij facere ceſſionem. ¶ Hij verò qui prædia obnoxia corpori, vel ex empto, vel ex donato, vel ex quolibet titulo tenent, pro rata publicum munus agnoſcant, aut poſſeſſionibus cedant. ¶ Circa reliqua etiam Corpora, quæ ad priuilegia" Vrbis Romæ pertinere noſcuntur, eadem præcepti noſtri forma ſeruetur. Dat. XVIII. Kalend. Febr. Romæ, Baſſo & Philippo COSS. [408.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* Sunt tamen qui *huic leg.* coniungant *legem* 2. *Cod. eod. tit.* quæ ſuperiori potius iungenda videtur. Debuit & in Annales Eccleſiaſticos *huiuſce leg.* pars ſaltem referri.
"*Hilarius* P. V. Romæ ſub Honorio: vnica porrò *hac lex hoc Codice* occurrit ad iſtum Hilarium P. V.
"vnde *Originales* dicuntur *l.* 5. *ſupr.*
"*ꝛc. ad diuerſa.*
"*ꝛc. tam qui.*
"*Adumbratione* extorta, id eſt, adumbratâ aliqua ratione, aliquo prætextu, colore.
"*ꝛc. Et ſi.*
"vide *ſupr. tit. de priuilegiis Corporatorum Vrbis Romæ.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Honorij conſtitutio eſt, quâ annonæ Vrbis Romæ curâ ſuſceptâ, labanti Suariorum nominatim Corpori Romæ, imò & aliis Corporibus omnibus opitulatum it Anno D. 408. ídque triplici ratione ſeu tribus capitibus. Primò enim definit, nullâ dignitate, nullo officio, nullo Principis reſcripto originariam hanc functionem euitari poſſe: eóſque adeò qui euitauerant, reuocari oportere. Quod & ipſum voluerunt Impp. *l.* 5. *ſupr.* Idque ſiue paterno ſiue materno genere obnoxij Suariæ functioni ſint. Nempe, (quod exinde colligitur) etiam materna origo Suariæ functioni liberos obnoxios reddebat. Denique vtrouis parente Suario quis natus eſſet, Suariæ functioni originis iure tenebatur, quod in piſtoribus quoque obtinuit: de quo *ſuo tit.* Secundò, ne CLERICATV quidem, putà ſi Suariæ functioni obnoxius Clericus factus fuiſſet, hanc conditionem euitari poſſe ſancit: verùm alterutrum facere iubetur, vel inquam, functionem ipſam agnoſcere, vel patrimonio ſuo cadere Corpori Suariorum. Hanc electionem tribuit Honorius ei qui ex Suario Clericus factus fuiſſet: itémque iis qui ex aliis Corporibus Clerici facti fuiſſent: cùm tamen Valentinianus Senior piſtores præcisè reuocari voluerit *l.* 11. *ſupr. de Piſtoribus.* Et Valentinianus Tertius poſteà voluit Corporatos in Clericorum numero repertos vſque ad Diaconos tantùm reuocari, non alios: *Nouella inter Theodoſianas* 26. *de Corporatis Vrbis Romæ qui ad militiam vel Clericatum tranſeunt, reuocandis: & Nouella Valentiniani de Epiſcopali iudicio* 12. Tandem & POSSESSORES prædiorum obnoxiorum Suariæ functioni quocunque titulo, vel pro ratâ poſſeſſionum publicum munus agnoſcere, vel iis pariter cedere iubet. Quod & ipſum fermè placuit Theodoſio & Valentiniano Iun. *l.* 5. *ſupr.* eidem Honorio *l.* 7. *ſupr.*

IX. * Impp. HONORIVS & Theodoſius AA. Palladio PF. P." Poſt alia.

AD excludendas Patronorum Caudicariorum" fraudes, & Portuenſium furta Menſorum," vnus è Patronis totius conſenſu corporis eligatur, qui per quinquennium cuſtodiam Portuenſium ſuſcipiat conditorum," clandeſtinum ad collegas digma" miſſurus, ne quid ex ſpecie fraus occulta vectorum peſſimæ qualitatis INMUTET: Cui præmia iſta deferimus, vt ſi optima fide adminiſtrauerit munus iniunctum, poſt expletas luſtralis" ſollicitudinis metas, Comitiuæ

BIU Cujas

tiuæ tertij ordinis honore cumuletur : ídque non iam ex codicillis noſtris , ſed conſtituti iſtius conſequatur indulto ; deprehenſus in fraudem" amiſſo patrimonio ad piſtrini etiam munia prima reuocetur. ¶ Illud etiam decernimus , ne in ſingulis" tres primos Patronos corporum ſingulorum" Vir Clariſſimus PF. Ann. ius habeat corporalis iniuriæ: Nam ſufficit in delinquentem Inluſtris Vrbani cenſura iudicij. Dat. VII. Kalend. Ian. Rau. Honor. A. XI. & Conſtant. II. V. C. COSS. [417.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* Eique iungenda *lex vlt. ſupr. de Piſtoribus.*
"*Palladius* PP. Italiæ ſub Honorio : vid. *Proſopogr.*
"de his *Caudicariis* agitur & *l. 2. ſupr. de Piſtorib.* & *l. 1. infr. de Canone frum. V. R.*
"de his *Menſoribus* agitur & *l. 1. ſupr. de condit. in publ. horr.* & *d. l. 1. infr. de Canone frum. V. R.*
"*Condita* : de his vid. *Gloſſar. Theod.*
"δεῖγμα : de quo mox. "quinquennalis.
"pro , *in fraude.*
"an *in ſingulos?*
"Caudicariorum , & Menſorum.

COMMENTARIVS.

HERTIA hæc *hoc titulo* Honorij Imp. conſtitutio eſt, annonæ Vrbis Romæ conſulentis, circa CAVDICARIORVM & MENSORVM Portuenſium Patronos : ídque , aduerſus eorum partim fraudes, partim pro eorum præmiis. Quæ *lex* pars eſt prolixioris Honorianæ conſtitutionis, vt apparet ex *l. vltim. ſupr. de Piſtoribus* , quæ *huic* coaſſanda ſeu coniungenda venit : in quâ alterum quoque fraudis genus circa annonam vrbicam ſubmouet. De quo mox.

¶ Priùs enim paucis præmonendum 1. In *Portu* Vrbis Romæ (qui 18. milibus à Româ diſtabat,) quò annona ſeu frumentum Vrbis Romæ vſibus deſtinatum , ex Prouinciis ſubuehebatur , fuiſſe *Horrea* , vbi frumentum illud condebatur , donec Romam ſubueheretur , quæ *horrea* ideò *Portuenſia* dicta : *l. vnic. infr. de Patronis horr. Portuenſ.* Quomodo & *condita* ibi frumenta , *Portuenſia* dicuntur *hâc leg.* Item , notandum Corpus quoddam *Caudicariorum* (id eſt, nautarum Tiberinorum ſeu Nauicularíorum :) fuiſſe qui annonam Romam ſolemni nauigatione ſubuehebant ; de quibus agitur præterea duobus locis *hoc Codice* , putà *l. 2. ſupr. de Piſtorib.* & *l. 1. infr. de Canone frum. V. R.* (ad quarum priorem plenè de his Caudicariis dixi.) In eodem rurſum Portu fuêre & *Menſores*, qui ſcilicet & aduectum ad Portum V.R. frumentum admetirentur in horreis condendum : & rurſum , cùm inde promeretur Romam per caudicarios ſubuehendum : vnde & *Menſores Portuenſes* dicti *hâc leg.* Ergo in Portu Vrbis Romæ fuerunt & horrea Portuenſia , & condita Portuenſia , & Menſores Portuenſes. Qua ſimili formâ & apud Ambroſium *epiſt. vlt. lib. 5.* ad Euſebium Epiſcopum , *Operæ Portuenſes* , in opere Portus reformandi occupatæ. Simili forma & *via Portuenſis*, cuius mentio quoque fit apud Æthicum. Fuêre etiam , *Fabri Nauales Portuenſes* , de quibus vetus Inſcriptio reperta Oſtiæ *p.* 437. 2. Fuêre & *Saccarij Portus Romæ :* de quibus *ſuo titulo infr.*

Secundò ſciendum, vt Caudicariorum, Menſorúmque certa numeroſáque Corpora erant , ita ſingula ſuos *Patronos* habuiſſe : pariter vt cæterorum Corporum & quidem annonæ Vrbicæ deſeruientium , Patroni ſui fuerunt : veluti Piſtorum, de quibus *l. 2. 7.* (vbi plenè dixi :) *l. 12. ſupr. de Piſtoribus :* & horreorum quoque Portuenſium: *l. vnic. infr. de Patron. horr. Port.* Patrones inquam, id eſt, Capita & Principes ſeu Vertices quodammodo Corporis, qui communem Corporis curam gerebant & adminiſtrabant : Ita quidem vt plures Patroni in ſingulis Corporibus eſſent : non Tres tantùm, ſed plures, vt apertè docetur *fine huius leg* ſic tamen vt *Tres primi Patroni* præcipuo quodam gradu & honore haberentur, de quo poſteà.

Tertiò noſcendum , vt maximè plures eſſent eiuſdem Corporis Patroni , attamen vni adminiſtrationem commiſſam certo tempore : veluti à Patronis horreorum Portuenſium , vni Patrono, ſic vt is annis ſingulis tantùm præeſſet ex eiuſdem Honorij conſtitutione Anno Domini 400. *d. l. vnic. infr. de Patronis horreorum Portuenſium.* Hoc exemplo hâc conſtitutione Honorius vnum ex Patronis Caudicariorum , & vnum ex Patronis Portuenſium Menſorum, totius Corporis conſenſu eligi iubet , qui per quinquennium conditorum Portuenſium cuſtodiam ſuſcipiat , ſeu luſtralem ſollicitudinem gerat. Quomodo ſanè & priores Patronos Piſtorum quinquennales fuiſſe docet *lex 7. ſupr. de Piſtoribus*, & aliorum Corporum Patronos quinquennales memorant veteres Inſcriptiones , de quibus plenè dixi ad *d. l. 7.* ac nominatim (quod huc maximè facit) quinquennales Collegij fabrorum Oſtienſium, *p.* 358. *n.* 1.

Iam ad rem. Honorius Imp. Annonæ Vrbicæ conſulturus , vt ipſa Corpora annonæ vrbicæ deſeruientia à concuſſionibus Apparitorum vindicanda credidit *l. vlt. ſupr. de Piſtoribus* , quæ *huic*, vti dixi , coniungenda eſt ; ita viceuerſa , eorum fraudibus *hâc leg.* occurſum iuit : ac nominatim Caudicariorum & Menſorum : quæ quidem Corpora vti proximè cohærebant , ita fraudibus variis vtraque rem gerebant : quod docet præterea *lex 1. infr. de Canone frum. V. R.* Inter alias porrò fraudes , illud erat , quod fraude occultâ ſpecies ſeu frumenta immutarent , peſſimæque qualitatis frumentum ſubiicerent : *peſſimæ*, id eſt vltimæ , de quâ voce ad *l. 1. infr. de Canone frum. V. R.* Menſores inquam, & Caudicarij ſeu Vectores, vt *hæc lex* docet. His igitur fraudibus excludendis , iubet Honorius vnum è Patronis totius Corporis conſenſu eligi , qui ſuſceptâ per quinquennium conditorum cuſtodiâ , digma frumenti ſcilicet ad collegas Romæ commorantes clam mittat : cuius collatione apparere poſſit , num qua fraus ab his admiſſa fuerit , peſſimæ qualitatis frumento pro bono ſubiecto. *Digma* δεῖγμα eſt ſpecimen rei, *monſtre* , *eſchantillon* , proba , vt vocatur *l. vnic. ſupr. de Stratoribus* : & apud Ammianum *lib. 21.* indicium , apud *eundem* : & *l. 13. ſupr. de annonâ*, & *l. vltim. ſupr. de ſuperexactionib.* Harpocration δεῖγμα κυρίως τὸ δεικνύμενον ἀφ' ἑκάστου πρὸς πολεμίους, ἢ ὁ πρὸς ἃ δείγματα ἐνομίζετο , &c. quod iiſdem planè verbis Moſchopulus , Suidas , & *Etymologicì*

BIU Cujas

mologici Auctor exscribunt: ita & ἐρτὸδειγμα Polluci *lib.*8. sic & in rebus liquidis gustus seu χύμα. Interim obseruandum (quò pertinet etiam Harpocrationis locus) locum fuisse in Portu Atheniensium Piræo, quod *Digma* vocabatur: nempe quia eo mercatores conuenientes suarum mercium δεῖγμα seu probam & indicium producere soliti: Cuius loci quoque mentio apud Æneam *Facticorum corp.*30. & vt nonnullis visum apud Theophrastum *cap.* περὶ ἀλαζονείας 23. & apud Scholiastem *Aristophanis*. Imò & communiter in aliis Græciæ emporiis omnia loca ad quæ ferebantur, τὰ δείγματα, mercium indicia seu probæ, ita dicta. Ælianus *in epistolâ Demyli ad Blepsiam:* ἀδὲ ἀρνέομαι τοῖς παζῶσιν Αἰγυπτίοις ἢ Σύροις φαντάζειν, ἢ περιελέπει τὸ δεῖγμα. Describit scilicet ibi hominem qui à culturâ agrorum ad mercaturam toto animi impetu se conuertit, ac proinde nil nisi fora cogitat: ita vocat Scriptor ille, περιελέπειν δεῖγμα.

¶ His ita constitutis Honorius deinceps *hâc constitutione* Patronorum fidem tum præmiis, tum & pœnarum metu deuincit: nempe Comitiuam tertij Ordinis; (de quâ dixi *supr. lib.*6. de qua etiam *l. prox. infr.*) pro præmio, bene defuncto per quinquennium patronatu, defert: ita quidem vt nolit id specialiter à se postulari, verùm in commune id deferat generali hoc beneficio: pariter vt defertur *l. prox. infr.* ab eodem Honorio tribus Principalibus Suariorum & Pecuariorum. Quod genus indulti obseruandum est: quo vi constitutionis & ex generali indulto, seu priuilegio legis, non ex specialibus Codicillis honores cumulantur, tribuuntur. Contrà, fraudulento bonorum proscriptionem minitatur, & pistrini pœnam, sic vt postrema in eo munia & vilissima subire necesse habeat: ita enim hæc verba accipi possunt, *ad pistrini etiam munia prima reuocetur:* prima scilicet quæ prima ingredienti, & sic infima, vltima, *pessima*. Sed & hoc Patronis *hâc leg.* defert: vt in tres primos Patronos singulorum Corporum, delinquentes iurisdictionem adimat Præfecto annonæ Vrbis Romæ, tribuat soli Præfecto Vrbis. Nempe cùm duo hi Magistratus Annonæ Vrbicæ præessent; ille tamen sub huius dispositione positus erat, quod etiam ex *Notitia Imperij* discere est, longè Præfecto Vrbis inferior: cui proinde Præfecto Vrbis iurisdictio criminalis in tres primos Patronos Corporum horum annonæ deseruientium tribuitur, non verò Præfecto annonæ. Quæ fori competentis priuilegiati species notanda est.

X. * Idem AA. Palladio PF. P.''

SVARIIS pecuarij iungantur: Sub hac tamen condicione decreti, corpora volumus miscere, vt, rescissis priuilegiis quæ impetrasse dicuntur, mixtæ corporum vices alternis fungantur officiis. Quibus cùm lege concedimus, vt corpora externa'' iungamus, è re est, vt his quoque suas reddi iubeamus personas; quas, rescissis omnium priuilegiis, vinculis, gratiosis sententiis (si quas in abolitionem genuinæ'' functionis callida fraude meruerunt) restitui'' cum facultatibus suis, posthabita dilatione. ¶ Nulla tamen eos corporis iniuriæ formido percellat. Nam'' præcipimus, vt tres huius corporis Principales certi'' ordinis Comitiuam recipiant: quam'' sibi non iam ex codicillis nostris, sed ex priuilegio latæ legis adsumant. ¶ Per quinque'' autem menses quinas in obsoniis libras carnis possessor'' accipiat,'' ne per minutias exigui ponderis amplius fraus occulta decerpat. ¶ Possessores quoque, qui pro larido millenos denarios in vicenis libris solebant conferre, Suariis in pretio exsoluant. ¶ Primi scrinij'' quoque, tam Inlustr. Vrbanæ sedis, quàm Spectabilis Vicariæ potestatis, nisi anno militiæ finalis institerit,'' ad supplendam summam præteritæ dissimulationis artentur: vt ex propriis facultatibus debita Suariæ functionis exsoluant quæ neglexerunt flagitare, dum militabant, priuilegia etiam militiæ perdituri. ¶ Quatuor millia sanè obsoniorum, amputatis superfluis, ac Domus nostræ perceptionibus, diurna, Sublimitas Tua decernat, quibus copiis Populus'' animetur. Dat. IV. Kalend. Aug. Rau. Monaxio & Plinta COSS. [419.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.*
'' *Palladius* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
''antea dissociata, distincta.
''Originalis. ''*facias*, vel quid tale, supplendum.
''*ge. Tertij*: vid. & *l. prox. supr.*
''similiter *l* 9. *prox. supr.* vbi dixi.
''per 150. dies *Nouellâ* Valentiniani *de Suariis*: inter *Theodosianas* 39.
''*ge. à possessore.*
''*ge. accipiant*: nisi malimus, *possessor appendat.*
''*ge. institerint.*
''*Primiscrinij* huius in officio Præfecti Vrbis fit quoque mentio in *Notitiâ Imperij*: nulla Primiscrinij Vicarij Vrbis: quò tamen rursum pertinet *l.* 2. *supr. de executoribus*: vbi dixi.
''*Romanus.*

COMMENTARIVS.

POSTREMA hâc constitutione, Honorius non tantùm de Suariis quædam disponit, verùm in vniuersum CARNIS exactioni & præbitioni quæ populo Romano gratuita exhibebatur, variis rationibus consultum it: Anno D.419. pro statu videlicet Vrbis Romæ, qualis tum erat, haud

haud adeò populoſæ, poſt Gothicam videlicet vaſtationem: de quâ Vrbis Romæ infrequentiâ, dixi iam ad *l. vlt. ſupr. de priuil. Corporat. V. R.* dicam adhuc ad *l. 2. infr. de Collegiatis.*

Primo igitur capite ex duobus Corporibus Suariorum & Pecuariorum, vnum Corpus miſcellum facit: ſic vt per vices, mixtis ita Corporibus, officiis eos fungi velit: cùm anteà *externa*, ſeu diſtincta eſſent Corpora: nempe enim Suarij (iidémque Porcinarij) ſuillæ carni exigendæ, erogandæ præerant: *Pecuarij* ouillæ, veruecinæ, &c. quæ & ipſa populo Romano erogabatur. Sanè *Nouellâ* Valentiniani *inter Theodoſianas 39. de Suariis*, ſit quoque mentio huius *Pecuarij* Corporis & præſtationis: ſed & *Boarij*, ab vtroque defuncti. Secundò, Replendo huic mixto iam Corpori, reuocari iubet omnes, qui vel priuilegiis, vel vinculis, gratioſis ſententiis ab hac functione immunes facti fuerant. *Vinculis*, inquam, in coniugij ratione; nempe neque coniugio cum externa perſona conditio euitatur: de quo *alibi ſæpè*: Ita coniunctionum vincula, *l. 3. ad SC. Claud.* Tertio tamen loco, priuilegium immunitatis à corporalibus iniuriis his conſeruat: pariter vt Valentinianus *Nouella* inter *Theodoſianas de Suariis 39. circa fin.* Quinimò, Quarto loco, tribus Principalibus (qui aliàs *Patroni* dicti, & de quibus *l. ſuperiore*) Tertij ordinis Comitiuam ſimul & ſemel hâc generali conſtitutione, ſic vt eam ſpecialiter petere nil neceſſe habeant, tribuit. Quod ipſum priuilegium eſt, quod idem Honorius tribuebat *ſuperiore lege 9.* Patronis Caudicariorum & Menſorum Portuenſium. Et hæc de Suariorum & Pecuariorum Corpore, eorúmque priuilegiis.

Sequitur ſecunda *huius leg.* pars de *Carnis* ipſius Exactionis & erogationis modo. Quæ quidem *Obſoniorum* appellatione hîc duobus locis deſignatur: Nempe *obſonium* eſt, χορηγία ſeu præbitio annonæ, ac nominatim carnium: ὀψώνιον, *Diarium* Gloſſ. *Cyrilli*: Lucilius,

——*Mantiſſa obſonia vincit.*

Gregorius Nazianzenus *in Iulianum*: ὀψώνιον τὸ βασιλικὸν στηρέσιον, ᾧ αἱ ὑπαρχίαι ἐκ νόμου τοῖς ἀξιώμασι φοροῦσι. Paulus quoque *ad Romanos cap. 6. v. vltim.* τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος. Vbi fortè vertendum *obſonia*, non *ſtipendia*, vel *auctoramenta*. Et ſic ad ſtipendium obſonij vox traducta. Hâc ipſâ voce vtitur in eadem re Valentinianus *d Nouella 39.* & Caſſiodorus *12. var. 1.* ad Petrum erogatorem obſoniorum. Quoad exactionis modum igitur attinet. 1. *Vnâ* penſione ſeu ſolutione quinque menſium præſtationem fieri vult Honorius: Nempe, *ne per minutias exigui ponderis amplius fraus occulta decerpat.* Scilicet etſi, quod dicitur *Nouellâ Theodoſij 33. de releuatis*, multò ſit oneroſius ſimul & in aggere coaceruatam ſoluere quantitatem quàm particulatim reddere quod debetur, attamen vbi libræ examine res modicæ tranſiguntur, ſatius eſt multò pro collatoribus & debitoribus, quod debetur in aggere ſolui: nam quod per minutias appenditur, facilius per tempora & minutias exigui ponderis ſuperexactioni ſubiacet.

Cæterùm duo hîc valdè notanda: Primùm quod dicitur, *Per quinque menſes*: ſcilicet caro præbita populo Romano in anno per quinque menſes: ſeu (quod idem eſt, computatis ſcilicet Iuriſconſultorum & Romanorum more in ſingulos menſes 30. diebus) per centum quinquaginta dies: Quod docet *d. Nouella* Valentiniani: *Ita vt*, inquit, *centum quinquaginta diebus, obſoniorum præbitionem ſine vllâ cauſatione ſingulis annis à ſe nouerint procurandam.* Secundò obſeruandum, Quinas libras obſonij per quinque menſes à poſſeſſoribus ſolutas, & ſic ſingulas libras in ſingulos menſes. Et hæc de ipſorum obſoniorum exactione. Eſt & vbi non ipſa caro, non laridum exigebatur, verùm adæratio, id eſt, pretium eius loco: adærationi autem modus hîc qui & antea ſtatuitur: nempe vt pro vicenis libris, mille denarij exoluerentur, id eſt, ſexta pars ſolidi: ac proinde pro 120. libris, ſolidus. Heſychius τὸ λεπτὸν [id eſt, denarius] ἑξακοσιοστὸν ταλάντου (id eſt ſolidi) Caſſiodorus 1. *epiſt. 10. Sex millia denariorum ſolidum eſſe voluerunt.* Verùm aucta poſtea æſtimatio ſolidi *Nouellâ* Valentiniani *inter Theodoſianas 25.* Exinde Honorius Primiſcriniis Præfecti Vrbis, & Vicarij Vrbis, de quibus rurſum *l. 1. ſupr. de executoribus*, pœnam minitatur, niſi huic exactioni inſtiterint. Primiſcriniorum Præfecti Vrbis meminit quoque Symmachus *lib. 10. epiſt. 47.* & Auctarij *epiſt. 21.* vt & *Notitia Imperij.* Ac nominatim *d. epiſt. 47.* oſtendit pariter vt *hâc leg.* Primiſcrinios Vrbani officij ſollicitudinis fuiſſe exactionem. *Nouiſſimè in cœlum relatus Germanus Clementiæ Tuæ, eum ipſum Baſilium cùm haberet appoſitum qui perſonis Iudicum non pepercit, Primicerios Vrbani officij, quorum ſolicitudo per ſucceſſiones exigenda curauit* [reliqua arcæ vinariæ] *vel ſoluendo nomini vel edendæ rationi fecit obnoxios.* Poſtremo loco quot obſonia diurna populo Romano præberi oporteat, reſecatis ſuperfluis, & Domus Principis perceptionibus, definit: nempe, *quatuor millia* tantum. Quod vtique oſtendit, quò Vrbs Roma prolapſa hâc tempeſtate fuerit, quámque ciuibus exhauſta; cùm & antea longè maior ſeu amplior obſoniorum modus fuerit. Sanè poſteà Valentinianus Tertius, *d. Nouella ſua 39.* ait; quantitatem obſoniorum annuam collectam in tricies ſexties centenis viginti octo millibus libris cum duarum decimarum ratione: *Nous dirions trente ſix millions vingt & huict mille liures de chair*, 362800. Quare in ſingulos dies erogatæ fuerint 24086 $\frac{2}{3}$. libræ.

BIU Cujas

DE MANCIPIBVS THERMARVM VRBIS ET SVBVECTIONE LIGNORVM.

TITVLVS V.

Abest hic *titulus* à *Cod. Iustin.* Huic proximè accedit *Titulus* 16. *de Mancipibus, lib.*12. *supr.* qui est de *Mancipibus pistrinorum:* de quibus & *l.*18. *supr. de Pistorib.* & *lex* 2. 3. *infr. de frum. Vrbis Constantinop. lex* 4. *supr. de executorib. lex vnic. Cod de Pistoribus.*

PARATITLON.

HERMÆ *Rubr* & *l. vnic. hoc tit.* & *l.*131. *supr. de Decurionib. l.*32. 50. *infr. de operibus publicis:* quæ & *Balneæ* dicuntur, *l.*1. 2. *supr. ne Comitibus & Tribunis lauacra: l.*3. *infr. de aquæductu:* Lauacra, *d. l.*3. *de aquæductu: l. vltim. supr. de custod. reor. d. tit.* ne *Comitibus & Trib. lauacra: l.*52. *infr. de operibus publicis: l.*20. *infr. de Paganis: l.*3. *supr. de Conlat. donatar. l.*13 *supr. de Nauicul.*: (apud Ammianum sæpè, neque vix aliter) in orbe Romano non tantùm priuatæ fuerunt, de quibus agitur *d. l.*1. *ne Comitibus & Tribunis lauacra:* & *d l.*3. *infr. de aquæductu*: quæ *Priuati* appellatione significantur, *l.*12. *supr. de metatis:* verùm etiam publicæ quædam in præcipuis Orbis Romani Vrbibus: veluti in Vrbe Roma, populi Romani, de quibus est *hic titulus:* & *d l.*3. *supr. de Conlat. donatarum* (λυτρὰ δημόσια, Olympiodoro apud Photium) in Vrbe Constantinopolitana: de quibus *d. l.*50. & 52. *infr. de operibus publicis:* (vbi nominatim inter alias fuerunt lauacrum Zeuxippi: de quo *l.*52. *infr. de operibus publicis:* Thermæ Honorianæ, de quibus *l* 50. *infr. de operibus publicis:*) in vrbe Antiochenâ, *d. l.*131. *supr. de Decurionibus:* (& Ammianus Marcellinus *principio libri* 31.)

¶ Thermæ hæ publicæ ita extructæ fermè eant, vt ea *Porticus* præcurrerent, vt ostendunt *d lex* 50. & 52. *infr. de operibus publicis:* & Ammianus Marcellinus *fine libri* 29. & Lampridius *Alex. Seuero p.*183.) Erántque simulachris ornatæ, *l.*20 *de Paganis.*

¶ Ad has Thermas publicas opus erat his tribus: Luminaribus, Calefactione seu Lignis, & Mancipibus. *Luminaria* colligebantur ex pensionibus domorum, quæ à priuatis in porticibus Thermarum extructæ erant; *d. l.*52. *infr. de operibus publicis.* Ad *calefaciendas* Thermas, seu ad subuectionem Thermarum, *l.*32. *infr. de operibus publicis:* πρὸς ἔγκαυσιν, Græci; seu ad ligna, alibi pars aliqua ex reditibus ciuitatum administrabatur, *d. l.*32. & *d. l.*131. *supr. de Decurionib.* alibi, Prouinciales (veluti Teracinenses ad Vrbis Romæ thermas, vt docet Symmachus *lib.*10. *epist.*59.) ligna lauacris subministrabant, veluti Africani, ad Vrbis Romæ Thermas *l.*10. *supr. de Nauicular.* alibi, syluæ ad id destinatæ erant: vid. Aggenum Vrbicum *p.*76.

¶ Horum lignorum Subuectioni, *Rubr. hoc tit.* seu lignis his comportandis, huic lignorum functioni, certa quædam Corpora obnoxia erant, teste Symmacho *lib.*10. *epist.*17. & 58. vt putà Nauicularij Africani ad Portum Vrbis Romæ vsque *l.*10. *supr. de Nauicular.* inde alij lintrones & nauicularij, à Portu, Romam; *l.*13. *d. tit. de Nauiculariis:* & Symmachus *lib.*10. *d. epist.*58.

¶ *Curam* harum Thermarum gerebant, seu Thermarum exhibitionem curabant *Rubr.* & *l. vnic. hoc tit.* & *l.*3 *supr. de conlat. donatar.* lauacra hæc exercebant, Symmachus *in Auctario.* Vrenda lauacris ligna comportabant, Symmachus *lib.*10. *epist.*27. quidam, qui *Mancipes Thermarum* dicebantur: de quibus est hic *titulus*, & *lex* 3. *supr. de conlat. donatarum:* & fortè *lex vnic. supr. de Mancipibus: lib.*12. Quibus inuicem Salinarum exercitium & compendium Romæ relinquebatur, *hâc leg. vn.* & *d. l.*3. de quo mox plura. Et quidem sic, vt ab extraordinariis collationibus harum salinarum nomine immunes essent, *d. l.*3.

BIU Cujas

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens" AA. ad Olybrium P. v."

QVIDQVID erga Mancipes, qui Thermarum exhibitionem Romæ curant, in exercitio compendiisque Salinarum," scitis † priorum Principum cautum est, æternâ sanctione firmamus. Dat. III. Non." April. Triu. Valentiniano & Valente" COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda ei est, vt puto, *lex 9. supr. de Pistoribus*: & *lex 9. supr. de pœnis.*

"Inscribendi hi Imppp. *Valentinianus Valens & Gratianus*, vt in sequentibus ostendetur.

"*Olybrius* P.V. Romæ sub Valentiniano Sen.

"Hic Olybrius, post Viuentium & Prætextatum (qui Præfecti Vrbis fuerunt Anno Domini 367.) Anno demum 368. P. V. factus est: vt pluribus ostendi ad *d.l.9. supr. de Pistoribus*: vid Ammianum, *lib.28. p.383.* & *Prosopogr.*

"*Siluarum*, hîc nonnulli malè conantur.

"Nota *Constitutiones* Imperatorum qui ante Valentinianum, de compendio Salinarum Mancipibus Thermarum tributo.

"III. Kal. April. *d.l.9. de Pistorib.* III. Id. April. *d.l.9 de pœnis.*

"*ge.* II. id est, Anno Domini 368. vt liquet ex Olybrij Præfectura, & *Treuerica* Vrbis subscriptione, vbi Valentinianus primùm fine Anni 367. & Anno 368. constitit, nondum Anno 365. de quo plura ad *d. l.9. de Pistoribus*: & in *Chronologia.*

COMMENTARIVS.

MANCIPIBVS Thermarum Romæ (seu Balneorum, quæ in *Veteri Vrbis Romæ descriptione* colliguntur, 856.) qui scilicet exhibitionem Thermarum curabant, (de quibus in *Paratitlo*, & de quibus prætereà agitur *l.3. supr.de conlat. donatarum:*) Exercitium Salinarum quoque competebat, iidémque adeò & Mancipes Salinarum, & Mancipes Thermarum erant. Quod præter *hanc leg.* & *d. l.3.* docet *tribus locis* Symmachus: In genere equidem *lib.9. epist.96. Iuuandi sunt Mancipes Salinarum, qui splendori atque vsui patriæ communis inseruiunt.* Sed expressiùs *lib.10. epist.58. Mancipes Salinarum, Nauicularios, æquè lignorum functioni obnoxios, ad parem sollicitudinem vocare cœperunt, vt vtriusque corporis cura coniuncta indiscretum munus agnosceret.* Et expressissimè, Auctarij *epist.19. Totis viribus adiuuandi sunt communis Patriæ* [id est, Vrbis Romæ] *Corporati, præcipuè Mancipes Salinarum, qui exercent lauacra lignorum præbitione.* Iidem ergo & Mancipes Thermarum, & Mancipes Salinarum erant: imò quia Mancipes Thermarum, ideò iidem & Mancipes Salinarum erant, seu exercitium Salinarum his iure scitísque Principum anteriorum competebat, vt *hæc lex* probat, & *d. l.3.* Quinimò neque nudum tantùm exercitium, sed & *compendium in his* Salinis quoddam anteriorum iam ante Valentinianum Sen. Principum constitutionibus tributum fuit: vt hæc ipsa *lex* docet: Quâ causâ sanè Salinæ hæ ipsæ *populi Romani lauacris inseruire* dicuntur *dict. l.3. supr. de conlat. donatar.* quia scilicet Mancipes qui populi Romani lauacris inseruiebant, ex his compendium aliquod faciebant. Et quidem ita, vt earum Salinarum nomine ab extraordinariis collationibus immunes fuerint *dict. l.3.* quod & ipsum testatur Symmachus *lib.10. epist.27.* Valentinianus igitur Corporatorum Vrbis Romæ curâ hoc tempore susceptâ, & quidem inter alios, pistorum, *l.9. supr. de pœnis* Catabolensium, *l.9. supr. de Pistoribus:* (quas duas leges *huic* iungendas censeo:) Mancipum Thermarum quoque vtilitati *hâc leg.* consultum iuit: confirmato iis Salinarum exercitio & compendio, atque adeò confirmatis vetustiorum ante se Principum super eo constitutionibus, quæ nuspiam occurrunt: cùm videlicet paulò ante hæc priuilegia titubassent. Idque ad Relationem Olybrij Præfecti Vrbis (cui *hæc lex* inscribitur:) qui, quod Ammianus Marcellinus testatur *lib.28. p.396. fisci lucra vnde poterat circumcidit, iustorum distinctor & arbiter plenus, in subiectis admodum temperatus.* ¶ Porrò Salinæ, quarum *hâc leg.* mentio fit Romæ fuêre, ad portam Trigeminam, vndecimâ Vrbis regione, vt docet Frontinus *lib.de Aquæductibus* & P. Victor *in descript. V. R.*

DE

DE CALCIS COCTORIBVS" VRBIS ROMÆ ET CONSTANTINOP.

TITVLVS VI.

Abest hic *Titulus* à *Codice Iustinianeo.*

"Item de Calcis collatione, *l.* 3. de non vsurpanda Calce, *l.*4. de fornacibus calcariis, *l. vltim.* De Præposito Calcis formulam habet Cassiodorus 7. *var.*17. ad Vrbis Romæ mœnia.

PARATITLON.

CALCIS coctorum ad Vrbis Romæ & Constantinopoleos vsum certum quoque Corpus fuit: vt præter *Rubricam*, nexúmque *huius tituli* cum *superioribus*, docet *lex* 1. 2. *& 3. hoc tit.* qui & *Calcarienses* dicuntur *l.*37. *supr. de Decurionib.* quos coctio calcis manebat, *l.* 2. Neque enim Iudicibus eorúmve officiis excoquendæ calcis in Diœcesi Vrbis Romæ licentia erat, *d. l.*3. Erant etiam *Vecturarij*, vt vocantur *l.* 1. *&* 2. seu vectores *l.* 3. qui scilicet calcem Romam deuehebant. His calcis coctoribus & vecturariis, possessiones quædam, in Quatuor regionibus, certam vini quantitatem, quæ definitur *l.* 1. vel sanè Solidorum, quæ *l.* 3. statuitur, præstare debebant: vt & vecturariis, trecentos boues, *d. l.* 1. (vnde cespes Calcarius & vecturarius dicitur, in Nouellâ *Valentiniani inter Theodosianas de pantapolis* 43. *in fin.*) Priuilegia etiam iis quædam competierunt, veluti immunitatis ab extraordinariis muneribus, *l.*2.

¶ Porrò obseruandum, CALCEM ad statum Vrbis reformandum *l.*3. mœnibus fabricationique Romanæ, *l.*4. seu mœnium publicorum, *d. l.*3. Vrbis Romæ, *Rubr.* Vrbis æternæ, *l.*1. venerabilis, *l* 4. dignitati *d. l.*3. reparandis mœnibus Symmachus *lib.*10. *ep.*53. item formis, id est aquæductibus, & sartistectis, *d. l.*3. ex certis regionibus collatam: Putà ex quatuor regionibus (suburbicariis scilicet) *l.* 1. quo numero fuit Tuscia, *d. l.*3. & Campaniæ pars, *dict. l.*1. sicut prædia huic præstationi certa obnoxia essent, *d. l.*1. vt ecce Curiales Tusci, 900. vehes calcis inferre singulis annis cogebantur, *d. l.*3. & Terracinenses certum calcis canonem Fari ac Portus vsibus præbebant, *d. l* 3 ¶ Et hæc quidem de Calcis coctione, & collatione, ad Vrbis Romæ vsum. Alia enim est excoctio calcis, de quâ *l.*3 *&* 4. *supr. de Decurionib. & silentiariis:* & *l.*15. 18. *supr. de extraordin. vel de sordidis muneribus:* quæ videlicet in Prouinciis extra ordinem pro Reipubl. necessitate exigebatur.

¶ Tandem, duo prætereà *hoc titulo* circa calcem statuuntur: 1. Vt ne aliquid vsurpare liceat ex calce vel cementis in vsum Vrbis Romæ destinatis, nequidem ex Rescripto seu indulgentia Principis, nisi quid mœnibus & fabricationi Romanæ superfluat, *l* 4. Item definitur, à quibus locis fornaces calcariæ in Vrbe Constantinopol. submoueri debeant, *l.*5. *seu vlt.*

---

1. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Orfitum" P. V.

EX omnibus prædiis, quæ iamdudum" præstationi calcis cœperunt obnoxia adtineri, Coctoribus calcis per ternas vehes singulæ amphoræ vini præbeantur: Vecturariis verò, amphora, per bina milia & nungenta pondo calcis. ¶ Quinetiam volumus, non personas, sed ipsos fundos titulo huius præstationis adstringi. ¶ Vecturarios" etiam ex Quatuor Regionibus trecentos boues præcipimus dari. Dat. VIII. Kal. April. Eusebio & Hypatio COSS. [359.]

NOTÆ.

* Absunt huius tituli *leges* omnes à *Cod. Iustin.*

" *Orfitus* P. V. Romæ sub Constantio: vid. *Prosopogr.* De eodem in eodem argumento arcæ vinariæ, & impensarum in opera publica, Symmachus gener ipsius, *lib.*9. *epist.*121. & *lib.*10. *epist.*47.

" *sc. vecturariis.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE MERCEDE seu SALARIO Calcis ad Vrbis Romæ vsum coctorum, & vecturariorum est hæc Constantij Imp. constitutio data Anno D.359. ad Orphitum P. V. Quid scilicet & quantum his præstari debeat, ad coctúram, & vecturam calcis, in vsus Vrbis Romæ destinatæ: præstari inquam, ex prædiis seu fundis. Fuit enim hoc præstationis genus, cui prædia nonnulla obnoxia iam olim facta sunt; vnde Cespes Calcarius & Vecturarius dicitur *Nouellâ* Valentiniani *inter Theodosianas de pantapolis 43. in fin.* Ita quidem, vt Constantius *hâc leg.* velit, non personas, sed ipsos fundos titulo seu necessitati huius præstationis adstringi: Sic vt nullo personali priuilegio ab hâc præstatione quisquam horum fundorum possessor immunis esse possit. In quibus autem Regionibus hæc prædia fuerint, mox inquiram. ¶ Mercedis igitur Salarij modum hunc statuit Constantius: videlicet, vt Coctoribus calcis à possessoribus horum prædiorum in ternas vehes: vecturatiis verò in 2900. pondo calcis, singulæ vini amphoræ præstentur. Quod vt immutatum à Valentiniano Seniore fuerit, docebit *lex 3. infr.*

¶ VEHES, *hâc leg. & d. l.3. infr.* (vbi & *onera* vocantur) itémque *vehatio*, plaustri genus fuêre: vt docet vel Festus *in v. Veha*, Osco vocabulo. Et quidem eæ duplicis generis: maiores & minores, vt docet *d. lex 3. infr.* Quid verò & quantum ceperit vehis vna, videndum. Vehem fœni largè onustam memorat Plinius *lib.36. cap.15.* Columella *lib.2. Iugerum*, inquit, *desiderat, quod spissius stercoratur, vehes quatuor & viginti, quod rariùs duodeuiginti.* Idem *lib.11. cap.2. Materia si roborea est, ab vno fabro dolari ad vnguem debet, per quadratos pedes viginti: hæc, est vehis vna.* Ex quibus apparet, vehem nil aliud fuisse, quàm plaustri onus: *vne chartée*, & quidem, vt ex *fine huius legis* colligo, quantum protelo boum vehebatur.

¶ AMPHORA, & quidem vini, cuius multa mentio in *libris Iuris* duas vrnas capiebat, vt Columella scribit *lib.20. cap.12.* seu 48. Sextarios, vt Volusius Mæcianus *de asse*, & Festus *in v. Quadrantal.* Eadémque Amphora, iisdem Auctoribus *Quadrantal* vocabatur. Sextarium Budæus comparabat cum Pinta Parisina: sanè Sextarius diæta siue dimensum vnius cœnæ. Horatius, *vini Sextarius.* Vopiscus de Tacito parcissimo. *Ipse fuit vitæ parcissimæ, ita vt Sextarium vini die tota nunquam potauerit, sæpè intra heminam.* At Duo Sextarij liberalioris inuitationis: quos Augustus cùm liberaliùs se inuitabat, non excedebat, teste Suetonio: verùm de sextario infrà plenè *l. vltim. de annonis ciuicis.*

¶ Ad rem. Igitur, calcis coctoribus in singulas vehes sedecim sextarios dari voluit Constantius: in ternas amphoram integram, & sic 48. sextarios: vecturariis verò amphoram per 2900. pondo calcis. Ergo in specie vini soluebatur merces seu salarium calcis coctoribus & vecturariis. (Quod immutatum posteà à Valentiniano *l.3. infr.* Quod vinum exactum in arcam vinariam, quæ in id peculiaris erat, referebatur, & exinde rursum erogabatur: Cuius arcæ vinariæ mentio fit apud Symmachum *lib.9. ep.121. lib.10 ep.42.47.* Eáque sub dispositione Præfecti Vrbis fuit: vt præter *hanc leg.* docet Symmachus: *d. epist.121. & 47.* ac nominatim fuit ea sub dispositione Orfiti P.V. cui hæc *lex* ipsa inscribitur, vt idem testatur *d. ep.121. & 47.* De quo plura ad *l.2. infr.*

Et hæc de mercede seu de salario calcis coctorum & vecturariorum. At vecturariis insuper speciatim trecentos boues dari iubet *hâc leg.* Constantius, scilicet ad vecturam faciendam: & quidem ex Quatuor Regionibus. In quas nunc paulò ampliùs inquirendum est. Sanè vel solâ *huius leg.* inscriptione duce apparet, hasce Regiones sub dispositione Præfecti Vrbis fuisse: quandoquidem *hæc lex* Orfitó Præfecto Vrbis inscribitur. Vnde rursum apparet, eas intra Diœcesim Vrbis Romæ quærendas esse; ac proinde intra centesimum milliarium, quæ vtique Præfecti Vrbis Diœcesis fuit omnium confessione. Cui vel vni ratiocinationi adquiescere non potest, nisi qui inscriptionem *huius leg.* eiúsque hâc in re pondus vel attendere nesciunt, vel nolunt. Neque quicquam contra moueor, quod de *boum præstatione* hîc agitur, quæ Lucaniæ alioquin & Brittio imminebat, vtpote summâ ibi boum pecoris vbertate, de quo iam dixi *ad veterem Orbis descriptionem, c.41.* idque etiam probare videtur, *Nouella de Suariis:* Neque enim hîc agitur de collatione boum ordinariâ tributorum nomine, verùm de præstatione in vsus tantùm calcariorum & vecturariorum, & quidem paucorum numero, putà trecentorum: Fortè etiam momentaneâ collatione, ad operis alicuius instantis, Romæ fabricam. Et verò hoc tempore Obeliscus à Constantio Romæ erectus, & quidem sub hoc ipso Orphito Præfecto Vrbis secundùm: de quo Ammianus Marcellinus *lib.16. p.78. & lib.17. p.98.* vbi ait, eum ex vico Alexandri, tertio lapide ab vrbe *Chamulcis* impositum tractúmque lenius per Ostiensem portam piscinámque publicam Circo Maximo illatum: vbi χαμυλκὶς, seu χαμύλκιον est carpenti humilis genus ἀπὸ τῦ χαμαὶ ἕλκειν, quod proculdubio boum protelo tractum. Verùm ad rem. Huius *leg.* Inscriptione quoque inspectâ semel, apparet nihil in eâ supplendum, quomodo quidam ita supplent, *ex Quatuor Vrbis Regionibus* vel *suburb.* quandoquidem id satis intelligitur ex ipsâ Inscriptione, nempe Quatuor regiones eas intelligi oportere, quæ sub P. V. fuerunt, atque adeò vrbicarias. Haud aliter atque si constitutionem mihi poneres quæ *Rationali* inscriberetur, & in *eâ leg.* Trium Prouinciarum mentio fieret, eo ipso satis intelligeretur, tres has Prouincias esse, quæ Rationali Trium Prouinciarum suberat, id est, Sardiniam, Siciliam, Corsicam. Vel si constitutionem mihi dares, quæ *Vicario* inscriberetur, & in *eâ leg.* septem Prouinciarum mentio fieret, ilicò subsumerem, eas esse quæ Vicario septem Prouinciarum suberant. Omitto alia similia.

¶ Illud ex superioribus incunctanter apparet, errorem esse viri alioquin doctissimi, qui Regiones ipsius Vrbis Romæ hîc intelligebat, ac proinde hîc reponendum putabat *ex Quatuordecim Regionibus:* Nam præter fidem huius lectionis, quam emendatione percellere nil attinet, & collatio in genere, & hæc specialis vini boúmque præstatio in ciues Romanos non cadit: quadrat optimè extra vrbem positis prædiorum possessoribus, imò prædiis & fundis ipsis, vt & ex *hâc totâ lege* videre est. His igitur iam argumentis apparet, Regiones *Vrbicarias* hîc indicari: quarum etiam, quod notari cupio, prima seu antiquissima omnium mentio his ipsis Consulibus, *Eusebio inquam & Hypatio Coss.* occurrit, in *l.9. supr. de extraordinariis*, quarum originem repeto ex Constantij

BIU Cujas

instituto ante biennium, cuius pars occurrit, *l.27. supr. de appellationib.* quæ duo nondum in argumento vrbicariarum regionum à quoquam notata sunt: quomodo & ipse primus *Quatuor* regiones de quibus *hâc leg.* agitur, de vrbicariis accipiendas iam olim notaui. Quod verò harum Quatuor regionum vrbicariarum nomina attinet, de eo alibi dixi: refutatis iis qui *Vmbros*, Picentes, Campanos, Tuscos numerant, quomodo Pancirolus voluit: vt & iis qui Valeriam in eo censu ponunt, vel Vmbros: Symmachus certè *d. epist. 127. & 47.* clarè Campaniam & Hetruriam seu Tusciam hoc numero fuisse testatur, in eodem ipso argumento impensarum in opera publica & vini prohibitionis versans, déque eodem Orfito P.V. cui *hac lex* inscribitur, agens.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P.V.

ORATIO † nostra immunitatem eorum quos coctio calcis manet, & Vecturariorum, est euidenter amplexa." Quæcumque igitur extraordinariorum" priscâ adque inueteratâ consuetudine huiusmodi sortis homines anteà sunt adepti," nunc quoque, ad leniendum opus" quod sustinent publici muneris, consequantur. Dat. VI. Id. Iun. Naisso, diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem ei *lex 5. 6. supr. de Pistoribus: lex 1. infr. de Canone frum. V. R. lex vnic. infr. de saccar. Portus: lex 12. supr. de operib. publ.* Imò & emendato die *lex 5. supr. de pœnis.*

† *Oratio* Valentiniani Sen. ad Senatum, de immunitate Calcis coctorum & Vecturariorum, cuius nullum alibi vestigium extat.

"id est, suâ generalitate comprehendit.

"De extraordinariis muneribus *suo tit. supr. lib. 11.*

"*Adepti*, id est, donati immunitate.

"*sg. onus.*

COMMENTARIVS.

IMMVNES *ab extraordinariis muneribus* priscâ, atque inueteratâ consuetudine erant calcis coctores & Vecturarij (pariter vt alij Corporati Vrbis Romæ: de quo, *tit. de priuil. Corpor.*) Hanc verò immunitatem, cùm de eâ dubitari cœpisset, cuiusdam orationis occasione, quam ad Senatum V.R. miserat, (de cuiusmodi orationibus Principum ad Senatum alibi dictum:) Valentinianus hâc constitutione suâ Anno D. 364. eam confirmat: Quæ quidem prolixæ constitutionis ad Symmachum P. V. pars est, vnâ cum *l. 5. 6. supr. de Pistoribus: l. 1. infr. de Canone frum. V. R. l. vnic. infr. de saccar. Portus Romæ: l. 12. supr. de operibus publicis.* Imò & *lege 5. supr. de pœnis:* quæ omnes huic iungendæ sunt, velut vnius & eiusdem Constitutionis partes: Quâ quidem Valentinianus in vniuersum *Annonæ Vrbis Romæ* enixè prospectum iuit, variis rationibus: Tum vt panis populo Romano bonus ministraretur: quò pertinet *d. lex 1. infr. de Canone frument. V. R.* & pars *d. legis 12. infr. de operibus publicis:* tum pistorum, qui annonæ publicæ seu paneficio seruiebant, Corpori prouidendo: quò pertinet *d. lex 5. 6. supr. de Pistoribus:* & *d. lex 5. supr. de pœnis:* tùm comportationi annonæ, quò spectat *d. l. vnic. infr. de saccariis Portus Romæ:* denique horreorum, vbi annona recondebatur; quò pertinet apertissimè potissima pars *d. legis 12. infr. de operibus publicis:* eodémque pertinere autumo hanc *legem* nostram. Id enim malo, argumento tot *legum* illarum, quàm vt credam pertinere eam ad reparationem Templi Apollinis Palatini, quod superiore Anno 14. *Kalend. April.* conflagrasse Auctor est Ammianus *lib. 23. pag. 258.* vel ad Pontis ambitiosi & firmissimi, quem Symmachus (cui *hac lex* inscribitur) ipse condidit, & magnâ ciuium lætitiâ dedicauit, vt testatur Ammianus *lib. 27. p. 360.* Sanè in genere, cùm ea de Calcis coctoribus & Vecturariis agat, ad operum publicorum fabricam pertinere eam palàm subiacet. Quinimò si vltima *huius leg.* verba rectè habent, cuiusdam insignis Operis fabrica, quod tum excitabatur vel reparabatur, designari videatur, quod huic constitutioni occasionem dederit. *Nunc quoque*, inquit, *ad leniendum OPVS quod sustinent publici muneris, consequantur:* Verùm etsi cuiusdam operis fabricam *huic leg.* occasionem præbuisse censeam, attamen in postremis his verbis omninò legendum *ad leniendum onus.* Ad summam, annonæ vrbicæ *hâc leg.* non minùs quàm cæteris illis Constitutionis suæ partibus Valentinianum consulere censeo: cui Symmachus P. V. cui *hac lex* inscribitur, maximè consultum voluit. Quò pertinet Symmachi istius elogium apud Ammianum Marcellinum, *lib. 27. p. 360. Symmachus* (inquit) *Aproniano successit* [in Præfecturâ Vrbis scilicet] *quo instante Vrbs sacratissima otio COPIISQVE* (id est, annona) *abundantius solito fruebatur.*

III. * Idem AA. ad Volusianum v. c. Vic."

STATVM" Vrbis Æternæ reformare cupientes, ac prouidere publicorum mœnium" dignitati, iubemus, vt calcis coctoribus, vectoribúsque, per singulas vehes singuli solidi præbeantur: Ex quibus tres partes inferant possessores, quarta ex eius vini pretium" sumatur, quod consueuit ex Arca vinaria ministrari. ¶ Illud addentes, vt non amplius, quàm terna milia minores

vehes

BIU Cujas

vehes annuæ, postulentur. ¶ Huius autem vehationis" ita sit ratio partita, vt mille quingenta onera" formis," alia sartis tectis" annua deputentur. ¶ Ita vt, nulli Iudicum, seu Officiorum, excoquendæ calcis licentia relinquatur: sub eo statuto, vt qui in hâc vsurpatione fuerit," austeritatem vigoris publici ferre cogatur. ¶ Hoc" autem excepto à Tarracinensis præstationis canone suggera," quæ vetusto præberi Fari ac Portus vsibus more consueuit. ¶ A Curialibus verò Tuscis nungentarum vehum, quas inferre per singulos annos cogebantur, Sarcinam, sub eâ condicione præcipimus amoueri, vti quando necessitas noui operis extiterit, idipsum in notitiam nostram suggestionibus Iudicum perferendum" quid addendum, vel quatenus inferendum sit, nostræ deliberationis moderamine sanciatur. ¶ Ex supradicto autem numero, vehationis medietatem quam sartis tectis iussimus deputari, separatim conueniet adscribi: ita vt Præfecti" Vrbis Officium ad suam partem hanc curam pertinere cognoscat. Dat. VIII. Id. Aug. Med. Valentiniano & Valente AA. coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

"*Volusianus* sub Valentiniano Sen. in hac sola *lege* vocatur *V. C. Vic.* Vir Clarissimus Vicarius: In aliis *sex legibus* quæ ei inscribuntur Anno superiore 364. & 365. dicitur *P.V.* pariter vt *l.2. supr. de pactis*: & *l.1 Cod. de officio P.V.* In *l.5. Cod. de precib. Imp. off.* eodem Anno 365. vocatur *PP.* in *l 2 Cod. de præscript.* 30. *vel* 40. ann. variant *Codices* In veteribus Inscriptionibus *Præfectus Vrbi iterùm* fuisse dicitur. Sanè *fine* quoque *huius leg.* fit mentio *Præfecti Vrbis.* Verùm de eo plura in *Prosopogr.*

"*Status* vox, de ædificiis publicis. Eodem sensu Valentinianus *Nouellâ* inter *Theodosianas, de Pantapolis* 43. *Illud quoque pro tuendo statu venerandæ Vrbis decernimus, vt à conlatione tyronum*, &c. *Cespes Formensis Ætrinsis, Calcarius & Vecturarius habeatur immunis, vt propitius deuotionem solita functionis agnoscant.*

"*Mœnia* publica, sunt opera publica, *hâc leg.* & *l.4. infr.* & *l.32.33. infr. de operibus publicis*: quæ *Vrbis mœnia* dicuntur; *l.1. de operibus publicis*: Imò & *mœnia* absolutè, pro ædificiis etiam priuatis, quibus magnitudo vrbis augetur, *l.11. infr. de annonis ciuicis.* Eodem sensu Symmachus *lib.10. epist.34. inquisitionis, quâ me cultum spoliatorum mœnium inuestigare iussistis*: vbi per *mœnia spoliata* intelligit *fana*, vt *initio epist.* indicat. Quare error est Viri aliàs docti, qui hîc & apud Symmachum *muros ciuitatis* per *mœnia publica* intellexit.

"*Pretio.*

"*vehatio*: Ita rursum *fin. leg. ex supradicto autem numero vehationis. Vehatio*, est vectura, quæ fit vehibus: seu *vehatura*, vt etiam vocatur apud Festum, vel vt nonnulli malunt *velatura.* Denique *vehela*, quam vocem restituit Salmasius *Capitolino in Maximinis, p.251.*

"*Onera* hîc, *supr.* vehes: dixi ad *l.1. supr.*

"*Formæ*, sunt aquæductus: vid. *tit. de aquæductibus*: à quibus, & *Cespes Formensis, Nouellâ* Valentin. *inter Theodosianas de Pantapolis*: id est possessio, per quam formæ seu Aquæductus transeunt, quæque ad formarum tuitionem tenetur.

"*Sarta tecta hîc, & fin. legis*, de operum publicorum tuitione.

"Abscisa loquendi ratio: *In vsurpatione esse*, id est vsurpare, vel in vsurpatione deprehendi.

"*Pro.* retractâ voce *ab*, ad initium: *Ab hoc autem, excepto*, &c.

"Monstrum vocis: ex quâ quid faciendum haud procliue dictu. An *suggera*, vel *suggeria*, pro præstatione, χορηγία, vt legamus *suggeráque, quæ? suggera*, scilicet à suggerendo, pro canone, præbitione, præstatione, collatione, subuentione; fortè & subuectione: Cuiusmodi voces hoc æuo plures in vsum inuectæ, veluti, *proba, caballatio*, similésque etiam ex antiquitate repetitæ, veluti *exagoga*: vel eodem sensu *suggeriéque, quæ: suggeries*, vt congeries.

"*Pro perferatur, vt quid*, &c.

"si Volusianus, cui *lex* hæc inscribitur, fuisset P.V. dixisset Valentinianus, *ita vt Tuum officium.*

COMMENTARIVS.

MODVM Calcariæ præstationi ex Campaniâ, & Tuscîâ ponit hâc constitutione Valentinianus Senior Anno D.365. per hæc Imperij sui initia, (quod etiam docuit *lex superior* 2.) & quidem ex Campaniâ statui Vrbis Romæ reformando, ac publicorum mœnium seu operum dignitati seriò incumbens. Idque sex in summam capitibus.

Primùm quidem MERCEDI seu salario, quod calcis coctoribus & vectoribus præstaretur, modum hunc ponit: vt videlicet iis per singulas veles singuli solidi præbeantur: Qui quidem modus diuersus est ab eo quem Constantius definierat *l.1. supr.* Ibi enim & vini modus præstandus veniebat: & separatim Coctoribus in ternas veles, Amphora: Vectoribus in 900. pondo calcis, Amphora. Hîc pecunia, & quidem vtrisque per singulas veles solidus. Ibi mercedem hanc solidam soluebant possessores fundorum huic præstationi obnoxiorum: hîc diuisio quædam fit à Valentiniano: partes scilicet eius tres à possessoribus inferri iubet: at quartam ex eius vini pretio, quod consueuit ex Arca vinaria ministrari. Ergo ex arcâ vinariâ solidi iam præbebantur Quò pertinet quod Symmachus sentit *lib 10. epist 42. Vendendis solidis, quos plerumque publicus vsus exposcit, Collectariorum Corpus obnoxium est, quibus Arca vinaria statutum pretium subministrat.* Quo loco per *publicum vsum*, intelligo speciatim ad publica opera. Nempe *vinum* ex quibusdam Italiæ Prouinciis Vrbi Romæ conferebatur, quæ scilicet vino abundabant, vt docuit *lex 4. supr. de Suariis*: veluti Campania. Sidonius *Carmine 5. ad Auitum v.46.*

Arma Chalybs, frumenta Libes, Campanus Iacchum. Sanè vini Campani sequens apud Poëtas maximè mentio. Porphyrion etiam ad *Horatij 3. Od.16. Læstrigones oppidum Campaniæ Formias tenuisse dicuntur: in illâ autem regione, quoniam saxuosa est, pretiosissimum vinum Campanum nascitur.* Fit etiam vini Campani mentio §... *Inst. de Actionib.* Campania igitur in eo Prouinciarum Italiæ censu erat, quæ vinum conferebat: vt & Tuscia: de qua vtraque fidem quoque facit Symmachus, *lib.9. epist.121.* Hinc Titulus vinarius Symmacho *lib.7. epist.95.* & *Arca vinaria*, id est ratiocinium huius præstationis vini: cuius *hâc leg*, mentio fit: & *lege 26. supr. de Susceptoribus*: quæ Vicario Vrbis Romæ pariter inscripta est. Meminit eius ter Symmachus *d. lib.9. ep.121.* & *lib.10. epist.42.* & 47. Cuius quidem Arcæ Vinariæ rationes tractabat peculiaris Rationalis, qui sub P. V.

BIU Cujas

fuit, *Rationalis vinorum*, vt docet *Notitia Imperij*. Titulo huius canonici Vinarij seu præstationis vini præter Symmachum *lib.7.epist.95.& d ep.121.* fit mentio quoque in Auctoritate Aproniani P.V. *Prouidimus his leuamen ex titulo Canonico vinariorum* cum quo consentit *lex 4. supr.de Suariis.* Tandem de Susceptoribus huius vini, dictum iam *suprà l.4.de Suariis:* & *suo titulo de Susceptoribus: lib.12.* Et hæc quidem de primo *huius leg.* capite.

¶ *Secundo* capite Valentinianus MODVM præstationi huic Calcariæ ponit: quantum videlicet calcis possessores annuatim præstare teneantur; nempe Tria millia minorum vehum: nihil amplius: cùm anteà maior modus exigeretur, pro Iudicum & Officiorum arbitrio; quibus exertè Valentinianus *hâc leg.* excoquendæ, exigendæque calcis copiam adimit, pœnâ grauissimâ propositâ. Proculdubio fuerat hæc vna ex concussionum speciebus: quâ obtentu operum instaurandorum miseri Prouinciales atterebantur. De vehibus alioquin earúmque distinctione, iam dictum fuit ad *L.1. supr.*

¶ Tertio capite Valentinianus ADSIGNATIONEM facit huius calcariæ præstationis, seu calcem hanc DEPVTAT, seu definit quonam ea impendi debeat: nempe dimidiam eius partem, putà 1500. onera seu vehes *formis* deputat, id est, aquæductuum tuitioni: alteram verò partem sartis tectis, id est, in operum publicorum Romæ tuitionem. Tanta scilicet aquæductuum Romæ ratio fuit, vt magnâ tuitione egeret: de quo dictum affatim *suo titulo, infr.de aquæductibus.*

¶ Quarto capite Valentinianus EXCIPIT à superiore modo & præstatione Terracinensem: id est, præter tria illa millia vehum stare vult eam separatam calcis præstationem quæ vetusto more à Terracinensibus fiebat. Nempe, in vsum Fari & Portus. Terracinensium calcariæ præstationis meminit quoque Symmachus *lib.10. epist.53.* in gestis quibusdam Ann.362. vel 363. triennio ante *hanc leg. Diuo Iuliano moderante. Cùm Lupus Consulari iure Campaniæ præsidens, Terracinensium contemplaretur angustias, quod nihil subsidij decreta dudum oppida conferebant, ne commoda Populo Romano ciuitas, quæ lauacris publicis ligna, & CALCEM reparandis mœnibus subministrat, defectu subito hausta succumberet, VM.& DCC. mod.* [frumenti] *Puteolanis municipibus derogatos, Terracinensium vsui deputauit.* Nempe Terracina, quæ & Anxur olim, calce abundabat: quod etiam Horatius, *lib.1. Satyra 5.* indicat hoc versu.

Impositum saxis latè candentibus Anxur.

Vbi Porphyrion: *Mons ille, in quo Terracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendæ aptissima: ergo à calce videtur Candentia dixisse.* Hinc & *Candidus Anxur* Martiali, *lib.5. epist.1.* Ergo Terracina vetusto more calcem præbebat, & quidem nominatim ad vsum Fari & Portus: De quibus nunc agendum est.

Notum iam ad Ostiam & ostium Tiberis quà mare excipitur, à Claudio Imp. & Turrim altissimam excitatam in exemplum Alexandrini Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent, itémque Portum amplissimum, quò tutissimè naues exciperentur: de quo videndus Suetonius, *Claudio cap.20.* Dio, *apud Xiphilinum:* Plinius, *lib.36. cap. 9 & 15. ad fin.* Tyrrhenam pharon vocat Iuuenalis, *Satyra 12.v.76.* Quam & restitutam postea ab Antonino Pio memorat Capitolinus. Meminit eius & Valerius Flaccus *lib.5. Argonaut.* & Eutropius Paulinus *lib.5. epist.2.* & in *carmine, de Martiani periculis.* De Portu Ostiensi *infr. tit. de Patronis horreorum Portuensium:* & *tit. de saccariis Portus Romæ:* In Notitia etiam Imperij singularis *Comes Portus* memoratur, itémque Centenarius Portus. Vtrumque, & Portum & Pharum exhibet Tabula Itineraria, quam sub Constantini M. liberis conscriptam puto.

Ad huius igitur tam necessarij Phari Portúsque reparationem, quæ perpetuò incumbebat, calcis modus quidam certus destinatus erat: Quomodo & *Fabrorum* ibi certum Corpus fuit: Fabri, inquam, Ostienses, qui eius reparationi insisterent: quorum fit mentio in *Veteri Inscriptione, p.358. num.1.* Huic eidem reparationi etiam apparitor à Præfecto Vrbi missus incumbebat, de quo Ambrosius *lib.5. epist. vltim.* si modò de hoc Portu intelligit: *Apparitor,* inquit, *Præfecturæ, qui propter operas Portuenses offensam contraxerat, iam in Portu nauigat.* Et mox: *Quod si tardius venisset, nemo magis probasset, inexplicabile illud opus fuisse Portus reformandi, quàm iste.* De hoc tandem *vectigali* nauali Vrbis Romæ ad Vrbis annonam destinato, déque eius magnitudine, triplicíque in eo Portu, dixi iam *ad Philostorgium lib.12.cap.3.*

¶ Quinto huius Constitutionis capite Valentinianus, TVSCIS Curialibus nongentarum vehum calcis quas inferre per singulos annos cogebantur, gratiam facit. Tuscia itaque & ipsa calce censebatur: Et quidem collata ea à *Curialibus,* seu Senatoribus & Ordinibus municipiorum & ciuitatum Tusciæ: vt cæteroquin Curialibus & Ordinibus magna onera magnæ sarcinæ indici solitæ: de quo *suo titulo, supr. de Decurionib.* Ita tamen huius præstationis Tuscis Curialibus gratiam facit Valentinianus, vt si quando necessitas operis noui alicuius immineat, eo in notitiam suam à Iudicibus, id est, Consularibus Tusciæ, perlato, ipse statuturus sit, quid & quantum calcis inferre necesse habeant Curiales illi. Ex quo colligo hanc calcem à Curialibus Tuscis non ad Vrbis Romæ vsum collatam; Verùm in opera ipsa quæ per Tusciæ ciuitates excitarentur. Nempe Consulares Tusciæ nouorum operum cupidi id effecerant olim, Curialibus graues, vt nongentas vehes calcis conferre in opera publica noua cogerentur: Verùm & hanc sarcinam submouet Valentinianus, & noui operis arripiendi inconsulto Principe temeritatem Consularibus Tusciæ interdicit: pariter vt interdixêre alij Principes, etiam intra Vrbem Romam: ipse Valentinianus superiore Anno 364. *l.11. infr. de operibus publ.* aliísque *eo titulo.*

¶ Postremo *huius leg.* capite Valentinianus, destinatæ ad Sarta Tecta Vrbis Romæ calcis confusioni occurrit: Igitur separatim eam adscribi iubet, Officio Præfecti Vrbis huic rei incumbente: Condita formarum memorat quoque Symmachus *lib.10. epist.33.* pecunias deputatas in formarum reparationem: scilicet Formis destinati modi curam habebat *Comes formarum,* de quo *Notitia Imperij,* & Cassiodorus *lib.7. variarum.* Ad sarta tecta Vrbis Romæ, destinatæ quantitatis Officium Præfecti Vrbis: sub quo, vt docet *Notitia Imperij,* erat *Curator operum maximorum, Curator operum publicorum, Curator statuarum, Curator horreorum Galbanorum.*

BIU Cujas

IV. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS & Theod. AAA. ad Seuerum P. V."

VT cementorum & calcis in Vrbe venerabili" copiæ minimè derogetur, quisquis ex his quidpiam sibi deferendum qualibet cœlestis" indulgentiæ definitione contenderit, nihil prorsus accipiat, nisi quod cunctis mœnibus," fabricationique Romanæ superfluere ac redundare constiterit. Dat. Kalend. April. Antonio & Syagrio COSS. [382.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"Ita quoque *l.8.supr. de Legatis : l.vnic. infr. de Mendicantib. non inualid. l.2. supr. de lucris Officiorum* : hoc ipso Anno. Atenim in *l.6. supr. de desertorib.* & *l.15. supr. de cohortalibus*, PP. Ad hunc fortè ipsum est Symmachi *epist.6.lib.9.*
"Româ. "Principis.
"operibus publicis.

COMMENTARIVS.

PRIVATIS concessam Principis rescripto calcem, aut cementum ex eo quod Vrbis Romæ operibus destinatum est, non aliter tradi à Præfecto Vrbis iubet Valentinianus Iun. nisi quatenus opera publica patiuntur : & tum demum si quid superfluum sit & redundet post sarta tecta : scilicet, (quod ex *hâc leg.* notandum) multi hâc tempestate calcem Vrbi Romæ destinatam in priuatos vsus conuertebant Principe adito : qui nunc *Rescriptis* suis locum esse vetat, nisi quatenùs vtilitas publica patitur : qui communis sensus cæteroquin est bonorum Principum de rescriptis suis, de quo *supr. Paratitlo de diu. rescriptis* : cumulatas reperies *leges.*

V. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Æthio P. V."

OMNES fornaces," per omne spatium, quod inter Amphitheatrum & Diui Iuliani Portum, per litus maris, extenditur, tolli præcipimus, propter salubritatem Vrbis" amplissimæ, & nostrarum ædium vicinitatem, nec vlli in his locis coquendæ calcis præberi" licentiam. Dat. IV. Non. Octob. Constantinop. Monaxio & Plinta COSS. [419.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.*
"*Ætij* huius P. V. his ipsis Coss. meminit Auctor *Chronici Alexandrini*, quem ait mense Februario 7 Kal Martias à quodam Sicâ appetitum sub specie libelli. Eidem *Ætio* inscribitur *lex 5. Cod. Iust. de commerciis*, quâ numerum Collegiatorum quorundam Constantinopoli definit : Malè in Inscriptione *illius leg. PP.* vocatur in nonnullis : in aliis rectiùs *P. V.* Eidémque *legi* coniungenda videtur *lex 4. Cod. de sacros. Eccles.* Vtraque referenda ad annum proximè superiorem 418 *Honorio XII. & Theodosio Iuniore A. VIII.* COSS. è quibus *d. l.5.* subscriptione caret : & Inscriptione variat à *d l.4.* vt nesciam vnde habeat Burgius, quod scribit 1.*elect.*14. inscriptionis & subscriptionis similitudinem inter has *leges esse*.
"Calci coquendæ, calcariæ, vt etiam ex *fine leg.* liquet.
"Constantinopolitanæ.

COMMENTARIVS.

FORNACES calcarias Constantinopoli in litore maris positas inter Amphitheatrum & Portum Iuliani, tolli iubet Theodosius Iun. hâc constitutione : duplici fine, tum ob salubritatem Vrbis, tum ob Theodosij ipsius ædium vicinitatem. Hâc inquam constitutione, quæ data est mense Octobri ad Ætium P. V. quem quidem, ante septem, & quod excurrit, menses extremo mense Februario Sicâ appetitum scribit his ipsis Coss. Auctor *Chronici Alexandrini* : appetitum, inquam, ὥστε τὸ πενώλιον αὐτοῦ καὶ τὴν τόγαν τρηθῆναι, sic vt ferrum penetraret penulam eius & togam. Neque enim interfectum dicere voluit Auctor ille, quod tamen credidit eius *Interpres* & Indicis *Auctor*. Quod insuper *hæc lex* refutat, vtpote quæ octauo post eum conatum mense ad eum ipsum Ætium data est.

¶ Ad Vrbis interim Constantinopolitanæ topographiam pertinet hæc insignis constitutio, & sic ad illustrationem eius descriptionis, quæ *Notitiæ Imperij* ab hoc eodem Theodosio Iuniore, octennio fermè post *hanc leg.* conscriptæ, præfixa est. Ecce enim in littore maritimo Vrbis Constantinopolitanæ duo præcipua loca ponuntur, Amphitheatrum, & Iuliani Portus ; iisque vicinæ Ædes Theodosij Iunioris. Sanè vetus illa, quam dixi, descriptio, in secunda Regione, (quam *molli subleuatam cliuo mox ad MARE præcipitiis abruptam descendere* ait :) ponit disertè *Amphitheatrum* : ad quem locum rectè Pancirolus hanc constitutionem attulit. ¶ *Iuliani Portum* disertè nuspiam ea Descriptio memorat. Memorat equidem regione tertiâ, (quam & ipsam ait *mare vsque descendere*) *Portum nouum*. Item Regione 5. *Portum Bosphoriarum*, ita enim ibi legendum censeo, (non *Prosphorianum* ἀπὸ προσφορᾶς, quasi ibi edulia exponerentur, quod Pancirolus censuit) nempe qui *scalæ* Chalcedonensi vicinus erat : quod docent

BIU Cujas

illa deſcriptoris. *Portum Boſphorianum*, *ſcalam Chalcedonenſem.* Rurſum regione 6. *Portum Neorium*, cui ſcala Sycena vicina. Tandem in collectione ciuitatis *Portus IV.* Conſtantinopoli numerantur: Etſi nuſpiam quarti mentionem faciat, nuſpiam *Portum Iuliani* memorat. Suſpicabantur Gyllius & Pancirolus Portum hunc Iuliani eundem eſſe cum *Portu nouo*, qui Tertiâ regione erat. Quod veroſimile: eius verò λιμένος ὁ καλοῦσι Νεώσιον meminit quoque Zoſimus *lib.2.p.686.* Huius vero Portus Iuliani mentio ſub Leone Magno apud Euagrium *lib.2. hiſtor. Eccl. cap.13.* & Zonaram ſub Iuſtino Iuſtiniani Nepote Georgius Cedrenus *p.321.* ſub Anaſtaſio apud Suidam. De eo Gyllius *in topogr. Conſtantinopol. lib.2. cap.15.* Hic *Portus Sophiæ* poſtea vocatus ab vxoris nomine à Iuſtino.

¶ De *Ædibus Theodoſij Iun.* ſupereſt. Sanè prædicta vetus Deſcriptio *Palatia* quinque in collectione ciuitatis Conſtantinopolitanæ memorat, cùm tamen duo tantùm in ipſa regionum recenſione memoret: nempe Palatium *regione* 11. quæ nullâ parte mari ſociata eſt: item alterum Palatium regione 14. ¶ In *hâc* interim *leg.* exemplum habemus Principis conſulentis Salubritati Vrbis, ac maximè Palatij ſui, ſubmotis videlicet rebus & artificibus quibus illis noceri poteſt: In quibus & *Calcis coctio*, vnde fumus moleſtus & noxius.

DE COLLEGIATIS.

TITVLVS VII.

XI. Cod. Iust. XVIII. *De Collegiatis, Chartopratis & Numulariis.* Collegiorum frequens mentio in *vet. Inſcript.* imò & collegiatorum *p.449. num.6. p.860. num.12.*

PARATITLON.

Collegiati de quibus agitur præter hunc titulum, *l.16. ſupr. de Palat. S. L. l.12. ſupr. de Veteranis: l.3. ſupr. de teſtim. ex-Tribunis & Protectoribus: d. l.5. de locat. fund. l.1. ſupr. ne operæ à conlatoribus: l.1. ſupr. de his qui condit. propr. l.146. 156. ſupr. de Decurionibus: l.41. infr. de operibus publicis:* & *Nouella Valentin. vltim. cap. Nullus originarius: Nouella Maioriani 1. de Curialibus:* (alij verò ab his ſunt qui memorantur *l.5. Cod. de commerciis & mercatoribus:* quæ *illo titulo* an fugitiua ſit diſquirit Burgius *1.elect.14.* dicuntur & Collegæ, *l.1. hoc tit.* item Corporati, *l.2. hoc tit.* & *l.24. ſupr. de annona & trib. l.5. de locat. fundorum: l.34. ſupr. de Nauicul. riis: l.1. infr. de ſtud. lib. V. R.* Fuerunt per orbem Romanum vniuerſum: per Italiam, *d.l.5. de locat. fund.* & *d.l.24. de annona & tribut. d.l.146. de Decurion.* & *d.l.41. de operibus publicis:* in Vrbe ipsâ Româ, *d. l.3. de teſtimon. ex-Protectorib.* per Campaniam, *l.1. hoc tit.* in Africâ, *l.2. hoc tit.* per Gallias, *d. l.12. de Veteranis:* & *d.l.1. de his qui condit. propr.* Idque ſub diſpoſitione quoque Conſularium ſeu Rectorum Prouinciarum: vt docet *lex 1. hoc tit.* Præfectorum prætorio, vt oſtendit *lex 2.* vt proinde erronea ſit obſeruatio Burgij *1.elect.1.* qui ſcribit omnes conſtitutiones quæ Collegiatorum meminerunt, ſcriptas ad PF. V. Conſtantinop. Id quod verum non eſt, niſi de Collegiatorum ibi genere quodam: non de his noſtris. Hi propriis vrbibus, *d.l.3. de Teſtimon.* ſeu patriæ ſuæ, *d.l.146.* & *d. Nouella Maioriani:* officium, *l.1. ſupr. de his qui condit. propr.* miniſterium, *d.l.1.* obſequium, *d.l.3. de teſtimon.* exhibebant, præbebant, hos proprium Corpus adſtringebat, *d.l.16. de Palatinis:* Idque per vices (pro Curialium diſpoſitione) *d. Nouella Maior.1.* Hi Curialibus ſeu Municipibus paſſim iunguntur, & ſic ab his ſeparantur: *d.l.16. de Palatinis: d.l.5. ſupr. de locat. fund. l.12. ſupr. de Veteranis: d.l.3. de Teſtimonial. toto tit. de his qui condit. propriam: d.l.146. ſupr. de Decurionibus: d.l.41. de operibus publicis.* Sic, vt ex his duobus fermè Corporibus patriæ miniſtrantibus ciuitates cenſerentur. Sed tamen Collegiati Curialibus inferiores, vt oſtendit quoque non vno loco & ratione Maiorianus, *d. Nouella 1.* In quo verò nominatim miniſterium ſeu officium & obſequium Collegiatorum horum conſtiterit, nullo ſatis loco explicatur. Id colligere tamen ex parte licet, ex nonnullis, qui de numero erant eorum. Hoc ſcilicet Collegiatorum numero memorantur *l.2. hoc tit.* Vitutiarij, Nemeſiaci, Signiferi, Cantabrarij: His adde (etſi à Collegiatis ſeparentur; *l.162. ſupr. de Decurionib.*) ij de quibus *ſequente titulo*, Centonarios inquam, & Dendrophoros: Item, Fredianos: de quibus *l.20. infr. de Paganis:* Item, qui animalia proſequebantur, *l.1. ſupr. ne operæ à Conlatoribus.* Hi porrò propriis ciuitatibus & collegiis vna cum filiis adſtricti erant, vt docet *lex 1. hoc tit.* ſic vt originario loco, vt loquitur *d. lex 1.* ſe ſubtrahere non poſſent, ſeu conditionem ſuam

evitare,

BIU Cujas

cuitare, vel ministeriis suis destituere ciuitates; siue extra ciuitatis suæ territorium habitando, *d.l.*1. & *d. Nouella Maior.*1. siue priuilegij alicuius obtentu: non militiâ armatâ, *l.*12. *de Veteranis:* non Palatinâ, *l.*16. *supr. de Palatinis:* non honorariâ missione ex-Protectoribus aut domesticis, *d. l* 3. & *l.*156. *supr. de Decurionib.* non Clericali munere aut Monachatu, *d. Nouella Valentiniani* 12. seu *vltim.* non denique Rescripto Principis, *l.*2. *hoc tit.* Quin refugæ ad ciuitates suas & officiâ retrahebantur, *d.l* 1. *hoc tit.* & *d.l.*1.2.3. *supr. de his qui condit. propr.* & ad originarium locum, *d. l.*1. & 2. *hoc tit.* Occultatoribus quoque eorum pœna proposita, *d. l.*146. 162. *supr. de Decurionib.* minore tamen multò quàm Curialium occultatori, *d. l.*145. Quin & Filij eorum iusto matrimonio nati patris conditionem sequebantur, *d. l.*1. *hoc tit.* si ex inæquali, vel matris in torum, *d. l.*1. vel sanè diuidebantur ij inter ciuitatem & dominos inquilinarum, colonarum, ancillarum; *d.l.*1. *de his qui condit. propr.* Viceuersa priuilegia his quædam data: inter alia, loca seu ædificia quædam publica, itémque loca Templorum his adiudicata, *d. l.*41. *de operibus publicis:* & *d.l.*5. *supr. de locat. fund.*

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Gracco'' Cons. Campaniæ.

DE retrahendis Collegis, vel Collegiatis, Iudices competentes dabunt operam, vt ad proprias ciuitates eos qui longiùs abierunt, retrahi iubeant, cum omnibus quæ eorum erunt: ne desiderio rerum suarum loco originario non valeant adtineri. De quorum Agnatione'' hæc forma seruabitur, vt vbi non est æquale'' coniugium, matrem sequatur agnatio: vbi verò iustum erit, patri cedat ingenua successio. Dat. IX. Kal. Iun. Mediol. Cæsario & Attico COSS. [397.]

INTERPRETATIO. *Collegiati, si de ciuitatibus suis fortè discesserint, ad ciuitatis suæ officia cum rebus suis, vel ad loca vnde discesserunt reuocentur: de quorum filiis hæc seruanda condicio est, vt si de colona vel ancilla nascuntur, matrem sequatur agnatio: Si verò de ingenua & collegiato, collegiati nascuntur.*

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*
''*Gracchus* Consularis Campaniæ sub Honorio. *Graccho* in nonnullis MSS.
''id est filiis, vt rectè *Anianus.*
''veluti si de colona vel ancilla nascantur, *Anianus* rectè vid. *l.*1. *supr. de his qui condit. propr.*

COMMENTARIVS.

RETRAHI Collegiatos ad suas ciuitates per Campaniam iubet *hâc constitutione* Honorius Anno D.397. quæ & ipsa sententia est eiusdem *l.*2. *prox. infr.* & *l.*1.2.3. *supr. de his qui condit. propr.* In *Filiis* eorum (id enim *Agnationis* appellatione indicatur, quod etiam Interpres rectè vidit, de quâ voce ad *leg... supr. de Suariis:*) ita distinguit. Vel æquali matrimonio ij nati sunt, id est, ex Ingenua & Collegiato (vt rectè rursum Interpres vidit) nati, & tum Collegiati quoque nascuntur, patrísque conditionem sequuntur: vel ex inæquali nati sunt, id est, ex Collegiato & Colona vel Ancilla (quod disertè docet eiusdem Honorij *lex* 1. *supr. de his qui condit. propr.* vndéque Interpres suam interpretationem habet:) & tum matrem sequitur Agnatio. Quæ tralatitia Iurisprudentia cæteroquin est: de qua, *l. cùm legitimæ: l. lex naturæ, ff. de statu hom.* Vlpianus *tit.*5. Et tamen ab hoc iure idem Honorius aliquantum recessit triennio post per Gallias in *d. l.*1. *supr. de his qui condit. propriam:* in cuius sp. vult, vt filij, seu Agnatio diuidatur inter ciuitatem, & dominos colonarum vel ancillarum. De æquali coniugio & impariibus nuptiis, iam ad *leg. Papiam,* dictum est. Hinc certè patet, errare Marcilium, qui *in Sueton. Vespas. cap.* 21. inæquale coniugium hîc vocari tradit *Concubinatum:* quale Patroni coniugium est cum Liberta. Imò *Inæquale* hîc est inter Collegiatum & colonam vel ancillam alienam.

¶ De COLLEGIATIS quid fuerint videamus. Id hactenus ex *legibus* in *Paratitlon* coniectis conficitur, Collegiatos, ministerium seu operas aliquas patriæ suæ exhibuisse, & quidem per vices pro Curialium dispositione, vt docet *Nouella Maioriani* 1. *de Curialibus:* atque ideò extra ciuitatis suæ territorium habitare, vel eam quocumque obtentu fugere non potuisse, filios denique eorum conditionem secutos. Hæc hactenus. Non audio, qui arg. *tituli de commerciis & mercatoribus,* in *Cod. Iust.* sub quo posita est *lex* 5. seu *pen. eius tit.* quæ tota est de *Collegiatis,* vel etiam argumento *Græcorum,* putant Collegiatos fuisse ex Corporibus Negotiatorum; quos *Corporatos Negotiatores* vocat Symmachus *lib.*10. *epist.*27. Non audio etiam, qui Collegiatos hîc eos faciunt, quos Romæ Symmachus *lib.*10. *epist.*27. fortuita arcuisse incendia ait, & *Corporatorum* nomine designat: vel qui disertè sub *Collegiatorum* nomine dicuntur *d. l.*5. & in *veteri descriptione Vrbis Constantinopol.* vbi dicuntur è diuersis *Corporibus ordinati, incendiorum casibus subuenire soliti:* cuiusmodi etiam Collegiati certo numero singulis Vrbis Constantinopol. regionibus adsignati erant: sic quidem, vt in vniuersum Collegiati huiusmodi incendiis restinguendis obnoxij, Constantinopoli fuerint hâc Theodosij Iun. tempestate, 560. vt colligit prædicta vetus Descriptio: vel vt habet dicta *lex penult.* Theodosij Iun. 563. Qui quidem Collegiati, vt docet illa descriptio simul & *d. lex penult.* ex variis Corporibus ordinabantur:

ita

BIU Cujas

ita quidem, vt si quis inter Collegiatos illos decederet, ex eodem Corpore ex quo ille qui decessit, erat, supplendus alius veniret: Nempe enim cùm ad incendia relinquenda variis Artificibus opus esset, non vno Artificum genere, bonum erat ex eodem semper Corpore hoc Miscellum Collegij genus constare & conflare seu suppleri. ¶ Quid igitur? Tales *Collegiatos* hîc intelligi oportet, qui non Constantinopoli, verùm per Prouincias, & quidem per Occidentem sparsi erant, per singulas ciuitates quoque PER VICES ex Curialium dispositione patriæ suæ operas seu ministerium præberent. Atenim neque annonaria corpora seu corporatos annonæ Vrbis Romæ seruientes hîc intelligendos docet *huius tituli* diuersitas à titulis superioribus. Quid igitur? Collegiati sunt singularum Vrbium Corporati: Cuiusmodi quidam recensentur *l.2 infr. hoc tit.* Viturarij, Nemesiaci, Signiferi, Cantabrarij. Item Centonarij, Dendrophori: de quibus *tit. proximo.* Fabri, de quibus *l.1. d. tit. prox.* & similes. Qui alterum corpus in Ciuitatibus constituebat, cum Curialibus, publicè ministerium præbentium; vt docui in *Paratitlo.* Quorum Collegiorum Prouincialium passiua mentio occurrit in *Veteribus Inscriptionibus.* Alia enim Romæ fuêre, & Constantinopoli; de quibus *supr. tit. de priuileg. Corpor. Vrbis Romæ.* Quæ quidem Collegia, sua singularia vexilla habuisse testatur Pollio *in Gallicis.* Capitolium petiit, hastæ auratæ altrinsecus quingenæ, vexilla centena, & præter ea quæ Collegiorum erant, dracones, & signa Templorum, omniúmque Legionum ibant. Vopiscus item *in Aureliano:* & Eumenius *in Gratiar. act. c.*8. Exornauimus vias quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem supellectile, sed omniũ signa collegiorum, omnium Deorum nostrorũ simulacra protulimus. Denique Collegiati erant qui publico *manuariam* aliquam artem, operam & ministerium præbebant: cuiusmodi etiam inter Corporatos Vrbis Romæ memorat Symmachus, *lib.*10. *epist.*27. eos *qui fabriles manus Augustis operibus accommodabant.*

¶ Porrò illud animaduerto sub Honorio potissimùm Collegiatos ciuitates suas fugisse: Omnes enim constitutiones quæ septem sunt in vniuersum, de retrahendis his sunt Honorij. Proculdubio quia plus æquo eâ tempestate prægrauati: Quod inter ruentis Imperij præludia fuit: vel fortè etiam, quod cum superstitione aliqua Gentilitia coniuncta essent, vt patebit ex *l.2. prox.*

---

11. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Liberio PF. P. "Post alia."

COLLEGIATOS, & Vituriarios, & Nemesiacos, Signiferos, Cantabrarios, & singularum Vrbium Corporatos," simul" forma præcipimus reuocari." Quibus etiam supplicandi inhibendam facultatem esse censuimus, ne originem (quod fieri non potest) commutare vlla iussio videatur; Ac si fortè per sacram auctoritatem cognoscitur, aliquis liberatus, cessante beneficio ad originem reuertatur. Dat. VI. Kalend. Decembr. Rau. Honor. IX." & Theod. AA. V. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungendæ ei duæ aliæ, putà *lex* 170. *supr. de Decurionib.* & *lex* 20 *supr. de cohortalibus:* quæ idem de Officialibus statuit. Hanc *leg.* omiserat *Chronologiæ Theodosianæ* Auctor.

"*Liberius* PP. sub Honorio Italiæ vid. *Prosopogr.*

"quæ continentur dictis duabus legibus. "*vt.*

"*Corporati*, & Collegiati distinguuntur.

"Quâ Officiales seu Apparitores *d.l.*25. itémque Curiales, *d.l.*130.

"Eadem voce vtitur *d.l.*25.

"Ita quoque *d.l.*25. Inemendatæ in *d.l.*170. *Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.*

COMMENTARIVS.

RETRAHI Collegiatos ad ciuitates suas, nec quicquam obstante Rescripto seu beneficio Principis, rursum iubet Honorius Anno D.412. *Simili formâ* ait, quâ scilicet eadem constitutione Apparitores seu Officiales retrahi iussit, *l.*25 *supr. de cohortalib.* itémque Curiales, *leg.*170. *supr. de Decurionib.* quæ vtraque *huic leg.* coniungenda est: Absque quâ sensus *huic leg.* integer non constaret, cùm non habeant hæc verba, *simili formâ*, in *hâc leg.* quò referantur. Vnde liquere potest de iniuriâ & oscitantiâ *huius Codicis* Conditorum in discerpendis constitutionibus: retrò de vtilitate summâ *legum* inter se rursum coassandarum & conglutinandarum. Nam & viceuersâ *huius leg.* & *d.l.*25. *supr. de cohortalib.* beneficio restituenda venit subscriptio *d.l.*170. ¶ Igitur Honorius *hâc leg.* Collegiatos reuocari iubet, *etiam* (nam ita hunc locum accipio) Vituriarios, Nemesiacos, Signiferos, Cantabrarios: quantumuis otiosa corpora essent: in eo tamen hactenus vtilia, vt magnitudinem Vrbis & frequentiam tuerentur, & tristia ciuium solarentur. *Otiosa*, inquam, (de cuiusmodi otiosis Corporibus in Vrbe Româ dixit *supr.* ad *l. vnic. de Mancipibus*, quæ vacantia vocat Symmachus, *lib.*10. *epist.*58.) Quod per singula comprobandum est.

¶ Procedant primùm *Nemesiaci.* Nam de *Vituriariis*, qui primo loco nominantur, velut minùs cognitis, sub finem agemus. Nemesiacorum igitur horum vnus præterea Commodianus, è Gentili Christianus factus, de quo Gennadius *in Viris Illustribus*, Africanus, vt puto, scriptor meminit: qui & alio loco *Didemarios* nominat, in eodem ludi genere versantes.

[de] NEMESIACIS VANIS.

Non ignominium est, virum seduci prudentem,
Et colere talem, audionam [*aut diuam*, nempe Nemesin] *dicere lignum?*
Mane ebrio, crudo, perituro, creditis viro:
Ex arte qui fictè loquitur, quod illi videtur:
Seuerè dum agit, sibi viscera poscit:
Incopiat ciues vnus detestabilis omnes;
Adplicuitque [Adplicátque] *sibi simili COLLEGIO facto:*

Cum

Cum quibus historiam fingit, vt Deum [*Deam*, Nemesin scilicet] *adornet:*
Ipse sibi nescit diuinare, cæteris audet:
Succollat quando libet eum, [*eam*] *& quando deponit,*
Vertitur à se rotans cum ligno bifurci,
Ac si putes illum afflatum numine ligni.
Non Deos vos colitis, quos ipsi falsè prophetant,
Ipsos Sacerdotes colitis, in vano timentes:
Sed si corde viges, fuge iam sacraria mortis.

Ex his Commodiani verbis colligimus: 1. *Nemesiacos* hos fuisse de *Vanorum* hominum genere aliquos, 2. qui videlicet madidi, Ligno bifurci, tanquam numine, ludos publicè collectâ turba agebant, ibíque ligno modò succollato, modò deposito, baechantes rotantésque, fabulam aliquam fingebant, Diuinos se & Prophetas agentes, fatáque hominum explicantes, atque ita stipem emendicabant. *Diseurs de bonne fortune, ou auanture. Nemesiaci*, à Dea Nemesi, quæ eadem est cum bona Fortuna. Hesychius, Ἀγαθὴ τύχη ἡ νέμεσις καὶ ἡ δίκη. Denique Nemesis & Noctis & Iustitiæ nuncia vel filia, fatorum dispensatrix, vltrix facinorum impiorum, bonorum præmiatrix, arbitra rerum, regina causarum, credita. Nemesiaci à Nemesi Deâ: de quâ vid. & quæ Plinius, *lib.* 28. *cap.* 2. sicut *Didemarij* apud eundem Commodianum ab Apolline Didymæo: cuius oraculum Milesium in Asiâ olim solemne fuisse notum est: cuius meminit etiam præter alios Sozomenus, *lib.* 1. *cap.* 7. vbi de Licinij interitu agit. Et hæc de Nemesiacis.

¶ *Signiferi* post hos, sed his proximi iunguntur: qui scilicet signa, & in his Deorum, ferebant in pompis, festis, ludicris gentilitiis: de quibus signis iam dixi ad *l.* 1. *supr. hoc tit.*

¶ His Signiferis vicini sunt *Cantabrarij*, qui in pompis *Cantabra* ferebant, vexilliferi. De quibus Cantabris iam alij, & nos ipsi alibi. De his Patres, qui pro Christianis Apologias aduersus Gentes scripsêre: Minutius Felix, *in Octauio: Vos planè qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt Deorum vestrorum partes, forsitan adoratis: nam & SIGNA ipsa, & CANTABRA, & vexilla castrorum quid aliud quàm inauratæ Cruces sunt & ornatæ?* Tertullianus *Apollog. cap.* 16. *Siphara illa vexillorum & Cantabrorum, stolæ Crucium sunt.* Idem ad Nationes *cap.* 12. *lib.* 1. *Sic etiam in Cantabris, atque vexillis (quæ non minore sanctitate militia custodit) Siphara illa vestes crucum sunt.* Vetus Gloss. Cantabra, *vexilla, pallia*; Cantabra itaque erant signa, vexilla Βαμβακίσματα ἐκ πορφύρας καὶ χρυσοῦ fermè, vt Cedrenus appellat, quæ in pompis publicis & solemnitatibus lata per vrbem, iuxta cum signis Deorum: quibus signis ferendis, *Signiferi*, vt illis *Cantabrarij* vacabant: *Bannieres, porteurs de Bannieres aux Festes.* Quare & Signiferis Cantabrarij hîc iunguntur, quomodo & Cantabra vexillis & signis apud Patres *superioribus locis.* Erant igitur hi qui ferebant in pompis vexilla collegiorum Templorum, signáque de quibus Vopiscus in *Aureliano p.* 220. Trebellius in *Gallieno p.* 178. Quid verò inter Vexilla & Cantabra esset? quæsierunt Viri Docti. Est qui putat *Vexilla* fuisse vela pura, colore suo nihilominus nota: *Cantabra* verò, quæ non colore modò nota erant, sed & carmine seu nomine aliquo inscripta *cantabant*, siue significabant illis aliquid grati & iucundi: sic vt Cantabra quidem Vexilla essent; sed non omnia Vexilla, Cantabra: allato etiam loco ex *lib.* 40. Dionis: vbi de rebus infaustis quæ M. Crasso acciderunt aduersus Parthos mouenti: σημεῖον δέ τι τῆς μεγάλων, τοῖς ἰδίοις ἐοικότων, καὶ φοινικᾶ κατάκομα φορεῖν δήλωσιν τῶν τε σωμάτων καὶ τῆς σφαγῆς σφῶν τῆς αὐτοκράτορος ἐχόντων, εἰς τὸν πόλεμον ἐνέπεμπε. Si ariolari licet, Cantabra videntur fuisse origine vexilla Parthica: vocabulo, compositio ex voce καῖδυς, quod est χιτὼν περικὸς οἱ ἐμπορεύονται οἱ σραπῶται: & altera voce Parthica, τάζεξ, quod quid sit nescio: quorum Parthorum vox quoque est ταζάλα, quo in bello vtebantur: vid. Hesychium.

¶ De *Vitutiariis* tandem videamus, qui Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis, *hâc leg.* iunguntur: imò primo loco ante hos omnes, sed cum *Nemesiacis* proximè nominantur. Vnde statim argumentum desumi potest, insigniore aliquo ministerio hos censitos, & tamen proximo cum Nemesiacis: quemadmodum Cantabrarij proximo cum signiferis. Igitur & hos vanorum hominum & ludionum numero fuisse oportet. Quare, quod *Vectinarios* hîc quidam tentarent, nihili est: quibus vtique cum Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis nil commune est. Adde quod illi Corporati V. R. hi Collegiati vrbium singularum fuêre. An igitur *vitriarij* hîc reponeudi, de quibus & *l.* 2. *supr. de excusat. artificum*: id est, vitrorum conflatores ὑαλουργοὶ: de quibus præter Strabonem *lib.* 16. Lampridius, *in Alexandro Seuero: Bracteariorum, Linteonum, Vitreariorum*, &c. *vectigal instituit.* Vopiscus, *Saturnino*, vbi de Alexandriâ: *Ciuitas opulenta, diues, fœcunda: in quâ nemo viuit otiosus: alij vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, omnes certè lymphiones cuiuscumque artis & videntur & habentur.* Et in *Firmo*, qui Aureliani temporibus Ægyptum occupauerat. *De huius diuitiis multa dicuntur, nam & vitreis quadratis bitumine aliisque medicamentis insertis domum induxisse perhibetur, & tantum habuisse de chartis.* Verùm neque hi stare hîc possunt, quibus nulla cum Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis affinitas intercedit: cum Vitriarij Artificum numero fuerint, vt docet quoque *dicta lex* 2. An *Vittarios* igitur hîc admittamus, à vittis ταινίαις, quarum frequens in sacris Gentilium vsus erat, neque tantùm in Sacerdotibus & Victimis, verùm etiam in pompis? An potius *Butinarij*, qui apud Cyprianum *epist.* 39. qui vel butina & acetabula faciebant, vel iis ludos agebant: *Butina* vel βάτια, βάτζια, lagenæ, vasa, acetabula, dogæ id genus. An vero *Vitturiarij*, id est, Victoriarij, vel *Viturarij*, vt in *Indice Pithoëano* expressum, quasi victorias flantes, victorúmque & triumphantium habitu coronati populo ludos facientes? Nam & Nemesiaci his iunguntur. *Nemesis* autem & *Victoria* cognata numina: & cæteri quoque bellicum ita quid & faustum spirantes: Signiferi scilicet & Cantabrarij: *Victoria*, & *victuria*, *victorius* & *victurius* promiscuè in MSS. Verùm nihil horum placet. Illud ex *hâc leg.* satis liquet, vel saltem colligitur, *Vitutiarios*, sui spectaculum præbuisse populo, pariter vt Nemesiacos, ludósque populo fecisse, diuinitatis alicuius obtentu. Et quid si *Vidumarios*, illos ipsos hîc reponamus, de quibus Commodianus? Certè ductus apicum haud adeò respuant hanc emendationem *Vitutiarios Vidumarios: Vidumarij* & *Didumarij*, δ in β mutando, quod alioquin Æoles fecêre. Commodianus de his.

DE SIMVLACRIS EORVM [Deorum Dearúmque.]

Deludunt vos pauci scelerati, Vates inanes,
Extricare suam dum quærunt vitam,
Subornant aliis [a] *esse sub mysteria,* [b] *falsum.*
Indissimulantes, concussi Numine quodam,

Maiestatémque colunt, & se sub figurâ fatigant,
Vidistis sæpè DIDEMARIOS, quali fragore
Lusorias ineunt, dum furias fingere c *quærunt,*
Aut cum dorsa sua allidunt parcâ d *bipenne,*
Cum doctrinâ e *suâ seruant quod cruore sanant:* f
Respuite g *quo non* h *illos nomine* i *cogunt,*
Ipsi k *qui se primum componunt integrâ mente,*
Sed stipem vt tollant, ingenia talia quærunt.
Ex eo videte, quoniam sunt, omnia ficta;
Obumbrant populum supplice, l *perituri ne credant.* m
Res semel in n *vano de vetustate processit*
Vt Vatici manti o *credatur: prodit falsa*
Maiestas, autem eorum nulla locutus p *est.*

a *esse sub*, pro subesse.
b Accusatiuo modo.
c id est fingunt, fictum eunt.
d *haud parcâ*, vel *paruâ*.
e *de vstrina* an *doctrina*, pro *industria*.
f *sc. saniant.*
g *Respicite.*
h *quonam.*
i *sc. Numina.*
k *Ipsique se.*
l *supplices.*
m *ni credant.*
n sic *sup.* de Nemesiacis. *Ipsos Sacerdotes colitis in vano timentes.*
o *vaticinanti.*
p *locuta est.*

Vt in hanc sententiam concedam, non vna ratio facit. Primò, quod Commodianus iunctim & continuo filo de his *Vidumariis* seu *Didumariis* & de *Nemesiacis* agit, pariter vt iidem *hâc leg.* iunguntur. Secundò, quod & hi pariter vt Nemesiaci Vatum, imò vanorum hominum genus fuerint. Tandem, vt Commodiani carmina ad Africam pertinent, ita & eodem *hæc lex* pertinere potest, quandoquidem ea data est ad *Liberium PP. Italiæ*, & sic Africæ quoque. His verò similes erant & Dendrophori & Frediani: de quibus in eiusdem Honorij *leg.* 20. *infr. de Paganis:* qui ligna seu arbores in honorem Deorum ferebant: de quibus ad *eam leg.* vel qui simulachra Deorum ferendo rotabant, quasi ὃν τῷ φέρειν διανέυοντες.

¶ Vt ad *huius leg.* sententiam redeamus, Honorius eos omnes, de quibus modò dixi, ad ciuitates suas reuocari vult, non obstante rescripto vel indulgentia Principis. Nempe ab vna parte afflictæ hâc tempestate vrbes, tristia sua, horum Collegiatorum quos dixi oblectamentis, consolari expetebant; ab alterâ verò, desertæ ciuitates, numero suo replendæ visæ: Quare & Collegiati & Corporati ad sua reuocari iussi *hâc leg.* vt & Decuriones *d. l.* 170. *supr. de Decurionib.* & cohortales, *d. l.* 25. *supr. de cohortalibus:* quæ *huic legi* vti dixi iungendæ sunt, tanquam vnius & eiusdem constitutionis partes. Quâ ipsâ ratione hoc ipso Anno idem Honorius Corporatos V.R. in peregrina transgressos reuocari iussit, *l. vlt. supr. de priuil. corp. V. R.* Scilicet quod mirum satis, Honorius gentilitia huiusmodi corpora ferri posse ratus est, citra contemptum Religionis Christianæ, partim quia voluptatibus publicis deseruirent. Qui sanè sensus eius fuit apertissimè, *l.* 17. *infr. de Paganis: Vt profanos ritus*, inquit, *iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuium, & communem omnium lætitiam non patimur submoueri: vnde absque vllo sacrificio atque vllâ superstitione damnabili, exhibere populo voluptates secundum veterem consuetudinem, inire etiam festa conuiuia, si quando exigunt publica vota, decernimus.* Quæ quidem *lex* ab Honorio data est, contra quam petierant Patres Africani, *Canone 6. Concilij Carthaginensis*, seu *Canone 61. Cod. African.* vbi etiam questi fuerant Patres, quod *Corporati* ad spectacula tum conuenire cogerentur.

DE CENTONARIIS ET DENDROFORIS.

TITVLVS VIII.

Abest hic *Titulus* à *Codice Iustinianeo.*

PARATITLON.

CENTONARII de quibus *Rubrica huius tituli, & vtraque eius lege*, & *l.* 162. *supr. de Decurionibus:* item DENDROFORI, de quibus præter *Rubricam*, & *l.* 1. *hoc tit.* FABRI de quibus *l.* 1. *hoc tit.* & *l.* 62. *supr. de Decurionibus.* fuerunt Corpora, *l.* 1. & 2. & *d. l.* 162. officia, *d. l.* 62. in singulis fermè oppidis *d. l.* 1. Ex corpore Centonariorum nemo sead Curiam conferre poterat, *d. l.* 2. & vicissim, *d. l.* 162.

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagrium" PF. P.

AD omnes Iudices" litteras dare Tuam conuenit Grauitatem," vt in quibuscunque oppidis Dendrofori fuerint, Centonariorum adque Fabrorum" adnectantur: quoniam hæc corpora frequentia hominum multiplicari expediet." Dat. XIV. Kalend. Octobr. Naisso, Acc. VIII. Id. Nouemb. Constantino A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
"*Euagrius* PP. sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc Anno post mensem, *l.1.infr. de Iudæis*: v *Prosopogr.*
"*Iudices* seu Rectores Prouinciarum sub PP. dispositione fuêre.
"*Granitatis* titulus Præfectis Prætorio tributus sub Constantino M.
"*Corpora*, vel *corporibus* supplendum.
"*Expedit.*

COMMENTARIVS.

¶ Dendrophororvm corpus, Centonariorum & Fabrorum corpori in oppidis vniri, adnecti, & sic vnum in collegium sociari, iubet *hâc leg.* Constantinus M. Anno D.315. Ratione additâ, *Quòd expediat hæc corpora frequentiâ hominum multiplicari.* Quod omne obscurum est quamdiu nescitur quid & in quo occupata fuerint hæc collegia seu corpora. ¶ Dendrophororvm equidem, Centonariorum, (quorum etiam fit mentio *l.162. supr. de Decurion.*) Fabrorum (quorum etiam mentio *l.62. supr. de Decurion.*) frequens admodum mentio occurrit in veteribus *Inscriptionibus*, sed quibus excussis vel diligentissimè, è nullâ earum vel minimo indicio discere possis, in quo fuerint occupata hæc Corpora. *Fabrorum* equidem professio notior esse possit, quorum etiam duo genera Dendrophoris & Centonariis iunguntur, nempe alij Ferrarij, alij Tignarij: sed quid commune habuerint hæc Corpora actu seu genere vitæ, non liquet ex illis *Inscriptionibus.*

De *Dendrophoris*, quorum tam frequens iam ante *Cod. Theod. editum*, mentio occurrerat, ita nonnulli putabant, eos esse qui in castris ligna militibus cædebant & in castra deferebant, vel qui materiam ad bellicas machinas aduehebant. Verùm horum sententia rectè explosa est ab Alciato 1. *Prætermissorum: v. Militia.* Et tamen post *Codicem Theodosianum editum* nonnulli adhuc opinati sunt, Dendrophoros fuisse, qui nemora cæderent, carbones torrerent: ad vsum balnearum, ædium, nauium, & ad arma fabricanda: sicuti Collegio Fabrorum ad vsum fabricandorum armorum legata dicuntur, *l. Lucius Titius, §. pen. ff. de legat. 3.* Alij & in his Cujacius 7. *Obseru.* 30. eosdem faciunt cum Dendrophoris qui memorantur *l.20. infr. de Paganis*: vbi ita Honorius, *Omnis expensa illius temporis ad superstitionem pertinens, quæ iure damnata est, omniáque loca quæ Frediani, quæ Dendrophori, quæ singula quæque nomina & Professiones Gentilitia tenuerunt, epholis vel sumptibus deputata, fas est, hoc errore submoto, compendia nostræ domus subleuare.* Et ita fermè hodie censent: Ita olim ipse censui, *notis ad d.l.20.* nempe Dendrophoros de quibus *hoc titulo* agitur, & in *Veteribus Inscriptionibus* eosdem videri cum illis, vbi & argumenta quædam cur ita sentirem collegi: ac nominatim quòd vt hîc, ita & *d. l.20.* de Centonariis agatur: item quod *hic titulus de Centonariis & Dendrophoris* subiiciatur superiori *de Collegiatis:* quo quidem (vt hoc addam) de similibus professionibus agitur, putà de Vituriariis, Nemesiacis, Signiferis, Cantabrariis. Verùm ab hâc sententiâ me reuocant nunc alia. Per Africam equidem qui Dendrophori, qui Centonarij item memorantur *d.l.20.* professiones Gentilitiæ erant: Atenim hi, de quibus *hoc titulo*, non item. Primum argumentum sumo ex coniunctione Fabrorum: quid enim quæso *fabrili* arti cum professione illa Gentilitiâ, quæ in eo consistebat, vt ligna, vt arbores per vrbem humeris ferrent, seu vt loquitur Commodianus, *succollarent?* Deinde specta mihi sis Constantinum M. Christianum Principem, huiusce constitutionis Authorem: si Centonarij hi, si Dendrophori Religionis vel superstitionis Gentilitiæ numero fuissent, an dicturum putaremus, *Expedire hæc corpora frequentiâ hominum multiplicari?* Vnde iam quoque apparet, de eorum errore, qui à Dendrophororum & Centonariorũ Collegiis Gentilitiis Christianos non abhorruisse scribunt. Quibus sanè refragantur ea quæ definiuntur *l.1. infr. de fide Cathol. l.12. de Decurionib. l.5. de Episcopis*: ad quas *leges* vid. quæ notaui. Tertiò Centenarij de quibus *d. l.20.* agitur *Centenarij* exertè dicuntur, & Chiliarchis iunguntur, & sic à numero his nomen inditum: At qui Dendrophoris iunguntur, & *hoc titulo*, & in *Inscriptionibus* constanter *Centonarij* vocantur: non ergo à numero, non prorsus de Centonarij iidem cum Centenariis. Verùm in hoc pedem non figo. Quare, vt tandem dicam, omnes & *Dendrophori*, & *Centonarij*, circa domos seu ædificia, & quidem sarta tecta habenda occupati fuisse videntur: Et *Fabri* quidem, non tantùm ad opera excitanda, verùm ad incendia compescenda: quo fine iam olim collegium huiusmodi Fabrorum Nicomediæ institui voluit Plinius Bithyniæ Rector, *lib.10. epist.* Déque hoc Fabrorum collegio, & quidem Romæ accipio *legem 62. infr. de Decurionib.* vbi aliquid etiam de hoc Fabrorum collegio. Adde, in *Glossario* Fabros τεχνίτας explicari. Quid *Centonarij?* Putet quis Centonarios dictos, à *Centonibus* conficiendis, vel etiam venumdandis: quos Paterfamilias quisque ad tutelam domus suæ, & in instrumento domus habebat, instrumentóque domus continebantur, *l. quæsitum 12. §. domus 16. & sequ. ff. de instructo vel instrum. legato:* quæ denique vel tempestatis arcendæ, vel incendij causa, & huius propriè causâ, habebantur: de quibus ex *Sisenna, Cæsare, Vegetio*, iam alij dixêre. Item quæ voluptatis gratia habebantur; putà vela, vt & quæ frigoris causâ, vel vmbræ in domo erant: item vela Cilicia, quæ ideo parabantur, ne ædificia vento vel pluuiâ laborarent, & vela quæ in hypethris extendebantur, & circà columnas. Hæc ita fortè quis putet. Verùm malim ego, argumento Dendrophororum & Fabrorum, *Centenarios* hîc accipere & restitui, qui materias scilicet maiores, centenarias cædebant, parabant, venundabant. *Centenarij* vox tralatitia de rebus quibusque hunc numerum exæquantibus: Sic Centenariæ rosæ Tertulliano, *de coronâ militis, cap.14.* Centenarij nummi Lampridio, *in Alexandro Seuero*: pecuniæ maiorinæ vel centenionales, *l.1. supr. si quis pecun. const.* Balistæ centenariæ Lucilio *apud Nonium*, & Sisennæ *in v. Talentarias:* de quibus Lipsius *in Poliorcet. p.130.* sic & Quinquagenariæ longioréque materiæ Ammiano Marcellino: *lib.18. p.195.* fistulæ Quinquagenariæ, Vitruuio, *lib.8. cap.7.* Quinquagenarius thorus & quinquagenaria & centenaria pondera Plinio, *lib.7. cap.20.* Promulsis quinquagenaria, Tertulliano *de pallio*: Vasa quinquagenaria, centenaria, Lampridio, *in Heliogabalo. Dendrophori* verò fuerint, qui materiam rudem, non ita longam,

BIU Cujas

ligna, arbores, tigna aliunde petita ad ædificia, vendebant, *fustiers vendeurs de mairrin*, *Fabri* tignarij, qui ædibus aptabant tigna, dolabant, qui ædificabant. Sic igitur liquet, quàm rectè hæc tria Collegia in vnum coaluerint, quæ antea & aliquando separata fuerunt: Sanè in veteribus quoque Inscriptionibus, modò *Dendrophori* soli, modò *Centonarij* soli occurrunt: modò *Fabri & Centonarij* iuncti, modò *Centonarij & Dendrophori*; modò omnes, *Fabri*, *Centonarij*, *Dendrophori*. Illud ex Inscriptione, quæ occurrit *p.*101.*num.*1. notandum, Regij *Templum* peculiare *Collegij Fabrorum & Centonariorum* sub M. Aurelio Antonio memorari.

---

11. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Olybrium P. V.''

NE quis ex Centonariorum corpore subtrahere se possit ad Curiam: pœnâ eidem Corpori propositâ, nisi ilicò de eius abscessu querelam deposuerit.'' Dat. v. Kal. Febr. Triu. Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.*
''*Olybrius* P. V. sub Valentiniano Sen. vid. *Prosopogr.* & Ammianum Marcellinum, *lib.*28. *p.*396.
''*Deponere* querelam, pro proponere.

COMMENTARIVS.

SVBTRAHERE sese Corpori suo, atque ad Curiam sese conferre, Centonarij *hâc leg.* à Valentiniano Sen. vetantur Anno Domini 369. intra Præfecturam Vrbis Romæ: vti viceuersâ Curiales, itémque Collegiati sese ad Corpus Centonariorum transferre vetiti, *l.*162. *supr. de Decurionibus*: imò iam anteà quoque vetiti ab eodem Valentiniano Curiales ad Fabrorum Collegium irrepere vel aspirare, *l.*62. *supr. de Decurionibus*: Suum scilicet cuique Corpori numerum seruari expedit: neque alterum altero mutari, alteriúsve causa nudari. Quod tamen solitum fieri à multis proprij muneris & officij impatientiâ: nam vt Curialium munus aliorum respectu lucrosum & obnoxium valdè fuit; ita viceuersâ, tanquam maius aliquid istud appetiisse alios, & in his Centonarios verosimile est, colludentibus ipsismet etiam Corporibus. Quare etiam, vt Centonariorum Corpus hâc ratione non vacuaretur, vult Valentinianus vt Corpus ipsum ilicò de refugæ Centonarij abscessu querelam inferat, vt ita hâc ratione peruestigari ilicò possint. Pœnâ alioquin Corpori ipsi propositâ. Quæ pœna notanda est, toti Corpori proposita seu irrogata, si sui vtilitatem insuper habeat.

DE STVDIIS LIBERALIBVS VRBIS ROMÆ'' ET CONSTANTINOP.''

TITVLVS IX.

XI. COD. IVST. XIX. Huic vicinus *titulus* est *supr. lib.*13. *de Medicis & Professoribus*: & *lib.*6. *tit. de Professoribus qui in Vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt Comitiuam.*

''de hoc est *lex* 1.

''de hoc est *lex* 2. & 3.

PARATITLON.

STVDIA LIBERALIA *Rubr.* & *l.*1. *supr. de Decuriis Vrbis Romæ*: liberales res, *l.*1. *vers. quin etiam*, *hoc tit.* professiones, *d. l.*1. *vers. his sanè*: Studia, *l.*3. studia literarum, *d. l.*3. *in fin.* Literatura, quæ omnium virtutum magistra est, *d. l* 1 *supr. de Decuriis V. R.* in Vrbe Roma, de quo est *lex* 1. & Constantinopolitana, de quo est *lex* 2. & 3. erant & exercebantur. ¶ Quò Discipuli *l.*3. seu adolescentia, *d. l.*3. discendi cupiditate veniebat: veluti ex Africa Romam, *d. l.*1. ibíque agebat sub *vndecim legibus Academicis*, quæ continentur Valentiniani Sen. *l.*1. *hoc tit.*

¶ Porrò studia hæc exercebantur in Auditorio, seu intra Auditorium Capitolij Constantino

BIU Cujas

Conſtantinopoli: idque à Magiſtris tantùm ab Imperatore conſtitutis, qui in priuatis ædibus docere prorſus prohibebantur, *d. l.* 3. viceuerſa alij quàm à Principe conſtituti, magiſtrorum nomina ſibi vſurpare & in publicis magiſtrationibus cellulíſque collectos vndecunque diſcipulos docere circumferréque vetabantur, *d. l.* 3.

¶ Hi verò erant in vniuerſum Conſtantinopoli, triginta & vnus: nempe Latini Oratores, ttes: Latini Grammatici, ſeptem: Græci Sophiſtæ quinque, Grammatici decem, Philoſophus vnus, duo Iuris Profeſſores: *d. l.* 3. Cætera de Profeſſoribus *ſuo titulo, iam ſuprà.*

¶ *Bibliothecæ* quoque publicæ [Romæ erant &] Conſtantinopoli: cuius poſterioris mentio fit *l.* 2. *hoc tit.* cuius codicibus componendis, vel pro vetuſtate reparandis, Antiquarij ſeptem deſtinati erant: putà Græci quatuor, Latini tres: Inſuper cuſtodiendæ illi Conditionales apponebantur, *d. l.* 2.

¶ *Circa* STVDIOSOS *Romam ſtudiorum gratiâ ſeſe conferentes, vndecim leges* Academicæ *Valentiniani Sen.*

1. * Imppp. VALENTINIANVS Valens & Gratianus AAA. ad Olybrium" P. V.

VICVMQVE ad Vrbem" diſcendi cupiditate veniunt, primitùs ad Magiſtrum" Cenſus, Prouincialium Iudicum, à quibus copia eſt danda veniundi, eiuſmodi Litteras proferant, vt *oppida hominum,"* & *natales*, & *merita* expreſſa teneantur. Deinde, vt in primo ſtatim profiteantur introitu, *Quibus potiſſimùm ſtudiis operam nauare proponant.* Tertiò, vt hoſpitia eorum ſollicitè Cenſualium norit Officium, quò ei rei" inpertiant" curam, quam ſe adſeruerint" expetiſſe. Idem" inmineant Cenſuales, vt ſinguli eorum tales ſe in Conuentibus præbeant, quales eſſe debent, qui turpem inhoneſtámque famam, & *conſociationes* quas" *proximas putamus eſſe criminibus* æſtiment fugiendas: néve ſpectacula frequentiùs adeant, aut adpetant vulgò intempeſtiua conuiuia. Quinetiam tribuimus poteſtatem, vt ſi quis de his non ita in Vrbe ſe geſſerit, quemadmodum liberalium rerum" dignitas poſcat, publicè verberibus adfectus, ſtatímque, nauigio" ſuperpoſitus, abiciatur Vrbe, domúmque redeat. His ſanè qui ſedulò operam profeſſionibus" nauant, vſque ad viceſimum ætatis ſuæ annum Romæ liceat commorari: Poſt id verò tempus, qui neglexerit ſponte remeari," ſollicitudine Præfecturæ, etiam impuriùs," ad patriam reuertatur. ¶ Verùm ne hæc perfunctoriè fortaſſe curentur, Præcelſa Sinceritas Tua, Officium Cenſuale commoneat, vt per ſingulos menſes, *Qui*, vel *vnde veniant*, *quíve ſint*, pro ratione temporis" ad Africam, vel ad ceteras Prouincias, remittendi, breuibus" conprehendat: His dumtaxat exceptis qui Corporatorum" ſunt oneribus adiuncti." ¶ Similes autem breues etiam ad ſcrinia Manſuetudinis Noſtræ annis ſingulis dirigantur: quò, Meritis ſingulorum inſtitutionibúſque" conpertis, vtrùm quandoque nobis ſint neceſſarij, iudicemus. Dat. IV." Id. Mart. Triu." Valentiniano & Valente III. AA. coss. [370.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* velut temporaria: Iungendáque illi videtur *lex* 3. *ſupr. de Medicis & Profeſſoribus*, (quæ eſt *lex* 10. *Cod. eod. tit.*) & *lex* 7. *Cod. de poſtulando.*

"*Olybrius* P. V. Romæ, ſub Valentiniano Sen. de quo vid. *Proſopogr.* Elogium eius vide apud Ammianum Marcellinum, *lib.* 28. *p.* 396.

"*Vrbem* Romanam ſcilicet.

"de *Magiſtro cenſus* dixi, ad *l.* 8. *ſupr. de Decurionibus.*

"Eſt qui tentabat, *oppida, domum*: quo nil opus.

"*Rei*, id eſt ſtudio, profeſſioni: ita mox rurſum, *liberalium rerum.*

*ſtudioſi ſcilicet qui ad vrbem diſcendi cupiditate veniunt.

"id eſt, profeſſi fuerint in introitu Vrbis Romæ.

"*pg.* vel *Iſdem*, id eſt iiſdem: vel *Item.*

"eas quas. "ita *ſupr. ei rei inpertiant curam.*

Africam tendenti: nam de Africanis ſeu tranſmarinis adoleſcentibus & ſtudioſis hîc nominatim agitur: vt docet verſ. *verùm ne hæc perfunctoriè.*

"*Profeſſionibus*, id eſt ſtudiis, artibus.

"*pg. remeare*, vel *remetiri.*

"*Impurius*, id eſt, cum nota & dedecore.

"Romæ ſcilicet exacti, & ſtudiis impenſi. "*Breues*, pro Matricula: vid. *Gloſſ. Theod.*

"de *Corporatis*, ſuo titulo *ſuprà*, hoc ipſo libro, *tit.* 2.

"iam adiuncti, nexi. "*Inſtitutiones*, pro genere ſtudiorum, & eruditione, *hîc*, & *l.* 18. *ſupr. de extraordin.* v. *Gl. Th.*

"VI. Id. Mart. *d. l.* 9. *ſupr. de Medicis*: Kal. Mart. *d. l.* 7. *Cod. de poſtulando.*

"*Treviris* in Gallià conſtitutus hoc tempore Valentinianus Sen. vid. *Chronol. noſtram.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris Imperatoris hæc nobilissima, seduláque constitutio est, emissa ad Olybrium P. V. Romæ: Quæ nobis eò accuratiùs illustranda venit, quòd ea abest à *Codice Iustinianeo*, velut temporaria & πρόσκαιρος: cùm tamen aliis temporibus & occasionibus, hac etiam ætate vtiliter aptari possit. Eâ verò continentur variæ *leges ACADEMICÆ*, circa STVDIOSOS seu scholares Romam commeantes, ibíque commorantes studiorum gratiâ: quibus mores eorum & conuersatio componitur, legitimúmque studendi spatium præscribitur. ¶ *Valentiniani*, inquam, Senioris *hæc lex* est, quod primo loco *hîc* notandum venit. Hic scilicet Princeps enixam studiorum & studiosorum Romæ curam & solicitudinem in se recepit, hoc nominatim Anno D. 370. pariter vt Professorum & Aduocatorum, literarúmque adeò in commune, *l. 9. supr. de Medicis & Professoribus*, & *l. 7. Cod. Iust de postulando*: quæ quidem etiam *duæ leges* inter se coniungendæ veniunt: imò & cum hac nostra coassandæ videntur, velut vnius, eiusdémque Valentinianeæ constitutionis partes, ad eundem Olybrium P. V. datæ, iisdémque Consulibus, imò & eodem mense emissæ. Certè ad eundem omnes illæ finem studiorúmque rationem collineant: Nam vt hæc ad scholarium seu studiosorum institutionem pertinet, ita duæ illæ, ad professionem & exercitium studiorum & literarum: *Lex 9.* quippe ad *Medicos* spectat, quos Romæ secundum *merita* sua promoueri, compendiísque annonarum iuuari iubet: quæ alioquin ipsa eiusdem Valentiniani paulò ante quoque mens fuerat, *l. 8. eod. tit.* quæ ad Prætextatum P. V. data est. *Lex* verò *7. C. de postulando*, ad Causídicos & ad Aduocatos pertinet: eáque iubentur qui *meritis* nobilissimi sunt in foro, non ab vnius tantùm litigatoris parte consistere, verùm æquam eorum diuisionem inter vtramque partem procedere: tum etiam patrocinium denegantes foro & postulationibus interdici. Hâc proinde triplici ratione, vna eadémque constitutione Valentinianus Imp. hoc tempore, studiis in vniuersum consulendo, tria hominum genera circa hæc occupata in Vrbe Româ ad curam suam reuocauerit: Aduocatos scilicet *d. l. 7.* Medicos, *d. l. 9.* Scholares seu studiosos, *hâc leg.* singulorúmque adeò *meritis* prouidit. Et istud quidem, enixè: quomodo etiam idem Princeps, statim vt imperio potiri cœpit, Doctores seu Professores erudiendis adolescentibus, vitâ pariter & facundiâ idoneos, vel nouum Auditorium instituere, vel intermissum repetere iussit: *l. 6. supr. de Medicis & Professorib.* Christianos nempe, quos Iulianus Apostata à docendi munere submouerat: de quo ad *l. ... supr. eod. tit.* Neque secius quoque frater eius atque in imperio collega Valens Imp. in Oriente, qui eo quoque nomine commendatur à Themistio Philosopho, in προτρεπτικῷ, *seu oratione* 11. *p.* 257. ad Valentinianum Iuniorem, quod sub nullo Imperatore tantum splendoris & ornamenti Musæ seu literæ acceperint, nullus Principum magis iuuenum animos ad studia literarum erexerit, nullus Eloquentiæ & Orationum (hactenus scilicet Themistius Orator & Philosophus consistit) laude celebres magis ad dignitates euexerit: ὁπόταν γὰρ τῶν βασιλέων αἱ Μοῦσαι τοσοῦτον ὅσον ὑπὸ τῆς σῆς παιδὸς ἐξελαμφθῶσιν καὶ ἐξήνθησαν, τίς δὲ ὕτως ἠρέθισε τὰς ψυχὰς πρὸς νέων ὑπὸ τὰς λόγους, τὰς προθύμους τηλικαῦτα ἀγαθὰ; τίς ἐποίησατο τὰς ἀπὸ τῆς γλώττης ὁμολίμους τοῖς ἀπὸ τῆς ὅπλων. Vt ad Valentinianum redeamus. Tandem Valentiniani studium erga studia ingerit quoque præter *hanc leg.* & *d. l. 6. supr. de Medicis & Professoribus*, *lex 10. eod. tit.* Etsi Ammianus Marcellinus *lib. 30. p. 461. 462.* inter vitia eius ponat, *Quod eruditos æmulatione quadam oderat, vt solus videretur bonis artibus eminere, quo vitio etiam Hadrianus exarsit.* Et hæc quidem de ipsomet Valentiniano Sen. Imp. *huius leg.* Auctore, quod primo loco hic moneri è re fuit.

Illud secundo loco obseruandum, *hanc legem* nominatim pertinere ad Vrbem *Romam*, eiúsque Academiam; & scholares seu adolescentes discendi cupiditate seu studiorum gratiâ hoc æuo eò ex omnibus orbis Romani Prouinciis proficiscentes, ac nominatim ex Africa, de quo potissimum est *hæc lex*. Scilicet hoc quoque æuo seu Valentiniani Sen. tempestate & proximis annis, Roma studiorum Nutricula seu Magistra erat, præstantissimísque Professoribus abundabat: cuius causa certatim eò iuuenes commeabant, & quidem ex Africâ, vt modò dixi: cum alioquin Africa ipsa iam olim Nutricula Causidicorum audiret: apud Iuuenalem 1. de quibus etiam Africæ Aduocatis est *lex 46. supr. de Decurionib.* quomodo & in eadem Africâ, & Karthagine quidem, liberalium artium scholæ erant, teste Augustino, *lib. 5. Confess. cap. 8.* & Saluiano Massilienſi, *lib. 7. p. 241.* Neque ex Africâ tantùm, verùm etiam ex Gallia, aliísque Prouinciis iuuentus studiorum gratiâ Romam certatim confluebat, & id quidem IVRIS potissimùm & Eloquentiæ addiscendæ gratiâ. Vtrumque discimus ex Symmacho: de Iuris scientia est *epist. 74. lib. 5.* de Eloquentia est *lib. 8. epist. 68.* vbi ideò Romam, *Latiaris facundiæ domicilium* vocat. Sic & Claudianus, *Panegyr. 3. in laud. Stiliconis:* Romam vocat *Armorum LEGVMQVE parentem, quæ primi dedit cunabula IVRIS:* & Panegyrico in *Conss. Olybrij, & Probini* 127. Eandem *legum genitricem* vocat: v. & quæ noto ad *l. 2. supr. de feriis.* Idque etiam comprobat Hieronymus Rustici exemplo, ad eum ipsum scribens *tom. 1. fol. 20. Audio te habere matrem religiosam multorum annorum viduam, quæ aluit, quæ erudiuit infantem, ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, vt vbertatem Gallici, nitorémque sermonis granitas Romana condiret.* Rutilius quoque Numatianus *Itinerarij sui lib. 1. v. 207.* de Palladio quodam Gallo agens.

Facundus iuuenis, Gallorum nuper ab aruis
Missus Romani discere IVRA fori.

Augustinus, *lib. 6. Confess. cap. 8. Romam processerat, vt IVS disceret.* Sidonius quoque Apollinaris *lib. 1. epist. 6. Romam, domicilium LEGVM* vocat. Ennodius de Pomerio quodam Arelatensi, *Et latiaris vndæ venam alumnus Rhodani perquirebat.* Cassiodorus non *vno loco* id ipsum inculcat, *1. variarum 39. & 4. variar. 6.* vbi *fœcundam Eloquentiæ Matrem* vocat. Idem testatur *8. var. 12.* æuo suo vulgo iactatum, Literas Latinas Romæ non etiam alibi addiscendas. Quod & ipsum iam olim nonnulli contendebant: v. Ciceronem *in diuinat.* Paulum & Eustochium apud *Hieronymum.* Hinc adeò quoque Gothorum Reges, tanto post, magnam ibidem scholarum & Magistrorum curam gessêre: & in his quidem Athalaricus apud Cassiodorum *9. variar. 21.* vid. & *10. var. 7.* Constantinus *in vita S. Germani, cap. 1.* Atque *vt in eum perfectio literarum plena confluaret, post Auditoria Gallicana,*

BIU Cujas

Gallicana, intra Vrbem Romam IVRIS ſcientiam plenitudini perfectionis adiecit. Et hæc quidem ita quoque de Academia,ac nominatim IVRIS, Vrbis Romæ. De quâ & illud præmonendum, hoc tempore Romam, antea virtutum omnium matrem, vitiis luxúque diffluxiſſe, velut indultâ ibi licentiâ vitiis: inter alia, intempeſtiuis conuiuiis, conſortiis aleatorum, meretricum, ganeonum,immodico in ſpectacula ſtudio: de quo Ammianus Marcellinus, non vno exceſſu, *lib.*14.& 28. Quò ideo pertinẽt quamplurima ex iis quæ mox ſubiicientur *hâc leg.* Sequitur igitur, nunc de ipsâ Valentiniani conſtitutione videamus: cuius hic ſcopus eſt, vt adoleſcentes Romam diſcendi cauſa miſſi hoc vnum ſeriò agerent, ínque literarum ſtudiis proficerent, neque ad licentiam abriperentur, de quâ modo dixi. Ea præſertim ætate, quæ maxima cuſtodia eget: de quo ex Cicerone & Polybio poſtea, præſertim in Vrbe Roma,vbi magna tandem licentia: vt ita per hos vtilitati publicæ ſpeíque ſimul eorum conſuleretur. In id verò Valentinianus Vndecim cautiones ſeu canones,leges, ſic vt dicam ACADEMICAS præſtituit: quibus accuratiores vix fingi figíque poſſunt.

Prima hæc eſt, quod venturos ad Vrbem Romam ſcholares, *Copiam* veniendi ſeu *Commeatum* accipere velit à Iudicibus ſeu Rectoribus Prouinciarum,in quibus conſiſtunt: Atque in id *Literas* ab his συστατικὰς ἀπολυτικὰς accipere iubeat, quibus contineantur hæc tria: *Patria* eorum, *Natale*, quibus ſcilicet parentibus editi ſint. Denique *merita*, id eſt, dignitas parentum & generis. Quod quidem epiſtolarum ſeu literarum ἀπολυτικῶν genus ſcholaribus ad Academiam Romanam proficiſcentibus dari ſolitarum, notandum eſt, præter alias ἀπολυτικῶν ſeu dimiſſoriarum ſpecies: Eiúſque ſimul continentia notanda:eo ſcilicet fine, de quo *extremâ legis parte.*

Secunda lex Academica hæc eſt, quod Valentinianus iubeat, ſtudioſos Adoleſcentes, vbi Romam venerint, eas Literas dimiſſorias ἀπολυτικὰς ad *Magiſtrum Cenſus* deferre. Nempe & aliàs Magiſtri cenſus, eorúmque Officialium ſeu Cenſualium Romæ muneris id inter alia erat, vt honeſtatis publicæ cuſtodes eſſent: quod etiam patet ex *l.*1. *in fine, infr. de habitu quo vti oport. intra vrbem.* Quare & peregrinorum qui ad Vrbem Romam accederent ſollicitudinem geſsêre, vti honeſtè ibi ſeſe gererent: Quod tota hæc *lex* de Studioſis nominatim teſtatur. Hoc, inquam, Magiſtri cenſus & Cenſualium officium in Vrbe inter alia erat: de quibus alioquin Vrbicis Cenſualibus agitur, *l.*13.14.26.27. *ſupr. de Prætorib. l.*4.*de teſtam. l.*5.*de Princip. Agent.* apud Symmachum *lib.*4. *epiſt.*8. *lib.*10. *epiſt.*36. Capitolinum *in Gordiano Seniore.*

Tertia lex Academica hæc eſt, quod Valentinianus ſtudioſos Romam commeantes *Profiteri* ſtatim iubeat *in introitu*, proculdubio apud eundem Magiſtrum cenſus, ſeu apud Cenſuales, quibuſnam ſtudiis operam nauaturi venerint? num Eloquentiæ videlicet Romanæ, vel Græcæ? num profundiori alícui ſcientiæ, putà Philoſophiæ, aut IVRI: hæc enim ſtudia,vt antea oſtendimus, ſicut in nouâ Vrbe Româ, Conſtantinopoli (de quo *l.*3. *infr. hoc eod.tit.*) ita & in Veteri Româ colebantur, docebantúrque. Atque hæc quidem velut *Immatriculationis* ſpecies quædam erat, quæ in Academiis hodie obtinet.

Quarta lex Academica hæc eſt, quod Valentinianus *Hoſpitia* ſtudioſorum ſeu ſcholarium Cenſualibus, de quibus *ſuprà*, quíque vnà cum Magiſtro cenſus ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis erant,(vt præter *hanc leg.* integram,ac nominatim *verſ. verùm*, docet vel *Notitia Imperij:*) nota eſſe velit: quò videlicet ij non ſinant ſcholares iis hoſpitiis vti, quibus à propoſito vel ab honeſtate abducantur: imò,vt diſertè hîc dicitur, quò *ei rei impertiant curam, quam ſe adſeruerint expetiiſſe:* id eſt, vt id agant ſtudeántque ſcholares,cuius cauſâ Romam miſſi ſunt ſeu venerunt:Non verò in locis Ædilem metuentibus,& damni conciliabulis hoſpitium figant. Atque id *ſolliciuè* Cenſuales agere iubentur,velut in vrbe omnis licentiæ,pro magnitudine videlicet Vrbis: vbi ſi hoſpitium moratum non ſit, fruſtra lubricam ætatem cohibeas, fruſtra ad ſtudia adigas, fruſtrà ad frugem perducas.

Quinta lex, ſuperiori haud abſimilis,eſt: quod eoſdem Cenſuales *Conſortiis* & *Conuerſationi* ſcholarium inuigilare iubet: ne videlicet ad praua abducantur,& prauas *conſociationes*, quas Valentinianus *criminibus proximas putare ſeſe* ait. Rectè omninò:cui ſimiles ſententiæ plures paſſim occurrunt, quibus inculcatur, ἀγαθοῖς ὁμιλεῖν oporteret: quò pertinet etiam Menandri locus apud D. Paulum, φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί: illud eiuſdem & κακοῖς ὁμιλῶν, κἀγὼ δοκῶν κακὸς: vt omittam alia,& in his Xenophontis *lib.*2.ἀπομνημ. & Theognidis *v.*35. Baſilij item, & Cyrilli. Id verò vt in commune verum eſt & notiſſimum, ita in adoleſcentibus potiſſimum: Quò pertinet illud Plauti *Trinummo:* vbi adoleſcens ita de ſe:

Iſthoc ego mihi ſemper habui ætati tegumentum meæ,
Ne penetrarem me vſquam, vbi eſſet damni conciliabulum.

Vide & Moſtellaniam *Actu* 1. *ſc.*1. *v.*20. ac omnium maximè Romæ, vbi tot damni conciliabula erant, tot turpes, inhoneſtæ conſociationes, de quibus in partem díxi ad *l.cùm vir, ſupr. ad leg. Iul. de adulteriis.*

Sexta lex Academica hæc Scholaribus Romæ, eorúmque conuerſatíoni à Valentiniano Imp. figitur,ne *Spectacula* frequentiùs adeant. Immoderatum ſcilicet ſpectaculorum ſtudium omnibus qui grauioribus ſtudiis vel officiis incumbebant, vitio maximè datum: veluti Eccleſiaſtici, de quo videndi ſunt *canones Eccleſiaſtici:* Iudicibus item, ſeu Rectoribus Prouinciarum, *l.*2. *ſupr. de officio Rectoris Prouinciæ:* & *l.*1. 2. 3. *infr. de ſpectaculis:* Libanius *Oratione* quam edidi περὶ τῶν ἀστρολόγων *p.*62.63. Gregorius Nazianzenus *epiſt.*74. *vel* 71. Militibus item, de quo vid. Chryſoſtomi locum *homilia* 14. *in Timoth.*1. *cap.*5. in ἠθικῶ. His adde ex *hâc leg.* ſtudioſos.Quo tamen ſtudio ſicut Vrbs Roma in commune ardebat, ita & ipſemet ille Olybrius P. V. cui hæc conſtitutio inſcribitur, exarſit:quem ideò Ammianus Marcellinus,*lib.*28. *p.*396. ſcribit, citeriorem vitam pene omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoréſque, etſi nec veritos, nec inceſtos, peregiſſe. *Studioſi* igitur itidem ab immodico ſpectaculorum ſtudio *hâc leg.* reuocantur. Prona quippe hæc, ſi quæ alia, morum corruptela,atque à ſtudiis abducendi materies δεινὸν πρᾶγμα καταδυλύσασθαι τὸν νέον. Quò, vt & ad ſequentem mox *legem* pertinet protrepticon Petronij *cap.*4. ad ſcholaſticos adoleſcentes,iuuenes ſtudioſos.

Artis ſeuerè ſi quis amat effectus,
Mentémque magnis applicat; prius morem
Frugalitatis lege polleat exactâ,
Nec curet alto Regiam trucem vultu,
Cliénſque COENAS impotentium captet:
Nec PERDITIS addictus, obruat VINO
Mentis calorem:néve PLAVSOR IN SCENA
Sedeat

BIU Cujas

Sedeat redemptus HISTRIONIÆ ADDICTVS.

Hinc adeò Libanius quoque in Codice Regio, *epistola ad Andronicũ* 170. Bassum ex Phœnicia studiosum eo commendat, quod ὕπνου φύγων καὶ θεαμάτων ἡδονὰς βλαβερὰς vnicè studiis & sedulò incubuerit. Idque ipsum prædicat & de Faustino *ep. ad Italicianum* 574. & de se ipso adolescente *de vita sua*, *p.* 3.

Septima lex Academica hæc conuersationi pariter studiosorum Romæ ponitur, ne *Conuiuia intempestiua* vulgo adpetant, seu commessentur. *Intempestiua* conuiuia sunt siue frequentia, cum δεῖπνα δείπνοις συμφέρουσι); siue extra tempus, ídque siue quia in noctem intempestiuam producuntur, trahuntur, vbi *nox paterâ ducitur, donec Iniiciat radios in mea vina dies*, vt Propertius, *lib.* 4. *epist.* 6. canit: & in lucem producta, vt Martialis *lib.* 1. *epist.* 29. Claudianus *lib.* 2. *in Eutrop.* vsque ad diurnam stellam crastinam vt Plautus *Menæch. Act.* 1. *sc.* 2. ἔωθεν Luciano in θεῶν Ἐκκλησία & δίκης πρίσει, quæ & ipsa Intempestiua: non minus enim intempestiuum est, quod ante statum tempus & præmaturum, quàm quod vltra tempus trahitur: siue quia de die à primo diei, vel multo die ante horam solitam, contra Maiorum disciplinam: quæ *de die* conuiuia Curtio *lib.* 5. *cap.* 7. *num.* 4. dicuntur. Quintil. *declam.* 260. vbi de adolescente corrupto, *Cum sodalibus iniit paulò tempestiuiora conuiuia.* Quorum postrema etiam *conuiuia tempestiua*, *cœna tempestiua*, apud alios dicuntur, quia scilicet tempori, maturè, de tempore, ἔωθεν præmatura, atque ideo in vitio (nisi vbi officium aliquod veluti nuptiale intercederet, vel simile:) de quo multa V. C. Lipsius *ad* 14. *Annal. Taciti*, contra Turnebum 6. *Adu.* 16. & Manutium *de quæsitis per epistolam*: 1. *epist.* 16. Græcis δεῖπνον istud ἔνωρον ἐνωρότερον *temporius*, vel ἐνωρέστερον τῆς κατεστραμμένης καιρῆς, vel ἐνωρέστερον, Græci etiam dicunt ἐν ὥρᾳ, *de bonne heure*. De quo Cassaubonus 4. *animad. in Athen. cap.* 9. quod πρὸ ἀσότων erat. Cicero pro Muræna. *Amœni loci, tempestiui conuiuij* (alij Codices habent *intempestiui*:) *multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Alcæus hanc ἀσωλίαν notauit hisce, πίνωμεν, δάλυλε ἡμέρα, sic & apud Chrysostomum *homilia* 6. *in cap.* 1. *Genes. in fin.* σύλλογοι ἄκαιροι, & ἱπποδρομίαι, iunguntur. Contra, in laude apud Persium *Satyra* 5. *primas* tantum *epulis decerpere noctes.* Intempestiua alioquin propriè nocturna, seu in multam noctem. Quem morem à Studiosis Athenis vsurpatum sub Constantini M. extremis carpit Libanius *de vitâ suâ*, *p.* 8. 9. quo loco suam Athenis (studiis operantis) moram, suúmque ab illis animum auersum describit. *Intempestiua* tandem conuiuia tertio quoque significatu dicuntur, quæ tempori rebúsque gerendis, rerúmque siue publicarum, siue priuatarum statui non conueniunt, siue die siue nocte: vt apud Suetonium, *in vitâ Caligulæ*, *c.* 45. Curtium, *lib.* 6. *cap.* 2. *v.* 2. Tempestiui contra conuiuij mentio fit apud Apuleium, *in Apologia*, *p.* 255. quod scilicet suo statóque & solemni tempore agitatur.

Octaua lex Academica hæc scholaribus à Valentiniano ponitur, quod iubeat, studiosum, qui *Indignè* sese in vrbe *gereret*, verberibus publicè affici, vrbéque pelli, nauigióque impositum domum in Africam, in specie *huius leg.* remitti. Quod quidem potissimum ostendere videtur, quanta fuerit tum Romæ seu in Academia Romana Adolescentum & Scholarium hâc tempestate licentia seu corruptela, quam grauiter adeò coërceri oportuerit, si *indignè* sese gererent: quibus verbis non leue aliquod peccatum indicatur, verùm indigna planè studioso vita. Quod de Adolescentibus *nauigio imponendis*, hîc additur, haud absimilis prorsus mos, etsi fine dispari, quo delatores olim vrbe pulsi, nauigióque impositi; de quo Martialis, & Plinius *Panegyrico*. Et hactenus quidem *leges*, quibus, pœnarum etiam metu adolescentes seu studiosi in officio habiti, modestiáque eorum & diligentia circa studia Romæ cohibita.

Nona nunc lex sequitur Academica, de SPATIO seu *Tempore* studiis præstituto Romæ. Valentinianus Imp. scilicet studiosis seu scholaribus ad vicesimum ætatis annum vsque Romæ commorandi studiorum causa, atque adeò studiis incumbendi potestatem facit. Vicesimus scilicet iam olim annus meta fuit finísque studiorum: vt & institutionis in commune, quod docet quoque *lex* 3. *§.* 5. *π. vbi pupillus educari.* Aliquando & alicubi fuit vigesimus quintus tempore Diocletiani & Maximiani, vt docet *lex* 1. & 2. *Cod. Iust. qui ætate vel professione se excus.* E quibus *lex* 1. singularis admodum hîc sterni meretur.

Impp. Diocletianus & Maximianus AA. Seuerino & aliis scholaribus Arabiæ.

Cùm vos adfirmetis, liberalibus studiis operam dare, maximè circa IVRIS *professionem, consistendo in ciuitate Berytiorum Prouinciæ Phœniciæ, prouidendo vtilitati publicæ & spei vestræ, decernimus, vt singuli vsque ad vicesimum quintum annum ætatis suæ studiis non auocentur.* De Berytiensi equidem Iuris Academia celebertima alibi dixi plenè: at nunc notandum, eam *legem* inscribi *scholaribus Arabiæ*; hi scilicet è vicina Arabia & contermina, Iuris studij ergo Berytum passim commeabant: Qui quidem ipsi Scholares Arabiæ velut sub certo Corpore, schola, πληρώματι egisse videri possint, vt in nonnullis hodie Academiis Scholares in nationes & Prouincias distinguuntur. Ad idem studiorum spatium seu tempus pertinet quoque Alexandri Seueri Imperatoris *lex* 2. *Cod. de incolis*: vbi dicitur, nec ipsos qui studiorum causâ aliquo loco morantur, veluti in splendidissima ciuitate Laodicenorum, domicilium ibi habere credi, nisi *decem annis transactis* eo loco sibi sedes constituerint, secundum epistolam D. Hadriani. Nempe olim à duodecimo fermè anno ad 14. vsque pueri studiis liberalibus imbuebantur, id est, Grammaticos & Geometras adibant, teste Ægineta περὶ διαίτης ὑπνίων *lib.* 1. *cap.* 14. & *l.* 21. *§. vltim. π. de ann. leg.* inde post decimumquartum ætatis annum ad scholas seu Academias mittebantur, Maioribus scientiis imbuendi: putà Eloquentiæ, Philosophiæ, Mathematicæ, IVRISQVE: Quò pertinet omninò Pauli Æginetæ consilium *d. lib.* 1. *cap.* 14. cuius verba aliáque plura retuli ad *l.* 1. *supr. de excusat. artif.* Quinquennium proinde studiis sufficere visum; Quinquennium scilicet quod est à tyrocinio ac sumpta virili toga ad annum vsque vicesimum. Quo temporis spatio maxima custodia adolescentes indigent teste Cicerone *pro M. Celio.* Idémque ait Polybius *lib.* 6. ἡ ἐφηβεία χαυὼν ὧν ὀρθῆς βίου καὶ ὑγιοῦς. Eodémque pertinet quod idem scribit in Excerptis Vales. *p.* 153. quò spectat & *lex* 3. *§. pen. π. vbi pupillus educ.* Ad vicesimum igitur ætatis annum vsque studiosis in Academiâ Romana studendi licentia à Valentiniano Imp. *hâc leg.* tribuitur. Et quia sufficere id tempus ad cursum studiorum, vt loquuntur, absoluendum, visum; & ne studiorum obtentu diutius patriæ munera defugerent: quò *hac* quoque *lex* respicit, & *d. l.* 1. 2. *Cod. qui ætate, vel profess.* & *d. l.* 2. *Cod. de incolis.* Huic verò simile quid de scholiaritatis

priuilegio,

BIU Cujas

priuilegio, vide apud Paponium *Placitorum lib.5. tit. vltim. arreſto* 1. Cæterùm quod legitimum ſtudiorum tempus attinet: Iuris quoque ſtudio quinquennium à Iuſtiniano fixum *proœmio Digeſtorum*: Quod etiam Salmanticæ ſtatutum memorant: Iure Pontificio, Theologiæ quinquennium itidem, *cap vlt. de Magiſtr.* iuri verò Pontificio ſeptennium, *c. ex eo, de elect. in 6.* Neque mirum, *hâc* Valentiniani *leg.* ſtudiorum curſui abſoluendo viceſimum ætatis annum poni, quia iuuentus Romana ancillaribus iam artibus domi ab ineunte ætate affatim inſtructa, maioribus diſciplinis addiſcendis ad Academias mittebatur, cùm ad primores artes illas probè adſequendas multo tempore magnóque hodie labore & moroſitate opus eſt. Vt proinde hodie non ſtatim viceſimus annus ſtudiis abſoluendis poni debéat *huius leg.* argumento.

Decima lex Academica hæc à Valentiniano ponitur, quod iubeatur Præfectus Vrbis Romę commonere Officium Cenſuale, (quod ſub diſpoſitione Præfecti Vrbis erat,) ſeu Cenſuales illos ipſos, qui *ſuprà* iuſſi ſunt ſcholaribus inuigilare, ſiue in ipſo ad Vrbem Romam aduentu, ſiue in hoſpitandis iis, ſiue in officio continendis, ne ſuperiora perfunctoriè fortaſsè curentur, *brenibus* ſuis, ſeu *Matricula*, ſic vt dicam, ſtudioſorum nomina adnotare per ſingulos menſes, Quinam ſtudioſi vel vnde venerint? quinam pro ratione temporis, Romæ ſcilicet exacti, domum remittendi ſint: Poſtremum iſtud ſcilicet ne diuturniorem moram Romæ peragerent, quàm tempus legitimum quod dixi ferret. Sub hac tamen exceptione; *Exceptis his*, inquit, *qui Corporatorum ſunt oneribus adiuncti*, id eſt, exceptis iis Iuuenibus Scholaribus, qui cum ſtudiorum cauſa Romæ agerent, eo tempore Corpori alicui Vrbis Romæ ſociati fuerunt. Peregrini ſcilicet Romæ agentes corporatis adnecti potuerunt ſæpéque ſoliti: vt præter *hanc legem* docet quoque *lex vnic. de Equeſtri dignitate*: vid. & quæ noto ad *l. vnic. de Mancipibus*: docet & Ambroſius *lib.3.officior. c.7.* vbi inter peregrinos ob famem Vrbe Romæ eiectos, etiam Corporatos memorat: vid. & Nouellam Valent. inter Theodoſianas *de Pantapolis* 43. Et in his quidem Scholares, qui inde iam incolæ, vt in ſp. *d.l.2. Cod. de incolis*: & Corporati. Ratio huius exceptionis hæc eſt, quod cùm ordinariè Studioſi vltra legitimum tempus Romæ morari non poſſint, ne diutiùs his patria defraudetur, muneráque adeò publica illi declinent, certè aliorum ciuitatum vtilitatem communi patriæ, Romæ inquam, pro reuerentia Vrbis æternæ, vt loquitur idem Valentinianus, *l.1. eo tit.* in honorem æternæ vrbis, *l.3.* cedere æquum ſit: cuius intereſt Corporatis eam augeri, qui videlicet neceſſitatibus publicis ibi conſulerent. Atque hoc inter cætera priuilegium notandum eſt, vt Vrbis Romæ, ita & Corporatorum eius vrbis: de quibus alioquin priuilegiis Corporatorum eſt *titulus* 2. peculiaris *ſuprà*, hoc ipſo *libro*. Neque mirum ſtudiis quoque imbutos Corporatorum Corpori ſeſe ſociaſſe; nam & quædam proculdubio Corpora erant, in quibus literarum peritia deſiderabatur.

Poſtrema lex Academica iſthæc ponitur à Valentiniano, ac velut omnium *legum Academicarum* clauſula, quod iubeat, hos ipſos *Breues* ſeu ſtudioſorum Matriculam ad ſcrinia ſua, ſeu ad *ſe Principem mitti*: non quidem ſingulis menſibus, ſed ſingulis annis: Studioſorum inquam, qui Romæ ſtudiis operarentur, vel operati domum remitterentur, remittendíve eſſent: Vt ita, quæ ratio hîc expreſsè additur; *Meritis ſingulorum inſtitutionibúſque compertis, vtrum quandoque futuri ſibi* Principi *ſint neceſſarij*, publicéque adeò vtiles, *iudicare ipſe poſſit*. Quod quidem egregium Valentiniani inſtitutum eſt, & laude cumprimis dignum. Cui geminum eſt Valentis inſtitutum hoc ipſo tempore, quem Themiſtius ait, iuuenum animos, ad ſtudia plurimùm inflammaſſe: ἠρέθισε, inquit, τας ψυχας ἐπι νεῶν ὁπὶ τὰς λόγυς. Huic ſanè proximè accedit, quod Iuſtinianus præfatione Inſtitutionibus præmiſſa ad cupidam Legum iuuentutem ſcribit: *Summâ itaque ope & alacri ſtudio has leges noſtras accipite, & voſmet-ipſos ſic eruditos oſtendite, vt SPES vos pulcherrima foueat toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram REMPVBLICAM in partibus eius vobis credendam gubernari.* Sic igitur Valentinianus vtilitati publicæ ſimul & SPEI ſcholarium conſultum voluit: vt in ſp. quoque *d. l.1. Cod. qui ætate vel profeſſione*, conſulitur. Quibus adde & ſimilia ex conſtitutione ad Anteceſſores §.6. & 11. *ſeu vltim.* Quomodo & eidem *ſpei* alia adhuc ratione Conſtantium conſuluiſſe Auctor eſt Eumenius *Orat. pro ſcholis inſtaurandis, cap.5.* Et verò non vltima hæc Principis laus & virtus eſt, non modò vt iuuenum indoli conſultum velit, ídque agere vt ingenuis artibus erudiantur, verùm & eorum merita noſſe: vnde poſtea ſuo tempore eos in partem curarum adſciſcere, Reíque publicæ admouere poſſit. Hâc igitur de cauſa Valentinianus ad ſe Principem de ſtudioſis referri voluit. Certè Iulianus Apaſtata quoque, de Magiſtris ſtudiorum Doctoribúſque qui iudicio Ordinis, id eſt, Curiæ, probati fuiſſent, ad ſe referri voluit, hâc equidem ratione prælata, vt altiore quodam honore ſuo iudicio ad ſtudia ciuitatum accederent, *l.5. infr. & Cod. Inſtin. l.7. de Mediçis & Profeſſoribus*: verùm ſecretior illi adhuc cauſa quædam fuit: de quâ ad *eam leg.* Et quid ſi Valentiniano quoque *hâc ipsâ lege* ſecretior cauſa fuit, vt ita ſcilicet Chriſtianos potiſſimùm & Chriſtianorum ſobolem, qui ſtudiis operam dediſſent, ſibi Reíque publicæ admoueret? Quod non adeò puto: nam *Olybrius* ipſe P. V. cui *hæc lex* inſcribitur, paganus erat. Et quid ſi etiam arcano quodam politico Valentinianus id ita conſtituit, vt ita noſſet quænam pubes velut Prouinciarum obſes Romæ ageret? Sed nos rationi, quam Valentinianus ipſe reddit acquieſcamus. Atque illud, vt eò nunc redeam, imprimis notemus, *Sexennium* fermè ſtudio & quidem IVRIS in Academia Romanâ *hâc* Valentiniani *conſtitutione* præſtitui, prouidáque ſanctione; his inquam qui SEDVLO operam profeſſionibus nauarent, quíque legitimo ſpatio decurſo, Reipublicæ neceſſarij eſſe poſſent.

Ad hoc exemplum, vos, penes quos Imperium eſt, ſalúſque publica curæ eſſe debet, hodie prouocamus. Eia qui iuuentutis veſtræ indoli conſultum cupitis, qui adoleſcentum ſpei, quíque adeò Rempublicam ſaluam vultis, ſimilem curam capeſſite, Annuariámque hodie ſtudiis ac nominatim Iuriſprudentiæ, legem figite, à quâ Iuuenes in forum, vel ad rerum actum, aut Tribunalia mitti rectè poſſint.

BIU Cujas

¶ *De* Antiqvariis, *& de* Cvstodibvs *Bibliothecæ Constantinopol. Valentis lex.*

11. * Idem AAA. Clearcho P. V."

Antiqvarios, ad Bibliothecæ" codices componendos, vel pro vetustate reparandos, quatuor Græcos, & tres Latinos, scribendi peritos, legi" iubemus; quibus de caducis popularibus (& ipsi etenim videntur è populo) conpetentes inpertiantur annonæ: Ad eiusdem Bibliothecæ custodiam Condicionalibus & requirendis & protinus adponendis." Dat. VIII. Id. Maij, Modesto & Arintheo coss. [372.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungendæ autem ei *lex* 20. *supr. de Praetoribus*: & emendato die, *lex* 7. *infr. de annonis ciuicis.*

"Constantinopol. Meminit huius *Clearchi* P.V. Constantinop. Socrates *lib.*4. *cap.*8. & Hieronymus *Chronico*, Ann. 374. vid. *Prosopogr.*

"Constantinopolitanæ: de qua mox.

"à te P.V.

"*Adponendi* vox propria de Custode: vid. Martial. *lib.*1. *epist.*74. Sueton. *Tiberio*, *c.*22. & *Claudio*, *c.*2.

COMMENTARIVS.

Valentis hæc constitutio est: quâ Bibliothecæ Constantinopolitanæ consulit Anno D.372. partim codicibus eius componendis, vel pro vetustate reparandis; partim ad eius Custodiam. Scilicet, ad prius illud *Antiquarios* septem, putà quatuor Græcos, tres Latinos, scribendi peritos eligi, Iísque annonas competentes de caducis popularibus præberi: Ad istud verò custodes conditionales requiri, protinúsque adponi iubet. Quæ quidem *lex* pars est prolixioris *Valentiacæ* constitutionis, ad *Clearchum P.V.* emissâ: quâ Valens Imp. in vniuersum populi Constantinopolitani commodis consultum iuit: & quidem in tribus, 1. oblectationibus inquam populi, quò pertinet *lex* 20. *supr. de Praetoribus:* 2. Annonæ populari, quò spectat *lex* 7. *infr. de Annonis Ciuicis*, & in partem *hæc* ipsa quoque: denique vtilitati populi ex Bibliothecâ, quò potissimum pertinet *hæc lex:* cui proinde duæ illæ velut vnius & eiusdem constitutionis partes coassandæ veniunt. Nunc de *huius leg.* sententiâ, quæ vt dixi est de Bibliothecis. De Bibliothecis Vrbis Romæ non est hîc agendi locus: De Constantinopolitanâ, quò *hæc lex* pertinet tantum videndum est. Eam primùm publicare cœpit *Constantius Imp.* ante annos viginti fermè, circa Annum D.354. Quo nomine Constantium multis laudat Themistius *Oratione* 13. quæ habita est eo Anno 354. à *pag.*305. *ad* 309. vbi etiam addit (quod *huic leg.* proximum est) ei operi *Curatorem* à Constantio præfectum, cui annonam & impendia dederit, ἡ τάξει τῷ ἄρχοντι ὁπόσα τῷ ἔργῳ, ἢ ὁπόσα δίδωσι τὴν χορηγίαν τῷ διατρίβοντι, sub quo tamen alij Librarij fuerint. Ita quidem Constantius inter initia huius Bibliothecæ excitandæ: Atenim auctâ iam in immensum Bibliothecâ, Valens septem ei præficit *hâc leg. Antiquarios:* nempe, vt ipse Antiquarios describit, qui codicibus componendis, vel pro vetustate reparandis vacarent. *Antiquarius* in Glossis est ἀρχαιογράφος, καλλιγράφος. Horum frequens mentio apud Veteres. Ausonius, *epist.* ad Probum PP. *Oblatâ per Antiquarios morâ.* Hieronymus ad Florentium, *tomo* 1. *fol.*23. *Habeo alumnos qui Antiquariæ rei seruiunt.* Augustinus *de verbis Domini, sermone* 44. *Quemadmodum qui videt literas in Codice optimè scripto, & non nouit legere laudat Antiquarij manum, admirans apicum pulchritudinem.* Adde Sidonium *lib.*9. *ep.*16. Cassiodorum *diuinar. lect. cap.*15. & 30. (vbi scitè Antiquarios describit:) Historiæ Tripartitæ *lib.*2. *cap.*16. Gregorium 1. *Registr.*4. sunt qui hos Ἀρχαιώτας dici putant *l.*18. §.10. π. *de muneribus.* Sed malè. Isidorus quoque ait, Librarium nota & vetera scripsisse: Antiquarium, qui tantummodo vetera, vnde & nomen sumpserit. Id quod verum esse *hæc lex* ostendit: *Antiquarios*, inquit, *ad Bibliothecæ Codices componendos, vel pro vetustate reparandos, scribendi peritos.* Themistius, *d. loco*, ita describit, οἱ ἱκανοὶ, εἰσὶ τὸν νῦν μετοικίζειν ἐκ παλαιᾶς σκήνης ἐπλετικότας εἰς αὐτιπαγές τε καὶ νεουργὸν, id est, *qui ea facultate præditi sunt, vt mentem ex antiquo & vniuerso tabernaculo in recens ac nuper fabricatum transferant.* Et vt paulò ante dixit, qui animas sapientum ex sepulchris in lucem reuocant, τὰς ψυχὰς αὐτὰς ἐκ σωφρόνων ἀνακαλεῖ, καὶ ἀνίστησιν ἐκ τῆς τάφου. Proximo sensu *Antiquarij* dicti, qui intermortua atque ab vsu remota verba vsurpant. Iuuenalis *Satyra* 6.

Ignotósque mihi tenet Antiquaria versus.

De Antiquorum cæteroquin Codicum collatione dixi ad *l. vnic. supr. de responsis Prudentum.* Memorantur & Antiquarij quatuor in scrinio memoriæ, Leonis *l.*10. *Cod. de proxim. sacrorum scriniorum:* quos cum his confundunt Viri docti: qui scilicet adnotationes Principis & veteres preces in scrinio memoriæ tractabant.

¶ De his igitur Bibliothecæ Constantinopolitanæ Antiquariis à Valente duo *hâc leg.* constituuntur. Primò quidem *Numerus* eorum definitur: nempe, Antiquarios quatuor Græcos, tres Latinos Bibliothecæ Constantinopolitanæ adponi iubet: & sic septem in vniuersum. Vbi obseruandum, maiore numero Græcos ordinari, vtpote in Græcâ regione; & in quam Græcorum cummaximè scripta coaceruarentur: de quo & Themistius, *d. loco.* Pari ratione Theodosius Iun. plures in Academiâ Constantinopolitanâ Sophistas esse voluit, quàm Oratores, *l. vltim. prox.* Secundò, *Annonas* his Antiquariis præberi iubet Valens de caducis popularibus: additâ ratione: *& ipsi etenim videntur è populo.* Popularia seu populares annonæ sunt,

BIU Cujas

ſunt, veluti panes, cæteráque quæ de publico, populo ſiue Conſtantinopoli ſiue in Vrbe Româ diſtribuebantur: de quibus erit *infr. tit. de annonis ciuicis.* Quæ & commoda popularia dicuntur, *l.3. ſupr. tributa in ipſis ſpecieb.* commoda populi, *l.3. infr. de Canone frum. V. R. l.8. ſupr. de Medicis.* Nempe Annonæ, quæ Conſtantinopoli nominatim præbebatur, tres ſpecies erant: aliæ Palatinæ, quæ Palatinis: Militares, quæ Militaribus: populares, quæ populo ſeu popularibus dabantur: vt docet *lex 7. infr. de annonis ciuicis,* quæ *huic leg.* vt iam notaui, coaſſanda venit, vnà cum *l.7. ſupr. de Prætoribus:* De quibus popularibus annonis Conſtantinopoli videndus quoque Sozomenus, *lib.3. cap.6.* Cæterùm hæ annonæ, & populares quidem certis caſibus *caducæ* fiebant, (vnde & *caduci panes* in eiuſdem Valentis conſtitutione, *l.1. infr. de annonis ciuicis*, vbi dicam:) id eſt, deberi deſinebant, atque adeò fiſci viribus vindicabantur, & in horreorum condita recidebant & reſidebant, vt docent diſertè *d. l.1. & 7.* Ex his igitur popularibus annonis caducis, annonas Antiquariis præberi iubet Valens *hâc leg.* ratione additâ, *& ipſi etenim Antiquarij è populo videntur*, id eſt ſunt: neque enim aut Palatini, aut Militares erant: verùm è populo: *du tiers Eſtat.* Popularis ſcilicet annona caduca populari rectè Antiquario cedit, vt in commune ſui cuiuſque Ordinis annonas cuique Ordini ſeruari voluit idem Valens Imp. *d. l.7.* quæ vt dixi *huic* coaſſanda eſt. Ergo Antiquariis Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ ex annonis popularibus & quidem caducis annonas aſſignat *hâc leg.* Valens Imp. Et ſic de Antiquariis, quod primum eſt caput.

Secundo capite *Cuſtodiæ* Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ conſulit Valens: Nempe ad Bibliothecæ cuſtodiam Conditionales adponi vult. *Conditionales* ſunt, qui conditione perſonæ ſuæ & officij muneriſque ita adſtricti ſunt, vt & emeritæ conditioni, id eſt, quæſtioni ſeu tormentis ſubiici poſſint. Ergo hoc ſenſu Conditionales Bibliothecæ cuſtodes eſſe vult Valens: quomodo & Auri flatores, *l. vltim. ſupr. de Ponderatoribus:* conditionales Annonarij, Actuarij Numerarij, *l.5. 7. 8. ſupr. de Numerariis:* Conditionales Tabularij, *l.11. Cod. qui potiores in pign.* ſerui quoque quidam Conditionales, *l.5. ſupr. de iure fiſci*, vbi dixi, ſeu *l.7. Cod. eod. tit.*

¶ *De* PROFESSORIBVS *publicis Conſtantinopolitanis: 1. vt his tantum, non aliis, 2. & publicè quidem tantum docere ius ſit: 3. déque certo eorum Numero, Theodoſij Iun.* lex.

III. * Impp. THEOD. & Valentinianus Cæſ....."

VNIVERSOS, qui, vſurpantes ſibi nomina *Magiſtrorum*, in publicis magiſtrationibus" cellulíſque" collectos vndecumque diſcipulos circumferre" conſueuerunt, ab oſtentatione vulgari præcipimus amoueri: Ita vt, ſi qui eorum poſt emiſſos" diuinæ ſanctionis adfatus," quæ prohibemus adque damnamus iterum fortè temptauerit, non ſolùm eius quam meretur infamiæ notam ſubeat, verùm etiam pellendum ſe ex ipsâ, vbi verſatur inlicitè, Vrbe," cognoſcat. ¶ Illos verò, qui intra plurimorum domus eadem exercere priuatim ſtudia conſueuerunt, ſi ipſis tantummodo diſcipulis vacare maluerint, quos intra parietes domeſticos docent, nullâ huiuſmodi interminatione prohibemus. ¶ Sin autem ex eorum numero fuerint, qui videntur" intra Capitolij Auditorium conſtituti, hi omnibus modis priuatarum ædium ſtudia ſibi interdicta eſſe cognoſcant:" Scituri, quòd ſi aduerſum cœleſtia" ſtatuta facientes fuerint deprehenſi, nihil penitùs ex illis priuilegiis conſequentur, quæ his qui in Capitolio tantùm docere præcepti ſunt, meritò deferuntur. ¶ Habeat igitur Auditorium ſpecialiter Noſtrum, in his primùm quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, Oratores quidem tres numero, decem verò Grammaticos: in his etiam, qui facundia Græcitatis" pollere noſcuntur, quinque numero ſint Sophiſtæ, & Grammatici æquè decem. ¶ Et quoniam non his artibus tantùm adoleſcentiam glorioſam" optamus inſtitui, profundiores" quoque ſcientiæ adque doctrinæ memoratis Magiſtris ſociamus auctores." Vnum igitur adiungi ceteris volumus, qui Philoſophiæ arcana rimetur: duos quoque, qui Iuris ac Legum formulas" pandant. ¶ Ita vt vnicuique loca ſpecialiter deputata adſignari faciat Tua Sublimitas:" ne diſcipuli ſibi inuicem poſſint obſtrepere, vel Magiſtri: néve linguarum confuſio permixta, vel vocum, aures quorundam, aut mentes à ſtudio litterarum auertat. Dat. III." Kalend. Mart. Conſtantinop. Theod. v." XI. & Valent. COSS. [425.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungenda autem *huic* eſt *lex vlt. infr. de operibus publicis.* Imò & *lex vnic. ſupr. de Profeſſoribus qui in Vrbe Conſtantinopol. docentes ex lege meruerunt Comitiuam.* Etſi aliqua in Inſcriptione & Subſcriptione diuerſitas intercedat.

" In *Codicis Iuſtinianei* Editionibus omnibus, additum *P. V.* In *d. l. vltim.* apertè additum *Conſtantio P. V.* in *d. l. vnic. Theophilo P. V.* quod Cujacius *huic leg.* in *Codice* inſcripſit, ex ingenio, an ex MS. aliquo? incertum. Certè, & hanc

BIU Cujas

P. V. inscriptam fuisse docent vel extrema illa *huius leg. adsignari faciat Tua Sublimitas*, collata cum *legis* argumento, vtpote, in qua agitur de Professoribus in *Vrbe* Constantinop.

"*Magistrationes* seu Cellulæ, in quibus Magistri docebant: à Magistris *Magistrandi* vox, quod est docere, Spartianus Adriano: *vitam militarem magistrans*. Festus. *Magistrare regere & temperare est: magistrare, moderari: vnde Magistri non solùm Doctores Artium*, &c. *Magistrare experientia* apud Cassianum. Inde *Magistrationes* loca ipsa.

"*Cellulæ*: de his quoque agitur *d. l. vlt. supr. de operib. publ.* quæ huic coniungenda est.

"*Circumferre*, vox agyrtis, circitoribus, periodeutis propria; qui ostentationem vulgarem sectantur.

"hos scilicet.

"*Affatus* diuinæ sanctionis, pro constitutionibus & Rescriptis: vid. *Gloss. Theod.*

"hâc Constantinopolitanâ.

"*videntur constituti*, pro sunt constituti. Ita *d. l. vlt. supr. de operib. publ.* quæ *huic* coniungenda est. *Quæ Septentrionali videntur adhærere porticui*. Et ita passim *hoc Codice*: vid. *Gloss. Theod.*

"*agnoscant*, Cod. Iust.

"*Cœlestia* statuta, id est, Imperialia: vid. *Gloss. Theod.*

"in Capitolio.

"*Gracitas*, pro *Graca Lingua*.

"*Gloriosa* adolescentia, nondum gloriæ compos, sed ad gloriam affectans, grassans.

"*pr. profundioris*. Et ita habet *Cod. Iust.*

"*Auctores*, sunt Magistri, Professores.

"*κυρίαν λέξεις*, *Arcana* Philosophiæ? Iuris *formulæ*.

"loco *formulas*, reposuit hîc Τελβ. *voluntates*, nimiâ superstitione: de quo mox.

"*Præfectum* vrbis alloquitur.

"Ita quoque *d. l. vlt. de oper. publ.* quod Parisiensis Editio omiserat: at *in d. l. vnic.* Idib. Mart.

"id est Valentiniano, quod in *Valente* perperàm mutauit *Editio Parisiensis*.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc *lex* est, non verò Constantini, aut Gratiani, quod nonnulli temerè prodidêre: neque etiam ea Valentiniano Tertio communicanda venit: quod & ipsum tamen quidam tradunt, etsi pro more tum recepto eius quoque nomen *legi* inscribatur. Et est ea (quod secundò notandum) prolixioris Theodosianæ constitutionis pars, de ACADEMIA, vt hodie loquimur, & PROFESSORIBVS Vrbis Constantinopolitanæ: vnde duæ prætereà *leges* supersunt, putà *lex vlt. infr. de operibus publ.* & *l. vnic. supr. de Professoribus qui in Vrbe Constantinop.* quæ proinde huic coassandæ veniunt: etsi aliqua Inscriptionum & Subscriptionum diuersitas intercedat, vt iam in *Notis* monui. Minor sanè in *d. l. vltim.* ibi enim omnia similia sunt; excepto quod *ibi* Inscriptio *Constantij P. V.* nomen præfert, quod *hîc* intercidit. Maior diuersitas in *d. l. vnic.* quia & Inscriptio præfert, *Theophilo P. V.* & Subscriptio, *diem Iduum Mart.* Et liquidum tamen, has tres *leges* inter se coassandas: non argumenti tantùm paritate, verùm etiam quia quædam in iis occurrunt, quæ sese mutuò respiciunt, alteræque ad alteras sese referunt: veluti illa in *d. l. vltim.* SVPRADICTORVM *consessibus*, ad Professores respiciunt, de quibus *hâc leg.* agitur: nam in *illâ l. vltim.* nulla Professorum mentio fit. Item illa in *d. l. vnic. qui in MEMORATO Auditorio Professorum fungantur officio*: ad *hanc* pariter *leg.* apertissimè respiciunt, vbi Auditoriũ exprimitur, in Capitolio videlicet, & ex parte ad *d. l. vltim.* Est item *hæc lex* (quod Tertiò monendum) de Academiâ & Professoribus *Constantinopolitanis*: non verò de Romanæ Vrbis Professoribus, vt perperam nonnulli tradunt, etiam Theatri Rhetorici Author: non item de Berytiensi, vt alij tradidêre, de quo paulò post pleniùs, quod etiam ex *dictis legibus* discimus. Postremò monendum, sicut *tres illæ* quàs memorauí *leges* in commune sunt de Academiâ & de Professoribus Constantinopolitanis, ita singulas continere, quod *suo titulo* sub quo positæ sunt conuenit: scilicet in *d. l. vltim. de operibus publ.* agitur de *Auditorio* Professorum, quod Theodosius Iun. his adsignat, quod duobus locis *hâc leg.* obiter indicatur; in Capitolio nempe Auditorium adsignat, & in eo Capitolio porticuum exedras. *Lex* verò *vnic. supr. de Professoribus*, &c. est de Priuilegiis, déque dignitate Professorum, quorum fit quoque mentio obiter *hâc leg.* ibi enim Comitiuam primi Ordinis Professoribus ibidem nominatis tribuit, & deinceps quoque cæteris qui viginti annis docuerint. Hæc tandem lex nostra seu ἀπόμοιφον hoc ipsum PROFESSIONIS DOCENDIQVE MVNVS, & ad dignitatem Academiæ illius tuendam respicit. Quinque eam in rem constitutis, quot etiam eius capita numerari possunt.

Primo capite vetat Theodosius Iun. Magistros alios extra Professorum publicorum numerum Constantinopoli publicè docere seu profiteri, in publicis magistrationibus cellulísque collectis vndecunque discipulis, id est, scholas publicas habere, quò Iuuentus commeet: *publicas*, id est, quò passim conuenitur, oppositè ad parietes domesticos, (quod vnum his mox permittitur.) Neque eo minùs tamen ἐν γωνίᾳ in angulis artem facere dicti: in quos vid. quæ Anianus 1. *in Epictetum* 29. & *lib.* 2. *cap.* 13. Themistius, *orat.* 3 híque γωνίας ἄξιοι ἄνθρωποι Aristidi. Quod quidem à Theodosio Iun. Academiam Constantinopolitanam bene fundaturo *hâc leg.* constitutum, tuendæ Professorum, publicæque Professionis, seu Academiæ Constantinopolitanæ dignitati: ne alioquin paulatim publici Professores sibi soli in scholis relinquerentur, quod ille dixit, & agyrtæ, circumforanei, docendi munus indebitè vsurpantes, ferrentur, *circumferentes* discipulos vndecunque collectos ostentatione vulgari: vel denique ne studiosi in partes & factiones abirent. Vbi *ostentatio* vulgaris, non est, vt ineptè Glossa, conuersatio cum laicis, verùm sui ostensio apud vulgus sine legitima ordinatione & electione. Et hæc quidem est *huius leg.* hoc capite sententia. Non quod volunt Interpretes, quasi Imperator velit, Professores, non debere pomposè docere, ostendentes suam in populis linguam, vt loquuntur, vt inde vulgi gloriam quærant. Non etiam quod tradidit Auctor Theatri Rhetorici *lib.* 4. *cap.* 11. *p.* 435. quasi ambitioni glorioſorum hominum & Sophistarum occurrere voluerit Theodosius *hâc leg.* id est, qui Auditorum seu Discipulorum numero stipati in publicum procedebant: & sic quasi *lege hâc* coërcita fuerit iuuenum affectatio. Nil tale, verùm quia extra Auditorium publicum nollet Iuuentutem doceri, & ab aliis quàm qui publicè in Collegium Professorum asciti essent & adprobati. Ad quod idem proximè alludit *lib.* 3. *cap.* 5. *p.* 179. Fuit quidem tempus Romæ, cùm Magistri priuatas tantum pergulas & cellulas magistrales haberent, quò

BIU Cujas

quò iuuentus commeabat: de Mathematicis, teſtis Suetonius, *in Auguſto:* de Grammaticis, idem *lib. de Illuſtrib. Grammaticis*, vbi de Craſſitio. Primus Adrianus Imp. Athenæum ludum ingenuarum Artium Romæ conſtituit, vt Aurelius Victor tradit, & vt exiſtimare licet, Regione 8. fori Romani: eo quippe loco ponit P. Victor *ludos literarios:* & manet hodiernum eo tractu ad radices Auentini *ſcholæ Græcorum* mentio. Huius Athenæi meminit & Dio *in Iuliano*; σωαγαγὼν ἡμᾶς εἰς τὸ Ἀθήναιον καλούμενον ἀπὸ τῆς ἐν τούτῳ παιδευομένων ἀσκήσεως. Lampridius *in Alex. Seuero: Ad Athenæum*, inquit, *audiendorum & Græcorum & Latinorum Rhetorum vel Poëtarum cauſa frequenter proceſſit:* vid. & Capitolinum *in Pertinace, & Gordiano:* & Symmachum, *lib. 9. epiſt. 84. in fin.* Alexander quoque Seuerus Auditoria publica inſtituit: ſic enim de eo Lampridius: *Rhetoribus Grammaticis, Medicis, &c. ſalaria inſtituit, & Auditoria decreuit, & Diſcipulos cum annonis pauperum filios, modo ingenuos, dari iuſſit.* Et poſt Athenæum tamen inſtitutum licuit etiam priuatim docere. De Rhetoribus Vopiſcus *in Saturnino. Fuit reuerà non parum literatus: nam & in Africâ Rhetoricæ operam dederat, Romæ frequentauerat pergulas Magiſtrales.* Erant hæ ſcilicet pergulæ priuatæ, & eodem tamen ſenſu publicæ, quo *hâc leg.* publicæ Magiſtrationes & cellulæ, nempe quod eò vndique conueniretur. Denique licuit ante Theodoſium Iun. & in Occidente, Romæque, priuata Auditoria habere, quod manifeſtiſſimè etiam docet *hoc Codice, lex 6. ſupr. de Medicis & Profeſſoribus.* Atenim Theodoſio Iun. vti dixi, iis quas dixi rationibus, fundatâ Academiâ Conſtantinopol. Magiſtrationes has & cellulas extra Auditorium Capitolij inhibere viſum. Quod inſtitutum etiam hodie ſeruari publicè operæ foret: Et verò alicubi obtinuiſſe memini Legitimos Iuris Anteceſſores aduerſus huiuſmodi circitores, periodeutas, qui locis nonnullis Iuriſprudentiam cauponantes, diſputantes, & Academias & Auditoria deſolauêre. Ad quam alioquin quæſtionem vid. apud Bouchellum & Ioly *Arreſtum 29. lib. 2.* Sed Theodoſij indignationem potiùs audiamus. Is huiuſmodi Agyrtis *infamiæ pœnam* minatur: qui caſus cæteris addendus eſt, quibus infamia ipſo iure contrahitur; & expulſionis Vrbe Conſtantinopolitanâ. Priuatim equidem, quæ *ſecunda* ſententia *huius leg.* eſt: ſeu intra domeſticos parietes vnius tantùm familiæ liberos docere iis permittit, ſeu priuatos præceptores agere. Viceuerſa, quæ *Tertia* ſententia eſt, vetat *hâc leg.* Theodoſius Iun. publicos & *ſtatutos* Profeſſores alibi quàm in Auditorio publico docere, extra Capitolium ſcilicet. Nempe Theodoſius Iun. Conſtantinopoli in Capitolio Auditorium Profeſſoribus adſignauit, *hâc leg.* & *d.l. vltim. infr. de operibus publ.* deputatis in eo porticuum exedris. Quod quidem Capitolium Conſtantinopoli fuit Octauâ Regione, quæ à mari ſemota erat, & mediterranea: vt docet vetus Vrbis Conſtantinopolitanæ deſcriptio, præfixa *Notitiæ Imperij*: vbi & plures pariter porticus memorantur. Huius etiam Capitolij atque in eo Auditores Profeſſorum meminit Cledonius Grammaticus Conſtantinopol. *Quodam tempore dum Ars in Capitolio die competenti tractaretur, vnus è florentibus diſcipulis Ioannes à Grammatico veniâ poſtulatâ intendens in alterum ſuſcitatus eſt.* De Capitoliis alioquin in genere dixi ad *l. 34. ſupr. de annonâ & trib.* Grauis ille error eſt eius, qui de Capitolio expreſsè ſcripſit *cap. 35. p. 131.* cùm de Capitolio Romano *hâc leg.* agi tradidit. In Capitolio ſanè Romano fuit quoque olim Bibliotheca, teſte Euſebio, *in Chronico*, in *Commodo*, *Ann. 189.* & Oroſio *lib... cap. 11.* & in ipſo olim Templo Apollinis Capitolini factæ recitationes Poëmatum, ſeu vt hæc comeſſionum quaſi arena eſſet. Horatius *Satyra 10.*

Quæ nec in Æde ſonent certantia, Iudice Tarpa:

Vide eundem *lib. 2. epiſt. 2.* Nos ad Conſtantinopolitanum, & ſic ad *legem* noſtram redeamus. Ergo tribus ſuperioribus ſententiis noluit Theodoſius Iun. Academiam Conſtantinopol. priuatâ inſtitutione vileſcere; ſiue dum priuati, publicè docere audent: ſiue dum ſtatuti & publici, priuatim: Hoc etiam addito poſtremo caſu, ſi quiſquam Profeſſorum priuatim doceret, Priuilegia his Profeſſorum denegari oportere: Nempe à gradu honorifico deſcendentes, priuilegiis ſeſe indignos reddunt: quæ ratio redditur ab Interpretibus. Quæ verò ea Priuilegia Profeſſorum fuerint? dictum plenè ad *tit. de Medicis & Profeſſoribus:* Imò & *d. l. vnic. ſupr. de Profeſſoribus*, quæ *huic* coniungenda eſt, vbi vnum ex his & vel præcipuum continetur: Quare qui viginti annis alibi quàm in Auditorio Capitolino docuerit, Comitiuam primi ordinis non adſequetur. Et hæc de primo *huius leg.* capite.

Secundo huius *leg.* capite, Theodoſius Iun. GENERA, NVMERVMQVE Profeſſorum Conſtantinopolitanorum determinat: numerum inquam, in vniuerſum *vnius ſupra Triginta:* ſcilicet Romanæ *Eloquentiæ* tres Oratores, decem Grammaticos: Græcæ verò, quinque Sophiſtas, & decem pariter Grammaticos. Vbi obiter Quinque notanda veniunt. Primò notandum, Græcam & Romanam inſtitutionem ſeu profeſſionem diſtinctam ſeu diuiſam fuiſſe: de quo plenè dixi ad *l. 11. ſupr. de Medicis & Profeſſorib.* Secundò notandum, hîc diſertè dici Græcis *Sophiſtas*, qui Latinis *Oratores* dicebantur: Ergo Sophiſtæ Græci, Oratores ſeu Rhetores fuêre: atque hoc ſenſu alibi Rhetores & Sophiſtæ iunguntur, vt *l. 6. π. de excuſat.* Hoc ſenſu σοφιστεύειν apud Socratem *lib. 4. hiſtor. Eccleſ. 26.* de quo loco vid. Heraldum *lib. 7. in Salmaſ. cap. vltim.* Eſt enim næuus Accurſij interpretantis in *l. 1. de profeſſor. qui in Vrb. Conſtantinop.* Sophiſtas, *Dialecticam docentes.* Tertiò, *Grammatici* hîc & alibi ſunt, qui prima eruditionis rudimenta ponebant: quod *infinitis locis* comprobatur: Quidque ad eorum partes pertineret, vt aliunde clarum, nominatim ex Quintiliano *lib. 1.* ita inſignis de eo Gregorij Nazianzeni locus in *orat. funebr. Baſilij:* vbi quatuor hæ eorum partes indicantur: γλῶσαν ἐξελληνίζειν, ἱστορίαν σωάγειν, μέτροις ὑπεύθυνον, ποιήμασι νομοθετῆσαι. Quartò obſeruandum, plures Sophiſtas Græcos, quàm Oratores conſtitui: velut in Græcâ vrbe, & ad quam Græci magis commearent: quâ causâ etiam plures Antiquarij Græci quàm Latini Bibliothecæ Conſtantinopolitanæ à Valente inſtituti, *l. 2. ſupr.* Tandem Oratorum & Sophiſtarum numerus in vnum collectus octo fuit: cùm tamen Antiochiæ quatuor tantum Rhetores eſſent iam olim: vt teſtatur Libanius, *Oratione* ὑπὲρ τῶν Ῥητόρων, *p. 87. & p. 98.* Et hactenus quidem Profeſſores viginti octo partim Grammatici, partim Oratores & Sophiſtæ. His verò omnibus tres adhuc Profeſſores in Academiâ Conſtantinopolitanâ addit Theodoſius Iun. *profundiorum* ſcilicet *ſcientiarum & doctrinarum*, vt ipſemet ait, id eſt, Philoſophiæ & Iuriſprudentiæ. Igitur vnum tantum Philoſophiæ Profeſſorem conſtituit: duos verò Iuris Profeſſores: qui anterioribus Theodoſij etiam Iun. ipſius conſtitutionibus in Profeſſorum cenſu non reperiuntur,

BIU Cujas

tiuntur, veluti *l.16. supr. de Professoribus & Medicis:* Quare post *eam leg.* & sic post annum demum 414. ab eo Iuris Professores, & duo quidem, cæteris additi: cùm hactenus vnus tantùm fuisset, quod discimus ex *d.l. vnic. de Professoribus*, &c. quæ *huic leg.* iungenda est, vbi Leontium vnicum Iurisperitum memorat. Cæterùm Theodosius Iun. Iuris Professores ita describit: *qui iuris ac legum formulas pandant.* Quod quidem eodem sensu dictum, quo illud Iuuenalis, *Satyra* 8. *v.*50.

Qui iuris nodos ac legum ænigmata soluat.

Vbi vetus Scholiastes interpretatur, *quæstiones obscuras.* Sidonius etiam Apollinaris *lib.*4. *epist.*1. *Iurisconsulto obscurum* tribuit: vid. & *Nouellam Theodosij* 1. Idem Scholiastes ad illud *iurisque peritus Apollo:* quod tam *deuia*, inquit, *Iurisperitorum responsa sunt quàm Apollinis.* Vbi *deuia* responsa sunt λοξὰ, vnde & Apollo ipse λοξίας, Varro. *Flexa non falsa dictio Delphis solet:* vid. & Sidonium *lib* 8. *epist.*16. & Commonitorium Aniani. Tandem Iuris & legum *formulæ* sunt legum & Iuris textus, dispositiones: sic & *l. vnic. supr. de vsuris rei iudicatæ: Quod à nobis exemplo æquabili ex iuris prisci est formulis introductum:* sic & Sidonius Apoll. *lib.*1. *epist.*7. in iudicio de Aruando PP. *Hanc epistolam*, inquit, *læsæ maiestatis crimine ardenter Iurisconsulti interpretabantur.* Et pòst: *Reum læsæ maiestatis confitentem teneri. Ad hoc & millibus* FORMVLARVM IVRIS *id sancientum iugulabatur.* Non aliud igitur *hîc* & apud *Sidonium* sunt *formulæ legum*, seu *Iuris*, quàm Textus & Lectiones iuris, vt eas vocat Ammianus Marcellinus: de quibus ad *l. vnic. supr. de Responsis Prudentum.* Quare nimia superstitio fuit Triboniani, hîc vocem *voluntatis*, loco *formulæ* substituentis: & Viri docti Iureti ad *Symmachi lib.*6. *epist.*74. error est, qui ex hoc loco colligebat, nonnullas adhuc formulas hoc æuo in foro obtinuisse, quamuis sublatis fermè formulis: quod non magis ex hoc loco colligi potest, quàm ex tertio hoc Symmachi loco *lib.*6. *epist.*74. vbi *inania fori & sutelas formularum* dixit: neque enim ibi formulæ iuris solemnes in foro seruandæ intelliguntur, verùm solitæ & solemnes, quæ negotiis veluti Transactionibus inseri solent. Reuerà enim omnes illæ formulæ hoc æuo abolitæ erant. Sed à quonam Imp. sublatæ eæ, id ἐκ παρόδου videndum: quia & hâc parte non vnus error admittitur. Aiunt, iam Marcum Imp. plurimas huiusmodi formulas correxisse bono litigatorum: idque auctoritate Sex. Aurelij Victoris, qui de Marco ait, ab eo *legum ambigua mirè distincta: vadimoniorúmque solemni* (ita enim legendum) *remoto, denunciandæ litis opperiendæque ad diem commodè ius introductum.* Verùm quàm parum locus hic ad formulas faciat, ostensum est *suo titulo*, *de denunciatione*, *lib.*2. *t.*4. de solemni enim vadimoniorum sublato ibi agitur, non de *solemni formularum.* Secundò aiunt à Constantino M. eas sublatas. At quis Auctor? Nazarius aiunt, qui *fine Panegyrici* scribit, *veterum calumniosas ambages ab eo recisas, captandæ simplicitatis laqueos perdidisse.* Verùm nihil hæc ad formulas. Sed Tertio, aiunt; id testari apertè *legem* Constantini 1. *Cod. de formulis sublatis:* & alteram eiusdem *legem, quoniam* 15. *Cod. de testamentis:* & Eusebium *lib* 4. *de vitâ Constantini*, *cap.*26. qui eius *leg.* Auctorem Constantinum M. disertè facit. Eodémque Quarto loco trahunt nonnulli, *l.*7. §.3. *Cod. de Curatore furiosi*, quâ dicitur, *petitionem bonorum possessionis Constantinianâ lege sublatam, & ab eo introductam obseruationem quæ pro antiquâ sufficit petitione:* eiúsque argumento, definiunt *legem vltim. C. qui admitti ad bon. poss.* malè Constantio tribui. Verùm hæc omnia contra fidem omnem. Nam neque id quod dicitur *d. l.*7. §.3. *Cod. de curator. furios.* ad verborum formulas pertinet, verùm ad actus cuiusdam solemnitatem & necessitatem, & quidem intra certum tempus expediẽdam, quam Constantinus sustulerat, vt docet disertè *lex quicunque* 8. *seu penult. Cod. qui admitti ad bon. poss.* Quid igitur? Constantius Imp. Constantini M. filius formulas sustulit: cuius est *lex* 1. *Cod de formulis:* & *lex vltim. Cod. qui admitti ad bon. poss.* & *d.l. quoniam* 15. *Cod. de testamentis:* & *lex* 21. *Cod. de legatis:* vt docent earum legum subscriptiones omnes, datæ scilicet mense Februario *Constantio* 2. *& Constante COSS.* id est, Anno D.319. vel vt habet *d.l.*1. *Cod. de formulis: Constantio* 3. *& Constante COSS.* id est, Anno D.342. Quorum tamen illud verius. Imò *d. lex* 21. *Cod. de legatis* disertè præfert in Inscriptione tres filios Constantini M. *Imppp. Constantinus, Constantius, & Constans.* Constantius igitur formulas antiquauit, cuius sunt omnes illæ constitutiones: Ita quidem, vt *lex, quoniam* 15. *Cod. de testamentis: lex* 21. *Cod. de legatis: lex vltim. Cod qui admitti ad bon. poss.* sint vnius & eiusdem Constantiani Edicti partes *ad Populum*, vt Inscriptio earum præfert, emissi; atque adeò inter se coniungendæ: Quibus & quarta illa, putà *lex* 1. *Cod. de formulis* socianda videtur: etsi *Marcellino Præsidi Phœniciæ* inscribatur. Neque enim nouum est, imò passiuum, idem Edictum missum & ad Magistratus, & ad populum, eodem exemplo. Nisi putemus *eâ leg.* de nouo sanciri, quod paulò ante iam sancitum fuerat, quod verba suadere videntur. Quod verò Auctorem vitæ Constantini attinet, hic error est eius Scriptoris de proximo Constantij *legem* pro Constantini *lege* accipientis. De cuius erroribus semel dicam & cum lectoris fructu. Sed quo tempore à Constantio formulæ sublatæ? Eo, vt mihi videtur, quo ipse in Phœniciâ agebat: Nam non tantum *dict. lex* 1. *Cod. de formulis sublatis:* Marcellino *Præsidi Phœniciæ* inscribitur, quâ iubet, iuris formulas aucupatione syllabarum insidiantes, cunctorum actibus *radicitùs* amputati, verùm etiam *d. lex vltim. Cod. qui admitti ad bon. poss.* dicitur data LAODICEÆ, non vt habet *d.l.*15. *Cod. de testamentis*, Sardicæ. Reperio quippe Constantium fine Anni 338. & Anno 339. in Phœnicia egisse: hinc scilicet Anno 338. data ab eo EMESA *lex* 25. *supr. de Decurionibus:* (quò etiam fortè referendus Libanij locus, *orat.*12. *p.*400. & *orat.*13. *ad Theodosium* 413. 414.) Sed & ad Dionysium data Anno 339. *lex* 4. *supr. de maternis bonis*, quæ *PP. Heliopoli*, vel *data Heliopoli:* vt habet *Codex Iust. l.*8. *Cod. qui admitti bon. poss.* Quæ omnia loca habes ordine in *Itinerario Peutingeriano*, sic notata. *Beritho. Eliopoli XX. Heldo XXVIII. Fl. Eleuter XXII. Laudicia scabiosa XX. Nemesa* 35. *Emel XVI. Aretusa Fl.* Et sanè Iulianus *orat.*1. *p.*64.66. auctor est, hoc tempore Constantium in *Syriâ* constitisse, & inter alia quæ in Persas molitus est, latrones Arabum per Legatos in Persas concitasse: quibus vtique Arabibus *Phœnice* vicina fuit. Vt his omnibus expensis, omninò inducar, vt credam Constantium Imp. de consilio Iurisconsultorum *Berytiensium* in Phœniciâ hasce formulas sustulisse: qui hâc ætate clarissimi fuêre, & apud quos celeberrima *legum* Auditoria erant: ac nominatim sub hoc Constantio: de quo fidem facit vel *vetus Orbis descriptio* sub Constantio & Constante: ad quam *etiam dixi.* Et hæc quidem coniectura mea est.

¶ Verùm

¶ Verùm è diuerticulo in viam. *Iurisperiti* itaque hoc æuo quoque in Professorum publicorum numero fuêre Constantinopoli, qui scilicet de publico salaria acciperent. Quod à Theodosio Iun. primùm Constantinopoli institutum puto. Nempe quia iuris cognitio & scientia, tum plurimùm decoxerat, imò fermè abolita erat, sic vt pauci ad hanc professionem idonei essent: cùm essent antea, equidem qui publicè docerent, sed non publicè conducti, parabiliórque multò esset antea Iuris cognitio: Quod & ipsum colligimus ex *l. vnic. supr. de Resp. Prud.* Et stetêre quoque deinceps Professores Iuris Constantinopoli, cuiusmodi memorat Iustinianus Theophilum, aliósque. Ita quoque deinceps Romæ sub Gothis inter alios Professores, Iuris Expositores erant: quod discimus ex Athalarici ad Senatum Vrbis Romæ *epist.* apud Cassiodorum 21. *lib.* 9. Certè Iustinianus tribus tantum locis Iura doceri voluit, in vtraque Vrbe Regia Româ, & Beryti: non Alexandriæ, non Cæsareæ; *constitutione ad Antecessores*, quæ incipit, *Omnem*. Postremo *huius leg. capite* Theodosius Iun. LOCA quoque seu AVDITORIA singulis Professoribus adsignari iubet, in quibus ipsi profiteri possint: ne videlicet sibi mutuo obstrepant vel Magistri vel scholares: singulares ideò exedras singulis: de quibus exedris *d. l. vltim. infr. de operibus publicis*: quæ *huic leg.* non tantùm vt dixi coniungenda est, verùm immediatè etiam subiicienda venit.

DE HABITV, QVO VTI OPORTET INTRA VRBEM.

TITVLVS X.

Abest hic *Titulus* à *Codice Iustinianeo.*

PARATITLON.

HABITVS, *Rubr.* & *l.* 1. *&* 4. *hoc tit.* & *l.* 12. *infr. de Scænicis*, consuetus, *l. vnic. supr. de Præpos. S. Cubiculi*: seu vestimenta, *l* 1. indumenta *l. vltim. hoc tit.* capitis item ornatus, veluti crines, *l.* 4. seu *vlt. hoc tit.* publicè quoque constitutionibus Principum definita fuêre: quibus videlicet vti quemque oporteret vel liceret, *Rubr.* & *l.* 1. pro conditione cuiusque *l.* 1. & dignitate *l. vnic. supr. de præpos. S. Cub.* quibus contrà vti non liceret *omnibus huius tituli legibus.* Ac nominatim intra Vrbem, *Rubr.* venerabilem, *l.* 2. sacram, *l.* 3. sacratissimam, *l. vltim.* intra mœnia vrbis, *l.* 1. id est intra Vrbem Romam: quò pertinent *tres huius tituli leges*, putà *lex* 2. 3. 4. Constantinopolitanam, quò spectat *lex* 1. *hoc tit.* imò & in vicinis Vrbi Romæ regionibus *d. l. vltim.*

¶ Memorantur certè *hoc Cod. & tit.* hæc habitus siue vestimentorum genera, partim à materia, partim à forma discreta, in Orbe Romano vsitata: Chlamys, *hac leg.* & *l.* 4. *supr. de militari veste*: qui habitus militaris erat, *l* 1. *hoc tit.* Indéque etiam *Terror Chlamydis* dicitur *d. l.* 1. Colobia, & Penulæ, quæ & quieta vestimenta dicuntur, *d. l.* 1. *hoc tit.* Toga *d. l.* 1. Interior vestis, *d. l.* 1. Pallia discoloria, *d. l.* 1. Byrrhi, *d. l.* 1. Cucúlli, *d l.* 1. Holosericæ vestes, *l.* 1. *infr. de expensis ludorum*: quas sub qualibet editione largiri omnibus priuatis interdictum. Sigillatæ Sericæ Textæ auratæ, Crustæ, quæ mimis interdictæ, *l.* 11. *infr. de scænicis.* Scutulatæ, Sericæ varij coloris, quibus vti permissum mimis, *d. l.* 11. Holoueræ vestes, Paragaudæ auratæ ac Sericæ auro intextæ, de quibus *mox*: Tunicæ lineæ, *l.* 2. *supr. de vestibus oloueris.* Vide plura in *Indice*, *de re vestiaria.* Peregrinæ item vestes hæ memorantur, Tzangæ, *l.* 1. *&* 3. Brachæ, *l.* 2. Ragæ, *l.* 3. Pellium denique indumenta, *l. vltim.* Igitur *Senatores* Chlamyde vti intra Vrbem Constantinop. prohibiti: contrà Colobiis & penulis vti permittuntur: Togâ verò indui iubentur in Senatu & Iudiciis, *l.* 1. *hoc tit. Officiales* penulis interiore veste cingulis obfirmatâ, & discoloribus palliis vti iubentur, *d. l.* 1. *Serui* (paganorum,) byrris & cucullis, *d l.* 1. *Mimæ* quoque, & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciebant, publicè habitu earum *Virginum*, quæ Deo dicatæ erant, vti prohibebantur: *l.* 12. *infr. de Scænicis*, item gemmis, sigillatis, sericis, textis auratis, crustis: *l.* 11. *eod. tit. de Scænicis*: etsi scutulatis, & sericis varij coloris, auróque sine gemmis vti possent, *d. l.* 11. Peregrina verò indumenta intra Vrbem Romam, & in vicinis regionibus etiam seruis interdicta fuêre: putà Tzangæ, brachæ, ragæ, pellium indumenta, maiores denique *Crines*, *l.* 2. 3. 4. *hoc tit.* Tandem priuatis omnibus quædam vestes interdictæ, & Principibus solis reseruatæ: Putà vestes olouerę, paragaudæ auratæ, vel sericæ auro intextæ: *toto tit. supr de vestibus oloueris & auratis.*

BIU Cujas

1. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. ad Pancratium" P. V.

SINE exceptione temporis matutini, dumtaxat intra mœnia" constitutus nullus *Senatorum* habitum sibi vindicet militarem:" sed, chlamydis terrore depositio, quieta coloborum" ac penularum induat vestimenta. Cùm autem vel conuentus Ordinis candidati" cœperit agitari, vel negotium eius" sub publicâ Iudicis sessione cognosci, Togatum eundem interesse mandamus. ¶ *Officiales* quoque (per quos" statuta" complentur, ac necessaria peraguntur) vti quidem penulis iubemus," verùm interiorem vestem admodum cingulis obseruare:" ita tamen, vt discoloribus quoque palliis pectore" contegentes, condicionis suæ necessitatem ex huiusmodi agnitione" testantur. ¶ *Seruos* sanè omnium (quorum tamen dominos sollicitudine constat militiæ non teneri) aut byrris vti permittimus, aut cucullis. ¶ Si quis de Senatoribus statuta neglexerit, proprij auctoritate honoris exutus ingrediendi Senatum iam non habeat potestatem: Officiales verò, sed & Serui (qui pudoris non possunt dispendium sustinere) exilij pœnam subire iubeantur: Officio Censuali viginti librarum auri non inmeritò dispendij subiugando, si culpam vsurpationis huiusce, aut dissimulatione subpresserit, aut acceptâ pretij mercede subtraxerit." Dat. Prid. Id. Ian. Constantinop. Antonio & Syagrio coss. [382.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*

"*Pancratius* P. V. Constantinop. sub Theodosio M. Eidem inscribitur Anno 379. *lex* 4. *supr. de auro coronario*: quanquam ibi malim inscribi Com. R.P. Anno 381. *lex* 6. *supr. de sepulchro violato*: & hoc ipso Anno *lex* 3. *supr. de cognitor. & procur.* Hic secundùm Præfectus Vrbi fuisse videtur, Anno 389. *l* 4. *infr. de Aquæductu.*

"Vrbis Constantinopol. Porrò hîc *mœnia* in proprio suo significatu, pro muris ciuitatis.

"'*Militaris habitus*, chlamys.

"an *Colobiorum*, quomodo frequentius vocantur: sed *coloborum* ferri potest: de quo mox.

"id est, cùm Senatus habebitur: *Ordo Candidatus hâc leg.* & iterùm *l. vnic supr. de Prætoribus*: est Ordo Senatorius: vnde videlicet Candidati Quæstores, Prætores nominabantur, eligebantur: de quibus affatim *supr. titulo, de Prætorib. & Quæstoribus*: ac nominatim *l.* 21. & passim *Symmachus.*

"Senatoris.

"*Officialium* hæc descriptio: *Officiales* sunt per quos statuta Iudicum scilicet complentur, & necessaria peraguntur.

"*Iudicum.*

"Ferri potest hæc vox *obseruare*, pro *obserare*: vt alicubi *hoc Codice*, *ad obseruandum aditum*: quod quis mutaret vel in *obserare*, vel in *obsirmare.*

"*Sc. pectora.*

'γνώσεσμα, *Agnitio.*

"Ita Editiones priores omnes, malè sola Parisina *subtraherit.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc constitutio est, data Anno D. 382. quâ tribus hominum generibus suum cuique in *Vrbe Constantinopolitanâ habitum* seu vestis genus adsignat: alienum contra à singulis submouet: Quânam, inquam, veste singuli ex iis quas hactenus vsurpabant, vti possent, quáve conditione, à quâ vicissim abstinere deberent: vbi octo vestium genera seu nomina expressa occurrunt: Chlamys, Colobium, Penula, Toga, Interior vestis sub penulâ, Pallia discoloria, Byrrhus, & Cucullus. Hæc scilicet quoque res Principum curam subinde procurare debet, & verò Principes Romanos prouocauit, sua vt cuique Ordini propria vestis, σημειώδης, ἔξαλλος constet. Quò sanè non pertinet Augusti institutum, qui, teste Suetonio *cap.* 40. etiam habitum vestitúmque pristinum reducere studuit, ac visâ quondam pro concione pullatorum turbâ, indignabundus & clamitans, *En*, ait, *Romanos rerum Dominos Gentémque Togatam*: negotiúmque Ædilibus dedit, ne quem posthac paterentur, in foro circóve, nisi positis lacernis Togatum consistere. Id inquam Augusti institutum huc non facit, vtpote quod vniuersum populum Romanum spectabat, non verò certos tantùm Ordines generáque personarum: Atenim huc pertinet exemplum quod memorat Lampridius de Alexandro Seuero, qui in animo habuisse dicitur, omnibus Officiis genus vestium proprium dare, & omnibus Dignitatibus, vt à vestitu dignoscerentur: & omnibus seruis, vt in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur. Sed hoc Vlpiano, Paulóque displicuisse addit *Lampridius*, dicentibus, *plurimum rixarum fore, si sic* (ita enim lego,) *faciles essent homines ad iniurias*: Tum Alexandrum Seuerum satis esse constituisse, vt Equites Romani à Senatoribus *Claui* qualitate discernerentur; Penulis intra vrbem frigoris causa vt Senes vterentur permisisse: cùm id vestimenti genus semper itinerarium aut pluuiæ fuisset: matronas tamen intra vrbem penulis vti vetuisse, in itinere permisisse, vt refert idem Lampridius.

Cæterùm etsi non omnibus Officiis, non omnibus hominum generibus suam cuique vestem dari publicè expediat, quod Vlpiano & Paulo ICtis nostris visum, attamen nonnullis vt in veteri Vrbe Româ, ita & in noua, putà Constantinopoli sua vestis fuit, quâ ipso occursu noscerentur: & vt *hæc lex* loquitur, *huiusmodi* Agnitione *conditionem suam testarentur*, eósque proinde conditio vel dignitas vestiret, vt loquitur Tertullianus *cap.* 1. *de Pallio.* Huiusmodi sanè vestem idem Tertullianus 3. *aduers. Marcionem*, 19. & *cap.* 10. *adu.*

BIU Cujas

adu. Iudæos, & cap.10. *propriam vestem* vocat: habitum consuetum, *l.vnic. supr. de Præpos. S. Cubiculi*: ἐσθῆτας σημειώδεις in eodem argumento vocat Antoninus *de vitâ suâ* 1. ἐσθῆτις ἁρμόζεσθαι Clementi Alex. *lib.3. Pædag.* Vestes insignes, Lactantius *lib.5. cap.6. Altioréque se cæteris hominibus, satellitum comitatu & ferro & insigni veste faciebant*: ἐξάλλως μὲν ἐσθῆτας eleganter Polybius *lib.6.* ἐξάλλως μὲν ἐσθῆτας ὑποκλαδεῖν δὲν ἔχεις τὸς ἡγεμόνας. Aliud verò est *circumspecta vestis*, quæ sanè non tam genere, ab aliis differt, quàm nitelâ, munditie, aut ostentatione. Quomodo *circumspectam à cunctis ac notabilem vestem* Monachorum dixit Cassiani Interpres, *lib.1. cap.3.* Quomodo Marcellinus *lib.27.* de Episcopis Romanis scribit, *procedere eos vehiculis insidentes, circumspectè vestitos*: quo eodem sensu idem dixit *parietes lapidum circumspectis coloribus nitidos, lib.28.p.398.* Quomodo Gellius *lib.1. cap.5.* vbi de Demosthenis in vestitu munditiâ ei probro datâ, seu cultu corporis nitido venustóque & nimio accurato egit, mox de Hortensio oratore ob eiusmodi munditias quoque maledictis compellationibúsque probrosis iactato, scribit: *Ad eundem modum Hortensius*, &c. *quòd multâ munditiâ & CIRCVMSPECTE compositéque indutus & amictus esset*, &c. Ad rem. Nolo per singula nunc ire, neque hanc antiquitatem omnem eruere, ac nominatim de γνωρίσματα τῆς ἀρχῆς: satísque habeo *huius Codicis* historiam sectari. A nonnullis viceuersâ vestibus, tanquam à conditione suâ alienis nonnulli arcebantur. Cuius vtriusque exemplum suppeditat hæc constitutio, per tria hominum genera, de quibus agit Theodosius M. putà de Senatorum, de Officialium, & de Seruorum veste seu habitu.

1. De Senatoria veste intra vrbem seu intra mœnia Vrbis Constantinopolitanæ, tria constituuntur. Primâ parte cuiusdam vestis vsus prorsus Senatoribus interdicitur: secundâ, cuiusdam vsus eis permittitur: tertiâ, cuiusdam certo casu gerendæ necessitas imponitur. Nempe *Chlamydis* vsum Senatoribus intra mœnia interdicit Theodosius M. quem tamen hactenus vsurpasse hinc liquet, spretâ togâ tanquam molestâ, vtpote quod hic habitus *militaris* esset, vt eum vocat; & verò aliunde notissimum est: de quo etiam *l.4. supr. de militari veste*: vnde & *chlamydis terrorem* hâc eadem *leg.* vocat, & *quietis vestimentis* opponit. Quibus omnibus rationem huius prohibitionis satis indicat Theodosius: nempe vrbanâ quiete & intramuranâ, præsertim in vrbe totius Imperij Orientalis Principe, seu vertice, inconueniens visum, alium quàm *Ciuilem habitum* Senatores præferre: seu *pacis habitum*, (vt *togam* vocat Tertullianus *de pallio: statim initio:*) Patricios habitus Claudianus *initio panegyr in 4. Cos. Honorij*: quomodo etiam *ciuilium decorum indumenta*, palmatam Consularem dixit Ausonius: quomodo *Pacificatorem* habitum dixit Quintilianus, *lib.11. cap.3.* εἰρωνικὴ ἐσθῆτα, Dio, *lib.48.* εἰρωνικὸν χῆμα Herodiano *lib.3.* Ciuiles vestes, Cassiodorus 7. *var.1.* Ciuilis habitus, quietum vestimentum quo intra vrbem, extra castra vti consuetum est. Huc illa quoque facit vetus Inscriptio Romæ, *p.458. num.2.*

Statvam poni habitv civili in foro Traiani pecvnia pvblica censvit.

Item altera *p.375.n.1.* Romæ itidem.

Statvam armat. in foro Divi Traiani, et aliam civil. amictv in Templo Divi Pii et Tertiam Loricatam in Templo, &c.

Quæ in aliis Inscriptionibus, *p.344. n.2. & 471.8. Togata statua* dicitur: cuius etiam meminit Cornutus in illud Persij: *Verba Togæ sequeris.* Et generaliter quidem Theodosius Senatoribus Chlamydis vsu intra Vrbem Constantinop. interdicit, *sine exceptione temporis matutini.* Quæ verba superesse quidam malè autumabant: scilicet, saltem matutino tempore videbatur Senatoribus chlamydis vsus permittendus; quod hîc tamen etiam negatur: nempe quo tempore Senatores Imperatoribus salutationem matutinam velut officium aliquod necessarium præstabant: quæ salutationum res aliunde notissima est. Igitur Theodosius ne eo quidem tempore vel prætextu Senatores chlamydatos in vrbe esse voluit: contrà eo quoque tempore in ciuili habitu esse iussit. Sanè Togati salutationes suas olim fecêre, neque in aliâ veste matutinum illud Aue adferre fas erat: quod sciunt qui vel Martialem legerunt: Quò pertinet & illud Spartiani *Hadriano*; *Vnde hodiéque Imperatores sine penulis à Togatis videntur.* Vsum igitur indumenti militaris in Vrbe Constantinop. Senatoribus interdicit Theodosius: At Constantinus iam olim generalius Romæ teste Victore, post Maxentium deuictum, *Prætorias legiones sustulit penitus, simul arma, atque vsum indumenti militaris.* ¶ Et hoc quidem in Vrbe: ait enim Theodosius, *duntaxat intra mœnia.* Igitur Chlamydis vsum in terminis vrbis seu extra mœnia Senatoribus indulsit. Sanè, Chlamydibus Senatores iam olim vsi. Ambrosius quoque hoc æuo *cap.3. de dignit Sacerdot. sicut Senatorem chlamys ornat.* Quem Ambrosij locum, non est quòd quidam ad Themistij *Orat.14. p.679.* cum *hâc leg.* operosè conciliare studeant: cùm & ad Occidentem is pertineat, hæc verò nouam Theodosij M. constitutionem contineat, ad Vrbem Constantinopolitanam pertinentem. Adde & Sidonium Apollinarem *lib.1. epist.vlt.* vbi vid. quæ doctissimus ibi Interpres. Ergo Chlamydis vsu Senatoribus in Vrbe Constantinop. *hâc leg.* interdictum: non etiam aliis Palatinis dignitatibus seu Officiis, qui & ipsi iam olim chlamyde vsi. Vnde lucem accipit quod Lampridius scribit de Constantino M. in *v. Alexandri Seueri*, eum Eunuchos eò loci habuisse, *vt nec chlamyde vti iusserit, sed necessitatibus domesticis delegarit.* Et hæc de vetito chlamydis vsu Senatoribus in Vrbe Constantinopol. Quid igitur? Eos quieta coloborum ac penularum induere vestimenta iubet. *Colobos*, vel *colobia* hîc interpretantur nonnulli latos clauos superiectos interiori vesti, vt hîc, ita & apud Hieronymum *quæstione in Genesim*, & apud Seruium 1. & 11. *Æneidos.* Sanè ita Acron siue quisquis ille est sub Acronis nomine accepit, ad hæc Horatij, *Prætextum & latum clauum, prunaque batillum. Purpuram*, inquit, *dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum*, τὸν κολοβιῶνα *vocant: vsum eius retinent hodie Principes iniicientes vesti à cervice ad pectus, indumentum ex purpurâ vel pellibus pretiosis muris Pontici vel aliis, dum Regio habitu prodeunt in publicum.* Itaque hi latum clauum & colobium pro eodem accipiunt: cùm tamen latus clauus non tam vestis genus sit, quàm vestimenti portio, & velut instita: vid. *l.19. §. planè, l.23. §...π. de auro, arg. leg.* Quare colobium hîc est vestis siue manicas, cuius in veteribus Glossariis, & apud Codinum, & Anastasium *in Eutychiano*, mentio fit. Cassianus quoque *lib.1. de habit. monach. cap.5. Collobiis*, inquit, *lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus & cap.11.* Dorotheus quoque à Diaconis *doct.19.* κολόβιον μὴ ἔχον χειρίδια gestatum scribit

BIU Cujas

scribit Papias Vocabularius. *Colobium genus vestis dictum, quia longum est, & sine manicis: hoc antiqui vtebantur, sed quia nuditas brachiorum culpabatur, vsus colobiorum in Dalmaticas est mutatus.* Alcinus de diuin. off. *Vsus Dalmaticarum à B. Siluestro institutus est: nam antea Colobiis vtebantur. Colobium verò est vestis sine manicis.* Isidorus: *Colobium dictum quia longum est & sine manicis: antiqui enim hoc magis vtebantur.* Idem. *Leuitonarium est colobium sine manicis, quali Monachi Ægyptij vtuntur.* Glossarium Camberonense MS. *Colobium vestis cuculla similis, nisi quod cucullo caret.* Rufinus *lib.2.c.3. quibus vsus est indui colobiis quasi sacris lineis.* In vitâ Pachomij *cap.14. Lebitonarium linea vestis erat, instar coloby.* Nicetas Choniates in Thesauro orthod. fidei, *lib.1. cap.39. Dalmaticæ quæ nunc Colobia dicuntur, purpuráque prætexuntur.* Ergo colobia fuerunt breues tunicæ & sine manicis: Seruius id quoque testatur: cum scribit, *antiquos colobiis vsos non manicatis & talaribus tunicis.* Vnde nomen illis à κολοβὸς: quod est curtax, mutilus, truncus: vnde & κολοβὸς ὁ μέρος τῆς σώματος ἀφηρημένος. Quare χιτὼν κόλος opponitur χειροδότῳ manuleato, & Dalmaticis. Iis verò signum intertextum fuisse è purpura ex Dorotheo & Niceta discimus: sic & colobium purpuratum Anselmus, & apud Anastasium *in Eutychiano* legimus. Sic & Diaconorum colobia purpuram intertextam habuisse colligitur ex Ammiano Marcellino *lib.14. p.25.* vbi ait; Maram Diaconum Antiochiæ literis ad Tyrij textrini Præpositum scriptis perursisse, *celerari pectoralem tunicam sine manicis purpuream.* Quibus verbis Colobium apertissimè describitur: quod Viri docti iam notarunt. Vel certè ἐξωμὶς quæ manicis prorsus carebat, non decurtatis & mutilatis vt colobium.

Ex *hâc* interim quoque *lege* discimus, seruos colobiis non vsos: eorum quippe vsus *hâc leg.* Senatoribus tribuitur: mox verò seruis byrrhi & cuculli conceduntur. Id verò etiam nominatim *Seruius* obseruat, *seruos nec colobia nec calceos habuisse.* Obseruat & vetus *Iuuenalis* Interpres nondum editus, in *Bibliotheca Ambrosiana*, quem citat Ferrarius *de re Vestiaria, cap.20.* ad illud, *recitauerit ille Togatas.* Hócque distabant inter se serui & domini. Et hæc de *Colobiis*, quibus *Dalmaticam* successisse à superioribus Scriptoribus nonnulli volunt: Quanquam Colobiones cum Dalmaticis commiscet Epiphanius, ἢ δαλματικὰς εἶτ' οὖν κολοβίωνας. Vtrisque certè id commune fuit, quod clauis purpureis vtræque inoculatæ essent. Et hæc de Colobiis Senatoribus indultis.

Penularum quoque vsum, quæ Græcis φαιλόνη, seu φενόλη, ex crassiori lana fiebant, non ex tenuiori, vt togæ, & ponderosiores erant, seu grauissimæ, vt vel ex *Tertulliano* discimus; & quidem pullæ, cum capitibus cum capitiis, Senatoribus intra vrbem Constantinop. *hâc leg.* indulget Theodosius M. nempe pluuioso tempore, vel frigido; vt Colobia æstiuo & sicco. Nempe Penularum hic vsus Romam tandem à Græcia translatus, non tantùm itineris causâ, verùm etiam in vrbe, vel pluuiarum ad propulsandos imbres, vel frigoris causâ. Vetustiora de hoc Penulæ vsu pluuiarum tempore, & in itinere, huc non arcesso: propiora quædam & ad rem adferam. Sub primis certè Cæsaribus forensis habitus penula non erat: postea tamen res mutauit sub Domitiano iam, vt discimus ex Authore *Dialogi de causis corruptæ Eloquentiæ:* vid. & quæ Castritius Rhetor sub Hadriano apud *Gellium.* Spartianus *in Adriano: Penulas quibus vti Tribuni plebis pluuiæ tempore solebant, Imperatores autem nunquam: vnde hodiéque Imperatores sine penulis à Togatis videntur.* Tribuni igitur plebis primùm in vrbe pluuiæ causâ vsi, vtpote cum his in publico esse identidem oporteret. Ergo solis Tribunis plebis in vrbe vsus Penularum olim pluuiæ tempore concessus, non aliis Senatoribus, etsi Tribuni ex Senatoribus forent. Ecce testimonium Castritij Hadriani Imp. temporibus, cuius apud Gellium *lib.13. cap.20.* verba extant ad discipulos quosdam suos Senatores, quos viderat die feriato tunicis & lacernis indutos: *Equidem maluissem vos Togatos esse: Pigitum est Cinctos saltem esse & Penulatos.* Mox tamen ad alios in Vrbe exemplum propagatum. De spectatoribus ludorum, & de funeribus, Lampridius Imp. Commodo. Et *contra consuetudinem Penulatos iussit Spectatores non Togatos ad munus conuenire: quod funeribus solebat.* Vbi non probo qui reponunt, *Senatores.* Inde ad Senes omnes. De Alexandro Seuero Lampridius, *Penulis intra vrbem frigoris causâ vt senes vterentur permisit, quùm id vestimenti genus semper itinerarium, aut pluuiæ fuisset: matronas tamen intra vrbem penulis vti vetuit, in itinere permisit.* Quo loco pariter non possum assentiri reponentibus *Senatores* loco *senes.* Nouum enim istud institutum Alexandri, non ad Senatores, sed senes omnes respexisse, tum ipsa causa eius constituendi generalis ostendit, *frigoris* nempe causâ; tum oppositio pristini moris, quo itinerariũ fuit apud omnes in vsu; ergo nunc vrbanum senibus omnibus in vsu: tandem exceptio Matronarum, quæ vtique non solæ Senatoriæ fuerunt. Tandem post Alexandrum Penulati omnes, quibus libêret, aut frigoris, aut pluuiarum gratia: sed tamen præcipuum hoc habuêre Senatores, vt quemadmodum colobia Senatorum signum intertextum è purpura habebant, ita & Penulæ Senatoriæ purpuræ quid haberent. Quare in *Glossis* Cyrilli, συγκλητικὸς αὐτῆς, ὁ ἔχων πορφύραν, *Penulatus:* quomodo ibidem συγκλητικὸν φόρημα ὁλοπόρφυρον, *Prætexta:* & mox, συγκλητικὴν φόρημα, *Toga.* Vnde verò *Penulæ* nomen dictum, quænam ea vestis fuerit, adstrictáne, an laxa? aliáque id genus disquirit Ioan. Bapt. Donius *in dissertat. de vtraque Penula.* Nos enim aliò properamus. Et hæc de veste, quam Senatoribus indulget Theodosius M. *hâc leg.*

Tertium Vestis Senatoriæ genus est iam necessarium: Nempe Togatos Senatores esse iubet Theodosius M. duobus in locis & occasionibus, in *Senatu*, & in *Iudiciis litigantes:* Et sic colobiis & penulis depositis Senatores Togatos in Senatu esse voluit, quibus extra Senatum colobiis amictis & penulatis esse licuit. Quò pertinet & hic Sidonij Apollinaris locus *lib.1. epist.5.* vbi de Ricimeris nuptiis cum filia Anthemij Imp. *Iam Togâ Senator honoratur, iam penulam deponit inglorius.* Ergo in Senatu solo Iudiciísque Togatos esse voluit Theodosius M. cùm anteà, seu priscis temporibus Togati semper fuissent Senatores: vnde & *Senatus Togatus*, Acroni *lib.1. epist.7.* Plebs *Togata*, Iuuenalis Interpreti, pro Senatu: *Mancipia Togata*, Heliogabalo, teste *Lampridio.* Sidonius *lib.1. epist.5. Iam Togâ Senator honoratur*, &c. Verùm Senatores paulatim aliis vestibus adsueuêre: & quidem Tunicarum & Lacernarum vestibus iam de multo vsu ignoscibilis erat, quod docet Castritius apud Gellium *lib.13. cap.20.* cui tamen Hadrianus mederi instituit, teste Spartiano: *Senatores*, inquit, *& Equites Romanos semper in publico Togatos esse iussit, nisi si à cœnâ reuerterentur.* Priscum igitur morem seruauit Theodosius saltem in Senatu & in Iudiciis, quæ *Togatorum sedes;*

in

BIU Cujas

in Senatu inquam, vel vt hîc vocatur & *l.21. supr. de Prætorib.* in Ordinis Candidati conuentu, qui cur ita dicatur, *ibi* dixi: in *Iudiciis*, vel vt hîc loquitur, si Senatoris negotium sub publica Iudicis sessione cognoscatur, id est, si in Iudiciis litiget. Litigatoribus Senatoribus togatis esse necesse est, ne alioquin vilescat eorum dignitas, quem scopum huius rei esse puto. Extra ordinem certè aliquando Senatores in Senatu non Togam, verùm penulam purpuream cum sociis sumebant, vt in publicis conuentibus & lætitia. Sic Themistius *orat* 4. testatur, cùm in Senatu legeretur oratio seu epistola Constantij super Themistio, (de quo dixi ad *leg.12. supr. de Prætorib.* Senatum habitum festiuum sumpsisse, ὑμεῖς ὥσπερ ἐν πανηγύρει μεταμφιεσάμενοι τὰς πτυχὰς καὶ τὰ ὑποδήματα ἀλλαξάμενοι, σωναδεζόμενοι ὅτι πρὸ δίφρων. Et hactenus quidem de Senatoria veste.

2. OFFICIALIVM vestem secundo loco Theodosius M. *hâc leg.* definit. Officialium, inquam, id est, vt hîc rectè definiuntur, *eorum per quos statuta* (seu præcepta Iudicum) *complentur & necessaria peraguntur*: de quibus plenè *lib.8. supr.* Triplicem igitur vestem hos gerere vult. Primò *Interiorem vestem, eámque cingulis* admodum *obseruatam, obseratam, obfirmatam.* Apparitores seu Officiales iam olim cincti. Tiro apud Gellium, *lib.12. cap.3. Lictorem vel à limo vel à licio dictum: licio enim transuerso, quod limum appellatur, qui Magistratibus præministrabant, cincti erant.* Isidorus *lib.15. cap.14. Hinc & limus vocabulum accepit, cingulum quo serui publici cingebantur*: vid. eundem & *lib.19. cap.22.* & *lib.19. cap.33. Limus est cinctus, quem habent serui,* &c. Nempe cincti & ζυζωνοι omnes, ministeriales. Ita apud Petronium *cap.21. Cynædus superuenit myrthea subornatus gausapina, cingulóque succinctus*: vid. & Senecam *de breu. vitæ c.12.* Cincti & mobiles. Notum Dominicũ & Paulinum illud, de militiâ Christianâ; *Estote lumbis succincti.* Huc refero & illud Castritij; *Piguit saltem penulatos, cinctósque esse.* Non quod ipsæ *penulæ cinctæ*, sed sub penulis interior vestis cincta esset. Denique cincti omnes qui aliquid serij facere parabant. Apud Phædium *lib.2.* Alticincti atrienses, quibus tunica ab humeris linteo erat destricta. Apud Suetonium *in Caio*; *Caius quosdam summis honoribus functos cenanti modò ad pluteum, modò ad pedes stare succinctos linteo passus est.* Apud Horatium *Satyr.8. lib.2. Puer altè cinctus aceruam Gausape purpureo mensam detersit.* Plura non addo iam alibi obuia. Secundò, Officialibus Iudicum penulatis sub eâ conditione, vt vestis interior sit cincta, esse permittit: Sidonius equidem de Censualibus, *lib.8. epist.6. Mixtúmque turmæ Censualium penulatorum*, &c. cui loco illustrando Sauaro *hanc leg.* aptauit. Sed Censuales Officialium numero non fuêre, sed ministerium ciuitatum, *l.4.* de quibus *fine leg.* Tandem iubentur Officiales pectora sua discoloribus palliis contegere, vt ita conditionis suæ necessitatem ex huiusmodi agnitione testentur. Cui optimè conuenit Petronij locus *cap.57.* vbi de furto per lancem & licium agit. *Intrat stabulum præco cum seruo publico,* &c. *Nec longè à præcone Ascyltos stabat amictus discoloriâ veste, atque in lance argenteâ iudicium & fidem præferebat.* Amicti igitur prisco more serui publici, Officialésque discoloriâ veste, vt ita agnoscerentur. Qui mos ad alias deinceps gentes manauit. In Franciâ iam olim vetitum, ne Officiales quidquam exequerentur; nisi discoloribus suis palliis obtecti. Huc pertinent illa ex veteri Poëta

Mais qu'il ne vous vueille desplaire,
Ne sçay quel VESTV DESVOYE'
Mon bon Seigneur, tout DESVOYE',
Qui tenoit vn foüet sans corde
M'a dit, &c.

Nempe hoc vult, Officialem, qui virgam tenebat & vestem discolorem gestabat, eum citasse. Parlamenti quoque Parisiensis Arresto cautum Anno 1537. ne citationes vel executiones vllas Officiales facerent, nisi ita vestiti, *Sergens mipartist* Quam in rem plura Antiquitatis Franciæ callentissimus Pasquierus, ex quo & hæc ipsa habeo *lib.4. des Recherches, cap.27. Discoloria* porrò hîc sunt, & apud Petronium duplicis coloris. In Glossis *Discolor* δίχρους & δίχρωμον: sed an ita vt mixti coloris essent, *drap meslé*? an ita, vt ex duplici panno diuersi coloris idem pallium contextum esset, quod hodie fermè obtinet? Istud mihi verosimile. De coloreis vestibus alias dictum.

¶ Illud hîc tantùm obseruandum, quod discoloribus palliis *pectora* nominatim contecta fuerint. Vnde videatur *pallium*, non vt Petronij ætate, fuisse vestis integra quæ amictui esset, sed tantùm pannucia quædam, quæ pectori aptaretur, pariter vt colobia: cuiusmodi Pallia sunt quibus Religiosi quidam hodie pectora contegunt crucibus signata, conditionem suam ex huiusmodi agnitione, γνωρίσματι, testantes: cuiusmodi Pallia Sacerdotalia sunt, quæ à Pontifice Romano accipiuntur. Pallium scilicet dictum non tantùm vestis integra, verùm omne etiam amiculum quod superiniicitur ἐπίλημα, etiam partis alicuius corporis integumentum, veluti omne quod capiti tegendo fuit. Pallio denique caput velebatur, & frigus à capite defendebatur, vt iam notum est, ex Seneca *lib.20. epist.15.* Rutilio Lupo *lib.2. de figuris sententiar.* Petronio *cap.32.* & Plutarcho, vbi *Demetrij* superbiam taxat, & Fulgentio vbi de *Tutulo* agit. Igitur Pallium hoc quo *pectus* contegitur, instar Lati Claui fuerit: quomodo etiam Claui Senatorum & Equitum in pectus vsque demissi supra vestem. Horatius

——*Latum demisit pectore Clauum.*

Vbi Acron, *Latum Clauum Purpuram dicit quæ in pectore extenditur Senatorum: Græci τὴν κολοβιῶνα vocant: vsum eius retinent Principes, iniicientes vesti à ceruice ad pectus indumentum ex purpura vel pellibus pretiosis muris pontici, vel aliis, dum Regio habitu prodeunt in publicum.* Ita Claudianus *Rufino* vitio vertens barbarum habitum.

Ipse inter medios, ne qua de parte relinquat
Barbariem, reuocat fuluas IN PECTORE pelles: &c.

Idem de Trabea Consulari *in Stiliconem 2.*

Tunc habiles humeros armis Dea vestibus ambit
Romuleis, Latij sederunt PECTORE cultus.

Pallia autem hæc ex lana facta, seu lanea fuêre: & quo quæsitioris elegantiæ lautitiæque, ex mollissimâ lanâ, teste Petronio *cap.28.* Et hæc quoque de Officialium veste: cuius hæc summa; *Penularum* vsum his concedi, sub duabus tamen conditionibus, vt & interior vestis cingulo firmata sit, & discolori pallio pectori aptato suam conditionem testentur.

3. Tandem Theodosius M. *hâc leg.* SERVILEM quoque habitum seu vestem distinguit: quomodo & aliàs seruilis vestis ab aliis distincta: cuius meminit Tacitus *non semel*: Lampridius, *Alex. Seuero*: Vopiscus, *Aureliano*: SERVIS igitur vti permittit Theodosius vel birris vel cucullis. Non erat igitur hæc propriè seruilis vestis, quod ex *hâc leg.* quidam colligunt; cùm his vti non iubeantur, verùm harum vsus his *permittatur.* Per-

BIU Cujas

mittitur, inquam, eò quod omnium viliſſimæ veſtes fuerint, κοιναὶ κοινῶς πολιάδόμφαι, κοινὸν χῆμα, κοινὴ ἕβης, cúmque aliis ſeruis quoque ἐπίκοινος: Igitur aliis veſtibus vti prohibentur, quæ non ita vulgares, cùm tamen alias quoque vſurparent: adeò quidem vt ſua ætate iam Appianus queratur *lib.1. de bello ciuili*, κ ὁ δυλεύων ἔτι τὸ χῆμα, τοῖς δ δεσπόταις, ὁμοίως χωρὶς γὰ τῆς βυλευτικῆς ἢ ἄλλη σολὴ τοῖς θεράπουσιν ἔξιν ἐπίκοινος. Igitur *hâc leg.* Theodoſius interdicto aliarum veſtium, quæ liberis hominibus conueniunt vſu, ſolius *byrri*, aut *cucculli* vſum ſeruis permittit. Nempe *byrrhum* vulgarem veſtem & βιρροφόρους plebem infimam, tenues Quirites & εὐπελεῖς fuiſſe, ſexcentis teſtimoniis confirmari poſſit: etiam ex his quæ notaui ad *Veterem Orbis deſcr. cap.*40. Sanè βίρρου ἐν ὀνείρῳ βλεπόμενον θλῖψιν κ σενοχωρίαν σημαίνειν, διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα, Somniorum coniectores cenſebant, teſte Artemidoro *lib.2. cap.3.* & ex *eo* Suida *in* v. ἐφεδρὶς: nempe quia ſtricta hæc veſtis & miſeræ plebis erat. Hinc adeò Aſcetarum & Clericorum ea veſtis velut humilima: vt ex *canone* 12. *Gangrenſi* liquet: ἢ μετ' εὐλαβείας τῆς βίρρους φορούντων, κ τῇ ἄλλῃ κοινῇ κ ἐν σωφροσύνῃ ἐσθῆτι κεχρημένων: vbi damnantur qui διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐπιβολαίῳ vtebantur, id eſt pallio, & velut in hoc iuſtitiam collocantes, eos condemnabant qui cum pietate & humilitate Birris, aliáque communi & conſueta veſte vtebantur. Certè à colobiis & à penula diuerſam hanc veſtem fuiſſe docet *hæc lex* apertiſſimè: Artemidorus *loco* quem *ſuprà* allegaui, Chlamydis genus facit ὡ ἔνιοι μανδύλιν, οἱ δ ἐφεστρίδα, οἱ δ βηρίον καλοῦσιν: eámque adſtrictam veſtem fuiſſe docet, & ideò in ſomnis θλῖψιν κ σενοχωρίαν ſignificaſſe, διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα. Quod verò Artemidorus birrum eundem facit cum ἐφεστρίδι & μανδύῃ, id quoque Suidas ait: ἐφεστρὶς ἱμάτιον Ρωμαϊκὸν λέγεται δ κ μανδύη κ βίρρον. Palladius etiam in *Serapione Aſcete*, populum Athenienſem omnem tum diuidit in τριβωνοφόρους, id eſt, Philoſophos Aſcetas, & βιρροφόρους, vt rectè ibi reſtituit Salmaſius *ad Tertull. de pallio*: nempe plebem vulgarem hâc voce indigetat Palladius. Tandem paſſiones Sanctorum plenæ ſunt de Birro, vel Birrâ veſte, quâ pro humilitate Epiſcopi, Clerici, aliíque vſi: vid. Palladium *in Lauſiacâ*, Heraclidis Pontici verſionem, Acta Paſſionis Cypriani, Auguſtinum *ſermone diuerſ. ad Clericos.* Quanquam & poſtea birris Monachis vti interdictum, tanquam adhuc pretioſioribus: vid. Caſſiodorum *de habitu Monachi*, *cap.*7. Iſidorum, *Linteo non oportet Monachum vti: orarium, planetas, birros non eſt fas indui.* De Birris iſtis, déque eorum nominis ratione, plura non addo, quæ aliunde facilè arceſſi poſſunt.

De *Cucullo* idem iudicium faciendum, vilem κ εὐπελῶν hanc veſtem fuiſſe, non verò peculiarem ſeruorum: Neque etiam hic *Cucullus* eo ſenſu accipiendus, quo aliàs pro nudo tegumento, σκεπάσματι τῆς κεφαλῆς, περικεφαλαία: verùm eo, qui cum *birro* eodem iure æſtimandus venit: ſic tamen, vt ea veſtis proculdubio illud ipſum capitis tegumentum (qui aliàs *cucullus*) haberet. Plura nunc non addo de Cucullo, notiſſima ex Iuuenali, & Martiali.

¶ Exceptio hæc tamen additur, libertatem ſeu licentiam hanc birris & cucullis vtendi ſeruis conceſſam, intelligendam de ſeruis illis, *quorum domini ſollicitudine militiæ non tenentur.* Cuius Exceptionis hic ſenſus eſt, ſeruis præterquam militum, permitti birris vti, vel cucullis. Cuius Exceptionis rationem hanc reddebat P. Pithœus 1. *Aduerſ.* 16. quod milites quoque domini birris paſſim vterentur: Quò & refert illud Interpretis Perſij qui lacernam *Birrum* interpretatus, ait fuiſſe pallium fimbriatum, quo *olim ſoli milites velabantur, ſeu vtebantur.* Addo in eam ſententiam & *cucullos* militare geſtamen fuiſſe: cuiuſmodi *cucullos Bardaicos* memorat Capitolinus *in Pertinace, p* 56. & quidem *Bardaicos* à Bardeis, qui Ἰλλύριοι δ̓ἄλλοι σατευσάμφοι in *Gloſſis*, inde & *Bardaicus Index*, Iuuenali.

¶ Sequitur ſecundâ *huius leg.* parte *Sanctio legis*: quâ Senator aduersùs *hanc leg.* admittens Senatorio iure multatur: Officiales & ſerui exilij pœna afficiuntur: de quibus dicitur, eos pudoris diſpendium non ſentire, & ideò exilij pœnam ſubire. Magnum pudoris diſpendium eſt Senatori, Senatu moueri: nullum, Officiali, & ſeruo, actu ſuo moueri, quia imò honos hic eſſet: ergo exilio plectuntur: quæ pœna in ſeruum quoque cadit, vt alibi *ſuprà* oſtendi. Tandem & officio *Cenſuali* pœna 20. librarum auri imponitur, ſi contra *hanc leg.* veſtem vetitam vſurpari viderit, idque vel diſſimulauerit, vel acceptâ pecuniâ cognitioni Iudiciariæ ſubtraxerit. Fuerunt ſcilicet Cenſuales. id eſt, officium Magiſtri cenſus, publicæ honeſtatis cuſtodes, & politiæ: quod vt ex *hâc leg.* ita ex *l.1. ſupr. de ſtudiis lib. V. R.* liquet; & ex iis quæ plenè de Cenſualium officio notaui ad *l.5. ſupr. de Senatoribus*: Errat enim Vir doctus ad Sidonij *lib.*8. *epiſt.*6. qui Cenſuales hîc accipit eoſdem cum Officialibus de quibus *ſuprà*: ac proinde hîc Officialibus pœnam proponi putat, ſi in *hanc leg.* ipſe aliquid admiſerit, vſurpatâ videlicet veſte ſibi non licitâ, vel non vſurpatâ eâ quæ imperatur *hâc leg.* Quod à Theodoſij mente alienum eſt.

¶ *De* Extero Tzangarvm *&* Bracharvm *vſu Romæ prohibito, Honorij lex.*

11. * Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Populum."

VSVM Tzangarum adque Bracharum intra Vrbem venerabilem" nemini liceat vſurpare. Si quis autem contra hanc ſanctionem venire temptauerit, ſententiâ" Viri Inluſtris PF. ſpoliatum eum omnibus facultatibus tradi in perpetuum exilium" præcipimus: &c. Dat." PP. Romæ" in Foro diui Traiani," Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem ei *lex vnic. infr. quibus militantibus ad vrbem non liceat accedere* : item *lex vnic. infr. de Campo Martio Vrbis Romæ* : *lex 3. infr. de Gladiatoribus.*

"Romanum, vt docet vel subscriptio *legis.*

"Romam.

"Sequentia, totidem penè verbis extant *d.l.vnic. infr. de Campo Martio.*

"*Locus*, vbi datum hoc Edictum, *hîc*, & *dictis tribus legib.* omissus.

"Dies *hic*, & *l.vnic. infr. de Campo Martio*: & *l.3. infr. de Gladiatorib.* omissus, supplendus ex *d.l.vnic. infr. quib. militarib.* ita, *VII. Id. April.*

"Ita quoque habet subscriptio *d.l.vnic. infr. de Campo Martio* : de quo mox.

COMMENTARIVS.

PEREGRINORVM seu BARBARORVM vestimentorum vsus, in Vrbe Româ, Anno D. 397. vt biennio post rursum A. D. 399. *l. prox. 3.* hâc *leg.* omnibus interdicitur ab Honorio Imp. ac nominatim duorum. *Hâc* inquam *leg.* quæ prolixioris Edicti Honoriani *ad populum* Vrbis Romæ emissi, Romæque propositi in Foro Traiani pars est : quo Honorius Vrbis Romæ tum Maiestati, tum & Securitati, & Quieti potissimùm enixè consultum iuit : vt patet ex aliis tribus eius Edicti partibus ; putà ex *l.vnic. infr. quibus milit. ad Vrbem* : *l. vnic. infr. de Campo Martio V. R.* & *l.3. infr. de Gladiatoribus* : quæ proinde *huic* sociandæ veniunt omnes. Quinimò sexto post die, idem Honorius rursum prolixâ constitutione *ad Senatum & populum* emissâ, tum Senatus tum populi vtilitati consultum iuit : cuius partes sunt *lex 6. 7. supr. de Senatorib. lex 31. supr. de Prætoribus* : *lex 27. supr. de Nauicul. lex 5. supr. de Naufragiis* : *lex 3. infr. de Canone frum. V. R. lex 24. infr. de Susceptoribus.* ¶ Inter alia igitur, quibus Romanæ Vrbis Maiestati, vel etiam quieti vrbanæ consultum iuit hoc Anno & Edicto Honorius, ista fuêre : Quod otiosos & peregrinos formidandósque Vrbe Româ submouit, quò pertinet *d l.vltim. de Gladiatoribus tollendis* : & *d.l.vnic. quibus milit.* & fortè *d. l. vnic. de Campo Martio.* Item : quod Exoticarum seu peregrinarum & Barbararum vestium vsum eâ prorsus exulare voluit, tum *hâc leg.* tum biennio post rursum *l. prox. 3.* & tandem tertiâ constitutione Anno Domini 416. *l. vltim. hoc tit.* Indicto proinde vel reducto Indigeni habitus vsu : vt Claudianus *in 6. Honorij COSS.*

Cùm sua cum pariter trabeis repetatur & Vrbi
Maiestas.

Et mox,

——Species nec dissona cœtu,
Aut peregrina nitet simulati iuris imago,
Indigenas habitus natiua Palatia sumunt.

Posteaquam scilicet Barbari in Romanum Imperium atque in militiam adsciti, & ad dignitates euecti, ac nominatim *Gothi* fuêre, Barbararum vestium vsus passim inoleuit, ita quidem vt non vulgus tantùm eum sibi vindicaret, vel in Prouinciis, verùm etiam Principes viri in vtraque Româ etiam Constantinopoli. Claudianus testis *de Rufino, lib. 2.*

Ipse inter medios, ne quâ de parte relinquat
Barbariem, reuocat fuluas in pectora pelles,
Frenáque & immanes pharetras, arcúsque sonoros
Assimulat, mentémque palam testatur amictus.
Nec pudet Ausonios currus & iura regentem
Sumere deformes ritus, vestémque Getarum,
Insignémque habitum Latij mutare, togæque,
Mœrent captiuæ pellito Iudice leges.

Imò & Arcadio ipsi Synesius id exprobrat multis *de regno* : Barbarum scilicet nouúmque & insolétem cultum. Imò & Vrbem *Romam* ipsam non minùs peruasit barbarus habitus : quod præter *hanc leg.* docebunt & *duæ sequentes.* Cui obuiam ire conatus Honorius, sed conatus : Ideò postea quoque, post *hanc leg.* & *prox.* tertiam edere coactus : quo ipso tempore Rutilius Claudius Numatianus *Itinerarij lib. 2.* in Stiliconem hæc scribebat :

Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat :
Et captiua, priùs quàm caperetur, erat.

Quamlibet grauissimâ pœnâ propositâ Honorius id inhiberet : veluti *hâc leg.* pœnâ proscriptionis omnium bonorum & exilij perpetui *l. prox.* coërcitionis pro conditione personæ, & Vrbe expulsionis : vel etiam eâ quæ continetur *l. vltim.* Cæterùm & olim iam Barbaro habitu procedere, contra bonos mores visum : & conditio, *si Barbaro habitu processeris*, nullius momenti habita, velut contra bonos mores adscripta, Paulus 3. *sent.* 4. §. 21. Porrò *Tzangas* & *Brachas* nominatim vrbe exulare iubet *hâc leg.* & *l. prox.* de quibus nunc prolixiùs agendum venit : *Tzangæ*, hâc leg. quæ & *Tzancæ* proximâ leg. *Zangæ* Acroni : *Tzangia* in Fastis Græcis seu Chronico Alexandrino, *Zanchæ* in epistola Gallieni apud Pollionem, *in vitâ Claudij Imp.* vbi inter cætera dona quæ Gallienus Imp. Claudio misit ad eum placandum, numerat Chlamydes veri luminis limbatas duas, vestes diuersas x 1. Albam subsericam paragaudem triuncem, vnam, *Zanchas, de nostris Parthicis, paria tria*, Singiliones Dalmatenses x. Chlamydem Dardanicam mantuelem vnam, Penulam Illyricianam vnam, Bardocucullum vnum, Cucutia villosa duo, Oraria Saraptena quatuor. Vbi nil mutandum, *Zanchas, de nostris Parthicis, paria tria* : nempe cùm Zanchæ ex variis pellibus conficerentur, nominatim Zanchas ex earum numero quæ suæ essent, & de Parthicis pellibus confectæ, Claudio dono dedit, etsi eodem sensu sint qui mallent, *Parthicas* : sed nil necesse : Parthicæ, ex pelle Parthica. *Parthicarum* mentio multa apud Veteres : Inter alios in *l. vltim. π. de publicanis & vectigalib.* vnde & Parthicarij, *l. 7. Cod. de excus. Artific.* pelliones scil. Parthicarum : *Corrigiæ* ex iis *Parthicæ* mentio apud Scholiastem Iuuenalis in illud ;

Vel nodus tantum & signum de paupere loco.

Parthici sacculi apud Ammianum Marcellinum *lib. 22.* Ait Gallienus, *de NOSTRIS Parthicis* : nempe de Parthicis fiebant Imperatoriæ Zanchæ. Corippus *lib. 2.* ita calceos Imperatorios describit :

Purpureo sura resonant fulgente cothurno
Cruráque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica Campano dederant quæ tergora fuco, &c.
Augustis solis hoc cultu competit vti.

Erant igitur Tzanchæ, non tantum quo pedes, sed & quo suræ ad genua vsque tegebantur. Glossæ equidem Basil. τζάγγα, τὸ ὑπόδημα. Sed Acron ad Horatij illud 1. *Satyr. 6. Insanus nigris medium impediit*

pediit crus Pellibus, &c. *Nigris pellibus*, id est *Zangis*. Ideò Isidoro *Zanga pellis*; Procopius etiam περὶ κτισμάτων *lib.* 3. de his sensit ὑποδήματα μέχρι εἰς γόνυ φοινικαῖ χρώμαθ', ὁ δὴ Βασιλέα Ρωμαίων μόνον τι καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι. Fastorum Alexandrinorum seu Siculorum Auctor: τὰ Τζαγγία αὐτῶν ἤτοι ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν Ρεσαΐα Περσικῷ χήματι, ἔχοντα μαργαρίτας. *C'estoient donques des bottines*: Perones. Harum vsus interdicitur Monachis Synodi Aurelian. 1. *cap.* 22. & Clericis, *Capitularium lib.* 7. *cap.* 314. De voce ipsâ verum dixit Salmasius: ab ἄγχω, quod est *constringo*, ἄγχη vinculum quo quid constringitur: ζάγχη, pro διαζάγχη, vt pro *Diabolo Zabolus*: & *Zata* pro *diata*: vt Barbaricâ additione τζάγχη: vt τζῆνα, τζάκωμα, & alia mille. Germani quoque forcipem vocant, *Tzange*. De *Brachis*, vel *braccis*, notius est quàm vt hîc pluribus agatur: dixit de his plenè Salmasius *ad Lamprid. p.* 223. Braccarum quidam vsus iam olim apud Gallos, aliósque populos fuit: verùm bracharum vsum, de quibus *hâc leg.* & quorundam iudicio *leg. prox.* Romani à populis Septentrionalibus Gothis traxêre, pariter vt cætera quæ *hâc leg.* & duabus proximis vetantur: quò pertinet illud Claudiani *supr. vestémque Getarum*. Sanè Ouidius 5. *Trist.* 7. Braccatos Getas iam olim fecit:

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis.

Et *lib.* 4. *eleg.* 6.

——*Braccatáque turba Getarum.*

Ergo, cùm Barbarica vestis iam inoleuisset, & Barbari quamplurimi in Vrbe Româ versarentur, imò serui, de quo *l. vlt. inf.* (pariter vt in Oriente, quod Synesius de regno queritur *p.* 21.) saltem maiestatem Vrbis Romanæ peregrino habitu contaminari noluit Honorius, imò & securitati eius prouidere: & quia à plerisque id omini habebatur, tanquam Barbaris Vrbe Româ, orbéque Romano mox potituris. In quo sanè omine erat Synesius scribens ad *Arcadium de regno*, cuius verba summè notanda sunt: *p.* 21. 22. Quò spectat & Rutilij illud, quod *suprà* iam retuli. Igitur NEMINI in Vrbe Româ peregrini habitus licentiam patere voluit Honorius, nequidem Barbaris, nequidem seruis (vt *l. vlt. infr.*) vt ita cum peregrinis, vel saltem, si non peregrinos, peregrinum habitum excluderet. Verùm quàm parum obsequentes habuerit Romanos Honorius, docent iteratæ *leges* aduersus Romanorum contumaciam, putà *leges duæ proximæ*.

¶ *De eadem re, altera Honorij lex.*

III. * Idem AA. Flauiano" P. V."

INTRA Vrbem Romam nemo vel ragis, vel tzancis" vtatur. Quòd si quisquam post præceptum nostræ clementiæ in hac contumaciâ perdurauerit, provt condicio fuerit, cohercitus Sacrâ Vrbe pelletur: & cetera. Dat. VIII. Id. Iun. Brixiæ" Theodoro V. C. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo*.

" *Flauianus* P. V. Romæ sub Honorio. Eidem inscribitur Anno 400. proximo *lex* 61. *supr. de appellat. l.* 9. *infr. de aquaductib. l.* 29. *de Nauicul.* Fit eiusdem mentio *l.* 33. *supr. de erogat. mil. ann.* Meminit huius Flauiani Præfecturæ & Symmachus *lib.* 7. *epist.* 50. & 95. perstringit eandem, *epist.* 92. 94. 104. & *lib* 4. *epist.* 5. 6. qui & illud docet, Decium huic in P. V. successisse. Quod etiam docet collatio legum huic Flauiano P. V. inscriptarum, & eius *legis* quæ Decio P. V. inscribitur Anno 402. putà *lex* 15. *supr. de Tyronibus*: vid. *Prosopogr.*

" *Tzangis*, dixi ad *leg. superiorem*.

" Hæc cætera penitùs interciderunt.

" Iterum ibidem data, mox VII. Kal. Iul. hoc ipso Anno *lex* 34. *infr. de Episcopis*.

COMMENTARIVS.

PEREGRINÆ vestis geminæ vsum rursum (biennio post *legem superiorem*) interdicit Honorius, cùm in cõtumaciâ suâ Romæ positi perdurarent, A. D. 399. Ad quam nihil prætereà notãdum est: nisi quod de *RAGIS* hîc dicitur, quod *superiore leg.* de *Bracchis*: vt dubium videri possit alicui, num vtrobique *Ragæ*, an verò *Brachæ* reponendæ sint. Ego non temerè hîc *Brachis* reponam; aut sollicitem vocem *Ragis*, etsi eandem vestem putem: *Racæ* sunt quæ ῥάκη vel ῥάκια: ῥάχη & βράκη idem: Ράκος certè idem cum τριβωνίῳ, & Recentioribus Græcis propriè Monachorum pallium dictum περιβόλαιον, quod supra vestem iniicitur: vid. Zonaram *in Canone* 12. *Concilij Gangrensis*: & Balsamonem: apud quos etiam Monachi ῥακοδυτεῖν vel ῥακενδυτεῖν se dicuntur: & ῥακενδύτης pro Monacho apud *Nicetam Choniatem*. Palladius quoque de Taor virgine *in Lausiacâ*; ἐκείνη δὲ ῥακοδυτοῦσα ἀδιαλείπτως ἐν τῇ μονῇ ἐν τῷ ἔργῳ καθεζομένη. Apud Nicephorum in *Catalogo Patriarcharum Constantinop.* dicitur γυνὴ ῥίψασα τὰ ῥάκη, quæ habitum Monialem eiurauit & abiecit. Est qui legat *Ruchis*, quod & Græci ῥοῦχον seu ῥοῦχιον vocant: inter alios Codinus τὸ κόκκινον ἱμάτιον, ἤγουν τὸ ῥοῦχον. Nicetas pluries, ac nominatim in *Isacio*, *lib.* 1. φεσγγικὰ ῥοῦχα φορέσαντες καὶ τζεφέτια: vid. plura apud Meursium *in v.* ῥοῦχον, & *in v.* ῥυχαρεῖον. His affinia & ῥήγια, de quibus Stephanus Hesychius; & *Racana*, de quibus Ennodius, Nicetas, Mauritius, Constantinus.

BIU Cujas

IV. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Probiano" P. V.

MAIORES crines, indumenta pellium, etiam in seruis, intra Vrbem sacratissimam præcipimus inhiberi: Nec quisquam posthac impunè hunc habitum poterit vsurpare. Si quis autem neglexerit nostræ sanctionis vigorem, ingenuus legis laqueos" non euitet, seruus operi publico vindicabitur. ¶ Quod innotescere non solùm intra Vrbem petimus," verùm etiam in vicinis regionibus non licere sancimus. Dat. Prid. Id. Dec. Rau. D. N. Theod. A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* velut localis & temporaria.
" *Probianus* P. V. sub Honorio vid. *Inscript. p.* 171. *n.*7. & *p.*1080 *n* 11.
" id est multam, *legis laquei*, pro multâ, *hâc leg.* & *l.*8. *supr. de re militari*: *l.*9. *supr. de fil. mil. appar. l.*16. *supr. de dig. offic. l.*38. *infr. de hæretic.*
" id est, iubemus.

COMMENTARIVS.

PEREGRINVM habitum & cultum, hâc tertiâ, *hoc titulo*, iam constitutione prohibet Honorius intra Vrbem Romam, Anno Domini 416. & quidem post liberatam à Gothis Romam instaurandæ vrbi vacans hoc tempore non vnâ ratione; Triplici enixæ Voluntatis testimonio, tum pœnæ grauitate, propositâ multâ Ingenuis, seruis verò operis publici pœnâ: tum geminâ ampliatione, ratione personarum, seruis etiam hoc interdicto comprehensis: & ratione locorum, non Romæ scilicet tantum, sed & in vicinis Regionibus. De quibus antequam dicimus, de ipsa habitus & cultus interdictione videamus, quæ sanè hic ampliot adhuc: nam &, quod primo loco hic occurrit, MAIORIBVS CRINIBVS interdicit Honorius. Comam scilicet Septentrionales, Germanicæ, Barbaræ gentes aluêre. De Gothicis crinium flagellis testis Sidonius *lib.*1. *ep.*2. & Francorum Regalibus, Gregorius Turonensis *lib.*6. *cap.*24. *aliique*. De Saxorum diffusâ cæsarie Vitichindus *lib.*1. de cæsarie & comis Germanorum Iuuenalis *Satyra* 5. Tertullianus *lib. de virginib. veland.* de Sicamborum, mox Francorum crinibus & comâ cæsariéque, passiua notatio. Scythis denique prolixam cæsariem fuisse, testis est Synesius *in encomio Caluitij p.*77. vbi ait, seruos Scythas permultos in vrbe, prolixâ cæsarie fuisse: ἐκῶν οἰκέτῃ κ'αμοὶ, ᾗ συχνοῖς ἄλλοις εἰσὶν ἐν ἄστει Σκύθαι ᾗ Σκυθικῶς αἰωρικότες τὰς κόμας.

Hinc & Hieronymus hâc ætate sua *comam demittere proprium esse* dixit *luxuriosorum*, *Militantium*, *& Barbarorum*. Rectè *Barbarorum*; Comam quippe demittebant omnes fermè barbaræ Gentes quæ Romanum Imperium occuparunt. Et hæc de maioribus crinibus.

¶ Secundò PELLIVM indumentis interdicit *hâc leg.* intra Vrbem Romam, & vicinas Regiones, Honorius: cuiusmodi fuêre *tzangæ* & *bracha*, de quibus *duabus superioribus legibus*, à quibus Gothi ipsi *Pelliti* dicti apud *Rutilium*, qui hoc ipso Anno, vel proximo sanè scribebat:

Ipsa satellitibus pellitis Roma patebat.

Ante vicennium Claudianus *in Rufinum*:

Mœrent captiuæ pellito Iudice leges.

Sidonius verò *epist.*2. de Theodorico Gothorum Rege: *Circumsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne absit, admittitur.* Hieronymus quoque de Gothis, *epitaph. Nepotiani*, Et *pellitorum turba populorum*. Item *Mastrucæ*, quæ erant vestes pelliceæ, Prudentius *lib.*2. *contra Symmachum*.

Tentauit Geticus nuper delere Tyrannus
ITALIAM, patrio veniens inratus ab Istro,
HASARCES æquare solo, tecta aurea flammis
Soluere, MASTRVCIS Proceres vestire Togatos.

Cuiusmodi fuerunt & *Rhenones* Germanorum. Σισυροφόρες vocat Synesius in eodem argumento, & querela ad Arcadium, *de Regno*, *p.*23. σισύρα, *corium hædinum*, Hesychio: vid. & Ammianum *lib.*31. *de Hunnis*: & vestem ipsam κώδειον, κωδία: κώδιον est δέρμα.

¶ Igitur horum vsum omnibus Romæ interdicit Honorius, *etiam Seruis*. Quorum sanè bona pars hâc tempestate barbari fuêre: vt probat quoque Theodosij M. in Oriente *l.vnic. supr. de ædilitiis actionibus*. Imò de eo ex professo queritur Synesius apud Arcadium *lib. de regno*, *p.*23. vbi ait, quamlibet domum quantumcunque felicem Scythicum seruum habere: esse vnicuique τραπεζοποιὸν, τὸν ἐπὶ τὸν ὕπνον, ᾗ τὸν ἀμφοριαφόζον, Scytham: nec non pedissequos qui sellas post dominum ferant, quibus domini insidere possint, omnes Scythas esse, quasi iam olim hæc Gens designata esset accommodatissima & dignissima seruitio Romanorum. Id ipsum idem testatur *prædicto loco*, *in Encomio Caluitij*. De ipsa Vrbe Roma, in eáque satellitibus Barbaris Rutilij locus expressissimus iam *supr.* indicatus:

Ipsa SATELLITIBVS pellitis Roma patebat,
Et captiua prius, quàm caperetur, erat.

Et hæc de ipso Interdicto.

Sequitur *Ampliatio* altera ratione *loci*: non tantùm Româ scilicet, verùm & vicinis Vrbi Regionibus Barbarum cultum exulare iubet Honorius: *vicinis* Regionibus, Vrbi Romæ scilicet quæ tum vrbi proximæ connexæ erant, tum sub dispositione P. Vrbis, vt patet ex *Inscriptione*. Ergo *hâc leg.* vicinæ eædem cum suburbicariis: duplici argumento, non tantùm quia *Vicina Vrbi*, sed & quia sub Præfecti Vrbis dispositione fuisse indicantur, cuius vtique Diœcesis intra suburbicarias, seu vrbicarias regiones consistebat. *Finitimæ Vrbi* eædem vocantur in *veteri Inscriptione*.

L. AVR. AVIANIO SYMMACHO V. C. PRÆFECTO VRBI CONSVLI, PROPRÆFECTIS PRÆTORIO IN VRBE ROMA FINITIMISQVE PROVINCIIS PRÆFECTO ANNONÆ VRBIS ROMÆ.

Alioquin *Vicinas* Regiones remotiorum aliarum respectu,

BIU Cujas

respectu, vlteriùs accipi posse fateor, quo sensu *Nouellâ* Valentiniani *de Suariis*, Lucania Prouincia, *Vicina* dicitur, Sardiniæ videlicet, opposita. Hoc sensu Frontinus, *de controu. agrorum : p.54.* & Auctor *de Coloniis p.104.* agros vltra quartum vel quintum vicinum dicunt, seu agrum à fundo tertio vel quarto vicino submotum : vicinus non est tantùm proximus, sed etiam vlterior, *l.1. §.11. ff. de Cloacis : l.8. ff. de operis noui nunciat.* denique vicinum sæpè dicitur, etsi media alia loca interueniant, *d. l.8.* & *l.17. §. sciet 3. ff. de aqua & aquæ pluu.* vicini appellatio habet vim ἀόριστον τι. Sed ideò *hâc leg.* vicinæ vrbi regiones non aliæ sunt, quàm finitimæ, quàm suburbanæ, connexæ, proximæ : nempe quia Ius quod *Vrbi* Romæ statuitur, idem ad vicinas eius regiones porrigitur ob eandem videlicet rationem: item quia *lex* hæc *Præfecto Vrbi* inscribitur, cuius Diœcesis vtique non vltrà suburbanas seu suburbicarias, omnium confessione, procurrit. Et hæc quidem quantum ad propositam materiam sufficit : de hoc enim alibi pleniùs & ex professo. Illud adhuc addo, vicinas (vrbi scilicet) vrbes eodem sensu vocari, *l.20. infr. de hæreticis.* Nempe vbi ius, quod Romæ dicitur, ad vicinas regiones vel vrbes extenditur, necesse est immediatè vicinas accipi, & sic quæ intra Diœcesim Vrbis positæ sunt : scilicet non satis Vrbi Romæ prospectum visum Principibus nonnullis, nisi quod ius in Vrbe Româ constituissent, etiam ad vicinas, contiguas, continuas, vrbi regiones, vel vrbes traherent, porrigerent : vbi par honestatis ratio.

¶ Ex *hâc* iam *leg.* colligat quis aliis locis Barbarum habitum tulisse Honorium. Sed & illud hinc videmus, Honorium neque hanc rem siue curam, quo honestas etiam in *Comâ* seruaretur, à se alienum putasse, pariter vt Theodosius M. pater eius ; in sp. *l.26. infr. de Episcopis.*

QVIBVS MILITANTIBVS AD VRBEM NON LICEAT ACCEDERE.

TITVLVS XI.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustinianeo :* vtpote momentanei iuris, & ad horum temporum historiam pertinens.

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. ad Populum." Post alia.

AGENTES in rebus, adque Palatinos, aliósque milites inferioris militiæ (exceptis his, quibus negotium aliquod, aut munus fuerit iniunctum) omni penitus arceri Vrbis" venerabilis iubemus accessu : ita, vt si quis nostri *Edicti* auctoritatem violare temptauerit, deportatione plectatur : & cetera. Dat." & PP. Romæ, VII." Id. April. Cæsario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Est enim *hæc lex* horum temporum propria. Quænam verò *leges* aliæ *illi* iungendæ sint? mox dicam.

"Romanum, vt docet vel *subscriptio* legis : *PP. Romæ.*

"*Roma*, V[illegible]nerabilis : vid. *Gloss.*

"Locus v[illegible] Edictum datum *hâc leg.* omissum est : pariter vt *tribus legibus*, quæ *huic* iungendæ sunt.

"Hinc [illegible]ppienda subscriptio trium *dictarum legum* : vt viceuersa ex *duabus* hîc supplendum : PP. Romæ, *in foro Diui Traiani.*

COMMENTARIVS.

FORMIDANDOS, & VIOLENTIIS admittendis, turbísque ciendis opportunos, aduenas & incolas, ab Vrbe Româ submouet Honorius Imp. *hâc leg.* Anno Domini 397. Quæ *lex* pars est Honoriani Edicti : EDICTI inquam; Nam præterquàm quod Inscriptio *ad populum*, satis arguit, Edictum hoc esse ad populum Vrbis Romæ emissum, in *ipsa* etiam *leg. Edictum* disertè vocatur. Pars autem *Edicti* prolixioris, quo Honorius Imp. Quieti & Paci Vrbis Romæ enixè consultum iuit, vt patet quoque ex aliis tribus huius Edicti partibus, quæ *huic* coniungendæ sunt : putà ex *l.2. supr. de habitu quo vti intra vrbem : l.vnic. infr. de Campo Martio V. R. l.3. infr. de Gladiatoribus.* ¶ Inter cætera igitur quæ ad hunc finem tenderent, formidandos Vrbi Romæ incolas & aduenas vrbe submouit : quò vt *d. lex 3. infr. de Gladiatorib.* apertissimè pertinet, ita & hæc. Ad eam scilicet siue annonæ difficultatem, siue Turbarum metum, Romæ tum deuentum, vt vtrique mederi Honorius instituerit : quò pertinet hæc quoque Edicti portio. Scilicet Agentes in rebus, Palatinos, aliósque milites inferioris militiæ omninò vrbe submouet, sub deportationis pœnâ, extra quàm si negotium aliquod aut munus his fuerit iniunctum. ¶ AGENTES in rebus erant, qui missionibus Principis parebant, quibus à Principe negotij alicuius executio iniungebatur, qui Principis iussis obsecundabant, qui ad Vrbem vel in Prouincias necessitatis causâ dirigebantur : vnde *executio Agentium in rebus* dicebatur, & agentes plenum vigiliarum munus exercere, denique dicuntur eorum labores, sollicitudines tantæ vigiliæ esse, vt soli quicquid oneris

est

est & profiteri & efficere videantur: eorúmque schola Principibus maximè necessaria: quæ omnia docuit *Titulus de Agentib. in rebus, supr. lib.6.* Et fuit tamen hoc genus hominum rapacissimum, de quo insignis extat Ammiani Marcellini locus, *lib.16. p.68.* sed & de furtis, adulteriis, & libidine eorundem, est *lex 3. supr. de Iurisdictione:* His denique Romæ consistentibus nonnulli vsi ad violentias suas, vt docet Symmachus *lib.10. epist.36.* Igitur & hos quoque tanquam Vrbi Romæ formidandos, ab vrbe submouit, seu ad vrbem accedere hoc Edicto suo vetuit Honorius, vrbicæ quieti consulens. Quâ ipsâ quoque ratione in eam Prouinciam ex quâ oriundi erant, vel in quâ larem conlocassent, mitti vetiti ante vndecim annos ab...*l.4. supr. de executorib.*

¶ De Palatinis id ipsum cauet Honorius: de *Palatinis*, inquam; id est, Officialibus Comitis S.L. & Comitis R.P. de quibus fuit *titulus, supr. de Palatinis:* qui Palatini vtriusque officij vocantur, paritérque Agentibus in rebus iunguntur, *d l.4. supr. de executoribus:* nam & hi Prouinciæ suæ aditu vetiti: sicut hîc vrbis aditu ob eandem videlicet rationem: Et hi Palatini ipsâ scilicet militiâ formidandi erant, vtpote profligandorum debitorum, & calumniarum concitandarum & rapinarum perquam gnari: vt docent duæ Valentiniani Tertij constitutiones, *Nouellâ* inter *Theodosianas, de Palatinis* 45. quarum etiam posteriore ait se *ad Prouincialium QVIETEM tuendam. simul ad AVARITIAM Palatinorum arcendam remedia quæsiuisse.* Quæ sanè ipsa causa fuit Honorio *huiusce legis* ferendæ. Hinc adeò his in Vrbe Româ consistentibus quidam ad vim & violentiam vsi, pariter vt Agentibus in rebus: vt docet Symmachus *d. epist.36. lib.10.* Quare error est grauis Scriptoris, *de officiis domus Augustæ lib.3. cap.10.* cùm ait *hâc leg.* Agentium in rebus quosdam vocari, *inferioris militiæ milites:* disertè enim hîc milites inferioris militiæ separantur ab Agentibus in rebus, & à Palatinis.

¶ Id ipsum & tertio loco Honorius de Militibvs inferioris militiæ cauet, vt videlicet & ipsi (tanquam vrbi formidabiles seu metuendi,) vrbe arceantur. Quinam autem hi sunt? scilicet Stratores, Domesticos, Protectores intelligit, qui & ipsi in interdicto *dictæ legis 4 supr. de executorib.* iunguntur Agentibus in rebus & Palatinis. ¶ Excipit tamen Honorius milites inferioris militiæ, itémque Palatinos, & Agentes in rebus, quibus negotium aliquod vel munus fuerit Romæ iniunctum. Nempe otiosos tantum, & vacantes seu vacantiuos vrbe submouet Honorius: non verò mandato Principis, aut summorum Magistratuum negotium aliquod vel munus explentes: vt subinde omnes hi pro rerum necessitate ad vrbem quoque Romam missi. Ita Palatinorum munerationum sacrarum, vt quæstus publicos eruerent, Romæ agentium, meminit Symmachus *lib.10. ep 43.* Agentium in rebus, Romæ negotium aliquod exequentium, Idem non *vno loco: lib.10. epist.24.* (quæ data Anno 383.) & 62 (quæ data Anno 390.) & *lib.6. epist.36.* (quæ data Anno 400.) & *epist.59.* (quæ data Anno Domini 401.) & *lib.10. epist.44.* (quæ data Anno Domini 384.) ¶ Cæterùm quàm res hæc Honorio curæ fuerit, vt inquam hæc hominum genera Vrbe Româ abessent, grauissima pœna proposita id ostendit, nempe deportationis, pariter vt Gladiatores in extremas solitudines mandari præcepit, *d.l.3. infr. de Gladiatoribus:* quæ *huic* inter aliàs iungenda est. ¶ Simili prorsus ratione Arcadius *l.14. supr. de Numerar.* Actuarios intra 50. dies Vrbe Constantinopolitanâ excedere iussit. Aliâ verò ratione...Imp. Prouinciæ Rectores Illyrici ad Augustissimam Vrbem sine iussione Principis adire vetuit *l.9. Cod. de off. Rect. prou.* ne videlicet vrbis deliciis capti ab officio suo abducantur, Prouinciámque sibi commissam negligant, cuius interest esse aliquem qui præsens ei prosit. Alia ratione, ob formidatam alimentorum inopiam, & ob famem, peregrini, aliíque nonnulli Vrbe Româ pulsi: de quo Ammianus Marcellinus quoque in vtroque excessu de Vrbe Roma, *lib.14. p.15.* & *lib.28. p.401.* Libanius *in Antiocho p.366.* Themistius *orat.6.* Et sic vrbe pulsi, vel vrbis aditu exclusi varij vario subinde fine, quæ multi turbidè commiscent.

DE HONORATORVM VEHICVLIS.

TITVLVS XII.

XI. Cod. Ivst. XX.

¶ Vsvs *vehiculorum omnibus Honoratis Constantinopoli iniungitur à Theodosio M.*

1. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. Nebridio" p. v.

Omnes Honorati, seu ciuilium, seu militarium dignitatum," vehiculis dignitatis suæ, (id est, carrucis biiugis") intra Vrbem sacratissimi nominis," semper vtantur. Dat. III. Kalend. Febr. Constantinopol. Honor. NB. P. & Euodio coss. [386.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust. eod. tit.*

"*Nebridio* huic P. V. Constantinopol. inscribitur hoc ipso Anno 111. Kal. Iul. *lex vnic. supr. de adilit. actionibus*: Inscribitur & *lex vnic. Cod. Iustin. de offic. Præf. vigilum*: vbi perperàm in *Inscriptione* editum *Nephtidio*. Etsi quoque ex ea inscriptos habeat, *Theodos. & Arcadium*.

"Abest hæc vox à *vulgatis Codicib. Iustin.*

"Abest & hæc vox à *Cod. Iustin.* Ita Sueton. *Caio cap. 19. Curriculóque biiugi famosorum equorum.*

"*Sacratissimi nominis* vrbs, Constantinopolis: *ominis* etiam.

COMMENTARIVS.

HONORATOS, cuiuscunque dignitatis ij sint siue ciuilis, siue militaris, intra Vrbem Constantinopolitanam, vehiculis dignitatis suæ semper vti *iubet hâc leg.* Theodosius M. Anno 386. In quâ interpretandâ tot fermè errores vulgò admittuntur, quot verba occurrunt, quot item circumstantiæ. ¶ Primùm, non est hæc constitutio de Vrbe Româ, verùm de Constantinopolitanâ: vt docet primum subscriptio *legis*, ac proinde eius Auctor Theodosius M. Docet id ipsum & inscriptio legis: Inscribitur enim ea, *Nebridio P. V.* pariter vt *lex vnic. supr. de adilit. actionib.* quem P. V. Constantinopolitanæ fuisse testatur Palladius, *in Lausiacâ in Olympiade, p.* 189. docet & *lex vnic. Cod. Iust. de off. Præf. Vigilum.* Denique docent & illa, *sacratissimi nominis Vrbem*: Nempe de Constantinopoli id accipiendum, quæ vt *æterno nomine donata* dicitur *l. 7. supr. de Nauicular.* vbi vide quæ dixi, ita & *sacratissimi NOMINIS Vrbs*, Constantini videlicet nomine: Etsi alioquin Vrbs Roma quoque *sacratissima* diceretur, & verò dicitur ab Ammiano Marcellino *lib.* 21. & Symmacho *in Auctario.* 26. 29.

¶ Secundò erratum, etiam à Cujacio, cùm putauit, *Honoratos* hâc *leg.* esse præditos ciuili militarive dignitate, veluti Præfectos Vrbi, Magistros militum, & similes. *Honorati* enim *hâc leg.* non eo sensu, verùm eodem dicuntur, quo innumeris aliis *legibus*, & inter alias *l. 1. supr. de officio Iudicum Ciuilium*: vbi de Honoratis his plenè dixi: nempe, non qui præditi sunt dignitatibus, verùm qui administratione perfuncti dicuntur, *l. 2. supr. da Med. & Profess.* emerito honore pollebant, *l. 1.* iunctâ *l. 2. & 3. infr. ne quid publ. lætit.* vel etiam qui officiis ac ministeriis perfuncti merito stipendiorum consecuti fuerant dignitates, *l. 1. supr. de milit. veste*: *l. 4. supr. de susceptor.* Quod præter genuinam nominis Honoratorum significationem ostendit insuper id quod de Carrucarum tantum vsu hîc agitur: non verò de Carpentorum vsu. Verùm de hac *Honoratorum* appellatione dixi plenè ad *d. l. vnic. supr. de off. Iud. ciuil.* vid. & Ambrosium *non vno loco*, & Nouellam Valentiniani *de honoratis*, inter *Theodosianas* 48. His addendi & qui Honorarios dignitatum codicillos adepti fuerant: de quo *tit. de honorar. codicill.* Quare rectè nonnulli ex Interpretibus hîc *Honorarios* interpretantur, habentes dignitates sine administratione.

¶ Tertiò notandum, hâc tempestate (nam aliquando antea *inuidiosum* vel *illicitum* fuit in ciuitatibus vehiculis vti, vt docet Capitolinus *in Marco*, & Vopiscus *in Aureliano*, *p.* 210.) suum cuique dignitati vehiculi genus attributum fuisse, seu *suæ dignitatis* cuiusque vehicula fuisse, quibus vel honores gerentes, vel Honorati vti vehique solebant: & quidem non intra Vrbem Romam tantùm, sed & Constantinopolitanam. Quorum vehiculorum frequens intra Vrbem Romam mentio occurrit apud Ammianum Marcellinum, inter alia *lib.* 14. in excessu de Vrbe Roma, *p.* 13. & 15. & *lib.* 15. *p.* 50. vbi de Leontio P. V.

¶ Quartò ad *hanc leg.* notandum venit, Honoratos *Carrucis* tantùm *biiugis*, quam vocem recîdit Tribonianus, vti potuisse, id est, vehiculo quod à duobus equis trahebatur: non etiam quadrigis vehi poterant seu carpentis, quibus Amplissimæ dignitates veluti Præfecti Prætorio vehebantur, qui actu eas dignitates administrabant: scilicet Carruca seu Carrucha, de cuius etiam vsu seu luxu Romæ, Marcellinus *lib.* 14. *p.* 13. in genere erat πεπάκωλον ὄχημα: *Carruca* autem *biiugis* (vt curriculum biiuge Suetonio *in Caligula*, *cap.* 19.) quæ à duobus animalibus trahebatur. Ergo *Carrucæ biiuges*, vehicula erant Honoratorum: *Dignitatis suæ vehicula*, vt *hâc leg. ipsâ* vocantur. *Vehiculorum* nomen generale sub se complectitur varia vehiculorum genera, inter cætera Carpentum & Carrucas Biiuges: Carpentum, inquam, à quo vehiculum carpentarium Pollioni, *in Zenobia*, *p.* 199. à quo & carpentarius artifex Lampridio, *in Alex. Seuero*, *p.* 132. Fuêre porrò carpenta Principum & Imperatorum ipsorum: Ita Constantius Romam aureo carpento fulgenti claritudine lapidum variorum ingressus, ante annos fermè 30. A. D. 357. teste Ammiano Marcellino, *lib.* 16. *p.* 76. Item Iudicum seu Magistratuum maiorum, putà Præfectorum Prætorio & Præfectorum Vrbis: Vopiscus *in Aureliano. Vehiculo suo me & Iudiciali carpento Præfectus Vrbi Vir Illustris Iunius Tiberianus accepit.* Symmachus, ipse Præfectus Vrbi, Carpenti huius, quo Præfectus Vrbi vehebatur, meminit duobus locis, *lib.* 9. *epist.* 61. & *lib.* 10. *epist.* 33. qui & *Carrucam* generali significatu vocat, *d. epist.* 33. vt & Chronici Alexandrini Auctor Anno D. 409. Huius Carpenti Præfecti Vrbis meminit & Cassiodorus *lib.* 6. *var.* 4. 18. vt & Præfecti Prætorio *lib.* 6. *var.* 3. Idem Cassiodorus 2. *diuinar. Instit. c.* 23. *si Præfectum vox præconis enunciat, si carpentum ipsius strepentibus rotis transire noscamus.* Idem & 6. *var.* 15. Vicarium Vrbis Romæ carpento vectum scribit. Iustinianus certè quoque *Nouella* 70. indicat, Præfectis Vrbium Romæ & Constantinopoleos, vt & Præfectis Prætorio id honoris delatum fuisse, vt carpento publicè veherentur, ὥσπερ μεγάλης ἀυτοῖς ἠξιωμένοις τιμῆς ἀπήνητε ἐποχεμένοις. De eodem sensit & Asterius *homilia in festum Calendarum*, cùm de Rufino PP. agens, scribit, ἅπερ φερόμενος ὁπὶ τῶ δίφρω ἐγαυρία τῶ ἀξιώματος: Imò & Prouinciarum quoque Rectores Carpentis vecti, Ammianus Marcellinus *lib.* 29 *p.* 438. *ni Messala Prouinciæ Rector eum Iudiciali carpento impositum ad Sirmium cursu reduxisset effuso.* Cledonius alioquin in arte Grammaticæ, *Carrucæ Proconsulis* meminit: de Prætoris Lycaoniæ & Proconsulis Cappadociæ ἁπλῶν ἁρμάτων carruca argentaria, vt vertit Iulianus, vid. *Nouell.* 25. & 30. De huiusmodi Iudicum carpento sensit quoque idem Ammianus Marcellinus, *lib.* 14. cùm scribit, Gallum Cæsarem *carpento priuato impositum*: Priuato, id est, qui non conueniret Cæsari: ne cum Interprete erremus: pari sensu quo *Iudiciale carpentum*: Priuatus enim omnis

BIU Cujas

omnis dicebatur, extra Imperatorem & Cæsarem. Ac vt maximè omnes hi Iudices carpento in commune veherentur, attamen carpenta alia aliis augustiora fuêre, seu cultus vnius alio insignior erat. Sanè Carpentum Præfecti Vrbis memorat quoque sub Valentiniano & Valente vetus epigramma quod quidam Themistij ipsius putant; Ἀνθόλογ. *lib.2. cap.5.* cui titulus: εἰς Θεμίστιον τίνα φιλόσοφον ἠμόμφων ὕπαρχον πόλεως ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ καὶ Βάλεντος

Ἄντυχος ἡνίοχος ἐπὶ θρόνου εἰς πόθον ἦλθες
Ἄντυχος ἀργυρέης ἁρμαμαξιτὸν ἀπειρέσιον.

Vbi ἄντυξ ἀργυρέη est *argenteum carpentum*; ἄντυξ pro ipso vehiculo, à curuaturâ, ambitu, circulo sedis in vehiculo, quem exhibet quoque *Notitia*: id enim est propriè ἄντυξ. Nouum sanè cultu insigniore Præfecti Vrbis Romæ carpentum argenteum peregrinum ac superbum Gratianus Imp. instituerat, quod postea velut inuidiosum nimis, vtpote quo Præfectus Vrbi velut Salmoneus aliquis inueheretur, à Valentiniano Iun. summoueri impetrauit Symmachus, *lib.10. epist.17. & 33.* Ex his iam apparet, errorem essse P. Fabri 1. *Semestr.3.* qui nullos alios Magistratus præter Præfectum Prætorio carpento vectos scribit: eóque Vopiscum hominem Syracusium καταχρηστικῶς *carpentum* pro sella curuli nominasse: vti viceuersa error est Viri Doctissimi, qui quodcunque vehiculum apud Historiæ Augustæ Scriptores carpentum vocari scribit. Tandem Carpentum hoc Præfectorum Prætorio & Præfectorum Vrbis quadriiuge altiúsque inter alia eorum insignia erat: quod exhibuit *Notitia Dignitatum vtriusque Imperij*, quadraginta fermè post *hanc leg.* annis vltra Arcadij & Honorij tempora scripta, vt alibi prolixè ostendo.

Maioris igitur fastigij fuêre Carpenta: vnde verum dixit, etsi falsâ originatione, Isidorus: *Carpentum vehiculi genus est, quasi carum pompaticum.* Quomodo & in re vehiculari seu in argumento cursus publici, carpenta maiori oneri trahendo erant: vt docet *lex* 18. & 30. *supr. de cursu publico*: vt & in militiâ: vid. Lampridium, *Alexandro Seuero.* Inde etiam olim Carpenta in pompis Deorum vsitata, teste Ouidio, & Suetonio: próque magno datum à Senatu Mulieribus Augustis, vt carpento veherentur: veluti Messalinæ & Agrippinæ: Suetonius, *Claudio, cap.11.17.* Tacitus *lib.12.* Dio, *lib.58.* Aliàs fœmineo sexui id inconueniens. Quare de Zenobia, velut extraordinarium quid notat Trebellius Pollio, eam *vsam vehiculo carpentario: rarò, pilento.* Denique Carpentum, Quadriga equorum trahebatur; (quanquam & mularum & boum carpentum memoratur apud Lampridium *in Heliogabalo.*) Et hæc de summis & ἐμπράκτοις dignitatibus quæ Carpento procedebant per vrbem. Alij verò ἄπρακτοι, seu *Honorati*, vt ex *hâc leg.* apparet (minorésque etiam fortè Dignitates) carrucis biiugibus tantùm vtebantur. In quibus tamen ipsis hac tempestate magnus luxus erat: Ammianus Marcellinus testis *lib.14. p.13. 15.* inania studia Vrbis Romæ notans: *Alij*, inquit, *summum decus in Carrucis solito altioribus & ambitioso vestium cultu ponentes.* Qui idem alioquin *lib.27. p.362.* scribit, *Episcopos Romanos processisse vehiculis insidentes circumspectè vestitos.* Et hæc quidem de vehiculorum vsu hoc æuo delibasse sufficiat: neque enim aut antiquiorem circa hæc luxum, vetustioréque circa vehiculorum pompam constitutiones hîc attingo: de quo Vopiscus *in Aureliano, p.224.*

¶ Nunc de quæstione, seu fine *huius legis* videamus, quam aliter atque aliter accepêre Iuris Interpretes, aliíque Viri docti. Sunt enim qui *Fastum* vehiculorum *hâc leg.* reprimi censent, solíque Honoratis, id est vt ipsi volunt, in dignitate positis Carrucarum vsum intra Vrbem concedi putant. Alij censent, dubium fuisse, vtrùm Carrucis intra vrbem vti possent Honorati, id verò *hâc leg.* his permitti: quâ in sententiâ est quoque Petauius in Themistij *orat.6. pag.580.* Atque adeò multi in eâ sunt sententia, *hâc leg.* non imponi necessitatem, neque cogi inuitos Honoratos vehiculis incedere, sic vt pedestres vel equestres ire possent. Quod voluit Glossa, quæ ideò vocem *vtantur*, exponit, vti valeant si volunt. Verùm potior mihi sententia sedet, neque fastum *hâc leg.* reprimi, neque Honoratis tantùm Carrucarum vsum permitti; verùm, si rectè capio, omnibus Honoratis *necessitatem* imponi vehiculis dignitatis suæ, (quæ vtique erant Carrucæ biiuges) semper vtendi intra vrbem: *Vehiculis*, inquit, *dignitatis suæ SEMPER VTANTVR:* quæ verba, ni fallor, necessitatem important omni loco & tempore: Nempe Vrbis Constantinopolitanæ dignitati datum id videtur à Theodosio M. vt videlicet Honorati hoc vehiculario seu Carrucario processu dignoscerentur, ipsáque adeo inde etiam Vrbis magnitudo seu Maiestas noscereturEt alioquin ex aliis *legibus* & Scriptoribus notum, quot & quanta Theodosius M. ad Vrbis Constantinopolitanæ maiestatem & magnificentiam augendam contulerit. Videatur saltem Themistius *d.orat.6.* quam ante biennium A. D.384. habuit.

¶ Exemplum proinde iam & rationem in *hâc leg.* habemus, ad vsum seu praxim, quâ partim maiestati vrbis alicuius Regiæ consuli potest: Quo sanè fine expressè Lampridius ait, Alexand. Seuerum Carrucas Romæ, & rhedas Senatoribus omnibus vt argentatas haberent, permisisse: interesse Romanæ dignitatis putans, vt his tantæ Vrbis Senatores vectarentur: partim & meritis eorum qui semel honoribus functi sunt, vel honorum codicillis decorati, ne per inconditam turbam velut incogniti transmittantur.

BIU Cujas

DE IVRE ITALICO VRBIS CONSTANTINOPOL.

TITVLVS XIII.

XI. COD. IVST. XXI. Vbi tamen *Titulus* ita immutatus est, generaliore iam significatu sensúque: *de Priuilegiis Vrbis Constantinopolitanæ*. De causa huius mutationis dicam, ad *ipsam leg.*

---

1. * Imppp. Valentinianus, VALENS & Gratianus AAA. ad Clearchum" P. V. Constantinopolitanæ.

ITALICI iuris auxilium," arbitrâ æquitate," renouamus. Concessi igitur gratia beneficij" publicis actibus" intimetur, & incisa Tabulis" debitâ sollemnitate permaneat. Dat. Prid. Non. Aug. Hieropoli," Valentiniano & Valente" AA. COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* eiúsque loco *lex vnic. eod. tit.* interpolata, occurrit potissimùm ex *l. 45. infr. de Episcopis Eccl. & Clericis*: pauciſſimis tamen ex *hâc leg.* interspersis ita; *Impp. Honorius & Theodosius AA. Philippo PP. Illyrici. Vrbs Constantinopolitana non solùm iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ veteris prærogatiuâ latetur. Dat. Prid. Id. Iul. Eustathio & Agricola COSS* De quo mox plura.

"*Clearchus* hic idem & Anno 372. Præfectus Vrbis Constantinopolitanæ fuit: vt docet *lex 7. infr. de annonis ciuic. lex 2. supr. de studiis lib. l. 10. supr. de Prætoribus.*

"Ad initium quoque *legis* hæc verba retrahenda, *Vrbi Constantinopolitanæ.*

"*Auxilium*, quod mox *beneficium*, *gratia*. Ita *Auxilium*, de iure & priuilegio liberorum, *l. 1. supr. de iure liberorum.*

"*Arbitrâ* æquitate, *hîc*, & *l. 10. supr. de petitionib.* (quæ *lex* est Valentiniani; sicut *hæc* Valentis:) pro æquitatis arbitrio, seu arbitrio & iudicio ad æquitatem comparato.

"*Beneficium* sæpè ἰδίως pro Immunitate à tributis: vid. *Gloss.*

"an potius *Actis*? an *Fastibus*? Illud, *Actibus*, sustineri cui posse videatur.

"æneis scilicet vt multæ aliæ *leges*, hoc *Codice.*

Hieropoli, ibidem data Anno 368. *lex 3. Cod. de defensor. ciuit. lex 6. supr. de Tyronib. lex 19. infr. de Episcopis.* De hac Valentis Hierapoli morâ, vid. & Zosimum *lib. 4. p. 742.*

"*ꝑ.* Vel II. AA. Coss. id est Anno D. 368. (quod fermè malim) vel III. AA. id est Anno D. 370. vt docet etiam *d. lex 6. supr. de Tyronib.* neque enim Valens Anno 365. Hierapoli constitit.

COMMENTARIVS.

IVS ITALICVM Vibi Constantinopolitanæ iam olim concessum, paulò antea verò labefactatum vel ademptum, renouat & instaurat hac constitutione Valens Imp. (non Valentinianus, vt quidam temerè scribunt:) Ita quidem vt id in publica acta referri, Tabulísque (æneis scilicet) incidi & proponi solemniter iubeat: vt cæteroquin magni momenti res, legésque Tabulis æneis incidi solitæ: veluti quod *huic legi* proximum est, *lex* Constantini M. de ἰσοτιμίᾳ Vrbis Constantinopolitanæ cum Roma, vt testatur Socrates *lib. 1. cap. 16. Gr.* aliæque quas in *Indicem* congessi: de quo more alibi plenè dictum.

¶ Cum autem manifesta in spec. *huiusce leg.* sententia videatur, Tres nihilominus difficultates ea etiamnum habet: 1. Quidnam videlicet in ea sit *Ius Italicum.* 2. Quid opus fuerit hoc tempore id tribui Vrbi Constantinopolitanæ, quæ iamdudum Veteri Romæ exæquata fuerat. 3. Quæ denique huius Iuris reuocandi seu instaurandi causa Valenti fuerit.

1. *Ius* equidem *Italicum*, Auxilij, Gratiæque & Beneficij genus quoddam fuisse, vel hæc *lex* ostendit, quæ has tres voces de eo vsurpat: Quod Ciuitatibus scilicet nonnullis concedi solitum fuit: Ciuitatibus inquam, seu Coloniis; quò pertinet illa Coloniarum diuisio apud *Asconium*, quod *aliis ius Italiæ dabatur, Aliæ Latinorum essent:* Item quod aliæ Coloniæ fierent *saluis tributis*, vt loquitur I. C. in *l. 8. §. 5. π. de censib.* Aliis remitteretur tributum capitis; Aliis etiam solum immune esset, *l. vltim. π. de censib.* Cuiusmodi Ciuitatum seu Coloniarum Iuris Italici per Orientem recensum sub Antonino Caracalla & quidem in Syria, Bythinia, Ponto, Cilicia, Dacia, instituit Vlpianus *lib. 1. de censib.* in *l. 1. π. de Censib.* & Paulus itidem *lib. 1. de Censibus*, distinctè per Hispaniam, Galliam, Syriam, Macedoniam, Asiam, Pisidiam, & Africam: *l. vltim. eod. tit. π. de Censibus.* Sed & quarundam meminêre sub Trajano vel Hadriano, Celsus ad *leg. Iuliam & Papiam*, de fundo dotali Italico agens, *l. 6. d. tit. π. de Censibus:* sub Marco, Caius, *l. 7. eod.* quibus locis eos Principes qui Ius Italicum nonnullis Coloniis dedêre, memorant Vlpianus & Paulus, Seuerum scilicet & Antoninum Caracallam. Idémque Vlpianus indicat passim, pro magno id nonnullis & pauciſſimis quidem Coloniis datum, ob merita, atque egregiam in Rempubl. Imperiúmque Romanum insignem fidem. In quo autem constiterit Ius hoc Italicum? videndum est. Primò, vel *huius tituli*, qui *hoc libro* 14. locatus est, situm, imò argumentum generale huius libri spectantibus, vt & *beneficij, auxilij gratiæque* vocabula *hâc leg.* illud statim apparet, νενόμιον istud

fuisse

BIU Cujas

fuisse quarundam ciuitatum, & inter alias quidem, Constantinopolitanæ: Eò scilicet pertinet hic *liber* integer, ad vtilitatem videlicet seu commoda, & πρόσοδα quatuor fermè præcipuarum in Imperio Romano Ciuitatum, putà Vrbis Romæ, Constantinopoleos, Carthaginis, & Alexandriæ. Id verò speciatim quoque docet *huius tituli* Rubrica *de Iure Italico Vrbis Constantinopolitanæ*: quæ postrema etiam verba, *Vrbi Constantinopolitanæ*, ex huius *leg.* Inscriptione, ad *legis* initium retrahenda videntur. Secundò *huius tituli seriem* & ἀλληλουχίαν cum *titulis proximè superioribus*, & cum *proximè sequenti* spectantibus illud coniicere licet, fuisse ius istud seu priuilegium & beneficium datum *Maiestati* Vrbis Constantinopolitanæ: pariter vt quod statuitur *tit. prox. supr. de Honoratorum vehiculis: tit. prox. infr. de Campo Martio Vrbis Romæ.* Tertiò, priuilegium istud seu ius Italicum in *ipsâ leg.* vocari video vt iam dixi *Gratiam*, & *Beneficium*: quæ quidem voces etsi in vniuersum de omni priuilegiorum genere vsurpentur, speciatim tamen de immunitate à censibus & tributis eas fermè vsurpari video: Eo sensu, *Gratia* accipitur *l.1.26. supr. de annonâ & trib.* & *Beneficij* vox, vt prolixè ostendi ad *l.4. supr. de constitut. Principum*: Quod *Auxilij* vocem attinet, eâ indicari solet dispensatio omnis à iure communi & ordinario. Hæc tria, inquam, ex *hoc titulo* & ex *hâc leg.* discimus: Quin & Quarto loco ex *hâc ipsâ leg.* colligimus, Ius istud Italicum antea quoque Vrbi Constantinopolitanæ competiisse; verùm infractum id aliquando, à Valente verò hâc lege *renouari, permaneréque* iuberi: de quo posteà. Imò & Quintum istud, fuisse hoc Ius promiscuum & commune omnium ciuium & incolarum Vrbis Constantinopol. quàndoquidem id publicis Actis intimari, Tabulísque debita solemnitate incidi cum Præfecti Vrbis authoritate iubetur.

Sed enim vlteriùs pergamus, & aliunde huius Iuris Italici notitiam pleniorem eruamus. Primum igitur Rubricam *Digestorum de Censibus*, spectantibus, in quem Vlpiani, Celsi, Gaij, Pauli leges de iure Italico, déque Coloniis iuris Italici agentes, relatæ sunt, liquidò apparet, priuilegium & beneficium istud Iuris Italici *censum* respexisse. Quod & ipsum secundo colligimus ex eo, quod Vlpiani Paulíque super iure Italico *leges* desumptæ sunt ex *libris* eorum *de Censibus*: Putà *lex* 1. ex Vlpiani *lib.1. de Censibus*: Pauli *lex vltim.* ex *libro* eius *secundo de Censibus.* Quâ parte etiam obseruo, Vlpianum *libros quinque de Censibus* ita scripsisse, vt *Libro Primo* egerit, de *locis* à censibus immunibus, vnde desumpta est *d. lex* 1. Libro secundo, de *Censu capitis*, déque Ætatibus & dignitatibus à censu immunibus, vt & de immunitatibus singularibus: quò pertinet ex eo libro, *lex* 12. *ff. de Senatoribus*: *lex ætatem* 3. *ff. de Censibus*: Libro Tertio, de *Forma* censuali, inque censum deferendi: quò spectat ex eo libro, *lex de forma censuali* 4. *ff. de Censibus.* Libro Quarto egerat Vlpianus de *Exactione* census, quò spectat *lex hæreditas* 34. *ff. de adquir. rerum dom.* Quinto seu postremo Libro, egerat Vlpianus de *Pœnis* census fraudati, vel non illati: quò pertinet *lex omnes pœnales actiones* 26. *ff. de obligat. & action.* Ad rem: Ergo vel ex his satis conficitur, Ius Italicum spectasse rem *censualem*, immunitatémque à censu. Id verò tertio loco vel maximè patet ex Pauli *d. l. vltim. ff. de Censibus*: Ex eo primùm, quod Hispaniæ Colonias iuris Italici recensens, cùm dixisset, *in Lusitaniâ Pacenses & Emeritenses iuris Italici esse, idémque ius habere Valentinos & Licitanos*, statim subiicit, *Barcenonenses* QVOQVE *ibidem immunes esse.* Quod vtique ostendit, quod rem saltem tributariam & censualem attinet, idem fuisse Colonias Iuris Italici, & immunes à censu: Alioquin si differrent, dixisse Paulum oportuerat, *Barcenonenses VERO.* Quanquam dici contrà possit, Paulum duas Coloniarum species ibi distinxisse: quarum aliæ iuris Italici essent, aliæ immunes à censibus. Verùm id admittendum non est: Nam & mox, quod secundum, eo ipso loco Paulus Coloniis Iuris Italici opponit Colonias quæ saluis tributis factæ fuerant: *Diuus Antoninus*, inquit, *Antiochenses colonos fecit saluis tributis.* Imò ex eodem Paulo apparet, ius Italicum fuisse plenariam immunitatem non tantùm à tributo capitis, sed etiam soli. Quod etiam Marcellus Donatus *in Suetonium*, rectè existimauit: & probasse postea vidi Dominicium *p.17. de prærogat. allodior. cap.2.* Sic enim de Cæsarienſi colonia, déque Ælia Capitolina scribit: *Diuus Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adiecto, vt & in ris Italici essent: sed tributum his remisit capitis: sed Diuus Titus ETIAM SOLVM immune factum interpretatus est: similes eis Capitulenses esse videntur.* Quâ etiam parte obseruo, etsi Paulus & Vlpianus sub eodem Imp. Antonino Caracalla scripserint, (vt alibi ostendo aduersus Sam. Petit. *lib.2. Obseru. cap.4.*) Paulum Iurisconsultum rem narrationémque suam de Coloniis Iuris Italici altiùs repetiisse: Vlpianum verò sui tantùm temporis & ætatis obseruantiam consignasse: cùm ait; *In Palæstinâ duas fuisse colonias, Cæsariensem & Æliam Capitolinam, sed neutram ius Italicum HABERE:* Nempe, quod Hadrianus Imp. proculdubio Cæsareæ & Æliæ Capitolinæ Ius Italicum detraxerat: Et Seuerus quoque Imp. etsi Palæstinæ iura plurima fundauit, attamen ius Italicum non restituit. Atque ita interim Vlpianum cum Paulo concilio: non quasi sub diuersis Imperatoribus scripserint. Certè Paulus etiam in eo σφαλολογεῖ, quod cùm dixisset, Laodiceam in Syriâ & Berytum in Phœnice *iuris Italici esse*, addit, *& solum earum*: nam certè, qui *Iuris Italici* esse dicit, eo ipso & solum immune esse dicit. Et sanè Vlpianus Syro-Phœnix ipse in *d. l.1.* de his ipsis vrbibus, Laodicea inquam, & Beryto agens, simpliciter & absolutè ait, *eas ius Italicum habere.* Iam igitur clarum, Iure Italico plenariam immunitatem à censu non tantùm capitis, sed & soli comprehensam fuisse: Quare & Paulus vti dixi, promiscuè *Colonias iuris Italici*, & *immunes* dixit. Hinc etiam pariter, quos Paulus *Ilicitanos* (nam ita ꝑ.) in Hispania ius Italicum habere dixit, Plinius *lib.3. cap.3.* immunes dixit: *Colonia*, inquit, *immunis Illici, vnde Illicitanus sinus.* Quomodo & eodem capite mox, *Cæsar Augustam coloniam immunem* vocat: Et mox. *Ex coloniâ Accitana Gemellenses & Libisosona cognomento Foro augustana, quibus duabus Italiæ ius datum.* Idem *cap.21. Ius Italicum habent eo conuentu* [Scardonitano in Illyrico] *Alutæ, Flanates, Lopsi, Varubarini, immunésque Assesiates*, &c. quanquam hoc loco *immunes* iam alio fortè sensu dicantur: pariter vt *cap.2.* scilicet conuentus immunes Coloniæ, quæ nempe conuentui alicui non respondebant. Et ita quidem clarum iam, Ius Italicum plenam immunitatem à censu tum *capitis*, tum *soli*, complexam fuisse. Et verò ideò *Italicum* dictum, quia iam olim *lege Metella Cæcilia*, à Metello Nepote Prætore latâ, immunes à Tributis Roma & Italia factæ, teste Dione *lib.37.* & Italia quidem stipendio liberata temporibus Marij, vt ait Florus *lib.80.* ci-

BIU Cujas

uitate donata fuit, & legitimi dominij iura sibi vindicauit, nullis tributis obnoxia. Indéque iam prædia *stipendiaria*, & *tributaria*, ab Italicis separantur, §. *per traditionem*, *Instit. de rer. diuis.* vid. & *l. vnic. Cod. de vsucap. transformanda.* Sed enim Ius Italicum alia quoque priuilegia seu θεσμόμια complectebatur, quæ toto iure notissima sunt: putà in ACTIBVS, & negotiis priuatis: veluti in alienationibus, traditionibus nexi, mancipationibus, vsucapionibus, annali exceptione, in iure capiendi: de quo videndus Vlpianus *fragm. tit. 19. de dominiis & adquisitionibus rer. l. vnic. Cod. de vsucap. transform. §. per traditionem, Instit. de rerum diuisione.* Quò etiam referri potest quod Sozomenus, *lib. 7. cap. 9.* scribit de exæquatione Vrbis Constantinopol. cùm Vrbe Româ: ἤδη γὸ ἐ μόνον εἶχε ταύτλω τλῶ θεσπιῳρίαν γνέας Ῥώμης, ἡ πόλις ϗ γερυσία, ϗ τάγματα δήμων, ϗ ἀρχαῖς ὁμόσ& ἐχρῆτο, ἀλλὰ ϗ τὰ σύμβολα χῳ τὰ νόμιμα ἧς ἐν Ιταλία Ρωμαίων ἐκρίνετο, ϗ τὰ δίκαια ϗ γέρατα ὥσὶ πάντα ἑκάτερα ἰσάζετο: vbi fortè σύμβολα sunt χῳ τὰ νόμιμα ἧς ἐν Ιταλία Ρωμαίων κρινόμενα, negotia & conuentiones priuatorum, quæ iure Italico discingebantur æstimabantúrque. Huius Iuris Italici exemplum in alienationibus istud inter alia erat, circa fundum dotalem ex *l. Iuliâ & Papiâ:* quod Italicum fundum tantùm dotalem maritus inuitâ muliere alienare prohibebatur, volente verò eâ poterat, vt docet *tit. Inst. quibus alienare licet vel non:* quò etiam referenda est Gaij *lex 7. π. de Censibus*, è *libro* eius *sexto*, *ad l. Iul. & Papiam:* quod docuerunt iam *Notæ nostræ ad leg. Iul. & Papiam, p. 37.* Exemplum & in Interdictis, quò referenda *lex 6. π. de Censibus:* cuius Inscriptio nec quicquam sollicitanda erat ex *l. Balliſta.*

Ergo Iuris Italici duo potissimi effectus fuêre: Primus Actuum & negotiorum celebratio eodem iure quo in Italico solo: Secundus Immunitatis plenariæ à censu. Et sic quoad rem censualem attinet, seu ad rem tributariam, Ius Italicum & immunitas à censibus eadem fuêre. Quare error Cujacij, 10. *Obseru. 35.* censentis, Ius Italicum, quoad rem censualem, seu functionem tributariam, fuisse tantùm leuationem census: & plus fuisse immunem esse ciuitatem, quàm habere ius Italicum: Quod vel *hæc lex* satis refutat. Ecquis enim putet, non Vrbi Constantinopolitanæ iuris Italici auxilio plenam immunitatem tributam, cùm pleno honore haberetur, & æquo iure cum Vrbe Româ? Et vt Claudianus ait, de bello Gildonico, *par Roma* foret, *diuisáque sumpsisset Æquales TOGAS.* Quam & ideò mox *ALTERAM* vocat: de quo adhuc ad *l. 45. de Episcopis.* Rursum dicamus, & vt summatim rem complectar, Ius Italicum constitit in immunitate plenaria tributorum, & in priuilegiis quibusdam circa Actus & negotia: & sic ius Italicum ad alia quoque sese extendit, quàm ad immunitatem: ac proinde hoc contemplatu *immunitatem* & *ius Italicum* aliud quid fuisse, quia scilicet Ius Italicum plus aliquid fuit: Et sic, vt genus & speciem; vel vt totum & partem considerari posse. Fuit tempus cùm crederem, huius quoque Italici Iuris partem fecisse eam, quâ insigniores quædam Vrbes alias sibi vectigales seu censuales & obnoxias habebant, iísque iura dicebant: ac multò magis eas penes quas de eo decernendi ius erat: Quò referri posset, quod Dio narrat apud Xiphilinum *in Seuero*, & Herodianus *lib. 3. p. 523. sect. 19.* Byzantium Perinthiis adiudicatam in seruitutem, vt & Antiochiam Laodicenis. Eodémque olim referebam Iuliani Imp. *epistolam 36. pro Arginis:* vbi ait Corinthiis Coloniæ olim Romanæ ius τλῶ Ρωμαικλῶ ἀποικίαν adeptis, ante septennium sub Constantio videlicet Argiuos adsignatos vectigalésque factos. Eodem referebam superiorem Sozomeni locum: quia reperiebam, σύμβολα dicta quoque τὰς συνθήκας ἃς ἂν πρὸς ἀλλήλας αἱ πόλεις θέμεναι τάξωσι τοῖς πολίταις, ὅτε δεδόναι ϗ λαμβάνειν τὰ δίκαια: vnde & ἀπὸ συμβόλων δικάζειν, apud Harpocrationem & Hesychium. Verùm id reprehensum, neque tamen confutatum video à quodam, qui tamen ipse se vicissim reprehendi in duobus mox patietur. Intra hos igitur duos fines & effectus quos *suprà* designaui, consistit Ius Italicum.

¶ Nunc videndum est de Iure isto Italico Vrbi Constantinopolitanæ tributo: cur inquam, id speciatim ei tributum? cur hoc tempore renouatum? denique quale hoc ius fuerit? In quo certè explicando multi hactenus adlaborant.

Dubium maximè mouet, quòd istud Italici iuris auxilium à Maiestate Regnantis Nouæ Romæ, id est, Constantinopoleos semotũ, nihílque adeò ei accedere exinde potuisse videatur, quæ iam summa omnia nacta fuerat: & vt loquitur *Vetus Orbis Descriptor*, sub Constantio & Constante, *omnia præcipua habebat propter Constantinum.* Sanè enim Constantinopolim non tantùm à Constantino M. maximo Senatu βελευτηρίῳ μεγάλῳ ϗ συγκλήτῳ illustratã & donatam, auctor est Libanius *Orat. ad Theodosium de seditione:* Sozomenus *lib. 2. c. 2. 32.* & Auctor *Chronici Alexandrini*, Anno 330. & Anonymus Sirmondi, etsi id Zosimus ad Iulianum referat *lib. 3. p. 713.* Præfectúmque Vrbis accepisse idem prodit. Verùm exertè Philostorgius *lib. 2 cap. 9.* Socrates *lib. 1. cap. 6. Gr.* Sozomenus *lib. 2. cap. 2.* & ex iis Paulus Diaconus *lib. 11. Miscellæ histor.* Constantinum M. Vrbem Constantinopolitanam Romæ honore parem effecisse, & *Nouam* seu *Secundam Romam* appellasse, appellarique voluisse; *lege* in id etiam *latâ*, quæ columnæ lapideæ incisa fuerit, & in strategio posita prope statuam Constantini equestrem: Quomodo & *hâc leg.* Valens priuilegium istud iuris Italici publicis non tantùm actibus intimari, sed & Tabulis incidi, debita solemnitate, publicéque adeò proponi, iubet. Denique in omnibus ἐφάμιλλον τῇ φύσει Ιταλοῖς Ρώμη fecisse. Imò Socrates *lib. 1. c. 26.* & Sozomenus *lib. 2. cap. 32.* tradunt, Constantinum testamento suo priuilegia vt Romæ ita & Constantinopoli multa reliquisse: de quo ad *Vet. Orbis Descript. p. 54.* Inde sub Constantio, Iulianus *orat. 1. in Constantium*, Anno 356. apertè ait, Constantinopolim secundam à Româ iam tum fuisse, δευτέραν τετάχθαι *p. 23.* & apud *Suidam.* Item Libanius *orat. funebri in Iulianum, p. 263.* apertè ait, sub Constantio iam Constantinopolim πρὸς τλῶ Ρώμλω εἰκοσμῶλω τοῖς ὅλοις: & Eunapius *in Vitâ Libanij, p. 169.* ἅπ παρῖναι εἰς μέγεθ& ϗ ἀκμάζουσαν, id est, *iampridem magnum nomẽ indeptam, atque opibus florentem.* Sub Iuliano idem Libanius *legat. pro Antioch. ad Iulianum, p. 159.* vtramque *Romam* nominat, & Antiochiam *Tertiam* facit, νῦσον δὲ πρὸς τῆς Ἀθλωᾶς, ἧς τλῶ πόλιν ὥσπερ Ρώμλω ἑτέρου ὀπθυμεῖς ἰδεῖν. Item, ὁ ταῖς μ δύο τὰς πρώτας τελάγμαθα. Quid igitur inquies ex iure Italico, quod *hâc leg.* Valens tribuit, ad præclara illa πρεσζεῖα addi potuit? quid enim ad cumulum accedere potest, cui ad summum nil iamdudum deerat; imò optimo iure erat? Quem scrupulum etiam vidit, nec tamen exemit Bertherius, *Pithan. 1. cap. 1. p. 6. 7. 8.* Responsio procliuis; non nouum quidem priuilegium Vrbi Constantinopolitanæ à Valente *hâc leg.* tribui, verùm iam

BIU Cujas

iam olim datum *arbitrâ æquitate renouari*, quod proinde nuper iniquè ademptum fuerat.

Vera inquam hæc. Sed dubium adhuc, quidnam de Iure Italico Vrbi Constantinop. ademptum fuerit, & an omnia, & à quo? vt id iam renouari oportuerit à Valente Imp. Ego ita censeo, nuper admodum infractum id à PROCOPIO Tyranno, fine Anni D.365. & initio Anni 366. Constantinopoli quippe Tyrannide arreptâ, & Senatum & populum Constantinopolitanum à Procopio attritum, etiam TRIBVTIS, auctor est Themistius Philosophus, *Orat.9. ad Valentem, p.206.* ἡ τὸν μὲν σεμνὸν γερουσίαν εἰσεφράσατο εἰσφορὰς πολυτιμήτους, ἐχ' οἵαι' ὅπως ἐνιαυτῶ, μᾶλλον ἢ χειμῶνος ἑνὸς, ἐχ' ἑορτῆς χρόνον ὥσπερ Νέρων, τὸν ἧς Ὀλυμπίων, μεταπηδῆς ἡ μεταξάλλων, ἀλλα τὸ εἰς θέρος, ἡ τὸ εἰς νέωλα, τὸν ἕνα ἡ τὸν αὐτὸν μῆνα συνοχωρῶν ταῖς εἰσφοράξεσιν: ὁ ἢ Κωνσταντίνος δῆμος ὁ τρυφῶν, ὁ ἐν ἁβρία ζῶν, ὁ κακῶν ἀπείρατος μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐκείνης, &c. ὑπὸ τῶ Κωνσταντίνου φρονίου, ἡ τύνομα τῶτο αἰσχύνως φρίχουδρὸν ὥσπερ θηλὸν, ἁφαιρετὸς τῶ σωθῆναι τρυφῶ, ἡγάπα συμπαραπεφόμενος τοῖς βοσκήμασι, id est, *Et venerabili quidem Senatui acerbissima tributa indixit, nescio quomodo, anni, imò hyemis vnius, non festi, (quomodo Nero, qui Olympicorum tempus distulit & commeauit) verùm superioris & præsentis anni simul exactionem, in vnum & eundem mensem concludens. Constantini verò populus* [id est, populus Constantinopol.] *ille delitiis affluens, ille in securitate viuens, ille malorum ante vesperam illam expers*, &c. *sub Constantini* [larua] *eo procedente & nomen istud impudenter ceu oliuæ ramum præferente, solitis delitiis copiisque spoliatus, iam cum pecudibus pasci sustinuit.* Et ita quidem hanc in partem censeo; nam quod quidam hâc opinione ducitur, Seuerum Imp. iam olim ei ciuitati ius Italicum quod ei prius donatum fuerat, ademisse, propterea quod Pescennij Nigri partes pertinaciùs defenderat, quando & Byzantium mœnibus ac priuilegiis omnibus spoliatum Perinthiis adiudicauit, vt Herodianus & Dio aliique testantur, nullo modo admitti potest: nam neque ante Seuerum Italicum ius ei datum legimus, neque à Seuero ei ademptum: Et quis credere possit, si ius Italicum ei à Seuero olim ademptum fuisset, Constantinum id ei non statim restituturum fuisse, verùm quadraginta fermè post annis tantùm à Valente id ei redditum? Sed & *Constantinopolitanæ* nominatim Vrbi, non Byzantinæ olim, id ius antea datum, postea ademptum, ex tota *hâc leg.* discimus. A Procopio igitur ademptum vel infractum Vrbis Constantinopolitanæ ius Italicum, immunitásque à censu & tributis: Quod Valens Imp. *hâc leg.* nunc ad Clearchum P. V. datâ renouauit, restituit: Qui Princeps alioquin etiam tributorum onera non auxit, sed imminuit, teste Ammiano Marcellino *lib.31.* Quod quidem etiam *renouandi* verbo, *permanendique* innuitur, itémque *Auxilij, Gratiæ, & Beneficij*: Gratiæ inquam, quomodo & Themistius *d. loco*, τῶ χάριν Valentis, post Procopium sublatum memorat, quam is primùm non renuerit, sed distulerit. Tandem & *concessi beneficij* iam antea scilicet nomine id hîc indicatur: Nempe inter alia æqualia Vrbi Romæ priuilegia à Constantino M. Constantinopoli ante 30. fermè annos *concessa*, fuit & hoc Ius Italicum, quod quidem nunc Valens Imp. *Arbitrâ æquitate* renouare se ait, id est, ipsâ æquitate dictante, vt Ammianus Marcellinus, de Iuliani quadam lege, *lib.22. p.226.* Arbitrâ *æquitate*, quâ formulâ ipsâ Valentinianus frater eius & Collega *l.10. supr. de petit. & delator.* ait, *in tantum se humani generis inimicos*, [delatores] *persequi arbitrâ æquitate, vt delatores pronunciatos puniri gladio iusserit.* Vbi Valentinianus *arbitrâ æquitate* dixit: hoc sensu; ei vitam adimi æquum esse, qui ipse calumniosâ delatione alterius vitam appetitum iuit: ita quoque *hâc leg.* Valens dixit, *Arbitra æquitate*, id est, iure æquabili, & ἀδραμάκτως alteri: quæ ipsa alioquin *æquitatis* vox in releuatione censuum tribuenda, vsurpata ab Vlpiano *lib.3. de censib.* in *l. forma 4. §.1. π. de censib.* Propottio autem seu μέτρον æquitatis istius, quodnam? 1. Nempe adæquatio Vrbis Romæ & Constantinopoleos: 2. Quâ sanè ipsâ *arbitrâ æquitate* paulò pòst Anno 381. Constantinopolitano Concilio 2. Oecum. Constantinopolitanæ ciuitatis Episcopus iussus habere priuilegia honoris, πρεσβεῖα τῆς τιμῆς post Romanum Ep. διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην. 3. Quâ itémque arbitrâ æquitate Theodosius Iun. *leg.45. infr. de Episcopis*, voluit, vt si quid dubietatis emersisset in Illyrico circa Canones pristinos Ecclesiasticos, id reseruaretur Conuentui Sacerdotali, sanctóque iudicio, non absque scientiâ Antistitis Vrbis Constantinopolitanæ, *quæ Romæ veteris*, inquit, *prærogatiuâ lætatur.* 4. Quâ rursum arbitrâ æquitate Chalcedonenses Patres *cap.28.* priuilegia Sedi Senioris Romæ, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, tributa, τὸ αὐτῷ σκοπῷ κινέμενοι, *eadem arbitrâ æquitate*, τὰ ἴσα πρεσβεῖα Sedi nouæ Romæ tribuerunt: ἐυλόγως κρίνοντες (en arbitram æquitatem) Vrbem, quæ & Imperio & Senatu honorata sit, & æqualibus priuilegiis cum seniore Regia Româ fruatur, etiam in rebus Ecclesiasticis non secùs ac illam extolli ac magnifieri, &c. Quâ postremùm arbitrâ æquitate, Iustinianus siue Tribonianus *l. vnic. Cod. de priuileg. Vrb. Constantinop.* quam ex *hâc leg.* & *d.l.45.* deformauit, sub Theodosij Iun. nomine sancit, *Vt Vrbs Constantinopolitana non solùm Iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ veteris prærogatiuâ lætetur.* Sic igitur patet, Ius Italicum partem quoque fecisse iuris & prærogatiuæ Vrbis Romæ: & sic ius Italicum, & ius Vrbis Romæ tanquam totum & partem tantùm inter se differre. Apage ergo eam sententiam, quæ ex hoc Italici iuris beneficio Constantinopolim in *Coloniæ* gradum & speciem deturbatam voluit: quasi *Coloniæ* vestigia fixa ad memoriam sempiternam in *hâc leg.* extent: *Coloniarum* enim (cuiusmodi eæ olim fuêre) nullus hac tempestate vsus amplius fuit: ac vt maximè multæ ex Vrbe Româ familiæ à Constantino M. Constantinopolim traductæ sint, domus Romanis similes ac penæ geminæ ædificatæ, ingens etiam Capitolij moles: Rursum etsi Pletho eam ἀποικίαν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ῥώμης faciat; etsi Themistius *orat.4.* Romam μητρόπολιν ἡμῶν ἔφην, Constantinopolitanos alloquens dicat, & rursum *orat.6.* Etsi Constans Heraclij nepos posteà, teste *Zonara*, æquarit Romam matri, Constantinopolim filiæ: quod & ipsum voluit Augustinus, *5. de Ciuit.21.* Hæc tamen omnia non eâ ratione dicuntur, quasi *colonario* iure Constantinopolis censeretur, vel colonia eò deducta fuerit, verùm quia Antiquior illa foret: hæc recentior, imò & eius dispendio incrementum sumpsisset: in cæteris ἰσόμοιρος, & citra ordinis prærogatiuam æquo iure: vtraque sui orbis Regina: neque vna alteri vllo iure subiecta: quo sanè alioquin iure *Coloniæ* omnes subiectæ fuerunt Vrbi Romæ.

¶ Obseruandum iam igitur istud inter cætera Valentis Imp. animi studiique erga Vrbem Constantinopolitanam argumentum: qui Imperator & aliàs eam vrbem variis rationibus excoluit:

operibus

operibus quoque publicis in ea quamplurimis & maximis excitatis: cuiuſmodi ſunt Aquæductus Valentiacus, Thermæ item de filiarum nominibus Anaſtaſianæ & Caroſianæ, imò & Eccleſia Sanctorum Apoſtolorum.

¶ Obſeruandum quoque, *hanc legem* datam ad *Clearchum* Præfectum Vrbi, qui & ipſe Præfectus, Vrbi Conſtantinopolitanæ plurimùm commodauit ſeu conſuluit; vt prolixè oſtendo ad *leg. 3. ſupr. de Senatorib.* Ad quem ideo etiam plures aliæ extant Valentis conſtitutiones, quibus Vrbis commodis conſultum iuit; Annonæ, inquam, eius, & voluptatibus, ſtudiiſque, *l. 7. infr. de annonis ciuicis*, *l. 2. ſupr. de ſtudiis liber. V. R. & Conſtantinop. l. 20. ſupr. de Prætorib.* (quomodo & ſub Theodoſio M. *l. 3. infr. de Aquæductu.*) Ordinum item ibi dignitati, *l. 1. ſupr. vt dignitat. Ordo*: Senatus dignitati, *l. 5. Cod. de dignit.* (quæ Conſtantio Imp. perperam aſcribitur,) & *l. 93. ſupr. de Decurionib.*) tandem totius vrbis dignitati *hâc leg.* Quæ omnia hîc notaſſe non abs re puto. Nam ex his iconiſmum & characterem colligimus Valentis & Clearchi animi in Vrbem Conſtantinopol.

¶ Et hactenus quidem de hac Valentis conſtitutione: Nam quod Petauius *in Iulianum*, *p. 227.* hoc ipſum à Theodoſio Iun. Anno Chriſti 421. Euſtathio & Agricola Coss. confirmatum ſcribit, *l. vnic. Cod. Iuſt. de priuileg. Vrb. Conſtantin.* arguit, quàm parum is in Imperatorum conſtitutionibus, Triboniani manum facinúſque internouerit: illa quippe verba, *non ſolùm iuris Italici* in eam *legem*, ex *hac*, à Triboniano transfuſa ſunt: quæ abſunt à *leg. omni innouatione 45. infr. de Epiſc.* vnde *lex* illa *Codicis Iuſtin.* deſumpta eſt. Adeò periculoſum eſt, Triboniani fidem ſequi, vbi authenticæ leges ipſæ vel non comparent, vel non inſpiciuntur.

DE CAMPO MARTIO VRBIS ROMÆ.

TITVLVS XIV.

Abeſt hic *Titulus* à *Cod. Iuſtinianeo.*

¶ *De* CASIS *ſeu Tuguriis in Campo Martio non conlocandis.*

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. ad Populum." Poſt alia.

EOS qui in Campo Martio caſas, ſeu tuguria, conlocare temptauerint, ſententia" Viri Inluſtris PF." ſpoliatos omnibus facultatibus tradi in perpetuum exilio" præcipimus: & cetera. Dat." & PP. Romæ" in foro diui Traiani," Cæſario & Attico COSS. [397.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Quibus autem ea iungenda ſit? mox dicam.
"Romanum: vt docet vel ſubſcriptio *legis*. De hâc verò Inſcriptione: vid. *Prolegom. lib. 2.*
"Sequentia totidem penè verbis extant *d. l. 2. ſupr. de habitu.*
"Vrbis, ſcilicet.
"*exilium*, *l. 2. ſupr. de habitu*: quanquam & iſtud rectum.
"Locus vbi datum hoc Edictum, *hîc* & *trib. legib.* quas mox indicabo, *huic* adiungendis, omiſſus eſt.
"dies *VII. Id. April.* hîc ſupplendus ex *d. l. vnic. ſupr. quib. milit.*
"Eadem ſubſcriptio in *d. l. 2. ſupr. de habitu.* De hac ſubſcriptione: vid. *Prolegom. lib. 2.* & in *Geograph* vbi de V. R.

COMMENTARIVS.

CASAS ſeu *Tuguria* in Campo Martio conlocari vetat, collocantéſque bonis proſcriptis, deportari iubet Honorius *hâc leg.* Anno D. 397. Quæ quidem *lex* pars eſt prolixioris Edicti Honoriani ad populum Vrbis Romæ emiſſi, vnde *tres* prætereà *leges hoc Codice* occurrunt, *huic* proinde coaſſandæ, putà *lex 2. ſupr. de habitu: lex vnic. ſupr. quibus milit.* & *lex 3. infr. de Gladiatoribus.* Hoc verò Edicto, Vrbis Romæ Quieti potiſſimùm Honorium variis rationibus conſultum iuiſſe reperio, Gladiatoribus inter alia vetitis ad Senatorum ſeruitia tranſire *d. l. 3. infr. de Gladiatorib.* Item vetito Vrbis acceſſu Agentibus in rebus, Palatinis, aliiſque militibus inferioris militiæ, *d. l. vnic. ſupr. quibus milit.* Ad quem finem hoc argumento videri poſſit *hæc* quoque *lex* pertinere: quaſi Honorij mens & ſcopus hic ſit; Vrbe Româ eiectos, in tantum eiectos velle ſe, vt neque in Campo Martio caſas ſeu tuguria conlocare poſſint: quod tamen feciſſe nonnulli videantur. Verùm poſſit & hæc ſententia videri Edicto illo, Honorium non tantùm Vrbis quieti conſultum iuiſſe (quò ſanè pertinent *duæ* illæ *leges*, putà *lex vnic. ſupr. quibus militantibus*: & *lex 3. infr. de Gladiatoribus*:) verùm etiam publicæ honeſtati & decori. Hinc adeò Peregrinæ veſtis vſus prohibitus, *l. 2. ſupr. de habitu quo vti oportet*: quæ & ipſa huic coniungenda eſt. Quare & Campi Martij laxitatem caſis ſeu tuguriis occupari vetuerit *hâc leg.* Honorius: Nempe Campus Martius, Marti olim ſacer, extra Vrbem Tiberi vicinus (vnde & *Tiberinus* dictus) amœnitate & magnitudine admirabilis, ſolemnibus populi Romani deſtinatus erat. Vt omittam vetera, de

Luſtro

BIU Cujas

Lustro ibi condito, de Regibus & Magistratibus ibi creatis, de *Comitiis* in eo centuriatis, de septis seu ouilibus, quæ inclusa tabulatis & porticibus circumiectis ornata erant eum in finem; de Amphitheatro apud ea septa, vbi ludi & munera exhibita, sanè area Campi Martij ludicris & exercitationibus populi patebat, sic vt hæc schola, & Palæstra esset, & Gymnasium omnis generis armorum & exercitiorum, vt ex Dionysio Halicarn. Strabone, Horatio, Claudiano, discimus, & ex Vegetio *lib.1. de re militari, cap.10.* Populi etiam inambulationibus, vt qui vicino Tyberi apricus esset, & salubriori cœlo accedentibus præsertim porticuum delitiis: cuius campi graphicam descriptionem habes apud Strabonem, *lib.6.ad finem.* Statius Papinius *lib.4. Syluar.6.*

Fortè remittentem curas, Phœbóque leuatum
Pectora cum patulis tererem vagus otia septis
Iam moriente die, rapuit me cœna benigni
Vindicis ———

Martialis *lib.9. epigr.60.*

In septis Mamurra diu multúmque vagatus
His vbi Roma suas aurea vexat opes:
Inspexit molles pueros ———

Sed & inibi delectus cohortium habiti à Consulibus villâ publicâ quæ ibi erat, aciésque patente Campo ibi explicata, armáque ostensa: de quo Varro *lib.3 de re rustica, cap.2.* Dionys. Halicarnass. *lib.2.* Dio in *excerptis Valesianis, p.657.* censúsque ibi actus: quod præter Varronem *superiore loco*, etiam Victor docet *in descript. Vrbis Romæ: Villa*, inquit, *publica vbi primùm populi census actus est in Campo Martio. Equiria* quoque in eo iam olim (id est equorum cursus) 3.Kal. Martias celebrata: de quo Varro, Ouidius, & Festus: Imò & Zosimus horum istorum temporum Scriptor, *lib.2. p.668. 670.* in rebus Constantini M. eius meminit, ibíque ait fuisse τόπον εἰς γυμνάσιον ἵππων. Ibi quoque ludi sæculares, triduo habiti. Eius denique adhuc mentio fit in veteri Vrbis descriptione, quæ præmissa *Notitiæ Imperij*, 30. fermè post *hanc leg.* annis. Huius igitur Campi Martij aream & laxitatem ædificiis quibuscunque veluti casis, tuguriis occupari Imperatores subinde noluere, & si quid ibi excitatum esset, dirui iussêre: Imò & eodem fine Hadrianus Imp. Theatrum, quod Traianus ibi posuerat, destruxit, contra omnium vota: teste Spartiano. Et si posteà quoque porticum Traiani in Campo Martio memoret P. Victor, & villam publicam, de quâ *suprà.* Itaque & *hâc leg.* Honorius Imp. eum *casis* & *tuguriis* occupari vetuit; propositâ etiam grauissimâ pœnâ proscriptionis bonorum & exilij perpetui, seu deportationis. Tanti scilicet ea res visa, ne publicis actibus & lætitiæ publicæ obstaretur, *casis* fortè, vel *tuguriis* ibi positis.

¶ Porrò quia de loco quodam Vrbis Romæ hîc agere cœpimus, de Foro quoque Traiani etiam hîc commodiùs agetur, quàm alibi: vbi *PP.* hæc *lex* dicitur in *Subscriptione:* cui par subscriptio in *d.l.2. supr. de habitu, quo vti oportet:* & *l.3. supr. de sepulchro violato.* In eo scilicet foro hoc sæculo Edicta ad *Populum* pertinentia (cuiusmodi istud est) proposita; ceu in frequentissimo, quò Populus conueniret. De cuius magnificentia Auctor veteris descriptionis Orbis sub Constantio *cap.43.* & Ammianus *lib.16.p.77.*

DE CANONE FRVMENTARIO VRBIS ROMÆ.

TITVLVS XV.

XI. Cod. Ivst. XXII.

"De Canone frumentario Vrbis Constantinopolitanæ erit *titulus proximus.* Porrò Prouinciæ ex quibus hic Canon vrbicarius illatus præcipuæ fuêre Africa; de quo *l.3. hoc tit.* Sicilia, Sardinia, de quo *lex.*

PARATITLON.

CANON *Rubr.* & *l.3. 5. hoc tit. l.30. supr. de annona: l.2. supr. de conditis in publ. horr. l.27. 35. supr. de Nauicular.* qui & commeatus dicitur *l.vnic. infr. de Patronis horr. Portuens. l.32. supr. de Nauicularijs.* Vrbis Romæ, *Rubr.* & *l.5. hoc tit.* (quæ & sacra vrbs dicitur, *l.2. 3. hoc tit.* sacratissima vrbs, *l.35. supr. de Nauicular.* Vrbs venerabilis, *l.4. hoc tit.* veneranda Vrbs, *l.5. hoc tit.*) vnde & canon vrbicarius, *l.3. 6. hoc tit.* Vrbanus, *l.27. supr. de Nauicular.* Item Entheca populi Romani, *l.12. supr. de operibus publicis.* Erat collatio seu pensitatio, illatio specierum, *l.2. hoc tit. l.8. supr. de annona:* annonæ, *l.4. hoc tit.* quæ à Prouincialibus possessoribus, veluti in Africa *l.3. hoc tit.* & *l 13. 30. 34. supr. de annona & tribut.* populi Romani vsibus, *l.1. hoc tit.* vnde populi commoda dicuntur *dict. l.3. hoc tit.* fiebat annuatim, vnde annua vrbis æternæ annonæ pensitatio, *l.18. supr. de annona*, putà frumenti, *l.3.* (vnde Canon frumentarius, *Rubr. hoc tit.* & commeatus frumentarius, *d.l.32. supr. de Nauicular.*) Ex quo panis populi Romani vsibus ministra-

BIU Cujas

batur à Pistoribus, *l. 1. h. tit.* Item olei *d. l. 3.* Huic canoni continendo in Prouinciis quædam horrea destinata erant, vt docet Ammianus *lib. 28. p. 385.* Exinde Nautici, *l. 2. hoc tit.* seu Nauicularij (de quibus est expressus *titulus lib. 13. supr. de Nauicular.* item qui ei subiicitur alter, *de prædiis Nauiculariorum:*) ad Portum Vrbis Romæ è Prouinciis subuehebant, *l. 2. hoc tit.* ibique primùm in horreis recondebatur (vnde Annona ita in Portu condita, *Portuensia condita* dicebantur, *l. 9. supr. de Suariis:* horrea, in quibus condita, horrea Portuensia: de quibus *tit. de Patronis horr. Portuensium:*) per mensores ante mensa (vnde Portuenses mensores, *l. 9. supr. de Suariis:* de quibus mensoribus: vid. & *l. 1. hoc tit.* & *l. 1. supr. de condit. in publ. horr.*) pérque saccarios eò comportata, *l. vnic. infr. de Saccariis Portus Romæ.* Quæ deinde vel in ipso Portu Vrbis Romæ Pistoribus vendebatur, *l. 1. & 4. in fin.* qui in id Cellulas ibi habuêre, *d. l. 4.* atque exinde panem populo vendidere, *d. l. 1. hoc tit.* qui panis Ostiensis & fiscalis dicebatur, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis:* vel Tiberi aduerso Romam subuehebatur per Caudicarios, *l. 1. hoc tit. l. 9. supr. de Suariis: l. 2. de Pistorib.* hísque sociatos, nautas Tiberinos, de quibus *infr. tit. de nautis Tiberinis:* in horrea Vrbis Romæ: vnde annona ciuibus gratuita postea distribuebatur, de quo *infr. titulus, de annonis ciuicis:* per Pistores confecta, de quibus *suprà, titulus de Pistoribus.*

Huius Canonis curam enixam Principes gessêre, *l. 3. hoc tit.* Tum inferendi eius, Quare Canon hîc remitti speciali cuiquam beneficio non potuit, *l. 3.* non mutari, *l. 5. hoc tit.* veluti vt aurum pro ipsis speciebus inferretur, *l. 8. supr. de annona:* non retardari: itaque moratori in exoluendus iis pœna posita, *l. 18. supr. de annona.* Item conseruandi eius; hinc adeò vetitus aliò, quàm ad Vrbis Romæ vsum transmitti, *l. 3. hoc tit.* vel à priuato quoquam vsurpari seu attingi, *d. l. 3. & 6. hoc tit.* quò pertinet etiam forma inducta, *l. 13. supr. de annona:* aduersus Caudicariorum & Mensorum furta, quomodo prouisum? vid. *l. 9. supr. de Suariis:* vt & pistorum, *l. 16. supr. de Pistoribus:* Item vt Incorruptæ species manerent, forma inducta; *l. 2. hoc tit.* Tandem vt bonus panis populo Romano ministraretur, prouisum *l. 1. hoc tit.*

---

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. V.

NE pessimus panis Populi Romani vsibus ministretur," sola ducentena milia modiorum frumenti, integri adque intemerati, iuxta priscum" morem Mensores" & Caudicarij" leuioribus pretiis pistoribus venundare cogantur. Dat. v 1. Id. Iul." Naisso, Diuo Iouiano, & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* quænam aliæ sint ei iungendæ? mox dicam.
" Ita quoque *d. l. 2. supr. de calcis coctoribus: priscâ atque inueteratâ consuetudine.*
" De *Mensoribus* his vid. & *l. 1. supr. de condit. in publ. horr.* & *l. 9. supr. de Suariis.*
" de *Caudicariis*: vid. & *d. l. 9.* & *l. 2. supr. de Pistoribus.*
" *25. Iun.* vt dictis *legibus* quas *huic* coniungendas mox dicam.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ constitutiones hîc sese primò de Canone frum. V.R. offerunt: quibus curam & sollicitudinem suam circa annonam vrbis seu populi Romani testatam facit. Quod ipsum aliæ plures eiusdem constitutiones testantur, quæ *hoc Codice* passim occurrunt per omnes *titulos*, qui ad rem hanc annonariam pertinent. *Hâc* nominatim *lege* BONI PANIS populi Romani vsibus ministrandi curam suscipit: sancito veteri certæ quantitatis frumenti modo, pistoribus vendendæ, è Canone scilicet frumentario Vrbis Romæ: eóque & intemerato & leuiore pretio. Quæ quidem *lex* pars est prolixioris Valentinianeæ constitutionis, vnde desumptæ quoque sunt indubiè *lex 2. supr. de calcis coctoribus: lex vnic. infr. de Saccar. Portus: l. 5. 6. supr. de Pistorib. lex 12. infr. de operib. publ.* & vt existimo *lex 5. supr. de pœnis:* & *lex 3. 4. supr. de Pistoribus:* & *lex 8. supr. de annonâ:* quæ proinde omnes *huic* coniungendæ veniunt: Quâ quidem constitutione Valentinianus Sen. Annonæ Vrbis variis rationibus plenè, effectè, enixè consultum iuit: eáque data ad Symmachum P.V. *quo instante* (inquit Ammianus Marcellinus *lib. 27. p. 760.*) *Vrbs sacratissima otio COPIISQVE abundantiùs solito fruebatur:* Copiis, id est, annonâ; copiæ enim pro annona eo loco, pariter vt *l. 4. infr. de operib. publ.* & *l. vltim. in fin. supr. de Suariis:* & apud alios Auctores, quos in *Glossarium* congero.

¶ Inter alia igitur remedia seu consilia quibus annonæ vrbis consultum iuit Valentinianus, & istud est quod *hâc leg.* continetur: quod vt intelligatur, prænoscendum: ex Annonâ Vrbicariâ in Vrbis Romæ vsum destinata partem populo Romano gratis præbitam, de quo erit *infr. titulus de annonis ciuicis & pane gradili:* aliam verò venditam pistoribus, (quomodo pariter vinum aliud gratuitum præbitum, aliud venditum: vid. *l. 2. 3. suprà, Tributa in ipsis specieb.*) Cæterùm Pistores ideò seu eo fine horrea celluláfve Romæ & in Portu Vrbis habebant, *l. 4. infr.* qui posteà panem populo vendebant: qui ideò *panis Ostiensis* atque

fiscalis

BIU Cujas

fiscalis dictus, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis.* Igitur eo fine ex prisco more seu instituto certa quantitas frumenti, & quidem integri & intemerati pistoribus ex publico Canone frumentario vendebatur: *Ne*, inquit, *pessimus panis populi Romani vsibus ministraretur*: Pessimus, id est, infimæ qualitatis, sordidus: *l. 5. infr. de annonis ciuicis*: *Pessimus*, pro *vltimæ qualitatis*: Ita omninò in eodem argumento *l. 9. supr. de Suariis, ne quid ex specie fraus occulta vectorum pessimæ qualitatis immutet.* Ita *supr. l. 1. ad l. Iul. repetundarum*, Theodosius, *insignibus & honore exuti, inter pessimos quosque & plebeios habeantur. Pessimi* plebeiis sociantur & Honoratis opponuntur. Quare non admitto hanc vocem apud Spartianum, *Hadriano*: *Ad honores explendos, non solùm amicis, sed etiam pessimis aliquantis multa largitus est.* Ecce *pessimi* ibi pessimè stant: quandoquidem his postremis verbis indicantur & ipsi Honorati. Ergo meliùs ibi *passim*, vel *passiuitus aliquantis*: nempe ibi opponuntur amicis homines passiui, quicunque tandem, etsi non amici, quibus tamen Hadrianus ad honores explendos non minus quàm amicis, multa largitus fuerit.

Vendi autem hoc frumentum Pistoribus solitum, docet *hæc lex* à Mensoribus & Caudicariis; Nempe ab eorum Patronis, qui conditorum (in Portu Vrbis Romæ) custodiam habebant, vt docuit disertè *lex 9. supr. de Suariis*: vbi plura. Ergo ab his vendi oportuit Pistoribus integri atque intemerati frumenti certam quantitatem, non corrupti, non pessimæ qualitatis (vt vocatur *d. l. 9.*) ne alioquin pessimus panis populi Romani vsibus ministraretur. ¶ Quantitas porrò hæc prisco more erat ducentenorum millium modiorum frumenti: nam & hîc frumenti seu Canonis modus fuit qui antiquitùs ex Africâ Romæ pendebatur: Plutarchus *Cæsare*, ὡς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην ἀπὸ Λιβύης, πρῶτον μὲν ἐπὶ τῇ νίκῃ ἐμβραλὴν ὑπέσχετο πρὸς τὸν δῆμον ὡς τοσαύτην κεχειρωμένου χώραν, ὅση παρέξει καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸ δημόσιον σίτου μὴ ἐλάττω μυριάδας ἀττικῶν μεδίμνων: viginti myriadas efficiunt ducenta millia modiorum: μυριὰς enim, quod notissimum, facit decies mille: vicesies decies millè, sunt ducenta millia. At Augusti tempore, ex *Ægypto vrbi annua ducenties centena millia frumenti illatæ* scribit alter Victor *in Augusto.* ¶ Ergo vetustum Canonis Africani modum & hîc seruari vult Valentinianus Senior: sic tamen vt ab vnâ parte *sola* ea, ab alterâ *leuioribus pretiis* venundari pistoribus velit: *sola*: nempe videntur Pistores maiorem modum exegisse, quia scilicet leuiore pretio id eis constabat, quod quidem *leuiore pretio* id eis vendebatur; vt ita hâc quasi mercedulâ pensaretur graue eorum ministerium: ergo in ipsorum fauorem.

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus" AAA. ad Iulianum" PF. Ann.

NAVTICI" aput Curatorum" vel Magistratuum acta fateantur," *incorruptas se*" *species*" *suscepisse*, eorúmque aput quos deponitur ista testatio, præsens aspectus probet, nihil in his esse vitij: Quod" eo tempore, quo ad sacræ Vrbis Portum peruenit Præfectura," iugiter" obseruare" præceptum est. Dat. XVIII. Kal. Iul. Remis, Gratiano A. I." & Dagalaifo COSS. [366.]

NOTÆ.

† *Lex* 1. *Cod. Iustin. eod. tit.*

"Gratiani AA. nomen hîc inducendum: quia Annō demum sequente Gratianus A. factus Ambianis, mense Augusto vid. *Chron.*

"Eidem *Iuliano* inscribitur altera Valentiniani constitutio? putà *lex 2. Cod. Iust. de veteris numism. potest.* vbi perperàm in inscriptione PP. id est, Præfectus Prætorio indigetatur: quod non tantùm *huius leg.* Inscriptione confutatur, verùm etiam argumento illius ipsius *leg. Pro imminutione*, inquit, *qua, in æstimatione solidi, fortè tractatur, omnium quoque pretia SPECIERVM decrescere oportet*: vbi *specierum* appellatione intelligi oportet *species annonariast* pariter vt hâc ipsâ *leg.* nostrâ, *incorruptas se species suscepisse*: quarum vtique cura Præfecto annonæ incumbebat: & vt rectè Græci in Synopsi Basilic. interpretati sunt res venales, τὸ τίμημα τῶν ὠνίων. Quare lapsi in *eius leg.* interpretatione Cujacius ad *eam leg.* & Hotomannus 15. *Illustrium*: De quâ pleniùs ago ad *l. vnic. supr. de oblatione votorum.*

"*Nautici*, id est nauicularij, nautæ; sic quoque Apuleius *lib.* 11. Curtius *lib.* 9. Ammianus Marcellinus non vno loco *lib.* 14. 15. & 26. 21. Sic Vegetius *lib.* 5. *c.* 13.

"*Præsidum*, Cod Iust.

"*Fateantur*, id est profiteantur.

"abest hæc vox à *Cod. Iust.*

"annonarius.

"Quod ipsum *scilicet.*

"*Præfecturam*, Cod. Iust. sub hâc interpunctione: peruenit, Præfecturam *iugiter*, &c. Et intelligit Præfectum annonæ, ex *Inscript.*

"*Iugiter*, id est, pariter vel tractim, continuatim: Gloss. *Iugiter* ἐφεξῆς, id est, deinceps, consequenter.

"*obseruari.*

"Ita quoque Cos. hic designatur *l.* 10. *de pœnis*: *l.* 14. *supr. de annona*: *l.* 1. *supr. de postliminio.* Sed rectiùs alibi NB. P. id est, Nobili Puero: vel vt est in *l.* 8. *supr. de accusat. Nob. Cæs.* nondum enim hoc Anno Augustus erat Gratianus.

COMMENTARIVS.

VT INCORRVPTA annona frumentaria Vrbis Romæ habeatur, prospicit *hâc leg.* Valentinianus Sen. Anno D. 366. (qui cæteroquin vt ad *l.* 1. dixi, enixam Vrbicæ annonæ curam gessit) Idque gemina ratione seu inspectione. Primùm Inspectione Curatorum vel Magistratuum in locis vbi Canon siue annona in nauem infertur: scilicet, Nauicularios, vbi species susceperint Romam perferendas, apud illorum acta profiteri iubet se incorruptas species annonarias accepisse: mox & Magistratus illos, eas species oculis suis & aspectui subiicere iubet, vt ita de integritate specierum fides ei fiat: *Curatores* hîc non sunt Sitonæ, verùm Curatores ciuita-

BIU Cujas

tum. De Curatoribus his & Magistratibus municipiorum alibi prolixè dictum. Inter alia apud hos horúmque acta testationes seu professiones factæ, reíque exhibiti: vt præter *hanc leg.* docet quoque *lex 5. supr. de reparat. appellat. l. 3. supr. de superexactionib. l. 5. supr. de exhib. reis:* de quibus plenè dixi ad *l. 20. supr. de Decurion.* Quare non debuit hîc Tribonianus loco *Curatorum*, reposuisse, *Præsidum.* Nam neque *Magistratus* hîc pro Rectoribus Prouinciarum accipiendi sunt, verùm pro Duumuiris: quo sensu passim hoc Codice *Magistratus* vox exaudienda est: de quo vid. *Paratitl. de Decurionibus.* Et hæc quidem prior inspectio ἐποχοτικὴ est, quâ annonæ vrbicæ integritati consultum voluit Valentinianus: nempe in loco ipso, vbi nauis speciebus oneraretur. Alterum iam inspectionis genus est in loco, quò perlatæ sunt species: nempe non naue Romam appulsa (quod putauit hîc Cujacius) verùm 12. ab vrbe miliario: putà in Portu Vrbis Romæ (quò felix embola importabatur, de quo iam sæpè *suprà*, & adhuc *infr. titulo de Saccariis Portus Romæ: & tit. de Patronis horreorum Portuensium:* & *l. vltim. supr. de Nauicul.*) scilicet Præfectum annonæ, cui *hæc lex* ideò etiam inscribitur, quem Româ ad Portum certis temporibus conferre se oportebat, Canonem frumentarium inspicere Valentinianus iubet: vt ita de integritate vel corruptione specierum perlatarum iudicet. De Præfecti annonæ officio in commune, alibi dictum. Is verò sub dispositione Præfecti Vrbis positus vnà cum Præfecto, sed sub eo annonæ Vrbis Romæ curam gerebat, quod præter singularem *legem 1. Cod. de off. P. V.* quæ & ipsa est Valentiniani Sen. & *legem 1. supr. de condit. in publ. horreis: l. vltim. supr. de Nauicul.: & hanc leg.* vt & *d. l. 2. C. de veteris numism. pot.* testatur quoque Symmachus *lib. 10. epist. 48.* & Sidonius Apollinaris, *lib. 1. epist. 10.* Ad huius igitur officium pertinebat, Integritatem Canonis siue specierum inspicere & exigere: quomodo etiam Cassiodorus... *var...* scribit, eum pensum & munditiem panis exegisse. Eóque fine certis temporibus subinde ad Portum Vrbis Romæ sese conferebat, inspiciendi Canonis gratia: Quod, præter *hanc leg.* docet quoque Sidonius Apollinaris, ipse Præfectus Vrbi *lib. 1. epist. 10.* ad Campanianum. *Accepi per Præfectum annonæ literas tuas: vereor autem ne famem Populi Romani theatralis cauea fragor insonet, & infortunio meo publica deputetur esuries: sanè hunc ipsum è vestigio ad PORTVM mittere paro, quia comperi naues quinque Brunduſio profectas cum speciebus tritici ac mellis Ostia Tiberina tetigisse: quarum onera expectationi plebis si quid strenuè gerit, raptim faciet offerri, commendaturus se mihi, me populo, vtrumque tibi.* Quin & ipse Præfectus Vrbis quandoque ad Portum Vrbis Romæ se conferebat, vbi videlicet nauicularius diametrum incidisset præsente Præfecto annonæ: *l. vlt. supr. de Naucular.* Alioquin & statò tempore idem Ostiam sese conferebat solemnitatis siue sacrificandi gratiâ in æde Castorum: cuius meminit Ammianus *lib. 19. p. 160. Dum Tertullus* [P. V.] *apud Ostiam in æde sacrificat Castorum tranquillitas mare molliuit, mutatóque in austrum placidum vento, velificatione plenâ Portum naues ingressæ, frumentis horrea referserunt.* Et Æthicus *in Cosmographia: Tiberis*, inquit, *intra Ostiensem portam & viam Portuensem Vrbem egreditur, quà naues de Portu Vrbis ad dominam totius mundi Romam ascendunt. Hîc iterum circa sextum Philippi, (quod prædium missale appellatur,) geminatur, & in duobus ex vno effectus insulam facit inter Portum Vrbis & Ostiam ciuitatem: vbi populus Romanus cum Vrbis Præfecto vel Consule Castorum celebrandorum causâ egreditur solemnitate iucundâ.* De hoc solemni Castorum sacro, est & vetus *Epigramma.* ¶ Ex *hâc* iam *leg.* exemplum duci ratióque iniri potest: quâ specierum annonarum subuehendarum integritati consuli, nautarum contrà fraudibus contra iri potest: Nam quæ Actorum & Testationis, de quibus *hâc leg.* agitur, occasione hîc prolixè à multis cumulantur, de Inuentarij & quidem à tutore conficiendi ratione ἀπροσδιόνυσα sunt, id est, *absurda.* Suidas quoque Maiumam festum fuisse ait Romæ mense Maio, quo οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως πελάγη Ostiæ voluptatibus indulgentes, alij alios in aquas maris detrudebant: De quo tamen ad *tit. de Maiuma.*

III. * Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Senatum:"

CErtvm habetis, Patres Conscribti, quantum curarum inpendimus" pro vestris, ac populi commodis:" Ideóque hâc lege sancimus, Vt si * quid frumenti vel olei," vrbicarij canonis remissione, indultum est speciali beneficio, contra publicum commodum elicita non valeant ¶ Vrbani etiam vsus frumenta, si quando vel fortuna, vel ratio in Africâ" coëgerit residere litoribus, adtingere nullus audeat: aut mutatis directoriis" quòquam præter" sacram Vrbem, præscribti" vllius innouatione, transmittere: *& cetera.* Dat. XVII. Kalend. Maij, Med. Cæsario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* Resecata à *Cod. Iust.* tum prior, tum posterior huius constitutionis pars, mediâ tantùm retentâ in *l. 2. Cod. eod. tit.* Iungendæ autem illi sex aliæ: putà, *lex 6. 7. supr. de Senatoribus: l. 31. supr. de Prætoribus: lex 24. supr. de Susceptoribus: lex 27. supr. de Naucular. lex 5. supr. de Naufragiis:* Item *lex 3. C. qua res venire.*

"*& populum*, hoc amplius additum in sex illis *legibus* omnibus. Imò & in *Cod. Iust. l. 2. Cod. eod. tit.* quæ ex *hâc leg.* desumpta est.

"loco *impendamus.*

"Etsi hæc *Commodi* vox accipi possit de omni Senatus populíque vtilitate: imò & voluptatibus, quò pertinet *d. l. 6. 7.* & *d. l. 31.* attamen specialiùs adhuc de annonariis commodis accipienda est: quo speciali significatu *commodorum* vox *hoc Codice* frequenter effertur. Et verò hîc exaudiri suadet vel *huius leg.* argumentum, quod totum est de commodis annonariis, vnà cum *d. l. 24.* & *d. l. 27.* & *d. l. 5.*

* in *leg. 2. Cod. eod. tit.* hæc vnica sententia coniecta, cæteris resecatis.

"in nonnullis Codicibus Iustin. *hordei.* Sed tamen *olei* habuerunt veteres, vt patet quoque ex Luca de Penna, & Græci quoque habent ἐλαίου: Error natus (vt iam notauit Leonclau. *lib. 2. Notat. p. 359*) ex affinitate vocis *olei*, & *hordei.*

"Nil opus mutare hanc vocem in *Africa*: nam mox, *residere litoribus* dicitur, pro *in litoribus.*

"Directo

"*Directorium* est iter rectum, *recta nauigatio*, vt vocatur *l.*33. *supr. de Nauicular.* cuius sententia eodem pertinet: sic & ὁδηγὸς δρόμων, quasi dicas director viarum, mansionum, qui scilicet viam dirigit, præparat, apud *Suidam.*

"id est, *quàm ad sacram vrbem.*

'Et hæc vox retinenda: *Præscriptum* hîc est vel iter præscriptum, atque adeò idem cum directorio *supr.* vel *præscriptum* seu forma publica.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. quatuor *hoc tit.* constitutiones sequuntur, quibus *Annonæ* Vrbis Romæ sedulò prospectum iuit: quod studium suum initio statim seu prologo orationis effert. Et id quidem nunc, seu hac tempestate, quâ populus Romanus cum fame, vel famis metu conflictabatur: vt ex aliis *legibus* quamplurimis liquet, & ex *Symmacho*, & *Claudiano*, horum temporum scriptoribus. Cuius quidem annonæ defectus, non tantùm publicis ex causis, turbatâ videlicet à Gildone Africâ, (quæ Romæ nutricula erat, de quâ mox pleniùs:) verùm priuatis quoque ex causis & fraudibus, & vel maximè tum obortus erat. ¶ His igitur priuatis causis & fraudibus occurrere Honorius Imp. in animum subinde induxit: intra hoc quadriennium nominatim, id est, Anno D. 396. 397. 398. 399. *Fraudibus*, inquam: Primò collatorum seu Prouincialium: impetratâ fortè immunitate *hâc leg.*3. vel mutatione canonis, *l.*5. *in fin.* Iudicum item, vsurpato videlicet canone *l.*6. *seu l. vltim. hoc tit.* vrbicario canone aliò quam ad Vrbem Romam transmisso: *hâc leg. in fin.* priuatorum in Vrbe Româ vel Portu eius, interuersis aquis molarum, horreis, cellulisve ad pistorium ius pertinentibus: *l.*4. *hoc tit.* susceptorum item, *l.*24. *supr. de Susceptoribus*: & Nauiculariorum, de quibus mox. Et hæc quidem Honorij *lex*, pars est prolixioris Honorianæ constitutionis seu Orationis *ad Senatum & populum* emissæ, quâ in vniuersum tum Annonæ, tum voluptatibus populi Romani consultum iuit. Quæ gemina fermè populi Romani cura erat, circa panem, & Circenses. Ad eum verò voluptatum seu ludorum finem pertinent ex eâ Oratione *lex* 6.7. *supr. de Senatoribus & glebali collat.* & *lex* 31. *supr. de Prætoribus.* Ad Annonæ Vrbicæ vtilitatem *lex* 24. *supr. de Susceptoribus*: *lex* 27. *supr. de Nauicular. lex* 5. *supr. de Naufragiis*: *lex* 3. *Cod. Iustin. quæ res venire.* & hæc *lex* nostra tandem, cui superiores omnes coassandæ veniunt: Cuius præfatione vt dixi testatam facit curam suam enixam quam pro Senatus populique commodis gereret, ac nominatim pro commodis Annonariis. Imò ea ipsa præfatio indicio esse potest, quanto in honore Senatum habuerit Honorius Imp. Cuius sanè honoris ab Honorio Senatui Romano tributi testimonium insigne est, quod bello Gildonem petere exercitúmque aduersus eum non ante mouere hoc ipso Anno 397. voluerit, quàm Senatusconsulto more Maiorum super eo facto, & Gildone hoste publico declarato: de quo Claudianus *lib.*1. *in laud. Stiliconis*: & Symmachus *lib.*4. *epist.*4. plenè dixi ad *l.*7. *supr. de Metatis*: Quò rursum pertinet quod idem Claudianus in 4. *Honorij* 4. *COSS.* scribit:

——— *quæ denique Romæ*
Cura tibi, quam fixa manet reuerentia Patrum?

Duplici igitur inter alia plura, remedio *hâc leg.* Annonæ Vrbis Romæ laboranti Honorius succursum it, aduersus duplicem fraudem.

Primùm quidem IMMVNITATES annonarum, seu remissionem Canonis Vrbicarij priuatis quibusdam Rescripto concessas reuocat (pariter vt Immunitates à Præturæ munere, *d. l.*31. *supr. de Prætoribus*: quæ inter alias vti dixi *huic* sociandæ venit:) vt cæteroquin immunitates in dispendium publicum, ac nominatim in fraudem rei annonariæ & tributariæ non valent, & à bonis Principibus in irritum deuocantur: de quo fuit *titulus* in eam rem expressus *supr. lib.*11. *de immunitate concessâ*, & aliquot etiam *leges*, suprà, *lib.*1. *de diuersis rescriptis*: quibus ex locis similes plures *leges* huc arcessi possunt.

Secundo capite Honorius Imp. VSVRPARI, contrectari, vendi, auerti, Canonem Vrbicarium, alióve quàm ad Vrbem Romam transmitti vetat *hâc leg.* & *d. l.*3. *Cod. quæ res venire*: quæ vt *huic leg.* inter alias coassanda est: ita *huic* ductim subiicienda venit: *Quia nonnunquam in diuersis litoribus distrahi publici canonis frumenta dicuntur, vendentes & ementes sciant, capitali pœnæ se esse subdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari:* Cuius *leg.* Inscriptio cum *hâc leg.* omninò concordat: subscriptio vero ex *hâc leg.* & aliis supplenda venit. Porrò hanc vsurpationem fieri solitam ostendit *hæc lex*, & *d. l.*3. in littoribus: vbi fortunâ, vel ratione cogente, frumenta & naues sæpè residebant: eáque occasione vel inde quædam attingebantur seu vsurpabantur, vel mutatis directoriis, aliò quàm ad Vrbem Romam transmittebantur. Quod vtrumque *hâc leg.* & *d. l.*3. inhibetur: de quo alioquin est *tit.* expressus *supr. de his quæ ex publicâ collat. illata sunt, non vsurpandis.*

De quatuor adhuc ad *hanc leg.* videndum est. Primùm de *Africâ*: vnde potissimùm canon frumentarius Romam subuectus. Omitto vetustiora ex Varrone *lib.*2. *de vitâ pop. Rom.* Tacito, *lib.*12. *Ann.* omitto de classe Africana à Commodo instituta, teste *Lampridio*: sufficiat hæc notasse: Primò, de hoc canone Africano, præter *hanc leg. nostram*, complures alias occurrere *hoc Codice*: putà *l.*13. 30. 34. *supr. de annonâ & trib. l.*8. *supr. de indulg. debit.* item pleraque posita, sub *tit. de Nauicularijs*: & *tit. de naufragiis.*

Secundo obseruandum, Modum huius canonis frumentarij Africani fuisse ducenta milia modiorum, quod ex Plutarcho, imò & *l.*1. *supr. hoc tit.* probatur, vbi dixi: Quomodo Alexandrinus canon sub Augusto erat ducenties centenorum milium frumenti, teste altero Victore *in V. Augusti.*

Tertiò notandum, cùm ante Constantinopolim excitatam etiam Alexandrinus canon Vrbi Romæ, & vel maximè destinatus fuisset, deinceps tamen pariter alias Occidentis Prouincias, (ad quas extra ordinem famis tempore recurrebatur) præter Siciliam & Sardiniam, quæ & Vrbis Romæ nutriculæ erant, solam iam Africam fermè Vrbi Romæ relictam vix suffeciisse: de quo dicam plenè *infr. titulo prox. de frument. Vrbis Constantinop.*

Quartò, de *oleo* vrbicario videndum est, *olei* scilicet modum ex Africâ quoque Romam destinatum *hæc lex* testatur. Huius verò olei vsus in gymnasia erat, (quam luxuriam à Græcis inuentam proscribit Plinius *lib.*15. *cap.*4.) Item ad balnea aliáque. Datúmque id populo gratis olim etiam à Scipione, teste Liuio *lib.*15. à Cæsare, teste Suetonio. Quo tempore modus canonis

BIU Cujas

Olearij erat, tricies centena millia librarum: Plutarchus *Cæsare*, ὅση παρέξη καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸ δημόσιον ἐλαίου λιτρῶν μυριάδας τριακοσίας. à M. Agrippâ: Auctor Dio *lib.* 49. à Nerone, vt scribit Tacitus *lib.* 14. Seuerus Imp. accepto quoque oleo à Tripolitanis dono, & ipse auxisse eam præbitionem videtur. De hoc Tripolitanorum sanè dono Seuero Imp. facto Spartianus *in eius v. Tripolin. vnde oriundus erat contusis bellicosissimis gentibus, securissimam reddidit: ac pacem diuturnam, oleum gratuitum & fœcundissimum agrum donauit.* Quem locum sanare ceperunt Viri Doctissimi ita ex MSS. *ac populo Romano diurnum oleum:* quasi eo loco dicatur, oleum populo Romano à Seuero donatum. Quod probare non possum: eo loci quippe Spartianus nondum agit de iis quæ Seuerus in gratiam P. R. fecit, verùm de victoriis ipsius aduersus Persas, Arabas, Adiabenos, item de Britanniæ munimento, & de Tripoli à bellicosissimis gentibus secura redditâ: quibus statim illa quæ vitium sapiunt, subiicit: Quare eò loci, non quid P. R. contulerit Seuerus, verùm quid ei oblatum à Tripolitanis inuicem fuerit pro liberatâ securáque redditâ patriâ sua, Spartianus scribit: itaque malim: *ad vicem, diurnum ea oleum gratuitum, & fœcundissimum agrum donauit.* Nempe ipsi Seuero oblatum à Tripolitanis oleum: sicut & fœcundissimus ager donatus. Ecce alter Victor in Constantino: *Remotæ olei frumentique aduentitiæ præbitiones, quibus Tripolis ac Nicæa acerbius augebantur: quas res, superiores* [id est Tripolitani] *Seueri imperio gratantes Ciui obtulerant: verterátque gratiam muneris huius in perniciem, posterorum dissimulatio* [distimulatio] *alteros* [Nicænos] *M. Boionius afflixerat multâ*, &c. Ecce & ipsemet Victor ait, Tripolitanos oleum ciui suo Seuero obtulisse, eius Imperio gratantes; *gratantes*, (non, vt mutant, *gratanter*) id est gratulantes: Verum tamen illud, oleum à Seuero P. R. datum, & largius quidem. Lampridius *Alexandro, Oleum quod Seuerus populo dederat, quódque Heliogabalus imminuerat, turpissimis hominibus Præfecturam annonæ tribuendo, integrum restituit.* De quo & illud Spartianus, eum *olei tantum reliquisse, vt per quinquennium non solùm Vrbis vsibus, sed totius Italiæ quæ oleo egeret, sufficeret.* Exinde, post Seuerum & Alexandrum oleum gratuitum P. R. porrò donatum: sub Aureliano testis Vopiscus, *Statuerat*, inquit, *& vinum gratuitum P. R. dare, vt quemadmodum Oleum, & panis, & porcina gratuita præberetur, sic etiam vinum daretur.*

Ad Constantini seculum descendámus. Is aduentitiam illam quidem Tripolitanorum præbitionem remouit, vt Victor ait: sed nihilominus oleum gratuitum populo Romano ab eo datum, atque oleum vrbicarij canonis pars fuit. Hinc adeò Constantini M. *l. vnic. infr. de mensis oleariis*, (vbi adhuc dicam) *mensæ oleariæ* mentio fit. Sub Valentiniano quoque Iuniore *l. vltim. supr. de Curatoribus Kalendarij* âgitur de arcâ olearià & frumentariâ: sub eodem, huius olei vrbicarij ex Africâ meminit Symmachus P. V. *lib.* 10. *epist.* 48. *Frumenti cotidianus vsus in facili est: Olei tantùm species victum plebis teniiter inuecta sollicitat: Cuius rei V. C. PRÆF. ANNONÆ, partium suarum diligens executor, Prætorianæ amplissimæ Præfecturæ, vt ipse asserit, dudum fecit indicium, missis de more breuibus, quæ angustias patefacerent conditorum.* Mox: *Quare omnes suppliciter oramus, vt quamprimùm Iudices AFRICANOS super hâc specie Romanis horreis inferenda diuinus sermo DISTIMVLET: nam properato opus est, priusquàm reliquum profliget DIVRNA præbitio.* Hæc Symmachus qui & frugis oleíque baiulos inter cæteros Vrbis Corporatos memorat *lib.* 10. *epist.* 27. Sed & *epistola* 55. *lib.* 9. docet, *Formianis ad egestatis leuamen certum ex Africâ olei modum decreuisse Antiquitatem.* Tandem idem Vrbis querelas de olei penuriâ, non minus quàm de frugum defectu, memorat non tantùm *superiore epistolâ* 48. *lib.* 10. sed & *lib.* 4. *epistolâ* 18. Quò pertinet hæc ipsa Honorij constitutio. Et hæc de Vrbe Româ. De oleo verò Constantinopolitano est *lex vlt. infr. de annonis ciuicis.*

IV. * Idem AA. Theodoro PF. P.''

INPROBORVM petitiones, qui inpudentiùs ausi sunt postulare pensiones'' aquæ molarum, quæ Vrbi'' venerabili annonas abundantiùs præstitissent, quinque librarum auri multa infligat,'' nisi ab hac petendi inportunitate discedant. Illos etiam qui potestati Præfecturæ Annonariæ præsunt, & Apparitores qui hisdem ministeriis obsecundant, par multa retineat:'' si cuiusquam inprobissimi hominis consenserint, vel paruerint, voluntati. ¶ Simili autem pœnâ teneantur, qui aliquid ex his horreis, cellulísve, quæ intra Vrbem Romam, adque in Portu constitutæ, pistorio iure retinentur, sibimet, tanquam possessione priuata, ausi fuerint vindicare. Dat. Prid. Id. April. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem ei *lex vnic. infr. de pretio panis Ostiensis.*

''*Theodorus* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*

''*Pensiones* sunt moduli aquarum, quibus aqua expenditur seu erogatur: & sic *expensiones.*

''Romæ.

''Insolens locutio, quâ *multa aliquem infligere* dicitur; cùm aliàs multa *infligi* dicatur: *Infligat* igitur pro adfligat.

''*Retineat*, pro teneat: vt sine legis, *pistorio iure retinentur.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Honorij constitutio est, *hoc titulo.* Quæ quidem prolixioris constitutionis pars est: quâ Canoni frumentario seu annonæ Vrbis Romæ consultum iuit, post Gildonem iam cæsum: Cuius pars altera supereſt, *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis*, quæ proinde *huic* coassanda

coaſſanda venit. Atque vt variis aliis rationibus Honorius Imp. Annonæ conſultum iuit, fraudibúſque annonæ vrbicæ damnoſis occurrit; ita *hâc leg.* & *d. l. vnic.* PISTORVM & PISTRINORVM nominatim curâ ſuſceptâ: tum aduerſus ipſos conſulendo, quò pertinet *d. l. vnic.* ne videlicet pretium panis ipſi augerent: tum ipſis: quò pertinent duo *huius leg.* capita (quæ non minùs rectè ſub *titulo de piſtoribus* ſtaret.)

¶ Priore capite priuatos AQVÆ molarum publicatum, piſtoribus ſeruientium, *penſiones*, id eſt modulos, à Principe petere vetat; propoſitâ multâ quinque librarum auri aduerſus ſupplicantem ſeu impetrantem: imò & aduerſus Præfectum annonæ (qui vt annonæ cæteroquin præerat, ita nominatim Piſtoribus: vt docet quoque *lex* 1. 3. 12. 14. 15. 21. *vltim. ſupr. de piſtoribus:* & *lex* 3. 6. *ſupr. de pœnis:*) eiúſque Officiales ſi conſenſum ſuum adhibuerint: pariter vt duarum librarum auri multam imponit ſupplicanti, vt pretium panis augeatur, *d. l. vnic.* Ita quidem vt factum iſtud *Impudens* & *improbum*, ſeu hanc petitionem maximè inſectetur: nempe quod in vſus ſuos priuatos huiuſmodi modulos aquarum conuertendo, impedirent, quominus *annonæ Vrbi Romæ abundantiùs præſtarentur.* Nempe modulos hos aquæ priuati petebant in agrorum irrigationem, vel ad hortorum delicias, ad balnea item & nymphæa, molásque priuatas, vt cæteroquin id factum teſtatur *lex* 4. 7. 8. *& vltim. in fin. de Aquæductu: l.* 9. 10. *Cod. eod. tit.* Caſſiodorus quoque 3. *variar. Dicitur commodi cura priuati aquam formarum quam ſummo ſtudio deceret communiri, ad aquæ molas exercendas vel hortos irrigandos fuiſſe deriuatum.* Scilicet piſtores non tantùm panem coquebant, verùm etiam fruges ipſas molebant: quod prolixè docui ad *l.* 7. *ſupr. de Piſtoribus:* Hinc adeò Molæ in piſtrini huiuſmodi publici inſtrumento fuêre, quarum vt *hâc leg.* ita & *d. l.* 7. mentio fit; vt & in priuati, *d. l.* 7. quarum priuatarum mentio fit *d. l.* 10. *Cod. de aquæductu*, & ſuperiore *Caſſiodori* loco. Quæ quidem *molæ* piſtrinorum publicorum Romæ ad radices Ianiculi in Tyberi fuêre, vt docet Procopius, *lib.* 1. *Gothicorum*, & Prudentius *lib.* 2. *contra Symmachum, v.* 949.

Quæ regio gradibus vacuis ieiunia dirę
Suſtinet? aut quæ Ianiculo MOLA mota quieſcit?

Vbi & Iſon Magiſter in Gloſſis, *Ianiculus mons eſt, vbi templum Iani erat, & multæ molæ conſtructæ.* Quanquam ex *hâc leg.* coniicere mihi videor, molas in Vrbe Româ non in ipſo Tiberi fuiſſe, verùm exinde ſulcos aquarios proximè ad molas ductos: quæ *penſiones* aquæ molarum vocantur, id eſt, moduli ſulcíque.

¶ Poſteriore capite Honorius pari multa proſequitur priuatos qui aliquid ſibi vindicare auſi fuerint ex HORREIS cellulíſve, quæ in Vrbe Româ, vel in Portu Vrbis Romæ (de quo dixi pleniſſimè ad.....& iterum dicam ad *l. vnic. infr. de ſaccar. Portus Romæ:*) ad Piſtorum iura pertinent. Nempe (quod iam docui ad *l.* 1. *ſupr. hoc tit.*) Piſtores ſua horrea ſeu cellulas tum in Portu Vrbis Romæ, tum in ipsâ Vrbe Româ habuêre, condendis frugibus, quas ipſi à Caudicariis & Menſoribus emerant, vnde poſteà panem confectum populo venderent. Ergo aliquam ex his horreis Celluliſve partem à priuatis occupari vetat. Pariter, vt *horrea fiſcalia* apud Vrbem Romam, nec non etiam Portus, in vſus priuatos tranſlata, Valentinianus Sen. ad priſtinum fiſci ius reuocari iuſſerat, *l.* 12. *infr. de operibus publicis.*

---

v. * Idem AA. Meſſalæ PF. P.''

NEMINEM patimur in mutando Canone Vrbis Romæ Noſtræ Clementiæ beneficium'' poſtulare: Ideóque'' euidenti'' præceptione conſulentes: non ſolùm ea Reſcribta quæ quoquomodo potuerint impetrari,'' ſuſcipi non ſinimus, verùm etiam illa vacuari quæ præteritum quoque tempus elicuit. Ac ne vllus ſubreptioni pateſcat'' aditus, eos qui poſthac commutari ſibi canonem in fraudem venerandæ Vrbis popoſcerint, ad duplum retinendos'' eſſe decernimus, vt vetus diſpoſitio'' ſuum robor obtineat. Dat. Prid. Non. Septemb. Altino, Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

* *Legis* 3. *Cod. Iuſt. eod. tit.* pars prior hinc deſumpta, eáque *lex* ex *hâc leg.* & *proximâ* conflata contractáque eſt. Iungenda autem *huic*, vt exiſtimo, *lex* 30 *ſupr. de annonâ & trib.*

''*Meſſalæ* PP. Italiæ ſub Honorio: vid. *Proſopogr.*

''*Beneficium* pro reſcripto, vt mox vocatur, ſeu indulto ſingulari, & quidem in re annonaria: vid. *Gloſſ. & Paratit. l. de dim. reſcr.*

''Sequentia ita contracta Cod. Iuſt. *Sed ea reſcripta quæ quomodo potuerint impetrari, ſuſcipi non ſinimus: eos verò qui contra hæc fecerint, in duplum retinendos eſſe decernimus*: Nempe reciſis quæ ad præſens tempus tantùm reſpiciebant.

''Ita quoque *l. prox.*

''in poſterum.

''*Pateſcere*: vid. *Gloſſ.*

''*Retineri* ad duplum aliquis dicitur: id eſt teneri, obſtringi, ac proinde multari: vid. *Gloſſ.* Sic *l. prox. deportationis pœnâ retinendos.*

''*Diſpoſitio* propriè de canone annonario ſeu tributario: vid. *Gloſſ.* Ita *d. l.* 30. *vetera decreta.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Honorij conſtitutio eſt *hoc titulo*, Canoni frumentario, Vrbis Romæ conſulentis, & quinto quidem FRAVDIS generi aduerſus commodum Vrbis Romæ, occurrentis, Anno D. 399. cui non inani coniecturâ iungenda eſt *lex* 3. *ſupr. de annonâ & tributis*: vt ad *eam leg.* ediſſerui: ſi non hoc, ſaltem argumento pariare vtramque certum eſt: pariter vt *l. ſupr. d. tit. de annonâ & trib.* & *lex* 1. 2. 4. 5. *infr. tributa in ipſis ſpeciebus.* Scilicet MVTARI impetrato reſcripto Canonem Vrbicarium vetat *hâc leg.* & *d. l.* 30. Honorius: vt & Valentinianus Senior, *dict. l.* 8.

&

BIU Cujas

& *d.l.*1.2. pariter vt Canonem Orientalem Theodoſius M. *d. l.*4.5. cui contrarius aliquo modo extitit Theodoſius Iun. *l. vltim. d. tit. de annonâ & tributis. Mutari* canon *hâc leg.* & *d. l.*30. dicitur : cùm videlicet quis impetrato reſcripto id obtinet, non tantùm vt pro vnâ ſpecie annonariâ aliam poſſit inferre, veluti vt pro indicto frumento, oleum : verùm etiam, vt pro quacunque tandem ſpecie, pecuniam præſtare poſſit : quod propriè *adærari*, & *adæratio* dicitur, cùm ſpecies videlicet pecuniâ taxatur. De quo ad eas *leges* pleniſſimè : Item *apochare*, *d. l.*1. & 2. *ſupr. tributa in ipſis ſpeciebus :* cùm videlicet apochæ tributi ſoluti in pecuniâ dantur : denique cùm loco ſpecierum, nummis exactis apochæ dantur ab exactoribus, ſeu ſecuritates, vt in eodem argumento vocantur, *d. l. vltim. tributa in ipſis ſpeciebus :* Ergo mutare canonem, adærare, apochare, idem. ¶ Prohibitionis porrò iſtius Ratio in aperto : nempe quia hoc in fraudem vrbis non poteſt non cedere, vt *hæc lex* indicat, captioſúmque ideò vocatur *d.l. vltim.* Aurum ſcilicet pro ſpeciebus acceptum faciliùs interuertitur, neque tam facilè in coëmptionem ſpecierum Vrbi neceſſariarum collocatur. ¶ Cæterùm dupli pœnâ propoſitâ id prohibet *hâc leg.* Honorius, pariter vt *d. l.*30.

VI. * Idem AA. Meſſalæ PF. P.[a]

NE deinde[b] facinora inpunita[c] coaleſcant, euidenti[d] præceptione decernimus, vt à Vicario,[e] ceteríſque Iudicibus, quos ex vrbicario canone quidquam vſurpaſſe conſtiterit, in quadruplum præſumpta poſcantur : ita vt duplum Iudices, duplum eorum Officia cogantur inferre. Deinceps autem niſi ab huiuſmodi ſcelere temperetur, Iudices deportationis pœna retinendos,[f] Primates[g] officiorum capitali ſupplicio ſubiugandos perpeti[h] auctoritate ſancimus : &c. Dat. IV. Kal. Octob. Altino. &[i] Theodoro V. C. CONS. [399.]

NOTÆ.

* *Legis* 3. *Cod. Iuſt. eod. tit.* pars poſterior hinc deſumpta eſt, quæ ex *hâc leg.* & *ſuperiore* conflata eſt, & contracta: reciſis pariter quæ ad præſens tantùm reſpiciunt. Iungenda autem huic *lex* 15. *ſupr. de exactionnibus.*

[a] *Meſſala* PP. Italiæ ſcilicet ſub Honorio : vid. *Proſopogr.*

[b] id eſt, deinceps.

[c] Retineri poteſt & debet : neque mutem cum *impunitate.* Porrò huic ſententiæ illuſtrandæ, ne alia congeram, facit *lex, bona fides, Cod. depoſiti : l. locatio, §. quod illicitè, ff. de public. l.*1. *ff. ne quis eum qui in ius voc.* Impunitatis denique ſpes, magna eſt peccandi illecebra.

[d] an Africæ ? an Vrbis Romæ ? De vtroque ſatis commodè accipi poteſt.

[e] de hac voce ad *l. ſuper.*

[f] de *Primatibus* officiorum dixi.

[g] id eſt perpetua : quomodo mutatum *Cod. Iuſtin.*

[h] delenda hæc vox.

COMMENTARIVS.

QVARTA hæc *hoc titulo* Honorij conſtitutio eſt, Canoni frumentario Vrbis Romæ conſulentis, & Sextæ fraudi eíque ſceleratiſſimæ aduerſus eum admitti ſolitæ, occurrentis : (Qui & Septimæ cuidam fraudi occurrit *lege* 15. *ſupr. de exactionibus*, quæ *huic* coaſſanda venit, velut eiuſdem prolixioris conſtitutionis Honorianæ pars : qua autopragias beneficium tollitur.) Hâc igitur conſtitutione, non iam *Collatorum* ipſorum fraudibus in damnum Canonis frumentarij occurrit, quò pertinet *lex* 3. *in pr.*5. *ſupr.* non *Nauiculariorum*, quò ſpectat poſterior pars *legis* 3. non *Priuatorum*, quò reſpicit *lex* 4. Verùm ſceleratæ IVDICVM vſurpationi aliquid ex Canone Vrbicario interuertentium, pœnâ videlicet Iudicibus eorúmque Officialibus ſiue Vicariis, ſiue Rectoribus Prouinciarum (qui omnes ſub diſpoſitione P. P. erant:) tum in præſens, tum in futurum impoſitâ : In præſens, Quadrupli pœna ob ea quæ hactenus vſurpauerant (quæ pœna in ſimili imponitur *l.*1. *ſupr. de his qui cum diſpenſ.*) ſic vt duplum Iudices, duplum Officiales inferre velit : In futurum verò non iam multâ impoſitâ, verùm deportationis Iudicibus ipſis : Primatibus verò officiorum, capitalis ſupplicij. ¶ Cæterùm, eſt *hæc lex* propriè de furtiuâ Iudicum vſurpatione, & ſic *manifeſto* furti genere. Atenim aliud vſurpationis genus eſt, de quo *ſupr. lib.*12. *tit.*9. *de his quæ ex publica conlatione inlata ſunt, non vſurpandis :* nempe cùm Iudices quid ex eo quod illatum eſt, mutui titulo vſurpant, quò ſpectat *lex* 1. *eius tituli* : (cui ſimilia ſunt quæ tractantur *lib.*10. *tit.*24. *de his qui cum diſpenſatione contraxerunt:*) vel ad alias neceſſitates transferunt : quò ſpectat *lex* 2. & 3. *eiuſdem tituli :* quæ poſtrema alioquin hoc ipſo Anno data ad eundem Meſſalam PP.

PE

BIU Cujas

DE FRVMENTO VRBIS CONSTANTINOPOLITANÆ.

TITVLVS XVI.

XI. Cod. Ivst. XXIV.

PARATITLON.

FRVMENTVM *Rubr.* & *l.2. hoc tit.* triticum *l.1. hoc tit.* (vnde titulus frumentarius, *l.3. hoc tit.*) Vrbis Constantinopolitanæ, *Rubr. & toto titulo*, aliud ex Prouinciarum collatione tributum, quò spectat *lex 2. hoc tit.* quod canonis nomine designatur *d.l.2.* vnde annona ciuica distribuebatur, de quâ mox *seqq. tit. de annonis ciuicis.* Aliud verò fame vrgente, *l.1.* coëmptum: vnde frumentaria coëmptio, *l.3.* frumentaria comparatio, *l.1. hoc tit.* (de quâ in commune peculiaris titulus *supr. lib.11. t.15. de publica comparatione:*) Huic rei seu titulo *l.1.* frumentario, *l.3.* consecrata fuit sub Theodosio Iuniore Constantinopoli, *l.1.* seu dedicata, *l.3.* summa quædam, *l.1.* seu quantitas, *l.3.* auri, *d.l.1. & 3.* putà quingentarum primùm auri librarum, *d.l.1.* posteà verò sexcentarum & vndecim, *d.l.3.* cuius & arca peculiaris fuit, arca frumentaria: *d.l.1.* Ea summa à Præfecto Vrbi vel quoquam alio contingi vetita, *d.l.1. & 3.* Ex eâ autem coëmptum frumentum vendebatur *d.l.1.* Mancipibus, qui panem ex eo confectum populo venderent, mutui nomine dabatur, vnde incrementum aliquod accedebat, seu accrescebat, quod ad cumulum memoratæ quantitatis & frumentarij tituli fomitem redundabat: *d.l.1. & 3.*

---

1. * Impp. Honor. & Theod. AA. Monaxio P.V."

QVINGENTAS auri libras, partim à Tui Culminis indagine, partim Amplissimi Senatus gratiâ inlatione, collectas, ad prohibendam famem, ita huic titulo" consecramus, vt quidquid super frumentariâ comparatione" titulus emptionis inuenerit, in tribunalibus" Præfecturæ Vrbanæ sub gestorum testificatione pandatur: vt summa collecta, & incrementa" quæ venundato tritico accesserint, Patrum" insinuetur" examini: Omni de eo," quæ contra hunc titulum temptabitur, vsurpatione cessante, vt nec Tuæ Sedis auctoritate, nec cuiquam" liceat, cuiuscumque, vel honestæ, occasionis obtentu, hæc perpensa" vllo pacto conuellere: ne non modo tot sententiarum violare munimina videatur," sed & familiari dispendio quatiatur: & id quod ex hâc auri quantitate decerpserit, geminatum Arcæ frumentariæ inferat. ¶ Si quis autem priuatim ad vsus proprios intra Vrbem" amplissimam frumentum comparare voluerit, habeat licentiam coëmendi. Dat. VI. Kalend. Maij, Constantinop. Honorio VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409]

NOTÆ.

* Abest hæc Historica constitutio *à Cod. Iustinianeo.*

"Huius *Monaxij* P. V. meminit Auctor Chronici Alex. de quo mox: Eidem plures aliæ *hoc Codice* leges inscribuntur: Anno 408 & 409. inter alias hoc ipso Anno *lex 47. infr. de operibus publicis*: superiore Anno *lex 15. infr. de annonis ciuicis*. vid. *Prosopogr.*

"*Titulus* est genus, species, destinatio rei cuiusdam: hîc *Titulus* de annonario, & comparatione frumentaria.

"De hoc fuit titulus *supr.* peculiaris, *de publica comparatione, lib.11. t.15.*

"in *tribunalIus*: in *tribunali Illus.*

"vid. de his & *l.3. infr. in fin.*

"Senatus.

"insinuantur.

"malim: *omni adeò*, &c. *vt.*

"alij scilicet.

"*Perpensa* vocat communi consilio & maturo tractatu definita: de quâ voce dixi ad *l.2. supr. de constit. Principum.* vid. & *Gloss. Theod.*

Et sic tanquam violatæ constitutionis perpensæ longa deliberatione reus habeatur.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris sunt omnes *huius tituli* constitutiones: Quarum hæc, & postrema, in eodem argumento versantur: nempe circa PVBLICAM FRVMENTI ad vsum Vrbis Constantinopolitanæ comparationem, extra ordinem ad prohibendam famem istius Vrbis. ¶ Scilicet vt cæteroquin publica comparatio Reipubl. necessitatibus exigentibus, exercitus fortè, hâc tempestate vsurpata, (de quo fuit *suprà* titulus peculiaris *lib.* 11. *de Publicâ comparatione:*) sic vt publico nomine pretiis competentibus contrà datis, frumentum à priuatis emeretur (quod *Synoneti* onus dicebatur:) non sufficiente videlicet canone annonario qui à Prouincialibus tributi nomine conferebatur: Ita & vrbicario canone si quando non sufficiente, ad idem publicæ comparationis, seu Synoneti, remedium necesse fuit confugere: fame videlicet aliquâ vrgente: cuiusmodi fames Constantinopoli subinde exorta, variis de causis: ac nominatim ob ingentem ibi populi frequentiam, cui vix Ægyptus sufficiebat, aliæque Prouinciæ, vt testatur Eunapius *in v. Ædesij, p.* 47. de quo dico plenè ad *l.* 7. *supr. de Naucular.* vbi de stolo Alexandrino. Quare vrbs ea sæpè annonæ inopiâ laborauit: vt videre est apud huius æui Scriptores. Ac nominatim his ipsis consulibus *Honorio* 8. *& Theodosio* 3. sub hoc Monaxio Præfecto Vrbis Constantinopol. vt ex *hâc leg.* colligimus, & testatur expresè Auctor *Chronici Alexandrini:* Ἐπὶ τῆς παρόντος ὑπατείας ἐκάη τὸ πραιτώριον ΜΟΝΑΞΙΟΥ ἘΠΑΡΧΟΥ ΠΟΛΕΩΣ, ἀπὸ τῆς δήμου Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς ἄρτου· καὶ ἐσύρη ἡ καρύκα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης Ρεγεῶνος ἕως τοῦ Δομνίνου ἐμβόλων· καὶ ὑπήντησαν αὐτοῖς οἱ δύο στρατηλάται Ουαεσανὴς καὶ Ἀρσάκιος, καὶ Σωέσιος ὁ καὶ (ita γρ.) Κόμης τῶν λαργιτώνων, καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς λέγοντες· ἀποστρέψατε, καὶ ὑμεῖς τυπτόμενοι θέλετε, id est, *Hoc Consulatu exustum fuit Prætorium Monaxij Præfecti Vrbis, à populo Constantinopolitano, propter panis inopiam: & tracta fuit ipsius Carruca à Prima Regione vsque ad Domnini... occurrerúntque eis duo Duces rei militaris Varanes & Arsacius, & Synesius Comes largitionum, eósque admonuerunt, dicentes, Conuertimini, nósque* [ipsi] *luamus, vt vultis.* Quo quidem loco Consulatus qui excidit, ex *hâc leg.* supplendus venit. Imò & ex Marcellini *Chronico*, qui disertè sub his ipsis Coss. *Indict. VII.* Honorio VIII. & Theodosio Iuniore III. Coss. apud Constantinopolim magna exarsit populi seditio, panis scilicet penuriâ sibimet ingruente: Igitur, ad prohibendam de cætero famem Constantinopoli studium suum conuertit Monaxius P.V. Anthemius qui hoc tempore Præfectus Prætorio erat: conuertit Theodosius Iun. Imp. variis in id remediis adinuentis: eo primùm, quod continetur *l.* 32. *supr. de Nauicullariis:* deinde & eo quod *hâc leg.* continetur, nempe coëmptionis seu comparationis & synoneti: de quo *suo tit.* Quod Romæ quoque extra ordinem factum docere videntur nummi argentei Pisonis & Cæpionis, in quibus cernuntur duo viri inter spicas sedentes cum inscriptione:

AD FRV. EMV. EX. SC.

Nouâ etiam prouisione hâc parte: destinatâ videlicet deinceps in id solemni quadam auri quantitate, ad coëmptionem videlicet seu comparationem frumentariam: vt ita vrgente necessitate ex eâ pecuniâ frumentum coëmi vendíque posset, ad leuandam populi necessitatem. Quæ quidem quantitas seu sors hoc tempore collecta fuit, quod *hæc lex* disertè testatur, partim Monaxij P.V. (cui *hæc lex* inscribitur, quíque vt antea dixi, ob penuriam in populi inuidiam venerat) indagine; qui scilicet pecuniam alicunde subtili ingenio eruerat, partim verò ex spontaneâ Senatus Constantinopolitani contributione; quod fortè φιλικὸν dicitur *l.* 32. *supr. de Nauicullariis*, quæ ad eandem historiam pertinet. Modus verò istius sanctioris ærarij seu pecuniæ solemniter destinatæ, consecratæ, hîc definitur: nempe quingentarum auri librarum, quæ summa efficit 72. solidis in libram computatis (de quo ad *l. vnic. supr. de oblat. votor.* & ad *l.* 1. *supr. de ponderatorib.*) triginta sex millium auri solidorum. Ita quidem inter hæc initia. At postea aucta fuit hæc summa, sic vt sexcentarum & vndecim auri librarum facta fuerit, id est quadraginta trium milium nongentorum & nonaginta duorum solidorum: vt docet *lex vltim. in fin.* Parum verò erat sanctius istud ærarium instituisse, nisi administratio fidelis haberetur. Igitur & *hâc leg. & d. l. vltim.* præscribitur, quomodo ea summa administranda sit. Hâc certè *leg.* statuuntur duo hanc in rem. Primò, pecuniam hanc cum incrementis (Interpretij compendium vocat Ammianus Marcellinus *lib.* 28.) id est, accessione omni, quod ex frumenti inde comparati secutâ venditione adcreuit, publicè coram Præfecto Vrbis sub gestorum testificatione pandi, declarari, computari, subduci: & Senatus Constantinopolitani examini insinuari; vt is examinet, discutiat, num ex fide omnia gerantur: Quod quidem examen eâ etiam de causâ Senatui delatum puto quod hæc pecunia ab ipso ex parte profecta fuisset. *Æquum* scilicet est, ei pecuniæ administratæ examen & discussionem committi à quo profecta est: sed neque fidelius quisquam id facturus creditur, quàm is qui cùm largitatis ipse auctor sit, proculdubio eam ratam esse omni ope nititur. Secundò *vsurpari* ex eâ pecuniâ quicquam vetat Theodosius tum *hâc leg.* tum rursum *l. vlt. infr.* quocunque obtentu, à quoquam, nequidem Præfecti Vrbis auctoritate: vt cæteroquin ex canone vrbicario quicquam vsurpare nefas erat, de quo etiam ad *l. vlt. supr. tit. prox.* ita sacrilegio proximum ex hoc sanctiore quodammodo ærario quicquam degustare, decerpere, quod repositum seu reconditum in famem, si quando vrbi ingruentem, erat. Quare & dupli pœnam vsurpanti imponit *hâc l.* Theodosius Iun. & *d. l. vlt.*

¶ Et hæc quidem ita Theodosius Iun. subleuandæ videlicet inopi plebi, atque in diem viuenti, non eâ tamen mente, quasi non & priuatis intra Vrbem Constantinopolitanam frumentum in proprios vsus coëmere liceret. Extra hanc proinde proprij vsus rationem, priuatis coëmptionem interdicere videtur Theodosius. Scilicet noluit pius Princeps, vel potius qui iuuenem tum regebant, & in his soror Placidia, priuatâ coëmptione miserum plebem strangulari: verùm publicâ subleuari, cum modico & tolerabili admodum incremento. ¶ Atque ita *hæc lex* intellecta, ceu singularis admodum notanda est, quæ in vsum optimè deduci poterit: vna cum *l. vltim.* quæ eodem pertinet.

BIU Cujas

11. * Idem AA. Vrso P. V."

NVLLI, ne diuinæ quidem domui" nostræ, frumentum de Horreis publicis pro annona" penitùs præbeatur, sed integer canon Mancipibus" consignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda: Ita enim debet canon, ab inclytæ memoriæ Constantino præstitutus, necnon à Diuo pietatis meæ Auo" auctus, expendi: quoniam crescit inopia, si frumento," quod pro annona tribuitur, ad vsus alios deputata cognoscantur: Cogentur enim sibi de publico emere quæ aliis vendere potuissent. Dat. x. Kalend. Aug. Constantinop. Theodoro A. VII. & Palladio COSS. [416.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iustin. eod. tit.*

"Eidem *Vrso P. V.* inscribitur hoc ipso Anno 416. *l.* 180. *supr. de Decurion.* & superiore Anno *lex* 1. *supr. de Decurion. & silentiariis.* Meminit eius hoc ipso Anno bis: & quidem ante mensem, Auctor *Chronici Alexandrini*: ὑπ. Θεοδοσίου νέου Αὐγούστου τὸ ζ. καὶ Παλλαδίου. Ἐπιτελέσθη θέατρον, θεραπευθὲν ὑπὸ Οὔρσου ὑπάρχου πόλεως ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν κυρίων Ἀτταλικῶν τυράννων μηνὶ Δεσίῳ τῇ πρὸ δ καλανδῶν Ἰουλίων, id est, *Theodosio Iuniore Augusto* 7. *& Palladio COSS. Ludi theatrales celebrati edente VRSO Praefecto Vrbi propter victoriam de Attalo Tyranno mense Desio* 4. *Kal. Iulias.* Et mox rursum: vbi ait Theodosium Iuniorem Heracleâ Constantinopolim reuersum in foro Theodosiano aureâ coronâ ab Vrso P. V. & Senatu pridie Kal. Octobris die Sabbathi ornatum.

"*sc. domus.*

"*Annona* hîc quid? mox dicam.

"Mancipibus *hâc leg.* & *l. prox.* id est Pistoribus: de quo *suo titulo*, *suprà*.

"id est, Theodosio M. de quo mox.

"Locus vitiosus qui ita in Cod. Iust. exhibetur, *si frumenta quæ pro annonâ tribuuntur.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Theodosij Iun. constitutio est: quæ rectius coniecta fuisset in tit. proximum, *de annonis ciuicis.* Neque enim ad frumenti ipsius rationem pertinet, veluti ad emptionem eius tuitionémque, verùm ad annonas ciuicas: vbi quæritur, an loco *annonæ* seu panis, qui populo dabatur, frumentum dari posset, vel deberet; *Annonæ* inquam, seu panis. Annona hîc pro pane, vel eo quod Annonæ loco dabatur: Græci hîc habent in plurali, ἀντὶ τῶν σιτηρεσίων: Neque enim quicquam interest, *Annonam*, an *Annonas* dicas: vt iam probaui ad *l.* 1. *supr. de erog. mil. ann.* neque minus de pane *Annona* dicitur, quàm in plurali *Annonæ*. Apud *Historiæ Augustæ* Scriptores sanè vbi panum numerus subducitur, *Annonæ binæ, ternæ*, dicuntur, id est panes duo, tres. In *Rubrica* quoque *de excoctione & translatione Annonarum*, Annonæ seu panes varij denotantur.

¶ Sententia *huius leg.* hæc est ANNONAS CIVICAS DOMIBVS æstimatas, non in frumento populo præberi oportere, verũ ipsos panes coctos: sic quidem, vt integer canon frumentarius Mancipibus consignari debeat; *Mancipibus*, id est Pistoribus (vt probaui ad *l.* 18. *supr. de Pistoribus:*) & probat quoque *lex prox. infr.* mox panis inde confectus coctúsque populo exhiberi. Et rationem addit: ne alioquin frumentum populus disperdat, aliósque in vsus eroget, atque ita rursum panem emere cogatur. Quod quidem prouidè à Theodosio Iun. constitutum est, vt inopiæ intercederet familiarum; his quibus hoc frumentum daretur, in alios vsus conuertentibus vel prodigentibus, non suo tantum, verùm etiam totius familiæ damno; quare satius visum, panem coctum dari. Adeò quidem, vt his qui *de Principis domo* essent, frumentum dari veret: Quibus verbis, quosnam Theodosius Iun. hîc intelligat? quæri video. Lucas de Penna ridiculè colligebat, etiam Imperatores percepisse panem ex horreis publicis. Verùm his verbis indicantur *Palatini*, qui de domo Principis erant: ac proinde Palatinam quoque annonam in pane cocto præberi iubet: de quo vid. quæ dixi ad *l.* 5. *supr. de lustrali collat.* ¶ Interim, præter id quod *hâc leg.* definitur, de annonis ciuicis Vrbis Constantinopolitanæ, in pane cocto dandis, varia *hâc leg.* indicantur, notatu dignissima: & tria quidem; 1. datas has Annonas domibus: 2. institutas has à Constantino M. 3. auctas deinceps à Theodosio M. Constantinus M. scilicet excitatâ Vrbe Constantinopolitanâ, replendæ illi, domibúsque augendæ, tum popularibus, *l.* 7. *infr. de annonis ciuicis:* tum Palatinis *d. l.* 7. tum Militaribus viris quibusdam, veluti scholæ Scutariorum & Clibanariorum, *l.* 9. 10. *infr. de annonis ciuicis:* domósque in eâ vrbe excitantibus annonas gratuitas dedit, vt ædificandi studio magnitudinem vrbis augerent: quod testatur Theodosius M. *d. l.* 11. Qui idem Constantinus aliis quoque rationibus Vrbi Constantinopolitanæ ædificiis replendæ consuluit, atque inter alia eâ ratione, quæ continetur *Nouellâ* Theodosij Iun. 12. de quâ *ad tit. prox.* Quare panes hi seu *annona domibus exhiberi* dicuntur *hâc leg.* itémque *panes ædium* seu *ædificiorum*; *l.* 1. 5. *infr. de annonis ciuicis:* vbi pleniùs dicam, & ad *l.* 11. 12. 13. *eodem tit.* Auctor igitur harum Annonarum fuit Constantinus M. vt præter *hanc leg.* clarum quoque ex *l.* 9. 10. 13. *de annonis ciuicis.* Quod etiam testatur Zosimus, *lib.* 2. *p.* 687. δίνειμε τῷ Βυζαντίων δήμῳ σίτησιν δημοσίαν, ὡς ἄχρι τῶνδε διέμενεν ἔχων: vt & Suidas, loco quem proferam ad *d. l.* 7. *infr. de annonis ciuicis.* Tempus etiam quo hæc Annona distribui cœpit designat Auctor *Chronici Alexandrini*, nempe biennio post dedicationem Vrbis Constantinopol. id est, Anno Domini 332. *Pacatiano & Hilariano COSS.* ἀπὸ τέτων τῶν ὑπάτων ἤρξατο διανέμεσθαι τοῖς πολίταις Κωνσταντίνου πόλεως ἄρτος καὶ οἶνος μὴν Μαΐου. Modum tandem seu quantitatem Annonarum ciuicarum à Constantino definitum aperit Socrates, *lib.* 2. *cap.* 13. Οὕτω γὰρ ἔγγυς μυριάδες ἐχορηγοῦντο πρώτερον (ante Constantij in Constantinopolitanos iram) τῷ σίτῳ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας πόλεως κομιζόμενοι ἐζημίουτε τὴν πόλιν ἀφελῶν τὸ σιτηρέσιον τῶ

τῶ θεμελιωθέντι ἀπὸ τῶ πατρὸς αὐτῶ ἡμερησίας, ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας. Et Sozomenus *lib.3. cap.6.* ἀμφὶ δὲ τὸ ἥμισυ τῶ σίτου τῶν πόλιν ἀφείλετο, ὃν ὁ πατὴρ αὐτῶ Κωνσταντῖνος ἑκάστου ἔτους ἀπὸ τῶ δημοσίου τοῖς πολίταις ἐδωρήσατο ἐκ τῆς Αἰγυπτίων φόρων, ὑπολαβὼν ἴσως ὑπὸ τρυφῆς καὶ ῥᾳστώνης τὰς πολλὰς ἀργῦν καὶ ἑτίμους εἰς σάσιν εἶναι. Aiunt, octoginta mille modios frumenti annuos à Constantino M. in annonas ciuicas præstitutos. ¶ Iidem aiunt, à *Constantio* dimidiâ fermè parte imminutum hunc canonem, ob trucidatum Hermogenem Præfectum: id quod factum vel fine Anni D.342. vel initio Anni D.343. vt ex Socrate patet. Et tamen Constantium ædium annonas auxisse docet *lex* 12. *infr. de annonis ciuicis:* vbi plurà. Theodosium M. tandem etiam eas auxisse non *hæc* tantum *lex*, quæ nepotem ipsius Theodosium Iun. Auctorem habet, docet: verùm etiam Arcadij filij eius *lex* 13. 14. *infr. de annonis ciuicis:* vbi plura. Cùm tamen si ipsius Theodosij M. *leges* spectemus, quæ ad Annum 393. procurrunt, id est antepenultimum vitæ suæ annum, ac nominatim *legem* 9. 11. 12. *infr. de annonis ciuicis*, alia omnia videantur, neque parum eas coarctasse, verùm de eo ad eas *leges*, ac nominatim, ad *d.l.* 13. & 14.

¶ Vt ad *huius leg.* sententiam redeamus, Perperàm ad *hanc leg.* trahit Petauius *p.*549. Themistij locum ex eius *orat.*4. *p.*117. vbi Themistius agit de annonis quas è publico accipiebat: δέκα μοι τῶν πυρῶν. Ex quo loco notari vult, πυρὸς, hoc est frumentum è publico distributum ætate Themistij, cùm alioquin panes erogare non frumentum legitimum esset: quod cum illis Themistij temporibus negligentius obseruaretur, postea Honorij ac Theodosij (solum Theodosium dicere debuit) decreto *hâc leg.* reuocatum fuerit. Neque enim locus ille est de Annonis Ciuicis, seu de pane gradili; verùm de Annonis Sophistarum & Professorum, qui sanè non è gradibus annonam seu panem gradilem accipiebant, verùm πυρὸς βασιλικὸς ἐκ τῶν σιτοφυλακίων δημοσίων, id est, *ex horreis fiscalibus*, vt *ibidem* expressè ait: de quo ad *tit. supr. de Professoribus & Medicis*, & quidem ad *eam ipsam l.*11. quam Petauius 13. perperam allegat: cuius & modum mox exprimit: μοὶ ἐξὸν ἐ σίτου μόνον δακοσίους μεδίμνους, ἀδὲ ἐλαίου ἴσα κεράμια ἀπὸ βασιλίως καρπῶ, ἀλλ' &c. vbi vides & oleum adiici: quod annonæ ciuicæ seu panis gradilis certè numero non fuit.

III. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Leontio P. v."

SECENTARVM" vndecim auri librarum quantitas, ad coëmptionem" frumentariam sit perpetuò dedicata. Nec liceat cuiquam posteà †, administratione Vrbicariæ potestatis perceptâ, aliquid ex memorata summa minuere, vel ad quoscumque alios vsus conuertere: sed sub gestorum testificatione certum fiat, & quod Mancipibus" mutui nomine datum est, & quod ab hisdem sit, excepta" omni concussione, soluendum. Eum autem qui hanc formam ausus fuerit inquietare, quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus: Et quidquid ex prædicta ratione adcreuerit, ad cumulum memoratæ" auri quantitatis, & frumentarij tituli fomitem," redundare: Legísque huius tenorem æneis tabulis" incidi. Dat.v. Kalend. Decemb. Constantinop. Ariobindo & Aspare COSS. [434.]

NOTÆ.

† *Lex* 2. *Cod. Iustin. eod. tit.*
"Eidem inscribitur Anno proximo 435. *lex* 66. *infr. de hæreticis*: *lex* 8. *de Princip. agentium in rebus.*
"*Auri statuta quantitas*, ita *Cod. Iust.*
"Comparatio, vid. *l.*1.
"id est, pistoribus *hâc leg.* & *l.*2. *prox. supr.* Itaque Græci hîc rectè 54. *Synops* 25. τοῖς ἀρτοκόποις.
"remotâ.
"*Fomitis* vox eleganter hîc posita: antea *cumulus*: neque mutandum id in *firmiter.*
"*Eiusdem auri quantitatis*, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

DE Pecuniâ, ad COEMPTIOMEM frumentariam publicè in Vrbe Constantinopolitanâ dedicatâ, destinatâ, est hæc altera Theodosij Iunioris constitutio: in quâ explicandâ ea potissimùm sectabimur quæ singularia habet, præter ea, quæ continentur priore *l.* putà *l.*1. *supr.* Primò, MODVS huius pecuniæ *hâc leg.* iam amplior dedicatur: illâ, quingentarum librarum auri, hâc vero sexcentarum vndecim librarum. Secundò, VSVRPARI ex ea aliquid, vel in alios vsus conuerti eam à Præfecto Vrbis vetat, quod & ipsum vetitum *d.l.*1. *supr.* Tertiò, sub GESTORVM testificatione certum fieri iubet, quantum Mancipibus, id est, Pistoribus τοῖς ἀρτοκόποις mutui nomine datum sit, & quantùm ab his soluendum sit. Vnde colligi videtur, mutatam hâc parte primam formam, quæ initio huius rei instituta fuerat: Nempe tum videtur coëmptum fuisse frumentum publico nomine: mox venditum id priuatis: Atenim *hâc leg.* indicatur, pecuniam mutuam datam Pistoribus ad coëmendum frumentum, qui mutui istius nomine incrementum aliquod arcæ isti frumentariæ soluere debebant: *incrementum*, inquam, sed moderatum, sed iustum, *sine vllâ concussione.* Et ita quidem hunc locum accipio, non vt alij; quasi Pistores coëmpta frumenta conditis inferre deberent: aut quasi non hîc propriè *mutuum* versaretur, sed promutuum, & in anteceſsum datum Pistoribus, qui eandem pecuniam redderent vel frumentum & panes. Sanè Græci vertunt εἰς πρόχρειαν σωωνῆς; verùm & hoc ipsum volunt, nempe vsualem, & sic mutuam pecuniam prorogatam, datam in coëmptionem frumentariam, *promutuam*; εἰς πρόχρειαν datur quid duplici ratione,

BIU Cujas

ratione, vel cùm in anteceſſum pretij vel ſalarij alicuius conuenti, ex quo vtilitas reditura eſt ad dantem, quid præ manu prorogatur, vel cùm ad aliquid faciendum pecunia ante datur mutua, & vſualis, vt in hac ſpecie: cuius vtilitas non tum reditura eſt ad dantem: Quo ipſo ſanè duplici ſenſu, *Promutuum* dicitur: Nam & Promutuum dicitur pecunia, quæ villicis mutua datur, cùm incremento poſtea aliquo reddenda, *l. ſticho* 40. *§. item quæro*, 5. *π. de ſtatu liber.* vbi Græci pariter προόδειαν verterunt. Rurſum promutua vectura accepta, *l. ex conducto* 15. *§. item* 6. *π. locati:* quæ ante vecturam in anteceſſum data, prorogata: vt apud Cæſarem, *inſequentis anni vectigal pro mutuo*, id eſt, *Par aduance:* ſicut pecunia ad opus publicum in anteceſſum data, dicitur *ad extructionem ſolito more decreta*, *l.* 24. *infr. de operibus publicis:* vel, vt habet Cod. Iuſt. *credita.* Tandem incunctanter in *l. nomen* 34. *§. vltim. π. de legat.* 3. *in tempus pro mutuo acceptum debitúmque*, eſt pecunia quocunque nomine quacunque ratione accepta, cuius nomine quis debitor redditur. Ad vltimum hîc verè mutuam pecuniam verti claret, quod ea pecunia ſiue ſumma incrementum receperit, vt tum ex *hâc leg.* tum ex *l.* 1. *ſupr.* conſtat. Quartò, POENA imponitur callidè circa hanc pecuniam verſanti, vſurpantíque Præfecto Vrbis: nempe dupli pœna: quæ & ipſa *lege* 1. conſtituta fuerat. Quintò, INCREMENTA huic pecuniæ & ſummæ adiici vult, vt ita ad cumulum & fomitem frumentariæ coëmptionis redundent: ait autem, *quicquid ex prædictâ ratione adcreuerit:* id eſt tam ex incremento pecuniæ, quam ex pœnâ: *Adcreſcendi*, & *Incrementi* vox de vſuris: vid. *Paratitl. de vſuris.* Tandem hanc legem *Æneis Tabulis* incidi iubet: Ita ſolitæ ſcilicet *leges*, quæ vrbium, quæ populi commoda & vtilitatem ſpectarent: vt præter *hanc leg.* docent hoc Codice *lex vnic. ſupr. de Iure Italico Vrbis Conſtantinop. lex* 4. *ſupr. de Suariis: lex* 1. *ſupr. de alim. quæ inop. par.* Item quæ priuilegia certarum perſonarum: quod probat *lex* 2. *ſupr. quemadm. mur. ciuil. lex* 4. *ſupr. de priuil. eorum qui in ſacro Palatio:* vt ita contra priuilegia ſua vexati, ad has æneas tabulas quaſi ad præſentia remedia perfugiant: quod diſertè ait *d. lex* 4. *ſupr. de priuil. eor. qui in S.P.* ¶ Porrò *hæc lex* lata à Theodoſio Iun. hoc maximè tempore, quod frumenti penuria per hos annos fuiſſet Conſtantinopoli: veluti ante triennium, A. 431. vt refert Marcellinus *Chronico.*

DE ANNONIS CIVICIS ET PANE GRADILI.

TITVLVS XVII.

XI. COD. IVST. XXV. *De Annonis Ciuilibus.* Ita habet *C. Iuſt.* "vid. *l.* 4. 3. 4. 6.

PARATITLON.

ANNONÆ Ciuicæ, *Rubr.* & *l.* 9. 10. 11. *hoc tit.* ſeu annonæ publicæ, *l.* 13. & ſimpliciter Annonæ, *l.* 7. 8. 12. 13. 14. *hoc tit.* & *l.* 2. *ſupr: de frum. V. Conſtant.* Erant panis, *Rubr.* & *l.* 1. 2. 3. 4 6. 7. panis coctus, *d. l.* 2. *ſupr. de frument. V. C.* aliáque, *d. l.* 7. (putà oleum, *l. vltim. hoc tit.* certis Ordinibus & Corporibus *d. l. vltim.*) quæ in Vrbe Roma,) quò pertinet *lex* 2. 3. 4 5. 6. *hoc tit.*) Conſtantinopolitanâ, quò ſpectat *lex* 1. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. *hoc tit.* & *d. l.* 2. *ſupr. de frum. V. Conſtantinop.*) Populo, *l.* 4. Ciuibus Romanis, *l.* 5. (vnde Ciuicarum annonarum nomen,) popularibus, *l.* 5. 7. (vnde popularis annona, *d. l.* 7. alimenta popularia, *l.* 3. *hoc tit.* caduca popularia, *l.* 2. *ſupr. de ſtudiis liber. V. R.* commoda popularia, *l.* 3. *ſupr. tributa in ipſis ſpec.* commoda populi, *l* 8. *ſupr. de Medicis & Profeſſoribus:*) Item Palatinis, *l.* 7. (vnde Palatini annona *d. l.* 7.) Item Militaribus viris ſeu militibus nonnullis in Vrbe Conſtantinop. *l.* 7. 11. putà ſcholis quibuſdam, *l.* 8. 9. 10. 11. 12. ſcutariorum, & ſcutariorum Clibanariorum, *l.* 9. Item ædificantibus, tum in Vrbe Roma, quò pertinet *lex* 5. *hoc tit.* tum in Vrbe Conſtantinopolitana, quò ſpectat *lex* 1. 11. 12. 13. *hoc tit.* & *l.* 2. 3. *de frument. Vrb. Conſtant.* ideo vt ædificandi ſtudio Magnitudo Vrbis augeretur: Idque ſine pretio, *l.* 5. liberalitate Principum, *l.* 9. 14. (vnde annonarum emolumenta, *l.* 10. 11. commoda *d. l.* 11.) diurnæ, *l.* 3. erogabantur. De Popularis Annonæ modo vid. *leg.* 5. Idque curâ Præfecti Vrbis, *l.* 1. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. *hoc tit. l.* 2. *ſupr. de condit. in publ. horr. l.* 2. *ſupr. de frum. Vrb. Conſtant.* & Præfecti annonæ, *l.* 2. 3. 6. *l.* 11. pro extruendis domibus, *d. l.* 11. his qui domos haberent, *d. l.* 11. 12. 13. vnde Annona in pane cocto domibus præberi dicitur, *l.* 2. *ſupr. de frum. V. Conſtant.* ædium panes dicuntur, *l.* 1. ædificiorum panes, *l.* 5. qui ideò ædes ſequebantur, vt retentis panibus ædes vendi non poſſent, *d. l.* 1. In hunc finem canonem quendam ſeu certam frumenti quantitatem Conſtantinus M. Conſtantinopoli deſtinauerat, quem Theodoſius M. auxit: vid. *l.* 13. 14. *hoc tit.* & *l.* 2.

BIU Cujas

supr. de frum. V. Constant. In id Tabula ærea seu titulus æneus erat, in quem modus panis & percipientis nomen incidebatur, *l.* 5. Erogabatúrque seu ministrabatur, promebatur, panis nominatim popularis à pistoribus, *l.* 3. non clàm, *l.* 4. & de pistrino, *l.* 3. vel officinarum conditoriis, *d. l.* 3. verùm palàm, *l.* 4. de seu in Gradibus; *l.* 2. 3. 4. 5. (vnde *panis Gradilis* dictus, *Rubr.* & *l.* 2. 3 4. 6.) Ita quidem vt nec transferri ab vno gradu in alium posset *l.* 2. & *l.* 5. neque frumentum pro eo daretur, *l.* 2. *supr. de frum. Vrbis Constantinopol.* In erogatione & hæc obseruabantur, vt nonnisi integro Canone frumentario Romam aduecto erogatio fieret: *l.* 2. *supr. de condit. in publ. horreis:* vt vetus frumentum priùs erogaretur: *l.* 1 *supr. de publ. horreis:* Tandem si Annonæ vacantes essent, *l.* 8. si caducæ (vnde caduca popularia, *l.* 2. *supr. de studiis lib. V. R.*) si panes caduci, *l.* 1. *hoc tit.* id est, si quis eorum qui annonam percipiebat, vrbe abeundum sibi crederet, *l.* 7. si deficeret, mortémque obisset *l.* 8. annonæ fisci viribus vindicabantur, *d. l.* 1. in horreorum conditis reseruabantur, *d. l.* 7. quæ posteà petentibus aliis ex eodem ordine deferebantur, *d. l.* 7. & *l.* 2. *supr. de studiis lib. V. R.*

¶ *Ab* Ædibvs *separari an possint Annonæ Ciuicæ: & de* Caducis *Annonis.*

1. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. Iouio P. V.''

VIA conperimus, nonnullos venditis ædibus panes earum penes se retinere, nulli liceat, vt'' ædes sequantur annonæ: Sanè, si qui ex huiusmodi titulo'' caduci sint panes, fisci viribus vindicetur. Dat. VI. Kalend. April. Diuo Iouiano, & Varroniano coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*

''*Iouius* sub Valentiniano & Valente, P. V. Constantinop. Eidem inscribitur hoc eodem Anno paucis pòst diebus, *lex Princeps* 3. *supr. de his qui administr.* Cæterùm primus hic P. V. Constantinopolitanæ *hoc Codice* occurrit, ex quo is institutus fine Anni 359. de quo ad *l.* 16. *supr. de Praetoribus.*

''*nulli id liceat, at ædes sequantur annonæ.*

''nempe ædium Annonis: Varij scilicet tituli, varia genera fuerunt annonarum ciuicarum: quatuor scilicet Ædium Populares, Palatinæ, Scholarium seu militares.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI & VALENTIS septem constitutiones de Annonis Ciuicis primæ sese *hoc titulo* offerunt: nullæ, quod mirum satis, Constantini M. ciúsque liberorum, nullæ Iuliani aut Iouiani. De Constantino M. sanè, institutáque ab eo Constantinopoli Annonâ Ciuicâ, déque Constantio, actum iam plenè ad *l.* 2. *supr. tit. prox. de frumento Vrbis Constantinopol.* de Constantino M. etiam agitur *l.* 9. 10. 12. *hoc tit.* de Constantio, *l.* 12. Nos de *hâc leg.* nòstrâ videamus. Eius verò Valentinianum, an Valentem Auctorem dicamus? nil interest. Hoc quippe tempore Valentinianus, qui Niceæ in Bithyniâ paulò ante Imperator declaratus fuerat, putà Kalend. Martij, Constantinopoli constitutus Valentem fratrem Augustum creauit V. Kal. April. vt scribit Ammianus Marcellinus, *lib.* 6. *p.* 338. vel IV. Kalend. April. vt habent Consularia *Idaciana*, & Auctor *Chronici Alexandrini*: trigesimo post inaugurationem suam die, vt Socrates scribit, *lib.* 4. *cap.* 1. Quare Valentiniano soli *hæc lex* tribuenda videatur, vt quæ vno die ante data sit, VI. Kalend. April. Sed cùm ea Valentis quoque nomen præferat, dies fortè subscriptus emendandus videatur, inuersis notis numeralibus ita IV. *Kal. April.* Vtcunque sit, Valentiniano ea tutius tribuitur, vtpote penes quem omnis potestas tum erat. Ad rem.

¶ Est hæc constitutio de Ædivm in Vrbe Constantinopolitanâ Annonis: eáque duabus sententiis constans: & vtraque definitur, An & quando ab ædibus ipsis separari possint Annonæ Ciuicæ? Primâ definitur, Venditis ædibus, panes earum, seu annonas, ædes sequi: & sic emptori ædium adquiri: neque posse venditorem in venditione ædium, eas sibi retinere seu recipere. Nempe vt annonæ hæ primùm à Constantino M. institutæ tributæque fuerant, vt ædificandi studio magnitudo vrbis augeretur: vt loquitur *lex* 11. *infr. hoc tit.* vnde & panes ædium vocantur, *hâc leg.* seu panes ædificiorum, *l.* 5. *hoc tit.* Annonáque domibus exhiberi dicitur, *l.* 2. *supr. de frumento Vrbis Constantinop.* ita & Annonam *ædes sequi*, iísque adhærere par fuit: siue quia commodum istud ædibus affectatum dedicatúmque, siue vt hoc beneficio sartæ tectæ haberentur, neque permitti oportuit, vt eas venditor sibi reciperet, amisso earum dominio: Qui casus notandus est, quo commodum rei venditor sibi recipere & reseruare non potest: quomodo & viceuersâ, onere sese grauare non potest. Sic enim fundum sine censu vel reliquis comparare emptor non potuit: de quo fuit peculiaris *suprà*, titulus, *lib.* 11. & ab hoc tamen iure postea recessum in *sequentibus* videbimus: sic annonas separatim vendere liceret. Ergo ex *huius leg.* dispositione in proposito casu, Annonæ ab ædibus separari non possunt. Fuerunt igitur hi panes, hæ Annonæ velut pars quædam ædium, *ædésque sequebantur*, vt hîc dicitur; & sic immobiles intelligebantur: Quomodo & mancipia seu serui prædiis cohærent,

cohærent, *l.3. ff. de diuers. temp. præscr.* vnde & Iulianus Anteceſſor ad *Nouell.7.* Mancipia ruſtica veluti membra rerum immobilium ſunt. Et ideò ſine prædiis legari non poterant, *l. ſi quis inquilinos 112.de leg.1.* Simili modo Annonæ ciuiles, certíque reditus in prædiis conſtituti, Immobilium iure cenſentur, *l.iubemus 14. Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* ſicut & panes ciuiles cum ædibus coniunguntur, *hâc leg.* & *l.12.Cod.de hæred.inſtit.l.vltim.§.præterea, Cod.de Iur. dot.* vid. & *l.11.12. & 13. infr.*

At ſecundo *huius leg.* capite, panes hi ab ædibus ſeparantur, vbi videlicet CADVCI panes, ſeu Annonæ ædium Caducæ factæ ſunt. Nempe etſi regulariter, & ſuperiore quidem caſu, Annona Ciuica ab ædibus diuelli non poſſit; attamen certis caſibus Annonæ, ſeu panes ædium caduci fieri poterant (pariter vt populares, Palatini, & militares:) id eſt, in Fiſcum cedebant, fiſci viribus vindicabantur: vnde & Caduca popularia dicta *l.2. ſupr. de ſtudiis liber. V. R.* Caduci panes, *hâc leg.* haud aliter atque Caduca legata, Caducæ inſtitutiones, Caduca legionum dicuntur. Sed & Caducæ fiebant Menſæ oleariæ, quæ nullius poſſent adhærere dominio, *l.vn.infr.de menſis oleariis.* Alio ſenſu, *Caducæ aquæ* apud Frontinum *de aquæductibus*, quæ ſcilicet ex lacu abundant, quæ effluunt vel affluunt. Eodem ſanè ſenſu quo hîc, apud eundem, *Vacuæ aquæ* dicuntur, vt vacantes, *l.8. infr.* Ergo & ædium annonæ quandoque Caducæ fiebant, ſeu in fiſcum cadebant: quæ & *Vacantes* Annonæ dictæ, *d. l.8. hoc tit.* Quod quidem eueniebat, ſi quis eorum qui Annonam percipiebat, Vrbe abeundum crederet, *d. l.7. hoc tit.* ſi deficeret, mortémque obiret, *d. l.8.* Adde & ſi ædes dirutæ vel conſumptæ eſſent. His igitur caſibus, ædium annonæ tum populares, caducæ fiebant, fiſcíque viribus vindicabantur, *hâc leg.* ſeu in horreorum conditis reſeruabantur, vt dicitur *d. l.7.* pariter vt *leg.1. Cod. de annona & tribut.* vacantes Officialium annonæ, χολάζουσαι ἀννῶναι τῷ δημοσίῳ vindicantur. Aliud ſeruatum in Annonis Scholarium vacantibus: eæ quippe ipſis ſcholis cedebant diuidendæ: *d. l.8. hoc tit.* Ergo cum regulariter annonæ ciuicæ ab ædibus ſeparari non poſſent; ſeparabantur ſi caducæ eſſent. Quò pertinet nexus duorum *huius l.* capitum: & vox *SANE:* quæ non ſimplex affirmatiua, pro *profectò*; ſed eſt nota Exceptionis à Regula, & caſus contrarij.

¶ *De non* TRANSFERENDO *pane gradili ab vno gradu in alium.*

II. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P.''

PANIS gradilis in alium gradum tranſlatio inhibetur.'' Et cognoſcat Officium PF. Annonæ,'' ſeueriſſima ſibi inminere ſupplicia, ſi vlteriùs tranſlationem per gradus permiſerit commutari. Dat. v. Id. Decembr.'' Naiſſi, Diuo Iouiano, & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*

''*Mamertinus* PP. Italiæ, Illyrici, Africæ ſub Valentiniano Sen. vid. *Proſopogr.* & Ammianum Marcellinum hoc ipſo Anno *lib.26.p.339.* Ex *hâc* ſanè *leg.* & *l.4 infr.* apparet, Romam quoque ſub eius diſpoſitione fuiſſe: quod idem Marcellinus teſtatur *lib.27. p.369.*

''Seruari poteſt: quamquam imperandi modus, *inhibeatur*, legi magis conueniat, cuius eſt iubere.

''Præfectus annonæ Vrbis Romæ: de eo vid. *Notit. Dignit. noſtram.*

''Suſpecta mihi hæc menſis ſubſcriptio: *Naiſſi* enim, menſe Decembri, non amplius erat Valentinianus: fortè *V. Id. Iun.* vid. *Chronologiam.*

COMMENTARIVS.

TRANSLATIO panis gradilis Romæ, ab vno gradu in alium gradum, prohibetur hâc Valentiniani Sen. conſtitutione. Quod vt intelligatur, videndum eſt quidnam panis Gradilis ſit, quidnam Gradus illi? *Gradilis* panis, præter *Rubricam*, quatuor inſuper *huius tituli* Valentinianeis conſtitutionibus mentio fit, *hâc leg.* & *l.3.4.6.* Graduum verò *hâc leg.* & *l.3.4.5.* Prudentius quoque duobus locis horum graduum mentionem facit, & panem gradilem indicauit, *Libro 1. adu. Symmachum, v. 584. cap. de Credulitate Plebis,*

Poſt hinc ad populum conuerte oculos, quota pars eſt,
Quæ Iouis infectam ſanie non deſpuit aram?
Omnis qui celſa ſcandit cœnacula vulgus,
Quíque terit ſilicem variis diſcurſibus atram,
Et quem panis alit Gradibus diſpenſus ab altis,

Et *lib.2.v.948* de annonæ abundantiâ loquens:

Quis venit eſuriens magni ad ſpectacula Circi?
Quæ Regio Gradibus vacuis ieiunia dira
Suſtinet? aut quæ Ianiculi mola mota quieſcit?

Meminit huius Gradilis panis quoque vetus Scholiaſtes Iuuenalis, Prudentio non multum recentior, ad illud *Satyr.7.*

Summula ne pereat, qua vilis teſſera venit
Frumenti ——

Ne, inquit, *Annonam* perdat: *Summula* modum ſignificat *Gradilis panis.* Ita enim locus ille legendus eſt, quod Cujacius rectè indicauit *26. Obſeruat.17.* Et hactenus quidem leges & Auctores qui Gradilis panis meminêre, vel Graduum, in quibus panis diſpenſus, id eſt, diſpenſatus, vt etiam Iſo interpretatur, erogatus. Et omnes quidem poſt Conſtantinum: Graduum certè fit quoque mentio ante Conſtantinum in veteri *Inſcriptione*, quæ Nummium Albinum & Fuluium Æmilianum Conſules ſubſcriptos habet, *p.175. n.8.* quæque adeò ad annum Domini 208. referenda eſt.

TI. CLAVDIVS CHRESIMVS OB HON. QVINQVENNALITATIS COLLEGIO DENDROPHOR. ROMANOR. QVIBVS EX SC. COIRE LICET, ARGENTI P. X. ET H. S. X. MIL. N. REDDIDIT. QVÆ DIVISA SVNT POPVLO PER GRADVS X. AVG. COLLEGI N. NVMMIO ALBINO ET FVL. ÆMILIANO COS.

Quare procliue dictu, iam panem Gradilem fuiſſe, qui

qui gradibus conscensis, à gradibus dispendebatur: quomodo & Gradile Templum Marcellino *lib.23. p.256.* Et quidem (quod Alterum) qui plebi pauperi dispensabatur (vt ita *Gradilis* panis, omnino de populari annona propriè accipiendus sit:) quod prior ille Prudentij locus apertè ostendit, cùm tertiam hanc plebeiæ paupertatis notam designat, *pane Gradili* ali, ad quem etiam Iso ad vocem illam, *& quem*, addit *pauperem*. Idémque edocet *lex 3. prox. infr.* ibi, *Vt quæcunque illa sunt, quæ diurna pistores alimentis popularibus præbent, omnia ea gradibus distribuant.* Item *lex* 4. ibi, *Ne quid super gradili pane fraudis oriretur, iussimus, omne illud quod Populo penditur, palàm in gradibus non clàm à pistoribus ministrari.* Rursum *l.5.* ibi, *Popularibus enim, quibus non est aliunde solatium, quibus idem panis hodiéque distrahitur, & eorum successoribus clementia nostra depuauit, in quo nunc emitur loco, propriis gradibus erogandum.* (Idque ipsum etiam ex *l.6. infr.* colligitur, vt ad *eam leg.* ostendam) Quibus interim locis obseruandum, *gradibus distribui*, seu *gradibus erogari* ἐπαναπλικῶς dici quod *in gradibus*, disertè dicitur *l.4.* vel vt Symmachus expressè *à gradibus*: Ergo localiter, non quasi *gradibus distribui*, seu *gradibus erogari*, sit idem quod hominibus qui sunt in gradu. Non igitur alij gradus popularium Romæ fuêre, alij militarium: sed popularium tantùm: nam qui *proprij gradus popularium* dicuntur *l.5. infr.* non dicuntur oppositè ad *militarium*; verùm cuiusque loci & regionis in vrbe gradus alterius loci & regionis gradibus opponuntur: de quo postea vbi de sententiâ *huius leg.* videbimus.

¶ Quinam autem hi gradus fuere? Non Amphiteatrales, verùm distincti & separati in id, locóque publico: Rursum non Palatij, vt nonnulli opinati, verùm per vrbem, vbi panis palàm penderetur, distribueretur: Item non omnes in foro, sed per vrbis Regiones: Quò pertinet & Prudentij locus

Quæ Regio Gradibus vacuis ieiunia dira
Sustinet?

Prudentius scilicet eo loco ostensurus abundantiam annonæ tum Romæ fuisse, ait, nullam non regionem vrbis in Gradibus suis annonam sufficientem præbuisse: Nam quod tentat Vir doctissimus, in eodem foro singularum regionum populares suos singulos gradus habuisse, atque ita hunc Prudentij locum accipit, id vel ipse satis Prudentius refutat, & omnium manifestissimè *Vetus Vrbis Constantinopolitanæ descriptio*, vltra Arcadij & Honorij tempora conscripta sub Theodosio Iun. ibi quippe per singulas Vrbis Regiones Gradus certo numero designantur: nisi quod tertiâ Regione desiderentur: quos tamen decem ibi fuisse oportet: nam cùm per cæteras tredecim regiones numerentur 107. in collectione verò totius ciuitatis numerentur 117. necesse est ibi decem fuisse. Huiusmodi verò Graduum nulla mentio fit in *tribus veteribus Vrbis Romæ descriptionibus* Sexti Rufi, & P. Victoris, & Tertia quæ præfixa *Notitiæ Imperij*: cùm tamen Valentiniani leges omnes quæ *hoc titulo* agunt de pane gradili, déque gradibus, ad Vrbem Romam pertineant, putà *hæc lex* & *lex* 3. 4. 5. 6. sed & Prudentij loca eodem spectent. Hos vero gradus editos fuisse discimus ex eodem Prudentio, *Et quem panis alit gradibus dispensu ab altis.* Pistrinis item, vnde panis coctus promebatur, hos gradus proximos fuisse patet ex prædictâ illâ Vrbis Constantinopolitanæ descriptione: ibi enim semper iunctim memorantur *pistrina, & gradus.* Id ipsum verò colligere est quoque ex *l.5. infr. hoc tit.* vbi popularis annona iubetur gratuita erogari propriis gradibus, in quo hactenus emebatur loco. Et hæc de Gradibus his publicis.

Ad horum verò publicorum graduum imitationem fuisse videntur & priuati gradus instituti, in quibus priuati frumenta sua reconderent. Quò, non vt vulgo fit, ad publicos refero illud Cassiodori 9. *var.5.* vbi iubet priuatos habentes frumentum id vendere: *vt siue in Gradu, siue in aliis locis frumentorum condita potuerint inuenire, tantum sibi vnusquisque dominus vel familiæ suæ domus retineat, quantum se expendere posse cognoscit, reliquum periclitantibus vendat.* (Qui locus alioquin ad gradus publicos perperàm refertur.) Neque sine causâ: fuêre enim gradus, non nudi gradus, verùm septa loca ad quæ per gradus ascenderetur. Hinc adeò gradus hos Themistius, *Orat.4 p.114.* ἑρκαίας vocauit, vt iam indicatum *fine vindiciarum, p.75.* scilicet ἑρκαῖη est *septum φραγμὸς* vel tabulatum, pro quo & ὀρκαῖη apud Hesychium: quod postea quoque rectè probauit Doct. Salmasius, *in Histor. Aug. p.376.* vbi tamen de Corippi loco non assentior: is enim de aliis gradibus & tabulatis sensit: in quibus populus missilia manibus extensis excipiebat, per gradus dispositus. Hi verò Gradus nostri alij fuêre: nempe in horum edito seu tabulato erat annona seu panis repositus: positíque ibi qui eum distribuerent: singulis è populo, viritim, palàm, per gradus ascendentibus, atque in summo gradu, annonam accipientibus: Quod veteres nummi exhibent. Ergo iam apparet, alio loco distributum hunc panem gradilem, quàm quo olim nimbi missilium sparsi exceptíve: Hæc enim in vulgus spargebantur, atque à populo in gradibus Amphitheatralibus seu Theatralibus, vel in Circo, vel alibi extra ordinem constituto excipiebantur. Quò etiam pertinent Martialis loca duo *lib.1.* de Sextiliano *epist.12. & 27.* quæ lucem accipiunt à Suetonio *in Caligula, cap.26. & in Domitiano, cap.4.* At panis gradilis non spargebatur, sed dispendebatur, erogabatur de manu in manum in edito Graduum, viritim, neque in Circo, quod Vir doctissimus alioquin probabat ex Ammiani Marcellini loco *lib.28. p.401.* provt ipse quidem eum restituebat; locus est de otiosæ plebis studio Romæ: *Hi omne quod viuunt vino & tesseris impendunt, & lustris, & voluptatibus, & spectaculis: Eisque templum, & habitaculum, & concio, & spes omnis, Circus est Maximus.* Vbi Vir doctissimus post *concio*, inserit *& copia eorum*: & per *copiam* ibi accipit annonam in Circo Maximo distribui solitam: quod & olim improbaui, & rectè nuper Vir Doctus *ad Marcellinum p.369.* improbauit. Certè cùm locus in MS. ita habeat *& copitorum spes omnes*: procliuis ibi restitutio, *& cupitorum spes omnis est Circus Maximus.* Nempe id vnum cupere ait hanc otiosam plebem, spes omnes eius esse Circum Maximum, seu ludos Circenses; iuxta vetus illud quoque:

——duas tantum res anxius OPTAT
Panem & Circenses.

Denique Circum Maximum huic plebi desidi esse, quod viris ἐμφάκτοις, Templum, Habitaculum, seu domus cuiusque, & Concio seu Forum. Eâdem hinc apparet, panem seu annonam non de plano in foro diuisum distributúmque populo per gradus, vt voluit Vir Doctiss. per turmas & ordines distincto, qui loca ibi designata habuerit. Nam etsi in foro id factum fateremur, quod tamen malè colligitur ex *l.5. in fin.* vbi dicam plura, non ideò tamen illâ ratione modóque. Cæterùm,

vt

vt in huius diribitionis formâ pergam, ne quis è populo suppeteret, vt loquitur Vlpianus in *l. si quis vxori 52. §. apud Labeonem 11. ff. de furtis*, id est, vt Iuuenalis *Satyrâ 1.* loquitur, ne suppositus veniret ac falso nomine poscceret, vel etiam bis posceret, quemadmodum olim tesserae frumentariae fuêre, ita & hoc æuo scalmum ligni καλάμου populares secum tulêre. Themistij locus iam in id insignis *Oratione 4.* ἢ πάντες ὅσοι, inquit, καλαμηφορῶσιν ὄρθριοι ἐπὶ τὰς ἐρκάνας: Quem locum primus ipse indicaui, simul & ab Interpretis mendo vindicaui. Καλαμηφορεῖν ἐπὶ τὰς ἐρκάνας, est tesseram, scalmum deferre ad gradus seu septa. Κάλαμος & Καλάμιον tesseram designat. Glossæ Philoxeni. *Tessera* κάλαμος. Auctor *Chronici Alexandrini*, Commodo A. 3. & Vero Coss. ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἀρτάξαν φιλοτίμως ἔρριψεν ἐν τῇ καλαμάρᾳ Δάφνῃ τοῖς δήμοις καλάμια σιλιγμια διαιωνιζόντων δὲ ἐπέλιπον τὰς ἄρτυς πολιτικὰς. Codinus, *in Orig. Eccl. p. 27.* & Suidas in *v.* παλατῖνοι de institutâ à Constantino M. annonâ ciuicâ Constantinopoli: ἦν ὑπ' αὐτῶ ῥεφέντων καλάμων φέρουσα τὰ γνωρίσματα. Ne verò huius Themistiani loci vindicati gratiam nobis redderet Interpres, qui manifestissimum iam habet sensum, etsi verò victus, maluit tamen adhuc coniecturæ seu diuinationi litare, quasi ibi ξυλακοφορῶσιν vel καυσοφορῶσι rescribendum sit. Hoc vero non est luci claro decoquere & versuram facere? De hâc verò voce plura deinceps Salmasius, *in Histor. Aug. p. 375.* Easdem tesseras idem Themistius *ead. orat. 4.* vocat δέλτους σφυρηλάτους: quod de Codicillis honorum perperam accepit Interpres: velim enim dicat is mihi, num Codicilli honorum malleo ducti σφυρηλάτοι fuerint? Et tamen quia deprehendit, ausus est idem nuperis chartis *in Epiphanium, p. 58.* impudentiam exprobrare, quâ manifestissimè tenetur. Nam quidquid tandem pertentet μακρὸς ille καλάλογος τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἐυπαθείας quem præbitum ait, est liberalitas omnis generis non tantum olei aut frumenti, verùm & cæterarum rerum, capiti videlicet vestísque, &c. quæ non quiuis è populi seu popularibus accipiebant, verùm quibus Princeps maximè factum cuperet. Et hoc sensu apertissimè populares καλάμους ab his secernit. Sicut etiam δέλτοι ἃς ἐπέμπομεν ἐλεφαντόφοροι ἢ χρυσοχόοι, quas idem Themistius memorat *Orat. 6.* non sunt honorum codicilli, verùm quæcunque tandem pretiosæ tabulæ, diptycha eborea, aurea: de quibus ad *l. 1. infr. de expensis ludorum.* Et supinus est eiusdem Interpretis error, quæ πολυαρχίαν, quam ibi Themistius memorat, de Præfecturâ vrbis accipit: & verò πολιαρχίαν ibi substituit: πολυαρχία enim ibi nil aliud est, quàm thronus Sophisticus, & regnum Sophisticum, quo certatim omnes ad audiendum confluebant. Ad rem. Harum tesserarum locum non subiit *titulus æneus*, qui publicè excoctus, eò fine, de quo ad *l. 5. infr. hoc tit.* at tessera seu κάλαμος à popularibus ipsis ad gradus allatus.

Iam de *huius leg.* sententiâ statuitur, vt ne de vno gradu in alium gradum panis gradilis transferatur seu commutetur: sed vt in propriis gradibus annona erogetur, vt dicitur *d. l. 5.* grauissimâ pœnâ propositâ Præfecto annonæ, quem cura annonæ huius gradilis, inter cætera annonæ respiciebat; vt præter *hanc leg.* docet quoque *lex 3. & 6. infr.* si hanc translationem vel commutationem per gradus fieri permiserit. Nempe id vult, vt ne quod in vno Gradu populari alicui præstari debet, in alio præstetur. Sic sanè & annonarum ratiocinia confundi vetitum *l. vnic. infr. de patronis horreorum Portuensium:* sic & stationes confundi, *l. 1. Cod. Iust. de compensationibus.* Cuiuscunque scilicet ratiocinij, stationis, Gradus, discreta, separata & incommixta ratio esse debet: Sic & Pistores ab vnâ officinâ ad aliam transire prohibiti, *l. 8. supr. de Pistoribus:* Sic & caduci panes ab vno Ordine, ad alium transferri: *l. 7. 8. infr. hoc tit.* Quare error est Viri doctissimi, qui putat, *hâc leg.* id vetari, ne quis militaris in popularium gradibus panem accipiat, aut contrà, & sic ne graduum permutationes hoc sensu fiant; Nam, præterquam quod iam *suprà* ostensum est, popularium tantùm *gradus* fuisse, nullos *militarium*; non hîc de aliâ commutatione agitur, quàm de locali & regionariâ: putà, cum quis in vno gradu vel in vnâ Regione vrbis gradilem panem accipere debet, ad alium gradum vel eiusdem regionis, vel alterius etiam, se transferri vult: veluti à Gradu Regionis primæ, ad alium gradum fortè secundæ Regionis: vel à primo eiusdem regionis gradu, ad secundum. Neque quicquam iuuatur *d. l. 7. infr.* quia ibi non agitur de graduum commutatione, verùm de substitutione vnius qui ex altero Ordine est, in alterum Ordinem; Nempe caducum, vt dixi, panem popularem non alij quam populari, militarem non alij quàm militari, Palatinum, non alij quam Palatino dari vult ea *lex*: ne diuersorum alioquin *Ordinum* misceatur ratio, vt ait *d. lex 7.* At *huius leg.* hæc ratio est, ne diuersorum *Graduum* misceatur ratio. Atque ita tandem *hæc lex* accipienda est, & ab aliis & alienis interpretationibus vindicanda.

¶ *De* PANE GRADILI *accipiendo seu distribuendo de Gradibus, non de Pistrino.*

III. * Idem AA. ad Maximum" PF. Annonæ.

VNIVERSI" panem gradilem de gradibus adipiscantur: Neque cuiquam hæc aut deferatur gratia", aut inponatur iniuria, vt de pistrino accipiat. Omni igitur studio hoc curabit Officium Sinceritatis Tuæ, vt quæcunque" illa sunt, quæ diurna pistores alimentis Popularibus præbent, omnia ea gradibus" distribuant, non ex officinarum conductoribus" promant. PP. die" Non. April. Valentiniano & Valente AA." Coss.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda verò huic, *lex prox.4.*
"*ꝑ. hîc*, & *l.6. infr. Maximinum.* Hic enim est *Maximinus* Præf. annonæ: de quo tam multa Ammianus Marcellinus *lib.28.* Hieronymus *Chronico Ann.371.* Rufinus *lib.11.c.10.* apud quos duos *Maximus* quoque vocatur.
"populares, *in fine leg.*
"Non vnius scilicet generis panis videtur distributus: Ita *l.prox. omne illud quod populo penditur.*
"de gradibus vt *initio leg.* cui oppositum de pistrino. Non igitur gradibus hîc dicitur pro hominibus qui in gradibus, ἐκκλησιαστικῶς.
"*ꝑ. conditoriis*, id est, loco condito, recondito: denique clam: vt *prox. lege* dicitur: nam vt hîc *de gradibus distribui: & ex officinarum conditoriis distribui*, opponuntur; ita *illa leg. palam in gradibus pendi*, & *clàm à pistoribus ministrari:* de quo mox plura. Fortè etiam legendum *conductis foribus.*
"PP. pridie *l.prox.4.*
"Referenda *hæc lex*, & *sequens*, videatur ad Ann.368. *Valentiniano & Valente* II. COSS. de quo mox.

IV. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P."

NE quid super gradili pane fraudis oriretur, iussimus, omne illud quod populo penditur, palàm in gradibus, non clam à pistoribus ministrari. PP. Prid." Non. April. Valentiniano & Valente AA." COSS.

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex superior.3.*
"*Mamertinus* PP. Italiæ, dixi iam ad *l.2.*
"*PP. die Non.* Ita *d. l.3. supr.*
"Ad quem annum *hæc lex* referenda sit? mox dicam.

COMMENTARIVS.

QVO LOCO Popularis annona, seu gradilis panis, in Vrbe Româ distribui debeat, definitur his duabus Valentiniani Senioris constitutionibus, quæ eodem tempore, finéque ad duos diuersos Magistratus datæ sunt: vna ad Præfectum Prætorio Italiæ, altera ad Præfectum annonæ: quod sæpè factum multa exempla *hoc Codice* edocent: ac proinde hæ inter se coniungendæ. ¶ Igitur panem gradilem palam, de gradibus distribui, ministrari iubet: non de pistrino, non clàm, non ex officinarum conditoriis: (ita enim repono:) *Conditoria* sunt κατάγαια vel καταγαῖα seu loca depressa subterranea (quæ *conditiua* Senecæ *epist.683.*) cuiusmodi sepulchra fuêre: quorum apud Petronium mentio *cap.71. Matrona non contenta funus prosequi, in conditorium etiam prosecuta est defunctum, positúmque in hypogæo Græco more corpus custodire cœpit.* In huiusmodi conditoria tanquam in cellas quasdam per gradus aliquot descendebatur. Quare etiam rectè pistrina, officinarum conditoria dicuntur: erant enim officinæ pistoriæ depressæ κατὰ βάθους τινὰ βάσιν ἔχοντες, quod disertè testatur Socrates, *lib.5. Histor. Eccl. cap.18.* Ἦσαν ἐξ ἀρχαίου κατὰ τινὰ μεγίστην Ῥώμην οἰκοι παμμεγέθεις, ἐν οἷς ὁ τῇ πόλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο: οἵ τε φορτηγοὶ τούτων, οἵ μάλιστα τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ καλοῦνται: φορτίον τὸ χρέος, ληστήρια τὰς οἰκίας πεποίηνται, ὡς γὰρ ἦσαν οἱ ἅπαν οἴκων μυλῶνες κατὰ βάθους τινὰ βάσιν ἔχοντες καὶ τὸ πλάτος ἑκάστου οἰκήματος καπηλεῖα κατασκευάσαντες, πορείας τε ἐν αὐτοῖς φορτηγάσαντες, ἢ ἀπ' αὐτῶν ἐλοχῶντο πολλὰς τὰς μὲν τῇ χρείᾳ τῆς προφάσεως φορτίοντας, τὰς δὲ κατὰ δι' ἀκρισίαν αἰσχρᾶς ἡδονῆς, ἐν γὰρ τῷ μηχανῆς ἐν τῷ καπηλείῳ εἰς τὸν μυλῶνα ἐνέπιπτον. Gradibus itaque in hæc descendebatur, fraudibúsque apta loca seu conditoria erant. Quare ad annonam ciuicam percipiendam clam, gradus hos descendi vetat Valentinianus, verùm gradus publicos *palam* conscendi, *ne quid*, inquit, *l.4. super gradibus pane fraudis oriretur*: Igitur & hanc pistori gratiam deferri vetat, vt scilicet possit is panem in pistrino suo distribuere: & nulli è populo hanc iniuriam inferri, vt inde cogatur accipere, ne alioquin fraudem patiatur. Denique ea de gradibus distribui iubet.

Intereà illud ex *l.3.* ibi, *quæ diurna*, &c. colligunt nonnulli, hoc tempore Annonam ciuicam quotidie distributam, vt docet etiam Vopiscus *Aureliano*, Themistius *Orat.4.* vnde & Codinus ἄρτους ἡμερησίους appellat: & sic diaria iam fuisse: cùm antea tesseræ frumentariæ menstruæ essent, teste Halicarnass. *lib.4.* & Suetonio *in Augusto.*

¶ Nunc de temporis characterismo his duabus constitutionibus subscripto. Primò quidem *Propositas* eas notandum est, vel *Prid. Non.* vel *Non. April.* cui accedere videatur Suidæ obseruatio, qui αἱ τὰς νόνας, *Annonas* dictas scribit, ridiculâ inde vocis originationé. Quod subscriptos Consules attinet, dubitari possit, num ad *Valentinianum & Valentem AA*, id est, primùm consules, quod præferunt, referri debeant, id est, ad Annum Domini 365. an verò ad *Valentinianum & Valentem II. COSS.* id est, Annum Domini 368. Quod postremum videatur: quandoquidem *Maximinus Præfectus annonæ* cui *lex 3.* inscribitur, adhuc Anno 366. Consularis Tusciæ erat, sed & Olybrius, in cuius Præfecturam Vrbanam hæc Maximini annonæ Præfectura incidit, vt ex *Marcellino* discimus, nonnisi ab Anno Domini 368. Præfectus Vrbi fuit: de quo vid. *Prosopograph.* Verùm nil temerè mutem: *Maximinus* enim eodem tempore & Consularis Tusciæ, & Præfectus annonæ fuit, teste Marcellino *lib.28 p.383.* Et Præfectura eius annonæ in multos annos sese extendit: Denique Mamertinus PP. cui inscribitur *lex 4.* Anno 368. Præfectus Prætorio amplius non fuit, verùm Probus.

¶ De

BIU Cujas

¶ *De* MODO *ciuicæ annonæ popularis in Vrbe Româ, Valentiniani Sen. constitutio.*

v. * Idem AA.'' ad Populum.''

QVIVES'' Romanos, qui in viginti panibus sordidis (qui nunc'' dicuntur *Ardinienſis*'') quinquaginta vncias comparabat, triginta & sex vncias in bucellis sex mundis sine pretio consequatur: Ita vt ius in his nullus habeat Officialis, nullus Seruus, nemo qui ædificiorum percipiat panem: Quorum si quis se aliquâ ratione fortassè inmerserit, adquisito pane priuabitur, proprium'' nihilominus perditurus: aut dabit pro conditione'' supplicium: eo qui commissam detulit fraudem, & emptoris panes & venditoris habituro: Popularibus enim, quibus non est aliunde solatium, quibus idem'' panis hodiéque distrahitur, & eorum successoribus, Clementia Nostra deputabit,'' in quo nunc emitur loco'' propriis Gradibus erogandum. Quibus'' titulus figendus est æneus, in quem & panis modus, & percipientis nomen debebit incidi. ¶ Etsi ad tantum'' alicuius temeritas eruperit, vt aut per se, aut per aliquem suorum sibi quolibet modo ius panis istius, adque æreæ tabulæ suum voluerit nomen inserere, supradictis condicionibus'' subiacebit. PP. Romæ,'' Kalend. Aug. Valentin. NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
''*Gratiani* nomen *huius leg.* inscriptioni, vt & *legibus duabus sequentibus*, addendum: iam enim adsciſus mense Augusto Anni 367.
''Vrbis Romæ: vt docet subscriptio *legis.*
''*ge. Ciuis Romanus.*
''Ergo recenti instituto.
''pro *Ardinienſes*, vel potius *Sardienſes*: de quibus panibus, mox.
''hoc propriè referendum ad eum qui ædificiorum panem percipit.
''Officialis scilicet aut seruus.
''pro, *detulerit.*
''Ardinienſis seu sordidus.
''pro *deputauit.* ''pistrinis.
''*ad tantum*, pro *in tantum.*
''Vetere Romam intelligit.
''*condemnationibus.*

COMMENTARIVS.

POPVLARIS annonæ in Vrbe Româ, quæ propriè *annona ciuica*, ciuibus Romanis, quibus aliunde solatium non esset, distribuendæ, nouum MODVM hoc Edicto ad populum emisso anno Domini 369. constituit Valentinianus Senior: Nempe ad hoc vsque tempus popularibus inopibus viginti panes sordidi singuli duarum vnciarum semis, & sic quinquaginta vnciæ vendebantur, proculdubio pretio viliore (in quo consistebat beneficij istius & popularis annonæ Romæ ratio.) Et fraus tamen huic rei facta: nam & alij quàm vel Ciues Romani, vel pauperes sese huic emptioni ingesserant, impetrarántque vti sibi quoque eodem pretio panes illi sordidi venderentur: putà 1. *Officiales*, id est, Iudicum Apparitores, quibus sanè aliunde annona affatim suppetebat: 2. *Serui* etiam à nonnullis dominis intrudebantur: 3. Tandem iis ipsis quoque qui panem iam Ædificiorum percipiebant, id est, ij quibus propter ædes excitatas de publico annonæ dabantur: (de quibus ædium annonis iam dictum plenè ad *l.1. supr.*) has ipsas quoque annonas percipere fraude datum fuerat. Verùm Valentinianus Sen. hoc Edicto suo quod duobus capitibus constat; Primùm alium seu nouum *Modum* annonæ istius popularis erogandæ constituit: scilicet cùm hactenus his viliore pretio panes 20. sordidi, qui hoc tempore dicebantur *Ardinienſes:*) 50. vnciarum, venderentur, deinceps his gratuitas omninò annonas tribui vult, nempe buccellas sex mundas triginta sex vncias pendentes: singulas proinde buccellas mundas sex vnciarum. In quo multa notanda veniunt. Primùm, panum duas species hîc notari, atque inter sese opponi: panes inquam sordidos, & buccellas mundas. ¶ *Sordidus panis* est, non mundus, qui tamen ipse ὁπ. τῆς αὐτῆς τι est: alius enim præ alio sordidus, vel sordidior: Plinius in genere *lib.19.cap.4. Alio*, inquit, *pane procerum, alio vulgi, tot generibus vsque ad infimam plebem descendente annona.* Panis sordidi meminit & Suetonius, *Nerone cap.49. Panem sordidum oblatum aspernatus est:* vid. & Apuleium *lib.6.* & Plautum. Acerosus panis apud Lucilium *lib.25.* & Nonium, *in Acerosus:* qui farre minus purgato, nec sordibus à candido separatus. Græcis hi αὐτόπυροι, αὐτοπυρίται, συγκομιστικοὶ, πιτυρίοι, ῥυπάροι, φαιοὶ, *Panis secundus*, Horatio *lib.2. epist.1. viuit siliquis & pane secundo:* vbi Schol. *pane secundo non siligineo, non primo, non postremo, sed dispensatorio.* Inter deterrimos panes est, qui in Martyrologiis *Cantabri* nomine designatur, nempe furfuraceus: furfur enim cantabrum Apicio *lib.7. cap.1. & 7.* Aureliano, *de acutis morbis lib.2. cap.19.* Vegetio, *de re veterinaria.* Panis denique caninus vt docet vetus Scholiast. Iuuenalis *in Satyram 5. v.10.* furfuribus conspersus panis apud Phædrum 4. De pane sordido de quo *hâc leg.* sensit omninò Glossator ad Persium ibi, *populi cribro decussa farina:*

BIU Cujas

farinam, inquit, *panem non delitiosius cribro discussum, sed plebeium de* POPVLI ANNONA, *id est fiscalem, dicit*: de quo etiam loco plenius ad *l. vnic. infr. de pretio panis Ostiensis*. Hoc in censu sordidorum panum fuit olim *panis Cumanus*, Lucilius:

Qui Gallam bibere ac rugas conducere ventri,
Farre aceroso, oleo decumano, PANE CVMANO
Cogit.

Item panes Cilicij ῥυπαροὶ fuêre, de quibus Atheneus, Eustathius. Tandem de variis panum generibus videndus Athenæus, *lib.* 3. Et Galenus, qui *l.* 1. περὶ τροφῶν δυνάμεως, *p.* 707. quatuor has qualitates panis, distinguit: primus est σιτιγνίτης, ex tritici siligine: secundus σεμιδαλίτης, ex simila: tertius συγκομιστικὸς, qui & αὐτοπυρίτης, cui nil ademptum, nec furfur à farina secretum: quartus ῥυπαρὸς, quorum infimus ὁ πλυρίας. Cui similia vid. apud Paulum Æginetam *l.* 1. *cap.* 78. & ante hos, Celsus *lib.* 2. *cap.* 7. Firmius est triticum, quàm milium: id ipsum quàm hordeum: & ex tritico firmissima siligo: deinde simila. Deinde cui nihil adeptum est, quod αὐτόπυρ& Græci vocant: infirmior est panis ex polline: infirmissimus cibarius panis.

¶ At nusquam præterea (quod secundum) *Ardinienſis* panis fit mentio, cuius etiam meminisse Athænæus non potuit, vtpote tum incogniti, cuiúsque recens hoc Valentiniani ævo appellatio fuisse videtur: ait enim is *hâc leg.* qui NVNC dicuntur *Ardinienses*: quod recentis vtique instituti indicium est. At vnde *Ardinienſis?* Tentabam ipse aliquando & Mainardus in *Codice ad me transmisso, Sardinienſis*, quasi ex Sardiniæ frumento. Notum, Siciliam & Sardiniam annonæ pignora Vrbi Romæ fuisse, benignissimas eius nutrices, fiscalia horrea, vitales venas, denique nullas magis terras Romana horrea complesse, quod ex Lucano *lib.* 5. Floro *lib.* 4. *cap.* 2. Valerio Maximo *lib.* 7. *cap.* 7. Saluiano *lib.* 6. iam alij rectè ostenderunt. Quinimò & hâc ipsâ tempestate Prudentius, *lib.* 2. *contra Symmachum*, Romana horrea rumpi congestis Sardiniæ granariis ait. Eodem pertinet Symmachi *epistola* 39. *lib.* 9. quæ data videtur Anno 398. *Benignus*, inquit, *V. C. rei frumentariæ negotium executus. Nihil de Sardinia reportauit, nisi bonam conscientiam, & malam valetudinem: horreis autem tantum frugis inuexit, quantum illi Prouinciæ anni fortuna contulerat.* Verùm, quomodo Sardinienſis dictus fuerit panis sordidus, cùm Sardinia insula optimi frumenti ferax fuerit? Strabo *lib.* 5. de Sardinia: εὐδαίμων πᾶσι πᾶσι, σίτῳ ὃ κ διαφερόντως. Et quis credat ex optimo illo frumento nonnisi sordidos panes confectos? An igitur *Ardynienſis*, ab Ardynio ciuitate regione Thebana & sic Lydia, cuius ciuitatis meminit Xanthus Lydius ipse *Lydiacorum secundo* apud Stephanum: video certè *Lydios pistores* maximè commendari ab Archestrato apud Athenæum, *lib.* 4. & *lib.* 12. *cap.* 3. de quorum Lydorum delitiis multa Veteres, vnde & Λυδοπαθὴς pro Ἡδυπαθὴς. Fortè igitur à Lydis soli Ardynienses ab his Lydorum delitiis diuersi fuerint, à quibus Ardinienses panes sordidi dici meruerint? Quid si *Ardanienses* hîc legamus, qui alias *caccabacei* apud Zenonem Veronensem: ἀρδάνιον enim κεραμεον? Samuel Petitus, *comment. in leges Atticas lib.* 4. *tit. vltim. p.* 385. 386. loco *Ardinienſis*, substituebat hîc *hordei*... id est, *miliarensi & semis*: quasi id hîc indicetur, viginti panes hordeaceos sordidos, quibus nihil ademptum erat, non cribro decussos in quinquaginta vnciis miliarensi & dimidio emptos. Verùm & hæc emendatio ei postea displicuit 2. *Obseru. XI.* Et certè, quis *hordeum*, pro hordeaceo pane dixit? Deinde quis Author illi hordeaceos panes datos & venundatos è fisco? Tertiò, quis hordeaceos panes dixit, qui ex hordeo confecti, cui nihil ademptum est, quódque cribro decussum non est? Postremò inane, imò falsum, quod *hâc leg.* id ab Imper. constitui vult, vt deinceps dentur gratuiti panes *hordeacij mundi*. Quare idem nouam tentauit horum Ardinienſium panum interpretationem: Nempe *Ardinienſes* hîc vocari non ab *Imp.* sed ab *Aniano* qui hunc *Codicem* compilauit, à voce *Ardi* Gothicâ, qua apud Tholosates hodienum... quadrinus, seu quarta pars assis dicitur: & Ardinienses dixisse, quia singuli veniebant singulis *Ardinis* siue quadrantibus, quod certè iustum admodum erat pretium horum panum, singulis (nam in 20. panibus comparabant vncias quinquaginta) erant quinque semunciæ: rémque schemismo ibi arithmético illustrat. Ego Lectori iudicandum relinquo quid de hac interpretatione sentiendum sit. Illud certè quod de Aniano addit, absurdum est: neque enim hæc lex in *Codice Theodosiano*, vt vocant, *Anianeo*, extat. Nos duas coniecturas adhuc in medium adducemus, interim dum melius quid adferatur. Quid igitur si *Sardinienſem* seu *Sardienſem* hîc panem acciperemus non de frumento... sed qui confectus è frumento à *Sardibus* Lydiæ aduecto, sic sanè & *Sardum* mel, pessimi saporis fuit, teste Horatio *in Poëtica*: Et Sardibus primùm castaneæ prouenerunt, quæ & præstabant ieiunio fœminarum quandam imaginem PANIS, inquit Plinius *lib.* 15. *cap.* 23. Ideóque & apud Græcos *Sardianos Balanos* appellant. Imò & *frumentum Sardum* idem Plinius memorat *lib.* 18. *cap.* 7. quod ex leuissimis post Gallicum & Chersonense Romam inuehebatur. Viderit etiam quis, num fortè reponendum hîc fuerit *Aricienſis*, ab *Aricia*: vbi genus *panis* (deformis & turpis) fiebat, quod *Manici*.....appellabatur, teste Festo in *Manius*, vbi ex Ælio Stolone addit, manias dictas ficta quædam ex *farina* in hominum figuras, quia turpes fiant, quas alij *maniales* appellant.

¶ Sardinienſibus porrò, seu sordidis panibus (quod hic Tertio loco obseruandum) opponuntur *Buccellæ mundæ*. Buccellæ non sunt ciuiles panes, etsi in his Annonam ciuicam præstari velit Valentinianus, sed *buccellæ* significant in genere ψωμίον. Glossæ *Buccella* ψωμία. *Buccella* ψωμὸς. Item ψωμίον *Buccellum* (à quo & Buccellatum militaris annonæ pars,) de quo *l.* 6. *supr. de erogat. mil. ann.* & *l.* 2. *supr. de excoctione vel transl. ann.* De quo Buccellato sensit Constantinus τοῖς δημάτων βικελλάριοις κ Ρωμαίων διάλεκτον ὁ φύλαξ τὸ ἄρτε καλεῖται ὥστε εἶναι πρατιώτας ἐλαφρὰς κ ἀβαρεῖς πρὸς τὸν πόλεμον: βίκελλος γὰρ τὸ κρικοειδὲς ψωμίον καλεῖ. Buccellas igitur mundas Valentinianus præberi vult, seu panes mundos. Quorum vsus vt in commune non vulgaris, quibúsque vsi elegantiores. Quomodo munda cœna, lauta, Horatio, mũdus victus, Græcis καθάριος: Lãpridius de *Alex. Seueri* diæta, *vsus conuiuij diurnus hic fuit: panis mundi pondo XXX. panis sequentis ad donandum pondo L.* Ita & in annonarum distributione. Lampridius *Alex. Seuero: Medicus sub eo vnus Palatinus salarium accepit: cæteri omnes qui vsque ad sex fuerunt, annonas binas aut ternas accipiebant: ita vt mundas singulas consequerentur, alias aliter.* In epistolâ Valentiniani Augusti ad P.V. de salario Aureliani, *Sinceritas tua, ni*

parens

BIU Cujas

parens chariſſime, ſupradicto viro efficies, quamdiu Romæ fuerit, panes militares mundos ſedecim, panes militares caſtrenſes quadraginta: vbi vides *panes militares mundos*, opponi *militaribus caſtrenſibus*: Et ex vtroque loco vides parcius mundos datos. Addamus veterem Horatij Interpretem tres in vniuerſum panis qualitates facere: *Siligineum* primæ qualitatis: ſecundum, eundémque diſpenſatorium: tertium, poſtremum. *Panem*, inquit, *ſecundum, non ſiligineum, non primum, non poſtremum, ſed diſpenſatorium.* Ergo primus idem ſiligineus, & mundus: poſtremus ſordidus: inter hos medius, qui & *ſecundus* & *diſpenſatorius:* qui & fiſcalis: de quo ad *l. vnic. infr. de pretio panis Oſtienſ.* Tandē ergo cùm in *buccellis mundis* Valentinianus annonas ciuicas præſtari vult, ſiligineos panes indicat. Quos olim populus accepit ſub Aureliano: de quo Vopiſcus eum quo tempore ad bellum proficiſcebatur Orientale, bilibres coronas populo promiſiſſe ſi victor rediret, & cùm aureas populus ſperaſſet, neque Aurelianus aut poſſet, aut vellet; *eum coronas feciſſe de panibus qui NVNC ſiliginei vocantur, & ſingulis quibuſque donaſſe: ita vt ſiligineum ſuum quotidie toto ævo ſuo, & vnuſquiſque reciperet, & poſteris ſuis dimitteret.* Ecce Vopiſcus ſuo adhuc æuo Romæ, ſiligineos donatos indicat, qui quidem Vopiſcus patrem habuit Diocletiano coætaneum; ipſe verò ſcripſit ſub Conſtantio Imp. poſt Conſules Placidi: id eſt, poſt Ann. 343. Quare, medio hoc ſpatio ad annum vſque 369. quod eſt viginti ſex annorum, ſordidos inuectos oportet: & ita quidem ſordidos, vt neque ipſi omninò gratuiti donarentur, ſed venderentur leuiore pretio. Verùm mundos panes hîc reducit Romæ Valentinianus, & quidem gratuitos: Rurſum cum 50. vnciæ ſordidi panis loco annonæ ciuicæ viliore pretio venderentur, nunc 36. vnciarum panes gratuitos donat: & ſic tres panis libras in buccellis, ſex: ſelibrâ ſingulis buccellis pendentibus. Ergo trilibres annonæ ciuicæ ex hoc Valentiniani inſtituto: quæ ſub Aureliano bilibres factæ, cùm antea viginti trium vnciarum eſſent, ſed vnciam addidit Aurelianus. Cuius rei teſtis tum Vopiſcus, tum ipſe Aurelianus apud Vopiſcum. *Panibus Vrbis Romæ vnciam de vectigali Ægyptio auxit: vt quadam epiſtolâ ad Præfectum annonæ vrbis, etiam ipſe gloriatur: Aurelianus Auguſtus Flauio Arabiano Præfecto annonæ. Inter cætera quibus diis fauentibus Romanam Rempubl. iuuimus, nihil mihi eſt magnificentius, quàm quod additamento Vnciæ omne Annonarum Vrbicarum genus iuui:* & quæ ſequuntur, &c. Totum enim beneficium in eo Aureliani, quod bilibrem annonam facit, quæ ante non tota bilibris erat, ſed vnâ vncia minor ſeu deductior. Ex hoc interim loco liquet, panem quoque ante Aurelianum Imp. populo Rom. datum; neque enim ipſe panem primus dediſſe dicatur, ſed coronatum panem, ſed bilibrem, ſic & formam panis mutaſſe, & pondus auxiſſe. Neque Zoſimus contrà ſtat, qui ait de Aureliano, ἠ ἄρτου δωρεᾷ τὸν Ρωμαίων ἐτίμησε δῆμον: honoraſſe ait populum Romanum panum donatione: nempe quia præſens ipſe Aurelianus Romæ eum diſtribuit. Et hæc de modo annonæ ciuicæ in Vrbe Româ à Valentiniano Sen. *hâc leg.* nunc conſtituto. Variè vero modus annonæ huius ciuicæ popularis Romæ habitus, provt annonæ ſcilicet defectus eſſet vel metueretur, vel non: Nempe enim deinceps quoque is aliquando imminutus mox reſtitutus, & rurſum remiſſus vltrò ad rei annonariæ *ſecuritatem*. Symmachi locus inſignis *lib. 2. epiſt. 76.* ad Flauianum *Vnciam panis malitioſè & temerè reſtitutam, ſpontanea voluntas populi redegit in copia conditorum. Tuta igitur omnia atque SECVRA ſunt, quæ animum tuum iure mordebant.* Sic & olei quandoque quod publicè præbitum modus imminutus vt ad alios ſeu plures porrigeretur, *l. vltim. hoc tit.* Et hæc de modo ciuicæ ſeu popularis annonæ Romæ, quod primum *huius leg.* caput eſt.

¶ Secundo loco idem Valentinianus *hâc leg.* definit. Quinam ad huiuſmodi annonas ciuicas admittendi non ſint: item qui eas adquirere ſibi non poſſint à ciuibus Romanis: nempe hi tres, Officiales, Serui, tandem & ij qui iam Ædium panes accipiebant. Sanè & olim iam ſerui ad frumentationem non admiſſi, ſed ij tantùm qui Ciues Romanos ſe probaſſent, atque in Tribum relati eſſent. Perſius *Satyra 5.*

Libertate opus eſt, non hâc vt quiſque velinâ
Publius emeruit ſcabioſum teſſerulâ far
Poſſidet: heu ſteriles viri! quibus vna Quiritem
Vertigo facit.

Vbi Schol. vetus; *Romæ erat conſuetudo, vt qui ex manumiſſione ciues Romani efficiebantur, in numero Ciuium Rom. frumentum publicum acciperent.* Ideò patronus liberto Tribum emi mandat, *l. patronus, π. de legat. 3.* videlicet vt commoda ferret. Huc pertinet decretum Hadriani apud Doſitheum, quo filium qui matrem exhibere nolebat, cùm tamen de publico frumentum acciperet, frumento priuauit: εἰ σὺ ταύτῃ ἐκ ἐπιγνώσκεις, ὅτι ἐγὼ σὲ πολίτην Ρωμαίων. Hinc fraus illa, ſeruos vel ideò manumittentium, teſte Dionyſio, *lib. 4.* Suetonio *Octauio cap. 42.* Dione, *lib. 45.* Sed longè apertior fraus ea, quâ de *hâc leg.* & *l. 6.* & *7.* rurſum agitur. Scilicet Valentinianus ciues Romanos pauperes ſolos his frui voluit: ſic vt neque alij his inſererentur, neque ipſi ciues Romani his vendere poſſent: hâc videlicet ratione quod annonæ hæ popularibus ideò præſtarentur, quod iis aliunde ſolatium non eſſet: vt cæteroquin vetus Iuriſprudentia voluit de futuris alimentis eos qui ab his penderent facilè tranſigere: de quo v. ſaltem *leg. cùm hi 8. π. de tranſact.* & pœnam imponit *hæc eadem leg.* Valentinianus adquirenti perperam huiuſmodi panem, non modo priuationis eius quem quis eruiſſet, ſed etiam proprij, ſi ædificiorum iam panem percipiat, ſi verò ſeruus, aut Officialis ſupplicij corporalis pœnâ.

¶ Tertiò, in hunc finem *Delatori* huiuſce fraudis pollicetur & emptoris & venditoris panes: vt cæteroquin ſæpè delatores præmiis excitj: de quo alibi.

Quartò, in hunc rurſum finem hunc panem iubet propriis gradibus, eo loco quo tum emebatur erogari, (de quo pleniſſimè ad *l. 2. 3. 4. ſupr.*) *propriis* gradibus, id eſt, in eo gradu cui quiſque attributus erat, non in alieno, proinde non commutatis gradibus: Cæterum gradum eum cuique adſignari vult in quo hactenus emebatur, *in quo nunc emitur loco propriis gradibus erogandum.* Nempe cùm annona leuiore pretio emeretur, vel ipſa gradilis erat, déque gradibus emebatur, vel quod præferam in piſtrinis emebatur (quibus gradus proximi erant) de quo dicitur ad *l. 3. ſupr.* Atque ita hic locus capiendus: *proprij gradus* non ſunt hîc populares *militaribus* oppoſiti: ſed ſui alienis & remotioribus, etſi & ipſi populares: rurſum *locus* in quo hactenus emi ſolitum panem ait, non eſt hîc forum Romanum, ſed loca paria vrbis quæ Gradus continebant.

¶ Quintò, in hunc rurſum finem vult in ſingulis gradibus *Titulum* figi *æneum*, in quem & pa-

BIU Cujas

nis modus & percipientis nomen incidatur ; id eſt, tabulam æneam : Qui inciſionis mos & olim Plinius *Panegyrico*, de alimentariis pueris agens, *Omnes*, inquit, *recipi*, *INCIDI iuſſiſti* : item, *iubebis INCIDI*. Et Seneca 4. *de benef.* 28. *Frumentum publicum tam fur, quàm periurus & adulter accipiunt, & ſine dilectu morum quiſquis INCISVS eſt.* Neque enim audio qui eam lectionem quam habent omnes Manuſcripti, ibi ſollicitant. Præter hunc titulum æneum generalem, nihilominus quiſque inciſus ſuam Teſſeram habuit, ſuum κάλαμον, quem ad gradus adferebat : de quo ad *l.* 2. *ſupr.* Neque enim quod hic ſtatuitur de titulo æneo in ſingulis gradibus figendo, id eò pertinet, vt teſſeræ illæ aboleantur : & verò niſi teſſeram ciuis afferret, quomodo non fraudibus locus patuiſſet? ¶ De *Modo* panis gradilis, de quo *hâc leg.* eſt hic quoque Scholiaſtis Iuuenalis locus, ad ea verba :

Summula ne pereat qua vilis teſſera venit.

Summula, inquit, *MODVM* (nam ita locus legendus, quod Rutgerſius rectè notauit,) *ſignificat gradilis panis.*

VI. * Idem AA." ad Maximum" PF. Ann.

SI quis vnquam Actor, Procurator, ſeruúſve Senatoris vſurpatum gradilem, gratificante aut vendente Scriba, vel etiam conſentiente, perceperit, ſubiiciatur eculei" quæſtioni : Ac ſi eundem patuerit temeritate propriâ, adque ignorante domino, de perceptione panis inlicitè tranſegiſſe, ipſe ſub vinculis piſtrino quod fraudabat, inſeruiat : Si verò Senatoris culpa id fuiſſe" conſtiterit, domus eius fiſci viribus adgregetur. ¶ Ex aliis quoque, ſi quis rei familiaris facultatibus præditus deſignatum crimen admiſerit, cum his quæ habet, piſtrini exercitio ſubiugetur : Si quis etiam pauperrimus rerum erit, cogetur exhibere operariam ſeruitutem. ¶ In Scribas verò, quos conſtiterit nefas vetitum perpetraſſe, vindex legum gladius exeratur. Dat XIV." Kalend. April. Triu. Valentiniano & Valente" COSS.

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.*
"*Gratiani* nomen, ſeu tertium A. *huic leg.* pariter addendum.
"Maximo huic Præf. annonæ inſcribitur *lex* 3. *ſupr.* vbi de eo planè dixi : Et hîc reſcribendum, *ad Maximinum.*
"De *Eculei* quæſtione, *ſupr. tit. de Quæſtionibus.*
"& feciſſe.
"Eodem die data *lex* 7. *ſupr. de Metallis* : ad Probum PP. quam ſanè Præfecturam Probi in idem tempus incidere quo Maximinus Præf. annonæ fuit, docet Ammianus *lib.* 28. *p.* 387.
"videtur reponendum *III. COSS.* id eſt, Anno D. 370. ſuperior enim *lex* iam pertinebat ad Annum 369.

COMMENTARIVS.

DE INCAPACIBVS perſonis accipiendi panis Gradilis ; id eſt, quinam ad gradilem panem ſeu annonam ciuicam percipiendam admitti non debeant, quæque adeò pœna maneat indebitè vſurpantes, vel his conſentientes? eſt hæc rurſum, pariter vt *lex ſuperior*, Valentiniani conſtitutio. Nempe, & ſoli Ciues *Romani* & *pauperes* populares quibus aliunde ſolatium non erat, hunc panem gradilem accipere poterant : Nullus Officialis, nullus Seruus, nullus qui ædificiorum panem iam percipiebat : quod *ſuperiore lege* pariter cauetur : vbi plenè dixi. ¶ Verùm *eâ lege* pœna propoſita haud ſatis grauis viſa, vt quæ panis priuationis pœnam tantùm indiceret dominis ſeruorum, Officialibus & Apparitoribus. Itaque *hâc leg.* ea intenditur : quam, cum propiùs intueor, ſuggeſſiſſe eam videatur Valentiniano feroci Principis ferox & ſæuum Maximini Præfecti annonæ, cui *hæc lex* & *lex* 4. *ſupr.* inſcribuntur, de quo in *Proſopograph.* ingenium, in Nobilitatem & *Senatores* potiſſimùm ſeſe efferentis : & in quæſtionibus pœníſque exercendis : de quo Ammianus Marcellinus *lib.* 28. fidémque huic rei faciunt quæ ad *l.* 1. & 3. *ſupr. de Quæſtionib.* diximus. Quare tota *hæc lex*, Valentiniani & Maximini ſpiritum redolet : Et quidem aduerſus fraudes quæ fiebant circa Annonas Ciuicas ; nempe quod ex iis incapaces nonnulli colludio quodam intruderentur : tum Senatorum actores, procuratores, ſerui : tum alij : & Senatorum quidem, vt ita Annonarum commodum ad eos rediret : Idque omne *Scriba* vel gratificante, id eſt, gratis admittente ; vel vendente, vel ſaltem conſentiente : *Scriba*, inquam, ad cuius curam pertinebat hæc ſollicitudo, vt titulum figeret, vt ſcripturam conficeret, quibus percipientium nomina continerentur, id quod proculdubio de Scriba *Præfecti annonæ* accipiendum eſt, etiam Inſcriptionis argumento. ¶ Igitur, Senatoris actorem, procuratorem, ſeruum incapientium numerum intruſum, *eculeo* ſubiici vult : de quâ atroci eculei quæſtione plenè actum *tit. de quæſtionibus* : eiúſque meminit etiam Ammianus Marcellinus tum aliis locis, tum *lib.* 28. *p.* 384. hoc ipſo tempore, atque in ipſis Maximini huius rebus geſtis : *Amantius*, inquit, *aruſpex inductus in iudicium, quanquam innocuus ſub EQVVLEO ſtaret, pertinaci negabat inſtantiâ.* Ideò autem eculeo ſubiici vult (quod ſecundum ferocitatis argumentum eſt) vt ſciatur num propriâ temeritate, an verò culpâ Senatoris id factum fuerit. Quod & ipſum de ſæuis tum Valentiniani Senioris, tum Maximini factis fuit, vt videlicet ſerui in dominos torquerentur : quod diſertè teſtatur Ammianus *d. lib.* 28. Quare & hanc in partem Maximino ferocienti modum poſtea impoſuit Gratianus, *l.* 1. & 2. *ſupr. ne præter crimen maieſt.* Et hæc de Quæſtione atroci.

Verba etiam atrocia deinde ſpectantur, quibus hanc fraudem inſectatur Valentinianus, omnia ferocis ingenij indicia : nempe fraudem hanc,

criminis

BIU Cujas

criminis appellatione designat, *nefas vetitum* appellat, quasi de ingenti facinore ageretur: sed nil mirum in sæuo Principis ingenio: qui, vt disertè Ammianus Marcellinus scribit, *lib.28. p.384.* in iisdem rursum Maximini gestis, *erat acer vitiorum inimicus magis quàm seuerus*: cui conuenienter subiicit, alienas à Maiestatis crimine *causas eum arroganti proposito Maiestatis imminutæ miscuisse.*

Iam de tertiâ (*Pœnarum* videlicet) atrocitate: Nempe iubet Valentinianus 1. *Seruum* qui ignaro domino ad id prolapsus fuerit, sub vinculis pistrino seruire. 2. Domini Senatoris, cuius culpâ id factum est, domum confiscari. 3. Alios incapaces, sese his annonis ingerentes, si facultates habeant, pistrini exercitio subiugari vnà cum bonis suis. 4. si pauperes sint, seruilem operam exhiberi, seu seruitutem operariam præstare. 5. Scribam denique, de quo *supr.* gladio puniri iubet. Sic de atroci Valentiniani simul & Maximini ingenio, *hâc leg.* seu parte liquet, siue *Quæstionem* spectes, siue *Verborum*, siue *Pœnarum* atrocitatem.

Interim tria hæc distinguantur, Pistrino inseruire sub vinculis, quæ serui pœna est: Exercitio pistrini subiugari, cum bonis suis, quæ incapacis locupletis pœna est: Seruitutem operariam exhibere, quæ pauperis est. Tria hæc munia pistrini, & triplex pistrini pœna: pistrinum exercere seu mancipium & mancipatum cum bonis suis: seruitutem operariam ibi exhibere sine vinculis, inseruire, sub vinculis. In commune alioquin de pistrini pœnâ actum *l.3.5.6.7. supr. de pœnis.*

VII. * Idem AAA." Clearcho P.V.

VENDENDI de reliquo Popularibus annonam consuetudinem derogamus, vt huiusmodi celebrata venditio omni careat firmitate: Verùm, si quis Vrbe" abeundum esse crediderit, panes, cæteráque" quæ percipit, in horreorum conditis" reseruentur, poscentibus iuxta Legem eiusdem Ordinis hominibus deferenda. Quin, lege proposita etiam quæ fuerint fortasse distractæ, ad originem propriam iúsque reuocamus: Siquidem iustum est, vt in perpetuum suum quisque detineat, & per succedaneas vices proprius Ordo teneat, vt Palatinus palatini, miles verò Militaris, popularem annonam Popularis exposcat: nec alterum" alterius sibi expetens diuersorum Ordinum valeat miscere rationem. Dat. VIII. Kalend." Maij, Modesto & Arintheo coss. [372.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungendâque *huic* est (emendato *huius* die) *lex 2. supr. de studiis liber. Vrb. Romæ*: & *lex 20. supr. de Prætoribus.*

" Rectè tres Augusti inscribuntur: è quibus Tertius, Gratianus putà, perperàm omissus *duab. superiorib. legibus.*

" Clearchus PV. Constantinopol. sub Valente. Eidem inscribitur Ann. 370. *l. vnic. supr. de iure Italico*: vid. *Prosopogr.*

" Constantinopolitanâ.

" veluti oleum, vid. *l. vlt. infr.* & vinum, vid. Suidam in Παλαιτῖνοι: & Codinum *in Originib.*

" Ita in eadem re Symmachus *lib.2. epist.76. redegit in copia conditorum.*

" An *alteram*, scilicet annonam, *alterius* scilicet Ordinis? Nil muto: *alterum* hîc, vt suprà, *suum quisque*, &c. Neque admittendum quod tentabat Petauius *in Themistij orat.4. p.558. Nec alterius alter ius*, &c.

COMMENTARIVS.

ADFECTATAS seu proprias cuique ORDINI annonas (quæ trium generum erant) Populares, Militares, Palatinas, ita quoque manere iubet Valens Imp. *hâc leg.* Quæ pars est prolixioris constitutionis Valentiacæ, quâ in vniuersum populi Constantinopolitani commodis consultum iuit: tum eius voluptatibus, quò pertinet *lex 20. supr. de Prætoribus*: Tum vtilitati ex Bibliothecâ seu Librorum veterum congerie, quò spectat potissimum *lex 2. supr. de stud. lib. V. R.* denique & Annonis: quò spectat in partem *dicta lex 2.* & *hæc lex*: cui proinde duæ illæ *leges* coassandæ veniunt, huius, vt mihi quidem videtur, die emendato.

¶ Cuius sententiam antequam explico; Ex eâ notandum, Triplicem fuisse personarum ordinem Constantinopoli, quæ annonas percipiebant, ac proinde tres annonarum species: Populares, Palatinos, Militares. *Populares*, qui Palatinis & Militibus opponuntur, sunt vrbana populi seu plebis multitudo: quo sensu *Populares* dicuntur, & quies popularium, *l.1.§. quies popularium, ff. de officio Præfecti Vrbis.* Capitolinus in *M. Antonino*: *Multa millia & popularium & militum interemerant.* Eadémque formâ *populares*, quâ *militares*, pro militibus *hâc leg.* & *l.11. hoc tit.* & apud Sex. Aurel. Victorem sæpè: Hinc popularia alimenta, *l.3. supr.* commoda popularia, *l.3. supr. tributa in ipsi. specieb.* (quæ & populi commoda, *l.8 supr. de Medicis & Profess. l.3. supr. de Can. frum. V. R.*) caduea popularia, *d.l.2. supr. de studiis lib. V. R.* quæ huic vt dixi coniungenda est. Hinc denique popularitas, pro fauore & applausu popularium seu populi: *l.2. in fin. supr. de off. Rectoris Prouinc.* qui popularis plausus etiam dicitur, *l.1. infr. de spectaculis.* Igitur & popularis annona fuit, & Palatina, & Militaris in Vrbe Constantinopol. quam οἰκήτορες triplicis generis Constantinopoli accipiebant, & Palatina quidem ea quæ Palatinis erogabatur, in ministerio Principis versantibus: Error enim est Suidæ, quem Cujacius rectè damnauit, qui *Palatinos* panes cum *Popularibus* eosdem facit. Παλατῖνοι, inquit, εἶδος ἄρτων, ὡς ἐφιλοτιμήσατο τῷ δήμῳ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας: ὅτινες ὀνομάσας ὡσεὶ εἶα ἐκ τοῦ Παλατίου χορηγουμένους. Nam Palatini panes, qui Constantinopoli erogati, ab obiecto dicti fuerunt, quod Palatinis præberentur, pariter vt Populares, & Militares ab obiecto, non à loco vnde præberentur, quod *hæc lex* apertissimè docet. Sed tamen Suidæ descriptio Palatinorum panum conueniat magis Castrensianis panibus, qui Alexandriæ dati: de quibus vid. quæ dicam ad *l.2. infr.* de

BIU Cujas

de frum. Alex. Apud Themistium quoque *Orat.*4. ciuicæ Annonæ mentio fit, quam οἰκήτορες cuiuscunque ordinis Constantinopoli accipiebant: ὅσα μὲν τῶν χρείαν μοι ἀναγκαίαν ἔχε ἡ οἷς σπένδει ὁ Βασιλεὺς τὰς οἰκήτορας τῆς πόλεως, ἐ τὰς σεμνότητας ἀπολωλώς ἡ αὐτός. Quo loco quod de militibus addit, non propriè ad hanc annonam pertinet, verùm ad annonam militarem: de quâ *supr. tit. de erogat. mil. ann.* vbi vide *l.*2. Eam scilicet distinguit Themistius ab Annonâ Ciuica Constantinopoli commorantium: ciuicam nempe haud ita vberem, militares verò vberiorem κατάλογον habebant, vt quæ præter panem, vinum, aliáque commoda continerent. Quare error est Petauij, qui hoc loco ait, Themistium negare distributam in milites annonam, vel hîc rescribendum, ἡ pro ἐ, vel denique vulgus militum intelligi, qui ædibus carerent. Quæ omnia nullâ ratione congruunt. Nunc de *huius leg.* sententiâ.

¶ Igitur Valentis sententia *hâc leg.* est: vt VENDERE Populares suam annonam deinceps vetet: tum panes, tum cætera quæ percipiunt (veluti oleum: de quo ad *l.vlt.infr.*) Quod facere hactenus soliti ex consuetudine receptâ, fortè cùm Vrbe Constantinopolitanâ aliò migrarent. Adeò quidem vt ita venditas annonas caducas esse velit, id est, in horreorum conditis reseruari & publico acquiri: De quâ annonarum & quidem Popularium caducitate, seu Caducis popularibus agitur quoque disertè *d. l.*2. *supr. de studiis lib. V. R.* quæ *huic* vt dixi coassanda est. *Antiquariis*, inquit, *de caducis popularibus (& ipsi etenim videntur è populo) competentes impertiantur annona.* Item *l.*1 *supr. hoc tit.* vbi *panes ædium caduci*, pariter memorantur. Item *l.*8. *infr.* Certis nempe casibus annonæ in fiscum cadebant, seu fisco adquirebantur. Et verò Populares, si annonas suas populares vrbe migrando, venderent, caducas esse voluit *hâc leg.* Valens Imp. De militaribus posteà viderimus, *l.*9.10.12. *infr.* Quod quidem à Valente constitutum censeo, tum Vrbis Constantinopolitanæ affectu, ne popularibus videlicet vrbe recedentibus, vrbs desereretur. Item, vt ita canon solitus sufficeret annonis præstandis, si *per succedaneas vices* præberentur: contrà ne nouus canon semper instituendus esser, distractis extra titulum suum annonis. Igitur subrogationem fieri vult recedentibus vel decedentibus aliis. Cui similis subortitio est: de quâ Suetonius, *Iulio*, *cap.*47. *Ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum ad centum quinquaginta retraxit: ac ne qui noui cœtus recensionis causâ moueri quandoque possent, instituit quotannis in demortuorum locum ex his qui recensiti non essent, subsortitio à Prætore fieret.* Et hæc de iure vendendi adempto: vnde efficitur, *Populares* annonas cuique personæ affectatas fuisse.

Sed & (quod secundum *huiusce leg.* caput est) cuique ORDINI affectatas esse vult Annonas: vetat enim nonnisi à Popularibus, Populares annonas posci, seu peti: à Militaribus Militares, à Palatinis Palatinas; non verò v. g. peti à Popularibus aut Palatinas aut Militares: à Palatinis Populares aut Militares: à Militaribus, Populares aut Palatinas: sed eiusdem Ordinis hominibus caducas annonas tribui: *Ne* inquit, *diuersorum Ordinum misceantur rationes.* Quod & ipsum cauetur *l.*8. *prox.* vt ne ab alio corpore vacantes annonæ flagitentur. Simili sanè ratione panis gradilis in alium gradum translatio prohibita, *l.*2. & *l.*5. *supr.* Annonarum item ratiocinia prohibita confundi *l. vnic. infr. de Patronis horr. port.* & stationes, *l.*1. *Cod. Iust. de compensat.* Cuiusque ratiocinij, stationis, gradus, ordinis ratio separata esse debet & distincta. Quare grauis est error Viri doctissimi, qui graduum permutationem *hâc leg.* vetari putat hoc sensu, vt ne militaris, verbi gratia, in popularium aut circi aut amphitheatri gradibus panem accipiat, aut contrà. Nil tale. Ordinum permutatio hic prohibetur, non graduum, multò minus graduum circi aut Amphitheatri, vbi hâc ætate annonæ erogatæ non fuerunt vt ad *l.*2. *hoc tit.* ostensum est. Et verò apertissimam hanc *huius leg.* sententiam confirmat appositissimè *d. l.*2. *supr. de studiis lib. V. R. vel C.* quæ huic vt dixi coniungenda est: ibi, scilicet quoque Valens cùm iubet Antiquariis annonas competentes de annonis caducis popularibus tribui, hanc rationem reddit, quod & ipsi Antiquarij ex popularium ordine sint: *Et ipsi*, inquit, *etenim videntur à populo.* Igitur Valentis sententia est, vt eiusdem semper ordinis vir annonas consequatur per succedaneas vices.

VIII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Restituto P. V.''

SI quis ex Schola defecerit, mortémque obierit, non ab alio corpore vacantes'' flagitentur annonæ, sed ipsis Scholis cessuræ diuidendæque perdurent. Dat. Prid. Id. Iul. Thessal. Gratiano v. & Theod. I. AA. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

''*Restitutus* P.V. Constantinopol. sub Theodosio M. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *l*2. *supr. de Quæstor. lex* 2. *supr. de Præf. Prætor.* quæ inter se coassandæ sunt: vid. *Prosopogr.*

''alibi *caduca.* Sic & vacuæ aquæ eodem sensu apud Frontinum *de Aquæductibus.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. quinque constitutiones ordine sequuntur, omnes, ad Præfectos Vrbis Constantinop. datæ super annonis Ciuicis Vrbis Constantinopolitanæ: De cuius augmento annonario fidem facit *lex* 2. *supr. de frum. Vrbis Constantinop.* facit & *lex* 12.14. *infr. hoc tit.* Cæterùm è quinque istis Theodosij M. constitutionibus quatuor ordine sunt de SCHOLARIVM nominatim seu de MILITARIBVS annonis; quinta, putà *lex* 12. est de annonis ædium simul & de iisdem militaribus. MILITARES annonæ, quarum fit mentio tum *l.*7. *super. prox.* tum *l.*11. *infr.* erant quæ SCHOLIS quibusdam Militaribus in Vrbe Constantinopolitanâ agentibus præbebantur: de quibus scholis & scholarium annonis, vt dixi, agitur quoque *l.*9.10.11.12. *infr.*

&

BIU Cujas

& de scholis in genere *l.22. & 23. supr. de erogat. mil. ann.* & *lib.6. tit.13. de Comitibus & Tribun. scholar.* Scholares hi de quibus nunc agimus, Militares Viros apertissimè vocat *lex* 11. *infr.* duásque huiusmodi scholas disertè memorat *lex* 9. *prox.* scholam videlicet scutariorum & scholam Clibanariorum: de quibus ad *eam leg.* specialius: stipando scilicet Imperatori instituti hi fuêre. Zosimus *lib.3. p.729.* Iuliani aduersus Persas expeditionem mortémque describens, de his duabus ita scribit: ἦσαν ἀμφὶ τὸν βασιλέα δύο ταγμάτων, ἃς σχολαρίους προσαγορέυουσιν. Idque ipsum & ex Suidæ loco *infr.* patebit. Procopius *lib.8.* οἱ περὶ τῆς τῶ Παλατίου φυλακῆς λόχοι, ὑπερ σχολὰς ὀνομάζουσι. Quare Palatina hæc fermè militia, etsi armata seu militaris fuit: & sub Magistri Officiorum dispositione, teste *Notitia Imperij.* Quinimò *ostensionalem* hunc tantum militem fuisse, docet, qui eos graphicè describit, Agathias, *lib.5 6.* ex quo videre est pariter, fuisse eos stipatores Imperatoris, noctúque & interdiu in aulâ versatos, magnificentiæ causâ ornatúsque, Imperatorem in publicum prodeuntem comitatos: ἦσαν δὲ οὗτοι μάχιμοι μὲν ὡς ἀληθῶς, οὐδὲ μετρίως γε τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένοι, ἀλλ' ὅσοι τῆς ταγμάτων ἐκείνων, οἱ εἰς τὸ ἡμερεύειν τε καὶ διανυκτερεύειν ἐν τῇ αὐλῇ ἀποκέκριντο, ἃς δὴ σχολαρίους προκαλοῦσιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ μᾶλλον ὀνομάζονται, καὶ ἐγγεγραμμένοι τοῖς τῆς καλλιόπης βιβλίοις, εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστικοί τε καὶ φαιδρυόμενοι καὶ μόνον οἴεσθαι ὄγκου τοῦ βασιλείου ἕνεκα, καὶ τῆς ἐν ταῖς πρόοδοις μεγαλαυχίας ἐξαρτηθέντες, id est: *Erant autem non reuerà milites, neque rei bellicæ periti, verùm ex cohortibus illis quæ totum diem ipsámque noctem in aula consumunt, quos Scholares vocant: Hi quidem Milites vocantur, & matriculis continentur, plerique tamen pagani sunt, & splendidè vestiti, & magnificentiæ tantum Imperatoriæ causa, & in processibus fastus ergo reperti.* Idem ait primitùs hunc ordinem datum solis militiæ peritis, exercitatísque præmij loco. Postea verò cùm Zeno tribulibus quibusdam suis & familiaribus dedisset, quorum nulla virtus aut meritum esset: nundinationem irrepsisse, & emisse hunc honorem ignauissimum quemque. Hæ scholæ sanè aliæque suos Præpositos ac Tribunos habuêre: vt docet *lex vn. supr. de Comitibus & Tribunis scholarum*: & *lex* 23. *supr. de erogat. mil. ann.* Quorum Tribunorum, vt & scholarum multa mentio apud Ammianum occurrit. Et hos tamen hâc tempestate expeditionibus, & quidem grauissimis interfuisse tum ex Ammiano discimus: tum ex *l.22. 23. supr. de erogat. mil. ann.* Orientales sanè in Vrbe Constantinopolitanâ, Orientalis Imperij sede, fermè constitisse ostendunt, annonæ hæ ciuicæ his concessæ in Vrbe Constantinopolitanâ, & quidem, vt Theodosius idem noster ait *l.11.* vt magnitudinem Vrbis ædificandi studio augerent, & quidem à Constantino M. vt docet *lex* 9.10. De quorum Annonis ciuicis est *hæc lex*, vnâ cum *tribus sequentibus.* His scilicet solis singulari prærogatiuâ inter omnes alias scholas annonæ ciuicæ datæ: Maiora sanè stipendia his data, Suidas ex quocunque tandem Auctore, scribit in v. σχολάριοι: σχολάριοι τρισχίλιοι πεντακόσιοι ἀπὸ φυλακῆς τῆς Παλατίου [παλατίας] ἦσαν τεταγμένοι, ἀριστίνδην ἐπιλεχθέντες ἐξ Ἀρμενίων. οἷς συνάξεις αἱρέκαθεν πλείους, ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τὸ δημόσιον ἐχορήγει, id est, *Scholarij, 3500. ad custodiam Palatij constituti erant, ex Armeniorum primoribus delecti: quibus è publico maiores annonæ quàm cæteris omnibus ministrabantur.* Ex quo etiam loco discere licet numerum eorum, munúsque & vnde delecti; nempe ex Armeniorum primoribus: qui sanè Imperatoribus hâc tempestate fœderati fuêre, nominatim Constantino M. (quod docet *lex* 1. *supr. de annonâ & tributis:*) à quo hæ annonæ ciuicæ institutæ, vt docebit *d. lex* 9.10. *infr.* Interim de his ipsis est & alter Suidæ locus in v. ὑπεραρίθμου: ὁ ἀριθμὸς ἦν σχολαρίων καλουμένων τρισχιλίων πενταχοσίων ὅπλων, ἑτέρους δισχιλίους ἐπελέξατο τετρακοσίους, ἃς ὑπεραρίθμους ἐπάλεσεν. Scholares autem dicti à scholis: quâ *scholarum* voce, *Corpus* denotabatur, vt vel *hæc lex* docet. Quare error est Viri docti, qui quasi σχολάζοντ bellico ab opere vacantes & veluti feriatos milites dictos putat. Cuius & hic alter error est, quod Excubitores Corporis custodes (ordinarios scilicet) Prætorianos cum his commiscet.

¶ De his horum *Scholarium* annonis varia quinque sequentibus *legibus* constituuntur à Theodosio M. hæc nostra est de VACANTIBVS Scholarium annonis. Vacantes annonæ σχολάζουσαι vocantur caducæ *l.1. supr. hoc tit.* & *l.2. supr. de studiis lib.V.R. vel Constantinop.* vbi dixi. Et quidem vacantes ideò, quia qui eas percipiebat defecit, mortémque obiit. Vbi quæsitum, quonam reciderent vacantes huiusmodi annonæ, & à quo peti possent? Et verò definit *hâc leg.* Theodosius M. ab alio Corpore, vel ab alterius scholæ Corporatis seu Scholaribus flagitari eas non posse, pariter vt definitur *superiore l.7.* & *l.11. in fin. infr.* contra in eadem Schola annonas perdurare diuidíque oportere. Affectatæ scilicet semel vni scholæ Annonæ Ciuicæ ad aliud Corpus, seu ad alium titulum transferri non possunt. Quæ eadem ratio militat in Palatinis, & Popularibus annonis ciuicis, *d.l.7. supr.* Ex *hâc* interim *lege* quod satis colligitur, Annonas scholarium in hæredes non fuisse transmissas: de quo plenius *ad proximas:* quandoquidem hîc indistinctè præsupponitur, eas per mortem vacantes fuisse.

IX. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Proculo P. V." Constantinop.

ANNONAS ciuicas, in Vrbe Constantinopolitanâ, Scholæ Scutariorum, & Scutariorum Clibanariorum Diui Constantini adseruntur liberalitatem meruisse, quarum ex magna parte INminutio facta perhibetur, quòd alij eas putarunt tamquam proprias distrahendas, alij per successionum gradus hæreditarium ius venire." Sublimis igitur Eminentia Tua, omnes eas, quas quoquomodo" alienatas fuisse reppererit, his Scholis quibus donatæ ac deputatæ sunt (amotâ omni reluctatione) restituet: Habere enim debent earum perpetuitatem, quarum" meruêre compendium. Dat. VII. Kalend. Aug. Romæ," Timasio & Promoto COSS. [389.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* prælatâ *l.*10.*infr.prox.* quâ *hæc* abrogatur.
"Eidem *Proculo* inscribitur *lex prox.*10. & complures aliæ hoc Anno 389. & Anno 391. 392. ac nominatim hoc ipso Anno 389. *lex* 25. *infr. de operibus publicis* : *l.*3. *supr. de tut. & cur.lex* 2. *supr. de testamentis.* De hoc Proculo P. V. Constantinop. videndus Zosimus *lib.*24 *p.*769.774. & Chronicon Alexandrinum *Ann.*393. Hic Tatiani PP. Orientis filius fuit : & Ann.392. capite truncatus. De eodem agitur & *l.*12.*in fin. infr. hoc tit.* vbi plura : vid. Asterij homiliam, *de festo Kalend. p.*60. Tandem vide *Prosopogr.*
"*putarunt*, ἀπὸ τῦ πρώτ.
"vel hæreditatis merito, (seu iure) vel venditionis arbitrio : vt loquitur *lex prox.* vel vt *hæc lex*, vel tanquam propriis distractis vel per successionum gradus, & ius hæreditarium venientibus.
"Romæ post Maximum Tyrannum deiectum hoc tempore constitit Theodosius M. vid. *Chronolog.*

X. * Imppp. THEOD. Arcad. &" Honor. AAA. Proculo P.V."

ANNONAS ciuicas," non tam titulis dignitatum," quàm singulorum viritim" meritis adtributas Diui Constantini liberalitate sat" claruit. Ideóque nihil ex his Scholarum" nomine vindicetur, sed pro vniuscuiusque merito quæ sunt concessa seruentur : vt quicunque perceptarum annonarum emolumenta vel in hæredes proprios iure sanguinis transfuderunt, vel in extraneos distractionis titulo transcribserunt, maneat quod gestum est, vel hæreditatis merito, vel venditionis" arbitrio. Dat. VII. Kalend. Iul. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino COSS. [392.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iust. eod. tit.*
"Tollendum *Honorij* nomen : Anno quippe demum sequente adscitus.
"*Proculus* sub Theodosio M. P. V. Constantinop. scilicet : Eidem inscripta *lex* 9. *supr.* quam *hæc* abrogat : dicetur de eo plenius ad *leg.*12.
"*publicus*, Cod. Iust. vt infr. *l.*13. *publicarum annonarum.*
"& Scholarium.
"κεφάλαιον, Græci. Malè in nonnullis Cod. Iust. *virorum.*
"*Satis*, Cod Iust.
"Scutariorum & Cliban riorum.
"*alienationis* Cod. Iust. generaliore vocabulo.

COMMENTARIVS.

DE Ciuicis SCHOLARVM annonis, vtrùm eæ VENDI, vel ad HÆREDES transmitti possint : Ad hanc inquam quæstionem spectant secunda & tertia hæc è Theodosianis constitutio, sibi inuicem contrariæ, etsi ad eundem Proculum P. V. datæ.

¶ Antequam rem ipsam putemus, tria ad *has ll.* notanda prius sunt. Primum de *scholis*, illis duabus (quarum priore *lege* nominatim mentio fit,) videndum est : scilicet duæ scholæ eâ memorantur, *schola Scutariorum*, & *schola Scutariorum Clibanariorum* : De quibus in genere dictum fuit ad *l.super.*8. ex Zosimo, Agathia, Suida, atque ostensum eos stipando Imperatori institutos fuisse, ex Armeniorum primoribus fermè delectos, ex perditionibúsque grauissimis destinatos, sub Tribunis egisse : quod docet *lex vnic. supr. de Comitib. & trib. scholar.* Specialiùs nunc de his videndum est. Sanè schola hæc *Scutariorum* tam in Occidente quam in Oriente memoratur in *Notitia Imperij* vtriusque. Atenim alterius scholæ, Scutariorum Clibanariorum, in *Oriente* tantum fit mentio : *Sub dispositione*, inquit, *Viri Illustris Magistri officiorum,*

Schola Scutariorum prima.
Schola Scutariorum secunda.
Schola Gentilium Seniorum.
Schola Scutariorum Sagittariorum.
Schola Scutariorum Clibanariorum.
Schola Armaturarum Iuniorum.
Schola Gentilium Iuniorum.

Ammianus quoque Marcellinus non tantùm Scutarios sæpè nominat, vel etiam Tribunos, vel Rectores Scutariorum, sed nominatim is Scholam Primam & secundam Scutariorum, & earundem scholarum Tribunos memorat. Vt *lib.*22. *p.*240. in rebus Iuliani ; *Romanus quinetiam & Vincentius scutariorum Scholæ primæ secundæque Tribuni.* Et *lib.*25. *p.*329. In rebus Iouiani, *Valentiniano*, inquit, *regenda Scutariorum secunda committitur schola.* Et *lib.*26. *p.*333. in rebus Valentiniani; *Equitij*, inquit, *scholæ primæ Scutariorum etiam tum Tribuni*, & mox ; *Valentinianus agens scholam Scutariorum secundam.* Scutarij, quod nominis indicio satis apparet, solis scutis tecti incedebant : *Clibanarij* verò tegminibus ferreis vndíque absconditi, tum ipsi, tum equi paribus operimentis loricis plumatis, in modum plumæ : id enim erat Clibanarij in commune. Alexander Seuerus iam olim *oratione* in Senatu, de victoria Persica agens apud Lampridium, *Cataphractarios, quos illi Clibanarios vocant decem missilia in bello interemimus.* Nazarius sub Constantino M. & ad Constantinum ipsum *paneg. cap.*22. *Quæ enim illa fuisse dicitur species, quàm atrox visu, quàm formidolosa, operimento ferri equi atque homines pariter obsepti? CLIBANARIIS in exercitu nomen est, supernè omnibus tectis equorum pectoribus demissa lorica, & crurum tenus pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vindicabat :* & quæ sequuntur, vbi Cataphractos Equites mox vocat. Ammianus in Constantij rebus *lib.*16. *pag.*85. *Norant enim licet prudentem ex equo bellatorem, cum Clibanario nostro congressum, frena retinentem & scutum, hasta vna manu vibratâ, tegminibus ferreis abscondito bellatori nocere non posse: peditem verò inter ipsos discriminum vertices, cùm*

nihil

BIU Cujas

nihil caueri ſolet præter id quod occurrit, humi occultè reptantem latere forato iumenti incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Deſcribit eos adhuc meliùs *eodem libro* paulò ante *p.76. Incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus, ſparſique cataphracti equites, quos Clibanarios dictitant Perſæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti, vt quocunque artus neceſſitas commouiſſet, veſtitus congrueret iunctura coharenter aptatâ.* Eorumdem deſcriptionem vid. apud Claudianum *in 6. Honorij COS. & 2. in Ruſinum.* Ergo Cataphracti, & Clibanarij, iidem: quos Cataphractos complures alij ſimiliter deſcribunt: de quibus ex profeſſo Briſſonius *in Perſicis.* Nos Clibariis inhæreamus. Gloſſæ Nomicæ Κλιβανάριοι ὁλοσίδηροι, κλίβανα δὲ οἱ Ρωμαῖοι τὰ σιδηρᾶ καλύμματα καλοῦσι, ἅπερ καὶ καλαμοῦνται. A *Clibano* ſic dicti: Auctor *de rebus bellicis*, ſubditus *Notitiæ Imperij cap. de Thoracomacho*, id eſt, de Pectoris munimento, ſeu tutela: *Inter omnia quæ aduerſum bellicum prouida poſteritatis cogitauit Antiquitas, Thoracomachum quoque mira vtilitate ad leuamen corporis armorum ponderi & aſperitati ſubiecit: Hoc enim veſtimenti genus, quod de coactili ad menſuram & tutelam pectoris humani conficitur, de mollibus lanis timoris ſollicitudo ſolertia magiſtra compoſuit, vt hoc inducta primùm lorica vel CLIVANVS, aut his ſimilia fragilitatem corporis ponderis aſperitate non læderent: membra quoque veſtientis inter armorum hyemiſque diſcrimen, tali ſolatio adiuta, labori ſufficerent.* Leo quoque Imp. *Tacticon 6. n. 31.* Cataphractum Equitem deſcribens, ait; tum eum, tum equum tectum *clibanis, id eſt, thoracibus.* Et hæc de Scutariorum Clibanariorum ſchola, quid fuerint.

¶ Secundo loco obſeruandum, præcipuum harum ſcholarum, & tribunorum vſum fuiſſe, & præcipuam dignitatem (quâ *dignitatis* alioquin voce vtitur *lex* 10. in hâc re:) eò quidem, vt non tantùm ad grauiſſimas expeditiones & negotia horum vſus eſſet, (quod ex Ammiano Marcellino paſſim diſcere licet,) verùm etiam Imperiorum fermè aliquando arbitræ fuerint Scholæ iſtæ earúmque Tribuni. Hinc illud Am. Marcellini *lib. 14. p. 26. Infamabat autem hæc ſuſpicio Latinum Domeſticorum Comitem & Agilonem Tribunum ſtabuli, atque Scudilonem Scutariorum Rectorem, qui tunc, vt dextris ſuis geſtantes Remp. colebantur:* (de quo Scudilone rurſum *p. 30.* vt & de Bainobaude Scutariorum Tribuno *p. 31.*) Hinc Valentinianus ex Tribuno ſcholæ Scutariorum ſecundæ Imp. factus, teſte eodem Ammiano Marcellino *lib. 26. p. 333.*

¶ Inde igitur (quod tertio loco obſeruandum eſt) præcipua earum Scholarum ratio viſa, vt his ſolis inter alias ſcholas Conſtantinopoli annonæ ciuicæ præberentur: id quod à Conſtantino M. factum docet diſertè *lex 9.* in partem *lex 10. 11. 12. Annonas*, inquit, *ciuicas in Vrbe Conſtantinopolitanâ ſcholæ Scutariorum, & Scutariorum Clibanariorum Diui Conſtantini adſeruntur liberalitatem meruiſſe.*

¶ Quo autem *fine*, ſeu *quatenus* hæ annonæ his conceſſæ fuerint, ſub Theodoſio M. quæſitum variè fuit. Primùm ad quos vacantes hæ annonæ pertinerent, de quo fuit *lex 8.* Secundò (vt ad *leges* noſtras deſcendamus) vtrum eas vendere, vel ad hæredes ſuos tranſmittere ſcholares poſſent, tanquam meritis ſuis conceſſas; an verò ita ſcholis affectatæ eſſent, donatæ, deputatæ, vt in ipſis ſcholis perdurarent? Et verò quæſitum, eò quòd venditis his atque ad hæredes tranſlatis, multi ex præſentibus ſcholaribus nullas annonas conſequerentur, annonarum ex magnâ parte imminutione factâ: & ſic (vt loquitur *lex 11. in fin.*) *parata non haberet ſui munera largitas* [Principis] vel ſanè Nouas annonas Imperatorem neceſſe eſſet inſtituere: quod à Theodoſio M. factum oſtendit *lex 2. ſupr. de frum. V. Conſt.* & *lex 13. 14. infr.* vbi dicam. Hâc vero de re Theodoſius M. contraria reſcripſit: Primùm ſcilicet *l. 9.* Alienatas annonas extra ſcholam, vel ad hæredes tranſmiſſas reuocari iuſſit, vt ſic ſcholæ quibus eæ donatæ deputatæque fuiſſent, earum perpetuitatem & compendium haberent. Et ſic extra commercium has annonas eſſe voluit, neque ad hæredes tranſmitti: quaſi ipſarum Scholarum contemplatu, ipſíſque adeò ſcholis datæ, & titulo dignitatis ſeu militiæ. Atenim triennio pòſt alterâ conſtitutione putà *l. 10.* emiſsâ ad eundem Proculum P. V. contrarium idem ſtatuit, rectéque alienatas & ad hæredes tranſmiſſas, atque adeò Perſonarum ipſarum ſcholarium meritis viritim tributas definiuit. Cur hæc tam variè? An quia, quò Proculi Præfecti P. V. libido duceret, etiam Theodoſij ſenſus inclinaret? quod tum ipſa Proculi hâc tempeſtate potentia ſuadeat (de quâ *d. l. 13.*) tum illa perſuadent quæ *d. l. 12.* ipſemet Theodoſius profitetur, *ad arbitrium Proculi datas quaſdam annonas*, etſi ibi de his agatur quæ neſciente ipſo Theodoſio erogabantur? An quia re meliùs perpenſâ, meritis potius ſingulorum datæ annonæ viderentur? quod illa ſuadeant *l. 10. Annonas ciuicas non tam titulis dignitatum, quàm ſingulorum viritim meritis adtributas, Diui Conſtantini liberalitate ſat claruit.* Quod vtiliter aliò traduci poſſit. An quia denique nullo ſcholarium nouorum præiudicio id ita poſtremùm ſtatuere viſum fuerit: vtpote quibus nihilominus nouas annonas donauerit, etſi imminutis ſcholarum facto illo annonis? Quod ſuadet Theodoſij M. inſtitutum, qui annonas ciuicas auxiſſe, nouáſque inſtituiſſe dicitur, *l. 2. ſupr. de frum. V. Conſtantinop.* & *l. 13. 14. infr.* vbi dicam. An quia denique Vrbi Conſtantinopolitanæ ædificiis abundè prouiſum; ſic vt eas Annonas ad alios transferri iam nihil impediret? quod iuuari poſſit altero eiuſdem Theodoſij exemplo *in Nouella Theodoſ. 12.* Quicquid huius ſit, ad primam mentem ſuam poſteà proſcripto cæſóque Proculo rediiſſe eum, docet *lex 12. infr.* ibi, *& ſi quæ ſcholarum nomine defenduntur.*

XI. * Idem" AAA. Aureliano P. V."

ANNONAS ciuicas ad hoc Militaribus" viris beneficium Diuale" diſtribuit, vt qui emolumenta" perciperent, ædificandi ſtudio magnitudinem Vrbis" augerent: Ac proinde, ne fruſtrà deputatis commodis perfruantur, quorum ope incrementa mœnium" non iuuantur, id ſuper his annonis, quæ Scholis" erogari ſolent, ſeruandum eſt, vt hij tantum qui domus habent,

BIU Cujas

deputata suo nomini commoda consequantur, aliæ retractatæ," adque in suspenso habitæ, Nostræ Munificentiæ reseruentur: his tantummodò, etiamsi" liberalitas sacra extiterit, deputandæ, qui ex numero Militarium virorum annonas pro extructis domibus beneficio nostræ adnotationis acceperint: vt & parata sui" munera habeat largitas, & superfluis necessitas non grauetur. Dat. VI. Kalend. Maij, Constp. DN. Theod. A. II. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.*
"Rectè huic constitutioni tertius Augustus *Honorius* scilicet additur, non *superiori*: iam enim 4. Idus Ianuar. his Coss. adscitus.
"*Aurelianus* hic post Proculum P. V. fuit: Eidem inscribitur *lex* 12. *prox.* de eo vid. *Prosopogr.*
"Dixi de his ad *l.* 7. *supr.*
"Constantini M. *l.* 9. 10. *supr.* & *l.* 12. *infr.*
"emolumenta annonarum *d. l.* 10. *supr.* emolumenta ciuica *l.* 13. *infr.*
"Constantinopolitanæ.
"*Mœnia*, hic sunt, ædificia priuata: vid. de hac voce *Gloss.*
"Sagittariorum & Clibanariorum: *d. l.* 9.
Retractæ.
"Ita hic locus interpungendus: hactenus malè; *his tantummodo etiamsi*, &c.
"id est, vt habeat quo largitatem *suam* Princeps exercere possit.

XII. * Idem AAA. Aureliano P. V."

SI quæ speciatim annonæ domus in hâc" Vrbe habentibus Diuæ memoriæ Constantini, vel Constantij, † largitates" concessæ sunt, adque in heredes proprios iure successionis, vel in extraneos venditionis titulo transierunt, erogatione solitâ ministrentur: & si quæ Scholarum nomine defenduntur." Inlustris igitur Magnificentia Tua & hanc super his formam custodire debebit. Si quæ verò ad arbitrium Proculi" datæ nobis nescientibus erogantur, & retrahere eas ilicò, & reuocare debebit. Dat. XII. Kalend. Decembr. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Eidem inscribitur *l.* 11. *supr. prox.*
"Constantinopolitanâ.
† *Constantij* hâc in re nulla alibi memoria.
"*ꝛc. largitate*: Ita quoque *l.* 11. *supr. prox. vt & parata sui munera habeat largitas.*
"Non est hæc vox sollicitanda, mox vt ostendam.
"Cui duæ superiores *leges* inscriptæ sunt: & de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

DE SCHOLARIVM, & ÆDIVM annonis, speciatim sunt hæ constitutiones. In vniuersum autem QVATENVS & quibus annonæ illæ debeantur, definit his duabus constitutionibus Theodosius M. eodem Anno ad eundem Aurelianum P. V. Constantinopolitanæ datis. Eo scilicet summo fine, vt ne nouis semper annonis opus esset, atque adeò vt immodicum annonarum ciuicarum vsum coërceret, siue qui dudum inualuerat, siue qui à Proculo P. V. Aureliani cui *hæc lex* inscribitur, decessore auctus fuerat: cum iam non haberet amplius Theodosius, quo largitatem exerceret, superfluis annonis vrbs grauabatur. Igitur Theodosius annonarum coërcendarum impetum cepit; sic tamen, vt contraria *his legibus* constituerit. Primùm quidem MILITARIBVS viris (id est scholaribus, quod vel *hæc lex* probat *in sequentibus*, & prolixiùs ostendi ad *l.* 7. *supr.*) tributas à Constantino annonas ciuicas, ita demum deberi interpretatur, si domos haberent, seu si domos extruxissent. Hanc scilicet interpretationem Constantini instituto nunc demùm affingit hactenus incognitam, quandoquidem hactenus simpliciter vel scholis ipsis eas donatas ipse Theodosius asserebat *l.* 9. vel saltem singulorum scholarium viritim meritis: *l.* 10. Atenim tertiam nunc nouámque interpretationem adfert, putà neque scholis in genere, neque vulgaribus scholarium meritis eas à Constantino M. tributas, verùm iis demum scholaribus qui domos extruxissent, quorum ope incrementa mœnium iuuarentur: denique eo fine tributas, vt scholares seu militares Viri, Magnitudinem Vrbis Constantinopolitanæ augerent. Quæ quidem interpretatio non tantùm superioribus constitutionibus contraria est, verùm etiam *posteriore leg.* mox infirmatur: Ibi quippe iam disertè distinguuntur tributæ Annonæ à Constantio & Constantino domos in Vrbe Constantinopol. habentibus, à Scholarium annonis: vnde efficitur, Scholaribus simpliciter annonas concessas fuisse. Et sanè Constantinus non iis solis, quod quidam censent, annonas ciuicas deputauit, qui in vrbe domos haberent: Fuit hic quidem vnus ex *titulis* seu generibus annonarum ciuicarum, vt vocatur *l.* 1. *supr.* à Constantino M. institutus: qui & cæteroquin aliis rationibus variis Constantinopolim ædificiis augere instituit: quò pertinet quoque præter ea quæ scribit Zosimus *lib.* 2. & ex eo Euagrius, *lib.* 3. *cap.* 41. insignis *Nouella Theodosij* 12. *l.* 1. Sed non fuit hic solus titulus annonarum ciuicarum: vt docent tot aliæ *leges*: ac nominatim *lex* 7. *supr.* & *l. prox.* 13. *infr.* Nam

&

BIU Cujas

& annonæ ciuibus in commune datæ: populo, vnde *Populares*, datæ & Palatinis, & Militaribus seu scholis: & diuersi ab his ædium panes, de quibus *l.1.5.supr.* & *initio huius leg.12.* & *l.2. supr. de frum. V. Constantinop.* E quibus legibus, *lex 5.* disertè separat ciues Romanos buccellas mundas sine pretio consequentes, ab his qui ædificiorum panem percipiebant. Quanquam & hîc illud dicere quis posset pro Theodosio, etsi in commune domos ædificantibus annonæ darentur, tanto maiores tamen datas Scholaribus. Mihi sanè Theodosius videtur ad propositum suum Constantini mentem detorsisse.

¶ In quo tamen neque ipse perstitit: mox enim non tantùm annonas DOMIBVS concessas præstari voluit, etiam venditas, etiam in hæredes transmissas; sed etiam eas quæ SCHOLARVM nomine defenduntur: id est, quæ Scholaribus primùm concessæ, mox ab his venditæ, vel ad hæredes transmissæ, scholarum semper nomine & origine defenduntur, sustinentur: quod & ipsum constituerat paulò ante *l.10. supr.* constitutione datâ ad Proculum P. V. Et sanè vt *priore lege* putâ 11. primo impetu immodicè annonas coërcitum iuerat Theodosius M. Proculo iam cæso; ita impetum mox repressit, *posteriore*, putà *l.12.* Distinctione iam factâ inter veteres & bene fundatas annonas, & inter Proculeianas, seu à Proculo datas: Nempe Ædificiorum annonas & scholarium optimo iure esse iubet, quas siue Constantinus, siue Constantius concesserant. De Constantino iam dictum. De Constantij hâc parte facto nulla alibi memoria extat. Immò Constantium Constantinopolitanis iratum dimidiam annonarum ciuicarum partem ablatum iuisse, iam *suprà* ostensum est ex Socrate *lib.2. c.13.* & Sozomeno *lib.3.c.6.* verùm de Ædium annonis hîc res est quas Constantius auxit, qui sanè in immensum Constantinopolim nouis incrementis, & ædificiis auctum iuit, quod Themistius testatur *orat.13.* ac nominatim *pag.192. & 303.* peculiari quadam in eam vrbem propensione: inter cætera, quod eodem tempore à patre excitata fuisset, quo ipse Cæsar factus: quâ causâ Themistius Constantij respectu eam vocat πόλιν τῆς βασιλείας ἡλικιώτιν. Et ita quidem *d. p.303.* Theodosius veteres rursum annonas confirmauit. Atque adeò de *Nouis* Annonis cogitauit, supplendis videlicet Ædium & Scholarium annonis quæ extra hos titulos, alienatæ translatæque fuerant: de quibus Nouis Annonis *ad ll. proximas.* Contentus nouas à Proculo P. V. institutas reuocare: à Proculo, inquam, P. V. ad quem duæ superiores *Constitutiones* datæ sunt: quíque superioris anni fine *VIII. Id. Decembr.* in Sycis capite plexus fuit: de quo videndus Zosimus *lib.4. p.774.* Claudianus *lib.1. in Rufinum.* Asterius extremo *homiliæ in festum Kalend. p.60.* Auctor *Chronici Alexandrini:* (qui perperam id refert in hunc ipsum Annum 393.) De quo eiúsque patre Tatiano semel dixi ad *l.9. supr. de indulg. criminum.*

XIII. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Africano P. V."

EOs, qui in hac" Vrbe domos non habere cognoueris, annonis Nouis," quolibet titulo" acceptis, priuari Tua Magnitudo præcipiet, nec vllis emolumentis" ciuicis adiuuare: Neque enim fas est, vt qui Vrbis" adfectum domus indicio monstrare neglexerint, eius commodis perfruantur. ¶ Sin verò quisquam est, qui se ædes spondeat habiturum, nisi intra sex menses instruxerit," nequaquam publicarum annonarum modum potiatur." PP. III. Kalend. Aug. Constp. Arcad. IV. & Hon. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
" *Africanus* P. V. Constantinopolitanæ sub Arcadio: vid. *Prosopogr.*
"Constantinopolitanâ.
"seu nouo canone *l.prox.14.*
"annonarum ciuicarum.
"dixi ad *l.11. supr.*
"id est, adfectum quem vrbi gerit, vel debet.
"*Instruxerit*, pro *extruxerit.*
"Sustineri hoc potest, imò debet, vt in *Gloss.* probo. Etsi meliùs vel *modo*, vel *commodo potiatur.*

XIV. * Idem AA." Clearcho P. V."

INCLYTÆ recordationis Pater" Clementiæ Nostræ post solitum" canonem, qui Vrbi Augustissimi nominis præbetur, certum Annonarum modum de Nouo" canone addendum esse constituit: Et quia nonnullos absque liberalitate nostra ex eâ quantitate annonas consequi compertum est, Magnificentia Tua nulli ex eo modo annonam faciat ministrari, qui" vel liberalitate nostra perceperit, vel super his" quæ ab Inlustri Sede Magnitudinis Tuæ ei sunt deputatæ, Triumphalis" dexteræ nostræ confirmationem est consecutus. Dat. XI. Kalend. April. Constp. Arc. V. & Hon. V. AA. COSS. [402.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
" Theodosij Iun. quoque nomen *huic legi* adscribendum: initio enim huius Anni iam 4. Id. Ianuar. Augustus à Patre adscitus;

BIU Cujas

adscitus: Sozomenus *lib.8. cap.4. in fin.* & Chron. Alex. vid. *Chron.*
"de hoc *Clearcho*: vid. *Ind. pers.*
"Theodosius M.
"Vererem à Constantino institutum, à Constantio auctum: *l.12. supr.*
"Annonæ nouæ, *l.13.*
"*ꝑ. ni*, vel *nisi*, vel *quàm qui.*
"annonis.
"similiter *l.16. supr. de diu. offic.* de Phaleratis his Imperatorum titulis semel dixi *in Imper. Rom.*

COMMENTARIVS.

ARCADII Imperatoris constitutiones tres sequuntur de Annonis ciuicis: & duæ quidem hæ priores pertinent ad Dispensationem NOVARVM annonarum à Theodosio M. patre suo institutarum: quinam inquam ex iis aliquid percipere possint. ¶ De *Nouis* his Annonis priùs videndum est. Igitur earum auctorem disertè facit Arcadius patrem suum Theodosium M. *l.14. Inclytæ recordationis Pater Clementia nostra post solitum canonem qui Vrbi Augustissimi nominis præbetur, certum annonarum modum de nouo canone addendum esse constituit.* Sed & Theodosius Iunior hunc ipsum Theodosium M. Auum suum, eius authorem facit, *l.2. supr. de frum. V. Constant. Ita enim debet*, inquit, *canon ab inclytæ memoriæ Constantino præstitutus, nec non à Diuo Pietatis meæ Auo auctus expendi.* Nouæ autem hæ annonæ à Theodosio M. institutæ fuerunt proculdubio supplendis Ædium annonis, quarum bona pars extra hos titulos alienata translatáque fuerat: neque enim aliter ea alienatio seu translatio probari potuit à Theodosio M. vt sanè probantur *l.10. & 12. supr.* quàm nouas subinde annonas nouarum ædium extructoribus tribuendo: quod etiam ad superiores *leges* aliquot ostensum est. Sanè Themistius *oratione 6.* quam habuit Anno D.384. (seu sexto Theodosiani Imp. anno,) eo nomine Theodosium laudat, quod annonam ciuicam auxerit: οὐκ ἐκτείνει μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπαύξει τὸ στηρέσιον: Qui ibidem *p.160. 161.* ait, non tantùm à Theodosio varia opera publica excitata: verùm etiam eius exemplo priuatos ædificia varia excitasse. Hinc igitur Theodosius nouas annonas instituit. Ita quidem vt huic rei destinarit, canonem aliquem seu certum frumenti modum & quantitatem, certam modiationem: vnde *Nouus canon* præbendus post *solitum* canonem *hâc leg.* vocatur; canon à Theodosio auctus, *d.l.12. supr. de frum. Vrb. Const.* Et certè hoc illud est Peritteuma 125. modiorum frumenti diurnorum annonis Vrbis Constantinopol. à Theodosio M. adiectum, *l.2. Cod. Iust. de annonis ciuilib.* Cuius *legis* hæc verba sunt: *Centum vigintiquinque modios frumenti præter solitum canonem, per singulos dies, de præsenti sexta indictione ex die Kalend. Iuniarum* [ita rectè MS. non *Ianuarij*:] *nomine Peritteumatis de horreis publicis huius almæ vrbis insita nostræ pietatis liberalitate tribuimus, datis sacris apicibus ad sublimissimam quoque per Orientem Præfecturam quibus possit & modum nostræ donationis agnoscere, & incunctanter præbere quæ iussimus: quam modiationem iugiter & in perpetuum ciuibus nostris debere conferri valitura in æuum hac lege sancimus.* Huius *leg.* auctorem Haloandrina & Cujaciana editio perperàm Martianum A. faciunt: Rectè omninò aliæ editiones *Theodosij Arcadij & Honorij* nomina præferunt: Adscribendúsque consulatus *Theodosio 3. & Abundantio COSS.* id est, Anno D.393. huic enim Anno congruit sexta Indictio, cuius *eâ leg.* fit mentio, vt videre est apud Marcellinum, & Alexandrinum *in Chronico*: Et sic ad eundem annum, qui subscriptus est *legi 11. & 12. supr.* Quinimò data proculdubio *hac lex* non ad PP. Orientis, cuius *eâ leg.* tanquam alterius mentio fit, ac multò minus ad Tatianum PP. quod exhibet Cujaciana editio, qui sanè Anno superiore iam Præfecturâ submotus fuerat; verùm *Aureliano P. V.* cui ipsi inscribuntur *d.l.11. & 12.* In cuius etiam *legis* explicatione Cujacij error qui & *parapeteuma* eâ leg. reponit ex veteribus libris, & *tesseræ* nomen facit, cùm & *peritteumatis* vox ibi legitima sit; περίττευμα est *abundantia, incrementum, augmentum*, & quod ex abundanti vel est, vel adiicitur; *supererogatio.* Sic sanè & à Theodosio Iun. huius nepote additis à se Alexandrinæ ciuitati annonis 180. modiis diurnis, Perissochoregiæ nomen indidit: *l.2. infr. de frum. Vrb. Alexandr.* Sed & illud malè Cujacius, quasi *eâ leg.* Imp. iubeat tesseris suæ pietatis nomen adiici: nam verba illa *insitâ nostræ pietatis liberalitate*, non id volunt, inserendum nomen suum tesseræ, verùm se hoc incrementum dedisse pro innatâ sibi pietate & liberalitate: Et hæc de nouis annonis à Theodosio M. institutis. Hæ verò duæ Arcadij *leges*, sunt de hac Theodosiani nouíque canonis dispensatione. Igitur Arcadius anno, & quod excurrit post patris obitum, *Ædium* titulo has nouas annonas affectat, *l.13.* sic vt nulli alij ex hoc nouo canone annonas tribui velit, quàm qui domos tum haberent: & (vt eleganter loquitur,) quàm *qui vrbis adfectum domus indicio monstrarent*, id est, qui testatum facerent affectum quem Vrbi Constantinopolitanæ gererent, domibus in eâ excitatis: Iubétque adeò, vt si quæ alio titulo hactenus donatæ fuerunt reuocentur, exempli gratia vel popularibus, vel scholaribus seu militaribus, vel Palatinis. Et sanè nouas has annonas seu nouum canonem à Theodosio M. institutum ad ædium annonas docet quoque Theodosius Iun. Arcadij nostri filius *l.2. supr. de frument. Vrb. Constant.* Verùm cùm ad alios titulos translatus quoque fuisset, id est, aliis quoque exinde annonæ donatæ fuissent, quàm qui domos haberent, seu exstruxissent, eas reuocari voluit Arcadius *hâc leg.* ¶ Et tamen idem eisdem nondum domos habentibus, sed habituris, eásque spondentibus pollicetur, dummodò intra sex menses domos constructerint, id est, extruxerint. Contrà si seriùs extruxerint, eas annonas præberi vetat. Quod quidem arguit ingens Arcadij studium in augendâ Magnitudine Vrbis Constantinopolitanæ, qui annonas istas nonnisi vel domos iam tum habentibus destinauit, vel domos intra sex menses excitantibus. Sanè Arcadij ipsius studium in excitandis operibus Constantinopoli discere licet ex *veteri Vrbis Constant. descriptione*, ex *Chronico Alexandrino*, & *Cedreno.* Quare & aliis tum exemplo suo, tum & *hâc leg.* præiuit, propositâ harum annonarum largitate domos vel habentibus, vel saltem intra sex menses excitantibus. ¶ Et ita quidem Arcadius *l.13.* constituit: sic factum, vt ex hoc nouo Canone annonæ nonnullis aliis tribui cœperint, quàm domos habentibus, eò quod non essent domorum domini sufficienti numero, in quos hic nouus canon integer erogaretur:

BIU Cujas

garetur: neque tantùm liberalitate Arcadij ipsius, verùm etiam Præfectorum vrbis. Ideò Arcadius posteriore *l.*14. vetat aliis huiusmodi annonas donari, quàm quibus id vltrà ipse tribuisset, vel si largitionem à P.V. factam ipse manu suâ confirmasset. Denique hoc liberalitatis & erogationis nouarum annonarum genus sibi soli reseruauit Arcadius.

¶ *De* OLEI *quod publicè præbitum modo & sextario imminuto.*

XV. * Idem AA.'' Monachio'' P. V.''

DISPOSITIONE Magnificentiæ Tuæ Olei mensuram firmam manere præcipimus: vt decem & octo, per singulos sextarios, scripulis, ad certorum Ordinum'' commodum, commoderatâ dispositione tua, retentis ac distributis, sextarius olei ad viginti vnam semis vnciam redigatur: Quam mensuram, certum designatis suggestione'' corporibus'' solatium constitutam, nullius posthac fraude credimus'' adtemptandam. Dat. xv. Kalend. Mart. Basso & Philippo COSS. [408.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
''Tertius *A.* Theodosij Iun. inquam, hîc addendus, vt ex dictis ad *l. supr.* liquet.
''*Monaxio*: vt *l.*9. *supr. de Palat. S. L.*: & *l.*1. *supr. de frum. V. Consi.* & aliis. Huius mentio apud Auctorem *Chron. Alexand.* Ann. 409. vid. *Prosopogr.*
''Constantinopolitanæ.
''corporum *infr. fine leg*
'pro simplici, *moderatâ.*
''Tuâ scilicet.
''censemus, iubemus.

COMMENTARIVS.

DE OLEO, quod gratuitum populo in gymnasia, balneáque, &c. dabatur, est hæc Arcadij Imp. constitutio: & quidem quod dabatur populo Constantinopolitano, de quo est quoque Suidæ locus, *in voce* Παλατῖνοι, vbi addit & κρέα & οἶνον, quæ ex munificentiâ Constantini præfecta sint: quæque aliquamdiu stetisse ait, pariter vt datum populo Romano: de quo posteriore, *l.*3. *supr. de canone frum. V. R.* vbi vide quæ dixi: & *tit. infr. de mensis oleariis*: & *l. vltim. supr. de curatore Kalendarij.* Fuit inquam & hæc annonæ ciuicæ pars in vtraque Vrbe Româ. Themistius sanè quoque in Vrbe Constantinopolitana ab Imperatore seu ex Imperatoris fisco datos sibi ducentos tritici modios, totidémque olei χεράμια scribit *orat.*4. *p.*117.

¶ Erogatum verò oleum id per *Sextarios*, docet hæc constitutio. Huic mensuræ per singulos Sextarios Monaxius P. V. octodecim scrupulos detraxerat, seu Sextarium 18. scrupulis minorem fecerat ad certorum videlicet ordinum commodum, seu ad certorum corporum solatium: Nempe, vt ita ex hac imminutione seu detractione posset illis quoque Ordinibus, seu Corporibus oleum præberi: quomodo & annonæ ciuicæ seu panis modus quandoque diminutus: vid. *l.*5. Eam Monaxij P. V. dispositionem, ad eius suggestionem, *hâc leg.* firmat Theodosius Iun. vt ita deinceps Sextarius olei ad viginti vnam semis vnciam redigatur. Vnde apparet, Sextarium olei hactenus maiorem fuisse in Vrbe Constantinopolitanâ viginti vnâ & semis vncia: Imò disertè apparet, olei Sextarium fuisse viginti duarum vnciarum & sex scripulorum. Priscianus postea *carmine de ponderibus & mensis* Sextarium olei faciat octodecim tantùm vnciarum, cùmaquæ & vini esset viginti vnciarum: mellis verò 30. vnciarum:

Illud præterea tecum cohibere memento
Finitum pondus, varios seruare liquores:
Nam libra, vt memorant bessem Sextarius addit,
Seu puros pendas latices, seu dona Lyæi.
Addunt semissem libræ liuentis oliui:
Selibrámque ferunt mellis superesse bilibri.

Atenim ex *hâc leg.* liquet, fuisse sextarium in Vrb. Constantinop. viginti duarum vnciarum, & sex scripulorum: vncia quippe 24. scripulos faciebat, vt apparet ex *libro* eiusdem Prisciani *de nummis vel ponderibus*: quem Symmacho inscripsit. Cæteroquin sextariorum magna differentia fuit, in Orbe Romano: nam & sextarius *vrbicus* ab *Italico* distitit, vt apparet ex Palladio *de re rusticâ*: cuius *sextarij Italici* meminit quoque Aëtius in confectione olei myrthei.

Quinam autem hi Ordines, seu hæc Corpora sint, quibus hâc sextarij imminutione consultum voluerit Monaxius P. V. primùm, mox & Arcadius? altâ nocte premitur. Si coniecturæ locus est, quibusdam Scholis consultum fuisse videtur, atque inter cæteras *Arcadicis*, quæ ab Arcadio Constantinopoli institutæ: Cedrenus Arcadianorum meminit, quinto Imp. Arcadij Anno, & sic Anno D. 399. *p.*269. ποιεῖ δὲ καὶ ἴδιον ἀριθμὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὃς ἐκάλεσεν Ἀρκαδικούς. Qui ipsi *Arcadiani* videntur, quorum non vna mentio *in Notitiâ Imp. Orientalis*, sub Magistris militum.

DE

DE MENDICANTIBVS NON INVALIDIS.

TITVLVS XVIII.

XI. Cod. XXVI. *De Mendicantibus validis.* Ita conceptus *Titulus* in *Cod. Iustin.*

¶ *De* Mendicantibvs *validis Vrbe Româ exigendis Valentiniani Iun. constitutio.*

1. * Imppp. Gratianus, Valentinianvs & Theod. AAA. ad Seuerum P. V.''

Cvnctis adfatim,'' quos in publicum quæstum'' incepta'' mendicitas vocauit, inspectis, exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum: adque ea'' inertibus, & absque vlla debilitate miserandis, necessitas inferatur, vt eorum quidem quos tenet condicio seruilis, proditor studiosus & diligens dominium consequatur: Eorum verò, quos natalium sola libertas prosequatur'' colonatu perpetuo fulciatur quisquis huiusmodi lenitudinem'' prodiderit, ac probauerit: salua dominis actione in eos, qui vel latebram fortè fugitiuis, vel mendicitatis subeundæ consilium, præstiterunt. Dat. XII. Kalend. Iul. Pataui, Antonio & Syagrio COSS. [382]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iustin. eod. tit.*

''*Seuerus* P. V. Romæ sub Valentiniano Iun. Eidem inscribitur inter alias hoc ipso Anno *lex 4. supr. de calcis coctoribus*: vid. *Prosopogr.*

''*Cunctis, adfatim*, id est omnibus, qui magno numero sunt. Vox hæc à *vulgatis Cod. Iust.* abest: in MSS. addita: de hac voce mox.

''*Quæstum*, id est, ἔρανον, stipem.

''*incerta*, Cod. Iust. An igitur *incerta*, id est, simulata? Apuleius *Apologia*, de paupertate agens: *quod eâ non simulatâ, sed verè fungimur?* Minimè. An *infecta?* nempe transeuntibus: Nil mutandum; *incepta mendicitas* est, quam cuiusdam professionis genere quidam occipiunt, affectant, & sequuntur: mendicitatem subeunt, vt *fine legis* dicitur.

''abest à *Cod. Iustin.*

''rectiùs *prosequitur*, vt supr. *quos tenet conditio seruilis.*

''*Lenitudo*, pro inertiâ & ignauiâ, *hâc leg.* & *l. 7. supr. de accusat.* vbi plura.

COMMENTARIVS.

De Mendicantibvs in Vrbe Româ validis est hæc Valentiniani Iunioris constitutio data Anno D. 382. Qui scilicet quamplurimi hoc tempore ibi erant, & vt ipse Valentinianus ait, *adfatim*, id est, κατακόρως, σπάνυ, vt est in veteribus Glossis: Quomodo etiam in *l. 3. supr. de calcis coctoribus*, *ita vt populo porcinæ species adfatim præbeatur*; & Victor, *simúlque vsus porcinæ, quò plebi Romanæ adfatim cederet, prudenter magnificéque prospexit.* Ammianus Marcellinus *lib. 14. p. 15.* de eadem Vrbe Româ: horum ipsorum temporum Scriptor: *Licet, quocunque oculos flexeris, fœminas adfatim multas spectare cirratas.* De Mendicantibus, inquam, est *hæc lex, quos in publicum quæstum incepta mendicitas vocauerat*, id est, qui non inualidi, sed *mendicitatis tantùm subeundæ consilium*, & professionem quandam amplexi erant, vt fermè *fine legis* dicitur: quos *mendicitas incœpta*, seu consilium & propositum mendicitatis in publicum quæstum miserat, qui vt in illo *Plauti* est, *OCCEPERANT quæstum: Quæstum publicum*, id est, stipis ad necessarium victum publicè, atque ostiatim per vias publicas, plateas, vicos, Ecclesias, corrogationem: Quâ ipsa voce vtitur Ambrosius in eadem re, *loco* quem mox proferam: *Quæstus*: est stips, ἔρανος quæ publicè corrogabatur à mendicabulis: cuiusmodi etiam fuêre Metragyrtæ olim, qui *per plateas Deam Syriam* (seu Isidem, Idæam Matrem) *circumferentes, mendicabant*, vnde & *circumforanea mendicabula*, de quibus præter alios Apuleius, Lucianus, Arnobius, *lib. 7.* Quo etiam illud vulgo referunt Tertulliani *Apol. cap. 13. Maiestas QVÆSTVARIA efficitur, circuit cauponas religio mendicans.* Error enim hactenus grauis est Virorum doctissimorum, qui hoc loco, hisce verbis, *quos in publicum quæstum incepta mendicitas vocauit*, indicari putant, *popularem annonam mendicis inualidis dari solitam*: Imò his verbis mendicabula circumforanea indicantur, stipem publicè colligentia, corrogantia, ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζοντες: quo sensu ipso Galli efferunt vocem *Quæstus, la Queste*: quâ subsidia quæruntur ad victum necessaria. Et sanè de his hîc agi, ipsa *legis* dispositio euincit: Agitur enim de seruis, & colonis aliunde Romam profectis & fugitiuis: qui sanè ciues Romani non erant,

BIU Cujas

erant, quique nullas annonas ciuicas accipiebant, vt docuit *lex* 6. 7. *supr. de annonis ciuicis*: Rursum agitur de eorum proditoribus, quod ad publicam annonam percipientes minus pertinet. Neque etiam Græci *hanc leg.* aliter acceperunt: τὰς αἰτίωντας, inquiunt, ὑγιεῖς ὄντας καὶ νεάζοντας. Est igitur *hæc lex* de Mendicabulis circumforaneis aduenis, fermè in Vrbe Româ versantibus, qui magno numero eò confluebant, velut in tantam vrbem, vt cæteroquin omne hominum genus confluebat, & conueniebat: de quo dixi ex Ammiano Marcellino, Symmacho, & aliis, ad *l. cunctos populos.* Igitur cùm hi Romæ adfatim magnóque numero essent, Valentinianus Iun. hâc constitutione suâ, ad Præfectum Vrbis Romæ emissâ, discerniculum eorum facere instituit: vt ita fucos, & alimenta inertiæ quærentes, vt loquitur Valerius Maximus, *lib.* 2. *cap.* 6. 7. ab hoc quæstu submoueret, qui solâ *lenitudine*, id est, inertiâ ignauiâ, ἐργασίαν, atque opus fugientes, mendicitatem quæstui habebant: Quod facere solitos indicat *hæc lex*, tum seruos, tum colonos alienos, dominos eorúmque opus fugientes, proculdubio Romam sese eò ex Prouinciis conferentes ceu magnam Vrbem, quæ his latebram facilè præbitura esset: vbi effusa præsertim largitas Christianorum erat, pauperibus bona & eleemosynas erogantium: quos ideò *Pauperum Munerarios*, *Egentium Candidatos* vocat Hieronymus *epist. ad Pammachium* 26. Et id quidem Damaso Episcopatum Vrbis gerente tum. Sanè in Vaticano potissimùm, atque in vestibulo ædis Apostolorum hæc pauperum turba stipem petentium erat, vt ex Ammiano Marcellino *lib.* 27. *p.* 361. discimus, & ex Prudentio *aduers. Symmach.* Recentiora omitto. Mens igitur seu sententia Valentiniani Iun. isthæc est vnica, vt inertes huiusmodi & absque vlla debilitate miserarios Vrbe Româ submoueat, vicósque publicos Vrbémque adeò hisce mendicabulis liberet, atque inconditâ turbâ, inutilíque pondere terræ: Quò pertinet gemina prouisio seu dispositio Iustiniani *Nouella de Quæstore*: quod initium eius quoque ostendit, *cap.* 4. & 5. Ne videlicet (nam hæ res causæ reddi possunt) aut priuatos emungerent, aut Ecclesiarum eleemosynas exhaurirent, vel denique graues Vrbi essent, hac præsertim tempestate, quâ inanem turbam, peregrinósque ob annonæ inopiam pelli sæpè contingebat: vt ex Ammiano Marcellino *lib.* 4. Libanio *in Antiochio p.* 366. Themistio *orat.* 6. Ambrosio *lib.* 3. *offic. cap.* 7. discimus, & ex Symmacho *lib.* 2. *epist.* 7. Quam postremam electionem, cuius meminêre Ambrosius & Symmachus, Anno proximo 383. euenisse censet Baronius, *num.* 41. Et quid si hoc quoque Anno iam timebatur annonæ defectus? vt proinde hæc constitutio seu prouidentia eò referenda videatur.

Media autem ad id perficiendum hæc Valentiniano Iun. placent: eo nimirùm fine & prodi eos iubet, proditósque inspici, num integro corpore, num vegetâ ætate sint: Proditoribúsque huiusmodi fucos, si serui sint, in seruitutem addicit: si liberi, (dominos tamen habentes) colonatui perpetuo subiicit: Seruatâ tamen dominis actione in eos qui fugitiuis vel latebræ, vel mendicitatis consilium præbuerint. Hæc ita Valentinianus. Atenim Iustinianus, etsi Constantinopoli ad eundem finem collineet, *Nouella* 80. *cap.* 4. tum circa mendicantes validos αὐτόχθονας, quò pertinet *d. caput* 4. tum circa *aduenas*, quò spectat *caput* 5. pariter vt *hæc lex*, paulò aliter tamen rem definit: illos enim operibus publicis addici iubet: hos, ad dominos remitti. *Capitis quarti*, quod huc pertinet, imò quod ad *hanc legem* vbique alludit, verba hæc sunt: εἰ δέ τινες προφάσιν ἢ δίκης αἰτίαν ἐκ ἔχοντες, ἐπὶ ταύτης εἰσὶ τῆς βασιλίδος πόλεως, ὥστε διαζῆν, ἢ ὅπως μεταλλεῖν, ἢ (τάττω πρὸς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας ἐκ ἀρκοῦντα) ἥδη καὶ πλημμελεῖν: τοῦτο δὴ σωμάτων αὐτῶν κρίσασιν, ὁποία τίς ἐστιν, ἐποπτεύειν: καὶ εἰ μὲν ἔρρωται αὐτοῖς τὰ σώματα, δυναπτὰ δὲ ἀρκεῖν πρὸς πόνον εἰσὶν: εἰ μὲν οἰκέται πινῶν εἶεν, μανθάνειν τίνων εἰσὶ, καὶ τάττειν καὶ ἀκούειν τοῖς κεκτημένοις ἀπαίτειν: εἰ δὲ ἐλεύθεροι τῷ τύχῳ, καὶ ἐκ τινων ἐπαρχιῶν, ἢ πόλεων ὁρμώμενοι, τάττειν ἐκπέμπειν εἰς τὰς ἐξ ὧν εἰσὶν ἐπαρχίας, id est: *At si qui litis causam non habentes, tantùm comparandi victus gratia in hâc nostra sunt ciuitate, vt reliquum vitæ vel emendicando, vel si mendicitas ad illorum auiditates non sufficiat, iam etiam delinquendo transigant, corporum eorum constitutionem, qualis sit ea, inspiciat: & si quidem valentibus sint corporibus, posséque ad laborem sufficere, & aliquorum serui fuerint, perdiscat quorum sint, & vel inuitos ipsis dominis remittat: si conditione liberi sint, & vel ex Prouinciis aliquibus, vel vrbibus oriundi, hos in Prouincias remittat, vnde ducunt originem.* Ita quidem vertit *Agyleus*: melius quàm quomodo Vulgata. Ecce, & hoc caput est de aduenis & quidem fugitiuis seruis mendicantibus, atque eâ causa ad vrbem accedentibus: rursum & hoc capite pariter ἐποπτεία τῆς κατασκευῆς τῶν σωμάτων, inspectio, exploratio corporum iniungitur. Sed in eo *huic legi* derogatur, quod non proditoribus eos addici velit, verùm ad dominos vel in Prouincias remitti. Est igitur, quod rectè à Cujacio adnotatum hæc ἀργίας γραφὴ quædam, quomodo & *d. Nouella* vocatur *cap.* 10. & quâ cæteroquin ἀργίας δίκη apud Atticos, videndus Plutarchus *Dracone*: Pollux *lib.* 8. Nicolaus, *apud Stobæum.* Rectè verò Thomas de Aquin. animaduertit, hanc *leg.* non loqui de Viris Religiosis, vel vtilibus Reipublicæ, sed de inutilibus. Cuius sententiam firmat omninò argumentum & causa Historica *huiusce legis.* Tandem, quod huic vicinum est, Ambrosij quoque, qui eodem tempore scribebat, locus est *lib.* 4 *officiorum, cap.* 16. de *validis* vagísque *mendicantibus*, & vt Sacerdotes in hos alimoniam seu subsidia pauperum non effundant. Dignus est locus qui hîc adscribatur: *Liquet igitur debere esse liberalitatis modum, ne fiat inutilis largitas, cuius sobrietas tenenda est, maximè Sacerdotibus, vt non pro instantia, sed pro iustitia dispensent: nusquam enim maior auiditas petitionis. Veniunt VALIDI, veniunt nullam causam nisi VAGANDI habentes, & volunt subsidia vacuare pauperum, exinanire sumptum: nec exiguo contenti maiora quærunt, ambitu vestium captantes petitionis suffragium, & natalium simulatione licitantes incrementa QVÆSTVM. His si qui facilè deferat fidem, citò exinaniet pauperum ALIMONIIS profutura compendia. Modus assit largiendi, vt nec illi inanes recedant, neque transcribatur vita pauperum in SPOLIA fraudulentorum. Ea ergo mensura sit, vt neque humanitas deseratur, nec destituatur necessitas. Plerique SIMVLANT debita, sic veri EXAMEN: Exutos se per latrocinia deplorant, aut iniuria fidem faciat, aut COGNITIO personæ, quo propensius iuuentur,* &c. Ergo notabilis *hæc lex*, cui in Rebus publicis benè ordinatis locus sæpè fuit, & esse debet.

BIÙ Cujas

DE PRETIO PANIS OSTIENSIS

TITVLVS XIX.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Theodoro PF. P.''

PANEM Ostiensem, adque fiscalem, vno nummo distrahi volumus. Sancimus autem, vt nullus per sacrum Rescribtum audeat pretium ampliare:'' qui si obtulerit supplicationem, duarum librarum auri multâ ferietur. Dat. Prid. Id. April. Med. Honorio A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Eique iungenda est *lex* 4. *supr. de Canone frum. V. R.*
''*Theodorus* PP. Italiæ sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
''*Ampliare* pretium, pro augere.'

COMMENTARIVS.

PANIS Ostiensis, atque Fiscalis pretium, quod nequidêm rescripto Principis augeri possit, definit *hâc leg.* Honorius Imp. Quæ quidem *lex* prolixioris Honorianæ constitutionis pars est, quâ is post Gildonem deuictum Annonæ Vrbis Romæ enixè effectè plenéque consultum iuit: ac nominatim Pistorum curâ susceptâ: tum ipsis consulendo, quò pertinet *lex* 4. *supr. de Canone frum. V. R.* (quæ altera Honorianæ istius constitutionis pars est, ac proinde *huic* coassanda venit:) & retrò aduersus Pistores, quò spectat *hæc lex:* Pretio videlicet panis statuto: Pânis, inquam, Ostiensis atque Fiscalis.

De hoc pane, illud Primùm ex *hâc leg.* liquet eum venditum populo. Sic & Vopiscus, Constantij Imp. æqualis, *in Aureliano, p.* 225. fiscalia vina dixit. *In porticibus*, inquit, *Templi Solis fiscalia vina ponuntur, non gratuita populo eroganda, sed pretio.* Meminit quoque panis fiscalis vetus Glossator Persij, ad illud:

——*populi cribro decussa farina.*

Farinam, inquit, *panem non delitioſiùs cribro discussum, sed plebeium de populi annona, id est fiscalem dicit.* Neque audio qui fiscalem illum panem, de quo Scholiastes Persij, cum Gradili eundem faciunt: gradilis enim gratuitus fuit: at fiscalis, vt docet hæc *lex*, pretio venditus. Ergo *fiscalis*, non quòd à fisco donaretur, verùm quod è fiscali canone frumentario confectus esset, & vt loquitur *lex* 4. *infr. de operibus publ. ex fiscali copia.* Quomodo & *fiscalia vina* dicuntur *Vopisco*, quæ de fiscali vini canone erant.

Secundò, ex coniunctione *dictæ legis* 4. *supr. de Canone frum. V. R.* conficitur, venditum hunc panem populo à Pistoribus: scilicet ex canone frumenti V. R. pistores frumentum emebant à Caudicariis & Mensoribus, vt docet *lex* 1. *supr. de Canone frum. V. R.* atque exinde panem confectum vendebant: qui & ideò *fiscalis* dictus.

Tertiò meâ sententiâ *Ostiensis* panis idem videtur cum fiscali: Nempe ideò *Ostiensis*, quia ad portum ostiensem canon fiscalis omnis subuehebatur: ínque eo Portu pistores horrea cellulásve habuêre, (continendo scilicet frumento, quod ex fiscali copiâ emerant) quod apertissimè testatur *d. lex* 4. *supr. de Canone frument. V. R. Simili autem pœnâ*, inquit, *teneantur, qui aliquid ex his horreis celluliſve, quæ intra Vrbem Romam atque in Portu constitutæ, pistorio iure retinentur, sibimet, tanquam possessione priuatâ, ausi fuerint vindicare.* De Portu alioquin Ostiensi iam *supr.* sæpè dictum: & dicetur adhuc *duobus titulis* hoc ipso libro, *de saccariis portus Romæ, & de patronis horr. Portuens.* Huc inter alia pertinet illud Prudentij 2. *contra Symmachum, à v.* 396.

Respice, num Libyci desistat ruris arator
Frumentis onerare rates, & ad OSTIA Tybris
Mittere triticeos, in pastum plebis, acerus?

Quartò hunc fiscalem panem non de primâ notâ fuisse, tum ex superiore Persij Scholiaste liquet, tum ex pretio, quod huic pani ponitur *hâc leg.* neque tamen pessimum: quod docet *d. lex* 1. *supr. de Canone frum. V. R.* Quare secundum fuisse oportet: qui vt confectus ex frumento quod leuiore pretio pistoribus venundabatur, vt rursum docet *d. lex* 1. ita & leuiore pretio ipse panis inde confectus venundari *hâc leg.* iubetur: *vno* scilicet *nummo:* id est, denario æreo, stipe minutissimâ: cuius generis sex millia denariorum solidum constituebant. Cassiodorus 1. *epist.* 10. *sex millia denariorum solidum esse voluerunt.* Hesychius τὸ κεντὸν ἑξακισχιλιοστὸν παλαίστε, ὅ ἐστι νόμισμα ἓν. Denique *dispensatorius* hic panis fuerit: quomodo *panem secundum, non siligineum*, (cuius mentio apud Vopiscum *in Aureliano*,) *non postremum, dispensatorium* vocat, vetus Horatij Interpres: eò quod à populo vulgo *dispensabatur:* non verò quòd è gradibus dispenderetur. Dispensatio, de populari & vulgari impensâ & erogatione. Huic igitur pani Honorius ita vnius nummi pretium ponit, vt id rescripto augeri deinceps vetet: & supplicantem duabus auri libris multari iubeat pariter, vt alterum improbæ petitionis genus, tertiámque vsurpationis speciem, aduersus vtilitatem annonariam, quinque libris auri multâ persequitur *dict. l.* 4. *supr. de Canone frument. Vrbis Romæ:* quæ *huic*, vt dixi, coassanda venit.

DE

DE PRETIO PISCIS.

TITVLVS XX.

Abest & *hic Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

1. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

QVI, Ministerij nostri causâ, exhibendi" piscis cura vel sollicitudine tenentur, plus" à se exigi, quàm quod emere potuerint, protestantur: Siquidem in tricenis libris sibi solidus ministretur, & multo disparem quantitatem vix ægréque valeant comparare." Ideóque per vicena pondo piscis, primæ scilicet qualitatis," memoratis" solidus ministretur. Spatangium sanè in primæ qualitatis piscem inputari præcipimus, quod decem liibrarum pondus sua magnitudine minimè excedere videtur. Dat. XVII. Kalend. Maij," Lucio V. C. COSS. [413.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
" *Anthemius* PP. Orientis, sub Arcadio primùm, dein & sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
" præstandi in Epulis Imperatoriis.
" piscis scilicet.
" Solido scilicet.
" Ministerianis, qui exhibendi piscis curâ tenentur.
" *Qualitas* piscis? Sic & qualitas frumenti, *l. 9. supr. de Suariis*: qualitas vini, *l. 2. supr. trib. in ipsi. sp.*
" Constantinopoli, scilicet vt postero die 16. Kal. Maij *lex* 177. *de Decurionib.*

COMMENTARIVS.

PISCI, qui epulis Imperialibus Constantinopoli exhibebatur à Ministerianis obsonatoribus, pretium ponit hâc constitutione Theodosius Iun. Imp. ad ipsorum Ministerianorum protestationem seu querelam: *Ministerianorum* inquam: hi enim *initio legis* designantur: de quibus in genere dixi *lib. 6. tit. de Castrensianis*, & *l. 5. supr. de diu. officiis*: quorum etiam fit mentio in *Notitiâ Imperij* sub dispositione *Castrensis, Ministerialis Dominici*: qui scilicet privato Principis ministerio intra aulam seruiebant: Quo sanè Ministerialium numero fuerunt & *Obsonatores*: quorum mentio apud Spartianum *in V. Hadriani*, p. 8. de quibus *hæc lex* accipienda est: ἀγορασταὶ, qui scilicet præstinarent, quæ vsui erant ad Principis epulas, τέχνης ὀψωνικῆς callentes. De opsonatoribus in commune qui in Magnatum familiis erant, est insignis Ambrosij locus, *lib. de Heliâ & ieiunio*: vbi inter cæteras cupedias, & opsonatoris inquisitionem, ponit quærentem, *vbi PISCIS recentior esset*: similéque in aulis Imperatorum hoc æuo obsonatores ὀψωνοῦντες, & quidem piscium: inter quos erant pisces Ægæi maris. Quò fortè pertineat Pacati locus *in Panegyrico ad Theodosium, cap. 14.* vbi luxum quorundam, & quidem etiam Principum perstringens, ait illis demum cibis eos acquieuisse, quos extremus Oriens, aut positus extra Romanum Colchus imperium, aut *famosa* naufragiis maria misissent. Huiusmodi nempe fuit mare Ægæum: de quo dixi *ad l. ἀξίωσις*. Et verò ad hanc Piscis ἀγορασίαν gulæque delicias spectat *hæc lex*: Quæ docet, iniquè cum his Ministerianis opsonatoribus comparatum fuisse hâc tempestate, quòd cùm ipsi piscem ad Epulas Imperatoris maiore pretio emere à piscatoribus cogerentur, vtpote siue magno tum in piscibus coëmendis populi luxu Constantinopoli, velut in magna vrbe, quem Antiochenis exprobrat Iulianus *in Misopogone*, siue piscatorum auaritiâ; minus tamen pretium his ministraretur, seu quod plus piscis ab his exigeretur, quàm quod emere potuissent: proculdubio cùm *Castrensis S. P.* rationes eorum expungeret, sub cuius dispositione erant Ministeriales isti: qui & ideò rationibus Castrensianis dispungendis, peculiare *Tabularium* habebat, tum ipsius Imperatoris, tùm & Augustæ: quod vtrumque in *Notitiâ Imperij* vtriusque memoratur: *Tabularium Dominicum*, *Tabularium Dominæ Augustæ*. Igitur pretium piscí & quidem *Echinorum* speciei ponitur hâc constitutione: & sic piscatorum in Vrbe Constantinopolitana, vel ad eam venientium auiditati modus ponitur. Piscatorum, inquam, qui in mari præsertim Ægæo piscabantur, piscésque captos Constantinopolim deferebant: vt cæteroquin semper nimia piscatorum ἰχθυοπόλων auaritia fuit: de quo venustissimæ iam olim querelæ apud Athenæum *lib. 6.* Quò pertinet etiam monopolium piscis, ac nominatim *Echinorum* (in quibus spatangium, de quo mox) & pectinum, quod nonnulli vel Principis rescripto, vel suâ auctoritate vsurpabant: vè & illicita conuentio inter eos, vt non minoris quàm inter ipsos conuentum fuisset, venderent. Quod vtrumque damnat Zeno, *l. vnic. Cod. Iust. de monopoliis.*

Pretium igitur piscí primæ qualitatis nominatim *hâc leg.* ponitur, nempe quia huius ad Principis epulas vsus erat: Ita nempe res annonariæ per qualitates ποιότητας distinctæ erant: Ita pessimæ qualitatis frumentum memoratur *l. 9. supr. de Suariis*: Ita vini singulæ qualitates, *l. 2. supr. tributa in ipsi. speciebus.* Quare & ita nunc quoque piscis

BIU Cujas

primæ qualitatis dicitur, qui in pretio magis & dignus epulis Imperatoriis. Quo quidem etiam piscis primæ qualitatis numero *hâc leg.* à Theodosio disertè *spatangium* memoratur. *Spatangium*, Echini genus fuit maximum: Hesychius, σπατάγγαι, οἱ μεγάλοι ἐχῖνοι, οἱ θαλάσσιοι: Aristoteles 4. *hist. animal. cap.* 5. ἀλλὰ ὃ δύο ἦν [ἐχίνων] τὸ τε περὶ σπαταγγῶν, καὶ τὸ περὶ καλυμβούων βρίσκων: vel βρυττῶν, γίνονται δ' ἔνιοι πελάγιοι καὶ σπάνιοι ἔστ, αἱ ἐχινομῆτραι καλύμβαι, μεγέθει παύτων μέγισται: cuius loci partem priorem allegat Athenæus *lib.* 3. *cap.* 12. qui addit, Spatangorum meminisse Sophronem: sed & Aristophanem *in Holcadibus*, his verbis: Δαρδάπτουσα, μυΐλλουσα, διαλειχοῦσά μου τὸν κάτω σπαταγγῆν: id est, *Perfodientem, discindentem, lingentem inferiorem meum Spatangen.* Qui de piscibus scripserunt, memorant, *spatangium* capi in insulis Maris *Ægei*: & ratiùs capi, quàm alios echinos: sed quò maiores, eò delicatiores existimari. Maximum verò eius pondus decem librarum *hâc leg.* dicitur: quod & ideò videbatur non primæ piscis qualitati annumerandum: Sed tamen ideò annumeratur, quod rarus hic piscis esset, atque adeò ratione suâ primæ qualitati sese commendaret. Pretium igitur tandem hoc ponitur primæ qualitatis pisci, atque adeo & Spatangio, vt videlicet Obsonatoribus Principis solidus, non vt antea pro tricenis libris, verùm pro viginti libris præbeatur seu ministretur: & sic pro duobus Spatangiis decem librarum, solidus.

¶ Obseruandum tandem, hanc *legem* inscribi *Anthemio PP.* qui vt cæteroquin atque in commune summam Imperij Theodosij Iun. administrabat, de quo vel Socrates *lib.* 7. *cap.* 1. ita & Aulæ eiusdem Imperatoris præfuit, eiúsque dispositionibus Orbis paruit: vid. vel *leg. vnic. infr. de frument. Alex.* & Vrbis Constantinopolitanæ commodis plurimùm consuluit: atque inter cætera etiam nouo muro Constantinopoli excitato, teste eodem Socrate, *d. loco:* & ex eo Niceph. *lib.* 14. *cap.* 1. quò pertinet etiam hoc ipso Anno & mense *lex* 51. *infr. de operib. publ.*

DE NAVTIS TIBERINIS.

TITVLVS XXI.

XI. Cod. Ivst. XXVII.

1. * Impp. Valentianvs & Valens AA. ad Symmachum P.V.''

QVI nauem Tiberinam habere fuerit ostensus, onus Reipublicæ necessarium agnoscat. Quæcumque igitur nauigia in alueo Tiberis inueniuntur, competentibus & solitis obsequiis mancipentur, ita vt nullius dignitas, aut priuilegium ab hoc officio vindicetur.'' Dat. VIII. Id. Octobr. Altino,'' Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iust. eod. tit.* Iungendæ autem *huic* sunt *lex* 16 *supr. quorum appell. non recip.* Imò & *lex* 7. *supr. de pœnis*: necnon *lex* 7. *supr. de Pistoribus*: quarum tamen Inscriptiones variant: nam vt *hæc lex*, ita & *d. l.* 16. Symmacho P. V. inscribuntur: Atenim *lex* 7. *de pœnis* inscribitur Arthemio (Correctori videlicet Lucaniæ & Brittiorum:) *lex* 7. *de Pistoribus*, Viuentio P. V. vbi substituendum omninò *Symmachi* nomen, ostendit.

''*Symmachus* P.V. Romæ sub Valentiniano Sen. Epistolographi pater: vid. *Prosopogr.*

''*excipiatur*, id est, *vindicetur.*

''*Acc. XVI. Kalend. Nouemb.* hoc addendum ex *d. l.* 16.

COMMENTARIVS.

NAVEM in Tiberi habentes, à subuectione canonis vrbicarij, excusari quacunque dignitate aut priuilegio, vetat Valentinianus Sen. *hâc leg.* Quæ prolixioris Valentinianeæ constitutionis pars est: quâ is Annonæ vrbicæ neque vnâ ratione consultum iuit: vt ex plerisque *legibus* apparet, quas *huic* coassandas *in Notis* ostendi. Cui quidem *legi* præterea concordant duæ constitutiones *Arcadij* & Honorij, *titulo, de nauibus non excusandis, lib.* 13. *t.* 7. & Theodosij Iun. *Nouella* 15. *de nauibus vltra duorum mill. capacit. non excusan.* & *Nouella* Valentiniani 3. *inter Theodosianas* 38. *de Nauicul. amnicis, in fin.*

¶ Illud tantùm obscurum, vtrum *hæc lex* accipienda sit de priuatis, qui non quidem professione & functione nautæ sunt, sed qui naues tantùm in Tiberi habent: sic vt id *hâc leg.* indicetur, si quando extra ordinem priuatorum quoque nauibus opus sit, ad subuectionem canonis Vrbicarij, neminem excusari posse, vt cæteroquin ab huiusmodi extraordinariis functionibus, sed *Reipubl.* maximè *necessariis*, nemo excusatur: de quo propriè est *d. tit. de nauib. non excus.* & *dicta Nouellæ.* An verò de Nautis Tiberinis & Caudicariis, de quibus ad *l.* 2. *supr. de Pistoribus.* Quod suadeat *titulus*, sub quâ *hæc lex* posita est, *de Nautis Tiberinis*: tum illa huiusce legis: *competentibus & solitis obsequiis mancipentur.* Nisi verbis illis indicari putemus, non canonicam functionem, verùm solitam iam olim in casum necessitatis. Sanè de Nautis & Caudicariis hoc accipiendum tertio adhuc argumento inducatur quis, quod de Pistoribus pariter suâ pistoriâ functione eadem illâ constitutione, (vnde *lex* hæc desumpta est,) actum fuerit: putà *l.* 7. *supr. de pœnis*: *l.* 7. *supr. de Pistorib.* quæ *huic* vti dixi coniungendæ sunt. Sed tamen malim ipse de omnibus Nautis, seu omnibus naues in Tiberi habentibus, *hanc legem* accipere.

¶ Illud

BIU Cujas

¶ Illud non prætereundum, datam *hanc leg.* mense Octobri, quo tempore fruges in vrbem subuehebantur: *Tiberis* enim (quod Plinius notat *lib.5. epist.6.*) *nauium patiens, omnes fruges deuehebat in vrbem, HYEME duntaxat & Vere: Æstate summittebatur, immensique fluminis nomen arenti alueo deserebat, AVTVMNO resumebat.*

DE SACCARIIS PORTVS ROMÆ.

TITVLVS XXII.

Abest *hic titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

"De hoc Portu Vrbis Romæ dixi prolixè ad *l.9. supr. de Suariis*: & ad *l.3. supr. de calcis coctoribus*: & *tit. prox. de Patronis horreorum Portuensium.*

---

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Symmachum P. v."

OMNIA," quæcunque aduexerint priuati ad Portum Vrbis" æternæ, per ipsos Saccarios, vel eos qui se huic corpori permiscere desiderant, Magnificentia" Tua iubeat comportari: & pro temporum varietate mercedes, considerata iusta æstimatione, taxari: ita vt si claruerit, aliquem priuatum per suos aduenticias" species comportare, quinta pars eius speciei fisco lucratiua" vindicetur. Dat.vi. Id. Iun. Naisso, Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem huic, *lex 5. 6. supr. de Pistoribus*: *lex 2. supr. de calcis coctoribus*: *lex 1. supr. de Canone frum. V. R. lex 12. infr. de operibus publicis.* Imò, vt censeo quoque, *lex 5. supr. de pœnis.*

"*Symmachus* P.V. Romæ sub Valentiniano Sen. Epistolographi pater: vid. *Prosopogr.*

"Aduentitias species: vt mox *infr.*

"Romæ.

"*Magnificentia* titulus, P.V. vid. *Notitiam.*

"*Aduentitia* species, vel *aduectitia.* Ammianus Marcellinus *lib.44. p.22. Antiochia, cui non certauerit alia, aduectitiis ita adfluere copiis & internis*, & lib.15. p.58. *Belga non aduentitiis effœminati deliciis.* Et mox: *Aquitani, ad quorum litora merces aduentitia conuehuntur*: & lib.14. *cùm aduectitium nihil inueniretur.* Inuectitium, Ambrosio 3. *off.7.*

'*Lucratiua fisco vindicari*, id est, fisci lucro vindicari.

COMMENTARIVS.

DE MINISTERIIS, seu OPERIS duabus in Portu Vrbis Romæ occupatis, quæ inde *Portuenses* dictæ sunt, hi duo tituli putà 22. & 23. Cuiusmodi plures operæ Portuenses in Portu Vrbis Romæ circa Annonam Vrbis Romæ occupatæ erant. Quorum meminit quoque Ambrosius: *Apparitor*, inquit, *Præfecturæ, qui propter operas Portuenses offensas contraxerat.* Hic verò *titulus* seu *hac lex vnic.* est nominatim de SACCARIIS Portus Romæ. *Saccarij* sunt, vt vel ex *hâc leg.* discimus, qui species aliunde aduectas, ἀγώγιμον omne, comportant, qui saccis gestandis operam suam mercede locant. Ita Vlpianus *l.40. §.3. ff. de contrahendâ empt. Si quid ex sacco saccarij cecidisset.* Vnde & Apulejus dixit *lib.1. saccariam facere*, hoc est saccis gestandis operam suam locare, & inde quæstum facere. *In eam contulit OPERVLAS, etiam, quas adhuc VEGETVS saccariam faciens merebat.* Errant enim qui, contra omnium quoque Codicum fidem, ibi substituunt *sagariam* (cuius mentio alioquin *in Pandectis*) Quos refutat vel leuiter locus ille inspectus; neque enim *operularum* vox conuenit sagariæ negotiationi, verùm saccariæ comportationi, baiulationi: item quid *vegeto* cum Sagario? imò Saccario, quem vegetum maximè esse oportet, id omninò conuenit. Hinc & Ammonius Plotini Magister, quem Suidas disertè σακκοφόρον prius fuisse ait, *Sacca* dictus videtur, apud Ammianum Marcellinum *lib.12.* & Suidam in Ὀριγίνης. Frugis & olei baiulos hos vocat Symmachus, *lib.10. epist.27.* Quin & cadente Latinitate saccus ipse *saccarium* dictum in Instrumento plenariæ securitatis Anno Iustiniani 38. Alio sensu σακκομάκη & *saccarius* in Glossis *Cyrilli.* His similes erant φρυνικοὶ, quos μισθῷ κομίζοντας τὰ ὤνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς interpretantur Hesychius, & ex eo Suidas. Hodie alicubi in Galliâ *Saccars* vocant Vespillones: de quo Richardus, *in antiquit. Diuion. p.18.* Hi saccarij nostri sunt quos *Crocheteurs* vocant. ¶ Huiusmodi saccarij igitur in *Portu Vrbis* Romæ (de quo portu iam multoties) erant, comportandis speciebus eò aduectis: Neque tantùm publicis speciebus comportandis in horrea publica fiscalia, pistoria: Verùm insuper & priuatorum. Adeò quidem vt priuatorum species réque non ab aliis quàm à Saccariis istis comportari velit Valentinianus, vt maximè *per suos* id facere possent: quinta alioquin parte speciei fisco vindicandæ, quæ quintæ partis confiscatio notanda est; vti notandum quoque hîc *monopolij* cuiusdam genus & priuilegium, scilicet priuilegij loco id datum saccariis à Valentiniano, vt ita quod *hâc leg.* indicatur, corpus hoc Reipublicæ necessarium repleretur, & huic cor-

BIU Cujas

pori sese multi permiscerent, quin & vt gnauiùs publicis speciebus comportandis incumberent, néve his, dum ob vrbicarium Canonem in Portu Vrbis fermè vocantur, desit quo vitam tolerare suam possint. Ergo Annonæ vrbicæ fauore id ita constitutum à Valentiniano : *hâc leg.* Quæ prolixioris constitutionis pars est, quâ in vniuersum Annonæ Vrbicæ consultum iuit : cuius sex præterea fragmenta *hoc Codice* extant : quæ *in Notis* iam indicaui, quæque adeò *huic leg.* coassandæ veniunt.

¶ Cæterùm, quod secundum *huius leg.* caput est, Saccariis his *Mercedis* modum & æstimationem taxari iubet Valentinianus à Præfecto Vrbis, *pro temporum varietate, consideratâ iustâ æstimatione :* Quæ in *praxi* mercedis omnis & salarij taxationi conueniunt : de quo tractatu *de salario.*

DE PATRONIS" HORREORVM" PORTVENSIVM.

TITVLVS XXIII.

Abest *hic Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

"de *Patronis* horreorum Portuensium agitur quoque *l.9. supr. de Suariis :* vbi iam dixi.

"de *Horreis* Portuensibus dictum ad *d.l.9.*

---

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Messalæ PF. P."

PATRONOS horreorum Portuensium singulis tantùm annis præesse decernimus, omni subreptione cessante : ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nobis" commeantibus inseratur : nec vltra tempus constitutum quispiam sibi administrationem horreorum Portuensium fraudulenter vsurpet, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, in alium annum, quasi fidelis iam & idoneus, subrogetur. Dat. VI. Kalend. April. Altino, Stilichone & Aureliano COSS. [400.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*

"*Messala* PP Italiæ sub Honorio Imp. vid. *Prosopogr.*

"*pg. mo Bis commeatibus*, id est, nouis commeatibus : de quo mox.

COMMENTARIVS.

DE PATRONIS horreorum Portuensium est hæc Honorij constitutio. ¶ *Horrea Portuensia* sunt quæ in Portu Vrbis Romæ erant, condendis speciebus annonariis Vrbis Romæ, seu in quibus Vrbis Romæ canon condebatur : de quibus ad *l.12. infr. de operib. publ.* Quomodo & ipsæ species in his conditæ *condita Portuensia* dicuntur *l.9. supr. de Suariis.* Qui verò eas admetiebantur, *mensores Portuenses : d.l.9.* de quibus ad *l.1. supr. de Canone frum. V. R.* Aliæque similes personæ plures, circa Portum & Canonem Vrbis Romæ occupatæ erant : quo numero, & Caudicarij fuêre: quibus ad *l...supr.* & saccarij Portus Romæ : de quibus *titulo supr. prox...* de omnibus operis Portuensibus semel dixi ad *d. l.9.* & ad *l.3. supr. de calcis coctorib.* ¶ Horum verò horreorum *Patronus* quidam erat : id est, horreis istis Portuensibus præerat, horrea administrabat, erogationis, seu eius quod ex horreis erogabatur, ratiocinia tractabat : vt *hâc leg.* indicatur : seu, vt dicitur *d.l.9. de Suariis*, custodiam Portuensium conditorum suscipiebat. *Commis au Grenier :* qui quidem, ex *eâ leg.* à Patronis Caudicariorum & Mensorum totius corporis consensu eligebatur. ¶ De hoc igitur horreorum Portuensium Patrono, seu custode & Administratore id *hâc leg.* cauetur, ANNVAM tantùm eius administrationem esse oportere: vel saltem, non ante continuandum, quàm prioris anni rationibus redditis : quàm perpurgatis rationibus : *Ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nouis commeatibus inseratur* ; ita enim hic locus restituendus est : id est, ne plurium annorum rationes commisceantur. *Noui commeatus* opponuntur hîc *veteris erogationis*, seu *prioris anni ratiocinio.* Quomodo & *l.18. supr. de annonâ*, ad populum, V.R. dicitur, *Eius anni atque Indictionis exordio, quæ nouum denuò annonæ commeatibus poscit obsequium. Commeatus* pro canone frumentario, *hâc leg.* & *l.7. infr. l.32. supr. de Nauicul. l.3. ne conlat. transl.* eodémque sensu sæpè apud Lampridium, Amm. Marcellinum, Symmachum, Ambrosium, alios, id est, qui etiam aliàs *cataplus*, & *embola. Nouus* itaque *commeatus*, hâc *lege* est alterius anni commeatus. Cæterum circa susceptores simile quid omnino statuitur *l.11. supr. de Susceptorib.* Postea tamen Quinquennale Patroni istius munus factum, *d l.9 supr. de Suariis.*

¶ Ex *hâc* interim *leg.* ad *praxim* exemplum quoque desumi potest, ratiocinij per singulos annos reddendi ab his, qui ratiocinia tractant : neque ante cuiusquam in eodem ratiocinio & administratione continuandi, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, id est, redditis rationibus.

DE

DE MENSIS OLEARIIS.

TITVLVS XXIV.

Abest *hic Titulus* à *Cod. Iustinianeo.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Cerealem" P. F. Annonæ."

MENSÆ olearijæ, quæ ita caducæ fuerint, vt nullius" possit" adhærere" dominio," vicenis follibus per Officium" distrahantur. Sed si quis mensam olearijam, prædictis follibus emptam, cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis constrictus ad Illyricum transmittatur, pœnam congruam luiturus. ¶ Si quis autem, mensam olearijam in dominio" suo retinens, viuendi cursum impleuerit, eandem mensam ad successores proprios, cum reliquis suis rebus, hæreditario poterit iure transmittere. Dat. Kalend. Mart. Nicomediæ." Acc. VIII. Id. April. Romæ, Ianuario & Iusto COSS. [328.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

' *Cerealis* hic idem fortè est, qui sub Constantio *Præfectus V.* fuit. De quo & illud Scholiastes ad ea verba, Iuuenalis *Satyrâ* 10.

——— *vt maxima toto*
Nostra sit arca foro.

Vsque ad Cerealem, inquit, *Præfectum in foro Traiani Arcas habuerunt Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutiùs deponebant; propterea & locus ipse, in quo erant Arcæ positæ,* OPES *dictæ sunt*: vid. *Prosopogr.*

" Vrbis Romæ: vt etiam ostendit subscriptio legis *Acc. Romæ.*

" Superiores omnes editiones habebant, *nullus*: at rectè in *Parisiensi* repositum *nullius*: sed câdem, mutatum oportuit, *possit*, in *possint.*

" *adhærere*: nempe mensæ hæ personis adhærebant, eorúmque hæredes consequebantur: vt *fin. leg.*

" Opponitur mox mensa olearia, *quam in suo dominio quis retinet.*

" *Officium* Præfecti annonæ scilicet tuum.

" Huic opponuntur *mensæ caducæ, quæ nullius adhærent dominio.*

" *Nicomediæ* his COSS. hoc tempore constitit Constantinus: Quod etiam disertè testatur Chronicon Alexandrinum *his ipsis COSS.* De hac ipsâ Constantini morâ accipiendum, quod Socrates scribit, *lib. 1. cap. 27. Gr. 20. Lat.* vbi etiam nominatim *Psamathiæ* suburbio Nicomediæ moratum Constantinum docet: Ibidem & non semel antea constitit Constantinus, imò & postea ibi baptizatus, & mortuus in Achyrone suburbio Nicomediæ Ann. D. 337. De Basilica ab eo Nicomediæ restituta, vetus Orbis descriptio *cap. 32.* vbi dixi, vid. plura in *Chronolog.*

COMMENTARIVS.

LEVM etiam non tantùm ad vsum militum alicubi collatum, *l. 17. de cohortal.* sed & Vrbicarij Canonis pars fuit, tum in Vrbe Roma; quò pertinet *hæc lex* Constantini M. vt docet tum Inscriptio, tum Subscriptio, *Acc. Romæ*: & Valentiniani Iun. *lex 2. seu vltim. supr. de Curat. Kalendarij*: & Honorij *lex 3. supr. de Canone frum. V. R.* tum in Vrbe Constantinopolitanâ: quò spectat Arcadij *lex vltim. supr. de annonis ciuicis.* De quo alioquin oleario canone dixi iam affatim ad *d. l. 3. supr. de Canone frum. V. R.* etiam ex *Historiæ Augustæ* Scriptoribus, & *Symmacho.* Cuius & specialis Arca fuit, haud aliter atque Arca frumentaria, vt docet *d. lex vltim. supr. de Curator. Kalendarij.* Atque hoc Primum de Oleo isto notandum est.

Secundò notandum, Oleum istud ex parte, pariter vt panem, populo & quidem Romano gratuitum datum: quod vt *Historiæ Augustæ* Scriptores testantur, ita ex *hâc* quoque *leg.* & *d. l. vltim. supr. de annonis ciuicis* discimus, ad gymnasiorum videlicet & balneorum vsum, de quo pariter ad *d. l. 3.* Quomodo & oleum ex priuata liberalitate vel legato sæpè præbitum, de quo sunt quoque variæ Inscriptiones.

Tertiò notandum, modum olei, qui singulis præstabatur, *Mensam olearijam* dictam, quod *hæc lex* apertè testatur. Pub. Victor sanè *libro de Regionib. Vrbis Romæ*, in collectione Vrbis, post descriptas singulas vrbis Regiones, post cohortes & castra quæ in Vrbe Româ erant, *mensarum* quoque *olearijarum* numerum colligit: *Mensæ*, inquit, *olearijæ LXXIV.* alias *XXIV. millia*: Vnde colligat quis, totidem mensas publicè positas fuisse diribendo, diuidendo per populum oleo. Etsi putaret quis potius ad mensas quidem publico loco oleum populo erogarum, vt panis de gradibus præbebatur, ita vt sciret quo loco suum quisque modum & dimensum accipere deberet, non tamen quod totidem separatæ mensæ essent (id enim incredibile videatur) sed quod plures essent ad totidem dimensa distribuenda. Sed tamen cùm P. Victor inter loca Vrbis Romæ has mensas ponat, contrarium colligat quis. Certè *mensa* dicta videatur, pro *dimensâ*, seu dimensione: quomodo *Missa*, pro *missione*, id genus alia. Vt vt sit, non est hoc accipiendum de mensis Olearijorum ἐλαιοπώλων qui in velabro mensas suas habebant: de quibus Plautus *in Captiuis*:

Pergo ad alios, venio ad alios: vna res
Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro
Olearij.

Neque mensæ istæ olearijæ interpretandæ, in quibus expositæ erant mensuræ olearijæ, quæ pertinebant ad ἐλαιοπώλας, quorum Corpus fuit pariter vt aliorum Negotiatorum, & sic propriè vendentium.

Certè

Certè Mensæ fuerunt & Nummulariorum, vnde Mensularij: sic & in quas serui venales ascendebant, vt venũ exponerentur, τραπέζαι dictæ Polluci *lib.7.* Fuit & Macellariis & coquis & laniis sua mensa, quæ *Lanionia* vocabatur: Calculones etiam suas habuêre mensas seu λυχνικὰς τραπέζας. Verùm hæc nihil ad Mensas nostras olearias pertinent: quæ non fuêre ἐλαιοπώλων, verùm olei publicè in populum erogati expensi: quod & *huius tituli* positio ostendit, & *lex ipsa.*

Quartò notandum ex Inscriptione *huius leg.* Mensas has Olearias, & sic olei præbitionem istam, ad Præfecti Annonæ partes & dispositionem pertinuisse: quod ex *duobus* aliis insuper *locis* discimus. Lampridius *Alexandro: Oleum quod Severus populo dederat, quódque Heliogabalus imminuerat turpissimis hominibus PRÆFECTVRAM ANNONÆ tribuendo, integrum restituit.* Symmachus *lib.10. epist.48. Olei tantùm species victum plebis tenuiter inuecta sollicitat: Cuius rei V.C. PRÆF. ANNONÆ, partium suarum diligens executor, Prætoriana Amplissima Præfectura, vt ipse asserit, dudum fecit indictum, missis de more Breuibus quæ angustias patefacerent Conditorum.*

Quintò (quod alterum *legis* caput est) de his Mensis Olearijs notandum, eas hæreditario iure transmissas cum reliquis rebus ad successores: imò & vendi potuisse: de quo mox plura.

Tandem notandum, certis casibus caducas eas factas fuisse; de quo mox. Nunc enim de *lege* nostra.

¶ Duo hac Constantini M. Constitutione, de Mensis istis Olearijs continentur. Primùm quid de CADVCIS mensis olearijs faciendum sit. *Caducæ mensæ* sunt, quæ fisco ob Caducitatem, adquirebantur, seu in horreorum conditis reseruabantur: putà si *mensa nullius dominio posset adhærere*, vt *hæc lex* loquitur, in nullius dominio retineretur: vt putà quia, qui mensam illam habebat, in nullum eâ translatâ vel venditâ, vel hærede nullo relicto, decesserat. His scilicet casibus mensæ olearijæ caducæ fiebant. Quomodo & panes itidem qui de publico dabantur certis casibus caduci fiebant, *l.1.7.8. supr. de annonis ciuicis: & l.2. supr. de studiis lib. V. R.* vnde pariter *caduci panes* dicuntur *d.l.1.* caduca popularia, *d.l.2. de studiis lib.* item annonæ vacantes, *d.l.8. supr. de annona & trib.* Has igitur Mensas Olearias caducas, per Officiales Præfecti annonæ (sub cuius dispositione annona vrbica erat,) distrahi seu vendi iubet Constantinus M. *vigenti Follibus.* De Follibus anceps est aliàs disputatio: quorum etiam variis locis *hoc Codice* fit mentio; præter *hanc legem*, insuper *l.2. 4. supr. de Senatorib. & gleb. coll. l.5. 21. supr. de Prætoribus: l.2. 3. supr. quorum appell. l.1. supr. si quis pecun. constitu. l.3. supr. de Veteranis: l.3. supr. de Suariis:* & *Nouella* Martiani *de indulgentiis reliquorum 2.* De eo duo cumprimis insignes loci occurrunt: vnus Epiphanij *lib. de ponderibus & mensuris:* & alter *Glossarum Nomicarum*, vel potius apud eum Hesychij *Illustrij sexto Historiarum.* Sed & illud Heronis *in fragmento*, ὁ φόλλις ἦτοι ἀργύρια πληροῖ, καλεῖται ὑπὸ Ρωμαίοις δύλακα. Et fragmentum vetus περὶ σταθμῶν: *ex Epiphanio:* βαλλάντιον ἀπὸ τοῦ βάλλειν: ἔστι δὲ σταθμός τι βαλλάντιον, ὁ καὶ φόλλις δηναρίων ρν. Sed cùm vario significatu follis accipiatur, quod ostendit cùm maximè Hesychij locus ille; duplici, *huius Codicis* constitutionibus accipitur. Vel enim καὶ δηναρισμὸν pro specie nummorum æreorum folles dicuntur: vt cùm Constantinus M. *l.3. supr. de Veteranis*, viginti millia follium veteranis dari iubet ad coëmenda ruri necessaria: & negotiantibus centum [millium] follium summam immunem habere permittit. Item cùm Constantius *l.3. de Pistoribus*, definiens quantum tres Præturæ expendere debeant, ait primam expendere 25. millia follium & 50. libras argenti: secundam, 20. mille follium, & 40. libras argenti: tertiam, 15. millia follium, & 30. libras argenti. Item cum idem Constantius statuit, *l.1. si quis pec. const.* ne quis plus mille folles pecuniæ in vsu publico constitutæ animalibus propriis sumptuum gratiâ portet. Item cum Iulianus statuit, *l.3. supr. de Suariis:* vt seni folles, pro singulis libris porcinæ dentur. Atenim καὶ ἀργυρισμὸν pro maiore pecuniæ summa folles accipiendi sunt *sequentibus legibus:* vt cùm Constantinus M. *l.2. & 3. supr. quorum appell. non recip.* à præiudicio vel ab executione appellantibus pœnam 30 follium imponit. Item cum Valens *l.21. de Prætoribus:* de Senatoriis facultatibus agens ait, *cùm duos folles, aut quatuor, aut certè amplius in professionem habebunt:* Item cùm Theodosius *l.2. de Senatorib. & gleb. coll.* à Senatoribus possessionem non habentibus *duos folles* præstari iubet: Iidémque *l.4. eod. tit.* cùm præbitionem follium implere non valentes, saltem septem solidos præstare iubet. Tandem cùm *hâc leg.* Constantinus M. mensas olearias vicenis follibus vendi non vltrà iubet. Follis priore significatu duobus minutis nummis constabat: φόλις δύο λεπτοὶ καὶ τὸν δηναρισμὸν inquit *Epiphanius*, ἀλλ' ὁ καὶ τὸν ἀργυρισμὸν, seu obolo. Suidas ὀβολοὶ εἰσιν ὡς καλοῦσι φόλλεις, Moschopulus ὀβολὸς ἡ φόλις, Cedrenus κέφαλα καὶ αἱ δώδεκα φόλλεις ὠνομάσθησαν. Posterior significatu follis duobus argenteis, seu duabus minis & Semis, constabat, qui conficiebant 250. denarios, ac proinde quorum singuli denarios centum efficiunt ὑπὸ δύο ἀργύρων καὶ ἥμισυ συγκείμενον, οἵ γίνονται σν. δηνάρια, inquit *Epiphanius*: & vt Glossæ *Nomicæ* habent φόλλις σταθμός ὅν τινες λέγουσι καὶ βαλάντιον: ἔλκει ὃ δηναρίους διακοσίους πεντήκοντα: τινὲς λίτρας πβ. καὶ ἐγκίας ἓξ: ὡς ἔχοντα ἑκάστη δηναρία λίτρον ἕν καὶ ἐγκίας ιγ. Plura dicturi sunt quibus propositum scribere *de re nummariâ.* Nos ad *legem* nostram redeamus.

¶ Igitur Constantinus Mensas Olearias vicenis follibus non vltrà de fisco emi, vendíque rursum iubet: adeò quidem vt iubeat pluris vendentem posteà ferreis vinculis constrictum in Illyricum transmitti, pœnam congruam luiturum: vbi tria notanda sunt. ¶ Primò quod ait, *ferreis vinculis constrictum.* Nempe vincti, & quidem vinculis ferreis rei transmissi. Ita pariter *l.penult. supr. de executoribus, ligatus ferreis nexibus, curâ Prouincialis officio sub elogio ad debitum mittatur examen:* vbi plura notaui. ¶ Secundò notandum, quod *in Illyricum transmitti, cum iubeat pœnam dignum luiturum;* quod quidem accipio de damnatione in metallum: Metalla scilicet in Illyrico fuêre: quod docet subscriptio *legis 9. supr. de indulg. debit.* & *lex 7. 8. supr. de Metallis:* quibus locis dixi plura. Tertiò, exploranda ratio est, cur tam grauis pœna à Constantino M. proposita fuerit, Mensam Olearíam emptam vicenis follibus, cariore pretio vendenti? Nempe, ne ita publica olei præbitio, quæ vel gratuita prorsus, vel leuiore saltem pretio cuiusdam beneficij genere fiebat, paulatim venalis prorsus fieret, immensóque pretio venderetur: & sic fiscus gratiam beneficij amitteret, oleíque adeo pretium in Gymnasia & Balnea, quibus Roma maximè delectabatur, quibúsque Principes fauorem plebis sibi maximè conciliabant, nimis augeretur; denique Ludorum & Balneorum

BIU Cujas

neorum vsus rarescceret, exolescceret. Aliam rationem nunc non comminiscor. ¶ Exemplum hîc interim ad *praxim* habemus, vbi quid emptum cariore pretio, postea quis retrò vendere prohibetur. Et hæc quidem de Caducis Mensis Olearis: & sic de Prima *huius leg.* parte.

Secundo capite definitur, in hæredes æquo iure cum reliquis rebus transmitti Mensam Olearam, neque Caducam fieri. Breuiter ergo & vendi (quod *priore capite* ostensum est) & transmitti in hæredes Mensæ Olearæ potuerunt. Quod ipsum aliquando etiam de annonis ciuicis in commune statutum, *l.*1.10.12. *supr. de annonis ciuicis*: aliter quàm *l.*7.9. *Cod. eod. tit.*

DE FRVMENTO CARTHAGINENSI.

TITVLVS XXV.

Abest *hic titulus* à *Cod. Iustin.* Porrò post Romam & Constantinopolim de *Carthagine* priùs *hoc titulo* agitur, quàm de Alexandriâ: de quâ *duobus* postea *titulis*. Carthago scilicet, Tertia vrbium in Imperio Romano extitit. Ausonius de claris vrbibus.

Prima Vrbes inter Diuum domus aurea Roma:
Constantinopoli assurgit Carthago priori,
Non toto cessura gradu, quia TERTIA dici
Fastidit, non ausa locum sperare secundum
Qui fuit ambarum.

Et mox:

Nunc quoque si cedat, Romam vix passa priorem.

Iam olim certamen de gradu inter has duas Vrbes fuit. Herodianus *lib.*7. *p.*596. de Carthagine ἡ γὰρ πόλις ἐκείνη τῷ δυνάμει χρημάτων τῷ πλήθει τῶν κατοικούντων, τῷ μεγέθει μόνης Ῥώμης ἀναλείπεται φιλονικεῖσα πρὸς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρειαν πόλιν δευτερείων.

---

1. * Impp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum" Proc." Africæ.

SI quis corpora" æneo" frumento obnoxia detraxerit," ab omni interpellatione liber sit, quamuis alia corpora possederit," siue coëmerit, libera ab ænei frumenti inquietudine: Conparatores enim rerum obnoxiarum teneri oportet, pro modo eius rei quam adepti sunt, etiam si extra liberalitate" rem fuerint consecuti. ¶ Sed quia plerique ex Magistratibus," ænei frumenti pensitatione" obnoxij, vel ipsi sibi dum administrant," alios subrogarunt, vel redempti" pro aliis alios *creauerunt*," rescissis subrogationibus ad eiusdem ænei frumenti pensitationem teneantur: Illos enim solos ex subrogatis perseuerare oportet, quos constiterit idoneos esse facultatibus, & minus idoneorum loco non à redemptis Magistratibus subrogatos. Dat. Prid. Id. Dec. Sirmi, Constantino, A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"*Catulinus* Proconsul Africæ sub Constantino M. vid. *Prosopogr.*
"in Til. *P. V.* malè: vbi nihilo melius tentabat quis *PP.*
"*Corpora* hîc, & mox *infr.* pro *rebus*, vt posteà vocantur.
"De hâc voce mox dicam.
"*gr. distraxerit.*
"possideat.
"*gr. liberalitatem*, id est, titulo oneroso, non lucratiuo.
"dum Magistratus gerunt.
"Magistratus.
"id est, corrupti pecuniâ aut gratiâ.
"Ex hac voce colligo, hanc ænei frumenti pensitationem, seu inquietudinem intubuisse *honorem* aliquem Karthagine *gerentibus*, qui à Magistratibus *creati fuerant.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE Æneo frumento, cuius quater *hâc leg.* mentio disertè fit, nullibi prætereà, neque *hoc Codice*, neque apud alios Scriptores; est hæc singularis Constantini M. constitutio scripta, Ann. D. 315. tertio post fidem Christianam à se susceptam anno. Cuius Inscriptio statim ostendit, quod *Primo* hîc notandum, de hoc æneo frumento, id in Africâ fuisse: inscribitur enim hæc lex *Catulino Proconsuli Africæ.*

Imò, quod secundo loco obseruandum; *Titulus* sub quo *hæc lex* posita est, ostendit, hoc æneum frumentum ad Vrbem Carthaginensem spectasse: est enim hic Titulus, *de frumento Carthaginensi.*

Tertiò ex *hâc leg.* discimus, huius æneifrumenti præstationem, *pensitationis* vt *hâc leg.* vocatur, speciem fuisse: quæ inquam Reipublicæ seu Vrbi Carthaginensi præstabatur: Et quidem grauem, qua & ideò sæpè, quod *secundo capite* ostendetur, nonnulli sese liberare nitebantur, subrogatis aliis.

Quartò obseruandum, certa tantùm Corpora huic æneifrumenti præstationi obnoxia fuisse, non omnia promiscuè Corpora, non omnes res: & quidem possessiones certas, certos fundos: Nam ita *Corporum* vox hîc accipienda: etsi enim sæpè aliàs *Corporum* appellatione non tantùm agri, aut domus, fundi denique, sed etiam mancipia & mobilia quæcunque comprehendantur, breuiter quæcunque bona & facultates, vt docent vel *hoc Codice, lex 5. supr. de iis quæ administr. l. 3. supr. de bonis proscriptor. l. vnic. supr. quorum bonorum: l. 1. supr. de legitim. hæred.* attamen *Corpora*, vbi de pensitationibus publicis agitur, & de rebus alicui rationi & præstationi obnoxiis, propriè sunt prædia: quo sensu sanè vox ista accipitur, *l. 1. supr. de curator. Kalend.* & alibi: vid. & quæ dixi ad *l. 17. supr. de Præmoribus*: sed & apud Symmachum eodem sensu *lib. 6. epist. 12. lib. 10. epist. 29. 32. 46.* Igitur certis tantùm prædiis hæc æneifrumenti præstatio, pensitatio, inquietudo, interpellatio incumbebat: eorúmque nomine possessores obnoxij erant; non aliorum Corporum nomine: vel si ea alienassent.

Quintò notandum, *Quocunque titulo* possessores ea Corpora possiderent, huic pensitationi obnoxios fuisse, quocunque inquam titulo, non tantùm si lucratiuo, quibus alioquin facilius meliùs in Republicâ tributa imponuntur, quam in rem vide *Titulum, de imponenda lucratiuis descript.* verùm & si emptionis titulo: *comparatores*, enim, vt *hâc leg.* dicitur, *rerum obnoxiarum teneri oportet pro modo eius rei quam adepti sunt, etiamsi extra liberalitatem rem fuerint consecuti.*

Sextò, vt ad *secundi capitis*, quod *hâc leg.* continetur, explicationem accedamus: de hoc æneo frumento notandum est, *Magistratus* huic pensitationi obnoxios fuisse: *Magistratus*, id est, Duumviros: hoc enim sensu *Magistratuum* fermè vox effertur: inter alia, *l. 8. 16. 21. 29. 39. 76. 151. 169. supr. de Decurionib. l. 3. 5. 6. supr. de exhib. reis: l. 1. supr. de Medicis & Professorib.* & alibi passim: de quo vid. *Paratitl. tit. de Decurionibus:* & *Glossar. Theod.*

Sed hîc quæri potest, an soli Magistratus seu Duumuiri certorum Corporum nomine, huic æneifrumenti præstationi obnoxij fuerint? & sic vtrum *caput* quoque *primum huius leg.* de his accipiendum sit? quomodo certè Magistratus seu Duumuiri pensitationibus variis obnoxij erant, & inter alia quidem ludicris, de quo vid. *Paratitl. de Decurionib. & tit. infr. de Spectaculis*, an verò & priuati quidam possessores Corporum, & Magistratus: vt ita *primum caput huius leg.* de aliis accipiendum sit: *Si quis*, inquit *lex*, &c. hoc posterius de Magistratibus: atque adeò duo personarum genera huic functioni, seu pensitationi obnoxia fuerint. Quod quidem mihi verosimile sit.

Postremo loco de hoc æneo frumento notandum, quod *secundi capitis huius leg.* argumentum est, duas fraudes in fraudem huius pensitationis à Magistratibus quandoque admissas. Nam vel ipsi sibi Magistratus dum administrabant, alios subrogabant, qui scilicet hanc æneifrumenti præstationem agnoscerent, subirent, atque ita eò eos adigerent, tanquam muneris sui vicarios, cùm tamen nulla Corpora possiderent huic præstationi obnoxia: vel alios non idoneos pro aliis idoneis & corporum possessoribus, *creabant*, id est, nominabant Magistratus, vti moris erat, vt Magistratus seu Duumuiri periculo suo successores nominarent: de quo vid. *Paratitl. de Decurionib.* Et quidem redempti id faciebant, nempe auro corrupti ab idoneis ad euitandam hanc functionem. Huic vtrique fraudulentæ subrogationi occurrit *hâc leg.* Constantinus M. hoc constituto, vt rescissis huiusmodi subrogationibus Magistratus isti ad huius æneifrumenti pensitationem teneantur.

Et hæc quidem hactenus, de istâ æneifrumenti pensitatione ex *hâc leg.* discere vel colligere licet. Nondum tamen liquet quid fuerit æneum frumentum istud, quænam hæc pensitatio, quémve in vsum, facta fuerit, quæ tandem nominis istius ratio sit? De Nominis ratione variæ coniecturæ sunt. Prima est, hîc pro *æneo frumento*, reponentium *Pœnum*: Quod non admitto: etsi videam hoc quoque æuo Victorem dixisse, *apud Pœnos Alexandrum Pro-Præfecto egisse*: Etsi apud Claudianum quoque legam in hoc ipso frumenti argumento,

Punica Niliacis concurrere carbasa ventis.

Nam vt omittam in constitutionibus nusquam hanc vocem vsurpari, agitur hîc de frumento in Carthaginensis vrbis vsum aliquem, non de Africano in vniuersum frumento.

Secunda coniectura est eorum, qui *æneum frumentum* dictum perhibent à *modiis æneis* frumenti, de quibus in *l. modios æneos, de Susceptoribus:* & *l. 1. Cod. de conditionalib.* cuiusmodi Romæ modius æneus erat in Minucia frumentaria, ad quam populus statis diebus frumentatum veniebat, à Mensoribus & Caudicariis frumento dimetiendo: Quem describit Suidas: ἔνθα, inquit, ἵστηκε μόδιος χαλκοῦς, quo loco agit de Valentiniano: Quomodo & Basilica χαλκοῦς καὶ λιθίνους vocant.

Tertia sententia est eorum, & in his Ciconij 4 *Obseru. Iuris Canon. cap. 3.* qui *æneum frumentum* dici putant *popularem* annonam, quæ ex *æneæ* seu æreæ tabulæ præscripto populo Carthaginensi diuidebatur, quomodo sanè ea Romæ ita præbita: *l. 5. supr. de annonis ciuicis*: seu ex tessera fortè ænea: quomodo Alexandriæ frumentum seu annona ita diuisa: *l. 2. infr. de frum. Alexandrino*: Verùm id ad æneum frumentum istud nil facere puto: neque enim hîc agitur de annona quæ ex fisco, seu de publico, populo præbebatur; verùm contrà, de eo frumento quod à priuatis ex certis Corporibus & rebus pensitabatur. Huc magis facere putet quis leges de modo munerum ciuilium, quæ

æneis

BIU Cujas

æneis tabulis publicatæ ex eiusdem Constantini M. *l.2. supr. quemadm. mun. ciuil.*

Quarta coniectura nonnullis fortè placeat, *æneum frumentum* dictum eo sensu quo *æraria annona*, quæ videlicet non ipsæ, verùm adæratæ in pecunia præstabantur: de quibus *tit. de erogat. mil. ann.*

Quintam Tertiæ coniecturæ addidit haud ita pridem Ciconius *lib.4. Obseruat. Iuris Canonici, cap.3.* ideò æneum frumentum dici, quod olim omnes illationes & tributa ære expendebantur. Existimet quis *onæum* seu *onetum* frumentum hîc indicari, quod extra ordinem vendere quis publico cogebatur; quod aliàs *Synoneton*, de quo *suo titulo*. Tentaret alius *æneum* frumentum, quod dicatum Bacchi Sacerdotibus & ministeriis: αἴνος enim ὁ Διονύσος, cuius præcipuus in Africa cultus. Alius *æneum*, quasi graue ab αἰνὸν deriuet.

Ego, quidquid tandem hoc nominis sit, putem paganicæ superstitioni & voluptatibus seu ludicris ministeriis, quibus Carthaginenses maximè indulgebant: vbi & peculiaris Tribunus voluptatum erat, de quo *infr. tit. de Scænicis*, hoc *æneum* frumentum dicatum destinatúmque fuisse Carthagine: ad cuiusmodi certè voluptates & ludos, Magistratus, de quibus *hâc leg.* agitur, tenebantur: de quibus vid. *tit. de Decurion.* & *tit. de spectaculis*. Carthagine certè hoc sæculo etiam miræ superstitiones, nouáque superstitionum vocabula inoleuerunt: videatur saltem *lex* 20. *infr. de Paganis, sacrific. & templis*, vbi de Fredianis & Dendrophoris, déque reditibus qui epholis deputati: & *lex* 2. *supr. de Collegiatis*, vbi de Vitutiariis & de Nemesiacis agitur, & de Cantabrariis. Et quid si ad animalium voluptatibus publicis ibi seruientium pabulum hoc æneum frumentum pertineat? Vnde quis *ærinum frumentum* hîc legendum censeat: quomodo *ærina* farina, Plinio, *lib.22. & 26.* quæ ex ἄιρι ærâ confecta, id est, lolio quod tritici vitium est, quodque cum in pane est, celerrimè vertigines facit, &c. de quo idem Plinius, *lib.18. cap.17.* & ante eum Theophrastus *de causis plantarum*, *lib.5. cap.22.* Verùm nil temerè mutem. Peculiaris hæc proinde *ænei frumenti* appellatio: quomodo & panis varia & peculiaria nomina, qui in publicâ erogatione erant, fuêre hoc ipso æuo: Ita *panis gradilis, Ardinensis, Ostiensis, Fiscalis: & panis Castrensis*: καστρίου ἄρτου qui Alexandriæ sub Diocletiano præbitus, teste auctore Chronici Alexandrini, & Farragine Alexandrina: scilicet qui ex castris seu Palatio Principis præbitus.

DE FRVMENTO ALEXANDRINO.

TITVLVS XXVI.

XI. Cod. Ivst. XXVII.

"in vsum Vrbis Constantinopolitanæ: de quo est *lex* 1. *hoc tit.* vel in vsum ipsius Vrbis Alexandrinæ.

---

1. * Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio pf. p."

IN æstimatione" frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehitur, quidquid de Chritologiâ, & Zygostasij munere, & pro Nauclerio-rum" tuendâ substantiâ" Eminentia Tua disposuit, roboramus. Adque vt Curialibus prædæ auferatur occasio, iubemus, eos ad huiusmodi sollicitudinem adfectandam nunquam accedere, sed designata Officia tuis prouisionibus, examinata, sollicitudinem prædictam implere. Dat. v. Kalend. Febr. Constantinop. Honorio IX. & Theodosio v. AA. coss. [412.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iust. eod. tit.* Iungenda fortè huic *lex* 32. *supr. de Nauicular.*
" *Anthemius* PP. Orientis sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
" *ge. Nauclerorum*, vt in *Cod. Iust.*
" id est, tuendis facultatibus, & sic Naucleris indemnibus seruandis.
" *XIV. Kal. Febr. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.* Ita habet subscriptio *d.l.32.*

COMMENTARIVS.

DE Alexandrino frumento, seu canone Alexandrino frumentario Vrbi Constantinopolitanæ potissimùm destinato, est hæc Theodosij Iun. constitutio. Qui quidem Vrbi Romæ, cui antea destinatus erat, de quo dixi ad *l.7. supr. de Nauicular.* detractus Constantinopoli attributus fuit. De quo pauca è multis hæc notasse sufficiat. Omitto calumniam Athanasio obiectam, quod Ægyptiacum hoc frumentum retinuisset; *Vetus Orbis descriptio sub Constantio*, quam in lucem extuli, de Ægypto & Thraciâ agens: *Et aliis*, inquit, *Prouinciis vilis est: Constantinopolis enim Thraciæ ab ea quamplurimæ pascitur: similiter & Orientales partes, maximè propter exercitum Imperatoris & bellum Persicum: propterea non posse aliam Prouinciam sufficere, nisi diuinam Ægyptum.* Præter Themistium quoque *orat.13. p.291.292.* Sozomenum, *lib.3. cap.6.* Eunapius

BIU Cujas

in *Ædesio p.*36. 38. 40. cum conuicio : ἡ μὲν γὰρ Κωνσταντινούπολις τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον, καὶ μὴν τὸν παλαιὸν χρόνον, Ἀθηναίοις παρῆγε τὴν σιτοπομπείαν, καὶ πρισπὸν ἦν τὸ ἐκεῖθεν ἀγώγιμον : ὃν δὴ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, οὐδὲ τὸ ἀπ' Αἰγύπτου πλῆθος οὐδὲ ὅλκάδων, οὐδὲ τὸ ἐξ Ἀσίας ἅπασης, Συρίας τε καὶ φοινίκης, καὶ πρὸ ἄλλων ἐθνῶν συμφερόμενον πλῆθος σίτου, καθ' ἁπαγωγὴν φόρου, ἐμπλῆσαι καὶ κορέσαι τὸν μεθύοντα δῆμον δύναται δῆμον, ὃν Κωνσταντῖνος εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστησε, &c. id est, *Constantinopolis, vetusto nomine Byzantium, antiquitùs suppeditabat Athenienſibus annonam, fidémque omnem excedebat frumenti inde aduectivis : at noſtro ſæculo, neque onerariæ naues, quas Ægyptus mittit, totáque Aſia cum Syria, & Phœnice, neque frumentariæ copiæ ex aliis Prouinciis vectigalibus comportatæ, explere valent aut ſatiare circumfluentem & copioſam populi multitudinem, quam Conſtantinus Byzantium tranſtulit.* Claudiani locus inſignis *de bello Gildon.* vbi Romam inducit loquentem, & querentem de erepto ſibi canone Alexandrino :

Tot mihi pro meritis Libyam Nilúmque dedêre,
Vt dominam plebem, bellatorémque Senatum
Claſſibus æſtiuis alerent, geminóque viciſſim
Littore diuerſi complerent horrea venti.
Stabat certa ſalus : Nemphis ſi fortè negaſſet,
Penſabam Pharium Gætûlis meſſibus annum.
Frugiferas certare rates, latéque videbam
PVNICA NILIACIS concurrere carbaſa velis.
Cum ſubito PAR ROMA mihi, diuiſáque ſumpſit
Æquales Aurora togas, Ægyptia rura
In partem ceſsêre NOVÆ : ſpes vnica nobis
Reſtabat Libyæ——

Et pòst :

Nunc quid agam, Libyam Gildo tenet, ALTERA NILVM.

Quare nonniſi extra ordinem & rarò hac tempeſtate ex Alexandriâ Romam aliquid ſubuectum: cuius rei exemplum apud Symmachum, *lib.*10. *epiſt.*22. *& epiſt.*50. De hoc Alexandrino Canone ſeu ſtolo in vſum Vrbis Conſtantinopolitanæ ſunt innumeræ conſtitutiones *hoc Codice* : inter alias Conſtantini M. *d.lex* 7. *ſupr.de Nauicular.* vbi vid. *Nouella:* & *lex* inſignis eiuſdem Theodoſij Iunioris : putà *lex* 32. *ſupr.de Nauicular.* quæ, vt mox oſtendam, *huic* iungenda videtur.

¶ Porrò huic annonæ probè adminiſtrandæ multa conſtituta reperire licet. In hunc ſanè quoque finem Præfectus annonæ Alexandriæ conſtitutus eſt : ad cuiuſmodi Præfectum Claudium extat *lex* Conſtantij 3. *ſupr. de Suſceptoribus.* Quomodo & Præfectus annonæ in Vrbe Româ fuit: & tertius Africæ, vt docet *lex* 12. *ſupr. de Nauiculariis :* & *lex* 2. *de Naufragiis.* Hunc eundem in finem (quod *hæc lex* teſtatur) *Æſtimationi* frumenti prouiſum : Quod ſcilicet non tantùm ex Ægypto Alexandriam conuehebatur, vt quidam hîc tradunt, verùm ex aliis quoque Orientis Prouinciis, vt antea oſtenſum, Orientales Nauarchi Alexandriam deuehebant, vel inde Conſtantinopolim ſubuehebant : *Æſtimationi*, inquam, id eſt, quâ quantitate & qualitate inferretur, rurſúmque efferretur. In hunc igitur finem fuêre Alexandriæ & Chrithologi & Zygoſtatæ. χριθόλογοι, qui & Adnotatores dici videntur, *l.*3. *ſupr. de Suſceptorib.* tum ſuſcipiendo, tum emittendo frumento, & vtriuſque rationibus excutiendis præpoſiti fuêre : qualem χριθόλογον apud Operarios fuiſſe refert Plutarchus *in Hellenicis.* ζυγοσάθαι, ponderi & quantitati frumenti exigendæ, admetiendo denique frumento tum aduecto tum euehendo præerant. A quo alius eſt Zygoſtates, etſi ſimilis, ad ponderationem Nummorum Zygoſtates, de quo *l.*2. *ſupr. de ponderatoribus.*

Secundò, viceuerſa in hunc eundem Æſtimationis frumenti finem, ne Naucleri ipſi in fraudem ſeu damnum inciderent, pro eorum ſubſtantiâ tuendâ, id eſt, pro indemnibus eis ſeruandis, quod Interpretes hîc non cœpêre, Epimetron eis aliquod datum pro iuſtis diametris, *pour la deſcalle:* vt docet *dicta lex* 7. *ſupr.de Nauicular.* vbi dixi plenè : pariter vt datum Vrbis Romæ canonem ſubuehentibus, *l.*36. 38. *d.tit.* vt & Suſceptoribus quoque datum docet *lex* 3. 14. 15. 21. *ſup.de Suſceptorib.* & *lex* 4. *ſupr.de Suaris.*

¶ Vt ad ſententiam *leg.* noſtræ deſcendam; circa vtrumque aliquid noui diſpoſuerat Anthemius PP. Orientis : non quidem quaſi is nunc primum aut Crithologum aut Zygoſtatam inſtituerit, idque Theodoſius Iun. *hâc leg.* probet, quomodo cenſent Viri docti, etiam Græci Interpretes : Rurſum, non quaſi is Epimetron Naucleris primus dederit, quod antea datum probat *dicta lex* 7. *ſupr. de Nauiculariis.* Circa vtrumque, inquam, aliquid ſtatuerat, & aduerſus fraudem Nauiculariorum, & vt à fraude ſeu damno ipſi vindicarentur, Anthemius PP. Orientis annonæ Conſtantinopolitanæ ſtudio : cuius hac in re ſtudium ingerunt ſeu teſtantur Anno 409. *lex* 4. *ſupr.ne conlat.tranſl. lex* 33. *ſupr.de Nauiculariis:* & *lex vnic.ſupr.de Nili aggerib. non rump.* Neque minùs hæc ipſa *lex :* cui parum abeſt quin iungam *legem* 32. *ſupr. de Nauiculariis :* quæ eiuſdem Theodoſij Iun. eſt, & huic omninò argumento conuenit eidémque Anthemio inſcribitur, & eiuſdem Anthemij diſpoſitionem probat : ſeu vt diſertè *fine leg.* dicitur *firmat:* pariter vt *hâc leg.* quod is diſpoſuerat, roboratur. Quid autem ab eo diſpoſitum fuerit circa Epimetri modum vel circa Chrithologiam & Zygoſtaſij munus, id omne *hâc leg.* non exprimitur : niſi vnicum illud, quòd *Curialibus* Crithologis & Zygoſtatis eſſe vetuit, vt videlicet Curialibus prædæ occaſio auferretur. Curialis ſcilicet prædis noti & notati hoc æuo, quod oſtenſum *non vno loco, titulo, ſupr. de Decurionib.* Quid igitur ? Idem Anthemius certa quædam officia deſignauerat, quæ ſuo examine ſollicitudinem hanc implerent. Quæ omnia firmat *hâc leg.* Theodoſius Iun. Neque tamen adhuc officia illa hîc exponuntur, quæ relatione Anthemij expreſſa ſeu deſignata fuerant. Quare fidentiùs dicitur quàm certiùs à Viris clariſſimis, *Præfectianos* ad id munus ab Anthemio probatos & ordinatos : quod tamen ſtatuunt proculdubio ex prauâ *huius leg.* interpunctione & interpretatione : ibi : *Sed deſignata Officia tuis prouiſionibus examinata ſollicitudinem prædictam implere.*

Huius tandem *legis* occaſione, exhibere hîc iuuat omnia munia per Ægyptum & in Vrbe Alexandrina, quæ *hoc Codice* memorantur Græcis nominibus omnia, & quidem in ſolius fermè Theodoſij Iunioris conſtitutionibus : Archigerontes *l.*2. *prox.* Cephaleotæ, *l.*6. *de patroc. vicorum :* Copiatæ *l.*.....Crithologia, *hâc leg.* Dicœtæ Ergaſiotarij, *l.*2. *prox.* Hypommematographi, *l. vltim. ſupr. de Decurionibus.* Irenarchæ, *dicta leg.*6. *& tit. de Irenarchis.* Logographi Chomatum, *dict. l.*6. Monazontes, *d. l.*63. *ſupr. de Decurionibus.* Parabolani, *l.*42. 43. *infr. de Epiſcopis.* Zygoſtaſia *hâc leg.* His adde & homologos colonos, *dict. l.*6. *de patroc. vicorum:* Diacatochos, *l.*1. *ſupr. de fiſci debitoribus.* Addamus

BIU Cujas

mus & Elemporiam, & Oſpraturam, patrimonij munera, ita apud Alexandrinos vocata, vt teſtatur Arcadius Chariſius *l. vltim. §. 19. π. de muneribus & honoribus*: Aliàs non iam perſonarum vel munerum nomina, ſed Rerum vocabula Græca alibi in lineam coniicio.

II. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Iſidoro PF. P.''

DIVRNOS centum & decem modios alimoniis Alexandrinæ ciuitatis addi decernimus: vt nemo priuetur eo quod nunc'' vſque percepit, & *periſſochoregiæ''* nomen penitùs amputetur, & teſſeræ deſignentur, & noſtræ pietatis nomine cenſeantur. Dat. Prid. Non.'' Iun. Conſtantinop. Iſidoro & Senatore COSS. [436.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. Iuſtin. eod. tit.* Iungenda huic *lex 3. ſupr. de indictionib. lex 2. infr. de Alexandr. pl. primat. & lex.* 189. 190. 191. *imò & 192. ſupr. de Decurionibus.* Imò & *l. vlt. ſupr. de indulg. debitorum.*

''*Iſidorus* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.*

''*Nunc vſque hâc leg. & l. 45. infr. de Epiſcopis: l. 54. infr. de hæreticis*: alias, *vſque nunc*: vt *l. 2. infr. de fide Cathol.*

''*περιασοχορηγίας.*

''Ita quoque *d. l. 2. & d. l. 3. & l. 189. 190. 191.* At *d. l. 192.* Prid. Non. Aug. & *d. l. vlt.* Prid. Id. Iul.

COMMENTARIVS.

DE GRATVITA ANNONA Vrbis ALEXANDRINÆ eſt hæc Theodoſij Iun. conſtitutio: Anno D. 436. Quæ quidem ipſa, pars eſt prolixioris conſtitutionis, quâ is non tantùm Ægyptiorum in commune commodis conſultum iuit (quod docet *lex 3. ſupr. de indiction.* inde deſumpta;) verùm etiam ſpeciatim Alexandrinorum: vt docent *quinque leges* inde pariter deſumptæ, præter *hanc*, inquam, & *l. 2. infr. tit. prox. de Alexandr. pl. primatibus: lex* 189. 190. 191. *ſupr. de Decurionib:* (quibus addo & *l. 192. eod. tit.*) Quæ ſub Conſtantio Ammianum *lib. 22. extremo leges* omnes inter ſe coniungendæ, atque adeò *huic* noſtræ coaſſandæ veniunt. Ac nominatim Curialibus Alexandrinis conſultum iuit *d. l.* 189. 190. 191. 192. Corporatis Alexandrinis, *d. l. 2. infr. tit. prox.* Hâc verò *leg.* popularibus Alexandrinis: ſeu populari eius vrbis annonæ: auctâ videlicet eâ. ¶ Nempe ſicut Vrbi Romæ & Conſtantinopolitanæ annona ciuica gratuita data, ita data quoque Alexandrinæ Vrbi, de cuius *πανηγυρίσεως* alibi plenè dixi. Videnda interim duo inſigniora eius elogia apud *veterem orbis deſcriptorem ſub Conſtantio cap...* & Ammianum Marcellinum, *lib. 22. extremo.* Huius verò annonæ Alexandriæ dandæ auctor Diocletianus fuiſſe videtur: Auctor *Chronici Alexandrini*, Conſtantio c. IV. & Maximiano Iouio c. IV. COSS. id eſt, Anno D. 302. τότῳ τῷ ἔτει ὁ Καφίσιος ἄρτος ἐν Αλεξανδρεία ὑπὸ Διοκλητιανοῦ ἐδωρήθη. Farrago Alexandrina edita à Scaligero, Conſtantio & Maximiano nouis Cæſar. IV. *Caſtritius in Alexandriâ donatus eſt & Diocletiano balneum ædificatum eſt.* Eodémque ex parte refero, quod *Faſti Idaciani* habent. *Conſtantio IV. & Maximiano IV. His COSS. vilitatem iuſſerunt Imperatores:* vbi *vilitas* propriè de annonæ vilitate: vid. Lamprid. *Alex. Seuero*, & Capitolinum in *Pertinace.* Procopius *in ἀνεκδότοις nuper editis*, p. 119. Διοκλητιανὸς Ρωμαίων γενόμενος αὐτοκράτωρ ὅτε μέγα χεῖμα δίδωσι τῷ δήμῳ τῷ Αλεξανδρέων τοῖς δεομένοις ἀνὰ πᾶν ἔτος διώρισε: ταῦτα ὁ δῆμος τηνικάδε διαδικασάμενος ἐν σφῖσιν αὐτοῖς εἰς ἀπογόνους τὸς μέχρι δεῦρο παρέτεμψαν: ἀλλ' Ηφαίστου ἐνθένδε μυριάδας εἰς διακοσίας ἐπετείους μεδίμνων τὸς τῷ ἀναγκαίων ὑποπιπράσκοντας ἀφελόμενος τῷ δημοσίῳ ἐπέδειξε. Quânam vero occaſione annona ſeu panis hic gratuitus Alexandriæ datus fuerit? docent *Socrates* & *Synodus Chalcedon.* quorum verba mox proferam: putà εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. Quod nomen attinet, *Caſtrenſis* panis hic dictus, vt ex *Chronico Alexandrino*, & *Farragine Alexandrina* diſcimus. Quem Græci more ſuo Καφίσιον dixêre. Quomodo κιρκήσιον, quod Romanis *Circenſe*: μιλιαρήσιον *Miliarenſe*, id genus alia. Quomodo & ἡμιμόδιον καφίσιον dicitur apud Abſyrtum *Hippiatric. lib. 2. cap. 129. Caſtrenſis* autem ideò quia ex caſtris ſeu domo Principis præbitus. *Caſtrum* pro domo Principis eiúſque penetrali: vid. quæ dixi *ſupr. ad tit. de Caſtrenſianis.* Quare his Caſtrenſianis panibus rectè aptetur Palatinorum panum deſcriptio quæ apud Suidam extat, de quo ad *l. 7. ſupr. de annonis ciuicis.*

¶ Igitur *Caſtrenſis* hic panis datus Alexandrinis à Diocletiano Anno 302. de cuius mora Alexandriæ fidem facit inſignis eius *lex* ibi data apud Auctorem *coll. legum Moſaic. tit. de maleficis, & mathem.* item Sex. Aurelius Victor. *p.* 153. Nempe, vt iure exiſtimo, poſt Achilleum ſuperatum interfectum, qui apud Alexandriam dominationis inſignia induerat: quem Iouio, id eſt, Diocletiano Alexandriam profecto, facili negotio pulſum pœnas luiſſe ait Sex. Aurel. Victor. Eutropius *lib. 9.* Hieronymus *Chronico*, Achilleum à Diocletiano obſeſſum Alexandriæ, octauo ferè menſe ſuperatum, eúmque interfeciſſe. Quæ hanc victoriam ſecuta ſunt ita narrat Eutropius: *Victoriâ*, inquit, *acerbè vſus eſt: totam Ægyptum grauibus proſcriptionibus cædibúſque fœdauit. Ea tamen occaſione ordinauit prouidè multa, & diſpoſuit quæ ad noſtram ætatem manent.* Quod de grauibus proſcriptionibus & cædibus aiunt *Eutropius* & *Hieronymus*: id ipſum & Græcus Auctor apud Suidam ferè totidem verbis extulit in vit. Διοκλητιανὸς, vbi etiam addit, eodem tempore eum libros περὶ χυμείας in Ægypto perſcrutatum combuſſiſſe, ne hâc arte Ægyptij diuitias amplius ſibi pararent; néve pecuniarum copiâ freti in poſterum aduerſus Romanos rebellarent. At vnus Eutropius ait à Diocletiano in Ægypto ordinata multa prouidè & *diſpoſita* quæ ad ſuam ætatem manſerint, Valentis ſcilicet. Horum numero proculdubio fuit hic *panis Caſtrenſis*, ſeu hæc annona gratuita quam Diocletianus Alexandrinis popularibus dedit. Quò & *Diſpoſitionis* ſeu *diſponendi* vox propriè pertinet. Et hæc de populari annona Alexandriæ data. Certè Conſtantinum M. quoque modum aliquem pauperibus Eccleſiæ Alexandrinæ dediſſe teſtatur

BIU Cujas

Socrates, *lib.2. cap.13.* Τῆ Αλεξανδρέων ἐκκλησία σιτηρέσιον ἦν πρώτερον διδόμενον ὑπὸ τῆς Αὐγούστου πατρὸς εἰς διατροφὴν τῆς πλωχῶν. Et Iſchyrius in *Chalcedonenſis Synodi act.13.* Dioſcorum accuſat, quod interuerterit τὸν παρεχόμενον ἔκ τε τῆς βασιλέως σίτου περὶ τὸ τὰς παρεπιδημοῦντας, ἔτι δὲ καὶ ἐντοπίους πένητας ἐκδημυθῆναι. Ergo duplex annona è fiſco data Alexandriæ populo, & pauperibus. Ab his verò diuerſa ſunt πτωχικὰ χρήματα, & ἀγροὶ συμπλόκων, ſeu bona Eccleſiaſtica, quæ ibidem erant.

¶ Nos ad Popularem Annonam Alexandrinam, & ſic ad *legem* noſtram redeamus. Hanc verò à Diocletiano primùm inſtitutam, auxêre inſecuti Principes. Quod augmentum ἐπιχορηγίας nomine cenſebatur: quaſi diceres præbitionem ſeu præſtationem vberiorem. Quomodo & Theodoſius M. ſimiliter additis ſolito canoni Conſtantinopolitano, 125. modiis frumenti diurnis, nomen ἐπιπλεύματος indidit: *l.2. Cod. Iuſt. de annonis ciuilibus*, non quod Cujacius credidit ἐκπετύματος: de quo ad *l.13. & 14. ſupr. de annonis ciuicis.* Verùm Theodoſius Iun. *hâc leg.* Alexandrinis conſulturus: neque quidquam his detractum cupiens, *Vt nemo*, inquit, *priuetur, quod nunc vſque percepit, periſſechoregias* tantùm nomine abolito, ordinarium canonem 110. modiis diurnis auctum iuit, ſic vt in ſuum nomen hoc incrementum deriuari velit, deincépſque *Teſſeras* (de quibus alibi dixi) ad *l.2. ſupr. de annonis ciuicis:* de ſuo nomine Annonarias *Theodoſianas* vocari iubeat. Quod poſtremum non ita quoque à Theodoſio M. conſtitutum *d. l.2.* nam ibi, *inſitâ noſtræ pietatis liberalitate*, non id volunt, inſerendum nomen ſuum teſſeræ, verùm indicat Theodoſius illis verbis, ſe hoc incrementum dediſſe innatâ ſibi pietate & liberalitate. Quâ parte tamen lapſus Interpres doctiſſimus.

¶ Interim & illud obſeruandum nominis abo-liti exemplum, ſeu de ſolo rei nomine latæ *legis:* At non ideò & rei: vt alioquin res cum nominibus abolentur, imò cùm nomina abolentur, & res ſimul abolentur: vt Patroni vicorum, *l. vlt. ſupr. de patrocin. vicorum:* Competitorum, *l.33. ſupr. de petition.* Irenarcharum, *l. vnic. ſupr. de Irenarchis:* Cenaticorum, *l.12. ſupr. de erog. mil. ann.* Compulſorum, *Nouella Iuſtin.128.* Quare error eſt Fornerij 4. *quotidian. ij.* qui hæc poſtrema exempla connumerat *Legibus*, quæ de ſolo nomine latæ: quo in cenſu quidem eſt *hæc lex noſtra*, at non illæ. Inuiſa ſcilicet ſæpè ſola nomina & minus conuenientia *legibus* abolita & cum aliis mutata: ſic *Niceparchi* nomen mutatum cum appellatione Prætoris plebis, *Nouell.13.* ſic Theodoricus inuiſum populo *Tertiarum* nomen ſuſtulit, & in pecuniæ tributariæ functionem conuertit apud Caſſiodorum, *1. variarum 14.* ſic extraordinariam collationem quandam canonicam deinceps vocari & haberi voluit... Imp. *l.....*

¶ Hîc tandem *periſſochoregias* nominis occaſione apponere iuuat Græca omnia *Rerum* vocabula, quæ *hoc Codice* per Ægyptum & Alexandriam vſurpata docemur: quomodo ad *ſuperiorem leg.* functionum ſeu munium ibidem propriorum vocabula congeſſi. 1. *Aruræ* l.vltim. ſupr. de patrocin. vicor. 2. *Chomata*, d.l.vltim. 3. *Dinummium*, l.2. infr. de Alexand. pleb. Primor. (quæ *huic* iungenda eſt:) 4. *Liturgi*, d.l.vltim. 5. *Metrocomiæ*, d.l.vltim. 6. *Periſſochoregia*, hâc leg. 7. *Philicon*, l.32. ſupr. de Nauicular. 8. *Stolus*, l.7. ſupr. de Nauicul ariis.

DE ALEXANDRINÆ PLEBIS PRIMATIBVS.

TITVLVS XXVII.

XI. Cod. Iust. XXVIII. *De Alexandriæ Primatibus.*

1. * Impp. Arcad. & Honor. AA. Gennadio" pf. Auguſtali.

Archigerontes, & diœcetæ," ergaſiotanorum numero" deligantur: Quod, Officium Tuum ſollicitis obſeruet excubiis. Dat. Non. Febr. Conſtantinop. pp. Alexandriæ Eutycheo." Arcad. iv. & Honorio iii. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. Iuſt. de Epiſcop. audientiâ*: hinc in alium planè ſenſum detorta eſt.

"*Gennadius* PF. Auguſtalis ſub Arcadio. Ad hunc eundem extat Epigramma Claudiani, quod inſcriptum *ad Gennadium Proconſulem*: ex quo liquet etiam de Præfectura hâc Auguſtali ſeu Ægypti ab eo geſta:

Italiæ commune decus, Rubiconis amœni
Incola, Romani fama ſecunda fori.
Graiorum populis, & noſtro cognite NILO,
Vtraque gens FASCES, horret, amátque tuos.

De eodem & Syneſius *epiſt.73. & initio πολιτείας*: vid. *Proſopogr.*

"*Diœcetaque*, Cod. Iuſtin.

"pro, *ex ergaſiotanorum.*

"*nonniſi Chriſtiani diligantur*, ita Τεάβ: planè contra mentem Arcadij: de quo mox.

"Hanc ſubſcriptionem mox excutiam.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE ERGASIOTANIS, eorúmque Primatibus, in Vrbe Alexandrinâ, est hæc Arcadij constitutio ad Præfectum Augustalem, id est, Ægypti, cuius metropolis erat Alexandria, Anno D.596. ¶ De *Ergasiotanis*, inquam vel *ergasiotariis*. Hi verò voce Græcâ ἐργασιώτης, (quomodo Paratitla Græca bis verterunt, τῶν ἐργασιοτῶν:) ita dicti apud Alexandrinos: nam & ita à Græco παράβολος parabolarius apud Firmicum *Mathes.*8. & Parabolanus apud eosdem Alexandrinos *l.*42.43. *infr. de Episcopis.* Quanquam malim *ergasiotarios* hîc legere: nam vt maximè Gentium quoque quarundam nomina illo modo inflectantur (quomodo quos Græci μαυρίτας Latini *Mauritanos* vocant) etsi Græci quoque dixerint ἐργατίναι, pro ἐργάται teste Hesychio & ἐργατίωνες; attamen Artificum nomina etiã à Græcis mutuata hoc modo inflecti solent: hinc à Græco λίνεος, Linifarius, *l.*16. *supr. de Murilegulis.* Et cæteroquin eâdem terminatione, lintearius, calceolarius, solearius, molochinarius, & alia innumera. Verùm in hoc non sunt sitæ opes Græciæ. Ergo ab ἐργασιώτης *Ergosiotarius*, vel *Ergasiotanus*, quam vocem tamen hîc malè expungebat Leonclauius *Paratitl. p.*194. Idémque hîc substituebat vocem *Ergasiotarum*, quia scilicet ita haberent Paratitla ἐργασιωτῶν. Denique hæc vox est Alexandrinorum, quorum peculiaris Dialectus fuit, nouæ & peculiares voces, veris Græcis incognitæ & insolitæ. Qua de re est quoque Croij obseruatio *in Nouum Testament.c.*33. Etsi Suidas memoret Libros septem Irenæi Grammatici Alexandrini ab eo scriptos, vt probaret Alexandrinam ab Atticâ deductam: sic & ἐργατίναι, & ἐργασίναι apud Hesychium ἐργάται.

¶ Ergasiotarij porrò, vel Ergasiotani isti Alexandriæ, erant de *plebe*, vt docet Rubrica *huius tit.* de *Alexandrinæ PLEBIS Primatibus.* Erant enim τεχνῖται *Operarij* seu *Artifices* cuiuscunque artis in Vrbe Alexandrina: Sic & Paulus Diaconus *historiæ miscellæ initio*, *lib.*23. *p.*718. *in Anno D.*775. vbi exhibet iusiurandum ab omni populo præstitum. *Et iurauit*, inquit, *omnis populus in honorandis & viuificis lignis, tam scilicet ex Thematibus & Senatu quàm etiam exterioribus Ordinibus & ciuibus omnibus, & ERGASTERIACIS, Imperatorem non admittendi, excepto Leone, seu Constantino, ac semine ipsorum.* Ergasteriaci ἐργαστηριακοὶ, qui aliàs ἐργασικοὶ, iidem cum ἐργασιώταις, Ergasiotanis vel Ergasiotariis; ab his Ergasteriacis ἐργαστηριακὸν, tributum quod pro officinis soluebant Artifices. Mentio in diplomate Andronici Iunioris apud Phran Zen. Chron. *lib.*3. *cap.*24. De his verò Alexandrinis Artificibus est & hic locus ex epistola Hadriani apud Vopiscum *in Saturnino*, vbi de Alexandrinis istis Artificibus agens, *Ciuitas*, inquit, *opulenta, diues, fœcunda, in quâ nemo viuat otiosus: alij vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, omnes certè Lymphiones cuiuscunque artis & videntur & habentur: podagrosi quod agant, habent: habent cœci quod faciant: ne chiragrici quidem apud eos otiosi viuunt.* Quo loco primùm ex *Lymphiones*, fecerunt, *Liniphiones:* deinde quia hæc non respondere videbant, quasi diceretur lyniphiones seu linteones fuisse cuiuscunque artis & professionis homines Alexandriæ, quod non verisimile sit ex MSS. ita reposuit Vir Doctissimus: *alij liniphiones sunt: omnes certè cuiuscunque artis & videntur & habentur.* Quæ scripti Codicis auctoritas si obsisteret, veterem lectionem proximè tuear: voce *Lymphiones* tantùm in *Lympiones* mutata, nullo præterea inuerso aut immutato: & *Lympeones* dictos putem Artifices Operarios eosdem cum Ergasiotariis, à voce λύμπη, quæ laborem seu operam significat: Hesychius Alexandrinus ipse Grammaticus, apud quem multa Alexandrina verba occurrunt, λύμπη πόνος. ¶ Hæc vtcunque sint, Ergasiotarij seu Ergasiotani sunt Artifices, Operarij Alexandriæ quicunque, quorum distincta *Corpora* erant, de quibus & Gregorius Nazianz. *orat.*21. *p.*390. Quare valeat Accursij interpretatio, qui damnatos ad metalla interpretabatur: valeat Alciati dispunctio *lib.*3. *cap.*18. reponentis in *Cod. Iustin.* ἐργασίας ταμείων. Neque audiendus Hotomannus qui reponebat *Ergasticorum*, id est, *Fabrorum* qui regiis fermè publicísque operibus præerant, curatores operum publicorum, redemptores, vt alius hanc interpretationem adornat, quos Galli vocant *Entrepreneurs.* Horum verò Ergasiotanorum numerò Alexandriæ maximè celebres fuêre Vitriarij, & chartæ confectores: de quâ præter alios extat insignis prætereà locus apud Auctorem *veteris orbis descriptionis*, quem illustraui *p.*24. Fuerunt reliqui Artifices Lympiones, Ergasiotarij. Quorum singulorum Artificum certa Corpora fuerunt Alexandriæ. Neque tamen cum his, *Corporatos*, de quibus agitur *l. prox.* ciuitatis Alexandrinæ, quod hactenus fit, etiam à Cujacio 23. *Obseru.*3. & post eam à Burgio 1. *Elect.*3. misceri velim: Corporati enim ab Artificibus diuersi sunt, vt docuit clarè *supr. tit. de priuileg. Corporat. V. R.* & alter *de excusationib. Artificum:* Corporati enim (de quibus ad *d. l. prox.*) dicebantur ministeria Vrbis necessitatibus seruientia veluti Pistores, Catabolenses, Suarij, Pecuarij, Susceptores, Mancipes Thermarum, calcis coctores in publicos vsus: quibus ideò certa priuilegia data, atque ideò *Corpora ad vrbis priuilegia pertinentia* dicuntur. Nolo etiam misceri cum Collegiatis, de quibus *tit. de Collegiatis* 7. *supr.* quia neque horum opera in artificio consistebat. Multò minus misceri volo cum Curialibus: de quibus sanè Curialibus Alexandrinis agitur *l.*189. 190. 191. *supr. de Decurionib.* Scilicet Vrbs Alexandrina, vt aliæ vrbes, Curiam habuit, & Plebem: de quâ postremâ est hic *Titulus.* E Plebe porrò alij *Artifices* seu Ergasiotani fuêre, alij *Corporati*, alij *Collegiati.*

¶ Istorum autem Artificum Ergasiotariorum, fuêre quidam *Primates*, vt vel *Rubricâ huius tituli* vocantur: Non verò quod quidam censent, & in his Cujacius, Tribuni, aut Defensores plebis: ab his enim plebis defensores omninò diuersi sunt: de quibus *suo titulo*, *supr. de defensorib. ciuitatum:* & inauditum, Defensores in ciuitatibus fuisse singulorum artificiorum, etsi Patroni quidam fuerint certorum Corporatorum: imò qui Defensores plebis erant, totius plebis Defensores erant. Igitur *plebis* seu Ergasiotariorum *Primates* quidam fuêre; non Defensores. Verùm, *Primates*, quorum nomina fuerunt Alexandriæ, *Archigerontes* & *Diœcetæ.* Archigerontes, non quasi γερουσίας seu Senatus Curiæque Principes, seu Principes γερόντων, id est, Senatorum municipalium, & sic principales Curiæ Alexandrinæ, seu quinque Summates Ordinis Alexandrini (quod quidam opinati, à quibus quàm diuersi fuerint illi iam ostensum est,) verùm quasi Principes summóque honore, & loco inter Artifices: id enim γερόντων vox sibi vult, non ætatis, verùm honoris & veneration-

BIU Cujas

rationis index : ἔνπιμοι, ἀρίστηαι, vt vel ex Hesychio discere licet. Quomodo & apud Suidam δημογέροντες οἱ τῆ δήμε ἐνπιμότατοι. *Dioecetæ* verò διοικηταὶ, quasi Administratores : Proprium certè iam olim Dioecetæ διοικητῆ nomen Alexandriæ fuit, quo indicabatur is, qui à Rege esset constitutus, quíque ab eo pecuniæ curationem & dispensationem suscepisset : vt exertè docet Cicero *pro Rabirio Postumo, cap.*8. vbi de Ptolemæo R. agit, cui Postumus pecuniam mutuam dederat : *At DIOECETES*, inquit, *fuit Regius.* Et cap.10. *Nam, vt ventum est ALEXANDRIAM ad Aulam Iudicis; hæc vna ratio à Rege proposita Postumio est seruandæ pecuniæ, si curationem, & quasi dispensationem Regiam suscepisset : id autem facere non poterat nisi DIOECETES : hoc enim nomine vtitur qui à Rege esset constitutus. Odiosum negotium Postumo videbatur, sed erat nulla omnino recusatio : molestum enim nomen ipsum, sed res habebat nomen hoc apud illos, non hic imposuerat.* Sic & Phalaris *ad Polycletum medicum* 70. ait se Teucro τῷ ἐπὶ τῆς διοικήσεως scripsisse, vt ei annuum solueret stipendium, &c. Sic & Athenis Magistratus erat ὁ ἐπὶ τῆς διοικήσεως, qui pecuniam ærarij administrabat : cuius meminit Demosthenes *pro corona.* Dinarchus *in orat.* κατὰ Διονυσίε τῦ ἐπὶ τῆς διοικήσεως, apud Dionysium Halicarnass. *in Dinarcho*, Diogenes *in Dionis Citici vita*, & Pollux, *lib.*8. sic & sub Regibus Ægypti rursum, Polybius *lib.*27. *in exceptis Vales. p.*126. horum dioeceton meminit, vbi agit de Ptolemæo Cypri Præfecto, quem ait cogendæ pecuniæ studiosissimè incubuisse, neque cuiquam quidquam dedisse, etsi à Dioecetis sæpissimè flagitatus ὑπὸ τῆς βασιλικῶν διοικητῶν, grauitérque incusatus quod reditus insulæ penes se retineret : verùm postquam Rex adoleuit, collatam magnam pecuniæ vim Alexandriã misisse. Quin & in *veteri Inscriptione*, quæ est Neapoli, *p.*125. διοικηταὶ τῆς φρητρείας Ἀρισταίων, sodalitatis seu corporis Aristæorum memorantur : μὴ ἐξουσίαν ἢ ἐχέτωσαν ὁ φρηταρχὸς, ἢ οἱ χαλκολόγοι, ἢ ὁ φρουτσὴς, ἢ οἱ διοικηταὶ, ἢ ἄλλο τις τῆς φρητρείας τῆς ἀρισταίων τιλὼ θυσίαν ἢ τὸ δεῖπνον ὑφαιρήσεται φθορὰ τὰς τεταγμένας ἡμέρας. Et deinceps ter. Quod vtique ad *hanc legem* proximum : vbi Dioecetæ Ergasiotanorum memorantur. Simili quoque sensu διοικηταὶ apud Leonem *Nouella* 61. & Cantacuzenum, *lib.*3. *cap.*14. & Codinum, pro tributorum videlicet exactoribus, quomodo & apud Hesychium διοίκησις ἡ ἀνάλωσις τῶν χρημάτων. Ergo Dioecetæ ergasiotanorum non iam à Rege constituti, verùm plebis & artificum corporis διοικηταὶ : Non Curatores Corporatorum. Fortè qui communem corporum arcam & pecuniam administrabant. Quomodo διοικηταὶ φρητριᾶς, qui iunguntur in inscriptione Neapolitana φρηταρχῶ, χαλκολόγοις, φρουτσῆ.

¶ Nunc de sententia *huius leg.* Igitur Arcadius definit, Primates hos, Archigerontas, & hos inquã Dioecetas, ex ipso *Ergasiotanorum numero*, seu Corpore, deligi oportere : non verò aliunde. Sua scilicet cuique rectè committuntur, ad quam rationem collineat Arcadij *lex* 10. *infr. de Iudæis :* neque alicui Corpori Caput dandum nisi ex eodem Corpore, & homogeneum. Nempe *Patroni* hi ex eo ipso Corpore iubentur *hâc leg.* sumi : Quomodo & aliàs definitum de aliis Patronis, vnde desumi deberent : vid. *l.*9. *de Suariis.* Cum hactenus proculdubio per ambitum Archigerontes & Dioecetæ aliunde sumerentur. Nam quod Cujacius 23. *Obseru.*3. putat, id *hâc leg.* statui, vt Tribuni seu Defensores plebis, ex Artificum numero deligantur, præterquam quod vel eo iam satis refutatur, quod non hîc agi de Tribunis seu Defensoribus plebis ostensũ est : quis quæso putet, Tribunos seu Defensores plebis ex Artificum numero sumptos, ac non potius ex alio sumendos qui auctoritate valerent ? qui miseram plebem ab iniuriâ vindicarent ? Sed enim neque hanc Defensorum institutionem ferre potuerit vrbs Alexandria : quæ cæteroquin vulgò turbida. Eiusdem Cujacij ibidem lapsus est, cùm hanc *huius leg.* mentem & scopum esse putat, vt Archigerontes Ergasiotanorum numero deligantur cura & diligentia Præfecti Ægypti : Nam hic scopus est *huius leg.* vt officiales Præfecti Ægypti inuigilent, vt ab ipsis Ergasiotariis deligantur Archigerontes, &c. ex Ergasiotarum numero. ¶ Ex his quoque iam apparet, quàm in alium planè sensum *hanc leg.* traduxerit Tribonianus, cùm ita eam immutauit, *Archigerontes dioecetaque ergasiotanorum, nonnisi Christiani deligantur :* hac sententiâ, huiusmodi Primates & Dioecetas Artificum, nonnisi Christianos esse deligendos, non Gentiles scilicet, non Iudæos. Cui similis quædam ratio est *legis* 19.20. *Cod. eod. tit. de Episc. aud.* Sed licuerit id Triboniano facere pro potestate sibi à Iustiniano indultâ : Atenim grauissimus error est P. Burgij 1. *Elect.*3. qui ita quoque *hâc leg.* reponendum contendit, *ex Christianorum numero.* Nil moror vltra crassos aliorum errores, veluti Accursij : imò & Alciati 3. *Disiunct.*18. & Panciroli 2. *var.*173. Diuinabat Maynardus siue quis alius *in excerptis Notarũ ad Theodosianum*, hîc reponendum, *ex Arsinoitano nomo*, vel *ex Saitanorum nomo :* quasi ex omnibus Ægyptiacis nomis soli Arsinoitani, vel Saitani ius Alexandrinæ ciuitatis consecuti, eos honores, eámque curationem διοίκησιν seu ἀρχιερωσύνην in Alexandrinâ ciuitate consecuti fuerint. Quod nullâ ratione aut exemplo stabiliri potest. Stet igitur, id *hâc leg.* iuberi, vt qui Archigerontes & Dioecetæ erant, & dicebantur Alexandriæ, ex Ergasiotanorum numero sumerentur : & proculdubio ex eodem Ergasiotanorũ Corpore, cui Primates illi præesse debebant. Haud absimili prorsus ratione cautum quoque *l.*5. *Cod. de commerc. & mercatorib.* Collegiatos ex eodem Corpore subrogãdos. Nempe quod politicum scemma hinc educendum, sua cuique rectè committi, & ex eodem Artificum velut in arte peritorum Corpore Archigerontes & Dioecetas præficiendos. Apage enim hinc quæ Burgius 1. *Elector. c.*3.

¶ Superest singularis admodum *huius leg.* quæ ad Præfectum Augustalem seu Alexandrinum data est, subscriptio : *Proposita Alexandriæ Eutycheo.* Hanc subscriptionem ita iam olim accepit Franc. Pithœus, cuius sententiam quoque amplexus est Cujacius 23. *Obseru.*3. Propositam hanc *legem* in Prætorio Præfecti Augustalis, quod *Eutycheum*, vocabatur : Adductâ eam in rem insuper Synesij *epistolâ* 29. *ad Anastasium*, vbi de Andronico Pentapoleos Ægypti Præside; Ἀνδρόνικ& εὐεργέτης τῆς εὐτυχῶς τῶν ὑπάρχων οἰκίας ἐσόμεν&. Eam verò sententiam olim & ipse amplexus sum. Verùm alia mihi nunc stat sententia. Nam quod Synesium attinet, cum Petauio, εὐτυχῶ τῆς ὑπαρχων οἰκίαν, accipio *fortunatam Præfectorum domum :* apertè enim eò loci Synesius id vult, Andronicum Pentapoleos Rectorem, ad quem arcanum Præfecti Prætorio Anthemij somnium perlatum fuerat, vt bene merentem de fortunatâ Præfecti Anthemij domo, commissum negotium posset exequi : ὑπάρχων scilicet vox ibi aliísque eius epistolæ locis, pro ὑπάρχω vno exaudienda : quomodo & *Præfectus Augustorum* dicitur, qui vnius tantùm erat. Quod *huius leg.* subscriptionem attinet, nihil est quod persuadeat,

Eutycheum

BIU Cujas

Eutycheum Prætorium fuisse Præfecti Augustalis. Etsi aliàs legamus in *Secretario* quoque Iudicum lectas & allegatas quasdam *leges*. Quare putet quis Templum id fuisse Alexandriæ, quomodo in Templis Gentilium, pariter vt in Ecclesiis Christianorum lectæ quoque *leges*: quasi Felicitatis Bonique euentus Templum: quomodo, & εὐτυχίας ἱερὸν à Lucullo excitatum memorat Strabo, *lib.*8. *p.*263. quod τυχεῖον vocat Dio *lib.*45. *p.*224. & in *excerptis Valesianis*, *p.*618. Cicero vocat *Ædem Felicitatis*, *orat. in Verrem*, *de signis*: & Plinius *lib.*34. *cap.*7. *p.*609. & *lib.*36. *cap.*8. *p.*644. & Augustinus 4. *de ciuitate Dei*, *cap.*23. Sic & *Tycheum* inter octo templa Deorum Gazæ Marcus Gazensis memorat apud Baronium, *Ann.*401. *n.*39. Sic & *Pantycheum* locus in Bythinia, vbi ab Arcadio Consistorium habitum, de Eutropio testatur Philostorgius *lib.*11. *cap.*6. *in fin.* (& ex eo Nicephorus *lib.*13. *cap.*4.) & Sozomenus *lib.*7. *c.*21. cuius mentio quoque in Itinerario Antonini & Hierosolymitano, & apud Dionysium Byzantium. Sic & Ammianus Marcellinus *fine lib.*29. ait, Claudium P. V. Porticum ingentem Romæ excitasse, lauacro Agrippæ contiguum, *Euentus boni* cognominatum, eâ re quod huius nominis prope visitur Templum: Cuius *Templi Boni euentus* mentio quoque apud Victorem *Regione* 9. De boni Euentus quoque simulacro Romæ Plinius *lib.*34. *cap.*8. déque Bono Euentu, quem agricolæ inuocarunt, Varro *initio de re rustica*. Huius generis igitur fuerit *Eutycheum* Alexandriæ; vel Templum, vel certè locus solemnis ad id Templum *Boni euentus*, vbi hæc lex *Proposita* dicitur: quo Artifices & Ergasiotani conuenirent frequentes; quibus in mercimoniis suis bonus euentus, εὐτυχία seu εὐτυχεῖν, feliciter rem gerere, votum est.

¶ Ex superioribus interim apparet, quàm suaues sint aliorum interpretationes. Accursius Archigerontes interpretatur, Archipresbyteros, & Episcopos, vel minores Sacerdotes qui damnatorum in metalla confitentium peccata audiebant: vnde iam hunc textum allegant ad hoc, quod Iudex post sententiam latam contra reum debet mittere ei Sacerdotem vel Religiosum, vt confiteatur peccata sua. Alij accipiunt de his qui mensam Principis, vel alia negotia procurant. Pancirolus 2. *var.*173. Senes interpretatur, qui Gyneciis præerant, vbi vestes Principis & linea texebantur: præfectos ad obseruandam mulierum pudicitiam. Quæ omnia inania sunt.

---

11. * Impp. DD. NN. THEOD. & Valentinianus AA. Isidoro PE. P.''

CORPORATOS ciuitatis Alexandrinæ repurgandi fluminis'' onere liberamus: &, pro tenore &'' dispositione tua, quadringentos solidos ex dinummio vectigali memoratæ ciuitatis præcommodari'' decernimus, ita vt ex titulo nauium omnibus modis repensetur. Dat. Prid. Non Iun. Constantinop. Isidoro & Senatore COSS. [436.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Iustin. eod. tit.* Iungenda huic *lex* 3. *supr. de indictionib. lex* 2. *supr. de frum. Alexand. lex* 189. 190. 191. *imò &* 192. *supr. de Decurion.* Quinimò & *lex vlt. supr. de indulg. debitorum.*

''*Isidorus* PP. Orientis sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*

''Nili.

''*Dispositionis tuæ*, ita *Cod. Iust.*

''*Præcommodari*: vt prædelegatio, *d.l.*3. *supr. de indict.* quæ *huic* inter *alias* iungenda est.

COMMENTARIVS.

DE CORPORATIS Alexandrinæ ciuitatis est equidem pars prior huius constitutionis, quo fine *hæc lex* in hunc *titulum* coniecta est: neque tamen adhuc rectè, cùm *Titulus* sit *de Primatibus plebis Alexandrinæ*: Sed & tota de NILI fluminis repurgatione est: sic vt ab *hoc titulo* prorsus aliena sit.

¶ Illud ante omnia sciendum est, eam esse partem prolixioris constitutionis, quâ Theodosius Iun. non tantùm Ægyptiorum commodis in commune consultum iuit, quò pertinet *lex* 3. *supr. de indiction.* quæ inde desumpta est: verùm etiam ac speciatim Alexandrinorum, ac nominatim Curialium Alexandrinorum: *l.*189. 190. 191. *supr. de Decurionib.* Popularium, seu populi & plebis Alexandrinæ, *l.*2. *supr. de frum. Alexandrino*: Corporatorum, quò pertinet pars prior *huius leg.* quæ quidem *leges* omnes inter se coniungendæ sunt: atque adeò *huic* coassandæ. *Nili* fluminis denique repurgationi consulit *hâc lege*: de quo flumine dictum affatim *suprà*, *tit. de Nili aggeribus non rumpendis*: scilicet Nilus in fossas quasdam exæstuabat, iisque recipiebatur, quæ longa vetustate Nilo trahente limum, oblimabantur. Eas Augustus olim militari opere deterserit, quò Ægyptus feracior & vrbicæ annonæ habilior redderetur: teste Suetonio *in Octauio*, *cap.*18. Quemadmodum & classis Seleucena erat ad auxilium purgandi Orontis, vt docet *lex vnic. supr. de Classicis*. Igitur de harum fossarum repurgatione *hâc leg.* accipio cum Magio 1. *Miscell.*10. vt ita flumen, hîc pro fossis prædictis accipiam, quibus aqua admittebatur, & per quas in Nilum & Alexandriam frumentum conueheretur.

¶ Hoc onus repurgandi inquam fluminis Nili, Corporatis Vrbis Alexandrinæ incubuisse videtur, quò Theodosius Iunior eos *hâc leg.* liberat ad relationem Isidori PP. Corporati, de quibus *tit.* peculiari *supr. de priuil. Corporatorum*, erant ministeria vrbis necessitatibus seruientia: veluti Pistores, Catabolenses, Suarij, Pecuarij, Susceptores, Mancipes thermarum, Calcis ad publicum vsum coctores, & similes. Ac vt in aliis Vrbibus, ac nominatim in Vrbe Româ, & Constantinopoli: Ita & Alexandriæ: quorum Alexandrinorum Corporatorum non tantùm *hâc leg.* fit mentio, verùm etiam *l.*42. *infr. de Episcopis*.

Hi, vt ab vnâ parte priuilegiis quàmplurimis gaudebant, veluti vt ne quid nouum, id est, extraordinarium sustinerent, vt ne ad militiam cogerentur, nisi ad murorum & portarum custodiam, de quo dictum plenè *dicto tit. de priuil. Corpor. V. R.* ita viceuersa variis oneribus obnoxij erant. Et

BIU Cujas

quidem in Vrbe Alexandrina, repurgio fluminis Nili, à quo eos nunc liberat Theodoſius Iunior. ¶ His ita liberatis, ad relationem Iſidori PP. ſecundum eiuſdem relationem & diſpoſitionem iubet Theodoſius Iun. inuicem, eam in rem, ad repurgium inquam Nili fluminis 400. ſolidos ex dinummio vectigali ciuitatis Alexandrinæ *præcommodari:* mox verò ex titulo nauium id reſtitui. Vbi de tribus videndum eſt.

Primùm de vectigali ciuitatis Alexandrinæ. Nempe vt aliæ Ciuitates ſua vectigalia habuêre, de quibus dixi ad *tit. infr. de operib. publ.* ita & ſua habuit Alexandria: ſuos itaque proculdubio agros vectigales & reditus Alexandria habet, more aliarum Ciuitatum.

Cæterum (quod ſecundo loco obſeruandum) vectigal iſtud *Dinummium* hîc vocatur, ſiue pro omni vectigali, ſiue pro ſingulari quodam vectigalis genere. Proculdubio *Dinummium* à præſtationis quantitate & modo ſic dictum: Gloſſæ *Philoxeni*, Binio δίνυμμα: Biniones, δινάρια: Ita δίδραχμον in Euangelio, tributi & præſtationis genus. Ita quoque *ſiliquaticum* dictum à modo vectigalis, de quo dixi ad *l. 2. ſupr. de Veteranis*, κεφάπσμὸς: κεράτιον & ſiliqua viceſima pars ſolidi. Ita δικέρατον Conſtantinopoli pro reficiendis vrbis muris, cuius auctor Leo Iconomachus, teſte Cedreno; vel Nicephorus, teſte Conſtantino Manaſſe. *Dinummij* etiam meminit Egeſippus *lib... cap...* Dinummium ergo denarius: & ab eo dinummium vectigal, ſic à *denario* merces ipſa *denariata*, vulgò *denrée*, in adnunciatione Caroli apud Soſtas 862. vid. Pithœum in *leges ſalicas*, *p.* 92. *Dinummium* autem eadem formâ quâ *adnummium*, etſi diuerſo ſenſu.

Ergo, quod tertium *hâc leg.* & diſpoſitionem *legis* continet, cùm hoc tempore Nilus repurgatione opus haberet, vt Iſidorus PP. diſpoſuerat, ita & Arcadius *hâc leg.* vult, ad id, quadringentos ſolidos ex dinummio vectigali Vrbis Alexandrinæ *præcommodari*, id eſt, anteceſſum erogari, eóſque ex titulo nauium *repenſari*, ſeu reſtitui. Ex *titulo nauium*, id eſt, ex mercibus importatis & exportatis: Dicta ea εἰσαγωγικὰ, ἐξαγωγικὰ, hæc enim ad Principem proculdubio ſpectabant: hícque *Titulus nauium* dicitur: de quibus alioquin non tantùm Iuſtinianus *in Edicto de Alexandrinis*, ſed etiam Strabo *lib.* 17. *p.* 549. de Alexandria & Ægypto: νῦν δ' ἡ μεγάλη ἐπίνειον μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς ἄκρων τῆς Αἰθιοπικῶν, ἐξ ὧν ὁ πολυτιμώτατος κομίζεται φόρτος εἰς τὴν Αἴγυπτον, κἀντεῦθεν πάλιν εἰς τὰς ἄλλας ἐκπέμπεται τόπους: ὡς τὰ τέλη διπλάσια σωάγειν: τὰ μὲν εἰσαγωγικὰ, τὰ δ' ἐξαγωγικά: τῶν δὲ βαρυτίμων βαρέα καὶ τὰ τέλη: καὶ γὰρ δὴ καὶ μονοπωλείας ἔχει. Μόνη γὰρ ἡ Ἀλεξάνδρεια τῶν τοιούτων, ὡς ὁπὶ τὸ πολὺ δ' ὑποδοχεῖον ὅτι καὶ χρηγεῖ τοῖς ἐκτός. Ergo *titulus nauium* ad Principem ſeu Imperatorem ſpectabat: dinummium vectigal ad ciuitatem Alexandrinam. *Titulus* dicitur ſolemnis ſpecies tributorum quæ fiſco inferebantur: de quo vide *tit. de annona & trib.*

BIU Cujas

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVSQVINTVS.

HOC LIBRO AGITVR DE TRIBVS.

I. De OPERIBVS & ornamentis publicis; idque quatuor Titulis prioribus: putà *Tit.* 1. 2. 3. 4.

II. De VOLVPTATIBVS & SPECTACVLIS, LVDISQVE publicis, Titulis nouem sequentibus: putà *Tit.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.

III. De PACE publicâ tuendâ, Titulis duobus postremis: putà *Tit.* 14. & 15. seu *vlt.*

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. *De operibus publicis.*
II. *De aquæductu.*
III. *De itinere muniendo.*
IV. *De imaginibus imperialibus.*
V. *De spectaculis.*
VI. *De Maiuma.*
VII. *De Scænicis.*
VIII. *De lenonibus.*
IX. *De expensis ludorum.*
X. *De equis curulibus.*
XI. *De venatione ferarum.*
XII. *De Gladiatoribus.*
XIII. *De vsu sellarum.*
XIV. *De infirmandis his quæ sub tyrannis aut barbaris gesta sunt.*
XV. *Quorum vsus interdictus est.*

DE OPERIBVS PVBLICIS.

TITVLVS I.

VIII. COD. IVST. XII. & Nou. Maiorani VI.

Huius porrò *Tituli* sex constitutiones ad HISTORIAM ECCLESIASTICAM refero: putà, Constantini M. *l.* 3. Iuliani *l.* 8 9. 10. Arcadij *l.* 36. Honorij *l.* 41.

PARATITLON.

OPERA publica, *Rubr.* & *l.* 2. 5. 6. 10. 24. 33. 40. *hoc tit.* & *l. vnic. supr. de Comit. ordin. prim. lib.* 6. *t.* 20. *l.* 2. *supr. de Veteranis*: (quæ & *Opera*, absolutè, *l.* 3. 7. 11. 15. 16. 18. 19. 26. 29. 31. 34. 50. 51. Fabricæ, *l.* 12. 14. 16. 18. 31. 37. & *l.* 136. *supr. de Decurionibus*

curionibus: Fabricæ publicæ, *l.*30. Mœnia, *l.*1. Mœnia publica, *l.*32. 33. 39. Ædificia publica, *l.*21. 41. 46. *l.*13. *supr. de Metat.* Ædificia, absolutè, *l.*30. 31. 39. Fabricatio publica, *l.*2. *supr. de Sepulc. viol.* Ædes publicæ, *d.l.*46. Loca publica, *l.*22. 41. 43. Balnea publica, quo pertinet quoque *l. vltim. de custodiâ reor.* vt Balnea Zeuxippi Constantinopoli, *l.*52. *hoc tit.* Loca fiscalia, *l.*13. *supr. de Metall.* Hæc speciatim hoc Cod. memorantur: Aquæductus, *l.*13. 36. (de quibusque proximè *suo titulo*:) Auditoria, *l. vltim. hoc tit.* & *l. vnic. supr. de Profess.* Baphia *l. vltim. de Murileg.* Basilicæ, *l.*50. *hoc tit. l.*3. *supr. de Pact.* Burgi, vid. *tit. de Burgariis.* Capitolium, *l.*3. *supr. de Stud. liber. V.* & *l. vnic. de Professor. qui in Vrb. Constant.* Castra Castella: vid. *parat. de re milit.* Ecclesiæ, vid *infr. tit.* 2. *lib.*16. Ergasteria publica, *l.*9. 42. *hoc tit.* Carceres de quibus vid. *tit. de custod. reor.* (alia enim priuata fuêre, *l.*5. *supr. de Metat.* vbi de his dixi plenè: & *l.*3. *supr. de conlat. Patrim.* & *l.*14. *supr. de Episcop.*) Exedræ, *l. vltim.* Fora, *l.*22. *l.*13. *de Legatis:* Horrea, *l.*4. 17. 35. 37. vid. *supr. tit. de cond. in publ. horr.* (quæ & horrea fiscalia, *l.*12. *hoc tit.* & *l.*16. *supr. de Susceptor.* & *l.*1. *infr. de Equis Curul.*) horrea publica, *l.*38. (qualia per Picenum memorantur, *l.*17. per Præfecturam Prætorianam Italiæ, *l.*37. Orientis, *l.*35. 38. apud Vrbem Romam & Portum, *l.*12. *hoc tit.* & *supr. tit. de Patron. Horreor. Portuens.* & *tit.*5. *lib.*14. *de Condit. in publ. horreor.* 51. *lib.*11. Per Africam, quò pertinet *l.*16. *supr. de Susceptorib.*) (Alia enim priuata horrea fuerunt, de quibus *d. l.*3. *supr. de conlat. donatar.*) Martyria, *l.*52. *infr.* Militaria opera, de quibus vid. *Paratitlon de re milit.* Muri, *l.*34. *l.*36. 49. 57. *hoc tit. l.*13. *supr. de Metat. l. vltim. de equorum collat. l.*35. 47. vid. *supr. tit. Ne quis in Palat. man.* Palatia Principis, veluti Romæ, *l.*1. *infr. de Pagan. l.*3. *supr. de Bon. vacant.* Parapetasia, *l.*39. Pharus portus ostiensis, *l.*3. *de calcis coctoribus:* Plateæ, *l.*39. Pontes, *l.*36. vbi dicam: & *l.*2. *ne operæ à collator.* Porticus, *l.*39. 44. 45. 50. 52. & *l. vltim.* Porticus publicæ, *l.*12. *infr. de Scenic.* quæ variis operibus publicis additæ veluti Senatui, *d l.*14. Circo *d.l.*45. Thermis, *d.l.*50. Lauacris, 52. Auditoriis, *d. l. vltim.* Ecclesiis, *l.*4 *de his qui ad Eccles.* Portus, *l.*23. Prætoria Iudicum, *l.*8. 35. *hoc tit.* & *l.*3. *supr. de Offic. Iudic. omn.* & *l.*6. *supr. de Metat. l.*2. *ne quis Palat. l.*1. *de domib. ad rem priu. pertin.* seu Domus Iudiciariæ, *d. l.*8. Stabula, *l.*16. 17. 35. 37. & *l.*34 *supr. de Curs. Publ.* id est, receptacula publicorum animalium [cursui scilicet publico destinatorum] ad *l.*35. Item stabula Vrbis Circensium factionum, *l.*2. *infr. de Equis Curul.* Templa, *l.*3. & 36. *hoc tit.* vid. & *infr. tit. de Pagan. Sacrif. & Templ.* Thermæ, *l.*32. 50. *hoc tit.* & *l. vltim. supr. de Sepult. viol.* seu Lauacra, *l.*52. Turres murorum, *l.*51. in limite, *l.*13. Xysti, *l.*8. *supr. de Medicis & Professoribus.*

Operum publicorum alia erant in ciuitatibus, *l.*14. 18. 19. 27. 28. 41. 42. 43. seu in vrbibus, *l.*1. 7. 11. 12. 16. 17. 19. 22. 25. 26. 32. Oppidis, *l.*14. 32. Et ex iis nonnulla intra muros, alia muris cohærentia, *l.*41. vid. & *l.*3. *infr. de Pagan. sacrif. & Templ.* Alia in Imperij limite, vt Turres, *l.*13. *supr. de Prætor.*

In illis consistebat ornatus Ciuitatis, *l.*37. 41. 43. Decus, *l.*1. & 16. Splendor publicus, *l.*25. Nitor publicus, *d.l.*25. Ornamentum, *l.*16. 37. Nempe quod in his ornamenta varia essent, *l.*1. veluti signa, marmora, columnæ, imagines, *l.*14. 16. 37. 44. Et quidem Principum imagines, de quibus *suo tit. infr.*

His verò operibus publicis additi Tituli de Principis nomine, *l.*31. *hoc tit.* quandoque & eorum, qui ad fabricam vrbis contulissent: vt in sp. *l.*13. *supr. de Prætor.* de quo vid. & *l.*2. 3. §. 2 *l.*4. & *l.*7. *in fin. n. eod. tit.*

Excitabantur verò hæc opera, I. vel sumptu publico, Expensis ciuitatum & vectigalibus, *l.*26. E viribus Reipubl. *l.*26. & *l.*1. *supr. de Præb. Salar.* vnde aliquando affectata destinatáque ei rei certa pensionis Reipubl. seu de reditibus & vectigalibus pars *l.*26. & 48. putà tertia, *l.*18. 32. 33. Ex fundorum Ciuitatis Reipubl. locatione, pensione, *l.*1. *supr. de locat. fund. iur. Emphyt. & Reipub.* Ex Ergasteriorum seu Tabernarum locatione. vnde *Nou. Theod.*30. Ex titulis solitis, *l.*2. *hoc tit.* & Ammian. *lib.*27. *p.*361. Ex vectigalibus, vel aliis titulis, *l.*2. *supr. de Sepulc. viol.* II. Qui tituli soliti si non sufficerent, noui tituli prouidebantur: *l.*2. Sic quidem, vt aliquando ex aliarum Ciuitatum minorum tertia portione insumerentur, *l.*18. 26. III. Aliquando Prouincialium sumptu, veluti stabula, *l.*34. *de curs. publ.* adscriptione factâ per possessiones Ciuium, *l.*17. 34. Sic vt nullus ab eâ immunis esset, *l.*5. (Senatoribus tantùm exceptis, *l.*7. & Veteranis, *l.*2. *supr. de Veteranis:*) Quo casu non pecunia, sed species ipsæ postulabantur, *l.*17. Operæ etiam ad instaurationem alicuius operis conferebantur, nullo ab ea re immuni: *l.*23. & 49. At opera militaria, adiumentis militum, *l.*13. IV. Priuatâ pecuniâ seu largitate, *l.*19. *hoc tit.* V. Item Constantinopoli Prætores nonnulli pecuniam ad publicas fabricas conferre iussi, *l.*13. 29. 30. *supr. de Prætoribus.* VI. Tandem etiam, quandoque Iudices multas publicis operibus specialiter deputabant, *l.*5.

Cod.

BIU Cujas

Cod. de modo multar. *Cura* extruendorum operum publicorum in vrbe ad Iudices vrbanos pertinebat; velut ad P. V. *l.* 11. 12. 19. per Prouincias ad Iudices, *l.* 2. 7. 11. 14. 15. 16. 18. 21. 28. 29. 31. 37. ad Prouinciam destinatos, *l.* 20. Rectores, *l.* 35. Rectores Prouinciarum, *l.* 15. 18. 33. veluti Consulares, *l.* 17. Item ad ordines Ciuitatum, *l.* 33. Militarium verò, ad Duces rei militaris pertinebat, *l.* 13.

CVRATORES speciatim extruendis operibus publicis præponebantur, seu operis publici cura temporalis iniungebatur, *l. vnic. supr. de Comit. ord. primi art. diuers.* qui ab opere perfecto vsque ad 15 annos, si quid vitij in ædificio emersisset, tenebantur, *l.* 24. Contra pro præmio, quandoque Comitiuâ primi Ordinis donabantur, & Consularibus exæquabantur, *d. l. vnic.* vid. & Symmach. *lib.* 10. *epist.* 38. 39. *lib.* 5. *epist.* 76. Missi & extra ordinem aliqui ad inspicienda opera, ad renuntiandum Principi, quæ opera desidiâ corruptâ essent, *l.* 2.

Circa EXTRVCTIONEM Operum publicorum IVDICIBVS sequentia inculcata: I. *Vetera* opera ab his instauranda, reparanda: *l.* 2. 3. 11. 14. 15. 16. 17. 19. 20. 21. 27. 28. 29. 30. 31. 35. 37. Idque statim inconsulto Principe, *l.* 2. 44. alioquin Iudex iam priuatus ea reparare cogebatur, *l.* 35. II. Vt & inchoata pariter opera à decessoribus suis complenda: *l.* 3. 21. Inchoato operi consummando tempus quandoque statutum, vt monumentis reficiendis, *l.* 2. *supr. de Sepulc. viol. lib.* 9. *tit.* 17. III. Nouum verò opus de quo sunt *leges sedecim:* putà *lex* 3. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 27. 28. 29. 30. 31. 37. sumptu publico à Iudicibus non adgrediunda, nisi *Primò* veteribus reparatis, *d. l.* 14. 15. 16. 17. 19. 21. 29. *Secundò* Inchoatis completis, *d. l.* 3. 21. 29. (exceptis tantùm Templis, *d. l.* 3. stabulis, *d. l.* 16. 17. 37. *in fin.* horreis, *d. l.* 16. & 37. aliisque necessariis, *d. l.* 18. *Tertiò*, nisi ex permissu Principis, *d. l.* 11. 27. 30. 31. 37. *Quartò*, Aliquando tamen Iudicibus id concessum, vt tertiam partem noui operis construere possent, *d. l.* 20. Alioquin nouum opus à se inchoatum suis sumptibus etiam priuatum complere debere, *d. l.* 9. 27. 28. 31. IV. Non dirutis aliis operibus, noua publicè excitanda, nisi ex permissu Principis, *l* 30. veluti Templis, *l.* 36.) seu ornamentis suis non spoliandas Ciuitates; adeóque neque ad alia oppida ornamenta transferenda, *l.* 1. 14. 30. 31. non monumentis [id est sepulchris] deiectis, *l.* 2. *supr. de Sepulc. viol.* V. Non occupatis item priuatorum locis, nisi permutatione facta, vt in specie *l.* 50. vel pretio refuso, in *spec. l. vnic.* vel immunitate inuicem quadam tributa, vt in *spec. l.* 1. *infr. de aquæductu.* VI. Non inscripto suo nomine, sed Principis: *l.* 31.

De EXTRVCTIS iam Operibus publicis sequentia notanda. I. Priuatos ea ad vsus transferri non posse, *l.* 8. 12. Exceptis casibus, *l.* 50. 51. 52. neque à Principe peti seu impetrari; *l.* 10. 40. 41. 42. 43. II. Siue propter ornatum publicum, siue propter incendiorum metum, siue alia de causa, Ædes priuatorum his non adiiciendas, *l.* 25. 39. 46. Spatiúmque ideo & interuallum certum ab Operibus publicis, priuatorum ædificiis extruendis constitutum; nempe in communes 15. pedum, *l.* 46. ab horreis, centum pedum, *l.* 4. vide & *l.* 38. sic vt ex quatuor lateribus priuatorum consortio separata esse deberent horrea, *d. l.* 38. III. Loca publica, Palatia, fora priuatis ædificiis non occupanda, *l.* 22. 46. IV. Operibus & locis priuatorum ædificia non superponenda, *l.* 22. (exceptis casibus, *l.* 9. & 41.) Parapetasiis vel aliis operibus platearum spatia non angustanda, vel porticibus latitudo minuenda: *l.* 39. Adhærentia alioquin vel superposita, vel imposita, extructáve ita ædificia, destruenda: *l.* 4. 22. 38. 39 46.

BIU Cujas

DE OPERIBVS PVBLICIS.

¶ *De* ORNAMENTIS *vnius Ciuitatis ad aliam non transferendis.*

1. * Imp. CONSTANTINVS" A. ad Flauianum" Proc. Afric.

NEMO" propriis ornamentis esse priuandas existimet Ciuitates: Fas siquidem non est, acceptum à veteribus decus" perdere ciuitatem," veluti ad Vrbis alterius mœnia" transferendum. Dat. IV. Non. Febr. Med Acc. VIII." Id. Iul. Constantino A." & Cæs. COSS.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo*. Concordant autem illi *l.14.& 37.infr.hoc tit.* Et *lex 6.Cod.de ædif.priuat.*

"*Flauianus* Proconsul Africæ: vid. *Prosopogr.*

"Iudex vel Rector quicunque.

"*Decus*, de ornatu publico ex operibus *hâc leg.* & *l.7.16. hoc tit.* & *l.6. Cod. de ædif. priuat.* & apud Cassiodorum *1. Var.28. 2. Var.7. 3.Var.29.* vide similia in *Paratitlo.*

"Aliquam, seu quamcunque.

"*Mœnia* hic, & *l.32. infr. hoc tit.* sunt opera publica seu ædificia: & quidem maioris meriti, pariter vt apud Victorem Schotti *in Decio*: Symmachum *lib.10. epist.* alterum Victorem *in Adriano*: vide plura in *Glossar. Theodos.* & quæ dico ad *d l.32.*

"Nota interuallum quinque mensium inter latam legem *Mediolani*, eandémque pòst Acceptam in Africa, *Karthagine* vt puto.

"Rescribendum vti mox dicam *Constantio IX & Cæs. II. COSS.* id est, Anno D.357.

COMMENTARIVS.

SVB CONSTANTINI M. nomine quatuor de *Operibus publicis* Constitutiones *hoc tit.* primo loco occurrunt. ¶ Hâc sanè (quam tamen CONSTANTIO potiùs, eo quod dicam mox argumento, adscribam) TRANSFERRI publica vnius ciuitatis ornamenta vetusta, seu (vt *lex* ipsa loquitur) *à veteribus accepta*, ad alteram Ciuitatem, ídque per Africam Proconsularem speciatim, prohibentur: pariter vt duabus aliis *huius tituli* constitutionibus: putà Valentiniani Senioris *lege* 14. *hoc tit.* & Honorij *lege* 37. *hoc tit.* Vnius scilicet Ciuitatis, quamlibet Metropoleos vel splendidioris (vt docet *d.lex* 14.) ornatus, alterius, vt maximè abditæ & obscuræ, nuditate redimenda non est: denique (vt eadem *d. lex* 14. ait,) *etsi adeò aliquid fuerit inchoandum, ab aliis ciuitatibus temperari conuenit.* Eadem sanè quoque ratione, vnius ciuitatis Equos Aurigas, publicæ voluptati lætitiæque dicatos, denique spectacula, vel spectaculis in ciuitate aliquâ destinata, ad aliam ciuitatem transferre Iudices vetiti: *l.1.& 3. Cod.de spectac.* Ad eundem rursum modum & Clericatui in vno vico idoneos, ad alium vicum transferre non licet, *l.33. infr. de Episcop.* Et Religioni igitur, & festiuitati, & ornatui seu decori publico cuiúsque Ciuitatis, alterius splendidioris fortè, obtentu, nil detrahi oportet: etsi reditibus sæpè detrahi possit, *l.18.26. infr.* Item, etsi de Româ scimus, eam publicâ authoritate, translatitio huiusmodi ornatu cummaximè decoratam; de quo inter alios locus est apud Plinium *l.35. cap.14. Lacedæmone excisum lateritiis parietibus opus tectorium, propter excellentiam picturæ, ligneis formis inclusum, Romam deportauêre in ædilitate ad comitium exornandum Murena & Varro. Quod opus cum per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur.* Quod & ipsum Constantinopoli posteà euenit, quæ aliarum Ciuitatum nuditate excitata, ornatáque; de quo vid. Libanium *orat.* περὶ ἱερῶν, vbi iam dixi Zosimum *lib.2.* & Hieronymum *Chronico*: de quo etiam Gentiles questi maximè. Sed quid mirum? aliarum ciuitatum ornatum vtrique Romæ cessisse, quæ sui cuiusque orbis Reginæ, Metropoleων Metropoles, ἀρχέων μῆτραι fuerunt? & de quarum prærogatiuâ in commune docuit *liber 14. supr.*

¶ Quod *huius leg.* dispositionem attinet: Neque dispari etiam ratione Vlpianus negabat in *d.l.41.§.5. ff. de Legat.1.* Permittendum priuatis ad Opus Reip. legare, vt de alia ciuitate in aliam ornatus transferretur. Neque absimilis rursum, imò maiore adhuc ratione Constantinus M. Anno D.321. *l. si quis 6. in pr. Cod. de ædific. priu.* Priuatis interdixit, ne ciuitate spoliatâ ornatum ad rura transferrent: néve quis ex vnâ in aliam ciuitatem stantium parietum marmora vel columnas de propriis domibus in propria transferret, arg. à contrario, *d.l.6.* Denique nec absimili ratione Maiorianus *Nou.6. de ædific. publ.* Ædes publicas & antiquas, quæ propter vsum vel amœnitatem publicam olim surrexerant in Vrbe Româ, alterius publici operis causâ dirui vetuit: Quò pertinet quoque Cassiodori *epist.7.lib.2.*

Contrà cum hac prohibitione perperam à nonnullis commiscetur. Primò Hadrianea illa prohibitio, de qua *l.52. ff. de contrah. empt. l.41.43. ff. de Legat.1. l.vltim. ff. de damn. infect.* & Spartianus, *in Hadriano*; & *l.2.cod. de ædific. priu.* Ea quippe prohibitio priuatos, priuatáque opera respiciebat aliáque iam ratione nitebatur. Id scilicet notissimo illo

illo Aciliano SC. quod sub Adriano conditum est, constitutum fuit, vt nc materiam, seu ædibus iuncta, tollere promercij seu negotiationis causâ liceret. Atenim *huius legis* prohibitio Iudices & publica opera respicit: Nempe priuatis interdictum priuata ædificia promercij causa diruere; ne alioquin ruinis vrbis facies deformaretur: Atenim publica ornamenta vnius ciuitatis, alterius ornandæ causâ Iudices detrahere, alióque transferre alia ratione prohibiti, nempe quòd suus ita cuique Ciuitati constaret ornatus, non alterius nuditate redemptus. ¶ Alia rursum ratione Iulianus, in *l.nemini.7. Cod.de ædific. priu.* aliquando cauendum credidit, vt ne cui columnas vel statuas cuiuscunque materiæ, siue ex aliâ, siue ex eadem Prouinciâ auferre, vel mouere liceret. (Quæ alioquin *lex* cum aliis vulgò pugnare videtur, & quidem cum *l.2.6.Cod.eod.tit.* & *l.cætera, §.item quæri, π. de legat.1.* Dëque ea conciliandâ adlaborant Interpretes, vt videre est apud Cujacium 19.*Obseru.*19.) Nempe extraordinariæ illius constitutionis Iulianeæ ratio hæc fuit, (quod etiam ex *fine leg.15. supr. de curs. publ.* quæ cum *illâ l.7.* coniungenda est, colligere licet) ne otiosis ædium cultibus cursus publicus laceraretur.

Tandem, vt casus hi omnes, seu interdicta, legésque, de quibus *suprà* egimus, quibúsque ornamentorum translatio prohibitus, accuratè distinguantur, neque quod fieri adsolet, turbidè commisceantur; tres rationes, seu fines spectandi sunt. *Primus* est, ne negotiationis commodique priuati obtentu vrbs ruinis deformetur: eò spectat Adriani interdictum. *Secundus*, ne cursus publicus, qui in viâ publicâ & directâ erat, his ornamentis transferendis laceretur; eò pertinet Iuliani prohibitio, *l.7. Cod. eod. tit. de ædific. priu.* (quæ coniungenda est cum *l.15. supr. de curs. publ.* vbi plura.) *Tertius*, ne vnius loci nuditate alterius ornatus redimatur: quò refertur *hæc lex*, cum *l.14.31. hoc tit.* & *d.l.6. in pr. Cod. de ædific. priu. Nouella* Maioriani, *de ædific. publ. l.41. §.5. vers. Sed videamus, π. de legat.1.*

Excipiendus tantùm est casus *d.l.6. vers. Si quis autem, Cod. de ædific. priuatis*: nam si quis ex vnâ ciuitate in aliam LABENTIVM parietum marmora vel columnas de domibus propriis in proprias transferre voluerit, id Constantinus M. *eâ leg.* permisit. *Quoniam*, inquit, *hæc vtrubique esse publicum decus sit.* Vtrubique, id est, vtrubiuis.

¶ Ex superioribus interim apparet, Spartianum, Adrianeam constitutionem turbidè satis retulisse, cùm de eâ sic scribebat: *Constituit inter cætera, Vt in nullâ ciuitate, domus aliquæ, transferendæ ad aliam vrbem vllius materiæ causa, diruerentur.* In quo vnus error admissus ab eo est. Primum enim nonnisi priuatos hæc constitutio respexit. Secundò, nonnisi promercij causâ ædes dirui Adrianus vetuit. Tertiò, non vetuit is de vnâ vrbe ad aliam ornamenta transferri, imò contrà constitutum ostendit Vlpianus *d. l.41. §.5. in fin. π. de legat.1.* Quare Spartianum ita scripsisse ex fide oportuit, *Vt in nullâ Ciuitate* [à priuatis promercij ergo] *domus aliquæ, transferendæ ad aliam* [domum scilicet] *vllius materiæ causâ, diruerentur.* Sed passim obseruare est, Historicos, & in his *Historiæ Augustæ* Scriptores, constitutiones Principum, non modò non plenè exprimere, sed etiam falsò sæpiùs. Quod aliis exemplis pluribus alibi firmo: & inter alia exemplo Victoris, ad *l...infr. de scænicis.*

¶ Illud tandem monendum, puto hanc Constitutionem non Constantino M. verum *Constantio* adscribendam videri: argumento *Flauiani PC. Africæ*, cui ea inscribitur. Nulla scilicet sub Constantino *Flauiani PC. Africæ* mentio mihi occurrit, cuiusmodi alioquin Proconsulum Africæ aliorum frequens mentio fit, apud eos præsertim, qui res Donatistarum sub Constantino, memorarunt: ac nominatim Anulini, per hæc ipsa tempora Anno D.313. XVII. Kalend. Mai. Verùm sub Constantio tantùm, Flauiano PC. Africæ per Annum D.358. & 359. inscribuntur *lex* 10. *supr. de cursis publ.* & *lex* 14. *supr. quor. appellat.* Quare hanc legem *Constantio* adseram, & referendam censeam ad Annum D.357. seu *Constantium IX.* & (Iulianum) *Cæs.* 11. *COSS.* Et sic fuerit hîc error admissus ab *huius Codicis* Conditoribus. De quo in *Prolegomenis.*

¶ *De* RECTORVM *Prouinciarum officio & diligentiâ in instaurandis publicis Operibus.*

11. * Idem" A. Menandro."

PROPTER neglegentiam Iudicum," qui Imperialia præcepta" differunt, ad diuersas Prouincias diuersos misimus," qui ad Scientiam Nostram referant, quæ vel diligentiâ" promota viderint, vel desidiâ corrupta culpauerint." ¶ Monendi" autem Iudices sunt, qui instaurare publica opera debent, vt de effectis" eis potiùs, quàm inchoatis ad Nostram Scientiam referant: nisi fortè iustâ ratione petendum sit, aliquos" (si fortè defuerint) impensarum titulos" prouideri. ¶ De rebus" autem præcipuis maximísque, non de quibuscumque vilissimis, nostrum debent interpellare consilium." Dat. III. Id. April. Sirmio, Crispo II. & Constantino II. VV. CC. COSS. [321.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*

"Imò alius: vid. quæ notaui ad *l.1. supr.*

"*PP.* vid. *l.2. supr. de alim. quæ inop. par.* idque etiam sequentia ostendunt.

"*Iudicum*, id est, Rectorum Prouinciarum.

"id est, *Mandata*, quæ Præsidibus, &c. dabantur.

"Mittendariorum & Inspectorum genus obserua.

"Iudicum scilicet.

"viderint, & culpauerint.

"à te

"à te PP. pariter: vt *l.3 infr.* Nempe enim, Iudices seu Rectores Prouinciarum sub Præfectorum Prætorio dispositione erant.
"id est, Perfectis.
"Nouos, & præter solitos.
"*Tituli*, sunt reditus alicui rei destinati: vid. *Gloss. Theod.*
"& quidem Operibus.
"*Relatio*, & referre ad Principem, quid? Interpellare consilium Principis? vt hîc dicitur; vid. *tit. de Relationibus supr. lib.* 11.

COMMENTARIVS.

IVDICVM, seu Rectorum Prouinciarum, in INSTAVRANDIS publicis Operibus negligentiæ, hâc enixâ constitutione suâ occurrit Constantinus M. A.D. 321. sc. Rectoribus hæc inspiciendorum instaurandorúmque publicorum Operum cura ex officio incumbebat: vt præter *hanc leg.* docet *lex* 3. 11. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 27. 28. 29. 31. 33. 35. 37. *in fin. h. t.* & Vlpianus, *lib. 2. de offic. Procons. l. 7. §. 1. π. de Offic. Proconf.* Idque etiam præceptis Imperialibus (vt *hâc leg.* vocantur,) id est Mandatis Principum, quæ Rectoribus de more dabantur, nominatim continebatur, vt præter *hanc legem* ostendit *lex 6. hoc tit.* coniuncta *legi vnic. supr. de præb. Salar.* & *lex* 20. *in fin.* (coniuncta cum *l.* 80. *supr. de Decurionibus*: item *l. 7. π. eodem titulo.*) Idem & Basilius *epist. ad Heliam Rectorem Prouinciæ* 372. indicat, vbi agit de Ecclesiâ tum excitata cum adiunctis operibus: ὃς γε διὰ τοῦτο ἕνεκεν τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν ἐξεταίσεως ὡς μόνῳ ἐξαρκῶν τῷ μεγέθει τῆς γνώμης τὰ τε καταῤῥυηκότα τῷ ἔργῳ τῷ χρόνῳ ἀναλαβεῖν, καὶ οἰκῆσαι τὰς ἀοικήτους, καὶ ὅλως εἰς πόλεις τὰς ἐρημίας μετασκευάσαι.

¶ Id verò cum hâc tempestate Constantinus M. negligi à Iudicibus videret, coërcendæ eorum negligentiæ tria *hâc leg.* constitutum iuit: Primò, quidem *Inspectores* publicorum Operum per diuersas Prouincias misit, quod *hâc leg.* testatur, qui ad se videlicet referrent, quænam opera publica desidiâ Iudicum corrupta deprehendissent. Nempe huiusmodi Inspectores extra ordinem à Principibus mittebantur, inspiciendis operibus publicis, num sarta tecta ea essent. Quod Inspectorum genus addendum aliis compluribus, de quibus alibi. ¶ Secundò, *Referre* Iudices ad se Principem de effectis, non de inchoatis operibus iubet: Ne alioquin scilicet inter has moras atque hoc obtentu ad Principem de singulis referendi, operum publicorum instauratio negligeretur. Relationum seu Consultationum ad Principem vsus hac parte damnosus est, de quibus alioquin Relationibus fuit *tit.* peculiaris, *lib. 11. supr.* Atque hic casus addendus est iis casibus singularibus, quibus de effectâ & perfectâ consummatáque re potiùs ad Principem referendum est, quàm de inchoatâ. Hic tantùm casus *hâc leg.* excipitur, si fortè noui impensarum tituli prouidendi sint: id est, si soliti & ordinarij, atque assignati tituli, siue pecuniæ & reditus non sufficiant sartis tectis. Soliti scilicet tituli, certíque reditus ad sarta tecta publica in singulis Ciuitatibus destinati erant, vt per Prouincias; (de quibus agitur quoque *leg. 6. 18. 26. infr.*) ita & in ipsa Vrbe Roma quoque. Meminit Ammianus Marcellinus *lib. 27. p. 361.* vbi de Lampadio P. V. *Ædificia*, inquit, *erigere exoriens noua, vel vetusta quædam instaurans, non ex titulis solitis parari iubebat impensas*: vid. & Symmachum *lib. 10. epist. 33. & 50.*

¶ Ex hoc interim loco illud quoque discimus, non fuisse in potestate Iudicum ad opera publica quidquam aliunde eò transferre, vel eo nomine quidquam indicere: denique rem hanc omnem Principi reseruatam fuisse: sic in Gallia vocantur *Deniers d'Octroy qui se leuent par les Villes, par permission du Roy, pour estre employez aux ouurages & reparations d'icelles.*

¶ Postremò constituit *hâc leg.* Constantinus M. vt si referendum ad Principem necessariò sit; nonnisi de rebus præcipuis & maximis, non verò de quibuscunque & vilissimis ad se referatur. Scilicet consuli se, vt Principes alij, ita & Constantinus M. non de omnibus promiscuè voluerunt, vt *h. l.* docet, & *l. 27. 30. infr. hoc tit.* itémque *l. 1. supr. de Relation.* quæ eiusdem Constantini M. est: vbi plenè dixi: & quàm Princeps iste superfluis relationibus occupationes suas diffindi ægrè tulerit, ostendi: Apud Ammianum quoque Marcellinum, *lib. 20.* simili fine, *infra Imperiale culmen esse, minutias causarum mutare*, dicitur.

¶ *De* RECTORVM *Prouinciarum officio, in cœptis Operibus absoluendis potiùs, quàm* NOVIS *excitandis.*

III. * Idem A. Secundo" P. P."

PROVINCIARVM Iudices commoneri" præcipimus, vt nihil se noui operis ordinari" ante debere cognoscant, quàm ea conpleuerint," quæ à decessoribus" inchoata sunt: exceptis dumtaxat Templorum ædificationibus. Dat. III. Kalend. Iul. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustiniani*, prælatâ Leonis *l. vlt. C. eod. tit.* quæ de eadem re est, & adhuc amplior: & vbi nulla *Templorum* mentio fit. Omisit & *hanc leg.* Baronius.
"Eidem Secundo PP. inscribitur biennio pòst, Ianuarino & Iusto Coss. A. 328. *lex 6. supr. de Accusationibus*: v. *Prosopogr.*
'à te P.P. pariter vt *leg. 2. supr.*
"*Ordinare*, nisi *suprà* restituas, *à se*: *Ordinare* autem, est condere, ordiri, instituere, incipere, inchoare.
"*Complere*, est perficere.
"Propria hæc *Decessorum* vox: vid. *Gloss. Theod.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

NOVA Opera excitare Rectores Prouinciarum, (sumptu scilicet publico) antequam INCHOATA à decessoribus suis compleuerint, à Constantino M. vetantur *hâc leg.* Anno D.326. vt & à Theodosio M. *l.21. infr.* à Leone *l.vlt. Cod. eod. tit.* pariter vt noua inchoare vetantur, antequam vetera instaurauerint: *l.*14.15.16.17.19.21. 29. *infr.* & *d.l.vltim. Cod. eod. tit.* vide & *l.7. π. de offic. Proconſ.* Imò & aliquando constitutum, ne omnino noua sine iussu Principis extruere eis liceret: *l.*11.27.30.31.37. *infr.* & olim iam *l.*3. §.1. *π. de Operibus publicis.* ¶ Excipiuntur tantùm *hâc leg.* à Constantino M. *Templa*; pariter vt Horrea & stabula à Valentiniano Sen. *l.*16. *&* 17. & ab Honorio, *l.*37. Imò necessaria quæuis alia Opera ab eodem, eadem ratione: *l.*18. *infr.* Horum scilicet operum maximè necessariorum fabricæ, ac nominatim (fauore Religionis) Templorum fabricæ aliorum Operum structura cedere debet. ¶ *Templorum* porrò appellatione quidnam *hâc leg.* veniat, quæri potest, Gentiliúmne, an verò Christianorum? De *Gentilibus*, id omninò accipiendum sequentia ostendere videntur: nempe & nominis ipsius, & horum temporum, ipsorúmque Iudicum ratio: Nominis inquam; *Templorum* enim appellatione hoc æuo Gentilium templa propriè intelligenda, docet *l.*1. *infr. de fid. Cathol.* imò & *Rubrica* seu *titulus* integer *de Pagan. sacrif. & Templis*, (oppositus *titulo de Episcop. Eccles. & Cleric.*) ac nominatim *l.*3. 4. 8. 16. 19. *illius tituli.* Sed & *l.*2. 3. *infr. de Apostat.* & *l.*112. *supr. de Decurionib.* vide & quæ dicam ad *Rubric. infr. de Paganis.* Tempora dein adhuc ista sub Constantino M. & quidem hoc Anno 326. fuêre, vti & Ciuitates pleræque magnam partem; & Iudices, quibus *hæc lex* scripta est, plerique Gentiles essent. Quare & ex eo liquere potest, hisce temporibus, Anno D 326. nondum Templa Gentilium à Constantino M. euersa fuisse. Quod tamen huic ipsi Anno adscribit Baronius, qui *hanc leg.* prætermisit. Quod quando factum fuerit? disquiro ipse ad *leg.*2. *supr. de sepulc. viol.* & pleniùs ad *tit. de Paganis infr.* & ad Libanij *orat.* ὑπὲρ ἱερῶν: vbi iam dicere cœpi. Quin & noua subinde erecta excitatáque, quod *hæc lex* ostendit. Quanquam videri cui possit Constantinus M. de Ecclesiis Christianorum hîc sensisse. Hoc enim omninò tempus est; quo magno studio ædes Ecclesiarum excitabantur. Verùm priori interpretationi ipse adhæreo: Tantò magis etiam, quod videam *hanc leg.* à Triboniano spretam, prælatâ Leonis *leg. vltim. Cod. eod. tit.* quæ etiam amplior est. Quicquid sit, ad historiam Ecclesiasticam Constantini M. temporum *hæc lex* deinceps referenda est, quam omisit Baronius in *Annales* suos referre.

¶ *De* INTERVALLO *centum pedum vacuo ab* HORREIS *publicis relinquendo.*

IV. * Idem A. Haue" Felix K. NB.

OMNES" intra centum pedes vicinitùs," quantum ad Horrea" pertinet, arceantur: ac si quid constructum fuerit, diruatur: quoniam experimentis nuperrimis" palàm factum est, ædificiorum, quæ horreis adhærebant, incendiis, fiscales copias" laborasse." Quòd si quis ædificandi amore publica damna neglexerit, non solùm quod construxit, sed" omnes res eius, & quidquid in suo iure habuit, fisco adiudicari præcipimus. Dat. XI. Kalend. Aug. Sirmio, Constantino A. IV. & Constantio Cæs. COSS. [329.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Causam mox dicam.

" *Felici* huic inscripta, pari affatu, Anno superiore 326. *l.*1. *supr. de erogat. militar. annonæ.* Eidémque inscribitur, Anno 333. *l.*3. *supr. de Admin. & Peric. Tut.* vbi agitur de possessionibus iuris emphyteutici. Dicitur autem *Felix Procurator rei priuatæ*, in Inscript. *l.*2. *Cod. de Murilegul.* Quæ dignitas fortè & hîc supplenda fuerit: quia & de horreis publicis, & fiscalibus copiis ibi cóque agitur.

" Ædificia scilicet excitantes, ædificantes, cuiuscunque ordinis, dignitatis.

" Ex quatuor lateribus, vt *l.*38. *infr.* seu in circum, & quaquauersum: Nonnulli hîc tentabant, *vicinitates.*

" Nam quantum ad alia opera publica attinet, quindecim tantum. *l.*46. *infr.*

" Huius incendij nulla, quod sciam, alibi mentio occurrit.

" *Copia fiscales*, id est, annonæ & condita publicis horreis: vid. *Gloss Theod.*

" *Laborandi* vox propria, pro detrimentum pati, vel etiam periculum adire: sic & Luna *laborare* dicitur: vid. *Quintil. Glossar. Theod.*

" *Sed &.*

COMMENTARIVS.

INTERVALLO, seu SPATIO, ambitúque, nonnisi legitimo quodam intermisso, vt cæteroquin ab Operibus publicis priuata ædificia rectè excitantur, *l.*35.38.39 46. *infr.* tum ob alias causas, (vt docet *d.l.*39. *infr.*) tum ob incendiorum potissimùm metum, seu vt absit periculum incendij, (quod plerumque à vicino ædificio & proximo pariete in vicinum diffunditur,) vt præter *hanc legem* docet insuper *d.l.*39. *&* 46. *infr. hoc tit.* Ita nominatim priuata ædificia HORREIS publicis coniungi vetuêre Imperatores Constantinus M. *hâc leg.* Arcadius *l*38. *infr.* Et Constantinus M. quidem *hâc leg.* ob eundem incendij metum, intra centum pedes ab horreis publicis nominatim ædificari vetat, Anno D.329. Ambitus seu spatium legitimum ab Operibus publicis in com-

BIU Cujas

mune erat quindecim pedum vicinitas, seu quaquauersum, *d.l.*46. (vbi dicam adhuc aliquid.) Atenim laxiore iam multò ambitu seu spatio ab horreis publicis (de quibus agitur quoque *l.*12. 17.35.37. *& 38.infr.*) ædificia priuata secreta esse iubet Constantinus M. putà centum pedum. Nempe quòd maius periculum his immineat: vtpote in quibus *fiscales copiæ* (vt *hæc lex* loquitur,) id est, species ad annonam publicam pertinentes, conditæ essent: de quo dictum *peculiari suo titulo, lib.*11. *de conditis in publicis horreis.* Et verò disertè profitetur Constantinus M. ad *hanc legem* descendisse sese, quòd nuperrimis experimentis palam factum esset, incendiis ædificiorum, quæ horreis adhærebant, fiscales istas copias laborasse, seu damnum passas esse, periculúmque adiisse. ¶ Propter idem verò incendij periculum olim *notissimâ l.*12. *Tabular.* vetitum, *rogum bustúmque nouum propiùs sexaginta pedes ad ædes alienas adiici*, propter metum, inquam, incendij, vt *Cic. de legib.* expressè testatur. Atque hic est ille legitimus modus, cuius meminit *l.*3.§.1. *π. de mort. infer.* Ex eadem causa *eadem lege* 12. *Tabul.* vetitum fuit, *hominem mortuum in vrbe vti.* In Vrbe non fuerunt Vsticeta, culinæ, vstrinæ. Et Principe Augusto, etiam posteà SC. cautum, μήτε τὰς καύσεις τῶν νεκρῶν πέντε καὶ δέκα ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίων γίγνεσθαι. Et hoc quidem quod dixi interuallum ab horreis publicis statuit, *hâc leg.* Constantinus M. Verùm *l. Mæniana.*15. *Cod. de ædific. priuat.* indistinctè interuallo quindecim, pedum priuatorum ædificia & quidem Mæniana à publicis disiungi iubentur, eodem quindecim pedum interuallo seu intercapedine ab horreis quoque publicis statuto. Quæ causa est cur *hæc lex* à *Cod. Iustin.* absit.

¶ Illud non omittendum, *hanc legem* in id tempus incidere, quo Constantinus M. Constantinopolim ædificabat; vt videri possit eò quoque *lex* ista pertinere. Quod tamen haud temerè adseram.

¶ *De* IMMVNITATE *à collatione ad opera publica nemini à Iudicibus concedenda.*

v. * Impp. Constantius & CONSTANS AA. Haue Catuline" K. NB.

PLVRIMI inmunitates operum publicorum concessione Iudicum" adepti sunt: Itaque" omnes iubemus inquiri," vt eorum nomina, adque etiam priuatas" indulgentias Lenitudo Nostra cognoscat. *Et" infrà.* Iam" nunc tamen iussimus, vt aduersus fas elicitas inmunitates per detrimenta" si" conperissent," & in lucro" habere desistant, in" posterum aditus similia cupientibus obstruatur. Dat. VI. Kalend. Aug. Sirmio, Vrso" & Polemio coss. [338.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iust. eod. tit.*
"*Ad Catulinum*: ita *Cod. Iustin.* Catulinus hic Vicarius Africæ fuit, vt hoc ipso Anno ostendit *l.*24. *&* 26. *supr. de Decur. l.*2. *supr. de honorar. Codicil.* vid. *Prosopogr.*
"*Iudicum*, id est, Rectorum Prouinciæ, qui sub dispositione Vicarij fuerunt.
"*Et ideò iubemus in posterum illicitas immunitates nullius esse momenti*: ita *Cod. Iust.* omnibus reliquiis detractis, quæ tempori huic illigata.
"A te Vicari.
"Iudicum, seu à Iudicibus datas: *Priuatus* scilicet est quilibet alius à Principe: vid. *Gloss. Theod.*
"Ita hic locus constituendus est, tum interpunctione, tum & literarum distinctione: Nempe his verbis, seu hâc formulâ. Et *infrà*: (de quâ in *Prolegomenis*) indicatur, ab *huius Cod.* Compositoribus, nonnulla ex serie huius constitutionis detracta: sic vt ex priore & posteriore aliquâ constitutionis parte, ea quæ ad hunc titulum facerent, excerpserint.
"*Iam nunc*: de vi huius formulæ dixi ad *l.*1. *supr. de offic. Rect. Prou.*
"Immunitas paucorum, cæterorum detrimentum est.
"*ꝑ. qui*, vel *siqui.*
"*ꝑ. Competissent*, vt *infr. cupientibus*, vel etiam, *comparassent.* Sed prius illud malo: vid. *Gloss. Theod.*
"*In lucro habere*, vid. *Glossar.*
"*& in posterum*: translatâ huc voce *&*.
"*Vrso Lupulo & Polemio*, ita *Cod. Iust.*

COMMENTARIVS.

IMMVNITATEM operum publicorum, id est, à COLLATIONE ad opera publica priuata Iudicis, indulgentia in posterum concedi vetat *hâc leg.* Constans Imperator. Eámque omnem quæ concessa hactenus petentibus fuerat, vti per Africam hoc tempore factum, viribus carere, eorúmque simul nomina qui huiusmodi immunitatem impetrauerant, ad se referri iubet sedula inquisitione. Principis scilicet solius indulgentiâ huiusmodi immunitas rectè quæritur, id quod *hâc leg.* indicatur, eo ipso, dum concessiones huiusmodi Iudicum, priuatæque indulgentiæ nominatim prohibentur: *Priuatæ indulgentiæ* καὶ διαλύσεις indulgentiarum Principis dicuntur. Sed & quæritur sæpè ea immunitas operum publicorum dignitatis alicuius vel militiæ priuilegio: nam & Senatores ab hac collatione immunes erant, *l.*2. *infr.* aliæque dignitates, (exceptis certis casibus, vt in *specie l.*23. 49. *infr.*) vt & Veterani, *l.*2. *supr. de Veteranis.* Extra hos collatio hæc omnibus ex æquo incumbebat. De quâ collatione eiúsque forma erat quoque *lex* 17. *&* 34. *infr.* ¶ Cæterùm non temerè est, quod *hanc legem* Constanti Imperatori adsero: quandoquidem in Imperij diuisione Africæ diœcesis ei cesserat, quò pertinet *hæc lex.*

¶ *De*

BIU Cujas

¶ *De* RATIOCINIIS *operum publicorum.*

VI. * Idem AA. ad Marcellinum" Com. Orientis."

QVÆ operibus publicis impensa constiterit, accepto" ferri" oportere cognoscas, Dat. v. Non. Octobr. Const. Limenio & Catulino coss. [349.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Iungenda autem *huic legi* est *lex vnic. infr. de præb. Salar.* vbi malè inscriptio habet ad *Marcellinum Corr.* pro *Com. or.*

"*Marcellinus* Comes Orientis sub Constantio Anno Domini 349. An hic Marcellinus, cuius meminit Epiphanius *hæresi* 71.

"cuius caput Antiochia.

"vide *leg.* 27. & 28. *infr.*

"An à te? An verò impensa à te, ferri à me Principe? Illud malo.

COMMENTARIVS.

EXPENSA in opera publica accepto ferri oportere definit Constantius *hâc leg.* Quod vt intelligatur, sciendum est, EXPENSIS Ciuitatis, seu Reipubl. opera publica cuiusque ciuitatis excitari solita, & viribus Reipubl. vt loquitur Vlpianus *l.* 7. §. 1. *ff. de off. Proconf.* & *lex vn. supr. de præb. Salar.* (quæ *huic nostræ* coniungenda est:) & *lex* 26. *infr.* atque ita expensis propriis & vectigalibus Ciuitatúmque viribus: *l.* 18. 26. *infr. hoc tit.* Affectata scilicet huic rei constitutionibus pars quædam erat, vectigalium seu Canonis, (pariter vt in Vrbe Româ ex Ærario: *lex* 25. *infr.*) & quidem tertia reditvum Ciuilium: ex *d. l.* 18. (vbi dicetur) & *l.* 32. 33. 48. *infr.* Hæc verò impensa ita iusta, ita necessaria fuit, vt & Decuriones per Curatorem Kalendarij seu Reipubl. & Rectores Prouinciarum, sine vllo Principis iussu, pecuniam in id optimo iure erogarent: cum tamen (quæ differentia notanda est) nulli Salarium ex viribus Reipubl. tribui possit, sine Principis iussu: *d. l. vnic.* quæ *huic* nostræ vt dixi coniungenda est: ceu vnius & eiusdem constitutionis pars: & vt existimo, *Mandatorum*, quæ Comiti Orientis Marcellino à Constantio data portio. De cuiusmodi Mandatorum capite, super operibus, inquam, publicis, fidem facit *lex* 2. *supr. hoc tit. lex vltim. in fin. ff. de Operib. publ. lex* 20. *infr. hoc tit.* iuncta *l.* 30. *supr. de Decurionibus.* Et ita quidem *hæc lex* accipienda est de Rectoribus Prouinciarum, & de Decurionibus Curatoribúsque Reipubl. seu Kalendarij, dispensatoribúsque, vt loquitur *lex* 28. *infr.* iísque, à quibus sumptus ex Ærario præbentur: *l.* 27. *infr.* Non etiam de Orgæpistatis, siue Curatoribus, operum publicorum, quod tamen Græcos voluisse video. Huiusmodi proinde impensas in opera publica factas, accepto ferendas definit Constantius *hâc leg.* id est, vel ab ipso Principe, si Iudices eas fecerint; vel sanè (quam *huius leg.* speciem puto) si Decuriones aut minores Iudices, à Maioribus Magistratibus, veluti in specie *huius legis* à Comite Orientis, ad quos videlicet statis temporibus ratiocinia singularum Rerumpubl. seu Ciuitatum perferebantur. *Accepto ferre* hîc, & *l.* 27. & *l.* 28. *infr.* est, cum rationes alicuius putantur, eas adprobare.

¶ Hoc autem, quod *hâc leg.* statuitur, ita verum esse sequentes constitutiones voluerunt, si in vetera opera pecunia erogata fuisset. Alioquin si in noua, absque permissu Principis erogatum quid fuerit, id accepto ferri noluerunt alij Principes; & in his Valentinianus Iunior, *d. l.* 27. & 28. Alio verò pertinet, Constantij eiusdem Epistola, etsi verborum formulâ alioquin similis, quàm Symmachus adfert, *lib.* 9. *epist.* 121. itémque *lib.* 10. *epist.* 147. quâ ait, *id quod operibus publicis constabat impensum*, Constantium, *integrari per P. V. statuisse.* Eius quippe loci sententia est, iussisse Constantium, vt reliqua Arcæ vinariæ exigerentur, & sic id quod operibus publicis *aliunde* fuerat impensum, integraretur.

¶ Cæterum, quia *hæc lex* est de ratiociniis operum publicorum, nonnulla alia eodem pertinentia repeti velim à *titulo* in id expressso *Cod. Iustin. de ratiocin. oper. public.*

¶ *De* SENATORVM IMMVNITATE *à collatione ad opera publica.*

VII. * Idem AA. ad Senatum."

QVONIAM diuersi Iudices" nonnulla opera, in quibusdam æstimant" vrbibus extruenda, ad huiusmodi necessitatem" Senatorum substantia non vocetur. Eos" quoque Senatores, quibus per diuersas Prouincias fuerit sollicitudo" commissa, fretos sanctione nostrâ, huiuscemodi temptamentis" decet constanter obsistere: ne Senatoriæ facultates harum rerum contemplatione vexentur. Dat. v. Non. Maij, Tauro & Florentio coss. [361.]

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. de dignitat.* hinc decurtata est. Iungenda autem *huic legi* sunt complurimæ aliæ, putà; *lex* 3. *Cod. de lustral. collat. l.* 12. 13. *supr. de Prator. l.* 1. *supr. de Protostasia: l.* 1. *supr. de Metat. l.* 7. *supr. de Annon. & tribut. l.* 1. *supr. de public. comparat. l.* 48. *supr. de Decurionib.*

BIU Cujas

"Rectores Prouinciarum.
"*Existimant*: Cod. Iustin.
"*Necessitatem*, id est, collationem ad huiusmodi opera.
"Sequentia absunt à *Cod. Iustin.*
"defendendi Senatus: de quibus Senatus Defensoribus: vid. *l.*2.3. *supr. de præd. Senatorum.*
"*Temptamentum*, attentatio, conatus: vid *Gloss. Theod.*
"*Vexari* facultates dicuntur: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

SENATORES, & Senatorias facultates, per Prouincias, IMMVNES à collatione ad opera publica esse, seu immunitate operum publicorum, quæ Iudices in vrbibus excitant (de qua immunitate dictum semel ad *leg.*5. *supr.*) frui iubet Constantius *hâc leg.* Nempe vt Rectores Prouinciarum hac tempestate noua opera provt æstimassent, excitare in vrbibus potuêre, non expectato etiam Principis aut Præfecti Prætorio arbitrio (quod ex *hâc leg.* liquet, at posteà prohibitum fuit *l.*11.27.30.31.37. *infr.*) Ita possessores ad operum istorum publicorum sumptum aliquid conferre adigebantur, vt cæteroquin ad opera publica collatio hæc exigebatur, vt præter *hanc legem* ostendit *l.*5. *supr.* & *l.*17. *&* 34. *infr.* Quod Traiano tamen olim displicuisse ex eius Rescripto ad consultationem Plinij discere licet: *Si instructio*, inquit, *noui balinei onerat uaravires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere, modo ne quid ideò intribuant*, id est conferant. Atenim hac tempestate, vt ab hac collatione ad opera publica nonnulli immunes erant, veluti *Veterani*, constitutione Constantini M. *l.*2. *vers. iam nunc. supr. de Veteranis*, ita & *Senatores* fuêre, *hâc* Constantij *leg.* quos sanè Senatores & aliis oneribus veluti Metati, & Synoneti onere idem liberatos voluit: *l.*1. *supr. de Metat.* & *l.*1. *supr. de publica comparatione*: quas *huic*, cum multis *aliis*, vt iam dixi, coniungi oportet.

Et verò (quod obseruandum) sunt hæ *leges* omnes *Constantianæ Orationis ad Senatum* partes, quâ Senatoriæ Dignitati Princeps iste enixè consultum voluit, prolixéque adeò definitum iuit, quibusnam oneribus Senatores subiacerent, viceuersâ, à quibus immunes essent: Adeò quidem, vt ex *hac ipsâ lege* liqueat (quod etiam comprobat *lex* 2. *&* 3. *Cod. de præd. Senator.*) nonnullos è Senatorum numero per Prouincias fuisse, quibus *sollicitudo* defendendi scilicet Senatus mandata erat, seu commissa, qui inquam obsisterent aliquid vsurpantibus aduersus Senatorum priuilegia, vt ad *eas leges* docui, quod & *hâc lege* his verbis inculcatur: *Eos quoque Senatores quibus per diuersas Prouincias sollicitudo fuerit commissa*, &c. pariter, vt suos habuit plebs Defensores, de quibus *suo tit.* dictum, *de Defensor. Ciuitat.* Suos, Ecclesia; de quibus *l.*38. *infr. de Episcop.* Suos, Pauperes, de quibus *Canon.*75. *Cod. Africani.*

¶ Tandem obseruandum, sicut operum publicorum obtentu Senatorias facultates à Iudicibus contra Ius attritas *hac lex* docet, ita & Curialium, (id est, Senatorum municipalium) facultates eodem obtentu sæpè vexatas; de quo extat Libanij locus *Oratione in Tisamenem, ad Theodosium Imp. pag.*447. Eodémque pertinet *lex* 39. *infrà.*

¶ *De* PRÆTORIIS *ærario paulò ante vindicatis, per Ægyptum, publico iuri restituendis, iterata Iuliani constitutio.*

VIII. * Idem" AA. Ecdicio" PF. Ægypti.

PORTVIT," Prætoria Iudicum, &" domos iudiciarias," publico" iuri adque vsui vindicari: Sed quia salubris nostra dispositio" dilata est, nunc saltem tradatur effectui, &c. PP." IV. Non. Decembr. Antiochiæ, Mamertino & Neuitta. COSS. [362.]

NOTÆ.

* *Lex* 4. *Cod. de operibus public.* hinc interpolata est; Iungendáque huic, *lex prox. seq.*9.
"Emendanda *huius leg.* & *sequ.* inscriptio: Tribundæ quippe eæ sunt, vt & *lex* 10. Imperatori *Iuliano.*
"Ad hunc *Ecdicium Præfectum Ægypti* extat Iuliani *epist.*6. *&* 9. Hic idem indicari videtur apud Ammianum Marcellinum *lib.*23. *p.*245. in gestis huius ipsius Anni. Eidem inscribitur *d. lex prox.*9.
"Iam antea scilicet iuxta anteriorem dispositionem nostram.
"&, pro *id est.*
"*Publicas*, Ita *Cod. Iust.*
"*Publico*, id est, Ciuitatum seu Rerumpublicarum.
"*Dispositio*, id est, iussio.
"Ita quoque *lex prox.* Sed hoc pro *Dat.* accipiendum est, neque enim Antiochia ad præfecturam Ægypti pertinuit: Et Iulianus Imp. (cui *hæ leges* restituendæ sunt:) hoc ipso Anno & tempore Antiochiæ constitit, quod vel Ammianus Marcellinus testatur, *lib.*22. *p.*238. & *lib.*23. *p.*257.

COMMENTARIVS.

IVLIANI tres constitutiones ordine sequuntur, in eandem sententiam: de publicis videlicet CIVITATVM operibus, siue ærario vindicatis, siue occupatis, siue impetratis, sub Constantino videlicet & Constantio, publico iuri restituendis, quæ ad Historiam Ecclesiasticam omnes quoque pertinent, vt deinceps ostendetur. De ÆRARIO vindicatis est hoc *caput*: De occupatis *l. prox.* (quæ huic nostræ ceu eiusdem constitutionis pars coassanda est) de Impetratis seu Donatis,

BIU Cujas

natis, *l.*10. Ærario igitur VINDICATA sub his Impp. publica opera nonnulla per Ægyptum, putà Prætoria, publico vsui reddi, vt anteriore quâdam iussione Iulianus iam iusserat, ita & *hâc leg.* rursum, iterata iussione, quia id nondum factum fuerat, iubet, Antiochiæ ipse constitutus, sine Anni D.362. Pariter vt Ergasteria *d. l. prox.* aliáque opera publica, *l.*10. sed & initio huius anni, *l.*1. *supr. de locat. fundor. iuris Emph. & Reipubl. & Templ.* possessiones publicas Ciuitatibus restitui iussit, quæ quarta Iuliani, verùm tempore omnium prima constitutio super hâc re occurrit. Quò pertinet etiam Ammiani Marcellini locus *lib.*25. *p.*315. in παρεκβάσει illa de Iuliano, *vectigalia ciuitatibus restituta cum FVNDIS, absque his, quos velut iure vendidêre præteritæ Potestates:* vbi *Potestatum* appellatione non magis Iudices accipio quàm Principes ipsos: Addenda & hanc in rem *lex quinta* putà *lex* 1. *C. Iust. de diu. Præd. vrb. & Rust.* de quâ ad *l. prox.* Tandem & Sexta, *l.*2. *d. tit.* Adeò res hæc Iuliano curæ fuit, vt Ciuitatibus erepta iura sub Constantio, & in his fundi operáque publica ciuitatibus restituerentur: de quo vide & Libanium παρηγυρικῷ, cuius verba alibi refero. ¶ Est verò *hæc lex* nominatim de Prætoriis. *Prætoria* Iudicum notum est fuisse domos Iudiciarias: & verò hîc βουλευτηρίῳ pro eodem sumuntur: Ea & alibi vocantur Iudicum mansiones, *l.*1. *supr. de domib. ad rem priuatam pertinentibus.* Eodémque sensu *Nouell. Iustinian.*24. δικαστικὰ καταγώγια. Verùm de his pleniùs ad *legem* 3. *supr. de officio Iudicum omnium: l.*6. *supr. de Metatis: l.*2. *suprà, Ne quis in palat. maneat.*

¶ Hæc cùm ita perspicua sint, Historica tantùm *huius legis* causa eruenda, atque adeò quonam propriè *hæc lex* pertineat? inuestigandum venit. Tenendum igitur, Constantium Imp. maximè Ciuitatibus vectigalia quamplurima fundósque ademisse: vtpote quæ fermè superstitioni Gentilitiæ dicatæ erant, vel erroris illecebras præbebant (sic quidem etiam vt possessiones & reditus quidam agonothetici essent; id est, ludis in honorem Deorum edendis destinati forent, vt docet *d lex* 1. *supr. de locat. fundor.*) Aliísque etiam rationibus Ciuitatum iura imminutum iuit, non tantùm aliis operibus publicis ademptis, & inter cætera ergasteriis, verùm etiam Prætoriis ipsis, & quidem per Ægyptum. Et verò huc omninò pertinet id quod idem Ammianus Marcellinus *lib.*22. *p.*240. de Georgio Episcopo Alexandrino, scribit; *Inter cætera*, inquit, *dicebatur* (Georgius Episcopus Alexandrinus,) *id quoque malignè docuisse Constantium, Quòd in vrbe prædicta* (Alexandrinâ scilicet) *Ædificia cuncta* (publica) *solo cohærentia, à conditore Alexandro magnitudine expensarum PVBLICARVM extructa, emolumentis ÆRARII proficere deberent ex Iure.* Georgio itaque hoc Episcopo interfecto, Prætoria ærario vindicata, publico rursus iuri vsúique Iulianus vindicari *hâc lege* voluit, pariter vt ergasteria, *d. l. prox.* ídque Alexandriæ, & per Ægyptum vt in commune alia opera publica, impetrata, donatáque; *lege prox.*10. Neque hanc etiam interpretationem abnuunt eiusdem Iuliani Epistolæ, ad hunc ipsum Ecdicium Præfectum Ægypti, duæ, putà 6. & 9. in quibus & de hoc eodem *Georgio* & de *Athanasio* agitur, & ex quibus apparet, Ecdicium hunc Præfectum Ægypti, Gētilem fuisse. Denique tres hæ leges, putà *hæc lex* 8. & *duæ sequ.*9. & 10. Iuliani, omninò reuocant, quæ sub Constantio in præiudicium Ciuitatum operúmque publicorum facta fuerant, siue quia Ærario vindicata, siue quia à priuatis occupata, hísve donata; de quo iam quoque dixi *ad Libanium,* ὑπὲρ ἱερῶν.

¶ Ab eadem certè Iuliani mente est, vt id quoque addam, quod Libanius *Oratione funebri in Iulianum, p.*291. memorat, Iulianum statim vt rerum potitus est, inter cætera, quæ ad instaurandum ritum Gentilitium molitus est, id constituisse, vt qui ex lapidibus Templorum domos sibi extruxissent, *æs quoddam* penderent, vnde noua Templa excitarentur: νεὼς τὸς μὲν ποιῶν, τὸς δ' ἀποκλάζων, εἰ δ' τὸς εἰσάγων ἔδη (ἔστ) χρήματα δ' ἐτέλεν: οἱ τοῖς ἀπ' ἱερῶν λίθοις σφίσιν αὐτοῖς οἰκίας ἐγείραντες. Cui simile id quod ab eodem statuitur, nempe vt pensio seu *solarium* soluatur pro extructis in solo Reipublicæ seu prosuperficie, *l.*1. *Cod. de diuers. grad. vrb. & rustic.* Quæ & ipsa Iuliano tribuitur: de quo ad *legem proximam* 9.

¶ *De* SVPERFICIE *seu* SVPERSTRVCTIS *à priuatis super* ERGASTERIIS *publicis Alexandriæ: Iuliani* lex.

IX. * Idem" AA. Ecdicio" PF. Ægypti. Post alia.

COMPERIMVS, super Ergasteria publica, quæ ad ius" pertinent Ciuitatis," plerosque" sibi domos extruxisse: Præcipimus ergo, eas" inconcusso iure quæ ædificauerunt, possidere. PP." IV. Non. Decembr. Antiochiæ, Mamertino & Neuitta COSS. [362.]

INTERPRETATIO. *Si quis in ciuitate consistens in locis" publicis sibi domos fortè construxerit, eas sine inquietudine aliqua possideat.*

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est *lex proximè præcedens.*8. Tribuenda autem ea, pariter vt superior, *Iuliano* Imperatori.

"De hoc *Ecdicio* PF. Ægypti, dixi ad *l.*8: *supr.* quæ eidem inscribitur.

"Malè, in nonnullis editionibus *huius*, nisi legamus *hulus*, id est, *huius ius*: de quo mox.

"Alexandrinæ.

"*Pleroſque*, id est, plurimos passim.

"χ. *Eos*, qui extruxerunt scilicet, nisi ita legas, *eas* (scilicet *domos*) *inconcusso iure qui ædificauerunt*, &c.

"pro *Dat.* de quo ad *d. l.*8.

"Interpres, generaliter nimis *hanc leg.* accepit, quæ tantùm est de Ergasteriis: & quidem adhuc temporaria & localis.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

SVPERFICIEM seu SVPERSTRVCTA à priuatis super Ergasteriis publicis Alexandriæ, priuatis relinqui iubet Iulianus Imp. *hâc lege*, quæ inter Iulianeas *hoc titulo* secunda est: Etsi scilicet *Ergasteria* ipsa iuri publico proculdubio vindicari voluerit Iulianus; non minus quàm *Prætoria* Iudicum, & domos iudiciarias *lege superiore*, quæ *huic*, vti dixi, coniungenda est: imò & tertio loco *alia loca publica* priuatis donata, *l.*10. *infr. prox.* quæ in priuatorum iura sub Constantio potissimùm transierant, & nominatim Ergasteria publica in Vrbe Alexandrinâ, & ad ius Ciuitatis (Alexandrinæ scilicet) pertinentia; Attamen domos, quas sibi priuati super iis extruxerant, iis *hâc leg.* possidendas inconcusso iure relinquit. Aliam proinde rationem haberi voluit Iulianus ipsorum Ergasteriorum, aliam verò eorum quæ his superstructa essent: & sic aliam soli primæque superficiei, aliam alterius superficiei; & vt Græci loquerentur, aliam καταγείων seu καταγέων, aliam αἰωγείων: quæ quidem Iuliani indulgentia similis est alteri illi, quæ sub eiusdem Iuliani nomine extat *Cod Iust. l.*1. *Cod. de diuers. Præd. vrb. & Rustic.* quâ iubetur, pro ædibus, quas nonnulli in solo Reipubl. extruxerant, placitam præstare pensionem: quod alioquin etiam conuenit *d. legi* 52. *infr. hoc tit.* & *l.*5. §.1. *π. de operib. public.* Parúmque abest, quin *huic legi*, vt & *superiori*, coniungendam putem *prædictam leg.*1. *Cod. Iust. de diuers. præd.* quæ *Attici* nomen præferre videtur, loco, *Ecdici.* Et certè argumentum omninò conuenit: *Hâc* scilicet *lege*, domus à priuatis ædificatæ super Ergasteriis publicis stare iubentur: & sic *superficiarium* hoc ius seu ἐμβατικὸν toleratur: *Illâ* verò *leg.* superficiei, seu domibus ita extructis *pensio* quædam imponitur, vel imposita probatur: Pensio inquam, quomodo etiam imponitur in simili specie *d. l.*52. *infr.* & in priuatâ superficie, *l.*74. *π. de rei vindic.* Quod aliàs in commune *solarium* dicitur, pro solo scilicet cuius mentio fit *l.*7. §.2. *π. de vsufr. l.*15. *π. qui potiores in pign. hab. l.*39. §.5. *π. de legatis* 1 *l.*2 §.17. *π. ne quid in loc. publ. vel itin.* quæ & merces soli vocatur *l.*17. *π. de pignor. act.* reditus, quantitas, *d. l.*52. *infr.* (vbi dicam de eius modo, & à quo imposita:) vectigal, *l.*5. §.1. *π. de operib. public.* Vbi interim notanda venit species hæc iuris superficiarij, non quidem ex conuentione vel voluntate priuatâ & præcedaneâ descendens per venditionem, locationem, donationem, vltimam voluntatem; vel etiam ad tempus, de quo sunt fermè *leges Digestorum*; & Edictum, vel Interdictum *de superficie*; verùm extra ordinem ex sequente consensu, & ex pòst facto authoritate Imperatoris, vel Magistratus, ínque perpetuum, sub lege pensionis, vectigalis, quantitatis, & reditus seu solarij, ad compendia ærarij publici, vel Rerumpubl. augenda; pariter vt *d. l.*52. *infr.* Et Tertiâ adhuc *lege*, putà *d. l.*2. §.17. *π. ne quid in loco public.* Et Quartâ, putà *d. l.*5. §.1. *π. de operib. publ.* (quomodo & pensio imposita in alia specie, *l.*41. *in fin. infr.* in nonnullis Galliæ consuetudinibus *Droit de Festage*, dici videtur.) ¶ Ad rem: Ergo solum, seu proxima solo superficies, κατάγειον, ad se superiorem superficiem seu αἰώγειον hoc casu non trahit, cùm aliàs regulariter *superficies*, seu superædificatum solo cedat: Et Theodosius M. speciatim *l.*21. *infr.* omnia quocunque in loco publico Ciuitatis extructa ditui iusserit. Ergo superimpositas fabricas anteà à priuatis, locis publicis, tulit Iulianus in *huius leg.* specie, Proculdubio superimpositas Principum anteriorum permissu. Extat sanè quoque similis huius permissionis exemplum *superimponendæ* fabricæ Porticui cuidam, apud Cassiodorum 4. *var.*30. si modo res petita non officeret vtilitati publicæ vel decori: quæ omnia interim obseruanda sunt ad argumentum *de iure superficiario.*

¶ Cæterum præter ea, quæ ad *huius leg.* historiam è superiore huc accersiri debent, ac nominatim Ammiani Marcellini locus, Tria notanda veniunt. Primò, de Ergasteriis: Ergasteria scilicet (quorum alia publica erant, seu ad Ius Ciuitatum pertinentia, de quibus *hâc leg.* & *l.*3. *supr. de conlat. donatar.* quas & ideò tabernas ad Ius Ciuile pertinentes vocat Theodos. *Nouell.* 30. Alia verò priuata, de quibus *l.*5. *supr. de Metatis*: & *l.*14. *infr. de Episcopis*: & *l.*21. *Cod. de operibus publicis*:) fuerunt officinæ, seu tabernæ, mercimoniis vel exercitiis deputatæ, vt vocantur disertè *d. l.*5. ex quorum locatione pensiones colligebantur, & publica quidem publicitùs; *dict. Nouell* 30. Neque ambigo, cùm Constantij mentem intueor, hæc Ciuitatibus adimentis, & retrò Iuliani ea restituentis, Ergasteria ista ad superstitionem quoque Gentilitiæ pertinuisse, atque inibi merces seu opera fabricata venúmque exposita, quæ superstitioni inseruirent. Secundò, hinc colligere licet, ergasteria ista ita comparata fuisse, vt nudæ fermè tabernæ essent, quibus tamen aliquando ædes superstruerentur. Tertiò, obseruandum, *Ciuitatis* appellatione *hâc leg.* Vrbem Alexandrinam nominatim intelligendam, quæ κατ' ἐξοχὴν *Ciuitas* seu *Vrbs* vocabatur, vt præter *hanc legem* docet quoque *l.*13. *supr. de legat.* Præsertim vbi *lex* ad Præfectum Ægypti emitteretur. Stephanus quoque de Alexandriâ: ἐλέγετο δὲ κατ' ἐξοχὴν ΠΟΛΙΣ ὡς τὸ ἐπὶ Ῥώμης λέγειν ΟΥΡΒΗΝ. Item Eustathius *Iliad.*3. φέρει δὲ ἱστορία πάλιν τὰς ἀρχὰς αὐτὸ τοῦτο δίχα προσθήκης κατ' ἐξοχὴν καλοῦναι οὕτω Ἀλεξάνδρειαν. Et alioquín in Diœcesibus sola Metropolitana hoc nomen fermè tulit. ¶ Quæ cùm ita sint, non est *huius legis* lectio sollicitanda; neque intrudenda vox, *huius*, ibi, *ad huius ius pertinent Ciuitatis*, quod nullo modo stare potest, quia *hæc lex* dicitur *Proposita*, seu *Data* Antiochiæ, ad quam *lex* ipsa non pertinet, verùm ad Ægyptum: cuius etiam Præfecto *hæc lex* inscribitur.

¶ Tandem obseruandum, *hanc legem* merè temporariam & localem esse: Alexandrinæ scilicet ciuitati propriam & huic tempori adstrictam, quo scilicet Ergasteria sub Constantio Alexandriæ ædificiis occupata, ad iura ciuitatis reuocantur, intactis his quæ superædificata. Et sic suum cuique seruatum æquitate quadam Iuliani, qua is commendabatur.

¶ De

¶ *De* Donatis *à Principibus operibus publicis reuocandis; Iuliani* lex.

x. * Idem" A. ad Rufinum."

QVICVMQVE, cuiuslibet Ordinis, Dignitatis, aliquod opus publicum, quoquo genere, obscurâ" interpretatione" meruerit, fructu talis beneficij, sine aliquâ dubitatione, priuetur: Non solùm enim reuocamus quod factum" est, verùm etiam in futurum cauemus, ne qua fraude temptetur." Dat. VII. Id. Decemb. Aquil." Mamertino & Neuitta cos s. [362.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Et hæc ex *Iuliano* tribuenda est, pariter vt *duæ superiores.*
"de hoc *Rufino* in Commentario *infrà.*
"An pro *maligna*, vt Amm. Marcellinus (*loco* quem laudaui ad *l.* 8. *supr.*) *malignè docuisse*? Minimè. *Obscura*, id est, *obreptitia.*
"Repono *impetratione.* "sub Constantio. "simile quid tentetur.
"an *Aquis?* neque enim Iulianus *Aquileiæ* fuit hoc tempore? Quid si *Dat.* pro *Acc.* hîc intelligamus?

COMMENTARIVS.

DONATA (à Principibus scilicet Christianis, Constantino M. & Constantio,) priuatis opera publica, cuiuscunque ordinis, dignitatis, quæcunque tandem, & quocunque genere (etiam adnotatione speciali scilicet) reuocari iubet *hâc leg.* Iulianus, quæ Tertia est *hoc titulo* è Iulianeis; quæque eodem pertinet quò *duæ superiores*, & ad historiam Ecclesiasticam: quibus similiter idem & Prætoria Ærario ante vindicata, & Ergasteria à priuatis occupata in iura ciuitatum reuocari iussit. Quod alioquin tralatitij iuris est, vt ne priuati publica opera, quocunque tandem genere à Principe petere seu impetrare possint. De quo tamen erunt quatuor præterea *leges infr.* putà *l.* 40. 41. 42. 43. ¶ Hæc verò *lex* speciatim pertinet ad Iuliani odium, quo Constantini & Constantij actibus bellum indixerat, à studio superstitionis Gentilitiæ, cui cùm hæc opera publica fermè inseruirent, à Christianis istis Principibus in priuatos quoque plurima collata fuerant; de quo dixi iam *ad Libanium* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: & ad *titulum*, *supr. de collat. donatar.* à Iuliano verò reuocata: & id quidem in duabus præcipuis Orientis Ciuitatibus; Antiochiæ videlicet, si modò hæc *lex* pertinet ad *Rufinum Comitem Orientis*, illum nempe cuius meminit Marcellinus: & Alexandriæ, quò apertè spectant *duæ superiores leges.* De quo Rufino paulo prolixius. Rufinum scilicet, qui integro nomine *Arcadius Rufinus*, Iulianus Imp. in locum Auunculi sui Iuliani Comitem Orientis recens prouexit, vt testatur Ammianus Marcellinus *lib.* 23. *p.* 256. Eidémque inscribitur & Iouiani *lex* 2. *supr. de Metall.* vbi malè edictum *Comiti Officiorum* pro *Comiti Orientis.* Eius etiam mentio in veteribus Inscriptionibus. Verùm de hoc *hæc lex* non videatur accipienda. Iulianus enim superiore adhuc die Comes Orientis erat *VIII. Id. Decembr.* quo data ad eum *l.* 3. *de contrah. empt.* Imò Iuliani istius mortem Anno 363. refert disertè Marcellinus. Quid igitur? Fortè hic *Vulcatius Rufinus*, de quo Marcellinus quoque *lib.* 21. *p.* 210. quem fortè Aquileiæ Iulianus præfecit, argumento eorum quæ *ibi* Marcellinus de Aquileia scribit; vt & subscriptionis *huius legis*: *Dat.* [Reddita] *Aquileiæ.*

¶ *De* Novis *operibus* Romæ, *nisi Principis permissu à quoquam non excitandis.*

XI. * Imp. Valentinianvs & Valens AA. ad Symmachum" P. V.

INTRA Vrbem Romam" æternam" nullus" Iudicum nouum opus informet," quotiens Serenitatis Nostræ arbitria" cessabunt:" Ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, vniuersis licentiam damus. Dat. VIII. Kalend. Iun. Philippis," Diuo Iouiano & Varroniano cos s. [364.]

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. eod. tit.* Iungenda *huic* videri possit *l.* 19. *supr. de cursu publico*: emendata eius subscriptione: Nisi, non tam coniungenda videatur, quàm proximo confinio cohærere. Concordat huic *lex* 19 & 27. *infr.*
"*Symmachus* hic P. V. Romæ pater Epistolographi fuit, (vide *Prosopograph.*) cui inscribitur & *lex prox.* 32. de quo vide inter alios *Ammianum Marcellinum*, & *Veterem Inscriptionem.*
"*Veterem & nouam*: ita *Cod. Iust.* aduersus veritatem Historicam *huius legis.*
"*Æterna* Vrbs Roma: vide *Gloss. Theod.* sublata autem hæc vox *æterna*, ciuili animo, *Cod. Iust.*
"etiam Præfectus Vrbi, de quo ad *l.* 19. *infr.*
"*Informare*, est de nouo excitare: vide *Gloss. Theod.* pariter vt *ordinare*, in *l.* 3. *supr.*
"*Arbitria*, id est iussa, auctoritas.
"*Nisi ex suis pecuniis huiusmodi opus construere voluerit*: Hæc exceptio addita *Cod. Iust.*
"Philippoli *d. l.* 19.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. octo conſtitutiones ſequuntur de operibus publicis, putà *lex* 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Et hæc quidem vt & *proxima* 12. ad opera publica Vrbis Romæ pertinet. ROMÆ igitur NOVA opera publica ſumptu ſcilicet publico (quod Tribonianus rectè vidit) Iudices quicunque (etiam Præfect. Vrb. cui *hæc lex* inſcribitur, itémque Præfect. Prætor.) excitare, à Valentiniano Sen. *hâc leg.* prohibentur: pariter vt à Gratiano & Valentiniano Iuniori, intra eam ipſam Vrbem Romam, *l.* 19. 27. *infr.* niſi Principis permiſſu, *hâc leg.* & *d. l.* 17. Haud aliter atque alij Iudices per Prouincias, *l.* 30. 31. 37. *infr.* Quod antiquis quoque conſtitutionibus cautum fuiſſe docet *l.* 3. §. 1. *π. de operibus publicis.* Etſi vetera ruinis deformia inſtaurare quilibet arbitratu ſuo poſſit: Quamlibet ſcilicet poteſtates in excelſo locatæ ſint, (vt loquitur *d. l.* 19.) quamlibet de Româ ipsâ agitur. Attamen quod Triboniani inſertum quoque ingerit, *inanibus Iudicum ſumptibus publicum fatigari Ærarium Principes noluerunt.* Noluit Valentinianus *hâc leg.* etiam ab ipſomet PV. Quod & ipſum noluit in aliâ rè ſimili, in *l.* 19. *ſupr. de curſu publico*, quæ altera eiuſdem conſtitutionis pars, *huic* ſocianda videri poſſit: Cuius verba *hîc* apponenda ſunt: *Magnifica Sedes tua euectionum faciendarum arbitrium in publicis tantùm cauſis vſurpet. Verùm ingenti procurabitur cautione, ne parùm conſiderata facilitas ita publicis incipiat viſceribus imminere, vt fatigatione nimiâ pœnitentiam huius conceſſionis ſuſcipere cogamur.* ¶ Cæterùm quicquid *hâc leg.* caueatur, ab eodem ſæpè Symmacho PV. cui *hæc lex* inſcribitur, memorat Ammianus, *lib.* 27. *p.* 360. *excitatum pontem Romæ ambitioſum, atque firmiſſimum, quem ipſe condidit, & cùm magnâ ciuium lætitiâ dedicauit:* Sed proculdubio Valentiniani arbitrio ſeu permiſſu.

¶ Illud hîc ſemel notandum, quatuor tantùm *leges*, ad opera publica Vrbis *Romæ* hoc *titulo* pertinentes occurrere: putà Valentiniani Sen. *hanc legem*, & *prox.* 12. Gratiani *legem* 19. Valentiniani Iun. *legem* 27.

¶ *De* HORREIS *Vrbis Romæ, & Portus, à priuatis vſurpatis, dirutis, reſtituendis reparandiſque. Et de* ANNONA *vrbica rectè condenda, & vſurpata reſtituenda.*

XII. * Idem AA. ad Symmachum PF. V."

HORREA fiſcalia," apud Vrbem Romam, necnon etiam Portus," in vſus tranſlata priuatos cognouimus: Hæc ad priſtinum. ¶ *** Inferioribus" horreorum frumenta condantur, quæ natura loci & humore vitiantur. ¶ Annonas quoque horreis antiquitùs deputatas" hos rethibere" conpelles, qui eas in damna publica auſi ſunt occupare, quarum ſubſtantiam entechæ" populi Romani proficere præcipies. ¶ Sanè quos inueniens" fabricarum deſtructionis auctores, ad reparationem neceſſariò tenebis." Dat. v 1. Id. Iun. Naiſſo, Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* Iungenda verò ei ſunt *lex* 5. 6. *ſupr. de Piſtorib. l.* 2. *ſupr. de calc. coctor. l.* 1. *ſupr. de canonfrum. Vrb. Rom. l.* 1. *de Saccariis Port. Rom.* Et proculdubio etiam, *l.* 5 *ſupr. de Pœn.* Imò & *alia*, vt exiſtimo; putà *lex* 3. & 4. *ſupr. de Piſtorib. l.* 8. *ſupr. de Annon.*

"Vrbis Romæ ſcilicet cui inſcribitur & *lex* 11. *ſupr.* de quo vide *Ammianum Marcellinum*, *Veterem Inſcriptionem*, & *Indicem noſtrum perſonarum.*

"*Fiſcalia* horrea; *hâc leg.* & *l.* 16. *ſupr. de Suſceptorib.* & *l.* 1. *infr. de Equit. Curul.* quæ alia publica. Quomodo in genere *fiſcalia loca* dicuntur *l.* 13. *ſupr. de Metall.* Quæ aliàs *opera publica*: Sic & fiſcales copiæ, *l.* 4. *ſupr.* vide *Gloſſ. Theod.*

"Vrbis Romæ.

*** Locus, partim mutilus, partim malè interpunctus: Itaque ſic reſtituam: *Hæc ad priſtinum reſtitues*: id eſt, publico vſui atque iuri rurſum vindicabis: vt *l.* 8. *ſupr.* Ad *priſtinum* verò, vt ad ſpeciem priſtinam, *lib.* 16. *infr.* ad ſtatum *priſtinum* nitoris, *l.* 20. *infr.* ad formam priſtinam, *l.* 45 *infr.* Mox ita locus legendus: *Nec in inferioribus horreorum:* vel, *in inferioribus horreorum*: de quo mox.

"id eſt, Conditas: vt *ſupr. conduntur.*

"*Redhibere*, id eſt, Reſtituere: vid, *Gloſſ. Theod.*

"al. *Entichæ*: vtrumque pro *Entheca.* Entheca eſt ἀφορμὴ, & quicquid ſepoſitum, conditúmque vſus alicuius & præſidij cauſa: *Entheca* igitur *Pop. Rom.* hîc eſt annona publica, ſeu Canon Vrbicarius: Ita piſtrini entheca, *l.* 7. *ſupr de Piſtorib.* quæ aliàs dotalia, *d. l.* 7. *ſupr. de Piſtorib.* Ita menſatiorum ἐνθήκη: Libanio agrorum ſeu prædiorum ἐνθήκαι, quæ aliàs vocantur dotes prædiorum, *l.* 2. §. 1. *π. de Inſtruct. l.* 34. §. 1. *π. de Legat.* 1. & *Nou. Iuſt.* 128. ſeu Repoſita, *l.* 92. *in fin. π. de legat.* 13. vt & apud Columel. *lib.* 1. *cap.* 8. vel etiam peculium agrorum, *l.* 31. *π. de legat.* 3. Ita rurſum *nauis entheca* dicitur apud Auguſtinum *ad fratres in Eremo: enthecam nobis habere non licet*, & mox, *nauiculam nolui eſſe Eccleſiam Chriſti.* Leontius *in Ioann. Eleemoſyn. Nauclerus emit Enthecam*, id eſt, onerabit nauem emptis mercibus.

"*al. Inuenies.*

"Adſtringes, coges.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE HORREIS (ἀποθηκίοις, ἀρχείοις) fiscalibus Vrbis Romæ (quæ P. Victor hoc ipsò tempore cccxx. vel cccvii. fuisse testatur;) item Portus Vrbis Romæ seu Ostiensis, est *hæc lex* Valentiniani Sen. Anno D.364. ita quidem, vt eâ nonnulla contineantur, quæ ad hunc titulum *de operibus publicis* minus pertinent, & titulo *de Canone frumentario* reddi oportuit: quem errorem & aliàs sæpè admiserunt *huius Codicis* Conditores: de quo, peculiari capite *in Prolegomenis*. Et est ea ipsa, pars prolixioris Valentinianeæ constitutionis (vt ex tot illis *legibus*, sex ad minimum, liquet, quas *ei* coniungendas dixi:) quâ in vniuersum, Annonæ Vrbicæ Valentinianum enixè prospectum iuisse deprehenditur, tum ipsiusmet annonæ curâ susceptâ; quò pertinet *lex 1. de Canon. frum. V. R.* tum eorum qui annonam pinserent, seu pistorum, *d. l.5. & 6. supr. de Pistorib.* & *d.l.5. supr. de Pœnis*, tum eorum qui annonam portarent; quò spectat *lex vnic. de Saccar. Port. Rom.* denique horreorum, vbi annona recondebatur, quò potissimùm pertinet *hæc lex*, & vt puto *dict. lex 2. supr. de calcis coctorib.* Idque omnè Symmacho proculdubio P. V. adcurante: cui hæ constitutiones inscribuntur; pariter vt *lex 2. supr. Trib. in ipf. spec.* & *lex 8. supr. de annon. & tribut.* quæ & ipsæ ad Annonam Vrbis Romæ spectant. Huc scilicet pertinet Symmachi istius elogium apud Ammianum Marcellinum *lib.27. p.360. Symmachus*, inquit, *Aproniano successit* (in Præfecturâ Vrbis scilicet) *quo instante vrbs sacratissima otio COPIIS QVE abundantius solita fruebatur.* Copiis, id est, vt vel *l.4. supr.* & *l. vltim. in fin. supr. de Saccariis*, docuit, annona Vrbicaria, ad quam omnino pertinet *hæc lex*. Addit Ammianus (quod iam notatum ad *l. superiorem*) *excitatum à Symmacho Romæ pontem ambitiosum & firmissimum, quem ipse condidit, & magnâ ciuium lætitiâ dedicauit.* Itaque & annonæ & operibus publicis Vrbis Romæ Symmachus multifariam prospexit: ad quod vtrumque sanè spectat *hæc lex*: ac nominatim ad horrea fiscalia, in quibus videlicet annona publica recondebatur, de quibus est *tit. supr. de condit. in public. horr.* deque iisdem actum iam *l.4. supr.* Atque vt alibi huiusmodi horrea erant, ita & apud Vrbem Romam, atque in Portu Vrbis Romæ, vt *hæc lex* ostendit. Illa horrea vrbis dicuntur, *l.1. d.tit. de condit. in publ. horr.* Seu horrea Romana Symmacho *lib.3. epist.55.* Hæc dicuntur *horrea Portuensia: supr. tit. de Patron. Horreor. Portuens.* vbi plenè dixi.

¶ De his itaque horreis, eorúmque annonâ Quatuor hæc *hâc leg.* constituuntur. Primò, publico iuri atque vsui ea vindicari iubet, quæ à priuatis nonnullis vsurpata fuerant, vel etiam impetrata; cuiusmodi vsurpationum vel impetrationum operum publicorum exempla nobis præbuerunt iam *tres* Iuliani *leges*, putà *l.8.9.10. supr.* Suppeditabit & *lex 41.42.43. infr.* Pariter Honorius, *l.4. infr. de canon. frument. V. R.* pœnam seu multam quinque librarum imponit iis, qui quid ex his horreis, cellulísve, quæ intra Vrbem Romam, atque in Portu constitutæ pistorio iure tenentur, sibimet tanquam possessione priuata, ausi fuerint vindicare.

Secundò, Valentinianus Sen. *hâc lege*, vt ea hactenus habet, frumenta condi iubet *in inferioribus horreorum*: Verùm ipsâ ratio naturalis, quæ etiam *hâc ipsâ lege*, redditur, *Quæ*, inquit, *natura loci & humore vitiantur*, apertissimè euincit, vitiosam esse hanc lectionem: Nempe enim frumenta naturâ loci inferioris & humore vitiantur, quod experientia satis testatur: vnde & qui de re Rusticâ scripsêre omnes, Varro *lib.1. cap.57.* Columella *lib.1. cap.6.* Palladius *lib.1. cap.19.* Plinius *lib.18. cap.38.* monent, *triticum condi oportere in granaria SVBLIMIA, quæ perflentur vento ab exortu, & Septentrionum regione.* Vitruuius *lib.6. cap.9. Granaria*, inquit, *SVBLIMATA, & ad Septentrionem aut Aquilonem spectantia disponantur; ita enim frumenta non poterunt citò concalescere, sed afflatu refrigerata diu seruantur. Namque cæteræ regiones procreant curculionem, & cæteras bestiolas, quæ frumentis nocere solent.* Philo quoque *libro 2.* μηχανικῶν: φυλάττει ὁ σῖτος ἐν ἀποθήκαις ἀκαλεπτομένοις ἐν ἀμόργῳ τὰς πίττας, καὶ τὸ ἔδαφος, καὶ τὰς θυρίδας ἔχουσι, καὶ σταυροὺς πλείους ἐγκαμπύλους πρὸς βορρᾶν, καὶ περιεγκλείους δικτύοις, ἵνα ἀπὸ τῆς ὀρνίθων μὴ κατέδωσι, μήτε θυρία ἐγγίγνηται. Ita quoque Tarantinus apud Georgium Bassum, Γεοπονικῶν *lib.2. cap.* περὶ ἀποθηκῶν *25.* καλῶς ἀποτιθεῖται σῖτος ἐν αἰωγείοις, &c. Quare hîc legendum fuerit, non *in inferioribus*, additâ negatiuâ, vel, *in editioribus*, vel sanè, *in interioribus*. Scilicet horrea hæc fiscalia Romana & Portuensia, Tiberi marique proxima erant: itaque ne frumenta congesta ex vicino Tiberi & mari humorem traherent, & sic vitiarentur, voluerit Valentinianus, in partibus interioribus horreorum frumenta condi, non in primoribus.

Tertiò, annonas ipsas horreis conditas à priuatis nonnullis ita restitui vult, vt vsurpatorum bona proscribantur, & annonæ addicantur. Quod ipsum ius repetitum postea constitutione Arcadij, *l. vltim. supr. de condit. in public. horr.* Ammianus quoque Marcellinus *lib. 28. p.385.* Exemplum memorat Hymethij Proconsulis Africæ, ob hanc siue causam, siue prætextum, parte bonorum multati. Notandum interim multæ genus, Enthecæ populi Romani, seu Annonæ destinatum, quomodo & aliis publicis vsibus sæpè multæ destinatæ, *l.2. de Iudiciis: l.5. de Episcopis: l.20. quorum appellat. v.* & *l.5. Cod. de modo multarum.*

Postremò reparari horrea ab his iubentur, qui destructionis auctores extiterant.

¶ *De* TVRRIBVS LIMITANEIS *per Daciam Ripensem partim reficiendis, partim nouis excitandis, Valentiniani Sen.* lex.

XIII. * Idem AA. Tautomedi" Duci Daciæ" Ripensis."

IN limite" Grauitati" Tuæ commisso, præter eas Turres, quas refici oportet, (si fortè indigeant refectione) Turres, administrationis" tempore quotannis" locis oportunis" extrue. Quòd si huius præcepti auctoritatem neglexeris, finitâ ad-

BIU Cujas

miniſtratione reuocatus" in" limitem, ex propriis facultatibus eam fabricam, quam adminiſtrationis" tempore, adiumentis militum, & impenſis," debueras fabricare, extruere cogêris. Dat. XIII. Kalend. Iul. Med." Diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt *hac lex* à *Cod. Iuſtinianeo*: quia temporaria, & hiſtorica eſt.

"Fortè, *Tautomeri*: Fortè is *Teutomer* Francus, Protector Domeſticus: de quo Ammianus Marcellinus *lib.15. p.39.* in Anno D.355. Et ita ſentit quoque Vale ſius *de geſtis vet. Franc. lib...p.44.*

"de *Dacia Ripenſi*, vide ſaltem Vopiſcum *in v. Aureliani*, cuius iam ætate (id eſt, ſub Conſtantio Imp.) Dacia diuiſa erat: Ammianum Marcellinum *lib.26.p.347.* in geſtis Anni ſequentis 365. *in rebus Procopij*: Rufum Feſt. *in Breuiario.* De Duce Daciæ Ripenſis, vid. *Notit. Imperij.*

"ad differentiam mediterraneæ: cuius meminit idem Ammianus Anno prox. *lib.26. p.340.* & Iornandes.

"Dacico, Scythico.

"*Grauitas Tua*, titulus Ducis.

"nouas ſcilicet. "Tuæ.

"*Duces* igitur plures annos in adminiſtratione fuêre.

"neceſſariis: ita pariter Marcellinus *loco* quem mox apponam. *Turréſque adſiduas per habiles locos & OPPORTVNOS.*

"retractus, & reductus per Protectores, vt *l.3 ſupr. ad leg. Iul. Reper.*

"*ad limitem.*

"*adminiſtrationis* vox competit quoque Ducibus.

"publicis ſcilicet, *Impenſarum* vox de publicis.

* An *Mediolanum* hîc accipiendum? Diſertè enim ſcribit Ammianus Marcellinus *lib.26. p.339.* Cum Valentinianus & Valens Sirmium introiſſent, diuiſo Palatio, vt potiori placuerat, Valentinianum Mediolanum, Conſtantinopolim Valentem diſceſſiſſe? Non. Quid igitur? MEDIANA ſuburbanum Naiſſi hîc accipiendum: de quo vid. Ammianum Marcellinum *d.lib.26. p.339.* de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

TVRRES LIMITANEAS (& quidem in ſpecie *huius leg.* per Daciæ Ripenſis limitem) non veteres modò reſici, verùm etiam nouas quotannis locis opportunis ſeu neceſſariis, adiumentis militum & impenſis à Duce Daciæ Ripenſis excitari, iubet hac conſtitutione Valentinianus Sen. Anno D.364. propoſitâ pœnâ Duci eas propriis facultatibus extruendi depoſitâ adminiſtratione; atque eo fine eò retrahendo, reuocandóque ad limitem.

Hæc *huiuſce legis* ſententia eſt. In quâ obſeruandum primò, *legem* hanc latam à Valentiniano, Imperij ſui initio, laceſſentibus vbique fermè tum Romani Imperij limitem Barbaris. Teſtatur quippe Ammianus Marcellinus, *lib.26. p.338.* in huius ipſius Anni geſtis, hoc tempore, *velut per vniuerſum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitas gentes ſauiſſimas, limites ſibi proximos perſultaſſe: Gallias Rhetiáſque ſimul Alemannos populatos: Sarmatas, Pannonias & Quados: Pictos, Saxones & Scotos & Attacottos Britannos ærumnis vexaſſe continuis Auctorianos Mauricáſque alias gentes Africam ſolito acrius incurſaſſe: Thracias deripuiſſe prædatorios globos Gothorum*, &c.

Itaque (quod ſecundum) cum *Dacico* quoque limiti Thraciæ contermino vel metueretur, vel infeſtus eſſet hoſtis, limitis *Dacici* tutelam quoque ſuſcepit Valentinianus, Turrium nominatim curâ habitâ.

Turres ſcilicet (quod tertiò obſeruandum) in Imperij Romani limitibus erant: Turres, inquam, ſparſæ locis opportunis, vt *hac lex* teſtatur. Quod in Gallicano limite factum ab hoc eodem Valentiniano, quem Alemanni & Franci perſultabant, vt teſtatur Ammian. Marcellin. *lib.28.p.392.* loco huic ſimillimo. *At Valentinianus magna animo concipiens & vtilia, Rhenum omnem à Rhetiarum exordio, ad vſque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, caſtra extollens altius, & caſtella, Turréſque adſiduas per habiles locos & opportunos,* (quomodo *hâc leg. locis OPPORTVNIS extrue*) *quâ Galliarum extenditur longitudo: nonnunquam etiam vltra flumen ædificiis poſitis ſubradens barbaros fines.* De Turribus his alioquin paſſiua iam obſeruatio eſt: vide etiam Ammian. Marcellin. *lib.23. p.262.* In Gloſſis Cyrilli πύργος, *turris, burgus*, & frequens earum in Itinerario *Antonini* mentio, *p.107.108.114.150.155.157.* Ambroſius *6.Hexaëmer.9.* de omnis generis Turribus, *Latronum*, inquit, *quoque cauentur incurſus, ſi exploratores in muris, in turribus ſint locati, vt deſuper ſpectent plana Regionum, in quibus inſidiæ latronum latêre non poſſunt.* Cum burgis itaque turres eædem fuerunt. Sidonius, *cap.23.* de burgo Leontij.

——Celſæ tranſmittent aëra turres,
Quarum culminibus ſedeant, commune micantes
Pompa, vel auxilium.

Procopius *de ædificiis*, agens de propugnaculis ad Danubium, τὰ πολλὰ ἀπὸ λίθων ἐρυμάτων ἀπεκίκρετο εἰς πύργων ἕνα. Vnicâ ſcilicet turre burgos conſtitiſſe ait. Ideò poſteà dicta μονοπύργια: vide Conſtantinum Porphyrogenetam *in Chorographiâ.* Denique Paulus Diaconus *lib.10. Seuerus*, inquit, *magnam foſſam firmiſſimúmque vallum crebris inſuper turribus per 132. millia paſſuum à mari ad mare duxit.*

Quartò obſeruanda pœna reuocandi ad limitem Ducis depoſitâ adminiſtratione eâ malè geſtâ. Cui geminum exemplum præbet *leg.3. ſupr. ad leg. Iul. Repetund.* vbi de Natali, Præſide Sardiniæ agitur, ad quam dicta huc quoque arceſſi poſſunt.

Quintò obſeruetur inter cætera militaria exercitia, *Adiumentis* militum *Opera* militaria apud Romanos facta, de quo operis & adiumenti militaris genere, vide & Vopiſcum, *in vitâ Probi*, locis *duobus, p.236.241.* & Aurelium Victorem *in eiuſdem vitâ*, imò & Ammianum, non *vno loco:* inter cætera ſub hoc ipſo Valentiniano Sen. circa Annum Domini 369. *lib.28. p.392. & 393.* Eáque officij Ducum pars fuit, inhærere & incumbere militum exercitationibus; vt præter *hanc legem* teſtatur Theodoſij Iun. *Nouella 31. de ambitu.* Déque eo opere exercitij militaris ex profeſſo ſcripſit Lipſius *lib.5. de re militari, cap.13. p.302.* Verùm quid remotiora colligo? Huc omninò pertinent Veteres Inſcriptiones duæ, quæ in idem tempus incidunt, & proximos Conſulatus, & ad eundem limitem ſpectant: ex quibus apparet de hiſce Turribus ſeu Burgis, ordinantibus & diſponentibus Magiſtris militum, inſiſtentibus Præpoſitis Legionum à fundamentis ad ſummam manum,

BIU Cujas

manum, à militibus constructis & perductis. Prior extat

Viennæ in Gymnasio publico bonarum literarum; *in corp. Inscr. p.* 164. *num.* 3.

DDD. NNN. VALENTINIANI. VALENTIS. ET GRATIANI PERENNIVM. AVGVSTORVM. SALVBERRIMA IVSSIONEM. χ. [IVSSIONE] HVNC BVRGVM. A FVNDAMENTIS. ORDINANTE VIRO. CLARISSIMO. EQVITE. [χ. EQVITIO] COMITE. ET VTRIVSQVE. MILITIÆ. MAGISTRO. INSISTENTE. ETIAM LEONTIO. PP. MILITES. AVXILIARES LAVREACENSES. CVRE. EIVS COMMISSI. CONSVLATVS EORVNDEM DOMINORVM. PRINCIPVMQVE NOSTRORVM TERTII. [id est, A. D. 370.] AD SVMMAM MANVM PERDVXSERVNT PERFECTIONES.

Altera non procul Strigone, *p.* 164. *n* 4.

IVDICIO PRINCIPALI DDD. NNN. VALENTINIANI. VALENTIS. ET. GRATIANI. PRINCIPVM. MAXIMORVM. DISPOSITIONE. ETIAM INLVSTRIS. VIRI. VTRIVSQVE. MILITIÆ. MAGISTRI. COMITIS. FOSCANVS. PRÆPOSITVS. LEGIONIS. IMAATIORVM. VNA. CVM. MILITIBVS. SIBI CREDITIS. HVNC. BVRGVM. CVI. NOMEN. COMMERCIVM. QVA CAVSA. ET. FACTVS. EST. A FVNDAMENTIS. ET CONSTRVXIT. ET. AD. SVMMAM. MANVM OPERIS XLVIII. CONSVLATV D. N. GRATIANI AVG. II. ET PROBI, V. C. FECIT PERVENIRE.

In priore porrò Inscriptione, EQVITIVS Comes & Magister vtriusque Militiæ hic ille est cui inscribitur *lex* 8. *supr. de re militari*, cuiusque multa mentio apud Ammianum Marcellinum, Zosimum; Hieronymum: vt ad *eam leg.* notaui: & quidem in rebus Procopij *Anno D.* 365. 366. Ac nominatim apud Ammianum *lib.* 26. *Anno D.* 365. vbi (quod & ipsum notandum summoperè) *Daciæ mediterraneæ* meminit *p.* 340. & Daciæ Ripensis, *pag.* 347. quò *hæc lex* pertinet: Refert enim Equitium relatione Antonij Tribuni regentis in Daciâ mediterraneum militem edoctum Procopium Constantinopoli Tyrannidem adsumpsisse, mox & Thracias, quæ Daciæ vicinæ, occupasse. Dein subiicit: *Adiungit his* [Procopius] *aliud veloci diligentiâ maturandum; & electi quidam stoliditates præcipites ad capessendum Illyricum missi sunt, nullo præter petulantiam adiumento confisi, aureos scilicet nummos effigiatos in vultu noui Principis, aliáque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum Rector, extinxit genere diuerso pœnarum. Pariáque dein metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos Prouinciæ tentantur Arctoæ: vnum per RIPENSEM DACIAM; alterum per Suecos notissimum: tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hácque cautelâ vanâ persuasione rapiendi Illyrici destitutus vsurpator indebitæ potestatis, magna perdidit instrumenta bellorum.* Vbi vides alterum militaris operis & munimenti in eadem Daciâ Ripensi genus, intra biennium sub eodem Valentiniano.

¶ Postremò, Ammiani locus hîc suspiciendus nobis est, tum & Itinerarij Burdigalensis, & Antonini locus hîc citandus: ex quibus huic *legi* vniuersæ lux magna adfulgebit: tum explicandæ Inscriptioni, tum Subscriptioni, denique circumstantiis omnibus *huius legis* penè firmandis. Quid scilicet in subscriptione per MED. accipiendum sit; quam è vicinâ Daciæ Ripensi *hâc leg.* Valentinianus consultum iuerit: tandem & TVRRIVM istarum in hoc limite situm intueri licebit. Ammiani locus est: *Acta tranquillius hyeme, concordissimi Principes percursis Thraciis, Naissum aduenerunt: Vbi in suburbano, quod appellatum MEDIANA, à ciuitate tertio lapide disparatum, quasi mox separandi, partiti sunt Comites.*

Itinerarium Hierosolymitanum missis mutationibus.

Ciuitas NAISSO.
Mansio Romansiana.
Mansio TVRRIBVS.
Mansio Meldia.
Ciuitas SERDICA.
Mansio Buragara.
Mansio Iliga.
Mansio BONAMANSIONE.
Mansio Basapare.
Ciuitas EVEPOPVLI.
[χ. *Filopopuli.*]

Hisce quoque mirè concordat Itinerarium Peutingerianum.

Itinerarium Antonini.

Mœsia. *NAISSO.*
Remisiana.
TVRRIS.
Melipia.
Thracia. *SERDICEA.*
Bagaraca.
Helice.
Lissas.
Bessapara.
Philippopola.

Nunc tandem succedat Consularium nostrorum Theodosianorum pars.

¶ D. Iouiano & Varroniano COSS.

VIII. * Kal. Iun. Dat. PHILIPPOPOLI * *lex* 11. *de operib. publ.* } ad Symmachum P. V.
* al. IX. vel PHILIPPIS *lex* 19. *de cursu publ.* }

III. Kal. Iun. * Dat. SERDICÆ *lex* 3. *de legatis*, ad Mamertinum PP.
* *Ian.* hactenus.

....Kal. Iun. Dat. Bona mansione * *lex* 1. *de priuil. Corp. V. R.* ad Symmachum P. V. PP. in foro Traiani.

VI. Kal. Iun. Dat. BONA MANSIONE * *lex* 12. *de erog. mil. ann.* ad Victorem Mag. milit.

IV. Non. Iun. Dat. NAISSO *lex* 3. *de Pistoribus*, ad Symmachum P. V.

VIII. Id. Iun. Dat. Naisso *lex* 4. *de Pistoribus.* }
VI. Id. Iun. Dat. Naisso *lex* 2. *de calcis coctoribus.* }
l. vnic. de Saccariis. }
lex 12. *de operib. publ.* } ad Symmachum P. V.
lex 5. 6. *de Pistoribus.* }
lex 1. *de canone frum. V. R.* }

V. Id. Iun. Dat. Naisso *lex* 5. *de Pœnis.* }

BIU Cujas

III. Id. Iun. { Dat. Naisso *l.6. de Pœnis*, Arthemio.
Dat..... *l.6. de Medicis*, ad Mamertinum PP.
Id. Iun. Dat. Naisso *l.8. de annona*; ad Symmachum P. V.
XIII. Kal. Iul. Dat. MED. *l.13. de operib. publ.* Tautomedi Duci Daciæ Ripensis. Et hæc quidem est *lex* nostra Data à Valentiniano MEDIANÆ, prope NAISSVM, constituto, proximè apud DACIAM, de TVRRIBVS in Dacia limite excitandis.

¶ *De* ORNAMENTIS *vnius ciuitatis quamuis abditæ, ad aliam quamuis Metropolim non transferendis.*

XIV. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P.''

PRÆSVMPTIONEM Iudicum'' vlteriùs prohibemus, qui in euersionem abditorum'' oppidorum, Petropolis,'' vel splendidissimas'' ciuitates ornare se fingunt, transferendorum signorum,'' vel marmorum, vel columnarum materias requirentes. Quod post legem nostram sine pœna admittere, non licebit: præsertim cùm, neque'' nouam constitui fabricam iusserimus † antequam vetera reformentur: Et, si adeò'' aliquid fuerit inchoandum, ab aliis ciuitatibus conueniat temperari. Dat. Kalend. Ianuar. Med. Valentiniano & Valente COSS. [365.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Concordat huic legi, *l.1. supr. hoc tit.* & *lex 31. infr.*
''De hoc *Mamertino* PP. vid. *Prosopogr.* Eidem inscribitur *l.16. infr.* vid. & Ammianum sæpè.
''id est, Rectorum Prouincialium, qui sub Præf. Prætorio fuêre: *l.37. infr.*
''deinceps porrò.
''id est viliorum, minorum.
''*ꝛg. Metropolis*, mox vt ostendam, *Metropolis* autem pro *Metropoles*: de quibus alibi.
''vid. *l.11. supr. de Medicis & Profess. l.12, & 13. supr. de legatis.*
''*Signa* sunt statua.
''*Neque iusserimus*, id est, etiam prohibuerimus: vt *l.5. seu vlt. sup. Quibus equor. vsus*: *Vti equinis animalibus, non iubemus*, pro *vetamus*, de quo ad eam *legem* pleniùs: & in *Glossario.*
''vt *l.16. infr.* institui.
''*Legis* huius rursum fit mentio *l.15. prox.*
''Tam necessariò, tanta necessitas sit, &c.

COMMENTARIVS.

ORNAMENTA (cuiusmodi tria memorantur, Signa, Marmora, Columnæ:) Ciuitatis vnius ad alteram transferri à Iudicibus prohibet Valentinianus Sen. hâc constitutione, pariter vt Constantius *l.1. supr.* Honorius *l.31. infr.* de quo ad *d. l.1.* pleniùs dictum fuit. In tantum, vt id quoque obseruari velit Valentinianus, etsi nominatim (id enim *hâc leg.* singulariter notandum) de Metropoli ipsa Prouinciæ (ita enim hîc legendum, *Metropolis*, pro *Metropoles*) vel splendidissimâ aliâ Ciuitate ornandâ agatur, & viceuersâ etsi abditum sit oppidum, è quo ornamenta transferuntur; de cuius rei ratione vt & exceptione Vrbis Romæ & Constantinopolitanæ, ad *d. l.1.* quoque dictum fuit; quam & ipsam rationem *hæc lex* indicat his verbis: *qui Metropoles vel splendidissimas Ciuitates ornare se fingunt.* Nempe color etiam hic à Iudicibus quæsitus, cùm sæpissimè tamen & reuera in sinum suum domúsque suas ornamenta hæc verterent: vetus hæc alioquin querela est de Rectoribus Prouinciarum, & Ciuitatum ornamenta in sinum suum conuertentibus: videatur saltem *Verrina* Ciceronis, de *signis*: Et nota quoque querela Iuuenalis, *Satyr.8.* inter cætera. Sed & Laberius in *Cophino*, quo Rectorum Prouinciarum furta & adulteria perstrinxerat, apud Nonium *in verbo*: *Lenis. Quum Prouincias dispoliauit, columnas* (de his quoque *hâc leg.* agitur) *monolithas, labella, lenis*, &c. vide & quæ scripsi ad *l.15. de curs. publ.* vide & *l.7. Cod. de ædific. priu.* Hanc porrò insuper rationem Valentinianus *hâc leg.* reddit, quod vetera potiùs reformari debeant, quàm noua institui, ídque etiam à se prohibitum; de quâ prohibitione vt aliorum Principum constitutiones extant, purà *l.3. 11. supr. l.19. 20. 21. 27. 28. 29. 30. 31. 37. infr.* Ita tres insuper aliæ eiusdem Valentiniani; putà *lex 15. 16.* (quæ eidem *Mamertino* inscribitur) & 17. dicam ad *d. l.15. prox.*

¶ De

¶ *De* Novis *operibus publicis à Iudicibus omnibus etiam Spectabilibus, per diœcesim Africæ, non prius excitandis, quàm vetera reparata fuerint.*

XV. * Idem AA. ad Dracontium."

LEx † sancientibus nobis rogata" est, quæ Iudices omnes," & Rectores Prouinciarum Edicto suo adque auctoritate cohibet, aliquid noui operis adripere" priùs, quàm ea quæ victa senio" fatiscerent, repararent: Quæ nunc etiam credidimus repetenda. Dat. XIV. Kalend. Mart. Med. Valentiniano & Valente coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*

"Vicarium Africæ: vid. *Ind. personar.* Interim vide *l.*33. *supr. de appellat.* & *l.*10. *supr. de cohortal. l.*10.11.& 13. *supr. de Annon. l.*9. *supr. de Susceptorib. l.*10. *supr. de iure fisci.*

***Legis huius* seu *Edicti* fit quoque mentio *superiore lege* 14.

"Promulgata.

"Etiam Spectabiles, veluti Proconsules & Vicarios.

"Ita quoque *l.*18. *infr. Quodcunque opus inchoandum esse necessariò viderint in aliquâ Ciuitate, id arripere non dubitent.* & *l.*37. *infr. Horreorum vel stabulorum fabricas arbitratu proprio arripiant.*

"Senio victa; vt *l.*1. *supr. Ne quis in Palat. man.* Item senium temporis sentiunt: *l.*16 *infr.* Ætatis senio concussæ ædes *l.*44. *infr.* Symmachus *lib.*7. *epist.*10. vbi de Idibus. *Perge igitur vt facis & VICTIS auo redde nouitatem. Multo hoc facto promptius quàm quod Hesiodum ferunt posito SENIO in virides annos rediisse*: vide alia apud Iuretum in Symmachum 1 & congruentia apud Cassiodorum 1.*var.*26. vbi inter cætera, *vetustosa SENECTVTE fuscata.*

COMMENTARIVS.

NOva opera non prius à Iudicibus Prouincialibus quibuscunque, etiam Spectabilibus, excitari iubet Valentinianus Sen. quam vetera reparata fuerint: vt *hâc leg.* ita & *l.*14. *supr.* & *l.*16. *&* 17. *infr.* & aliorum Principum constitutionibus, putà *l.*19.21.29. *infr.* Imò quàm cœptis à decessoribus completis *l.*3. *supr. l.*21.29. *infr.* Imò vlterius quandoque porrectum, nempe vt nunquam noua licuerit Iudicibus excitare, nisi iussu Principis, *l.*11.27.30.31.37. ¶ *Ratio* autem istius prohibitionis duplex est, partim ne inanibus sumptibus Prouinciales vexentur, quorum alioquin securitati hanc in partem per Africam enixè variisque rationibus prospectum voluit idem Valentinianus, variis constitutionibus ad eundem Dracontium datis, quas paulò ante cumulaui: partim ne reditus Rerumpublicarum eo obtentu exhauriretur.

¶ *De* Novis *operibus, præterquàm stabulis, non inchoandis à Iudicibus, sed veteribus reparandis.*

XVI. * Idem AA. ad Mamertinum PF. P."

CEnsvra tua ac" Iudicibus licentiam penitus amputabit, ne aliquid" nouellum" adgrediantur opus, veterum inlustrium" fabricarum reparatione neglectâ. In eo sanè larga ac benigna his licentia tribuetur, vt ornamenta vrbium, ac decora marmorum, quæ in aliquo senium" temporis sentiunt, ad speciem pristinam" & vsum congruæ vtilitatis instaurent. ¶ Cæterùm, nihil auspicari quemquam noui operis patieris: exceptis Stabulorum fabricis, quæ ex vsu publico (si ita res tulerit) non prohibemus institui. Dat. Id. Mart. Senigalia," Valentiniano & Valente AA. coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustin.*

"Italiæ, Illyrici, & Africæ, vt hoc ipso Anno docet Ammianus Marcellinus *lib.*26. *p.*339. Eidem inscribitur *lex* 14. *supr.*

"*pr. hanc.* "aliquod.

"*Nouellum* opus: vid. *Gloss.*

"Ita *l.*19. *infr. Nobilia opera.*

"vide quæ dixi ad *l.*15. *supr.*

"vide quæ dixi ad *l.*12. *supr.*

"vt *supr. l.*14. constitui.

"*Senigallia*, vel *Senogallia*, vel *SinaGallica*, in Vmbriâ olim maritimâ: de qua vid. quæ collecta iam Italiæ Antiquæ *lib.*2. *cap.*5. *p.*607,608. His verò temporibus in Piceno ea erat.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

NOVA opera non priùs à Rectoribus Prouinciarum instituì, quàm veteribus reparatis, vetat rursum *hâc leg.* Valentinianus Sen. pariter vt *l.*14. (quæ eidem Mamertino PP. inscribitur) *&* 15. *supr.* & *l.*17. 19. 21. *infr.*29. de quo ad *d. l.*14. *&* 15. ¶ Satis scilicet habent Iudices, in quo sese suámque industriam exerceant, seu *larga ac benigna* satis *licentia* seu materies est Iudicibus, *in eos*, si inquam ædificandi libidine teneantur, veterum reparatio, quod *hâc leg.* his verbis indicatur: *In eo sanè larga ac benigna his licentia tribuitur.*

¶ Excipiuntur tantùm *hâc leg.* Stabula, quæ ex vsu publico noua instituì possunt, pariter vt *l.*17. *prox.* itémque *l.*37. Stabula inquam, animalium scilicet quæ cursui publico destinata erant, de quibus affatim *tit. de curs. public. supr.* (Quo *titulo* & altera eiusdem Valentiniani *lex* ad eundem Mamertinum PP. occurrit, ante quinque dies data, putà *lex* 23. *eo tit.*) Pariter vt excipiuntur horrea, *d. l.*7. *&* 37. quæ Iudices *studio laudandæ deuotionis* arbitratu proprio adripere posse vel debere dicuntur. Nempe quia in his vtilitas publica eáque vrgens vertitur annonæ & cursus publici ratione: Quam vtilitatem publicam promouere *deuotionis* genus est, & quidem laudandæ: de quo adhuc ad *leg. prox.* vbi de *Horreis* nominatim. Imò & cætera opera necessaria excipiuntur *l.*18. *infr.* Similíque quadam olim ratione sub Constantino M. & Templa, *l.*3. *supr.* Tandem huius rei cura PP. *hâc leg.* indicitur, quia scilicet sub eius dispositione fuerunt Rectores Prouinciarum.

¶ *De* NOVIS *operibus, per Picenum, non inchoandis, exceptis Stabulis & Horreis, Sed veteribus reparandis: & de* COLLATIONE *in ipsis speciebus ad opera.*

XVII. * Idem AA. ad Valentinianum Cons. Piceni."

SI quid Sinceritas Tua his vrbibus" quibus præest, putauerit deferendum, instaurare antiquum opus rectius" poterit, quàm nouum inchoare. ¶ Sanè si quid reparationi alicuius operis postulandum" erit, non in pecuniâ, sed in ipsis speciebus postulare te par est. ¶ Si loca aliqua indigent nouis Stabulis aut Horreis, videris" exædificare etiam," si emolumenta publica aduerteris postulare. Dat. Prid. Non. Octobr. Valentiniano & Valente coss.

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iustinianeo.*
"Alibi *Valentino*, de quo dixi ad *l.*2. *supr. de Exhib. reis.*
"Annonarij, non suburbicarij, de quo dixi ad *d. l.* 2.
"Piceni scilicet annonarij: quarum numero est & SENIGALIA, vbi *superior lex* data est.
"id est, potiùs.
"Extra ordinem.
"*videris exædificare*, id est, ædificari cura.
"Locus hic ita distinguendus, *videris exædificare etiam, si*, &c. id est, & illa ædificato, si, &c.

COMMENTARIVS.

DE NOVORVM operum institutione, VETERVMQVE reparatione à Rectore Prouinciæ, est hæc rursum Valentiniani Sen. constitutio, de quo affatim ad *leges superiores:* Idque *hâc leg.* nominatim per Picenum [Annonarium] & ad Consularem eius Prouinciæ, Tribus in id constitutis. I. *Noua* scilicet opera non ante instituì, quàm antiquis instauratis, oportere; de quo iam sæpè *suprà.* Neque absimilis etiam est *lex vltim. ff. de operibus publicis.* II. *Conlationis* ad reparationem operum publicorum formam *hâc leg.* præscribit: Nempe, vt non pecunia in id conferatur, sed species ipsæ, id est, ferrum, plumbum, æs (de quarum specierum ad opera publica conlatione, vide *l.*16. *supr. de Pistoribus:* & Ammiani Marcellini locum, *lib.*27. *p.*361. quem seruo, ad *l.*19. *infr.*) & similes species, quibus adde & lapides: quomodo Theodoricus R. apud Cassiodorum 1. *variar.*28. saxa in agris iacentia, vniuersi Gothi & Romani ad ædificium murorum, ciuitatis suæ concedat. Proculdubio, tum quod non tam facilè in alios vsus hæ species conuerti possint, neque tam facilè diripi, dilapidari, quam pecunia: tum, ne immodico fortè pretio hæc adærarentur, seu taxarentur. De collationis alioquin in genere in ipsis speciebus faciendæ necessitate, fuit *suprà lib.*11. *tit.* peculiaris 2. *tribut. in ipsi. speciebus inferri.* III. *Stabula* tamen & *Horrea*, sicubi necessaria sint, noua, etiam veteribus operibus non reparatis, extrui iubet. De *Stabulis* ad *l.*16. *prox. supr.* Nunc de *Horreis:* Horum scilicet peculiaris quoque ratio fuit & quidem apud Valentinianum, vtpote in quibus condita esset annona militaris. Eadémque hâc parte mens posteà fuit Honorio *l.*37. *infr.* Hinc & idem Valentinianus voluit *l.*2. *Cod. Iustin. de cond. in publ. horr.* Iudicem seu Præsidem Prouinciæ, cùm ad quamlibet vrbem seu mansionem accessisset, protinus horrea inspicere, eáque sarta tecta habere, alioquin negligentiâ eius ad damnum eius referendâ.

¶ De

¶ Nova *opera necessaria à Rectoribus Prouinciarum Excitanda, etiam ex aliarum ciuitatum canone.*

XVIII. * Imppp. Valentinianvs Valens & Gratianus AAA. ad Probum PF. P.''

Rectores Prouinciarum quodcumque opus inchoandum esse necessariò'' viderint in aliquâ Ciuitate,'' id arripere'' non dubitent. ¶ Si ciuitatis eius Respublica tantum in tertiâ pensionis'' parte non habeat, quantùm cœptæ fabricæ poscat inpendium, ex aliarum'' ciuitatum Reipublicæ canone'' præsumant, tertiæ videlicet portionis. PP. VII. Kal. Feb. Sirmio,'' Gratiano A. III. & Equitio coss. [374.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Concordant autem *l.* 26. 48. *infr.* meminit huius legis *lex* 33.
''*Probus* PP. sub Valentiniano Sen. Illyrici, vt docet vel *huius legis* subscriptio, *P P. Sirmio*: vide Ammianum Marcellinum hoc ipso tempore *lib.* 29. *p.* 438.
''*Quæ vrgent*, in loco Ammiani mox.
''Insigniore; putà splendidissimâ, vt dicitur *l.* 14. *supr.* clariore, *l.* 26. *infr.*
''Eadem voce vtitur *lex* 15. *supr.* & *lex* 31. *infr.* & Ammianus mox.
''Reditus & vectigalium, &, vt mox vocatur, *Canonis*.
''Minorum scilicet, *l.* 26. *infr.*
''Canon, *hâc leg.* & *l.* 33. id est, pensio annua: vid. *Glossar. Theod.*
''De hac subscriptione mox dicam.

COMMENTARIVS.

Nova Opera Necessaria, & quidem in specie huius legis, *Militaria*, ad tuitionem vrbium, Iudices seu Rectores Prouinciarum in Ciuitatibus excitare, inconsulto Principe, hâc constitutione à Valentiniano Sen. conquisitis etiam ex aliarum Ciuitatum canone impensis, si tertia pensionis pars huic rei destinata non sufficiat, non suppetat, permittuntur, imò iubentur: pariter vt Stabula, vel horrea, & Templa: *l.* 3. 16. 17. *supr.* Dixi *Militaria*; Nempe enim pertinet *hæc lex* propriè ad opera Militaria in Ciuitatibus, quibus hostes arcerentur, & ad *Quadorum* motus hac tempestate repellendos. Quod omninò persuadet *Probi* ipsius *PP.* nomen, cui *hæc lex* inscribitur, & subscriptio legis *PP. Sirmio*, item vox *necessariò* in *hâc leg.* Postremò ipsa horum temporum ratio: Nempe Auctor est Ammianus Marcellinus, in horum ipsorum temporum historia, *lib.* 29. *p.* 437. 438. 439. Quados præsidiariorum Castrorum trans Danubium in suis terris Valentiniani iussu ædificatorum iniuriâ tactos, dein Gabinij Regis sui cæde efferatos, vnà cum gentibus circumsitis Danubium transgressos messis tempore, cæde, præda, *Sirmium* vsque fermè progressos: mox de Probo PP. hæc subiicit: *Per omnia itaque propinqua malorum similium dispersâ formidine, PRÆFECTVS PRÆTORIO, agens tunc apud SIRMIVM, PROBVS, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum nouarum lugubri visu præstrictus, oculósque vix attollens, hærebat diu quid capesseret ambigens: & cum paratis velocibus equis noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio mansit immobilis. Didicerat enim omnes secuturos confestim, qui MOENIBVS claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod si contigisset, impropugnata CIVITAS venisset in manus hostiles. Proinde parumper lenito pauore, ad ARRIPIENDA QVÆ VRGEBANT acri animo adsurgens, reterrit obrutas ruderibus FOSSAS, MVRORVMQVE maximam partem pacis diuturnitate contemptam, & subuersas ad vsque cellarum TVRRIVM minas expetiit, studio ÆDIFICANDI coalitus. Hac ratione opere velociter absoluto, quod IMPENSAS ÆDIFICANDI Theatri causa dudum congestas sufficientes ad id, quod efficere maturabat, inuenit. Atque huic spectato consilio salutare addidit aliud: & sagittariorum cohortem ex statione proxima, adfuturam obsidio, si venisset, acciuit. His velut obicibus Barbari ab oppugnandâ VRBE depulsi.* Sirmij igitur egisse Probum ex *hâc leg.* & superiore *Ammiani* loco liquet, & tertio Ausonij *in carmine*, quod subditum *epistolæ*. Valentinianus igitur ad suggestionem Probi PP. *hanc legem* emiserit, tutandis Illyrici Prouinciis. Adeò quidem, vt ad opus necessarium inchoandum non sufficiente Canone Ciuitatis, & aliarum Ciuitatum reditus, in id impendere Rectores & vsurpare velit, putà minorum; vt docet *l.* 26. *infr.* Tertia scilicet Redituum Reip. vbi Tria sunt obseruanda.

Primò notandum, suos habuisse reditus Ciuitates, suas pensiones, suum canonem: pensiones inquam, & in his vectigalia, *l.* 26. 48. *infr. l.* 2. *de sepulc. viol.* & Symmachus *loco* quem mox laudabo. De huiusmodi Ciuitatum vectigalibus, quæ destinata Ciuitatum vsibus vel functionibus Curialium Ordinum, denique ad angustiarum suarum solatia, est quoque insignis *lex* Arcadij, *vectigalia* 10. *Cod. de vectigal.* quâ vetat peti: contrâ, firma his & perpetua manere decernit. Petere scilicet ea nonnulli ausi, siue quia paganis vsibus ea in partem inseruirent, vel his redundare viderentur.

Secundò notandum, *certam* reditus Reip. (qui *ciuiles reditus* dicuntur *l.* 1. *Cod. de ratiocin. oper. publ.*) cuiusque partem operibus publicis fuisse destinatam affectatámque, & quidem Tertiam à Valentiniano nostro: quod iuxta *hanc leg.* etiam comprobat *l.* 32. 33. & 48. *infr.* E quibus *lex* 33. huius nostræ meminit, & Valentinianum huius rei Auctorem nominatim facit. Atque ad hanc rem destinatæ certæ possessiones, vt docet *lex* 1. *supr.*

BIU Cujas

supr. de locat. fundor. Huc pertinet etiam quod Symmachus scribit *lib.*10. *epist.*10. *Habenda est ratio vectigalium publicorum, & lauacri æstiui instauratio, cum Reip. viribus conferenda, vt si quid redundat, expensis cæteris, in sumptum operis conferatur.* Huic non absimile est, quod de reditibus Ecclesiarum cautum olim *veterib. Canonib. & legib.* Vt de his quatuor partes fiant: 1. Pontifici, ad sui sustentationem. 2. Presbyteris, Diaconis, Clero. 3. Templorum & Ecclesiarum repatationi. 4. Pauperibus, infirmis, & peregrinis. Item *legum Longobardicarum, lib.*3. 4. *tit.*3. *l.*4. vt decimæ populi in quatuor partes diuidantur. Prima pars Episcopis detur, alia Clericis, tertia Pauperibus, quarta in fabricâ ipsius Ecclesiæ: vid. & 12. *qu.*2. *cap.*23. 25.26.27.28.29.10. & 16. *q.*3. *cap.*2. Vide & quæ notat Paponius *lib.*1. *tit.*1. & quæ ad ipsum Pap. notant alij.

Tertiò obseruandum, minorum Ciuitatum reditus, non sufficiente maiorum reditu, ad vtilitatem maiorum deriuari iussos, vt à Valentiniano *hâc leg.* ita & à Valentiniano Iuniore, *l.*26. *infr.* Quod clariorum vrbium dignitati tributum, etsi ornamenta & minoribus Ciuitatibus ad maiores transferri vetita, *l.*11.14.37. *hoc tit.* Faciliùs scilicet pecuniam quàm ornamenta minoribus Ciuitatibus detraxeris, detrahíque voluerunt Impp. Ab hoc verò non abludit, quod tractant Doctores, vtrùm Episcopus de bonis inferioris Ecclesiæ pro alterius constructione, vel pro alterius Ecclesiæ sustentatione conferre possit: de quo vid. Marci *decisiones, q.*1013.1014.

¶ *De* Novis *operibus etiam ab Illustribus Romæ non excitandis sumptu publico, vel aliorum operum nuditate.*

XIX. * Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinianvs AAA. ad Senatum." Post alia.

NEmo Præfectorum" Vrbis, aliorúmve Iudicum," quos potestas in excelso" locat, opus aliquod nouum in Vrbe Roma inclyta moliatur," sed excolendis veteribus intendat animum. ¶ Nouum quoque" opus qui" volet in Vrbe moliri" sua pecunia, suis operibus absoluat, non contractis" veteribus emolumentis," non effossis nobilium" operum substructionibus," non rediuiuis" de publico saxis, non marmorum frustis" (spoliatarum ædium reformatione") conuulsis. Lecta in Senatu," Valente v. & Valentiniano AA. coss. [376.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem est ei *l.*8. *supr. de Metall.* fortè etiam (quod non temerè adsero) *l.*13. *supr. de Accusation.* Vbi dies diuersus ab eo, qui subscriptus *d.l.*8.

"Vrbis Romæ.

"Quæ sublimissima in Vrbe potestas erat.

"Veluti Præfectorum Prætor. cur etiam argumentum præstat *d.l.*13. *supr. de Accusat.*

"Inclytæ potestates, *d.l.*13.

'Scilicet expensis publicis, quò pertinet hæc prima *huius legis* sententia.

"itaque: vel *quodque.*

"Iudicum scilicet, vt *supr. initiò legis.*

"*Moliri* opus.

"Est qui tenet, *contactis.* Malè.

"Putabam aliquando hîc legendum, *monumentis*, aliquando *æramentis*, aliquando *fulmentis*, id est, columnis. Sic *fulmenta* Aquitanica, apud Sidon. *lib.*2. *epist.*10. Fulmenta, à fulciendo. Sed *emolumentis* & hîc, & *d.l.*8. *de Metall.* rectum est. *Emolumenta* vel potius *emolimenta* sunt molitiones, vt vocantur *l.*31. *infr.* ab emoliri. Symmachus *lib.*10. *epist.*9. *Vereor ne operi emoliendo æstiua opportunitas subtrahatur.* Et in *l.*1. *Cod. de Stat. & imagin.* (quæ coassanda est cum *l.*37. *infr. hoc tit.*) *emolumentorum* vox de Statuis & Imaginibus effertur. *Si quis Iudicum accepisse æneas, vel argenteas, vel marmoreas statuas; extra Imperiale beneficium, in administratione positus, detegetur, emolumenta, qua accepit, in eâ positus dignitate, quam polluit, cum extortis titulis vel præsumptis, in quadruplum fisco nostro inferat,* &c. putet ibi *emolumentorum* vocem pro commodis accipi. Denique *emolumentum* nihil aliud est, quam structura: proculdubio proprio significatu, in re architectonicâ, etsi apud Vitruuium nusquam ea occurrat.

"Ita *leg.*16. *supr.* Veterum illustrium fabrica.

"*Substructionis* vox hac in re propria; etiam alicubi apud Quintilianum: de quo vide *Gloss. Theod.*

"*Rediuiui* vocem hâc in re vsurpat quoque Cassiodorus 3. *var.*9. & 4. *var.*24.

"Quid si *crustis? Crusta* marmorum, tum apud alios, tum apud Cassiodorum 1. *Var.*6.

"*pe. de formatione*, Vt etiam habet Editio Tiliana; quanquam & hæc lectio sustineri posse videatur.

'Id. Aug. vt *d.l.*8. *de Metallis.*

COMMENTARIVS.

GRatiani hæc elegantissimo & Gallicano cothurno conscripta constitutio est, ad opera publica Vrbis *Romæ* pertinens, pariter vt tres aliæ *hoc titulo* eodem pertinent: putà, *lex* 11. 12. *supr. l.*2. *infr.* ¶ Est autem *hæc lex* pars prolixioris Gratianeæ orationis ad Senatum; vnde etiam desumpta est *lex* 8. *supr. de Metallis*, quæ huic proinde iungenda venit. Romæ igitur Noua opera publica, excitare omnes *hâc leg.* vetantur: nisi suo sumptu, non per aliorum publicorum operum ruinas vt *hâc leg.* disertè exprimitur, vel etiam speciebus (quod addendum) corrogatis & extortis à priuatis. Omnes inquam, etiam Iudices excelsi; pariter vt à Valentiniano Sen. *l.*11. *supr.* & rursum à Valentiniano Iuniore, *l.*27. *infr.* quod idem & per Prouincias constitutum, *l.*3. 14. 15. 16. 17. 21. 27. 30. 31. & *l.*3. §.1. *Tit. de operibus public.* ac nominatim inter alios quoque Præfectvs Vrbis Romæ: cùm aliàs Præfecti Vrbis hac in re nimio plus sibi indulgerent, vt pater vel exemplo Lampadij P.V. ante decennium fermè, de quo Ammianus Marcellinus, *lib.*27. *p.*361.

Ædificia

BIU Cujas

Ædificia erigere exoriens noua vel vetusta quædam instaurans, non ex Titulis solitis parari iubebat impensas: Sed si ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam simile, Apparitores immittebantur qui velut ementes diuersas raperent species nulla pretia persoluendo: vnde accensorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægrè potuit celeri vitare digressu. Suo igitur sumptu Noua opera excitare Iudices non prohibebantur, vt *hâc leg.* ita & *l.*27.28. *&* 31. *infr.* non verò (qui modus *hâc leg.* adhibetur, quæque vetus est prohibitio, & de quâ etiam actum, *l.*1. *supr.*) spoliatione seu nuditate aliarum ædium seu operum, ex quibus ornatus Ciuitati accedit, *hâc leg.* & *l.*30. *infr.* Quod elegantissimis verbis *hâc leg.* exprimitur, propriisque quamplurimis, ex architectonicâ etiam nonnullis petitis: qualis est vox *emolimẽtorum, substructionum, operum Nobilium, rediuiuorum saxorum, marmorum frusta*, de quibus singulis *in notis*, & in *Glossar.* Et hæc quidem vera sunt de stantibus emolumentis, substructionibus, saxis, marmorum frustis, non reuellendis: Alia verò ratio fuerit, si lapides sponte demoliti, diruti, saxa collapsa, si iacentia marmora nullum sui vsum præbeant, ornatui publico non prosint. Quam in rem non vna exstat apud Cassiodorum Theodorici R. iussio: quâ transferri ad mœnium seu operum publicorum reparationem ea iubet: *lib.*2. *var.*7. & *lib.*3. *var.*9. cuius hîc verba apponere iuuat: habent enim quæ cum *hâc leg.* nostra committantur: *In municipio itaque vestro sine vsu iacere comperimus columnas & lapides, vetustatis inuidiâ demolitos. Et quia indecorè iacentia seruare nil proficit, ad ornatum debent surgere* REDIVIVVM, *antequam dolorem monstrare ex memoria præcedentium sæculorum. Atque ideò præsenti auctoritate decernimus, vt si vera fides est suggerentum, nec aliquid nunc ornatui publico probatur accommodum, suprà memoratas platonias vel columnas ad Rauennatem ciuitatem contrahat modis omnibus deuehendas: vt collapsis metallis obliterata facies reddatur iterum de arte pulcherrima: & quæ situ fuerant obscura, antiqui nitoris possint recipere qualitatem.* Eodem pertinet & *sequens epistola* 10. De hâc ipsa re est quoque 3. *variar. epistola* 49.

¶ Interim ex *l.*8. *supr. de Metall.* (quæ *huic*, vt dixi, coaptanda est) apparet, quânam ratione inter alias Gratianus vtrique huic malo (quod nimium frequens in Vrbe Româ erat) occurrere sategerit, vt ita non tantùm vetera Romæ excolerentur, sed etiam noua excitarentur, citra aliarum ædium deformationem. Eo scilicet fine data ab eo Senatoribus potestas, eo Orationis suæ ad Senatum capite, quod continetur *d. l.*8. per Macedoniam & tractum Illyrici, (quæ marmoribus abundabant) eruendorum marmorum & lapidum, propositâ etiam vectigalis & portorij immunitate, de quo ad *eam leg.*8. pleniùs. Portoriorum scilicet & vectigalis onera, vt in causâ fermè esse solent, ne lapides aut marmora eruantur, ita contra, propositâ demum horum immunitate, lapidicinas feruere, atque à veteribus ædificiis temperari necesse est.

¶ Illud tandem ad *hanc* quoque *legem* notari cupio: sicut eâ Gratianus Præfectis Vrbi, quamlibet in excelso locatis, modum quendam ponit; ita contrà hoc ipso Anno, Præfecturæ Vrbis dignitatem adsertum iuisse, *l.*3. *Cod. Iust. de officio Præfecti Vrbi:* constituto videlicet, *Vt Præfectura Vrbis cunctis quæ intra vrbem sunt antecelleret dignitatibus:* Ideò proculdubio, quòd Maximinus Præfectus Prætorio Romæ intoleranter sese efferens (de cuius nimio fastu videndus est Ammianus Marcellinus *lib.*20.28. *&* 29. quem & sub Gratiano damnatorio iugulatum ferro scribit,) supra Præfectum Vrbis sese extulerat. Nam & alios nonnullos eiusdem Maximini actus hoc ipso Anno, & proximo, Gratianus Imperator (*huius legis* Auctor) infirmauit, vt ad alias iam *leges* plures ostensum est. Imò & *hæc* quoque *ipsa lex* eodem non improbabiliter referri possit. Atque vt *legem* illam 3. *Cod. de officio P.V.* pertexam, posteriorem eius sententiam corruptissimam ita restituendam censeo: *Tantúmque, ex omni parte, dignitatis, quantum sine omni iniuriâ ac detrimento honoris alieni erit, vsurpet.*

¶ *De* NOVIS *Operibus: pro quâ parte ea à Rectoribus Prouinciarum excitari possint.*

XX. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AA. Iuliano" PF. Ægypti.

IVDEX," qui ad Prouinciam fuerit destinatus, duas partes, vel" incuriâ vel vetustate conlabsas, ad statum pristinum nitoris adducat: adque tertiam constrat" * nouitatis: si tamen famæ" & propriis cupit laudibus prouidere. Dat. XVI. Kalend. April. Thessal. Gratiano A. V. & Theod. A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem *ei* est *l.*80. *supr. de Decurion.*

" *Iuliani* huius Præfecti Ægypti ἀπὸ ὑπάτων Αἰγύπτου epigrammata extant 4. *Anthолog. cap.*23. & *cap.*32. & alibi. Forte de hoc accipiendus Libanius *epist. ad Anatolium* 73.

" *Iudex*, id est, Rector Prouinciæ: sic Cornelius Nepos in *v. Attic. cap.*20. *Cùm ædes Iouis Feretrij, vetustate atque incuria detecta prolaberetur.*

" *Reconstruat nouitatis.* Nouitatis, id est, noui operis. Cassiodorus quoque 4. *var.*24. in eadem re: *Vt rebus antiquitate confusis, NOVITATIS facies adulta reddatur*: & 4. *var.*30. *Et antiquis mœnibus NOVITATIS* creseat *aspectus.*

" Ita *industria captare famam*: *l.*31. *infr.* quæ eiusdem Theodosij M. est.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. nouem constitutiones de operibus publicis sequuntur, putà *lex* 21. 22. 23. 24. 25. 29. 30. 31. E quibus hæc ad Ægyptum pertinet: Lex verò 21. 24. & 31. ad Præfecturam Prætorianam Orientis: *lex* 22. ad Antiochiam & Diœcesin Orientis: *lex* 23. 25. 29. ad Vrbem Constantinopolitanam. ¶ Hac *lege* cui iungenda est seu coassanda *lex* 80. *supr. de Decurionib.* quatenus NOVA opera Iudices per Prouincias excitare possint, (de quo ad *legem superiorem*, aliásque plures dictum est:) definit. Scilicet duas saltem partes labantes eos instaurare iubet: tertiam, si velint, nouam instituere permittit, ex sumptu videlicet publico: Nempe istud, vt *prouidere possit famæ, propriisque laudibus*, (vt *hæc lex* loquitur) quas sanè Iudices nouis operibus enixè captabant; vti docet quoque *lex* 31. *infr.* (his verbis: *Licet nouis molitionibus industriæ captare famam*, &c.) Quod idem tamen posteà reuocauit, *d. l.* 31. *infrà.*

Ex *huius* porrò *legis* coniunctione, cum *d. l.* 80. *supr. de Decurionibus*, apparet, hanc vtramque esse partem *Mandatorum*, quæ Iuliano cum imperio in Ægyptum destinato, à Theodosio M. data fuerunt. Sanè, vt de Decurionum pœnis, mandatis Principum aliquid comprehendi solitum fuisse, docet apertè *lex* 15. 27. *supr. de Decurionibus: l.* 1. *supr. de Pœn.* (quo pertinet *d. l.* 80.) ita & de operibus publicis, docet apertè non tantùm *lex* 2. *supr.* Verùm etiam *lex vltim. in fin. ff. de operibus publicis. Si quis*, inquit, *opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate populi facturum se pollicitus sit; nominis proprij titulo scribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera fecissent, id fieri debere Senatus censuit. Quod si priuati in opera, quæ publicâ pecuniâ fiant, aliquam de suo adiecerint summam: ita titulo inscriptionis vti eos debere, iisdem Mandatis cauetur, vt quantam summam contulerint in id opus, scribant.* Sic & *legem* 6. *supr.* Mandatorum pariter partem esse censeo; cui iungenda alioquin & *l. vnic. supr. de præb. salario.*

¶ Illud ad *hanc leg.* notari cupio, ab hoc Anno 380. Rectores Prouinciarum per Orientem ad Arcadij Imp. initia vsque, septemdecim annorum spatio Operum publicorum instaurandorum curam à se passim abdicasse, quæ causa fuit tot deinceps Theodosij M. *legum* de operibus publicis reparandis, putà *l.* 21. 29. 31. & sanciendæ *legis* 36. *infr. hoc tit.* ab Arcadio Filio eius, qua negligentia Iudicum in reparandis operibus publicis *à primo Theodosij COS.* (qui *huic legi* subscriptus est) vsque ad *legis* illius tempus eâ pœna plectitur, vt de suo ea reparare iubeatur.

¶ *De* NOVIS OPERIBVS *non priùs excitandis, quàm veteribus reparatis, cœptisque à decessore absoluendis.*

XXI. * Idem AAA. Eutropio PF. P.

SINGVLI quique Iudicum primò omnium in tuendis veteribus ædificiis publicis impendant propriæ sollicitudinis curam, tum adgrediantur noua: adque studio cautæ celeritatis quidquid à superiore" reppererint inchoandum, quasi à se cœptum nouerint explicandum. Dat XVI. Kal. Septemb." Hadrianop. Gratiano A. v. & Theod. A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* Concordat verò ei *lex* 3. *supr.* maximè, itémque *l.* 11. & 15. & 16. & 19. & 29. *supr.*
"id est, *decessore.* "*pr. XII. Kalend. Decembr.*

COMMENTARIVS.

NOVA opera à Rectoribus Prouinciarum non priùs extrui, quàm veteribus reparatis, & *hâc leg.* Theodosius M. iubet; de quo tot iam fuerunt *hoc tit.* leges. Item (quod in *hâc leg.* singulare est) quàm cœptis à decessore, absolutis. Quod ipsum cauetur & *l.* 3. *supr.* & *l.* 29. *infr.* Breuiter vt vetera reparare, ita cœpta ab aliis explicare, seu absoluere prius Rectores Prouinciarum tenentur, quàm noua inchoent. Re proinde cœpta ab aliis quasi à se cœpta, id est, haud aliter, atque si ipsi cœpissent, absoluere iubentur: quod Rectores Prouinciarum in grauido sæpè habebant, seu fastidiebant, nouis potius Operibus, auram popularem, propriæque industriæ famam captantes.

¶ *De* LOCIS *publicis non occupandis priuatorum operibus; imò & hisce diruendis, non obstante præscriptione, vel Rescripto.*

XXII. * Idem AAA. Haue Proculo" K. NB.

PRÆSCRIBTIO temporis iuri publico non debet obsistere: sed ne" Rescripta" quidem: Adque ideò diruenda sunt omnia, quæ per diuersas Vrbes, vel in Foro, vel in quocumque publico loco" Ciuitatis," extructa noscuntur. Dat. III. Id. Iun. Constp. Merobaude II. & Saturnino COSS. [383.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod.* Concordat *lex* 47. *infr. & 52.*

" *Proculus* hic non erat Præf. Vrbi, quod voluit Contius (cui alioquin inscribitur *lex* 25. *infr.*) Verùm Comes Orientis, cui inscribitur hoc ipso Anno *l.* 14. *supr. de cohortal.* itémque *lex* 103. *supr. de Decurion.* & Anno superiore 382. *lex* 90. *supr. de Decurion.* Eiusdem meminit Libanius *de vitâ suâ, p.* 66. 68. & *orat. ad Icarium*, non semel : qui Icarius ei in Comitiuâ successit.

" *Nec*, in *Cod. Iustin.*

" vide *l.* 1. 6. 7. *supr. de diuers. rescript.* vbi dixi.

" *Contra ornatum & commodum, ac decoram faciem Ciuitatis* : hæc inserta in *Cod. Iust.*

' Antiochenæ.

COMMENTARIVS.

CCVPARI priuatorum ædificiis loca publica prohibentur *hâc leg.* à Theodosio M. Anno D. 383. Loca, inquam, publica, veluti forum, aliáve similia; *hâc leg.* Porticus, *l.* 32. *infr.* paritérque palatij loca, quæ priuatis ædificiis occupari prohibentur à Theodosio Iuniore, *l.* 47. *infr.* quæ sæpè occupabantur auiditate cogendæ pecuniæ, *l.* 25. *infr.* vbi vid. quæ dico; adeò vt ædificata locis illis subrui seu destrui iubeantur : & *hâc leg.* & *dict. l.* 47. vide & *l.* 2. *π. ne quid in locat. sac. vel public.*

¶ Hæc ita indistinctè *hâc leg.* Atenim Tribonianus hanc exceptionem addit, *si videlicet opera illa priuatorum contra ornatum & commodum ac decoram faciem Ciuitatis extructa fuerint* : quod & ipsum iure antiquo, & posteà quoque obtinuit. Nam vt sæpè publica loca priuatorum ædificiis occupabantur; quem in finem etiam olim sæpè, *Curatores locorum publicorum persequendorum*, ita nuncupatim dicti mittebantur : vel huiusmodi ædificiis vectigal imponi solebat, vt docet *l.* 52. *infr.* vbi dicam : itémque *l.* 5. §. *vltim. π. eod. tit.* quod *Solarium* dicebatur, seu *Pensio.* vt *l.* 41. *in fin. infr.* vbi dicam; vel huiusmodi ædificia in publicum vindicabantur : *l. si legatum* 5. §. *vltim. π. eod.* Redditis etiam ædificatori impensis ex Plebiscito veteri, cuius meminit Dionys. Halicarnas. *lib.* 10. Cuius hæc verba sunt : ὅσα βεβιασμένοι τινὲς ἢ κλοπῇ λαθόντες οἰκοδομήσαντο ἀνομισαμένους τὰς δαπάνας, ἃς ἂν οἱ δεσπόται γνῶσι, τῷ δήμῳ ἀποδιδόναι. ¶ Adeò autem loca publica seu fines publici priuatorum ædificiis occupari non oportet, vt neque *præscriptionem* temporis hac parte vllam obsistere posse, *hâc leg.* definiat Theodosius M. Quæ Regula alioquin notissima est. Sed hîc eleganter proponitur : Præscriptio temporis Iuri publico non debet obsistere, de quo alibi : vid. & quæ dicam ad *l. vsum* 7. *infr. tit. prox. de aquæductu.* Neque etiam *Rescripta*, nam & hæc iuri publico damnosa non valent, quomodocunque fuerint impetrata, *l.* 1. 6. 7. *supr. de diuers. rescript.* vbi dixi. Est igitur hic casus addendus ad eas exceptiones, quibus publicum ius præscriptione non tollitur : de quo Interpreres ad *l.* 4. *Cod. de præsc.* 30. *ann.*

¶ Porrò pertinet *hæc lex* ad Comitiuam & Vrbes Orientis : & in his ad vrbem Antiochiam, quæ Orientis metropolis & apex erat. Nam & Proculus, cui *hæc lex* inscribitur, Comes Orientis erat : quod docet *lex* 14. *supr. de cohortal.* & *l.* 90. 103. *supr. de Decurionibus* : & Libanius *de vitâ suâ, pag.* 66. 68. & *ad Icarium* non semel : Cuius Libanij etiam plures ad eum extant *epistolæ* : putà 719. 743. 748. 752. 781. 803. 819. 835. Et proinde *Ciuitatis* appellatione *hâc leg.* Antiochia intelligenda venit : vbi vel in foro vel alio publico loco extructa dirui iubet. Vnde fortè etiam angariarum genus illud enatum, ad rudus efferendum, in quod inuehitur Libanius, *orat.* περὶ τῆς ἀγγαρείων, & *orat. aduersus Icarium*, huius Proculi in Comitiuâ successorem. Sanè *hanc legem* extorsisse videntur angustiæ viarum Vrbis Antiochenæ, ἡ στενότης, cuius causâ Libanius *de fortunâ suâ, p.* 66. 67. periculum vitæ adiisse se memorat hoc ipso tempore, cum ex Senatu seu Curiâ Antiochenâ prodiisset; cum eo ipso loco Proculi Com. Orientis mentionem faciat; cui *hæc lex* inscribitur, vt non inani coniecturâ putet quis *hanc legem* eò spectare, seu *hanc legem* ex hoc vel simili casu elicitam.

Post hæc ita scripta, compos iam epistolarum Libanij factus, Proclum hunc commendari video à Libanio *epist.* 748. ob vias, Porticus, balnea, FORA ipsius sumptibus Antiochiæ excitata : πολὺ μὲν περὶ τῆς πείρας ἔφθη παρὰ τοῦ Πρόκλου τῶν αὐτῶν τῆς ἐν τῇ πόλει παρ' αὐτοῦ πεποιημένων ὁδῶν τε καὶ στοῶν, καὶ λουτρῶν καὶ ἀγορῶν : φιλεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη καὶ ἔχει τόν γε αὐτοῦ πόνον. Et mox ὡς μὴ μόνον ἐν τῇ στοᾷ τῇ φθορᾷ σὺ φαίνεσθαι τῷ δήμῳ τὴν εὐθυμίαν ἐμπέρας ἑκάστης ἄσμασιν, ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς δι' ὧν αἱ βουλαὶ πρέποι. Quare pertinet omninò *hæc lex* ad hoc Procli Comitis Orientis studium in excitandis Antiochiæ publicis operibus, tuendísque.

¶ *De* PORTV *&* AQVÆDVCTV *Constantinop. instaurando, operarum ab omnibus collatione facta, citra cuiusquam* IMMVNITATEM *Theodosy M.* lex.

XXIII. * Idem" AAA. Cynegio." PF. P.

AD Portus & Aquæductus" instaurationem," omnes certatim, factâ operarum conlatione, instare debent : Neque" aliquis ab huiuscemodi consortio, dignitatis" priuilegiis, excusari. Dat. XV. Kalend. Februar. Constantinop. Richomere, & Clearcho COSS. [384]

BIU Cujas

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. eodem tit.* Iungendáque *huic legi* est *l.5. supr. de auro coron.* Extat etiam *hæc lex* in *corpore Constitution. de Aquæductibus.*

[a] Malè: Reponenda enim hæc Imppp. nomina. *VALENTINIANVS*, THEODOSIVS *& Arcadius*: vide *Chron. Theod.*

[b] Prima hæc *lex* est, quæ *Cynegio PP.* hoc *Cod.* inscribatur. Et sanè ante tres Septimanas Postumianus adhuc Præfectus Præt. erat, vt docet *lex 7. supr. de honor. codicill.*

[c] *Et murorum*: hoc amplius in *Cod. Iust.* ex *l.49. infr. hoc tit.* sed contra veritatem historicam *huius legis.*

[d] *Siue extructionem.* Hoc additum *Cod. Iustin.*

[e] Ita quoque *Cod. Iust.* & in *corpore Const. de Aquæduct.* & sustineat quis, repetitâ ἀπὸ τῦ κοινῦ voce *debet.* Sed malim; *Nec queat quis.*

[f] Alicuius.

COMMENTARIVS.

AD publica VRBIS CONSTANTINOPOLITANÆ opera seu ædificia, pertinent deinceps *hoc titulo* quatuordecim sequentes *Constitutiones*: putà, quatuor Theodosij M. *lex* 23.25.29.30. Arcadij quinque: *lex* 38.39.44.45.46. Theodosij Iun. quinque *lex* 47.50.51.52.53. *seu vltim.* Ex quibus apparet, quàm enixum horum trium Principum, (post Constantinum, Constantium, Iulianum, & Valentem) in exornandâ vrbe illâ studium fuerit, quod alij quoque Scriptores memorant, vti *suo* de singulis *loco* dicitur. Idque partim in excitandis Nouis in eâ Operibus publicis, quò pertinet Theodosij M. *lex* 23. & Theodosij Iun. *lex* 50. 51. partim in reparandis veteribus, vel incendio consumptis, quò spectat Theodosij M. *lex* 29. & Arcadij *lex* 44. partim in ornatu vsúque eorum tuendo, ampliandóque: quò pertinet Theodosij M. *lex* 25. & Arcadij *lex* 38. 39. 40. Theodosij Iun. *lex* 47. 52. *& vltim.* denique in ruinis & incendiis auertendis; quò spectat Theodosij Magni *lex* 30. & Arcadij *lex* 39. *&* 45.

Cæterùm varia Opera publica Vrbis Constantinopolitanæ *hisce legibus* partim nominantur, partim indicantur, nouem scilicet. *Primò*, Portus *Secundò*, Aquæductus (Theodosiani scilicet) mentio fit *l.23. Tertiò*, ad Porticum Senatus pertinet *lex* 44. *Quartò*, ad Porticus Cini *lex* 45. *&* 46. *Quintò*, de Palatio est *lex* 47. *Sextò*, de Thermis Honorianis & Porticu earum, *lex* 50. *Septimò*, de Nouo muro, eiusque turribus, *lex* 51. *Octauò*, de Lauacro Zeuzippi & Porticibus eius *lex* 52. *Nonò*, de Auditoriis Professorum in Capitolio, Porticibus eius, & exedris, *lex vlt.*

Hæc nostra, vti dixi, est de PORTV & AQVÆDVCTV Theodosiano, ad quorum instaurationem omnes, nullo excepto, operas conferre iubet, Theodosius M. A COLLATIONE scilicet operarum vel sumptuum, ad opera publica immunitatem, vt cæteroquin nulli, quæcunque tandem dignitas tribuit, seu nullius Dignitatis priuilegio quis ab huiusmodi consortio excusatur, vt *hâc lege*, ita rursum *l.49. infr.* Cassiodorus *5. var.9.* consortio inquam, id est, communi onere & communione: Ita ad Portus & Aquæductus Theodosianorum instaurationem nominatim omnes, citra vllam immunitatem, instare iubet *hâc leg.* Theodosius M. Anno Domini 384. *Omnes*, inquit, *certatim factâ operarum collatione.* Quare neque cuiquam, Iudicum indulgentiâ, hæc immunitas tribui potest: vt *l.5. supr.* Neque vlla dignitas excusationem præbet, vt in *huiusce legis* specie, ita & *d. l.49.* & sic in subitis & extraordinariis huiuscemodi, ac Nobilibus Operibus, de quibus vt *hâc leg.* ita & *illâ* agitur. Aliàs enim Senatores ab huiusmodi collatione immunes erant, in specie *l.7. supr.* & Veterani, *l.2. supr. de Veteran.* Portum scilicet Constantinopoli Theodosius M. hoc tempore instaurare cœpit: Portum inquam, qui & ideò posteà *Theodosianus* vocatus fuit, in *veteri descriptione Constantinopoleos, duodecimâ regione*, vbi perperam scriptum, *Portam Theodosianam*, loco, *Portum.* Eundem intelligit Themistius *orat.6. p.162.* (quam hoc ipso Anno 384. habuit.) ¶ *Aquæductum* pariter (Valentiacum scilicet) hoc tempore instaurauit Theodosius, vt *hæc lex* docet, de quo est quoque *lex 3.4. infr. de Aquæduct.* Nam posteà alium aquæductum idem Theodosius M. instituit, qui *Theodosiacus* vocatus fuit, cuius fit mentio *l.29. & 30. supr. de Prætor.* Déque eodem accipio *l.7. Cod. de Aquæduct.* de vtroque *l.6. infr. de Aquæduct.* His duobus scilicet operum publicorum generibus Constantinopolim Theodosius M. inter cætera hoc tempore ornauit: de quo, quam multis, inquam, operibus publicis Theodosius hanc vrbem ornauit, fidem facit quoque præter *hanc legem* & *l.25. infr.* quod Gregorius Nazianzenus scribit *orat.25.* quam Theodosio M. imperante habuit, (vt disertè præfert Schol. Thomsoniani Editio, *p.435.*) vbi Aquæductum, de quo *hâc leg.* disertè memorat, καὶ τὸ ἄπιστον (inquit) τῶν ἔργων, ὁ ὑπερχθόνιος καὶ ἀέριος ποταμός. Quibus verbis eleganter & verè Aquæductum describit. Item Portum his verbis διασυρτικῶς, θάλασσαν ἢ ὅπως ἐπιεικέστερον εἰπεῖν ἡμῖν αὐτοῖς. Et Themistius *d. orat.6. 160.161.* (hoc ipso Anno, vti dixi, habita:) & deinceps vetus *Vrbis Constantinopolitanæ* descriptio, vbi multa Theodosij nomine Opera designantur: quanquam ex his etiam nonnulla sunt Theodosij Iunioris. Ad illorum igitur duorum operum excitationem, instaurationem, omnes sine vllâ exceptione, & quidem dignitatis, operas conferre voluit. Atenim idem diuersum aliquid statuit in collatione auri coronarij: *l.5. supr. de aur. coron.* (quæ alioquin *huic* nostræ coniungenda est:) Idem sanè in constructione *murorum* à Theodosio Iuniore constitutum, *l.49. infr.* Quod etiam Tribonianus *huic legi* addendum putauit: pariter vt *hanc legem* porrexit quoque ad *extructionem* nouam operum publicorum illorum.

¶ *De*

BIU Cujas

¶ *De* VITIO *operis publici, & vt de eo Curatores operum publicorum, eorúmque hæredes teneantur, ad 15. annos vsque.*

XXIV. * Idem" AAA. Cynegio PF. P."

OMNES, quibus vel Cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad extructionem solito more decreta," vsque ad annos quindecim ab opere perfecto cum suis heredibus teneantur obnoxij: ita, vt si quid vitij in ædificatione infra" præstitutum tempus prouenerit," de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus, qui sunt fortuiti) reformetur." Dat. III. Non. Febr. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone COSS. [385.]

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod. eod. tit.*
"Et *hac lex* tribuenda est *Valentiniano*, *THEODOSIO*, *& Arcadio.*
"Orientis.
"*Credita* in *Cod. Iust.* Ita in *l.* 3. *infr. de fium. Vrbis Constantinop.* Mutuum appellatur, quod datur mancipibus in coëmptionem frumenti: Estque id proprie Promutuum, quod prorogatur: de quo ad *eam legem* 3. Pecunia scilicet à Magistratibus & Decurionibus *decreto* Ordinis dabatur in Opus publicum.
"*Intra.* Cod. Iust. Sed rectum quoque est.
"*Peruenerit.* Cod. Iust. Sed nostrum istud melius.
"*Reformetur*, id est farciatur: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

VITIO Operum publicorum nouiter extructorum (fortè in Vrbe Constantinopolitanâ, quod temerè tamen non adsero) occurrit hac constitutione Theodosius M. Anno 385. CVRATORES scilicet Operum publicorum eósve quibus pecunia ad extructionem solito more decreta creditáve (vt habet *Cod. Iust.*) est, de vitio operis, (nisi id fortuitum sit) ad quindecim annos vsque tam ipsos quam heredes eorum teneri iubet hac constitutione: Quæ singularis omninò est, & singularem profecto præscriptionem continet quindecim annorum. Quanquam Harmenop. *lib.* 3. *tit.* 8. §. *vltim.* decennalis tantùm præscriptionis hac parte meminit.

¶ *Curatores* operum publicorum erant, Mechanici qui à Republ. operi perficiendo præstituebantur; quibúsque ad extructionem pecunia decernebatur, qui scilicet impensas operis tractabant. Cuius generis apud Symmachum sunt Cyriades, Auxentius, & Aphrodisius *lib.* 4. *epist.* 71. & *lib.* 5. *epist.* 76. & *lib.* 10. *epist.* 38. & 39. quibus locis multa ad *huius legis* illustrationem occurrunt: atque inter alia, de Discussoribus extra ordinem missis, qui de vitio Operis quærerent. Hic Curator rursum sub se redemptores habebat, qui Opus faciendum conducebant, quos *Ergolabos* dicebant: cum his Curator negotium habebat, at Respubl. cum Curatore: *l.* 2. §. 1. *π. de operibus public.* Curator itaque hic de vitio Operis tenetur, nisi si à fortuito casu id vitium procedat. Itaque si quis Opus, quod perfecit, semel *adsignauit*, id est approbauit, deinde id fortuito casu aliquid passum sit, periculum ad eum, qui perfecit, non pertinet: *l.* 1. §. *vltim. π. de pollicitat.* quæ huc egregiè facit, nihil verò ad *titulum*, *de pollicitationibus*, verùm ad officium Curatoris Reipublicæ: qua causa *lex* hæc desumpta ex *libro singulari* Vlpiani *de officio Curatoris Republic.* Neque ipse tantùm, sed & heredes ipsius tenentur. Vtrumque hoc ita constitutum, obseruari æquissimum est, eò quod opera publica, vt cætera publica, segniùs fermè accurari solent. (Et nihilominus ad priuata quoque opera decennalem præscriptionem, cuius meminit Harmenopulus, pertinere existimem:) Alioquin apud Symmachum *lib.* 10. *epist.* 39. Cyriades mechanicus pro argumento stabilitatis pontis ædificati, triennij stabilitatem opponebat. *Intereà Cyriades V. C. facilem prospectum esse suggessit operis farciendi, cuius stabilitatem sicut assertum est, hyems tertia non resoluit.*

¶ Tandem illud notandum supereſt, nisi Cynegij nomen *huic leg.* inscriptum obsisteret, quem vtique PP. Orientis fuisse liquet, *hanc leg.* optimè referri potuisse ad eam ipsam Basilicæ Pontisque Romæ discussionem, de quâ Symmachus *dictis locis*: Nam & res omninò congruit, & temporis ratio: hoc enim tempore Symmachus P. V. erat.

¶ *De priuatis ædificiis non* ADIICIENDIS *seu extruendis ad opera publica Constantinop. & de adiectis, diruendis Theodosij Magni* lex.

XXV. * Imppp. Valentinianus, THEOD & Arcadius AAA. Proculo" P. V. Constantinop.

TVRPE est, publici splendoris ornatum, priuatarum" ædium adiectione corrumpi, & ea quæ conspicuæ" Vrbis" decori, vel nostri temporis, vel prioris" seculi ætate creuerunt," auiditate cogendæ" pecuniæ, sociari. Vnde sublimis Emi-

BIU Cujas

nentia tua, quidquid talis astutiæ deprehenderit fraude violatum, id si publicis nitoribus faciem aspectus deterioris inducit, siue illud voluntariâ" præsumptione temeratum est, siue expressam" coactis" adnotationibus, occasionem fraudis" obtinuit, iubebit amoueri: Tuo enim arbitrio relinquimus, à quibus temperandum, quæve diruenda, diiudices. Dat. XVI. Kalend. August. Rom. Timasio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Fortè iungenda huic legi *lex 9. supr. de annonis ciuicis* : Concordat sanè huic, *l.4. & 9. supr. & l.38.39.46.& 47. infr.*

"*Proculo* huic P. V. Constantinopol. inscribitur hoc ipso anno *d. lex 9. supr. de annonis ciuicis* : & plures aliæ hoc anno 389. 391. 392. De eo agit Zosimus *lib.4. p.769. 774.* Fasti Alexandrini sit quoque mentio *l.12. supr. de annonis ciuicis.* "veluti Tabernarum.

"*Conspicua*, λαμπρὰ.

"Intelligit Vrbem Constantinopolitanam.

"Sub Constantino M. Constantio, Iuliano, & Valente.

"Extructa sunt: quo ipso sensu & *surgendi* vox vsurpatur.

"Haud dubio, tabernis ibi positis.

"id est, citra Principis adnotationem.

"*Exp. expressum.* "id est, extortis.

COMMENTARIVS.

NITORI seu SPLENDORI operum publicorum in Vrbe Constantinopolitanâ consulit hâc constitutione Theodosius M. prohibitâ priuatarum ædium ad publica opera ADIECTIONE, & si quæ adiectæ, imperatâ destructione, arbitrio Proculi PV. Constantinop. Anno D.389. Scilicet INTERVALLO seu ambitu non nisi certo intermisso, à publicis operibus priuati rectè ædificant, *hâc leg.* & *l.4. 22. supr. l.38. 39. 46. 47. infr.* Non tantùm propter incendiorum metum, ad quam rationem spectat *lex 4. & l.39.46. infr.* Verùm etiam propter ornatum publicum, seu publicum nitorem, quò pertinet hæc lex; *Turpe est*, inquit Theodosius hac lege, *publici splendoris ornatum, priuatarum ædium adiectione corrumpi, & ea quæ conspicuæ Vrbis decori, vel nostri temporis, vel prioris sæculi ætate creuerunt, auiditate cogendæ pecuniæ sociari.* Cui respondet & locus Ammiani Marcellini, quem mox subiiciam. Quare cum publicis vrbium, & quidem summarum, ædificiis priuatæ ædes sæpè adiicerentur, vel voluntariâ præsumptione, vel extortis à Principe adnotationibus, atque ita publicus earum ornatus corrumperetur, subinde Principes, atque vtriusque Romæ Præfecti, huic rei occurrendum putauêre; inter quos Theodosius M. hâc constitutione, vel etiam ipse Proculus Præfectus Vrbis Constantinopolitanæ, vt ex huius constitutionis fine liquet. Ita & Prætextatus Præfectus Vrbis Romæ sub Valentiniano Sen. Anno 367. teste Ammiano Marcellino *lib.27. p.374. Adolescebat*, inquit, *gloria clari Rectoris plura & vtilia disponentis: Nam & mœniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis quoque vetita legibus: & discreuit priuatorum parietes ab ædibus sacris, iisdem inuerecundè connexos.* Ita & Arcadius *l.38. 39. infr. & l.46.* Eadémque ratio in Palatiis *in l.47. infr.* Alia verò ratione coniungere aliquid muris municipalibus vetitum *l.9. in fin. π. de rerum diuis.* nempe tum sanctimoniæ, tum securitatis gratiâ.

¶ Illud obseruandum, quod *hâc leg.* dicitur, priuata ædificia publicis adiecta seu sociata, auiditate cogendæ pecuniæ: Scilicet, vt in aliis vrbibus, ita & in Vrbe Constantinopoli tabernas suas negociatores mercibus suis exponendis huiusmodi locis publicis, multitudine hominum frequentatis, veluti foro de quo est *l.22. supr.* Palatio, quò spectat *lex 47. infr.* balneorum porticibus, *l.52. infr.* sociatas ambitiosè voluêre, auiditate cogendæ pecuniæ: quod & hodie fieri videmus, sic vt magno huiusmodi loca locentur, vendantur. Sic & in pastoforiis seu porticibus Templorum, res sacro vsui destinatas & olim præstitisse, & nunc videmus. Sic & circumiecta adhærentiáque loca Basilicis, vbi iura redduntur, officinis occupantur.

¶ Denique obseruandum, fieri *hâc leg.* mentionem Operum publicorum, quibus Vrbem Constantinopolitanam Theodosius M. ornauit; cuius rei fidem facit quoque *lex 23. supr.* & vt ad *eam* notaui, Themistius quoque *orat.6. p.160. 161.* Et Gregorius Nazianzenus *orat.25.* In his sanè fuêre Portus, Aquæductus, Palatium Theodosianum, Balnea, Porticus, Gymnasia, forum etiam Theodosiacum (cuius mentio fit in vetere Vrbis Constantinopolitanæ descriptione.) Atque eo nomine Themistius Theodosium vel maximè commendat, eâ oratione, quam quinquennio ante hanc constitutionem habuit; Anno 374. Eodem pertinet & columna in Hippodromo Constantinopoli extinctis Tyrannis erecta à Theodosio M. IVDICE SVB PROCLO, id est, ab hoc ipso videlicet Proculo P. V. cui *hæc lex* inscribitur: de quo duæ sunt Inscriptiones, seu duo Epigrammata: vnum Græcum, alterum Latinum in *Corpore Inscriptionum, p.185. n.6.7.* Græcum extat quoque *lib.4.* εἰδολογίας : *cap.* εἰς κίονας.

¶ *Ad* CLARIORVM *vrbium opera absoluenda, quando quibúsve conditionibus ex minorum reditu quid vsurpari possit.*

XXVI. * Idem AAA. Polemio PF. P. Illyrici" & Italiæ.

QVOTIENS clariores" vrbis," per singulas quasque Prouincias," expensis propriis & vectigalibus" maiorem pecuniam, absoluendi cuiuslibet operis necessitate deposcunt, id ex minorum viribus" vindicetur: Ita vt, non ante poscatur, quàm

omnis

BIU Cujas

omnis ſumma," quæ hiſdem ex ſuis compendiis" quæri" ſolet inſtaurandis ædibus, adſumatur." Conſequens verò erit, vt in notitiam Serenitatis Noſtræ, quotiens habita fuerit hæc vectigalium vſurpatio, deriuetur," quantum fuerit aliunde præſumptum, per quos expenſum, quatenus conſummatum. Dat. XVII. Kalend. Febr. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

* Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* Concordat huic *l.* 18. *ſupr.* Antiquari videatur *hæc lex*, & *d. l.* 18. per *l.* 48. *infr.*
"De hac *Præfecturâ Prætorianâ Illyrici & Italiæ* dixi plenè ad *l.* 2. *ſupr. de Conſtit. Princ.* Eidem Polemio, PF. P. Illyrici & Italiæ inſcribitur *lex* 28. *infr.* hoc ipſo Anno. Et *l.* 9. *Cod. de off. Rector. Prouinc.*
"Splendidiſſimæ, *l.* 14. *ſupr.* & *l.* 32. *infr.* Ita Auſonij poëma extat *de Claris Vrbibus.*
"Pro, *Vrbes.* Intelligit autem Metropolitanas potiſſimùm.
"Illyrici & Italiæ.
"de *vectigalibus* his in hac ipſâ re *l.* 48. *infr. l.* 2. *ſupr. de ſepulcro viol.* Symmachus loco quem mox laudabo.
"Vrbium.
"*Viribus*, id eſt, reditibus: Propria hæc vox *hîc*, & *l. vnic. ſupr. de præb. ſalar.* (quæ *lex* alioquin iungenda eſt cum *l.* 6. *ſupr.*) & apud Symmachum in eadem re, *lib.* 10. *epiſt.* 10. *Habenda eſt ratio vectigalium publicorum & lauacri æſtiui inſtauratio, cum Reipubl. viribus conferenda, vt ſi quid redundat expenſis cæteris, in ſumptum operis conferatur.*
"Tertia vectigalium, vt *l.* 18. *ſupr.* 32. 33. 48. *infr.*
"vectigalibus. "& ſeponi.
"id eſt inſumatur.
"*Deriuari in notitiam.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. tres ordine de *Operibus publicis* Conſtitutiones ſequuntur. Hæc eſt de SVMPTIBVS ad opera clariorum Ciuitatum. SVMPTVS ſcilicet Reipubl. & vectigalia nominatim (de quibus iam ad *l.* 18. déque iiſdem *l.* 48. *infr.* & *l.* 2. *ſupr. de ſepulc. viol.*) ſi operibus publicis neceſſariis abſoluendis clarioris alicuius Vrbis non ſufficiant, è minorum Ciuitatum viribus, id eſt, reditibus & vectigalibus, adſumi ſuppleríque iubentur, *hâc leg.* Valentiniani Iun. pariter vt à Valentiniano Sen. *l.* 18. *ſupr.* Id quod clariorum vrbium dignitati datum. Sub duabus tamen conditionibus.

Primâ, vt non ante eò deueniatur, quàm exhauſtâ omni ſummâ in eâ Ciuitate ex ſuis compendiis, id eſt, vectigalibus omnibus inſtaurandis, ſeu inſtituendis ædificiis inſumptâ. Eſt hoc ſcilicet remedium ſubſidiarium, cui locus non eſt, niſi ſolito, ſolenni, canonico & ordinario deficiente.

Secunda conditio eſt, vt poſteaquam ſubſidiaria hæc impenſa vſurpata fuerit, ad Principem diligenter referatur, quantum fuerit præſumptum, per quos ſeu in quæ expenſum, & quatenus Opus publicum conſummatum ſit: Scilicet, vt *Clariori-bus* per ſingulas Prouincias *vrbibus* ac Metropolitanis priuilegium hoc tribuerunt Principes, (Valentinianus Sen. *l.* 18. *ſupr.* & Valentinianus Iun. *hâc leg.*) vſurpandi canonis minorum in eâ Prouinciâ ciuitatum, ad exornandam fortè Metropolim, quam velut matrem cæteras venerari oportet; ſuíſque adeo reditibus detrahi quid hac occaſione minores Ciuitates patienter ferre debent, ſuáſque vires ſubiicere, vt in cæteris ſubiiciuntur. Ita id non temerè fieri debet, ſed duabus illis conditionibus ſeruatis, ne alioquin hoc obtentu maiorum Ciuitatum exornandarum, minores viribus ſuis ſeu reditibus ſpolientur. Quo ipſo obtentu ne ornamentis ſuis minores ſpoliarentur, prouiſum fuit *l.* 114. *ſupr.* & *l.* 37. *infr.* à Rectoribus videlicet Prouinciarum, aliíſve Iudicibus & Magiſtratibus, quorum partim ſpoliis, partim negligentiæ, partim profuſioni potiſſima pars *legum hoc tit.* oppoſitæ ſunt: putà, *l.* 1. 2. 3. 7. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. *hæc lex*, *l.* 27. 28. 29. 30. 31. 33. 35. 37. *infrà.*

¶ *De* NOVIS *operibus Romæ, non excitandis ſumptu publico, ſed veteribus reficiendis.*

XXVII. * Idem AAA. Albino P. V. Rom.

AVGVSTÆ" in partibus" ciuitatis magis antiqua reddi conuenit, quàm inchoari ſuperuacua. ¶ Noſſe itaque par eſt Officium Magnitudinis tuæ, & cæteros, à quibus ſumptus huiuſmodi" operibus de ærario" præbebuntur, accepto" omnino non ferri," ſi quis per vſurpationem opus" præter conſcientiam noſtram intra æternam" Vrbem voluerit publicâ conlatione" conſtruere. Ideóque ſummam omnem, quæ illi contra interdictum fortè præbebitur, pecuniâ ſuâ, & propriis facultatibus pendet," ſequeſtratâ" condemnatione librarum auri decem, quæ plectet ſacrilegam" contemnentis audaciam. Dat. Prid. Non. April. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio COSS. [390.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* Coniungenda verò ei *lex proxima*, etſi ad alium data ſit.
"Vrbem Romam intelligit.
"*Partes* Vrbis Romæ.
"Nouis.

"Populi

BIU Cujas

"Populi Romani. Ærarium Vrbis Romæ: vid. *l.6. ſupr.* & *l.28. infr.*
"vid. *l.6. ſupr.* & *l.28. infr.*
"*Superuacuum*, vt *ſuprà*.
"*Æterna vrbs*, Vrbs Roma: vid. *Gloſſ. Theod.*
"id eſt, publicis pecuniis & impenſis, *ex Ærario*, vt *ſupr.*
"reſtituet.
"*Sequeſtrata* condemnatione, id eſt, præter condemnationem.
"*Sacrilegium* eſt, publicas pecunias in ſuperuacua inſumere.

¶ *Idem, de* Novis *Operibus intra PP. Illyrici & Italiæ.*

XXVIII. * Idem AAA. Polemio PF. P." Illyrici & Italiæ.

SI quis" nouum opus in qualibet" ciuitate ſuſtollere" audaciùs," quàm conſultiùs molietur, de proprio ſe conlaturum ſumptus, & perfecturum quod cœperit noſcat. Nihil quippe Diſpenſatoribus" ex hoc vſu feremus accepto:" & "contra, Officium, adque ipſum Iudicem auri pondo dena conſtringent: vt ſaltem metu," quod facere ſponte debuerant, reficiendis vetuſtioribus inpendant laborem. Dat. Prid Non. April. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio V. C. COSS.

NOTÆ.

* Iungenda, vti dixi, *lex ſuperior*, cuius eadem ſententia eſt, etſi ad alium data ſit.
"Dixi de hoc Polemio PP. ad *l.26. ſupr.*
"Iudex ſcilicet.
"Illyrici vel Italiæ. "extollere.
"Vt *l. prox. ſupr. Sacrilegam contemnentis audaciam.*
"id eſt iis, à quibus ſumptus Operibus de Ærario præbentur: vt *l. prox. ſupr.*
"Vt *l.6.* & *l. prox. ſupr.*
ꝛc. econtrà.
"Vt *l.1. ff. de Iuſt. & Iure*: *Bonos metu pœnarum efficere cupientes.*

COMMENTARIVS.

NOVA opera à Iudicibus quibuſcunque, vt in Vrbe Româ *l.27.* ita & per Illyricum & Italiam, *l.28.* à Theodoſio M. & repetitâ ſanctione *l.31. infr.* excitari prohibentur; vt à Valentiniano Iun. *l.19. ſupr.* Pariter vt à Valentiniano Sen. *l.11. ſupr.* ex Ærario ſcilicet Vrbis Romæ, & reditibus Rerumpubl. *Ærarij* ſcilicet vox Romano propria; vectigalium, penſionum, redituum, Rebuſpubl. & Ciuitatibus aliis. Contrà VETERA refici ſeu reddi à Iudicibus iubentur. Et hæc quidem ita conſtituta: Tum ne nouis ædificiis reditus publici exhauriantur, tum ne vetera poſthabeantur, quod vtrumque ab ambitione Iudicum nouitatis gloriam & induſtriam captantium, iam paſſim fiebat. Eum in finem tria *his duabus legibus* conſtituuntur, ſeu triplici metu Iudices compeſcuntur. I. Primum eſt, quod ſuo ſumptu nouum Opus cœptum atque inchoatum perficere cogendi ſunt: quod & ipſum ſtatuit *l.31. infr.* II. Secundò, quod diſpenſatoribus pecunia publica in huiuſmodi Opus erogata accepto ferenda non ſit: cum alioquin, quæ Operibus publicis impenſa conſtiterit, accepto ferri oporteat: *l.6. ſupr.* vbi dixi: Et hæc duo, quæ dixi, repetitâ ſanctione iterantur, *d.l.31. infr.* III. Tertiò, multa Iudici, eiúſque Officio imponitur, decem librarum auri, hanc iuſſionem contemnentibus. ¶ Porrò ſicut Iudicibus ſeu Rectoribus Prouinciarum, per Illyricum & Italiam fibula imponitur *hâc leg.* & *l.26.* quæ ad Polemium PP. Illyrici & Italiæ datæ ſunt, Anno Domini 390. ita & eodem Anno ad eundem Polemium PP. Illyrici alia fibula imponitur *l.9. Cod. de Offic. Rector. Prouinc.* putà, vt ne Auguſtiſſimam Vrbem iniuſſu Principis adire audeant.

¶ *De* Novis *operibus à Iudicibus non excitandis.*

XXIX. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor. AAA. Aureliano P. V."

NE quis Iudicum" noua ædificia moliatur, cum opera nonnulla, aut cœpta penderent," aut neglecta" nutarent. Dat III. Kalend. Mart. Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* Iungenda autem *huic legi* eſt *lex prox* ac præterea ſex aliæ conſtitutiones, putà *l.3. ſupr. de Conſtit. Princ. l.1 ſupr. de prad. Senator. l.26. ſupr. de Prætor. l.130. 131. 132. ſupr. de Decurion.*
"Ita quoque pleræque *prædictarum legum* habent: Sed aliæ habent PF. P. vt *d l.131. 132. ſupr. de Decurion.* Qua de re dixi ad *d.l 3. ſupr. de Conſtit. Princip. l.1. ſupr. de prad. Senator. l.131. ſupr de Decurion.*
"An qui ſub P.V. diſpoſitione erant in Vrbe Conſtantinopolitanâ? an qui ſub PP,
"id eſt, nondum abſoluta eſſent. "id eſt ruinoſa.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

NOVA Opera extruere Iudices à Theodosio M. *hâc leg.* vetantur, nisi priùs iis, quæ cœpta sunt, absolutis: Item, quam reparatio veteribus, de quo iam toties ad *leges superiores*: vide saltem *l.21. supr.* ¶ Cæterùm, ex ipsâ temporum horum ratione, & coniunctione tot *illarum*, quas modò notaui, *legum*, colligere licet, prauum hac quoque parte morem, qui sub Tatiano PP. vel sub Proculo P.V. inoleuerat, *hâc leg.* emendari. De quo Proculo dixi ad *l.25. hoc tit.* & ad *l.3. supr. de constit. Princ.* quæ *huic*, inter cæteras, iungenda est.

¶ RVINA *aliarum domorum publica noua opera quando excitari possint.*

XXX. * Idem AAA. Aureliano P. V.''

SI quando concessa à nobis licentia fuerit extruendi,'' id Sublimis Magnificentia tua sciat esse seruandum, vt nulla'' domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur, nisi vsque ad quinquaginta libras argenti pretij æstimatione taxabitur: De ædificiis verò maioris meriti'' ad Nostram Scientiam referetur, vt vbi amplior poscitur'' quantitas, Imperialis extet auctoritas. Dat. III. Kalend. Mart. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* *Lex si quando 9. eod. tit.* Quænam autem *leges* huic iungendæ sint? ad *l. superiorem* iam dictum est, quæ & ipsa *huic* iungenda est. Concordat quoque *l.19. supr.* huic *legi.*

''Ita quoque in *Cod. Iust.*

''Publicam fabricam scilicet: vt mox.

''etiam priuata. ''*Pretij* Cod. Iust.

''Ita quoque *Cod. Iust.* Sed malim, *noscitur.* Quanquam & illud sustineri potest.

COMMENTARIVS.

RVINA, seu destructione, (& sic nuditate, spoliatione) aliarum ædium noua opera publica, permissu Principis (nam id *hâc leg.* requiritur, pariter vt *l.11. 27. supr.* & *l.31. 37. infr.*) extrui vetat *hâc leg.* Theodosius M. quod & ipsum vetuerat Valentinianus Iun. *l.19. supr.* Vbi plura iam diximus. ¶ Et modus tamen quidam huic rei *hâc leg.* adhibetur. Licentiâ quippe Operis publici noui extruendi factâ à Principe, alicui fortè Præfecto Prætorio, vel Præfecto Vrbi, permittitur *hâc leg.* eas domos publici operis gratia diruere, quæ non excedunt æstimationem quinquaginta librarum argenti, id est, ducentos quinquaginta solidos. Nam libra argenti æstimatur quinque solidis, vt docuit *lex vnic. supr. de argent. Præt. quod thes. inf.* & *l.13. supr. de Tyronibus*, collata cum Symmacho *lib.6. epist.26. & 64.* Itémque *l.8. supr. de desertoribus.* Si maioris sint *meriti*, id est pretij, citra Principis auctoritatem id fieri non potest.

¶ Obseruetur itaque, ea ædificia maioris meriti visa, quæ excederent quinquaginta libras argenti, seu ducentos quinquaginta solidos: Minoris verò meriti, quæ intra eam summam consisterent: In alia verò re Libræ 30. pro magna summa habentur: vt in *spec. leg. 49. de appellat.* Alia exceptio, seu limitatio continetur *l.37. infr.* ¶ Interim ex his apparet, quàm malè Interpretes *hâc leg.* abutantur, ad firmandam eam sententiam, quod publici operis gratiâ priuati domos suas vendere, & relinquere cogantur: de quo certè sunt *l.50. 51. vlt. infr. hoc tit.* & *l.1. infr. de Aquæductu.*

¶ *Aduersus geminam Iudicum* AMBITIONEM, *circa* INSCRIPTIONES & MOLITIONES *nouas Operum publicorum. Theodosij Magni* lex.

XXXI. * Idem AAA. Rufino PF. P.''

SI qui Iudices perfecto'' operi suum potiùs'' nomen, quàm Nostræ Perennitatis scribserint, Maiestatis teneantur obnoxij. ¶ Illud * etiam repetita'' sanctione decernimus, Vt nemini Iudicum liceat nouis molitionibus'' industriæ captare famam. Quòd si quis in administratione positus sine iussu nostro ædificij alicuius iacere fundamenta temptauerit, is proprio sumptu etiam priuatus perficere cogetur quod ei non licuerat inchoare: Nec Prouinciâ permittetur abscedere, priusquam ad perfectum'' manucœptum'' perduxerit: & si quid de quibuslibet publicis titulis'' in ea ipsa fabrica præcepto eius impensum fuerit, reformarit.'' Dat.'' III. Non. Iul Constp. Arcadio III. & Honor. II. AA. COSS. [394.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Prima tantum *huius leg.* sententia in *Cod. Iust.* relata est, putà in *l.*10. *Cod. eod. tit.*
"Orientis.
"*publicis pecuniis*: hoc additum à Triboniano.
"*Suum nomen sine nostri Numinis mentione inscripserint*: Ita *Cod. Iust.* de quo mox.
* Cætera desunt à *Cod. Iustin.*
"Nam hoc ipsum iam ab eodem Theodosio prohibitum: *l.*27.28.
"*Molitiones*, pro ædificiis & operibus publicis: vid. *Gloss. Theod.*
"id est, ad finem & ἀπαρίλησμα.
"*Manucœptum*, vnicâ voce. Nisi malis, *ad perfectam manum*, *cœptum perduxerit*: verùm prius illud malo.
"id est restituerit.
"Nisi *data*, pro *accepta* accipias, tum dies *huic legi* subscriptus, vel locus vitiosus fuerit; iam enim Theodosius in Eugenium moturus Constantinopoli digressus fuerat, vt docet subscriptio *l.*18. *supr. de cohort. alib. l.*23. *infr. de Hæretic. l.*12. *infr. de Scenic.* Nisi fortè *hæc lex*, pariter vt *lex* 24. Arcadio tribuatur, quod non puto, propter illa, *repetitâ sanctione*, quæ omninò Theodosium auctorem arguunt.

COMMENTARIVS.

IVDICVM, id est Rectorum Prouinciarum in administratione positorum (vt *vers. Quod si quis*, dicitur) ambitioni seu præsumptioni geminæ circa opera publica hâc Theodosij M. constitutione occurritur. Prima Iudicum præsumptio seu ambitio est circa INSCRIPTIONEM NOMINIS Operi publico. Nempe eò audaciæ deuenerant nonnulli Iudicum, vt operi publico, publicis videlicet pecuniis (quod Iustinianus addidit, propter *l.*2.3. *in fin. l.*7. *in fin. π. eod. tit.*) perfecto seu extructo, suum potius nomen quàm Imperatoris inscriberent. Vbi *Potius* ἐπικῶς accipiendum est, id est, suum nomen inscriberent tanquam Conditorum, obliterato Imperatorum nomine, quorum dispositioni meritóque Opus publicum adscribi oportebat inter cætera Imperij decora. Herbis igitur istis Parietarij, seu Parietinis id *hâc leg.* interdicitur. Iudicis eiusdem nomen, quo curante Opus factum est, inscribi iure potest, sed non tanquam conditoris, vel solum, quod *hâc leg.* prohibetur: vnde Tribonianus hæc *huius legis* verba ita rectè refinxit; *suum nomen sine nostri Numinis mentione inscripserint*. Quod & iam ab antiquo prohibitum fuit in Principio ipsum vel priuatorum quorum pecunia opus excitatum iniuriam fieri, vt docet Macri *l.*3. *in fin.* & Modestini *l.*4. *π. de operibus public.* sic vt non liceret Præsidio nomen superscribere. *Superscribere* dixit Modestinus pro inscribere, ὑπεργράφειν, id est tanquam conditorem inscribere. Breuiter, inscribi potest quiduis nomen, non tanquam conditoris, sed tanquam Curatoris: Quò pertinet etiam insignis Ammiani Marcellini locus *lib.*27. *p.*361. de Lampadio P. V. Romæ: *Vanitatis*, inquit, *eius exemplum, ne latius euagemur, hoc vnum sufficiet poni, leue quidem, sed cauendum iudicibus. Per omnia enim Ciuitatis membra quæ diuersorum Principum exornarunt impensæ, nomen proprium inscribebat: non vt veterum instaurator, sed conditor. Quo vitio laborasse Traianus dicitur Princeps, vnde eum Herbam Parietinam iocando cognominarunt.* Vanitatis igitur & ambitionis argumentum istud in Iudicibus fuit. Quomodo & in Principibus notatum: in quibus econtrà modestiæ id, & ciuilitatis signum fuit, ædes publicas instaurare, nusquam nomine suo inscripto seruatísque vbique titulis Conditorum. Quod de Seuero Imp. memorat Spartianus *fine vitæ*. Quo loco rescribo *Magnum verò illud in ciuilitate eius*, pro quo hactenus legitur pessimè *in ciuitate eius*: quod etiam non mutem *in vitâ* eius. *Ciuitatis* enim vox hâc in re propria, quod notissimum. Ita Alexander Seuerus quoque pontibus Traiani à se instauratis, nomen Traiani reseruauit teste Lampridio *p.*122. Imò & eò ciuilitatis quidam Imperatorum processêre, vt neque in suis quoque Operibus titulos amarent, quod Spartianus de *Hadriano* scribit *p.*9.10. Quandoque tamen extra ordinem id Magistratibus nonnullis permissum, vt videlicet operi ex eorum nomine titulus scriberetur, studio augendæ Vrbis, quod factum à Constantio Imp. Anno 361. *l.*13. *supr. de Prætor.* ibi: *hâc pollicitatione duntaxat vt eidem operi ex eius nomine titulus scribatur*, vbi vide quæ dixi. Et hæc de prohibitione quæ *huius leg.* initio continetur: vbi & pœna notanda, *Maiestatis* videlicet crimini factum, quod hîc improbatur, imputari: *Maiestatis* scilicet crimen est ea vsurpare quæ soli Principi reseruata sunt: quod aliis exemplis, vel *hoc Codice* firmatur: de quo vid. *Paratitlon, ad l. Iul. maiestatis.* ¶ Non omittendus hîc obiter locus Basilij *in Psalm.*48. de huiusmodi operum inscriptionibus *p.*285. ἐχὶ ὁρᾷς τὰς οἰκοδομίας ἐν τοῖς πόλεσιν ἀγορὰς καὶ γυμνάσια τοῖς αἰτίοις, ὑδραγωγὰς ἐπισκευάζοντας, πῶς τὰ ὀνόματα αὐτῶν τέτοις ἐπιγέγραπται τοῖς χηλοκολάσμασιν. Nempe priuatis de suâ pecuniâ opus aliquod molientibus, ius & mos fuit, nomina sua inscribere.

¶ Secunda Iudicum præsumptio, cui à Theodosio M. hâc repetita sanctione occurritur est, NOVORVM operum absque Principis iussu, neglectâ veterum reparatione, excitatio; repetitis iisdem pœnis, quæ iam *l.*27. 28. constitutæ fuerant. I. Nempe refundendæ eius pecunias sumptúsve, quod ex impensis publicis in id erogatum fuerit. II. Cœpti Operis propriis impensis absoluendi, quod & ipsum cauetur *d. l.*27. *supr.* III. Eo fine (quod Tertium nunc primum constituitur) Iudices Prouinciâ suâ ante excedere prohibentur, quàm vtroque præstito, putà refusa pecuniâ, cœptóque opere absoluto. ¶ Haud absimili exemplo Duces, qui suæ administrationis tempore neglexerint in limite sibi commisso veteres Turres reficere, nouásque locis opportunis extruere, finitâ administratione ad limitem reuocari iussi, *l.*13. *supr.* Haud absimili planè exemplo aliâ in re, Iudices Prouinciarij finitâ administratione, excipiendis Prouinciarum querelis in Prouinciâ certo dierum spatio commorari cogebantur, neque ante Prouinciâ discedere poterant: de quo dictum fuit ad *l. vlt. supr. de Assessor.* vide & *Nouell.*13. *Theod. in fin.* & *tit. Cod. vt omn. Iud.* vt hic absoluendis operibus publicis à se excitatis citra Principis arbitrium.

¶ De

¶ *De* REDITVVM *Reipublicæ tertiâ parte affectatâ ad reparationem Operum publicorum & ſuccenſionem Thermarum.*

XXXII. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Euſebio Conſulari" Siciliæ.

NE ſplendidiſſimæ vrbes, vel oppida, vetuſtate labantur, de reditibus fundorum iuris Reipublicæ tertiam partem reparationi publicorum mœnium," & thermarum" ſubuſtionl" deputamus." Dat. XI. Kalend. Iul. Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

INTERPRETATIO. *Quotiens ædificia vetuſtate conſumpta neceſſe fuerit reparari, ad ipſam reparationem tertiam partem de proprio fiſcus impendat.*

NOTÆ.

* *Lex* 11. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Concordat huic *l.*18. *ſupr. l.*33. *&* 48. *infr.*
"In *Cod. Til. & Edit. in Quarto* C. S. L. & expreſſiùs adhuc in *Cod. Iuſt. COMITI Sacrarum largitionum*, proculdubio rectè, non (vt hic habetur) *Conſulari Siciliæ* (de quo vide quæ dicam ad *prox.*) errore nato ex *Notis*.
"de hâc *Mœnium* voce, mox.
"vide quæ ſcripſi, ad *l.*131. *ſupr. de Decurionib.* quæ & ipſa eſt de calefactione Thermarum.
"malè in Iuſt. *ſubſtitutioni*; alij libri melius, *ſubſtructioni*, de quo mox.
"Exemplo Valentiniani Sen. vt idem Honorius profitetur *l. prox.*33.

COMMENTARIVS.

SVMPTVS ſartis tectis Operum publicorum è tertia parte redituum fundorum iuris Reipubl. hâc Honorij conſtitutione, & rurſum *l.*33. *prox.* (exemplo ſcilicet Valentiniani Senioris, cuius eſt eâ de re *l.*18. *ſupr.*) deputantur. Denique tertia pars redituum Reipublicæ operibus publicis deſtinata erat. Redituum inquam, qui ex fundis ad Rempubl. ſpectantibus (de quibus *ſuo titulo*, *lib.*10. *&* 11.) quotannis colligebantur, ſeu qui ex locis fundíſque Reipubl. quotannis conferri ſolebant, vt loquitur *d. l. prox.* Reparationi inquam publicorum mœnium, id eſt operum & ædificiorum publicorum, vt quoque *lib.*1. *ſupr. l.*33. 39. *infr. vel l.*3. *ſupr. de calc. coctorib.* eodem ſenſu apud Victorem Scoti. *Mœnia Romanâ potentiâ vix digna lauandi vſui inſtituit.* Et Aggenus *in Frontin. p.*74. *In tutela rei vrbanæ aſſignatæ ſunt ſyluæ, de quibus ligna in reparationem publicorum mœnium trahorentur.* Nam publica mœnia dixit Aggenus, quæ Frontinus ipſe *p.*55. publica opera. Symmachus *lib.*10. *epiſt.*34. *Me cultum ſpoliatorum Mœnium inueſtigare iuſſiſtis.* In quibus locis explicandis, interpretandis, Viri docti fruſtra ſudarunt. Ambroſius *epiſt.*33. *p.*156. *Ad Imperatorem Palatia pertinent, ad Sacerdotem Eccleſiæ: publicorum tibi* [Imperator] *mœnium ius commiſſum eſt, non ſacrorum.* Omitto alia. Neque tamen diffiteor & ipſos muros hac appellatione venire. ¶ Reparationi publicorum mœnium additur *hâc lege*, *Thermarum ſubuſtio.* Hi ſcilicet duo expenſarum tituli & præcipui quidem per vrbes ſplendidiores oppidáque fuêre: Reparatio, inquam, Operum publicorum, & ſubuſtio Thermarum. *Subuſtio*, inquam, ſi rectè habet *hâc leg.* id eſt, balnearum publicarum calefactio, & vt Baſilica habent ἐγκαυσις, vt monuit iam Cujacij 18. *Obſerv.*37. quem ſecutus quoque poſtea Leonclauius, *Notator*, *lib.*2. *p.*354. Ammianus Marcellinus dixit *ſuccenſionem*, initio *lib.*31. *Mandantium*, inquit, *congeri ligna ad Valentini lauacri ſuccenſionem:* de qua Thermarum calefactione vide & *l.*131. *ſupr. de Decurionibus:* vbi fuſiùs dixi, & *l.*1. §.2. *l.*18. §.5. *π. de Munerib.* vide & *Paratitl. ſupr. lib.*14. *de Mancipib. Thermar.* Et ita quidem vox *ſubuſtioni* his defendi poteſt: Et tamen nonnulli *Codices* Iuſtinianei probabiliter hîc habent *ſubſtructioni:* proba enim hæc vox hâc in re: *Gloſſar.* ὑποστρώννυω τῳ οἰκοδομῳ, *ſubſtruo*, *reſarcio ſubſtructiones* (nam ita ibi legendum) ὑποστρωσαι. Item *ſubſtructiones* ὑποδιαι. *Subſtructio* eſt fabrica & refectio. Nempe Thermarum ſubſtructio, inſtauratio, alter titulus eſt expenſarum in publica opera ſarta tectáque: Symmachi locus huc facit *lib.*10. *epiſt.*14. *Habenda eſt ratio vectigalium publicorum & LAVACRI æſtiui INSTAVRATIO cum Reipubl. viribus conferenda, vt ſi quid redundat expenſis cæteris in ſumptum OPERIS conferatur.* Sic quoque hæc duo iunguntur apud eundem Symmachum *lib.*10. *epiſt.*53. *Nè commoda populo Romano ciuitas quæ LAVACRIS publicis ligna & calcem reparandis MOENIBVS ſubminiſtrat.* Ad huius tandem *legis* argumentum facit quod Theodoricus Rex apud Caſſiodorum 2. *variar.*38. *Spoletinis ciuibus ad EXHIBITIONEM Thermarum ſupra conſuetudinem aliam millenam deputari iubet.* Duplici igitur huic vſui tertia ciuilium redituum pars ab Honorio *hâc leg.* deputatur', quomodo & eam deputauerat Valentinianus Senior *dict. l.*18. *ſupr.* & rurſum poſteà idem Honorius *leg. prox.*33.

BIU Cujas

¶ *De* SVMPTIBVS *ad reparationem Operum publicorum ex solâ tertia ordinariorum redituum Reipubl. parte, non ex* SVPERINDICTIONIBVS *sumendis.*

XXXIII. * Idem AA. Haue Vincenti" K. NB.

PRÆCIPVA nobis cura est, ne, aut prouinciales nostri superindictionibus" prægrauentur, aut opera publica pereant vetustate conlapsa. Singuli igitur Ordines" ciuitatum ad reparationem" mœnium" publicorum nihil sibi ampliùs nouerint præsumendum, præter tertiam portionem eius canonis," qui vt" locis fundísque Reipublicæ quotannis" conferri solet: sicut Diui Parentis" nostri Valentiniani" Senioris deputauit auctoritas. Dat. III. Non. Iul. Med. Olybrio & Probino CONS. [395.]

NOTÆ.

* *Lex* 3. *Cod. de diuers. Prad. Vrb.* hinc decurtata est.
"*Vincentius* hic Præf. Prætorio Galliarum fuit, de quo alibi dixi: vide & *Iudicem personarum.*
"De *superindicto*, vide *supr. tit.* 6. *lib.* 11.
"*Ordines*, id est, Ciuitatum Curiæ.
"*Restaurationi*, Cod. Iust.
"id est, Operum publicorum: vide dicta ad *l.* 1. & 32. *infr.*
"*Canonis, hâc leg.* & *l.* 18. *supr.* id est reditus, vt *l.* 32. *supr.* pensiones, *d. l.* 18. vid. *Gloss. Theod.*
"*Ex*, Cod. Iustin.
"*Annuâ præstatione*, ita *Cod. Iustin.*
"De hâc *Parentis* appellatione dixi ad *leg. vnic. supr. de action. cert. temp. fin.*
"Intelligit *leg.* 18. *supr.*

COMMENTARIVS.

DE SVMPTIBVS ad sarta tecta Operum publicorum per Ciuitates est hæc rursum Honorij Imp. constitutio. Quâ vt tertiam partem integram Canonis, qui ex locis fundísque Reipubl. colligitur, sartis tectis solis deputat, exemplo Valentiniani Sen. *l.* 18. *supr.* quomodo & *l. supr.* 32. sartis tectis & subustioni Thermarum eam deputauit. Ita vice versa eo nomine quicquam à Prouincialibus exigi vetat. Eadem scilicet prouidentia curáque (quam & ipse præcipuam sibi esse eleganter profitetur) & sartis tectis reditu sufficienti consulens, ne alioquin vetustate collapsa pereant, & indemnitati prouincialium, ne alioquin prouinciales superindictionibus collationibúsque ad sarta tecta prægrauentur. *Præcipua*, inquit, *nobis cura est, ne aut prouinciales nostri superindictionibus prægrauentur, aut Opera publica pereant vetustate conlapsa.* ¶ Ex *hâc* interim *lege* apparet, vectigalia Rerumpublicarum seu ciuitatum ex parte è locis fundísque Reipubl. collecta, & annuatim quidem.

¶ *De* MVRIS *per singulas ciuitates Orientis excitandis, vel renouandis: déque modo* COLLATIONIS *ad id Arcadij Imp.* lex.

XXXIV. * Idem AA. Cæsario PF. P."

MNES Prouinciarum Rectores litteris" moneantur, Vt sciant, Ordines" adque" incolas vrbium singularum, muros, vel nouos debere facere, vel firmiùs veteres renouare: Scilicet hoc pacto INPENDIIS" ordinandis, vt adscribtio" currat" pro viribus" singulorum: Deinde" scribantur" pro æstimatione futuri operis territoria" ciuium, ne plus poscatur aliquid, quàm necessitas imperauerit: néve minus, ne instans" INPEDIATUR effectus. Oportet namque per singula" iuga certa quæque" distribui, vt par cunctis præbendorum sumptuum necessitas INPONATUR." Dat. IX. Kalend. April. Arcad. IV. Honor. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* *Lex* 12. *Cod. eod. tit.*
"*Cæsarius* PP. Orientis sub Arcadio Imp. vid. *Prosopogr.*
"Tuis scilicet seu à te PP. sub cuius videlicet dispositione Rectores Prouinciarum erant.
"*Ordines* vrbium, Curiæ seu Decuriones: vid. *supr. tit. de Decurionib.*
"His duabus appellationibus tota Ciuitas comprehenditur, *Ordinis*, inquam, & *incolarum.* Alioquin tribus designantur *Decurionum, Honoratorum, Possessorum.*
"*Impendiis*, id est, impensis, id est, sumptibus, vt *infr.*
"*Adscriptio*, id est, indictio: vid. *Gloss. Theod.* & *supr. tit. de Annon. & tribut.* Sic mox *infr. scribantur.*
"*Currere* dicitur adscriptio, quæ per singulos fit.
"id est, *viribus*, facultatibus: vid. *Gloss. Theod.*

"Ita

BIU Cujas

"Ita quoque est in *Cod. Iust.* Neque mutem in *proinde.*
"*adscribantur*: Cod. Iust. vt supr. *adscriptio.*
"*Territoria*, & vt mox vocantur, *iuga*, pro agris priuatorum, vt & *l.*186. *supr. de Decurion.* vbi dixi. Vide & Siculum Flaccum, & alios.
"*Instans*, id est, qui imminet, necessarius.
"*non sterilia*, hæc limitatio, hic modus additus *Cod. Iust.*
"*ꝑ. quaque*, non vt in Cod. Iust. *quoque.*
"*Nemini excusatione, vel aliâ præsumptione, ab huiusmodi immunitate* [necessitate] *prabendâ*: hæc addita in *Cod. Iust.* ad maiorem lucem, ex *Nouellâ* Valentiniani.

COMMENTARIVS.

DE MVRORVM per Ciuitates singulas siue constructione, siue instauratione, est hæc Arcadij Imp. constitutio, Anno D.396. quâ iubet is, per singulas ciuitates (Præfecturæ scilicet Prætorianæ Orientis) quà nouos muros excitari, quà veteres renouari firmatíque; ob *instantem* scilicet vtilitatem, seu necessitatem aliquam; Proculdubio aduersus impetus hostiles, cuiusmodi fuerunt hoc tempore Hunnorum; Auctor enim est Claudianus, *in Rufinum*: Zosimus *lib.5.p.*797. 798. Socrates *lib.6. cap.*1. & Sozomenus *lib.*8. *cap.*1. *&* 15. Philostorgius *lib.*11. *cap.*8. Hunnos quasdam Orientis partes, & in his Armeniam, Melitenen, Euphratensem, Syriam Cœlen, Ciliciam; immittente, vt credebatur, Rufino, his ipsis temporibus incursasse. Quò etiam pertinet *l.*15. *supr. de re milit.* quæ inscripta est *Remistheo Duci Armeniæ*, cui eidem inscribitur & *lex* 57. *supr. de cursu publico.* Cuiusmodi item fuerunt hoc ipso fermè tempore in Libya Pentapolitana & Ægypto Mazacum & Ausurianorum motus; teste Synesio *epist.*129. *& in Catastasi*: & Philostorgio *lib.*11. *cap.*8. vbi etiam Ciues etiam intra muros & mœnia Ciuitatum continere se iussos coactósque scribit Synesius *in d. Catastasi*, & *epist.*129. ¶ His igitur irruptionibus, ac nominatim priori, Rufino iam cæso, & Cæsario ei in Præfecturâ suffecto, (cui *lex* hæc inscribitur) Arcadius hac inter alias ratione hostibus instantique periculo occurrendum putauit, muris videlicet quà veteribus reparari, quà nouiter extrui iussis: idque ex *Collatione* Decurionibus & incolis vrbium singularum seu possessoribus indictâ. De quâ collatione ad Opera publica sunt præterea *hoc tit. lex* 5. 7. 17. 23. *supr.* Ac nominatim quoque ad murorum constructionem *l.* 49. *infr.* repetita *l. vltim. infr. de equor. conlat.* quæ Theodosij Iunioris filij eius est; cui idem in hac ipsâ specie constructionis murorum ob necessitates Illyricianas placuit. De quâ collatione pro reparatione murorum est quoque locus apud Cassiodorum 9. *var.*14.

¶ Porrò collationis istius formam nominatim Arcadius *hâc leg.* præscribit, idque duplici fine; tum vt ne quid instanti operi deesset, tum ne Curiales & possessores iniquè grauarentur. Nempe 1. futuri prius operis æstimationem iniri iubet, id est, quanta pecunia ad opus seu murorum extructionem & reparationem opus sit. Quod & cæteroquin in commune ædificantis cuiusque prudentiæ esse monet vel sacra Scriptura. At in hoc casu, ideò ne plus minúsve à possessoribus poscatur. 2. Deinde adscriptionem seu indictionem fieri iubet, pro viribus & facultatibus singulorum, & pro modo iugorum terræ, seu territoriis Ciuium: vt ita *par cunctis prabendorum sumptuum necessitas imponatur.* De quâ collationum forma & æquabilitate in genere, suo loco *lib.*11. vt & de nullo excusando à murorum reparatione, vid. *Nouellam* Valentiniani *inter Theodosianas de Pantapolis* 43. *in fin.* quod exinde Tribonianus in *leg.* ex *hâc* desumptam retulit.

¶ NEGLIGENTIAM *Iudicum in reparandis Operibus publicis quatuor generum, annis ab hinc* 17. *plectit Arcadius* hâc leg. *reparationis necessitate his de suo impacta.*

XXXV. * Idem AA. Cæsario. PF. P."

QVIDQVID de Palatiis," aut Prætoriis" Iudicum, aut Horreis," aut Stabulis" &" receptaculis animalium publicorum, ruinâ labsum fuerit, id Rectorum facultatibus reparari præcipimus, qui à Primo" Consulatu Diui Genitoris" nostri, vsque" præsens tempus, gesserunt Iudiciariam potestatem. PP. Regio," Arcad. IV. & Honor. III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.* "Orientis.
"De *Palatiis* dixi *tit. Nequis in Palatiis*: vid. & *l.*47. *infr.* & *l.*2. *infr. de Aquaduct.*
"de *Prætoriis* Iudicum dixi ad *l. vlt. supr. de Offic. Iud. omn.* vid. & *l.*8. *supr.*
"De *Horreis* dixi *tit. de cond. in publ. horr.* vid. & *l.*12. & *l.*17. *supr.*
"De *Stabulis* seu receptaculis animalium, vide & *l.*16. 17. *supr.* dixi *tit. de cursu publico.*
Et, pro *id est.*
"id est, ab Anno D.380. qui subscriptus *lege* 20. *supr.* ad quam dixi.
"Theodosij M.
Regio. Regium hîc est, quod prope Constantinopolim erat, duodecimo ab vrbe lapide, vt docet Itinerarium *Peutingerianum.*

COMMENTARIVS.

DE REPARATIONE Palatiorum, Prætoriorum, Horreorum, Stabulorum, quæ intra Ciuitates Prouinciásque erant, est hæc Arcadij constitutio, quâ quidem IVDICVM seu Rectorum Prouinciarum Negligentia plectitur: Negligentia, inquam, in reparandis quatuor istis Operibus

BIU Cujas

ribus publicis, quæ intra insigniores ciuitates insigniora quoque & maximè necessaria fuêre; 1. *Palatia.* 2. *Prætoria* Iudicum. 3. *Horrea.* 4. *Stabula.* Plectitur, inquam, hâc ratione, quod omnes omnino qui per Orientis Præfecturam, abhinc sepremdecim annis Rectores Prouinciarum fuerant, eáque publico sumptu excitare debuerant, suis sumptibus reparare iubeantur. Scilicet ad Rectorum curam inter alias potissimas, eorúmque que Officium horum Operum publicorum reparatio pertinebat: quod etiam docet *lex* 1. *supr. ne quis in Palat.* & *lex... supr. de Offic. Rect. Prou.* & *l... ff. de officio Proconsulis.*

¶ Materia *reparandis quatuor Operibus publicis extraurbanis per diœcesim Orientis ex demolitione Templorum ab Arcadio deputatur.*

XXXVI. * Idem AA. Asterio" Com. Orientis.

Quoniam Vias, Pontes, per quos itinera celebrantur," adque Aquæductus," Muros" quinetiam, iuuari prouisis sumptibus oportere signasti," cunctam materiam, quæ ordinata" dicitur, ex demolitione Templorum, memoratis necessitatibus deputari censemus," quò ad perfectionem" cuncta perueniant. Dat. Kal. Nouemb. Cæsario & Attico cos s. [397.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.* & ab Annalibus Ecclesiasticis Baronij, quò referri eam oportuit. Iungenda autem ei & subiicienda *lex* 7. *infr. de Aquæduct.* seu *lex* 4. *Cod. eod. tit.*

"de *Asterio* hoc mox.

"*Celebrari* itinera dicuntur per vias & pontes, per quos celebre iter est. Ita *Murus* celebrari dicitur *l.* 51. *infr.*

"Valentiacum, Theodosiacum; de his Aquæductibus Antiochenis est etiam *d. lex* 7. *infr. de Aquæductibus*, quæ *huic* iungenda.

"De *Muris* est quoque *lex* 34 *supr.* & *l.* 49. *infr.* seu *l. vlt. infr. de Equor. conlat.*

"*Ordinata*, id est, vel à te destinata, refectioni scilicet vel statuta, æstimata necessaria: vel ordinata, id est, sepositа,

"id est, iubemus.

COMMENTARIVS.

Materia reparationi viarum, pontium, Aquæductuum, murorum, per Comitiuam Orientis, quibus reparandis Asterius Comes Orientis hoc tempore animum intendebat ex Templorum Gentilium demolitione, hâc Arcadij constitutione deputatur seu destinatur, ad suggestionem eiusdem Asterij Comitis Orientis: cuius Asterij Comitis Orientis mentio fit quoque apud Sozomenum *lib.* 8. *cap.* 2. Huius etiam operâ Ioannes Chrysostomus ad Episcopatum Constantinopolitanum electus, ex Vrbe Antiochenâ eductus fuit: ἔδοξε Κωνσταντινουπόλει ἐπισκήπτειν τῆς ἐκκλησίας ἐπισκοπεῖν. Ψηφισαμένων τοῦτο τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καὶ ὁ Βασιλεὺς συνήνεσε, καὶ τοὺς ἀξιοῦντας αὐτὸν πέπομφε: συνεκάλει τε καὶ συνόδους, καὶ τούτῳ στεφανοῦσθαι τὴν χειροτονίαν δεικνὺς ἐκ τῶν μακρὰν τὰ Βασιλέως γράμματα δεξάμενος. ΑΣΤΕΡΙΟΣ ὁ τῆς ἑῴας ἡγεμὼν ἐδήλωσεν Ἰωάννῃ ἐπιδημήσαντι πρὸς αὐτὸν, ὡς δεῖ τοῦ δεσπόζοντος: ἐλθόντα δὲ αὐτὸν εἰς ὄχημα συνεῖναι αὐτῷ ἀνεκίνησε, καὶ σπουδῇ ἐλάσας, ἦκεν εἰς Πάγρας σταθμὸν ὕπου κελεύσαντος: ἐν ταύτῃ δὲ ἐπιδημοῦντα αὐτὸν τοῖς ἐκ Βασιλέως ὑποπεμφθεῖσιν, ἀνέστρεψαν: ἔδοξε δὲ τὰ δεῖ τότε καλῶς διοικηθέντα πρὶν ἀποχείρας μαθεῖν, καλεῖσθαι τὰ δεῖ τάσιν καὶ δήλας ὕλας, ὡς ὅποτε αὖ ἐκόντες Ἰωάννου ἀπηλάγησαν, πρὶν παθεῖν τι ἢ δρᾶσαι. Quo loco minus propriè Interpres *Præfectum Orientis* vertit. Hic idem Antiochiæ Comes est, quem in eiusdem rei historiâ memorat Palladius, & Georgius in *vitâ Chrysostomi.* Eidem inscribitur Anno prox. 398. *lex vnic. si secund. nupt.*

Ex demolitione igitur Templorum Gentilitiorum materia hoc tempore destinata ab Arcadio Operibus istis publicis instaurandis. Ex quo apparet, per Orientem Gentilium Templa hoc tempore sub Arcadio strenuè diruta. Quod factum etiam biennio post per Phœnicen, nominatim Orientis Prouinciam, vt docet *l.* 16. *infr. de Pag. Sacrif. & Templ.* quâ templa *in agris* posita dirui iubentur sine turbâ & tumultu: id quod etiam memorat Socrates *lib.* 5. *cap.* 2. de quo dixi pleniùs ad *eam l.* 16. & ad Libanij *orat. περὶ τῶν ἱερῶν*, à me *editam.* Quare obseruanda iam *hac lex*, velut ad historiam *Ecclesiasticam* pertinens, quæ tamen abest hactenus ab Annalibus Baronij.

¶ Interim notanda hîc quatuor illa Operum publicorum genera, quæ hîc coniunguntur: *Viæ, Pontes, Aquæductus, Muri.* Quæ in agris extra, & circa vrbes fermè erant: (vti contra quatuor genera suprà *l.* 35. coniungi videmus, quæ intra vrbes ipsas erant.) Quorum instructio inter præcipuos titulos Imperatorios fuit: Viarum inquam, Pontium, Aquæductuum, & Murorum. Quod verò ad Templa attinet: similiter Theodoricus Rex apud Cassiodorum 3. *variar.* 31. ait, *Templa* etiam à se, petentibus multis, ad reparationem Operum Vrbis Romæ collata.

¶ De

BIU Cujas

¶ *De* NOVIS *operibus publicis à Iudicibus non inchoandis & ORNAMENTIS non euellendis vel transferendis.*

XXXVII. * Idem AA. Theodoro PF. P.''

NEMO Iudicum in id temeritatis erumpat, vt inconsultâ'' pietate nostra, noui aliquid operis existimet inchoandum: Vel ex diuersis operibus æramen,'' aut marmora,'' vel quamlibet speciem, quæ fuisse in vsu vel ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò transferre, sine iussu Tuæ Sublimitatis audeat: Etenim si quis contrà fecerit, tribus'' libris auri multabitur. ¶ Similis etiam condemnatio'' Ordines ciuitatum manebit, nisi ornamentum genitalis patriæ decreti huius'' auctoritate defenderint. ¶ Horreorum autem, vel Stabulorum fabricas arbitratu proprio Prouinciarum Iudices studio laudandæ deuotionis'' adripiant.'' Dat. Kalend.'' Ian. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex* 13. *Cod. eod. tit.* Iungendâque huic, mox vt ostendam, *lex* 1. *Cod. de Statuis & Imaginibus.*

''vt *d. l.* 1. *extra Imperiale beneficium.*

''In Cod. Iust. *ornamenta. Æramen* hîc dicitur, vt & Paulo 3. *sent. tit.* 6. §. *instructa. Domo legata, ea legato continentur, quibus domus munitior, vel tuta ab incendio præstatur: tegula, specularia, vela legato continebuntur: Item aramenta, lecti, culcitra, puluinaria, subsellia, cathedra, mensa, armaria, delphica, pelues, concha, aquiminalia, candelabra, luceræ, & similia quâcunque materiâ expressa*, apud Plinium *lib.* 35. *cap.* 15. æramentum; In *glossis* Cytilli χάλκωμα, *aramentum.* Apud Vincent. Lirinensem, *Nolo pro auro impudenter plumbum, aut fraudulenter aramenta supponi. Nolo auri speciem, sed naturam planè.* Æramen igitur est ornamentum ex ære: vid. *veterem* ἐξηγητὴν totius Orbis sub Constantio Imp. quem nuper edidi, vt sunt ænea simulacra, & statuæ æneæ: de quibus agitur *d. l.* 1. *Cod. de Stat.* quæ *huic* iungenda est.

''De marmoreis statuis agitur pariter *d. l.* 1.

''*Sex.* Cod. Iust.

''*Condemnatio*, pro *multa*: vid. *Gloss.*

''*huiusmodi*, Cod. Iust. malè.

''*Deuotio*, καθοσίωσις, pro affectu & studio in publicum: vid. *Gloss.*

''Eadem *adripiendi* vox, *l.* 15. 18. *supr. hoc tit.*

''*III. Kalend.* Cod. Iust. & *d. l.* 1. *Cod. Iust. de Statuis*: XII. Kalend.

COMMENTARIVS.

IVDICVM seu Rectorum Prouinciarum Temeritati, Audaciæ, Ambitioni, circa Opera publica occurrit *hâc leg.* Honorius Imp. Anno 398. Quæ quidem pars est prolixioris Constitutionis, quâ in vniuersum nimiæ Rectorum ambitioni circa Opera publica occurrit; putà etiam in statuis æneis, argenteis, marmoreis, (nam lapideæ proculdubio concessæ erant) inconsulto patiter Principe, admittendis; vt docet *lex* 1. *Cod. Iust. de statuis & Imag.* quæ velut eiusdem constitutionis pars, *huic* coassanda, hócque adeò vinculo huic coniungenda venit. I. Igitur NOVA Opera inconsulto Principe Iudices inchoare ab Honorio *hâc leg.* prohibentur, pariter vt statuas illas admittere vetantur sibi delatas, extra Imperiale beneficium, *d. l.* 1. *Cod. de statuis.* Exceptis tantùm *Horreis*, & *Stabulis*: quæ Exceptio pariter continetur *l.* 16. & 17. *supr.* vbi vide quæ de his dixi prolixius. II. Item ORNAMENTA, veluti æramen, aut marmora, ex aliis Operibus eripere seu transferre Iudices prohibentur: atque ita aliorum Operum nuditate seu spoliatione alia ornare. Quod & ipsum prohibitum *l.* 1. 14. *supr.* vbi dixi; & quadamtenus *l.* 30. *supr.* Etsi Exceptiones quædam hac parte additæ. Ac primò quidem *d. l.* 30. si minoris meriti ædes essent. Hâc *leg.* pariter, si in vsu & ornatu Ciuitatis non sint, quæ detrahuntur. III. iussu Principis, *d. l.* 30. vel Præfecti Prætorio: *hâc leg.*

¶ Illud obseruandum Curiis & Decurionibus quoque *hâc leg.* disertè pœnam indici, si ipsi ornamentum genitalis patriæ suæ non defenderint: id est, si ipsi sese non opposuerint Iudicibus ornatum Operum publicorum eripientibus, vel aliò transferentibus. Quomodo & *d. l.* 1. *Cod. de Statuis* pariter pœnam minitatur iis, qui adulandi studio aut metu inconstantis ignauiæ in Statuas Iudicibus ponendas consenserint. Quod & ipsum proculdubio de Decurionibus accipiendum est: hi enim Statuas in Municipiis, honorandi alicuius gratiâ, decernebant: *l.* 13. §. 4. *ff. de Iniur.* Denique Decuriones plectendi, Iudicum ambitioni velificantes, vel ignauiâ inconstanti, vel adulandi studio: vt loquitur *d. lex* 1. ¶ Pro coronide, & vt liqueat quantopere *ea lex* huic nostræ conueniat, verba eius hîc apponere iuuat: *Si quis IVDICVM accepisse æneas, vel argenteas, vel marmoreas statuas, EXTRA IMPERIALE BENEFICIVM in administratione positus detegatur, emolumenta quæ accepit in eâ positus dignitate quam polluit, cum extortis Titulis vel præsumptis in quadruplum fisco nostro inferat: simúlque nouerit existimationis suæ pœnam se subiturum. Nec eos sanè periculo pudoris haberi volumus immunes, qui adulandi studio, aut metu inconstantis ignauiæ transire quæ sunt interdicta, tentauerint.* Intereà & illud ex *his ll.* discimus, Principis nonnisi beneficio & indulto noua Opera arripere, vt & statuas admittere vetitos Iudices: in detrahendis vel transferendis ornamentis, Præfecti Prætorio iussum suffeciisse.

¶ De

¶ *De* INTERVALLO *inter* PRIVATA *ædificia &* HORREA *publica.*

XXXVIII. * Idem AA. Eutychiano PP. P.''

EXCELLENS Eminentia tua cuncta priuata ædificia, quæ coniuncta Horreis publicis eſſe cognouerit, dirui ac demoliri præcipiet: ita vt ex quatuor lateribus'' priuatorum'' conſortio'' ſeparata ſint, ac libero ſpatio recernantur,'' vt à principio fuerant fabricata. Dat. v. Non. Iul. Conſtantinop. Honor. A. III. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.*
''Orientis. Eidem inſcribuntur in hoc argumento de operibus publicis *lex* 40. *& 42. infr. & l. 9. Cod. de Aquæduct.*
''Vicinitus, *l. 4. ſupr.*
''A priuatorum. ''Connexitate. ''Secernantur.

COMMENTARIVS.

INTERVALLO ſeu ambitu nonniſi certo quodam intermiſſo, vt ab aliis Operibus publicis, *l. 25. ſupr. l. 39. 46. infr.* ita vel maximè ab HORREIS publicis ſeu fiſcalibus, priuati ædificare vetiti *hâc leg.* ab Arcadio pariter vt à Conſtantino M. *l. 4. ſupr.* cauſis, quas docent nos *huius tituli lex 4. 25. ſupr. l. 39. 46. infr.* Itaque ſi hoc ſpatio non intermiſſo connexa fuiſſent priuatorum ædificia, ea deſtrui ſubinde iuſſa, vt à Conſtantino M. *d. l. 4. ſupr.* à Theodoſio M. *dict. l. 25. ſupr.* ab Arcadio, *hâc leg. & d. l. 39. infr. & 46. infr.* Vt in aliis vrbibus, ita Conſtantinopoli *l. 25. ſupr. hâc leg. & d. l. 39. 46. infr.* Rurſum, vt aliis Operibus publicis adiecta, ita & Horreis nominatim, *hâc leg. & d. l. 4. ſupr.* Ad inſularum itaque ſpeciem, vt alia Opera publica, ita cum maximè *horrea* accedere voluerunt: quod his verbis *hâc leg.* exprimitur: *ita vt ex quatuor lateribus priuatorum conſortio ſeparata ſint, ac libero ſpatio recernantur.* Quæ omninò *Inſularum* definitio eſt, cuiuſmodi priuatæ Inſulæ Romæ plures quam domus fuêre.

¶ Porrò illud ex *hâc leg in fin.* diſcimus, à principio ſeu ab initio ita Horrea Conſtantinopoli excitata fuiſſe libera & ſeparata à priuatorum operibus, nempe Conſtantinianis temporibus quod etiam oſtendit *d. l. 4.*

¶ *De* PARAPETASIIS *& ſimilibus Conſtantinopoli diruendis, Arcadÿ* lex.

XXXIX. * Idem AA. Seuero P. V.''

AEDIFICIA, quæ vulgi'' more *Parapetaſia* nuncupantur, vel ſi qua aliqua'' opera publicis'' mœnibus vel priuatis ſociata'' cohærent, vt ex his incendium, vel inſidias vicinitas reformidet, aut anguſtentur ſpatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo, dirui ac proſterni præcipimus. Dat. v.'' Id. Octobr. Conſtantinop. Honorio A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex ædificia 14. Cod. eod. tit.* Videri poſſit *huic legi* iungenda *l. 33. ſupr. de Prætor.*
''Conſtantinopolitanæ.
''*Vulgo*, Cod. Iuſt.
''*Alia* Cod. Iuſtin.
''Locus hic ita deformatus in Cod. Iuſt. *Mœnibus, vel* [ἐξηγημένοις] *publicis operibus*: Malè; nam & mœnia priuatis ædificiis hîc tribuuntur, & communis *hæc lex* eſt publicis & priuatis ædificiis.
''*Ita ſociata*: Cod. Iuſtin.
''*VI.* Cod. Iuſtin.

COMMENTARIVS.

PARAPETASIA, aliáque Opera publicis vel priuatis operibus SOCIATA, ex quibus incendium vel inſidiæ metuuntur, ſpatiare platearum aut porticuum arctantur, Conſtantinopoli *hâc leg.* ab Arcadio deſtrui iubentur Anno D. 398. Quæ & ipſa priſcis Romæ legibus & nominatim quidem à Prætextato P. V. Romæ ſub Valentiniano Sen. circa Annum D. 367. pariter ſublata. Teſtis Ammianus Marcellinus *lib. 27. p. 374. Alta quies*, inquit, *pari iam propoſito Ciuium Romanorum aptiſſima adoleſcebat, gloria clari Rectoris, plura & vtilia diſponentis. Nam & mœniana ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcis quoque vetita legibus, & diſcreuit priuatorum parietes ab ædibus ſacris iiſdem inuerecundè connexos.* Eodémque pertinent in partem *lex 11. 12. Cod. de ædific. priuat.* ¶ *Parapetaſia* autem ſunt *adtenta & appenſa* opera, quæ aliis Operibus adhærent, & adfixa ſunt: quæ aliàs ἐξωτικὰ, id eſt ſubgrundia, & mœniana: in Baſilicis παραπέτασμα, quod eſt, *applicita,*

BIU Cujas

plicita, seu *adplicata*. Quod vtrumque etsi legitimum sit, ex *hoc* tamen *Codice*, Codicis *Iustinianei* lectio constituenda venit, vt etiam nonnulli habent manuscripti, quicquid Cujacius contrà contendat. Vocamus nos *Saillies* & *Aduances*, *Appentils*. Quæ pariter destrui iussa in Gallia ab Henrico secundo, Anno 1554. & Karolo IX. *in Comitiis Aurelianen. art.* 96. 97. & rursus Monspessulis, Anno 1564. & prohibita ab Henrico III. Anno 1586. iisdem omninò rationibus, quibus *hâc leg.* Mansit verò & hæc Parapetasiorum vox hodienum in militia. ¶ Cæterum de legitimo spatio & interuallo inter opera priuata & publica videatur quoque *lex* 4. 26. *supr. l.* 38. itémque *lex* 56. *infr.* Ait *lex*, vt ex his incendium, vel *Insidias* vicinitas reformidet. *Insidias* nempe à latrociniis & raptu. Alio sensu, *in præfat. Digestor.* quæ incipit, *Tanta*. Post hæc ea quæ de operis noui nunciationibus, damníque infecti, & pro ædificiis dirutis, & eorum insidiis, & quæ de aqua pluuia arcenda, veteribus Authoribus placita sunt. Pro quo Præfatio Græca Σίδωκιν habet, ἢ πῦρ ἐν τέκτοις τὸ κακυγόντων. Ibi enim *Insidiæ* sunt eorum, qui calumniosè damni infecti sibi cauere postulant, & ideo iurare priùs coguntur. Errant enim qui ibi *incendiis* substituunt; vel qui eodem ibi sensu, quo hîc *insidias* accipiunt.

¶ Peti *quænam opera publica possint.*

XL. * Idem AA. Eutychiano PF. P.''

SI aliquando operum'' publicorum petitores emergant, non nisi diruta penitus, quæ'' distructa, & quæ parum sint vsui'' Ciuitatum, petitoribus'' adsignentur.'' Dat. Id. Decembr. Honorio A. IV. & Eutychiano COSS. [398.]

NOTÆ.

* *Lex* 15. *Cod. eod. tit.* hinc admodum interpolata est. Neque adeò malè iungatur huic *lex* 9. *supr. de diuers. rescript.* Nam & hæc est de Rescriptis. Concordat *lex* 10. *supr. l.* 41 42. 43. *infr.*

''Orientis: vid. *l.* 1. *supr. de nau. excus.* Anno sequente. Eidem in hoc argumento de Operibus publicis inscribitur *lex* 38 *supr. lex* 42 *infr.* & *lex* 9. *Cod. de aquæductu.*

''*Si aliquando homines emergant, qui à nostrâ clementiâ opus publicum sibi præberi postulauerint, nonnisi*, &c. ita *Cod. Iust.* propter sublatum scilicet petitionis & petitorum nomen: *Cod de petition. bon. sublat. lib.* 10. *tit.* 12. de quo ad *tit. de petition. lib.* 10. *supr.* Propter quam ipsam causam *lex prox.* tota abest à *Cod. Iust.*

''ℋ. (vt in *Cod. Iust.*) *penitúsque.*

''*Sunt in vsu*: ita *Cod. Iust.*

''*percipiant*: ita *Cod. Iust.* petitorum nomine rursum omisso.

''*Intimandis huiusmodi Rescriptis iudicio Amplissimæ tuæ Sedis*: hoc additum *Cod. Iustin.* Quod abit à *l.* 41. *prox.* accedit ad *l.* 43.

COMMENTARIVS.

DE Petitionibvs Operum publicorum sunt quatuor ordine sequentes *leges*: putà; hæc Arcadij constitutio: pariter vt in eodem argumento versatur altera eiusdem Arcadij *lex* 42. & Honorij *lex* 41. & 43. versabatur & Iuliani *lex* 10. *supr.* Petere scilicet hac tempestate seu impetrare priuati sæpè publica opera à Principibus, variis occasionibus soliti: & *Christiani* quidem sæpè petitores emergebant Operum publicorum, & quidem eorum quæ superstitioni Gentilitiæ olim seruierint: putà Templorum. Quò pertinere iam ostendi *d. l.* 10. *supr.* Eodémque apertissimè pertinet *d. lex* 41. *infr.* déque eo prætereà fidem facit *l.* 19. & 24. *supr. de petition.* ídque etiam ex parte ostendit Aggenus Vrbicus, *commentar. in Front. lib.* 1. *pag.* 78. & Maioriani *Nouella* 6. Atque id sicubi factum, sanè factum per Orientem, vt ostendit *d. l.* 10. *supr. l.* 19. 24. *supr. de petition.* Déque eo videndus Libanius *orat.* ὑπὲρ ἱερῶν, vbi vide quæ iam dixi. Frequentatæque hoc æuo hæ *Templorum* petitiones., quod ea passim deponerentur, destruerentúrve: de quo ad *tit. infr. de Pagan. sacrif.* Et tamen præter hæc, & alia quoque opera publica peti subinde solita. ¶ Huic igitur petitorum auiditati seu inhiationi, in perniciem sæpè ornatus publici, Curiatum, & Collegiorum (vt ostendit *d. l.* 41.) variis Principum constitutionibus subinde occursum fuit, & hâc quidem Arcadij inter cæteras, Anno Domini 398. occurritur, quâ definit, *Nonnisi penitus diruta destructáque, & quæ parum sint vsui* (vel etiam ornatui) *Ciuitatum, à priuatis peti posse.* Nempe ea tantùm priuati impetrare possunt, quæ nullum præstare valent vsum, aut ornatum Ciuitatibus; quod & ipsum cauetur *dict. l.* 41. *prox.* Alia verò vsum aliquem, vel ornatum præstitura, in publicos potiùs vsus conuertenda, & sic Curialibus & Collegiatis potiùs, quàm priuatis adsignanda. Quò pertinet omninò Theodorici R. epistola apud Cassiodorum, 4. *variar.* 24. vbi Helpidio Diacono postulanti in Spoletinâ ciuitate loca quæ iam longo situ squallor vetustatis obruerat, id concedit his verbis, & sub eadem taxatione: *Atque ideò petitioni tuæ robur præsenti humanitate largimur, vt Porticum cum areolâ posituras post Corasi thermas, SI TAMEN PVBLICO VSVI non deseruit, absolutâ liberalitate potiaris*, &c. *Hac igitur auctoritate suffultus, in supradictis locis ædificandi sume fiduciam.* Similis taxatio in *epist.* 30. eiusdem libri, *si res petita aut vtilitati publicæ non officit, aut decori*, in eâ specie, de quâ ad *l.* 9. *sup.* Eodem tandem pertinet Maioriani *Nouella* 5. vbi in posterum hanc competendi licentiam omninò interdixit intra Vrbem Romam.

BIU Cujas

¶ *De* Petitionibvs *operum publicorum*, *&* Temporvm: *déque eorum impetrandorum forma & conditionibus Honorij* lex.

XLI. * Idem AA. Hadriano PF. P."

OMNIA ædificia publica, siue iuris Templorum, intra muros posita, vel etiam muris cohærentia, quæ tamen nullis censibus" patuerit obligata, Curiales & Collegiati" (submotis conpetitoribus") teneant adque custodiant, suarum non inmemores fortunarum, ita vt eos" nullus penitùs inquietet qui" aliquem locum publicum, aut per sacram adnotationem meruerit, aut in areis vacantibus, quæ nullum" vsum ciuitatibus ornatúmque præberent, insinuata auctoritate Rescribti, propriis sumptibus ædificauerit. ¶ Si qua verò super huiusmodi locis fuerit orta dubitatio, non aliquid Municipes" siue Collegiatos volumus sponte præsumere: sed à Rectore Prouinciæ ortam dirimi quæstionem: vel Sublimem consuli Præfecturam, si iudicandi exegerit difficultas. ¶ Palatina" sanè Officia ab his locis abstinere oportet, nec præbendæ instructionis gratia cuique" subripiendi" aditum reserari: Cum si quando à quopiam vacans locus, aut area postulatur, consultiùs ad Ordinarios Iudices nostri mittantur affatus:" vt si neque vsui, neque ornatui ciuitatis adcommodum" videtur esse quod poscitur, periculo Ordinis & Prouincialis Officij, absque vllius gratiæ conludio, conpetitori sub gestorum testificatione tradantur. ¶ Pensiones" autem, quæ deinceps" sublatæ" à conpetitoribus fuerint, rationabiliter inpositas, reparationi iubemus proficere ciuitatis: videlicet" pensionibus præteriti temporis, quæ iam sollemniter sacro priuatóque debentur ærario. Dat. IV. Non. Iul. Med. Vincentio & Frauitta cos s. [401.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustin.* ob petitiones sublatas: Omisit eam quoque Baronius.
"Italiæ.
"vide *l.* 24. *supr. de Petition.*
"vide *supr. tit. de Collegiatis.* Vbi plenè: & *l.* 186. *supr. de Decurion.* & *l. vlt. supr. de exactionib.*
"vid. *supr. tit. de Petition.*
"Curiales & Collegiatos scilicet.
"Priuatus qui.
"*Municipiis*, id est Curiales: vt *inic. legis*: & pari sensu, *l.* 5. *Cod. de omni agro desert.* & *l.* 1. *Cod. de fugitiu. colon.*
"id est, Palatini rerum priuatarum.
"Cuiquam. "obripiendi.
"*Adfatus.* "*Adcommodum.*
"*Censiues*: vid. *leg.* 5. *in fin. ff. hoc tit.*
"an intelligit post impetrationem? vt sic pro *fuerint*, reponamus *fuerant?* Minimè.
"*sublatæ*, id est, exactæ.
"exceptis videlicet.

COMMENTARIVS.

DE Petitionibvs Operum publicorum est hæc pariter Constitutio: Sed Honorij (pariter vt altera eiusdem constitutio ad eundem Hadrianum PP.) putà *l.* 43. *infr.* Et inter cætera, de petitionibus eorum, quæ iuris *Templorum* fuerant: de quibus iam dixi *ad legem superiorem.* Quorum alia intra muros posita, alia muris cohærentia fuêre; de quo dicam ad *l.* 3. *infr. de Pagan. sacrif. & Templ.* Itémque de Arearum vacantium petitione; cuiusmodi areas vacantes etiam priuatis olim quandoque occupare & ædificare permissum; vide Sueton. *in Vespas. cap.* 8. ¶ De his igitur quatuor *hâc leg.* constituuntur, in gratiam Curiarum & Collegiorum. Primò scilicet Curialibus vel Collegiatis huiusmodi loca nullum vsum vel ornatum ciuitatibus præbentia adsignantur: sic vt ea ab aliis competitoribus ampliùs peti non possint, neque ea priuatis Curiales & Collegiati derelinquere debeant. Si modo loca illa nullis censibus sint obligata: nam si obligata sint, detrectantibus eos Collegiatis vel Decurionibus soluere, priuati ea iure impetrare possunt. Cui omninò congruit altera eiusdem Honorij, superiore Anno 400. constitutio: putà *lex* 5. *supr. de locat. fundor.* Curialibus inquam, & Collegiatis, quæ duo Corpora per municipia & ciuitates fuêre, per quos vtilitas & voluptas publica, cum magno fortunarum suarum dispendio, (quod etiam *hâc leg.* indicari puto, ibi *Suarum non immemores fortunarum*,) procurabatur; atque adeò *hâc leg.* eis ea loca attribuuntur. De quibus *suis titulis supr. de Decurion.* & *tit. de Collegiatis.*

Et secundò tamen, dubitatione aliquâ super eo exortâ, prohibentur Decuriones & Collegiati loca hæc sibi sponte præsumere, vt cæteroquin nemini licet sibi ius dicere, séque vindicare; de quo dictum fuit *supr. tit. vnde vi.* & *tit. de bon. proscript.* Quin iubentur Rectores Prouinciarum hanc quæstionem dirimere, vel si adeò difficilis ea sit, Præfectum Prætorio consulere: Nempe Rectorum Prouinciarum pars officij hæc erat, Præfectum Prætorio, vbi iudicandi difficultas exigeret, consulere, vt cæteroquin Præfecti Prætorio dispositioni suberant.

Tertiò,

BIU Cujas

Tertiò, rescripta concessionis huiusmodi Operum publicorum, si quando priuatis factæ, ad ordinarios Iudices seu Rectores Prouinciarum mitti iubentur, quod immutatum *l.43. infr.* ad eundem Hadrianum; vbi ad PP. tantùm hæc rescripta referri iubet, quod etiam probat *l.15. Cod. eod.* quæ alioquin desumpta est ex *l.40. supr.*..... Contrà Palatini rerum priuatarum scilicet, (de quibus *suo tit. supr. de Palatinis:*) huic rei sese miscere vetantur, vt ita cum iustâ causæ cognitione hæc res procedat: Nempe Ordine seu Decurionibus & Officialibus Rectoris Prouinciæ insistentibus, vtrum locus petitus non sit vsui aut ornatui Ciuitatis, déque eâ re gestis confectis. Nam his Rectoribus Prouinciarum hæc causæ cognitio demandatur potius quàm Palatinis, ad euitandum gratiæ conludium; vt loquitur *hâc leg.* quia scilicet Palatini plerumque vt quorum nihil interesset, hanc in partem gratiosi esse solebant, & poterant; de quorum colludiis in genere *suo tit.* Atenim Decuriones seu Ordines Ciuitatum, itémque Officiales perpetui, *ornamentum patriæ genitalis* (vt loquitur *lex* 37. *infr.*) vsúmque & vtilitatem strenuè defensuri creduntur.

¶ Vltimum *huius leg.* caput est, de *Pensionibus*, quæ huiusmodi locis, à priuatis petitis, iisdémque concessis impositæ sunt: vult scilicet Honorius *hâc leg. pensiones*, id est, censum & vectigal huiusmodi rebus donatis à Principe rationabile quoddam imponi: Quomodo & domibus in loco publico excitatis solarium seu pensio quædam imposita, *l.52. infr. hoc tit.* & *l.1. Cod. de diuers. præd.* de quo dixi ad *l.9. supr.* Quomodo & aliàs rebus à Principe donatis canon quidam impositus. Sed tamen deinceps eas sublatas *hâc leg.* restitui iubet; sic quidem vt præteriti temporis pensiones priuato Principis ærario vindicentur: futuri verò temporis, reparationi ciuitatis adsignentur. Quod notandum. Census scilicet seu pensiones rerum à Principe donatarum sartis tectis Ciuitatis, seu reparationi Operum publicorum destinatas fuisse: Quomodo & aliàs Principes sartis tectis Operum publicorum, varia vectigalia subinde deputauêre. Ita Lampridius de *Alex. Seuero* memorat, *Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum Ærarium inferri vetuit, sed sumptibus publicis ad instaurationem Theatri, Circi, Amphitheatri, & Ærarij deputauit.* Vbi rectè legitur, *Ærarij*; quod & ipsum inter Opera publica Romæ erat: eíque pariter instaurando vectigal istud deputatum. Imò & priuatas aliquando possessiones sartis tectis iidem Imperatores deputauêre. Quomodo de Tacito Imp. Vopiscus scribit. *De proprio possessiones quas in Mauritaniâ habuit sartis tectis Capitolij deputauit.* ¶ Denique hæc Honorij *lex* tota est de Formâ & conditionibus Operum publicorum petitorum impetrandorum, in Ciuitatis vtilitatem. Operum inquam publicorum ac nominatim Templorum: quare notanda hæc deinceps *lex* ceu ad Historiam Ecclesiasticam pertinens; quæ tamen ab Annalibus Baronij abest.

¶ *De* ERGASTERIIS *donatis* EVDOXIOPOLITANIS *in Thracia, déque iis deinceps non petendis. Arcadij* lex.

XLII. * Idem AA. Eutychiano PF. P.''

EVDOXIOPOLITANÆ ciuitatis ciues,'' pro oblatano'' suam patriam Ergasteria condonamus. Ne quis igitur Ergasteria memorata à nostra Serenitate deinceps petere moliatur; eáque ratione ciuium (quorum censum cupimus ampliari) iura perturbet. Dat. Prid. Id. Iul. Constantinop. Honor. A. VI. & Aristineto COSS. [404.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* velut temporaria.
''Eutychianus sub Arcadio PP. Orientis: vid. *Prosopogr.* De eo mox etiam aliquid.
''*Ciues condonamus*: sustineri potest: alioquin melius *Ciuibus.*
''De huius loci restitutione mox dicam.

COMMENTARIVS.

DE ERGASTERIIS, déque PETITIONIBVS Operum publicorum est hæc Arcadij Imp. constitutio, data Anno D.404. pariter vt altera eiusdem *lex* 40. *supr.* & Honorij duæ constitutiones: *l.41. supr.* & 43. *infr.* & ita quidem, vt non absimilis hæc sit, initio *d.l.41. supr. prox.* Nempe, sicut ædificia publica siue iuris Templorum, iam Curialibus & Collegiatis concessa, ab aliis deinceps peti prohibentur; ita & *hâc leg.* EVDOXIOPOLITANIS nominatim Ergasteria publica ab Arcadio condonantur, & deinceps ab aliis peti prohibentur: vbi de tribus videndum est.

¶ Primò, de *Eudoxiopoli* ipsa: *Eudoxiopolis* scilicet (cuius *hâc leg.* mentio fit, & apud Socratem *lib.2.*) fuit in Prouinciâ *Thraciæ*, quæ antea Selymbria. Ideò & Romanus Eudoxiopolitanus inter Episcopos Prouinciæ Thraciæ Concilio Chalcedonensi subscripsisse legitur. In eâ vrbe postea constitit Theodosius Iun. filius Arcadij, *huius legis* auctoris, Anno D.416. vt docet subscriptio *legis* 182. *supr. de Decurion.* & *l.23. supr. de Pœnis.* Vnde Heracleam mox profectus, atque inde Constantinopolim: & rursum Anno 408. vt docet *lex* 4. *Cod. de SS. Eccles.* quæ omnino referenda est ad Honorium 12. & Theodosium Iun. A. VIII. Coss. cuique iungenda *lex penult. Cod. de commerc.* & *l.2. supr. de præd. Curialium:* & iterum Anno D.423. vt docet *lex* 61. *infr. de hæret.*

¶ Secundò obseruandum *Ergasteria*, de quibus agitur *hâc lege*, & *l.9. supr.* & *l.5. supr. de Metat.* & *l.3. supr. de conlat. donatar.* & apud Libanium, *in Antiochico, p...* fuisse tabernas mercimoniis deputatas; vt etiam vocantur *d.l.5.* & in his quædam ad priuatos spectantia, de quibus *d.l.5.* alia publica, de quibus *hâc leg.* & *d.l.9.* & *d.l.3.* quæ alibi

BIU Cujas

alibi ad Principem seu fiscum pertinebant, alibi ad Ius Ciuitatum, vt *d.l.9.* quæ ideò *tabernæ ad Ius ciuile pertinentes* vocantur, *Nou. Theod.* 30. & ex quorum locatione pensiones seu reditus in publica opera erogabantur, vt *eadem Nou.* ostendit.

Hâc igitur *lege* Arcadius Eudoxiopolitanæ Ciuitatis ciuibus Ergasteria, quæ Fiscalia erant, condonat: ob insigne videlicet aliquod, (quod Tertio loco hîc obseruandum) horum Eudoxiopolitanorum in se meritum, quod hac ratione pensatum voluit, vt hæc *huiusce legis* verba ostendunt. *Pro oblatano suam patriam*; item illa, *quorum censum cupimus ampliari.* Quæ priora corruptissima sunt, quæ ita quis refingenda putet: *Eudoxiopolitanæ Ciuitatis ciuibus pro oblatis nobis*, vel *pro oblatiuo*, seu *oblatitio, suæ patriæ Ergasteria condonamus:* pro auro oblatitio (de quo *supr. lib. 6. tit. de S.C.*) coronario Principi oblato: de quâ auri coronarij oblatione fuit *tit. supr. lib.* 12. *tit.* 13. Quomodo & Cyrenæ apud Synesium *lib. de Regno p.* 2. eidem Arcadio aurum coronarium obtulisse memorantur. Quomodo & hoc ipso Anno paulo post aurèam Coronam Arcadio donatam ab Vrso P. V. & Senatu Constantinop. memorat Auctor *Chronici Alexandrini.* Cuius etiam auri Coronarij meminit ipse Theodosius Iun. hoc Anno ipso, *l.* 15. *supr. de legat.* Et ita quidem hic locus legi posse videatur. Non vt quidam tentabat, *pro oblatando.* Verùm legendum hîc; *Pro oblatâ nobis suâ patria.* Vel, quod præferam, *propter oblatam nobis suam patriam.* Scilicet vsitatissimum hoc adulationis in Principes genus fuit, inter Ciuitates Romanas, sese Principi offerre, de ipsius Principis nomine, vel necessitudinum ipsius, veluti liberorum & coniugum designandas, Principísque nomen vel eius affectuum ἐπωνυμίαν adscisscere; quod iam olim obseruabat Dio *lib.* 54. ὅτι, inquit, καὶ τὰς ἐπωνυμίας ταῖς πόλεσιν ἡ γερουσία ἐν μέρει τιμῆς ἕνεμε, καὶ οὐχ ὥσπερ νῦν, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἕκαστοι καταλόγως ὀνομάτων ὅς ἂν ἐθελήσωσιν ὡς πλείστοις ποιοῦν). Sic & Libanius *orat. post conciliat.* 13. *p.* 418. postquam summam erga Antiochenos multis prædicauit, optat vt de noui seu Iunioris Augusti, id est Arcadij nomine, Antiochenæ vrbi nomen indat: τὸ σὸν τῷ νέῳ Βασιλεῖ τότε ἐκὼν, τότε καὶ πρὸς βίαν δώσεις τιμὴ ἀπὸ τοῦ παιδὸς ἐπωνυμίαν.

Ad eum igitur morem, cùm *Arcadius* Imp. propensissimo in vxorem suam *Eudoxiam*, (quæ & hoc ipso Anno à nonnullis mortua dicitur, 6. Nonas Octobris: ab aliis non ita multo post) studio esset, vtpote quam non tantùm Augustam Anno 400. proclamari fecerat (vt testatur Author *Chronici Alexandrini*,) verùm etiam præcedente *hâc leg.* Anno 403. argentea eius statua super columnam porphyreticam iuxta Ecclesiam posita fuerat, teste Marcellino *in Chronico*: de quo vide & Socratem *lib.* 6. *cap.* 16. quæ res tumultuum maximorum, pellendi etiam Vrbe Ioannis Chrysostomi, Incendiique, & Arsacij Episcopi ordinandi causa fuit: etiam Ciuitates Principi hac parte gratificandi studium induerunt. Itaque & *Selymbrienses* Perynthco seu Heracleæ & Constantinopoli proximi in Thraciâ mox mutato nomine *Eudoxiopolitani* suam Patriam seu Ciuitatem in id obtulêre; de *Eudoxiæ* videlicet Augustæ nomine designandam. Hadrianus Valesius *lib.* 2. *de gestis veter. Francor. p.* 65. refert (ex quo Authore? nescio:) *Eudoxiam Selymbriam oppidum Thraciæ restitui, atque Eudoxiopolim appellari iussisse:* fortè ex *Zonara.* Atque hic *huius leg.* sensus est: Quæ hâc obseruatione historicâ singularis est. Et alioquin de *Augustarum* nominatim nominibus designandarum Ciuitatum mos hoc sæculo quantopere inualuerit, fidem faciunt inter alias, & duæ *Helenopoles*, de quibus Sozomenus *lib.* 2. *cap.* 1. *in fin.* De Vrbibus, tum de suo, tum de filiorum suorum nomine à Principe designatis hoc æuo, fidem faciunt sub Theodosio M. patre Arcadij nostri, *Theodosiopolis*, & *Arcadiopolis*; de quibus Cedrenus *pag.* 266. Eodémque pertinet quod Libanius *orat. ad Theodosium M.* 13. ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς, *p.* 418. gratias agens pro indulgentia missa Antiochenis, inter alia optat, imò petit ab Imper. vt Antiochiæ patriæ suæ, & sui præsentiam cum filio, & cognomen ab *Arcadio* filio suo tribuat: Πάλιν δ' αὖ τῶνδε μεῖζον, τὸ σὸν τῷ νέῳ Βασιλεῖ τότε * ἡμῖν τότε καὶ πρὸς βίαν δώσεις τιμὴ ἐπὶ τοῦ παιδὸς ἐπωνυμίαν, &c.

Quomodo & Chrysostomus *homilia* 20. *p.* 230. in eadem re, de Theodosij ipsius nomine ob humanitatem nominari postulat, νῦν δὸς αὐτῷ καλεῖσθαι λοιπὸν ἀπὸ τῆς σῆς φιλανθρωπίας, id est.

Neque hic etiam mos intra ciuitates singulares stetit; verùm & *Prouinciæ*, imò & integræ Diœceses ex affectu aliquorum Imperatorum nominibus designatæ: Ita scilicet Diœcesim Ponticam Constantius ad honorem vxoris Eusebiæ, Pietatis cognomine dedicauit, teste Marcellino *lib.* 17. *p.* 106. Ita *Valeria* Prouincia cognominata ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ; eodem teste, *lib.* 19. *p.* 161.

Omittere interea neque id possum, inscribi hanc legem *Eutychiano PP.* qui, vt omittam alia, quæ de eo iam alibi, ab Eudoxiæ Augustæ partibus aduersus Ioan. Chrysostomum erat: cuiúsque multa mentio in rebus *Chrysostomi*, etiam hoc ipso Anno, apud Georgium Alexandrinum, *n.* 61. Theodorum Draconium, referente Palladio *in Dialogo.*

¶ *De* PETITIONIBVS *locorum publicorum & de* RESCRIPTIS, *quibus ea conceduntur apud Præfectum Prætorio allegandis, & examinandis.*

XLIII. * Idem AA. Hadriano PF. P."

PETENTIBVS loca publica ea condicione adnuimus, ne quid vsui vel ornatibus, aut commodis ciuitatum auferatur. ¶ Et quanquam nullum opinemur existere, qui contra commoda, vel ornatum propriæ ciuitatis competitorum obreptionibus cohiberet," adtamen huiusmodi Rescripta non nisi ad excellentiam Tuam referri præcipimus: scientibus Iudicibus, quòd si quis deinceps subrepticia voluerit allegare Rescripta, non nisi reprehen-

sione"

BIU Cujas

sione" existimationis suæ, & pœna Officiorum suorum his aditum præbebunt. Si in tradendis locis publicis, si qui fortè nostrâ liberalitate fuerint concessi, Excellentiæ Tuæ non expectetur auctoritas. Dat. VIII. Kalend. Octobr. Rau. Stilichone II. & Anthemio COSS. [405.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Pro *conhiberet*, id est, *conniueret*, vt multis aliis *huius Cod.* legibus, de quo vide Glossar. *conniueret* autem, pro *conniuere velit.*
"Cum reprehensione.

COMMENTARIVS.

DE PETITIONIBVS locorum publicorum est hæc rursum Honorij constitutio, & quidem ad eundem Adrianum PP. data pariter vt *lex* 41. *supr.* Sed ita tamen, vt *hâc leg.* ei derogetur, quoad tertium eius caput, *vers. cum si quando.* Nempe sicut eorum demum locorum publicorum donationem à se factam valere vult, quæ neque vsui, neque ornatui aut commodis Ciuitatum deseruient, ita huius rei cognitionem, atque adeò rescriptorum huius concessiones non iam ad Iudices ordinarios, vel eorum Officiales vel Curiales tantùm pertinere vult; verùm huiusmodi rescripta ad Præfectum Prætorio ipsum referri, eiúsque auctoritatem expectari: Nempe, quicquid in speciem contrà protestetur, *vers. & quanquam:* quod & Rectores Prouinciarum, eorúmque Officiales & Curiales sæpè gratiæ colludio, vt loquitur *dict. l.* 41. *supr.* itémque Curiales & Collegiati contra commoda & ornatum propriæ Ciuitatis obreptionibus petitorum conniuerent, Præfecti itaque Prætorio iudicium hoc esse voluit, vt dignitate ipsâ Imp. proximi, ita extra suspicionem gratiæ alicuius positi, neque aliter iudicaturi pro sapientiâ ac luce dignitatis suæ, quàm è re cuiusque ciuitatis publicâ. Quod & ipsum probauit Iustinianus *leg.* 15. *Codice eodem titulo*, quam alioquin ex *lege* 40. *suprà* desumpsit.

¶ *De* IMAGINIBVS *Principum Operibus publicis adhærentibus; Quòd eas, cùm opus aliquod publicum reparatur, deponere liceat inconsulto Principe.*

XLIV. * Idem AA. Æmiliano P. V."

SI quando vsus exegerit, vel Porticus, vel quaslibet ædes," ætatis senio seu fortuitis" concussas casibus, reparari, liceat etiam inconsulta Clementiâ Nostrâ cum reuerentia sui Imaginem deponere, vel nostram vel retrò Principum, reportatámque post refecta ædificia loco proprio denuò conlocare. Dat. v. Kalend. Iul. Constantinop. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406.]

NOTÆ.

* *Lex* 16. *Cod. eod. tit.*
"Constantinopolitanæ.
"Publicas. Eo quippe pertinet *hic titulus.*
"Putà incendio; vt in specie *huius legis*: de quo mox.

COMMENTARIVS.

IMAGINEM Principis de Porticibus (nam in his Principum Imagines fuisse non *hæc lex* tantum, verùm & *lex* 12. *infr. de Scænic.* ostendit:) aliísve ædibus, id est, Operibus publicis, reuellere seu deponere, instaurandi operis publici causâ, seu reficiendi, etiam inconsulto Prineipe licere definit Arcadius *hâc leg.* Anno Domini 406. Præfecto Vrbis scilicet. Sic tamen vt reparato ædificio loco suo ea reponatur. Quod proculdubio Æmilianus P. V. inconsulto Principe Arcadio facere ausus non fuerat. Nempe vt superiorum sæculorum, ita huius Arcadiani & deinceps Theodosiani propria quædam fuit, nimiáque erga Principum Imagines veneratio, imò adulatio, de quo alioquin plenius dicendum erit *suo titulo* hoc ipso libro, *de Imaginibus Imperialibus*, (vbi etiam *hæc lex* meliùs posita fuisset:) quemadmodum & iam olim sub Gentilibus Principibus. Sic quidem inter alia, vt circa positas semel Principum imagines, nil temerè auderent. Quapropter non rarò hæc criminum materies fuit, imò Maiestatis criminis species, si quis Imaginem Principis extraxisset, violasset; si quis eam conflasset, vendidisset, vt præter Tacitum 1. *Annal.* docet *l.* 4. 5. 6. 7. *π. ad leg. Iul. Maiest.* itémque *l. immodicis*, *π. de contrab. empt.* de quo & similibus scripsit Bristonius 4. *variar.* 11. Proinde & eas refigere, id est, deponere non licuit, etsi vetustate corruptas reficere liceret: *dict. l.* 5. *in princ. π. ad leg. Iul. Maiest.* Atque hæc hæsitandi Æmiliano P. V. ratio fuit; verùm peculiaris adhuc magis, propter magnam ante biennium Anno Domini 404. Chrysostomi libertatem, quâ in statuam Eudoxiæ (de quâ *l.* 42. *supr.*) intonuerat. Igitur ne Ioannitis, seu Ioanni Chrysostomo accedere fortè videretur, consulendum Imperatorem ipsum putauit.

¶ Porrò *huius leg.* species, quinimò & *duarum*

rum sequentium, pertinet ad incendium quod exortum Constantinopoli; & quidem hæc ad id quod exortum XII. Kalend. Iulij, Anni 404. quam *hæc lex* his verbis innuit; *seu fortuitis concussas casibus.* Eius meminit & *lex* 31. *infr. de Episcopis.* Socrates *lib.6. cap.16.* Sozomenus *lib.8. cap.22.* & Zosimus *lib.5. p.801.* & Auctor *Fastor. Siculor.* Absumpta autem incendio illo, non modò magna Ecclesia Constantinopolitana, verùm etiam Senatus, vt testantur Sozomenus, Socrates, Zosimus, Fasti Siculi, Palladius *in Dialogo:* vbi Porticus hæ fuêre, (quarum *hâc leg.* mentio fit.) Nam & Zosimus disertis verbis de Senatu hæc, ἀγάλμασι κεκαλλώπιστο τεχνιτῶν. Porrò magna Ecclesia & Senatus hic in primâ Regione fuêre, vt docet *Vetus descriptio Vrbis Constantinopolitanæ.*

¶ *De* PORTICVVM CIRCI *Constantinopolitani tabulatis, & ascensibus, incendio nuper absumptis, instaurandis. Arcadij* lex.

XLV. * Idem AA. Æmiliano P. V.''

OMNIBVS Tabulatis, tam his quæ intercolumnis'' adfixa sunt, quàm his quæ superiores Porticus diuidunt, ad formam pristinam'' ciuitatis habitus'' reuocetur. ¶ *Ascensibus* etiam his, qui ad superiores Porticus ducunt, tam in latiorem modum patentibus, quàm pro ligneis scalis lapideis gradibus fabricandis: Ita enim & pericula incendij aberunt, & si qui casus'' aduersi tulerint, facilè amoris angustiis, homines inter incendia, discursus, ac liberandi sui facultatem inuenient. Dat. XI.'' Kalend. Nouembr.'' Constantinop. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda autem videtur ei *lex* 46. *prox.* Saltem eodem vtraque pertinet, & pleraque conueniunt.
'' Constantinopolitana: Hoc ipso Anno eius meminit Auctor *Chronici Alexandrini.*
'' *Sg. intercolumnIs*, id est, intercolumniis.
'' An *peristilinam*? mox dicam.
'' *Habitus Ciuitatis*, id est facies.
'' *Scalæ*, ligneæ: *Gradus*, lapidei.
'' id est incendia, *vt mox.*
' Discurrendi facultatem.
'' Malim, *Decembr.* vt *lex prox.* 46.

COMMENTARIVS.

AD PORTICVVM CIRCI Constantinopolitani, quæ incendio nuper conflagrauerant, instaurationem, pertinet hæc Arcadij constitutio: isque etiam deinceps ab incendio vindicandis: quo pariter pertinet *lex prox.* 46. quam huic etiam iungendam censeo. Auctor est scilicet Scriptor *Fastorum Siculorum*, seu *Chronici Alexandrini*, his COSS. atque hoc ipso tempore, quo hæ *duæ leges* datæ sunt, Circi Porticus & adhærentia ædificia incendio conflagrasse. Ἀρκαδίου Αυγούστου τὸ ιγ' καὶ Φλαβ. ὁπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐκάησαν αἱ δύσεις τῆς ἱππικῆς σωτῆς φραυδιάδες, καὶ περιπεδεκειμένοι ἔμβολοι, μιλιὰ ὑπερεπαίω, ἀπὸ ἡ Καλανδῶν Νοεμβρίων, ὥσε τρίτη τῆς νυκτός. Vbi sanè obscurum valdè foret, quidnam per φραυδιάδων & περιπεδεκειμένους ἐμβόλους Scriptor ille intellexisset, nisi id ex *hâc leg.* & *prox.* colligere liceret: nempe περιπεδεκειμένους ἐμβόλους nil aliud esse, quàm ædificia priuatorum adhærentia, de quibus *d. l. prox.* φραυδιάδων verò, Tabulata Porticuum Circi: de quibus *hâc leg.* Quæ alias *præcinctiones* (de quibus vide *Vitruuiana*; in his & hîc locus *lib.5. c.3. Gradationes Scalarum contra quadratorum angulos, dirigantur ad primam præcinctionem.* Imò totum *caput* videndum est, quod est de Theatro, eiúsque salubri constitutione: vide & qui de Amphitheatro scripsêre.) Iidem & *Baltheï* per ambitum Tertulliano, *de Spectacul.* & Calpurnio *in Amphiteatro Carini*, diazomata, gradi, plutei: Nempe φραυδίον, *Zona*, *Cingulum*, *Baltheus* in re vestiariâ. Gloss. Isidori, *Prandeum*, *genus Zonarum.* Constantinus, *de admin. Imp.* βλαυτία, φραύδια, κερέια, σπιρῶτα. Landulphus Sagax in Iustiniano de Auaribus: *habebant retrorsum comas prolixas valdè, atque perplexas, vinctas prandeis.* Monachus Sangallensis, de Carolo M. *lib.2. Tenuissimas illas pediculas, vel tenuiores brandeas extrahire cœpissent.* Sigebertus *in Chronico, Et sic brandeum altaris, quo consecratum Corpus Domini inuoluerat, particulatim diuidebat.* Ergo φραυδιάδες, translatione à re vestiariâ ad Architectonicam, Zonæ, Balthæi, præcinctiones operum publicorum, ac nominatim Circi, Theatri. Nunc ad rem.

¶ Duo ad Porticuum Circi instaurationem *hâc leg.* constituit Arcadius. Priùs est de TABVLATIS, earum alterum est de Gradibus. Tabulata porrò hæc seu præcinctiones duûm generum hîc memorantur, vnum quod intercolumnIs adfixum: alterum, quod superiores Porticus diuidit. Intercolumniorum frequens mentio apud Vitruuium *lib.3. cap.1. & 2. lib.4. cap.3. & lib.5. cap.1. & 9.* Sunt autem spatia inter columnas alicuius Porticus: Tabularia igitur quædam his intercolumnIs adfixa. Tabulata hîc proculdubio sunt, quæ aliàs *coaxationes* vocantur, seu *Mœniana*, *protecta*, & *proiectæ pergulæ*, vnde videlicet populus spectare poterat: cuiusmodi Tabulatum Menij, à quo Mœniana, memorant Festus, Asconius Pædianus, & Porphyrio. Porrò tam hæc Tabulata, quàm alia superiores Porticus diuidentia, ad pristinam formam reuocari *hâc leg.* iubentur. Putabam aliquando, ratione & fine *hâc leg.* suadentibus, hîc reponendum; *ad formam peristilinam*, id est, ad formam peristiliorum, quorum mentio apud Vitruuium *lib.3.*

BIU Cujas

lib.3.cap.1. lib.5. cap.11. & lib.6. cap.4. Est autem peristylium locus columnis clausus, & vndique septus: ita Ammianus *lib.22.p.243.* de fano Apollinis Daphnæi, *Quod idem templum, inquit, inuiti videbant ambitioso circundari peristylio.* Pollux *lib.1. cap.8.* ἄποις δ' ἂν τὶ περίστυλον τοῦτον περικίονα· καὶ γὰρ σύλον καὶ πίωρ ὀνομάζεται καὶ τὰς Αἰγικὰς περίστυλον. Glossarium vetus *Peristylium*, περίστυλον, & alibi περίστυλον *mansio.* Apud Ezechielem, *cap.40.* καὶ εἰσήγαγέ με εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐσώτερον, καὶ ἰδοὺ παστοφόρια καὶ περίστυλα κυκλῶ τῆς αὐλῆς. Versio vulgata, *pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum*, & *cap.42.* περίστυλον versum *Porticum* & *Machab.2. cap.4.* ὅθεν ἀπολαβὼν ὁ Πτολεμαῖος εἴς τι περίστυλον: *itaque Ptolemæus in quodam atrio positum.* Ad *formam* igitur *peristilinam*, id est, vt peristylia excitari solent, Arcadius tabulata illa excitari voluerit: verùm nil temerè muto; quin seruandum, *ad formam pristinam*, omninò censeo: scilicet collapsa & absumpta incendio tabulata porticuum Circi ad formam pristinam reuocari iubet Arcadius, atque ita & pristinum simul Ciuitatis habitum. Quod quidem primum est, quo incendio nuper mederi Arcadius *hâc leg.* instituit.

Secundò, incendiis in futurum occurrere satagit. Nempe eo fine *Adscensus* ad superiores porticus ducentes, & latiores, & lapideos extrui iubet: ad incendia videlicet deinceps amolienda, aut exorta faciliùs restinguenda. Et hæc quidem duo *hâc leg.* remedia continentur: Alia insuper duo continentur *l. prox.46.* quæ *huic* vti dixi proculdubio etiam coniungenda est.

¶ *De* PRIVATIS *ædificiis non adiiciendis ad opera publica vel superponendis: & de* INTERVALLO *xv. pedum à publicis Operibus vacuo relinquendo Constantinopoli.*

XLVI. * Idem AA. Æmiliano P. V."

AEDIFICIA" priuatorum publicis ædibus adhærentia, siue superposita," destrui tollíque præcipimus. ¶ Et in posterum id apertè sancimus, vt si * qui ædificandi" iuxta publicas ædes animos dederit, quindecim pedum spatio interiecto inter publica ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo &" publicæ ædes à periculo" vindicentur, & priuatus ædificator, velut perperam fabricati loci destructionis quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat.XI. Kalend. Decemb. Const. Arcad. A. VI. & Probo COSS. [406.]

NOTÆ.

* *Lex 9. Cod. de edific. priuat.* & fortè *huic* iungenda est *lex superior*: saltem pleraque habet, in quibus conueniat.
"Constantinopolitanæ.
"Prima hæc sententia abest à *Cod. Iust.*
"vid. *l.9. supr. hoc tit.*
*Lex, quam dixi, *9. Cod. de edific. priuat.* hinc desumpta est, vbi tamen hoc ita immutatum: *si cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes animum dederit.*
"Malim *ædificandis*; id est, ædibus excitandis. Nisi hoc placet, puter quis legendum, *animosè se dederit*, vt *l.7. supr. de prad. Nauicular.* vbi de domorum molitionibus, *quam cultus hodiernus, qui per industriam homines animosi accessit:* vel ita, *si cui animus steterit*: vel ita, *si cui*, vel *cuius animo sederit*: vel *si quid ædificandi animo sederit.*
"*Fabricato loco* Cod. Iust. "incendij.

COMMENTARIVS.

ADHÆRENTIA & SVPERSTRVCTA Operibus publicis priuatorum ædificia, ab Arcadio Constantinopoli *hâc leg.* dirui iubentur, Anno D.406. Proculdubio ob experimentum recentis incendij Constantinopoli exorti: quod vt cæteroquin procliue est colligere, ita nominatim *hâc leg.* indicatur his verbis, *vt publicæ ædes à periculo vindicentur.* Et verò id disertis verbis scribit Auctor *Fastorum Siculorum*, seu *Chronici Alexandrini*, Ἀρκαδίου Αὐγούστου τὸ ε' καὶ Πρόβου, ὅτι τέσσαρων ἡμερῶν ἐκάησαν αἱ θύραι τοῦ Ἱππικοῦ, σὺν τῇ φραυδάρᾳ, καὶ προπαροικήμασι ἕμβολοι, μηνὶ Φαρμουθίῳ τῇ ἢ Καλανδῶν Νοεμβρίων, ὥρᾳ τρίτῃ τῆς νυκτός. *His*, inquit, *Consulibus incendio conflagrarunt ostia* [imò porticus] *Circi, vna cum Prandiana, & connexæ tabernæ, mense Octobri VIII. Kalend. Nouembr. horâ tertiâ noctis.* Vbi προπαροικήμασι ἕμβολοι mihi nihil aliud videntur, quam *ædificia adhærentia.* Et alioquin eodem, seu ad idem incendium pertinet *lex superior 45.* quam & *huic* iungendam puto. Sanè vt duo *illâ leg.* remedia Arcadius complectitur, per quæ incendio illi, quod dixi, mederi instituit, ita & *hâc* pariter duo complectitur. Quare vt in præsens demolitione adhærentium & Superpositorum ædificiorum Arcadius *hâc leg.* cautum, ita in futurum quoque prospectum iuit. Interuallo scilicet seu spatio 15. pedum inter publica & priuata ædificia statuto. Sanè & cæteroquin interuallo seu spatio non nisi legitimo fermè quodam intermisso ab Operibus publicis priuatis ædificare permissum fuit, ob incendiorum potissimùm metum, vt docuit iam *lex 4.25.38.39. supr.* ac multo magis publicis Operibus superponere, vel superstruere non licuit: vt docet quoque *lex 9. supr.* exceptâ specie *legis 50. infr.* Atenim spatium hoc legitimum vicinitus, seu quaquauersum, seu ex quatuor lateribus, vt alibi aliud fuit, (quod docet *lex 4. supr. hoc tit.*) ita *hâc leg.* ab Arcadio *15. pedum* constituitur. Quod ipsum sanè *lege* Theodosij constitutum *lib.4. tit. de ædific. priuator. supr.* Auctor est Papianus *lib. Responsorum*: & Additamentum primum *legis Burgund. tit.1. § vltim.* vt ad eum *titulum* iam dixi. Sanè & Theodosij Iun. eam in rem constitutio extat *l. Mœniana 11. Cod. de ædific. priuat.* Denique eius iuris velut veteris meminit Leo *Nouell. vltim.* Vt ad priorem legis sententiam redeam,

BIU Cujas

redeam, vt cæteroquin illicitè ædificata dirui constitutiones iubent, *l.* 11. §. 14. *π. de legat.* 3. ita id exemplum secutus quoque Romæ Prætextatus P.V. sub Valentiniano Sen. teste Ammiano *lib.* 27. qui non tantùm Mœniana sustulit omnia, fabricari Romæ priscis legibus vetita, verùm etiam priuatorum parietes discreuit ab ædibus sacris, iisdem inuerecundè connexos.

¶ PALATIVM *Imperatoris priuatis ædificiis occupari nullo modo; contrà ibi extructa dirui, oportere.*

XLVII. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Monaxio" P. V."

QVICVMQVE locus in Palatio" huius" vrbis priuatis ædificiis incommodè" occupatus est, is quamprimùm, subruptis" omnibus quæ in eo sunt ædificiis, Palatio reformetur," quod priuatorum non est parietibus cohartandum:" Nam *Imperio" magna ab vniuersis secreta debentur:* vt hi tantùm locum habeant habitandi," quos" legimus" Maiestatis nostræ vsus, & Reipublicæ disciplina delegit: In futurum etiam vniuersis ab huiusmodi vsurpatione prohibendis. Dat. IX. Kalend. Mart. Constantinop. Honor. VIII. & Theod. III. AA. coss. [409.]

NOTÆ.

* *Lex* 17. *Cod. eod. tit.*
"Meminit huius *Monaxij* P. V. Constantinopolitanæ, Author *Chronici Alexandrini*, hoc ipso Anno 409. Plures aliæ constitutiones eidem inscribuntur *hoc Codice*: & inter alias, hoc ipso anno, *lex* 1. *de frum. V. Constant.* & *lex vltim. Cod. qui dare tutores*: vid. *Prosopogr.*
"In *Cod. Iust.* perperam PP.
"De *Palatiis*: vide & *l.* 35. *supr. l.* 2. *infr. de Aquæductu*: & *tit. supr. Ne quis in Palat. man.* & *l.* 1. *infr. de Paganis*.
"Constantinopolitanæ.
"*Inuerecundè* vt in loco Ammiani Marcellini *lib.* 27.
"*Subrutis*: vt rectè quoque in *Cod. Iust.*
"*Reformetur*, id est restituatur: vid. *Gloss. Theod.*
"*Coarctandum*, Cod Iust.
"*Imperium*, pro Imperatore ipso, vel pro Sede & domo Imperiali.
"In eo scilicet Palatio.
"Obserua duo hominum genera circa Principem qui in Palatio habitabant.
"*Legitimus*, id est ordinarius, solemnis.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. sex constitutiones sequuntur, de Operibus publicis: quarum quinque ad publica Constantinopolitanæ Vrbis opera pertinent, putà, *hac lex*, & *lex* 50. 51. 52. 53. *seu vltim.* Sexta, ad Illyricum spectat, putà *lex* 49. Hæc verò nominatim est de PALATIO Constantinopolitano, (cuius alioquin mentio fit quoque apud Zosimum, *lib.* 5. *p.* 801. & in *Veteri Vrb. Constantinop. descript. regione* 14.) Quâ id Theodosius Iun. cauet, PALATIVM Principis seu Imperatoris priuatorum ædificiis occupari non debere, seu priuatorum parietibus coarctari. Additâ ratione, *Quòd Imperio magna ab vniuersis secreta debeantur:* id est, quod priuati à Palatio seu ab Imperij & Imperatoris secreto, sedéque procul abesse debeant; *Exceptis* tantum, *quos legitimus Imperatoriæ maiestatis vsus & Reipubl. disciplina delegit:* id est, quos ob Palatinam dignitatem, vel Officium, actúmve Reipubl. in Palatio habitare necesse est. Vnde interim discimus, Imperij dignitates Principísque Officiarios Constantinopoli in Palatio habitasse. Alioquin ab aliis ædificata in Palatio *hâc lege Subrui* seu dirui iubentur, quæ proculdubio extructa fuerant à negotiatoribus quibusdam auiditate cogendæ pecuniæ: quod factum quoque aliis in locis publicis docuit *lex* 25. *supr.* & docebit *lex* 52. *infrà.*

¶ REDITVM *cuiúsque ciuitatis, antiquitùs ad Opera publica destinatum, ei seruandum.*

XLVIII. * Idem AA. Bonosiano P. V."

NIHIL ex his" quæ instaurationi" ornatibúsque singulis deputauit Antiquitas," nullius colore occasionis, auferri volumus. ¶ Igitur futuro proximo Consulatu" vniuersa prædictæ" Vrbi debitorum vectigalium" inlibata augmenta" perualeant." Dat IV. Kalend Decemb. Rau. Post cons. Varanæ V. C. [411.]

NOTÆ.

* Abest *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"*Bonosiano* huic P. V. inscribitur quoque Anno 409. *lex vlt. supr. de Decuriis V. R.*
"Vectigalibus, vt *infr.*
' *Instauratio* absolutè, pro instauratione ædificiorum & Operum publicorum.

"id est,

BIU Cujas

"id est, quibuscunque.
"Eodem modo *altera illa lege*, putà *l. vltim. supr. de Decurionib.* V. R. eidem Bonosiano inscriptâ, dicitur, *genus esse iniuriæ Antiquitati aliquid sociare.* Ergo Honorius in huiusmodi causis Antiquitati neque detrahi, neque addi quidquam voluit.
"Anno Domini 412. Honor. IX. & Theodos. V.
"de qua Vrbe id accipiendum? mox inquiram.
"Vectigalia: de his quoque hac in re, *l. 26. supr. l. 2. supr. de sepulch. violat.* Symmachi locus *lib. 10. epist. 10.*
"*Augmenta* vectigalium, vocat pensiones vectigalium, propria voce in re tributaria & vectigali, de qua consule *Gloss. Theod.*
"*perualeant illibata*, id est, permaneant.

COMMENTARIVS.

VECTIGALIVM seu Canonis Reipubl. seu Ciuitatis cuiusque partem aliquam in Orbe Romano, ab antiquo Operibus publicis destinatam fuisse, iam docuit *lex 18. 26. 32. 33. supr. hoc tit.* Quod & ipsum ex *hâc leg.* discimus: sic vt neque aliò diuerti, neque arrodi vlla parte potuerit. Docet & Cicero *in epistolis ad Brutum*, vbi de Arpinatibus agit. Denique ita ab antiquo huic rei deputata fuit; *vt ei nullius occasionis colore auferri potuerit*: vt *hâc leg.* dicitur. Quæ quidem ipsa Honorij Imperatoris quoque *hâc leg.* sententia est: Et sic submotâ omni exceptione: etsi superiores leges nonnullæ exceptionem quandam admittant, veluti *d. l. 18. & 26. supr.* Nempe vt non sufficiente maiorum Vrbium reditu, minorum Ciuitatum reditus adsumantur. Et de facto tamen hæc vectigalia Operum publicorum instaurationi sæpè detracta, quæ ad suum & genuinum vsum subinde reuocari constitutionibus oportuit: vt ab Honorio *hâc leg.* Et quidem, vt dixi, *omnis occasionis colore submoto*: quibus verbis putet quis speciatim id indicari, Nequidem ad inclytarum vrbium ornamentum ea transferri posse, veluti Vrbis Romæ: idque tum Inscriptionis argumento, tum & ipsa temporum ratione suadente: Nempe hoc tempore, recuperatâ iam Româ, vrbi instaurandæ incumbebatur: cuius partem Alaricus incendio consumpserat, vt testatur Marcellinus *Chronico*, Anno super. 410. Possit tamen videri Honorius *hâc leg.* agere de vectigalibus ipsius Vrbis Romæ: & tum sententia eius fuerit, adeò Vrbis Romæ instaurationi incumbendum esse, vt vectigalis eò destinati pars ad nullum alium vsum traduci possit. Denique dubium quam vrbem hîc intelligat Honorius, an Vrbem Romam, cuius Præfecto *hæc lex* inscribitur? An verò aliam Vrbem in Diœcesi tamen Vrbicaria constitutam, cuius mentio facta fuerit in integra constitutione, cuius hæc nonnisi particula est: sunt enim complures huiusmodi leges *in Cod. hoc*, quæ plenum sensum non habent; de quo peculiari *cap. in Prolegom. Theod.* vide saltem *leg. vltim. infr.* Mihi verosimile, Vrbem, quâ de hîc agitur, non Vrbem Romam, verùm aliam de Vrbicaria Præfectura & Diœcesi fuisse.

¶ IMMVNITATEM *nulli tribuendam à collatione ad murorum constructionem, & à comparatione tranuesctioneque specierum per Illyricum.*

XLIX. * Idem AA. Herculio" PF. Illyrici.

CONSTRVCTIONI murorum, & comparationi transuectionis" specierum vniuersi sine vllo priuilegio cohartentur:" ita vt in his dumtaxat titulis" vniuersi portione" suæ possessionis & iugationis ad hæc mœnia" cohartentur: *quò ita demum, à summis ad infirmos" vsque sarcina decurrente, ferendi oneris non leue solatium,"* *sed in commune omnibus profuturum, communi labore curetur.* Quod in partibus" dumtaxat Illyricianis nostram Clementiam statuisse Tua Sublimitas recognoscat. Dat. v. Id. April Constantinop. DD. NN. Hon." IX. & Theod. v. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Repetita extat *hac lex*, sed paulò aliter *l. vltim. supr. de Equor. collat.* vbi dixi: itémque *l. 1. Cod. de quib. muneribus lib. 10. tit. 48.*
"*Herculio* huic *PP. Illyrici* inscribitur Anno 410. *lex 172. supr. de Decurion. lex 5. supr. ne conlat. transl.* & anno 408. *lex vlt. supr. de Equor. collat.* Ad eundem extat Ioan. Chrysostomi *epistola.*
"*Transuectionique*, & ita in *d. l. vlt.* De hac Transuectione seu translatione specierum, dixi ad *l. 10. supr. de extraordin.* & dicam adhuc ad *l. 40. infr. de Episcopis.*
"Coartentur, *d. l. vlt.* tum illa præterea subiiciuntur, (quæ & *fine huius leg.* habentur) *ad necessitates Illyricianas, nam in his dumtaxat*, &c.
"Sequentia longè aliter extant in *d. l. vlt.* & *d. l. 1. Tituli* autem sunt species collationum.
"*Portione*, *pro portione*, vt *d. l. vltim.*
"*Munia*, vt *d. l. vltim.*
"*Infimos*, vt etiam extat in *d. l. vlt.* & *d. l. 1.*
"Solatium ex communi & communicato labore. Quo ipso sensu Cassiodorus *5. var. Omnes in commune subeatis, qui vicinitate iungimini, quatenus accommodato solatio securiùs impleatur, quod paucis inexplicabile fortè cognoscitur.*
"*Partes* Illyricianæ, id est, tractus Illyrici; vide imaginem Imperij Rom. ex *Cod. Theod.*
"In *d. l. vltim. supr. de equor. collat.* alius dies, aliique Consules adnotati *III. Id. April. Basso & Philippo* COSS. vide quæ *ibi* dixi.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE MVRORVM constructione est iam tertia hæc *huius tituli*, (& quidem ista Theodosij Iunioris) lex, præter *legem* 34. *& 36. supr.* erit & quarta *lex* 51. *infr.* Ita tamen vt *d. l.* 51. sit de muris Vrbis Constantinopolitanæ, *lex* verò 34. *&* 36. de muris per Orientem; *hæc* nostra de muris per Illyricum. Rursum *d. l.* 51. itémque *d. l.* 36. de muris ad ornatum magis: atenim *d. l.* 34. itémque *hæc* 49. ad hostes repellendos: & hæc quidem, vt docet Inscriptio, & finis *huius leg. & lex vltim. supr. de equor. collat.* (vbi *hæc lex* repetita extat,) ad Illyricianas necessitates.

Nunc de sententiâ *huius leg.* Nempe à collatione ad murorum constructionem, cuiquam immunitatem tribui, vetat *hâc leg.* Theodosius Iun. & *d. l. vltim.* vetat pariter Valentinianus III. *Nou. De Pantapolis*, 43. *inter Theodosianas*, *versic. Cuius ordinatio.* De quo Principe accipio, illius *Nouellæ* argumento, quod Vegetius *prologo lib.* 4. *de re militari*, scribit de muris Vrbis Romæ reparatis: pariter vt à comparatione (de qua *suo tit. supr. de publicâ comparatione*) & transuectione specierum, de quibus ad *d. l. vltim. supr. de equor. collat.* vbi *hæc lex* repetita extat. Cum alioquin à cæteris collationibus nonnullis Dignitatibus immunitas tribuatur, de quo dictum fuit *lib.* 11. Idémque constitutum *supr. l.* 23. de portus & aquæductus instauratione: Idem de itinere muniendo, *l.* 5. *de itin. muniend.* De *huius legis* Historia, specie, & ratione, dixi ad *l.* 177. *supr. de Decurionibus*: & ad *d. l. vltim. supr. de equorum collat.* itémque ad *l.* 1. *supr. de littor. & itiner. custod.*

¶ *De* THERMIS *Honorianis, déque* PORTICV *ad eas, Constantinopoli absoluendis, occupatis priuatorum locis, conceßáque inuicem, permutationis vice, priuatis, vetußta Baßilica, Theodoßij Iunioris* lex.

L. * Idem AA. Isidoro P. V.''

OPVS'' cœptum extruatur, & Porticus Thermas Honorianas præcurrat acie'' columnarum: Cuius'' decus tantum est, vt priuata'' iustè negligeretur paulisper vtilitas: Sed ne census sui quisquam intercepta lucra deploret, sed è contrario cum pulchritudine Ciuitatis'' etiam fortunas suas auctas esse lætetur, pro loco quod quisque possederat, superædificandi'' licentiam habeat: Nam in locum priuati ædificij, quod in vsum publicum translatum est, occupationem Basilicæ iubemus Vetustæ succedere: vt contractus quidam, & permutatio facta videatur, cùm dominus, qui suum dederat'' Ciuitati, pro ea habiturus sit ex publico, remotâ omni formidine, quod'' inconeusso robore & ipse habere, & quibus velit tradere, habebit liberam facultatem. Dat. IV. Kalend. Nouemb. Constantinop. Honorio IX. Theod. V.'' AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* vtpote localis & temporaria. Etsi multæ aliæ *leges* certo alicui loco & tempori adstrictæ in *tit. Cod. de oper. publ.* relatæ sint. Concordat huic leg. *lex prox.* 51.
''*Isidorus* sub. Theodosio Iun. P. V. Constantinopol. vid. & *leg.* 23. *supr. de iur. liberor.*
''Thermarum & Porticus.
''*Acies* columnarum in potticibus.
''*operis* Thermarum & Porticus.
''priuatorum. ''Constantinopolitanæ.
''Basilicæ vetustæ, vide interim quæ dixi *l.* 46. *supr.*
''Fuit ''*dederit.* ''Id quod.

COMMENTARIVS.

DE THERMARVM HONORIANARVM, déque Porticus earum Constantinopoli constructione, est hæc Theodosij Iun. constitutio Anno D. 412. cuius causâ cùm priuatorum loca seu ædificia nonnulla occupari oportuisset, Imperator permutatione quadam Basilicam vetustam inuicem priuatis tribuit, & ab his occupari iubet. PRIVATORVM scilicet loca, ædificia, publici operis causâ sæpè olim iure occupabantur. Sed tamen compensato aliquo, triplici ratione: neque enim extorqueri possessoribus proxima operibus publicis mos fuit. Exemplum *in Octauio cap.* 55. I. Vel enim *Immunitas* quædam inuicem iis tribuebatur, vt in *spec. l.* 1. *infr. de Aquæductu.* II. Vel pretium competens pro his de publico præstabatur, vt in *spec. l. vltim. infr.* Quò pertinet quoque Ciceronis locus *ad Atticum*: & hic Frontin. locus *de Aquæductibus. Posset hoc S. C. æquissimum videri, etiamsi ex rei tantùm publicæ vtilitate ea spatia iudicarentur, multò magis cum Maiores nostri admirabili æquitate, ne ea quidem eripuerunt priuatis, quæ ad modum publicum pertinebant: Sed cum aquas perducerent, si difficilior possessor in parte vendenda fuerat, pro toto agro pecuniam intulerunt: ac post determinata necessaria loca rursus eum agrum vendiderunt, vt in suis finibus proprium ius tam Respubl. quàm priuata haberet.* III. Vel denique permutatio quædam cum priuatis

uatis instituebatur. Quod vt *leg.* mox *sequ.* 51. cui iungenda & *lex* 13. *supr. de Metatis:* ita & *hâc leg.* fit: vbi notanda illa, *Vt contractus quidam & permutatio facta videatur.* Et *hâc* quidem *lege*, ad absoluendam *Porticum* Thermarum Honorianarum Constantinopoli, pro possessionibus priuatorum occupatis vetus Basilica hâc Theodosij Iun. *lege* conceditur: Sic vt super eam *superædificandi* licentia plenóque iure & inconcusso robore fruendi alienandi eius quod superædificatum fuerit, ius tribuatur.

¶ Ex *hâc* interim *lege* notentur, Primò *Thermarum Honorianarum* mentio. Hæ verò *Regione* 5. & 13. *Vrbis Constantinopolitanæ* à veteri Vrbis Constantinopolitanæ descriptionis Auctore collocantur. Secundò notandum, *Porticum* Thermis Honorianis his adiectam hoc tempore à Theodosio Iun. & quidem ingenti decore. Quomodo & alias fermè, ab aliis excitatæ Thermæ ab aliis Impp. adiectæ Porticus. Tertiò notandum in genere Porticus lauacris quoque seu Thermis contiguas fermè constructas, seu vt *hâc leg.* dicitur Thermas *præcurrisse*, quod testatur & *lex* 52. *infr.* Sed & hic Ammiani Marcellini locus, *fine lib.* 29. *Claudius*, inquit, *P. V. Porticum excitauit ingentem lauacro Agrippæ contiguam. Euentus boni cognominatam, ea re quod huius nominis prope visitur templum.* Lampridius *Alexandro Seuero, p.* 122. *Antonini Caracallæ Thermas additis sortionibus perfecit & ornauit*, vbi pro *sortionibus*, Causabonus *porticibus*. In Heliogabalo quippe de iisdem Thermis idem Lampridius: *Sed Porticus defuerant quæ postea ob hoc sub Antonino extructæ sunt, & ab Alexandro perfectæ.* Quartò notandum, has Porticus *acie columnarum* constitisse. De columnis ex quibus Porticus constabant, res nota: vnde & varia quoque pro columnarum ordinibus porticibus nomina non tantùm duplicibus, sed & vsque ad tetrastichis & pentastichis; de quo vide vel Capitolinum in *Gallieno*. De altitudine quoque harum columnarum vide Vitruuium, *lib.* 5. *c.* 7. vnde & *Acies* columnarum *hâc leg.* dicitur.

¶ *De* Mvro Novo *Constantinopoli excitato, occupatis alicubi ad id priuatorum terris, quibus inuicem* Tvrrivm *eius muri vsus deputatur, sub refectionis onere. Theodosij Iun.* lex.

LI. * Idem AA. Anthemio PF. P.''

TVRRES Noui Muri, qui ad munitionem Splendidissimæ Vrbis'' extructus est, completo opere, præcipimus eorum vsui deputari, per quorum terras idem murus studio ac prouisione Tuæ Magnitudinis ex Nostræ Serenitatis arbitrio celebratur.'' Eâdem'' lege in perpetuum & condicione seruandâ, vt annis singulis hi, vel'' ad'' quorum iura terrulæ'' demigrauerint,'' proprio sumptu earum'' instaurationem sibimet intelligant procurandam,'' earúmque'' vsu publico beneficio potientes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertinere: Ita enim & splendor operis'' & Ciuitatis munitio cum priuatorum vsu & vtilitate seruabitur. Dat. Prid. Non. April. Lucio v. c. CONS. [413.]

NOTÆ.

* *Lex* 18. *Cod. eod. tit.* Indicatur verò *hæc lex l.* 13. *supr. de Metatis.* Concordat huic legi *lex* 50. *prox. supr.*
'' *Anthemius* sub Theodosio Iun. PP. vid. *Prosopogr.*
'' Constantinopolitanæ.
'' *celebrari* murus dicitur: ita *iter celebrari* per vias, pontes, *l.* 36. *supr.*
'' Ita quoque *Cod. Iust.* id est. Eâ simul. Nisi malit quis, quod puto *eâ demum*, vel *eâ tamen.*
'' Abest à *Cod. Iust.* Malè.
' *ou ayant droict.*
'' *Terrulæ*, supr. *terræ*, id est, priuatorum possessiones.
'' *Demigrare*, pro simplici, *migrare*: vel *de* vno ad alium migrare.
'' id est, ad curandam.
'' *Turrium* scilicet, Cod. Iust. *eorum*, vt mox, *eorúmque*: quod longè aliud.
' *Eorúmque* Cod. Iustin. vt dixi.
'' Noui muri.

COMMENTARIVS.

DE Tvrribvs Novi Mvri Constantinopolitani est hæc Theodosij Iun. constitutio; quarum vsum permutationis iure quodam priuatis, quorum terræ ideò occupatæ fuerant, seu per quorum terras murus ille celebrabatur, ducebatur, concedit. PRIVATORVM scilicet terras publici operis causâ quandoque occupari mos fuit, sic tamen vt permutatio quædam cum his institueretur, quod hæc quoque *lex*, sicut & *superior prox. lex* 50. vbi dixi, testatur: Et quidem in spec. *huius leg.* turrium noui Muri Constantinopoli occasione. *Murus* scilicet nouus muniendæ Vrbi Constantinopolitanæ, à Theodosio Iun. studio ac prouisione, non Cyri P. V. (vt Cujacius scripsit) verùm *Anthemij P. P.* extructus fuit, vt præter *hanc legem*, docet quoque Socrates, *lib.* 7. *cap.* 1. ὑπὸ τῷ υἱῷ τοῦ νέῳ Θεοδοσίῳ ἀλλαξῆ πυγχάνοντι, τὰ τῆς ΕΩΑΣ ἐτάφετο, ΑΝΘΕΜΙΟΥ τοῦ ὑπάρχου τῶν οἰκήσεων ποιεμένου ἦν ὅλων· ὅτῳ τὰ μεγάλα ΤΕΙΧΗ τῇ Κωνσταντινουπόλει περιεβάλετο· φρονιμώτατῳ ὄντι τότε ἀνθρώπων καὶ ἐδόκει καὶ τῷ. Nicephorus etiam *lib.* 14. *cap.* 1. *Rerum omnium administratio Anthemio Præfecto commissa est: Anthemius iste MOENIA Constantinopolis demolitur, Pomeria Vrbis prolaturus. Lateritio ingenti, qui nunc cernitur, MVRO eam circumdedit, opere eo per menses duos magnâ & ferè incredibili celeritate confecto.* Meminit & huius rei *Tripartitæ* Auctor

lib.11.cap.1. Igitur cum hic murus extrui cœpisset, eúmque per priuatorum terras *celebrari*, id est, extrui, duci oporteret, Theodosius, velut contractu quodam & permutatione factâ, *Turres* eius muri, priuatorum illorum, quorum terræ occupatæ fuerant, vsui deputauit: *hâc leg.* & *l.13. supr. de Metatis*: Sic tamen, vt onera earum Turrium ipsi deinceps agnoscerent, putà, earum instaurandarum quotannis *hâc leg.* Itémque Metati onus quod posteà statutum *d. l.13. supr. de Metatis*, quâ hæc indicatur, quámque *hîc* totam adscribi oportet: *Idem Augusti Eustathio P. P. Deuotissimos milites, ex procinctu redeuntes, vel proficiscentes ad bella, Muri noui Sacratissimæ Vrbis singulæ Turres in pedeplanis suis suscipiant. Nec aliquis possessorum grauiter ferat, quasi illâ dispositione, quæ super publicis ædificiis* [*pr. beneficiis*] *processerat, violatâ, cum priuatæ quoque domus tertiam partem talis rei gratiâ soleant exhibere. Dat. V. Non. Mart. Constantinop. Honorio XIII. & Theod. X. AA. CONS.* Anno 422. Huius quoque muri noui fit mentio in *l.18. Cod. de SS. Eccles. & Nou.59. cap.5.* apud Zonaram *tomo 2.* Meminit & Marcellinus *in Chronico.* Simul Turrium, *Ardabare & Callepio Conss.* id est, Anno 447. *Ingenti*, inquit, *terræ motu per loca varia imminente, plurimi Vrbis Augustæ MVRI recenti adhuc reædificatione constructi, cum LVII TVRRIBVS corruerunt.* Et mox; *Eodem Anno, Vrbis Augustæ muri, olim terræ motu collapsi, intra tres menses, Constantino P. P. operam dante, reædificati sunt.* Meminit & Auctor *Chronici Alexandrini* Theodosio 17. & Festo Cos s. id est, Anno 439. murorum à Theodosio hoc circumcirca factorum Constantinopoli quâ mare spectat: ἐν τούτῳ τῷ ἔτει ἐκελεύσθη Θεοδοσίου καὶ Ἀνγυστου τὸ τεῖχος κύκλῳ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ Θράκῃ λαστίῳ Κωνσταντινουπόλεως. De huius alioquin Principis sollicitudine circa muros excitandos dixi ad *l.49. supr.*

Cæterùm etsi *lex* hæc propriè pertineat ad Constantinopolim, & localis sit, potest tamen ad alias ea rectè in vsum accommodari præter locum communem de occupandis priuatorum locis publici operis gratiâ, déque permutatione & compensatione eo nomine tribuenda. Primò quidem, vt ij, per quorum terras muri ducuntur, Principe vel Curatore Reip. concedente, in Turribus eorum habitare possint. Neque tantum in pedeplanis (quod Cujacius perperàm putauit, *arg. d. l.13.* quæ vtique pedeplana adsignat non ipsis priuatis, sed militibus ibi metati iure hospitantibus) verùm in totâ, quanta est, turre, etiam in edito turris, quod ex *hâc leg.* discere licet etiam πεισεγίῳ fortè: erant enim turrium plura *tabulata*: Si videlicet ea sit Ciuitas, cuiusmodi Constantinopolis, vbi nullus est ab hoste metus. Etsi sciam, in quibusdam Turribus muralibus Vrbium humiliores quosdam homines videri habitantes in inferiori parte, non in eâ, quâ pinnæ Murorum siue Turrium acies extant.

Secundò, aptari quoque potest *hæc lex*, si quando quæratur de oneribus, quæ sustinere debent ij, qui publico fruuntur compensato.

Porrò vt hæc Theodosij Iun. *lex* est de Turribus muri Constantinop. ita de Turribus murorum in Vrbe Româ: vid. Valentiniani *Nouellam* inter Theodosianas *de Pantapolis 43. in fin.* quò referam quod scribit Vegetius *prologo lib.4. de re milit.*

¶ *De* Balneo Zevxippi *Constantinopoli: déque* Svperficie *seu priuatorum domibus & officinis in porticibus eius positis. Theodosij Iun.* lex.

LII. * Idem AA. " Seuerino " P. V. "

QVIA plurimæ domus cum officinis suis in Porticibus Zeuxippi esse memorantur, reditus memoratorum locorum pro quantitate, " quæ placuit, ad præbenda luminaria, & ædificia, ac tecta reparandæ " gratia vrbis huius Lauacro, sine aliquâ iubemus excusatione, conferri. Dat. v. Id. Ian. Victore CONS. [424.]

NOTÆ.

* *Lex 19. Cod. eod. tit.*

" Perperam. Reponendum enim solius *Theodosij*, Iunioris scilicet nomen: vide *Chronolog.*

" *Seuerinus* P. V. Constantinop. Eidem superiori Anno 423. inscribitur *lex Mœniana 11. Cod. de edific. priuat.* vide *Prosopogr.*

" *Præfecto Prætorio*, in Cod. Iust. *d. l.19.* & *d. l.11.* vid. *Prosopogr.*

" *Reparando Regiæ Vrbis huius lauacro*: ita *Cod. Iust.* & quidem meliùs. Fortè ita, *& ædificia ac tecta reparanda Egregiæ vrbis huius lauacro.*

COMMENTARIVS.

DE Lavacri seu Balnei Zevxippi Constantinopoli porticibus: déque Porticibus positis in iis priuatorum domibus & officinis, est hæc Theodosij Iun. constitutio: quæ proinde ad locum communem pertinet de occupatis & ædificatis in locis publicis à priuatis: Et sic de *superficiario iure.* Occvpari equidem loca publica priuatorum ædificiis regulariter non licet: quod docet etiam *lex 22. 29.* & *l.46. 47. supr.* quandoquidem tamen in nonnullis locis publicis ædificia extructa iam habere licuit, veluti domos & officinas, vt in specie *huius leg.* in porticibus publicorum Balneorum. Et id ipsum tamen sub onere certæ cuiusdam præstationis seu *reditus & pensionis*, seu canonis & *solarij* cuiusdam; de quo dicere anteuerti ad *leg.9. supr.* plenè, quò recurri cupio. Et in spec. quidem *huius leg.* in porticibus Balnei Zeuxippi Constantinopoli: Nempe cum Zeuxippi balneum seu lauacrum (de quo mox plenius) Constantinopoli egregium cummaximè foret, atque id porticibus circumdatum, in his porticibus domos & officinas priuati multas habebant extructas, seu cellulas, vt vocantur *l. seq.* Proculdubio vendendis, quæ ad lauacri maximè vsum necessaria

BIU Cujas

necessaria erant: haud aliter ac in pastoforiis seu porticibus Templorum res sacro vsui destinatas, & olim prostitisse, & nunc prostare videmus. Aliisque locis publicis hominum multitudine maximè frequentatis ædificia priuati addebant, auiditate cogendæ pecuniæ, vt loquitur *lex 25. supr.* vbi plenè dixi. Igitur vectigal seu *solarium* huiusmodi domibus seu officinis quoddam à Theodosio Iun. impositum, vt solitum imponi publico fruentibus, & superficiem in solo publico habentibus, vt docet quoque *lex 1. Cod. de diuers. præd. l.2.§.17.π. ne quid in loco publ.vel itinere:* & *lex 5. in fin. π. hoc tit.*

¶ Cæterum huiusmodi solarium seu vectigal, modò operibus publicis reficiendis seu reparandis destinatum, modò in genere; vt in specie quoque *l.41. supr.* modò speciatim alicui operi, *pour la fabrique:* vt in *huius leg.* specie eiusdem lauacri seu balnei reparationi, & præbendis ibidem luminaribus, in cuius porticibus domus & officinæ illæ erant. ¶ Vbi de tribus videndum est. Primò obseruandum, Thermas siue lauacra publica *Porticibus* circumdata fuisse, & quidem lauacra Zeuxippi Constantinopoli, quarum ipsarum meminit Zosimus *lib.2. p.686.* de quo ad *l.50. supr.* Secundò, de luminibus Thermarum occurrunt & apud alios nonnulla testimonia, vt *l.1.Cod. de lustrali collat.* vbi pars lustralis collationis huic rei destinatur. Sed & Lampridius eius meminit, *in Alex. Seuero. Addidit*, inquit, & *oleum luminibus Thermarum, cum anteà non ante auroram* (aliàs *ante Nonam*) *paterent, & ante Solis occasum clauderentur.* Postremò de *Zeuxippi balneo* notandum, id balneum à Seuero Imp. Byzantij, quæ postea Constantinopolis dicta, extructum, vt testatur Suidas, *in voce* Σεβῆρος, & Codinus; Theodorus Merochita, *hist. Rom. p.94.* quarum Thermarum Seuerianarum Zeuxippi mentio in *Anthologia*, ac *veteri descriptione Constantinopoleos: secunda regione*, apud Gregorium Nazianzenum *orat. ad Arrianos*, Sozomenum *lib.3. cap.8.* Socratem *lib.2. cap.12.* Procopium *lib.1. de ædific.* Cedrenum *in Seuero, p.207.* Nicephorum *lib.9. cap.9.* Zonaram *tom.3. in Iustin.* Suidam *in voce* Χειτόδωρος. Præter omnes autem luculentè Petrus Gyllius Aquitanus Vir doctissimus *lib.2. cap.7. Topograph. Constantinop.* cur autem hæ dictæ Thermæ Zeuxippi? variæ sententiæ sunt, quas videre licet apud Eusebium *in Chronic. num.157.* apud Suidam, & apud Procopium *lib.1. de ædific.* Incensum hoc lauacrum postea sub Iustiniano, teste Cedreno. Balneum quoque hoc vocatum *balneum Numerorum*, teste Nicephoro, *lib.9. cap.9.* quia ibi numeri militum, seu milites lauabantur.

¶ Vt ad sententiam *huius leg.* redeam, Pensionem seu solarium harum domorum & officinarum nomine præstari vult Theodosius Iun. Idque *sine aliquâ excusatione:* id est, sic vt ab eo nemo immunis sit. Quod modum verò huius solarij attinet non exprimitur is: *Pro quantitate*, inquit, *quæ placuit*, id est, quæ definita præscripta fuit vel ab Imperatore, vel à Seuerino P. V. Sic & indefinitè placita pensio solarij in genere dicitur *l.1. Cod. de diu. præd.* Curatorum verò Reipublicæ id muneris fuisse ostendit *lex 5. π. de operibus publicis:* vel Curatorum publicorum operum, *l.2. §.17. π. ne quid in loco publ.vel itin.*

¶ *Ad* Avditoria *Professorum Constantinopoli, Capitolij Porticuum exedræ à Theodosio Iuniore deportantur: ita quidem, vt si quid his adhuc desit, coëmtis vicinis cellulis id suppleatur.*

LIII. * Idem AA.″ & Valentinianus Cæs. Constantio″ P. V.″

EXsedras, quæ Septentrionali videntur″ adhærere Porticui, in quibus tantum amplitudinis & decoris esse monstratur, vt publicis commodis″ possint, capacitatis ac pulchritudinis suæ admiratione, sufficere, supradictorum″ concessibus″ deputabit.″ Eas″ verò, quæ tam Orientali, quam Occidentali lateri copulantur, quas″ nulla à platea aditus, adque egressus patamen,″ ipsísque″ humiliores aliquanto adque angustiores putantur, vicinarum spatia Cellularum ex vtriusque lateris portione oportet adiungi: ne quid aut ministris″ eorumdem locorum desit, aut populis.″ Sanè, si qui memoratas cellulas probabuntur vel Imperatoriâ largitate, vel quacumque aliâ donatione, aut emptione legitimâ, possidere, eos Magnificentia Tua conpetens pro hisdem de publico pretium iubebit accipere. Dat.III. Kalend. Mart. Constantinop. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425.]

NOTÆ.

* Et *hæc lex* abest à *Cod. Iustin.* Iungendáque huic *lex vlt. supr. de Stud. liberal. Vrbis Romæ vel Constantinopoleos.* Item *lex vnic. supr. de Profess. qui in Vrb. Constant.* quibus titulis *hæc lex* commodius posita fuisset.

″Inducendum alterum A. vt etiam docet *d.l.vlt.* & *d.l.vnic.*

″Constantio huic P.V. Constantinop. inscribitur quoque *lex vlt. Cod. de offic. P.V.* vbi editum *Constantino.*

″Constantinopolitanæ. Hinc interim replenda Inscriptio *d.l.vlt.*

″id est adhærent, sic & *d.l.vlt. qui videntur intra Capitolij Auditorium constituti*: vid. plura in *Gloss.*

″an aliis? an magistrationibus & consessibus: *hâc leg.* & *d.l.vlt.*

″Professorum seu Magistrorum, *d.l.vlt.* absque quâ *hæc lex* imperfectum sensum haberet. Simile exemplum *legis* imperfectæ *l.48. supr.* de quo in *Prolegom. Theodos.*

″An *concessibus*, id est, quò concedunt? An *congressibus*? Sed malim *consessibus.*

″Sublimitas videlicet tua, vel Magnificentia tua: Id enim repetendum cum ex *fine d.l.vltim.* tum ex fine *huius leg.* nisi malis, *deputabis.*

″*28. Iis verò*, exedris scilicet, vel, *Ad eas.*

″*28. quas nullus*, vel *ad quas nullus à platea aditus*, vel *ad quas nullum à platea aditus & egressus patamen.*

BIU Cujas

"*Patamen*, huius sæculi vox, pro patente aditu & egressu. Sicut *foramen*, ita *patamen*.
"Magistris scilicet vel potiùs consessibus.
"Fortè scribendum *Magistris*.
"*Populis*, id est, discipulis & ad audiendum confluentibus.

COMMENTARIVS.

DE AVDITORIIS Professorum Constantinopolitanorum est hæc Theodosij Iun. constitutio, Anno D.425. Quæ quidem pars est prolixioris Theodosij Iun. constitutionis: quâ studiis liberalibus consultum iuit: vnde duo adhuc capita supersunt, putà *lex vltim. supr. de Stud. liberal. V. Rom. & Constant.* Imò & *lex vnica supr. de Profess. qui in V. Constant. doc.* absque quâ *lege vltim.* foret, nullus satis certus huic legi sensus constaret. Quo argumento liquet, quæ quantáque sit coniungendarum inter se *legum* vtilitas: parte alterâ, quam multa grauiter ab *huiusce Codicis* Conditoribus admissa fuerint, quæ peculiari *Prolegomenon libro* collegi. ¶ Igitur Theodosius Iun. *Academiam* Constantinopolitanam bene fundaturus, in Capitolio Constantinopolitano Auditorium Professoribus adsignatum iuit: quod etiam indicatur bis *d.l.vltim.* quod quidem Capitolium fuit *regione octauâ*, vt docet *descriptio Vrbis Constant.* Pariter vt Romæ, in *octaua regione*, vbi Vmbilicus Romæ erat.

¶ Nominatim verò Auditoria eis adsignat *hâc leg.* in porticibus Capitolij, & earum porticuum exedris, sub triplici ampliatione: *Primò* quidem, eas quoque exedras, quæ Septentrionali porticui adhærent, quamlibet maximæ amplitudinis & decoris, capacitatis ac pulchritudinis, iis adsignat. *Secunda* Ampliatio, quòd contra exedras Orientali atque Occidentali lateri adhærentes, quæque angustiores erant, atque à plateâ aditum & egressum non habebant, ampliari velit; &(quod *Tertium*) coëmptis à legitimis possessoribus vicinarum cellularum spatiis. Qui casus singularis addendus est iis, quibus ob publicam vtilitatem priuati domos vel officinas suas prædiáque cum aliis locis commutare, vt in spec. *l.*50. & 51. *supr.* vbi *dixi*: vel pensato priuilegio aliquo vt in spec. *l.*1. *infr. de Aquæductu*: vel pretio accepto vendere coguntur, & quidem ad Professorum Auditoria in sp. *huius legis*, sicuti & ad Religiosarum domorum incrementa: de quo vide vel Loüetij *arrestum* 6. *litt. A.* verùm de hoc pleniùs ad *d.l.*50. *suprà*.

¶ Et hæc quidem est sententia *huius legis*: quæ vt melius intelligatur, de tribus adhuc videndum est; de Porticibus scilicet, de Exedris, & Cellulis istis. I. *Porticus*, (quarum *hâc leg.* mentio fit,) sex huiusmodi eâ Capitolij parte & regione memorat *Vetus Vrbis Constantinop. descriptio.* Ad eundem modum & inter alia παράρτια Capitolij Romani variæ Porticus fuêre, teste Virgil. 8. *Æneid.* Liuio, *lib.*41. Velleio, *lib.*2. Tacito 3. *Histor.* Suetonio *in Cæsare. cap.*10. De quo vide Richium *de Capitolio*, *cap.*34. Cæterùm vt Auditorium publicum in Porticibus Capitolij Constantinopoli à Theodosio Iun. additum; ita & Romæ pariter Bibliotheca ad Capitolinum addita, de quâ Eusebius *Chronic.* & ex eo Orosius *lib... cap... in rebus Commodi.* An in Porticibus Capitolij, non est qui exertè dicat. Ibidémque recitationes poëmatum factæ, Poëtarúmque commissiones: de quo idem Riscius, *cap.*35. Cuius hic error grauis est, quod hanc *legem* nostram de Capitolio Vrbis Romæ accepit. Et hæc de porticibus Capitolij.

II. *Exedræ* in his Porticibus erant loca seu Diætæ, non deambulandi populíve gratiâ, vt ipsæ Porticus, vel ipsa mediana in priuatis cœnaculis & habitationibus, verùm loca prope Porticus ædificata confessus causâ, multorum hominum capacia, coire, docere, disputare, audire cupientium. Id enim sunt *exedræ*. Sanè ideò cubicula, & exedræ iunguntur, *l.*5. §. *interdum*, 2. *π. de his qui deiecer.* Sed & Strabo *lib.*17. *p.*546. de Musæo Alexandriæ, quod huc maximè facit: τὸ Μουσεῖον ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν, καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συνέδριον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν. Cicero, quod huc pariter maximè facit, *lib.*5. *de finib. lib.*1. *de Natur. Deor.* & 3. *de Orator.* nominatim Exedram pro loco, in quo Philosophi disputantes sederent, locóque ad colloquendum, aut meridiandum, accepit. Iis quippe locis scribit, Crassum Oratorem in Tusculano, & Cottam Pontificem Romæ exedras habuisse. Sic vt rectè nonnulli Exedram scholam interpretentur. In *Glossis* quoque Philoxeni *Ala*, Ἐξέδρα, Εἴλημα, Σχολή, &c. Pollux idem affirmat esse ἐξέδραν, & παστάδα: παστάδας δ' ὁ Ξενοφῶν, ἃς οἱ νῦν ἐξέδρας; & alibi, αἰδρῶνας, παστάδας, συσσίτια, συμπόσια, περιξέδρους, θύκους, seu σωθώκους iungit, & πόλεως μέρη facit. Idem *lib.*1. *cap.*4. λέγει δ' ἐν αἰδρῶν, ἵνα σωίσιν οἱ ἄνδρες: ἔστε ἐξέδρα, ἵ α συγκάθηνται τὸ δ' συμπόσιον, &c. Est autem παστὰς cœnaculum: παστὰς enim pro νυμφῶν Hesychio. Quæ inde dicta, si fides Polluci *lib.*6. *cap.*1. & Scholiastæ Apollonij, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ στεγάζειν ἡμᾶς, οἱονεὶ πάσαδζ: etsi alij malunt, ἀπὸ τοῦ πάσσειν, quod est, ποικίλλειν, quod opere intestino cœlatum, laquearíis & tectorio albarióque opere inductis pictísve & auratis ornata essent. Vnde Hesychio παστάδες διαγεγαμμένοι οἶκοι: & παστοφόριον ναὸς ἐνδότερος. Vnde & παστὸς velum variegatum plumario opere, quod thalami siue œci foribus & sacræ calybæ, id est, interiori cellæ obpansæ erant: vide Pollucem. Vnde & Pastophorium in *Gloss.* Isidori, *Atrium Templi* explicatur, vel *safarium*, vbi rescribendum fortè *sifarium*: nam *sifara* sunt vexilla & vela, de quibus dixi ad *librum* 1. *Tertull. ad Nationes.* Verùm ad exedras redeamus: Omnium manifestissimè Vitruuius eas describit in porticibus, *lib.*5. *de Architect. cap.*11. de Palæstrarum ædificatione: *Constituuntur*, inquit, *in tribus porticibus Exedræ spatiosæ, habentes sedes, in quibus Philosophi, Rectores, reliquique, qui studiis delectantur, sedentes disputare possunt.* Exedrarum rursum mentio fit apud eundem *lib.*6. *cap.*5. & *lib.*7. *cap.*9. Interim ex *hâc leg.* & superiore Vitruuij *loco* liquet, Exedras has Porticibus adhæsisse, vel in his fuisse: vid. & Iosephum *lib.*1. *de bello Iudaico*, *cap.*16. vbi agit de Herodis operibus, βίβλῳ δ' τεῖχος ἐξέδρας τέ καὶ στοὰς [ἀνέθηκα.] Quod etiam sequentes Inscriptiones ostendunt, & hæc quidem quæ Tibure visitur in *Corpore Inscription. p.*172. *num.*3.

PORTICVS P. CCLX. ET EXSEDRAM ET PRONAON, ITER ET PORTICVM PONI SCENAM LONG. P. CXL. S. C. F. C.

Item Altera hæc Romæ, *p.*65. *n.*3.

SILVANO SANCTO C. AVSTVRNIVS MEDICVS LVDI GALLIC. PORTIC. ET EXEDR. ET SIGN. ÆN. VOTO SVSCEP. L. M. &c.

Augustinus quoque *lib.*22. *de Ciuit. Dei*, *cap.*2. disertè Exedram lectioni & prædicationi inseruisse,

BIU Cujas

uisse, in eáque gradus fuisse, ostendit: *Sequenti die, post sermonem redditum, narrationis eius libellum in crastinum populo recitandum promisi: quod quam ex Dominico Paschæ die tertio fieret, in gradibus Exedræ, in qua de superiore loquebar loco, feci stare ambos fratres, quum eorum legeretur libellus*, &c. Idémque Augustinus *initio libri de Gestis cum Emerito Donatistarum Episcopo*; de collatione suâ cum illo Cæsareæ præsentibus Episcopis Prouinciæ & plebe; *Cæsareæ*, inquit, *in Ecclesia maiori, cum Deuterius Episcopus Metropolitanus Cæsariensis vnà cum Alipio*, &c. *& cæteris Episcopis in exedram processissent, præsentibus, Presbyteris, & Diaconis, & vniuerso clero, ac frequentissima plebe; adesset etiam Emeritus partis Donati Episcopus, Augustinus Episcopus Ecclesiæ Catholicæ dixit*, &c. Itaque rectè Budæus & Philander notant, Exedras eorum locorum figuram referre, quæ in Cœnobiis seu peristyliis Monachorum aut Canonicorum *Capitula* dicuntur. Cæterùm perflatiles eas fuisse, si non omnes, aliquas certè, Vitruuij testimonio clarum, *lib.7. cap.9. Apertis verò*, inquit, *locis, peristyliis aut exedris, aut cæteris eiusmodi locis, quo Sol & Luna possit splendores & radios immittere, denigratur.* Tandem à Græcâ origine dictas *Exedras* patet, nempe à frequentibus ibi sedibus, anaclinteriis, &c. vt ex Vitruuij quoque loco clarum est. Et hæc de Exedris, quas etiam separatas & singulas singulis Professoribus deputari iubet Theodosius Iun. *d.l.vltim.supr.de Stud.lib. V. R.* cui hæc non tantùm coniungenda, verùm immediatè subiicienda est. III. *Cellulæ* hîc, & *d.l.vltim.* sunt domunculæ, habitationes, officinæ (de quibus etiam actum *l.52. supr.*) & quidem in specie *huius legis*, publicis porticibus, cuiusmodi in Monasteriis videmus, eâdem voce retentâ; vt ostendit Hieronymus *in vitâ Hilarionis*, & Cassianus *lib.2. de institution. cap.12.* quâ singulorum Monachorum claustra significantur; ad quæ ex mediano vel porticu commune Monachis iter est. Quâ causa Ennodius quoque *lib.1. epist.5.* Monachos *Cellularios* vocat.

Cæterùm ex *hâc leg.* apparet, huiusmodi Cellulas porticibus publicis adhærentes, publicas fuisse: & proculdubio exponendis mercibus, vel artibus sellulariis exercendis publicè locatas: Et tamen nonnullas ex his processu temporis ab Imperatoribus donatas, venditas.

Ex *hâc* interim quoque *lege*, iunctisque duabus aliis, quibus ea socianda, venit, apparet, quo quantóque studio Theodosius Iun. Constantinopoli studia, Professorésque amplexus sit: de quo Theodosij studio dixi ad *l.vnic. supr. de Respons. Prudent.*

¶ Postremùm notandum, *hanc leg.* inscribi Constantio P. V. ad quem data est quoque lex *vltim. Cod. de offic. P. V.* vbi *Constantinus* vocatur; ad quem pertinere videntur duo epigrammata, de opere quodam alio Constantinopoli excitato ab eo *lib.4. ἀνθολογ. c. εἰς πόλεις.*

DE AQVÆDVCTV.

TITVLVS II.

XI. Cod. Ivst. XLII. Omnes *hoc tit.* constitutiones extat etiam post Frontini librum de Aquæductibus.

PARATITLON.

AQVÆDVCTVS *Rubr.* & *l.2.6. hoc tit.* & *l.23.36. supr. de Operibus publicis: l.29.30. supr. de Prætor.* seu Aquæductus publici, *l.4.* dicuntur & Aquarum ductus, *l.1.* Formæ, *l.18.9. hoc tit.* & *l.3. supr. de calc. coctor. Vrb. Rom.* Formarum meatus, *d.l.1.* Aquarum meatus, *l.8.* inter opera publica erant *d.l.23.36 sup. de oper. pub.* quæ ratio est, cur *hic titulus* superiori cohæreat. Dicuntur & Aquarum ductus; Aquæductuum partes hæ hoc titulo memorantur; Fistulæ, Matrices *l.5.* Castella, *l.5.6* seu Conceptacula, *l.2.* sicut ipsius aquæ Moduli Aquarum, Obolus, *l.2.* Vnciæ, *l.3.* & *l. vltim.* Fistulæ adpotæ. Huiusmodi aquæductus erant Romæ, *l.1.5.8.9.* (& in his nominatim Augusta forma, *d. l.8.* & Claudia, *l.9. seu vltim.*) Constantinopoli, *l.3.4.6. hoc tit. l.29.30. supr. de Prætor.* (in his Theodosiacus Aquæductus, *d.l.29.30.*) Item in Daphnensi Palatio vsum aquæ præstans, *l.3. hoc tit.* Vrbis Antiochenæ, *l.7. hoc tit.* & *l.36. supr. de Operibus publicis.* Item per Diœcesim Orientis, *d.l.36. supr. de Operibus publicis*, qui quidem per Priuatorum possessiones & fines quandoque ducebantur, *l.1.* ¶ De Fabrica, & Reparatione & Tutela aquæductuum notanda sunt sequentia.

1. Impensas quandoque à Prætoribus in ludos antea fieri solitas, fabricæ aquæductuum destinatas: *d.l.29. & 30.*

2. Operas aliquando ad id omnes conferre coactos, *l.23. supr. de Operib. publ.*

3. Quandoque reparationem sumptu publico penitus factam, *l.8.*

4. Refectioni aquæductuum Romæ, & pecuniam seu argentum reconditum fuisse; quæ *formarum condita*, Symmach. *lib.10. ep.33.* de quibus ad *l.3. supr. de calc. coct.* 1500. onera calcis, & sic dimidiam partem præstationis calcariæ annuam deputatam, quæ ab Italiæ Regionibus præstabatur, *d.l.3. supr. de calcis coctor.* vnde *Ager Formensis*, in *Nouell. Valent.*

5. Quando

BIU Cujas

5. Quandoque materiam aliunde ex demolitione templorum deputatam, *l.36. supr. de Operib. publ.*

6. Repurgandis illis obnoxios fuisse eos, per quorum fines transibant, *l.1. hoc tit.* qui ideò ab extraordinariis oneribus immunes erant; *d.l.1. hoc tit.*

7. Ne arborum radices eos corrumperent, dextrâ læuáque de ipsis formis, 15. pedibus nonnisi intermissis, arbores haberi potuisse, *d.l.1.*

8. Horum publicorum Aquæductuum curam, custodiam, tutelam pertinuisse ad Præfectum Prætorio, *l.8. h.t.* Romæ ad Præfectum Vrbi, *l.3.4.5.6.9.* ad peculiarem Consularem Aquarum, *l.1. hoc tit.* & *l.1. supr. de diuers. offic.* eorúmque officia, *l.1* & *l. vltim. hoc tit.* & *d.l.1 supr. de diuers. offic.* Aquæductuum ad Palatia Principis pertinentium, ad Comitem R. P. *l.2.*

De *Modo vtendi* Aquæ ductibus publicis, aduersùs fraudes, vitiáque, vt loquitur Frontinus, & licentiam priuatorum, hæc constituuntur: Aquam deriuare, *l.4.6.8.* seu elicere, *l.5.* ad domos non licuisse, nisi ex licentia, *l.7.* seu Principis Concessione, *l.2. 3.5.6.8.* seu Imperiali largitate, *l.2.* per Principis indulta, *l.5* Iure BENEFICII (quæ vox huic rei propria est) *l.6.* ex rescripto, *l.8.* Secundò, neque in agros deriuare licuisse, *l.4.7.* Tertiò, neque maiore quantitate vsurpare, quam fuerat concessum, *l.1. 3.6.7.* admotis fortè maioribus fistulis, *l.2.* Quartò, non fistularum, quas matrices vocant, soliditate attentatâ, *l.5.* Quintò, non ex aquæductu, *l.6.* verùm ex castellis, *l.5.6.* seu ex conceptaculo, *l.2.* & ex formis ipsis, *d.l.5.* Quandoque etiam vetitum quamlibet ex Rescripto aquam ex Aquæductu vsurpare: vt in spec. *l.7.* & 8.

¶ De TVITIONE *Aquæductuum à sordibus & arboribus, déque possessorum, per quorum prædia illi transeunt, in id officio, & ideò immunitate.*

1. * Imp. Constantinus A. ad Maximilianum" Cons."

AQVARVM" possessores, per quorum fines" formarum" meatus transeunt, ab extraordinariis oneribus volumus esse immunes: vt eorum opera aquarum ductus sordibus obpleti mundentur: nec ad aliud superindictæ" rei onus hisdem possessoribus adtinendis, ne circa res alias occupati repurgium" formarum facere non occurrant." Quod si neglexerint, amissione possessionum multabuntur: Nam fiscus eius prædium obtinebit, cuius negligentia perniciem formæ congesserit, ¶ Præterea scire eos oportet, per quorum prædia ductus" commeat," vt dextra læuáque de" ipsis formis quindecim pedibus intermissis arbores habeant: Obseruante Tuo Officio," vt si quo tempore pullulaueriut, excidantur, nec" earum radices fabricam formæ conrumpant. Dat. xv. Kalend. Iun. Gallicano & Symmacho COSS. [330.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit.*

"An idem ille, qui *Maximilianus Macrobius* dicitur, cuique inscribitur *lex 2. supr. de emendat. seru.* Sed & *Iulius Maximilianus Comes* memoratur in *veteri Inscriptione*, quæ in Cœlio monte Romæ: quam ipse in gratiam Helenæ matris Constantini, Auiæ Constantis & Constantij, fecit: extat ea in *corpore Inscriptionum, p.284. n.1.*

"id est Consularem, & quidem *Aquarum*, mox vt ostendam: retractâ voce *Aquarum* ab *initio leg.* ad hanc *Inscriptionem.*

"*Fines*, id est, fundos vt Interpretes, & *infr.* vel vt ipse malo *prædia*, terras, *l.51. supr. de Operib. publ.* per extremos fines fundorum, ibi enim potiùs & humaniùs ducti aquæductus.

"*Formæ* hîc, & *l.8.9. infr.* & *l.3. supr. de calc. coctor.* & apud Frontinum Sidonium *lib.5. epist.5.* Symmachum *lib.10. ep.33.* & in Auctario *epist.12.* Cassiodorum, aliósque Recentiores, sunt Aquæductus. Vnde & *Comes Formarum* apud Cassiodorum *lib.7. var.6.* & *Notit. Imper. Romani.*

"Cuiuscunque superindicti.

"*Repurgium*, ait lex; pariter vt Ambros. *in Theodos. Non audisti Imp. quia cum iussisset Iulianus reparari Templum Hierosolymi, diuino, qui faciebant repurgium, igne cremarunt.*

"*Non curent*, ita *Cod. Iust.* non ita propriè, de quo mox.

"*Aquæductus*, Cod. Iust. quod idem.

"vel *Commeant*, etsi illud quoque rectum est.

"*Ex*, Cod. Iust. minus rectè: rectius, *de*, id est, *ab* ipsis formis.

"Officium Consularis Aquarum obserua, cuius mentio quoque fit *d.l.1. de diuers. offic. supr.* vbi dixi. In *Cod. Iust.* hoc immutatum, in *officio Iudicis*: vt ita *hac lex* generalis efficeretur.

"An *Ne?* Illud rectè sustineri potest.

COMMENTARIVS.

DE TVITIONE Aquarum & Aquæductuum est hæc Constantini M. constitutio Anno D.330. Et quidem, si mens non malè auguratur, de tuitione Aquæductuum *Constantinopolitanorum,*

norum. Hoc enim ipso mense Maio Constantinopolis dedicata fuit, eodémque mense etiam apertum lauacrum Zeuxippi (de quo lauacro *superiore titulo* actum fuit) vt testatur Auctor Chronici Alexandrini: De Tuitione, inquam, Aquæductuum, tum à sordibus, tum & à confinio rerum noxiarum: quod vtique ad Consulatem Aquarum pertinet: non verò de tuitione, seu sartis tectis formarum ipsarum, cui rei etiam *Comes formarum* specialis aliquando Romæ destinatus fuit, ideò *lex* hæc Consulari Aquarum inscribitur: vox enim *Aquarum* (quod Pancirolus quoque iam rectè indicauit, in *Consulari Aquarum*, in Notitia, *pag.* 121.) retrahenda est ad inscriptionem *legis*, & ita legendum: *Ad Maximilianum Consularem Aquarum:* Mox initium *legis* à voce, *Possessores*, deducendum: Nullus alioquin, imò falsissimus sensus hinc eliciatur, si legamus, *Aquarum possessores:* Neque enim Priuati vlli publicorum Aquæductuum possessores sunt, sed vt mox subiicitur, *per possessorum fines formarum meatus*, id est Aquæductus, *transeunt.* Vnde hoc metu Interpretes, *Aquarum possessores* hîc ridiculè interpretantur fundorum possessores per quos aqua labitur. Et sanè Maximilianum, cui *hæc lex* inscribitur, *Consularem Aquarum* fuisse, & *lex* integra ostendit, & illa nominatim verba *fin. leg. Obseruante tuo Officio*, &c. Consulari alioquin Aquarum inscripta est & altera *huius Cod. lex* 1. *supr. de diuers. Offic.* & quidem eiusdem Constantini M. vbi pariter *officij Consularis Aquarum* mentio fit. Meminit etiam Notitia Imperij *Consularis Aquarum:* quin & duæ Inscriptiones de *Consulari Aquarum* extant *pag.* 54. *num.* 6. & *pag.* 459. *num.* 7. Similes verò errores vocum perperam alibi positarum, ad initium verò legis retrahendarum, plures *suo capite* in *Prolegomenis* obseruamus: vide interea *leg.* 1. *supr. de bon. vacant.* Ergo Consularis Aquarum hoc æuo Constantinopoli fuit. Romæ enim iam olim Curatores præerant: de quibus vid. Frontinum *pag.* 118. &c. vbi omnes Curatores qui ad se vsque fuerunt, adnumerat.

Antequam verò hanc *legem* illustro, illud ex *ipsâ* præsupponendum est, priuatorum fines seu prædia occupata ad Aquæductus publicos: qui casus addendus est aliis, quibus priuatorum loca occupari possunt Reipubl. ergo: quo in argumento versantur *tres* præterea *leges*, putà *lex* 50. 51. & *lex vltim. supr. de operib. publ.* ad quas vide quæ dixi. Qua parte tamen Romanorum æquitas admirabilis notanda, quam Frontinus *de Aquæduct. p.* 126. notat, qui ne ea quidem eripuêre priuatis quæ ad modum publicum pertinebant; sed cum aquas perducerent, si difficilior possessor in parte vendenda fuerat, pro toto agro pecuniam intulerunt, ac post determinata necessaria loca, rursus eum agrum vendebant, vt in suis finibus proprium ius tam Res publica quàm priuata haberet. Sic & ex *agris priuatorum*, terram, limum, lapidem, testam, arenam, ligna, cæteráque quibus ad eam rem (ad Aquæductus inquam) opus esset, vnde quæque eorum proximè sine iniuria priuatorum tolli, sumi, portari poterant, viri boni arbitratu æstimata, dari debebant, tollíque poterant, sumi, exportari. Quin & ad eas res omnes exportándas, earúmque rerum reficiendarum causa, quoties opus esset, per *agros priuatorum*, sine iniuria eorum, itinera, actus patere, daríque iussa Senatusconsulto sub Augusto; quod memorat Frontinus *de Aquæductibus*, *p.* 125. Nunc ad sententiam *huius legis.*

¶ Duo sunt *huius leg.* capita de Aquæductuum tuitione. Primum est de Tuitione Aquæductuum *à sordibus*, seu de REPVRGIO aquarum à sordibus: de quo Tria constituuntur: *Primò* definitur, Possessoribus, per quorum fines seu prædia Aquæductus transeunt, Repurgium aquarum seu Formarum incumbere, id est, onus mundandorum Aquæductuum sordibus oppletorum; quod & ipsum testantur Mago & Megoia inter Auctores *de limitibus*, *p.* 263. loco, quem mox consignabo. *Secundò*, Pœna prædij confiscandi imponitur possessoribus id negligentibus. *Tandem* (& quod *initio leg.* proponitur) immunitas his inuicem ab extraordinariis oneribus seu superindictionibus tribuitur: *Ne* (vt eleganter adiicitur) *circa res alias occupati, repurgium formarum facere non occurrant.* Seu vt Valentinianus Iun. *Nouell. inter Theodosianas* 43. *vt propitius denotionem solitæ functionis agnoscant.* Sic & Aquarij seu aquarum Custodes ὑδροφύλακες ab extraordinariis muneribus immunes erant, *l.* 10. *eod. tit.* Ait verò lex, *Non occurrant*, in tempore scilicet, quam elegantiam sustulit in *Cod. Iust.* Tribonianus: *occurrendi* enim vox hâc in re propria: quale illud, *Satius in tempore occurrere, quàm post causam vulneratam remedium quærere*; aliáque complurima similia. Item illud, *Postica occurrite Sannæ.* Aquæductuum fauor hic est, vt quos repurgandorum eorum opera spectat, ij extraordinariis oneribus non auocentur. Hinc & leuiora tributa propter hoc eos persoluisse Mago pariter, *loco*, quem antea pollicitus sum, testatur: *Aquarum ductus*, inquit, *per medias possessiones diriguntur, quæ à possessoribus ipsis vice temporum repurgantur: propter quod & leuia tributa persoluunt.* Et hæc quidem ita *hâc leg.* constituuntur, ac nominatim de Repurgio Aquæductuum, cuius onus incumbebat possessoribus prædiorum, per quæ Aquæductus transibat. Alioquin & olim iam in ipsâ Vrbe Româ, & circa eam, à domorum & agrorum possessoribus, pro Aquæductu, seu ob formam Aquæductus, quæ infra domum, vel per agrum transibat, pensitatio quædam annua præstabatur, vt docet *l.* 27. §. 3. *ff. de vsufruct.* & *l. in venditione* 41. *ff. de action. empt.* itémque Vitruuius *lib.* 8. *cap.* 7. Et Frontinus *de Aquæductibus*, *p.* 123. *Commoda publicæ familiæ ex ærario dantur, quod impendium exoneratur vectigalium reditu ad ius aquarum pertinentium: Ea constant ex hortis, ædificiisve: quæ sunt circa ductus, aut castella, aut munera, aut lacus: quem reditum propè sestertium CCL.* [al. cc.] *millium salientem ac vagum, proximis retrò temporibus in Domitiani loculos versum, iustitia Diui Nervæ populo restituit, nostra sedulitas ad certam regulam redegit, vt constarent, quæ essent ad hoc vectigal pertinentia loca.* Atque hoc est etiam illud proculdubio, quod voluit Valentinianus, *d. Nou. inter Theod. de Pantapolis*, 43. cum *Cespitem Formensem, calcarium & Vecturarium* ab extraordinariâ Tironum collatione, & ab exoluendis septem solidis per millenas indictis, immunem præstat. *Illud quoque*, inquit, *pro tuendo statu venerandæ vrbis decernimus, vt à conlatione tironum, & ab exoluendis septem solidis per millenas nuper indictis, cespes Formensis, Ætrinsis, Calcarius & Vecturarius habeatur immunis, vt propitius denotionem solitæ functionis agnoscant.* Nempe vt *Calcarius* & *Vecturarius cespes*, ibi est ager qui obnoxius erat functioni calcis & vecturæ, vt docet *lex* 1. 2. & 3. *supr. de calc. coctor.* ita *Formensis* est, qui functioni Formarum Aquæductuum erat obnoxius. Quarum formarum etiam, vt antea dixi, specialis Comes erat, vt ex *Notitia* & *Cassiodoro* liquet. De *Ætrinsi* cespite, quisnam is fuerit, non liquet: nisi *Aerienſem* (quod

BIU Cujas

mihi succurrit) quis putet, cloacario obnoxium, immunditiarum videlicet faciei & impuriori spiritui, causísque grauioris cœli, quibus infamis AER fit, remouendis: Nam & ita in Notitiâ Imperij coniunguntur, *Comes formarum*, & *Comes riparum, aluei Tiberis, & Cloacarum*: itémque in *d.l.27. §.3.* coniunctim agitur de *fundis cloacarium debentibus, & ob formam aquæductus aliquid pendentibus. Si quid*, inquit, *Cloacarij nomine debeatur, vel si quid ob formam Aquæductus, quæ per agrum transit, pendatur: sed & si quid ob collationem viæ, puto hoc quoque fructuarium subiturum. Ergo & quod ob transitum exercitus confertur ex fructibus.* Sanè & ita ἀερικὸν dictum, tributum ipsum, quod pro aëre impositum agris: Cuius mentio apud Cedrenum Leonem Tactic. *constit.20.* & Harmenopulum *lib.1.t.4.* Procopium: de quo ἀερικῷ consule Cujac. 10. *Obseru.7.*

Alterum *huius leg.* caput est de CONFINIO rerum Aquis & aquæductibus noxio amoliendo: atque adeo de SPATIO arboribus vacuo ab Aquæductibus relinquendo: quò pertinent duæ præterea *Cod. Iust.* constitutiones: vna Theodosij Iun. *l.6. Cod. eod.* Zenonis altera: *l. decernimus* 10. *Cod. eod.* Nempe & antiquis constitutionibus interdictum, ne iuxta aquæductus qualescunque arbores plantarentur, ne alioquin arborum radices fabricam formæ corrumperent: quod etiam docet Frontinus: seu vt Zeno ait *d.l. decernimus* 10. *Cod. eod. tit. Ne ex stirpibus labefactentur parietes Aquæductuum.* In simili Cassiodorus *2.var.39. Virgulta quoque noxia importunitate nascentia, euulsis cespitibus auferantur, ne RADICVM quidam capilli paulatim turgentes fabricarum visceribus inserantur, & more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriat, vnde se compago casura disrumpat.* In eadem verò omninò re, formarum, inquam, Vrbis Romæ reparatione, idem *lib.7. in formula Comitiuæ formarum Vrbis 6.* quem locum iam Lucas de Penna *hîc* laudauit: *In primis noxias arbores, quæ inferunt fabricarum ruinas, dum sunt quidam mœnium importabiles arietes, censemus radicitùs amputari: quia nulla læsio remouetur, cuius origo non tollitur.* Imò & *lib.5. epist.38.* Theodoricus Rex vniuersos possessores admonet vt de forma Rauennate arbores, imò virgulta amputentur: vbi inter alia, egregiè illud: *Nam quæ nunc virgulta sunt, erunt si negligantur & robora.* Ac nominatim quindecim pedum spatium dextrâ læuáque vacuum relinqui iussum, vt *hâc leg.* ita iure antiquo seu *SC.* quod memorat Frontinus *lib. de Aquæduct. circa fin.* vbi & hanc rationem præmittit: *Arbores*, inquit, *magis nocent, quarum radicibus & concamerationes & latera sǒluuntur.* Quanquam Theodosij Iun. constitutione, *d.l.6. Cod. eod. tit.* decempedale tantum spatium constituitur à sulco publico aquarum. Quam *legem* cum *hâc* frustra aliter conciliant Interpretes nonnulli.

¶ Datur præterea *hâc leg.* negotium *Officialibus Consularis aquarum* (de quo antè dixi) vt arbores, si quæ pullulauerint intra id spatium, excidantur. Quod negotium pariter datum Curatoribus Aquarum *eo SC.* quod memorat Frontinus.

¶ *De* DAPHNENSI *Aquæductu, modóque aquæ quem exinde priuatis ducere liceret: Valentis* lex.

II. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. Fortunaciano Com. R. P.''

AQVÆDVCTVS, qui Dafnensi Palatio'' vsum aquæ præstat, quorundam auiditate'' tenuatur, adpotis'' maioribus fistulis, quàm ex Imperiali largitate meruerunt: Consensu igitur omnium in tribus locis conceptacula reparentur: & *Singulorum nomina, Modúsque seruandus*, tabulis adscribatur, &, si vltra licitum aliquem vsurpare constiterit, per singulos obolos,'' libræ vnius auri dispendiis ingrauetur.'' Et si sacri tenore Rescribti aliquis certum modum aquæ meruisse noscetur, non prius eidem accipiendi potestas aliquatenus'' tribuatur, nisi adito Rectore'' ex ipso conceptaculo quantitatem quam meruit possit'' adipisci. Dat.'' III. Kal. Nou. Antiochiæ, Valentiniano NB. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest hæc constitutio à *Cod. Iustin.*

''Per Orientem. *Fortunaciano* inscribitur hoc ipso Anno *lex 5. supr. de Metallis*: & Anno 365. vel 368. *lex 2. supr. de Tyronib.* vt & Anno 377. *l.3. supr. de fisci debitor.* Meminit eius Ammianus Marcellinus *initio lib.29. p.410.* in gestis Anni proximi 370. vbi & *molestum Flagitatorem* vocat Zosimus *lib.4. p.743.*

''De Palatiis vid. *Paratitlon* plenissimum, *tit. supr. ne quis in Palat. maneat. lib.7. tit.10.*

''Auida cupiditas, *l.6. infr.*

''Putet aliquis restituendum, *admotis*, vel *adpotis*: sed *adpositis*, rectum est: *Adpotis*, id est, ad potandum admotis: Plautus *Rudente Actu 2. sc.7. si probè adpotus siem.* Igitur *Adpotis* pro adpotatis, vt *in epist. Alexandri ad Aristotelem*: sic & *Vasa potoria*, vulgò *potatoria*; sic & *epotum*, pro epotatum: Iuuenal.

Epotáque flumina Medo.

Pollio in Claud.

Epota flumina consumptásque syluas.

''Aquæ.

''id est grauetur, feriatur.

''vllo modo.

''Consularem Syriæ intelligit, qui Antiochiæ.

''An *Data*, pro Accepta, vel Reddita vel Proposita? Sequente enim demum Anno 370. Valentem Antiochiæ hiemasse, testatur Ammian. *lib.29.* & Zosim. *lib.4. p.743.* Vt sic proposita fuerit hæc *lex* Antiochiæ, vtpote quæ ad eius suburbanum Daphnense spectet, & ipsa ideò *Epidaphne* cognominata.

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

DE DAPHNENSI Aquæductu propè Antiochiam, (Palatio scilicet Daphnensi seruiente,) est hæc Valentis Imp. constitutio, data Anno D.369. qua consulit EROGATIONI seu iustæ IMPETRATIONI aquæ ex Aquæductu illo ducendæ, contra priuatorum vsurpationem: ne alioquin suis aquis Palatium illud defraudetur. Qui idem scopus est omnium sequentium *huius tit.* legum. Ita quidem etiam, vt *lex* 7. ad Aquæductus Antiochenæ Vrbis propè Daphnem pertineat. Quandoquidem ea *lex* inscribitur, Comiti Orientis, cuius vtique sedes, Antiochia erat. Cæteræ *huius tit.* leges pertinent ad Aquæductus publicos seu vrbanos Vrbis Constantinopolitanæ, putà *lex* 3.4.6. & Vrbis Romæ, nempe *lex* 5. 8. 9. *seu vltim.* quæ etiam *leges* ideò Præfectis Vrbi pleræque inscribuntur. Atenim hæc inscripta est *Comiti Rerum priuatarum:* quia & in eâ agitur de Aquæductu ad rem priuatam Principis spectante, Palatij videlicet Daphnensis; pariter vt *lex* 12. *supr. de iure fisci:* quæ & ipsa est de luco Daphnensi. Vnde iam obseruandum ad *Comitis R.P.* curam & dispositionem pertinuisse Palatium Daphnense, & aquæductum Daphnensem.

¶ Porrò quantam iustæ erogationis ex Aquæductibus publicis curam Veteres habuerint, in vniuersum docet Frontini liber *de Aquæductibus*, qui sub Traiano Imp. scribebat, & vt iustè patrimonium quodammodo aquæ erogaretur: de quo etiam *seqq. legibus.* Sed hæc parem quoque habitam rationem Aquæductuum rei priuatæ ostendit. Quem in finem Sex *hâc leg.* constituuntur. Primò *Fistulas*, de quibus plenè Frontinus, maiores non esse admouendas, quàm à Principe impetratæ fuerint, de quo mox. Secundò, *Conceptacula* aquarum in tribus locis reparanda. Tertiò Tabulis publicis adscribendum *modum* aquæ cuique concessum. Quartò, *Modum* sibi concessum excedentem, in singulos aquæ obolos vnâ auri librâ multandum. Quintò, *Rectori* seu Consulari Syriæ insinuandum esse Rescriptum aquæ concessionis (ex *l.5. vlt. C. eod. tit.* insinuandum Præfecto P.) Sextò, ex ipso conceptaculo *aquam* ducendam; In quo multa obseruanda sunt.

Ante omnia de *Palatio Daphnensi* videndum est. Eius multa apud Veteres mentio, quod sanè erat in suburbio Antiochensi, quod *Daphne* vocabatur: sic quidem vt ipsa Antiochia, χωρὶς διασολὴν ad aliarum Antiochiarum discrimen *Epidaphne* dicatur à Strabone, & Plinio *lib.5.c.25.* Quinimò & Laodicea apud Epiphanium, vtpote quod Daphne inter Antiochiam & Laodiceam media iaceret, mox vt dicam. Huius suburbani meminit quoque Ammianus Marcellinus *extremo libro* 19. *Apud Daphnen* (inquit) *amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum*, &c. Stephanus: Δάφνη περάσειον ἐπισημότατον τῆς ἕω Ἀντιοχείας μητροπόλεως. De eo multa quoque mentio apud Strabonem *lib.16. p.516.* Dionysium *lib.51.* Capitolinum *in Marco Antonino.* Zosimum, *lib.1.p.656.* Eusebium, *Chronico.* Eutropium, *lib.6.* Sextum Rufum, *in Breuiario.* Chrysostom. *homil.17.tom.4. p.426.* Sozomenum, *lib.5.cap.18.* in Itinerario Burdegalensi, Itinerario Peutingeriano, apud Ammianum *lib.22. p.243.* Socratem, *lib.3.cap.16.* Theodoretum, *lib.3.cap.9. & 10.* apud Libanium, *in Monodiâ*, & in *Antiochico*, pluribus *p.380. 381.* & in *epistolis.* Locus quinque millibus passuum distabat ab Vrbe Antiochiâ, atque is amœnissimus, aquis irriguis & luco cupressis obsitus, quod etiam ostendit *tit. Cod. de cupress. ex luco Daph. non excid.* & Libanius *de vitâ suâ.* Eodémque pertinet *lex* 12. *supr. de iure fisci*, quæ & ipsa *Comiti Rerum priuatarum* inscribitur: de quo iam *suprà.* Id etiam pictura *Itiner. Peutingeri* ostendit, & præter alios testatur Sozomenus, *lib.5.cap.18.* & Libanius *Antiochico*, *p.380.381.* ¶ Fuit autem in eo inter alia amplissimum Apollinis fanum, cuius mentio apud Strabonem *lib.16.p.516.* & Libanium *d.p.380.* de cuius conflagratione agit Libanius, singulari eam in rem *Monodiâ:* Ammianus Marcellinus *lib.22. p.243.* Sozomenus, *lib.5. cap.19.* Socrates, *lib.3. cap.16.* Theodoretus, *lib.3. cap.9. & 10.* ¶ Ipsâ igitur amœnitate loci inuitante, conciliante, Imp. Romani *Palatium* ibi habuêre, vt ex *hâc leg.* constat, & *Itinerario Burdegalensi*, vbi locus hic non aliter designatur, quam his verbis, *Palatium Daphnæ;* (quod quidem *Itinerarium* conscriptum est sub Constantino M. Dalmatio & Zenophilo CONSS. Anno 333.) Eiúsque meminit & Georgius Bassus *Geoponicor. 11. cap.3.* Aquis verò cummaximè irriguis Daphne amœnissima fuit, Strabone, Eutropio, Sozomeno, Procopio testibus. Quod Libanius *in Antiochico* pluribus *pag.381.* exequitur: & Chrysostomus *d.hom.17.tom.4.p.426.* ὅταν ἐθέλῃς (inquit) τῆς πόλεως (Ἀντιοχείας) ἐπεῖν ἐγκώμιον, μὴ μοὶ τῶν Δάφνην εἶπῃ τὸ περάσειον, μηδὲ τὸ πλῆθος ἢ τὴν κυπαρίσσων, μηδὲ τὰς πηγὰς τὴν ὑδάτων, &c. Denique ad luxuriam propè factus hic locus & lucus. Inde in *epist.* D. Marci ad Præfectum suum apud Vulcatium Gallicanum *in Auidio Cassio, mores Daphnici*, seu *mores Daphnitæ*, pro diffluentibus & luxuriosis. *Auidio Cassio*, inquit, *legiones Syriacas dedi diffluentes luxuriâ, & Daphnicis moribus agentes, quas totas excaldantes se reperisse Cæsonius Vectilianus scripsit:* Et mox de eodem Auidio Cassio luxuriæ infesto: *Statim*, inquit, *ad signa educi iussit, & programma in parietibus fixit, vt si quis cinctus inueniretur, apud Daphnem discinctus rediret.* Sed & Capitolinus, *in Marco Antonino*, *pag.26. Et Verus quidem, posteaquam in Syriam venit, in deliciis apud Antiochiam & Daphnem vixit, armisque se gladiatoriis & venatibus exercuit, quum per Legatos bellum Parthicum gerens, Imperator appellatus esset; quum Marcus horis omnibus Reipub. actibus incubaret, patientérque, delicias fratris, & propè inuitus ac nolens ferret.* Idem Capitolin. *in vitâ Veri: Antiochiam posteaquam venit, se luxuriæ dedit, egit hyemem Laodiceæ, æstate apud Daphnen, reliquam partem Antiochiæ.*

Obitérque notandum, huius loci occasione, sicut Antiochia *Epidaphne* ad aliarum Antiochiarum discrimen dicta fuit, ita & Laodiceam Cœlæ-Syriæ, ab eodem luco χωρὶς διασολὴν ad aliarum Laodicearum discrimen designatam: nempe Daphne lucus inter Antiochiam & Laodiceam interiacebat. Epiphanius *hæresi Semiarrianorum 73.* καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικείας, τῆς πρὸς Ἀντιόχειαν Δάφνης ἤγουν Κοίλης Συρίας. Nempe inter Laodiceam & Antiochiam ad Orontem interiecta fuit Daphne. Epidaphnen quoque ab Antiochiâ separat Tacitus *extremo lib.2. Germanico*, inquit, *sepulchrum Antiochiæ constitutum, vbi crematus: Epidaphnæ tribunal, alio in loco vitam finierat.* Et sic Epidaphne dicta, tam quæ supra, quàm quæ infra Daphnen sita erat. Denique quod in Italiâ erant Baiæ, ad Alexandriam Canopus, id erat in Syriâ multò magis Daphne: locus ita infomis voluptatibus, vt Chry-

BIU Cujas

sostomus scribat, inaccessum modestioribus & frugi, ἄβατον εἶ τοῖς σεμνοτέροις, καὶ ὅπερ ἀκριβῶς βιοῦν βουλομένοις βιῶν: quem locum imitatus est etiam Sozomenus. Vnde natum illud, de quo supra, *Daphnicis moribus agere.* Sed vt dixi, cum omnia ibi ad amœnitatem essent comparata, duo inprimis in admirationem & amorem cunctos rapiebant, arborum vmbriferarum, & optimarum aquarum copia, ὑδάτων πηγαὶ. Hodie locus hic dicitur *Nero*, propter aquarum scaturigines, vt linguarum Orientalium periti notant. Ita & Græcis hodie *Nero* est aqua.

¶ Hinc iam igitur, ne Aquæductus ille Daphnensi Palatio vsum Aquæ præstans, priuatorum vsurpationibus tenuaretur, *hâc leg.* occurrendum Valens Imp. putauit: Nam & Priuati multi suas & eximias domos habuêre apud Daphnem: cuiusmodi οἰκίαν λαμπρὰν καὶ μεγάλην ἐν Δάφνῃ ab Olympio constructam porticibus & fontibus illustrem, τῇ πρὸς στοαῖς καὶ κρηναῖς ὥρᾳ: memorat Libanius *epist. ad Lysimachum* 564. *in Cod. Regio.* Hinc igitur Priuati modum aliquem aquæ exinde, ex Aquæductibus inquam Daphnensibus à Principibus impetrare soliti: sic tamen vt auiditate sua modum concessæ aquæ excederent: & quidem nominatim; quod *hâc leg.* dicitur *adpotis* vel admotis maioribus fistulis. Quam fraudem memorat & Frontinus *de Aquæductibus*, *p.* 122. *In quibusdam*, inquit, *cum calices legitimæ mensuræ signati essent, statim amplioris moduli fistulæ subiectæ fuerunt: vnde acciderat vt aqua non per legitimum spatium coërcita, sed per leues angustias expressa, facilè laxiorem in proximo fistulam impleret. Ideóque illud adhuc quoties signatur calix, diligentiæ adiiciendum est, vt fistulæ quoque proximæ per spatium SC. comprehendi diximus, signentur.* Quare sedulò cautum, quod & *hâc leg.* cauetur, ne fraus eâ in re admitteretur, maioribus fistulis admotis: quod cautum & eo Senatusconsulto, quod memorat Frontinus: NE CVI EORVM, QVIBVS AQVA DARETVR PVBLICA, IVS ESSET INTRA QVINQVAGINTA PEDES EIVS CASTELLI, EX QVO AQVAM DVCERENT, LAXIOREM FISTVLAM SVBIICERE, QVAM QVINARIAM. Et Frontinus ipse; *sed neque statim adhuc liberum subiiciendi qualemcunque plumbeam fistulam permittat arbitrium: verùm eiusdem luminis, quo calix signatus est, eundem per pedes L. propè det.* Modi igitur seu media aduersus hoc vitium seu fraudem, hæc ponuntur.

Primum est, quod à Principe solo modus aquæ concedendus sit, quod ipsum obseruatum & in Vrbicis Aquæductibus; vt præter *l.* 8. *l.* 1. §. 42. *π. de Aquæduct. quotid.* docet cumprimis Frontinus *de Aquæductibus: Circa ius ducendæ aquæ in Priuatis hæc obseruanda sunt, ne quis sine literis Cæsaris, id est, ne quis aquam publicam non impetratam ducat:* & mox: *Qui aquam in vsus priuatos ducere valet, impetrare eam debebit, & à Principe Epistolam ad Curatorem adferre. Curatores deinde beneficio Cæsaris præstare maturitatem.*

Secundò, *Tabulis* publicis adscribi iubet Imp. cui & quantus aquæ modus à Principe indultus fuit, de quibus Principum commentariis multa Frontinus *de Aquæductib. p.* 106. 109. &c.

Tertiò, *Pœnam* imponit libræ auri per singulos obolos aquæ vltra licitum quid vsurpanti. Vbi obiter obseruandi modi seu moduli aquarum, ad *obolorum* mensuram, itémque vnciarum: vt *l.* 3. *& vlt. infr.*

Quartò, *Conceptacula* aquarum in tribus locis reparari iubentur omnium consensu. *Conceptacula* erant receptacula, in quibus aqua per formam Aquæductus ducta colligebatur, quorum mentio alibi nulla. *Castella* enim alibi dicuntur, & quidem tria illa conceptacula, quorum *hâc leg.* mentio, apud Vitruuium *tria immissaria vocantur, lib.* 8. *cap.* 8. *Cum venerit*, inquit, (aqua) *ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniunctum ad recipiendam aquam triplex immissarium: collocentúrque in castello tres fistulæ matrices æqualiter diuisæ intra receptacula coniuncta, vti cum abundauerit, ab extremis in medium receptaculum reduńdet: Ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus, & salientes. Ex altero in balneas, ex tertio in domos priuatas.* Cæteri vocant *Castella*, Præter IC. in *l.* 78. *π. de contrah. empt. l.* 1. §. 38. 39. 40. 41. *π. de Aqu. quotid. & æst. l.* 19. *π. de seru. vrb. præd.* idem præter Frontinum *lib. de Aquæduct.* Festus; *Diuidicula*, inquit, *Antiqui dicebant, quæ nunc sunt Castella, ex quibus à riuo communi aquam quoque in suum fundum ducit.* Hesychius: Κάστελλον, ὄνομα τόπου ἄνω καὶ κάτω φέρον καὶ μερίζον τὸ ὕδωρ.

Quintò obseruetur, quod *fine legis* dicitur, Ex ipso conceptaculo aquam ducendam, seu eliciendam, seu, quod idem est, & constituitur, *l.* 5. *& 6. infr.* ex ipsis castellis, non adtemptato cursu & soliditate fistularum, quas matrices vocant, *d. l.* 5. *infr.* non ex Aquæductu, *d. l.* 6. *infr.* non interruptis formæ lateribus, atque perfossis, vt loquitur *lex vltim.* non vulnere inflicto fistulis, τῷ τραύματι τοῖς χρυσοῖς: vt de Antiochenis aquis Libanius loquitur in *Antiochico*, *p.* 381. Sic sanè & antiquo Senatusconsulto cautum, quod memorat Frontinus *p.* 121. vbi post alia, VTIQVE OMNES II, QVIBVS AQVÆ DVCENDÆ IVS ESSET DATVM, EX CASTELLIS DVCERENT, &c. Et subiicit Frontinus rationem; *In hoc Senatusconsulto dignum admiratione est, quod aquam non nisi ex castello duci permittit; ne aut riui, aut fistulæ publicæ frequenter lacerentur.* Quod confirmat manifestissimè *lex* 5. *infr.* Et hoc ipsum Ius in Iurisprudentiâ receptum, & Edictum Prætorium, vt ostendit *d. lex* 1. §. 38. 39. 40. 41. *de Aqu. quotid. & d. l.* 19 *de seruit. vrb. præd. & d. l.* 78. *de contrah. empt.* Itaque Priuati his conceptaculis & castellis fistulas subiiciebant, seu admouebant, quibus aquam quisque in suum deriuabat, vt docet rursum *d. l.* 78. & *d. l.* 19.

Postremò obseruetur hîc forma, quæ præscribitur, vt quis indulto aquæ beneficio potiri possit: Nempe non priùs accipere quem posse aquam sibi indultam, quàm adierit *Rectorem* Syriæ (in spec. *huius leg.*) & ab eo quantitatis quam meruit accipiendæ facultatem ex ipso conceptaculo adeptus fuerit, id est modulus & locus ab eo adsignatus fuerit. Olim in Vrbe Româ, qui à Principe aquam impetrauerat, epistolam à Principe ad Curatorem adferre tenebatur: Curator deinde beneficio Principis præstabat maturitatem, & ad Procuratorem eiusdem officij libertus Cæsaris protinus scribebat: Procurator calicem eius moduli qui fuerat impetratus, adhibitis libratoribus signari faciebat, & diligêter incendebat, ne esset in arbitrio Libratorũ interdũ maioris luminis, interdum minoris, pro gratiâ personarũ calicem probari. Sed neque liberũ subiiciẽdi qualemcunque plumbeam fistulam permittebat arbitrium, verùm eiusdem luminis, quo calix signatus erat, & eundem per pedes 50. propè dabat: vt testatur Frontinus *de Aquæductibus*, *p.* 120. qui & SC. in id allegat: Theodosius Iun. & post eum Anastasius, indultum beneficium Præfecto Prætorio insinuari voluerunt, *l.* 5. *& vlt. Cod. eod.* Quare sedulò cautum, quod

BIU Cujas

quod & *hâc leg.* cauetur, ne fraus eâ in re admitteretur, maioribus fistulis admotis, quod cautum & eo Senatusconsulto, quod memorat Frontinus: NE CVI EORVM, QVIBVS AQVA DARETVR PVBLICA, IVS ESSET INTRA QVINQVAGINTA PEDES EIVS CASTELLI, EX QVO AQVAM DVCERENT, LAXIOREM FISTVLAM SVBIICERE, QVAM QVINARIAM. Et Frontinus ipse; *Sed neque statim adhuc liberum subiiciendi qualemcunque plumbeam fistulam permittat arbitrium: verùm eiusdem luminis, quo calix signatus est, eundem per pedes L. propè det.*

¶ *De* MODO EROGANDÆ *aquæ priuatorum vsibus ex Aquæductu Constantinop. Theod. M. constitutio.*

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Clearcho P. V."

SVMMAS quidem domus," lauacris" lautioribus" præsententur," binas non amplius aquæ vncias: aut si hoc amplius exegerit ratio dignitatis, supra ternas neutique" possidere. Mediocres verò & inferioris meriti domus, singulis & semis contentas esse decernimus: Si tamen huiuscemodi balneas, easdem habere claruerit. Cæteros verò, qui mansionem" spatio angustiore sustentantur, ad mediæ vnciæ vsum tantùm gaudere præcipimus: neque obreptionem cuiquam patere: ita vt quod tibi paret Officium," sex librarum auri multâ feriatur, nisi prodiderit vsurpantes: & is qui fefellit, careat impetrato. Dat. x. Kalend. Iul. Constantinop. Antonio & Syagrio coss. [382.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

" Constantinopolitanæ. Huic verò *Clearcho* P. V. inscribitur pariter hoc ipso Anno 382. *lex 2 3. supr. de sentent. ex pericul. recitand. lex 93. supr. de Decurionib.* Et Anno prox. 383. *lex 1. vt dignit. ordo:* Anno 384. *lex 3. supr. de Senator. & gleb. coll.* Hic idem & sub Valente P. V. fuerat Anno Domini 370. 372. de quo mox. Ergo sub Theodosio M. iterum Præfectus Vrbis factus. De hoc Socrates *lib. 4. cap. 8.* Hieronymus *Chronico, Ann. 374.* Ad eundem extant plures *Libanij* epistolæ.

" pro, *domos.*

" id est, Balneis, vt *vers. si tamen infr.*

" An *latioribus?* Nil opus hac restitutione.

" An scribendum, *prætendentur?* Huic contrarium, *qui mansionum spatio angustiore sustentantur.* Sed *præsententur*, rectum est. *Præsens* est ἐπιφωνὴς, etiam in Glossis Philoxeni. *Præsentari* ergo est illustrari, illustrem esse, efferri, imò & offerri alicui rei. Eodem sensu *l. 109. supr. de Decurionib. etsi præsentari nolint*, & *l. 163. præsentari debitis patriæ muneribus.* Sic & præsentari examini *l. 3. de bonis vac.* præsentari rei, id est, comprehendi, exhiberi: *l. 31. circa fin. de Episc.*

" *Neutiquam.*

" *Mansionum*, id est, domorum.

" *Officium Præfecti Vrbis* Constantinopolitanæ nota.

COMMENTARIVS.

EROGANDÆ priuatis, ex Aquæductu publico Constantinopolitano aquæ modum, hâc constitutione Theodosius M. præscribit Anno D. 382. quò maiorem. ne rescripto quidem Principis impetrare liceat: ne alioquin, vt loquitur idem Theodosius *l. 4. infr.* (quæ ad eandem vrbem pertinet) *florentissimæ vrbis commoda mutilentur.* Modus igitur hic statuitur *hâc leg.* pro triplici videlicet domorum priuatorum differentiâ: putà vt *Summis* domibus balnea lautiora habentibus, duæ tantum vnciæ vel tres ad summum si magna sit domini *Dignitas*, concedi possint; *Mediocribus* verò balneas itidem habentibus, vna tantùm vncia cum dimidiâ, & sic sescuncia: *cæteris*, (balneas scilicet non habentibus) nonnisi dimidia vnciæ, seu semuncia. ¶ Vbi quatuor notanda sunt. Primò, triplex *Domorum* differentia. Secundò, de *Balneis* priuatis Constantinopoli: Nempe, vt alibi passim, (de quo *l. 3. supr. de conlat. donatar.*) ac nominatim Romæ, ita Constantinopoli quoque, sicut pleræque domus lautiorum balneas habuêre, ita lautissimas. ibi extitisse nonnullas *hæc lex* docet. De Romanis sanè singularis est Olympiodori locus *apud Photium*, p. 198. ὅτι ἔκαστος τῶν μεγάλων οἴκων τῆς Ῥώμης ἅπαντα ἔχειν ἐν ἑαυτῷ ὁπόσα πόλις σύμπασα ἠδύνατο ἔχειν ἐπιδήμιον; ἢ φόρους, ἢ ναῦς; ἢ πηγὰς ἢ ὑπὲρ διάφορα. Tertiò obseruandus venit *hâc leg.* & *l. vltim.* Modulus aquæ ad vncias: Frontinus *lib. de Aquæduct. Aquarum moduli, aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituti sunt: Digiti in Campaniâ, & in plerisque Italiæ locis, vncia in pupula,* [quid si ligamus *in populo*, id est, in Vrbe Româ?] *ita hæc obseruantur. Est autem digitus, vt conuenit, sextadecima pars pedis; vncia, duodecima*, &c. ¶ Denique obseruandum, inscribi hanc constitutionem *Clearcho Præfecto Vrbis*; cuius ipsius Clearchi opera sub Valente Imp. ante decennium circiter Aquæductus hic, quo de nunc agitur, Constantinopolim inductus fuit: vt testatur Hieronymus *in Chronico: Clearchus Præfectus Vrbis Constantinopolis agnoscitur: à quo necessaria & diu expectata votis aqua inducitur Ciuitati.* Item Socrates, *lib. 4. cap. 8.* Σωσθένη δέ μοι χρόνον, τὸν ὅλκον τοῦ ὕδατος ὑπὸ ὀυάλεντος κατασκευασθέντα δεξαμενὰς δεξαμενὰς ἔχειν τὴν Κωνσταντίνου πόλει τὸ ὕδωρ. Addit idem: τὸ ὕδωρ ἀγωγοῦ εἰσαχθὲν εἰς τὴν πόλιν ΚΛΕΑΡΧΟΣ ἔπαρχος τῆς πόλεως, ὑδρεῖον (id est castellum) μέγιστον κατεσκεύασεν ἐν τῇ νεῷ Θεοδοσίου ἀγορᾷ καλουμένῃ: ὃ ἐφημίσθη δεξαμενὰς ὕδατος, ἐφ' ᾧ ἑορτὴν ἐπαγαγὼν ἤγαγε ἡ πόλις. Certè Clearchum hunc sub Valente quoque Imper. ante decennium Præfectum Vrbi Constantinopol. iam fuisse, docent Anno Domini 370. *lex vnic. supr. de iure Italicæ Vrbis Constantinop.* & Anno 372. *lex 7. supr. de annonis ciuicis: lex 2. supr. de studiis lib. Vrb. Rom. lex 20. supr. de Præ-*

BIU Cujas

coribus. De hoc verò eodem Constantinopolitano Aquæductu est quoque *lex 23. supr. de Operibus publicis :* Et Gregorij Nazianzeni locus, *orat.25.* quem ad *eam l.23. refero.* Eum aquæductum Theodosius posteà instaurauit : vt docet *d.l.23.*

¶ AQVAM *ex Aquæductu Constantinop. elicientis pœna.*

IV. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Pancratio P. V.''

SI quis de cetero,'' vetiti furoris'' audaciâ florentissimæ'' Vrbis commoda voluerit mutilare, aquam ad suum fundum ex Aquæductu'' publico deriuando, sciat, eundem fundum fiscalis tituli proscribtione'' signatum'' priuatis rebus nostris adgregandum. Dat. VIII. * Constantinop. Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.*
''Constantinopolitanæ.
''Deinceps, in posterum : Igitur id anteà factum.
''*Furoris* hac in re vocem obserua.
''*Florentissima* Vrbs Constantinopolitana, *hâc leg. & l.14. infr. de Metatis.*
' An quocunque ? Minimè : De *Valentiaco* tantùm malim accipere, de quo *l.super.* Neque enim Theodosiacum hoc tempore adhuc excitatum puto : de quo dixi ad *l.23. supr. de operib. publ.*
''*Præscriptione*, Cod. Iud. Sed hoc probum.

COMMENTARIVS.

ELICIENS aquam è forma Aquæductus publici (Constantinopolitani scilicet in specie *huius legis*,) in fundum suum eodem fundo multari à Theodosio M. iubetur Anno D.389. In fundum, inquam, suum, seu prædium rusticum. Reseruatus quippe Aquæductus Vrbis ipsius commodis erat : sic vt ciuitatis tantùm vsibus idque ex Principis beneficio, reseruatus esset, neque eum mutilare liceret furtiuis meatibus ad agros irrigandos, vel hortorum delicias, vt ait *lex 7. infr. hoc tit.* vbi adhuc aliquid notabo ex Cassiodoro 3. *var.31.* perforatis & interruptis atque perfossis formæ lateribus, *l.vltim.infr.* vbi dicam. Quò pertinent & quæ olim à Cœlio Rufo dicta in *ea concione*, cui *Titulus* erat *de Aquis :* vt memorat Frontinus *lib. de Aquæduct. p.112.* vbi & ipse hæc præmittit : *Plerique Possessorum, ex quorum agris aquæ circumducuntur fraude formas riuorum perforant ; vnde fit vt & ductus publici hominibus priuatis vel ad hortorum vsum subseruiant, vel ad itinera suspendant.* Eodémque pertinent *Cod. Iust.* Theodosij Iun. *lex 6. eodem tit.* & Zenonis *lex 9. & 10.*

¶ Cæterùm quantopere hanc rem ad curam suam animúmque reuocauerit, atque adeò quàm enixè circa Aquæductus commodis Vrbis Constantinop. Theodosius M. consultum hâc parte voluerit, primò, verborum atrocitate testatum facit : ibi, *vetiti furoris audaciâ :* Non audacia scilicet tantum isthæc est, verùm furoris species, publica patriæ suæ commoda priuatæ vtilitati posthabere : ac nominatim totius Orbis Imperiique reginam Vrbem de cætero *florentissimam*, aquarum & aquæductuum commodis, vtilitati simul & voluptati decoríque seruientium priuare, eiúsque adeò commoda mutilare. Secundò, pœnæ seueritate, ibi : *idem fundus fiscalis tituli proscriptione signatus priuatis rebus nostris adgregetur.* Passiua scilicet iam obseruatio est, fundis, qui confiscabantur, fiscóque sociabantur, titulos fiscales seu tabulas appositos, atque ita signatos fundos : de quo plenè dixi ad *l.1. supr. de incorporat. l.11. & 20. supr. de bon. proscript.* Chrysostomi quoque de eo locus *orat.13. ad populum Antiochenum :* τὰς ὑσίας ἐδήμευον, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἁπάντων ἦν ἰδεῖν. Cæterùm pœna hæc iam *veterib. legib.* statuta, teste Frontino *lib. de Aquæductibus, p.117. Agri*, inquit, *qui aquâ publicâ contra legem essent irrigati, publicabantur.* Eadémque continetur & Zenonis *l.10. Cod. eod.*

V. * Idem AAA. Albino'' P. V. Rom.

EOS qui aquæ copiam vel olim vel nunc per nostra indulta meruerunt, eius vsum aut ex castellis, vt ex ipsis formis iubemus elicere, neque earum fistularum,'' quas *matrices* vocant, cursum ac soliditatem'' adtemptare. Dat. V. Kalend. Sept. Rom Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod. eod. tit.* ex *hâc leg. & seq.* interpolata est.
''*Albino* huic P. V. Romæ inscribuntur hoc ipso anno *septem* insuper *leges* : & Anno prox. duæ : fortè & Anno abhinc altero 391. *lex 10. de Paganis.* Hunc Christianum fuisse, ex multis legibus ad eum datis colligimus.
''de *Fistulis*, iam supr. *leg.2.*
''*Soliditas* fistularum in veteri Inscriptione, FISTVLAS SOLIDAS FECIT, *pag.171. n.9.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

VNDE, seu ex qua Aquæductus parte, aqua Romæ ab his qui copiam eius, Principis beneficio impetrarunt, elici seu duci debeat, definitur *hac Valentiniano-Theodosiana lege*: Nempe ex castellis vel formis, non ex fistulis matricibus: de quo, déque castellis his iam etiam aliquid dictum fuit ad *leg. 2. supr.* agitur, & *l. 6. prox.* Certè Frontinus *de Aquæduct.* non vno loco horum castellorum meminit: imò & SC. Leges, Mandata, quæ de his agunt, memorat: ipséque inter alia de castellis his duo refert; Prohibitum Senatusconsulto, & mandatis Principum impetratam aquam ex alio castello duci quàm quo epistolâ Principis liceret. Secundò, impetratas aquas caducas quæ ex castellis effluerent, etsi id parcissimè tribui solitum. *Elici* inquam, quæ vox hîc propria est: vnde & Elices, & Elicatores ὑδρίσκοποι, quam vocem non intellexerant Græci, *in l. 1. π. de aqu. & aqu. pluu. arc.* De Castellis, & ratione *huius legis*, dictum iam est ad *d. l. 2. supr.* Illud obscurius est, quidnam *Formarum* appellatione *hâc leg.* intelligendum sit: Nam cum aliàs Formæ sint ipsimet ductus aquæ, vt docuit *lex 1. supr.* Sanè ex ipso Aquæductu non magis licuit vsum aquæ deriuare, quàm ex fistulis matricibus: Atqui *hâc leg.* ex ipsis formis elici iubetur aqua, pariter vt ex castellis, cùm tamen *l. 6. prox.* ex castellis aquam deriuare, qui impetrarunt, iubeantur, ex aquæductu verò ipso prohibeantur. Et sanè in *Cod. Iust.* quoque *l. 2. eod. tit.* (quæ alioquin ex *hâc leg. & seq.* conflata est) aperta differentia constituitur inter Formas & Aquæductum, ex illis vid. eliciendam aquam, non etiam ab ipso Aquæductu. Sed & Græci quoque eo loco formam interpretantur δοκῶν. Et Isidorus *lib. 19. Orig. cap. 10. in fin. Formæ*, inquit, *per quas aquæ per modulos certos diuiduntur.* Fuerit itaque forma *hâc leg.* non iam ipse ductus, seu riuus Aquæductus, verùm primum castellum, & conceptaculum, quo aqua, cum venerit ad mœnia, recipitur; & vt Glossa, vbi tota aqua à principio congregatur; vnde mox in alia tria castella minora (de quibus actum *l. 2. supr.*) in diuersas Vrbis partes per fistulas (quæ *hâc leg. matrices* vocantur) diffunditur. Denique *Forma* hîc fuerit primum & maximum conceptaculum, quo Aquæ ex Aquæductu excipiuntur.

¶ Portò ex *hâc* quoque *leg.* discimus, Theodosij Romæ nunc positi post deuictum Maximum Tyrannum, (de quo vide Chron. Theod.) studium inter cætera, in tuendis quoque Operibus publicis Romæ, quæ Theodosium Romam ingressum lustrasse nominatim testatur Pacatus *fin. Panegyr.* qui & in aliis complurimis eidem commodare instituit, & quidem constitutionibus ad eundem Albinum P. V. datis, quas repetere licet ex *Chronico huius Anni.* Imò extat & altera eiusdem Theodosij Romæ nunc positi ad eundem Albinum P. V. hoc ipso Anno constitutio: qua operibus publicis Vrbis Romæ consuluit, putà *lex vlt. Cod. Iust. de seruis fugitiuis*: quæ etiam *lex* iungenda est *legi 49. supr. de appellat.* quâ id constituit, vt *si qui publicorum seruorum fabricis seu aliis Operibus publicis deputati, propriæ conditionis immemores domibus se alienis & priuatarum ancillarum consortiis adiunxerint, tam ipsi, quàm vxores eorum, & liberi, confestim conditioni propriæ laborique restituantur.* Quæ quidem etiam *lex* referri potest, imò meo iudicio debet, ad *seruos publicos opifices*, qui Romæ, fabricæ quoque tutelæque Aquæductuum deputati erant: de quibus Frontinus *de Aquæductib. Romæ, p. 117. 118. & 123.* quíque in varias ministeriorum species diducebantur, Villicos, Castellarios, Curatores, Silicarios, Tectores, aliósque opifices: Horum denique familia propria erat, quæ tueretur ductus, atque castella & lacus.

VI. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. ad Africanum P. V.[a]

VICVMQVE ex Aquæductu magis, quàm ex castellis[b] aquæ vsum putauerit deriuandum, etiam id quod prius iure beneficij[c] fuerat consecutus, amittat. In eum verò pro condicione personæ conueniet seueriſſimo supplicio vindicari, qui, aduersus statuta huius oraculi, auidæ[d] cupiditatis noluerit frena cohibere, vt priuatis indulti meatus mensura famuletur.[e] PP. IV. Kalend. Iun. Constantinop. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

[a] Conflata est, vt dixi, ex *hâc leg.* & superiore *lex 3. Cod. eod. tit.* quo fit vt vtraque subscriptio, tam huius quam superioris legis illi legi subscripta sit.
[b] Constantinopolitanæ.
[c] de *Castellis* agitur quoque *super. lege.*
[d] De hac voce *Beneficij*, mox.
[e] vt *supr. l. 2. quorundam auiditate.*
[f] id est, sufficiat.

COMMENTARIVS.

ELICI aquam non ex Aquæductu, verùm ex castellis oportere, definit Arcadius sub pœna amittendi beneficij; imò & supplicij pro conditione personæ: de quo Interdicto iam *duabus legibus* actum; putà *leg. 2. & 5. supr.* Videri autem potest hæc *lex* accipienda de Aquæductu Theodosiaco, de quo agitur *l. 29. & 30. supr. de Prætor.* Imò & de Valentiniaco, de quo *l. 3. 4. & 5. supr.* ¶ Et cùm cætera *huius leg.* iam illustrata sint ad *d. leg. 2. & 5.* superest *Beneficij* vox *hâc leg.* obseruanda, quæ hac in re propria est; vt ex compluribus Frontini locis liquet, his inter cætera: *Sollicitè subinde ductus extra vrbem sunt coëundi ob recognoscenda beneficia.*

BIU Cujas

beneficia. Et rurſum: *Sequitur vt indicemus, quod ius ducendæ ſit aquæ, quæve cura ductuum ſit habenda, quorum alterum ad cohibendos intra modum impetrati beneficij priuatos; alterum ad ipſorum ductuum tutelam pertinet.* Idem *Nec minus ad priuatos commodum, quod ex incremento beneficiorum eius diffunditur; illi quoque qui timidi illicitam aquam ducebant, ſecuri nunc ex beneficiis fruantur.*

¶ Antiqvvs Modvs *aquæ ex publico Aquæductu Vrbis alicuius municipi olim conceſſus, ſeruandus.*

VII. * Idem AA. Aſterio Com.'' Orient.'' Poſt alia.

VSVM Aquæ veterem, longóque dominio conſtitutum,'' ſingulis quibuſque manere cenſemus, nec vllâ nouatione turbari: Ita tamen, vt quantitate'' ſinguli, quam vetere licentiâ'' percipiunt, more vſque in præſentem diem perdurante, percipiant. Manſura pœna in eos, qui ad inrigationes agrorum, vel hortorum delicias,'' furtiuis aquarum meatibus abutuntur. Dat. Kalend. Nou. Cæſario & Attico CONSS. [397.]

Iſta lex *tam euidens eſt, vt expoſitione non indigeat.*

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. eod. tit.* & iungenda *huic* eſt *lex 36. ſupr. de operib. publ.* in quâ ſit pariter mentio Aquæductuum, & quidem reficiendorum.

'Ita rectè editum in *Til. edition. Cujaciana, & Quartana*: malè *Pariſienſis* habet, CONS. vt docet *d. lex* 36. & proximo Anno 398. *lex vnic. ſupr. ſi ſecund. nup.* & Sozom. *lib.* 8. *cap.* 2. & Auctores *vitæ Chryſoſtomi* plures, qui huius Aſterij Com. Orient. meminêre.

''Cuius ſedes Antiochiæ, quare *Comes Antiochiæ* hic idem vocatur in eâ ipsâ hiſtoriâ, quam Sozomenus memorat, à Palladio *in vitâ Chryſoſtomi.*

''Ait lex, *vſum aquæ conſtitutum*, vt Cic. *ad Quint. Fratr. aquæ iure conſtituto*: & IC. non prorſus abſimiliter, in *l.* 41. *ff. de action. empt. Aquæductu conſtitut.*

''*Singulis Ciuibus*, ita Cod. Iuſt. Bene omninò.

''*Quantitatem*, Cod. Iuſt. Sed *quantitate* ſeruari quoque poteſt: id eſt, quantitate eâ.

''De hâc *licentiæ* voce mox dicam.

''de hac voce *deliciarum*, mox *in commentario.*

COMMENTARIVS.

VT VETVSTAS in iure aquæ priuatæ ducendæ pro lege eſt, *l.* 3. §. 4. *ff. de Aqu. quot. & aſt.* & *l. vltim. ff. de aqu. & aqu. pluu. arc.* ita & eandem in iure aquæ è publico ducendæ obſeruandam conſtituere videatur *hâc leg.* Arcadius Anno 397. Et potior tamen eſt Accurſij inter alias ſententia, quam & Cujacius amplectitur, non agi *hâc leg.* de nuda vetuſtate, vel præſcriptione ſine titulo, verùm de vetuſta LICENTIA (à Principe tributa) CONSTITVTA, quibus duabus vocibus hæc *lex* vtitur: & ſic de iis quibus aquæ publicæ vſum iamdiu Princeps nominatim conceſſerat. Quæ ſententia & mihi perplacet abdicata priore, tum ipſa Iuris ratione ſuadente, tum peculiari Aquæductuum conſideratione, tandem & perpenſis probè penſiculatíſque *huius leg.* verbis: *Iuris*, inquam, *ratione*; quia ſcilicet fieri non poteſt fingíve, vti ſolo vſu & proſcriptione aqua ex aquæductu publico adquiri poſſit: *l. diligenter 9. in fin. Cod. eod. tit.* Nam (vt eleganter dicitur *l.* 22. *ſupr. tit. prox. de operib. publ.*) præſcriptio temporis iuri publico non debet obſiſtere: Dixi Secundò *Aquæductuum conſideratione:* ea enim Aquæductuum ratio fuit, vti ciuitatis commodis iugiter eorum vſus deſtinatus eſſet, neque ex iis quiſquam quidquam præſumere vltrò poſſet: imò ne maiorem quidem modum vſurpare licuit, quàm quatenus indultum fuiſſet; quæ plerarumque *hoc titulo* legum ſententia & interdictio eſt, *l.* 2. 3. 4. 5. 6. *ſupr. l.* 8 *& l. vltim. infr.* Quibus profectò vſurpatio omnis, quamlibet *vetuſta*, interdicitur. Et certè non id *hâc leg.* quæritur, vtrum aqua publica præſcribi poſſit? verùm illud, vtrùm *vſus aquæ vetus* alicui conceſſus, poſtea emergentibus nouis petitoribus, imminui aliquâ poſſit, debeátve ratione? vt proinde hæc huius conſtitutionis ſententia ſit: Quantitatem aquæ ſeu modum iam olim conceſſum indultum longóque dominio conſtitutum, non eſſe poſteà cuiquam imminuendum. Et ſic, non agitur *initio huius legis*, de *adquirendo* per ſolum vſum, aquæ iure: verùm de *conſeruandâ*, *tuendâ* veteri conceſſione & *Licentiâ* à Principe factâ *beneficio*, atque adeò firmando aquæ ſemel conceſſæ, conſtitutæ, vſu, aduerſus nouas petitiones. Nouorum ſcilicet ſæpè petitorum importunis precibus Princeps, vel etiam Comes Orientis Aſterius ſtringebantur; qui cum modum aquæ quem vellent non poſſent ex publico conſequi, vtpote nullo amplius modo aquæ vacuo ſeu vacante, & patrimonio eius erogato poſtulabant, vt his ſaltem, quibus olim modus aquæ conceſſus fuerat, aliquid detraheretur, ſeu modulus illæ vetus arroderetur: Verùm, reſcribit Arcadius Aſterio, vſum aquæ veterem longóque dominio conſtitutum, ſingulis quibuſcunque manere oportere, nec vllâ nouatione turbari.

Tandem dixi, & verba ipſa *huiuſce legis* rectè penſiculata communi ſententiæ aduerſari. Primò quidem LICENTIÆ VOX, ibi, *Vt quantitatem ſinguli, quam VETERI LICENTIA percipiunt, more vſque in præſentem diem perdurante, percipiant.* Licentia ſcilicet hîc non eſt vſus, auctoritas, vel vſurpatio aut licentia inolita: verùm facultas tributa, ſeu attributio à Principe ſeu Imperiali largitate facta: vt dicitur *l. 2. ſupr.* (vbi pariter eodem ſenſu LICITVM dicitur: *& ſi vltra licitum aliquem vſurpare conſtiterit:*) Indulto Principis, vt *l. 5. & 6. ſupr.* Beneficio, *dict. l. 6.* Reſcripto, *dict. l. 2. ſupr. l. 8. infr.* Secundò vox

CONSTI

CONSTITVTVM bene intellecta id ipsum quoque apertè indicat. Tertiò & *Percipiendis* vox eodem pertinet: *percipere* enim est ex beneficio aliquo capere, pro quo *accipiendi*, & *acceptæ* voces hâc in re legitimæ. Tandem & *Quantitatis* vox idem ingerit, quæ certè de limitato à Principe, vel Iudice modo accipienda est. Ergo *vsus aquæ vetus*, hâc lege est, OLIM, vt ait *lex 5. supr.* impetratus: vetus licentia, *hâc leg.* Et hæc quidem *huiusce leg.* sententia est. Omittere non possum quæ tria hîc summopere notanda obseruat idem Frontinus *p.* 121. Primò, cùm vacare aliquæ aquæ cepissent, adnunciatum id, & in commentarios redactum, qui posteà respiciebantur, vt aquæ petitoribus ex vacuis dari possent. Secundò, has aquas vacantes statim interdici, (vel intercidi ibi quoque legi possit) solitas, vt medio tempore venderentur aut possessoribus prædiorum, aut aliis. Postremo Traiano id humanius visum, ne prædia subito destinerentur, 30. dierum spatium indulgeri, intra quod ij ad quos res pertinet, irrigarent.

Potuit & de eo dubitari, seu id allegari in spec. *huius leg.* ius hoc aquæ olim concessum personale fuisse: & mutato domino quoque id ius intercidisse. Quandoquidem & IC. *l.* 4. § 43. *π. de Aqu. quotid.* & Frontinus *lib. de Aquæductib.* testantur, Ius impetratæ aquæ neque hæredem, neque emptorem, neque vllum nouum dominum prædiorum sequi, exceptis balneis, quæ publicè lauarent; in his enim semel datam aquam perpetuò manere. Atque in id laudat Frontinus Senatusconsultum: VTI IIS QVIBVS ATTRIBVTÆ ESSENT, QVÒQVE MANERET ATTRIBVTIO AQVARVM (EXCEPTIS IIS QVÆ IN VSVM BALNEORVM ESSENT DATÆ, AVT AVGVSTI NOMINE) QVOAD IIDEM DOMINI POSSIDERENT ID SOLVM IN QVO ACCEPISSENT AQVAM. Hoc, inquam, allegari potuit; verùm contra rescribitur *hâc leg.* Nempe *vsum Aquæ veterem longòque dominio constitutum singulis quibusque manere oportere.* Manere, id est, ad nouos etiam dominos pertinere. Sic & idem ipse Frontinus scribit, *omnis aquæ beneficium cum possessore instaurari*, id est, solo, seu prædio, in quod aqua accepta, ad alium possessorem seu dominum peruenientè, aquæ beneficium seu indultum quoque renouari, confirmari. Sed & Iurisconsultus non minus apertè, etsi distinctionem faciat in *l.* 1. §. 43. *π. de aqu. quotid. & æst.* inter aquam prædiis datam, quæ extinctâ personâ non extinguitur: & inter datam personis, quæ cum personis amittitur, neque ad alium dominum prædiorum, neque ad hæredem, vel qualemcunque successorem transit. Attamen idem mox subiicit, §. 44. Planè ei, ad quem dominium transit, *impetrabile* est: Nam si docuerit prædiis suis aquam debitam, & sic nomine eius fluxisse, à quo dominium ad se transiit, indubitatè impetrat Ius aquæ ducendæ; nec est hoc beneficium, sed iniuria, si quis fortè non impetrauerit. Denique Frontini & Iurisconsulti cummaximè sententia est, iniuriam fieri successori, vel nouo possessori, si denegetur ei beneficium aquæ, quod prædecessori fuit concessum; licet personaliter in speciem: quia ex quo fuit concessum, *vetustas pro lege* habeatur: vel quia, etsi personæ in beneficio facta fuerit mentio, attamen reuerà prædio factum fuerit. Quod Doctores vtiliter transferunt ad renouationem, confirmationem Emphyteuseos. Igitur iam *hâc leg.* hæc sententia fuerit, mutatâ quamlibet personâ, cui beneficium aquæ concessum est, penes nouos tamen dominos manere vsum aquæ veterem, & longo dominio constitutum, etiam citra instaurationem, seu renouationem beneficij: Nempe quia, vt horum temporum secta persuadet, & vt *huius tit.* leges ostendunt, ac maximè *lex 3. supr.* omne Ius & beneficium aquæ prædiale & reale censetur, sic vt beneficium semel concessum, penes quemcunque dominum prædij sit, duret.

Quæ cum ita sint, desinant deinceps Doctores ex *hâc leg.* colligere, ius aquæ publicæ, è publico (& quidem Aquæductu) ducendæ præscribi posse, tempore, cuius memoria non extat: quod colligebat Glossa, & post eam, Interpretes alij & Cæpolla, *tit. de rust. præd. cap.* 4. *num.* 24. Balbus *de præscription.* 4. *part.* 2. *quæst.* 4 *&* 5. Imò inane eorum studium est, qui ad dominium Maris eiúsque præscriptionem id extendunt.

¶ Denique ex dictis omnibus ad *hanc leg.* colligamus, *Modum* aquæ certum ex aquæductu alicui à Principe concessum, & perpetuum esse: neque à Principe posteà diminui posse: quod etiam ostendit *lex, Imperatore 17. de seruit. rustic.* Aliud sanè fuerit, si simpliciter aquam alicui Princeps concesserit, modo nullo adscripto, nam alteri quoque ea concedi potest, dummodo sufficiat pro vsu illius, cui primò concessa fuit: de quo vid. Zoanetum, *Quotidianarum cap.* 56.

¶ Hoc vti verùm est, ita viceuersa (quæ secunda iam *huius leg.* sententia est) neque ipsi, qui modum aquæ veterem habet, eum excedere licet. Vno verbo, vt vetus ei modus seruandus est, ita & ipse eundem seruare debet. Non etiam aquâ abuti *furtiuis meatibus*, à Principe scilicet non concessis, ad irrigationes hortorum, vel agrorum delicias, sub pœnâ propositâ iam *l.* 2. vel sanè *l.* 4. *supr.* quæ hîc confirmatur: itémque *l. vltim. infr.* Ad agrorum inquam delicias, vt & *hîc*, & in *Cod. Iust.* rectè habetur. Quare non audiendi qui hanc lectionem solicitant, & quidem Magius *lib.* 3. *cap.* 8. qui hîc ita legit: *Ad irrigationes agrorum, vel horreorum, deliciis furtiuis, aquarum meatibus abutuntur:* & quidem, vt ait, authoritate *Cod. Theod.* quod tamen in nulla *Editione* reperi, vt ita *deliciæ* sint deriuationes vel sulci aquarij: ita *deliciares tegulæ* Catoni *de re rustica*, *cap.* 14. quæ videntur tegulæ maiores in canaliculorum formam quæ in tectis influentem aquam excipiunt, & deorsum eliciunt & perducunt, eúmque præstant vsum, quem in agro elices, quos Columella *lib.* 2. *Colicias* vocat vel *Colliquias:* easdem tegulas, etiam *Collicias* dictas testatur Festus his verbis: *Collicia, tegulæ, per quas aqua in vas defluere potest.* Verùm rectè omninò habet hîc *delicias*, iunguntur enim agrorum irrigationes & hortorum deliciæ: ita Frontinus *loco* quem laudaui ad *leg.* 4. *supr. Vnde fit, vt & ductus publici hominibus priuatis vel ad hortorum vsum subseruiant:* Plinius *lib.* 19. *cap.* 4. *Iam quidem HORTORVM nomine in ipsa vrbe DELICIAS AGROS, villásque possident:* Κήπων ποικιλία Chrysostomo, ποικιλον enim & pro ornato, & delicioso. Porrò Theodoricus quoque Rex, apud Cassiodorum 3. *var.* 31. Id Romæ factum suo tempore queritur simul & damnat: *Dicitur ergo, commodi curâ priuati, aquam formarum, quam summo deceret studio communiri, ad aquæ molas exercendas, vel HORTOS IRRIGANDOS fuisse deriuatam. Turpe hoc & miserabile in illa Vrbe fieri, quod per Agros vix deceret assumi.*

¶ Tandem (vt ad historiam *huius leg.* descendam) obseruandum, *hanc constitutionem, & legem 30. supr. de operib. publ.* quæ *huic* coniungenda est, pertinere ad Aquas, & Aquæductus Vrbis *Antiochenæ*, in quâ morabatur *Comes Orientis*, cui *hæc lex*

inscribitur, vt alibi ostensum: Ex hâc scilicet aquâ publicâ ciuibus Antiochiæ in lauacra seu domos priuatas fontes deriuati: de quibus vide quæ etiam Libanius *in Antiocho, p.*382. Cæterùm cum sub Vrbe Antiochenâ essent, non tantùm AGRI, PRATA, (de quibus *l.*3. *supr. de pascuis*, quæ Anno proximo data est) sed etiam hortorum multorum deliciæ (quod præter *hanc leg.* docet Libanius *in Antiochico*, *p.*379. Κήπων τε ποικιλία καὶ καταγωγῶν χάριτες) ad huiusmodi etiam hortorum delicias nonnulli aquis abutebantur; quod *hâc leg.* Arcadius prohibet: ne alioquin aqua omnibus municipibus seu ciuibus Antiochenis non sufficeret, hâc præsertim tempestate, quo Antiochia plurimùm aucta fuit. Vno itaque verbo, dicamus; *Neque modum aquæ ex Aquæductu Vrbis ciui seu municipi alicui olim concessus vllatenus infringendum: neque ab ipso viceuersa excedendum.*

¶ *De* AVGVSTEO *Aquæductu in Campania.*

VIII. * Idem AA. Messalæ PF. P.''

EX forma,'' cui nomen *Augusta* est, quæ in Campaniâ sumptu publico'' reparata est, nihil priuatim singulorum'' vsurpatio præsumat: neque cuiquam posthac diriuandæ'' aquæ copia tribuatur.'' Si quis autem meatum aquæ ausus fuerit auertere, quinque libras auri Ærario nostro inferre cogatur. Quidquid etiam ob eam fraudem ex Rescribto fuerit elicitum, vel qualibet arte temperatum, inritum habeatur. Dat. v. Kalend. Ian. Med. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*
''*Messala* PP. Italiæ: in quâ Præfectura Prætoriana, & quidem Italiæ Diœcesi, *Campania* fuit: vid. *Prosopogr.*
''*Formâ*, Aquæductu: dictum *l.*1. *supr.*
''An Collatione Campanorum? an sumptu publico, id est fiscali? Hoc verum.
''Campanorum. ''*Deriuandæ.*
''Nequidem Rescripto Principis, vt *fine leg.*

COMMENTARIVS.

DE AVGVSTEO Aquæductu, qui in Campaniam dirigebatur: de quâ *Frontinus*, & veteres *Vrbis descriptiones*: vna *Victoris*; altera fixa *Notitiæ Imperij*: est hæc Honorij *lex*, cuius hæc sententia est; etsi ELICIENDÆ aquæ ex Aquæductu publico ius regulariter sit, vel ex diutinâ licentiâ, vel ex nouo beneficio Principis, vt docuit *lex* 2. 3. 5. 6. *supr. hoc tit.* Attamen in Augustâ aliud obseruandum: (pariter vt in Claudiâ, *l. prox.*) Nempe, vt nequidem ex beneficio Principis, cuiquam priuato liceat ex Augustâ aquam deriuare; cuius ratio hæc est, quia hæc aqua Vrbi Romæ in subsidium aliarum reposita seu *præsidiaria* & auxiliaris erat: Augusta scilicet aqua ad ipsam Vrbem Romam non perducebatur; verùm in Martiam vel Claudiam deriuabatur, ad alterius supplementum; *paragogius* denique Aquæductus is erat, de quo mox: vt Frontinus *lib. de Aquæduct.* locis *duobus* docet: *Idem Augustus in supplementum Martiæ, quotiens siccitates egerent auxilio, aliam aquam eiusdem bonitatis opere subterraneo perduxit vsque ad Martiæ vicum, quæ ab inuentore appellatur Augusta. Nascitur vltra fontem Martiæ, cuius ductus, donec Martiæ accedat, efficit passus DCCC.* Et paulò post: *Augustæ fons, quia Martiam sibi sufficere apparebat, in Claudiam deriuatus est, manente nihilominus præsidiario in Martiam, vt ita demum Claudiam aquam adiuuaret Augusta, si eam ductus Martiæ non caperet.* Ex quibus iam liquere potest, cur nequidem ex Rescripto Principis ex hoc Aquæductu aliquid deriuari posset à priuatis; nempe quia, in supplementum & quoties siccitates egerent auxilio, velut sanctius quoddam aquæ ærarium & præsidium hic aquæductus repositus erat.

¶ Cæterum in Campaniâ hic Aquæductus erat, vt *hæc lex* apertissimè testatur: In Campaniâ, inquam, Latinâ, non Felice: de quâ Campaniæ diuisione, in Latinam & Felicem, plenissimè dixi ad *l.*12. *supr. de Pœnis.*

¶ Lata verò *lex hæc*, hoc tempore, recentissimè eo Aquæductu sumptu publico reparato, qui priuatorum anteà deriuationibus corruptus fuerat: cui malo Honorio deinceps posthac occurrere visum fuerit.

¶ Nunc in praxim *hæc lex* deducatur: Igitur non ex maioribus modò Aquæductibus, seu eorum formis aquam quandoque deriuare non licet: verùm etiam ex minusculariis, seu *paragogiis*, (cuiusmodi fuit aqua Augusta,) vt docet etiam Zenonis *lex, decernimus, penult. Cod. eod. tit.* vbi Minuscularij Aquæductus seu *Paragogia*, παραγώγια dicuntur, minores Aquæductus, qui in maiores confluunt.

¶ *De* CLAVDIA *aqua.*

IX. * Idem AA. ad Flauianum P. V.''

NE quis *Claudiam*, interruptis formæ'' lateribus adque perfossis,'' sibi fraude elicita'' existimet vindicandam: Si quis contrà fecerit, earum'' protinus ædium & locorum amissione multetur: Officium'' prætereà, cuius ad sollicitudinem operis huius custodia

BIU Cujas

custodia pertinebit, hac pœna constringimus, vt tot librarum auri inlatione multetur, quot vncias" Claudiæ nostra" cohibentia" eius vsurpatas fuisse constiterit. Dat. VI. Id. Nou. Med. Stilichone & Aureliano COSS. [400]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex*, vtpote localis, à *Cod. Iustin.*

"*Flauianus* P. V. Romæ. Eidem Flauiano P. V. inscribitur Anno superiore 399. *lex* 3. *supr. de habitu quo vti oporteat* & hoc ipso anno 400. *lex* 61. *supr. de appellat. lex* 29. *supr. de Nauicular.* Fit eiusdem mentio Anno 414. *l.* 32. *supr. de erogat. mil. ann.* De eodem est Inscriptio vetus *pag.* 170. *n.* 5. Meminit huius Præfecturæ & Symmachus *lib.* 7. *epist.* 50. & 95. perstringit eandem *lib.* 7. *epist.* 92. 103. & *lib.* 4 *epist.* 5. 7. De eo plura in *Indice Personarum.*

"*Forma*: id est, Aquæductus: vid. *Gloss.* & dicta ad *leg.* 1.

"& perforatis.

"*pg. illicitâ*, vel *elicitam.*

"in quas elicuerit, seu deriuauerit.

"Officij huius, ad cuius solicitudinem Aquæductuum *custodia* pertinebat, fit pariter mentio *l.* 1. *supr. hoc tit.* & *l.* 1 *supr. de diuers. offic.* huc pertinet etiam *familia*, quæ ad tutelam ductuum parata olim erat: de qua Frontinus *lib. de Aquæduct.* ὑδροφύλακες seu Aquarij, de quibus *l pen. Cod. eod. tit.*

"Vnciæ aquæ, *hâc leg.* & *l.* 3. *supr.* vbi dixi.

"Fortè legendum *nostra*, quam vocem vsurpatam sæpè reperio *hoc Cod.* in his erga quæ Principes maximo affectu ducerentur: vid. *Glossar.*

"pro *conniuentia.*

COMMENTARIVS.

DE CLAVDIA aquâ, seu Claudio Aquæductu, est hæc Honorij constitutio data Anno Domini 400. quâ is perfossis & interruptis formæ lateribus aquam exinde à priuatis in priuatos vsus elici pariter vetat, sub pœnâ loci vel ædium amissionis; quæ & ipsa pœna statuitur, *l.* 4 *supr.* vbi aduersus hanc fraudem plura. ¶ *Claudia aqua*, cuius *hâc leg.* mentio fit, à C. Caligula regione Tiburi cœpta, à Claudio Imp. consummata, dedicatáque fuit, (vnde illi nomen) Anno ab V. C. 800. 16. Kalend. Aug. vt testatur Frontinus *lib. de Aquæd.* apud quem plura; & Suetonius *Gaio, c.* 21. & Inscriptio vetus.

TI. CLAVDIVS, &c. AQVAM CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CÆRVLEVS ET CVRTIVS A MILIARIO XXXV. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS CVRAVIT.

Et altera Vespasiani inscriptio.

IMP. CÆS. VESPASIANVS AQVAS CVRTIAM ET CÆRVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET POSTEA INTERMISSASQVE DILAPSASQVE PER ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI RESTITVIT.

Ab hac Claudiâ diuersa est illa, quæ iam olim Romæ erat, aqua Appia (quæ & *Claudia* quoque dicta fuit) ab Appio videlicet Claudio inducta: cuius meminit Liuius *lib.* 9. Pomponius *l.* 2. §. *fuit autem*, *ff. de orig. iur.* Et Cassiodorus 7. *variar.* 6. & in *Chronic.* & Victor. *de viris illustrib. cap.* 34. Eutropius quoque, *Appius Claudius Cæsar Aquam Claudiam induxit.* Verùm eommunius hæc Appia tantum dicta à Frontino & Plinio *lib.* 36. *cap.* 15.

¶ Porrò, cur nominatim de Claudiâ hac constitutione Honorius id constituat, vt ne videlicet interruptis formæ latetibus atque perfossis ex eâ aquâ à priuatis eliciatur, vindicetúrque? in obscuro est: Haud absurdè quis dixerit, non tantùm ob balinearum vsum id ita constitutum, verùm etiam fortè propter vsum *Baptismatis* in baptisterio *Lateranensi*: quâ ipsâ etiam causâ Hadrianus Papa diu pòst, formam huius aquæ Claudiæ refecit, renouauítque, quæ per mediam aream Lateranensem decurrit in Baptisterium Ecclesiæ S. Saluatoris, & in plures alias Ecclesias; vt testatur Anastasius *in eius vita*, *p.* 164. & ex eo Onuphr. Panuin. *de Basil. V. R. p.* 192. Quod si ita est, tum hæc constitutio in Annales Ecclesiasticos referenda fuerit.

¶ Cæterùm, vt hæc Honorij constitutio est data ad Flauianum P. V. Romæ super opere publico Aquæductus, ita pariter Inscriptio vetus occurrit Romæ, *p.* 170. *num.* 8. de quodam opere ab hoc ipso Flauiano instituto, secretario videlicet Senatus. SALVIS DOMINIS NOSTRIS HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS, QVOD VIR INLVSTRIS FLAVIANVS INSTITVERAT ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT, FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIFANIVS V. C. PRÆF. [fuit hic Epiphanius P. V. Anno 412. 414. vid. *Prosopogr.*] VICE SACRA IVD. REPARAVIT ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

BIU Cujas

DE ITINERE MVNIENDO.

TITVLVS III.

Titulus hic abest à *Cod. Iust.* Porrò *lex 6. hoc tit.* ad ECCLESIASTICAM historiam pertinet.

"*Muniendi* vox hac in re propria : vid. *Glossar.* De *itinere* autem *muniendo*, id est, de necessitate itineris muniendi, neque vlli immunitate eius tribuendâ, quod vnicum fermè est *huiusce tituli* legum omnium argumentum.

PARATITLON.

ITINERVM, *Rubr. l.* 1. 4. 6. & *l.* 10. *supr. de extraord.* publicorum itinerum, *l.* 3. *supr. de curs. publ.* Viarum, *l.* 2. 3. 4. & *l.* 36. *supr. de curs. public.* Viarum publicarum, *l.* 6. Viarum militarium, *l.* 3. *supr. de cursu publico:* publici aggeris, *l.* 4. 5. *hoc tit.* & *l.* 2. *supr. Ne quis in Palat. man.* Canalium, *l.* 15. *supr. de curs. public.* Canalium publicorum, *l.* 1. *supr. de curios.* Stratarum, *l. vltim. hoc tit.* munitio, *l.* 3. (vnde *Titulus*, *de itinere muniendo*; & *munire* itinera, vias, *l.* 1. 2.) quæ & instructum munitionis dicitur *l.* 4. seu instructio viæ publicæ, *l.* 6. est instauratio, reparatióque itinerum, *l.* 5. 6. *& Nou. Valent.* inter *Theodos.* 21. reparatio publici aggeris.

Huius rei (quia in commune omnibus profutura, *l.* 1.) onus, *l.* 3. 5. obsequium, *l.* 1. sollicitudo, *l.* 10. *supr. de extraordin.* necessitas, *l.* 3. *supr. de Operibus publicis*, laudabilis titulus dicitur, *l.* 6. neque sordidum munus, *d. l.* 6. imò titulis magnorum Principum dedicatum, *d l.* 6. Ideóque ad huius oneris curationem, *l.* 4. cuncti possessores *d. l.* 10. omnes, *l.* 6. certatim sua studia conferre tenebantur, *l.* 4. nullo prorsus immuni, *l.* 3. nullo hominum genere, *l.* 6. nullius patrimonio, *l.* 4. nullâ priuilegiorum contemplatione, *l.* 3. nullâ dignitate aut priuatorum priuilegiorum vi, *l.* 4. nullo rescripto personali vel adnotatione, *l.* 5. nullius dignitatis ac venerationis seu reuerentiæ meritis aut exceptione, *d. l.* 6. adde *Nouell. Valentin.* inter *Theodos.* 22. Ita quidem vt neque Emphyteuticarij possessores, *l.* 1. (qui alioquin ab extraordinariis immunes sunt, *d. l.* 1.) non Inlustrium dignitatum patrimonia, *l.* 4. non domus Principis, *l.* 4. 6. non Ecclesiæ, *l.* 6. ab hoc munere immunes sint.

Erat autem hoc onus patrimonij, *l.* 4. pro iugerum numero, *l.* 2. 5. Triplicíque ratione procurabatur: vel enim (qui antiquissimus & æquissimus modus est) à singulis loca sarciebantur, quæ sortiebantur, *l.* 2. 5. 6. vel operas conferebant seu obsequium, *l.* 1. 4. vel pecuniam; de quo in *π. & Cod.* Detrectantísque pœna hæc erat, vt prædium confiscaretur, *l.* 3.

Materia etiam aliquando huic rei de publico destinabatur, veluti ex demolitione Templorum, *l.* 36. *sup. de Operib. public.*

De PONTIVM instructione idem sentiendum, quod de viarum munitione: quò pertinet etiam *lex vlt. hoc tit.* & *l.* 36. *supr. de operib. publ.* & *lex vlt. supr. ne operæ à conlator. l.* 15. *&* 18. *supr. de extraord. muner.*

¶ EMPHYTEVTICARIOS *à viarum munitione* IMMVNES *non esse.*

1. * Imp. Constantinus A. ad Proculum" Procons. Afric.

EMPHYTEVTICARII possessores, qui Mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria minimè deuocentur," sicut ceteri prouinciales, obsequium suum muniendis itineribus impendant: Nulla enim ratione debent ab hoc, quod in commune omnibus profuturum est, esse" seiuncti. PP. Non. Maij, Karthagine, Constantino A. V. & Licinio Cæs. COSS. [319.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. de collat. fund. patrim.* Iungendæ quoque *huic legi* videntur *lex* 1. *Cod. de Mancip. & colon. patrimon.* itémque *lex* 1. *de fundis patrim. & salt.* vt & *lex* 1. *de fund. rei priu.* Sunt enim omnes de Emphyteuticariis possessoribus.

" *Proculus* PC. Africæ sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc ipso Anno 319. *lex* 2. *supr. de priuil. eor. qui in S. Pal.* Carmen etiam vetus de Proculo. *Idem LYDIAS Proconsul.* In hunc est quoque Symmachi Patris carmen. Nisi ad Proculum illum, qui sub Constantio PC. Africæ fuit, vt docet *lex* 21. *supr. de appellat.* id potius pertineat.

" *Denocantur*: Cod. Iust. (vbi & vox *munera* addita:) Et hoc tamen defendi potest.

" *Seiungi*: ita *Cod. Iust.* vbi & subscriptio intercidit, pariter vt inscriptio.

" *Karthagine* PC. Africæ consistebat.

COMMENTARIVS.

EMPHYTEVTICARII possessores ab extraordinariis equidem muneribus immunes sunt, *hâc leg.* & *l.* 2. 5. 9. 12. 13. 17. 20. *supr. de extraordin. muner.* vid. & *l.* 2. *vltim. supr. de collat. fund.* at non & à viarum muniendarum onere, ex hâc Constantini M. constitutione, non magis quàm cæteri prouinciales. Nemo quippe à viarum munitione immunis est: de quibus plenè ad *leg.* 3. *infr.* ¶ Ratio tantùm quæ hîc redditur, obseruetur. *Emphyteuticarij* porrò possessores sunt, qui fundos patrimoniales ad patrimonium Principis pertinentes emphyteutico iure possident: de quo dixi suis titulis, *supr. de locat. fund. iur. emphyteut.* & *tit. de conlat. fund. patrimon. vel emphyteut.* Ergo neque Emphyteuticarij possessores ab itinere muniendo immunes sunt, obtentu rei priuatæ Principis; Quæ hoc æuo ab hoc onere immunis erat, vt argumento est; verùm posteà *lex* 4. *infr.* Domus Principis huic oneri & functioni subiacuit: *l.* 4. & 6. *infr.*

II. * Imp. IVLIANVS A. ad Auitianum" Vic. Afric. Post alia.

IN muniendis viis" iustissimum æquitatis cursum reliquit auctoritas." Singuli" enim loca" debent quæque sortiri, vt sibi consulant, vel neglegentiâ, vel labore. Igitur eos loca iuxta morem priscum" delegata" curare" oportebit, &c. Dat. VII. Kalend. Nou." Iuliano A. IV. & Salustio COSS. [363.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex* 1. *supr. de indulg. debitor. l.* 15. *supr. de curs. publ.* & *l.* 7. *Cod. Iustin. de ædific. priuat.* fortè & *lex* 1. *Cod. de diuers. prad.*

" *Auitianus* Vicarius Africæ sub Iuliano. Eius meminit & Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *Mamertinum Præfectum Prætorio ab Vrbe regressum, quò quadam perrexerat correcturus, Auitianus ex Vicario peculatus detulerat reum.*

" Canalibus, *d. leg.* 15. *supr. de curs. publ.* quæ *huic* inter alias iungenda est: seu Canalibus publicis: *l.* 2. *supr. de curiosis.*

" *Authoritas*, de hac voce mox.

" Possessores scilicet.

" *Loca* hic, & mox, *loca delegata*, sunt spatia viarum singulis possessoribus attributa & assignata: certa spatia, vt ait Siculus Flaccus *loco quem mox laudabo.*

" Rectè, *consulere sibi negligentiâ* quis dicitur. *Consulendi* scilicet verbum est ex τῶν μέσων: *Consulere sibi negligentiâ*, est malè consulere: contrà, *sibi consulere labore*, est bene consulere: malè autem consulere, ideò, quia pœna his, qui id defugiunt, proposita est, & quidem actori, in spec. *l.* 3. *infr.* Proinde errant, qui hunc locum vitiosum putant.

" Dicam mox, occasione vocis *Authoritas.*

" *Sibi assignata*, vt loquitur Siculus Flaccus.

" *Curare* loca: hinc Curatio in *leg.* 4. *infr.*

" Supplendum hîc ex *d. l.* 1. *supr. de indulg. debitor. Dat. VII. Kalend. Nou. Antiochiæ Acc. XV. Kal. April. Carthag.* Ex quo apparet, quinto pòst mense, Antiochiâ *hanc leg.* perlatam Karthaginem.

COMMENTARIVS.

IVLIANI hæc constitutio est, de Modo seu ratione itinerum muniendorum; Quæ quidem pars est prolixioris Iulianeæ constitutionis, vt ex iis *legibus* patet, quas *huic* coniungendas iam dixi, ad Diœcesin Africæ pertinens; quam eâ constitutione variis rationibus subleuatum iuit: inter alia scilicet. Primò, viarum publicarum curâ susceptâ; *hâc leg.* Secundò, vt & Cursus publici; *d. l.* 15. *sup. de Curs. publ.* Tertiò, item ornatus publici, *d. l.* 7. *C. de ædif. priu.* Quartò, tãdem & rei tributariæ: *d. l.* 1. *supr. de indulg. debit.* Et hæc omnia subleuandis miseris Afris, qui nimiis oneribus tum prægrauati erant, quorúmque patrimonia & fortunæ laceratæ fuerant; vt loquitur *d. lex* 15. ¶ Ergo Iulianus inter alia Remedia, *hâc leg.* veterem in viis muniendis modum per Africam, *quam authoritas*, vt ait, *reliquit*, firmatum iuit, quo scil. possessoribus certa viæ spatia, pro modo & latitudine agrorum, & (vt loquitur *lex* 5. *infr.*) pro iugerum numero vel capitum, quæ possidebãt, quæ suis impensis tuerentur, delegata seu assignata erant: *Iustissimúmque* hunc *æquitatis cursum vocat*, aduersus prauam scilicet consuetudinem, quâ miseri vltra hunc modum prouinciales atterebantur. Quod quidem ipsum probat etiam Siculus Flaccus, *de condit. agror. p.* 11. vbi ostendit, duplicem muniendarum viarum rationem olim fuisse: *Viæ*, inquit, *aliter atque aliter muniuntur. Per pagos, id est, per magistros pagorum, qui operas à possessoribus ad eas tuendas exigere soliti sunt. Aut, vt comperimus, vnicuique possessori per singulos agros certa spatia assignantur, quæ suis impensis tuentur: Etiam titulos finitis spatiis positos habent, qui indicent, cuius agri quis dominus, quod spatium tueatur.* Neque abludit *lex* 14. *in fin. ff. quemadm. seruit. amitt.* vt & vetus illa XII. Tabb. lex, Tab. 8. *Si via per Arnsegetes immunita esset, quà volet iumentum agito*, vbi *Arnsegetes*, sunt, quorum agri viam tangunt, vt Festus docet. Adde & *tit. ff. de via publ. & itin. public. refic.* Ad eundem sanè quoque modum in

BIU Cujas

Vrbe ſecundùm propriam domum quiſque conſtruere vias publicas tenetur, vt teſtatur Papinianus *lib. ſingul. Aſtynomico, l. vnic. §. 3. ff. de viâ publica: & ſi quid in eâ fact. eſſe dic.* Alibi, τέλος ὁδοστρωσίας, id eſt, *onus ſternendæ viæ*, collatum, de quâ collatione vide *l. 27. §. 3. ff. de vſufr. l. 13. §. 6. ff. de act. empt. l. 14. §. 2. ff. de muneric. l. 11. ff. de vacat. muner. l. 6. Cod. de pignor.* & *l. 2. §. vicinales, ff. ne quid in loc. public.*

¶ Tandem ait Iulianus, hunc iuſtiſſimum æquitatis curſum in muniendis viis reliquiſſe *Auctoritatem.* Vbi quæri poteſt quidnam Authoritatis voce intelligendum ſit? An videlicet Proconſulis? quod ſuadere videatur *d. l. 15. ſupr. de curſ. public.* vbi *forma Proconſulis* dicitur? An verò Vicarij Africæ, argumento inſcriptionis *huius legis?* An Authoritas Iuris & Prudentum? Iuris enim authoritas Papiniano, *l. 36. ff. de ſtatutib.* alibi Prudentum authoritas dicitur; & paſſim *hoc Cod.* Authoritates pro Conſtitutionibus: vid. *Paratitl. de conſtitut.* An tandem *Authoritas*, id eſt, vſus authoritas? arg. *huius leg. in fin.* ibi, *iuxta morem priſcum: & l. vltim. infr. Antiquitas.* Quo etiam ſenſu Tertullianus *lib. 2. ad Nationes cap. 1. Inſtitutiones Maiorum, Authoritates receptorum* dixit. Sanè Iulianus identidem priſcum morem in conſtitutionibus ſuis ſequitur: qua de re plenè dixi ad *leg. vn. ſup. de longa conſuet.* Et verò in hanc ſententiam magis inclino.

III. * Imppp. Valentinianvs Theod. & Arcad. AAA. ad Euſignium pf. p.''

AViarum munitione nullus habeatur inmunis: & eorum prædiorum Actores,'' qui fortè iniuncto onere,'' priuilegiorum'' contemplatione, parêre minimè voluerint, noſtræ Domui vindicentur. Dat. IV. Kalend. Mart. Valentiniano A. III. & Eutrop. coss. [387.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtinianeo.*

' *Euſignio* huic PP. variæ Conſtitutiones Valentiniani Iun. inſcriptæ occurrunt Anno 386. 387. quas repete ex *Indice perſonarum.* Ad eundem extant variæ Symmachi epiſtolæ *lib 4.* & nouem quidem poſtremæ: ex quibus fermè omnibus argumentum duci poteſt de Præfectura eius Prætoriana, & quidem Italiæ, cùm maximè ex *epiſt. 69. 70. & 73.*

'' Senatorij, illuſtrium dignitatum.

'' pro *oneri.*

'' Senatoriæ dignitatis, vel illuſtris.

COMMENTARIVS.

VAlentiniani Iun. hæc conſtitutio eſt, quâ Immvnitas à viarum munitione omnibus præciditur. *A viarum*, inquam, *munitione*, id eſt, à collatione operarum ſumptuúmque ad viarum munitionem: quo ſenſu quoque *viarum munitio* accipitur apud Paulum 5. *ſentent. tit. 6.* Alio enim ſenſu, *munitio viarum* accipitur pro cura muniendarum viarum, *l. 12. ff. de muneric.* & munitio publicæ viæ, *l. 1. §. 2. d. tit.* id enim inter perſonalia munera eſt. ¶ Ergo à viarum munitione nemo excuſatur ex *hâc* Valentiniani Iun. *leg.* pariter vt Conſtantini *l. 1. ſupr. & tribus ſeqq.* putà Honorij, *l. 4.* Theodoſij Iun. *leg. 5.* vide in id quoque *leg. 10. ſupr. de extraordin. muner.* Paulum, 5. *ſentent. tit. 6. l. 11. ff. de vacat. & excuſat. muner.* ¶ Nullius ſcilicet priuilegij habitâ ratione *hâc leg.* ſeu nullo priuato priuilegio, nullo dignitatis priuilegio attento, *hâc leg.* & *dictis ll.* Etſi alioquin ab extraordinariis muneribus immunes illi ſint: (veluti Emphyteuticarij,) *d. l. 1.* Etſi Illuſtres *hâc leg.* & *l. 4.* Etſi Principis domus, *l. 4. 6.* Etſi Eccleſia, *d. l. 6.* Etſi Veterani, *l. 4. ff. de Veteran.* ¶ Hoc alioquin onus detrectantibus prædiorum poſſeſſoribus pœna propoſita eſt, vt docuit *lex ſuperior.* ſi videlicet ipſi detrectent: Nam ſi non ipſi, verùm Actores eorum detrectent, nullâ pœnâ domini tenentur; verùm Actores ipſi (quo ſpectat peculiariter *hæc lex:*) *Domui*, ſeu dominio Principis vindicari *hâc leg.* iubentur. Sicuti ſcilicet æquum non eſt, contumaciam ſeu negligentiam Actorum in dominorum verti perniciem; ita neque ipſis Actoribus impunè id cedere debet. Actoribus inquam, qui, vt cæteroquin (de quo dixi ad *l. 1. ſupr. de iuriſdict.*) ita & hoc in genere contumaces ſeſe præbebant, dominorum videlicet ſuorum, Senatorum fortè vel Illuſtrium dignitate, prætumidi. Hîc interim pœna hæc notetur; quâ *actor* priuati, domui ſeu dominio Principis vindicatur.

¶ Tandem notari cupio, ſicut Euſignium PP. Italiæ cui *hæc lex* inſcribitur, (de quo ad inſcriptionem) viarum munitioni incubuiſſe ex *hâc leg.* colligi poteſt; ita & Baſilicæ cuiuſdam Pontiſque conſummationi inſtitiſſe, docet Symmachus, *epiſt.* ad hunc ipſum Euſignium 71. *lib. 4.* indicátque idem & *lib. 5. ep. 76. in fin. ad Licinium.* ¶ Ad *huius leg.* quæſtionem: v. quæ vltimum ſcripſit, *Le Preſtre en ſes Queſtions de droict cent. 1. ch. 32.*

IV. * Impp. Arcad. & Honor. AA. Meſſalæ pf. p.''

DVdvm quidem fuerat conſtitutum, * *Vt Inluſtrium patrimonia dignitatum ab inſtauratione itinerum haberentur excepta:* Verùm, propter inmenſas vaſtitates'' viarum, certatim'' ſtudia cunctorum ad reparationem publici aggeris'' conducibili'' deuotione volumus feſtinare: nullâ ad'' inſtructum munitionis huiuſce, dignitate, aut priuatorum'' priuilegiorum in'' quâlibet, ſtudioſiùs adpetita. ¶ Etiam iſtud adiungimus, vt Domos etiam Clementiæ Noſtræ, quas vetuſta,

&c

BIU Cujas

& innumera ab huius oneris curatione" priuilegia vindicabant, par condicio & sollicitudo constringat. ¶ Ita tamen, vt in ceteris, quæ Inlustribus, vel patrimonio nostro, præcedentibus Edictis, beneficia fuerant adtributa, intemerata permaneant. Dat. III. Kalend. Maij, Med. Theodoro V. C. CONS. [399.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* "Italiæ.
† Constitutio hæc videtur esse *l.* 18. *supr. de extraord. muner.*
"*Vastitates* viarum sunt immunitiones.
"Certante studio. *Nou.* Valent. *int. Theodos.* 31.
"*Agger publicus*, hîc & *l.* 5. *infr.* & *l.* 2. *supr. ne quis in Palat. mun.* est via publica: vsurpat eandem vocem inter cæteros Ammian. *lib.* 18. (cui & Itinerarius agger, *lib.* 19. dicitur) Symmachus *lib.* 1. *epist.* 5. *lib.* 2. *epist* 10. *lib.* 4. *epist.* 24. *lib.* 9. *epist.* 3. Seruius *Æneid.* 5. & ex eo Isidor. *orig.* 15. Paulinus *lib.* 4. *de vitâ S. Martini*: *Agger* est media stratæ eminentia, coaggeratis lapidibus strata. Glossar. *Agger, strata, via publica.* Omitto alia innumera.
' *Conducibilia* vid. Gloss.
"Aduersus.
' Personalia rescripta, *l.* 5. *prox.* "*Sc. vi.*
"*Curatio*: vt *supr. l.* 2. *Igitur eos loca iuxta morem priscum delegata curare oportebit.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc constitutio est, contra eandem immunitatem, quâ speciatim ILLVSTRES etiam (veluti Præfecti Prætorio, Præfecti Vrbis, Magistri militum, Comites S. L. & R. P. &c. de quibus *supr. lib.* 6.) imò & DOMVS Principis à viarum munitione immunes esse vetantur. Quod anteà tamen aliter dudum vetustis & innumeris priuilegiis constitutum fuisse hæc *lex* disertè testatur; & inter alias quoque *lex* 18. *supr. de extraordin. muner.* quam hæc omninò innuere videtur. ¶ Huic porrò *legi* ferendæ occasionem præbuit immensa viarum corruptarum tum vastitas seu immunitio per Italiæ Præfecturam: Imò, vt puto, per Italiam ipsam. Cui vastitati occasionem fortè præbuit illa ipsa Illustrium & Domorum Principis immunitas, quæ *hâc leg.* antiquatur. Quod de domibus Principis (quas per Prouincias sparsas habebant, de quibus *suo tit. lib.* 10. *de domib. ad rem priu. pertin.*) hac *leg.* adiicitur, id etiam iteratur *l. vltim. infr. hoc tit.* Et hæc quidem de Immunitate à *viarum* tantùm munitione, quam Honorius Imp. *hâc leg.* & Illustribus & Domibus Principis hactenus competentem, ademptum it. Atenim cætera priuilegia his data *fine leg.* confirmat. Quænam verò illa sint, docet *titulus, supr. de extraord. muner.*

V. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

ANTIQVATIS" omnibus, vel personalibus Rescribtis, vel per Adnotationes elicitis, per Bithyniam ceteráque prouincias, possessores & reparationi" publici aggeris," & ceteris eiusmodi" muneribus, pro iugorum" numero, vel capitum," quæ possidere noscuntur, adstringi" cogantur. Dat. VII. Kalend. Nou. Constantinop. Honor. IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. de immunit. nemini concedenda.*
"*Anthemius* PP. Orientis, sub Theodosio Iun. vid. *Prosopogr.*
"Primus *huius leg.* versiculus, vtpote historicus, abest à *Cod. Iust.*
"*In Reparatione*: ita *Cod. Iust.*
"de *Aggere* hoc publico, dixi ad *leg.* 4. *supr.*
"*Huiusmodi*, Cod. Iustin.
"veluti non aliorum tantum operum publicorum refectioni, sed & aliorum quorumcunque munerum, quæ ex æquo ab omnibus sustineri debent.
"*Iugerum*, Cod. Iust. malè: vid. *Glossar. in voce Iuga.*
"*Capitum*, vid. Glossar. *in Capita.*
"*Dare cogantur seu adstringantur*: ita *Cod. Iust.* Græci δοσιέας ἀναγκαζέσθωσαν.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. Constitutiones duæ sequuntur contra eandem Immunitatem à viarum munitione. Hâc sanè, cùm principaliter aduersus Immunitates lata sit, duo tamen eâ constituuntur: Primò quidem, RESCRIPTA personalia, imò & ADNOTATIONES speciales Principum huiusmodi Immunitates à viarum munitione aliisque muneribus scilicet patrimonialibus tribuentium reuocantur atque in irritum deducuntur; vt cæteroquin nulla priuilegia hîc locum habent: de quo vid. *Paratitlon.* Secundò, modus muniendarum viarum hîc præscribitur; nempe Possessores quilibet pro numero iugorum vel capitum (nam hic viarum muniendarum modus fuit, de quo dictum plenè ad *leg.* 2. *supr.*) huic muneri generaliter adstringuntur: *Pro numero iugorum & capitum*: id est, pro modo possessionum: *Capita* scilicet eadem cum iugis *hâc leg.* vnde & *capitationem iugorum*, & professiones: *leg.* 1. *supr. de immunit. conced.* & *l.* 6. *supr. de extraord.* Item capitatio aut iugatio, *leg.* 1. *supr. ne quid latit. publ.* &c. Quare ridicula hîc interpretatio Accursij & sequacium, qui *capita* hîc *animalia* interpretantur.

¶ Illud ad historiam *huius leg.* notandum, eam pertinere nominatim ad Bithyniam, cæteráque *Pontica* videlicet Diœceseos (in qua Bithynia erat) Prouincias. Quod Tribonianus quoque in *suum Codicem* retulit; qui tamen alioquin localia & tempora

BIU Cujas

temporaria, quantum potuit, vbique expungere ſtuduit: Verùm id ideo factum illi hîc, quod verba illa, quæ ſtatim ſubiiciuntur, *cæteráſque Prouincias*, generalem hanc conſtitutionem reddere videntur quæ tamen hiſtorica veritate inſpectâ, ad ſummum, Prouincias, quæ per Præfecturam P. Orientis erant, indicant: Etſi quod ſecundo loco iam notaui, idem ius vbique obſeruatum, & per omnes Imperij Romani Prouincias. Cætera ex *Paratitlo*, & *leg. 9. ſupr. de Annon. & tribut.* & iis quæ dicentur adhuc ad *leg. prox.* hanc ad rem repetenda.

VI. * Idem AA. Aſclepiodoto PF. P.''

ABSIT, vt nos inſtructionem'' viæ publicæ, & pontium,'' ſtratarúmque,'' operam,'' titulis Magnorum'' Principum dedicatam,'' inter ſordida munera numeremus. Igitur ad inſtructiones reparationéſque itinerum, pontiúmque nullum genus hominum, nulliúſque dignitatis ac venerationis'' meritis,'' ceſſare oportet. Domos'' etiam diuinas, ac Venerandas Eccleſias, tam laudabili titulo libenter adſcribimus. Quam Legem cunctarum Prouinciarum'' Iudicibus intimari, conueniet, vt nouerint, quæ viis publicis antiquitas'' tribuenda decreuit, ſine vllius vel reuerentiæ,'' vel dignitatis'' exceptione, præſtanda. Dat. XV. Kalend. Mart. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

* *L. Abſit, 4. Cod. de priu. dom. Aug.* & *l. ad inſtructiones 7. Cod. de SS. Eccleſ.* Omittit porrò *hanc leg.* Baronius. Iungenda autem *huic* eſt *lex 25. infr. de Iudæis*: & fortè etiam *lex 35. ſupr. de erog. milit. annon.*

''Orientis. ''Inſtructiones, *d. l. 4.*

''De *Pontium* inſtructione ſeu ſtructurâ, vide & *l. 36. ſupr. de Operib. public.* ac nominatim de ponte Liquentiæ, *l. vltim. ſupr. ne operæ à conlat. exig.*

''*Stratarum.* Gloſſar. *Agger ſtrata via publica.* Virgil. 1. *Æneid.* dixit, *ſtrata viarum.* Seruius *Æneid.* 5. & ex eo Iſidorus, *lib. 15. cap. 16. Agger eſt media ſtratæ eminentia, coaggeratis lapidibus ſtrata.* Procopius *lib. 2. Belli Perſ. p. 46.* Strata ἡ ἐσραμένη ὁδὸς τῇ Λατίνων καλέσυσι φωνῇ

En ego mitto meum ſtratas aptare Miniſtrum
Ante tuos vultus

Retinent hodie Itali, retinent & Germani. Vnde *Strataburgo* reuerendæ mihi ciuitati nomen, cuius iam mentio apud Gregorium Turonenſem, *Hiſtor. Francic. lib. 10. cap. 19.* Strata autem proprie lapidibus ſtrata: cùm alioqui duplex eſſet ratio vias ſternendi: glareâ, vel cilice; præter Liuium *lib. 41.* Tibullus ad *Meſſalam.*

Namque opibus congeſta tuis, hîc glarea dura
Sternitur, hîc aptâ iungitur arte ſilex.

Poſteà cœpit quælibet via & platea *ſtrata* dici, Gloſſæ *Cyrilli*, vt omittam alios, λεωφόρος, *Strata, itiner.*

''Opera, *d. l. 4.*

''Maiorum *Cod. Iuſt. d. l. 4.* Quod idem eſt. Ita *Magni* & *Maiores* Iudices iidem.

''Dedicata God. Iuſt. *d. l. 4.*

''infr. *reuerentia.* ''id eſt, ob merita.

''*Domus diuinæ*, id eſt Principis, *hâc leg.* vt & *l. 4. ſupr.* vid. *Gloſſar.* Quod etſi viderit Alciatus, idem tamen maluit hîc *diuinus domus* explicare, quæ quoquomodo ad ſacra pertinent, & Eccleſias, quæ pro congregatione fidelium conſtructæ ſunt; Sed malè omninò. Quod oſtendit vel *Titulus Cod. Iuſt. de priuil domus Auguſtæ*; ſub quo *hæc lex* poſita eſt. Oſtendit & *lex 1. 4. ſupr.*

''Orientis.

''a te, de hoc more intimandarum legum per PP. v. *Paratitl. de conſtit. Princip.*

''de hoc notaui ad *l. 2. ſupr.*

''Eccleſiaſticæ.

''Etiam Illuſtris, etiam principalis.

COMMENTARIVS.

ALTERA hæc THEODOSII Iun. *hoc tit.* conſtitutio eſt: quâ is iterum ab itinere muniendo nullum IMMVNEM eſſe iubet. Itémque (quod *hâc leg.* adiicitur) à Pontium inſtructione. Quod poſtremum oſtendit quóque *lex vltim. ſupr. ne operæ à conlat.* ¶ Ac nominatim Theodoſius Iun. *hâc leg.* immunes eſſe vetat ab itinerum ſeu viarum publicarum pontiúmque inſtructione; Tres alioquin præcipuæ dignationis: putà *Domos Diuinas*, id eſt Principis, pariter vt *d. l. 4. ſupr.* Item & *Dignitates* quaſcunque, *hâc leg.* pariter vt & *l. 3. 4. ſupr.* Denique *Eccleſias:* quod poſtremum voluit quoque Iulianus Imp. (vt exiſtimo) *l. 10. ſupr. de extraordin. muneribus.* Valentinianus Tertius *Nouell. inter Theodoſ. 21.* in id expreſsâ: *Neque Domum diuinam, neque Eccleſiam, aut aliquam perſonam quolibet munere excuſandam.* Iuſtinianus, non tantum relatâ hac *huius leg.* parte in *Codicem ſuum*, in *leg. ad inſtructiones 7. Cod. de ſacroſ. Eccleſ.* poſthabitâ *lege* contrariâ, pũtà *leg. 40. infr. de Epiſcop.* verùm etiam propriâ *Nouell. 131.* Et exinde Carolus M. *Capitularium lib. 6. cap. 107. Poſſeſſiones*, inquit, *ad Religioſa loca pertinentes nullam deſcriptionem agnoſcant niſi ad conſtitutionem viarum vel pontium, ſi tamen intra eadem loca habuerint poſſeſſiones.* Et ita quoque frequentibus Senatuſconſultis Pariſienſibus iudicatum aduerſus Eccleſiaſticos & Monachos, ſecundum Curatores viarum & pontium, nempe Coſtumam, portorium, barragium, pædagium, gabellam, & ſimilia viæ pontiúmque inſtructioni deſtinata, ab omnibus, nullâ immunitatis Eccleſiaſticæ ratione habitâ, exolui debere; vt refert Chopinus Monaſticon *lib. 2. tit. 2. p. 238. 239.* & Robertus *rer. iudicat. lib. 2. cap. 3.* vid. & Guid. Pap. *quæſt. 78.* De hac verò quæſtione tractant Interpretes ad *dict. leg. ad inſtructiones 7. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* quæ hinc deſumpta eſt: Negaſantius inter alios *q. 375.* Suauis eſt, qui hanc *legem* exorbitantem à iure diuino

diuino & humano esse pronunciat, & in nullo foro esse seruandam, & habendam pro irrita & cassa; imò nec Papam posse eam canonizare. Aliquando certè Honorio aliter visum, *l.40. infr. de Episcop. Eccles. & Cler.* quam *legem* repudiauit Iustinianus vt dixi, prælata *hâc leg.* Ad priuatam verò & vltroneam munificentiam magis pertinet, quàm ad publicam legem, quod de se prædicat Theodoretus Episcopus Cyri Epistolâ *ad Anatolium Patricium* 79. ὅτι δὲ καὶ πολλὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσόδου εἰς τὸ δημόσια ἀνηλισκάμεν οἰκοδομήματα στοὰς ἐγείροντες καὶ λουτρὰ καὶ γεφύρας κατασκευάζοντες, καὶ τῶν κοινῶν τῶν ἄλλων ἐπιμελούμενοι, οἶδεν ἡ ὑμετέρα μεγαλοψυχία, id est. *Quod verò Ecclesiasticorum quoque redituum partem non exiguam in publica ædificia consumpserimus, porticus excitantes & lauacra, & PONTES extruentes, & publici vsus alia procurantes, Magnificentia Tua non ignorat.* Ergo noluit *hâc leg.* Theodosius Iun. Immunitatis Ecclesiasticæ obtentu, vtilitatem publicam hoc casu destitui: pariter vti noluit, sanctitatis obtentu Ecclesias in aliena iura inuolare, nequidem Iudæorum: *l.25. infr. de Iudæis:* quæ *huic* nostræ, ceu eiusdem constitutionis pars, coassanda venit: quâ in vniuersum Theodosius Iun. Ecclesiis Christianis modum quendam imposuit.

¶ Addit porrò, imò præmittit verbis prægnantibus pro ratione *h. l.* Theodosius Iun. viarum munitionem non esse inter munera sordida censendam. Quo ipso ostendit, aliquando sordidis quodammodo fuisse adnumeratam; & confirmat *l.4. supr.* Itémque *Nouell.* Valentiniani *inter Theod.21.* Sed vt *d. Nouell.* ait, *contra rationem, & prauâ appellatione.* Imò manifestissimè id ostendit *l.15. & 18. supr. de extraord. muner.* Sed tantum abest, vt id ferat Theodosius Iun. hâc constitutione, vt contrà profiteatur, Instructionem viarum & pontium, laudabilem maximè titulum esse, & titulis magnorum Principum fuisse dedicatum. Vt omittam, quod Herodotus *lib.6.* scripsit, Regibus Spartanis hoc velut summum concessisse, vt de viis publicis cognoscerent. Sanè lapides seu columnæ viarum instauratarum, inque his Inscriptiones id comprobant: quò hîc etiam allusum voce *Titulis:* Vt omittam innumeras alias huius generis, est illa Inscriptio in Diœcesi Augustanâ, *p.157.*

IMP. CÆSAR. LVCIVS SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG. ARABICVS. ADIAB. PARTHICVS MAXIMVS, &c. VIAS ET PONTES REST. AB AVG. M. P. XLI. in alio XLII. in tertio XLIII.

Eodem pertinet & hic locus Sidonij *in propempt. seu carm. vlt.*

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cuius per spatium satis vetustis
NOMEN CÆSARVM viret columnis.

Eadem interim ratio Portus, & Aquæductus, *l.23. supr. de operib. public.* itémque murorum: sed & putei publici: vide ad aliquid Guido Pap. *q.444.* & Speculator. *de Censib. §. Nunc dicendum.*

DE IMAGINIBVS IMPERIALIBVS.

TITVLVS IV.

Concordat *Tit. Cod. de stat. & Imaginibus:* & *Tit. de his qui ad stat. confug.*

PARATITLON.

IMAGINES Imperiales, *Rubr.* & *l.vnic.* & *l.44. supr. de operib. publ.* & *l.12. infr. de Scænic.* seu Statuæ, *hâc leg.* & *l.vnic. supr. de his qui ad stat.* Simulacra, *l.vnic. hoc tit.* & *d. l.vnic.* Sacri denique vultus, *l.4. supr. ne quid publ. lætit. l.vltim. infr. de excusat. artific.* consecrari dicebantur, *d. l.12. de Scænicis.* Erant vel locis publicis, veluti in porticibus publicis, aliísve ciuitatum locis consecrata: *l.44. supr. de operib. public.* & *d.l.12. infr. de Scænic.* quæ & *l.vnic. hoc tit.* indicantur. Quæ quidem erigebantur vel festis maximè diebus, sed & communibus, præsente Rectore Prouinciæ, *hâc leg. vnic.* cum magno cultu atque adoratione, quod vetat Theodosius Iun. *l. vnic. hoc tit.* Ad eas verò confugere ius erat; de quo *supr. de his qui ad stat. confug.* Deponere denique eas labante ædificio licuit, inconsulto Principe: sic tamen vt instaurato ædificio, suo loco reponerentur: *d.l.44. supr. de operib. public.* Aliæ verò ludis proponebantur, *l.vltim. hoc tit.* Aliæ denique populis inhiantibus inferebantur: *d.l.4. supr. ne quid public. lætit.* Hæ à pictoribus efficiebantur, seu effingebantur, vid. *l.17. de Pœnis:* mercede acceptâ à Iudicibus, *l.vlt. supr. de excus. artific.*

BIU Cujas

¶ *Aduerſus immodicum ſtatuarum* CVLTVM *in erigendis vel ludo proponendis iis : Theodoſij M.* lex.

1. * Impp. THEOD. A. & Valentinianus Cæſ. Ætio PF. P.''

SI quando noſtræ ſtatuæ, vel imagines, eriguntur,'' ſeu diebus (vt adſolet) feſtis, ſiue communibus,'' adſit Iudex,'' ſine adorationis ambitioſo faſtigio,'' vt ornamentum, diei, vel'' loco, & noſtræ'' recordationi, ſui probet acceſſiſſe præſentiam.'' ¶ *Ludis* quoque ſimulacra propoſita, tantùm, in animis concurrentum'' mentíſque ſecretis, noſtrum numen'' & laudes'' vigere demonſtret : excedens cultura'' hominum dignitatum'' ſuperno Numine'' reſeruetur. Dat. III. Non. Maij, Theod. A. XI. & Valentin. Cæſ. [425.]

NOTÆ.

* *Lex* 2. *Cod. de ſtat. & Imagin.*

''*Aëtius* hic ille eſt, qui Anno D. 419. P. V. Conſtantinopol. fuit ; teſte Chronic. Alexandr. & *l.* 5. *ſupr. de calc. coctor.* & cuius ciſterna conſtructa Conſtantinop. Anno D. 421. teſte Marcellino, *Chronico* : quíque Anno 432. Cos. fuit. Alius verò ab hoc eſt Aëtius ille, Occidentalis Imperij ſalus, ſub Valentin. Iun. qui & hoc Anno ipſo 425. Curam Palatij Ioannis Tyranni agebat ; Vt teſtatur Renatus Profuturus Frigeridus, apud Gregor. Turon. *lib.* 2. *cap.* 8. & deinceps Comes rei militaris, mox Magiſter militum factus eſt.

''*Eriguntur*, id eſt, excitantur in publico, conſecrantur : *l.* 12. *infr. de Scænicis.*

''*Communes* dies feſtis opponuntur : ſunt igitur profeſti.

''*Iudex*, id eſt, Rector Prouinciæ : vid. *Gloſſ. Theod.*

''*Faſtidio* : Cod. Iuſt. Sed rectum eſt hîc *faſtigio* : Ita Sueton. *in Iulio, cap.* 76. *Sed & ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt*, &c.

''*Et*. Cod. Iuſt. Sed nil muto : *vel*, pro *Et*. vid. *Gloſſar.*

''Ita quoque *Cod. Iuſt.* Neque neceſſe mutare in, *noſtri.*

''*Præſentia* : Sed tamen illud non ideò muta.

''*Concurrentum*, id eſt eorum, qui ad ludos concurrunt.

' Malim hic *Nomen* ; non tantùm, quia hæc imitatio Virgiliana eſt ; verùm & quia *hæc lex* eò ſpectat, vt ſuperno *numini* (vt *f. l.* dicitur) ſuus cultus, vt re, ita & verbis proculdubio ſeruetur.

''Aperta imitatio Virgiliana, *Semper honos, nomenque tuum, laudéſque manebunt.*

''*Fg. dignitatem*, id eſt, faſtigium, vt *ſupr.* & in Suetonij *loco.*

' *Fg. Numini.*

COMMENTARIVS.

IMMODICO cultui atque ADORATIONI Statuarum vel Imaginum Imperatoriarum, quo tempore partim erigebantur, partim verò ludis proponebantur, (hæc enim duo ſunt *huius leg.* capita) occurrit hâc conſtitutione Theodoſius Iun. Anno D. 425. Scilicet hoc illud ſæculum fuit, quo Statuæ (in Oriente maximè) Imperatorum ingenti paſſim vt ſumptu, ita & adulatione erigebantur : Ita, (ne retroſiora repetam) Theodoſij M. ſtatua argentea in columnâ haud longè ab Eccleſiâ poſita, Anno D. 390. teſte Marcellino *in Chronico.* Ita ſtatua eiuſdem Theodoſij M. in foro Theodoſiano poſita, vt ſcribit Auctor *Chronic. Alexandr. Anno D.* 394. cuius meminiſſe videtur Cedrenus *in Theodoſ. M. p.* 265. in *Zenon. p.* 290. Ita Arcadium ait Zonaras *in Iuſtiniano*, Statuam Theodoſio M. argenteam feciſſe pondere 7400. librarum. Ita Eudoxiæ Arcadij vxoris ſuper Porphyreticam columnam argentea ſtatua iuxta Eccleſiam poſita Anno D. 403. vt Auctor eſt Marcellinus *Chronico* : Socrates *lib.* 6. *cap.* 16. Sozomenus *lib.* 8. *cap.* 20. Ita ſub Theodoſio Iun. *huius leg.* Auctore, Anno D. 414. tria σωθάρια, id eſt, imagines pectore tenus, thoracides, (vt olim vocabantur) προτομαὶ, Honorij ſcilicet & Theodoſij AA. & Pulcheriæ A. dedicatæ in Senatu ab Aureliano iterum PP. & Patricio. *Chronic. Alexandr.* Ita Anno D. 415. dedicata ſtatua aurea in Senatu Theodoſ. Imp. ab Aureliano iterum P. P. & Patricio, eodem teſte. Ita quoque Anno 421. ſtatua Arcadij in foro Arcadiano ſuper immanem columnam cochlidem (cuiuſmodi duæ Romæ apud P. Victorem memorantur : ſed & apud Marcellinum *Chronic.* ſcriptum *in Baſilio ſolo Conſ. Statua Theodoſij M. in foro Traiani ſuper columnam cochlidem poſita corruit*) loco dicto *Xerolopho* dedicata ; teſte vtroque & *Marcellino*, & *Chronico Alexandrino.* ¶ Neque hic ſtatuarum immodicus vſus Conſtantinopoli modò conſtitit, verùm & Prouincias peruagatus eſt ; quò pertinet quoque *hæc lex.* Sed neque inſania eò hactenus proceſſit, vt ingenti numero ſumptúque hæ Statuæ excitarentur, verùm (quò pertinet hæc *lex*) & cum Adorationis ſeu προσκυνήσεως faſtigio erigerentur, exciperentúrque ; quomodo & aliàs hoc æuo diuina pleraque Imperatoribus tribuebantur, quæ huius æui labes fuit. De quo alibi. Mitto nunc ritus Gentilitios, in ſtatuarum conſecrationibus olim adhibitos, quæ huc non pertinent, veluti quod coronis adornatæ, adoratióque ad eas vino, thure, velatóque capite, & circumactione, haud aliter atque ad Numinis occurſum, peracta ; de quo adorationis genere Caſellius 2. *var.* 16. hanc quoque *leg.* accipiebat, ſed perperam : hæc enim ritus Gentilitij fuerunt, quæ Chriſtiana Religio, quantacunque tandem in Principes adulatio ſeſe vnquam effuderit, auerſata ſemper eſt. Quanquam reperio Philoſtorgium Aëtianum ſeu Eunomianum *lib.* 2. *hiſtor.* ſub hoc ipſo Theodoſio Iun. *Imper.* Chriſtianis, id eſt Orthodoxis obiicientem, quod Conſtantini M. imaginem in Porphyreticâ columna ſtantem ſacrificiis propitiarent, lucernis & incenſis colerent, precéſque velut Deo allegarent, & auerruncatorias malorum ſupplicationes

plicationes peragerent : καὶ τὴν Κωνσταντίνου εἰκόνα τῶν ὀπὶ τῆ πορφύρᾳ κίονος ἱσταμένου θυσίας τε ἱλάσκηδζ καὶ λυχνοκαΐαις καὶ θυμιάμασι τιμᾶν, καὶ εὐχὰς ποιεῖσθαι ὡς θεῷ, καὶ ὑποπτώσεις ἐκπληξίας ἅμα καὶ δειμάτων ὑπερβολὴν τὴν χριστιανὴν καλησρεῖ. De quo ad *eum locum*. Quid igitur? Adclamationibus hactenus, sed & festiuitatibus ludicrísque hæc peracta: non sine aliquo Adorationis cultúsque fastigio signóque. Quod ostendunt Socrates & Sozomenus *dicto loco*, χρόποι δὲ καὶ δημώδεις θέαι ὀρχήσεών τε καὶ μίμων ἐντεῦθεν ἐπετελοῦντο, ὡς ἔθος ἦν τοῖς ὀπὶ τῆ αὐλαίᾳ ἅμα βασιλικῶν εἰκόνων, inquit Sozomenus. Et Socrates, ὀπὶ τούτῳ σωμάτων δημώδεις ἤγοντο παιδιαί. Quæ eadem adoratio & festiuitas adhibitæ, cùm Imagines Imperatorum in Prouincias populo inferrentur, ludíque proponerentur; de quo dictum ad *l.* 4. *supr. ne quid public. latit.* Chrysostomi quoque de eo locus insignis, εἰς σωτῆρα Βασιλέως, καὶ προσκυνοῦσι ἄρχοντες καὶ ἱερὰν νομὴν ὑπερβολὴν, καὶ ἅπαντες δῆμοι, καὶ προσκυνοῦσι. Extat & alter eiusdem λόγῳ 7. *in Paul. Apost. tom.* 8. *pag.* 57. quem retuli ad *d. l.* 4. Sed & in actis secundæ Nicænæ Synodi; *Labrata & Icones, quæ mittuntur ad Ciuitates vel Regiones, obuij adeunt populi cum cereis & incensis, non cerâ perfusam tabulam, sed Imperatorem honorantes.* Quem locum tanquam ex Optato Mileuitano laudare solent etiam huius æui Viri docti, sed perperam. ¶ Ergo immodicus cultus delatus hac tempestate his Imperatorum Imaginibus, siue cùm eæ erigerentur, siue cùm proponerentur Ludis: & quidem à *Iudicibus*, seu Magistratibus, quod hæc *lex* testatur, & superior ille *Chrysostomi* locus, ibi, καὶ προσκυνοῦσι ἄρχοντες: sed & hic Hieronymi locus *in cap.* 3. *Danielis*, vbi de statua Nabuchodonosoris: *Statuam siue imaginem auream*, &c. *cultores Dei eam adorare non debent: Ergo IVDICES & Principes sæculi qui Imperatorum statuas adorant & imagines, hoc se facere intelligant, quod Tres Pueri facere nolentes placuerunt Deo.* Quem cultum vt Patres eâ tempestate damnauêre, in quibus Chrysostomus, vnde etiam illi conflata inuidia; de quo ad *l.* 37. *supr. de operibus publicis:* ita & *hâc lege* damnat Theodosius Iun. Ciuilis Princeps, velut (quod Velleius dicebat) *vltra ciuilis dignitatis modum* existentem, damnátque ambitiosum hoc adorationis fastigium: satis scilicet habens, si concurrentes in animis suis, mentísque secretis, recordatione sui, nomen & laudes suas vigere demonstrarent, damnato ambitioso adorationis fastigio & cultura excedente hominum dignitatem, quam superno Numini reseruari iubet: quæ omnia vt eleganter, ita & summa ciuilitate Theodosius Iun. ipse hâc constitutione sua complectitur: cui haud absimilis eiusdem ciuilitas continetur *l. dominico, infr. de spectaculis.* Quid igitur? Iudicem eò tantùm procedere vult, *vt probet sui præsentiam accepisse velut ORNAMENTVM his Tribus; & Dei, & Loco, & Imperatoris recordationi.* Ornamentum, inquam, non cultum: scilicet præsentia Iudicis *ornamento* est rei, actuíque qui coram eo celebratur: Error enim est Petiti *ad leges Atticas, pag.* 231. qui id ad ornamenta statuarum referebat, nullo sensu.

¶ Interim in *hâc leg.* complurima notanda veniunt ad statuas & Imagines Imperatorum pertinentiâ. Primò quidem, Imperatorum statuas vel Imagines nonnullas *certo loco* positas fuisse, dedicatásque, & (vt loquebantur) consecratas; veluti in columnis, foris, Senatu, quod docuerunt tam loca superiùs laudata ex *Marcellino, Chronico Alexandrino, Socrate, Sozomeno.* Itémque in porticibus, *l.* 44. *supr. de operibus publicis.* Sed & nonnullæ haud longè ab Ecclesiâ, vt ex superioribus liquet. Quod & ipsum nimirum visum, & verò Chrysostomo inuehendi aliquando occasionem præbuit.

Et quidem (quod Secundò obseruandum) erectas has statuas diebus fermè festis.

Alias verò (quod Tertium,) non erectas certo loco, verùm *propositas*, id est circumlatas, populóque inhianti exhibitas: de quo est *d. l.* 4. *supr. ne quid public. latit.* vbi plenè dixi; quò pertinent superiora illa duo Chrysostomi loca: & tertius insuper ex Nicænâ secundâ Synodo locus: vnde & φόροι dictæ, de quo est sub hoc ipso Theodosio, etiam Isidori locus, 1. *epist.* 337.

Et quidem (quod Quartum) Ludis etiam propositas: populo scilicet in Circo vel Theatro, vbi adclamationibus seu χρόποις, eæ excipiebantur: pariter vt in erigendis Imaginibus Ludos adhibitos iam ostendi.

Postremò obseruandum, hasce Imagines, quæ ludis proponerentur, seu populo inhianti inferentur, *simulacra* propriè hîc dici, σημεῖα, cùm priores illæ *Statuæ* & *Imagines* dicerentur: nempe quia vultus tantùm simulacra essent, faciémque Imperatoris simularent seu assimilarent. De cuiusmodi simulacris est & hic Ambrosij locus, *lib.* 6. *Hexaëm. cap.* 9. *Sola*, inquit, *ære fusa Principum capita, & ducti vultus de ære, vel de marmore ab hominibus adorantur:* de quo pleniùs dixi ad *d. l.* 4.

¶ Ex superioribus in summam colligere licet, quibusnam temporibus quámque variis occasionibus Imagines Imperatorum erectæ propositæque fuerint, quàm variâ denique formâ. 1. Quibus, inquam, *Temporibus:* quandoque scilicet, & frequentissimè quidem festis; quandoque communibus diebus. 2. Quibus rursum, quámque variis *Occasionibus*, non modò scilicet Principum in Principes, vel Senatus aut Magistratuum, adulatione, verùm & Principum ipsorum erga subditos studio & affectu, putà cum eas vel ludis exhiberent, vel in Prouincias inhiantibus populis mitterent. Quibus adde, & cum sui Imperij vim insinuare vellent: Vt cum adsumpto Imperio Statuas Romam, alióve mitterent: de quo videndus est Zosimus, vbi nominatim de Constantio, & de Maxentio. 3. Variâ denique *Formâ*; Nempe erectæ eæ locis publicis integrâ staturâ; propositæ verò ludis & populo inhianti, vel vultu, vel thorace tenus: quæ illa *Labrata* sunt, & σφαῖραι, seu φοτομοὶ, ἀσπίδες, Clypei, (totidem enim appellationibus eæ nuncupatæ:) Et quidem *Labrata*, de quibus dixi pleniùs ad *d. l.* 4.

BIU Cujas

DE SPECTACVLIS.

TITVLVS V.

XI. Cod. Ivst. XLI. *De Spectaculis, Scænicis & Lenonibus:* atque ita ex *trib. huius Cod. tit.* conflatus est vnicus in *C. Iust.*

PARATITLON.

SPECTACVLA, *Rubr. l.2.4. & l. vltim. l.2. infr. de Maiuma: l.4. infr. de Scænicis: l.2. supr. de Offic. Rect. prou.* Dicuntur & Spectacula solemnia, *l.4.* Ludi, *l.2. & l.vnic. supr. de Imagin.* Munus, *l.4.18. vltim. supr. de Prætor.* ludicræ Artes, *l.2. infr. de Maiuma:* ludicra, *d. l.2. supr. de offic. Rect. prou.* (vnde & ludicra ministeria, *l.4. infr. de Scænicis:*) Editiones, *l.1.* Solennitas, *l.2.* solitæ deuotionis Officia, *l.4.* Festiuitas, *l.3. hoc tit. & l.30. supr. de Prætor.* Lætitia, *l.1. infr. de Maiuma:* Voluptates, *l. vltim. hoc tit. & l.17. infr. de Pagan. l.3.5 6.7.13. de Scænicis: l.29.32. de Prætor.* (vnde & Tribunus voluptatum, *l. vltim. infr. de Scænicis:* Theatrorum, Circensium voluptas, *l.5.*) studia felicis populi, *l.3. infr. de Scænicis*, populi studia & voluptates, *d.l.3. infr. de Scænic.* Theatrales ludi, *l.2.* Theatrale spectaculum, *l.1. infr. de Scænic.*

¶ Horum porrò Spectaculorum numero erant. 1. Maiuma; de quo *infr. tit.6. prox* 2. Scænici ludi, de quibus *infr. tit. de Scænic.7. & d.l.29. supr. de Prætor.* 3. Circense certamen, *l.2. hoc tit. & l.7. infr. de Scænicis*, (seu Circensium voluptas, *d. l.5.* Circenses ludi, *l.2.4. & l. vltim. supr. de Prætor.*) ad quæ Equi Curules erant, de quibus *l.3. & l.15. infr. de Scænic.* & suo *tit. de Equis Curulib.* 10. *infr.* item Aurigæ, *l.3* seu Agitatores, *l.12. infr. de Scænic.* Agitandique munus exercentes, *l.7. d.tit. de Scænic.* 4. Theatralis depensio, *l.29. supr. de Prætor.* Theatralis functio Symmacho, vnde Theatrales ludi & Circenses iunguntur, *l. vltim. supr. de Prætor.* 5. Ferarum cursus, *l.2. hoc tit.* seu ferarum venatio: de quo *suo tit.11. infr.* 6. Gladiatores denique, de quibus *suo tit.12. infr.* Ambrosius, *2. offic.21. Quod faciunt qui ludis Circensibus vel etiam Theatralibus & Muneribus Gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant suum.*

¶ Edebantur autem spectacula vel à Magistratibus, *l.1. hoc tit.* 1. Duumuiris, vid. *& l.103.109. supr. de Decurion.* seu à Curiarum Primatibus viris, *l.3. infr. de Scænic.* 2. Vel à Sacerdotibus Prouinciarum, *l.1. hoc tit. & l.2. infr. de exp. ludor. l.1. supr. de præd. Senator. l.145. 176. supr. de Decurionibus: l.20. infr. de Pagan.* 3. Vel à Prætoribus, *l.1.2.4.5.6.11.13.14.15.18.19.20.21.22.25.29.31.32. supr. de Prætor.* vbi dictum: vnde & editores dicti, *d.l.5.7.18.31. supr. de Prætor.* 4. Vel denique à Iudicibus, *l.2. hoc tit.* Horum scilicet omnium expensis & sumptibus, *l.1.3.* pro patrimonij sui viribus, *l.4. hoc tit.* (de quibus, *infr. suo tit. de expens. ludor.*) & pro arbitrio, *d.l.3. de Scænic. & l.103.109. supr. de Decurion.* Spectacula edebantur.

Idque festis ac legitimis diebus, *d.l.176.* putà Natali Principis, à Iudicibus; *l.2.* (excepto *Solis* die, *l.2.* seu *Dominico*, itémque *Natalis Domini, Epiphaniarum, Paschæ, Quinquagesimæ*, his namque diebus, non edebantur: *l. vltim. hoc tit.*) Ita tamen, vt Iudices ante meridiem tantùm his vacare possent, non post epulas: *l.2.* Item competenti loco, & in locis antiquitus consuetis, non aliò traductis auctoritate Iudicum Editoribus, Equis, Aurigis, *l.1.3.4.*

In his tandem ludis, 1. A populo plausus editi (vnde populares plausus, *l.1.3.* & popularitas, *l.2. supr. de offic. Rect. prou.*) 2. A Principe Imagines Imperiales exhibitæ, *l. vnic. supr. de Imag.* 3. Præmia ab Editoribus data, sic tamen vt nonnisi à Consulibus aurum pro præmio dari posset: *l.2.*

---

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Probum PF. P.''

MAGISTRATVS'' & Sacerdotiorum'' editiones, quæ aut in Ciuitatibus,'' aut certè in his'' debent exigi,'' quas delegit antiquitas,'' non in potestate Iudicum'' sint;

sint: qui plerumque, dum popularem" plausum alienis" spoliationibus" aucupantur, ea quæ in competenti loco sollers" diligentia præparauit, ad alteram Vrbem transferri" præcipiunt: sed in eorum arbitrio" maneant, quorum" expensis ac sumptibus procurandæ" sunt. Dat. VII. Kal. Maij, Triu. Modesto & Arintheo COSS. [372.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Concordant huic *lex* 2. & 4 *infr.*

"*Probus* PP. Italiæ, Illyrici, & Africæ: de quo ad alias *leges*: vid. & Ammianum Marcellinum & *Prosopogr.*

"*De Magistratuum*, id est, Duumuirorum editionibus, vid. *supr. l.* 29. & 169. *de Decurion.* & *l.* 4. *infr. hoc tit.*

"*Sacerdotiorum*, id est Sacerdotum.

"*Ciuitates* hîc vocantur Metropolitanæ.

"id est vrbibus, Municipiis & Ciuitatibus aliis, præter Metropolitanas. Quid si ita hîc legamus, *aut certè in locis debent exigi quos*, &c. *vt infr. in competenti loco?* vel, *aut certè vrbib.*

"à Ciuibus vel Iudicibus, vt *l.* 3. & 4. *infr.* & mox, *versiculo, Non in potestate*, &c.

"*Mos* fidelissimæ vetustatis retinendus, *l.* 3. *supr. de Testamentis.*

"*Iudicum*, id est, Rectorum Prouinciarum, vid. *Gloss.*

"*Popularem* plausum vocat, vt *l.* 2. *infr. de exp. ludor.* oblectamentis fauorem elicere popularem, & *l.* 3. *infr. hoc tit.* Popularibus plausibus seruire: Popularitati & Spectaculorum editionibus Iudex mancipatus, *l.* 2. *in fin. supr. de offic. Rect. prou.* Populares auras captare. Symmach. *lib.* 4. *epist.* 59. vide plura apud Symmachi Interpretem, *lib.* 6. *epist.* 42. In hos plausus est Libanij *oratio* περὶ Τιμοκράτης.

"quo ad loci rationem.

"id est, aliarum Ciuitatum.

"Traductionibus, vt *l.* 3. *infr.* traduci.

"Magistratuum scilicet & Sacerdotum.

"editiones: vt *initio legis.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. hæc de Spectaculis constitutio est: quâ, Locis solitis & consuetis Spectacula exigi edíque iubet: Ann. D. 372. Locis, inquam, solitis, quæ antiquitas delegit. Mos scilicet fidelissimæ vetustatis retinendus etiam in his est, quæ voluptatem publicam & lætitiam communem spectant; non etiam è solito loco in alium & alienum transferri: vnius denique Ciuitatis lætitia seu voluptas, alterius tristitiâ seu mœstitiâ redimenda non est, neque eam conturbari oportet, σωταράττειν τὸν περὶ τὰς πόλεις κόσμον, vt in hâc re ipsâ loquitur Libanius, loco quem mox consignabo. Quæ & ipsa sententia fuit eius Imp. cuius *lex* abrogatur ab Honorio, *l.* 145. & *l.* 176. *supr. de Decurionib.* & Theodosij Iun. *l.* 3. & 4. *hoc tit.* Eadémque sententia & querela fuit Libanij, sub Theodosio M. quod Beroenses munerum editores & editiones Antiochiam transferrentur à Tisameno, *p.* 449. 450. siue vt meliores Artifices ludorum Antiochiæ ostentaret, è Beroea petitos, quàm qui Antiochiæ erant: & sic in contemptum Vrbis Antiochenæ: siue dum suis voluptatibus Beroeam spoliaret. Quæ vltima ratio *huic leg.* conuenit. Ἐξοῦρε μὲν ἦν, ἃ μηδεὶς ἂν ἕτερος ἐνεθυμήθη: τὸν ἐν Βεροίᾳ ταύτῃ δεῦρο καλέσας, μετά γε τῆς ὑπ' αὐτῷ τρεφομένων θηρίων, καὶ τῆς ἐπ' αὐτὰ μεμαθημένων ἀνδρῶν: καὶ ἦκεν ἄγων ἄρκτους τε καὶ παρδάλεις καὶ τοὺς τέτων, ποτὲ μὲν ἡττωμένους, ποτὲ δὲ κεκρατηκότας: καὶ δὴ μέγας τῇ βεγκυτέρᾳ τὴν μείζω νικῶν πόλιν: καὶ δὴ καὶ τίμιον ἐν τῇ Βεροίᾳ τὸ χρῆμα τῆς λόγων, [χρ. ἀλόγων] ἀλλ' ἐκ ἴσον ἤδη κἀκείνην: ἐβέλετ' ἔν οἰκείνην ἐνταῦθα κτᾶσθαι καὶ τῆς δὲ κομίζειν: καὶ τὴν μὲν εἶναι μέγα φρονεῖν: τὴν δὲ, τεταπεινῶσθαι, καὶ γεγονέναι μικράν: καὶ ἐξελήλεχθαι, καὶ μηδὲ ἐλεύθερον ἔχειν βλέπειν: ὅστις ἓν τὴν μὲν φρόντιν καθαιρεῖ: τὴν δὲ, ἃ δ' ἑτέραν, ἐπαίρει καὶ παρέχει προπηλακίζειν τὴν ἑαυτῆς βελτίω, τὸν σὸν ἐδὲν: ἔτος οἶκον ἀδικεῖ, τὰ μέγιστα μὲν οὖν εἴ τις ἀκριβῶς λογίζοιτο: ἐπέμφθη δὲ ὁ σωταράξων, ὦ Βασιλεῦ, τὸν περὶ τὰς πόλεις κόσμον, ἐδὲ ταῖς μὲν, τὸ ὂν σφίσιν ἀξίωμα λυμανόμενος, τὰς δὲ ἐλάττως ἐπάξων ταῖς μείζοσιν: ἀλλὰ τὰ μὲν, ὡς εἶχε διατηρήσων, ἑκάστης δὲ ἧ προσῆκεν ὀπτμελησόμενος, καὶ ποιήσων εὐδαιμονεστέραν προνοίᾳ, ὃ δ' ἐν τῷ δεῦρο τὸν ἐκ Βεροίας ἐφ' οἷς περήγαγεν, ἄγειν ἐδόα πρὸς ἅπαντας: ὅπ τὴν δὲ τὴν πόλιν ὑφ' ἑαυτὴν κεῖσθαι δεῖ: καὶ τῆ τῆς μητροπόλεως ὀνόματι προσκαλέσον αὐτῇ. καὶ τῇ βουλῇ τὴν βουλὴν ὑπεικλεόν, καὶ ἀδελφὰ ἀδελφῇ, καὶ γνωστὸν τὰς ἀμείνονας γνοίης ὃ ὅπ ταῦθ' ὕβρεις ἦν ἐκ τε ἡδονῆς καὶ λύπης, ὧν ἡ μὲν, ἦν πρὸς ἡμᾶς εὐνοικῶς ἐχόντων: ἡ δὲ ἡδονὴ, πῶς ἂν ἔπως: ὑβρίζεσθαι δὲ ἐκ ἂν βέλοιο τὰς πόλεις: ἀλλ' ἔτος ὑβρίζειν βέλοιτ' ἄν: πῶς ἂν ἔν ὁ τοιῦτος εἰκότως ἀρχοις ἀλλὰ σὺ μὲν ὁ τῆς ὅλων κύριος: καὶ παρ' ὅτι καὶ παθεῖν τι τοιῦτον ὑ λίαν ἀφόρητον: ἡμᾶς ἡμῖν τὴν πόλιν: ἐν τοῖς σὰς τὰς παρέσκευας καὶ παπομμύοις καὶ λεγομμύοις: καὶ γίνες καθ' ἑκάστην ἡ πόλις ἡμῖν λαμπροτέρα. Τισάμενος δὲ κάθηται σκοπῶν, καὶ ζηλῶν ἐξ ὅτε γνοῖτ' ἂν ἀνδρότερος: εἶτα πονηρὰς μὲν ποιμμύας ἀπελαύνοσι τῆς ποιμνίων, οἱ τέτων κύριοι: καὶ παύσαντες ἐκείνας, ἑτέροις παρέδωκαν τοῖς λυσιτελεστέροις: σὺ δ' ἐκείνας ὅπ πόλεως τοιαύτης, ὑ μιμήσῃ ἧ τοιαῦτα μὲν τ' ἀρχαῖα. Τοιαῦτα δὲ τὰ μεῖ' ἐκεῖνα. Τοιαῦτα δὲ τὰ νῦν: ἢ πλὴν δυοῖν πόλεοιν: ἕνι τι πρὸς ἁπάσας εἰπεῖν πρὸς αὐτῆς: νόμιζε δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀπὸ τῶν αὐτῶν διασώσειν, αἷς χείρω τὰ πράγματα, διὰ τὴν τῶδε κακίαν: ἐπεὶ καὶ αὐτὴν ταύτην, ἧ κεχαρίσθαι φησὶν, ἐν αὐτοῖς καλέβλαψε, μετενεγκῶν εἰς τὴν ἡμελέραν δαπάνην, ἐκείνοις ὀφειλομένην: ὥστε ἢ πένητα αὐτῇ ποιήσει τὸν πολιτευόμενον τῇ καθ' ἅμφω δαπάνη, ἢ τῇ παρ' ἡμῖν ἐκείνην ὧν εἶχεν ἂν ἀποστερήσει, id est, *Excogitauit verò ea quæ nemini alteri in mentem venissent: Eum scilicet* [Curialem] *qui Beroeæ erat huc* [Antiochiam] *vocauit, cum feris quas alebat, earúmque curatoribus: Et venit is adducens vrsos & pardos, & eos qui ab his quandoque victi, quandoque eorum victores fuerant: Erátque magnus, minore maiorem ciuitatem vincens. Nam vt maximè pretiosa possessio animalium Beroeæ sit, non tamen ea quoque illi par est. Voluit igitur eam hâc ratione supra istam euehere, Curiámque illius, istius Curiâ præstantiorem videri: & illi quidem licere esse magnificæ, hanc verò humilem & paruam fieri, & reprehendi, neque liberum quid habere quod videat. Quisquis igitur primam adsolat, eam verò, quæ ne secunda quidem est, attollit, & occasionem præbet vituperandæ eius quæ potior est, tuam is domum nullâ in re iniuriâ afficit? Imò plurimùm, si quis accuratè perpendat. Missus quippe est non perturbaturus, ô Imperator, vrbium ornatum, neque dignitatem earum fœdaturus, minoréque supra maiores elaturus: verùm ea prout sese habent seruaturus, & cuiusque prout par esset, curam habiturus, & feliciorem prouidentiâ suâ facturus. Atenim hic cum illum è Beroea* [ornatum] *huc adducens circumduceret, proclamabat, ad omnes sese eum ducere, ideò quòd hanc vrbem*

BIU Cujas

illi subiici oporteret, & quod à Metropoleos nomine illi desistendum esset, & Curiam Curiæ subiiciendam, & virum viro, breuiter potiores censendos. Noueris autem quod hæc contumelia erat ex voluptate & dolore coniuncta: è quibus hæc quidem fuit eorum qui nobis beneuolebant, illa verò eorum qui non ita comparati sunt. Atquin, Tu quidem vrbes iniuriâ affici haud velles, ille iniuria afficere vellet. Quonam igitur modo talis iure Magistratum obtineret? Imò tu, qui omnium Dominus es, non pateris à quocunque ciuitatem nostram aliquid tale etiam haud adeò intolerabile pati, si quando Legati [nostri] quid apud te postulent, vel dicant; & quotidie Vrbs nostra illustrior fit: Tisamenus verò sedet speculans & quærens, vnde vnde ignobilior ea fieri possit. Quare cùm prauos pastores à gregibus arceant eorum Domini, illisque submotis, alios præficere soleant conducibiliores, cur tu illos non in huius ciuitatis gratiam imitaberis? cui talia sunt ab antiquo decora, talia deinceps; talia verò nunc, post duas tantùm vrbes: & à quâ exemplum in omnes alias: sic enim habeto, & alias quoque iisdem modis conseruandas, quarum res inferiore loco sunt per hanc huius iniuriam: Quandoquidem & eam ipsam, cui gratificari sese ait, eo ipso grauiter afflixit, transferendo sumptum in nostram illi debitum: sic vt vel pauperem ei faciat ciuem sumptus in vtroque facto, vel illam iis quæ habebat nobis tribuendo defraudet. Hactenus Libanius. Sic sanè & ornatus Ciuitatis vnius ad alteram transferri vetitus: *l.* 1. 14. 37. *supr. de operibus publicis.* Et sic hâc parte publici decoris & ornatus ac lætitiæ par ratio est.

Cæterùm prohibitioni huic occasionem præbuerunt Iudices, vt ex *hâc leg.* & *l.* 3. & 4. *hoc ipso tit.* ex *Libanio* liquet. Scilicet Iudices seu Rectores Prouinciarum, huius vel illius Ciuitatis gratiam plausúmque (vt *hâc leg.* expressè dicitur) aucupantes aliarum etiam Ciuitatum editiones eò transferre satagebant, pariter vt aliarum vrbium ornamenta; id quod haud semel, *tribus* videlicet *huius tit. legibus* Iudices facere prohibiti: Neque tantùm Iudices ordinarij, id est, Rectores singularum Prouinciarum, verùm & diœceseon integrarum, ipsimet, inquam, Præfecti Prætorio Amplissimi; ac multò magis Vicarij, vel etiam Proconsules: Quò pertinet *lex* 3. *infr.* ibi: *Nemo Iudicum ex Prouinciæ solo equos Curules, Aurigas, Ciues temptet traducere.* Vicarij quippe Præfectorum Prætorio pluribus Prouinciis præfuêre, sicut & Proconsules Asiæ & Achaïæ, de quo ad eam *legem.* Non absimilis sanè querela est Iuliani *epist.* 35. de Argiuis, qui tum recenti decreto ad κυνηγέσια, id est, *munera* ferarum, quæ Corinthi exhibebantur, & sic ad ξενικὴν θέαν, conferre, cogebantur: cùm intereà Argiui ipsi annis quaternis quaternos ludos ederent: videnda est *ea Epistola:* de quo dicam adhuc ad *l.* 4. *infr.*

¶ Illud obiter obseruandum, duo *Editorum* genera *hâc leg.* memorari, Magistratus scilicet & Sacerdotis, quorum expensis ac sumptibus editiones ludorum procurandæ erant. De *Magistratuum* seu Duumuirorum editionibus videndæ quoque *lex* 16. 29. 169 *supr. de Decurion.* & *l.* 4. *infr. hoc tit.* De editionibus verò *Sacerdotum* sunt *hoc Cod.* complures *leges*; præter hanc scilicet legem, *lex* 2. *infr. de exp. ludor. lex* 1. *supr. de præd. Senat. l.* 145. & 176. *supr. de Decurion.* Ad horum scilicet Sacerdotum curam & expensas inter alia pertinebat ludorum editio; erántque Sacerdotes hi Agonothetæ, seu votiua festiuitatis solennitas eorum nomen dedicauerat, vt loquitur *d. lex* 2. *de exp. ludor.* Ita quidem, vt in Metropolitanis ciuitatibus fermè Sacerdotes huiusmodi ludos ederent, ibi, *aut in ciuitatibus*, vt etiam *hæc lex* ostendit, itémque *lex* 20. *infr. de Pagan.* & *d. l.* 145. 176. *supr. de Decurion.* veluti Carthagine in Africâ, quò pertinent *dd. ll.* tres. Horum munerum Sacerdotalium alibi quoque frequens mentio & vestigia, vt apud Tertull. *lib. de Spectacul.* itémque in *Actis Martyrum*, quæ apud Surium. De his tandem vide quæ dixi plura ad *dict. leg.* 1. *supr. de præd. Senator.*

II. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Rufino PF. P.''

NVLLVS'' omninò Iudicum, aut Theatralibus'' ludis, aut Circensium certaminibus, aut Ferarum'' cursibus'' vacet, nisi illis tantum diebus, quibus vel in lucem editi, vel'' Imperij sumus sceptra sortiti: hísque, vt ante meridiem tantùm sollemnitati'' pareant, post epulas verò ad spectaculum redire desistant (In quo tamen omnes siue Iudices, siue priuati, nihil penitus auri'' præmio dandum esse cognoscent: quod solis licet Consulibus, quibus erogandi moderationem'' vitæ'' meritis permisimus.) ¶ Illud etiam præmonemus, ne quis in Legem nostram, quam dudum tulimus, committat: Nullus'' Solis die populo spectaculum præbeat, nec'' diuinam venerationem'' confectâ sollemnitate'' confundat. Dat. XIII. Kalend. Iun. Heraclíæ, Honor. NB. P. & Euod. v. c. COSS. [386.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iust.* vt & ab Annalibus Ecclesiasticis Baronij, quò eam referri oportuit.

'' *Rufinus* PP. Orientis scilicet, quanquam *Cynegij* potius nomen hîc reponendum videatur, ex ipsâ temporum ratione: *Rufinus* quippe demum sub Theodosio & Arcadio Anno 392. Præfectus Prætorio factus fuit: vide *Chronolog. Theodos.* Nisi huic constitutioni alij Consules subscribantur; & quidem *Arcadius tertium & Honorius II. Consules*, vt suadere videantur *lex* 18. *supr. de cohortal.* & *l.* 12. *infr. de Scanic.* quæ *Heraclea* pariter datæ, eidémque Rufino inscriptæ: tandem, eodem mense Maio & Iunio. Quin & sicut *hæc lex* veneratione Christianæ Religionis consulit, ita pariter *d. lex* 12. *infr. de Scænicis.* Tandem, nisi hîc alium Rufinum putemus: fortè etiam idem ille, cui inscribitur *lex* 3. *Cod. de off. P. V.* quæ adnotatum habet Ann. 376.

' Quamlibet Spectabilis, veluti Vicarius aut Proconsul.

'' Obserua tria ludorum genera, Ludos Theatrales, Circenses, & Venationes. Illi ludi sunt Scænici & Gymnici; Secundi, Equestres; Tertij, Ferarum, quibus Feræ exhibentur. Quæ & ipsa tria Spectaculorum genera Iudicibus vsurpata memorat Libanius, περὶ τῶν ἐπάρχων, *p.* 95. Alioquin Theatrales ludi & Circenses, seu Theatrorum & Circensium voluptas coniunguntur, *l. vlt. infr. hoc tit.* & *l. vlt. supr. de Prætor.* & tum Theatri, & Theatralium ludorum nomine veniunt Ferarum cursus.

'' Feratum, veluti Vrsorum, Leonum, Pardorum, vt docet quoque Claudianus *fine Panegyrici in Theodos.* COS.

vide

vide & Symmachum passim.

"*Incursibus*, vox hæc ferarum pugnis & dimicationibus, commissionibus propria.

"*Natalem* duplicem Imperatorum hîc nota : de quo dixi plenè ad *l.1. in fin. supr. de Feriis.*

"*Solennitatem* hîc, & *infr. in fin. leg.* vocat Ludos ; de quo dicitur *l.2. infr. de exp. ludor.*

"*Moderationis* vox sæpè *hoc Cod.* pro moderatâ ratione accipitur : vt *l.149. de Decurionib.* vid. *l.2. infr. de exp. ludor.* vbi dicetur.

"*vitæ*, id est, dignitatis & honoris. "Non extat *hac lex.*

"Et hæc vocula persuadet, ad annum aliquem citeriorem hanc *leg.* referendam.

"Tilij Editio habebat, *Nullum Solis diei populo spectaculo præbeat.* Vnde conficias, *nullum Solis die populo spectaculum præbeat.* "ne.

"Similiter *l.1. supr. de Feriis. Diem Solis veneratione sui celebrem.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica *hoc titulo* lex *de Spectaculis* est ; quâ is immoderato atque effuso IVDICVM in spectacula studio, multiplici ratione occurrit, Anno D.386. definitis partim temporibus ludorum, coarctato passim immoderato in ludos sumptu. *Temporibus*, inquam, definitis, ne alioquin Iudices popularitati & spectaculorum editionibus mancipati plus ludicris curæ tribuant, quàm seriis actibus, vt loquitur Valentinianus, Immoderatum hoc studium pariter coërcens, *l.2. supr. de offic. Rect. prou.* vel, vt loquitur Theodos. Iun. *l.3. infr.* ne Iudices popularibus plausibus intemperatè seruiant. Tria igitur Theodosius M. de tempore, quo Iudices ludis vacare possint, statuit.

Primò, vt *Natalibus* tantùm Principum, ludis vacare possint : Natalibus, inquam, geminis, genuino videlicet quo nati sunt, alteróque Imperij Natali, quo sceptra sunt sortiti ; de quo duplici Principum Natali agitur quoque *l.2. de Feriis*, vbi dixi. Similis sanè apud Dionem *lib.54.* Augusti interdictio occurrit : τοῖς φαλήνοις προσαπειπὼν μὴ πλεονάκις ὁπλομαχίαν ἢ δὶς ἐν ἑκάστῳ ἔτει. De γενεθλίοις natalitiis his alioquin Principum in honorem ludis, vt antiquiora omittam (quæ P. Faber 3. *Semest.29.* congessit) est & hic Diui Ambrosij locus, *in oratione de Valentiniani Iun. obitu : Ferebatur*, inquit, *primo ludis Circensibus delectari, sic illud absterserit, vt ne solennibus quidem Principum Natalibus vel Imperialis honoris gratiâ Circenses putaret esse celebrandos.* Addatur & *lex vlt. Cod. de Feriis.* Ex quo pariter loco, vt ex *hâc leg.* patet, solemnes Principum Natales peculiari iure imò cultu habitos, qui absque publica lætitia non transmitterentur, quósque adeò omnes celebrarent : imò & Iudices ad id necessitate quâdam teneri sese fermè obtendebant, ne fortè indeuotionis erga Principem accusarentur, quod docebit quoque *lex dominico, vltim. infr.* & Libanius *orat.* περὶ δεσμωτῶν, *p.62.* τὴν ἀνάγκην δ' ἂν λέγωσι, μὴ τὸν φόβον τὸν ἀπὸ τῆς ζημίας, ἐξαπατῶσιν· ἥδε γὰρ δείλη, καθαρὰ τῆδε τῆ φόβῳ· ἔστι ἀνάγκη τῆς θέας, ἡμερῶν τινῶν ὄζειν, ἀλλ' ἐκ ἁπάσης, οἱ δ' ὁπὶ πάσης ἔρχονται, &c. id est, *Necessitatem verò si obtendant, metúmque pœnæ, fallunt : tempus quippe pomeridianum ab hoc metu liberum est : Necessitas verò spectandi, quorundam tantùm dierum est, non cuiusuis : hi verò veniunt*, &c. Secundò, *Ante meridiem* tantùm Iudices spectaculis operam dare Theodosius M. iubet, non etiam post epulas ad Spectacula redire. Olim sanè quoque cum Spectacula à summo mane ad vesperam exhiberentur plerumque, producerentúrque ; aliúsque esset meridianus ludus, alius matutinus : meridiani, Gladiatores : matutini bestiarij : nimio in ea studio deputatum legimus, si quis etiam post meridiem his interesset, si ante meridiem interfuisset ; vt discere est ex aliquot Suetonij locis, *Augusto, cap.45. Caio, cap.34.* Itémque ex Dione. Verùm Theodosius M. *hâc leg.* abscisè Iudicibus ad Spectacula redeundi post epulas facultatem adimit. Quod & ipsum Libanius *dictâ oratione* περὶ τῶν δεσμωτῶν, *p.62.* ingerit : ἥπτε γὰρ δείλη καθαρὰ τῆδε τῆ φόβῳ : οἱ δ' ὁπὶ πάσης ἔρχονται τῆς ἡμέρας μερίδος, id est, *tempus quippe pomeridianum ab hoc metu liberum est : hi verò quacunque diei parte veniunt.* Et quidem eodem fine (vt rationem inculcem) nempe ne à seriis actibus Iudices adducerentur. Et certè nisi mens malè augurat, videtur Theodosius *hanc leg.* ex parte sanxisse ad illam Libanij Orationem quâ repræsentat immodicum Iudicum studium circa Ludos dum & quibuslibet diebus, & quauis diei parte his vacarent : ad quæ prohibenda Theodosium hortatur. Quam quidem Orationem non inanibus iam argumentis scriptam censeo circa Anno Domini 386. vel ipso Anno 386. qui & *huic leg.* subscriptus est. Fortè an & seditionibus popularibus vitandis id quoque constitutum fuerit : Nam & idem Libanius nominatim, ad Theodosium M. *huius legis* Auctorem περὶ τῆς στάσεως, de Alexandrinis agens : οἷς τὸ θέατρον, inquit, τῷ πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν πολέμῳ χωρίον.

Tertiò, *Solis* die, id est, Dominicâ, (quâ de appellatione dixi ad *l.1. supr. de Feriis.*) Spectacula hâc iteratâ iussione præberi Theodosius M. vetat : iteratâ, inquam, quod *hæc lex* indicat. Vt maximè scilicet votiua, die Dominico compleri possint, vt sunt Emancipationes, Manumissiones, *l.1. supr. de Feriis*, non tamen Spectacula edi : quod & tertiâ constitutione Theodosij Iun. prohibitum : putà *l. Dominico, infr.* vbi plenius. Quinimò & in Occidente, ac nominatim in Africa id ab Honorio Imp. sanciri, Patres Africani Anno 401. aliquando petiêre, vt docet *Can.61. Cod. Afric.* Et hæc de tempore ludorum edendorum ; & sic de priore *huius leg.* parte. Ex quibus apparet quàm malè hanc *leg.* Vir doctus committat, cum eo quod Ambrosius de Valentiniano Iun. ait, cùm ne Valentinianum quidem *hæc lex* Auctorem habet, sed Theodosium.

¶ Secundo capite EXPENSIS Iudicum & priuatorum simul, hac constitutione Theodosius M. modum imponit, de quo erit peculiaris *tit. de exp. ludor.* Huius interim constitutionis hæc sententia est ; Aurum pro præmio, solis Consulibus exceptis, & his quidem nonnisi moderatè, nulli erogare licere : de quo ad *l.1. d. tit. de exp. ludor.*

BIU Cujas

III. * Impp. Honor. & Theod. AA. Anthemio pf. p."

NEMO Iudicum" ex quacumque Ciuitate" in aliud oppidum, vel ex" Prouinciæ ſolo," equos curules, aurigas ciues," temptet traducere, ne dum popularibus plauſibus" intemeratè" ſeruiunt, & publicarum" rerum ſtatum fatigent, & feſtiuitatem inpediant in cunctis" oppidis celebrandam: Ita vt ſi quis hanc violauerit iuſſionem, pœna teneatur eâ, quæ" legum violatores perſequitur. Dat. VIII. Id. Aug. Conſtp. Honorio VIII. & Theod. III. AA. coss.

NOTÆ.

* *Lex nemo* 5. *Cod. Iuſt. hoc tit.* Et concordat huic legi *lex* 1. *ſupr.* & *lex* 4. *infr. prox.*
"Orientis ſcilicet.
"Etiam Spectabilis.
"Etiam abdita, vt in ſimili dicitur *l.* 14. *ſupr. de Operib. public.*
"In aliam Prouinciam: & ſic iſtud pertinet ad Vicarios & Proconſules, quibus plures Prouinciæ (id eſt, integræ Diœceſes) parebant.
"Prouinciæ ſolum, *hâc leg.* vt Africanum ſolum, *l.* 52. *infr. de Hæretic.* Italiæ & Vrbis ſolum, *l.* 20. *ſupr. de Tyronib.*
"Cuiuſque Ciuitatis vel Prouinciæ: Additum interim hîc in Cod. Iuſt. *Beſtias, Hiſtriones.*
"Dixi ad *l.* 1. *ſupr.* & dicam pleniùs ad *l.* 2. *infr. de expenſis ludorum.*
"*Intemperanter*: Cod. Iuſt. vt *l.* 19. *ſupr. de Decurionib.* & ſanè *intemeratè* hîc retineri non poteſt, itaque legendum *intemperatè.*
"Rerumpublicarum.
"Etiam abditis.
"id eſt, Sacrilegij pœna.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. tres ordine de Spectaculis conſtitutiones ſequuntur. Hac ſanè *leg.* Locis ſuis ſolitíſque ſpectacula exhiberi iubet; pariter vt Valentinianus *l.* 1. *ſupr.* (vbi plura, etiam ex Libanio, & Iuliano dixi) idémque Theodoſius Iun. rurſum *l.* 4. *prox.* neque aliò ad id deſtinatos equos, aurigas, TRADVCI: id eſt, non vt quidam Interpretum olim accepêre, tranſuehi, & ſic turbari alicuius loci feſtiuitatem tranſductione: verùm transferri, in alterius loci feſtiuitatem, quâ voce *transferendi* vtitur *dict. lex* 1. *ſupr.* Idque intentum, vt omnibus Iudicibus, id eſt, non tantùm Præſidibus, ſeu Rectoribus ſingularum Prouinciarum, verùm etiam Vicariis & Proconſulibus id interdicat, ne ex vnâ Ciuitate in aliam, vel ex vnâ Prouinciâ in aliam equos Circenſes, aut agitatores tranſtuliſſe, ſed ſuam cuique, feſtiuitatem reliquiſſe velint; idque ſub pœnâ ſacrilegij. Additâ duplici ratione, ſeu notato duplici malo, quod ex hâc Tranſlatione ſequebatur: Nempe eâ re non tantum feſtiuitates impediebantur in cunctis oppidis celebrandæ, *ſed & publicarum rerum ſtatus fatigabatur*: quia in huiuſmodi tranſlatione ſumptus fiebant, & alios equos, aurigas, vrbes quæ ſuis defraudatæ fuerant, poſtea comparare ad ludos ſuos tenebantur.

¶ Ait autem lex, *Equos Curules, aurigas ciues:* Ciues, id eſt, vnius ciuitatis, vel Prouinciæ, Equos, vel aurigas: ſcilicet quia Equos Curules & aurigas ſuos peculiares Ciuitates habuêre, quod etiam oſtendit *lex* 6. *infr. de Scæn.* & *lex* 2. *infr. de equ. curul.* & nonnulli in ciuitatibus erant, qui his equis alendis deſtinati erant, vt docet vel Iulianus, *in Miſopogone, circa fin.* vbi de Antiochiâ nominatim: ἡ νῦν ἀλεκτῶς ἔχουσιν οἱ καθ' ἕκαστον ὑμῖν ἐνιαυτὸν ἱπποτροφοῦντες, γῆς κλήρους ἐγγὺς τριακοσίους, ἐπιμέλειαν μὲν ἡ οἰκονομία τῆ θείᾳ τῆ μεγ ἡ ὁμωνύμῳ, καρπὸν δ' ἐμοί. Sanè in ipſamet Vrbe Româ vt diuerſæ aurigarum factiones fuêre, ita & ſtabula publica equorum Circenſium; vt docet etiam *lex* 2. *infr. de equ. curul.* iunctâ *l.* 6. *infr. de Scænic.* itémque Conſtantinopoli; ſic vt Actuarij huiuſmodi equorum Curulium eſſent per omnes Regiones Vrbis, vt docuit *lex* 21. & 22. *ſuprà de diuerſ. offic.*

IV. * Imp. Theod. A. Iſidoro pf. p. Illyrici."

DELFORVM Curiæ" facultates nouis" damnis frequenter adtritas Relatio Tui Culminis" intimauit. Ideóque præceptis" ad vniuerſas" Illyrici" Ciuitates Iudicéſque tranſmiſſis, notum omnibus faciat," nullum penitus ſpectacula oportere ſolemnia Vrbis" æternæ populis exhibere: ſed vnumquemque ciuium intra propriam ciuitatem debere ſolitæ deuotionis" officia, (provt patrimonij ſui vires patiuntur,) implere: Grauiſſimæ pœnæ interminatione propoſitâ, non ſolùm contra eos, qui huiuſmodi functiones crediderint exigendas," ſed etiam contra Ordinarios" vbique Rectores. Dat. x. Kalend. Mai. Conſtantinop. Victore v. c. coss. [424.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* velut localis & temporaria.
"*Iſidorus* PP. Illyrici ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.*
"Orientalis: Sub quo Macedonia Diœceſis erat, cuius Diœceſeos Prouincia fuit *Achaia*, & in eâ *Delphos.* Hinc igitur quoque apparet, Achaiam in Præfectura Prætorianâ Illyrici fuiſſe; quod oſtendit quoque *Notitiâ Imperij*

hoc

BIU Cujas

hoc ipso tempore conscripta.
"id est, Curialium.
' Exactis videlicet ab iis spectaculis intrà Vrbem Constantinopolitanam: Quod *huius legis* contextus indicat.
"*Culmen* tuum Præfecto Prætorio tributum: vid. *Notitiam Dignitatum.*
"Sub dispositione Præf. Præt. erant Rectores Prouinciarum.
"Non tantùm Delphorum ciuitatem; quæ & ipsa in Illyrico erat.
"Cuius duæ Diœceses erant, Macedonia & Dacia: in Macedoniâ verò septem Prouinciæ: in Daciæ quinque.
"id est, Vrbis Constantinopolitanæ: ad exemplum Vrbis Romæ.
"*Deuotionis* appellatio ad officia quæ patriæ debentur, pertinet: vid. *Gloss.*
"*Exactores* missi per Prouincias ad colligendas pecunias ad ludos Vrbis Constantinop.
"Qui scilicet hoc fieri passi fuerint: Ordinarij autem *Rectores*, sunt Rectores Prouinciarum, Præsides, Consulares, &c. Imò & Spectabiles? vid. *Notitiam.*

COMMENTARIVS.

LOco alio, quàm in Patriâ suâ, Curiales (& in his Duumuiros) ludos exhibere (quos sanè exhibere solitos docet *lex* 1. *supr. hoc tit.* & *lex* 29. 169. *supr. de Decurion.* & *lex* 3. *infr. de Scanic.*) cogi vetat hâc Constitutione Theodosius Iun. Anno D. 424. ac nominatim in Vrbe Constantinopolitanâ. Nempe, vt ex *hâc lege* discere licet, hâc tempestate ad Vrbis Constantinopolitanæ festiuitatem decúsque coacti Curiales, & in his Magistratus seu Duumuiri, etiam per Præfecturam Prætorianam Illyrici, id est, in Macedoniâ vel Daciâ constituti, (ex his enim duabus Diœcesibus constabat Præfectura Prætoriana Illyrici) Coacti, inquam, Magistratus seu Duumuiri municipales spectacula in Vrbe Constantinopolitanâ edere, pecuniámque ad id conferre. Quâ causâ nonnullarum Curiarum, seu Curialium facultates, tum attritæ fuerunt, & in his quidem *Delphorum*, qui in Achaiâ erant. Eò scilicet siue Maiestas, siue luxuria seu πυφὴ Vrbis Constantinopolitanæ processerat, vt aliarum, etiam remotissimarum, veluti Illyricarum vrbium, & in his Achaiæ quoque, nuditate suam τέρψιν redimeret. Et vt in eâdem re loquitur Iulianus, *epist.* 35. aliis ciuitatibus conferentibus ὠνεῖτο τὴν τέρψιν τῆς φρονήμαν: vbi τέρψιν τῆς φρονήμαν vocat, *sensus*, seu *animi voluptates*: non vt versum, *voluptatem suæ fraudis.* Quod vtique velut inuidiosum & graue nimis hâc Theodosij Iun. constitutione aboletur. Nam vt maximè sui Orbis Regina, & Metropolis esset Constantinopolis, aliarum tamen Ciuitatum Ciues hoc obtentu, eorúmque facultates atteri non oportuit: verùm hæc fuit istius vrbis præceps ambitio, sibi nihil non vindicantis; atque eius etiam obtentu, eorum simul, qui in eâ potiores erant, ob potentiorem vrbis principalitatem: De quo vid. quæ dicam plenè ad *l.* 45. *infr. de Episcop.* Similiter sanè & Karthagine, totius Africæ Metropoli, omnium Africæ Prouinciarum Sacerdotes ludos edere coacti, vt docet *lex* 145. 176. *supr. de Decurionibus.* Sic & Argiui aliquando Corinthiacæ Vrbi (ceu Metropolitanæ) ad χωηγίσια munera feratum conferre coacti. De quâ σωπλοΐᾳ est (vt dixi ad *l.* 1. *supr.*) Iuliani bene longa & accurata querela, *epist.* 35. Argiui inquam, qui in eadem Achaiâ positi erant, in qua & Delphorum Ciuitas erat: quæ tamen ipsa nihil tum Vrbi Constantinopol. ad voluptates conferre tenebatur; vt Iulianus testatur *eadem epistolâ*; quod postea, vt *hæc lex* docet, immutatum. Nam & hæc Constantinopolitanæ Vrbi attributa fuit, & ad eius voluptates conferre coacta, & ad σωπλοΐαν adacta, quod *hâc leg.* aboletur. Obiter verò notandum, in ea Delphorum Ciuitate, Pythiorum ludos celebratos, vt Argis Nemea.

---

v. * Idem A. & Valentinianus Cæs. Asclepiodoto PF. P."

DOMINICO" (qui Septimanæ totius primus" est dies,) & Natale," adque Epiphaniorum Christi, Paschæ etiam, & Quinquagesimæ" diebus (quamdiu" cœlestis lumen lauacri, imitantia nouam sancti baptismatis" lucem vestimenta" testantur: quo tempore & commemoratio Apostolicæ Passionis, potius Christianitatis magistræ, à cunctis iure celebratur) omni Theatrorum adque Circensium voluptate, per vniuersas Vrbes, earundem populis denegatâ, totæ Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur." ¶ Si qui etiam" nunc vel Iudæi" impietatis amentiâ, vel stolidæ Paganitatis" errore adque insaniâ detinentur, aliud esse supplicationum nouerint tempus, aliud voluptatum. ¶ Ac ne quis existimet, in honorem Numinis Nostri, veluti maiore quâdam Imperialis officij necessitate compelli," & nisi diuinâ religione contemptâ spectaculis operam præstat," subeundam forsitan sibi Nostræ Serenitatis offensam, si minùs circa nos deuotionis ostenderit, quàm solebat, Nemo ambigat, quod tunc maximè Mansuetudini nostræ ab humano genere defertur, cum virtutibus Dei Omnipotentis ac meritis vniuersis" obsequium Orbis impenditur. Dat. Kalend. Feb. Constantinop. Theod. XI. & Valentiniano Cæs. COSS. [425.]

NOTÆ.

* *Lex* hæc abest à *Cod. Iust.* Inseruit eam rectè Annalibus suis Baronius *Anno D.* 425. *n.* 5. 6. Ad eam scripsit singulatem & accuratum commentarium *Brissonius.*
"*Asclepiodotus* PP. sub Theodosio Iun. Orientis scilicet: vid. *Prosopogr.*
"De die *Dominico* dixi affatim ad *leg.* 1. *supr. de Feriis*: neque hîc ea repetenda.
"Ausonius, *Primum supremúmque diem radiatus habet Sol*: Et mox: *Octauum instaurat reuolubilis orbita solem.*
"Isidorus quoque *lib.* 5. *cap.* 30. cum vocat, *Caput cunctorum dierum*, itaque & *Act.* 20. *vers.* 7. & 1. *Cor.* 1. *vers.* 2.

BIU Cujas

dicitur μία Σαββάτων. Hieronym. *aduersus Vigilantium*, per *vnam Sabbati*, *hoc est in die Dominico*. Inde & Græci Christiani dixêre Annum ἑβδομαδικὸς κανονίζειν, pro eo quod est à Solis die incipere: Maximus martyr *in computo Ecclesiastico, part.1. cap.23.*

"Pro, *Natali.*

"id est, Pentecostes.

"id est, quibus diebus.

"Hinc liquet quoque, administrandi Baptismi statos fuisse hos duos dies, Pascha & Pentecosten, quæ obseruatio iam passim est & nota.

"Hinc quoque liquet, *Albatos* fuisse, qui Baptismo initiarentur, quod & ipsum notius est, quàm vt firmari aliis testimoniis opus sit.

"*al. Occupentur.*

"vide *leg.22. 23. infr. de Paganis.*

"De Iudæis erit *tit. infr.* & fortè hîc legendum *Iudæa*, vt infr. *Paganitatis.*

"De *Paganis* erit quoque *infr. tit.* peculiaris.

"*Se compelli.* "*Præstet.*

"Sustineri potest: sed malim *vniuersi*: ita supr. *per vniuersas vrbes eorundem populis.*

COMMENTARIVS.

FESTIS Christianorum diebus spectacula exhiberi inhibet Theodosius Iun. hac constitutione, Anno D.425. de qua prohibitione iam pleniùs dictum fuit *l.2. supr.* In quâ *leg.* interpretandâ eò breuiores nos erimus, quò doctior & prolixior in eam extat Brissonij commentarius. Nos ea nunc saltem, nouem fermè numero, sublegemus, quæ magnam partem ab aliis ad hanc legem intacta neglectáve scimus, & tamen monitis & notatis nihilo inferiora ducimus.

I. ¶ Primùm, obseruandus hâc parte iuris istius & interdictionis Processus. Solo scilicet *Dominico* primum die spectacula prohibita à Theodosio M. & quidem iteratâ iussione, quod docuit *d. lex 2. supr. hoc tit.* Atenim vlteriùs paulatim processum. Sanè in vniuersum omnibus festis Christianorum diebus spectacula prohiberi ab Honorio Patres Africani petiêre iam Anno D.401. Concilio Carthagin. 5. vt habetur *Codic. African. canone 61.* cuius verba hîc apponere iuuat, quiâ etiam *huic legi* conueniunt: *Nec non & illud petendum; vt spectacula theatrorum, cæterorúmque ludorum, die DOMINICA, vel CETERIS Religionis Christianæ DIEBVS celeberrimis amoueantur: maximè, quia Sancti PASCHÆ Octauarum die populi ad Circum magis, quam ad Ecclesiam conueniunt, debere transferri deuotionis eorum dies, si quando occurrerint, nec oportere etiam quenquam Christianorum COGI ad hæc spectacula: maximè*, &c. Itaque & Theodosius Iun. *hâc leg.* iam non Dominico tantum die, etsi hunc primum nominet, verùm omnibus festis supplicationúmque Christianarum diebus spectacula edi vetat: In quibus certè ieiuniorum dies nonnulli fuêre, quibus proinde spectacula prohibita *hâc leg.* quomodo etiam Gregorius Nazianzenus *epistola 74.* aliis 71. Celensium Præsidem eo nomine reprehendit, quod ieiunij diebus spectacula ederet: Θεαταμεῖς ὁ δικαστὴς ἀ νηστεύων: καὶ πῶς φυλάξεις τὰς ἀνθρωπίνας νόμους, τὰς θείας παραφρονῶν: καθάρσιον τὸ δικαστήριον ἵνα μὴ δυοῖν ἓν ᾖ γίνῃ κακὸν, ἢ νομίζῃ: τὸ φροντιστέναι θέας αἰχρὰς, ἑαυτὸν δεῖ διατρίζειν, κεφάλαιον τῆς λόγου, ἴδε κρινόμενος ὁ δικαστὴς, καὶ ἥδιον ἁμαρτήσῃς: Eodémque pertinet vehemens Ioannis Chrysostomi increpatio *homilia 5. in cap. 1. Geneseos*, quod Quadragesimæ & ieiuniorum diebus, populus ad Circensia certamina sese contulisset. Vt & eodem fine eiusdem exhortatio *homilia 5. in fin.* & *initio homil.7.*

II. ¶ Secundò, ex *hâc leg.* liquet, intra quem Numerum tum temporis, & quidem in Oriente, hoc Anno D.425. sub Theodosio Iun. Diuinæ Christianorum feriæ Religiosæ, & deuotionum constiterint: (de aliis quippe feriis iudicialibus agitur, *l.2. supr. de feriis:*) putà, præter diem Dominicum solemnem & ordinarium, intra numerum quaternarium; *Natalis* inquam, *Epiphaniorum, Paschatis, & Quinquagesimæ.* Quare ferendi non sunt, qui præcipuos tantùm festos dies apud Christianos, & celebriori honore receptos, à Theodosio Iun. *hâc leg.* recenseri aiunt: Quos sanè generalis ratio *huiusce legis* refutat, & Theodosij Iun. adeò institutum, vindicare in genere instituentis tempus supplicationum à voluptatum tempore; seu Diuinam Religionem à contemptu Spectaculorum; vel celebritatem Christianam, quâ totæ Christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupantur, à ludicrâ solemnitate; denique dies, quibus virtutibus Dei omnipotentis, ac meritis vniuersi obsequium orbis impenditur, à deuotione in se Principem. Asterius quoque (Amaseæ in Cappadociâ Episcopus) *homilia in festum Kalendarum* 4. etsi non omnes sigillatim, plerosque tamen festos dies perstringit, eorúmque rationem reddit, nempe, Natalem Domini, Festum Luminum (φῶτα παλήγυιν) diem Resurrectionis. Chrysostomus denique *orat.1. in Pentecosten, tomo 5. p.602.603.609.* tria tantùm hæc festa quoque commemorat, *Epiphaniam, Pascha, & Pentecosten.* Præter Dominicam videlicet diem: quanquam & ipsum Pascha Dominico die agitabatur. Imò ne initio quidem, nisi dies Dominica, Pascha, & Pentecostes festi dies erant: vide Origenem *lib.8. contra Celsum.*

III. ¶ Tertiò notandum, *Natalem* & *Epiphania* Christi hîc separari, qui sanè dies initio pro iisdem habiti fuerant. Nempe *Epiphania*, (traducto è Paganorum Theologiâ vocabulo, Vbi apparitiones Deorum, qui suæ præsentiæ signa dedissent, ἐπφάνεια dicebantur, vt videre est apud Diodorum Siculum, *lib.1.* Dionys. Halicarnass. Imò & dies ipsi festi in huius rei memoriam ἐπφάνια apud Athenæum *lib.12.*) priscis Ecclesiæ temporibus idem etiam cum *Natali* Christi erat, quo scilicet Saluator noster Filius Dei mortalibus conspiciendum sese præbuit, & propriæ diuinitatis ac præsentiæ expressa indicia ostendit. Et sic non aduentum modò Magorum, Christíque Baptismum, sed & ipsum Christi Natalem Epiphania signarunt. Suidas, Ἐπφάνεια ἡ τῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ ἐνσαρκος οἰκονομία. Eusebius quoque *lib.1. Historiæ*, ait se ordiri suam scriptionem, ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου τῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐπφανείας. Epiphanius *lib.3. hæresi 53.* ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Ἐπφανίων, ὅτε ἐγεννήθη ὁ σαρκὶ κύριος. Item, ἡ ἡμέρα τῆς Ἐπφανίων ἐστὶν ἡμέρα τῆς Χριστῦ γεννήσεως καὶ σαρκὸς. Gregorius Nazianzenus *orat.20.* obiter meminit Epiphaniorum; at *in 38.* quæ dicta est *in Natali Theophania*, semper illum diem aut γενέθλια nominat, & causas earum appellationum explicat, quia tunc apparuit nascendo, ἐφάνη Θεὸς ἀνθρώποις, διὰ γεννήσεως. Chrysostomus *orat.1. in Pentecosten, p.602. t.5.* τοίνυν παρ' ἡμῖν

BIU Cujas

ἡμῖν ἑορτὴ πρώτη τὰ ἐπιφάνια: τίς ἦν ὑποθεσις τῆς ἑορτῆς: ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ὁ μονογενὴς τῷ Θεῷ πατρὶ μεθ' ἡμῶν ἦν, quæ Isidorus Pelusiota *lib.* 3. τὰ Θεοφάνια, ἡ τοῦ Σωτῆρος καὶ κατὰ σάρκα γέννησις: ἐν σαρκὶ Θεοφάνια Asterio *homilia in Festum Kalendarum*, 4. *p.* 53. Epiphania ergo dies ἐπιφανείας, & quidem ἐνσαρκώσεως Christi: Hinc & Natalis, & Magorum Aduentus, & Christi Baptisma non distinctis diebus, sed vno eodémque Epiphaniorum scilicet die à Græcis maximè Ægyptum incolentibus fuit antiquitus celebrata. Id quod à Theophilo *in proœmio Paschal. epist.* & Cassiano *collat. lib.* 10. *cap.* 2. memoriæ proditum est. Quod verò ex hoc factum putat Ferrarius, *de ritu sacrarum concionum lib.* 1. *pag.* 67. vt hic vnus dies fuerit τὰ Ἐπιφάνεια dictus, numero multitudinis, eo quod in vno eo die multiplex suæ præsentiæ ac diuinitatis Christus dederit signum, & plures in eo agerentur in Ecclesia celebritates; mane est: Ita enim Græci festa quæcunque numero multitudinis extulêre. Quod notissimum. Sanè Epiphaniorum quoque fit mentio *in gestis Anni* 360. idque per Gallias, apud Ammianum Marcellinum Scriptorem Gentilem *lib.* 21. *pag.* 195. celebratorum mense Ianuario: *Feriarum*, inquit, *die, quem celebrantes mense Ianuario Christiani Epiphania dictitant, progressus in eorum Ecclesiam solemniter Numine orato discessit.* Cui similia scribens Zonaras, ἡθέλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν vocat disertè, quæ *Epiphania* vocat Ammianus: & Valentis tempestate, apud Gregorium Nazianzenum *in Monodia Basil. p* 357. Cæterùm cum initio Natalis seu Epiphaniorum dies in plurimis Ecclesiis Orientis, Asiaticis, Græcis, sexto Ianuarij celebraretur, vt testis est Epiphanius *lib.* 3. Cassianus *collat. lib.* 10. *cap.* 2. Atque adeò vt ex superioribus liquet, Epiphanij adhuc ætate, vt & eo tempore quo Chrysostom. *prædictam orat.* 1. *in Pentecosten* habuit, Epiphania seu Theophania causam haberent Domini Natalem: atque adeò Tres tantùm præter diem Solis dies feriati deuotionum essent: vt docet Chrysostomus *d. orat.* 1. *p.* non multò pòst Θεοφάνεια seu ἡθέλια, & ἐπιφάνεια distingui cœpere, sic vt illa Natalem Domini significarent, hæc Baptismum; vt Chrysostomus disertè tradit *homilia de Christi Baptismo, tom.* 5. *p.* 524. 525. & *Paris. Edit. tom.* 1. *p.* 278. in quæ est & *orat. Gregorij* 39. ὃς τὰ ἅγια φῶτα τῇ ἐπιφανίων. Edocti scilicet Constantinopolitani à Romanis, Natalem celebrare cœperunt die 25. Decembris: Chrysostomus *in homiliâ de die Natali, tom.* 5. *p.* 511. Auctor est, quando ille eam concionem hab bat, nondum fuisse decem annos elapsos, ex quo primùm is dies illi Ecclesiæ, ex Occidente seu per Romanos innotuerit. Ab illo tempore & Natalis mense Decembri festiuitatibus additus, remanente tamen pristinâ, Ianuario mense, Epiphaniorum solemnitate: Sed aliæ iam causæ illius appellationis & festiuitatis reddi cœpêre: nam qui dies prius colebatur, vel celebrabatur vt Natalis Christi, iam cultus est, vt Baptismum eius repræsentans, & Magorum aduentum; v. Chrysostom. *in dicta orat. de Baptismo Christi:* & Hieronymum *lib.* 1. *commentar. in Ezechielem.* Sic & auctus festiuitatum numerus, & à proprio appellationis Epiphaniorum significatu recessum. Hinc adeò & Asterius Natalem Domini, & Festum Luminum, φῶτα πανήγυριν distinxit; & hâc Theodosij Iun. constitutione, quæ Constantinopoli data est, Natalis Christi ab Epiphaniis Christi seiungitur.

Illud omittere non possum, quod memorat Chrysostomus, *dict. orat. in Baptism. Christi, p.* 524. 525. Epiphaniorum istorum mediâ nocte omnes passim aquas hausisse, tanquam tum sacratas, & domum adsportasse, atque in annum seruasse; vbi incorruptæ manserint, non anno tantum, verùm biennio, & triennio.

IV. ¶ Quartò obseruandum, hisce verbis, *Paschæ etiam & Quinquagesimæ diebus, quamdiu*, &c. veterum illum Ecclesiæ morem indicari, quo Baptismus Paschæ & Pentecostes diebus conferebatur: de quo vid. Tertull. *de Baptism. cap.* 19. Chrysostomum non *vno loco*, inter alia εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν: *t.* 5. *f.* 605. Socratem *lib.* 1. *cap.* 21. & alios de quo plenissimè Ioannes Vicecomes de antiquis Baptismi ritibus *volum.* 1. *obseru. Eccles. lib.* 1. *cap.* 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. Ait autem *hæc lex* Quinquagesimæ diebus QVAMDIV, &c. & mox, QVO TEMPORE: nempe quod Vices rectè notauit, moris fuit, vt toto illo temporis decursu à Pascha ad Pentecosten Baptisma conferretur: quod tamen Vicecomes negabat *lib.* 1. *cap.* 25. Author quoque Tertullianus *de Baptismo ad fin. Diem Baptismo solemniorem Paschæ præstat, exinde Pentecoste ordinandis lauacris LATISSIMVM SPATIVM est: quo & Resurrectio inter Discipulos frequentata est, & gratia Spiritus sancti dedicata.* Imò ex eo idem intelligitur *lib. de Idololatr.* Quinquaginta dies à Paschâ in Pentecosten vsque festos hac scilicet ratione fuisse, *Et si singulæ*, inquit, *Gentium solemnitates numerentur, non possent implere nostram Pentecostem, hoc est quinquaginta illos dies festos intra Pascha & Pentecostem.* Vnde apparet Pentecostem dictam, spatium illud integrum 50. dierum. Sic & Canone Nicæno vetantur genua flecti ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις. Imò ita quoque *Actor. c.* 2. ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, vbi Syrus & Latinus Interpres legerant vel interpretabantur τὰς ἡμέρας.

V. ¶ Quintò obseruanda illa, *Paschæ etiam & Quinquagesimæ diebus QVAMDIV cœlestis lumen lauacri imitantia nouam sancti Baptismatis lucem vestimenta testantur:* non ad eam generalem tantùm obseruationem, quâ Baptizati Albati fuisse indicantur; quod infinitis testimoniis comprobatur, verùm tempus per quod Albati esse perseuerabant: nempe post peruigilium Paschale & Pentecostale, seu post Baptismum susceptum, Baptizati in Albis perseuerabant, teste etiam Chrysostomo, *Serm.* 1. *in Pentecost.* ad octauum vsque diem, seu ad Dominicam sequentem: vnde Octaua post Pascha *in Albis* postea dicta: Eodémque tempore Episcopi & Presbyteri frequentibus & quotidianis admonitionibus τοὺς νεωστὶ τῆς χάριτος ἀξιωθέντας, eos qui nuper Baptismi gratiam acceperant, exhortari, prosequi solebant: vt apparet ex Chrysostomo *homilia* 33. *in cap.* 12. *Genes. in princ. p.* 479. quo etiam die vestem albam deponebant. Teste Augustino. *Sermon* 157. *de Domin. in octauâ Paschæ.* Amalatio Fortunato, 1. *de Eccles. offic. cap.* 28. & 29. & *lib.* 4. *cap.* 23. Iacobo Diacono. *In Rit. S. Eccles.* Ord. Roman. *tit. de die Paschatis.* Albino Flacco: *lib. de Diuin. Offic. cap. de Domin. in Albis*; & *cap. de Septuag.* Rabano Mauro, 2. *de Instit. Cleric. cap.* 39. Bern. Augiens. *lib. de quibusd. reb. ad Miss. spectant. cap.* 3. Abbate Ruperto, *lib.* 7. *de Diuin. Offic. cap.* 11. Iuone Carnotens. *Serm. in diem Pasch.* vide Vicecomit. *de Rit. Baptism. lib.* 5. *cap.* 12. 13. 14.

VI. ¶ Sextò inquirendum, in horum verborum sensum, & *Quinquagesimæ dieb.* &c. *quo tempore & commemoratio Apostolicæ passionis, totius Chri-*

BIU Cujas

stianitatis magistræ, à cunctis iure celebratur. Græci vertunt; ὅτε μνήμη τοῦ πάθους τῶν ἁγίων Ἀποστόλων γίνεται. Ex quibus illud in genere liquet, diebus Pentecostalibus commemorationem Apostolicæ passionis celebratam. Quænam autem hæc *Passio Apostolica?* Putet quis non aliam Apostolicam passionem accipi oportere, quàm D. Pauli: Cuius sanè passionis initium incidit in Pentecosten, vt docet *Actor. cap.* 21. Sic vt post diem Pentecostes aliquos diebus deinceps Ecclesia Christiana passionis huius Apostolicæ commemorationem instituerit, velut magistræ totius Christianitatis, vt quæ veri Martyrij, & veri Confessoris luculentissimum specimen & exemplum foret. Certè apud Græcos postea Ἀπόστολος propriè Paulus, & διδάσκαλος Ἀποστόλων apud Codinum *cap.* 1. *de offic. Eccl. const.* Doctor singularis Epistolis Pauli explicandis, quam interpretationem non admitto. Item nolo, *Apostolicam passionem* hîc dici, pro infusâ cœlitùs in Apostolos Spiritus Diuini gratiâ, & spiritali Baptismo; quomodo aliqui de Deo pati dicebantur, Numinis pleni, ἔνθεοι, θεοφορούμενοι, θεολήπτοι, θεοπάσχοι, &c. Tertull. *Apolog. c.* 23. *Æquè producatur aliquis ex iis qui de DEO PATI existimantur, qui aris inhalantes, numen de nidore concipiunt,* &c. Virgil. *lib.* 6. *Æneid.*

At Phœbi nondum PATIENS immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Vbi Seruius, *nondum Patiens*, interpretatur *quæ nondum posset implere Oraculorum sermones.* Ex Ambrosij *sermone* 61. *de Pentecoste*, apud Gratianum *de consecrat. distinct.* 4. *cap.* 90. quoque liquet, in Pentecoste lectionem solemnem fuisse de Aduentu Spiritus sancti in Apostolos: *Sequitur spiritale signaculum quod audistis hodie legi*, &c. vbi Gloss. *Hodie*, scilicet *in die Pentecostes: quia lecta fuerat Epistola de Aduentu Spiritus sancti in Apostolos.* Non, inquam, duas superiores Interpretationes hîc admitto, quia *omnibus Pentecostes diebus* hanc commemorationem factam *hac lex* indicat. Quid igitur? Ioan. Chrysostomus, & Augustinus, veram nobis interpretationem & indubitatam suggerunt: Nempe ex veteri Patrum instituto in totâ Pentecoste lectum esse in Ecclesia Librum *Actuum Apostolicorum*, de quo expressa extat illius *hom.* 63. *tom.* 5. *edit. Paris.* πῶς ἕνεκεν αἱ πράξεις ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἀναγινώσκονται: vbi rationem reddit istius instituti, cùm alioquin Acta Apostolorum post Pentecosten initium ducant: & aliàs in Ecclesia, sua quaque die, ea legerentur, quæ eâ euenerant: veluti in die *Crucis*, omnia legerentur quæ ad Crucem pertinent; & in Magno Sabbatho, quæ & eâ die euenerunt: & hanc quidem, quod quemadmodum statim post Crucem Resurrectio Christi annuntiatur, ita statim post Crucem & Resurrectionem Patres Acta seu miracula Apostolorum legi voluerunt, quod miracula Apostolica sint demonstratio Resurrectionis Dominicæ; Liber verò *Actorum*, nihil aliud sit quàm doctrina miraculorum Apostolicorum. Eundémque morem perstringit idem Chrysostomus, *initio homiliæ* 33. *in cap.* 12. *Geneseos, p.* 478. *edit. Paris.* Quinimò & ex Gregorio Nazianzeno *orat.* 43. in τὰ κυριακὰ, *in fin.* disco, Martyrum quoque aliorum martyria tum publicè commemorata. Augustini locus hic est, *tract.* 6. *in Euangel. Ioan. Actus Apostolorum testes sunt: ille Liber Canonicus omni anno in Ecclesia recitandus. Anniuersariâ solemnitate post Passionem Domini nostis illum Librum recitari.* In genere notum iam aliunde vel ex Ambrosio, & Augustino, Lectiones ex vtroque Testamento solemnes in Ecclesia olim fuisse, & quidem statas, ex orbe, ac nominatim ex Nouo Testamento, quæ ἀποστολοευαγγέλια postea dicta, & εὐαγγελιστάρια: cuius rei luculentum testimonium in Hippolythi Episcopi *Paschali* occurrit, vbi Lectiones huiusmodi designantur in cellulis areæ laterculi; vt ecce, γένεσις Χριστοῦ, quotannis ex primo Matthæi, ἐν μεσονυκτερεύσῃ, siue φθαμονᾶς Natalis Christi legebatur x 1. Pharmuthi, quo tempore quidam natum Dominum putabant, vt scribit Clemens Alexandrinus. Ita πάθῳ Χριστοῦ, die Passionis Dominicæ; id est, ex quorundâm sententia, 25. Martij, aliáque quæ in *eo Canone* videre est, & Scaliger explicauit. Sic certum, Passionem Christi recitatam olim proximè antequam concio haberetur de eâ: testis Augustinus *sermon.* 144. 146. Leo Magnus non *vno loco*: sic quidem vt in Africanis Ecclesiis ex Matthæi dumtaxat Euangelio ea recitaretur, *d. serm.* 144. Quomodo & Passiones Martyrum ante concionem publicè recitatæ ceu Anniuersarij eorum dies celebrabantur. Ergo *Passio Apostolica* hîc, pro Actibus Apostolorum dicta fuerit: quo sensu certè *Passiones* passim Sanctorum dicuntur pro Actibus eorum & vita omni. Sic igitur Liber Actuum Apostolicorum πεῤξαποστόλων fuit τὸ πεντηκοστάριον, quomodo recentioribus Græcis πεντηκοστάριον dictum Officium ab ipsa die Paschatis ad Octauam Pentecostes, quæ Dominica ab iis Omnium Sanctorum appellatur: de quo vid. dissertat. 1. Alatij *de libris Eccl. Græcorum, p.* 77. 78.

VII. ¶ Septimò obseruandum, *Apostolicam Passionem Christianitatis magistram, hâc leg.* vocari; nempe posteaquàm infusâ cœlitus Spiritus sancti gratiâ, Apostoli sparsi Christianam fidem magisterio suo propagauerunt. Sanè & ita Apostolos τῆς οἰκουμένης, seu τῷ κόσμῳ πωδεύλας etiam Ioannes Chrysostomus, tum alibi, tum in eadem re versans, λογ. ρξδ'. *in sanctam Pentecosten* vocat, *tom.* 5. *Sauilian. pag.* 980. & *seq.* λογ. ρξε. *p.* 982.

VIII. ¶ Octauò obseruanda plurimum vltima *huius leg.* sententia, quæ Ampliationem quandam continet inde, *Ac ne quis existimet*, &c. quâ sanè sententiâ haud postrema huiusce *legis* ferendæ occasio continetur. Nempe eâ Theodosius Iun. indicat, adeò festis diebus Spectacula se vetare, vt etsi Natalis aliquis Imperatorum in aliquem ex prædictis diebus inciderit, Spectacula iis edi nolit. Quem vtique scrupulum, si Theodosius Iun. populorum animis non eruisset, futurum erat, vt indeuotionis in Principem notam deinceps nonnulli subuererentur, si Natalem fortè aliquem Principis, vel aliam solemnitatem Imperialis honoris gratiâ (vt Ambrosius *in Valent. obitu p.* 6. loquitur) in diem Deo etiam festum incidentem, solitâ deuotione & solennibus spectaculis, veluti ludis Circensibus prosequuti non fuissent: *Existimantes* (vt hæc *lex* ait) *in honorem Principis, veluti maiore quadam Imperialis officij necessitate se compelli*, &c. Sanè & Libanius, *orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν, *de vinctis, pag.* 62. hunc ipsum Iudicum seu Magistratuum scrupulum metúmque repræsentat, ad spectacula in honorem Principis obeunda, necessitate quâdam ἀνάγκῃ teneri se aientium, seriúsque adeò actus eo obtentu negligentium: vbi & hanc necessitatem paucorum dierum esse ait: quod lucem accipit ex *l.* 2. *supr. hoc tit.* Ad quem locum *hanc leg.* iam notaui. Quare & eo nomine Ambrosius Valentinianum Iun. commendat, *d. p.* 6.

quod

quòd cùm antea ludis Circensibus delectari ferretur, sic illud absterſit, VT NE ſolemnibus quidem Principum Natalibus, vel Imperialis honoris gratiâ, Circenſes putaret celebrandos. Verùm Theodoſius Iun. ſuperiori ſcrupulo hanc religioſiſſimam ſententiam & rationem opponit; *Quod tunc maximè Manſuetudini Noſtræ* (Imperatoriæ) *ab humano genere defertur, cum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuerſi obſequium Orbis impenditur.* Honor ſcilicet Principis infra diuinæ Religionis contemptum conſiſtere debet. Et ita quidem hæc poſtrema pars *huiuſce legis* intelligenda eſt; non, vt perperam Vir doctus fecit, de Imaginibus Imperatorum coronari, fauſtíſque acclamationibus excipi in ſolemnibus Spectaculis ſolitis; verùm de Spectaculis, quæ in honorem Principis eiúſque Natalibus ſpecialiter exhiberi conſueuerant. Eadē planè ratione Conſtantinus M. ad luſtrorum quoque ſacrificia Chriſtianos adigi noluit, *l. 5. infr. de Epiſcop.* vbi vid. quæ dixi plenè.

IX. ¶ Nonò obſeruandum, non Chriſtianis tantùm *hâc leg.* interdici Spectaculorum celebritate his feſtis diebus, verùm etiam Iudæis & Paganis: Nempe nil intereſt, à quo dierum horum celebritas & veneratio publicis, de fœdis, imò ſæpè impiis voluptatibus confundatur: Nam & viceuersâ eâdem ratione Iudæi quoque & Pagani die Dominico exigi vetiti.

X. ¶ Poſtremò, cum primis obſeruanda illa, *cum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuerſi obſequium Orbis impenditur*: quibus oſtenditur cauſa dierum feſtorum, & quò vnicè reſpexerint: nempe vt virtutibus Dei & meritis obſequium orbis impenderetur; quâ causâ & *Supplicationum dies* dicuntur; vnde etiam apparet, nullos dum feſtos dies inſtitutos, per quos virtutibus aut meritis hominum, Sanctorum obſequium orbis impenderetur, iíſque ſupplicaretur: Etſi verum illud, non magis in honorem Martyrum, quàm ad Chriſtianorum magiſterium & profectum, Martyrum Natales Synaxi ſeu conuentu in Eccleſiam celebratos: zelo pietatis, vt publici iſti ſolemnéſque conuentus eſſent velut ludi quidam, & Pædagogi animarum, vt Martyres colentes, inſignem eorum pietatem imitarentur, & Doctoribus eâ occaſione congregatis aurem præbentes, profuturum aliquid ignoratúmque antea diſcerent, quod ad dogma confirmandum, aut ad ambiguum obſcurúmve ſcripturæ locum explicandum, aut ad morum & vitæ emendationem pertinet: vt diſertè ac tempeſtate ſcribebat Gregorius Nazianzenus, & Aſterius Amaſeæ in Cappadociâ Epiſcopus, *homilia 3. aduerſus auaritiam, p. 31.* Nondum igitur Martyrum Natales feſti, ſupplicationúmque dies, ſed *ſtationum* tantùm & σωμάξεων in Eccleſia dies fuêre.

DE MAIVMA.

TITVLVS VI.

XI. COD. IVST. XLV. Porrò poſt *Titulum* generalem *de ſpectaculis*, ſequuntur quinque ſpecies Spectaculorum ſeu ludorum. Primò, *Maiuma*, (quæ feſtiuitas eſt populi:) de quâ *hoc tit. 6.* Secundò, *Scænici, tit. 7.* (cuius *tituli* appendix eſt quoque *tit. 8. de Lenonib.* & *tit. 9. de expenſ. ludor.*) Tertiò, *Circenſes, titulo decimo, de equis curulibus.* Quartò, *Venatio, tit. 11. de venatione ferarum.* Quintò, *Gladiatores, tit. 12. de Gladiatoribus.*

PARATITLON.

MAIVMA *Rubr.* & *l. 1.* & *2. hoc tit.* Spectaculum erat, *l. 2.* (ſeu lætitiæ genus, *l. 1.*) fœdum atque indecorum, *d. l. 2.* procaci licentiâ, *d. l. 2.* Hoc prohibitum aliquando per Orientem, ab Arcadio reſtitutum: Sic tamen vt honeſtas & verecundia in hoc ſeruaretur, *l. 1.* verùm, cùm honeſtas non ſeruaretur, idem mox triennio pòſt rurſum id prorſus inhibuit: *l. 2.*

---

1. * Impp. ARCAD. & Honorius AA. Cæſario PF. P."

CLEMENTIÆ Noſtræ placuit, vt Maiumæ prouincialibus" lætitia" redderetur:" Ita tamen, vt ſeruetur honeſtas, & verecundia caſtis moribus perſeueret. Dat. VII. Kalend. Mai, Conſtantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. Inſtin. hoc tit.*

"*Cæſarius* PP. ORIENTIS ſcilicet ſub Arcadio: vid. *Proſopogr.*

"Quibus? An certæ cuiuſdam Prouinciæ, veluti Syriæ Cæles? an verò cuiuſcunque tandem Prouinciæ, ſub PP. Orientis,

BIU Cujas

vt ita hoc spectaculum in omnibus Orientis Prouinciis celebrari solitum fuerit, non in vnâ tantùm, ac multò minus Romæ.

"*Lætitia* de spectaculis & ludis: vid. & Cassiodor. 2. *var.* 9.

"In Cod. Iust. *reddatur*. Hinc apparet, ademptum fuisse aliquando hoc spectaculi genus; &, vt existimo, à Constantio, rursum à Theodosio M.

II. * Idem AA. Aureliano PF. P." Post alia."

LVDICRAS artes concedimus agitari, ne ex nimiâ harum restrictione tristitia" generetur. Illud verò, quod sibi nomen procax" licentia vindicabit," *Maiumam*," fœdum adque indecorum spectaculum, denegamus. Dat. VI. Non. Octobr. Constantinop. Theod. V. C. COSS. [399.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* prælatâ, *l.* 1.

"Orientis sub Arcadio: vid. *Prosopogr.*

"Quæ exciderunt, & quæ si ad manum haberemus, fortè haud adeò incertum foret, quidnam Maiuma esset, vndéve ea dicta fuerit, & vbi & quando celebrata.

"Similis vox eadem in re vsurpata, *l.* 169. *supr. de Decurionib.*

"id est, fœda & inhonesta.

"*vindicabit*, pro *vindicauit*.

"Fortè locus hic ita legendus: *Illud verò, quod sibi nomen procax licentia vindicauit, Maiuma, fœdum atque indecorum spectaculum denegamus.* Sed nil temerè muto.

COMMENTARIVS.

ARCADII Imperatoris vtraque hæc *lex* est: quibus Maiumæ, (quam vocem superiorum sæculorum Barbaries in *mimiam*, quasi primorum ludum mutabat:) Spectaculum, seu Maiumæ lætitia, per eandem Præfecturam Prætorianam Orientis, Prouincialibus sub certâ lege antea adempta, redditur *l.* 1. Anno D. 396. mox absolutè denegatur, Anno D. 399. *hâc leg.* 2. Idque intra quatuor fermè annorum spatium: Redditur, inquam, *l.* 1. cum anteà (vt puto à Constantio Imp. rursus à Theodosio M. patre, castissimo Principe) prohibita fuisset: Sub hac tamen conditione redditur, vt honestas & verecundia, castis moribus perseueraret, id est, vt fœditas omnis & procacia ab eâ abesset. Hoc scilicet temperamentum Arcadio *clementiæ* titulo seu clementer adhibere primùm visum fuit: Anno D. 396. Atenim, cùm rebus ipsis posteà comperisset, procacem hanc licentiam & fœditatem ab ipsâ Maiumæ celebritate seu spectaculo seiugari non posse, triennio, & quod excurrit, pòst, ad superiorum Principum Christianorum ingenium rediit, eâ penitus denegatâ: *l.* 2. *hoc tit.* aliis verò ludicris & honestis artibus concessis, quibus abundè Prouinciales tristia sua consolari possent; vbi amplector Arcadij sententiam, ludicras Artes aliquas in Republ. Christianâ aliquando rectè concedi. *Ne ex nimiâ harum restrictione tristitia generetur.* Cui accedit Gratiani sententia de Gymnico agone agentis, *l.* 3. *infr. de Scænicis*, (quæ *Cod Iust.* est *lex* 1. *de Spectaculis*:) *Non inuidemus, sed potius cohortamur* [ad] *amplectenda felicis populi studia.* Valeant igitur per me Tetrici, quibus populi non placent, nisi ab omni semoti lætitiâ. Ad rem. ¶ Et hæc quidem aperta est harum duarum Arcadij *legum* sententia. Verùm quidnam Maiuma, & vnde ea dicta fuerit, inquirendum nobis est, quando etiam Alciato 5. *Parerg.* 5. aliisque deinceps hac parte aqua hæsit. Primùm, obseruandum est, per Præfecturam Prætorianam Orientis tantùm, eius mentionem *hoc Cod.* fieri, quandoquidem duæ hæ *hoc tit.* leges, & Constantinopoli datæ (ab Arcadio scilicet Orientis Imp.) dicuntur, & Præfectis Prætorio Orientis inscribuntur. Sed & Iulianus Apostata, *in Misopogone aduersus Antiochenos*, qui scriptus Anno D. 363. (triginta paulò plus ante has constitutiones annis) testatur, ab Antiochenis in suburbio Daphnensi propè Antiochiam in Syriâ, τὰς ἑορτὰς τῶν Μαιουμᾶ, id est, *festiuitates Maiumæ*, agitatas. Secundò, idem Iulianus ostendit, magnos sumptus in hanc Maiumam à priuatis factos, & quidem in conuiuia Maiumæ: & nulli rei vtilem eam fuisse innuit: haud aliter ac *l.* 2. *hoc tit.* artes ludictæ, procaci licentiæ Maiumæ, opponuntur: ὑμῶν δ' ἕκαστον ἰδία μοῦ εἰς τὰ δεῖπνα, καὶ τὰς ἑορτὰς χαίρειν δικαιώμου; καὶ ἐὺ οἶδα πολλὲς κομῶν πλεῖστα εἰς τὰ δεῖπνα τῶν Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντες, ὥσπερ δ' ὑμῶν ὠπων καὶ τῆς σωτηρίας πόλεως ἐδεὶς δυεί ὅτῳ ἰδία τῶν πολιτῶν, ὅτε ἡ πόλις κοινῆ. Tertiò obseruandum, fœdum, atque indecorum hoc spectaculum fermè fuisse procacis licentiæ; sic vt in eo honestas & verecundia castis moribus non perseueraret, seu, non seruaretur: de quo posteà plura, ex Libanio, & Chrysostomo. Quartò notandum, Maiumæ mentionem nobis non occurrere, nisi ab eo tempore, ex quo Christiani Imperatores extitêre. Postremò ex hisce duabus legibus, vel etiam ex Iuliano, colligi non potest, quando hoc spectaculum, seu quo tempore anni edi solitum fuerit. Nam etsi *prima lex, hoc tit.* data sit 7. *Kalend. Maij*, & sic apperente iam mense Maio (vnde *Maiumæ* nomen Suidas deriuabat) attamen non exinde satis definiri potest, Maiumam mense Maio celebratam. Nam & *lex* 2. quæ de eadem Maiuma agit, data est 6. *Non. Octobr.* Ac præterea, cum *l.* 1. Maiumæ celebrandæ potestas fiat Prouincialibus, sanè tempore opus fuit, ad id Prouincialibus intimandum seu insinuandum à Cæsario Præf. Prætor. ac proinde exinde contrà rectiùs colligatur, non mense Maio fuisse hanc solemnitatem habitam. Et verò eam mense *Loio*, id est, Augusti, agitatam ex Iuliano, *in Misopogone*, *p.* 115. discimus: & quidem per septem dies, ex Theodoreto, *lib.* 3. *cap.* 13. & ex *tertio* Libanij *loco*, quem mox laudabo, pariter, ἀπὸ πέντε ἢ καὶ πλείας ἡμέρας: vide & Palladium, *in Dialogo*. Et Suidas tamen, vti dixi, mense Maio Maiumam celebratam vult: & quidem, (quod secundum,) Romæ, Ostiæque. Verba Suidæ hæc sunt: Μαιουμᾶς πανήγυρις ἐγίνετο ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῷ Μαΐῳ μῆνι· τῷ δὲ ἡλίῳ καταλαμβάνοντες πόλιν τὴν λεγομένην Ὀστίαν, εἶτα

οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, ἡδυπαθεῖν ἠνείκοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ὕδασιν, ἀλλήλους ἐμβάλλοντες: ὅθεν καὶ Μαΐουμας ὁ τῆς τοιαύτης ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο. Eadem fermè & Glossæ Basilicorum, vbi & id amplius, (quod tertium,) additur, in honorem *Maiæ* id celebrari solitum: Μαΐουμας ἑορτὴ ἐτελεῖτο ἐν Ρώμῃ. Et statim post: Μαΐουμας τοῦτον τὸν λεγόμενον Μαΐουμαν ἐπετέλεσεν οἱ Ρωμαῖοι Μαΐῳ μηνὸς εἰς τιμὴν τῆς Μαΐας. Hæc quidem Suidas & Glossæ Basilicorum: Quibus si credimus, Romæ vel Ostiæ Maio mense Maiuma celebrata; in Maiæ honorem, atque exinde nomen.

Verùm in id accuratiùs nunc inquiramus. Certum equidem est, quod Suidas narrat, de iocundâ illâ solemnitate Romæ vel Ostiæ celebrari solitâ: Cuius etiam meminit Æthicus *in Cosmographiâ: Tiberis*, inquit, *insulam facit inter Portum Vrbis, & Ostiam Ciuitatem, vbi Populus Romanus cum Vrbis Præfect. vel Consule Castorum celebrandorum causâ egreditur SOLEMNITATE IVCVNDA.* De eadem solemnitate iucunda Ostiæ celebrari solita, per certamina, est & hoc vetus Epigramma, de Tacio P. V. qui faciem, id est, picturam huius certaminis pro æde Castoris & Pollucis locauerat.

Littoribus nostris quoniam certamina lætum
Exhibuisse iuuat, Castor, venerandéque Pollux,
Munere pro tanto faciam certaminis huius
Magna Iouis proles vestrâ pro sede locari
Vrbanis Tacius gaudens me fascibus auctam.

Cum hâc tamen iucundâ festiuitate perperam commiscetur id quod Ammianus Marcellinus notat *lib.19. p.160.* vbi Tertullus Præfectus Vrbis notatur, *in difficultate annonæ Vrbis Romæ Ostiam profectus, atque ibi in æde Castorum sacrificasse:* (quod numen ibi cultum ventorum marisque causa) scilicet tranquillitati maritimæ impetrandæ, quo naues frumentariæ plenâ velificatione Portum Vrbis Romæ frumentis onustæ intrarent: Id enim extraordinarium sacrum fuit, necessitate vrgente, non etiam solemnis quædam festiuitas, & Castorum solemne, quod memorat Æthicus. Cui propiùs accedit Tiberina decursio, cuius meminit Cicero *lib.5. de Finib. Quonam gaudio*, inquit, *complerentur, cum tantopere eius adumbratâ opinione lætentur? Quem enim Tiberina discursio, festo illo die, tanto gaudio affecit, quanto L. Paulum, cum Regem Persen captum adduceret, eodem flumine inuectum.* Ausonius *de Feriis Romanis.*

Nunc & Apollineos Tiberina per ostia ludos.

In Kalendario Constantiniano Heruagiano. *Ludi Tiberini.* Sed neque eò pertinet festiuitas, quam damnauit Synodus *in Trullo, can.62.* his verbis: Καλάνδαι, καὶ βολαὶ καὶ βρυμάλια, καὶ ἡ τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου Πανήγυρις, τῆς παρ' ἡμῶν πόλεως ἀπελαυνέσθωσαν. Nihil enim commune habuit solemnitas illa cum Româ, vel Ostiâ, vel Tiberinâ discursione, vt quæ in Oriente celebrari solita. Hæc, inquam, vt certa sunt, & rectè apud Suidam habent, quæ de Tiberinâ & Ostiensi solemnitate memorat, ita vnum ex iis, quæ memorat, incertum est, alterum verò falsum. Incertum, vtrùm Tiberina illâ solemnitas vnquam *Maiuma* dicta fuerit; etsi dici potuisse non negarim; quia & hæc Maiumæ, (id est, aquarum) solemnitas erat: Sed falsum est, Maiumam, quâ de *hoc tit.* agitur, cum eâ Ostiensi vel Tiberinâ festiuitate quicquam commune habere. Fuit enim decursio illa, iucunda tantùm festiuitas & solemnitas, vt Æthicus ait; seu vt Suidas, ἡδυπάθεια; item coniuncta sacro solemni, gentili: Item in Tiberi & prope Romam ea agitata. At-

quin Maiuma, quâ de *hoc tit.* agitur, fuit fœdum & indecorum Spectaculum, & procacis licentiæ. Deinde in Syriâ, (cuius τρυφὴ notissima) ea lætitia agitata; vt superiùs ostendimus. Tandem non fuit sacro alicui gentilitio lætitia hæc Maiumæ coniuncta; alioquin Christiani Principes, post cultus ritúsque Paganorum abolitos, nunquam eam permissuri fuissent, vel sanè eam quoque causam addidissent eius prohibendæ; non fœditatem modo.

Baronius censet *Maiumam* dictam, à ciuitate maritimâ *Maiumâ*, in littore Syriæ Palæstinæ (primæ) vbi erat nauale Vrbis Gazæ: Quod verosimile: vel saltem, (quod mihi verosimilius videtur) eodem exemplo, Spectaculum illud Maiumam dictum, quo littus illud. Primum id persuadet mihi, quod, vt anteà ostensum est, per Orientem & Syriam quidem, speciatim hæc lætitia agitata fuerit. Persuadet Secundò, nomen ipsum *Maiumæ*, quæ vtique Syriacè *Aquam* significat. Persuadet tertiò, quod Maiuma Gazæ nauale non tantùm superstitioni deditissimum fuerit (quod memorant Scriptores Ecclesiastici) verùm etiam ac nominatim (vt Auctor est Marcus Diaconus, *in reb. gestis Porphyrij Gazensis Episcopi*) hoc adhuc tempore simulacrum impudicum Veneris, quod eò loci cultum, extiterit.

In Syriâ igitur agitata hæc Maiumæ festiuitas, cuius caput fuit Antiochia ad Daphnen, ac nominatim in locis, qui aquis luxuriabant: cuiusmodi sanè fuit Daphne propè Antiochiam, Cuius Δαφνικὸς ἀγῶνας Protagorides Cyzicenus olim descripserat: ideóque περὶ τῆς ἐν Δάφνῃ πανηγύρεως scripserat, teste Athenæo *lib.4. p.150. 176. lib.5. p.184.* Quarum panygereon meminit & Strabo *lib.16. p.516.* Et sanè hoc illud festum & ludicrum (Daphnense) mihi omninò videtur, quòd Libanius *tribus orationibus* describit & proscribit, etsi Maiumæ nomine nullibi id designet. Primum, *oratione* περὶ δεσμοῖων: ἃ (πράγματα) δίδωσιν ἐν Δάφνῃ καθημένοις τέρπεινε καὶ τέρπεσθ κακῶν, ἢ καὶ ποτε φήσιε τὰς ὀφειλονίας εἰσπράττειν: ἀλλ' ὅμως τούτῳ πρώτῳ πᾶσε τιμὴ εἰς ἅπαντα ἐκείνην ἐξουσίαν τιμὴ ἐν Δάφνῃ: τοῦτο γὰρ ἔοικεν ἡ ἑορτὴ, τὸ μηδενὸς ἀπέχεσθαι τῆς αἰσχρῶν: καὶ τοῦτο τοίνον ἀνεῖται χαρίζονται, Βασιλεῦ, τὸ μὴ πάνυ τοῦε μεμνῆσθαι τίνα τῆς τοῖς σοῖς θησαυροῖς ὀφειλομένων χρημάτων, id est, *Quæ* (negotia) *dant sedentibus in Daphne & delectare & delectari malè: quamlibet & tunc dicatis, debitores exigi oportere. Sed in hoc ante omnia honorate illam ad omnia licentiam in Daphne; hoc scilicet est festum illud, à nullâ turpidinis specie abstinere: idque ij etiam tribuunt, ô Imperator, ne quis omninò tunc mentionem pecuniarum faciat Thesauris tuis debitarum.* Secundus Libanij locus est *oratione* περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, *p.35.* Ἦσαν τίνες οἱ πονηροὶ ἑορτὴν εἰσήγαγον εἰς τιμὴν Δάφνην: ἣν ὃ τὸ παίτα τρόπον ἀχρημονεῖν, ἑορτὴν ποιεῖν. Τοῦτο τὶς καπήλων Βασιλεὺς ὀπωπὼς καὶ σώφρων, αἰσχυνθεὶς μὲν τοὺς περιπολοῦντας ἀλγήσας δ' ὑπὲρ τῆς χώρας, πάνυ τιμὴ ὅτι τοιούτοις συνόδοις: καὶ παύσας εὐδοκιμῶ, καὶ οὐδεὶς πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς ἑορτῆς ἔλεγον ἔτι, ἕως ὡς τὰ κεφάλαια δεῖ καλεῖν διὰ τέλους, ἀλλ' ἐξεβέβλητο τοῦτο τῆς Δάφνης τὸ νόσημα χρόνον πολύν: ἕως αὖτε πάλιν ἄνδρες ἀξίως τοιούτων ἑορτῶν βεβιωκότες εἰσήγαγον, id est: *Erant quidam qui prauum festum inuexerant in Daphnen: festum illud celebre erat omni modo se indecenter gerere: hoc cum audiuisset quidam æquus ac temperans Imperator, cum ipsum factorum puderet, dolénsque ob regionem seu locum, conuentum hunc aboleuit, eóque abolito bene audiuit, neque quisquam ipsi consuetudinem festi obiecit, neque quod necesse sit ea quæ aliquando valuerunt, ad finem vsque valere: verùm eiectus fuit hic*

Daphnes

BIU Cujas

Daphnes morbus longo tempore, donec illam iterum viri his festis dignè viuentes, introduxerunt. Tertius Libanij locus est *Oratione hactenus ineditâ*, πρὸς Τιμοκράτην; vbi in populares plausus iuuenum in Theatris inuehens, inter alia hæc ait: ὁ γὰρ δὴ τῆς βίης ἔρως πάντα ὑπηρετεῖν ἀναγκάζει, τάτε ἄλλα καὶ πρέχειν εἰς τὸν Δάφνην, καὶ ποιεῖν τὰ μυρία κακὰ τῇ πόλει (Antiochiæ) φέρουσαν ἑορτήν: ἐπεὶ καὶ νέοι [ναὶ] μὰ σωφροσύνης ἀναβαίντες ἐκεῖσε ταύτην ἀποκαλύπτουσι καλέσασαν: εἰς ἃ μοι δοκεῖ Βασιλεύς τις ἀγαθὸς ἀποβλέψας σβέσαι τὸ φρύαγμα τόδε, αὖθις ἀνέφυ, καὶ γίνεται μὰ μὴ θαλαττόντων, ὑμῶν ὑπεργέντων; εὐδαίμων τὸν ἡγεμόνων, καὶ μὰ ἀναιδείας πέντε ἢ καὶ πλείους ἡμέρας, ὁρᾷ διάγον τὸ ἀναβαῖνον, ἧς τὸ μὲν εἰς αὐτὸς, τόδε τις καὶ εἰς ὑμᾶς ἔρχεται, καὶ τοι εἰ τις ὑμᾶς καταβαίνοντας ἀπὸ τῆς πολυειδοῦς μέθης ἐκείνης ἐπὶ τὶ χρὸν ὑμῖν ἀνήλατο τοσοῦτον ἔροιτο τίνι βελτίω τὰ τῆς πόλεως πεποιηκότες ἀναφέρεται, τις θεῶν ἐρεῖτε, ἢ ὅτι καὶ τῇ λιὰν ἀχημονῶν εἰς τόπον ἐλθεῖν. Vt omittam etiam Orationem ineditam περὶ τοῦ πλέθρου, vides, à Libanio festum seu spectaculum describi ἑορτὴν πονηρὰν, quod erat ἐξουσία εἰς ἄπαντα, cuiúsque erat τὸ μηδενὸς ἀπέχεσθαι τῆς αἰσχρῶν: item quod festum hoc celebrare ἦν τὸ πάντα τρόπον ἀχημονεῖν: Cui optimè respondet quod de Maiuma dicitur *hâc leg.* 2. nempe quod *nomen illud procax licentia sibi vindicasset*; quódque *fœdum atque indecorum spectaculum* esset. Item quod indicatur *l.* 11. honestatem & verecundiam castis moribus in eo non perseueraſſe. Item vides, celebratum in Syriâ apud Daphnen, locum vtique Maiumâ (id est aquis) cummaximè luxuriantem, propè Antiochiam. Atenim & ad alias quoque vrbes Maiuma penetrauit; etsi maiore licentiâ in Syria. Nam & Georgius, Theophanes scilicet *in Chronographia*: & ex eo Auctor, & ex eo *histor. Miscella, lib.* 23. in Leone Constantini supr. ὁ δὲ Βασιλεὺς ποιήσας Μαιουμᾶν ἐν Σοφιανοῖς ἐκώδωσεν ἀπὸ σένσυ μὲ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ. *Præterea*, inquit, *Imperator factâ Maiumâ in Sophianis, sedit in solio cum filio suo.* Tandem pertinere huc sentio, quod Chrysostomus Antiochiæ tum agens, (quod ipsemet disertè profitetur) *homil.* 7. *in Matth. p.* 88. *edit. Paris. p.* 70. 71. 72. *edit. Comed.* memorat, simul & tanquam Diabolicum proscribit de Euripo & Κολυμβήθρᾳ, in Theatro, vbi cum ingenti voluptate de loco superiore meretrices spectabantur natantes, & in mediis aquis nudæ natatu ludentes, quem Euripum ἡδονῆς vocabant. ¶ Ab hâc certè Maiumæ licentiâ non abludit illa licentia Smyrnæ per Dionysia, & Veneris sacra, in quam inuehitur Aristides, *Oratione* περὶ τοῦ μὴ δεῖν κομῳδεῖν. *Tom.* 2. *p.* 274. Item non abludunt saltationes illæ sceleratissimæ per vicos & plateas, quas Gentiles festis seu sacris conuiuiorum diebus exercebant, quibus matronalis & innumerabilium fœminarum pudor, deuotè venientium ad diem sacratissimum iniuriis lasciuientibus appetebatur, vt etiam ipsius Sanctæ Religionis penè fugeretur accessus, vt dicitur *Canone* 60. *Codic. African.* seu Concilij *Carthag.* 5. *à* 401. *can.* 5. Nescio autem quid in mentem venerit Viro docto, cum Maiumæ ludicrum dixit in Consulum inauguratione vsurpatum. Apud nonnullas quoque Gentes hodie haud absimile quoddam ludicrum vsurpatum, veluti in Hispaniâ, illud, quod vocant, *pasar las aquas, o las mayas*, vt refert Barrientus *annotat. sylu. cap.* 17.

¶ Illud tandem obseruandum ex his *legib.* & *Libanio*, Maiumam hanc sub Christianis Impp. modò permissam fuisse, modò coërcitam, modò abolitam. Scilicet, (vt breue Chronicon eius rei instituam.)

Sub Constantino M. Maiumam celebratam puto.

Sub Constantio proculdubio vetita; de quo Libanius *duabus orationibus* περὶ ἀγγαρειῶν, *p.* 35. vbi vid. quæ dixi, & πρὸς Τιμοκράτην, cùm Babylæ Reliquiæ Daphnem à Constantio (vt docet Chrysost. *Orat.* 2. *in Babyl. tom.* 5. *p.* 450. translatæ sunt.

Sub Iuliano stetit Maiuma: vid. Iulianum *in Misopogone.*

Sub Valente quoque proculdubio stetit.

Sub Theodosio M.
1. Stetit aliquamdiu, vt docet Libanius *orat.* περὶ τῶν ἀγγαρειῶν, & πρὸς Ἀσκωλῶν.
2. Vetita mox rursum, sub extremis Imperij ipsius, vt colligitur ex *l.* 1. *hoc tit. de Maiuma.*

Sub Arcadio
1. Reducta. Ann. 396. *d. l.* 1.
2. Vetita. Ann. 399. *l.* 2. *eod. tit.*

Atque ita à Constantino M. ad Arcadium octies hâc parte variatum. Tantùm scilicet eius retinendæ populis studium fuit: tam iustæ contrà eius coërcendæ, mox & prohibendæ Christianis Imperatoribus causæ visæ sunt.

DE SCÆNICIS.

TITVLVS VII.

XI. Cod. Ivst. XL.

"Adde & de Gymnico agone, *l.* 7. & de Agitationibus, *l.* 12.

PARATITLON.

Scænici, *Rubr.* & *l.* 1. 2. *hoc tit.* (qui & Scænici plebeij, *l. vnic. infr. de vsu sellar.*) itémque Scænicæ, *l.* 18. seu Scænicæ mulieres, *l.* 8. erant, qui, quæve spectaculo sui præbebant populo materiam voluptatis: *d. l. vnic.* ludicra ministeria, *l.* 4. 9. putà in Theatro, *l.* 12. vnde Theatrale spectaculum, *l.* 1. in Scænâ, *l.* 2. 8. (vnde & Scænica officia

officia dicuntur, *l.* 4. 9. Scænicum præiudicium, *l.* 4 & 9. Scænicæ voluptates, *l.* 29. *supr. de Prætoribus*: & apud Symmachum, *lib.* 10. *epist.* 19. Scænici artifices *ibid.* artifices Scænarij, Marcellino *lib.* 28. *p* 401.) cuius pars Proscenium, *l.* 12. seu in pulpito, *l.* 8. quæ & Thymela; vnde Thymelici: *l.* 12. *hoc tit.* & *l.* 21. *supr. de Pistor.* & Thymelicæ, *l.* 5. vnde & Thymelæ actuarij, *l.* 11. 22 *supr. de diu. off.* & in his psallendi arte, vt fidicinæ, quæ prohibitæ, *l.* 1. vel gesticulatione, vt mimæ, *l.* 11. 12. 13. Pantomimi, *d l.* 12. Histriones, *d. l.* 12. Huiusmodi porrò Scænici, vt per vniuersum orbem erant, ita nominatim Romæ, *l.* 1. 4. 5. 6. 8. per Africam, *l.* 2. 3. 9. 13. & in Oriente, *l.* 10. 11. vid. & *l.* 21. 22. *supr. de diuers. offic.*

Personæ porrò hæ omnes, inhonestæ prrsonæ vocantur, *d. l.* 12. eorúmque munus, turpius: *l.* 4. & immemores honestatis, qui sibi eas sociant, *l.* 5. *hoc tit.* Ideóque etiam vsus sellarum his, & sedendi, & conueniendi in publicum facultas denegata erat: *infr. tit. de vsu sellar.* Et Imagines eorum in aditu tantùm Circi, & prosceniis theatri, locabantur: *l.* 12. *hoc tit.* & Mimis nonnisi certis vestibus & ornamentis vti licuit: *l.* 11. 12. Vicissim Scænicis pro præmio imagines erectæ in aditu Circi, vel Theatri prosceniis: *d. l.* 12. His porrò obsequijs debebantur nominatim mulieres vinculo naturalis conditionis, *l.* 4. ex viliori sorte progenitæ, aut huiusmodi fæce *l.* 4. 9. ex Scænicis natæ vulgarem vitam exercentes, *l.* 2. turpibus complexibus se volutantes: *l.* 8. Atque hi *l.* 2. *Cod. de offic. Præfecti Vrbi*, dicuntur, *homines populares almæ vrbis Editioni* (non seditioni) *obnoxij.* Editioni, id est spectaculis, vt *l.* 1. *supr. de spectaculis*, & *l.* 2. *supr. de offic. Rector. prou.* In tantum etiam his obsequiis tenebantur, vt declinare officia scænica, Scænici, Scænicæ, vel ex his nati natæve non possent, sed præiudicio à contubernio Scænico reuocari; exceptis casibus sequentibus. Primò, si in periculo mortis Sacramenta & extrema suffragia consecuti fuissent, & superuixissent, *l.* 1. Secundò, si nullo mortis periculo Christianæ factæ fuissent: *l.* 4 8 9. Tertiò, si ex Scænicis natæ, probabilem, non vulgarem vitam exercerent: *l.* 2. Quartò, ex Principis beneficio, *d. l.* 4. (quod reuocatum *l.* 13. seu *vltim. hoc tit.*) Quinimò & Thymelicam abducens, vel domi suæ retinens, quinque libris auri multabatur, *l.* 5. Et hæc de Scænicis.

¶ Præter hos agitur *hoc titulo* & de Gymnico Agone, *l* 3. & de Circensi certamine, *l.* 7. in quo qui sese exercebant, Agitatores dicti, *l.* 12. *hoc tit.* & *l.* 11. *supr. de malefic. & Mathem.* seu agitandi munus exercentes, *d. l.* 7. qui & Magiæ seu maleficij crimine infamati erant, *d. l.* 11. qui & *Aurigæ* dicuntur, *d. l.* 21 *supr. de Pistor.* & *l.* 3. *supr. de Spectacul.* & aurigandi studio detineri *d. l.* 21.

¶ *De Scænicis in periculo vitæ* SACRAMENTA *Christianæ Fidei postulantibus: & cautionibus eam ad rem: idque adeptis.*

1. * Imppp. VALENTINIANVS," Valens, & Gratianus, AAA. ad Viuentium P. V."

SCÆNICI & scænicæ, qui in vltimo vitæ, necessitate" cogente interitus inminentis, ad Dei summi" Sacramenta" properarunt, si" fortassis euaserint," nullâ posthac in Theatralis" spectaculi conuentione reuocentur. ¶ Ante omnia tamen diligenti obseruari ac teneri" sanctione iubemus, vt verè & in extremo periculo constituti, id pro salute poscentes (si tamen Antistites" probant) beneficij" consequantur: Quod vt fideliter fiat, statim eorum ad Iudices, si in" præsenti sunt, vel Curatores" vrbium singularum, desiderium" perferatur: Quod" vt inspectoribus missis, sedulâ exploratione quæratur, an indulgeri his necessitas poscat extrema suffragia." Dat. III. Id. Febr. Triu. Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

NOTÆ.

* Non extat *hæc lex* in *Cod. Iust.* Retulit eam rectè in Annales suos Baronius. *Ann.* 371. *n.* 128.

"Tribuenda hæc *lex* est *Valentiniano* (Seniori scilicet.)

"Reponendum hîc *PP.* Viuentius enim P. V. fuit, Anno 367. vt præter Ammianum Marcellinum *lib.* 27. *p.* 361. ostendit *lex* 11. *supr. de Pœnis*, *lex* 3. *supr. de indulg. crim.* Atenim Viuentius *P. P.* fuit hoc Anno, cum eo ipso Ampelius esset P. V. vid. *Chronolog. huius anni*, & Ammianum Marcellinum *lib.* 28. vide & quæ noto ad *l.* 1. *infr. de equis Curulib.*

"*In extremo periculo* inst.

"vtpote ipsi anteà Gentiles.

"*Sacramentorum* vocem hîc obserua: de quâ alibi: *μυσήρια ἀπόρρητα.*

"id est, conualuerint.

' vel tollenda vox, *in*: vel, quod malim, *in theatralia spectacula.* De Theatralibus his ludis, vid. & Ambros. 2. *off.* 21.

"*Tueri*, passiuè: Nisi putet quis legendum (quod omninò existimo) *ac queri*: ita mox in fine, *sedulâ exploratione quæratur.*

"*Sanctione*, id est religione, sanctitudine, sanctimonia.

' *Antistites*,

BIU Cujas

[a] *Antistites*, id est, Episcopi: vid. Parat. *de Episcopis.*
[b] *Beneficij* vox hâc in re propria: de qua mox. Vt & *Gratia* seu χάρισμα: vid. *Gloss.*
[c] Nempe quia *Curatoribus Vrbium* cura spectaculorum imminebat.
[d] *Desiderij* vox hâc in re pariter propria: vt & Gregorius Nazianzenus *orat.*40. *p.*644. πόθου σωτήριον vocat. De multis pauca hæc notabo: Hilarius *in Psalm.*67. agens de Candace: *Sacramentum ipsum Baptismi adeò impatienti desiderij cupiditate præueniens, vt*, &c. Ambros. *in oration. funeb. de fratre suo p.*24. *Dei gratiam & accepit desideratam, & seruauit acceptam.* Idem *de Sacramentis, quarto*; *Veniebas ergo desiderans, vtpote qui tantam gratiam videras, veniebas desiderans ad altare, quo acciperes Sacramentum.* Augustinus *Epistol.*167. *Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei orare pro Catechumenis, vt eis desiderium regenerationis inspiret.* Hinc factum, vt *desiderata* pro ipso Sacramento acciperentur. *Glossar. Philoxeni*, vt Scaliger rectè restituit, *desiderata* λειτουργία πλείστη.
[e] *Quo dein.*
[f] *Suffragia extrema*, sunt Sacramenta, quæ in extremo positis indulgebantur; de quo mox.

COMMENTARIVS.

EVITANDÆ Scænicæ conditionis modus quidam, per SACRAMENTA scilicet Diuina, hac Valentiniani Sen. constitutione continetur, & inuehitur Christianæ Religionis fauore, & peculiari ratione Ecclesiasticâ, sic tamen, vt fuco simul Paganorum Scænicorum occurratur, ne eâ alioquin ratione ad euitandam conditionem suam Scænicam abutantur: pariter, vt simili Iudæorum fuco occurritur, *l.*2. *supr. de his qui ad Eccles. confug.* vt & *l.*23. *de Iudæis.*

¶ Hæc vt intelligantur, duo præsupponenda sunt & prænoscenda, quæ hîc quoque indicantur. Primò, hoc tempore multos in vltimum vitæ, vt hic dicitur, tempus; scilicet: περὶ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς, περὶ τὰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς Baptismum distulisse: Quod vt aliunde iam notum est, ita testis inter alios Gregorius Nazianzenus *Orat.*40. vbi in id inuehitur, & inanes huius facti obtentus prolixè refutat: Chrysostomus item non *vno loco*; inter alia *homil.* 1. *in Acta Apostolor. sub fin. & homil.*13. *ad Hebræos*, qui pariter hanc ἀνάκλισιν & *ibi*, & *alibi* reprehendit. Secundò prænoscendum, quod & ipsum *hæc lex* indicat & supponit, Canonem hunc Ecclesiasticum, & antiquam humanissimámque legem Ecclesiæ quondam fuisse, vt Sacramenta administrarentur quibuscunque moribundis ἐξοδεύουσι, νοσοῦσι, ἐν κινδύνῳ, καὶ θανάτου περισκίᾳ, ὁπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου, ἀναλλαπυμβύοις τοῦ βίου, εἰ δέοιντο, etiam Pœnitentibus, Excommunicatis, Catechumenis, etiam heri Gentilibus, hodie Christianis, mulieribus etiam κυοφορούσαις, in lecto, (vnde & *Clinicorum* nomen) in mortis periculo constitutis, petentibus, desiderantibus; Baptismus scilicet & Eucharistia: de quo sunt in *Cod. Canonum*: Can.13. Nicænus, Ancyranus 6. 16. 22. Neocæsar.6. 12. Epiphanius *hæresi* 28. Basilius *epist.*5. *in additionib.* vbi agit de Arinthæo ab vxore reddito Christiano, & in fine vitæ baptizato: Nempe ἵνα ἐνέλπιδες ἀπαλλάττωνται, vt loquitur in notissima Serapionis historia Dionysius Epist.apud Eusebium *lib.*6. *hist. Eccles.c.*36. id est, vt *bonæ spei* pleni ex hac vita dimitterentur, migrarent. De quo more vid. eundem Eusebium, *cap.*35. Quâ causâ & *extrema suffragia* hac *leg.* vocantur. Item *Viaticum* hoc dictum, & τελευταῖον καὶ ἀναγκαιότατον ἐφόδιον; item δῶρον ἐξιλήριον, quasi abeuntibus ex hac vita, & ad Deum cogitantibus, ac veluti iter instituentibus daretur: vnde & *Viatica benedictio* in Concil. Barcinon.*cap.*9. vt Cl. Salmasius rectè restituit, & ἐφοδιάζεσθαι, viatico instrui dicebantur. Cyprian. *lib.*3. *epist.*7. *Audientibus, si qui fuerint periculo præuenti, etsi in exitu constituti, vigilantia vestra non desit implorantibus DIVINAM GRATIAM, misericordia Domini non denegetur:* vbi *Diuinam Gratiam* vocat Cyprianus, pariter vt *lex* 5. *infr. ne Sanct. Baptism.* & absolutè *Gratiam*, *lex* 1. *eod. tit.* Ea verò de re, inter alios, quos *suprà* iam laudaui, expressus est dictus *Canon* 13. Nicæni Concilij: περὶ τῶν ἐξιόντων, ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαττήσει καὶ νῦν, ὥστε εἴτις ἐξοδεύει τῆς πλείστης ἀναγκαιότητος ΕΦΟΔΙΟΥ μὴ ἀποστερεῖσθαι: εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξελαθῇ, μὴ τοῦ κοινονέντων τῆς εὐχῆς μόνης ἔσω. Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς ὕπνου ἐν ἐξοδεύοντος αὐτοῦτου τὴν μεταχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΕΤΑ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς. Quo loco non alius temerè illustrior ad hanc totam *legem* illustrandam: quem tamen locum Episcopus Aurelianensis haud ita pridem de *Absolutione* accipiendum contendebat; quem rectè refutat Doctus Habertus in ἀγχιεραπικῷ ad *part.*10. peculiari digressione, *pag.*273. 274. Addatur & hîc Synesij locus *epist.*67. *p.*215. de Lamponiano quodam excommunicato loquentis: εἰ προσπελάσεις Λαμπωνιανῷ τὸ χρέων, καὶ ἡ κυρία παρεῖναι δοκεῖ, πάσιν ἐφῆκα τοῖς τότε παρεσομένοις Πρεσβυτέροις κοινωνίας αὐτῷ μεταδῶναι, μηδεὶς γὰρ ἀποθάνοι διδασμῷ ἐμοὶ ἀμαρτωλὸς ἢ πάλιν ὅτι τοῖς αὐτοῖς ὑπόδικος ἔσω, &c. id est, Pseudepist.3. Sixti III. *Bassus à Synodo condemnatus est, ita tamen vt in vltima die Viaticum ei non denegetur, propter humanitatem Ecclesiæ.* Et hæc quidem in commune. Atenim, quod tertio loco notandum, Scænicis quoque Gentilibus nominatim id petentibus data Sacramenta: quod *hâc* Valentiniani *lege* firmatur per Gallias. Neque tamen adhuc per Africam simpliciter obtinuit, quod postea Patres Africani constituerunt: vt habetur *Can.*45. *Cod. Canon. Ecclesiast. Afric. Vt agrotantes*, &c. *vt SCÆNICIS atque Histrionibus, cæteríque huiuscemodi personis RECONCILIATIO non negetur.* Vbi Græcus Interpres ΧΑΡΙΝ ἢ καταλλαγὴν vertit χάρις & χάρισμα, vt Latinis *Gratia*, pro *Baptismo* aut *Eucharistia*, vt ab aliis iam ostensum est. Qui idem tamen Interpres *ibidem* addit, ἢ ἀποστάτας μελανοῦσι καὶ ὀπισθρέφουσι, quod illi loco non conueniebat: agitur enim *eo versiculo*, non nisi de Scænicis & Histrionibus, cæterísque huiusmodi personis, Ludicris, scilicet & vt dicitur *Can.*63. *Ex qualibet ludicra arte.* Huc etiam pertinet apprimè locus, quem ex Chrysostomo adfero ad *leg.*4. *infr.* Imò & τὸν δαιμονιζόμενον, quem vexant mali spiritus, sed qui habet dilucida interualla, in quibus non blasphemet Sacramentum, in morte baptizandum, ne ex hac vita priuatus gratiâ Baptismatis discedat, καὶ περιθῆ τοιούτῳ ΕΦΟΔΙΟΝ, Balsamon *ad interrogationes Canonicas Timothei Sp. Alexandrini*, ait. ¶ His ita præsuppositis, iam quæritur, & verò in *huius leg. sp.* quæsitum fuit, quid Iuris esset, si Scænicus, qui in periculo mortis ἐφόδιον accepit, & sic Scænica conditione liberatus fuit, postea euàdat seu conualescat? In aliis ita ius fuit, seu Canon Ecclesiasticus obtinuit, vt Viatici istius in vltimo vitæ & extremo periculo participes facti, si conualescerent, in inferiorem aliquem statum gradúmque reuoluerentur, reponerentúrque: quod sancitũ *prædicto Canone Nicæno* 13. εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν, πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξελαθῇ, μὴ τοῦ κοινονέντων τῆς εὐχῆς μόνης

BIU Cujas

μονῆς ἔσω. Certè & illud constitutum *can.12. Neocæsar.* vt si quis in morbo constitutus baptizatus fuerit, ad Presbyterium promoueri non possit: addita ratione, quod fides eius non sit ex proposito, sed ex necessitate, ἐκ ὀν προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτῷ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης: cui conuenit & quod Eusebius refert *lib.6. cap.43.* ex *epist.* Cornelij Episc. Romani *ad Fabium Antiochenum:* & *d. epist.* Synesij 67. *p.215.* πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς κανόνικῶ ἔσω. Atenim Scænicis id *hâc leg.* speciatim tribuitur à Valentiniano; vt si quis ex iis in extremo periculo Sacramenta seu extrema suffragia consequutus sit, si conualuerit, ad Scænam non ideò reuocetur, sed scænica deinceps conditione liberetur. Quod & ipsum postea Patres Africani ab Honorio petendum decreuêre Anno 399. (vt alibi probabo:) *vt si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illâ maculâ permanere, non eum liceat à quoquam iterum ad eadem exercenda reduci vel cogi:* vt habetur *Can.63. Cod. Afric.* Sic quidem vt non iam distinguant, vtrùm in extremo periculo constituti id petierint, necne.

¶ Cæterùm, vt ad *huius leg.* sententiam accedamus, ne huius priuilegij obtentu fraus fucúsque fieri posset, quadruplicem cautionem *hâc leg.* Valentinianus præscribit, quam adhiberi oportet, priusquam Scænicus Viaticum hoc consequi, & exinde scænâ liberari possit. Prima cautio est; quod *ante omnia diligenti obseruari ac quæri sanctione oporteat, vt verè & in extremo periculo constituti id pro salute poscentibus beneficij tribuatur:* & sic salute conclamata. Pariter vt in commune id statutum: & quidem *d. can.13. Nicæno.* εἰ δέ τινες ἐξοδευόντων, inquit: & mox, εἴπερ ἐξοδεύει: item εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν: ἀπεγνωσθεὶς: est desperatæ salutis & vitæ: ἀπόγνωσις est ἀελπτία: ἀπογνώσεως ἀνέλπιστος Hesychio. *Ancyrano can.6.* εἰ ὑβρί τοι κίνδυνος καὶ θανάτου προσδοκία ὁπόταν νύσσῃ ἢ ἄλλης τινὸς προβάσεως συμβαίνει, *cap.16.* ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου, *cap.22.* ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου, *can.12. Neocæsar.* ἐὰν νυσσῶν τις φανερῶς ἀπαλλαττομένοις τοῦ βίου. Dionysius Ep. Alex. ad Eusebium.

Secunda Cautio est, quod *Episcopi* approbatione id fieri oportere definit: Quod & ipsum in commune requirit prædictus *Canon.13. Nicæn.* Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς ὅπου ἂν ἐξοδεύοντος αἰτοῦντος τὴν μεταλαβεῖν εὐχαριστίας, ὁ Ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς. Cui, vti dixi, optimè conuenit, quod *hâc leg.* cauetur. Quare error est Synesiani Interpretis *p.68.* quasi de duplici & diuersâ communione & reconciliatione agatur *hoc Canone*, quod prior solam peccati remissionem indulgeat, posterior oblationis ius & Eucharistiæ. Nam imò de vnâ eadémque indulgentiâ morituris præstandâ *eo Canone* agitur; sed cui modus quidam tantùm *in fine Canonis* adiicitur, pariter vt *hâc leg.* Nempe & ab Episcopo id faciendum, & μὴ δοκιμασίας: *Vt verò* ait hæc lex, *& in extremo constituti, id pro salute poscentes, si tamen Antistites probant, beneficij consequantur.* Et miror Viaticum, τελευταῖον καὶ ἀναγκαιότατον ἐφόδιον in *dicto Canone* ab Interprete illo accipi pro solâ peccati remissione, quæ promiscuè ac citra vnicum vllum delectum omnibus indulgentur. Cùm ipse non ignoret, quod iam ostensum est, *Viatici* appellatione omninò & Eucharistiam & Baptismum intelligendam, non imperfectam, quam ipse vult, reconciliationem. Idque etiam *Arausicanus Canon.3.* & *Gerundensis 9.* testantur.

Tertia cautio est, quod desiderium Scænici id postulantis ad *Iudices*, vel *Curatores* Vrbium singulatim, vtpote ad quos cura Spectaculorum spectabat, perferri velit Valentinianus.

Vt ita, (quod quarta cautio est) missis Inspectoribus sedulò exploretur, vtrum reuera in extremis constitutus sit is, qui Sacramentum petit, ne alioquin scilicet ementito vitæ periculo, atque huius priuilegij & desiderij obtentu, Scænici suam promiscuè conditionem euitare possint, móxque ad vomitum suum redire. Sic sanè & milites causariâ missione non temerè dimittebantur, nisi quos constaret Medicis denunciantibus & Iudice competente diligenter examinante, vitium contraxisse; quo semel facto instauratio posteà concedi non solebat obtentu recuperatæ valetudinis melioris: *l. semel 6. Cod. de re milit.* His iam omnibus obseruatis, Scænicum in scenam retrahi vetat Valentinianus, etsi *enaserint*, id est, conualuerint. Haud absimilia porrò his sunt quæ Hebræi obseruant de Proselytis Noachidis seu Gentilibus Iustitiæ seu Iustis non admittendis, nisi Triumuirorum iudicio, qui constantem eorum mentem explorarent; & non solemni, inter alia quoque, Baptismo: de quo Seldenus *de iure naturali, lib.2. cap.1.* Hæc si Baronius attendisset, *in Anno 371. num.128.* non vtique pronuntiasset, *Valentinianum haud piè hanc constitutionem sanxisse:* imò non in sæculares potestates carmen hoc intonuisset: *Vides, quàm perperam & inconsultè Principes, ea quæ sunt Ecclesiastici muneris, tractare consueuerint.* Quid enim hîc alienum ab Ecclesiastico munere canonéve? Imò, quid non laude dignum, scænæ & voluptatibus publicis Scænicos eripientis cum iacturâ equidem aliqua voluptatum publicarum, fauore solo Christianitatis? ¶ Obseruandus igitur gradus hic & ratio hæc ad Scænicas voluptates eradicandas: cui adde & alias *l.2.4.8.9.* Ac nominatim dictam *l.2.* quæ eundem Valentinianum Sen. Auctorem habet. ¶ Tandem si vera est inscriptio *huius leg.* hîc monendum, semel spectaculorum & scænicorum curam *Romæ* fuisse penes Præfectum Vrbi: quod sanè docent liquidò *lex 4.5.6. hoc tit.* quæ Præfectis Vrbi inscribuntur: docet *l. vlt. de off. P. V.* Ammianus Marcellinus, Symmachus, Cassiodorus *lib.1.var.30.31.32.33.*

¶ Filiæ *Scænicorum quænam ad scenam reuocari possint vel non.*

11. * Idem AAA. ad Iulianum Proc." Afric.

EX Scænicis natas, si ita se gesserint, vt probabiles" habeantur, Tua Sinceritas ab inquietantium fraude direptionibúsque submoueat: Eas enim ad scænam de scænicis natas æquum est reuocari, quas vulgarem" vitam conuersatione & moribus exercere & exercuisse constabit. Dat. VIII. Id. Septemb. Magontiaci," Gratiano A. II. & Probo COSS. [371.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Concordat autem,ei *lex* 4. *infr. vers. eas enim.*

"*Iuliano* huic ex Magistro memoriæ, qui & *Rusticus Iulianus* integriore nomine, Proconsuli Afric. inscribitur & Anno prox. 372. *lex* 12. *infr. de diuers. offic.* & Anno 373. *l.* 1. *infr. ne Sanct. Baptism.* Eiusdem meminit & Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *p.* 366. quem bestiarum more humani sanguinis auidum fuisse scribit: quod ostendit,cùm Proconsulari potestate regeret Africam. Hic idem postea à Maximo Tyranno, P. V. factus, eodem teste: ex quo & illud colligo illum Gallum fuisse.

"*Probabiles*: de hac voce mox.

"*Vulgarem vitam exercere est*, volgiuagam venerem exercere. Hinc *vulgaria mulier* Plauto: *Vulgares puellæ* Ouid. 4. *Fastor.*

"*Moguntiaci* hoc tempore constitit Valentinianus, vt iuxta *hanc leg.* testatur quoque Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *p.* 426. bello videlicet contra Alamannos, & in his Buccinobantes, quæ contra Moguntiacum gens erat Alamanna illigatus, vt ibidem Marcellinus, vbi & meminit Florentij Ducis Moguntiaci siue Germaniæ, variant enim hac in re editiones.

COMMENTARIVS.

FILIÆ seu MVLIERES NATÆ ex Scænicis & ipsæ conditioni Scænicæ olim promiscuè adscriptæ erant, vt præter hanc *legem* docet *lex* 4. & 9. *infr.* Et Christiani tamen Principes id ita temperandum duxêre, si & ipsæ vulgarem vitam & inhonestam viuerent,alioquin si *probabilem* seu honestam vitam agerent, eas vinculo naturalis conditionis exemerunt Valentinianus Sen. *hâc leg.* & Gratianus & Valentinianus Iun. filij eius *d. l.* 4. 8. & 9. ac maximè si sacratissimæ Religioni Christianæque fidei mancipatæ essent, *d. l.* 4. 8. 9. *infr.* Quod fortè an & hîc voce, *probabiles*, exaudiendum fuerit: quomodo & *probabilis sæculo disciplina*, pro Clericatu, effertur *l.* 44. *infr. de Episcopis.* Alioquin *probabiles* omnes, quæ probatam & laudabilem vitam agunt, quibus & melior viuendi vsus est, vt *l.* 4. *infr.* Spartian. *in Getâ. In vita priuata etsi minus probabilis minus tamen reprehendus.* Symmach. *lib.* 3. *epist.* 62. *Felix probabilis & honestate vitæ & exercitatione militiæ*: & *lib.* 9. *epist.* 37. *Nobiles probabilésque personæ*, &c. Quæ Christianorum Principum moderatio, sanctitas, religióque fuit, paulatim honestas mulieres à scæna reuocantium liberantiúmque: Et nominatim quidem Valentiniani Sen. vt *hâc leg.* ita & *l.* 1. *supr.* & Valentiniani Iun. *l.* 4. & *l.* 8. 9. *infr.* ¶ Notandum porrò hanc *legem* ad Africam propriè pertinere pariter vt *l.* 3. 9. 13. *seu vltim. hoc tit.* irémque *lex* 145. *supr. de Decurion.* ex quibus liquet, Populum Africanum spectaculis maximè indulsisse: de quo ad *d. l.* 13. seu *vlt.* vide & Saluianum, & ideò ad ea eos cohortatur Imperator *l.* 3. *proœ.*

¶ GYMNICVS *agon per Africam restituitur à Gratiano.*

III. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Hesperium" Proc. Afric."

NON inuidemus," sed potiùs cohortamur, amplectenda" felicis" populi studia," Gymnici vt Agonis spectacula reformentur." Verumtamen, cùm" Primates" viri populi studiis ac voluptatibus grati esse cupiant promptiùs, permittimus,vt integra sit voluptas quæ volentium celebretur impensis. Dat. VI. Id. Mart. Triu. Valente V. & Valentiniano AA. COSS. [376.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. Iust. de Spectaculis & Scænicis.* Cæterùm hanc *legem* intellexit Balsamo *in Photij Nomocanonem, t.* 13, *c.* 23. de quo mox.

"*Hesperij* huius Proc. Africæ meminit & Ammianus Marcellinus, *lib.* 28. *extremo, p.* 409. Sic quidem vt post Valentiniani Sen. mortem (quæ vtique congruit Anno superiori 375. extremo) sub Gratiano eum Proconsulem Africæ fuisse disertè testetur. Hic filius fuit Ausonij, qui ipse Proconsulatum hunc filij sui Hesperij indicat in *epicedio patris*, vbi ita Patrem suum (Auum Hesperij) inducit de se Ausonio loquentem, *Huius ego & NATVM & generum* (intellige Thelassium) *Proconsule vidi.* Hic idem postea Præfectus Prætorio fuit: de quo alibi.

"De hoc iam dixi ad *legem superiorem.*

"Imitatio Virgiliana: *Ne equidem inuideo, miror magis.*

"*ad amplectenda.*

"id est, Quæ felix populus atque altâ pace capessere vel amplecti potest: Tertullianus diceret, *Populos temporum prosperos.*

"*Studij*, vox, *hic & vers. prox.* hâc in re propria: In re inquam ludiera & athletica, vti notum.

"*Reformentur*, id est restituantur, eorúmque agitandorum copia referetur.

"*Sc.* quò.

"de *Primatibus* dixi ad *tit. de Decurionib. infr.* Interim locus hic vitium sonat: quem ita restituam & interpungam: *verumtamen, quò Primates Viri populi studiis ac voluptatibus grati esse cupiant promptiùs, permittimus, vt*, &c.

COMMENTARIVS.

GYMNICVM agonem, siue Athleticum ludum,& sic luctam, pancratium & pugillatum & similes, (de quo ex professo scripserunt Viri Clari) desitum aliquamdiu per Africam Proconsularem,& quidem proculdubio Karthagine, totius Prouinciæ Metropoli: quomodo pugilum, nominatim certamina aliquoties vetita discimus ex Ammiano Marcellino *lib.* 14. de quo ad *l.* 1. *infr. de Gladiatoribus.* Gratianus Imp. hâc constitutione sua restituit: Quomodo & Honorius

posteà

posteà Africanos Sacerdotales Karthagini restitui, ibíque arbitratu suo cum fauorabili editione agere voluit, *l.145. supr. de Decurion.* Populus scilicet Karthaginensis in hæc ludicra pronus admodum fuit; vt præter *hanc leg.* docuit quoque *lex 2. prox. supr.* docebit & *lex 9.* & *lex vltim. infr. hoc tit.* adeò quidem vt peculiaris ibi *voluptatum Tribunus*, extiterit, id est Spectaculorum Tribunus, *d. l. vltim.* Atque eò pertinent prima illa *huius leg.* verba: *Non inuidemus, sed potiùs cohortamur amplectenda felicis populi studia.*

¶ Ita tamen quæ secunda *huius leg.* pars est, & limitatio, Gymnicum agonem Afris restituit *hâc leg.* Gratianus, vt à volentibus tantùm eum edi velit suâ sponte non inuitis. Cui congruit etiam Theodosij *lex* de Syriarchiæ munere, putà *lex* 103. & de Agonotheſia in genere, *l.*109. *supr. de Decurion.* & *d. l.*145. ibi, *arbitratu suo.* Nempe (vt *fine legis* dicitur) non est *integra voluptas*, seu voluptati multùm detrahitur, nisi ea impensis volentium celebretur. Igitur *quò* (nam ita hîc repono) promptiùs *Primates*, populi studiis ac voluptatibus grati esse cuperent, volentium impensis id permisit. Et verò, si bene mens augurat, ideò quoque Gymnicus agon exoleuisse in partem videtur, quod inuitis hoc onus agonis edendi imponeretur, quod in cuiusque arbitrium nunc confertur. Etsi & alia quoque ratio quandoque fuit Gymnici agonis tollendi alicubi, quia mores inficiebat: exemplum apud Plinium *lib.4. epist...* Et hæc illa iam constitutio est, quæ in *Cod. Iustinianeo* extat *l.1. Cod. de Spectaculis*, quámque Theodorus Balsamo, *in Photij Nomocanonem, tit.13. c.23.* intellexit, cùm dixit, *primo capite, lib.11. tit.40.* sancitum fuisse: *Vt nemo inuitus certamina ederet, sed voluntarios sumptus faceret*; vnde quidam argumentum ducunt, *legem* illam ampliorem fuisse iam olim, quàm hodie ea legatur in editis exemplaribus. Malè. Nam imò hoc illud est omninò, quod *illâ l.1.* seu *hâc leg.3. in fin.* dicitur.

¶ Ex *hâc* interim quoque *lege* liquet, non Duumuiros & Sacerdotes tantùm ludos edidisse, de quo ad *l.1. supr. de Spectaculis*: verùm alios quoque Primates, Curiæ scilicet, qui inter Decuriones primi erant: de quibus *suo titulo supr. de Decurion.* & ad *l.13. supr. de Legatis*: & quidem Gymnicos agones: de quo est etiam Libanij locus *in Antiochico, p.*358. Quo loco Antiochenorum Curialium in patriam sumptus effusos prædicat; ὕτως ἐκκεχυμένως αἰκίλοπεσιν εἰς ἀγῶνας ἱππικὲς τε καὶ γυμνικὲς, &c.

¶ Cæterùm hæc illa proculdubio est constitutio, quæ cùm Valentis nomen præferat, & quidem primo omnium loco, Hieronymum *in Chronico* (si Hieronymi id est) in errorem induxit, vt scriberet (& quidem Anno perperam adscripto) *Agonem Constantinopoli à Valente redditum.* (Nam quod Cedrenus Anno Valentis, 7. scribit, *p.*256. Valentem Paganis potestatem dedisse θυσίας καὶ πανηγύρεις ἑορτῶν, id iam alio pertinet:) Dicere debuit Scriptor ille, *Agonem Carthagini à Gratiano redditum*: Scilicet non ideò, quia Valentis nomen *huic legi* inscriptum est, ideò Valenti ea adscribenda venit. Mos quippe tum fuit, omnium Imperatorum, qui eo tempore conregnabant, nomina constitutioni quamlibet ab vno latæ inscribi. Quod etiam cùm Cedrenus non nosset, tanquam singulare aliquid, *p.*256. notauit, Valentinianum Edicto cuidam à se promulgato, Valentis & Gratiani quoque nomen adscripsisse.

¶ Hîc interim illa notanda: *non inuidemus, sed potius cohortantur* [ad] *amplectenda felicis populi studia.* Eò scilicet ludicras artes nonnullas in Republ. aliquando rectè tolerari: de quo iam quoque dixi ad *l.2. supr. de Maiuma*: si Dei iniuriam non contineant, si proximi scandalum absit: si non ea malis moribus incentiuum præbeant.

¶ Filiæ *Scænicorum quænam ad scenam reuocari possint vel non.*

IV. * Imppp. Gratianus, Valentianvs & Theod. AAA. ad Paulinum P. V.''

MVlieres, quæ, ex viliori'' sorte progenitæ, spectaculorum debentur obsequiis, si scænica officia declinarint, ludicris ministeriis deputentur.'' Quas'' necdum tamen consideratio sacratissimæ religionis & Christianæ legis reuerentia suæ fidei mancipauit: eas enim quas melior'' viuendi vsus vinculo naturalis condicionis euoluit,'' retrahi vetamus. ¶ Illas'' etiam feminas liberas à contubernio'' scænici præiudicij durare præcipimus, quæ Mansuetudinis nostræ beneficio, expertes muneris turpioris'' esse meruerunt. Dat. VIII.'' Kalend. Mai. Med.'' Gratiano V. & Theod. II.'' AA. coss. [380.]

NOTÆ.

* Repetitur *hæc lex* totidem penè verbis *l.9. infr.* vtraque à Baronio omissa, quæ tamen in *Annales Ecclesiasticos* referri meruit. Iungenda porrò *huic* videtur *lex 5. prox.*

'' *Paulino* huic P. V. inscribitur quoque *d. l. prox.* Erat autem hoc tempore Damasus Episc. V. R.

'' Cuiusmodi fæce *l.9. infr.*

'' id est. *retrahantur* (quæ voce mox vtitur) *in scenam.*

'' *Prima* exceptio.

'' *Melior viuendi vsus*, id est, probabilis vita & Christiana disciplina fidésque.

'' & *exoluit.*

'' *Secunda* exceptio.

'' An rescribendum *à contubernij scænici præiudicio?* Nil opus: nam & ita quoque habet *lex 9. infr.*

'' Turpe munus scænicorum, *hâc leg.* de quo ad *leg.12. infr.* Aristænetus quoque *epist.19.* de scænica quadam agens αἰσχρὸν ἐργαστὴν vocat: vid. & *initium eius epist.*

' v. Kal. Mai. *d. l. 5. prox.*

'' Mediolani Valentinianus Iun. hoc tempore consistebat: vide & *d. l. 5 infr.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

AD VRBEM ROMAM, eiusque Scænicas pertinent quinque sequentes Gratiani & Valentiniani Iun. constitutiones, intra vnius anni spatium per duos Consulatus datæ. Hâc. sanè constitutione Valentinianus Iunior MVLIERES, seu FILIAS, quæ *spectaculorum obsequiis debentur*, seu *contubernio scænici præiudicij vinculo naturalis conditionis* tenentur, scænicam conditionem declinantes in scænam reuocari iubet Anno D.380. seu *ludicris ministeriis deputari*: vt *hâc leg.* dicitur & *l.9. infr.* id est *scænicis* voluptatibus: Ludicrum est, quod sui spectaculo ludum facit. Sic *Ludicræ artes*, l.2. infr. de Maiuma: *Ludicra* simpliciter, *l.2. supr. de offic. Rector. prouinc.* Artes ludicræ Marcellino, *lib.14. p.15.* Neque enim audiendus Vir aliàs Doctissimus in *leges Atticas*, *p.75.* qui his verbis indicari putabat, mulieres, de quibus hîc agitur, non in genere tantùm ad scænam reuocandas, verùm ἰδίως pœnæ loco, vt cogerentur ridiculas anus γαΐδια repræsentare, arg. *l.8. infr. eod.* ibi, *donec anus ridicula senectute deformis.* Quæ & ipsa verba perperam accipiuntur, vt ibi dicam. Ergo Scænæ debitæ mulieres *hâc l.* & *d. l.9. ludicris ministeriis deputari*, id est, ad scænam reuocari iubentur. Quæ regula *huius leg. initio* proponitur.

¶ Mox tamen *Exceptiones* duæ subiiciuntur, duóque adeò euitandæ Scænicæ conditionis modi proponuntur, pariter vt *l.4. supr.* & *9. infr.* Primùm scilicet VACATIONEM à Scænicâ conditione tribuere vult mulieribus Scænicis, quæ *vinculo naturalis conditionis* ex viliori sorte progenitæ spectaculorum debentur obsequiis, Religionem Christianam. Nempe Religionem Christianam professæ, Scænâ & scænica conditione liberantur; quod quidem Christianæ Religionis reuerentia à Valentiniano Iun. & Gratiano *hâc leg. d. l.8. & 9. infr.* constitutum est, seu vt *hâc leg.* dicitur *consideratione sacratissimæ religionis, & Christianæ legis reuerentia*: editâ hâc constitutione Mediolani, proculdubio ad Ambrosij Mediolanensis Episcopi cohortationem, qui & aliarum piissimarum Constitutionum in venerationem Religionis Christianæ Valentiniano Iun. Auctor fuit. Nempe cùm pij Patres, pius Ambrosius Scænicarum spectacula prorsus abolita sperare non possent, id saltem emeruêre, ne Christianam Religionem professa, vel etiam probatis moribus mulier in pulpitum descenderet, seu in scenam retraheretur. Nam vt probatæ vitæ contraria hæc professio est, quæ & ideò *munus turpius* hac lege vocatur, ita vel maximè Christianæ Religioni dedecori est. Religio scilicet Christiana *melior* est *viuendi vsus*, vt *hâc leg.* vocatur, quàm vt in scenam Christiana mulier prodire debeat aut possit: Denique quam fidei suæ Christiana Religio iam mancipauit, seu quæ Scenica Christianam fidem amplexa est, Scænæ amplius mancipari non debet. Et hic quidem sensus & ratiocinatio est *huius leg.* his verbis: *Quas consideratio sacratissimæ religionis Christianæ legis reuerentia SVÆ FIDEI mancipauit*: vt & *l.8. infr.* his verbis, *Si vacationem Religionis nomine postularit.* Et *leg.9. Quas sanctissimæ religionis & in perenne seruandæ Christianæ legis secretorum reuerentia suæ fidei vindicauit.* Solam igitur seriámque Religionis Christianæ professionem mulieribus Scænicæ conditionis hanc immunitatem tribuisse, seu scenâ liberasse hinc clarè apparet. Quare error est Petiti *in leges Atticas*, *p.74. & 75.* qui id ita intellexit de mulieribus scenicæ conditionis, quæ sacro tinctæ essent lauacro seu baptismate: Id enim his tribus legibus non requiritur, sed sola Religionis Christianæ professio. Et ita quidem iam nunc constitutum tam de mulieribus Scenicæ conditionis, quàm de his quæ iam in Scena & in pulpito seruiebant, *d. l.8. infr.* cùm tamen nondum eò processisset Valentiniani Sen. patris indulgentia: verùm si in extremo vitæ siue Scenici, siue Scenicæ extrema suffragia peterent, *l.1. supr.* Et fortè etiam mulieribus tantum id nunc indultum, non & viris: nam hæ tres *leges* 4.8. *& 9.* sunt ἐπιτῶς de mulieribus. Et ita quidem hæc distingui oportet: non vt Petitus turbidè. Id verò ita nunc à Valentiniano Iun. constitutum; cui & Valentinianus Sen. pater ipsius etiam præluserat ad aliquid, similibus duabus exceptionibus *l.1. 2. supr.* Denique Christiana Religio immunitatem præstat à *Scenicâ* conditione; sic vt & præstat à pœnâ ludi *l.8. supr. de Pœn.* & à custodiâ Templorum, *l.1. infr. de fid. Catholic.* Similis est quoque constitutio *leg.12. in fin. infr.* Ita Chrysostomus *Homilia 67. in Matthæum*, cuiusdam Scenicæ Antiochiæ meminit, τὰ σωτῆια ἀπὸ τῆς σκήνης ἐχέτης, ex Phœnice oriundæ, quâque nihil petulantius erat; quæque etiam Imperatricis fratrem in sui amorem traxerat, quæ ad Monachismum se contulit; cúmque ὁ ἔπαρχος Præfectus, fortè Comes Orientis à populo coactus, militibus missis eam ad Scenam retrahere voluisset, à virginibus, quæ ipsam receperant, retenta fuit; póstque Sacramenti communionem, gratiámque susceptam, deceſſit, καὶ σάκκον, inquit, ἐνεδυσάμην, καὶ πάντα τὸν χρόνον ἔτως ἠσκεῖτο: ταύτης ἕνεκεν καὶ ὁ ἔπαρχος ἐνωχλήθη, καὶ γράπτῶ ὠκλήθησαν, καὶ μετασῆσαι πρὸς τὸ σκηνὴν αὐτὴν ἐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ ἐξαγαγεῖν τὴν ὑποδεξαμένων αὐτὴν παρθένων αὖτη μυσηρίων καταξιωθεῖσα τῆς ἀπορρήτων, καὶ τῆς χάριτῶ ἀξίας ὑποδεξαμένη ἀπῆλθεν, ὅτω τὸν βίον καλέλυσεν, ἅπαντα ἀπονενιμμένη διὰ τῆς χάριτῶ, καὶ μὴ τὸ βάπτισμα πολλὴν ὑπεδεξαμένη τῶ φιλοσοφίαν, &c. Huc addatur & Palladij locus *in Lausiacâ: cap de Serapione, p.104.*

¶ Secunda vacatio seu exceptio *huius leg.* hæc est si videlicet Scænica Immunitatem à scena rescripto seu beneficio Principis impetrauerit: quod apertum habet sensum, & repetitum quoque extat *d. l.9.* Et id tamen quadamtenus posteà abrogatum ab Honorio *l. vlt. infr.* vbi dicam.

¶ THYMELICAM *Vrbis Romæ abducentis, vel retentantis pœna.*

v. * Idem AAA. ad Paulinum P. V.''

QVISQVIS Thymelicam ex Vrbe venerabili,'' INMEMOR honestatis, abduxerit, eandémque in longinqua transtulerit, seu etiam intra domum'' propriam, ita vt voluptatibus publicis non seruiat retentarit, quinque librarum auri inlatione multetur. Dat. v.'' Kal. Mai, Med. Gratiano v. & Theod. I. AA. COSS. [389.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Et *hæc lex* abest à *Cod. Iustin.* Iungendáque ei, vt dixi, videtur *lex 4. supr.*
"*Paulinus* P.V. Romæ sub Valentiniano Iun. Eidem inscribitur *d. lex superior 4. prox.*
"*Vrbs venerabilis*, id est, Vrbs Roma: vid. *Glossar.*
"Potentiores scilicet Ciues domi suæ voluptatum artifices aluerunt, vt *hæc lex* testatur; & Lactantius *lib. 6. cap. 21.* Et Augustinus 2. *Aduersus Academicos, cap. 2.*
"VIII. *d. l. 4. supr.*

COMMENTARIVS.

ONTVBERNIVM scenicæ Thymelicæ Vrbis Romæ, à Valentin. Iun. *hâc leg.* damnatur, atque adeò eam abducens aut retinens ex Vrbe Româ, ludis publicis seruientem, quinque libris auri multari iubetur. *Thymelicam*, inquam, id est, Scænicam, quæ modos & saltationes facit in Thymele seu pulpitò Orchestræ parte. Cuius Thymelæ fit præterea mentio, *l. 21. & 22. supr. de diuers. offic.* itémque Thymelicorum, *l. 12. infr. hoc eod. tit. & l. 21. de Pistor.* Résque notior est, quid Thymelici fuerint, quàm vt plura moneri à me oporteat: vid. saltem Saluianum *lib. 6.*

¶ Constitutionis autem huius hæc *Ratio* assignatur, honestatis videlicet his verbis: *Immemor honestatis abduxerit.* Nempe inter alia Adolescentum vitia Romæ, complures etiam Nobiles harum Scenicarum Thymelicarum formâ ac decore, studióque abripiebantur (quod Ambrosij quoque locus mox ostendet,) quod vitium etiam notat Firmicus *lib. 3. cap. 7. p. 66.* ita quidem etiam vt vel in longinqua translatas, vel intra priuatam domum retentas pro honestis matribusfamilias, vel etiam vxoribus circumferrent, hísque adhærerent; *honestatis immemores.* Nam vt munus earum turpe, eæque personæ inhonestæ sunt, ita *honestatis immemor* ipse est, qui sibi eas sociat, hísque sese fascinandum præbet. Cui malo Valentinianus Iun. *hâc leg.* occurrit, eiusdem Mediolanensis Ambrosij proculdubio hortatu. Nam & ex eadem vrbe data hæc *lex.*

¶ Ergo ex *hâc* quoque *leg.* liquet, Thymelicas inter inhonestas personas habitas: vnde & *l. 12. infr.* à Theodosio M. vetatur fæmina vel puer Christiana Thymelici consortio imbui. Quanquam & hâc ipsâ constitutione consultum quoque Vrbanæ lætitiæ & voluptati: videlicet ne ea vrbs abductis Thymelicis paulatim suis voluptatibus, quarum retinentior Roma erat, priuaretur: ídque indicatur illis verbis; *Ita vt voluptatibus publicis non seruiat.* Sanè huc non malè referatur, quod Ambrosius ipse memorat, *orat. Funebri de obitu huius ipsius Valentiniani Iun.* vbi castigatos eius mores deprædicans, hæc inter cætera de eo refert, qui hoc Anno D. 380. 15. circiter ætatis annum agebat. *SCÆNICÆ cuiusdam formâ ac decore deperire ROMÆ Adolescentes Nobiles nuntiabantur: Iussit eam ad Comitatum venire: Missus, pretio deprauatus, sine mandati effectu rediit. Alterum misit, ne voluisse EMENDARE VITIA Adolescentum, & non potuisse videretur. Datus est obtrectandi aliquibus locus, deductam tamen nunquam aut spectauit, aut vidit. Posteà redire præcepit; vt & omnes agnoscerent irritum eius non esse mandatum, & adolescentes doceret ab amore mulieris temperare, quam ipse, qui potuit habere in potestate, despexerat. Et hæc fecit, cum adhuc NON HABERET VXOREM, & tamen exhiberet sui, tanquam vinctus coniugio, castitatem. Quis tam dominus serui, quàm ille sui corporis fuit? Quis tam aliorum arbiter, quam ille suæ censor ætatis?* ¶ Non abludit ab hoc prohibitio similis, quæ continetur *l. 1. supr. de Pistorib.* Ne videlicet Thymelicos pistorum filiæ in consortium sumant. Tandem Thymelicorum & Thymelicarum studium, quantopere non tantùm Romæ viguerit, quod *hæc lex* docet: & *d. l. 21. & lex 12. infr.* verùm etiam Constantinopoli docet *lex 21. & 22. supr. de diuers. offic.* vbi dicam adhuc.

¶ EQVVM CVRVLEM *Vrbis Romæ, vsurpantis, vel in vsus suos conuertentis pœna.*

VI. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

EQVOS, quos ad sollemne" certamen vel Mansuetudinis Nostræ largitio subministrat, vel diuersorum ex Amplissimo" Ordine Magistratuum," hactenus" ad copiam" prouidendos Serenitas Nostra decreuit, vt quidquid illud est, quod palmarum" numero glorioſum, & celebratis vtrimque" victoriis nobile, congregatur, spectaculis potiùs Vrbanæ plebis inseruiat, quàm prædæ" adque compendio deputetur. Quisquis igitur ex eo quod vel Serenitas nostra, vel Ordinarij" Consules, vel Prætores" in huiusce modi tribuunt voluptates, quamlibet commodis compendióque priuato deriuandam duxerit esse iacturam," vnius auri libræ condemnatione multatus, largitionibus nostris cogatur esse munificus." Dat. VIII. Kalend." Mai, Triu." Eucherio & Syagrio CONS. [381.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* hinc decurtata & interpolata est. Iungendáque *huic* est *lex 7. & 8. infr. prox.* Imò *lex 2. infr. de Equ. curul.* vbi tamen dies aliquantum variat in subscriptione: itémque loci subscriptio; sic enim habet: Dat. 2. Kal. Mai. Aquil.
"*Valerianus* P.V. Romæ sub Gratiano: vid. *Prosopogr.*
"*Sollemne certamen* circense.
"id est, Senatu.

"Consulum

BIU Cujas

"Consulum ordinariorum & Prætorum, *infr. hâc leg.* porrò vox *largitio* hîc ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda.
"id est adeo, in tantum.
"id est copiosè, & magno numero.
"Virgilius in equorum educatione:

animos æuúmque natales
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.

Scilicet non agitatores tantùm, sed & equi ipsi victores honorati. Plutarch. *in Sympos. 2.* καὶ τῶν ζώων μόνῳ τῷ ἵππῳ μετουσία στεφάνου καὶ ἀγῶνος. De aliis equorum curulium præmiis agitur, *l. 1. de equ. curulib.* Falluntur interim qui ab his palmis equos *Palmatos* dictos putant, vt ostendam ad *eam leg. 1.*
"*vtrimque*, id est, ex diuersis factionibus.
"Quorum? Mox inquiram. Interim illa sequentia huc expendantur; *Quisquis commodis, compendióque priuato deriuandam duxerit esse iuncturam.*
*De *ordinariis Consulibus* alibi dixi.
"De *Prætorum* editionibus: vid. *supr. lib. 6.* Adde & *Quæstores.*
"*sc. iuncturam*: de quo mox.
"*Munificus*, id est obnoxius: & munificum, obnoxium fisco, *hîc, & l. 4 supr. de excusat. artific. l. 7. supr. de præd. nauicul. l. 9. 16. supr. de indulgent. debit.* Porrò hunc locum Tribonianus ita immutauit, *vnius libræ auri condemnatione multetur.*
"*Id. d. l. 7. & 8.*
"*Aquila*, d. l. 8.

COMMENTARIVS.

VSVRPARE, vel suos in vsus commodum compendiúmque conuertere EQVVM Curulem, Circensibus ludis in Vrbe Româ destinatum, quemquam, vetat Gratianus Imp. Anno D. 381. propositâ multâ in singulas iuncturas auri libræ: Destinatum, inquam, siue Principis largitate, de quo agitur quoque *l. 19. supr. de Prætor.* & *l. 1. infr. de equis curulib.* & apud Symmachum *lib. 10. epist. 19. & 22.* Sicut & in Prouinciis, veluti in Syriâ Antiochiæ Curialibus Circenses edituris Equi quandoque donabantur à Principe, vt testatur Libanius *epist. ad Aristænetum*, 377. μέλλων ὁ ἵππων ἀμίλλας χαρίζεσθαι τῇ πόλει, δώρῳ βασιλικῷ τελίμπλαι δύο τέθριππα τὸ δῶρον: οἱ δὲ ἐν Βιθυνίᾳ πανδέκοντ), siue Magistratuum ex amplissimo Ordine seu Senatu: id est, vt *fine leg.* exprimitur, Consulum, vel Prætorum. Cuius sanè posterioris collationis exempla apud Symmachum obuia *lib. 4. epist. 60. 61.* & *lib. 7. epist. 105. & 106.* Vrbanæ scilicet plebis voluptati, vt alij Principes, ita & Gratianus quoque *hâc leg.* & *duabus proximis*, quæ huic coniungendæ sunt, nil detractum voluêre. Quare & ad *copiam prouideri* equos Circenses voluerunt, atque ideò Equos Curules vel à se, vel à Magistratibus collatos intra vrbem retineri voluerunt, non etiam in priuatorum vsus conuerti: & vt quidem censeo, Agitatorum. Imò nequidem vicinis populis & Prouinciis eos concedi Principes voluerunt, ad suas voluptates & ludos petentibus, veluti Campanorum populo (id est Capuanis) nisi certo modio & modo fabarum inuicem Equis & stabulis Vrbis Romæ tributo. Quæ sententia est *leg. 2. infr. de Equis Curulib.* Quæ & ipsa huic nostræ coniungenda venit, alterutrubi, vt videtur, subscriptione emendatâ. Ergo semel collatos à Principe vel Magistratibus ad Circense spectaculum equos, ad plebis Rom. voluptatem, retineri vult *hâc leg.* Gratianus: quos tamen post Palmas & Victorias, nonnulli prædæ suæ faciebant; & vt *hâc leg.* dicitur, *Palmarum numero glorioſos, & celebratis vtrimque victoriis nobiles.* Quod *palmas Equorum* attinet, res nota est, & de eo iam aliquid in *Notis.* Quod verò ait, *celebratis vtrimque victoriis nobiles*, VTRIMQVE, id est, in quibuscunque factionibus, quæ quatuor erant, de quibus ad *l. 1. & 2. infr. de Equis Curulib.*

¶ Illud obseruandum, fugitiuam *hanc leg.* ab hoc *titulo* esse, neque enim quicquam ad Scænicos ea facit, verùm ad Equos Curules, de quibus est *infr. tit. peculiaris, de Equis Curulibus:* quo *titulo* melius hæc *lex* collocata fuisset. Quo etiam *titulo* (vti dixi) *lex 2.* huic coniungenda venit.

Supereſt emendatio ad finem *legis* hîc adstruenda: vbi pro *iacturam*, repono *iuncturam*, IVNCTVRA, est Equus vt fermè combinatus. Paul. *lib. 3. sent. tit. 6. de legat.* Carrucâ cum Iunctura legatâ, mulæ quoque legatæ, non mulio videtur, propter quotidianam loquendi consuetudinem, in Gloss. Cyrill. Ζεῦξις, *iunctura.* Et in Gloss. Philoxeni, *Iunctura*, ἁρμογή. Eodem sensu dicitur Subiunctorium in *l. 9. supr. de cursu publ.* Iunctura itaque est, non singularis, sed biga Equorum: Ἀμίπλαι Græci vocarunt. Hesychius ἀμίπλαι ἐκάλουν δύο ἵππους συνεζευγμένους. Hi Republica inclinante combinati, Equi, κομβινεύματα dicti. Chrysost. *de Circo*: μὴ περιπέσωσι τὰ προπτικὰ κομβινεύμασι: ἵνα μὴ καταλάβῃ σε τὰ πρὸ κρίσεως κινδυνεύματα: εἰ βέλει κομβινεύειν, τῇ θαλάσσῃ, φησὶ, συνάπτου ἵνα ποιῇς μᾶλλον ἐν τῷ θεωρήματι πνευματικῷ, &c. id est. *Ne te prolusio paribus equis euertat, ne ante iudicium in periculum incidas. Si vis paribus equis currere, & designari, hoc magis potes in spiritali spectaculo*, &c. August. 8. *confess. 6. Treueris cum Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, atque illic vt fortè combinati spatiabantur.* Gloss. Cyrill. ζευγίζω, *combino*: item ζεύξις καὶ δύο, *combinatio.* Iunctura itaque, est iumentum, subiugium: Gloss. Cyrill. ὑποζύγιον, *iumentum subiugium*: quia *subiugandi* vox hac in re propria: vid. *leg. 19. supr. de Prætor.* Et ita Antiquis inscriptio, *Tria iuga*, pro tribus equis. Eodem sensu Græcis sequioris ævi ζευγάρι, siue ζευγάριον. Eadem verò vox reponi quoque possit, *l. 1. supr. de indictionib.* Alioquin *Iunctura*, est quæ mulæ carrucariæ, aut iumenta, aut boues ad aratrum iugo iunguntur (& ita Pauli locum intelligendum nonnulli malè putant) Querolus *in suâ Aululariâ, Mulæ dispares, iunctura inuersa, mulio nec se regens.* Capitolin. *in ven. Cum mulabus ac mulionibus cum Iuncturis argenteis.* Sanè *iunctura argentea* fit etiam mentio, *l. 19. §. 8. π. de aur. & argent. leg.*

¶ AGITA

¶ AGITATORES *in ipso Circensi certamine supplicio affici non oportere.*

VII. * Idem AAA. ad Valerianum P. V.''

EOS qui Agitandi munus exercent, Inluſt. Auctoritas tua, nullis, præter'' Circenſe certamen, adfici nouerit pertinere'' ſuppliciis. Dat. VIII. Id. Mai,'' Eucherio & Syagrio COSS. A. [381.]

NOTÆ.

* *Lex* 3. *Cod. Iuſt. de Spectaculis*: quæ in aliis Editionibus *ſecunda* eſt. Iungenda autem *huic* eſt *lex ſeq. prox.* 8. Imò & *lex* 6. *ſupr. prox.* Tandem & *lex* 2. *infr. de equ. curulib.*

''Romæ.

''*Propter*, in *Cod. Iuſt.* malè: de quo mox: *Præter*, id eſt, in ipſo certamine, ante & coram certamine, & in circo ipſo.

''*Peruenire*: In *Cod. Iuſt. Oportere*: niſi quis malit legere, *per te iure*. Quod tamen non aſſero. Poteſt enim *pertinere*, hîc ſuſtineri abſolutè pro *oportere*, de quo mox.

''Ita quoque *l.* 8. *infr.* vt *l* 6. Kalend.

''Aquiliâ, *d. l.* 8. Treu. *d. l.* 6.

COMMENTARIVS.

DE AGITATORIBVS eſt hæc ſiue Gratiani ſiue Valentiniani Iun. Imperat. *lex*: de quibus præter hanc *legem* ſunt quatuor prætereà *hoc Cod.* conſtitutiones, putà *lex* 12. *infr. hoc tit. l.* 3. *ſupr. de Spectacul. lex* 11. *ſupr. de Malefic. l.* 21. *de Piſtorib.* De *Agitatoribus*, id eſt, de iis, qui Equos Curules in Circo agunt, & agitant: & quidem de Pœnâ eorum. Cuius *legis* ſententiam obſcuram non tantùm breuitas eius facit, verùm etiam diuerſitas lectionis, tandem & varia vocis, *præter*, ſignificatio. Sunt primùm Codices quidam Iuſtinianei, in quibus pro *præter*, legitur *propter*: Quæ lectio ſi admittitur, tum hæc *huius legis* ſententia fuerit: Agitatores, etſi quid in certamine Circenſi admiſerint, etſi quem ibi interfecerint, non ideò à P. V. ſupplicio affici poſſe. Secunda eſt Accurſij interpretatio, quam & Ioannes de Platea ſecutus eſt, quaſi *hâc leg.* prohibeatur Præfectus Vrbis Agitatores ſupplicio afficere, eo ipſo quod ſint Agitatores; ac ſi *lex* diceret, non eſſe delicti genus munus Agitatoris, & ideò non mereri pœnam. Quæ inepta eſt interpretatio. Tertia hæc *legis* huius ſententia cui videri poſſit; Agitatores delinquentes eatenus à Præfecto Vrbis coërceri poſſe, vt ne in damnum & detrimentum certaminis & voluptatis Circenſis id fiat; ne per hoc, ſeu eâ coërcitione, huiuſmodi agitator deinceps agitandi munere prohibeatur: *Præter Circenſe certamen* igitur fuerit, in præiudicium Circenſis certaminis, & ſic vt excludatur agitator Circenſi certamine. Ita ſanè Tertullian. *de Pallio*; *Atque adeò ipſe, qui Græcos præter vrbem cenſebat, literas eorum vocémque ſenex iam eruditus, idem Cato palliato habitu Græcis fauit*: Ait Tertullianus, Catonem cenſuiſſe Græcos *præter vrbem*, id eſt, intra vrbem non admiſiſſe, extra vrbem cenſeri voluiſſe. Et ita *cenſeri præter vrbem* dicitur, qui extra vrbem manet. Ita Nonius *cap.* 1. *Exterminatum*, inquit, *eſt præter terminos miſſum.* Præter terminos, id eſt, extra terminos. Sic apud Tertullianum rurſus *in Apologet. Præter eſſe*, pro extra eſſe, cap. 38. *Æquè ſpectaculis veſtris in tantum renuntiamus, in quantum originibus eorum, quas ſcimus de ſuperſtitione conceptas, cùm & ipſis rebus, de quibus tranſiguntur, præter ſumus.* Cum igitur alioquin Præfectus Vrbi interdicere quem profeſſione ſuâ poſſit, vt docet *lex* 1. §. 13. *π. de offic. P. V.* Item cum cæteroquin diſciplina ſpectaculorum ad P. V. curam pertinet, *d. l.* 1. §. 12. hactenus tamen hæc cura ad eum pertinuiſſe videatur, vt ne Populi voluptatibus quicquam per hoc derogaret, id eſt, vt ne Aurigas ſeu Agitatores agitandi munere interdicere poſſet. Quam interpretationem, præter vim vocis PRÆTER, quam modò expendimus, iuuare videantur *hoc tit.* leges pleræque, quibus omnibus id fermè agitur, vt ne populi voluptatibus deſeruientes, eiuſdem Populi voluptatibus aliquâ ratione eripiantur. Iuuare quoque videatur tertio loco *lex* 8. *prox. infr.* cum quâ hæc noſtra coniungenda venit: ex quâ cum *hâc* coniunctâ, hæc ſumma conficiatur, quemadmodum Scænicæ mulieres ſimulatâ probitate & Religione Chriſtianâ populi voluptatibus eripi non debent, ita nec eripi poſſe Agitatores pœna ſeu Præfecti Vrbis auctoritate & interdictione. Pariter vt equi Circenſes Populi voluptatibus eripi non poſſunt, cuiuſquam vſurpatione, *l.* 6. *prox. ſupr.* quæ & ipſa huic noſtræ, ceu ſimilem inſcriptionem, & eoſdem Conſules ſubſcriptos habens, coniungenda videtur, vt proinde tribus his capitibus, ex vnâ eademque conſtitutione, ad Valerianum P. V. emiſsâ deſumptis, vnicum illud Gratiano propoſitum fuerit; Ne Circenſibus voluptatibus deſtinata, vllâ ratione eriperentur; ne, inquam, equi, vſurpatione, *l.* 6. *ſupr.* ne Agitatores, diſciplinæ publicæ obtentu, *hâc leg.* vel Religionis ſimulatæ prætextu, *l. prox.* 8. Populi itaque ſtudio in Aurigas ſeu Agitatores immodico tum datum hoc fuerit, hâc conſtitutione, vt quamlibet Inluſtris Præf. Vrb. auctoritas ſummáque eſſet, Agitatores tamen agitandi muneri, & ſic voluptatibus publicis ob delictum aliquod eripere non poſſet, veluti inflictâ eis exilij pœnâ. Et hæc quidem *huius leg.* ſententia videri cui poſſit, tot iis, quæ dixi, argumentis.

Et quarta tamen hæc accidere cui poſſit, quæ Græcorum eſt Baſilicorum *lib.* 54. *t.* 5. & *Synopſ. Baſil. t.* 5. quæ & Cujacio placuit, Præfectum Vrbis in Agitatores coërcitionem non habere, niſi ſi quid circa equeſtre certamen, id eſt, circa ludum & in Circo admiſerint: *εἰ μὴ περὶ αὐτῶν τῶν ἱπποδρομίαν ἁμαρτήσωσιν.* & ſic *præter* excluſiuè & per modum exceptionis. Quæ interpretatio mihi minimè placet; Nam quâ, quæro, ratione Præfecto Vrbis eorum tantùm coërcitio competeret, quæ in Circo admitterentur, non verò alibi? Imò verò, contraria hæc mihi nunc nouáque, vt exiſtimo,

mo, placet interpretatio, Interdici *hâc leg.* Præfect. Vrbis coërcitione in Agitatores, in Circo ipso seu in conspectu ipso Circensis certaminis : *Præter Circense scilicet certamen*, est, in conspectu plebis, cùm plebs coiit ad spectandum, cùm Aurigæ agitandi munus exercent. *Præter*, pro, *coram*, siue *ante ora*. Ita passim apud Veteres, *præter os, oculos, pedes ; præter limen, præter lumina, præter domum, præter viam*. Eodémque sensu vox *præter*, effertur quoque in voce *præterire*, *præterducere*, & similibus. Sic & Plinius *lib.* 36. *cap.* 2. inuehens in columnas ingentes, quæ priuatis, & quidem in atrio Scauri positæ ; *Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tantas moles in priuatam domum trahi PRÆTER fictilia Deorum fastigia*. Præter, id est, ante, coram. Et verò huc omninò pertinet Ammiani Marcellini locus insignis, *lib.* 15. *p.* 50. vbi de Leontio P. V. Romæ, quomodo & hæc lex *Præfecto Vrbi* inscribitur: déque seditionibus popularibus in eum concitatis agens, eo quod acer quibusdam videbatur, authoritatis suæ seruandæ causâ. Prima igitur, inquit, ars, (lego *fax* : postrema Editio habet, *causa*:) *seditionis in eum concitandæ vilissima fuit & leuis. Philoromum enim AVRIGAM RAPI præceptum, SECVTA PLEBS omnis velut defensura proprium pignus, terribili impetu Præfectum incessebat, vt timidum : sed ille stabilis & erectus IMMISSIS Apparitoribus, correptos aliquot, vexatósque tormentis, nec stupente vllo, nec obsistente, insulari pœnâ multauit*. Igitur *hâc leg.* Imperator seditionibus & certaminibus hâc ratione occursum voluerit, ne dum ad supplicium in ipso Circo Agitator duceretur, cui plebs faueret, furenti populo seditionis fax subderetur. Eundémque (quod tertium) sensum veteris constitutionis Augusti Imp. puto : de quâ Suetonius, *cap.* 45. loco vexatissimo : *Coërcitionem in Histriones Magistratibus in omni tempore & loco lege vetere permissam ademit, PRÆTER ludos & Scenam*. Quem locum iam Viri docti ibi cum *hâc leg.* contulêre ; vero tamen sensu non expresso : quem nos, vt puto, nunc demum eruimus. Nam Tacitus de hâc ipsâ re 1. *Annal.* sub Tiberio ; *A theatri licentia grauius tum erupit* : Et mox : *Actum de eâ seditione apud Prætores, dicebantúrque sententiæ, vt Prætoribus Ius Virgarum in HISTRIONES esset ; intercessit Haterius Agrippa, & valuit intercessio, quia Diuus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat*. Quibus alioquin Suetonij & Taciti locis eundem hactenus Interpretes sensum affingunt, quem Cujacius huic *legi* : Quasi Augustus in Histriones coërcitionem Magistratibus permiserit, nonnisi per tempora ludorum, & in loco ipso peccati ; id est, in Scenâ : Cùm contra verius sit, eâ quâ dixi ratione, per tempus ludorum & in ipsâ Scenâ Circóque id vetitum. In id verò etiam quarto loco expendo verba illa huius leg. *Eos qui agitandi munus EXERCENT*, item illa, *Circense CERTAMEN* : id est, in ipso agitandi actu exercitióque, & Circensi certamine. Tandem huc quinto loco etiam traho alterum Ammiani Marcellini locum in rebus Valentiniani, Anno D. 364. *lib.* 26. *pag.* 337. Vbi agit de Apronianо Præfecto Vrbis, quæstiones in Veneficos agitante ; *Iusto*, inquit, *quidem, sed inusitato dolore, hæc & alia magnâ quæritabat industriâ. Vnde quibusdam atrox visus est IN AMPHITHEATRALI CVRRICVLO vndatim coëunte aliquoties PLEBE, causas dispiciens criminum maximorum : Denique post huiusmodi vindicata complura, Hilarium AVRIGAM conuictum atque confessum, vix dum pubescentem filium suum venefico tradidisse docendum secretiora quædam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduersione damnauit*. Vbi vides pariter Ammianum Marcellinum id improbantem. Denique haud abludit, quod Tacitus memorat 13. *Ann. cap.* 28. de certamine orto inter Prætorem & Tribunum plebis : quod immodestos fautores histrionum & à Prætore in vincula ductos, Tribunus emitti iussisset.

VIII. * Idem AAA. ad Valerianum P. V."

SCÆNÆ mulier, si vacationem Religionis nomine postularit, obtentu quidem petitionis veniæ" non desit, verùm si pòst turpibus volutata conplexibus," & Religionem quam expetierit prodidisse, & gerere, quod officio" desierat, animo tamen scænica detegetur, detracta" in pulpitum," sine spe absolutionis vllius ibi eovsque permaneat, donec" anus ridicula, senectute deformis, Nec" tunc quidem absolutione potiatur, cùm aliud quàm casta esse non possit. Dat. VIII. Id. Mai, Aquila," Syagrio & Eucherio coss. [381.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic legi* est, vt dixi, *lex* 6. 7. *supr.* & *l.* 2. *infr. de Equis curul.* Abest verò ea ab Annalibus Baronij.
" Sustineri potest, *venia non desit* : id est, venia ei non desit.
" Id est, vitæ genere & specie, & scenæ exercitio.
" Alij mallent, *retracta*, sed illud sustineri potest.
" Θυμέλην.
" Nolo hæc verba ita transponi : *permaneat anus ridicula, donec*, &c. de quo mox.
" Ita locus hic est interpungendus.
" In *d. l.* 6. *Treua Aquila* hæc, quæ ? An *Aquileia* ? Cæterùm omitti non oportet, hoc ipso Anno Episcopum eodem nomine Aquileiensem Valerianum fuisse, quo Præfectus hic Vrbis, cui *hæc lex*, & *duæ superiores* inscribuntur.

COMMENTARIVS.

CHRISTIANÆ Religionis professione VACATIONEM liberationem à scænicâ conditione, naturalíque scænæ vinculo mulieri competere, seu ab eâ liberari, iuxta *legem* 4. *supr.* vbi plenè dixi, vt & *l.* 9. *infr.* docet quoque hæc *lex*. Ne tamen huic priuilegio, atque adeò scænicis voluptatibus fraus fieret, hac constitutione Gratianus hanc limitationem addit, si modò mulier in eâ Religione perstaret : alioquin si turpibus rursum complexibus sese volutet, id est, vulgarem

vulgarem seu meretriciam vitam rursum exerceat; (Proximo confinio quippe cohærent Scænica & Meretrix:) si denique vt *hâc leg.* eleganter dicitur *animo* Scænica maneat, etsi *officio* esse desierit, in pulpitum retrahi *hâc lege* iubetur. Frustrà scilicet legem, legisque auxilium implorat, qui aduersus eam admittit. Et quidem in tantum vt omnis in posterum *spes* ei præcidatur *absolutionis* seu immunitatis à scænica conditione, etiam si iam anus deformis & ridicula, quæque non casta iam non esse potest, existat. Non potest scilicet castitatis votum gerere, quæ aut votum castitatis semel minuit, infregit, aut propter effætam tantùm ætatem casta est: *cùm aliud* iam *quàm casta esse non possit.* Votum castitatis quæ semel eluit, vel quæ tamdiu distulit, necquicquam casta est. Denique votum castitatis Actus legitimus est, in perenne seruandus, vt loquitur *lex prox.* quem iterari *leges* non patiuntur: Item, Actus est meræ voluntatis, quam mala ætas non habet, quémque necessitas extorquet. Et hæc quidem huius constitutionis sententia est, quæ prolixioris Gratianeæ constitutionis, illius, de quâ ad *leg. prox. supr.* pars est: qua id egit, ne facto aliquo temerè publicis voluptatibus fraus fieret; veluti ludis Circensibus: *l.* 67. *supr.* vel Scænicis, *hâc leg.* ¶ Cæterùm verba illa, *ibi eousque permaneat, donec anus ridicula, senectute deformis, nec tunc quidem,* &c. *non patior* à Doctiss. Petito, *comm. in leges Atticas, p.* 75. ita inuerti, *permaneat anus ridicula, donec senectute deformis:* hoc etiam sensu, pœnæ loco Scænicam in *huius leg.* specie in scænam ita reuocari, vt anus γραῦς (cuiusmodi in comœdia anus erant, teste Polluce τοῦ προσώπων κωμικῶν, *lib.* 4. *cap.* 19.) repræsentaret, quæ ridiculæ erant, donec ipsæ reuerà senectute fierent deformes. Horum enim verborum hæc sententia apertissima est, ita scænicam in *huius leg.* specie in scænam reuocari, vt nunquam ab ea liberari possit, verùm in ea perstare cogatur, donec *anus ridicula seu senectute deformis fiat*, & ne tunc quidem absolui possit. *Anus ridicula*, idem hîc est quod *senectute deformis:* & sic non quæ iuuenis fortè anum repræsentat: verùm quæ ob senectutem reuera anus est, & deformis. Et mox, (continuo spiritu) *nec tunc quidem absolutionem sperare possit.*

¶ Illud quoque ex *hâc leg.* notandum, vacationem seu absolutionem & veniam à scæna, ob professionem Religionis Christianæ, POSTVLARI, peti, oportuisse. Nempe enim ne fraus hoc obtentu Scænæ fieret, postulatione seu petitione & causæ cognitione opus fuit: quod etiam requiritur in *spec. leg.* 1. *supr.*

IX. * Idem AAA. Herasio" Proc. Afric.

QVÆCVMQVE ex huiusmodi" fæce" progenitæ scænica officia declinare," ludicris ministeriis deputentur: quas necdum tamen sanctissimæ religioni" & in perenne seruandæ Christianæ legis secretorum reuerentia suæ fidei vindicarit. Illas etiam feminas liberatas contubernio scænici præiudicij durare præcipimus, quæ mansuetudinis nostræ beneficio expertes muneris turpioris esse meruerunt. PP. Karthagine," v. Kal. Septemb. Eucherio & Syagrio COSS. [381.]

NOTÆ.

* Transcripta est hæc *lex*, paucissimis mutatis, ex *l.* 4. *supr. hoc tit.* Omisit & hanc Baronius.

"*Herasij* huius Proconsul. Africæ nulla alibi mihi mentio occurrit.

"Fornerius *lib.* 3. *quot.* 12. *&* 5. *quotidian. cap.* 29. reponit hic, *humiliori.* Sed positum hîc, *huiusmodi*, pro *cuiusmodi*, id est, quacunque tandem. Quomodo similem errorem sustuli in *l.* 134. *supr. de Decurion.* Ita sanè *supr. l.* 1. (vnde hæc transcripta est) *ex viliori sorte.*

"ex *face.* id est, ex viliori sorte: vt *l.* 4. *supr.*

"Lego, *Declinauêre*; nisi fortè positum *declinare*, pro *declinauêre.* In *d. l.* 4. *supr.* (vnde hæc transcripta) *declinarint*, vt etiam Fornerius hîc legendum putabat. 5. *Quotidian.* 29.

"*religionis.*

"Carthagine scilicet versabatur Proconsul Africæ.

COMMENTARIVS.

VT verba huius *legis* ex *l.* 4. *supr.* transcripta sunt, ita & sententia eius eadem est. Illud tantùm monendum, *hâc*, & *superiore* lege, *Ecclesiasticas* Anni 381. res historiásque ac nominatim Vrbis Romæ & Africæ auctiores continuati potuisse; atque adeò à Baronio prætermitti non debuisse.

¶ *De* FIDICINIS *prohibitis.*

X. * Idem" AAA. Cynegio PF. P."

FIDICINAM nulli liceat vel emere, vel docere, vel vendere, vel conuiuiis aut spectaculis adhibere: Nec" cuiquam, aut" delectationis desiderio, erudita" feminea musicæ artis studio liceat habere mancipia. Dat. VIII. Kalend. Iul. Constantinop. Arcadio A. I. & Bautone COSS. [385.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſtin.* Meminit eius Baronius *Anno* 385. *num.*37.

''Malè. Reponenda enim ſunt hæc Imppp. nomina : *Imppp. Valentinianus, Theodoſius & Arcadius.* Iam enim Gratianus obierat,& viciſſim Arcadius in Imperij ſocietatem iam adſcitus Anno 383. vid. *Chronologiam.*

' Orientis.

''Hoc tertium eſt, quo etiam fidicinas domi habere prohibetur.

''Fornerius 3.*quotidian.*11. reponit, *ob delectationis deſiderium.* Quod non probo ; *aut delectationis deſiderio*,id eſt,etiam vel delectationis deſiderio ; de quo mox.

''Ita conſtruenda hæc periodus : *Nec*,&c. *mancipia fœminea erudita Muſicæ artis ſtudio liceat habere.*

COMMENTARIVS.

FIDICINAS, ſeu Pſaltrias fœminas ὠλητρίδας & Muſicas emi, doceri, vendi, conuiuiis aut ſpectaculis adhiberi, quæ peſſimo exemplo luxúque paſſim olim conuiuiis & ſpectaculis adhibitæ : & conuiuiis nominatim, de quo affatim doctiſſimus Sauaro in Sidonium Apollinarem *lib.*1. *epiſt.*2. *p.*20. Sic vt non temerè inuenias picturam veterem conuiuij ſine his cantoribus, tibicinibus : imò (quod Quintum) vel haberi,inter miniſteria domeſtica ſolo deſiderio delectationis vetat *hâc lege* Theodoſius M. Anno Domini 385. idque conſtitutione ad Cynegium PP. Orientis emiſsâ, & ſic per Orientis Præfecturam. Cuius conſtitutionis alter Victor, ſeu Victorinus, eúmque ſecutus Paulus Diaconus, his verbis meminerunt : *Theodoſius*, inquiunt, *vinolentiam vſque eò deteſtatus eſt, vt prohibuerit LEGE miniſteria laſciua, Pſaltriáſque comeſſationibus adhiberi.* Vbi vides, quàm ſemiplenè, imò quàm ieiunè hanc Iuris conſtitutionem memorant Hiſtorici ; qui defectus ſolennis apud eos eſt. Videtur etiam Macrobius, qui ſub Theodoſio Iun. vixit, ad *hanc leg.* alluſiſſe, *lib.*2. *Saturnal. cap.*10. *Fidicinas, Pſaltrias, Crotaliſtrias, Citharœdas, Tympaniſtrias, vt inter miniſteria DELECTATIONIS ERGO, ita & comeſſationibus ſeu ſympoſiis adhibitas, atque inter luxuriæ & laſciuiæ inſtrumenta fuiſſe, ex multis notiſſimum eſt.* Verùm,vt iam olim, qui frugalitatis lege viuebant, & velut adſtrictiores commendabantur, hæc portenta à conuiuiis ſuis abeſſe voluerunt, (de quo Sauaro *ibid.*)& quidam dixerat, *bonum eſſe illud conuiuium, in quod Choraules non intrat*,ita Conciliis & Viris Sanctiſſimis res ea damnata:Viginti iam ante hanc Theodoſij M. conſtitutionem annis, cautum fuerat Concilio Laodiceno, *can.*54. ὅτι οὐ δεῖ ἐκκλησίας ἢ κληρικοὺς τινὰς θεωρίας θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δείπνοις, ἀλλὰ πρὸ τῆς εἰσόδου συμελικὸς ἐγείρειν αὐτοὺς ἢ ἀναχωρεῖν. Nempe gradus hic primus fuit ad hunc prauum morem è Republ. Chriſtianâ tollendum. Primùm Conciliis Sacerdotes huiuſmodi conuiuiis vel nuptiis, vbi Thymelici intrarent, arcere viſum, quam in rem vid. & quæ Gregorius Nazianzenus *epiſt.ad Dioclem* 193. Secundus gradus fuit, quod Patres inuecti acerbè in huiuſmodi Fidicinas & Pſaltrias, quorum querelæ etiam ad Principes perlatæ. Et in his Baſilius, *in cap.*5. *Eſaiæ Proph. p.*953. 954. vbi multa occurrunt, quæ ad hanc *legem* omninò explicandam faciunt: inter alia, has Fidicinas vel ſeruilis conditionis fuiſſe,quod & *hâc leg.* dicitur, vel mercenarias ad id edoctas; in his fuiſſe nonnullas quæ docerent: adhibitas denique conuiuiis & lætitiæ temporibus. Quod cum attendo, quæ ſingula fermè cum *hâc leg.* pariant,videri poſſit hæc *lex* à Theodoſio M. lata, ad Patrum, & in his Baſilij iſtius querelam. Baſilij, inquam, non Cæſarienſis illius Magni, qui iam ante ſeptimum annum obierat ; verùm alterius, cui Libros illos ſeu Commentarios in Eſaiam iam olim adſcribendos Eraſmus rectè coniiciebat. De quo Baſilio, paulò Iuniore, vide quæ Baronius *Anno* 382. *à num.*60. Poſtremus igitur gradus fuit hic Theodoſianæ huiuſce conſtitutionis, quâ Fidicinæ & Pſaltriæ ſeu Muſicæ in totum prohibentur:exinde quoque rectè poſteà dictum ab Hieronymo, *epiſt. ad Furiam de Viduitate ; Fidicinas & Pſaltrias & iſtiuſmodi chorum Diaboli, quaſi mortifera Sirenarum carmina proturba ex ædibus tuis.* Et mox, de cantu ſpirituali agens, *Has*, inquit, *docet Pſaltrias Chriſto, has Fidicinas erudit Saluatori.* Sanè & hæc conſtitutio eſt Theodoſianæ honeſtatis Chriſtianæ argumentum, qui Pſaltrias has è Republ. Chriſtianâ ſuſtulit. Modeſtiam verò ſuam, atque adeò *huius leg.* prohibitionem & prouiſionem intra fœminas incluſit : Pſaltriis, vt dixi, fœminis inhibiti : maſculi enim puerique à Theodoſio M.nondum interdicti. Etſi ab his quoque Viri graues abſtinerent. Quod Claudianus *lib.*2. inter laudes Stilichonis ponit : *Nullo citharæ conuiuia cantu, Non Pueri laſciua ſonant.*

¶ Porrò Theodoſius M. *hâc leg.* modeſtiam & prouidentiam ſuam vſque eò extendit, vt omnem omninò Pſaltriarum vſum inhibeat : Scilicet & doceri, & emi-vendi, & conuiuiis aut ſpectaculis adhiberi vetat : Imò & *haberi* in miniſterio priuato ; *Nec cuiquam*, inquit, *aut delectationis deſiderio erudita fœminea Muſicæ artis ſtudio liceat habere mancipia.* Aut delectationis deſiderio, id eſt, etiam delectationis deſiderio. Non tantùm non licet conuiuiis aut ſpectaculis adhibere fidicinas, verùm etiam ſolo delectationis deſiderio habere,& ſic miniſterio priuato. Quomodo Macrobius ſuprà, *inter miniſteria delectationis ergo*, dixit *Aut*, pro *&*, *etiam vel* : quo ſenſu apud Symmachum *lib.*3. *epiſt.* 50. & Petrum Chryſoſtomum *in ſermonibus*, & Arnobius *lib.*4. *Senatorem aut conuicio proſequi.* ¶ Quicquid autem Theodoſius M. *hâc leg.* prohibuerit, certè Aſterius Amaſeæ Ep. *homil.*1. *de Diuite & Lazaro*, *p.*7. apertè oſtendit, ſuâ, ſub Arcadio Theodoſij M. filio, ætate, in Oriente, Μιμικὰς & ὀρχηστρίδας conuiuiis adhibitas inter alia menſæ ſatellitia τὸ ἀφυροφορικὸν τῆς τραπέζης πλῆθος. Et Chryſoſtomus non *vno loco* declamat aduerſus huiuſmodi Scenicarum, Fidicinarum, Pſaltriarum in ſpectaculis vſum : veluti *homilia* 69. *in Matth. edit. Comel. p.*601. vt & in nuptiis prolixè, *homilia* 12. *ad Coloſſ.*

¶ De

¶ *De* VESTE & MVNDO *Mimarum seu Scenicarum.*

XI. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor. AAA. Rufino PF. P."

NVLLA mima gemmis, nulla sigillatis sericis," aut textis vtatur auratis. His quoque vestibus nouerint abstinendum, quas Græco nomine à" Latino *Crustas* vocant, (in quibus alio" admixtus colori puri robur" muricis inardescit") Vti sanè hisdem, scuclatis," & variis coloribus" sericis, auróque sine gemmis, collo, bracchiis, cingulo, non vetamus. Dat. XI. Kalend. Octob. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.* Ei fortè iungenda *lex* 3. *Cod. Iust. de vestib. holoueris.*

"Orientis.

"*Sigillatis sericis.* Ita locus hîc sine commate legendus.

"Nil hîc mutandum; mox vt ostendam.

"*pg. alij.* Quanquam non desunt loca, in quibus *alio*, pro *alij*, expressum, & vsurpatur.

"Ita scriptum antiquâ scripturâ & probâ, pro *rubor.* Nam & ita in Glossis *robor* ἐρυθρήματις. Vide & Festum *in robum.* *Rubor* autem propriè de purpurâ. Virgilius 3. *Georgic.*

Tyrios incocta rubores ———

Vbi Seruius: id est, quæ migrauit in purpuram. Tertullian. *de Pallio: Cum latioris purpuræ ambitio, & Galatici ruboris superiectio saturum commendat.* Cassiodor. 5. *variar.* 2. *Color nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea.*

"*Inardescere* propriè purpura dicitur: aliàs & *micare* apud Vopiscum *in Carino.* Florere apud *Tertullian.* & purpuræ flos apud *Plinium.* Vnde & Græcis ἄνθος πορφύρας.

"*pg. Scutlatis*, pro *scutulatis*, de quo mox.

"Opponuntur hîc *serica variis coloribus*, *sigillatis sericis.* Sicut mox aurum sine gemmis, gemmis ipsis: scutulatæ paulò ante, textis auratis.

COMMENTARIVS.

VESTEM & ornatum Scenicarum (de quibus alioquin Scenicorum vestibus vid. quoque *leg. ..de V. S.* Mimarum, qui ingens hoc æuo Scenicorum ornatus fuit, de quo sæpè Chrysostomus, & Mimarum speciatim habitum describit *in* 1. *ad Timoth. cap.* 2. homil. 8. p. 455.) à priuatarum Matronarum veste & ornatu Theodosius M. hac constitutione distinguit; definítque adeò, quonam Scenicæ vestis genere, quo ornatu Scenicæ mulieres vti possint, vel prohibeantur. Nullum enim non vestis aut ornamenti genus, cuius *hâc leg.* mentio fit, à mulieribus & matronis vsurpatum. Licuit quippe matronis & gemmis vti, & sigillatis sericis vti, & textis auratis vti, imò & *Crustis*, (id est, semipurpureâ veste) de quo mox plura. (Nam holouera, id est, purpureâ prorsus priuato nulli vti licuit: vt ostendit *tit. supr. de vestib. holouer.*) Non minus, inquam, his vestibus vti Matronis licuit, quam aut scutulatis vestibus, aut sericis variorum colorum, aut auro sine gemmis: His, inquam, vestibus, hoc ornatu pro arbitrio Matronæ vti potuêre: At non etiam Mimas hunc habitum vsurpare vult *hâc leg.* Theodosius: duplici, vt equidem existimo, fine. Primò, vt haberent Matronæ, quo à Scenicis mulieribus, distinguerentur, atque ipso occursu denotari possent, quæ vel potissima *huius legis* ratio videtur. Nam & ita *leg.* 12. *infr.* Mimæ Virginum Deo dicatarum habitu vti prohibentur. Quanquam & hæc secunda ratio addi potest, nempe id ita quoque constitutum, coërcendis effusis Magistratuum in Mimas liberalitatibus: Nempe vt cæteroquin effusam Magistratuum liberalitatem in spectacula, atque expensas ludorum Principum constitutionibus coërceri oportuit: quod docuit *lex* 2. *supr. de Spectacul.* docebit & *titulus* eam in rem expressus, *infr. de expens. ludor.* ita & hac parte oportuit. Nota est iam Vopisci, quinquaginta circiter ante hanc constitutionem annis, querela, *in vitâ Aureliani*, & *in vitâ Carini*, de effusis Editorum & Magistratuum liberalitatibus in Scenicos & Mimas, quibus patrimonia sua effundebant, & quidem vestibus pretiosissimis erogatis. Et similis quoque extat Ambrosij querela, *lib.* 2. *offic. cap.* 21. Quâ causâ adstrictissimus quisque Principum huiusmodi Scenicas donationes temperarunt. Ac nominatim Alexand. Seuerus, teste Lampridio, Scenicis pretiosas vestes, quas Heliogabalus dederat, sustulit. Et ita quidem Principes sæculi. Atenim contrà, Patres modestiæ Christianæ doctores sumptuosas vestes Scenicis relinqui voluêre, Matronas his abstinere: de quo vid. vel Chrysostomum *homil.* 20. *ad Ephes.* & *homil.* 7. *ad Philipp.* ¶ Igitur quatuor siue vestis, siue ornatus genere Mimis mulieribus *hâc leg.* interdicuntur: viceuersâ, tribus vti eæ non vetantur, quantumuis alioquin sat pretiosis. Primò *Gemmis* vti Mimæ prohibentur, seu auro gemmato (quantumuis auro vti possint & χρυσοφορῶσαι esse liceat: de quo auri ornatu in Scenicis, Chrysost. *homil.* 69. *in Matth.* & 20. *ad Ephes.*) quacunque scilicet corporis parte, veluti [capite, crinibus, auribus, de quibus postremis Chrysost. *homil.* 91. *Comm. in Matth. p.* 748. & *d. homil.* 20. *ad Ephes.*] collo [digitis] brachiis, cingulo, de hoc vid. Chrysost. *in* 1. *ad Timoth. cap.* 2. *homil.* 8. *d. p.* 455. in his enim partibus corporis mulieres aurum & gemmas ferunt (de quo plura Clemens Alexandr. *Pædagogi lib.* 2. *cap.* 10. 11. 12. & *lib.* 3. *cap.* 2.) Matronæ & Scænicæ; Aristænetus *epist.* 19. de Scenica quadam agens, quæ scenâ liberata fuerat, præsentem eius & modestum iam habitum describens scenico oppositum eò alludit, εἶδον γὰρ ἀμφιέστας, καὶ σεισκέλιδας ἐκ τῆς σκέρυγος ἐκείνης, ἀλλ' ἔργον ὄντως ἐλευθερίας σκευῶδες τοιοῦτον αὐτῇ καὶ σεμνοχόμιον, καὶ τὸν ἄλλον κόσμον ἴδοι τις ἄν, &c.

BIU Cujas

Ouid.

Auferimur cultu, gemmiſque auróque teguntur
Omnia, pars minima eſt ipſa puella ſui

Manilius:

Pérque caput ductí lapides, per colla, manúſque.

Vide & apud Plinium locũ de Lollia Paulina, Caij Principis etiam veſtibus. Quod de tunicæ ornatu Solinus perperam accepit. Aurum ſcilicet alioquin gemmarum acceſſio fuit, vt alicubi loquitur Plinius, *initio lib.* 33. Veſtium gemmis ac margaritis conſertarum mentio fit in Hiſtoriâ Auguſtâ. Apud Gregorium Nazianzenum non ſemel: πέπλους καταμαργάρους vocat. Manaſſes veſtes gemmis opertas. Sindones μαργαρίτιδας *in periplo maris rubri.* Clemens Alexandrinus Pædagogi *lib.* 2. *c.* 12. hunc fœminarum luxum circa gemmas damnans memorat & ipſe λίθοις γυναιξὶ πεδιλεμβύοις, τοῖς ὄρμοις καὶ τοῖς περιδερίοις ἐνκαταχλειομβύοις Ioan. Chryſoſtomus etiam *homil.* 22. *in cap.* 5. *Geneſ.* hunc matronarum (imò & virorum) luxum proſcribit, quæ τῷ μεγέθει καὶ τῷ ὄγκῳ τῶν λίθων, ſeu μαργαρίταις erant καλλωπιζόμεναι. Idem & *homil.* 37. *in cap.* 16. *Geneſ. p.* 542. vbi eis luxum exprobrat, διαχρύσων ἱματίων, καὶ τὰ χρυσία αὐτὰ περικεῖσθαι ὁπὶ τε τῆς κεφαλῆς, ὁπὶ τε τῶν πραχείλων καὶ τῶν λοιπῶν σώματος. Et paſſim alibi Chryſoſtomus.

Secundò vti vetantur Mimæ SIGILLATIS & quidem ſericis, etſi ſericis & quidem varij coloris vti poſſint. Ita enim tria Sericarum veſtium genera *hâc leg.* conſtituuntur opponuntúrque: Serica, inquam, nuda ſeu in genere, & ſigillata ſerica, & ſericâ variis è coloribus. *Serica ſigillata* pretioſiſſima fuiſſe oportet, vt quæ gemmis hîc, & auratis textis æquentur. Pollio etiam *in Tyrannis*, ac nominatim, *in vitâ Herodis*, inter delicias Herodis, & Orientalem ac Græcam luxuriam ponit & componit hæc duo: *Sigillata tentoria, & auratos papilliones.* Sigillatum ſericum vt breue faciam, ſericum eſt, in quo *ſigilla*, id eſt, figuræ hominum aut belluarum aliarúmque etiam rerum, expreſſæ, intextæque ſunt. Hinc & eadem Græcis dicuntur, ἔχοντα ζῴδια, Clementi Alexand. *Pædagogi lib.* 2 *c.* 10. *p.* 149. ζωδιωτὰ, Heſychio ζωδιωδὲς χιτῶν, eſt omninò ſigillata veſtis. Sanè & in Gloſſis Philoxeni, *Sigillum* vertitur, αἰδριατάριον ζῴδιον, & in *Gloſſar.* Cyrilli, ζῴδιον ſigillum, item ζωδιωτὸν ſigillatum, & ζωδιοποιὸς, Signarius. Inde igitur ſigillatæ veſtes, quarum meminit & Pollux: ὁ δὲ καλάσιρις χιλὸν ἔστιν ὁ ἔχων ζῶα ἢ ἄνθη ἐνυφασμένον: καὶ ζωδὶς ἡ χιλὸν ἐκαλεῖτο καὶ ζωδιωδὲς. De his quoque veſtibus Aſterius *in homil.* 1. *de Diuite & Lazaro*, *p.* 3. qui vocat hæc ſigilla, in veſtibus εἰδωλα. Ἀλλά τινα καινὴν ὑφαντικὴν ἐξευρόντες, καὶ θέατρον, ἤτις τῇ πλοκῇ τοῦ σήμονος πρὸς τὸ κρόκιον τῆς γραφικῆς μιμεῖται τὸ διάφορον, καὶ πάντων ζῴων τοῖς πέπλοις τὰς μορφὰς ἐνσημαίνεται, τὸ αἰθέριον καὶ μυρίοις εἰδώλοις πεποικιλμένον φιλοτεχνοῦσιν ἐδῆτα ἑαυτοῖς τε καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶν: ὅταν ἐν ἐνδυσάμενοι φανῶσι, ὡς τοῖχοι γεγραμμένοι φοβεροὶ τοῖς σωπυγχανόντων ὁρῶν, &c. Quo loco etiam addit ab his qui religioſiores videri volebant, hiſtorias Euangelicas intextas. Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *pag.* 13. de Romano luxu agens vocat veſtes effigiatas in ſpecies animalium multiformes. *Alij ſummũ decus in carrucis ſolito altioribus & ambitioſo veſtium cultu ponentes, ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta cingulis ipſis adnectant;* (vel vt habet editio poſtrema, quas collis inſertas ſingulis ipſis adnectunt) *nimia ſubteminum* (vel ſubtegminum) *tenuitate perflabiles, expandentes crebris agitationibus* (vel vt in Editione poſtrema filis extantes crebris à locis omnibus) *maximéque ſiniſtra. Vt longioris fimbriæ tunicæ perſpicua luceant varietate liciorum effigiatæ in ſpecies animalium multiformes.* Prudentius in *Hamartigenia* poſteaquam de ſcutulatis egit, ſubiicit mox de Sigillatis.

Additur ars, vt fila herbis ſaturata recoctis,
Illudant varias diſtincto ſtamine formas.

Qui locus componendus cum Aſterij loco. Sigillata igitur ſerica veſtis eſt in quâ exprimuntur diſtincto varióque ſtamine formæ & effigies ſeu ſigilla hominum & belluarum. Itaque & *belluata* alibi dicuntur: Sanè multa ſigillatorum mentio apud Anaſtaſium *in Leone* 3. *& Paſchali*, & *in Leone* 4. *Vela*, inquit, *holoſerica maiora ſigillata habentia θεῖκλιον & crucem.* Item, *obtulit veſtem albam ſigillatam cum roſulis, habentem in medio crucem.* Item *fecit veſtem, ſericam albam ſigillatam cum Gammadiis.* Ecce apud Anaſtaſium vela holoſerica ſigillata, & veſtem ſericam albam ſigillatam. Idem alibi memorat Gamiſias ſigillatas. Sigillata igitur ſerica veſtis, eſt veſtis ſignis ſeu ſigillis florens. Cum his ſigillatis eoſdem faciunt *Sigilliones*, quorum mentio apud Pollionem *in vitâ Claudij*, & in teſtamento Gregorij Nazianzeni. His ſigillatis hîc coniunguntur *textæ auratæ*, ſcilicet vt ſigillatæ ſerico textæ in varias figuras, ita & auratæ textæ in varias etiam figuras: ſic vt & ipſæ textæ auratæ *ſigillatæ ſint*: Et verò hîc quoque dici videntur: *nulla, ſigillatis, ſericis aut textis vtatur auratis.* Contra ſigillatis hîc opponuntur *ſericæ varij coloris*: variis coloribus ſerica eſt, quæ plures intextos habet colores, quæ Latinis varia veſtis dicitur, & varij coloris, & vno verbo, *colorea veſtis*, πολύμιτον Græci vocant, ſeu ποικίλην, de quo prolixè egit Salmaſius *in Vopiſci Aurelian.* Igitur Mimis mulieribus αὐδιναὶ, id eſt, verſicolores veſtes permittuntur, quarum vſus ſolis meretricibus Athenis olim permiſſus fuit. Sed & Romæ olim L. Oppiâ verſicolorium veſtium vſus mulieribus permiſſus non erat, poſteà permiſſus fuit, eáſque geſtarunt Matronæ Romanæ, vt ex Vopiſci *Aureliano* liquet. Hinc αὐτινα καὶ ποικίλη veſtis pro *muliebri.* Apud Plutarchum *in Romanis*, & Artemiodorum *lib.* 1. *cap* 3.

¶ Tertiò, prohibentur Mimæ *Textis auratis*, quas & ipſas ſigillatas eſſe dixi, vti, id eſt, χρυσοπάστοις ἱματίοις, de quibus non *vno loco* Chryſoſtomus, veſte auratâ, quæ ſigillatis ſericis, & gemmis hîc iungitur. Ita quoque Capitolinus *in Marco: Vendidit*, inquit, *& veſtem vxoriam, ſericam & auratam, gemmáſque etiam, quas multas in repoſtorio ſanctiore Adriani repererat.* Capitolinus quoque in *Maximino Iuniore*, vbi arrhas ſponſalitias Regias memorat; *Manſerunt*, inquit, *apud eum arrhæ Regiæ, quæ tales fuerunt, monolinum* (Monolinum eſt filum, quo margaritæ inſertæ ſunt: nam & ita in Gloſſis πεῤῥάλινον, *quadrifilum gemmarium*) *de Albis nouem* (*Albæ* ſunt margaritæ) *reticulum de Praſinis* (id eſt Smaragdis) *vndecim, dextrocherium cum coſtulâ de hyacinthis quatuor, præter veſtes auratas, & omnes Regias, cæteráque inſignia ſponſaliorum.* Auratæ igitur veſtes inter Regias & Matronales ſunt, quas & Alexander Seuerus miniſtris ſuis ſuſtulit, teſte Lampridio; & *hâc leg.* Theodoſius interdicit Mimis & Scenicis mulieribus. Has verò veſtes textas auratas, vocat Chryſoſtomus *homilia* 37. *in cap.* 16. *Geneſ. p.* 542. χρυσῷ καθυφασμένα: οἱ παῖδες τρόπον τινὰ διδάσκοντες τὰ μὴ σπερικὰ περιβεβλῆσθαι πολλάκις ἱμάτια καὶ σβεῖν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τὰ μὲν χρυσῷ καθυφασμένα περικεῖσθαι τὰ δὲ καὶ ἄλλως πῶς πεποικίλθαι. Quibus poſtremis etiam verbis ſigillata ſerica indicari videntur.

Poſtremò

BIU Cujas

Postremò vetantur Mimæ vti *Crustis*, quas vocant, vestibus. Quid verò hoc nominis sit, & cuius generis hæc vestis, vel hæc *lex* docet. Nempe ait lex, *Crustas dici Græco nomine à Latino*, id est, si rectè hic locus habet Græco desumpto à Latino & mutuato. Alij tentant *Græco nomine ac Latino*. Alij *Græco nomine Latini Crustas vocant*. Crustam vestem nil aliud esse quidam putant, quàm bene percussam, ita vocatam à densitate texturæ. Nam κρούειν est concutere. Crustæ igitur fuerint concussæ & bene percussæ vestes, quæ & *concutia* dicuntur apud Pollion. *in vitâ Claudij*; vt apud Festum contra, *decutes* togæ sunt detritæ. Quæ significatio nil commune habet cum his crustis, quibus à colore nomen. Fornerius 3. *Quotid.* 11. *crostas* hîc legit, quasi ἀπὸ τῆς χρόσεως, seu à tinctura. Quod generale nimis & absurdum; neque enim *chrusta* dicitur. Putaret etiam quis hîc legendum *Crossotas* κροσσωτὰς. Quarum meminit quoque Clemens Alexandrinus *Pædag. lib.* 2. *cap.* 10. *p.* 149. Memorat & Chrysostomus *homil.* 70. *in Matth. edit. Comel. p.* 608. χρυσοστοῖς χρυσοῖς πεπεδεδλημένοις πεποικιλμένοις. Inanis coniectura est Petauij *in Themistij Orat.* 11. *p.* 626. qui eò referre tentabat Glossarij illud *Crusta*, χύτα, quasi vestium genus illud indicetur quasi friuolum ac reiiculum, quod à specie siue veste Principal. reiiceretur. Verùm verissima sententia mihi videtur, à variegatis marmorum crustis hanc vocem deriuari: sic vt specialiter *Crusta* vestis dicatur, vbi alteri colori admixtus erat purpureus: sic enim & Crustæ olim dictæ in vasis auri, argenti, emblemata seu adfixæ imagines, quæ ex diuersis materiis illigabantur: Cicer. 5. *in Verrem*, *Quæ probarant, iis crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluatini excussis, cum argento puro domum reuerterunt.* Ab his vasorum crustis, earum artifices *Crustarij* apud Plinium *lib.* 33. *cap.* 12. *in fin.* vbi de Seuero Crustario. Hæc *lex* scilicet hanc vestem ita describit, *quod in ea puri muricis rubor ALII colori admixtus inardescebat*: id est, quæ variegato colore constabat. Non erat scilicet holouera, non meram purpuram continebat: non, inquam, ex omni parte texturæ cruore conchylij infecta erat (vt loquitur *lex vltim. supr. de vest. Holou.*) non ardescebat, sed inardescebat: Nam vel stamina eius erant tincta conchylio; seu per eam decurrebant fila solidata conchylij infectiones; vel subtemen eius purpureum erat, de quo dictum fuit ad *d. l. vltim. supr. de vestibus holou.* Purpurea scilicet vestis serica vel erat tota purpurea, seu tota ardescebat, cuius vsus priuatis omnibus interdictus erat; vel inardescebat, id est habebat tantum stamen purpureum vel subtemen purpureum. Ergo *Crustæ* vestes erant variegato colore ex purpura & alio mixto textæ. Vbi non mera purpura ardescebat, sed mixta alij colori inardescebat. Quarum vsus honestioribus Matronis permissus erat; solæ verò Scænicæ & Mimæ eas *hâc leg.* vsurpare vetantur.

¶ Atenim *scutlatis* vestibus Mimæ *hâc leg.* non interdicuntur. *Scutlatæ* hîc pro Scutulatæ. Scutulatæ vestis meminit & Iuuenalis *Satyra* 2. *cæruleæ indutus scutulata & galbana rasa.* Eadem intellexit & Prudentius his verbis *in Hamartigenia.*

Eoo ex orbe petitis
Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus
Gaudent, & durum Scutulis perfundere corpus.

Meminit & *Scutulatorum* Hieronymus in *versione Bibliorum*, locis quæ mox consignabo. Dicta verò *scutulata* vestis, à scutulis: *Scutula* est σκυτάλη in *Glossis*, non à voce *scutum*. Nam & in scutulata prima breuis est: *Scutula* autem est Segmentum aliquod quadratum vel orbiculatum, vel cuneatum. Quod & in vestibus *Virga* dicitur: Virgæ autem sunt viæ transuersim & decussatim ductæ in vestibus. Itaque *virgata vestis*, & scutulata eadem. Ac proinde scutulatæ sunt maculis notis quadratis fermè vel orbicularibus etiam variegatæ. Itaque quas Septuaginta Interpretes ποικιλμάς, & ποικίλματα vocant, *Psalm* 45. *vers.* 14. & *Ezech.* 27. *vers.* 16. ea Hieronymus vertit *scutulata*. *Fasciis*, inquit, *aureis ornata est, in scutulatis ducetur ad Regem.* Item, *purpuram, & scutulata, & byssum & Sericum.* Hinc & *scutulatum rete*, de araneæ tela, Plinio, *lib.* 11. *cap.* 24. hinc & *scutulatus color* apud Palladium (de quo mox) & Isidor. 12. *cap.* 1. & Plinius maculas & plagulas in retibus vocat *scutulas*, & Liuius in funda vocat *scutalen* reticulatum in medio fundæ. Hinc & quod alij tribuunt Gallis, *virgata sagula*, Plin. *lib.* 8. *cap.* 48. ita describit: *Inuentum Gallorum est scutulis sagos diuidere*: idque Diodorus *lib.* 5. ita effert: σάγους ῥαβδώσεις πλινθίοις πολυανθέσι, καὶ πυκνοῖς, διειλημμένους. Sagulum versicolore vocat Tacitus. Scutulata itaque & virgata sunt crebris laterculis, quadris, orbiculis distincta, diuisa: quale quid in retibus aut reticulatis operibus apparet. Vnde etiam inter præcipuos colores equi, *scutulatus* ponitur à Palladio *in Martio, cap.* 13. *p.* 585. quem nos *pommelé* vocamus. Et pauimenta ex *scutulis* eidem, *lib.* 1. *c.* 9. *in fin.*

¶ *De* IMAGINIBVS, VESTIBVS & CONSORTIO *scenicarum.*

XII. * Idem AAA. ad Rufinum PF. P."

SI qua, in" publicis Porticibus, vel in his" ciuitatum locis, in quibus Nostræ solent Imagines consecrari," pictura, Pantomimum veste humili, & rugosis sinibus Agitatorem, aut vilem" offerat" Histrionem, ilicò reuellatur: Neque vmquam posthac liceat in loco honesto inhonestas adnotare personas: In aditu verò Circi, vel in Theatri * prosceniis," vt conlocentur non vetamus. ¶ His illud adicimus, vt Mimæ, & qui ludibrio corporis sui quæstum faciunt, publicè habitu earum Virginum, quæ Deo dicatæ sunt, non vtantur: ¶ Et, * vt nulla femina," nec puer," Thymelici" consortio inbuantur, si Christianæ religionis esse cognoscitur. Dat. III. Kalend. Iul," Heracl." Arcad. A. III. & Honorio A. II. COSS. [394.]

NOTÆ.

* *Lex* 4. *Cod. de Spectacul.* Iungendáque *huic legi* videntur nonnullæ aliæ huius anni constitutiones, ac nominatim *lex* 18. *Cod. de Cohortal. l.* 139. *supr. de Decurion.* Imò fortè & *l.* 31. *supr. de Operib. publ.*

"Rufinum

BIU Cujas

"*Ruſinus PP.* ſub Theodoſio M. Orientis ſcilicet.
"Abeſt à *Cod. Iuſtin.* "Aliis.
"vide de *hoc tit. ſupr. de Imagin. Imperial.*
"vid. de plebeis Scænicis & eorum vilitate *l. vnic. infr. de vſu ſellarum.*
"id eſt, ingerat tranſeuntium obtutibus: Quare non mutandum id in *referat*, quod putabat Vir doctus Fileſacus, *Selectorum 2. p. 134.*
"De *Proſcenio* mox.
* *Lex 4. Cod. de Epiſcop. Audient.* hinc deſumpta eſt. Eſt autem hoc *ſecundum* legis caput.
* *Tertium* huius legis caput.
"Ancilla: vt *l. 1. infr. de Lenonibus.*
"De *Thymelicis* actum iam *leg. 5. ſupr.*
"Malim *Iun.* iam enim xv. Kal. Iul. Hadrianopolim proceſſerat Theodoſius aduerſus Eugenium moturus.
"*Heraclia* hoc tempore Theodoſius M. vt præter *hanc leg.* docet etiam *dilex 18. ſupr. de Cohortal.* Nempe ex Vrbe Conſtantinopolitanâ in Occidentem tendens aduerſus Eugenium & Arbogaſtem.

COMMENTARIVS.

DE IMAGINIBVS, VESTIBVS, & CONSORTIO Scænicorum eſt hæc Theodoſij Magni conſtitutio, Anno D. 394. quâ in ſummam tribus his modum ponit, PRÆMIIS inquam Scænicorum, VESTIBVS Scænicarum, VSVI denique Thymelicorum: Eo fine vt ne Maieſtati Principis, vt ne Sanctimoniæ & Religioni Chriſtianæ eâ re dedecus aliquod aut macula, contagio Scænicorum vel Scænicarum inferatur. Hic ſcilicet finis eſt huiuſce Theodoſianæ Conſtitutionis, quâ vt dixi Tria capita continentur.

Primum caput eſt de IMAGINIBVS Scænicorum, quo in loco videlicet eæ reponi poſſint. Nempe inter præmia Pantomimorum, Agitatorum, Hiſtrionum, fuerunt quoque Imagines ſeu picturæ, quibus præmij ergo donabantur. Fides vt ab hâc conſtitutione, ita & à Martiali *lib. 5. Epigr. 26.* & à Luciano, *in Nigrino*, vbi in Theatris & in Circo καὶ τὰς περὶ ἡνιόχων vel ἀμφιπυλαξῶν εἰκόνας, καὶ τὰ περὶ ἵππων ὀνόματα. Chryſoſtomus *in Pſalm. 3. in princ.* νικηφόρους εἰκόνας καὶ σήλας ἐγείρουσιν ἄρχοντες ἡνιόχοις καὶ ἀθληταῖς, καὶ τῷ ὑπερκάμματι ὡς σόμαλι κύρυκα τῆς νίκης τὴν ὕλην ἐργάζονται). Verùm hæ imagines, ſeu effigies vetantur hâc conſtitutione collocari (& ſi quæ collocatæ ſunt, reuelli iubentur) Collocari, inquam, in publicis porticibus aliiſque locis Ciuitatum publicis, in quibus Principum alioquin Imagines erant: hâc ratione additâ; *ne inhoneſtas perſonas liceat adnotare in loco honeſto.* Nempe noluit Theodoſius M. ſuas aliorúmque Principum Imagines inter Theatrales ſpectari & commiſceri: Theatrales, inquam, perſonarum huiuſmodi inhoneſtarum: Nempe Scænici, Pantomimi, Agitatores, Hiſtriones, etſi famoſi non fuerint, *l. 4. ff. de his qui not. infam.* attamen inhoneſtæ perſonæ fuerunt. Inhoneſtum ab infami longè recedit: Cornelius Nepos *in præfat.* hanc ad rem: *In ſcænam verò prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdem Gentibus fuit turpitudini, quæ omnia partim infamia, partim humilia, atque ab honeſtate remota ponuntur.* Arnobius de rebus ludicris agens, *lib. 7. pag. 300. Quarum*, inquit, *actores INHONESTOS eſſe, IVS VESTRVM & inter capita iudicauit infamia.* Inter inhoneſtas igitur perſonas hîc adnotantur *Pantomimi*, *Agitatores*, *Hiſtriones:* quare & turpe munus Scenicorum dicitur *l. 4. ſupr.* & immemores honeſtatis qui eas ſibi ſociant, *l. 5. ſupr.* Hinc & Interpres ad *l. 1. ſupr. de inoff. teſt.* Thymelicos inter turpes & infames numerat, quibus inſtitutis, fratri inofficioſi querela competat: Et in eodem argumento, Theophilus §. 1. *Inſtit. de inoff. teſtam.* ἡνίκα αἰσχρὸν ἀπέχουσιν οἱ γελοιομιμοῦντες πρόσωπον, οἷς ἡνίοχοι μίμοι, κυνηγοί: vid. & Harmenop. 5. *tit.* 6. §. 2. Adde & Tertullianum *lib. 6. de Spectacul.* & Chryſoſtomum huius temporis Scriptorem, vt omittam alios, *homil. 38. in Matth.* & in 1. *ad Corinth. homil. 12. p. 318.* & *homil. de S. Phoca.* Ariſtænetus quoque *epiſt. 19.* de Scænicâ quadam agens ἀσχρὰν ἐργασίαν vocat: vid. & initium *eius epiſt.* Certè qui artis ludicræ causâ in ſcenam mercede deſcendunt, famoſi ſunt ex edicto, *l. 1. §. 6. de his qui not. infam.* veluti qui operas ſuas vt cum beſtiis depugnarent, locauerunt: At non & Athletæ, neque Thymelici, neque Xyſtici, neque Agitatores, &c. ex *l. 4. eod. tit.* nonnulla Petrus Faber 1. *ſemeſtr. cap. 20.* & Fabrotus *ad ſuperiorem Theophili locum, p. 366.* vide & quæ notaui ad *leg. vnic. infr. de vſu ſellar.* In aditu itaque Circi tantùm & in Proſceniis Theatri Scænicorum picturas collocari permittit Theodoſius M. nempe locis profeſſioni ipſorum competentibus: Caſſiodorus in formula Tribuni voluptatum, *lib. 7. epiſt. 10.* vbi de Scænicis: *Temperentur & hæc legum qualitate negotia, quaſi honeſtas imperet INHONESTIS, & quibuſdam regulis viuant qui viam rectæ conuerſationis ignorant.* Et in fine, *Cum FAMA DIMINVTIS ſaluâ tuâ opinione verſare.* Proſcenium, locus patens & liber fuit in fronte Scenæ, ait Iſidorus, in quo Actores, hiſtriones agebant. Diomedes *lib. 3. Mimi, Planipedes dicti, quod Actores planis pedibus, id eſt, nudis proſcenium introibant, non vt Tragici Actores cum cothurnis, vtque Comici cum ſociis.* Suggeſtus ſcilicet Scænæ altus erat: hic Suggeſtus vocatur à Vitruuio *Pulpitum Proſcenij*, quia infra ſcenam Proſcenium ſit, Pulpitum autem quinque pedibus altum ſupra Proſcenium. Itaque Scena pulpito eſt altior; Pulpitum altius proſcenio, Proſcenium Orcheſtrâ: Seruius 2. *Georgic.* ait; Proſcenium fuiſſe pulpita ante ſcenam, vbi ludicra exercentur. Per proſcenium in ſcenam aſcenſum fuiſſe docet Syneſius 2. *de prouid.* εἰδέ τις εἰς τὴν σκηνὴν εἰσιάζοιτο διὰ προσκηνίου, &c. In Proſcenio fuerunt olim Aræ: vnde Plautus *in Amphitr. prologo*, (quod huc maximè facit) *Etiam Hiſtriones anno, cum in Proſcenio hîc Iouem innocarunt, venit.* Item ædificia, eodem teſte *in Curculione, prolog. Athenæ iſtæ ſunt, ita vt hoc eſt Proſcenium, tantiſper dum tranſitur hæc Comœdia.* ¶ E Proſcenij iſtius faſtigio, Actores qui in pulpito erant, ſpectari poterant; vt ex Sueton. *in Nerone, cap. 12.* liquet. Exculta itaque proſcenia: Vnde & ſcorto ſeu meretrici *proſcenio* nomen; quod eſſet lepidâ facie, ſumptuoſiſque veſtibus induta; exuta verò, maximè deformis: teſte Ariſtophane apud Athenæum *lib. 13.* Suid. διὰ τὸ ἔξωθεν οἰκεῖν εὐμορφώτερον εἶναι: vid. & totidem verbis apud Harpocrationem.

¶ In *hâc* interim *leg.* & *priore* quidem hoc eius *capite* obſeruanda inſignis κυρολογία, circa habitum ſcænicorum, hiſce verbis: *Pantomimum veſte humili, Agitatorem rugoſis ſinibus, Hiſtrionem vilem.* De ſingulis videndum. Veſtis ſcilicet *humilis* Pantomimo tribuitur, quæ vtique ad manum ſaltanti, chironomonti, manibus geſticulanti apta, propriáque, ne alioquin ſaltanti prolixior impedimento foret: Ita enim *humilem* veſtem hîc accipio.

BIU Cujas

cipio. Quanquam & alias *humilis vestis*, pro eâ qualem humiles & exiguæ contemptæque sortis homines gestarent, quas Græci λιτὰς & ἰδιωτικὰς ἐσθῆτας vocant: Spartianus *in Hadriano* inter alia Hadriani, *Cùm Dux militiæ esset, vestem*, inquit, *humilimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret, sine gemmis fibulas stringeret*, &c. Spartianus *in Seuero* vocat vestes exiguas, quas scilicet exiguæ sortis homines gestarent. *Hic*, inquit, *tam exiguis vestibus vsus est, vt vix tunica ipsius purpuræ aliquid haberet, & cum hyrta chlamyde humeros velaret.* Mimis quoque centunculum tribuit Apuleius, *in Apologia*, vt histrioni crocotam, tragœdo syrma: vbi crocota est sericum indumentum, quod proinde pantomimis his non rectè tribuitur à Viris doctis. Certè Pantomimi vsi veste atque habitu conuenienti si cuius fabulam saltarent; de quo vid. Voss. *Inst. poët. lib.2. cap.*36. §.9. Et hæc de Pantomimi habitu. *Agitatori* verò sinus rugosi hîc tribuuntur; nempe equos agitantis proprium hoc sinus vestis non habere distinctos, atque ordine inuicem adstrictos, sed rugosos atque inconditos & inordinatos. Nempe rugæ in vestibus olim aliæ casu fiebant ex ipsâ vestis redundantiâ; aliæ arte constabant & ex industriâ struebantur, ad ornatum vesti conciliandum, per σολίδας, quas Græci vocabant, & σωλήνας: Quod Chrysostomus reprehendit in sacris Virginibus, rugas inquam circa pectus pariles, *homilia* 8 *in* 1. *Timoth.*2. ἐπὶ τὰ στέρνα πολλὰς τὰς ῥυτίδας. Quarum omnium rugarum & striarum centrum erat vmbo & vmbilicus, quo omnes togæ rugæ nodo quodam constringebantur, & vt loquitur Tertullianus, custodibus forcipibus assignabantur: Locus est insignis apud Macrobium, vt omittam Tertullian. *de Pallio*, vbi de togâ Hortensij loquitur, de rugis non fortè, sed industriâ locatis: *Togam*, inquit, *corpori sic applicabat, vt rugas non fortè, sed industriâ locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex compositio defluens, nodum latius ambiret.* Vilis tandem histrio *hâc leg.* vocatur, ob habitum quoque (vt ex adiunctis colligere est.) Histrionis scilicet vilis habitus. Et hæc de primo *huius leg.* capite.

Secundo *capite*, Mimæ & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt, VESTEM à Virginum sanctimonialium veste diuersam habere à Theodosio M. iubentur; vt *superiori* quoque *lege* 11. Mimarum vestis à Matronarum distincta fuit ab eodem Theodosio superiore anno. Nempe peculiari habitu *Virgines Deo* dicatæ hoc æuo iam vsæ. Sanè olim Matronas à prostibulis ac meretricibus vestitu distinctas fuisse, res est notior, quàm vt exemplis comprobari debeat. Et sublatam hanc vestis distinctionem suis temporibus queritur Matrona quædam apud Attam aquis calidis; *Cùm meretrices*, inquit, *nostro ornatu per vias lupantur.* Tertullian. *locis duobus*; nempe 6. *Apolog.* his verbis: *Video & inter matronas atque prostibulas nullum de habitu discrimen relictum.* Et *lib. de cult. fœmin. Aut quid minus habent infelicissimæ publicarum libidinum victimæ? Quas si quæ leges à Matronis & matronalibus decoramentis coërcebant, iam certè sæculi improbitas quotidie insurgens, honestissimis quibusque fœminis vsque ad errorem agnoscendi coæquauit.* Neque abludit *lex* Græcorum, quâ floridis vestibus solæ meretrices vsæ; de quo videndi Athenæus *lib.*12. Clem. Alexandr. *lib.*2. *cap.*10. Diodorus Siculus, & Suidas. In peculiari porro veste *Virginum sanctimonialium*, fuit. Primò, *Velum*, seu mitrellum in capite; de quo velo seu velamine præter Ambrosium hoc tempore qui consecrationis Virginum ritum describit *cap.*5. & 6. *ad Virg. lapsi.* insignis quoque locus est Optati Mileuitani, atque hoc signo atque indicio professionis agnoscebantur. De quo καλύμματι Virginum sanctimonialium, quod supernè à facie candidum suspendebant, Chrysostomus quoque *d. homilia* 8. Deinde pulla tunica & pallium furuum de qua Chrysostomus *d. loco* & Hieronymus *epist.*12. & *ad Marcellum*, *ep.*23. *Solent*, inquit, *quædam cum futuram virginem spoponderint, pullâ tunicâ eam induere, & furuo operire pallio:* item, *pulla tunica minus, cum humi iacuerit, sordidatur.* Et verò hanc ipsam pullam vestem Mimas & meretrices affectasse verosimile est, sic vt à Virginibus sacratis minùs distinguerentur. Nam & Acron *ad* 2. *Satyr. Horat.* Auctor est, meretrices Romæ fuisse cum pullis togis, quibus à Matronis discernerentur. Sicut autem *hâc leg.* Theodosius M. manus virginum quæ Deo dicatæ sunt, veste vti vetat; ita retrò Chrysostomus *d. homilia* 8. virgines in eo reprehendit, quod quamlibet velo, pulláque tunica & pallio furuo induerentur, attamen, vestem & habitum componerent, καθάπερ ἀπὸ τῆς σκηνῆς ὀρχουμένων: & καθάπερ οἱ παγωδοὶ: denique quæ ita cultæ essent, vt amplius non liceat διαγινώσκειν τὰς πόρνας ἐκ τῶν παρθένων, vt idem frequenter fœminas notat ἵνας σωλῆνας καλλοπιζούσας τὰς ἐν τῇ σκηνῇ μιμουμένας: veluti *homilia* 91. *in Matth.* Atque hæc de secundo *huius legis* capite: déque interdicto quod eo continetur. Quod & ipsum postea *Capitularibus* Caroli M. & Ludou: interdictum *lib.*5. *Capitul. cap.*235. & Aurelianensi *constit. artic.*24. quod à Baronio omissum, in Annales Ecclesiasticos referendum fuit; pariter vt tertium, quod sequitur.

Postremo scilicet *capite* vetat Theodosius M. Christianam fœminam aut puerum Thymelici consortio imbui. Quod & ipsum Theodosij M. in Religionem Christianam venerationis argumentum est. Nempe quemadmodum etiam ea, quæ naturali vinculo scænica conditione tenetur, si Religionem Christianam profiteri incipiat, naturali vinculo à Scænicâ liberatur, *l.*4. §. 9. *supr.* ita multò magis, qui Christiani iam sunt, à scænâ, & scænico consortio remouendi sunt. Pari ratione Constantius *l.*1. *infr. de Lenonibus*, fœminas Christianas lenonibus, seu lupanaribus vendi vetuerat. De Thymelicis iam dixi ad *l.*5. *suprà.*

¶ LIBERARI *mimas officio suo Principis beneficio non posse.*

XIII. * Impp. HONORIVS & Theodosius AA. Diogeniano v. c. Tribuno Volupt.''

MIMAS diuersis Adnotationibus'' liberatas ad proprium officium summâ instantiâ reuocari'' decernimus, vt voluptatibus'' populi,'' ac festis diebus solitus ornatus deesse non possit. Dat. vi. Id Febr. Rum.'' Constantio v. c. Cæs.'' 414. Acc. à Tribuno Volupt. x. Kal. Feb. Karthagine, Post Cons. Honor. ix. & Theod. v. AA. coss. [413.]

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* videri possit huic coassanda *lex* 176. *supr. de Decurionib.* vbi dixi.
"*Carthagine*, vt docet subscriptio *legis*.
"id est beneficio Principis, *leg.* 9. *supr.*
"A te Tribuno voluptatum. "Ludis.
"Karthaginensis.
"*Rau.* Similis subscriptio Anno 413. *l.* 13. *infr. de infirm. his quæ sub Tyrann.* quomodo & *Rom.* subscriptum Ann. 414. *l.* 55. *infr. de Hæretic.*
"*Cos.* Porrò conturbati hîc sunt Consules: de quo mox.

COMMENTARIVS.

LIberari potuisse Beneficio Principum Mimas seu Scænicas à scænâ, docuit *l.* 4. & 9. *supr. hoc tit.* quæ postrema ad eandem Africam & Karthaginem pertinet, latáque fuit 30. & quod excurrit, ante annos: Verùm alia nunc sententia placet Honorio *hâc lege*, & quidem in eadem Vrbe Carthaginensi: siquidem beneficio Principum liberatas Mimas Carthaginenses *hâc leg.* in scenam reuocari iubet. Nempe, vt ex eâ facilè colligi potest, quod populus Carthaginiensis & Africanus erga ludos studiosissimus (quod etiam docuit *lex* 2. 3. 9. *hoc tit.*) huiuscemodi Principum adnotationibus interceptas sibi voluptates suas & festorum dierum solemnia apud Principem conquestus fuisset, atque id etiam Tribunus voluptatum Honorio Imp. insinuasset. Nempe *Tribunus voluptatum* peculiaris vt in aliis primariis Ciuitatibus, veluti Romæ, & Mediolani, ita & Carthagine quoque fuit. Cuius Tribuni voluptatum formula extat apud Cassiodorum, *lib.* 7. *form.* 10. fit eiusdem mentio *lib.* 6. *formulâ* 19. *Cùm lasciuæ voluptates recipiant Tribunum*, & de eodem Tribuno Mediolani est *epist.* 25. *lib.* 5. vbi Theodoricus confert Bacandæ viro superillustri & seni perpetuum Tribunatum, vt diligentissimè curet exhiberi voluptates in Vrbe Mediolanensi. Erat autem Tribunus voluptatum, qui voluptatis Vrbicæ, id est, ludorum curam gerebat, atque proinde idem Scenicis gregibus, veluti tutor, Iudex, moderator appositus, sic vt in eos districtionem etiam haberet; vt ex prædictâ Cassiodori formulâ liquet. Alius verò ab hoc Tribuno voluptatum est ille, cuius meminit Sueton. *in Tiber. cap.* 42. cum scribit, *Tiberium nouum officium instituisse à voluptatibus, præposito Equite Romano Tito Cæsonio Prisco.* Hic enim voluptatibus priuatis Principis præfuit; ille verò voluptatibus populi: Denique meminit Firmicus *lib.* 3. *cap.* 7. ibi, *Præpositorum voluptatum earum quæ ad delectationem Regiam præparantur, quique annonas ab Imperatore accipiebant.*

¶ Cæterùm in subscriptione duo adhuc notanda sunt. Primò quidem inuersos esse planè Coss. atque subscriptionem ita restituendam: *Dat. VI. Id. Febr. Rum. post Conss. Honor. IX. & Theod. V. AA. CONSS. Accept. à Tribun. Volupt. X. Kalend. Febr. Karthagine Constantio V. C. COS.* Nam alioquin dicendum esset, (quod absurdum,) prius acceptam quàm datam *legem* hanc.

Secundò obseruandum, integro Anno ante datam hanc *legem* quam acceptam. Cuius rei causa hæc est, quia statim post eam constitutionem datam, Anno 413. *Heraclianus* Comes Africæ Karthaginem & Africam sibi vindicauerat, & tyrannidem vsurpauerat; de quo videlicet est *lex* 21. *supr. de infirm. his quæ sub Tyrann.* & Chronicorum Scriptores, Idacius, Marcellinus, Prosper. Sic quidem, vt in Italiam, & ad Vrbem Romam proximè cum ingenti exercitu transgressus sit; verùm is eodem Anno 413. primùm Occricoli non longè ab Vrbe Româ superatus, paulò pòst in Africam profugus, Karthagine in æde Memoriæ percussoribus missis ab Honorio occisus fuit: & tum demum cæso Heracliano, vbi necessariis rebus prospectum, hæc *lex* initio sequentis Anni 414. à Tribuno volutatum accepta fuit.

DE LENONIBIS.

TITVLVS VIII.

Proximo confinio cohæret hic *titulus* superiori; Rectè. Nam quæ scænica, eadem & publicæ libidinis fermè victima. Et *huic tit.* respondet *tit. Cod. Iust. lib.* 11. *de Spectacul. & Scæn. & Lenonib.*

PARATITLON.

LEnones, *Rubr.* & *l.* 2. *hoc titulo*, & Lenæ, quæ portentosæ vilitatis dicuntur, *l.* 1. *in fin. supr. de...* sunt, qui lupanaria, *l* 1. exercent; in quibus scilicet fœminæ vile ministerium prostituti pudoris explent, *l.* 1. coitionis sordes ferunt, *l.* 2. De iustissimo horum odio & pœnis est Constantij Imper. *lex* 1. & Theodosij Iun. *lex* 2. *hoc tit.*

¶ Constan

BIU Cujas

¶ Constantii *Imp. constitutio in lenones Christianarum ancillarum.*

1. * Imp. Constantinus" A. ad Seuerum P. V."

SI quis" fœminas," quæ" se dedicasse venerationi Christianæ legis sanctissimæ dinoscuntur, ludibriis" quibusdam subiicere voluerit," ac lupanaribus venditas faciat vile ministerium prostituti" pudoris explere, nemo alter easdem coëmendi habeat facultatem, nisi aut hij qui Ecclesiastici esse noscuntur," aut Christiani homines demonstrantur:" competenti pretio persoluto. Dat. IV. Non. Iul. Hierap." Placido & Romulo Cons. [343.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* prælata *l.2. infr.* Eam Baronius quoque in *Annalibus suis* omisit.

"*sc.* Constantivs, vt docent Consules subscripti. Error in hoc nomine sæpè admissus *hoc Codice*: veluti, *l.3 supr. de diu. rescript. l.1. supr. de Iurisdict. l.vnic. supr. de prab. Salar.*

"An rescribendum *PP.* Seuerus enim hoc Anno non sternitur inter Præfectos Vrbis *Romæ*, in veteri Notitia, quæ apud Cuspinianum, verùm *Aconius Catullinus*: Quid si Seuerus hic P.V Constantinop. fuerit?

"Gentilis scilicet.

"Ancillas filias.

"Imò, & eo quod.

"In ludibrium Religionis Christianæ.

"id est subiecerit.

"*Prostituti pudoris.* Ita pariter Firmicus *lib.6. cap.31. p.170. Meretricem prostituti pudoris efficiet, & quæ corpus suum prauis libidinum cupiditatibus tradat, pudorem suum mercedis quotidianæ gratiâ potestati* LENONIS *addicens, eritque in publicis meritoriis prostituta, etiamsi ex alto genere videatur esse progenita.*

"Qui sanè habitu satis noscebantur.

"Probantur.

"*Hierapoli* quoque hoc ipso Anno, sine mensis superioris Data *lex 35. supr. de Decurionib.* ad Leontium PP. vbi sanè Imperatores fermè constitêre, vbi exercitus in Persas mouendus esset: vid. Ammianum, *lib.14. p.17.* vide & *Chronolog. Ann.347. & Ann.370.*

COMMENTARIVS.

Constantii Imp. hæc in lenones constitutio est, quâ Christianas fœminas à dominis Gentilibus prostitutas, Ecclesiasticis vel saltem Christianis redimendi, pretio contrà competenti dato, potestatem facit Anno Domini 343. sexennio post mortem Constantini M. patris sui; necessitate impositâ eas illis vendendi. Scilicet, vt Lupanaria è Republ. Rom. (iam Christianâ) simul & semel inter hæc primorum Principum Christianorum initia, ac per Syriam nominatim (de cuius vago concubitu dixi ad *leg.1. supr. de incest. nupt.*) quò hanc *legem* pertinere censeo, fugari, fœdæque Lenonum nundinationes proturbari non potuêre, sic quidem vt Lenones & Lupanaria hâc tempestate tolerata fuerint: quod de Constantini M. ætate docet quoque Lactantij locus *lib.6. cap.23.* ita primus ad profligandum dedecus istud gradus hic fuit, vt Christianas fœminas prostitutas & Lupanari venditas, alij *coëmere*, id est retrahere seu redimere possent. Sed tamen Ecclesiastici vel saltem Christiani tantùm. Quomodo & alioquin Ambrosius 2. *Off.15.* inter officia Sacerdotis ponit, non tantùm captiuos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, sed *& maximè fœminas turpitudini.* Et posteà pleniùs adhuc ius Episcopis hac parte tributum *l.2. prox.* vbi vid. quæ dicam. Quod quidem Christianæ Legis veneratione constitutum: pariter vt quod constituitur *l.pen. supr. de Scænicis:* quia (quod hæc *lex* etiam indicat) Domini Gentiles fœminas potestati suæ subditas, seu ancillas, Religionem Christianam amplectentes, ideò tantùm, vt Christianam Religionem ludibrio subiicerent, in Lupanaria seu lustra detruderent, Lupanaribúsque venditas vel traditas facerent vile ministerium prostituti pudoris explere. Quod quidem etiam ipsum ludibrij genus in Christianas mulieres persecutionum tempore iam olim exercitum, (vt ostendit iam Fornerius *3. select.21.*) Id verò præter Acta Martyrum, & Apostolicæ Historiæ *librum* 3. vbi de Trophimâ, Palladium *in vitâ Patrum*, edocet insignis Ambrosij locus, *lib.3. de Virginibus & sermone* 9. & Basilij *de verâ Virginitate:* Prudentij *περὶ στεφάνων*, vbi vox Ludibrii pariter occurrit:

Omnis inuentus irruat, & nouum
Ludibriorum mancipium petat.

Scilicet, hinc Gentiles per hæc tempora profectu Christianæ Religionis indolentes, nullum non vindictæ ludibriique genus in Christianos exercebant, quò pertinet hæc *lex*: inde Iudæi feralem ipsorum sectam fugientes, & ad Dei cultum respicientes, etiam saxis aliòque furoris genere attentare non verebantur, vt docet *lex 1. infr. de Iudæis.* Cæteroquin pœnæ quoque genus hoc publicè Romæ fuisse, in adulteras, vt in Lupanaria damnarentur, ostendunt ea quæ de Theodosio M. scribit Socrates *lib.5. cap.18.* Ex his apparet, Constantij mentem *hâc leg.* non tam, vel non tantùm ad lupanaria abolenda tendere; verùm eò quoque, & vel maximè spectare, vt Religionem Christianam à ludibrio Gentilium vindicaret. Imò apparet, Constantium *hâc leg.* non abolitum ire lupanaria: contrà, ea tolerare: sic quidem (nam eò spectat hæc constitutio) vt nonnisi Christianam fœminam, nonnisi ab Ecclesiastico, vel saltem à Christiano homine, nonnisi pretio competente contrà dato, à Lupanari redimendi facultatem tribuat: non aliam, non alij, etsi pretio contrà dato. Cæteroquin iam olim quoque Principes quidam Pagani ancillas lenonibus promiscuè vendi, seu ad Lupanaria damnari noluerunt: in quibus Adria-

BIU Cujas

nus, qui teste *Spartiano*, vetuerat ancillam Lenoni, seruum Lanistæ vendi, causâ non præstitâ, id est, nisi ex causâ aliquâ iustissimâ, non proprio & præcipiti arbitrio; verùm si iusta esset Domini querela, oblatâ Iudici ancillâ.

¶ Obseruetur interim ex *hâc leg.* singulare Retractus, Coëmtionis, necessariæque venditionis genus, vt à ludibrio Gentilium Christiana Religio vindicaretur. Cuius necessariæ seruorum venditionis haud dissimile exemplum olim inductum, ob nimiam Dominorum sæuitiam, & infamem iniuriam, rescriptis Antonini Pij: de quibus §. 2. *Inst.* & *l. 2. ff. de his qui sunt sui:* & apud Autorem *collat. ll. Mosaïcar. tit. de sæuitiâ Dominorum* 3. Vbi infamis iniuria est quædam ei, de quâ *hâc leg.* agitur, vicina, & fœdior adhuc; vt alibi prolixè ostendo. Et tamen vt hoc casu, ita in specie *huius legis*, pretio competente contrà dato. Quod tamen sublatum, *l. vltim. Cod. de Spectacul.* vbi ancillæ prostitutæ manum iniicere licet, ἐπιδικῶν πορίσμα, gratis, vtque...Lenones & Lupanaria vndecim annis post penitus extinctum iuit in Vrbe Constantinop. *Nouell. de Lenonibus.* Et hactenus quidem Constantij Censura in Lupanaria seu Lenones sese exeruit: vlteriùs enim deinceps procurrit, pudicitiæque consuluit primùm Theodosius M. Romæ eo facto quod narrat Socrates, *lib. 5. cap. 18.* de quo dixi ad *l. vnic. supr. de Manumiss.* dein Theodosius Iun. *l. 2. prox.* ob similem indignitatis speciem: nempe vbi patres, vel domini, filiabus suis, vel ancillis, peccandi necessitatem inuitis imponerent. Tandem hâc sanctissimâ Constantij constitutione Annales Ecclesiasticos deinceps instrui moneo.

¶ Theodosii Iun. *constitutio in Lenones.*

II. * Impp. Theod. & Valentinianus AA. Florentio pf. p.

LEnones patres & dominos, qui suis filiis" vel ancillis peccandi" necessitatem inponunt, nec iure frui dominij," nec tanti criminis patimur libertate" gaudere. Igitur tali placet hanc" indignatione" subduci, nec" potestatis iure frui valeat, ne quid eis ita" possit adquiri, Sed ancillis filiabúsque, si velint, conductísve pro paupertate personis, quas sors damnauit humilior, Episcoporum liceat, Iudicum etiam, Defensorúmque implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolui: ita, vt si insistendum eis lenones esse crediderint, vel peccandi ingerant necessitatem inuitis, non" amittant solum eam, quam habuerant" potestatem, sed proscribti pœna" mancipentur exilij, metallis addicendi publicis: quæ minor pœna est, quàm si præcepto lenonis cogatur quispiam coitionis sordes ferre, quas nolit. Dat. xi. Kalend. Mai, Felice & Tauro cos s. [428.]

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. Iust. de Spectaculis, Scenicis, & Lenonib.* hinc interpolata est: simul & *l. 12. C. de Episc. aud.* Omisit & *hanc leg.* pariter vt *superiorem* in Annales suos referre Baronius.

"*Orientis*, de quo mox plura.

"*Filiis* hic positum, pro *filiabus* (quomodo in *Cod. Iust.* substitutum.) Nam & ita mox, *sed ancillis filiabúsque.* Neque tamen hîc quidquam muto.

"dum filias, vel ancillas suas prostituunt: *Peccandi* vox hîc, & mox rursum, hâc in re propria de coïtionis sordibus, vt mox vocantur.

"*Libertas*, pro indignitate.

"*Eos indignatione subduci.* C. Iust. Locum ita restituo: *Igitur tali placet hosce indignationi subiici* (vel *subdi*) *vt nec*, &c. vt ita dispescatur vox *subduci*, vel *subdi vt*, vel mutetur in *subici.* Omnis scilicet sermo & comminatio in parentes & dominos hîc dirigitur.

"Ita quoque Cod. Iust. *Indignatio*, pro comminationis pœnâ, ita *l. 146. supr. de Decurion. ne clementia nostra ob contumaciam dissimulantium in maiorem indignationem exsurgat.* Neque enim hîc admitto; qui *Indignationem* pro mala tractatione seu indignitate hîc accipiunt, quomodo Tertullianus in MS. *lib. de disciplina & habitu Virginum: Quod ornari te putas, quod putas comi, indignatio* (vulgati habent *impugnatio*) *est ista diuini operis, præuaricatio est veritatis.* Et Cyprianus *de orat. dum semen pessimum, filij sine lege, dereliquistis dominum & in indignationem misistis illum sanctum Israël*, pro quo habent vulgati, *blasphemarunt sanctum Israël.*

"In *Cod. Iust. ne*: & mox, *nec quid.*

"*ge. Valeant* vt *Cod. Iust.*

"scilicet peccandi necessitatem imponendo filiabus vel ancillis.

"*Amittant non solum* inuerso ordine in *Cod. Iust.* Sed hoc melius.

"*Habuerint*, Cod. Iustin.

'*Pœna*, Cod. Iustin.

COMMENTARIVS.

THeodosii Iun. hæc in Lenones constitutio est; in Lenones inquam, patres & dominos, qui filias suas vel ancillas suas, vel etiam conductas pro paupertate personas prostituunt inuitas, vt ex iis quæstum faciant. Igitur patriam potestatem & dominicam hâc parte adeò infringit *hâc leg.* Theodosius Iun. vt parendi non tantùm filiabus & ancillis necessitate eas liberet, sed & implorandi *suffragij*, siue Episcoporum, siue Iudicum, siue Defensorum potestatem eis faciat, quò ab hac importunitate patrum & dominorum necessitate, liberentur. Imò iis, si insistendum putent, & peccandi necessitatem ingerant, proscriptionis bonorum, metallíque pœnam imponat. Vbi multa notanda veniunt.

Primò, quod *Episcoporũ suffragium* seu auxilium implorari hoc casu permittitur, quomodo & *superiore* Constantij *lege* Ecclesiasticis, imò Christianis omnibus redimendarum prostitutarũ facultas iam data fuit. Nempe Episcoporum curam res hæc tangebat,

BIU Cujas

gebat, iisque incumbebat non tantùm vt castitati publicæ consultum esset; verùm vt in commune humanitatem suam & interuentum suum miseris & oppressis præberent: eáque huius sæculi, quantumuis corrupti, reuerentia fuit, vt intercessioni Episcoporum plurimum deferretur: quem ideò velut obicem Principes iniustis passim actibus, & impotentiæ sæuitiæque opponere necesse habuerunt. Et quidem Honorius Imper. tribus constitutionibus, putà *l.7. seu vltim. supr. de custod. reor. l.2. seu vltim. supr. de postliminio* (vnde interpolata est *lex* 11. *Cod. de Episcop. audient.* & *l.2. seu vltim. supr. de expositis.* Imò & Quartâ adhuc constitutione idem Honorius solemnitates Gentilium prohibendi,& quidem manu Ecclesiasticâ, facultatem Episcopis tribuit: *l.19. infr. de Pagan. sacrif.& Templ.* Quibus omnibus Legibus addatur & *lex* 25. *Cod. de Episcop. aud.* & *lex* 1. *Cod. de aleatorib.* Addantur & quæ Ambrosius 2. *Officior.*29. Multæque aliæ leges *tit. Cod. de Episcopali aud.* Quare,vel his inspectis,debuit hæc quoque *lex* in Annales Ecclesiasticos referri.

¶ Secundò, *Defensorum* pariter hâc in re suffragium implorari permittit *hâc leg.* Theodosius Iun. quia scilicet Defensorum muneris istud erat in commune, vt vnumquemque ab improborum insolentià tuerentur: de quo fidem facit tum nomen Defensorum ipsum: tum Paratitlon *tituli, de Defensorib. ciuitat. supr.*

Tertiò ex *hâc leg.* liquet, Lupanarium adhuc vsum hâc tempestate inter volentes in Oriente stetisse, & quidem Constantinopoli: Quod sanè etiam liquet ex eiusdem Theodosij *Nouellâ de Lenonib.*18. quæ vndecimo post *hanc leg.* anno data est: Anno Domini 439. Eâ quippe demum Lenones in Vrbe Constantinopolit. vetiti, sublatáque, quæ inde colligebatur, lustralis præstatio pœnáque imposita verberum & exilij seu deportationis. Ex quâ etiam *Nouellâ* illud patet (quod ad *huius legis* inscriptionem facit) *Florentium PP.* ad quem *hæc lex* data est, post *hanc leg.* eius *Nouellæ* seu interdictionis Theodosio Iun. Auctorem fuisse: in tantum, vt is quôque obtulerit propriam possessionem, ex cuius reditibus colligi possit, quantum prædictum vectigal pensitaret. Scilicet, quæ huius *Florentij* laus est; primùm seu primo pedato, ne inuitæ prostituerentur, Theodosio Iun. persuasit: mox Lupanarium in totum abolendorum autor extitit. In Occidente quoque Lupanarium vsus paulatim nonnullis locis damnatus, posteaquam scilicet castiores iam Romanis Barbari Occidentis Prouincias peruasérunt, vt apud Aquitanos, teste Saluiano *lib.7. de gubern. Dei*, & in Africâ à Vandalis,*eodem libro sub finem.*

¶ Postremo loco notanda *fine leg.* ratio pœnæ, quæ *hâc leg.* imponitur: cuius hic sensus est: rectè addici patres dominósque lenones metallis, imò iustius adhuc,qui filias ancillásve suas adigant & addicant ad peccandi,palámque quæstus faciendi necessitatem. Et sic comparantur duæ additionis species ad opus publicum.

DE EXPENSIS LVDORVM."

TITVLVS IX.

"Et Officiorum, *l.1. hoc tit.* Latiùs enim est Nigrum *huius tituli* quàm Rubrum.

PARATITLON.

EXPENSÆ, *Rubr.* & *l.2.* Ludorum, *Rubr.* & *l.2.* Editionum, *l.1.* vt variæ, ita variè quoque definitæ fuêre. De Prætoriarum expensarum modo, vide *l.5.13. 21.24. 25. 30.* & *l.vltim. supr. de Prætoribus*, dictáque à nobis ad eas *leges.* Inter expensas ludorum erant, ea quæ à Iudicibus & ab Editoribus præmio dabantur Scænicis, *l.2. supr. de Spectacul.* ad plausorum scilicet seu populi petitionem, *l.2. hoc tit.* non aurum, *d.l.2. supr. de Spectacul.* (excepto Consule ordinario, *d.l.2.*) & ita quidem, vt duos solidos excedere non posset, *l.2. hoc tit.* Erant & horum præmiorum numero vestes, quas nulli holosericas dare licebat, *l.1. hoc tit.* De Equorum largitione dictum ad *l.6. supr. de Scænic.* & *infr. suo tit.* dicetur. Est & hic *titulus* de expensis *officiorum* publicorum. Eo numero fuêre sportulæ & dyptica, *l.1. hoc tit.* vbi dicitur.

¶ THEODOSII M. *constitutio Senatusconsultum firmantis de expensis ludorum & Officiorum.*

1. * Imppp. Valent. THEOD. & Arcad. AAA. ad Senatum."

NVLLI priuatorum" liceat holosericam vestem sub quâlibet" Editione" largiri. ¶ Illud * etiam Constitutione" solidamus," vt, exceptis Consulibus" Ordinariis," nulli prorsus alteri" auream sportulam, dyptica ex ebore dandi facultas sit: Cùm publica" celebrantur Officia," sit sportulis nummus argenteus, alia" materia

BIU Cujas

dypticis: Nec maiorem argenteum nummum fas sit expendere, quàm qui formari solet, cùm argenti libra vna in argenteos sexaginta diuiditur: minorem dare volentibus, non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus. Dat. VIII. Kalend. Aug. Heracliæ, " Richomere & Clearcho coss. [384.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem illi *lex vnic. Cod. Iust. de Senatusconsf.* Quo verò nexu cohæreant inter se, quis proinde *legis* illius sensus sit, mox viderimus.

" Vrbis Romæ: mox verò ostendam, cur hæc constitutio *ad Senatum* data sit.

" *Priuatorum*, id est, quorumcunque aliorum præter Principem: vid. *Gloss. Theod.*

" Etiamsi ludi sint Imperiales, seu in honorem Principis.

" *Editio*, ludorum scilicet: vid. *Gloss. Theod.*

* Fugitiua ab *hoc titulo* hæc *huius legis* pars est: Neque enim pertinet ea ad expensas ludorum; verùm ad expensas *Officiorum*: de quo mox.

" Hâc scilicet nostra.

" de hâc voce *solidandi* mox; quâ & Symmachus in hâc ipsa re vtitur.

" vide similiter *l. 2. supr. de Spectacul.* quæ est eiusdem Theodosij.

" veluti Prætori, Quæstori.

" *Sed cùm.*

" Alia scilicet erant priuata quoque *Officia* veluti natalitia, nuptialia, in quibus largitiones quoque seu dona-munera amicis data missáve: de quibus Symmachus.

" *Officia*, de his mox.

" Quam ex ebore.

" Seu *Heraclea*: vbi videlicet Constantinopoli digressus Theodosius M. mense Iunio & Iulio fermè huius Anni substitit, inibíque ab eo datæ *tres* adhuc *leges*, putà *lex 7. de Palat. sacr. larg. l. 106. supr. de Decurionibus*: *l. 11. supr. de Murilegulis.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc constitutio est, vt ex subcripto Heracliæ nomine patet, vbi quippe is hoc Anno 384 Constantinopoli digressus, mense Iunio & Iulio egit, vt docent quoque aliæ constitutiones, quas repetere licet ex *Chronologia*. Eâ verò constitutione is MODVM imponit Largitionibus, tum in *Scenicos*, tum in *Officia* publica. Quid inquam Consules κατεάς nomine aliíve Magistratus, siue pro præmio ludionibus seu Scænicis, siue Sportulæ loco, amicis erogare possent. Duplici fine, tum vt inter Principis & priuatorum largitiones discrimen aliquod statuatur. Sed & inter ipsos priuatos discrimen aliquod Dignitatum fiat, tum etiam ad coërcendum immoderatum & effusum hanc in partem hac tempestate priuatorum luxum, qui patrimonia sua sæpè ita effundebant & dilapidabant, vt videlicet vincerent superiorum celebritates (de quo est etiam Ambrosij locus hoc ipso tempore, *lib. 2. offic. c. 21.*) tum hoc sæculo, tum & proximo; vt non tantùm ex Vopisci querelis liquet, quod ostendi iam ad *l. 2. supr. de Spectacul.* verùm etiam ex Symmachi epistolis, & Olympiodoro *apud Photium*. Eóque pertinet etiam hic Basilij locus, *Homiliâ, de auaritia, p. 386.* ἐχ' ὁρᾶς τοῖς ἐν τοῖς θεάτροις παγκρατιασαῖς, καὶ μίμοις, καὶ θηριομάχοις τισὶν ἀνθρώποις, ὡς κἀκείνοις ἐξαυτό τις προσδῶν, ὥσπερ τῆς ἐν ὀλίγῳ τιμῆς, καὶ πρὸ ἀδῆς τοῦ δήμου θορύβων καὶ κρότων τὸν πλοῦτον προεμένους: vide & Chrysostomum *homilia 40. ad Philipp. edit. Comel. p. 1281.* Quare largitionibus his modus sæpè præstitutus, (Senatu etiam quandoque id postulante, agentéve, vt in *spec. huius leg.*) pariter vt expensis in ludos; veluti à Constantio, *l. 3. 5. supr. de Prætorib.* à Valentiniano Sen. *l. 21. d. tit.* à Valente, *l. 25.* à Theodosio M. *l. 25. & 30. eod. tit.* Arcadio, *l. vltim. d. tit.* à Theodosio M. inquam, *hâc* quoque *leg.* idque ad Senatus postulationem seu firmato, *solidatóque* Senatusconsulto seu decreto, quod super hac re processerat. Non tantùm argumento illorum *huius legis* verborum, *Illud etiam constitutione SOLIDAMVS*, verùm insuper, ac maximè, argum. *leg. vnicæ Cod. de Senatusconf.* quæ eiusdem Theodosianæ ad Senatum constitutionis seu orationis pars est, *huic legi* coniungenda coassandáque deinceps, atque adeò hinc nouâ luce donanda venit. Verba eius hæc sunt: *IMPPP. Valent. Theod. & Arcadius AAA.* (ita enim hi tres Imppp. in nonnullis libris inscribuntur rectè: non vt alij, *Gratianus*, *Valentinianus*, *Theodosius*,) *ad Senatum. Quamuis Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris LEGIBVS etiam idem PROSEQVIMVR: ADIICIENTES, Vt si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod Rescriptum tentauerit, vt transire ei FORMAM liceat STATVTORVM, tertiâ patrimonij parte multetur, & damnatus AMBITVS crimine, maneat infamis. Dat. VII. Kal. Aug. Heracleæ Richomere & Elearcho Conss.* Huic inquam *legi vnicæ*, quam Glossa, aliíque multi intactam transmittunt, alij hactenus non intellexerunt, *huiusce legis nostræ* adiumento & coniunctione summa deinceps lux affulgebit, quémque adeò *ea lex* sensum habeat, constabit: & inter cætera, non accipiendam eam de Antiquis Senatusconsultis super iuris videlicet articulo aliquo, cuiusmodi etiam nulla hoc tempore facta, quale est Tertullianum, Velleianum, & similia: quod hactenus Viri docti perperam censent: Verùm de iis Senatusconsultis quæ Senatum & Senatores respiciebant, modúmque his, eorúmque actibus ponebant: de cuiusmodi Senatusconsulto est Symmachi *epist. 21. lib. 10.* de quo mox: veluti de iis quibus modus FORMAQVE largitionibus & expensis præstituta, & quidem in ludos officiáque publica. Ad rem. Ergo Senatus sub Theodosio M. MODVM FORMAMQVE Senatoriis ludorum Editionibus (de quo Senatusconsultorum genere agitur quoque *supr. tit. de Prætor.*) & largitionibus, quo maiores ne facere liceret Senatusconsulto suo STATVERAT. Idque Auctore Symmacho P. V. vt ipse testatur *lib. 4. epist. 7.* ibi, *Scias à dudum rei istius processisse principium.* Hoc Senatusconsultum ad Theodosium M. pro more mox missum, quò ab eo confirmaretur adiecta etiam pœnâ. Id quod constitutione sua *hâc leg.* & *d. l. vnic.* Theodosio factum. *Constitutione solidamus*, inquit hæc lex: *Nostris legibus prosequimur*, ait *d. l. vnic.* Etsi superfluam hanc confirmationem suam esse præfatione suâ prædicet, quasi Senatusconsultum per se satis firmitatis & absque eo habiturum

BIU Cujas

habiturum esset. Additáque ab eo *d. l. vnic.* pœna AMBITVS, si quis contra supplicare Principi deinceps auderet. Vbi quæritur anxiè ad hanc diem, cur Ambitus crimen in spec. *d. l. vnic.* contrahi dicatur. Id verò discimus ex *hâc leg.* Nempe Ambitus est, si quis Principi supplicet, vt maiorem sibi quam Senatusconsulto statutus fuerat, expensarum modum facere liceat. *Ambitus* est supra modum conditioni suæ præstitutum, formámque statutam, quid affectare, vel etiam à Principe ambire; putà si priuatus aut Principi, aut maiori dignitati reseruatum, expensarum modum sibi petere ausit. *Ambitus*, non eo tantùm admittitur, cum quis dignitatem ambit, verùm & si indebitos honores, signa, σημεία altioris ordinis & expensas largitionésque: de quibus *hâc leg.* cauetur, putà de reseruatis Principi & de reseruatis Consulibus ordinariis, maioribus largitionibus: & quidem in ludis, & officiis publicis. Tandem hæc est illa ipsissima Theodosij M. constitutio, quam memorat Symmachus huius Anni 384. Præfectus Vrbi *lib.* 10. *epist.* 21. *Omnium*, inquit, *beneficiorum, quæ tribuit potior fortuna subiectis, certa sunt tempora, DD. Imperatores: Solæ LEGES, quæ in commune bonum procedunt, nunquam patiuntur occasum. Agit Diuinis Sanctionibus vestris gratias Ordo reuerendus* [id est, SENATVS] *etiam nomine posterorum, quibus Respubl. emendata tradetur. Nam quum fœda iactatio SENATORIAS functiones grauibus impendiis obruisset, & moribus & sumptibus nostris sanitatem veterem reddidistis: ne aut impares facultate Collegas tenuis decoloraret Editio, aut per verecundiam viribus maiora conatos, effusio inconsulta demergeret. Eiusdem*, &c. Et post alia quæ ibi sequuntur de formâ dicendarum sententiarum. *Credimus igitur his remotis ad regnum suum rediisse virtutes. In Editionibus parsimonia, in Senatu ordo retinebitur*, &c. *Superest vt ea quæ Serenitas vestra Patribus deliberanda leganit, cognito Senatusconsulto Lex Augusta CONFIRMET. Nullo enim dissentiente, quis MODVS, censitum semel aut sæpius, quæ fungendis mediocritas Editionibus applicetur; quæ Gladiatorio Muneri* (huc faciunt quoque quæ scribit Symmachus *lib.* 2. *ep* 45. ibi, *Quod Saxonum numerus intra summam DECRETAM populi voluptatibus stetit:*) *& quæ Scænicis ludis sumptuum temperamenta conueniant: quid libertatis habere mereatur præsentis expensio, quid damni absentium contumacia debeat experiri. Hæc æternitas vestra venerabilis, cùm SENATVI STATVENDA mandaret, REFERRI ad se protinùs imperauit, vt placita cunctis immortali LEGE SOLIDENTVR. Iussis paruimus. Expectamus oraculum, quo salutariter, vt vestro numini familiare est, Patrum DECRETA FIRMETIS: ADIECTA comminatione, si vllus aliquando AMBITVS hæc vel illa corruperit, quæ consilio cœlesti pro Ordinis dignitate sanxistis.* Hactenus Symmachi epistola, quæ omninò ad hanc *legem*, & ad *d. l. vnic. Cod. de Senatusconsp.* pertinet: Nam & *Tempora* præcisè conueniunt: data enim est ea *Epistola* à Symmacho P. V. quam vtique dignitatem gessit hoc Anno 384. vt docet *lex* 44. *supr. de appellat.* & *lex* 4. *supr. de sent. ex peric. recit.* & *lex disputare* 2. *C. Iust. de crimine sacrileg.* Secundò, & *Res*, seu Materia subiecta. Tertiò, & *Verba* ipsa, vnà cum *Euentu*, qui epistolam Symmachi secutus est, seu ea quæ Theodosius his *legibus* præstat: Nempe vt Symmachus ea quæ à Patribus Senatusconsulto statuta, seu Patrum *Decreta*, lege Augusta confirmari cupit, & vt disertè ait, *Lege SOLIDARI:* ita & *hâc leg.* Theodosius, eâdem voce retentâ, ait, id à se hâc *constitutione* SOLIDARI. *Illud etiam*, inquit, *constitutione solidamus:* Præfatione eâ additâ, quæ continetur *d. l. vnic. Cod. de Senatusconsultis. Quamuis*, inquit, *Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris LEGIBVS etiam idem PERSEQVIMVR:* vbi Theodosius M. ait, se legibus *idem* (Senatusconsultum scilicet, vel quod Senatusconsulto decretum fuerat) *prosequi*, id est legibus suis idem cum Senatu adstruere, simul cum Senatu statuere: & sic in effectu, Senatusconsultum seu decretum firmare, corroborare suis legibus: hæc enim vis est vocis *prosequendi*, vt hîc, ita & aliis pluribus legibus, de quibus vid. *Gloss. Theod.* & apud *Symmach.* Quartò tandem postulauerat Symmachus nomine Senatus, vt Theodosius ADIICERET comminationem, si vllus aliquando AMBITVS sancita corrumperet: id quod omninò fit *d. l. vnic. ADIICIENTES*, inquit, *vt si quisquam speciali supplicatione elicere aliquod rescriptum tentauerit, vt transire ei formam liceat STATVTORVM, tertiâ patrimonij parte multetur, & damnatus AMBITVS crimine, maneat infamis.*

Vnus tantùm scrupulus eximendus superest; quòd *lex* hæc Thodosium Authorem habeat, qui Orientis Imperator erat; Symmachus verò P. V. Romæ fuerit. Verùm notandum, hoc tempore Vrbem Romam in commune à Valentiniano Iun. & à Theodosio M. administratam. Quare & Symmachi P. V. Romæ super negotiis Rom. Epistolæ nonnullæ ad Valentinianum datæ occurrunt: aliæ ad Theodosium: aliæ in commune. Et hæc verò ipsa Symmachi Epistola inscriptionem præfert disertè, *ad Theodosium & Arcadium:* non verò vt vir doctus quidam, *ad Arcadium & Honorium.* Tandem simile Senatusconsultum, similísque confirmatio eius occurrit *supr. de Prætoribus:* vbi dixi. Et sic iam Tria hæc inter se optimè conspirant: hæc, inquam, *lex*, & Symmachi locus ille: & *dicta lex vnic. Cod. Iust. de Senatusconsp.* quæ proinde iam *Codicis Iustinianei* Interpretibus sese claram & perspicuam præbebit.

Ex *hâc* interim *leg.* & *d. l. vnic.* discimus, quâ reuerentiâ Theodosius M. Senatum V. R. habuerit, illâ inter alia præfatione; *Quamuis S. C. perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen*, &c.

¶ Nunc de ipsamet *legis* dispositione; cuius duo sunt capita. Primum est, de modo Largitionum, & quidem vestium in LVDOS & Scenicos. Inter cætera scilicet ἔπαθλα præmia, (in quæ passim inuehitur Chrysostomus) quæ Editores (id est ludos edentes) in Scenicos & Agitatores olim erogabant, erant & Vestes; quæ & aliàs inter Imperatorum missilia fuêre, teste vel Herodiano *lib.* 5. *cap.* 6. Quod etiam testatur Vopiscus *in vita Aureliani & Carini:* & Symmachus *lib.* 5. *epist.* 20. & *lib.* 6. *epist.* 34. 40. & Chrysostomus *homil.* 55. *Comel. in Matth. p.* 477. *Græc.* 54. Adeò quidem vt etiam sericæ vestes erogarentur. Verùm cùm sericarum non vnum genus esset, (erant enim aliæ holosericæ, aliæ subsericæ) Holosericas, quicunque tandem sint Editores, largiri hâc constitutione prohibentur, atque adeò soli Principi hæc largitio reseruatur. Quò pertinent & duo Symmachi loca. Prior locus est *lib.* 4. *epist.* 8. *Intelligo ex morâ & cunctatione Rescripti Diuini aliquid in his, quæ Prætoria Filij mei supplicatio comprehendit, incongruum vel dubium iudicari. Atque ideò denuò tibi petitionum mearum debeo præstare rationem*, &c. *Aquæ theatralis, & holosericarum vestium impetratio, etiam aliis ante me plerumque delata est, & ideò*

inuatur

BIU Cujas

iuuatur exemplis. Ex quo Symmachi etiam *loco* liquet, paulò poſt (nempe ſub Honorio,) *legem* illam *vnicam*, *Cod. de Senatuſconſ.* atque adeò *hanc* quoque *leg.* eâ parte abolitam & perfractam, quandoquidem iam aduerſus formam Senatuſconſulti, quæ *hâc lege*, & *hâc noſtrâ* ſolidatur, ſupplicari Principi, vſúmque holoſericarum veſtium impetrari potuiſſe oſtendit. Quomodo & Aquæ theatralis, & amphitheatrici ſpectaculi vſus, ſingulari alioquin priuilegio & prærogatiua Conſulibus reſeruatus hoc ipſo Senatuſconſulto, ſeu Theodoſij conſtitutione, Reſcriptis deinceps ad alios porrectus: teſte Symmacho *lib.4. epiſt.8.* quamlibet ſub Ambitus pœnâ hæc *lex* ſancita fuiſſet aduersùs eos, qui ſpeciali ſupplicatione aliquod Reſcriptum contrà impetrare tentaſſent. At ſubſericas licuit, quod ex hoc loco colligitur: De quibus Symmachus quoque *d.lib.5. epiſt.20.* (ad Magnillum & Vicarium ſcilicet Africæ.) *At nunc inter votiua Candidati mei negotia, & Quæſtorios apparatus fraudari nos conqueror ſocietate tuorum cõſiliorum, & tamen obeunda nec procul locatus omittis: Nam & veſtes SVBSERICAS, quas homines mei poſt illationem pretij retentabant, & inſtructum reliquum muneralium PRÆMIORVM tuus coëgit inſtinctus.* Sanè Lampridius teſtatur, *primum Romanorum Heliogabalum holoſericâ veſte vſum, cum iam ſubſerica in vſu eſſent.* Idem tradit, *ab eodem Heliogabalo conuiuis quoque ſericam veſtem donatam, quæ tum in raritate videbatur & honore.* Contrà idem Lampridius de *Alexand. Seu.* Eum *veſtes ſericas raras habuiſſe, holoſericas nunquam induiſſe, ſubſericas nunquam donaſſe.* Item Vopiſcus de *Aureliano*, Eum *veſtem holoſericam neque ipſum in veſtiario habuiſſe, neque alteri vtendam dediſſe: & cùm ab eo vxor ſua peteret, vt vnico pallio blatteo ſerico vteretur, eum reſpondiſſe; Abſit vt auro fila penſentur, libram enim auri tum ſerici fuiſſe.* Nempe Sericũ tum tẽporis ἰσόχρυσον & ἰσοτάσιον fuit. Idem Vopiſcus memorat, Tacitum Imp. *holoſericam veſtem omnibus viris interdixiſſe.* Holoſerica veſtis opponitur ſubſericæ: illa quippe eſt tota ſerica; ſubſerici verò ſtamen lineum, trama ſerica. Macarius, *homilia 17.* γυνὴ ἔχουσα ὁλοσηρικὰ: Dorotheus, *doctr.2.* ὥσπερ γὰρ ἐνδεδυμένος ὁλοσήρικον. Alia eſt holouera veſtis, ſacro ſcilicet murice tincta: de qua *ſuo titulo* de *veſtibus holoueris.* Ex his omnibus apparet, ſubſericas tantùm veſtes in vſu fuiſſe ante Heliogabalum, & ita quidem vt raræ eſſent in vſu, primum Heliogabalum holoſericam induiſſe, ſecutos Heliogabalum Principes Holoſericas non induiſſe, & tamen earum vſum à priuatis vſurpatum, ſed aliquando à Tacito interdictum. Hac interdictione non obſtante holoſericarum veſtis increbuit, nondum tamen vt Scænicis præmio donarentur à priuatis. Vopiſcus enim, qui ante quadraginta annos ſcribebat, ſub Conſtantio, inter Placidi Conſ. Anno D.343. præmia memorat & conqueritur, *Aurigis præmio datas tunicas ſubſericas, ingemiſcentibus frugi hominibus.* Verùm poſt Vopiſci tempora luxu in dies magis magíſque increſcente, etiam holoſerica pro præmio dari cæpêre à priuatis. Id quod *hâc* Theodoſij M. *conſtitutione* interdicitur. Quod de holoſericis veſtibus dictum, vt ne priuatus eas Scænicis præmio daret, id fermè de auro quoque conſtitutum, ſolis Conſulibus exceptis: *l.2. ſupr. de Spectacul.* de quo mox *ſeq.cap.* Nempe Principes complurima velut Principatus σημεῖα & σύμβολα ſibi ſolis ſeruauêre: de quibus vid. Forner. *5. Quotid. vſum.*

Alterum caput ab hoc *titulo* fugitiuum, eſt *de expenſis OFFICIORVM publicorum.* Officia publica ſunt, ſolennitates Magiſtratus initi, veluti Conſulatus, Præturæ, Quæſturæque, quo & priuati cum amicis rogabantur & veniebant: de quibus Ammianus Marcellinus & Symmachus ſæpè, vbi videndus quoque eius Interpres, ad *lib.6. epiſt.10.* Miſſis quoque ad amicos muneribus, vt ex eodem Symmacho diſcere licet. Atque hæc Conſularium officiorum munuſcula dicebantur ὡραῖα etiam apud Iulianum *epiſt. ad Euſtochium* 20. vbi Interpres malè *Conſulatus honorem* vertit. Eóque luxus & prodigalitatis deuentum, vt etiam hâc parte fibulam imponi oportuerit, & verò hâc Theodoſij M. conſtitutione imponitur. Munera porrò hæc duûm generum erant: nempe Pecunia, & Dyptica, quibus modus *hâc leg.* adhibetur. *Dyptica* erant pugillares, vt ex compluribus *Symmachi* locis apparet, & ex Claudiani loco, quem poſteà laudabo, duarũ tabularũ ſeu foliorum, vnde Auſonio vocantur *bipatens pugillar.* δίπτυχον γραμματεῖον, de quo poſteà: vidẽdus & Suidas, & antiquus Interpres Horatij, itémque Interpres Iuuenalis: Nempe πτυχία ſunt tabellæ. Inde igitur τὸ δίπτυχον idem quod δίδυμον, vt notat Euſtath. *ad Iliad.β.* De his quoque Dypticis ſenſit Herodianus *lib.1. c.17.* λαβὼν γραμματεῖον τῶν δὴ πρὸς ἐκ φιλύρας εἰς λεπτότητα ἠσκημένων, ἐπαλλήλω τε διακλάσει ἀμφοτέρωθεν ἐπτυγμένων. Inde & πολύπτυχα, quæ ex pluribus tabellis conſtabant, de quibus *alibi* dixi. Dypticorũ huiuſmodi qui & ἱερατικοὶ inde καταλόγοι vſus quoque in Sacris fuit, in quæ Sanctorum & Martyrum nomina referre mos erat, de quibus ex profeſſo multi dixerunt. Et nuper adhuc Doct. Habertus in ἀρχιερατικὸν, *p.8. Obſeru.13.* Dona itaque Magiſtratum ineuntes, amicis ſuis pro munere miſſitabant, vel ad ſolemnitatem concurrentibus, vel etiam abſentibus. Primùm erat pecunia, cuiuſmodi pecuniæ munus *Sportulam* vocabant, vt hæc *lex* docet, itémque Symmachus quam multis locis, ac nominatim *lib.4. epiſt.55.* & *lib.9. epiſt. vltim.* De iiſdem ſportulis vide eundem *lib.1. epiſt.97. lib.3. epiſt.59.61. lib.4. epiſt.15.* Sidonium *lib.8. epiſt.6.* Ennodium *lib.8. ep.37. ad Boëtium.* Igitur Sportulis his & munuſculis pecuniariis modus *hâc leg.* adhibetur; nempe, aureos ſiue ſolidos Sportulæ nomine erogari vetat hæc lex; ſolis Conſulibus, & Officiis & ſportulis Conſularibus exceptis. Nempe ſolis Conſulibus auream ſportulam dare licet amicis; ſolis item Conſulibus Scenicis aurum præmio dare: (vt biennio poſt hanc legem ab eodem Theodoſio M. conſtitutum, *l.2. ſupr. de Spectacul.*) Quomodo & ſolis Conſulibus priuilegio ſingulari hoc eodem ſero Amphitheatricum ſpectaculum editioni ludorum indultum, teſte eodem Symmacho *lib.4. epiſt.8.* Sanè de ſportulis aureis Conſulatus eſt quoque hic Symmachi locus *lib.9. epiſt. vltim. Sportulam Conſulatus mei & amicitiæ noſtræ & honori tuo debeo. Hanc in SOLIDO vno ad te miſi, orans vt benigno animo ſolemnia OFFICII mei libamenta ſuſcipias.* Nummum itaque argenteum tantùm cæteris ſportulæ loco expendere ex *hâc lege* licet: Quod propriè *caniſtellum argenteum* dicitur à Symmacho *lib.2. epiſt.81. Cæteros quoque amicos eburneis pugillaribus & caniſtellis argenteis honoraui.* Nempe Sportulæ & caniſtellum idem; niſi quod pro vilioris paulò metalli ratione diminutiuum *caniſtelli* vſurpatum; *ſportula* verò de quocunque tandem metallo, etſi & ipſa diminutiui ſpeciem habeat: Hinc *ſportulæ* duûm generum hîc indicantur, aureæ, & in nummo argenteo. Imò quodcunque tandẽm doni & munuſculi genus *ſportula* dicta: pro felici nuncio, *l.1. & 2. ſupr. ne quid publ. latit.* pro felici introitu,

l.3.

BIU Cujas

l.3. supr. de domesticis & protector. vbi de his sportulis dixi. Quo sensu & hoc accipitur. Et apud Ammianum Marcellinum *lib.14. p.14. distributio solemnium sportularum.*

Nunc ad rem: scilicet Consulibus auream sportulam seu numisma sportulæ nomine dare *hâc leg.* permittitur, argenteam tantùm cæteris. Neque tamen adhuc indistinctè quemcunque nummum argenteum, verùm non maiorem, quàm cuius generis sexaginta libram argenti efficiunt: Nempe maior pecunia, seu maior nummus, eiúsque vsus ad luxum propior: quâ causâ minutulæ pecuniæ adstricti, quíque Principes vsum vulgauêre, coërcendo luxui, & effusæ liberalitati, imò in plures diffundendæ, de quo extat insignis Lampridij locus *in Alexandro Seuero: Formas*, inquit, *binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam atque ampliùs, vsque ad bilibres quoque & centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neque in vsu cuiusquam versari; atque ex eo his materiæ nomen inditum est, cùm diceret, Plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si quum multos solidos minores dare possit, dans decem vel ampliùs vnâ formâ, triginta, & quinquaginta, & centum dare cogeretur.* De cuius Lampridiani loci sententiâ dixi ad *leg. vnic. supr. si quis solidi circul. exterior. incid.* Denique minorina pecunia luxui reprimendo est, & fontes liberalitatis per plures spargit.

¶ Cæterùm *Libram argenti* in argenteos seu denarios, modò plures, modò pauciores diuisam *hæc lex* apertè ostendit. Sanè vetustissimis temporibus octoginta quatuor denarij in libram argenti signabantur, vt docet Plinius, *lib.33. cap.9. Miscuit*, inquit, *denario Triumuir Antonius ferrum, alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum octoginta quatuor è libris signari.* En octageni quaterni denarij in libram, quod confirmatur *epistolâ* Celsi *ad Natalem*, in quâ palàm ac nullis ambagibus scribitur; *Octoginta quatuor denarios in libram incurrere.* Nempe vt libra auri, etiam Constantini æuo erat octoginta quatuor solidorum, ita totidem denariorum argenti libra vetus Romana. Verùm, vt ex *hâc lege* discere licet, non hactenus stetit libræ argenteæ diuisio, verùm & argenti libra in denarios sexaginta diuisa, diuisa in plures & minores, diuisa in pauciores & maiores. Hæc enim tria argenteorum seu denariorum genera, *hâc leg.* memorantur. Sexageni in libram, plures sexagenis, & pauciores sexagenis. *Nec MAIOREM argenteum nummum fas sit expendere, quàm qui formari solet, cum argenti libra vna in ARGENTEOS SEXAGINTA diuiditur, MINOREM dare volentibus non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus.* De minorum horum nummorum numero fuisse censeo Centenionales: qui memorantur *l.1. & 2. supr. si quis pecun. confl.* Et hæc quidem de Sportulis seu pecuniâ.

Secundum, quod Magistratus Officia ineuntes amicis donabant vel missitabant, erant quæ dixi *δίπτυχα*, quæ quidem alîus atque alîus materiæ erant, vt hæc *lex* ostendit; sed eburnea fuêre: seu quæ ex ebore summo in pretio; atque ideò solis Consulibus ordinariis *δίπτυχα* ex ebore dandi facultas *hâc leg.* fit. De his diptychis Consularibus eburneis est hic Claudiani locus *lib.3. de laudib. Stiliconis, sub finem:*

Tum virides pardos & cætera colligit Austri
Prodigia, immanisque simul Latonia dentes,
Qui secti ferro in Tabulas, auróque micantes
Inscripti rutilum cælato CONSVLE NOMEN
Per Proceres & vulgus eant, stupor omnibus Indis
Plurimus, ereptis elephas inglorius errat
DENTIBVS.

Libanij quoque locus huc facit, *epist.914. ad Tatianum*, à quo Consule, munus Consulare acceperat: Ἔχω τιμὴν φιάλην, λαβὼν ἔντε τῇ φιάλῃ, καὶ πρὸ δίθύρου γραμματείου, τὸ μὲν ἐλέφαντος, ἢ ὃ ἔστιν ἀφ' ὑός, &c. *Habeo honorem quem accepi tum in phialâ, tum in Diptycho: & hoc quidem eburneum illa vero argentea:* vbi δίθυρον γραμματεῖον est δίπτυχον. Pariter vt in altero Libanij loco καὶ πρὸς πορφυρόντων: *p.114.* πλέον δὲ καὶ ἐνίοτε δωδέκας γραμματεῖον δίθυρον (nam ita nunc rescribo, loco δίθύρου, quod habebat MS.) πολλῶν καὶ μακρῶν λόγων ἐγγύθεν λεγομένων: id est, *etenim plus valet quandoque epistola bipatens pluribus & prolixis sermonibus cominus habitis.* Apud Herodotum, & exinde Pollucem & Hesychium δίθύροις δυπτύχοις, & δίθυρον γραμματίδιον, vel γραμματεῖον δίπτυχον. Denique δίθυρον γραμματεῖον, est quod *bipatens pugillar* Ausonio: cum plures duabus tabellis essent pro numero, τρίπτυχον, πολύπτυχον dicebatur. Quare error est hîc reponentium loco, *ebore*, vocem *ære*: quomodo iidem putant Pomponium dixisse, *eboreas Tabulas*, pro *æreis: l.2. π. de orig. iur.* Eburnea autem ista Diptycha à Consulibus data: quia Consulum nominibus insculpta erant, (vt ex superiori Claudiani loco liquet) *Fastorum* ideò appellatione indicantur à Sidonio Apollinari *lib.8. epist.6. Consuli*, inquit, *proximus eram: Itaque vt primùm breui peracta, nec breuis SPORTVLA, datique FASTI, acclamatum est ab omni Galliæ cœtu.* Nempe hoc loco *Fasti* cum *Sportulâ* coniunguntur, vt *hâc leg.* Diptycha cum Sportulis. Et à Quæstoribus tamen, Candidatis etiam, eburnea pugillaria seu Diptycha post hanc constitutionem data, docent Symmachi duæ epistolæ, nempe *lib.2. epist.81. 87. Filius noster*, &c. *offert tibi dona Quæstoria. Quæso igitur vt eius nomine diptycha & apophoreta suscipere dignemini*, &c. *Præterea Domino & Principi nostro, auro circumdatum Diptychum misi: cæteros quoque amicos eburneis pugillaribus, & canistellis argenteis honoraui*, &c. Vbi vides etiam Imperatoribus missa diptycha: & quidem *Auro circumdata.* Et in Auctario *epist.7. Offero*, inquit, *vobis eburneum diptychum & canistellum argenteum librarum duarum filij mei nomine, qui Quæstorium munus exhibuit.* Idem rursum meminit Diptychi & apophoretici *lib.5. epist.56. & lib.9. epist.109.*

¶ Vt ad Theodosianam hanc constitutionem redeam, eodem fine ab eodem Theodosio emissa hoc ipso Anno, tribus post mensibus, altera ad Senatum Oratio, cuius pars extat *l.25. supr. de Prætoribus & Quæstoribus:* quâ aucto Prætorum numero, eorum expensis modum posuit, & summâ definitâ quâ Prætutæ seu ludi Prætorij peragerentur: & statuto, vt bini posthac agnoscerent seu erogarent, quod singuli antea transigebant.

BIU Cujas

¶ Theodosii Iun. *constitutio de expensis ludorum.*

II. * Impp. Honorius & Theod. AA. Anthemio P. V."

VNCTOS Iudices" admonemus, vt ludorum quidem, quibus moris est, intersint festiuitati, & oblectamentis fauorem" eliciant populorum:" Verùm expensarum non excedant duorum solidorum librata" inpendia: nec" inconsulta" plausorum" insaniâ" Curialium" vires, fortunas Ciuium, Principalium" domus, Possessorum opes, Reipublicæ robur, euellant: Exceptis" Alytarchis," Syriarchis," agonothethis," itémque Asiarchis, & cæteris," quorum nomen votiua" festiuitatis solemnitas dedicabit." Dat. v. Kalend. Mart. Constantinop. Honor. VIII. & Theod. III. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

"Malè, vt vel tota *lex* ostendit, & *lex* 30. *supr. de erogat. milit. Annonæ*: aliæque. Et sanè *Monaxius* hoc tempore erat Præfectus Vrbis: *l.* 47. *supr. de Oper. publ.* & *l.* 1. *supr. de frum. Vrbis Constp.* Itaque rescribendum hîc, *PP.* id est, Præfecto Prætorio: vid. *Prosopogr.*

"Sub te Præf. Prætorio constitutos, & sic Rectores Prouinciarum.

"*Fauor* εὐφημία populorum & plebis elicitur oblectamentis seu spectaculis. Ita similiter omninò Symmachus *lib. 6. epist. 42. Quia longè ante ludos, & ipsos iungendis equis erudire debemus, & nouitate eorum fauorem plebis allicere.* Ioan. Chrysostomus multus est in vanitate hac proscribenda: inter alia, *homil. 20. cap. 4. Genes. p. 227.* Paris. edit. vid. & *homil. 6. in cap. 1. Genes. p. 52.* & *homilia 4. in fin.* vide & Libanium *Orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν, *p. 53. 63.* vbi iam dixi: & *epist. ad Iulianum* 707. vid. & quæ notaui iam ad *l. ... supr. de off. Rect. Prou.*

"Popularem: dixi ad *l.* 1. *supr. de Spectaculis.*

"Moderationem, *l.* 2. *supr. de Spectacul.*

"Sustineri istud potest: quamquam malim, *ne.*

"*Inconsultum*, quod per turbam inconditam fit.

"Ita popularem plausum, *l.* 1. *supr. de Spectacul.* & *l.* 3. *d. tit. popularib. plausib. intemperatè seruient.*

"*Insania* plausorum. Ita insania Circi *Tertull.*

"Nota hæc quatuor hominum genera in Prouinciis & vrbibus: Curiales, Ciues, Principales, Possessores: de quo dictum *tit. de Decurion. supr.*

"Ita hic locus est interpungendus? non *principalium, domus.*

"*Exceptio* hîc non est de Regula: sed differentiam denotat.

"De *Alytarchis* est quoque *lex* 12. *supr. de Iure fisci.*

"De *Syriarchis* & *Syriarchia* munere agitur & *l.* 1. *supr. de præd. Senatoribus*: & *l.* 103. *de Decurionibus*: quibus locis iam dixi.

"An locus hic coniunctim legendus, *Syriarchis Agonothetis?* de Agonothesia vide & *l.* 109. *supr. de Decurion.* vbi dixi.

"veluti Lyciarchis, Phæniciarchis, Cappadocarchis: de quibus dixi ad *d. l.* 1. *supr. de præd. Senator.*

"de hac voce *votiui*, dixi ad *l.* 1. *supr. de Feriis.*

"pro *dedicauit.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. hæc constitutio est, quâ is, etsi Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum permittat, solemnibus spectaculis interesse, atque adeò hâc quoque ratione fauorem populorum elicere; modum tamen imponit *præmiis* ludorum, quæ scilicet à Rectoribus Prouinciarum ad populi plaudentis voces (vt hæc quoque *lex* docet ibi: *inconsulta plausorum insania,*) dabantur. Quænam videlicet præmia in Victores & Ludios, & intra quem modum expendere seu erogare possent: & variè quidem pro varietate scilicet ludorum & ludos edentium. Nempe in Prouinciis alij ludi exhibebantur à Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum: alij à Sacerdotibus. Illi, id est Iudices, ex viribus Reipubl. & collatione Curialium, Ciuium, Principalium, possessorum: Hi verò, id est, Sacerdotes Prouinciarum propriis suis sumptibus: *horum* quippe *nomen*, vt hæc *lex* loquitur, *votiua festiuitatis solemnitas dedicauit*, id est, hi ludis edendis in Prouinciâ destinati erant, & editiones seu spectacula horum expensis & sumptibus procuranda erant; vt docet etiam *lex* 1. *supr. de Spectacul.* pro quo inuicem haud modica huiusmodi Sacerdotibus priuilegia antiquo iure constituta; maiorum concessa seu delata fuêre: *l.* 12. *supr. de iure fisci*: *l.* 14. *infr. de Paganis*: (de quo consulenda quæ ad *eam legem* 14. dixi.) Erant enim hi Sacerdotes *Agonotheta*, vti hæc *lex* eos vocat, seu Agonothesiæ onere astringebantur, *l.* 109. *supr. de Decurion.*

¶ Cæterùm his Sacerdotibus nomina indita ex ipso Prouinciarum nomine, quarum Sacerdotes erant, quales *Syriarchæ*, & *Asiarchæ*, hâc *leg.* memorantur, id est, Sacerdotes Syriæ, Sacerdotes Asiæ. *Syriarchæ* sanè quoque fit mentio, *l.* 1. *Cod. de natural. liber.* Sed & *Asiarchæ* mentio fit non tantùm *hâc leg.* verùm etiam *l.* ἐὰν δύο. 6. §. ἔθνους 14. *π. de excusation.* & *l.* 8. *in princ. π. de vacation. mun.* Et apud Eusebium *lib.* 4. *cap.* 14. vbi Rufinus rectè vertit, *Munerarium*: ἠρώτων, inquit, τὸν Ἀσιάρχην Φίλιππον ἵνα ἐπαφῇ τῷ πολυκύρτῳ λέοντι· ὃ δὲ ἔφη μὴ ἔχειν ἐξὸν ἀυτῷ ἐπειδὴ πεπλήρωκε τὰ ἀυτῷ ἐπιτήδεια. Imò & in *Actis Apostolor. cap.* 19. *v.* 31. Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν παρεκάλεν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. Atque vt Sacerdotes de Prouinciarum nomine designati, ita & munera ipsa; hinc videlicet Syriarchiæ, *l.* 1. *supr. de præd. Senator.* & *l.* 103. *supr. de Decurion.* quibus locis dixi. ¶ *Alytarchæ* par ratio fuit, cuius, vt & Alytarchiæ ab eo dictæ, mentio fit non tantùm *hâc leg.* verùm & *l.* 12. *supr. de iure fisci*: & *l.* 1. *de offic. Com. Orient.* & *l.* 2. *Cod. de Cupress. ex luco Daphn.* Erat autem Alytarcha peculiaris Sacerdos Vrbis Antiochenæ, quæ Syriæ Metropolis erat. Quanquam neque vnius Antiochenæ Vrbis Alytarcham fuisse, deprehendo, verùm & Pisarum; Docet vetus Inscriptio quæ apud Comitem Arundelia-

BIU Cujas

Arundelianum, ἐκγόνῳ Γ αλ. Οὐαλερίᾳ Αἰκυνιανῇ ἱερέως Ασκλιπιῦ καὶ Ἀλυταρχῶν Πισαιῶν. Sanè certamẽ Olympiacũ Pisis celebrari solitum ex veteri aliâ Inscriptione liquet, vbi ita, Ολύμπια τὰ ἐν Πίσῃ. Hic verò Alytarcha, inter alios Sacerdotes Syriæ, ac proinde & ludi ipsius præ aliis fuêre, velut Vrbe non tantùm in Metropoli totius Diœceseos Orientis, Antiochiâ scilicet, verùm quæ totius Orbis tertia erat: de quo *alibi*. Quare variæ huius Alytarchiæ prærogatiuæ seu προνόμια fuêre, cuiusmodi tria hæc deprehendo: Hinc scilicet *hâc leg.* primo loco Alytarchæ, & quidem ante Syriarchas nominantur: Hinc secundò Cupressi vnius ei soli aliquando ex luco Daphnensi prope Antiochiam exscindendi ius fuit: *l.12. supr. de iur Fisc.* & *l.2. supr. de Cupress.* (Quod immutatum posteà vnâ librâ auri ex re priuatâ Principis accipiendâ: *d.l.2. Cod. de Cupress.*) Hinc tertiò maioris Iudicis, putà, Comitis Orientis curâ Alytarchæ ludi exhibebantur: Syriarchæ verò, minoris Iudicis, putà Rectoris Syriæ, *l.1. de offic. Com. Orient.* Quartum προνόμιον *hâc leg.* continetur Iudicum respectu.

¶ De ratione nominis istius Alytarchæ, nunc videndum. Varinus Phauorinus dictum censet, eò quòd ludis, qui fierent in honorem Deorum, τοῖς ἀλυτοῖς, id est, μαστιγοφόροις præesset, vt à Cujacio quoque notatum est, 2. *Obseru.*13. Quem plerique omnes hactenus sequuntur. Sanè Rhabdophoros siue Mastigophoros ab Elæis *Alytas* vocari, ex Etymologico quoque notum est. Quod si ita est, tum res confecta videtur. At P. Faber 1. *Semestr.*18. coniiciebat dictos à voce ἀλύειν, quod significat *lætari, exultare, gestire, ac præ gaudio dissolui*, quod vtique in ludis vsuveniebat, & sic *Alytarchas*, quasi *publicæ voluptatis Arbitros*; quod probabilius; saltem, quàm quod idem tentabat, ἀπὸ τῆς ἅλης, à sordibus & strigmentis, quæ à sudoribus athleticis contrahebantur. Verùm à Phauorino stare malo. ¶ Ergo ludis præfuêre Alytarchæ. Hinc itaque *hâc leg. Agonotheta* cognomen eis inditum: *Agonotheta* enim est, ad quem Agonis seu Certaminis arbitrium pertinet: de quo alioquin vide Hesychium, & Suidam, & Spartianum *in Adriano*. Ergo certum, Alytarchas præfuisse ludis seu certaminibus. Sed quale eorum fuerit munus, satis est hactenus incompertum. ¶ Par denique ratio Lyciarchæ, & Phœniciarchæ, Bithyniarchæ & Cappadocarchæ, quorum mentio fit *d.l.* ἰσὺ δύο, §. ἔθνες, *π. de excusat.* & *d.l.1. Cod. de natural. lib.*

His ita expensis, nunc de ipsâ constitutione: scilicet *hâc leg.* circa præmia ludorum, differentia constituitur inter Iudices & Sacerdotes. Definitur, inquam, Vt ne Iudicibus liceat vltra duos solidos Victori in ludis pro præmio dare; nempe ne effusa alioquin Iudicum liberalitate ad inconsultam *plausorum*, id est, plaudentis populi insaniam, εὐφημίαν βοᾶς, Curialium, Ciuium, Principalium, Possessorum facultates exhauriantur, vtpote quorum sumptibus & collatione ludi celebrarentur, non quidem vt ipsos solidos, vel aureos victori Iudex det; (Aurum enim nonnisi Consulibus hâc tempestate erogare permissum fuit: *l.2. supr. de Spectacul.*) etsi olim vetustissimo iure & more Populus victori aurum postularet, Iuuenal. *Satyr.7. vers. vlt.*

——*Victori Populus quod postulat aurum.*

Vbi etiam vetus Scholiastes modum huius præmij definit: *In theatro*, inquit, *solent petere quinque aureos: Nam non licet amplius.* Ait, quinque aureos, quod ad duos *hâc leg.* redactum est. Quin & *d.l.2. supr. de Spectacul.* Consulibus erogandi auri moderata quædam ratio permittitur. Quid igitur? Præmia Scænicorum quæ à Iudicibus erogantur æstimationem duorum solidorum hæc *lex* excedere vetat. Alia verò ratio *hâc leg.* constituitur *Sacerdotum*: His enim permittitur hunc modum excedere: Nempe, quia vnicum fermè horum officium erat, ludos edere, & suis quidem sumptibus non è viribus Reipubl. vel priuatorum priuilegiis his inuicem quamplurimis, vti iam dixi, concessis. Nempe Reipubl. magis consulendum fuit, atque adeò Curialibus, Ciuibus, & Possessoribus, ne publicæ lætitiæ obtentu bonis suis euoluerentur; non etiam Sacerdotum, qui hunc honorem Sacerdotij, eiusque priuilegia ambientes, summisque facultatibus, ipsi non adeò adstringendi visi sunt. Ad id quod de Curialibus diximus, pertinet querela Libanij *orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν, *p.*63. quod Curialium facultates immodico Iudicum erga spectacula studio attererentur: nempe quia suum ad hæc spectacula auxilium seu impensas Decuriones conferebant: τῇ, inquit, παρ' ἐκείνων βοηθείᾳ. Sanè Magistratus seu Duumuiros spectaculorum editiones curasse docent complures constitutiones, putà *lex* 1.4. *supr. de Spectacul. l.*29.169. *supr. de Decurionib.* & Tertullianus *de Spectaculis cap.*12. De Curialium Antiochenorum immenso in hæc & alia sumptu, prolixè Libanius *in Antiochico*, *p.*358.359. vnde & censum eorum quandoque releuari oportuisse docet *dicta lex* 169.

DE EQVIS CVRVLIBVS.

TITVLVS X.

Huic *Titulo*, & *duobus proximis* congruit Ambrosij locus *lib.*2. *offic.*21.

PARATITLON.

EQVI, *l.6. supr. de Scænic.* Equi Curules, *Rubr.* & *l.*21.22. *supr. de diuers. offic.* & *l.*3. *supr. de Spectacul.* in Curulis certaminis sorte, *l.*1. in solemni certamine, *l.*6. *supr. de Scænic.* voluptatibus profuturi, *l.*2. Spectaculis Vrbanæ plebis inseruiebant, *dict. l.*6. & festiuitatibus in cunctis oppidis celebrandis: *l.*3. *supr. de Spectacul.* Eos porrò quoque partim Principis, *dict. l.*6. & *l.*19. *supr. de*

Prætor. quò pertinet & *lex* 1. *hoc tit.* partim variorum ex Senatorio Ordine Magiſtratuum largitio ſubminiſtrabat, *d.l.6.*

Huius generis Equi erant, qui ex Gregibus Dominicis ſeu Principis *Palmati* dicebantur: *l.1. hoc tit.* & *l.vnic. ſupr. de Grege Dominic.* Item Hermogenis, *d. l.*1. ſeu Hermogeniani, *d.l.vnic.* quíque de Phrygiæ gregibus erant: *d.l.*19. *ſupr. de Prætor.* Item Hiſpani ſanguinis: *d.l.*1. Græcique, *d.l.*1. Quibus Equis nomina indebantur, *d.l.*1.

Horum autem Equorum ſtabula erant certa Romæ, quatuor ſcilicet pro numero factionum: Vnde factionum ſtabula in Vrbe venerabili, *l.2. hoc tit.* Curulia ſtabula Vrbis æternæ, Symmacho, 2. *epiſt.*78. Quibus ex horreis fiſcalibus alimonia præbebatur, etiam nimio curſu debilibus factis: *l.*1.

Hos in vſus priuatos conuertere non licebat: *l.6. ſupr. de Scænic.* Actuarij equorum Curulium, Ciuitatum diuerſorum, Orientis memorantur, & nominatim Vrbis Conſtantinopolitanæ, *l.*12. *ſupr. de diuerſ. offic.*

Hi victores, vt Agitatores ipſi honorabantur: Vnde *l.6. ſupr. de Scænic.* equorum *palmarum* numero glorioſorum, & celebratis vtrinque victoriis nobilium mentio fit.

---

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Ampelium P. V.''

PALMATIS'' adque Hermogenis equos,'' quos in curulis certaminis ſorte,'' vel contentionis'' incertum,'' vel annorum ſeries, vel diuerſa'' ratio debiles fecit, ex horreis fiſcalibus'' alimoniam præberi decreuimus: Equos verò Hiſpani ſanguinis vendendi ſolitam factionariis copiam non negamus. ¶ Illud quoque Sinceritas Tua præcipiat obſeruari, ne Græcorum equorum nomina, qui hinc'' miſſi fuerint, commutentur. Dat. Kalend. Ian.'' Gratiano A. II. & Probo CONS. [371.]

OTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* velut temporaria & localis.

'' *Ampelij* huius Antiocheni Præfecti Vrbi Romæ poſt Olybrium meminit duobus locis Ammianus Marcellinus, in huius ipſius Anni 371. geſtis *lib.*28. *p.*386. & *p.*396. Eidem verò inſcribuntur complures aliæ conſtitutiones huius Anni & ſequentis: vid. *Proſopogr.* & de eo mox.

'' *Pal.* *Palmatij*, vel *Palmatis*, id eſt, *Palmatiis.*

'' *Pal.* *Equis.*

'' Sors certaminis.

'' *Contentionis*, id eſt, certaminis & curſus.

'' *Incertum* vocat cuius dubius fuerat euentus, quóque Equus debilitatur.

'' *Diuerſa*, id eſt, quæcunque tandem alia.

'' *Horrea fiſcalia*, in quibus alimonia Equorum erat.

' Malim *data*, hîc accipere pro *Acc.* vel *PP.* Nam biduo pòſt, ludi Circenſes erant de more exhibendi, nempe, *Tertio Nonas Ianuarias*, vt docet locus Libanij, *de Kalendis Ianuariis*: Τρίτῃ ἰσταμένῳ, ζεύγνυται μὲν ἁμιλλητήρια ἅρματα: πεμπὴ δ' ἔρις ὑπὲρ τῆς νίκης: πολὺς δ' ὅμιλος ἐν ἱπποδρόμῳ, δ' λαὸς ἐπ' ἐκείνῳ, id eſt. *At tertio Nonas Ianuarij iunguntur Circenſes Quadrigæ; magnúmque certamen de victoriâ, magna in Circo frequentia, & poſt Circenſes Balineæ.* Hinc & in veteri Kalendario Conſtantinianeo, *Tertio Nonas*, & *Secundo Nonas*, & *Nonis ipſis* L V D I notantur. Atque hic dies *votorum* olim, quæ pro ſalute Principis ſuſcipiebantur. Quod docet *lex* 233. §.1. *π. de V. S.* & idem vetus Kalendarium.

COMMENTARIVS.

DEBILITATIS vel curſu, vel ætatis ſenio, vel aliter, Equis Curulibus, qui Vrbis Romæ voluptatibus, id eſt ludis, deſtinati, quid facto opus ſit, hâc Valentiniani Sen. conſtitutione definitur A.D.371. quam quidem notandum eſt, datam ad *Ampelium* P.V. Ampelium, inquam, P.V. quem (quod ad *hanc leg.* facit) Ammianus Marcellinus *lib.*28. *p.*396. ait, *Cupidum voluptatum fuiſſe, latúmque & ad populi fauorem adipiſcendum aptiſſimum.* Eodémque etiam pertinet pars *legis* 23. *ſupr. de curſu publico*, quæ eidem Ampelio P. V. hoc ipſo Anno inſcripta eſt: ibi; *Nam ſi adclamationibus populi Romani noſtri, aliiſque antiquis & ſolemnibus rebus conceſſa iugitas inlibata ſeruatur*, &c. Vbi vide quæ dixi. Ac vt de hoc Ampelio P.V. ad rem noſtram nonnulla adhuc notemus. Ammianus Marcellinus non tantùm ſtudia eius in voluptates ludóſque, quod modò dixi, indicat, verùm quatuor inſuper ab eodem Romæ ſtatuta aduerſus gulam & ganeas memorat, *d. p.*396. & 397. Quin & eo ipſo loco vitia Mobilitatis & plebis traducens, *p.*398. inter alia notat Nobilitatis ſtudium nimium Romæ eâ tempeſtate in EQVOS & Aurigas: *Si venturos VNDELIBET Equos aut Aurigas quendam didicerint nunciaſſe, ita imminent & percunctantur, vt Tyndaridas fratres eorum ſuſpexêre maiores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent*; (cui congruentia vide apud Symmachum *lib.*1. *epiſt.*22.) Mox *p.*401. & alia ſubiicit de plebis ſtudio in ludos Circenſes: vbi inter cætera ait: *Eíſque Templum & concionem & cupitorum ſpes & habitaculum omnis Circus eſt Maximus. Cupitorum*, inquam, (ita enim reſtituo,) non *cupidorum*, vt Valeſius: non vt Salmaſius, & *copia eorum & ſpes omnis*: vt iſtud Valeſius rectè refutauit, *p.*369. Extat & *Cod. Iuſtin. lex* 2. *de officio Præf. Vrbi*, ſine die & Conſule, ad hunc Ampelium P. V. data: quæ & ipſa ad ludorum editiones pertinet: in *fine* quippe *legis* illius ita legendum, & *homines populares*

huius

huius Almæ Vrbis EDITIONI obnoxius: non *seditioni.* Quibus verbis indicantur Scenici,& voluptatum artifices, qui editionibus ludorum obnoxij sunt: de quo iam *supr.tit.de Spectaculis.* Eâ verò *lege* id cauetur, Præfectum Vrbi aliunde ex Prouinciis nonnisi duo hominum genera euocare posse: Nempe Officiales suos, & Homines popularibus editionibus, seu ludis Vrbis Romæ conditione obnoxios: de quibus Paratitlo *de Scenicis, supr.* Ad Præfecti scilicet Vrbi notionem ludi & spectacula pertinebant, vt ex superioribus *legibus* liquet & *l.2.7.18.20.21.26.29.33. de Prætor. supr.* Symmach. *lib.*10. *epist.*36. Cassiodoro, *lib.*1. *epist.*31.32.33. *lib.*7. *form.*4. Sed præcipuè ex tot *legibus* hoc *libro* ad ludos pertinentibus, & ex *hâc* quoque *ipsâ l.*1.

Nunc ad rem: quídque de Equis Curulibus, qui Romæ in curuli certamine debilitati sunt, agi velit *hâc leg.* Valentinianus Imp. quorum scilicet hâc parte distinctionem instituit: Nempe Palmatiis & Hermogenis Equis debilitatis alimoniam ex horreis fiscalibus, seu publicis præberi iubet Valentinianus, at non etiam eos vendi, quod hactenus fieri solitum. Equos verò Hispanici sanguinis debilitatos vendi pro more solito permittit; vendi, inquam, à factionariis: *Factionarij* sunt ij qui præerant factionibus Agitatorum. Notum enim quatuor fuisse factiones & veluti scholas Agitatorum Circensium: Prasinam, à colore viridi; Russatam à rubeo colore; Albatam ab albis vestibus; Venetam à cæruleo colore: de quibus Factionibus *l.2. prox.* quæ etiam indicantur, *l.6. supr. de Scenicis.* Factionarij igitur qui factionibus præerant, cuius nominis mentio in veteri Inscriptione Romæ,quæ referenda ad Ann.D.276. CL. AVRELIO POLYPHEMO DOMINO, ET AGITATORI FACTIONIS RVSSATÆ TOGENI CÆSAREVS SVI TEMPORIS PRIMO ET SOLO FACTIONARIO OB GLORIAM. Denique Domini factionum intelliguntur, de quibus Sueton. *in Neron. cap.*22. & Lampridius *in Commodo*, & veteres Inscriptiones. Huius autem differentiæ ratio inter hæc Equorum genera, vt sciatur, de singulis agendum est. ¶ De *Palmatiis* & Hermogenianis Equis(quorum non tantum *hâc leg.* fit mentio,verùm etiam *l.vnic.supr. de Grege Dominico:*) plenè semel dixi ad *d.l.vnic.*vbi dicta huc arcessi possunt.

Ex *hâc leg.* id discimus: Primò, Palmatios & Hermogenis Equos pari in pretio fuisse: Secundò, Hermogenianos,qui ita vocantur *l.vnic. supr. de Grege Dominico,* ab Hermogene quodam ita dictos,quomodo sanè & Palmatios à Palmatio nuncupatos *ibidem* ostendi. Tertiò, vtrorumque in Curuli certamine, seu ludis Circensibus vsum fuisse. Quartò, vtrosque cæteris Equis, etiam Hispanis,potiores fuisse,& primæ qualitatis. Hinc adeò, hisce debilitatis, vel contentionis incerto, vel annorum serie, vel aliâ ratione debilibus factis, Valentinianus ex horreis fiscalibus alimoniam præberi *hâc leg.* decernit: contrà, quod *solitum* atque in vsu erat, quódque in Hispanis etiam Equis obtinere porrò vult Imp. vendendi eos copiam denegat. Quæ quidem magna est horum Equorum in commune prærogatiua. Cuiusmodi quibusdam Equis prærogatiua pro cuiusque affectu vel gloria singulis sæpè data. Protritum illud iam olim Ennij.

Sicut fortis Equus,spatio qui sæpè supremo
Vicit Olympia, fractus senio nunc requiescit.

Notum est quod Dio de *Nerone* scribit: & quonodo Circenses Equos senio confectos habuerit, ornauerit,cohonestauerit. Ac vt in commune pleraque alia præmia victoribus cum Equis communa fuêre, vt Coronæ, sepulturæ honos, id genus alia;ita & alimonia seu obsonia. Sanè vt omittam alia, Victoribus in sacris certaminibus à Republ. vectigalia seu obsonia constituta fuisse docet etiam Vitruuius *præfat. lib.*6.& Plin. *lib.*10.*ep.*119. Sic & Athletis ætate confectis in Prytanæo Annona data ab Athenienſibus: sic & vetulo mulo cum Mineruæ Templũ conderent,eò quod is illis viam præiret,& ad capessendum laborem quasi hortaretur, μέχρι τελευτῆς τρέφεσθαι δημοσίᾳ ἐψηφίσαντο, teste Plutarcho *in Catone*, & Æliano 6. *de Animalibus, cap.*49. Sic igitur & hîc ὑπερωκομίαι Palmatiis & Hermogeniacis Equis decernuntur, ob insignem videlicet eorum nobilitatem: quos vel humanitate ideò maiore dignos censuit Imperator, quàm vt rursum dominis priuatis subiicerentur: Quin vt hanc quoque rationem addam, vt ad sobolem procurandam mitterentur: Nam & Plinius notat *lib.*8. *cap.*42. Equos quinquennes Circi certamen accipere,post vicesimum annum à Circo MITTI ad sobolem procreandam. Et hæc quidem de primo argumento nobilitatis Palmatiorum Hermogenianorum Equorum, quæ *hâc leg.* continetur. Eodem pertinet secundo loco, quod maior pœna proposita,maius pretium, hosce Equos vsurpantibus,quàm alios: *d.l.vnic.supr.de grege Dominico.*Et hæc de Palmatiis & Hermogenianis Equis.

¶ Hispani sanguinis Equorum alia ratio *hâc leg.* vt maximè & ipsi nobiles essent, & secundæ qualitatis, & quidem superioribus & Cappadocibus proximi;ac nominatim quoad ludos Circenses: quod vt *hâc leg.* satis indicatur, ita expressè scribit Vegetius *lib.*4.*Veterinar.cap.*6.*Cappadocum,* inquit, *gloriosa nobilitas: Hispanorum par vel proxima in Circi creditur palma.* Sanè Hispanorum quoque Equorum seu præstantissimorum mentio fit in *Veteri Orbis descriptione*, quæ scripta sub Constante *cap.*50.& nominatim Hispanorum Curulium mentio fit in Iuliani *Epist. ad Constantium,* apud Ammianum Marcellinum *lib.*20. *Equos*, inquit, *præbebo Curules Hispanos:*id quod pro magno Iulianus Constantio pollicetur. Eorundem equorum Hispanorum Curulium crebra mentio apud Symmachum, *lib.*4.*ep.*59.60.61.64. *lib.*5.*ep.*82.83. *lib.*7.*epist.*105.106.*lib.*9.*epist.*12.18.19.20.21.22.23. Mentio & apud Claudianum, *Panegyrico in Manlij Theodori Cons.* id est, Anno 399. vbi Vranie Erato sic alloquitur, exhortans ad miracula plebi colligenda,& nomen claris theatris celebrandum, & ad *Quadrigas* celebres aduehendas palmis nobiles.

Illustret Circum Sonipes, quicunque superbo
Perstrepit hinnitu Betim, qui splendida potat
Stagna Tagi, madidóque iubas aspergitur auro.

Et alibi non *vno loco.* Et alioquin de Hispaniâ Equini pecoris celerrimi diuite, infinita sunt Veterum testimonia: Inter alios Martialis: Strabo, *lib.*3. Iustinus, *lib.*41. Plinius, *lib.*8.*cap.*42. Quare & Equos Hispania ac nominatim Betica contulit, vt docet *lex* 1. *supr. de distrah. pign.* vbi dixi. Sed & Hierocles *in Hippiatricis* inter præstantissimi generis equos Hispanos vnà cum Cappadocibus numerat. Et tamen Cappadocibus inferiores *hâc* quoque *leg.* censentur. Hinc igitur quamlibet illi in Circensi certamine debilitati vendi à Factionariis *hâc l.*prohibeantur: hi provt solitum,ex *hâc l.* vendi potuerunt. *Vendi,* inquam, vel vt Virgilius dixit 3.*Georgic.* de Equo generoso agens, *abdi domo*

Hunc quoque vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis

Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.

Abde domo, id eſt exclude, amoue, & ſic vende: *Dominum pretio muta*, vt Iuuenal. *Satyra* 8. Plutarchus dixit ἀποδίδοσθαι: quæ quidem poſtrema, aliáque rectè Gronouius nuper, *commentar. de ſextertiis, à pag.*114. Cæterùm Hiſpani ſanguinis Equi *hâc leg.* dicuntur, pariter vt à Vegetio *Veterinariæ artis lib.*4. *cap.*6. vbi notandum quod ait, *Africam Hiſpani ſanguinis velociſſimos præſtare conſueuiſſe ad vſum ſellæ.* Et hæc de priore *huius leg.* parte, ſeu de Equis Palmatiis, Hermogenianis, & Hiſpanicis.

ALTERA *huius leg.* pars & ſententia eſt, de tertiæ qualitatis Equis, putà de *Equis Græcis*, eorúmque nominibus: quâ id ſtatuitur, Græcorum equorum nomina, qui hinc miſſi fuerint, commutari non oportere. Vbi Tria obſcura ſunt. Primò, quinam per *Græcos Equos* hîc intelligendi ſint? Græcorum certè Equorum meminit Nemeſianus *in Cynegetico:*

Carnipedes igitur lectos det Græcia nobis
Cappadocúmque, &c.

Et mox:

Nec minor eſt illis Graio quàm in corpore forma.

Ambroſius, *in Apologia Dauidis, cap.*9. vbi dotem eorum prædicat: *Alij*, inquit, *qualis Græcorum Equorum fertur natura, cum vel in Curuli certamine eliſi fuerint, vel fortuitò ceciderint, nequaquam ſe mouere conſueuerunt, & quandam tenent quietis & patientiæ diſciplinam.* Igitur hoc Græcorum Equorum nomine comprehenduntur *Primò* Phrygij, de quibus *l.*19. *ſupr. de Prætor.* Secundò Epirotici, de quibus *l.*1. *ſupr. de ſtratorib.* Tertiò Dalmatæ, de quibus omnibus Vegetius *rei Veterin. lib.*4. *cap.*6. Quartò, Theſſalici; quorum meminit Varro 2. *de re ruſt. cap.*7. *De ſtirpe*, inquit, *magni intereſt, quâ ſint, quòd genera ſunt multa. Itaque ad hoc nobiles à regione dicuntur in GRÆCIA Theſſalici Equi*, &c. His Oraculi voce laus prima decreta, teſte Strabone *Æginenſib. interrogationib. lib.*10.

Theſſalicus præcellit Equus——

Quintò, Argolici; de quibus Horatius 1. *Od.*7.

Aptum dicet Equis Argos, ditéſque Mycænas.

Meminit & inter præſtantiſſimi generis equos Hierocles *in Hyppiatricis*: & Æthicus Sophiſta.

Secundo loco obſcurum eſt in *hâc leg.* quid ſibi hæc velint, *qui hinc miſſi fuerint*: An qui dimiſſi fuerint à neceſſitate Curulis certaminis? an verò qui miſſi fuerint ex Græcia Romam? An qui miſſi ex Vrbe Roma huc in Galliam? vbi hæc *lex* data à Valentiniano. Primùm illud quis putet, argumento ſuperioris è *Plinio* loci *lib.*8. *cap.*42. Verùm contrà ipſe exiſtimo, indicari hîc Equos ex Comitatu ſeu à Principe è Galliis Romam miſſos: Solebant ſcilicet hac tempeſtate Imperatores Curules & Scenicas voluptates Circo & Pompeianæ Caueæ ſuppeditare: Scenicos inquam Artifices, Aurigas, & *Equos*; vt teſtatur Symmachus *lib.*10. *epiſt.*19. & 22. *lex* 6. *ſupr. de Scenic.* & *lex* 19. *ſupr. de Prætorib.* Horum igitur nomina mutari vetat *hâc leg.* Valentinianus.

Sed tandem obſcurum eſt, cur nomina Græcorum horum è Galliâ Romam miſſorum Equorum commutari prohibeantur? Illud equidem notum eſt, ſua Equis Circenſibus nomina indita fuiſſe, & quidem vel à colore, vt *Corax*, *Maurus*; vel à celeritate, vt *Tigris*, *Incitatus*, *volucris*; vel à gente, ſeu patria, vel ab inſigni aliquo, & aliis rebus. Hinc adeò *Incitati* & *Pertinacis*, *volucris*, *Babylonij* nomina apud Suetonium *in Caio: cap.*55. Dionem *lib.*59. & *in Pertinace*: Capitolinum *in Vero*: Ammianum *lib.*23. *p.*259. Apud Martialem *Paſſatinus* & *Tigris*. Sed & Circenſium tabula hodienum extat Romæ marmorea, in quâ varia nomina Equorum, Coloris, Aurigarum, & Præmiorum, ſimul diſtinctè continentur; quam Onuphrius Panuinius *ſuo de Ludis Circenſibus libello* inſeruit: vide quoque plura apud Salmas *in Solinum*: *pag.*895. 896. 897. & 936. Hæc inquam nota ſunt de variis Equorum nominibus: ſed Ratio indaganda de Interdicto nominis mutandi. Huc ſanè omninò facere mihi videtur locus Vegetij 4. *artis Veterinariæ, cap.*6. *In permutandis*, inquit, *Equis, vel diſtrahendis* (ita legendum) *maximam fraudem PATRIÆ ſolet afferre mendacium: vidéntes enim cariùs vendere, generoſiſſimos fingunt.* Neque Statij locum hîc omittere poſſum 5. *Syluar.*2. *protreptico ad Criſpinum:*

——Romulei qualis per iugera Circi
Cum pulcher viſu, titulis generoſius auitis
Expectatur Equus, cuius de ſtemmate longo
Felix emeritos habet admiſſura parentes.

Accedat & Chryſoſtomi locus *tom.*5. λόγῳ μζ. in illud, *Salutate Priſcillam*, *pag.*240. & 315. οἱ μὲν περὶ τὴν θεωρίαν τῶν ἵππων ἀμίλλης ἐπιλαμβάνοι, καὶ ΟΝΟΜΑΤΑ καὶ ἀγέλην, καὶ γλῶτταν, καὶ ΠΑΤΡΙΔΑ, καὶ διαφορὰν ἵππων ἔχουσιν εἰπεῖν μὴ ἀκριβείας ἀπάσης, καὶ ἔτι ζωῆς, καὶ ἐνεργείας δρόμων, καὶ τίς τινι συνεπλάκη τῷ νίκην ἁρπάσαι, καὶ ποῖος ἵππος ἐκ ποίας ἀφεθεὶς βαλβίδος, καὶ τίνα ἔχων ἡνίοχον, πρείττων τῷ δρόμῳ, καὶ τὸν ἀντίτυχον ἔβαλε μάστιγι: Ergo Græcorum Equorum nomina ex Galliâ Romam miſſorum, qui iam Venales haberi cœperint, commutari vetat Valentinianus *hâc leg.* ne alioquin ignobiles patriâ & palmis, pro generoſis, veluti Hiſpanicis, Palmatiis, & Hermogeniacis, Palmáque Circenſi nobilibus ſubiiciantur, fraúſque adeò emptoribus fiat: tandem argumento ſuperioris capitis vbi de vendendis Equis agitur: quò pertinet Vegetij locus *rei Veterin. lib.*4. *cap.*6. mox ſuprà allegatus, vbi etiam proponit ſigna, vnde cognoſci poſſet patria. De alia fraude commutationis eſt id quod ſcribit Symmachus *lib.*7. *epiſt.*121.

---

11. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus & Theodoſius AAA. ad Valerianum P. V.

EQVOS voluptatibus profuturos nequaquam Campanorum populus adſequatur, quàm ſi duo milia modiorum fabæ, per ſingulas factiones ſtabulorum, in Vrbe venerabili neceſſaria, antiquâ & ſollemni præbitioni, contulerint. Dat. x. Kalend. Maij, Aquil. Syagrio & Eucherio coss. [381.]

NOTÆ.

* Iungenda eſt huic legi *lex* 6. & 7. *ſupr. de Scenic.* quæ & ipſæ argumento conueniunt, quanquam ſubſcriptio aliquantùm variat. Ita enim habent: *Dat. VIII. Kal. Mai. Trin.*

Rom-

"Romæ. " *Adsequatur*, pro *consequatur*.
"An non potiùs *per singula stabula Factionum?* Nil opus; *Factiones stabulorum*, dicuntur, vt Factiones Agitatorum, ità & *Equorum factiones:* Nam vt ipsorum Agitatorum factiones erant; ita pariter & per consequens Equorum factiones. In hoc videlicet vel illo stabulo erant Equorum factiones, Prasinæ, Venetæ, &c.
"*Venerabilis* Vrbs Roma: vid. *Gloss. Theod.*
"*ge. prabitione.*

COMMENTARIVS.

VRBIS ROMÆ Circensium Equorum VSVRPATIO, vt priuatis interdicta erat, quod docet *lex 6. supr. de Scenicis* (quæ vna cum *l. 7. eod. tit.* huic nostræ coniungenda est) nisi in specie *l. 19. supr. de Prætor. & Quæstor.* ex Valentiniani indulgentiâ, ita populi Vrbis Romæ vicini nonnunquam spectaculis & ipsi dediti, equos Circenses ex stabulis Vrbis Romæ ad ludos suos Circenses emerebantur seu impetrabant. Quod etiam *hâc* Gratiani *leg.* permittitur: Vicini, inquam, populi, veluti *Campani* inter alium luxum, id est Capuani: (Nam vt Capua Campaniæ Metropolis erat, de quo vide Ausonij *vrbes*, ita *Campani* pro Capuanis intelligendi sunt: vt *hâc leg.* ita & *l. 1. π. ad Municipal.* & *l. 50. π. de contrah. empt.* & *l. 9. §. 3. π. Quod Met. caus.*) Idque impetrabant à Præfecto Vrbis, ad quem disciplina spectaculorum, & ludorum Circensium cura pertinebat; vt præter *huius legis* inscriptionem docet etiam Inscriptio *l. 1. supr.* Neque tamen gratis id finitimis populis seu Campanis concedebatur, verùm certo modiorum fabæ modo inuicem præbito seu collato; quam *antiquam & solennem præbitionem* hæc *lex* vocat, eámque, firmat *hâc leg.* Gratianus; putà duobus millibus modiorum fabæ, per singulas Factiones, & Stabula, & sic in vniuersum octo millibus modiorum. Nempe quæque *Factio*, de quibus ex professo dixêre alij: siue Aurigarum, siue Equorum, suum Romæ stabulum habuit, ac proinde quatuor Stabula Factionum, vel quatuor Factiones Stabulorum fuerunt. Hinc in *veteribus descriptionibus Vrbis Romæ*, ac nominatim in descriptione Victoris, & altera quæ præfixa *Notitiæ Stabula quatuor Factionum* nonâ regione dicuntur & ponuntur. Horum mentio & in *veteri Inscriptione* quæ Romæ: HIC IN QVATVOR STABVLIS AGITAVIT. Meminit & Caius Prasinæ factionis: *Prasinæ*, inquit, *factioni ita addictus & deditus, vt cœnaret in stabulo assiduè & maneret.* Symmachus *lib. 2. epist. 18. Aridus*, inquit, *Ciuicæ gratiæ, Quæstoris filij mei sumptibus studeo aliud genus largitatis adiicere; vt Curulibus stabulis Vrbis æternæ etiam quina mancipia largiamur: Et quoniam seruorum per limitem facilis inuentio*, &c. mox: *viginti iuuenes prædicto negotio congruentes: quorum non forma, sed ætas & sanitas eligenda est.* Meminit & Tacitus *lib. 17.* ¶ Cui autem vsui fabæ? An familiæ quadrigariæ & mancipiis, de quibus est quoque locus ille *Symmachi*? An verò equis simul alendis.

DE VENATIONE" FERARVM."

TITVLVS XI.

XI. COD. IVST. XLIV.

"VENATIO (de quo est etiam Ambrosij locus *lib. 2. Officiorum, c. 21.* & Cassiodori elegans *ep. 42. l. 5. var.*) hîc est κηνύγιον seu κηνυγέσιον, ludicrum scilicet & theatralis venatio. Quo sensu passim *Venationis* vox accipitur. Quod testimoniis adstruere inane & ludicrum foret. Non verò vulgaris illa, quâ in syluis feræ capiuntur. Id quod patet vel ex *huius tituli* positu, tum *hoc Cod.* tum *Iust.* in censu videlicet *Titulorum*, qui ad *ludos publicos* pertinent: & quidem *hoc Cod.* medio loco, inter *Tit. de Equis curul.* & *Tit. de Gladiator.* Sicut *C. Iust.* medio loco inter *Tit. de Gladiatorib.* & *Tit. de Maiuma.* Pertinent autem *huius tit.* leges eò primùm, vt ostendatur, quatenus liceat occidere Leones, citra præiudicium Venationis ludicræ seu Theatralis; quò pertinet *lex* 1. Item agitur de Transductione ferarum, è limitibus ad Comitatum Principis, in vsum Theatralem; quò spectat *lex* 2. in quâ nulla certè venationis syluestris, vel priuatæ mentio fit.

"FERÆ hîc propriè sunt, Leones, Pantheræ, Leopardi, Vrsi, cæteráque animantia generosa. Duplex alioquin animantium genus in venationibus seu ludis exhibita: θηρία videlicet, quæ dixi: & βοτὰ

seu

BIU Cujas

seu θηρία, id est, *herbatica animalia*, vt vocat Vopiscus *in Probo*, id est Cerui, Capuæ, similia.

PARATITLON.

FERAS, *Rub. l.1. & 2.* bestias, *l.2.* nominatim Leones, *l.1.* etsi venari priuatis seu Prouincialibus non liceret ad voluptatem, id est, venandi causâ, vt & venundandi, *l.1.* quia voluptati Principis res ea reseruata, *d.l.1.* occidere tamen Leones ad salutem suam cuncti possunt: *d.l.1.* Ducibus sanè, bestias, quas ad Comitatum Principis solenniter transmitterent, venandi ius erat: *l.1. in fin.* & *l.2.* sic tamen vt eas transducentes, neque caueas à ciuitatibus exigere possent, neque plus quam septem aut octo diebus in Ciuitatibus agere: *d.l.2.*

---

1. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Mauriano Comiti Domesticorum & Vices" agenti Magistri militum.

OCCIDENDORVM Leonum cunctis" facimus potestatem, neque aliquando" finimus quemquam calumniam formidare: cùm * & *salus nostrorum prouincialium voluptati" nostræ necessariò præponatur*, &" hæc ipsa propria voluptatis" intercludi minimè" videatur, quandoquidem occidendi feras" non venandi," venundandique," licentiam dederimus. Occidendi igitur memoratas feras, &" Ducibus" & Officiis eorum conuentis," cunctis licentia tribuatur. Dat. XIII. Kalend. Iun. Constantio & Constante VV. CC. COSS. [414.]

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* ex *hâc* & *seq.* conflata est.
"*Vices agentes*, vt à Vicariis differant, docui plenè *Apolytici primi cap.3.*
"Prouincialibus priuatis, non modò Ducibus & Officiis eorum: vt docent disertè quoque extrema *legis.*
"*Aliquam*, Cod. Iust. fortè reponendum, *aliquam inde*, vel *aliquam ideo*: etsi hoc quoque sustineri potest.
* Reliqua omnia recidit Tribon. *Cod. Iust.* subtextis nonnullis ex *l.2. infr.*
"ℨ. *Voluptati*: quomodo etiam rectè Iuretus *in Symmach. lib.7. epist.122.* & Amaya in *leg. vnic. Cod. n.29.* Cæterùm hîc & mox rursum *Voluptatis* vox propria de ludis, seu ludicris: vid. *Gloss. Theod.*
"ℨ. *Voluptas*, quomodo etiam Amaya *d.n.29.*
"rectè: non vt Iuretus, *propriæ voluptatis*, &c. *nomine.*
"*Feras*, id est leones, vt *initio legis.*
"voluptatis ergò.
"lucri ergò: Nota interim paronomasiam.
"fortè abundat.
"Duces quippe venationis & transductionis ferarum curam gerebant, vt *leg.2. infr.*
"A te; seu monitis: vel ab his qui leonibus occidendis necessitate vrgente vacare studeant.

COMMENTARIVS.

LEONES priuatis seu Prouincialibus cunctis occidendi potestatem facit *hâc leg.* Honorius Imp. Anno D.414. Etsi alioquin (quam dubitandi rationem hîc profligat Honorius) ne venationi ferarum, quæ in theatris exhibebantur, præiudicium fieret, priuatâ venatione sectari eas in syluis, vel venundare aut comparare, licere nolit.

¶ De *Venatione* primùm videamus. Nempe, vt maximè venatio apud Romanos in promiscuo vsu foret, attamen Leonum venatio cohibita fuit: Venatio, inquam, id est, viuorum in syluis inuestigatio & captura, speciali ratione: Non equidem publicè pacis, aut securitatis ergò: Sed neque priuatæ seu venaticæ tantùm voluptatis causâ (quibus alioquin duabus potissimùm causis priuatorum venationi Principes hodie intercedunt atque ad ius suum id traduxêre) verùm ludicræ seu ludiariæ venationis & voluptatis seu ludorum & spectaculorum publicorum ergò, quò pertinet *hic Titulus*, vt ad *Rubricam* ostendi, quodque hâc *ipsâ lege* bis indicatur, ibi, *voluptati nostræ*: item, *hæc ipsa propria voluptas.* Nempe notum, Leonum venationes in Circo vel amphitheatro editas, iam inde ex quo eius rei initium fecit Q. Mutius P. F. Scæuola in Curuli ædilitate. Quin magnificentiæ Principalis magnum hoc velut argumentum speciatim memorant Scriptores *Augusti*, Leonum exhibitionem, & quidem numerosam: vide *Spartianum* & *Dionem.* Quare feras huiusmodi ludis publicis destinatas, Principes non ab aliis venatione capi, quam per Duces (suos) limitum, eorúmque Officiales voluêre: Quod præter *hanc leg. in fin.* docebit rursum *lex 2. prox.* Quare, si quando huiuscemodi feras seu bestias, putà Lybicas, id est Leones, Leopardos, Magistratus ludis suis seu editionibus populo exhibere vellent, ad horum emptionem seu comparationem, auctoritate seu Munificentiâ Principis, sacríque literis opus erat, vt docet disertè Symmachus tribus epistolis, *lib.2. epist.46. lib.7. epist.59. & 122.* ¶ Hac igitur de causâ Leonum in syluis venatio Priuatis interdicta fuit hâc tempestate; ac proinde nulli venari Leones licuit, nisi *Ducibus limitum* & eorum Officiis, qui scilicet rem militarem in Prouinciis nomine Principis adcurabant. Quibus omnibus Ducibus præerant *Magistri militum*, vel absente Magistro militum, is qui *Magistri militum vices* pro tempore gerebat;

BIU Cujas

gerebat; Cuiusmodi fuit Maurianus Comes Domesticorum, cui hæc *lex* inscribitur, vices agens Magistri militum; de quo dixi plenè ad *leg. vnic. supr. qui à præb. Tyron. & Equor.* quæ data est biennio ante *hanc leg.* vbi disertè de Comitibus Domesticorum dicitur, *Eorum virtutem Triumphis subiugare de hoste captiuos:* Isque Duces & Officia eorum conuenire seu monere iubetur. ¶ Hæc vt ita sint, attamen *occidere* Leones cunctis hac Honorij constitutione permittitur. *Occidere*, inquam, id est, non venari venationis Theatralis aut promercij ergo, verùm pro *salute* Prouincialium, vt *hâc leg.* disertè dicitur, occidere incursantes fortè, iámque timendos: quomodo *l.1. § 6. π. de postul.* ibi, *vt feras venetur, vel vt depugnaret feram quæ regioni nocet extra arenam.* Leonum scilicet cædes hîc permittitur (pariter vt *§. nemo retia, de pace tenendâ:*) non venatio; Et duplici quidem ratione addita, quam vtramque Tribonianus omisit: *Primò*, quia *salus Prouincialium* voluptatibus Principum necessariò præponenda est. *Secundò*, quia neque hâc occidendorum Leonum licentiâ voluptatibus Principis fraus fit: quandoquidem eos tantùm occidere fas est, qui iam Prouincialibus sunt metuendi; non verò latentes in syluis eruendi, venandíque, quorum numerus longè maximus voluptatibus Principum sufficiebat. Ad illam verò quoque rationem respexit Libanius *epist.* in Regio Codice; *ad Antiochum* 452. cùm ab eo venationem ferarum, & Vrsorum nominatim exigens, addit eâ re non tantùm λαμπρὰν τὴν λειτουργίαν fore, verùm etiam καὶ πρὸς αὐτῷ τὰς μὴ παρ' ὑμῖν γεωργὰς, ἀπαλλαττῃς φόβου.

¶ Illud obseruandum, vt Leones in *Africâ* frequentes fuêre, (quâ causâ & ferarum *Lybicarum* seu *Africanarum* appellatione Leones passim intelligi solent ac Leopardi; vt omittam alios, Sueton. *Caio, cap.*18. Plinius *lib.*6. *epist.*.. Dio *lib.*58. Hesychius, Plinius *lib.*8. *cap.*13. de Pantheris, Seruius, Symmachus *non vno loco*, Vopiscus *in Aureliano*, Capitolinus *in Gordianis*,) ita & hanc *legem* ad *Africam* omnino pertinere videri: *Maurianus* enim Comes, cui *hæc lex* inscribitur, is est proculdubio, qui alioquin *Maurinus Comes* vocatur, qui scilicet aduersus Heraclianum Tyrannum missus fuit, & Marcellinum Tribunum apud Carthaginem, occidit, teste Orosio, *lib.*7. *cap.*7. Et hæc de Leonibus. ¶ Quanquam notetur & illud *hâc leg. Leonum* tantùm venatione & venundatione priuatis interdictum, nisi Principis permissu. Atenim Vrsorum (qui per Numidiam præcipui erant) alia ratio fuit. Hos enim venari & comparare priuatis hâc tempestate licuisse, ex Symmachi *lib.*2. *epist.*46. & *lib* 4. *epist.*56. & *lib.*5. *epist.*62.65. *lib.*7. *epist.*121. & *lib.*10. *epist.*9. & 11. colligitur.

Superest *huius leg. versiculus vltimus*, cuius hic sensus est: Comitem Domesticorum Maurianum eundémque Vices Magistri militum agentem, Ducés rei militaris, eorúmque Officia conuenire, id est admonere debere, cunctis licentiam tributam occidendorum Leonum: Nempe quod Duces eorúmque Officia id inhiberent, qui sibi solis id ius vindicabant, hoc obtentu quòd ad illos venandorum & transmittendorum, ad voluptatem Principum, Leonum munus pertineret: de quo fidem quoque facit *lex prox.* Perperam verò Amaya hoc de omnibus militibus accepit, *n.*26.

¶ Et hactenus quidem, de *huius leg.* sententiâ, provt hîc posita est: Atenim Tribonianus, cùm *legem vnicam, Cod. Iustin.* ex *duabus huius tituli legibus* concinnaret, recisis iis quæ *hâc leg.* de prohibitâ venandi & emendi Leones facultate, adduntur, retentâ priore *huius leg.* sententia, absolutè seu simpliciter *occidendorum* leonum potestatem fecit, porrectâ ita latiùs *occidendi* vocis significatione. Rationem eius facti hanc reddit Pamelius *in Tertull. de spectaculis, ante c.*1. quod Iuliani æuo voluptas spectaculorum illorum cessauerit, seu ferarum commissiones cum Bestiariis, seu Arenariis. Quod falsum esse non Cassiodorus tantùm testatur *lib.*9. *variar.*35. & *lib.*5. *cap.*42. sed etiam *Nouella Iustiniani* 115. *cap.*3. *§. causas:* & *Nouella* 105. vt rectè Amaya ostendit ad *illam legem vnic. num.*72. 73. Ergo necesse est Iustiniani æuo promiscuè venandi venundandíque leones potestatem cuiuis patuisse: quia semper metuendæ hæ feræ sunt, atque occidi eas publicæ salutis interest

---

11. * Idem AA. Monaxio PF. P.''

PRÆSIDIALIS'' Officij Eufratensis deploratione conperimus, eos qui transductioni ferarum à'' Duciano'' officio deputantur, pro septem vel octo diebus, contra Legationum'' formam, tres, vel quatuor menses in Hieropolitanam'' vrbem residentes, post expensas tanti temporis, etiam caueas exigere, quas nulla præberi consuetudo permittit. Ideóque præcipimus, bestias quæ ad Comitatum ab omnibus limitum Ducibus transmittuntur, non plus quàm septem diebus intra singulas Ciuitates retineri:'' Scientibus Ducibus & eorum Officiis, si quid contrà hæc commissum fuerit, quinas se libras auri fisci viribus inlaturos. Dat. v. Kalend. Octobr.'' Constantinop. DN. Honor. A. XI. & Constantio II. V. C. COSS. [417.]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* ex *hâc leg.* & *superiore* conflata est. Iungenda autem huic *lex* 2. *supr. Ne Comit. & Tribu. lau. præst.* ''Orientis.

''Initium *huius leg.* recisum à *Cod. Iust.* vsque ad vocem *bestias.*

''Præses Eufratensis.

'vel è.

''*Ducianum*, officium Ducis: *h. l.* vid. *Gloss.* Ducis Eufratensis, & aliorum, veluti Mesopotamiæ, Osdrohenæ.

''Rectè habet hæc vox, neque mutanda in *delegationum.* Nempe *Legati* hîc sunt, qui transductioni ferarum ex officio Ducum delegati, deputati. Sicut & *Legati*, qui è Prouinciis ad Principem missi: de quibus *supr.* peculiari *titulo, de Legatis.*

''χρ. *Hieropolitanam*; Quanquam ita quoque in *l.*3. *supr. de Censitorib. Hieropolitana.* Interim nota huius æui constructionem, *residentes in Hieropolitanam Vrbem*, pro *in Hieropolitanâ Vrbe.* Ita *in domos*, pro *in domibus*, *l.*58. *infr.*

BIU Cujas

de Haretic. in functionem, *l.16. supr. de Murileg.* & alia similia de quibus *Glossarium*; quàlia etiam occurrunt apud Histor. Aug. Scriptores, veluti *in Senatum*, *in Concionem*, pro, *in Senatu* & in *Concione*: & *in exercitum*, pro *in exercitu*.

* Hinc versiculus, *bestias*, assutus *legi vnic. Cod. de venat. ferar.*

" *Aug.* in *d. leg.* 2.

COMMENTARIVS.

TRANSDVCTIONIS, seu TRANSITVS & DEDVCTIONIS (vt vtroque modo Symmachus loquitur) de qua est quoque Claudiani locus *lib.* 3. *de laudib. Stilichonis*;

——*retibus pars ibat onustis*, &c.

Ferarum, quæ à Ducibus limitum Mesopotamiæ Euphratensis ad Comitatum Principis transmittebantur per Syriam, Constantinopolim, & in ea per Vrbem Hieropolitanam, occasione, Prouinciales *concuti* hac Theodosij Iun. constitutione vetantur, Anno D.417. & quidem concuti ab Officiis Ducum Limitaneorum, ac nominatim in spec. *huius leg.* ab Officialibus Limitis Eufratensis: Pariter vt eiusdem Ducis Limitis Eufratensis similis quædam altera Prouincialium deprædatio coërcetur: *l.2. supr. ne Com. & Trib. lanac. præst.* quæ huic nostræ coniungenda est. Ex quibus duabus coniunctis apparet, Theodosio Iun. integrâ illâ constitutione id propositum fuisse, vti Ducum & Ducianorum concussionibus modũ imponeret. Inter alia igitur (quod *hac lex* apertè testatur) soliti de more Duces limitum, officij ratione feras seu bestias in limite suo captas (de quo vide dicta *ad leg.* 1. *supr.*) ad Comitatum Principis transmittere: & quidem in Imperio Orientali, ad Vrbem Constantinopolitanam, quos deinde Impp. ludis populo exhiberent, & quidem per nonnullos de Officialium suorum numero. Cæterùm Ciuitates, per quas huiusmodi feræ traducebantur seu transibant, Transductoribus Ducum Officialibus, ipsísque feris, expensas præstare tenebantur, vt docent illa verba: *Post expensas tanti temporis.* Certo tamen numero dierum præstituto. Nempe non nisi septem vel octo diebus in singulis ciuitatibus maioribus hærere poterant, qui feras hasce transducebant; ne alioquin nimiis expensis, morosa deductione, vt loquitur Symmachus *lib.* 7. *epist.* 105. Ciuitates onerarentur. Hæc enim vnica hac parte ratio *huius leg.* est, cùm de eo, querimonia seu *deploratio* ad Principem perlata fuisset: non verò illa quoque, quam Amaya coniiciebat, ob periculum Ciuium, siquidem feræ solebant caueis elabi & multos occidere: Apertissimè enim hac sanctione occurritur *superexactioni Transductorum.* Alia verò ratio est *legis, Nemo, Cod. de Spectacul.* Hæc erat, vt *lex* loquitur, *Legationum* (id est transmittendarum, traducendarúmque ferarum) *forma*; scilicet vt ne ablegati à Duce ad transducendas feras vltra septem vel octo dies in singulis Ciuitatibus morari possent: sic & Theodosius M. *l.2. supr. de Tractor. & statiu.* eos qui animalia & equos sacro, (id est Principis) vsui necessarios prosequerentur, quinque tantùm dies in aliquo loco residere permisit. Huic denique haud adeò absimilis Legationum forma occurrit, *l.2 sup. de Legat.* Ergo primam hanc Legationis istius seu Transductionis ferarum formam legémque Theodosius Iun. *hâc leg.* proponit, & in vsum reuocat subleuandis prouincialibus: cùm tamen in spec. *huius leg.* in Vrbe Hieropolitana, tres vel quatuor menses Transductores ferarum sæpè hærerent: proculdubio lucelli aliquid inde colligentes, vrbémque adeò ipsam expensis ita onerantes. Alioquin non nouum, ob interuentum videlicet & intemperiem hyemis, vt feræ *tribus vel quatuor mensibus* alicubi, sed priuato sumptu, hærerent: vt ita Veris temperie sine vexatione peruenirent: Exemplum apud Symmachum *lib.* 9 *epist.* 19. 24.

¶ Altera hæc Ducianorum, qui feras transducebant, præda *hâc leg.* proponitur, quod *Caueas* à Ciuitatibus per quas feræ traducebantur, exigerent. Caueas, inquam, feris continendis, quas Græci ἁρπάγας vocarunt, vel γαλεάγρας: Quarum etiam Caearum, (& quidem ferrearum) aduehendis scilicet feris, meminit Symmachus *lib.* 2. *ep.* 77. Meminit & Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *p.* 425. Alioquin notum, feras in Amphitheatro ex caueis in arenam missas: vnde exeuntium maior vis & impetus erat: de quo locus extat apud Vopiscum *in vitâ Probi, p.* 240. Neque tantùm ferreæ hæ ipsæ caueæ erant, sed & ilignea, ligneæque. Claudian. *Panegyr.* 3 *in laudem Stilichonis*, vbi ingentem ferarum apparatum in ludos Consulares à Stilichone exhibitos describit, *v.* 322.

Hæc laqueis innexa gemunt, & clausa feruntur
Ilignis domibus: fabri nec tigna polire
Sufficiunt; rudibus fagis texuntur & ornis
Frondentes caueæ.

Ex his patet, quàm malè Brissonius *Caueas* hîc pro *Caueæ Theatri* interpretatus sit: hæ nostræ *portatiles*, illæ *Theatrales*, quibus feræ dum emitterentur, includebantur: κάγκελλα Herodiano *in Commodo*: ferreis aut ligneis portis obstructæ, *Clathros Caueæ* vocat Horatius *sub fin. Artis Poëticæ.*

Nunc ad *legem* nostram. Ergo hæ duæ leges seu conditiones transductioni ferarum ad Comitatum iam olim quoque positæ fuerant: verùm cùm vtrique fraus fieret, id est, cùm Transuectores totos etiam tres vel quatuor menses in vrbibus residerent, & hac quoque occasione Caueæ exigerentur aduersus consuetudinem, id vtrumque *hâc leg.* prohibetur, atque ad antiquam legem, formam & consuetudinem res reducitur.

¶ Pertinet autem hæc *lex* propriè ad *Prouinciam Eufratensem*, eiúsque Præsidem & Ducem: De quâ alioquin Prouinciâ iam dixi ad *d. l.* 2. *ne Comit.* quæ *huic* est coniungenda: Eiusdémque non vna mentio apud *Philostorgium*: Cæterùm huius Prouinciæ *Hierapolin* Metropolin fuisse, & *hæc lex* ostendit: Sed & Ammian. Marcellin. *Comagena*, inquit, *nunc Eufratensis Hierapoli, vetere Nino, & Samosatâ Ciuitatibus amplis illustris.* Fit etiam huius mentio *l.8. supr. de Censitor.* Meminit & Ammianus Marcellinus non semel inter alia *lib.* 23. vbi *Ciuitatem capacissimam* vocat. Cæterùm Eufratensis in Syriâ fuit. Itaque vt superior *lex* pertinet ad feras Lybicas seu Africanas: ita hæc ad feras Syriacas. Nam vt in Lybiâ, ita & in Syriâ frequentes huiusmodi feræ fuêre. Hinc apud Vopiscum *in vitâ Probi* iunguntur *Leopardi Lybici & Syriaci. Editi deinde*, inquit, *C. Leopardi Lybici, C. Syriaci, C. Leænæ*, &c. Sed etiam Palæstinarum ferarum mentio apud eundem Vopiscum *in vitâ Aureliani.* Atquin & ipsa Palæstina Syriæ pars fuit.

¶ Cæterùm toto *huius leg.* argumento liquet, *maximâ copiâ* huiusmodi feras per Vrbem Hieropolitanam Syriæ, (quò appellebant omnes hâc tempestate,) ad Comitatum transmissas, vti huius sæculi studium in ludicra maximum fuit. Eò scilicet pertinent *deplorationes*, de quibus *hâc leg.*

Eò

BIU Cujas

Eò item pertinet, quod de *omnibus limitum Ducibus* additur, per Orientem videlicet, à quibus omnibus leones ad Comitatum transmittebantur: In quibus & Dux Mesopotamiæ, & Dux Euphratensis. De quorum Leonum per eum Mesopotamiæ tractum copiâ, & quomodo à culicibus infestentur, mox & enecentur, agit Ammianus Marcellinus *lib.* 18. *p.* 137. Tandem & quod pœna grauissima *hâc leg.* imponitur.

¶ Postremùm, notetur posse *hanc legem* accipi non tantùm de feris captis à Ducibus Limitis Euphratensis; verùm & de iis quas ex Babyloniâ Imperatores accipiebant. Locus est apud Philostratum insignis, *in vitâ Apollonij*, *lib.* 1. *cap.* 23. vbi agit de duobus vicis, quos Syriæ Præses à Rege Babyloniæ sub Apollonio repetitum ibat; vbi Rex ait, duos illos vicos olim maioribus suis ab Antiocho & Seleuco Syriæ Regibus datos, pro feris educandis, quæ à Babyloniis captæ ad eos pervenirent: ξωνεχώρησαν τοῖς ἐμοῖς προγόνοις οἱ βασιλεῖς ὡς εἶπον, τροφῆς ἕνεκα τῶν θηρίων, ἃ παρ' ἡμῶν ἁλισκόμενα φοιτῶσιν εἰς τὰ ἐκείνων διὰ τὸν Εὐφράτην.

DE GLADIATORIBVS.

TITVLVS XII.

XI. Cod. Ivst. XLIII. De Glad. pen. toll.

PARATITLON.

GLADIATORES, *Rubr.* & *l* 1. (à quibus munus Gladiatorium, *l.* 2. ludus gladiatorius, *l.* 3. & *l. vnic. supr. ad Leg. Fab.* & ludus simpliciter, *l.* 2. *&* 8. *supr. de Pœn.*) erant, à quibus in otio ciuili & domesticâ quiete cruenta spectacula, *l.* 1. edebantur in arenâ, *l.* 11. *supr. de Pœn.* vnde Gladiatorium nomen detestandum, *dict. l.* 2. Sanè Lanista dicebatur, qui eos docebat: *l.* 11. *supr. de Pœn.*

Exercitium eorum sæua meditatio & pugnatrix dicitur, *d. l.* 11. Qui Gladiatorium hoc munus impendebant (id est largiebantur) Munerarij dicti: *d. l.* 2. Porrò Gladiatorum alij operam suam huic muneri addicebant, & hi *auctorare se* dicebantur: *d. l.* 2. Quod Milites & Palatinâ dignitate præditi facere prohibentur, *d. l.* 2. Alij verò eò damnabantur. Damnatorum ad ludum Gladiatorium duplex conditio erat: Alij quippe aliquid facere poterant, quo se defenderent (id est liberari possent:) Alij gladio consumendi erant: *d. l. vnic supr. ad Leg. Fab.* vbi dixi.

Cæterùm Constantinus Gladiatores per Orientem omninò esse, & ad ludum Gladiatorium damnari prohibuit, *l.* 1. (quæ proposita *Beryti*) Quod tamen non semper nec vbique obtinuisse, ostendunt *lex* 2. *&* 3. *hoc tit.* Et sanè Christiani tantùm à Valentiniano prohibiti in ludum damnari, *l.* 8. *supr. de Pœnis*: mox & Palatini Gentiles, *l.* 11. *supr. de Pœn.* Damnati alioquin ad ludum, Plagiarij liberorum: *dict. l. vnic. supr. ad Leg. Fab.*

¶ Constantini M. *lex, quâ gladiatores prohibiti.*

1. * Imp. Constantinvs A. Maximo pf. p.[a]

CRVENTA[b] spectacula in otio[c] ciuili & domesticâ quiete non placent: Quapropter, qui omninò[d] Gladiatores esse prohibemus, eos qui fortè delictorum causâ hanc[e] condicionem adque sententiam mereri consueuerant, metallo magis facies inseruire, vt sine sanguine, suorum scelerum pœnas agnoscant.[f] pp. Beryto,[g] Kalend. Octobr. Paulino & Iuliano coss. [325.]

NOTÆ.

* *Lex vnica, Cod. eod. tit.* hinc detruncata est.

[a] Ex inscriptione *legis* 12. *supr. de Decurion.* colligi possit, hîc PP. idem valere, ac *Proprætecto Prætorio*: vide quæ ad eam prolixius. Similiter interpretandæ hæ notæ in Inscriptione *l.* 15. *infr. de Paganis*: vbi vide quæ notaui.

[b] Hominum scilicet. Ita *ludicra cruenta* apud Ammianum Marcellinum *lib.* 14. de sæuitiâ Galli Cæsaris μιαιφόνους θήρας Gregor. Nazianzenus *Carmine ad Seleucum*, vel potius Amphilochius.

[c] id est, Tempore pacis. Itaque hoc κατ' εἰρηνοδικεῖον belli additum.

[d] Etiam voluntarios & auctoratos; de quibus *l.* 2. *infr.*

[e] Pœnæ videlicet ludi Gladiatorij.

[f] id est sufficiant, sustineant.

[g] *Beryti* hæc lex proposita; de quo postea.

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. constitutio isthæc est, non Constantij, in quo Alciatus etiam errauit; quâ GLADIATORES non è Republ. in vniuersum, quod plerique censent, seu è toto Orbe Romano Christianâ: verùm per Orientem & Beryti quidem in Syria Phœnice, vbi hæc *lex* proposita est, abolentur: Neque voluntarij tantùm Gladiatores, sed & damnatitij: Quæ duo alioquin Gladiatorum genera fuêre, vt ex *hâc leg.* & *duabus seqq.* liquet, & *l.2. 8. 11. supr. de Pœnis: l.vnic. supr. ad leg. Fab. de Plagiar.* Non modo inquam sponte ad gladium vel ludum auctorare sese quis hâc Constantini M. constitutione prohibetur (neque enim hæc *in seipsum potestas* iure tribuitur) verùm etiam à Iudicibus, scilicet pœnæ loco ad ludum dari, damnari, & sic ludi pœna Beryti in Phœniciâ *eâ leg.* aboletur. Quod postremum tamen admittendum saltem videbatur, nam de his quæsitum. Certè hæc pœnæ species, vt ante Constantinum M. ita inter initia ipsius ante hanc constitutionem adhuc obtinebat; vt docent quoque *d. lex 2. supr. de pœnis:* & *d.l.vnic. supr. ad leg. Fab.* De his etiam Firmicus *lib.7.cap.8. Gladiatores efficient, sed qui damnati ad hoc exitium transferantur:* qui quidem sæpè libris suis de Gladiatoribus agit. Sed vt dixi, Constantinus hac constitutione, vt ipsemet loquitur, Gladiatores OMNINO prohibitos ibi voluit: Et sic vox *Omnino*, pertinet ad omne genus Gladiatorum. ¶ Hac additâ *Ratione*, (quæ & Auctoratis & Damnatitiis communis est) Quod *cruenta spectacula in otio Ciuili & domesticâ quiete non placeant*; cuius rationis sensus quis sit, videamus. Putet quis hunc esse, Iucundum equidem hostis occisi spectaculum esse, oculósque cæde hostis pascere, & vt ille aiebat, *bene olere hostem occisum:* denique spectacula cruenta belli tempore atque in hoste placere: At, *sine bello* (vt Lactantius *Acephale Epitomes, cap.6.* in hâc ipsâ re loquitur) Gladiatorum inter se commissiones omninò displicere. Neque enim P. Fabri interpretatio hîc vllatenus admittenda, *2.Sem 10.* existimantis; verbis hisce indicari speciatim munera illa gladiatoria, quæ olim sub belli gerendi tempus edi solita à Ducibus (cuius moris alioquin meminit Spartianus *in vitâ Seueri*, & Capitolinus qui sub Constantino M. scripsit *in vitâ Maximi & Balbini p.168.* vbi in eius moris rationem inquirit.) Hâc enim Constantini constitutione, quocunque tandem pacis vel otij tempore, & quæcunque Gladiatoria spectacula damnantur: viceuersâ, bellica spectacula cruenta non displicere sibi is innuit: hæc huius rationis sententia videtur: nempe Constantinus Gladiatores rebus pacatis esse vetuit, *in otio ciuili & domesticâ quiete*, ad differentiam Barbarorum seu hostium bello captorum, qui vt feris etiam obiiciebantur, ita & ad Gladiatorium ludum dabantur: Quod & porrò factum Symmachi ætate: quod & Saxonum & Sarmatarum exempla apud eum ostendunt *lib.2. epist.46. lib.10. epist.61.* Nempe quod Iosephus ait, *lib.19. Antiq. Iudaic. cap.7.* huiusmodi Gladiatorum exhibitione τῷ τῶν πολέμων ἔργῳ τέρψις εἰρήνης, voluptas pacis seu quietis & otij exhibebatur. Conuenit apprimè & Manilius *lib.4.* vbi duo cruentorum spectaculorum genera pacis tempore complectens, ferarum scilicet & Gladiatorum, sic scribit;

In bellum ardentes animos & Martia castra
Efficit, & multos gaudentem SANGVINE CIVEM:
Nec prædâ quam CÆDE magis, cúmque ipsa SVB ARMIS
PAX AGITVR, capiunt saltus, siluásque pererrant,
Nunc HOMINVM, nunc BELLA gerunt violenta ferarum:
Nunc caput in MORTEM vendunt, & funus arenæ,
Atque HOSTEM sibi quisque parat, cùm BELLA QVIESCVNT;
Sunt quibus & simulacra placent, & ludus in armis, &c.

Ergo voluit Constantinus, vt pax seu otium ciuile ac domestica quies à bello, & ciuis discerneretur ab hoste; contra quam ille de quo Manilius, *lib.5.*

Cúmque hominum dederit strages, dabit ille ferarum,
Nec pacem à bello, ciuem discernet ab hoste.

Et sic otium ciuile & domestica quies πολιτικῶς dicuntur: vóxque *otij* propria de pace: sic quoque *l.2. de Veteranis: sub sæculi nostri otio & pace.* Otium denique pro securitate & felicitate, vt Seruius quoque notat.

¶ Hæc porrò illa est famigerata Constantini constitutio; Constantini, inquam, qui primus venerandâ Christianorum fide Romanum muniuit Imperium: cuius meminerunt Auctor *Vitæ* Constantini *lib.4. cap.25.* Socrates *lib.1. cap.14. in princ.* Sozomenus *lib.1.cap.8. p.204.* Niceph. *lib.7. cap.46.* Eodémque respexisse Lipsius *1.Saturnal.12.* putabat Ammianum Marcellinum *lib. 14. p.17.* vbi agens de Gallo Cæsare Antiochiæ versante, ait; eum *LVDICRIS CRVENTIS delectatum, & in Circo sex vel septem aliquoties vetitis certaminibus PVGILVM vicissim se concidentium perfusorúmque sanguine specie vt lucratum ingentia lætatum.* Vbi *Pugiles* pro Gladiatoribus accipiendos, quomodo & Græci Gladiatores πύκτας, eósque πυκτεύειν dixêre, verba quoque illa *VETITA certamina* ostendere videantur. Sed tamen de pugillatu propriè hunc locum rectè explicabat Doctiss. P. Faber *1. Agonosticon 7.* & probauit Doctiss. Valesius *ad eum Marcellini locum*, quod vtique cruentum spectaculum fuit, vbi cestibus pugnantes sese mutuo descobinabant, vt Varro aliquis loqueretur, & vt Poëtæ fidem faciunt, apud quos victus semper malè multatus & cruentus abibat ex certamine: Antagonistarum quippe os, oculíque ita miris modis deformabantur, difficile vt esset, ipsos post pugnam internoscere: de quo vid. eundem Fabr. *d. cap.7.* Et quod *Vetita aliquoties certamina Pugilum* dixit Marcellinus, id non ad illam Constantini prohibitionem respicit; verùm ad alias prohibitiones; nempe, vt coniicere liceat primùm, si casus aliquis in Pugilatu extraordinarius eueniret, eum sæpè prohibitum, mox tamen exolescente memoriâ restitutum; vt discimus ex *l.3. supr. de Scenicis.* Sed & eò alludisse potuit *Marcellinus*, quod Lacedæmonij vetabant suos Pancratio & Cestu decernere, vbi inferiorem ostendit Victi confessio, teste Seneca *5. de benefic. cap.* Et Plutarchus ait, certaminum hæc tantùm eum ciuibus concessisse, ἐν οἷς χεὶρ ἐκ' αἰχατένει. Quod itidem Seneca testatur *loco iam dicto*; videndus & Cicero *Tusculan.5.* Ergo *aliquoties* vetita certamina Pugilum dixit *Marcellinus*, quæ vbicunque tandem aliquando vetita. Qua voce & sæpè aliàs vti solet. Sic *lib.14. p.3. Vt aliquoties celsa Potestates*

iras

ὑπὸ Potestatum molliuerunt. Græculo more, ὑποτε, ἐφ' ὅτε, ἐστιν ὅτε. Hanc certè constitutionem intellexit quoque Auctor Chronici Alexandrini, *his ipsis, COSS. Paulino & Iuliano*: his verbis: καὶ οἱ τεχνιτῶν καὶ σωπτλεσῶν τὰ ἐπιτάγματα ἀφεῖλεν τῷ ἐνιαυτῷ τῆς αὐτῆς εὐσαετηρίδος: vbi τεχνιται καὶ σωπτλεσαὶ sunt *Artifices* sese mutuò conficientes, id est Gladiatores: nam vt *Artifices* absolutè quoque pro Gladiatoribus veluti apud incertum Auctorem *Panegyrici* ad Constantinum *cap.19. in fin.* (vel pro Aurigis seu Agitatoribus Circensibus apud Plinium *lib.7.cap.53.in fin.*) Ita & σωπτλεσαὶ sunt qui inter se committuntur, pugnántque: σωπτελεῖν est *conficere, consummare*: ἐπιτάγματα sunt *cohortes, sodalitia*. Quare grauis error est Interpretis Chronici istius Alexandrini, qui publicorum officiorum munera vel tributa (à clericis scilicet) sublata ibi interpretatur.

¶ Circa hanc porrò Constantini constitutionem obseruari cupio, eam à Constantino promulgatam, eodem ipso Anno quo Conciliũ Nicænum habitum fuit: *Paulino* inquam *& Iuliano COSS.* post varias scilicet ad id Patrum exhortationes, fortè etiam ipsorum Patrum Nicænorum, certè post Concilium Nicænum. Humaniter enim errauit Vir Doctus 3. *Obseru.7.* cùm scriberet, ante Concilium Nicænum *hâc leg.* à Constantino Gladiatores prohibitos. Est enim hæc lex *PP. Beryto bis COSS. Kal. Octobr.* Atque Concilium Nicænum iam finitum erat VIII. Kalend. Sept. vt testatur *Cresconij* collectio ex præscripto videlicet Legis Christianæ, cuius hæc sanctio est, cruenta spectacula in otio Ciuili & domestica quiete non placere. *Non placere*, inquam, id est non conuenire Religioni Christianæ. Et verò ideò primus Roman. Principum Constantinus Gladiatoria Spectacula submouit. Nam vt maximè etiam Gentilium nonnulli crudele hoc & inhumanum Gladiatorum spectaculum iam olim damnarint, vt nescio quis apud Lucilium, *Sat. lib.26.* (referente Nonio *cap.2. voc. repedare*) aliíque apud Ciceron. *2. Tusculan.* Etsi rursum in Rep. Rom. eò ventum, vt hæc spectacula coërcerentur, definitis videlicet iis, qui hæc spectacula edere possent, vel non possent, numero etiam Gladiatorum definito, supra quem ne habere aut dare liceret: coërcito denique sumptu ad munera. Item, etsi nonnemo Principum Gentilium hæc cruenta spectacula omnifariam temperauerit, vt de Marco Antonino refert Capitolinus, *in eius vitâ*, & Dio *in eodem*, inter cætera iussis gladiatoribus rudibus latuere: Attamẽ inueterata licentia perrupit omnia septa: seróque ad id ventum, vt Gladiatoria spectacula tollerentur: non à Nerua Imp. quem Zonatæ lapsum iam Lipsius rectè notauit: non ab aliis Gentilibus Imperatoribus. Constantino M. igitur Christiano Principi hæc laus reseruata: ideò Sozomenus disertè, ὃ δὴ Ῥωμαίοις τότε πρῶτον ἡ περὶ μονομάχων ἐλύθη διά. Soli scilicet Christiani vt sub Gentilibus Impp. Gladiatoria spectacula omnimodo exagitauêre, (quod ex Tertulliano, Cypriano, Athenagorâ liquet) ita multò iam fidentius sub Constantino M. & ipso Christiano. Sanè Lactantius, (Crispi Cæsaris Constantini M. filij Magister, quíque paulo ante hanc constitutionem scribebat) *lib.6. cap.20. Institution. diuinar.* Constantinum haud obscurè hortatur, ad ludos hos Gladiatorios tollendos, cuius verba hîc apponere iuuat, quia ad rem omninò faciunt: *Spectacula*, inquit, *hæc publica non contemnunt: Itaque his & delectantur, & libenter interfunt: Quæ quoniam maxima sunt irritamenta vitiorum, & ad corrumpendos animos potentissimè valent, TOLLENDA SVNT NOBIS* [*pr.* vobis] *quia non modò ad beatam vitam nihil conferunt, sed etiam nocent plurimùm: nam qui hominem, QVAMVIS OB MERITA DAMNATVM* (istud *huic leg.* maximè conuenit) *in conspectu suo iugulari pro voluptate computat, conscientiam suam polluit, tam scilicet, quàm si homicidij quod fit occultè, spectator & particeps fiat. Hos tamen Ludos vocant, in quibus humanus sanguis effunditur: Adeò longè ab hominibus secessit humanitas, vt cùm animas hominum interficiant, ludere se opinentur, NOCENTIORES iis omnibus, quorum sanguinem voluptati habent. Quæro nunc, an possint pij & iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis, ac misericordiam deprecantes, non tantùm patiuntur occidi, sed efflagitant, ferúntque ad mortem crudelia & inhumana suffragia, nec vulneribus satiati, nec CRVORE contenti: quin etiam percussos iacentésque repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari, ne quis illos dissimulatâ morte deludat: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderunt moras: alios illis compares dari poscunt recentiores, vt quamprimum oculos suos satient: Hac consuetudine imbuti, humanitatem perdiderunt: Itaque non parcunt etiam innocẽtibus, sed exercent in omnes quod in MALORVM trucidatione didicerunt. Huius igitur publici homicidij socios & participes esse non conuenit eos, qui iustitiæ viam tenere nituntur: non enim cùm occidere Deus vetat, latrocinari nos tantùm prohibet, quod nè per Leges quidem publicas licet, sed ea quoque ne fiant monet, quæ apud homines pro licitis habentur.* Idem Lactantius *epitomes cap.6. Quid tam horribile, tam tetrum, quàm hominis trucidatio? Ideò seuerissimis legibus vita nostra multatur, ideò bella execrabilia sunt: inuenta tamen consuetudo, quatenus homicidium SINE BELLO ac sine legibus faciant, & hoc vt scelus vindicent. Quod si interesse homicidio sceleris conscientia est, & eodem facinore spectator obstrictus est, quo & admissor: Ergo & his Gladiatorum sceleribus non minus cruore perfunditur, qui spectat, quàm ille qui facit: nec potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fauet, & præmium postulat.* Hactenus Lactantius.

Eò itaque tandem adactus fuit Constantinus M. iam Christianus, seriò iam piis Patribus aures præbens, vt Gladiatorium ludum tolleret, & prohiberet; non quidem per totum Orbem Romanum (quod vulgò traditum) seu è Republ. Christiana; verùm in Oriente, ac nominatim per *Phœnicen* Beryti, qui inter initia Imperij hactenus ludum hunc non-ludum tulerat. Et quidquid tamen Constantinus M. per Syriam Phœnicen (vbi ideò hæc lex *Beryti proposita* dicitur) sanxerit, Gladiatorésque omninò esse prohibuerit; attamen alibi vsurpati deinceps hi ludi: Et quidem, in proximâ Syriâ-Cœle, Antiochiæ; cui rei testis Libanius Antiochenus, *de vitâ suâ, p.3.* vbi ludorum Gladiatoriorum meminit, quibus ipse quindecim annos natus (Anno D.328.) quatuor post *hanc leg.* annis, spectandis Antiochiæ nuntium remiserit cum omnium admiratione: ἀθέατοι ἔμενα μονομαχιῶν ἐκείνων ἐν αἷς ἔπιπτόν τε καὶ ἐνίκων ἄνδρες ὡς ἔφησθα αὐ μαθηταὶ δὴ περὶ τὰς πύλας πεντακόσιοι: addítque hos ludos ab auunculo suo editos. Sanè & in Italia, (quod docet Ambrosius *lib.2. Officior. cap.21.*) & Romæ quoque Gladiatorium deinceps munus stetit, ludíque pœna: vti docet exertè Constantij *lex 2.* Honorij *lex 3. hoc tit.* & Valentiniani *lex 8. & 11. supr. de pœnis*: non itidem *lex quanquam infr. de Paganis*, quod Lipsius credidit (*ludo-*

BIU Cujas

rum enim appellatione, Scenici ibi intelligendi ſunt:) itémque Symmachus non *vno loco*, inter cætera *lib.2. ep.46.* Prudentius *lib.2. aduerſus Symmachum* (loco quem mox conſignabo) Auguſtinus *lib.6. confeſſion. cap.8.* vbi *Alypium Gladiatorij Spectaculi inhiatu incredibiliter abreptum* ſcribit. Nempe Roma, vt cæteroquin veteris moris retinentior fuit, ita contumaciorem ſeſe hanc quoque in partem præbuit: & modum tantùm quendam huic rei adhibuêre Chriſtiani Principes, quibus alioquin Gladiatorium nomen deteſtandum eſſet: *l.2. infr.* & in his Conſtantius, & Valentinianus Sen. prohibito tantùm certo hominum genere in ludum Gladiatorium auctorari damnative; putà Chriſtianis & Palatinis: *d.l.2. infr.* & *d. l.8.* & *11. ſupr. de pœnis*: Quapropter Prudentius A. D.404. *d.lib.2. aduerſ. Symmach. ſub fin.* Honorium Romæ iam poſitum (de qua Honorij Romæ mora hoc Anno vide Chron. Theodoſ.) cohortatur ad ludos Gladiatorios Romæ penitùs tollendos; votúmque & preces apud Principem interponit pro tollendis iis. Sic enim de Virginibus agens, ſcribit.

An quoniam podij meliore in parte ſedentes
Spectant æratam faciem, quam crebra tridente
Impacto quatiant haſtilia, ſaucius & quam
Vulneribus patulis partem perfundat arenæ
Quum fugit, & quanto veſtigia ſanguine ſignet?
Quodgenus vt ſceleris iam neſciat aurea Roma
Te precor, Auſonij Dux Auguſtiſſime regni,
Et tam triſte ſacrum iubeas vt cætera tolli,
Perſpice: nonne vacat meriti locus iſte paterni?
Quem tibi ſupplendum Deus & Genitoris amica
Seruauit pietas: ſolus ne præmia tantæ
Virtutis caperet, partem tibi nate reſeruo,
Dixit, & integrum decus intactúmque reliquit.
Arripe dilatam tua Dux in tempora famam:
Quódque Patri ſupereſt laudis ſucceſſor habeto.
Ille VRBEM vetuit taurorum ſanguine tingi,
Tu mortes miſerorum hominum prohibeto litari:
Nullus in Vrbe cadat, cuius ſit Pœna voluptas,
Nec ſua virginitas oblectet cædibus ora,
Iam ſolis contenta feris infamis arena,
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.
Sit deuota Deo, ſit tanto Principe digna,
Et virtute potens, & criminis inſcia Roma,
Quémque Ducem belli ſequitur, pietate ſequatur.

Tandem igitur ROMÆ quoque ſublati (ſed non ante Anno D.404.) ab Honorio Imp. Gladiatores: & quidem (vt prodit Theodoretus *lib.5. cap.26.* & ex eo *Tripartitæ* Auctor, *lib.10. cap.2.*) aliíque Telemachi Monachi cuiuſdam occaſione, qui ex Oriente Romam profectus, Gladiatoréſque Romæ pugnantes pio quodam ardore deducere conatus, à Spectatoribus lapidibus obrutus fuit: atque inde *νικηφόροις μάρτυσι* ab Honorio adſcriptus.

Ex his ita diſtinctè propoſitis, de Baronij quinque hâc parte erroribus iam liquet: Liquet inquam, *Primò*, non vbique Gladiatores à Conſtantino M. ſublatos, imò neque Romæ ſublatos, ſed in Oriente tantùm. Proinde *Secundò* ex his liquet, non recruduiſſe eos Romæ, ſeu reditum ad Gladiatorum munera poſt Conſtantinum; quod etiam Lipſius putauit, & Petitus *3. Obſeru.7. p.343.344.* Liquet *Tertiò*, Imperatorum poſt Conſtantinum ante Honorium nullum Gladiatorios ludos Romæ *legibus* vetuiſſe: Proinde (quod *Quartum*) liquet non Theodoſium M. Romæ ludos Gladiatorios ſuſtuliſſe. Ac per conſequens (quod *Quintum*) non recruduiſſe Romæ ſub Honorio antea ſublatos. Nam quod Baronius *Anno D.395. num.19.26.* vt probet Gladiatores à Theodoſio M. ſublatos ex Martyrologio Romano notat de Almachio occiſo à Gladiatoribus, atque adeò martyre ſub Alypio P. V. eò quod Gentiles moneret, vt ceſſarent à ſuperſtitionibus idolorum & à ſacrificiis pollutis, id neſcio an cum narratione de Telemacho quicquam commune habeat: Theodoreto certè magis hic fides habenda. Quid enim *legi 3. infr.* faciet, quæ oſtendit, ſub Honorio aliquandiu adhuc ludum Gladiatorium Romæ ſtetiſſe Anno Domini 397. Imò quid Prudentio reponet, qui diſertis verbis poſt Polentinam de Gothis Victoriam quam proſequitur, quæque congruit Anno D.403. ſcribens ait, Theodoſium cùm Romæ ludos Gladiatorios non ſuſtuliſſet, locum iſtum meriti vacuum filio Honorio reliquiſſe, ſeruaſſe. Ex his interim quoque apparet, ex *d.* inquam *l.3.* & ex Prudentio humaniter errare Virum doctum *3. Obſeruat. cap.7.* cùm illam de Telemachi Romæ cæde, atque exinde ludorum Gladiatoriorum ab Honorio factam prohibitionem refert ad Ann. D.396. & 397. Neque moror *Tripartitæ* Auctorem, quem ipſe laudat, qui id factum indicat ante Nectarij obitum Anno D.397. 27.die Septembris: Nos enim ſcimus, quàm malè temporum ratio huic aliíſque conſtare ſoleat. Quomodo idem Vir doctus eludat *legem 3.* ibi videbimus.

¶ Cæterùm obſeruanda adhuc ad hanc *legem* nonnulla. Primo de loco, vbi hæc *lex* propoſita dicitur: putà *Beryti*, nempe non eo tantùm quod ea vetus Romanorum colonia, frequentiſſima Phœnices Ciuitas eſſet: vnde & poſtea factum (iam inde à Iuliani temporibus, vti *leges* non iam Tyri (quæ Metropolis alioquin erat) proponerentur, verùm Beryti: vt exertè docet *lex 11. ſupr. de Tyronib.* vbi de hoc dixi pleniùs. Verùm quia maiore animo ibi huiuſmodi ludi ab antiquo ederentur. Iam inde ab Agrippæ Regis temporibus, qui Ioſepho teſte *Antiquitatum Iudaicarum, lib.19. cap.7.* ſub Claudio Imp. excitato Beryti magnis ſumptibus Amphitheatro magnifico, plurima ibi Gladiatorum paria exhibuit, commiſſis etiam inter ſe Damnatitiorum cohortibus: Locus eſt inſignis, vbi inter cætera & ad locum iſta: ἐν ᾧ πρὸ Ἀμφιθεάτρου πάνδεινοι μονομάχων πλῶ ὠπτῆ δεικνὺς μεγαλόνοιαν: ἔνθα γ πλῶ καὶ πάνθ' αἱτίταξιν βεληθεὶς ἡνίκα ἥλ θεωμένων τέρψιν ἐπτακισίους ἄνδρας ἐπακοσίοις ἐμαχεσαμένους ἔπεμψε κακέργους ὅτους εἶχεν ἀποτάξας εἰς πλῶ γ πλῶ πρᾶξιν, ἵνα οἱ μὲν κολασθῶσι, τὸ πολέμιο γ ἔργον ἡδὴ τέρψις εἰρήνης: quæ poſtrema de *κακέργοις* ſeu Damnatitiis, quorum *ſupplicio belli ſpecies, pacis voluptatem exhiberet*, huic *legi* omninò reſpondent. Vide & quæ idem ſub Nerone de Agrippa ſcribit, *lib.20. cap.8. p.698.* ſub Titio item *lib.7. de bello Iudaico, cap.20. in fin.* Vbi rurſum agit de Iudæis captiuis per Titum Natali Patris Veſpaſiani *Beryti* ingenti numero in Spectaculo necatis, etiam per *ἀλληλοκτονίαν*. Ergo deinceps quoque proculdubio Berytus huiuſmodi Gladiatorum ſpectaculis & commiſſionibus pro aliis vrbibus indulſit: quæ cauſa *huius leg. proponendæ Beryti.* Poſt ſublatum certè Gladiatorium ludum ibi, Berytus Circenſibus & Scenicis floruit: vt teſtatur vetuſtus *Deſcriptionis Orbis Romani* Auctor. Conſtantino M. paulo recentior, quem haud ita pridem extuli, è Græco verſus. *Ecce ſimiliter Ladicia Circenſes & Tyrus & Berytus & Cæſarea: ſed Ladicia mittit aliis ciuitatibus Agitatores optimos: Tyrus & Berytus mimarios: Cæſarea Pantomimos: Heliopolis Coraulas; maximè quod à Libano Muſæ illis inſpirent Diuinitatem dicendi: aliquando autem & Gaza habet bonos Auditores: dicitur autem habere eam &*

Pamma

BIU Cujas

Pammacharios, Ascalon Athletas luctatores: Castabetia Calopetas. Nempe singulari obseruatione Scriptor ille sub Constantio Imp. designans, quodnam ludicri genus per singulas Syriæ ciuitates exerceretur, nullum MVNERIS Gladiatorij in Syriâ exhibiti mentionem facit. Et idem tamen *cap.* 53. de Africa & Karthagine agens, *Munerum spectaculum ibi valdè contentiosè spectatum*, ait.

¶ Secundò obseruari cupio temporis *huic legi* subscripti characterismum. Dicitur nempe hæc lex *PP. Kalend. Octobr.* vt & proxima lex *Data XVI. Kal. Nouemb.* nempe ideò, quia paulò post, mense Decembri, munerum istorum Gladiatoriorum tempus cœpturum erat: quod etiam sub Constantini M. temporibus Kalendarium vetus Romanum ostendit: vbi eo mense crebra istius Muneris mentio fit, à *die* inquam 4. *Nonas Decembr.* ad 9. *Kalend. Ianuar.* quo hæc Spectacula desinebant: vt Iulianus quoque docet, *extrema Orat. sua in Solem.* Ita quidem, vt ibi notetur Initium muneris; duóque distincta munerum istorum genera, alia scilicet quæ à Candidatis dabantur: alia quæ ab Arcariis qui de Arca fisci munera edebant, eáque parciora, teste Lampridio in vitâ Alexand. Seueri, qui vtique hæc munera instituerat. Ergo Romæ Constantini M. quoque tempore Gladiatores exhibiti quidquid in Oriente eos inhibuerit. Quare humaniter labitur Vir Doctus 3. *Obseru. cap.* 7. qui Constantinum M. non fuisse huius Kalendarij Auctorem *huius leg.* argumento probat: quia tantùm abest vt voluerit Constantinus Gladiatorum munera è fisci sui arca populo dari, vt contrà, ea *hâc leg.* prohibuerit: Nam neque Kalendarij istius Auctorem Constantinum ipsum quisquam putare debet, vel hactenus putat: Et aliud est quod Romæ obseruabatur, & quod Constantinus *hâc leg.* inhibuit per Orientem.

¶ Notari tandem illud cupio, Constantinum M. Christianæ pietatis instinctu tria pœnarum genera sustulisse; Primò *Crucis*, de quo ad *l.* 2. *supr. de pœnis.* Secundò, Inscriptionis in Facie, *l.* 1. *supr. de pœnis.* Tertiò & alicubi Damnationis ad ludum *hâc leg.*

---

11. * Impp. CONSTANTINVS A. & Iulianus Cæs. ad Orfitum P. V.''

VNIVERSI, qui in Vrbe Româ gladiatorium munus impendunt,'' prohibitum esse cognoscant, sollicitandi auctorandos'' Milites, vel eos qui Palatinâ sunt præditi dignitate: sex auri librarum multâ imminente, si quis'' contra temptauerit. Sponte etiam ad munerarium'' adeuntes per Officium'' Sublimitatis Tuæ ad Magistros'' equitum ac peditum, aut eos'' qui gubernant'' Officia Palatina, oneratos ferreis vinculis'' mitti conueniet: vt huius legis statuto Palatij'' dignitas à gladiatorio detestando'' nomine vindicetur. Dat. XVI. Kalend. Nouemb. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. COSS.'' [357.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* nempe quia *Constantini* Constitutionem Iustinianus velut GENERALEM in *Codicem* suum retulit, cùm *hâc leg.* gladiatoria munera regulariter Romæ permittantur.

''*Orfitus* sub Constantio P. V. Romæ scilicet. Non vna huius Orphiti mentio apud Ammianum Marcellinum, & quidem in huius ipsius Anni 357. gestis, *lib.* 16. *p.* 75. & *lib.* 17. *p.* 98. vid. de eo plura *in Prosopogr.*

''*Munerariorum* hæc descriptio est: de quibus mox.

''*Auctorare* se dicuntur, qui se sponte ad ludum Gladiatorium pretio addicebant.

''*Munerarius* hîc, qui *suprà* Gladiatorium munus impendere dicitur. Nam, vt *munus* propriè de ludis Gladiatoriis, ita qui eos præbet ab eâ voce *Munerarius* olim dictus. In *Glossis* aliàs generaliter *Munerarius* ἀγωνοθέτης quomodo Rufinus *Asiarcham* vertit: cuius vocis primum Auctorem facit Quintilianus Augustum, *lib.* 8. Florus dixit, *Muneratorem*; vbi de Spartaco: *Si de Gladiatore*, inquit, *Munerator fuisset.*

''Nota *Officium* P. V. Romæ.

''Puta milites, ad Magistros Equitum & Peditum.

''putà Palatinos, ad eos qui gubernant officia Palatina.

''putà, Magistrum officiorum, Comitem domesticorum, Castrensem sacri Palatij, &c.

''Ferreis vinculis vincti *Rei transmittebantur*: vid. & Ammianum *non vno loco.*

''adde, & *militia.*

''Hinc & pro conuitio id cessit, *l.* 3. *in princ. ff. de lib. & posth.*

''His Consulibus, & quidem hoc tempore, adhuc Vrbis Romæ Episcopus erat *Felix*, in Liberij locum subuectus, vt ostendit, *l.* 14. *infr. de Episcopis.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII hæc constitutio est, quâ SOLLICITARI ad auctorandos se, Munerarij, vel AVCTORARE sese ad ludum Gladiatorium MILITES & PALATINI (seu Palatino officio præditi) Romæ prohibentur Ann. D. 357. *Auctorare*, inquam, id est vltro sese ad ludum vendere seu addicere; pœnâ Munerario proposita sex auri librarum, si quem Militem, vel Palatinum auctorandum sollicitauerit: Milite verò & Palatino ipso sese etiam sponte auctorante ferreis vinculis vincto ad Magistros militum vel ad officia Palatina gubernantes, id est ad Magistrum officiorum retrahendo. Nempe milite, ad Magistros militum: Palatino, ad Magistrum officiorum: hic enim est, qui officia Palatina gubernabat: quod præter *hanc leg.* & ea quæ semel diximus de eo, *tit. de Quæstionib. Magistris officiorum*, docet quoque *lex* 4. *infr. de his qui super Religione:* & Cassiodorus 6. *variar.* 6. *in formula Magisteriæ dignit. Ad eum nimirum Palatij pertinet disciplina: ipse insolentium scholarum mores procellosos moderationis suæ terminis prosperè differenat. Tam multi Ordines sine confusione aliqua componuntur*, &c. Nunc ad rem.

¶ Nempe cùm Gladiatorum *detestandum nomen* (vt *hâc leg.* Constantius id vocat) Romæ adhuc duraret (quidquid in Oriente Constantinus M. constituisset, *l.* 1. *supr.*) & sic Roma hâc parte veterem morem retineret, atque adeò Principes Gladiatoria spectacula quamlibet *detestanda* ibi ferre cogeren

BIU Cujas

cogerentur; (quod *hæc lex* apertissimè ostendit, itémque *lex tertia prox.* & *lex* 8. & 11. *supr. de pœn.* & Symmachus quoque *lib.* 10. *epist.* 61.) Satis visum initio si nonnullis saltem & honestis vitæ generibus ludo Gladiatorio ibi interdiceretur. Quod vtique factum, hâc Constantij constitutione vt & duabus Valentiniani Sen. legibus *d. l.* 8. & 11. Itaque Palatinis & Militibus nominatim Gladiatorio ludo *hâc leg.* interdictum: *Palatij* (adde & *Militiæ*, quod tamen hîc vel breuitate Sermonis omissum, vel sanè intercidit:) dignitati à Gladiatorio nomine detestando vindicandis: Interdicto inquam ludo: sic vt & solicitari & spõtè sese auctorare vetentur: quod quidem duplex Gladiatorum genus fuit. Imò & posteà iidem Palatini pro priuilegio prohibiti à Valentiniano *dd. ll.* ad ludum damnari ob crimen aliquod. Pariter vt Christiani, de quo ad *eas leges* pleniùs. Atque ita alterum quoque Gladiatorum, *pœnalium*, inquam, & *addictorum* genus in Palatinis, Militibus, & Christianis improbatum. Atque hi quodammodo primi gradus fuerunt, quibus paulatim Gladiatores Romæ aboliti, vsque quò Honorius tandem eos penitus antiquauit: de quo ad *l. prox. supr.* Cui similem quendam progressum in Scenicis & Lenonibus tollendis *suis titulis* iam notabamus.

¶ His ita perspicuè distinctis, apparebit deinceps, toto cœlo errare eos, qui Gladiatores *hâc leg.* à Constantio penitus sublatos scribunt. Nam imò Gladiatores *hâc leg.* etsi *detestandos* eos vocat, in commune Romæ tolerantur, Palatini tantùm & Milites, eâ quâ dixi ratione, in ludum descendere séque auctorare vetantur: quod alioquin vtrique facere soliti: quia & vtrique ξιφοφόροι procelloſi (vt Cassiodorus eos vocat) & armaturæ periti erant: ac proinde prono facilíque exinde ad ludum transitu.

¶ Illud ad *hanc leg.* adhuc notari cupio, hoc ipso Anno paucis ante mensibus Constantium *huius leg.* Auctorem Romæ fuisse, *Orfito* (cui *hæc lex* inscribitur) Præfecturam Vrbis agente, Equestréſque ibi ludos edidisse, dicacitate plebis oblectatum: de quo videndus vel Marcellinus *lib.* 16. *à p.* 75. Imò & Obeliscum sub hoc eodem Orfito P. V. Romæ erectum, eodem teste, *lib.* 17. *p.* 99. Vt non inanis coniectura sit, vel Constantium ipsum Romæ hunc auctorandorum ad ludum militum & Palatinorum abusum comperisse, vel ab Orfito edoctum: atque ideò apperente post duos ferè menses tempore Gladiatoribus edendis, putà mense Decembri, destinato, *hanc leg.* edidisse.

---

111. * Impp. Arcadius & Honorivs AA. ad Populum." Post alia.

SI quos è Gladiatorio" ludo ad seruitia Senatoria transisse constabit, eos in extremas solitudines amandari" decernimus. Dat." & pp. Romæ," Cæsario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.* velut temporaria. Quænam autem *leges* ei iungendæ sint: mox dicam.

"Vrbis Romæ: quod & aliæ mox indicandæ *leges* quæ *huic* coassandæ sunt, ostendunt; & huius ipsius subscriptio *PP. Romæ.*

"antea *emendari*, malè.

"vid. quæ de hac subscriptione dico *in Chronico Theod.* Dat. pro Reddita. Neque enim hoc tempore Honorius Romæ fuit.

"*VII. Id. April.* hoc supplendum ex *l. vnic. quib. militantib. ad Vrb. acced. non lic.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. constitutio isthæc est: eáque pars prolixioris Edicti Honoriani, quod ad populum Vrbis Romæ datum, atque in Vrbe Româ propositum fuit Anno D. 397. mense Aprili, vnde tria adhuc fragmenta *hoc Codice* occurrunt; putà *lex* 2. *supr. de habitu, quo vti oportet intra vrbem: Lex vnic. supr. quibus militantibus ad vrbem accedere non liceat: Lex vnic. supr. de Campo Martio:* quæ proinde *leges* omnes *huic* nostræ coassandæ veniunt, ceu vnius & eiusdem constitutionis, seu Edicti partes.

¶ Hac sanè *leg.* Honorius Gladiatores in Vrbe Roma è ludo Gladiatorio ad Senatoria seruitia transire vetat. Vbi obscurum est, quânam occasione, quóve fine id Honorius hoc Edicto prohibuerit. Quânam inquam occasione Gladiatores ad seruitium Senatorum sese contulerint: An quia Gladiatores Vrbe Româ eiecti? & si eiecti, an in totum ab Imp. Honorio? an ad tempus tantum? An verò in vrbe retenti Gladiatores, aliâ de causâ ad seruitium Senatorum sese contulerint? Prius illud quis existimet; nempe Vrbe Româ eiectos hoc tempore *in totum* Gladiatores velut formidabiles & pacem publicam turbantes; non vno Argumento. Primùm, *argumento d. legis vnic. supr. quib. milit.* (quæ *huic* inter alias coassanda est,) quæ vtique docet, nonnullos alios quoque Vrbis Romæ accessu ab Honorio hoc ipso *Edicto* in totum vetitos: putà Agentes in Rebus, Palatinos, aliósque Milites inferioris militiæ. Igitur & Gladiatores ab Honorio pariter Româ fugati videantur: Verùm cùm sese Vrbe eiectos viderent, ad seruitia Senatorum migrare, séque conferre cœpisse, vt ita Senatorij saltem seruitij obtentu intra Vrbem manere possent: quibus ideò *hâc leg.* pœna infligatur, putà vt non Vrbe tantùm eiiciantur, verùm & in extremas solitudines amandentur (id est, deportatione plectantur:) Quæ & ipsa pœna imponitur *d l. vnic.* (quod secundum argumentum habeat quis:) Agentibus in rebus, Palatinis, aliísque ad vrbem accedere vetitis, eò accedentibus: vt & casas & tuguria in Campo Martio ponentibus: *l. vnic. supr. de Campo Martio.* Igitur Gladiatores vrbe penitus exire iussi videantur ab Honorio hoc Edicto: atque ideò ne exirent, seruitium Senatorum simulauisse: Et hæc quidem sententia *huius leg.* nonnullis videri possit. Atenim alij fortè putent, exilio tantùm temporario Gladiatores nunc exulare Vrbe iussos ab Honorio, tanquam otiosam turbam grauémque annonæ; & sic, vt cæteri,

ita

BIU Cujas

ita & hi ob famem quæ hoc Anno Romæ ingruerat, ob occupatam videlicet à Gildone Africam (de quâ alibi dixi:) Nempe ita Romæ mos cæteroquin fuit, vt ob formidatam alimentorum inopiam, tum peregrini, tum otiosa turba omnis, ab Vrbe præcipites pellerentur: de quo more vide Ammianum Marcellinum *lib.14.p.15.* Themistium *orat.6.* Ambrosium *lib.3. officiorum:* Libanium *Antiochico, p.366.* vid. & quæ dico ad *l.vnic. supr. de mendic. non inualid.* Hoc igitur *Otiosæ Turbæ* nomine visi videantur hoc tempore Gladiatores Honorio Imperatori, qui ideò, ne exirent, Senatorum seruitium ad tempus simulauerint: Seruos sanè in vrbe retentos, etiam cùm alij potiores, metu ingruentis famis pellerentur, conqueritur Ambrosius *d.lib.3.officiorum, cap.7. Quid illum eiicis qui te pascit? SERVVM retines, trudis parentem.* Similémque in simili eiectione simulationem memorat Ammianus, *d. lib.14. p.15. Postremò ad id iniquitatis est ventum, vt cùm peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab Vrbe præcipites, sectatoribus disciplinarum liberalium impendio paucis sine respiratione vlla extrusis, tenerentur Mimarum asseclæ veri, quive id SIMVLARVNT AD TEMPVS, & tria milia saltatricum, ne interpellata quidem cum choris totidémque remanerent magistris.* Verùm neutra harũ duarum sententiarum placere debet. Non placet, inquam, eiectos indicari in perpetuum hoc Edicto Vrbe Roma Gladiatores, quod tamen etiam Doct. Petitus, voluit 3.*Obseru.7. p.347.* qui hanc huiusce constitutionis sententiam putabat: nempe dissipatas iam antea seu sublatas Honorij *leg.* Gladiatorum familias cùm nulla ampliùs eorum essent munera, ad Senatorias familias transisse: quandoquidem non ante Annum 404. Gladiatores Romæ prohibitos ex Prudentio iam ostensum est, ad *l.5. supr.* Sed & ipsa *huius legis* verba apertè arguunt, nondum eiectos Vrbe Gladiatores, *Si quos*, inquit, *E LVDO GLADIATORIO TRANSISSE constabit ad seruitia Senatoria:* Ecce enim his verbis, ludum adhuc Gladiatorium stetisse apertè indicat; è quo non prohibiti fugerint, verùm quo stante, vltrò scilicet TRANSIERINT: id enim est ex aliquo siue loco siue ordine transire. Imò neque placet, eiectos *hâc leg.* vel ad tempus, ob famem vrbis, etsi ea sententia magis blandiatur. Quid igitur? Gladiatores, mutatâ tantum conditione sua Gladiatoriâ, Senatorum seruitio sese addicere *hâc leg.* vetiti: ne alioquin horum operâ, ceu hominum audacium perditorum, & parabolanorum ad vim Senatores aburerentur: atque adeò ne his formidandum famulatum præberent, ad turbandam pacem & disciplinam publicam Vrbis. Quâ sanè ipsa ratione, Agentes in rebus, & Palatini, aliíque similes, ipso cingulo metuendi, eodem *Edicto* in totum accessu Vrbis vetiti, *dicta lege vnica, quibus militantibus:* Quâ item ratione Barbaricus habitus seu vestitus in Vrbe pariter eodem *Edicto* prohibitus: *d.l.2. supr. de habitu:* ne alioquin Barbari aliquid turbulenti in Vrbe auderent, suorum numero confisi: quâ ipsâ ratione Politica Augustus olim Seruos peculiari veste Romæ vti noluit. Denique toto hoc *Edicto* (vnde hæc quoque *lex* desumpta est) Honorius Imperator paci & tranquillitati Vrbicæ consultum iuit. Notandæ igitur sunt duæ Honorij constitutiones in Gladiatores ab eo latæ: & hæc quidem prior, qua is Gladiatores è ludo Gladiatorio ad Senatoria seruitia transire vetuit, idque studio tranquillitatis publicæ: Altera verò, tempore posterior, quâ Gladiatores in totum Româ pepulit; quæ illa iam constitutio est, cuius meminit Theodoretus, *l.5.c.25.* & ex eo Author *Tripartitæ, lib.10. cap.2.* Posteaquam scilicet Prudentius Honorium Imperatorem Romæ tum agentem ad id hortatus fuisset, Anno Domini 404. Cuius verba retuli iam ad *legem 1. supr.*

¶ Huic porrò *legi* provt eam nos interpretamur, congruit omninò quod ex Cassiodoro discimus *1.variar.30. & 32.* Senatorum in Vrbe Româ seruos seu famulos in ipsis spectaculis, iniuriarum ministros fuisse, imò & ad cædes processisse: quâ causâ eò loci Theodoricus Rex Senatores monet, vt *refugiant tales familiares, qui sint iniuriarum ministri*, &c.

DE VSV SELLARVM.

TITVLVS XIII.

"Adde, *& sedendi iure* (quo contemplatu *hic Titulus* hoc loco collocatus est) in Theatro, videlicet ludis spectandis: item adde, *conueniendi in publicum.*

---

1. * Impp. ARCADIVS, & Honorius AA. Claudio P. V."

EXCEPTIS plebeis" scænicis, & qui spectaculo" suo" præbuit populo materiam voluptatis, & Tabernariis, ceteris omnibus vsum sellarum, & sedendi," ac conueniendi in publicum" tribuimus facultatem. Dat. VIII. Kalend. Ian. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. COSS. [396.]

NOTÆ.

* Abest *hæc lex* à *Cod. Iustin.*

"*Claudius* sub Arcadio Imp. P. V. Constantinopolitanæ scilicet. Eidem verò inscribitur hoc ipso Anno *lex 8. supr. de proximis.* Hic Pater fuit Rutilij Claudij Numatiani, qui antea Consulatis Tusciæ extitit, Anno D. 389. vt patet ex *l.5.*

BIU Cujas

supr. de denunciat. & memorat ipse Numatianus *Itinerarij sui lib.*1. Quíque posteà ex Comite Sacrarum Priuatarum, & ex Quæstore, factus est Præfectus Vrbi, quæ omnia prædicat filius eius.

"Plebeij Scenici qui? mox dicam.

"Sustineri possit: sed malim *sui*, vt etiam est *l.*2. §.5. *de his qui not. infam.* Porrò similiter Cornelius Nepos *præfat. In Scenam verò prodire & populo esse spectaculo*, &c.

"in Theatro.

"Curiam, Rostrum, Senatum, Balnea.

COMMENTARIVS.

SELLARVM vsus, SEDENDIQVE, & in PVBLICVM conueniendi facultas solis Plebeis Scenicis, Ludiis, & Tabernariis hac Arcadij constitutione Anno D.396.intra Vrbem Constantinopolitanam adimitur:cæteris omnibus relinquitur seu præbetur. Denique hæc tria sola hominum genera, tribus his interdicuntur, Sellæ vsus, sedendi, & conueniendi in publicum facultate. *Vilissima* scilicet hæc tria è plebe capita ab antiquo fuêre: Ac nominatim *Scenici Plebeij*: de quo vide Paratitlon *de Scenicis*, vbi multa de eorum vilitate: Ammianus quoque Marcellinus *lib.*28. *p.*401. nobilitatis & plebis Vrbis Romæ studia memorans,inter otiosæ & desidis PLEBIS studia computat studium in Scenicos, vilitatémque eorum repræsentat. *Nunc ad otiosam PLEBEM veniamus & desidem.* Et pòst: *Vnde si ad Theatralem ventum fuerit VILITATEM, artifices SCENARII per sibilos exploduntur, si quis sibi ære humiliorem non conciliauerit PLEBEM.* Vnde simul apparet,cur *Plebeij* Scenici *hâc leg.* dicuntur: Nempe viles & quæstuarij, quíque populo sui spectaculo præberent materiam voluptatis, vt mox subiicitur: Nam qui virtutis causa in certamen descendunt, ab his separandi sunt: *l.*1. §.6.π.*de postul. l.*2.§.*vltim. l.*3. §.4. π.*de his qui not. infam.* & Vlpianus apud Pariatorem *legum Mosaic.t.*9.Item *de Scenicis* hæc apud Quintilianum *lex* occurrit *lib* 3. *c.*6. *Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim primis ordinibus ne sedeat.* Eodémque pertinet Senecæ *epist.*44. locus: *At*, inquit, *me hercule multis quatuordecim gradibus sunt clausi, non omnes Curia admittit.* Liuius quoque *lib.*7. Scenicos tribu motos ostendit: & Cic. apud August. 2.*de Ciuit. Dei*, 13. *Cum*, inquit, *artem ludicram scenámque totam probro ducerent*, [Romani scilicet] *genus id hominum non modo ciuium reliquorum honore carere, sed etiam tribu moueri notatione Censora voluerunt.* Et mox; *Romani hominibus scenicis nec plebeiam tribum, quantominùs Senatoriam Curiam dehonestari sinunt.* Tertulliani cumprimis locus insignis *lib. de spectac. cap.*22. *Quadrigarios*, inquit, *Scenicos, Xysticos, Arenarios damnant ignominiâ, & capitis minutione; arcentes Curiâ, Rostris, Senatu, Equite, cæterisque honoribus omnibus simul ac ornamentis.* Et alioquin notum est iam pœnæ genus vetustissimis Græcis vsurpatum in vilissima capita, Εἴργειν τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ βουλευτηρίου, & apud Romanos *publico abstinere*, hoc est in publicum, vt *hâc lege* vocatur, conuenire, putà in fora, balnea,&c. quo pœnæ genere sæuitum & olim in Christianos, vt ex *Epistola Lugdunensium ad fideles Asiæ* liquet, quo etiam sæuiturus erat Iulianus Apostata,si vixisset,teste Gregor. Nazianz. *in prima, contra Iulianum*: Et hæc de Scenicis, quibus sellarum vsus interdictus Constantinopoli: At non & Equorum, vt testatur Chrysostomus *homilia* 12. *in* 1.*Timoth.*3. *in fin.* καὶ μίμοι καὶ ἁρπασταὶ ἐφ' ἵππων φέρονται, καὶ οἰκέται πολυτελῆ ἔχουσιν, &c.

¶ *Tabernarij* quoque inter vilissima capita censiti, eo potissimùm quòd fermè lenocinium exercerent alterius negotiationis accessione, *l.*4. §.2. *ff.de his qui not. infam. l.*43.89. *ff.de rit. nuptiar.l vlt. Cod.si mancip. ita ven.* ita Tertullian. quoque *lib.de fuga in persecutione*: eos coniungit Furibus & Aleatoribus: *In matricibus*, inquit, *beneficiariorum est curiosorum inter Tabernarios, & lanios, & fures balneorum, & aleones continentur.* Hpc pertinet etiam *l.*1. *supr. ad leg. Iul. de Adulter.* vbi plura de his Tabernariis dixi.

¶ Vilissima itaque capita & publico abstinere, & in publico *sedere* vetiti: *sedere*, inquam, id est, in Theatris sedere: de quo extat Martialis locus & iocus *lib.*5. *Epigram.*14.Sed & apud Tertullian. *lib.de Spectaculis.* Ita quidem, vt si sederent à designatore *suscitarentur*, *seu excitarentur* de spectaculis, quæ voces hac in re propriæ erant. Græci dicebant ἐξεγείρειν. Denique vt Tertullianus *superiore loco* dixit, cæteris & honoribus & ornamentis honestiorum arcebantur: cuiusmodi *hâc leg.* quoque memoratur *Sellæ vsus.* Nempe *Sellæ* quæ Græcis propriè δίφρος, ὀχλαδίαι δίφροι, (quarum vsus primùm à Claudio Imp. teste Dione *lib.*60. quæque à lectica diuersæ, digniorésque erant: vt docet quoque *l.*49. *ff. de leg. Martialis lib.*10. *Epigram.*10. meminit idem 2.*epist.*57. Sueton. *Domitiano cap.*2.) Fastus Romani,& nunc Constantinopolitani,cummaximè hoc æuo haud minima portio fuit. *Sella* hæc erat humilis gestatoria plicatilis, quæ in publicum prodeuntibus cum cætero comitatu pone aliquem ferri solita à seruis ἀκολούθοις secutoribus, in quâ si vellent defatigati *sederent*,quas ὀχλαδίας Græci dixêre: Iuuenalis *Satyr.*7. *vers.*140.

Respicit hic primum qui litigat, an tibi serui
Octo, decem Comites,post te an sit SELLA, togati
Ante pedes.

Athenæus *lib.*12. ὀχλαδίας τε αὐτοῖς δίφρους ἔφερον οἱ παῖδες, ἵνα μὴ καθίζοιεν ὡς ἔτυχε. Hesychius: ὀχλαδίας θρόνος πυκνὸς καὶ δίφρος ταπεινὸς, ὃν οἱ ἀκολούθοι φέρουσι τοῖς εἰς τὰς ἀγορὰς ἐξιοῦσι πλουσίοις. Huius sellæ quoque gestatoriæ mentio apud Marcellinum *lib.*29. *p.*418. Synesius horum ipsorum temporum Scriptor ad Arcadium *huius leg.* Auctorem,*de Regno,p.*23.quo loco queritur de Scythis seruis apud Romanos: πῶς τε ἀκολούθων οἱ τὰς χθαμαλὲς σκιμποδίσκους ὀχλαδίας ὀπὴ πῶν ὤμων αἰαπθέμενοι ἐφ' ὧ τοῖς ἑωημένοις [id est, τοῖς δεσπόταις, vt Aristophanes *Pluto*] ἐν ταῖς ἀγυιαῖς εἶναι καθέζεσθαι, Σκύθαι πάντες εἰσίν. Quo Synesij loco, non fero reponentem ex Hesychio & Procopio pro ἀγυιαῖς, ἀγοραῖς: neque enim in foro tantùm, verùm etiam in viis sedendi mos hic fuit. Item *dicto* Synesij *loco* obseruandum, hanc sellam σκιμποδίσκον vocari, quod aduersus Lipsium rectè notauit Vir doctus, qui negabat σκιμπόδιον de sellâ vnquam dici. De his quoque locus est Procopij αἰνεκδότοις, *p.*41. καὶ τὸ βάθρον ὀπὴ πῶν ὤμων ἀεὶ ἔφερεν, ἐφ' ὅπερ ἐκείνη ἐν τοῖς ξυλλόγοις καθῆσθαι ἐώθει. Harum igitur Sellarum vsu,vt & cæteris,de quibus suprà, *hâc lege* solis plebeiis Scenicis, Ludiis & Tabernariis interdicitur, cæteris omnibus horum vsu promiscuo relicto.

DE

BIU Cujas

DE INFIRMANDIS HIS QVÆ SVB TYRANNIS AVT BARBARIS" GESTA SVNT.

TITVLVS XIV.

Concordant huic Titulo duo alij, putà *tit. de bonis proscriptorum*: & *tit. de pœnis*. Absunt omnes *huius tituli* leges à *Cod. Iustin.* velut προσκαίροι.

"Vnica *huius tit.* lex eò pertinet, putà *lex vltim.*

PARATITLON.

TYRANNI dicuntur & hostes publici, *l.21. supr. de pœnis*: *l.7. supr. de Metatis*: *l.1. supr. de litor. & itiner. custod.* Item infausti Præsumptores in *l.vltim infr. de Episcop.* Publici prædones, *l.22. de bon. proscript.* Ab his & Tyrannica audacia, *l.6. hoc tit.* præsumptio, *l.11. supr. de indulg. crim.* & vsurpatio dicitur, *l.8. hoc tit.* Tempora scæua, *l 9.* infausta, *ibid.* Tyrannici temporis labes, *l.12.* His profligatis, liberatáque Tyrannidis iniuriâ Republica, *l.12. hoc tit.* multa publicè sequebantur. *Primò*, Missis nuntiis, victoria vniuerso Orbi nuntiabatur, *l.1. supr. de Veteranis*: *l.vltim. supr. ne quid publ. lætit. nunc.* Secundò, His nuntiis aliquid gratulationis nomine dari à prouincialibus solitum *d.l.vltim.* Tertiò, Imò & Principi aliquid à Senatu eâ occasione offerebatur, *l.14. supr. de Senatoribus.* Quartò, Retrò à Principibus ob lætitiam ex Tyrannide profligata indulgentia criminum omnibus reis sæpè data *l. vltim. supr de indulg. crimin.* Quintò, Inde (quod proprium *huius tituli* argumentum est) infirmata statim ab Imperatoribus, quæ sub Tyranno gesta fuerant *Rubr. hoc tit.* &c. Abolitæ inquam Tyranni Constitutiones, Leges, Rescripta, *d.l.1. & 3.* Gestáque eius alia remota, submota, infirmata, *l.2.* veluti statuta, seu iudicia: *l.5. & 7.* sic quidem vt aliquando contra ius statuta vel rescripta tantùm infirmarentur, *l.3. & 5.* at non etiam legitimè gesta, *d.l.2.* putà legitima rescripta, *d.l.3.* aliquando verò omnia promiscuè: *l.13. hoc tit.* Id verò factum, non modò statim post Tyrannos deuictos Edicto generali, veluti *l.2. 5. 6. 7. 8.* Sed & annis aliquot pòst, pro nata videlicet occasione: vt *l.3. 4.*

Sextò, Honores item ab eo gesti (veluti Patriciatus, Consulatus) fastis erasi, *l.13. hoc tit.* & *l 13. supr. de pœnis*: memoria eius priuatim publicè submota *d.l.13.* statuæ & imagines abolitæ, *d.l.17.* Septimò, Honores item ab eo concessi (veluti Consulatus aliíque) erepti, *l.6.8.13.* Octauò, Res Principis ab eo perperam alienatæ, *l.10.* reuocatæ. Nonò, Bona eius & satellitum omnia apud quoscunque reperta fuissent, proscripta: *l.14.16 18. 20. 21. 22. supr. de bonis proscriptorum*, *d. l.17. 21. supr. de pœnis.* Decimò, Tempora ipsa Tyrannica, *l.9. 11. 12. hoc tit.* & *l 9. supr. de desertoribus*: & *l.2 supr. de indulg. crimin.* (quæ & *scæua tempora*: itémque *infausta tempora* vocantur, *d.l.9. hoc tit.*) ac si non fuissent æstimari iussa, *d. l.9.* & *d.l.2.* Vndecimò, Deinde & *Iudicum* Tyranni gesta sententiæque infirmatæ, *l.2.5.8. hoc tit.* At non etiam illa, quæ spontè sub Tyrannis facta: *l.2. hoc tit.* quæ in placitum erant deducta priuatum, *l.9.* veluti emancipationes, *l 5 8. 9.* manumissiones, *dictis legib.* & *l.13.* pacta, transactiones, *d.l.5.* seu quæ conuentionibus pactísque finita fuerant, *l.8.* contractus, veluti venditiones: Arbitrorum item iudicia, donationes, testamenta, *d. l.9.* Quia in his omnibus voluisse sat iuris est: *l.8. in fin. hoc tit.* item missiones causariæ, honestæ, *l 9 supr. de desertoribus.* Duodecimò, Status quoque eorum qui per iniuriam temporum Tyrannicorum in seruitutem vel functionem aliquam, veluti nauiculariam, abrepti fuerant, reformatus; *supr. tit. de ingenuis qui tempore Tyranni seruierunt*: *l.4. hoc tit.* Decimotertiò, Indulgentia criminum etiam iis qui cum Tyranno fuerant quandoque data, *l.2. 11. supr. de indulgent. crimin.* & *l.11. hoc tit.* exceptis criminibus nonnullis, veluti Veneficij, seu maleficij, & Homicidij, aliísque, de quibus, *supr. titulo de indulgent. criminum.* Decimoquartò, Dilatorésque emergentes repressi, *l 1. 33. supr. de petit. l vltim. supr. de calumniator.* Decimoquintò, At proscripti Comitatum vel Vrbem accedere prohibiti, *l.10. supr de pœnis*: vt & eorum suffragio testimoniales adepti, *l.vltim supr. de testimonialibus.* Decimosextò, Satellites quoque

BIU Cujas

Tyrannorum legibus & pœnis inſectati Imperatores, de quo, vid. *l.7. ſupr. de Metatis: l.19.21. ſupr. de pœnis: l.19.20.22. ſupr. de bonis proſcriptorum: l. quiſquis, ſupr. de leg. Cornel. de Sicariis.*

Cæterum, Tyranni, ad quos *huius tituli*, aliorúmque *hoc Codice* titulorum *leges* complures pertinent, hi ſunt, ſeruato temporum ordine: ſub Conſtantino M. MAXENTIVS, *l.vnic. ſupr. de Ingenuis qui temp. Tyranni: leg.1. ſupr. de cohortalibus:* & LICINIVS, *l.1.2.3.4. hoc tit.* ſub Conſtantio, MAGNENTIVS, *l.5. hoc tit. l.2. ſupr. de indulgent. criminum: l.5. infr. de Paganis:* ſub Gratiano & Valentiniano Iun. MAXIMVS, *l.6.7.8.10. hoc tit.* & *l.vltim. ne quid publ. latit.* & EVGENIVS, *l.9.11.12. hoc tit.* ſub Theodoſio M. TATIANVS, *l.9. ſupr. de indulgent. criminum:* ſub Honorio, GILDO: *l.7.9. ſupr. de Metatis: l.16.19. ſupr. de bonis proſcriptorum: l.19. ſupr. de pœnis:* ſub Arcadio, RVFINVS, *l.14.15. ſupr. de bonis proſcriptorum:* EVTROPIVS, *l.17. ſupr. de pœnis:* ſub Honorio rurſum STILICO cum filio EVCHERIO, *l.20. ſupr. de pœnis, l.20.21.22. ſupr. de bonis proſcript.* ATTALVS, *l.11.12. ſupr. de indulg. criminum: l.2. de litorum & itiner. cuſtod.* MARCHARIDVS, *lib.18. ſupr. de bonis proſcript.* HERACLIANVS, *l.13. hoc tit.* & *l.21. ſupr. de pœnis:* ſub Valentiniano Tertio, IOANNES, *l.vltim. infr. de Epiſcopis:* quò reſpiciunt & *l.33. ſupr. de petitionibus: l.14 ſupr. de Senatorib.* Ex his omnibus, tres hi Tyranni ad GALLIAM pertinent, MAGNENTIVS, MAXIMVS, EVGENIVS, & in partem quoque STILICO: qui ſanè Tyranni vel ab Imperatoribus ipſis interfici iuſſi, vel ad id neceſſitatis adacti fuerunt, ſemet vt interficerent.

II. BARBARIS quoque profligatis, quæ ſub his geſta infirmari ſolita, *Rubr. hoc tit.* & ἀμνηστία promulgata, *l.vltim. hoc tit.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Conſtantium" PF. P.

REMOTIS Licini Tyranni" Conſtitutionibus & Legibus, omnes ſciant, veteris iuris, & ſtatutorum noſtrorum obſeruari debere ſanctionem. PP." XVII. Kalend. Iun. Criſpo III. & Conſtantino III. Cæſ. COSS. [i.a.d. 324.]

NOTÆ.

* Abeſt *hæc lex* à *Cod. Iuſtin.* velut hiſtorica.

"Eidem *Conſtantio PP.* inſcribitur Anno prox. 325. *lex 11. ſupr. de Decurion.* & Ann. 327. *lex 2. ſupr. famil. erciſc.* An idem cum eo, cui inſcribuntur Ann. 315. *lex 1. ſupr. de curſ. publ.* & *l.1. de cohort. alib.*

"*Licinl*, id eſt Licinij: quæ orthographia *huius Codicis*: vide nominatim *l.10. ſupr. de Murilegulo:*

"Locus vbi *hæc lex* Propoſita, omiſſus.

COMMENTARIVS.

LICINIVS (ad quem pertinet *hæc lex* cum tribus ſequentibus 2.3.4.) à Maximiano Galerio, in Imperij ſocietatem, Anno D.307. à Conſtantino M. in affinitatem (ſorore videlicet Conſtantiâ ei deſponſa) adſcitus Anno D.312. Variis mox à Conſtantino prælijs, apud Cibalas nominatim (Pannoniæ oppidum) victus, atque aliquot Prouinciis Anno D.315. ab eo exutus fuit: Pax inde, aſcito etiam Liciniano, Licinij filio Cæſare, Anno D.316. At rupta pòſt pace, Anno D.323. Hadrianopolitano primùm in Thraciâ bello, V.Kal. Iulias: mox & Chalcedonenſi XIV. Kalend. Octobris eiuſdem Anni infractus à Conſtantino Licinius, vt docet *lex 1. ſupr. de Veteranis* (vbi vid. quæ notaui) Nicomediæ tandem Imperio penitus exutus, Theſſalonicæ in Macedonia hoc Anno 324. occiſus fuit: vt ex Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptoribus, vtroque Victore, Eutropio, Hieronymi *Chronico*, Zoſimo, *Faſtis*, ſiue *Siculis*, ſiue *Alexandrinis* conſtat: de quo pleniùs ipſi egimus ad *d.l.1. ſupr. de Veteranis.*

¶ Eo igitur profligato, *leges* eius partim iuri veteri, ſuis partim conſtitutionibus contrarias Conſtantinus M. *hâc lege* abrogatum iuit. De *legibus* ſanè Tyrannorum aduerſus Chriſtianos latis, à Conſtantino M. abrogatis, auctor eſt Sozomenus, *lib.1. cap.8.* Κωνσταντῖνος, inquit, εἰς μόνον αὐτὸν πάσης τῆς Ρωμαίων ἀρχῆς φεισάσης ΓΡΑΜΜΑΤΙ ΔΗΜΟΣΙΩ ἄκυρα εἶναι ἐνομίζατο τὰ κατὰ τῆς θρησκείας δόξαντα ἢ πεπραγμένα ὑπὸ τῶν δικαίων τῷ Ἐκκλησίαν, &c. id eſt, *Conſtantinus cum iam ſolus vniuerſo Imperio Romano potiretur*, EDICTO PVBLICO *ſtatuit, vt irrita eſſent quæ circa ſuperſtitionem decreta actáque ab Eccleſiæ Perſecutoribus fuiſſent:* vid. & Auctorem *2. de vitâ Conſtant. c.42.* Nempe mos hic Principum, deuictis Tyrannis ab his contra ius reſcripta, vel ſtatim, vel haud ita multò poſt, datis occaſionibus, infirmare. Quod vt ab aliis Principibus factum, ita & à Conſtantino M. nominatim *huius leg.* Auctore, vt Licinio iam deuicto *h.& ſeqq. ll.* ita & prius Maxentio deuicto, *l.1. ſup. de diu. reſcript.* vbi vide quæ dixi. ¶ Igitur & *hâc lege* iniuſtæ Licinij *leges*, cùm Veteri iuri (vt hîc nominatim dicitur) tum Conſtantini M. ſtatutis aduerſæ, abrogantur; nam iuſtæ, nihilominus manſêre: quod etiam nominatim expreſſum *l.2. 3. infr. hoc titulo.* Inde & Licinij quoque *lex 2. ſupr. de cenſu*, in hunc *Codicem* relata extat. Iniuſtas verò nonnullas Licinij conſtitutiones tres inter alias memorat Euſebius *fine hiſtoriæ Eccleſ. cap. penult.* & Auctor *lib.1. de vitâ Conſtantini, cap.47.& 48.* Nempe Primò, ne carcere clauſis aliquid alimenti quiſquam propinquorum aliorúmve inferret. Secundò, τὰς πρὸς γάμων

γάμων καινοτομίας, nouas de *Nuptiis* leges. Tertiò, τὰς ἐπὶ τοῖς τὸν βίον μεταλλάτουσι νεωτερισμὰς, nouas circa morientes sanctiones. Quibus VETERES Romanorum *leges* præclarè & eximiè positas refringere ausus est, τὰς ΠΑΛΑΙΟΤΣ Ρωμαίων ἐν ἁγίαις κείμενας νόμους. Qui locus *huic legi* eiúsque verbis apprimè conuenit.

II. * Idem A. ad" vniuersos prouinciales.

TYRANNI" & Iudicum eius gestis infirmatis, nemo per calumniam vel id' 'quod sponte fecit," euertere, nec quod legitimè" gestum est. Dat. Prid. Id. Febr. Paulino & Iuliano COSS. [i. A. D. 325.]

NOTÆ.

*Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
' *Edictum* istud est ad vniuersos Prouinciales.
"Licinij, qui superiore Anno 324. interfectus: de quo vid. notata ad *l.* 1. *supr.*
"ɣ. *velid* pro *velit*: orthographiâ Codicis Theodosiani,& compulsis in vnam vocem literis. Cæterùm, *Velit euertere*; pro *euertat*. Ita *iussisse fecisse velit*, pro *iubeat faciat*, formulâ solemni in legibus. Varro *humanarum lib.* 20. apud Nonium *in v. spurcum. Ne quis lictorem (spurcum hominem) liberum prehendere* IVSSISSE VELIT. Itaque errant, qui hanc legem mutilam putant: Similis menda in *l.* 19. *supr. de Iudæis*, vbi pariter pro *vel* restituo *velit*,
"vid. *leg.* 5. 9. 13. *infr.*
"vid. *leg.* 3. *infr.*

COMMENTARIVS.

ET hoc Constantini M. Edictum est de LICINIO Tyranno. Atque vt superior est de *legibus* & Constitutionibus Licinij, ita hæc de aliis GESTIS, siue ab eo, siue à Iudicibus eius, siue sub eo: De quorum Gestorum validitate & inualiditate agit *hâc leg.* Constantinus M. Sic etiam olim Athenis, cùm sæpè mutassent Athenienſium ſtatus & πολιτεία, lata lex ὁπόσα ἐπὶ τῆς τριάκοντα ἐφάχθη, ὑ δίκη ἐδικάσθη ἰδία, ἢ δημόσια ἄκυρα εἶναι, quæcunque sub triginta Tyrannis acta essent, vel iudicata essent vel priuatim vel publicè, irrita essent: de quâ Demosthenes ἐν τῷ κτ Τιμοκράτους: & Andocides, ἐν τῷ περὶ τῆς μυστηρίων: Æschynes, ἐν τῷ κτ Τιμάρχυ. Igitur GESTA à LICINIO eiúsque Iudicibus infirmari vult: *Gesta*, inquam, in Republ. actáque. Primò ab iis, quæ etiam fermè in gesta & Acta relata. Secundò; Atenim non ideò infirmari vult ea quæ SVB HIS gesta vltrò seu sponte, vel quæ legitimè gesta sunt. Scilicet cum infirmatis semel Licinij gestis hanc quoque occasionem multi arriperent, legitimè sub eo spontéque à se gesta reuocãdi, Constantinus M. huic rei hoc Edicto occursum iuit: vbi definit aliam omninò rationem esse eorum quæ spontè à Prouincialibus sub Licinio gesta fuerant: veluti Emancipationum, Manumissionum, Transactionum, Donationum, id genus aliorum. (Quæ & ipsa sententia est *l.* 5. 8. 9. 13. *infr. hoc tit.*) Aliam verò Tyrannicè gestorum à Licinio ipso, vel Iudicibus eius. ¶ Vnde iam apparet, non oportuisse *hanc leg.* à Baronio cum *superiore leg.* commiscери; multò minus ab eo id statui, Constantinum M. nunc sanioris mentis effectum, superius Edictum *hâc leg.* temperasse: Nam imò *lex* superior, vti dixi, est de *legibus* & Constitutionibus Licinij: hæc verò, de aliis eius gestis (Etsi de vtrisque idem vtraque *leg.* statuitur:) vt & de his quæ sub eo gesta spontè à priuatis: de quibus nihil *eâ leg.* agitur.

III. * Idem A. Antiocho PF. Virgil.

QVÆ Tyrannus" contra ius rescripsit, non valere præcipimus: legitimis" eius Rescribtis minimè impugnandis. Dat." VIII." Id. Iul. Rom." Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iust.* Iungendáque ei videtur *lex* 4. *prox.*
"Licinius; de quo fuerunt quoque duæ *leges* superiores.
"vid. *leg.* 2. *supr. hoc tit.*
"ɣ. *Datum Id. Iul.* Hanc porrò singularem subscriptionem mox expendo.

COMMENTARIVS.

A LICINIO Tyranno contra ius rescripta non valere: legitima contrà minimè impugnanda, definit *hâc leg.* rursum Constantinus M. Anno D. 326. ¶ Ipsa scilicet Temporum ratio ad *Licinium* Tyrannum *hanc leg.* pertinere suadet: etsi ad *Maxentij* Tyrannidem hæc *lex* referenda potiùs cuipiam videri possit. Cùm enim *Vrbis Romæ* Magistratui, putà Præfecto Vigilum ea inscribatur, Licinio tribui ea non posse videtur: quippe qui nullum vnquam Romæ ius habuerit. Imò, ita quoque quis existimare possit, *legem* hanc ad *Magnentium* Tyrannum spectare: atque ideò *legem* hanc non Constantino, verùm *Constantio* tribuendam: ac proinde lapsos *huius Codicis* Compilatores, atque in errorem inductos, ex Consulatu subscripto: de cuius generis alioquin erroribus *in Prolegomenis ad hunc Codicem*: Cui argumentum præbeat ipsa Inscriptio: quippe cùm hæc lex *Præfecto Vigilum* (qui Græcis νυκτέπαρχος: de quo ad *l. vnic. supr. de his qui ven. at.*) in-

BIU Cujas

scribatur : vnde quoque suscipio enascitur , à Tyranno (de quo in spec. *huius leg.*) Nocturna sacrificia quæ Romano iure Romæ fermè prohibita erant , conciliandis sibi magis magísque Gentilium animis , concessa fuisse : Atquin hoc à *Magnentio* Tyranno factum Romæ , testatur disertè *lex 5. infr. de Paganis :* vbi dicam pleniùs. Quo Argumento vno de pluribus hanc *legem* ad Magnentij Tyrannidem quis retrahat. Et tamen , his non obstantibus ad *Licinium* Tyrannum *hanc leg.* referendam, atque adeò Constantino M. eam vindicandam , denique Consulatum rectè ei subscriptum censeo. Nempe vt hoc ipso Anno , mensèque , *lege proximè sequente* 4. Constantinus M. *Senatorum* recensum à Licinio Tyranno turbatum , Senatui & Præfecto Vrbis committit (qui vtique Præsul Senatorum erat :) ita turbatum ab eodem Licinio *Equitum* recensum, *hâc leg.* Præfecto Vigilum committit : nam & hic Equitum Rom. qui per Orbem Rom. sparsi erant , Præsul erat. Vnde & ante biennium idem Constantinus M. *l. vnic. supr. de his qui veniam ætatis :* veniâ ætatis impetrata,vt Senatores apud officium Præfecti Vrbis , de suis moribus & honestate perdocere iussit , ita & Equites Romanos apud Præfectum Vigilum. Neque dubito,quin *hæc lex* 3. & *l.* 4. *prox. infr.* inter se coassandæ sint. Denique pertinet hæc omninò *lex* ad instantem mox móxque secuturam Idibus Iuliis Equitum Rom. transuectionem in Capitolium : de quo mox.

¶ Sed neque singularem *huius leg.* subscriptionem omitti velim:Scilicet *Data* ea dicitur Romæ, VIII. Id. Iul. Nempe hæc illa postrema est Constantini M. apud Vrbem Romam , Syluestro Episcopo Romæ,mora. Vbi & Hieronymus , *in Chronico,* (illustri alioquin loco) Vicennalia Constantini hoc Anno edita scribit , cùm superiore Anno 325. iam Nicomediæ ea facta fuissent : *Vicennalia* , inquit , *Constantini Nicomediæ facta , & sequenti Anno Romæ edita :* Nempe Vicennalia Nicomediæ vicesimo Imperij Constantinianei Anno cœpto facta, & sic Anno 325. eo ibi præsente (de quâ alioquin Constantini eo Anno Nicomediæ mora,fidem facit *lex 4. supr. de accusationib.* & Epiphanius *hæres.* 64. 68.) Atenim absoluto iam Anno vicesimo eadem Vicennalia Romæ edita, occasione Aduentus seu præsentiæ Constantini M. Ad quem eius Romam aduentum referendum est quod in Kalend. Heruagiano adscriptum *XV.* & *XII. Kalend. Aug. Aduentus Diui.* Sed & huius Constantinianei Romam Aduentus , & in Vrbe Roma moræ meminit Auctor *Chronici Alexandrini.* Malè tamen sub *Ianuario & Iusto COSS.* id est Anno 328. metachronismo videlicet biennij , ὁπὶ τῶ προκειμένων ὑπάτων , Κωνσταντῖν⊙ ὁ αἰσιώτ⊙ Βασιλεὺς ἀπὸ Ρώμης ἐλθὼν κ) διάγων ἐν Νικομηδία μητροπόλει τῆς Βιθυνίας ποιῆσαι πρόκεισα ὁπὶ πολλῶ χρόνον ἐν τῶ Βυζαντίω αἰανέωτε τὸ πρῶτον τεῖχ⊙ τῆς Βύζ πόλως. Imò tandem eiusdem meminit & Zosimus *lib.* 2. *p.* 685 686. vbi haud obscurè tempus istud indicat. Nempe posteaquam Licinio necato vniuerso Imperio Romano Constantinus potiri cœpit,posteaquam etiam Crispum F. & Faustam coniugem interfecisset. Imò idem Zosimus signatè Constantini moram Romæ in diem,quo *Transuectio* Equitum in Capitolium seu Probatio Equitum Romæ celebrabatur , incidisse, nuncupatis verbis prodit: cæterum dies hic erat Idvs Ivliæ , vt ex Liuio, Valerio , Plutarcho , Plinio, Auctore *de viris Illustribus* contestatissimum est : quin & hac ipsâ Constantini M. tempestate , ex *Kalendario Romano Veteri* , quod tum scriptum : vbi hæc habentur mense Iulio : *Idib. Iul. Æquit. Prob.* id est, *Equitum Rom. probatio* , non quomodo interpreratus Adr. Valesius de gestis Vet. Franc. *lib.* 1. *p.* 16. *Equorum Italicorum proborum.* Et verò per has ipsas Idus Iulias Romæ hæc ipsa *lex* nostra data est: Sic enim habet subscriptio *Dat. VIII. Id. Iul. Romæ :* vt & sequens quoque exertè, *Dat. Id. Iul.* quæ ad Senatum Vrbis Romæ data : qui dies ipse transuectionis fuit : indéque iam huius fortè subscriptio emendanda. Quod etiam Historicum *huius leg.* Argumentum,quod paulò ante indicaui,egregiè confirmare videtur : Nempe , cùm paucos intra dies Transuectio Equitum Romanorum , ab æde Honoris in Capitolium, Romæ celebranda esset,eius occasione hæc lex *ad Præfectum Vigilum* data videtur,qui Equitibus Romanis præerat,vt antea ostensum est. Zosimi verba hæc sunt : τῆς ἡ πατρίς κατολαβούσης ἑορτῆς καθ' αἰάγκλω τὸ στρατόπεδον τῶ ἰέναι εἰς τὸ Καπετώλιον , κἀκεῖθεν ὀνειδίζων αἰαίδιν , κ) τῆς ἱερᾶς ἀρχιερέας καλαπαλήσας, εἰς μίσ⊙ τῶν γερουσίαν κ) τὸν δῆμον ἀνέστησεν.

¶ Hæc denique illa est Constantini M. Romæ mora (etiam mense Augusto,quod suadet subscriptio *l.* 3. *supr. de bonis vacant.* cum *hâc leg.* collata) quæ Romam Constantino M. inconciliauit , ob contemptum videlicet Gentilitiæ Religionis , &, vt videtur,detracta loca Templorum : quò omninò refero *d. l.* 3. *sup. de bonis vacantib.* adeò vt exinde Constantinus M. nouæ vrbis, Romanæ Vrbi æmulæ, condendæ impetum cepisse videatur , eámque suis ornamentis , etiam *Palladio* , spoliasse : viceuersa, omnia decora Romanæ similia, etiam Palatium æmulum Constantinopoli contulisse: secutis haud minima parte Vrbis Romæ Senatoribus. De quo vid. Zosimum *lib.* 2. *p.* 685. 686. Sanè & Libanij locus, *Orat. ad Theodosium M.* ὁπὶ ταῖς διαλλαγαῖς huc pertinet,qui extat tum *tomo* 8. *Chrysostomi, Saulian. p.* 133. tum *tomo* 2. *Libanij, p.* 412. vbi Clementissimis Principibus Clementiam Theodosij M. præferens , hæc de Constantino Magno déque conuitiis in Constantinum M. Romæ iactatis scribit : λείπ⊙ δὴ κ'ἀκεῖν⊙ πῶς σῶν δὴ τοῦτο, ὁ τῆ Ρώμη μὲ ὁμώνυμον ἐγείρας πόλιν , τὸ χῆμα ἡ τὸ ἐκείνης ἅπαν εἰς ταὐτὸ εἰσαγαγὼν : εὐδοκιμῶν ἡ πρ τῶ Ρωμαίων δήμω ἐνεγκεῖν ἀχθοικιαμβόν τι ῥῆμα : τὰ μὲ γὰ εὐποιῶν ἤνεγκεν, ἔργον ἡ ἐδὲν θεσσῶν ἐδὲ καπ' εἰκόν⊙ ὕβρις κ) τὸ πολλάγε ἐσήκεσαν ἐκείνῳ αἷς ἐχ' ὅπως χεῖρ ἐπήνεγκαν , ἀλλ' ἐδ' ὅσον εἰς βλέμμα φθονοῦσας ἔρχε) φαύνον) λελυκηκότες ἐλῶν ἐνεῦθα μὲ κ) ῥήματα κ) ἔργα , ἐπεῖ ἡ τ' ἔλαττον μόνον τὰ ῥήματα, ἤπω τῶ βεχυλέρᾳ μὲ ἐκείνῳ κοινωνεῖς κοινωνῶν ἡ ἐκεῖνον τῶ μείζον⊙ ἐκ ἔχεις. ¶ Tandem hæc illa est Vrbis Romæ & Constantini M. simultas , de qua cùm multa multi Scriptores dixissent , & exinde de *Constantinopoli* ab eo erecta,item de *Palatio* , Romanæ Vrbis Palatio æmulo ibi excitato , sanè longo pòst interuallo aliquammulta in famosam illam *Constantinianeam donationem* translata videri possint. Nam & in subscriptione haud abludit, tum locus, tum Coss. *Datum Romæ sub die Kalend. Aprilis D. N. Fl. Constantino A.* IIII. [scriptum oportuit *VII.*] *& Gallicano, CC. VV. COSS.* Non abludit *Transuectio Equestris illa Ep. Romani* , in qua Stratoris officio Pontifici Siluestro Constantinus M. functus dicitur. Non abludit *Palatij Romani* Romæque in iura Ep. Romani transcriptio:non omnis illa *Processionis pompa,* de qua ibi. Denique neque Consilium quod ibi memoratur de *transferenda sede Imperij in Byzantiam Prouinciam.*

¶ Vt ad *huius leg.* sententiam redeamus , ea Constantini M. mens fuerit, in recensu Equitum, id in Licinij rescriptis circa Equites emissis spectandum , vtrum ea iuri conformia sint necne; sic

BIU Cujas

sic vt ij expungantur quos Licinius iure expunxit, seu ij semoueantur, quos ipse iure semouit: contrà, vt ij quos non iure expunxit, restituantur: Fingamus enim Nauicularios Equitum numero à Licinio expunctos: (sanè enim nauicularii Equestris dignitas à Constantino M. collata fuit, quod testatur *lex* 16. *supr. de Nauicularijs.*) Hi vtique pro non expunctis; imò in Transuectione pro probatis à Præfecto Vigilum habebuntur. Quòd casum posui in Nauicularijs quibus Equestris dignitas collata fuerat, in plebem reiecti, non temerè est: nam & ita retrò idem Licinius Senatores ad Nauicularium munus deiecit; vt testatur *lex* 4. *prox.* tanquam vile munus.

¶ *De* Licinio, *déque Senatoribus ad Nauicularium functionem ab eo deiectis, statui suo restituendis, vel non.*

IV. * Idem A. ad Senatum.''

SVPER his, qui ex Senatoribus ad Nauicularium'' munus à Tyranno'' deiecti sunt, ac restitui suis natalibus'' deprecantur, placuit, Vestræ Sanctitati'' iudicium exámenque mandare, vt vos eligatis, qui splendori vestro patrimonij viribus, & honestate viuendi, &'' Natalium dignitate respondent: Incongruum est enim tantæ dignitatis arbitrium alteri potius, quàm vestris suffragiis sententiisque committere. Eorum autem, quos vt dignos elegeretis, nomina PF. Vrbis'' nobis insinuet, vt vestrum iudicium comprobemus. Dat. Id.'' Iul. Constantino A. VII, & Constantio Cæs. coss. [326.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda videtur *lex* 3. *supr.*
''Vrbis Romæ: hic enim propriè *Senatus*: cæteri, minores Senatus.
''vide *supr. tit. de Nauicular. lib.* 13.
''Licinio. ''Senatoriæ dignitati.
''*Sanctitatis* titulus Senatui tributus.
''*qui honestate viuendi Natalium dignitati respondent.*
''hic enim Præsul Senatus & Senatorum fuit: vt Cassiodorus *6. var.* 4. eum vocat.
'Transuectionis Equitum hic dies fuit: de quo ad *leg. superiorem.*

COMMENTARIVS.

SENATORES ad Nauicularium functionem à Licinio Tyranno deiecti, pristinæ dignitati quinam restitui debeant? Constantinus M. hac *Oratione* sua ad Senatum emissa, Anno D. 326. examini Senatus ipsius relinquit. Sic & de Christianis qui à Licinio Tyranno adacti ad Curialia munera, vel ministeria publica fuerant, à Constantino M. Conditioni suæ & Natalibus restitutis fidem facit Auctor *vitæ Constant. lib.* 2. *cap.* 30. 32. 34. & Sozomenus *lib.* 1. *cap.* 8. Hinc igitur discimus, & postea quoque Senatores nonnullos Nauicularios fuisse: quod etiam discimus ex *l.* 5. *supr. de Nauicular.* Sic tamen vt Senatorijs functionibus immunes essent: vide quæ dixi ad *eam leg.*

¶ Singularis porrò eo quoque nomine hæc *lex* est: quia inde discimus, quo loco, qua dignatione Constantinus M. Senatum Vrbis Romæ & Senatoriam dignitatem habuerit, quantúmque is (eiúsque exemplo boni quique Principes) Senatui, & Senatoriæ dignitati deferre solitus sit. Primùm scilicet *Sanctitatis* vocabulo eum decorat seu compellat, *Vestræ sanctitati*, inquit: Item de eo hæc verba vsurpata, *Splendori vestro*, item illa *Tantæ dignitatis*, de quo ad *l.* 1. *supr. de Prætor.* vide & Spartianum, *Hadriano, p.* 5. 6. *Seuero, p.* 95. Item definit, Senatorum *Recensum* (vt cum Suetonio loquar) non alij magis quàm Senatui committendum: & vt hæc *lex* ait: *Incongruum esse tantæ dignitatis arbitrium alteri potius quam Senatus suffragiis sententiisque committi.* Quomodo & Alexander Seuerus, *Lampridio* teste, *p.* 181. *Nisi Senatorem de Senatore Romano iudicare noluit.* Quò etiam pertinet Quinqueuirale Senatorum iudicium: de quo *l. vltim. supr. de iurisdict.* Tertiò, quo loco Constantinus M. Senatorium Ordinem haberi voluerit *hâc leg.* exinde apparet; quòd duo in explorandis Senatoribus spectari vult: *Primò*, Patrimonij vires, seu censum. *Secundò*, Honestatem viuendi: quorum ille *splendori Senatus respondeat*: hæc *Natalium dignitati.* Nam ita hunc locum partim interpungo, partim etiam emendo. Tandem Electorum à Senatu nomina à Præfecto Vrbis sibi Principi nunciari iubet, vt ita eius iudicio comprobentur. Proximum huic quod de more Præfectus Vrbi census Senatorij breues nominâque Senatorum nouorum, vel exemptorum, & quidem singulis trimestribus ad Imperatorem perferre solebat, ex officio censuali desumpta, teste Symmacho *lib.* 10. *epist.* 59. 60. Scilicet cùm Senatui iudicium hîc defertur, vi ipsa quoque committitur Præfecto Vrbis, qui vtique Senatorum Præsul erat: quomodo Equitum Recensum Præfecto Vigilum idem Imperator committit *superiore lege*, quæ *huic* omninò coassanda videtur: vbi quæ ad historiam *huius leg.* pertinent, iam delibata sunt: & ex vtraque *lege* ita coniuncta iam discimus, Constantinum M. Romæ agentem, & Senatorum & Equitum recensum egisse.

¶ Tandem obseruandum, Constantinum M. hoc Anno 326. enixè admodum *Nauiculariorum* functioni, fauore Annonæ Vrbicæ consultum iuisse variis admodum circa Nauicularios constitutis: præter hanc enim *leg.* & *leg.* 3. *supr.* quæ eodem referri potest, hoc eodem Anno tres in id constitutiones occurrunt: putà *lex* 5. *supr. de Nauicular. lex* 2. *de præd. Nauicul.* & *lex* 1. *Cod. de hæred. Decur. & Nauicul.*

¶ De

¶ *De* MAGNENTIO: *déque gestis sub eo.*

v. * Imp. CONSTANTIVS A. & Constans Cæs." ad vniuersos prouinciales" & populum."

QVÆ Tyrannus," vel eius Iudices, contra ius statuerunt, infirmari iubemus; redditâ possessione expulsis, vt qui vult ab initio agat: Emancipationes" autem & manumissiones, & pacta sub eo facta & transactiones valere oportet. Dat. III. Non. Nouembr. Med Constantio A. v." & Constante COSS. [352.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Gallus. "Italiæ.
"Vrbis Romæ. "Magnentius.
"vide *supr. l.2.* & *infr. l.8.*
"Possit fortè *hæc lex* referri ad Ann.354.

COMMENTARIVS.

MAGNENTIVS, à Lætis-Francis oriundus (de quo in FRANCIS) Constante Galliarum Imperatore cæso; Sergio & Nigriniano Coss. (id est Anno D.350.) 15.Kal.Febr.Tyrannidem in Galliis assumpserat: Auctores tum alij, tum Socrates, *lib.2. cap.21.* & Fastorum *Siculorum* seu *Chronici Alexandrini* Auctor. Quin & Italiâ Vrbéque Roma mox potitus. Itaque & in Galliis & in Italia Vrbéque Româ Instituti ab eo Iudices, & Romæ quidem Præfecti Vrbi (vt ad *l.5. infr. de Paganis*, docebo:) Itémque Consules, vt ex Auctore peruetusto *Notitiæ Consulum & Præfectorum Vrbis*, quam Cuspinianus primus edidit, constat. Memorat & Ammianus *lib.14. p.9.10.* Gerontium Comitem Magnentianæ partis. Quin & in Pannoniam idem penetrauit: Verùm superiore Anno 351. ex Pannonia *Mursensi* prælio in Italiam à Constantio sub finem Autumni fugatus fuit. Itaque statim Constantij Edicto indulgentia & impunitas Magnentij sectatoribus promissa; *possessiones* suæ *expulsis* spoliatis redditæ: De quo Edicto Iulianus, *Orat.1. p.130.* κηρύγματα ὧν ὑμῖν λαμπρὰ, καὶ βασιλικῆς ἄξια μεγαλοψυχίας, ἄδεια πᾶσιν ἐδίδοτο τοῖς ταξαμένοις μὲν τῷ τυράννῳ, πλὴν εἴπερ αἰσίων ἀνείνω φίνων ἀποινώνει: ἀπέλαυον τὰς οἰκίας, καὶ τὰ χρήματα καὶ πατρίδας οἱ μὴ ὧν ὀφθαλμοῦ τῶν φιλτάτων αὐτοῖς ἐλπίζοντες, id est, *Edicta* (nam ita versum oportuit) *emissa Magnifica & magnanimitate Regiâ digna, quibus, omnibus qui cum Tyranno essent impunitas promissa, præter quàm iis qui cum eo nefandarum cædium participes extitissent: suas etiam domos, opes & patriam vniuersi seruarunt, cùm nullam earum rerum quas haberent charissimas, visuros se amplius existimarent.* De eodem rursum agit *Orat.3. p.302. in 8.* quæ 2. *in 4. p.107.* ὁ δὲ ἐπύρωσεν ἄδειαν τοῖς ἐξαρνημένοις τὴν συνωμοσίαν, ἃ θανάτου μόνον, ἢ φυγῆς, ἵνα καὶ ἄλλης πικρίας καὶ τὸν φόβον ἀφαιρῶν: ὥσπερ ὃν ἔκπυνθα ταλαιπωρίας καὶ ἄλλης δυσχεῖς τῆς τοῦ τυράννου βιοτῆς τὸν καλέσειν σφᾶς ἐπ' ἀκεραίοις τοῖς πρόσθεν ἠξίου: id est, *Hic verò omnibus qui coniurationem eierare vellent, impunitatem proposuit, non modo mortis aut exilij, alteriúsve alicuius pœnæ metum quoque inferens, verùm insuper velut ex maximâ miseriâ, atque infelici cum Tyranno vita pristinam in statum atque in integrum restituens.* Tandem, si subscriptio *huius leg.* mendo caret, recepta Vrbe & Italiâ, lata fuerit hæc *lex* ad *Prouinciales* Italiæ, & *ad populum* Vrbis Romæ: vbi quomodo sese gesserit, vid. Socratem, *lib.1. cap.22.* Sed & cæso Magnentio posteà, lata *lex 2. supr. de indulgent. criminum:* τὸ τρίτον παλαίσμα, vt Iulianus ait *Orat.1.* Certè inter alia Magnentij gesta non tantùm Athanasius quoque *Apolog.* ad *Constant. p.328.* varias Christianorum cædes, & quidem Romæ refert; sed & Eutropius *lib.10.* grauissimas Proscriptiones ab eo factas: Sed & Iulianus, *Oratione 1. p.114. duas* illius *leges* memorat iniquissimas, putà *Vnam*, quâ dimidiam bonorum partem subditos pendere iusserat: *Secundam*, quâ seruis dominos accusare permisit. Idem memorat, eum Regias possessiones inuitos emere coëgisse. Tandem huc exertè facit, quod idem *eadem oratione 1. p.146. in 8.p.79. in 4.* memorat de possessionibus & facultatibus à Constantio restitutis, post deiectum Magnentium his qui spoliati fuerant: Ἀλλὰ τί εἰς τὰς ἰδιώτας ἄξιον δωρεῶν μεμνῆσθαι, ἐλαθέριόν σε καὶ μεγαλόδωρον βασιλέα προσαγορεύσαι: ὅς πολλοὺς μὲν τεθορυβώς πάλαι, τῶν αὐτῶν κτημάτων, τῶν πατρῴων κλήρων συμφορεῖ: ἀπεπεπλωκότα δὲ ἐν δίκῃ καὶ οὐδὲ δίκῃ ἐπειδὴ πρῶτον ἐγκύκλιον, τοῖς μὲν καθάπερ δικαίοις ἀγαθὸς τὰ τῆς ἐμπροσθεν ἁμαρτήματα διορθωτάμενος, κυρίοις εἶναι τῆς αὐτῶν οὐσίας παρέχεις: τοῖς δὲ ἀνοικείοις κριτὴς γενόμενος ταῦτα μὲν ὧν ἀφήρηντο πάλιν ἐχαρίσω, ἀρκεῖν οἰόμενος τὸ μῆκος τοῦ χρόνου πρὸς πωρίαν τοῖς παθοῦσιν, id est, *Verùm non omittenda nata illa in priuatos beneficia, vt te propterea liberalem ac magnificum Imperatorem appellemus. Nam cùm plerosque nactus esses, qui dudum suis facultatibus spoliati erant, quod eorum patrimonium partim iure partim iniuriâ summâ cum calamitate dilapsum esset, simulátque summæ rerum præfectus es, alios quidem tanquam bonus quidam Iudex prioribus delictis emendatis, in pristinorum bonorum possessionem restituisti; aliis verò perinde atque æquus arbiter quæ pridem adempta iis fuerant, iterum restituisti, temporis diuturnitatem existimans ad pœnam iis sufficere, qui ea calamitate essent affecti.*

Ex *hâc* interim *lege* constat, vt & ex *l.vltim. infr.* bello seu per Tyrannidem rapta, pacatis rebus, si apud aliquem agnoscerentur, repeti potuisse: quod etiam confirmat *lex 9. Cod. Iust. vnde vi:* vbi hæc verba, *Tempore impetus*, Basilisci Tyrannidem denotat. Cicero, quoque *Philipp.2. Sciebat ius semper hoc fuisse, vt quæ Tyranni eripuissent, tyrannis interfectis ij quibus erepta essent recuperarent.* Quod in omni ciuili bello tralatitium fuit: Suetonius *Vespasiano, cap.10. Sorte elegit Recuperatores, per*

quos

BIU Cujas

quos ciuili bello rapta restituerentur. Tacitus 4. *Histor. sorte ducti per quos redderentur bello rapta.* His adde & Liuium, *lib.*3. & *lib.*34. Idem igitur & hoc Edicto à Constantio constitutum, putà vt possessiones expulsis à Magnentio eiúsque Iudicibus restituerentur: eóque nomine qui vellet ab initio ageret, & contra ius statuta rescindi facerent, Tralatitio vt dixi iure. Quo ipso viceuersa Spontanei actus, veluti Emancipationes, Manumissiones, Pacta, Transactiones sub Tyrannis celebratæ, non ideò quia Tyranni debellati infirmati poterant, verùm valere eas oportebat. Quod à Constantio *hâc leg.* & à Constantino M. *l.*2. *supr.* statuitur: & à Valentiniano Iun. *l.*8. *infr.* ab Honorio *l.*9. & 13. *infr.* ¶ Cæterùm omnibus perspectis, putem ego potiùs *hanc leg.* latam Magnentio penitùs deuicto cæsóque, non verò viuo adhuc eo: atque adeò *huic leg.* subscribendos Coss. Constantio A. VII. & Constante Cæsare III. Coss. id est, Anno D. 354.

¶ *De* MAXIMO: *& Honoribus ab eo collatis reuocandis.*

VI. * Imppp. VALENTINIANVS," Theod. & Arcadius AAA. Trifolio PF. P."

NVLLVS sibi honorem audeat vindicare, quem Tyrannica" concessit audacia, sed ad pristinum statum damnata præsumptio" reuocetur. Dat. x. Kalend. Octob. Aquil. Theod. A. II. & Cynegio Coss. [388]

NOTÆ.

*Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Iunior.
"Italiæ: vid. *l.*3. *supr. de Decur. V. R.* Eidem inscribitur & *l.*7. *infr. prox.*
'Maximi.
"*Præsumptionis* vox hîc propria: ita Tyrannica præsumptio, *l.*11. *de indulgent. crimin.* præsumptor infaustus, *l. vltim. de Episcopis.*

COMMENTARIVS.

MAXIMVS (ad quem *hæc* & sequentes duæ *leges* vt & *lex* 10. *infr.* pertinent) Tyrannus, natione Hispanus Anno Domini 383. è Britanniâ fugato, *Parisiis* (proditione Merobaudis *Franci* Cos. & Magistri militum, si *Prospero* fides habenda) Gratiano, eóque Lugduni interempto, Imperium eius intra Gallias, Hispanias, Britanniam occupatum iuit: de quo narrationes obuiæ apud Ausonium, Pacatum, Ambrosium, Sulpitium Alexandrum, Sulpitium Seuerum, Zosimum, Victorem alterum, Prosperum, Marcellinum, Cassiodorum *Chronicis*: Paulum Diaconum: mox idem, fugato ex Italia Valentiniano Italiæ & Illyrico incubuit. Verùm hoc Anno 388. tandem, à Valentiniano & Theodosio apud AQVILEIAM debellatus, capitísque damnatus est. Zosimus, Sulpitius, Alexander, apud Gregor. Tur. *lib.*2. *cap.*9. Pacatus, Ausonius, &c. Auctores: 6. Kalend. Septembris: testis Socrates *lib.*5. *cap.*14. Proinde tyrannide Maximi depulsâ, paulò post *lex* hæc AQVILEIÆ data: reuocandis videlicet per Italiam & Illyricum quæ ab eo gesta (vt & Anno prox. per Gallias, *l.*8. *infr.*) Atque inter alia, Dignitates seu honores ab eo collati; reuocati. Quod vtique tralatitium ius fuit: vt probat etiam *lex* 8. 11. 12. *infr.* & *lex* 11. *supr. de indulg. crim.* Salua tantùm pristinâ dignitate. Atque hoc sensu, Pacatus post hoc bellum, *nullius dignitatem imminutam* scribit. Alio verò sensu Symmachus *lib.*4. *epist.*8. *Aliis tributum, aliis integratum honorem.* Nempe hoc vult, vel nouum concessum, vel qui ademptus fuerat restitutum. Quem tamen locum, huc facere quidam opinati.

¶ Ad hanc porrò *Aquileiæ* in *hâc leg.* subscriptionem, eáque quæ modò dixi omnia, facit egregiè hic Ausonij locus *in poëmate de Claris Vrbibus, seu ordine Nobilium vrbium, de Aquileia* 6.

Non erat iste locus, merito tamen aucta recenti
Nona inter claras Aquileia cieberis vrbes:
Italа ad Illyricos obiecta colonia montes,
Mœnibus & portu celeberrima: sed magis illud
Eminet, extremo quod te sub tempore legit,
Solueret exacto qui iusta piacula lustro
MAXIMVS, armigeri quondam sub nomine lixæ
Felix quæ tanti spectatrix læta Triumphi
Punisti Ausonio Rutupinum Marte Latronem.

Facit & Sulpitius Alexander, *lib.*3. *historiæ*, apud Gregorium Turonensem, *lib.*2. *histor. Franc. cap* 9. Dicit, *Maximum intra Aquileiam, amissa omni spe Imperij quasi amentem residere.* Quem quidem Scriptorem egregium intercidisse summoperè dolendum est; de quo etiam hâc occasione in transcursu mouere aliquid operæ puto. Hic ille Alexander est, quem Symmachus inter amicos suos & familiares, maximo loco habuit: & de quo multa habet: nempe huic Tribuni & Notarij dignitatem à Valentiniano Iun: sponte delatam ante irruptionem Tyrannicam (siue Maximi, siue Eugenij) scribit *lib.*5. *epist.*59. Hunc eundem sortitum Prouinciam Præsidalem testatur, *lib.*1. *epist. vltim.* Hanc variis epistolis idem commendat Summatibus in aulâ Valentiniani Iun. Syagrio, *lib.*1. *epist. vltim.* Neoterio, *lib.*5. *epist.*39. Decio, *lib.*7. *epist.*57. (nisi hic fortè Alexander alius est.) Ad eundem scribit epistolam 67. *lib.*9. quæ alioquin Epigraphe caret: & *lib.*9. *epist.*28. vbi disertè eum AQVILEIÆ positum fuisse ostendit. Tandem *historiam* eiusdem memorat, plurimúmque commendat, ciusdémque argumentum indicat *d. epist.*67. *lib.*9. quam hîc apponere iuuat: *Alexandrum, sicuti loquuntur Historiæ, grauis momordit inuidia, quod Achilli fortissimo aui sui Homerum præconem fortuna tribuisset. At mihi animus gliscit gaudio, quod euentus Reip. prosperos parili sermone ornasti. Vnde factum est, vt nostris quoque obtutibus qui procul agimus, quædam gestorum facies subderetur. Quare & fortunæ tuæ gratulor, quæ spectatorem te secundis rebus adposuit, & facundiæ quæ talium negotiorum magnitudini orationis grauitate respondit.*

BIU Cujas

respondit. Cœlestis nutus afficiet, vt ornatissimo linguæ tuæ promptuario nunquam desit materia talium nunciorum. Quod argumentum attinet, fragmenta eius ostendunt, circa Maximi & Eugenij tyrannidem, déque iis victorias *Aquileiæ*, vel prope Aquileiam, historiam eius occupatam fuisse: híque illi sunt *prosperi euentus Reip. secundæ res, magnitudo negotiorum, materiam* lætorum *nunciorum*, quæ Symmachus ibi memorat. Cæterùm horum euentuum *spectatorem* ipsum fuisse idem ait. Tandem, quod à *sermone, magnitudine orationis, ornatissimo linguæ promptuario* eum commendat, ei rei fidem omninò faciunt fragmenta quæ apud Gregorium Turon. occurrunt. Quare tutò iam illi epistolæ αἰτιχάφῳ, *Alexandri* nomen reddamus: ad quod etiam *initio epist.* alludere voluit. Ad eundem datam quoque censeo *epist.* 101. *lib.* 9. vbi de Historiâ quoque eius agit, déque eius Orationibus.

¶ *De* Maximo, *& iudiciis eius, legibúsque damnandis.*

VII. * Idem AAA. Trifolio" PF. P.

OMNE iudicium, quod vafrâ mente conceptum, iniuriâ" non iura reddendo, Maximus, infandissimus Tyrannorum, credidit promulgandum, damnabimus:" Nullus igitur sibi lege eius, nullus Iudicio, blandiatur." Dat. VI. Id. Octobr. Med. Theod. A. II. & Cynegio COSS. [388.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"Eidem inscribitur *lex* 6.
"damnauimus. "f. *iniuriam.*
"*Blandiri sibi*: vid. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

MAXIMVS *leges*, & *Iudicia* quædam in Italia contra ius vafro animo tulerat, quæ *hâc leg.* reuocantur. Innuuntur fortè iura & iudicia inter alia, quæ Paganorum fauori emerendo callido consilio reddiderat, promulgauerat. Certè, Gentiles per Italiam Maximo fauisse, Symmachi exemplum (de quo videndi Scriptores Ecclesiastici, Socrates *lib.* 5. *c.* 14. Nicephorus *lib.* 12. *c.* 21. Epiphanius, *histor. Tripart. lib.* 9. *c.* 23.) & Zosimi testimonium, *lib.* 4. *p.* 761. docent.

¶ *De* Maximo *& Honoribus ab eo per Gallias collatis, reuocandis: iudiciis Iudicum ipsius rescindendis: at non & iis quæ sponte sub eo facta sunt.*

VIII. * Idem AAA. Constantiano" PF. P. Galliarum.

OMNES, qui, Tyranni" vsurpatione prouecti, cuiuslibet acceperunt nomen inlicitum Dignitatis, codicillos adque epistulas & promere iubemus & reddere: Iuris quoque dictionem adque sententias, quas promere" nequiuerunt qui Iudicum nomen habere non potuerunt, ex omnibus publicorum monumentorum scriniis iubemus auferri, vt abolitâ auctoritate gestorum, nullus his iudicatis conetur inniti, quæ & tempore & auctore delentur. ¶ Exceptis his tantùm negotiis, adque in sui integrâ firmitate mansuris, quæ conuentionibus pactísque finita sunt, si dolo metúve caruerunt. His quoque pariter exceptis, quæ donatio transtulit, mancipatio" liberauit, contulit manumissio præmia" meritæ" seruitutis: Quia" in his omnibus voluisse sat iuris est. Dat. XIX. Kalend. Febr. Med. Timasio & Promoto VV. CC. COSS. [389.]

NOTÆ.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustinianeo.*
"*Constantianus* PP. Galliarum sub Valentiniano Iun. Euodij, (qui sub Maximo PP. Galliarum fuerat, vt testatur Sulpitius Seuerus) successori. Eidem inscribuntur hoc ipso Anno *lex* 4. *supr. de legitimis hereditatibus*: *l.* 5 *supr. de proximis Comitib.* Et Anno proximo 390. *lex* 52. *supr. de cursu.*
"Maximi.
"*Promi* sententia dicitur, vid. *Gloss.*
"Emancipatio, vt *l.* 5. *supr.* certè ita quoque habetur *mancipatio* scilicet *l.* 9. *prox.*
"*præmio.*
"est qui hîc tentabat, *emerita.*

COMMEN

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

A Maximo collati Magistratus dignitatésque, & ab his consequenter dictæ sententiæ, vt superioribus duabus *legibus* per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ita & hac elegantissima *lege* per Præfecturam Prætorianam Galliarum reuocantur cassantúrque, cæso iam Victore Maximi filio, quem pater in Italiam proficiscens, in Galliâ Treuiris reliquerat, infantiâ eius & defensione Nannio & Quintino militaribus Magistris commissa, vt testatur Sulpitius Alexander *lib. 3. Historiæ.* ¶ Cæterùm inter Magistratus sub Maximo intra Galliam constitutos, à Sulpitio Seuero *lib 2.* nominatur *Euodius* (is ipse fortè qui Anno D. 386. Cos. fuit) Præfectus Prætorio, vt & Patricius Aduocatus fisci: à quo ipso Scriptore eleganter describitur Iudicium istius Euodij P. P. de Priscilliano, eiúsque sectatoribus: *pessimo exemplo*, vt idem Scriptor rectè iudicat. Et fortè hoc ipsum iudicium in Priscillianistas *hâc leg.* nominatim perstringitur.

Ait verò lex, *quæ & tempore & auctore delentur*: damnato quippe Maximo eiúsque temporibus, damnantur & sub eo gesta factáque. Excipiuntur tantùm *hâc leg.* voluntarij actus, pariter vt quatuor aliis *legibus*, putà *l. 2. 5. supr.* vbi diximus: sed & *l. 9. 13. infr.* Et in his *Emancipatio*, ita enim hic reponendum & *l 9 infr.* quomodo habet *lex 5. supr.* vt ostendit quoque coniuncta mentio *Manumissionis.*

¶ *De* Evgenio. *Sponte sub eo gesta & in priuatum placitum vel scripturam deducta, non vi, dolo, metúve facta, rata esse iubentur: Consulum tantùm in his nominibus erasis.*

IX. * Impp. Arcadius & Honor. AA. Andromacho P. V.''

Valeat omnis mancipatio'' Tyrannicis'' facta temporibus; valeat à dominis concessa libertas: valeat celebrata & actis quibuslibet'' inserta donatio: valeat deficientium omne iudicium;'' valeat vniuersa'' venditio;'' valeant sententiæ Iudicum priuatorum'' (conuelli enim Iudicium non oportet) quas'' partium elegit adsensus, & conpromissa pœna constituit: valeant conceptæ sollemniter pactiones;'' valeant scripturæ, quibus aut fides rerum, aut ratio † probatur, aut debita: valeant apud quemlibet habitæ spontaneæ professiones:'' valeat deposita'' super instituenda lite testatio: valeat impetratio iuris communium liberorum:'' valeat procuratio scæuis'' mandata temporibus: datus Tutor, vel Curator optineat firmitatem: valeat in sponsam perfecta'' largitio: doli ac vis & metus inchoata actio in tempus legitimum perseueret: bonorum amissa'' possessio, & adfectus'' adeundæ hereditatis obtineat, & interdicti'' beneficium non amittat:'' Valeat in integrum restitutionis petitum auxilium; valeat vindicatio, identidem'' desiderata, tribuatur: locatio & conductio inuiolabilem obtineant firmitatem: interdicti'' beneficia tempora infausta'' non mutilent: postulata'' inofficiosi actio & inmodicarum'' donationum rescissio petita seruetur: beneficia transacta'' non titubent: sacramento'' terminata permaneant: pignoris adque fiduciæ'' obligatio perseueret. Stent denique omnia, quæ in placitum sunt deducta priuatum, nisi aut circumscribtio subueniet, aut vis, aut terror'' ostenditur. ¶ Funestorum tantùm Consulum nomina iubemus aboleri, ita vt his reuerentia in Lectione'' recitantium tribuatur, qui tunc in *Oriente* annuos'' Magistratus victuris perpetuò sunt fascibus'' auspicati: Tempus verò ipsum ac si non fuerit, æstimetur, Siquidem'' tunc temporis omissa aliqua præscribtio taciturnitatis, etiam de illis quæ confirmauimus non possit obponi. Dat. x i. Kalend. Mai, Med. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* velut temporaria.

'' *Andromacho* huic inscribitur quoque hoc ipso Anno *lex* 11. *hoc tit.* (quæ & ipsa est de *Eugenij* Tyrannide) itémque *l. 54. supr. de appellat.* & *l. 3. supr. de Comment.* & *l. 7. supr de executor. l. 6. supr. de cognitor.* Item Anno 401. *l. 3. supr. de indulg. debitor.* Hic idem Andromachus de quo Symmachus *lib. 2. epist 79.*

'' *pp. PP.* & PP. Galliarum accipio.

'' Sustineri potest & *hâc leg.* pariter vt *supr. l. 8.* sic vt emancipatio quoque comprehendatur: quanquam *Emancipatio* disertè manumissioni iungitur quoque *l. 5. supr.*

'' *Eugenij* scilicet & *tit. de sponsalib.*

'' donatio Actis insinuanda: de quo *supr. tit. de donat.* & *tit. de sponsal.*

'' id est, Testamentum seu vltima voluntas.

'' quæcunque. παράσεις.

'' *Priuati* Iudices sunt Arbitri, διαῖται, compromissarij.

'' Ita interpuncto hoc loco nihil hîc immutandum videatur: quanquam adhuc malim *quos*, vel *quod.*

'' συνῆται.

† id est, rationum redditio δόσις καὶ λῆψις Chrysostomo. Nota interim hîc tria Instrumentorum genera: vnum, quo fides

BIU Cujas

probatur rerum, id est, quorumcunque negotiorum: Secundum quo rationes continentur & probantur, & sic ratiociniâ. Tertium quo debita probantur, id est, chirographa.

"Professiones, an pro professionibus? An professiones censuales natalésque παίδων χρείους ἐνδεμιόνων.

"*Deposita super instituenda lite testatio*, est denunciatio, de qua fuit *supr. tit. 4. lib. 2.*

"de Iure liberorum eiúsque impetratione fuit *supr. tit. peculiaris* 17. *lib.* 8. vbi dixi.

"Scæua tempora, vt mox infausta tempora vocantur hîc tempora Tyrannica: vide Glossar.

"Profecta γεγραμμένα ἐπὶ χάρτου Chrysost.

"fortè *admissa*; malim *omissa*, quanquam & *amissa* eodem sensu sustineri possit.

"testatur scilicet.

"*Interdictum* hîc intellige.

"an *amittatur*? minimè.

"Rectè *identidem*.

"*Infausta* tempora; vt supra scæua, id est, Tyrannica.

"vid. *l. 1. in fine, supr. de inofficios. testam.*

"vid. *supr. tit. de inofficios. donation.*

"id est, iureiurando; de huius vi, vid. quæ dico ad *l. si quis Maior. supr. de pactis.*

"de *fiduciâ* dixi *supr. tit. de commissoriâ rescind.*

"id est, metus, vt *l. 8. supr.*

"*Lectio*, dixi *supr. ad l. vnic. de respons. Prudentum.*

"Nempe Consulatus annuus fuit Magistratus.

"vid. Claudianum *passim.*

"*Sic quidem vt tunc temporis ob omissa aliqua.*

"An delenda vox, *de*? Non puto.

COMMENTARIVS.

EVGENIVS (ad quem hæc elegantissima omnium & accuratissima *lex* spectat, itémque *lex* 11. & 12. *infr.* vt & *lex* 9. *supr. de desertoribus:*) Oratoriam in Palatio professus, cùm Arcadio II. & Rufino Consulibus (id est, Anno 392.) cæso Valétiniano Iuniore Viennæ in Galliâ fauore Arbogastis Barbari (vt tum temporis vocari mos erat,) id est, *Franci* Magistri militum citra Valentiniani Principis auctoritatem facti, Tyrannidem in Occidente arripuisset, tandem Arcadio III. & Honorio II. Consulibus (id est, Anno superiore 394.) à Theodosio M. deuictus capitis damnatus est, capútque eius conto defixum per castra circumlatum fuit V. III. Id. Septembris: de quo videndus Zosimus *lib.* 4. Socrates, *lib.* 5. *cap.* 24. & alij.

¶ Eo igitur cæso, mox & ipsomet Theodosio mortuo, Honorius Imp. hoc Anno post id proximo 395. Eugenij, eiúsque Iudicum Actis rescissis, nihilominus hac cothurno Gallicano erectâ lege (pariter vt quatuor aliis *huius tituli* legibus, putà *l. 2. 5. 8. supr.* & *l. 13. infr.*) ea quæ sponte sub eo gesta, inque placitum deducta essent, priuatum scilicet, non vi, non dolo, non metu, rata esse iubet, elegantissimâ profecto & speciali admodum priuatorú actuum 24. vel 26. fermè enumeratione factâ. Sunt autem hi, Primò, Mancipatio omnis, quomodo etiam legitur *l. 8. supr.* Malim tamen & hîc, & illîc, *Emancipatio*; vt habetur *l. 5. supr.* Et verò ita reponendum, coniuncta vbique mentio Manumissionis, seu concessæ libertatis id ostendit. Secundò, Manumissio. Tertiò, Donationis insinuatio. Quartò, Testamentum item seu deficientis iudicium: de quo est hæc *lex* vnica & singularis. Vbi quæri potest, num & Militantium sub Tyranno Testamenta priuilegio militari sustineantur? Quod *Oratione* Seruini, & ad eam *Arresto Parisiensi* negatum video, *tom. 2. des Plaidoyez de Monsieur Seruin, plaidoyé* 91. *à p.* 516. cui ego obloqui non ausim; cùm tamen *huius leg.* generalitas contrà facere videatur: quod Seruinus non animaduertit. Quintò, Venditio. Sextò, Arbitrium. Septimò, Pactum. Octauò, Instrumenti confectio. Nonò, Professio apud Magistratum spontanea. Decimò, Denunciatio litis. Vndecimò, Impetratio iuris communium liberorum. Duodecimò, Procuratio. Decimotertiò, Tutoris & Curatoris datio. Decimoquartò, Sponsalitia largitas. Decimoquintò, Doli, vis, metus inchoata actio. Decimosextò, Adquisitio & omissio hæreditatis, bonorúmve. Decimoseptimò, In integrum restitutionis auxilium petitum. Decimooctauò, Vindicatio desiderata. Decimononò, Locatio-conductio. Vigesimò, Interdicti beneficium. Vigesimoprimò, Inofficiosi actio instituta. Vigesimosecundò, Transactio. Vigesimotertiò, Iusiurandum. Vigesimoquartò, & vltimò, Pignus, atque fiducia, (de qua dixi ad *leg. vnic. supr. de commiss. rescind.*) Ita tamen vt gestis & instrumentis super eo confectis, addita Consulum nomina eorum qui ab Eugenio fuerant constituti, aboleantur penitus; solorúmque Consulum qui in Oriente tum temporis fuêre in lectione Gestorum memoria fiat, iísque in lectione reuerentia tribuatur. Nempe (quod hîc primò notandum) mos hic solemnis olim fuit, de quo iam dictum *ad leg. 7. supr. de pœnis:* fidémque rursus faciet *lex* 13. *infr. hoc tit.* Nomina Consulum Tyrannorum, vel à Tyrannis constitutorum aboleri. Cæterùm Consules ab Eugenio facti, sunt Arbogastes, & Nicomachus Flauianus. Hic certè postremus, qui & PP. fuit, Eugenio isti capessendæ Tyrannidis inter alios auctor fuit, teste Sozomeno *lib. 7. cap. 22.* quique idem & Consul fuit: Symmach. *lib. 2. epist. 83. & 84.* Secundò ex *hâc leg.* notandum, cum in iudiciis legerentur seu recitarentur Consulum nomina, his reuerentiam quandam exhibitam: nempe proculdubio Adclamationibus factis: quomodo & aliàs Summi & Illustres Magistratus adclamatione de more excipiebantur, *l. 2. supr. de Quæstorib. Magistr. offic.* & extra ordinem Iustissimi & Vigilantissimi Iudices publicis adclamationibus collaudabantur: *l. 3. Cod. de offic. Rect. prouinc.*

¶ Ergo eorum Consulum nomina, qui à Tyranno instituti fuerant, actis gestísque addita, in recitatione omitti iubet *hâc leg.* Honorius; Et in genere tempus illud ac si non fuisset, æstimari vult. In tantum (quæ sententia *huius leg. in fine*, videri possit,) vt omissus in actis temporis characterismus, seu Consulis adnotatio omissa, non ideò gesta vitiet, neque taciturnitatis istius præscriptio quidquam obsit seu opponi possit gestis illis quæ *hâc leg.* confirmantur. Qui singularis casus fuerit, quo acta gestáque, & instrumenta absque characterismo temporis Consulúmque designatione valent: Cùm aliis actis & instrumentis Consules addi oportuerit. Præscriptióque taciturnitatis huius alioquin seu omissionis his opponi poterat: de quo est hic quoque Chrysostomi locus, qui circa hoc ipsum tempus scribebat, agebátque, *hom. 2. de Osia & verbis illis, vidi Dominum*, &c. *circa finem*, *tomo Sauiliano*

BIU Cujas

miliano 5. p.137. Καὶ πρῶτον μὲ ἀπὸ τῆς βιωτικῶν τοῦτο ἐπιδείξομαι πραγμάτων. Αἱ διαθῆκαι καὶ τὰ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ τὰ περὶ γάμων, τὰ περὶ ὀφλημάτων, τὰ περὶ τῆς ἄλλων ΣΥΜΒΟΥΛΑΙΩΝ, ἐαν μὴ τῆς ἀσφαλείας τὰς ἀρχὰς ἄνωθεν ἔχη περιγεγραμμένους, πάσης ἐρημα τῆς οἰκείας ἔξει δυνάμεως: τοῦτο γὰρ ἔξιν ἐκείνοις τὸ ἰσχυρὸν, τοῦτο τὰς ἀμφισβητήσεις αἱρεῖ: τοῦτο δικαστηρίων ἀπαλλάττει, καὶ τὰς ἐχθρὰς φίλας ποιεῖ: διὰ τοῦτο οἱ ταῦτα γράφοντες ὥραν λύχνου ὅπῃ λυχνίας ὕπως ὅπῃ τῷ μετώπῳ τῆς γραμμάτων προτιθᾶσι τιμὴ ἀσφαλείαν ἵνα πᾶσι τοῖς κάτω φαίνει: κἂν τοῦτο ἀφέλῃς, ἀφεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκοτεῖς καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς: διὰ τοῦτο πᾶσα δόσις καὶ λῆψις πᾶν πρὸς φίλους, κἂν πρὸς ἐχθρὰς, κἂν πρὸς οἰκέτας, κἂν πρὸς ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους γίνηται, ταύτης δεῖται τῆς ἀσφαλείας, καὶ παντοχῆ καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτὰς καὶ ἡμέρας κάτωθεν προγράφομεν. Εἰ δὲ ὅτι τῶν βιωτικῶν τοσαύτη τοῖς πράγμασιν ἡ ἰσχὺς, ὅτι τῶν νομικῶν πολλῷ μείζων καὶ χρησιμωτέρα, &c. id est. *Ac primùm quidem id à rebus saecularibus comprobabo: Testamenta, & Instrumenta, tabulaeque nuptiales, de creditis, déque aliis contractibus, nisi ab initio Consulatus tempora praescripta habeant, ab omni vi suâ vacua sunt: Id enim est quod in illis dominatus, id quod controuersias tollit, id quod à Iudiciis liberat, & ex inimicis amicos facit. Proinde qui talia scribunt, tanquam lucernam in candelabro, ita in fronte scripturarum Consulatum praemittunt, vt omnibus quae infra sunt praeluceat: quae si sustuleris, lumen sustuleris, omniáque tenebris multáque perturbatione compleueris: Propterea omnis dati accepti ratio siue cum amicis, siue cum inimicis, siue cum domesticis, siue cum procuratoribus & Oeconomis ineatur, hâc cautione eget, & vbique menses & annos & dies praescribimus. Quod si tanta huius rei vis est in saecularibus negotiis, multò maior & vtilior in spiritualibus,* &c. Idem Chrysostomus *homilia 9. ad Coloss. edit. Comel. p.1381.* ὑπάτων ὀνόματα ἀσφαλῆ τὰ γράμματα. Addatur similis hic Libanij locus *in Panegyrico in Iuliani Consulatum, p.130.* τί γὰρ ἂν γένοιτο σεμνότερον, ἢ τῷ δικαίῳ ἅπασαν ἡλίου δίκην ἐπέχειν τὴν περιωρίαν, καὶ πάντων ἀνθρώπων ἐν σώμασιν ἓν τὸ γνώμα ἢ ἀφὰς τῆς γονέων τεθὲν, πολλὰς ἀναγκας τῆς μνήμης ἐχόντας, δικαστήρια, γάμους, ἀγορὰν, λιμένας, χρέα, πράσεις, τοὺς συμβάλλοντας καὶ χειροκρότους σωθήκας, τοὺς διαφερομένους, καὶ τῷ ὑπὸν ἀπὸ τῆς γραμμάτων φέροντας, τοὺς κοινωνοῦντας τοὺς διαιτωμένους, παίδων γνήσιους εὐδαιμόνων, παίδων ἐν διδασκαλείοις μαθήσεις, ὧν μία πανδὴ βοῆσαι τοὺς νόμους, ἐφ' ᾧ δὴ καὶ διαλύονται, id est: *Ecquid enim splendidius contingat, quàm orbem terrarum vniuersum Solis instar appellatione continere, & in ore omnium hominum versari nomen, praeeo quod à parentibus inditum, memoriâ eius ad varios vsus necessariâ: ad Iudicia, coniugia, fora, portus, mutua, venditiones, ad omnes qui contrahunt, & pactiones inter se conscribunt, litigantes fidémque ex scripturis facientes, societatem contrahentes, dissoluentes, felicium liberorum natales, puerorum in scholis institutiones: quorum omnium studium Consules praedicare, quo ipso & liberantur;* & quae sequuntur: vbi rursum ait, Consules τὸ κῦρος τοῖς μεγίστοις παρέχειν. Item, quòd per Consules ὁ πάλαι κείμενος ἐν ταῖς δίκαις ὥσπερ ἀνίσταται καὶ σωδικάζει τοῖς ζῶσιν ὁ τεθνεώς: quod postremum tam de Constitutionibus quàm de Testamentis accipi potest. In superioribus interim Libanij & Chrysostomi locis videas parem actuum & negotiorum humanorum recensum, qualis *hâc leg.* sed accuratior instituitur.

Tandem, vt ad *hanc l.* redeamus, debet vltima eius verba aliter accipi, & nouissimè etiam ita emendari, *sic quidem vt tunc temporis ob omissa aliqua,* &c. hoc sensu, non posse praescriptionem taciturnitatis opponi iis, qui tempore Tyrannidis aliquid omiserunt: veluti si iura sua tum non exercuerunt, si actorum suorum vi muniti non experti tum sunt: Tempus enim Tyrannidis ac si non fuisset aestimari oportere. Quod & ipsum tralatitium: nempe Tyrannidis tempore nil praescribi, seu tempora Tyrannidis praescriptione non annumeranda: *La prescription ne court pendant les troubles:* vid. le Prestre *Cent. 2. cap. 56. & 96. & au recours des Arrests de toutes les Chambres, p.4.*

X. * Idem AA. Eulogio Com. R. P.

QVI, Tyranni MAXIMI secuti iussionem, fundos perpetui iuris, non ab Ordinariis Iudicibus, sed à Rationalibus acceperunt, eorum amissione plectantur, adque ad rem priuatam denuò reuertantur. Dat. VI. Kalend. Mai. Med. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTA.

* Abest & *hac lex* à *Cod. Iustin.*

COMMENTARIVS.

MAXIMI Tyranni iussione gesta quædam hâc Honorij constitutione retractantur, Maximi, inquam, Tyranni: Nam ita disertè nominatur *hâc leg.* (de quo alioquin actum fuit *l.6. 7. 8. supr.*) Et sunt tamen nonnulli qui hanc *legem* ad *Eugenij* Tyrannidem pertinere censent, atque adeò vocem *Maximi* hîc glossema existimant: Nempe ipso Consulatu *huic legi* subscripto indice, atque adeò temporum ratione suadente: Quandoquidem ante annos iam octo Maximus deuictus, eiúsque gesta infirmata fuerint, *l.6. 7. 8. supr.* Atenim Eugenij superiore tantùm Anno 394. deuicti gesta hoc ipso Anno infirmentur, nempe *l.9.* praecedente, vt & *l.11. & 12. seqq.* inter quas *hac* velut eodem pertinens intermedia sit constituta. Putabam ego aliquando, Maximi nomen hîc non esse proprium, sed appellatiuum, quasi Eugenius *maximus Tyrannus* vocetur. Verùm, non est hic locus sollicitandus, & ad Maximum Tyraunum omninò pertinet haec *lex.* Nam vt maximè ante aliquammultos iam annos Maximus deuictus fuerit, eiúsque Acta iam tum infirmata fuerint: retrò vt maximè Eugenij quoque Acta hoc Anno infirmata fuerint; attamen potuerunt hoc adhuc tempore pristina quædam Maximi gesta infirmari, de quibus hodie demum dubitari cœpit. Non potuerunt scilicet simul & semel Tyrannorum gesta aboleri, vel etiam in eorum bona penetrari, verùm tempore addito opus fuit. Exemplum simile quoad bona Gildonis occurrit *l.16. & 18. supr. de bon. proscr.* & *l.7.9. supr. de Metatis:* & *l.19. supr. de Poenis:* qua postremâ

BIU Cujas

lege, decem annis post Gildonem deuictum, satellites Gildonis custodiâ mancipari & proscriptione damnari iubentur : Cuius *legis* subscriptionem ideò malè nonnulli sollicitant.

Nunc de *huius legis* sententiâ. ¶ Retractantur *hâc leg.* ab Honorio alienationes fundorum perpetui iuris ex iussione Tyranni Maximi, non ab ordinariis iudicibus, verùm à Rationalibus factæ. Nempe vt *hâc leg.* apertè indicatur, si quid de fundis rei priuatæ perpetuíque iuris in priuatos transferendum esset, id per Rationales fieri non oportebat : nam & aliàs Rationali rem Cæsaris non alienare, sed diligenter gerere commissum erat : *l.1. π. de offic. Procurat. vel Ration.* & *l.13. π. de Transact.* Hæc proinde res modum administrationis Rationalium excedere visa : & quia sæpè hi in necem Rei Priuatæ colludebant. Quid igitur ? Ordinarij Iudices id est Rectores Prouinciarum, eos transferre in priuatos possunt, vt *hæc lex* ostendit. ¶ *Fundi perpetui iuris* nihil aliud hîc sunt, quàm fundi emphyteutici rei priuatæ Principis, vt vel hæc ipsa *lex* ostendit : non tantùm Inscriptione suadente (est enim ea inscripta *Comit. Rerum priuatarum*) verùm etiam *fine legis.* Quare verò hi fundi *perpetui*, vel *fundi perpetuarij* dicti fuerint ? plenissimè ostendo ad *l.12. supr. de extraordinar.* Itaque cum ex Tyranni Maximi iussione, huiusmodi fundi nonnulli per Rationales accepti fuissent, eos ad rem priuatam redire Honorius *hâc leg.* iubet. Cui haud absimile est quod habetur *l.6. supr. de petition.* Certè paulò post, biennio inquam fermè post, Anno Domini 397. Honorius ad Rationalium officia, etiam perpetuarij, hoc est emphyteuticarij iuris exactionem reuerti iussit : *l.1. Cod. de offic. Com. S. Palatij.*

XI. * Idem AA. Andromacho P. V.''

EAs est, sequi nos Paternæ'' dispositionis arbitrium : adque ideò, vniuersos'' cuiuslibet Ordinis viros, de quibus Lex † nostra reticuerat, ad veniam'' volumus pertinere, & beneficia inopinantibus'' vltrò deferimus: sancientes hâc lege, ne is qui Tyranni'' tempore militauit, vel etiam quâlibet administratione donatus est, aut honorariâ dignitate perfunctus, vel quicumque in aliquo honore, diuersis locis aut exactionibus, præfuerunt, notam infamiæ sustineant, aut deformi vocabulo polluantur : Quibus eas tantùm dignitates valere decernimus, quas ante Tyrannicum tempus habuerunt. Dat. xv. Kalend. Iun.'' Mediol. Olybrio & Probino c o s s. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda *huic* est *lex* proximè sequens. Vtriusque sanè eadem sententia est, etsi ad diuersos Magistratus data : de quo *in Prolegomenis.*

''Theodosij M. scilicet.

''*ꝑ. PP.* & Præfectum Præt. Galliarum accipio : Eidem inscribitur *lex 3. supr. de indulg. debit.* Anno D.401.

''destinationis.

''*in commune*, vt Ambrosius loquitur.

† An intelligit *leg.9. supr.* an verò præcedentem aliquam ? Hoc magis puto.

'' *Ad veniam pertinere*, vide *Glossar.*

''Hæc bonorum Principum laus, inopinantibus vltrò beneficia deferre. Id laudat in Gratiano, Ausonius ; *Cupienda*, inquit, *præuenire, vota præcurrere.* In Theodosio Symmachus *lib.10. epist.48. Qui vota*, inquit, *omnium, beneficiis præuenitis.*

''Eugenium intelligit.

''an *Iul.* vt *l.seq.*

XII. * Idem AA. Eusebio PF. P.''

IIs quos Tyrannici'' temporis labes'' specie dignitatis infecerat, inustæ maculæ omnem abolemus infamiam. Cunctis igitur statum priorem, sine cuiusquam Loci aut Ordinis exceptione, tribuimus, vt vtantur omnes iure communi,'' teneant statum veteris dignitatis, ita vt nihil sibi ex his quos adepti fuerant'' honoribus blandiantur.'' Dat. xv. Kalend. Iul.'' Med. Olybrio & Probino c o s s. [395.]

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustin.* Iungenda huic legi *lex superior*, cuius eadem sententia est ; etsi ad alium Magistratum emissa : quo de more *in Prolegomenis.*

''*Eusebius* sub Honorio PP. & quidem Italiæ, vt docet *lex 19. supr. de Pistoribus* : vid. *Prosopogr.*

''Eugeniani.

''*Labes* Tyrannici temporis.

''*Ius commune* hic vocat, quo *omnes in commune vtuntur* : vt in hac ipsa re loquitur *Ambrosius.*

''Sub Tyranno.

''*Blandiri* sibi aliquâ re : vid. *Gloss.*

''An *Iun.* vt *l. super.*

BIU Cujas

COMMENTARIVS.

AD EVGENII Tyrannidem pertinent *hæ duæ leges*, quæ vt inter se coniungendæ sunt, ita vtriusque eadem est sententia: Sed (cuius moris alia quamplurima exempla, *hoc Codice* habemus) ad diuersos Magistratus, de eadem re, emissa, pro earum videlicet executione, intra cuiusque diœcesim vel administrationem. Et hæ quidem duæ, intra Italiæ Præfecturam, & Galliarum.

¶ Sunt autem *hæ leges* de his, qui *Honores*, quoscunque tandem, sub Eugenio Tyranno gesserant, vel qui sub eo militauerant. Et est hoc indulgentiæ genus, quale etiam continetur *l. 11. supr. de indulg. crimin.* Nempe gestæ militiæ, vel dignitatis sub Tyranno Eugenio, gratia *his legibus* fit, sic vt exinde nullam infamiam sustineant: imò & vetus seu pristina dignitas ante Tyrannica tempora indepta eis relinquitur. Quod sanè *cõmune* ius fuit, vt *posteriore leg.* vocatur, vt videlicet etsi honorem sibi nemo vindicare audere posset, quem Tyrannus concessisset; attamen ad pristinum quisque statum reuocaretur, seu pristinâ dignitate potiretur; vt docuit quoque iam *lex 6. supr.* itémque *lex 11. supr. de indulg. crimin.* Hoc inquam commune ius fuit. Et tamen id aliter aliquando obseruatum, & quidem in Eugenianis ipsis: docent enim *hæ duæ leges*, disertè inustam initio sub Theodosio M. infamiæ maculam, his qui Eugenij Tyranni tempore militauerant, vel ab eo dignitates consecuti fuerant. Verùm non diu id stetit: Nam & Honorius *his legibus*, ad ius illud *commune* (vt nominatim vocatur, *lege 12.*) rediit, abolitâ vid. infamiâ, & veteris dignitatis prærogatiuâ his seruatâ, sine cuiusquam loci aut ordinis exceptione: atque ita antiquata *anteriore lege*, in quâ Ordinum distinctio quædam facta fuerat. Idque *exemplo paternæ dispositionis*, vt initio *legis 11.* profitetur: id est, patris Theodosij. Atque huc omninò pertinet locus Ambrosij, ex eius *Oratione* quam habuit is hoc ipso Anno 395. 25. Februarij, de obitu Theodosij: *Etiam iis*, inquit, *qui in se peccauerant, doluit* [Theodosius] *quam dederat periisse Indulgentiam, & VENIAM denegatam. Sed non negabunt filij quod donauit pater: non negabunt, etiamsi quidam interturbare conatus sit: neque enim poterunt negare, quod in Commune donauit, qui soluunt quod singulis dedit.* Et alioquin Theodosius Indulgentiam liberis suis vltimâ dispositione commisit, ac nominatim Honorio, annonarum videlicet seu debitorum indulgentiam, quod eo ipso loco statim Ambrosius subiicit; *Præcepit*, inquit, *dare legem indulgentiæ, quam scriptam reliquit. Quid dignius, quàm vt testamentum Imp. lex sit.* Et verò hâc parte secutus quoque Honorius Theodosij patris arbitrium: vt docet apertissimè *lex 2. 3. supr. de indulg. debitor.*

Verùm ad hanc *legem*, speciale omninò Flauiani Præfecti Præt. exemplum aptandum venit: Is scilicet cùm Eugenij Tyrannidi implicitus, eiúsque partes secutus fuisset, vt testatur Sozomenus *lib. 7. histor. Eccles. cap. 22.* & Symmachus *lib. 7. epist. 103.* (vbi Interpres malè de Maximo Tyranno id accipit) à Theodosio M. Eugenio deuicto, & dignitatibus & bonis exutus fuerat, teste eodem Symmacho *d. lib. 7. epist. 103.* verùm & integrata mox ei bona ab eodem Theodosio, redditáque multa quæ casibus detracta fuerant; teste Symmacho *lib. 4. epist. 7. 19. & 51.* & ab Honorio Imp. redditus ei inclinatus status *lib. 4. epist. 5.* Imò & posteà integratus ei honos, & euocato ad Sen. (Anno 379.) Præfectura Vrbis decreta; teste Symmacho *lib. 4. epist. 5. 7. lib. 7. epist. 92. 94. 103.* Et hæc omnia Honorius *secutus Paternæ dispositionis arbitrium*, vt ipsemet *hâc leg. 11.* profitetur. Quò pertinet quod Symmachus nominatim *d. epist. 7. ad Stilichonem lib. 4.* scribit: *Præmiserat alia exempla clementiæ receptus cœlo Principum parens* [Theodosius M.] *& Flauiano meo multa casibus detracta reddiderat: Reseruatus est vnus & potissimus bonitatis titulus hæredi, quem Magnitudinis tuæ monitu, paternis beneficiis Dominus Honorius adiecit, interpretatus scilicet Diuo Principi* [Theodosio] *tempus, non animum defuisse. Nunc perfecta sunt à successore consimili interrupta fato opera clementiæ: Fastigium tamen leuissimus & Augustissimus Princeps cœptis Genitoris imposuit; cui ad vicem gratiæ Te, ac tui similes opto monitores.* Ergo *hâc leg. Paternæ dispositionis arbitrium sequi se*, ait Honorius: non quod ita nominatim decreuisset mandassétque sibi Parens: verùm quia clementiæ similis exemplar præmiserat, etiam erga Flauianum: cuius exemplum secutus ipse, & ad plenam indulgentiam patri suo tempus, non animum defuisse interpretatus, fastigium parentis cœptis ipse imposuit. Atque istud est, quod ait: *Fas sibi esse SEQVI PATERNÆ dispositionis arbitrium.* In quam sententiam in hâc ipsâ re de Flauiani integratione Symmachus *lib. 4. epist. 19. SEQVITVR vt spes est PATERNA benefacta iuuenis Augustus: ad quem sicuti successio Imperij à Patre peruenit, ita & bonitatis IMITATIO:* Et *epist. 51. Nec res interpretatione difficilis est: nam quod plerisque suâ inuidiâ laborantibus Imperialis remisit humanitas, id Patris nomine postulatum multo æquior venia relaxabit. Proficiet ista concessio etiam temporum gloriæ, si quod beneficiis Principis deerat, pius successor adiecerit.*

¶ *De* HERACLIANO *Tyranno: déque gestis sub eo.*

XIII. * Impp. HONORIVS & Theodosius AA. Hadriano PF. P.

HERACLIANI vocabulum, nec priuatim, nec publicè vlla memoria teneat: ideóque submouenda esse censemus, quæcunque sub eo gesta esse dicuntur. Libertates quoque (quoniam certum est, scelere eius sollemnitatem Consulatus esse pollutam) in melius reuocamus: sciátque dominorum voluntas, iterandum esse, quod illo auctore aduertit stare non posse: Semel tamen mutatæ condicionis beneficium inplendum esse præcipimus, & ita repeti manumissionum consuetudines nunc iubemus, vt nullus sub hâc occasione incipiat nolle quod voluit. Dat. III. Non. Aug. Rum. Post Cons. Hon. IX. & Theod. V. AA. COSS. [413.]

NOTÆ.

BIU Cujas

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* à *Cod. Iustinianeo.*

"*Hadrianus* PP. Italiæ sub Honorio.

"id est, vllum Scripturæ seu gestorum genus. Eadem voce hâc in re vsus Libanius *Panegyrico in Iuliani COS. p.*130. ibi πᾶσὰς ἀνάγκας τῆς μνήμης ἐχούσης.

"id est, iubemus.

"*Solemnitatem Consulatus* vocat, solemnia manumissionum, à Consulibus Magistratum ineuntibus celebrari solita: Ita & Claudianus, *Panegyrico in quartum Honorij Consulatum*:

Te Fastos ineunte quater solemnia ludit
Omnia libertas.

Huius porrò moris & manumissionis, *auctore* (vt *hæc lex* loquitur,) Consule Magistratum ineunte, exempla obuia apud Libanium, Ammianum, *lib.*22. Claudianum, *superiore loco* Sidonium, *Carm.*2. *sub fin.* denique & Cassiodorum *in formula Consulatus lib.*6. *var.*6. inter alia Consulatus munia & argumenta ponit, soluere famulos iugo seruili: vid. & *leg. vnic. ff. de officio Consul.* De hoc plenè vid. Fabrum 2. *Semestrium* 21. & ad *tit. de origine Iuris.*

"*Polluta.* Ita quoque Claudianus *in Eutropium.*

"*Consuetudines,* suprà, solemnitas, & solemnia manumissionum.

"*Sg. Rau.* Similis error in *l. vlt. supr. de Scen.* vid. & quæ scribam ad *l.*55. *supr. de hæreticis.*

COMMENTARIVS.

HERACLIANVS (quo de abundè dictum ad *l.*21. *supr. de Pœnis:* cui etiam inscribuntur *lex* 51. 56. *infr. de hæreticis:*) sub Honorio in hostem publicum seu Tyrannum euaserat hoc ipso Anno 413. cuius etiam initio Consulatum adsecutus fuerat: verùm profligatus mox à Marino Comite fuit. Quare, pro more, Consulatus eius ex Fastis erasus: quod *hâc* quoque *leg.* fieri inbetur quo de more dixi plenè ad *l.*17. *supr. de Pœnis:* & fidem quoque iam fecit *lex* 9. *supr. hoc tit.*) Ita quidem, vt ex *omni memoria,* id est, ex omnibus gestis, priuatis, publicis, nomen ipsius Consulatus submoueri expungíque Honorius *hâc leg.* iubeat: vocabulúmque eius nec priuatim, nec publicè, vllam memoriam tenere velit: omniáque ideò submoueri, quæ sub eo gesta fuerant: Exceptæ Biennio pòst, Constitutiones, quæ ab Honorio ad ipsum aduersus Donatistas latæ fuerant: eas quippe valere voluit Honorius quod docebit *lex* 51. *infr. de hæret.* Imò & (quæ extensio *hâc leg.* continetur) Manumissiones eo Consule auspice atque auctore celebratas, inutiles in præsens esse iubet Honorius: Ita tamen vt non penitus reuocari, verùm *renouari* atque in melius *iterari repetique*, & quidem necessariò, velit. Nempe enim spontanei actus sub Tyrannis non Consulibus fortè (ac nominatim Emancipationes & Manumissiones) cæsis Tyrannis non reuocantur, *hâc leg.* & *d. l.*5.8.9. *supr.* Quia scilicet in his omnibus voluisse sat iuris est (vt loquitur *d. l.*8. *in fin. supr.*) vel, vt *hæc lex* loquitur, *nullus incipere potest, vel debet, nolle quod voluit,* (semel scilicet.) Ita manumissiones vitio factas atque iniustas, iniusto inquam auctore & Consule, iterari, seu repeti *hâc leg.* vult Honorius. Quæ *iterandæ* manumissionis ratio iure communi in aliis speciebus cernitur. Iniusta inquam libertas repetenda, iteranda, instaurandáque erat sæpè, iusta vt esse posset. Sic & Latina libertas, quæ & ipsa iniusta erat, iteratione iusta fiebat, vt docet Vlpianus *in fragm.* & Plinius *lib.*7. *epistolar.* quod nouum beneficium vocatur apud Tacitum *lib.*3. *Animal.* (pariter vt hîc prima manumissio, vocatur *mutatæ conditionis beneficium*) apud Plautum vocatur *melius auspicium*, sicut *hâc leg.* Honorius ait se libertates in melius reuocare. Eadem quoque olim ratione sacra ludósque si minus ritè processissent, iterari seu instaurari mos erat: de quo nata sunt & obuia iam Authorum testimonia: vide vel Seruium *ad* 3. *Æneid. p.*279. Addendus & insignis Ammiani Marcellini locus. (Atenim hanc ad rem nostram nondum notatus, quia & inemendatus, provt eum ipse iam alibi ad *leg. Barbarius, p.*31. restitui:) *lib.*22. *p.*226. *Mamertino* [Consule] inquit, *ludos edente Circenses, manumittendis ex more inductis per admissionum Proximum, ipse* [Iulianus superioris anni Consul] *lege agi dixerat, vt solebat: statímque admonitus, Iurisdictionem ad alterum* [Mamertinum scilicet huius anni Consulem] *pertinere, vt iterato obnoxium Decemuiris errorem & ipse mutauit,* vbi hactenus legitur, *vt errato obnoxiam Decembris auroram & ipse mutauit*, paulò propiùs ad verum Codex Vaticanus, referente doctissimo Valesio, *vt terrato obnoxium Decembris aurorem,* &c. Qui quidem Marcellini locus eò magis obseruandus, quod & ipse de manumissione est: & necquicquam ad hunc diem refingitur: omnibus tamen in id consentientibus, vocem *Decembris* hîc stare non posse, quæ etiam à nonnullis libris abest.

¶ Post hæc ita à me scripta & *hîc*, & ad *leg. Barbarius:* monuit me per epistolam Eximius & CL. Vir D. Sarauius Senator Regius, Doctissimum Valesium hunc Marcellini locum ita nunc emendare; *vt errato obnoxium decem libris auri semetipse multauit.* Verùm quis fando vnquam audiuit, vti quisquam, non dico Principum, sed vel Priuatorum, sibimetipsi multam imponat? Deinde quò nunc ea inferenda? in fiscum? atqui is ipse Principis est. Tertiò, quis multæ locus vbi errore tantùm quid admissum est? Quid igitur? Marcellinus id apertè eo loco indicat, sicut Iurisdictio ad Collegam eo die pertinebat, ita Iulianum admonitum per errorem à se factam manumissionem *mutasse*; id est, reuocasse. *Mutare*, non est tantùm reprehendere, improbare, in se vel in alio; sed etiam reuocare, in irritum deducere: vt in illo Terentij: *Non muto factum:* & Liuij *lib.*37. *quinta fermè pag. ab initio: Nihil impetratum vt mutaret Consul.* Et contrà 13. *ad Atticum: Cùm audiuit de Mamurra, non mutauit quod de eo erat factum, ratúmque esse voluit.* Tandem quid multæ illi cum erronea manumissione? quâ non ideò factum illegitimè mutatur. Quid igitur? mutatio isthæc Iuliani iterationi locum faciebat; haud aliter atque si priuatus legitimum quem actum, & nominatim manumissionem non ritè peregisset: *ET IPSE*, inquit Marcellinus, *mutauit:* nempe priuatorum instar: & sic vtraque vox optimè inter se respondent, *iteratò*, & *mutauit:* error scilicet mutationi obnoxius, atque ideò *iterationi:* quæ ipsa alioquin *iterandi* vt & *repetendi* vox in eadem re hîc occurrit.

BIU Cujas

XIV. * Idem AA. Constantio" Com. & Patricio."

SVB clade Barbaricæ depopulationis, si qua aut per fugam, aut per congregationem infelicium populorum, indignè inuidioséque commissa sunt, ad inuidiam placatarum" rerum, callidis litigatorum obiectionibus, non vocentur:" Habeant omnium criminum INPUNITATEM, qui euadendi forsitan non habuerant facultatem, nisi eos eadem crimina iuuissent." *Non* enim *crimen dicitur, quod mortis adegit iNpulsus.* Ex quo animaduertere cunctos litigatores congruum est, si quid deprædationis agnouerint, se recepturos, si tamen in eorum quos pulsauerint facultatibus abundare, aut residere id potuerint COMPROBARE. Dat. Kalend. Mart. Rau. DN. Theod. A. VII. & Palladio V. C. COSS. [416.]

INTERPRETATIO. *Quicumque hostium terrore compulsus, dum mortem timet excipere, ad deprædandum se cum hostibus Malè fortasse coniunxerit, non propter hoc vocetur ad crimen, quod pro conseruanda vita fecit inuitus. Sanè si quid apud eum de præda resederit, & residuum inuenitur, quod euidenter agnoscitur, hoc solum reddere domino sine calumnia compellatur.*

NOTÆ.

* Abest & *hæc lex* hoc titulo fugitiua à *Cod. Iustin.* velut temporaria.

"*Constantius* Comes & Patricius sub Honorio. Hic idem est qui iam inde à Theodosij M. temporibus, multis obitis Militiæ muneribus, Magister militum factus & Patricius, mox & bis Consul, Placidiæque maritus, tandem & Imperator, & Valentiniani III. Imperatoris pater exstitit: vid. *Prosopogr.*

"*Patricij* dignitas, alterius dignitatis accessio fuit. Sidonius *Carm. 2. de Antemio.*

——utrique Magister
Militiæ, Consúlque micat coniuncta potestas
Patricij.

vide quæ dixi plenè *supr. lib. 6. tit. de Consulib. Præfectis Prat. &c.*

"Fortè *pacatarum*: sed tamen & hoc sustineri potest.

'*reuocentur.*

"Rectè *iuuissent*, neque mutandum in *inuoluissent.*

"*pr. quò.*

COMMENTARIVS.

BARBARAS Gentes (putà Vandalos, Alanos, *Burgundiones*, Gothos,) hâc tempestate imperium Romanum, & in his quidem Pannoniam, Illyricum, Italiam, Gallias, Hispanias, *depopulatas*, notissimum est: Quæ hîc *clades Barbaricæ depopulationis* dicitur. Quo eodem tempore, & FRANCI iam inde ab Anno D. 409. vltrò à Gallis intromissi, prima Nobilissimi per Gallias Francici regni fundamenta feliciter iecêre. Sub illa igitur Barbarica, ac nominatim Gothorum per Gallias & Hispanias depopulatione, alij mortis impulsu adacti fugâ sibi consuluerant: alij infelices congregati in vnum fuerunt: Quod etiam Saluianus *lib. 5. de gubernat. Dei*, testatur, nempe infelices populos, vel ad Barbaros fugisse, seu migrasse. Quod hoc ipso Anno, vel sanè proximo scribit quoque Orosius, *lib. 7. cap. 41.* vel ad *Bagaudas*, id est, in vnam factionem congregatos: Hâc occasione, eóque tempore multa indignè & inuidiosè ab his commissa fuerant: multæ deprædationes exercitæ. Quare cùm *Placatis* vel pacatis iam rebus, in ius eo nomine à priuatis litigatoribus miseri multi vocarentur, Honorius hâc humanissimâ constitutione suâ horum eis criminum indulgẽtiam facere impunitatémque indulgere voluit; *hâc leg.* (quæ *hoc titulo* fugitiua, melius posita fuisset sub *titulo de indulgent. crimin.*) hac eleganti ratione addita: *Non enim crimen dici, quò mortis impulsus adegit: Criminúmque impunitatem eos habere oportere, qui forsitan non habuerunt facultatem euadendi, nisi eos eadem, cum Barbaris scilicet, crimina iuuissent.* Omnis scilicet parte hac & periculo expediendæ salutis honesta ratio est. Multósque sæpè necessitas in crimen trahit, non voluntas, vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib. 26. p. 352.* & vt idem loquitur *lib. 14. Ausi nonnulli conspirasse Magnentio* [Tyranno] *cùm reniti non possent.* Et vt rectè Seneca *Oetæo Actu 3.*

Haud est nocens, quicunque non sponte est nocens.

Et Chrysostomus *in cap. 1. ad Ephes. hom. 2. edit. Comel. p. 1043.* ἴσασι καὶ οἱ νόμοι τοῖς ἐξ ἀνάγκης συγγινώσκειν ἁμαρτήμασι. Haud absimilis sanè clementiæ distinctio est eiusdem Honorij in specie *leg. 11. supr. de indulgent. crimin.* post Attali Tyrannidem sublatam. Et alioquin eâdem prorsus ratione subnixas indulgentias alias, quòd scilicet conditio loci & necessitas mortis sæpè hâc parte excusare debeat, bellis fortè ciuilibus, vel per Tyrannidis tempora, obseruant Politici. Duo tantùm quæ re & verbis concordant nunc adferam. Ita sanè quoque Aurelianus Antiochenses, qui à partibus Zenobiæ steterant, eáque capta sese ad Barbaros receperant, propositis Edictis promissa impunitate reuocauit: τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀφαιθεὶς; vt scribit Zosimus *lib. 2.* Ita Iulianus Imp. capta Aquileia, ipsos quidem tumultus bellíque Authores & instinctores vltimo supplicio affecit; *residui omnes abierunt innoxij*, (id est, iis pepercit, seu concessionem delictorum & veniam tribuit) *quos in certaminum rabiem necessitas exegerat, non voluntas: id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens:* vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib. 21. p. 210.* vid. & eundem *lib. 22. p. 235.* Contrà sæui Principes fecêre, déque iis etiam supplicium sumpsêre qui Tyranno adfuissent, ἢ τῇ ἀκουσίως, vel ἢ προαιρέσεως εἴτ'

ὑπ' ἀνάγκης, quod de Seuero memorat Herodianus *lib.3. cap.4. & 8.* Huc adde & Clementiam Valentis post Procopij Tyrannidem sublatam, quam memorat Themistius *orat.9. p.207. 208.* ἐγὼ τῆς ἴσης πιμωρίας ἀξίους φήθης τὰς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τῶν ἐπανάστασιν καὶ τὰς ὑπὸ σφῶν ἄλλων ἀδικουμένους : καὶ τὰς ἤδη πρὸ δικῶν κρεῖττον ὑποκύψαντας : ἀλλὰ σφῶν μὲν κρίνωνας, τὰς δ' ἐμέμφω, τοῖς δ' σωπήσαντας. Adde & quæ de Vrbis magnæ scripto quodam contumelioso tempore Tyrannidis, aduersus Imp. similiter scribit Libanius *orat. post concil.13.* τὸ δ' μέγιστον, οἱ μὲν πεφυγάδευσι τὰ τοιαῦτα ἔγραφον, καὶ ἐκ τῶν ὠπῶν μᾶλλον, ἢ τῆς ἀνάγκης ἁλόντες τῷ δεσπότῃ, ὅτι φανερῶς κελεύοντος, ἢ καὶ ἁλόντες ὅτι ἐθέλοιτ' ἂν ὠπῶ τὰ τοιαῦτα δίδοσθαι : ὁ δὴ δίκαιον ἐνόμιζε λαμβάνειν δόκιμον, ὧν πυες ἐξιάθησαν τέχνας ἐδέλευον. Ita tamen criminum & degradationum indulgentia ab Honorio *hâc leg.* præbetur, vt nihilominus si priuati, rebus pacatis, res suas apud eos deprehendant, eas repetere viâ iuris possint. Quod ius commune est & Tralatitium, de quo & ad *l.5. supr.* etiam ex Suetonio *in Vespasiano :* idque hodie vsui esse potest, sopitis siquando bellis ciuilibus.

¶ Porrò de duobus *hâc leg.* dispiciendum est: Primùm de *Constantio*, cui *hæc lex* inscribitur, vt ita de Secundo quoque liquere possit. Constantius igitur hîc ex Illyrico, iam inde à Theodosij M. temporibus multis militiæ muneribus obitis, (quod docet Olympiodorus *apud Photium*) sub Honorio Magister militum (quod etiam docet *lex 34. supr. de erog. mil. ann.*) Constantinum Tyrannum cum Vlphila in Galliis Arelate deuicit: (quod testatur Olympiodorus, Orosius, Sozomenus, & Idacius *in Chronico :* idque Anno Domini 411. post Consulatum Varanæ :) Atque inde in Galliis Tyrannis aliis & Barbaris oppositus, ac nominatim Gothis, quorum Rex Ataulphus apud Narbonam consistebat, atque inter alia ab eo Placidiam nomine Honorij repetebat, vt idem Olympiodorus scriptum reliquit, & Orosius, (vel hoc Anno, vel proximo 417. scribens:) Hic itaque Constantius Anno 414. Consul factus est vnà cum Constante: Ita quidem vt ad Consulatus impensas ab Honorio Heracliani proscripti bona vno petitorio consecutus sit, eodem *Olympiodoro* teste. Hic idem mox *Patricij* dignitate auctus fuit (quod *hæc lex* testatur: itémque hoc ipso Anno, Idacius *in Chronico :*) Hac Patricij dignitate, & Comitiua, Magisteriáque militum instructus, Constantius annis superioribus 414. 415. & hoc Anno in Galliis hærebat: quod ex eodem Idacio *in Chronico* colligitur, & ex *Orosio :* & quidem *Gothis* in Galliâ oppositus, qui Narbonæ sedem suam Regiámque constituerant. Eius tandem operâ effectum est, vt Ataulphus Rex Gothorum, relictâ Narbonâ Hispanias peteret, vbi (vide *Idacium* & *Orosium*, hoc Anno 416.) apud Barcinonam iugulatus fuit, cui VVallia posteà in Regno succedens, cum Patricio Constantio pacem iniit, atque Alanis & Vandalis sese opposuit. Pulsi itaque à Patricio Constantio Gothi è Gallia in Hispaniam: & sic à Barbarica, hâc parte, depopulatione Galliæ liberatæ fuêre. Atque hæc de Constantio ad hanc vsque diem & annum: Nam cætera quæ deinceps hunc eundem spectant, veluti quòd Placidiam (de quâ suprà) Honorij sororem vxorem acceperit, Anno 417. quod eodem Anno secundò Consul fuerit, quòd Gothi per hunc Constantium reuocati, sedes in Aquitania, à Tholosa ad Oceanum vsque acceperint Anno 418. quòd Valentinianus III. posteà Imperator ei ex Placidiâ Anno 419. natus fuerit; quòd Tertiò Consul factus fuerit Anno 420. quod Anno 421. in consortium Imperij ab Honorio ascitus fuerit, eodémque Anno, septimo Imperij mense, mortuus sit. Hæc inquam omnia, hâc *lege* posteriora sunt: de quibus interim consulendus Olympiodorus, *apud Photium*, Idacius, Prosper, Alij. Liquet itaque hunc Constantium Patricium per hos Annos in *Galliis* Magistrum militum egisse, *Gothis*, & quidem Narbonæ positis, oppositum; quos tandem Anno superiore 415. è Galliis in Hispanias fugauerit. Atque ita quadamtenus pacatæ res in Galliâ hoc tempore visæ sunt: quod *hâc lege* nominatim indicatur his verbis: *Sub clade Barbaricæ depopulationis, si qua aut per fugam, aut per congregationem infelicium populorum, indignè inuidioséque commissa sunt, ad inuidiam PACATARVM rerum callidis litigatorum obiectionibus non vocentur.* Barbarica *depopulatio*, est Gothica per Gallias: per *pacatas* verò *res* indicatur, Gothos Galliâ iam pulsos Constantij operâ. Quibus ante ab Anno 413. Gallias depopulationibus infelices eâ parte Galliarum populi vel fugâ consulere sibi, vel aliter per congregationem indignè & inuidiosè quædam committere coacti. Quorum omnium indulgentia nunc tribuitur hâc constitutione ab Honorio Imp. ad Constantium Comitem & Patricium emissa. Quæ neque ab his nunc Constantij moribus abeunt, quem Olympiodorus χρημάτων κρείττονα vocat.

Secundò, *infelicium populorum congregatio*, hâc *leg.* proculdubio nihil aliud est quàm *Bagaudarum*, siue Bagaudica congregatio, coitio Gallorum quorumdam & humiliorum, qui partim iniquitate Iudicum Romanorum oppressi, partim metu Barbarorum seu Gothorum, in societatem quandam & Corpus coierant, ipsíque semet, quantùm poterant, vindicabant; vt res iam nota est, iam inde à Diocletiani temporibus Bagaudam pro congregatione infelicium populorum tumultu populari, motu agrestium & humiliorum acceptam: (de quo videndus Eumenius *in Panegyrico pro Scholis instaurandis :* Hieronymus *in Chronico*, Victor Schoti, Eutropius *lib.9.* Orosius & Pæanius interpres Græcus *Eutropij :*) Ita Bagaudas hos, nominatim hoc ruentis Imperij tempore, per Gallias, quin & Hispanias extitisse; & Saluianus ipse Gallus tam de Galliis quàm de Hispaniis, *lib.5. de gubern. Dei*, prolixè ostendit: & Idacius *in Chron. non vno loco*, de Bagaudis Hispanis, ipse Hispanus. Cumprimis Saluianus legendus est, vbi hæc inter alia obseruentur: *Et imputatur his INFELICITAS sua: imputamus his nomen calamitatis suæ, imputamus nomen quod ipsi fecimus: & vocamus Rebelles, vocamus Perditos, quos esse compulimus criminosos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti sunt, nisi iniquitatibus nostris, nisi improbitatibus Iudicum, nisi eorum proscriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæstus proprij emolumenta verterant: Et indictiones, tributarias prædas, suas esse fecerunt.* Tandem in *Appendice Codicis Theodosiani* nuper edita extat *Constitutio 19.* ad hunc *Constantium V. Inlustrem Patricium*, sub characterismo, Anni proximi 417. aduersus eos qui libertos vt seruos emere vel inquietare, atque in seruitutem reuocare tum volebant: quod & ab *huius legis* argumento haud adeò alienum est. Verùm quid de *illâ Appendice* sentiendum sit, in *Prolegomenis* iam ostendimus.

QVORVM

BIU Cujas

QVORVM VSVS INTERDICTVS EST.

TITVLVS XV.

XI. Cod. Ivst. XLVI. vbi *Titulus* clariùs pleniúsque ita conceptus est, *Vt Armorum vsus inscio Principe interd.* &c. Est igitur hic *Titulus*; Primò, De *vsu* Armorum. Secundò, De *Fabrica* armorum fuit *suprà, titulus* 22. *lib.*10. *de Fabricensibus.* Tertiò, De commercio Armorum, *alibi.* Titulus porrò hic isto loco positus est (proximè post *Titulum de infirmandis his quæ sub Tyrannis, vel Barbaris.*) Quia ij qui arma mouent secundum Tyrannos, & Barbaros, tertium genus eorum sunt, à quibus pax publica turbatur.

¶ *De* Armorvm *vsu interdicto: Valentiniani Sen.* lex.

1. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Buleforum" Cons. Campaniæ.

Nvlli" prorsus, Nobis insciis adque inconsultis, quorumlibet" armorum mouendorum copia tribuatur." Dat. III. Non. Octobr. Altino," Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364]

NOTÆ.

* *Lex vnic. Cod. eod. tit.* Iungenda autem *huic* est *lex* 2. *supr. quibus equorum vsus concessus est, lib.*9.

"*Buleforus* sub Valentiniano Consularis Campaniæ fuit Anno Domini 364. Aliorum Campaniæ Consularium nomina repete ex *Notitiâ nostrâ.*

"siue priuato seu Pagano, siue militi, si non hic intra eam prouinciam, vbi militat, consistat; verùm intra eam Prouinciam versetur, vbi aliàs nullus miles erat: de quo mox. Quanquam neque eò respexisse puto Valentinianum: verùm ad Paganos nonnullos qui excipiendi videbantur, vel saltem excipi se volebant.

"siue ad offensionem, siue ad defensionem: & vt Interpretes barbarè, *defendibilium & offendibilium.*

"Etiam à te Consulari Campaniæ.

"*Altini* hoc tempore consistebat in Italia Valentinianus Sen. *huius leg.* Auctor, vbi & aliæ Constitutiones ab eo editæ: veluti altera illa, cuius partes sunt *lex* 16. *quorum appellat. lex vnic. de Nautis Tyberinis*: *l.*7. *de Pistoribus*: *l.*7. *de Pœnis*: quæ omnes *datæ Altino* ideò dicuntur: Nempe Valentinianus, diuiso cum fratre Imperio, Sirmio in Pannonia digressus, mox Mediolanum tendens, *Emonam, Aquileiam, Altinum, Veronam* transiisse ex Constitutionum subscriptionibus deprehenditur. Quod quidem Altinum in Prouinciâ Venetiarum erat: vid. *Victorem Schotti*, & *Itiner. Peutinger.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Sen. hæc constitutio est, non *Theodosij*, vt perperàm nonnulli eam allegant, & in his quoque Menochius, *de Arbitrariis*: de interdicto Armorum vsu, & vt vnico verbo vtar, de Exarmatione. Quæ quidem *lex* (quod primo loco hîc notandum) prolixioris constitutionis Valentinianeæ, ad Buleforum Consularem Campaniæ emissæ pars est: vnde alterum quoque caput supereſt *hoc Codice*, putà *lex* 2. *supr. quibus equorum vsus*: quæ proinde *huic legi* coassanda venit, ceu eiusdem constitutionis pars: & verò coassata *huic* nostræ magnam lucem accendit: Quin & hâc ratione varij admodum Interpretum ad *hanc leg.* (quæ *Codici Iustinianeo* quoque inserta est) errores nebulæque dispelluntur: Contrà, de verâ *huius leg.* nostræ sententiâ finéque iudicium fieri liquidò potest.

¶ Ergo Valentinianus Sen. *hâc lege*, per *Campaniam*, nominatim Italiæ prouinciam, ipse Venetiarum Vrbe, *Altini*, consistens, (de quo iam in *Notis*:) *ARMA quæcunque, illa sint à quocunque tandem, nisi suo*, [Principis] *permissu, mouerî vetat.* ¶ De ipso primum interdicto, tum de duabus illis Ampliationibus, tandem de Limitatione seu Determinatione vel etiam *Exceptione* videamus: tot enim partibus *hæc lex* constat, Tribus inquam his.

Initio, quid per Arma movere *hâc leg.* intelligendum sit, atque adeò quid hoc Interdicto contineatur, anxiè quæritur: quia, quod censent Interpretes, (& in his *Lucas de Penna*) arma multis modis mouentur, bellum gerendo, pugnam seu prælium agendo, (Arma quippe mouere, vt ait Seruius *in* 12. *Æneid.* dicuntur homines cùm hostem petunt:) seditionem aut tumultum, vim aut violentiam, aliúdve crimen committendo. Illud saltem in confesso esse debet. Primò, Non de *Fabrica* armorum hîc agi (ad quam spectat *titulus* de *Fabricensibus supr.*) Secundò, non de *commercio* armorum, (de quo est *Nouella Iustiniani de ar-*

BIU Cujas

mis 85.) Tertiò, Item non interdici hîc *possessione* armorum. Quartò, Sed neque *hâc leg.* subditos & quidem Campanos, armis multari, quod & olim deditis hostibus & vrbibus captis sæpè factum; sed & memoriâ patrum nostráque vsurpatum: quin & ad tumultum cohibendum, & exturbanda latrocinia, de quo posteà quoque aliquid. Neque quidquam contra mouere debet *d. l. 2. supr. quib. equorum vsus:* (quam *huic* coassandam diximus) quâ Valentinianus, per Campaniam pariter, interdicit *habendorum* Equorum licentiâ. Equorum quippe possessio & vsus eadem sunt; quia neque eorum possessio à vulgo, nisi ad vsum quotidianum habetur: Cæterùm, Equorum vsus olim non erat in vrbibus, quia equos in vrbibus sedere vetitum erat: neque per eas Italiæ Prouincias equorum vsus ruri erat, quia solùm tribus exercebatur: quare non habebantur equi, nisi ad vsum itineris, quod *eâ leg.* prohibetur: Si cigitur qui habere equos prohibentur, vti equis prohibentur. Quintò, Sed neque hîc per *arma mouere* intelligendum, *bellum inferre*, seu *Guerram inchoare*, quod quidam minus bellè tentant, vel etiam censent, atque adeò de bello fermè ad *hanc leg.* prolixè tractant. Quod absurdum. Quid enim? An quisquam hanc licentiam à Principe petierit; an quisquam Principum id concesserit, quomodo sanè armorum mouendorum licentiam peti quandoque à Principe potuisse, séque adeò concessurum Valentinianus *hâc leg.* ait, ibi, *Nobis insciis adque inconsultis*; id enim & à Maiestatis iure in commune recedit, & Historiæ Romanæ prorsus aduersatur. Quid quod vox *Quorumlibet* ostendit, hîc agi de armis materialiter, non metonymicè sumptis. Sextò, Non est item *hâc leg.* Arma mouere, *gladium in Palatium Principis* nominatim ferre, quod *hâc leg.* prohiberi quidam scribit, veluti Bulleng. 2. *de Imp. Rom. cap.* 16. *pag.* 134. de qua alioquin prohibitione agit Angel. *ad l. armatos. 9. π. Ad leg. Iul. de vi.* Socin. *Reg.* 48. Laudens. *tract. de Principis Priuileg.* 632. Quo sanè more nonnulli olim ad Imperatorum salutationes non admissi, nisi positis armis, & explorato à discussore sinu: de quo *Tacit. & Dio.* Quod ab *huius legis* verbis & sententia longissimè recedit; atque inter alia, quod hæc interdictio Campaniam spectet, cuius Prouinciæ Consulari ideò inscribitur: vbi sanè tum Valentinianus Imperator non erat, verùm Altini, Venetiarum Vrbe, quod *huius leg.* subscriptio docet. ¶ Tandem igitur *arma mouere* hîc est, *armis in itinere vti*; arma ἐνόδια seu vialia gestare, ὁπλοφορεῖν, ξιφηφορεῖν: de primo quidem, argumento Rubricæ, *Quorum VSVS interdictus est*; Ecquis enim altâ pace, (vt hoc æuo per Campaniam erat) alius armorum vsus fingi possit. Secundò, proprietate vocis *mouendi*, quæ propria de hoc armorum vsu & gestatione; sic Manilius huius æui Scriptor:

Aut solo vectatus equo; nunc arma mouebit.

Et in *veteri Epigrammate:*

——*Et in morem militis arma mouet.*

Et generatim signanter ea *moueri* dicuntur, quæ ab iter facientibus vsurpantur: Sic & *cursus moueri* dicitur: *l. 2. supr. de Curios. l. 11. supr. de curs. publ.* Sic & *miles moueri* quoque dicebatur, cùm iter faceret: *l. 7. d. tit. de curs. publ. Mouere* exercitus, absolutè apud Cassiodorum, *non vno loco.* (Alio quippe sensu *actio moueri* dicitur, pro intentari: *l. 4. Cod. de Præpos. Sac. Cubic. l. 3. C. de quadr. præscript.*) moueri carpentum & equos apud Pseud. Querolum *p.* 33. Quæ si Decianus sciuisset, non putasset, *mouere arma*, pro *portare inconuenienter* reddi. Tertiò, & Scriptores quoque alij huius interdicti meminere, Armorum, videlicet à priuatis non gestandorum. Mitto Ammianum Marcellinum de quo postea. Synesius quoque *epistola* 107. (quadraginta circiter post *hanc leg.* annis) scribens, ἐκ ἕξιν ἰδιώτας ἀνθρώπους ὁπλοφορεῖν. Tandem, quod validissimum, ex coniunctione *l. 2. supr. quibus equorum vsus concess.* id cùm maximè firmatur. Ita quidem, vt de ratione & fine huius prohibitionis exinde liqueat; Exinde scilicet apparet, Campaniam prouinciam à latronibus tum infestatam fuisse. *Vt*, inquit, *omnes latronum conatus debilitati conquiescerent*, (quod *eâ leg.* disertè dicitur,) duo hæc Valentinianus constitutum iuit. Primò quidem interdixit equorum vsu pastoribus, qui latrocinij infamiâ laborabant: (de quo *supr. tit. ne Pastoribus fil. dent. nutr.*) & quidem Pastoribus rei priuatæ; vt & Procuratoribus & Actoribus Senatorum. Secundò, armorum mouendorum seu gestandorum in itinere priuatis omnibus citra Principis licentiam interdixit. Hæc duo scilicet fermè instrumenta sunt opportuna patrandis fouendísque latrociniis, equi, armáque: *Arma* inquam, quod de abactoribus nominatim dicitur: *l. 1. §. 3. l. 2. π. de Abig.* Et à Paulo, *5. Sent. sub tit. de Abigeator.* apud Auctorem collationis legum Mosaïcarum. *Atroces*, inquit, *Abactores sunt, qui equos & greges ouium de stabulis vel de pascuis abigunt, si vel id sæpiùs, aut à ferro conductâ manu faciunt.* Ita enim locum illum legi oportet: *à ferro conducta manus est*, ferro seu armis instructa accinctáque.

Ergo prohibita *hâc leg.* per Campaniam ὁπλοφορία seu armorum ἐνοδίων gestatio, ad prohibenda videlicet latrocinia: Quæ causa etiam est cur hic *titulus* superiori, qui est *de infirmandis his, quæ sub Tyrannis aut Barbaris gesta sunt*, proximè cohæreat: quia post Tyrannos & Barbaros, latrones tertium hominum genus sunt, à quibus pax publica turbatur infestatúrque. Sic sanè & Iustinianus inter alia Mandata & istud Præsidibus prouinciarum inculcat: *Nouell.* 17. *cap. vltim.* περὶ τοῦ ἄλλους μηδὲ ὁπλοφορεῖν ἢ ἐχὶ φανοῖς τινὶ συγχωρήσεις. Imò sic olim tralatitium fuit, in metu tumultus vel latrocinij, vel ad ea deinceps inhibenda, telorum vel armorum, provt res esset, modò commercio, modò possessione, modò vsu, vel in commune omnibus, vel nonnullis saltem personis interdicere. Ita Cicero, *Verrin. 5.* & Valer. Max. *lib. 6. cap. 3.* Edictum L. Domitij Prætoris Siciliæ memorant, ad exturbanda latrocinia, quibus prouincia infestabatur, *ne quis telum haberet.* Sic idem Cicero, *eodem loco*, in eadem Siciliâ Edicta Prætorum, ob bellum fugitiuorum seruorum memorat, *vt ne quis seruus cum telo esset.* Ita simile Pompeij quoque Edictum memorat in ipsa Vrbe Româ, ad tumultum cohibendum. Plinius *lib. 34. cap. 14. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Claudianæ, prohibentis vllum telum esse in Vrbe.* Sic & Iustinianus, vt rixis priuatorum occurreret, priuatis & armorum fabricâ, & commercio interdixit, *Nouell.* 85. Sic variè hoc Interdictum propositum, provt scilicet vsus esset, pro ratione temporis vel etiam loci, vbi seditio vel latrocinia metuebantur: denique pro ratione personarum, à quibus metus erat. Hac sanè *lege*, cùm à latronibus metus esset, itinera Campaniæ infestantibus, Armorum vsu seu gestamine interdicendum in itinere credidit Valentinianus: vt proinde

BIU Cujas

proinde non sint hæc interdicta vnius generis, neque vnâ perticâ metienda, vel inter se commiscenda. Ergo in itinere vsu armorum, seu motione armorum interdicitur: Nam in vrbibus ipsis iam olim ὁπλοφορία prohibita: *l.1.3. π. ad leg. Iul. de vi publ.* (Quò non pertinet hæc *lex*:) In itinere verò regulariter licita olim erat: *d. l.1.* quod *hâc leg.* per Campaniam nominatim viatoribus prohibetur: & verò hoc æuo, quod iam ostendi, pariter in aliis prouinciis prohibitum erat. Quod cum à nonnullis perperam vsurparetur, per Campaniam, qui hac ratione sua latrocinia peragebant, ideò recentare hoc interdictum Valentiniano visum. Et hæc de ipso Interdicto.

II. Sequuntur *Ampliationes* duæ: Prior, ratione personarum: *Nulli prorsus*, inquit, nequidem scilicet ad domum Principis vel Senatorum pertinenti, veluti Pastoribus rei priuatæ, & Procuratoribus, & Actoribus Senatorum, vt *d.l.2.* vbi & his nominatim equorum vsu interdicitur. Neque hi scilicet à latrocinij suspicione aberant: imò insolentiores hi fermè, in Prouinciis fuêre: de quo ad *l...supr. de Iurisdict.* Quare & ad arrogasse sibi videntur, vt scilicet arma mouerent seu gestarent, fiduciâ Principalis & Senatorij nominis: quibus & ipsis id *hâc leg.* adimitur: *Nulli PRORSVS*, inquit.

¶ Cæterùm quæritur hîc, an *priuatis* tantùm, id est, non militantibus id interdicatur? an verò & militibus? Quod ne quæsitum quidem fuisset, si de Campaniâ hîc agi attendissent illi, vbi nullus tum miles erat: Alibi nil tam proprium militi in militiâ scilicet agenti quàm ὁπλοφορία: extra eam miles priuatorum iure vtitur. Hinc adeò disertè Iustinian. *d. Nou.17. cap. vltim.* τὴν ὁπλοφορίαν τῆς ἐκὶ στρατῷῶν prohiberi iubet. ¶ Cæterùm hîc nonnulli exceptionem addunt, ex *l.vltim. Cod. de Præpos. S. Cubic.* vbi Anastasius Præpositis S. cubiculi finitâ militiâ licere vult, *quotiens ad aspiciendos agros suos, vel ob aliam causam proficisci voluerint, cingulo vti.* Quod Cujacius per ξιφηφορεῖν vertit, quod minus probo. *Cingulo* quippe *vti*, non est gladium gestare, verùm insignia Magistratus in commune gerere. Aliud enim est ζώνη, aliud ξίφος. Chrysostom. *loco*, quem allegaui ad *l. vltim. supr. de Postul.* ἀπὸ τῆς ζώνης δοκιμάζομεν τὸν ἄρχοντα; ἀπὸ τῆς τῦ κυρικοῦ φωνῆς: ἀπὸ τῆς βαδίσεως ἀπὸ τῦ σχήματος: ἀπὸ τῦ ξίφους, ταῦτα γὰρ πάντα ἀρχῆς σύμβολα. Et Gregorius Nazianzenus, ἀρχὴν, inquit, τὸ μὴ ξίφους καὶ τελαμῶνος. *Cingulum* pro honore Magistratus siue Ciuili siue Militari. Cuius insignia, finitâ militiâ, deponebantur. Nisi quod singulari priuilegio Præpositis S. Cubiculi id tribuit Anastasius, *eâ lege*, quæ pars est maioris constitutionis Anastasianæ ad Eusebium magistrum officiorum: Quâ actum illi de priuilegiis eorum, qui officiis & dignitatibus vel adhuc fungebantur, vel iam functi erant: vt docet quoque *l.18. Cod. de dignitat. l.11. Cod. de Prox. Sacr. Scrin. l.2. Cod. de Comit. Consistor. l.1. Cod. de Aduoc. diuers. iudic.* (Quæ *leges* omnes inter se coniungendæ sunt, & cum *d. l. vltim. Cod. de Præpos. S. cubic.* coassandæ:) Ac nominatim militiâ finitâ, vt *d.l. vltim.* ita *d.l.1. Cod. de Aduoc.* neque tantùm in vrbe constitutorum, sed & proficiscentium, vt *d.l. vltim.* & *d. l.18. Cod. de dignitat.* Quâ id priuilegium nonnullis dignitatibus conceditur, vt sine euocatoriâ vel vrbe digredi, vel in prouinciis consistentes, ad vrbem commeare possint. Ergo & priuilegij loco, id, *d.l. vltim.* Præpositis S. Cubiculi conceditur, vt officio functi, alióque proficiscentes pristino dignitatis cingulo vti possint.

Tandem hâc generali prohibitione continentur & Ecclesiastici, seu edicto de armis non gestandis ligantur, vt decisum refert in Senatu Cathalon. Peguera *decis.56.*

¶ Altera *huius leg.* Ampliatio est respectu Armorum. *Quorumlibet*, inquit, *Armorum*, quæcunque scilicet illa sint, siue offendibilia, siue defendibilia, vt loquuntur: Cuiusmodi sunt ea quæ Synesius memorat *epist.*109. & *epist.*133. Siue eæ Lanceæ siue λόγχαι: siue κόπιδες (de quibus & Curt. *lib.*18.) siue ξίφη ἀμφήκη, id est, *gladij ancipites*: siue κορύναι, id est *clauæ*, fortè ex oleastro: siue πελέκεις ἑτερόστομοι, id est *secures*, altera parte acutæ, quas in zonis ferebant. Item cuiusmodi sunt ea quæ memorat Iustin. *Nouell. de armis* 85. *cap.*4. arcus, sagittæ, spathæ, enses, qui vocantur semispathia, zabæ, loricæ, conti, lanceæ, monocopia, sitinni, aspides, scuta, galeæ, cassides. Cùm tamen fortè nonnullorum saltem armorum vsum sibi licere oportere quidam putarent, veluti eorum, à quibus minor metus esset; Et tamen omnium promiscuè armorum gestandorum licentia *hâc leg.* admittitur: quia etsi minor metus à nonnullis armorum generibus essent, aliquis tamen esset: vt eccè & clauâ quis æquè opprimitur, atque gladio: æquè securi, atque copide aut gladio.

III. Sequitur vltimo loco *Limitatio* seu determinatio: *Nulli*, inquit, *nobis insciis atque inconsultis copia tribuatur.* Quæ formula determinatiua aliis quoque *legibus* occurrit, vt *l.1. supr. de quæstion.* (vnde desumpta est *l.nullus, Cod. ad leg. Iul. Maj.*) indicátque specialem & expressam Principis indulgentiam: Nempe permissuros sese hâc formulâ indicant Impp. nonnullis, id quod in commune vetarent, provt rem ipsi explorassent, vel etiam explorata ipsis eorum fides & integritas esset. Proinde Principali examini id reseruat, Ordinariísque Iudicibus adimit, veluti Consularibus Campaniæ, *hâc leg.* Sanè & ex Iuliani *epist. ad Leontium* 22. id ipsum discere est, nempe nonnisi Principis iussu ὅπλων χρῆσιν licitam fuisse: ea quippe epistola Iulianus Leontium in cohortem Domesticorum adscribens, ei nominatim ὅπλων χρῆσιν tribuit: ὑπερέφαντες ἔγωγε τὸν τῆς ὅπλων χρήσεως, ἀπεσείλαμεν τε παρανομίαν, ἵν' τέως τοῖς πέλας ἁρμόττει καθοτέρᾳ δέ ἐστιν αὐτὴ τῆς τῶν ἱππέων ἐγκαταλέξεως δέ σε τῶν οἰκείων σωτάγματι γίνονθ' ὃν ἀπὸ τῶν ὁπλοφορησάντων ὅτοι καὶ στρατεύσαμβόνων. ¶ Et hæc quidem est *huius leg.* sententia, vnde deinceps elucebit, quomodo ea & quatenus in vsum & praxim deduci possit, quâ miserè plerique hactenus abutuntur. De vsu videlicet armorum prohibito, vel concesso, commentantes: in quibus est & Menochius, *lib.2. de Arbitrar. cent.4. casu* 394. *à num.*18. *ad* 92. Inter quæ & illud foret, si Iudaicè & contra eius finem (quem ex *d.l.2. supr. quib. equor. vsus*, eduximus,) eam ita acciperemus, quasi non extra ordinem, necessitate publica vel priuata vrgente, arma mouere, séque & publicam disciplinam pacémque vindicare armis liceret. Quod tamen historica *huius leg.* causa refutat, & rationi naturali, omníque alij iuri contrarium est: Quo his casibus armis vti licet, de quo sunt præter notissimos Iuris textus *hoc Cod. l.2. supr. ad leg. Corn. de sicar.* & *l.14. supr. de desertor.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas* 20. *de reddito iure Armorum*: de qua mox. Quin & huc pertinet egregius Synesij locus *d. epist.*107. vbi contra eam obiectionem de qua *suprà*, excipit, pro tuendo eo quòd vsum armorum, imò & fabricæ vsurpassent Cyrenæ in patria: Quòd hostes latè omnia tene-

BIU Cujas

rent, omniáque deprædarentur, & singulis diebus ingentes populos iugularent, & interea nullus miles ad esset: ἡδύς εἶ κωλύων ἡμᾶς ὅπλα κατασκευάζεσθαι τῶν πολεμίων μὲν ἐπεχόντων, καὶ λείαν ἅπαντα ποιουμένων καὶ ἀποσφαττόντων ὁσημέραι δήμους ἀθρώους, στρατιωτῶν δὲ οὐκ ὄντων ὥστε καὶ φαίνεσθαι: εἶτα λέξεις ὡς οὐκ ἐξὸν ἰδιώτας ἀνθρώπους ὁπλοφορεῖν ἀποθνήσκειν δὲ ἐξὸν εἴπερ καὶ ἡ πολίτεια χαλεπέναι τῷ πειρομένῳ σώζεσθαι. Tandem in confesso est, interim seu interdum gladium ad occidendum hominem ab ipsis *legibus* porrigi: de quo obuia sunt loca. ¶ Quibus tamen accenseri nullo modo patior, quod vulgò hactenus fit, Ammiani Marcellini locum, *lib.* 23. *p.* 256. vbi ait; *Irruentibus tantùm armis externis legem vnam esse & perpetuam, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris:* Quo loco plerique *morem* intelligunt, quo priuato regulariter arma mouere non licet. Perperàm. Nam, vt locus ille integer ostendit, id pertinet ad omina signáque quæ ex more Gentilitio ab expeditione aliquâ seu procinctu, & vt *ibidem* loquitur, ab alieno peruadendo, desistere regulariter suadebant: à quo more recedendum ait, cùm arma externa irruerent; & proinde salus omni ratione defendenda veniret. Ergo illis verbis, *nihil renitente vi moris*, indicatur, auspiciorum & ominum, auguralísque adeò disciplinæ ratio & obseruatio. Haud alius igitur huius loci sensus est, quàm quo sensu rectè dixeris, Iudæos tandem irruentibus armis externis, salutem suam Sabbatho defendere edoctos, *nihil renitente vi moris*, vel potiùs superstitionis circa Sabbathi religionem. Quid quod & de loci illius Scriptura nondum liquet? Cum ibi ex *MSS.* nonnulli reponant, *nihil remittente vi mortis*, vt in vulgato illo, *Contra vim mortis non est medicamen in hortis.* Vtrouis modo *locus* ille legatur, quanquam priore omninò legendus mihi videtur; nihil ille ad *legem* nostram facit. Atenim huc apprimè facit datum populo Romano Anno Domini 440. ius Armorum à Valentiniano III. *Nouellâ* (inter Theodosianas) *de reddito iure armorum* 20. aduersus Gensericum Vandalorum Regem, qui superioris Anni fine Carthaginem occupauerat, cuius excursus hoc Anno metuebatur: vbi præter ea, quæ initio præfatur, hæc necessaria ad locum occurrunt: *Singulos vniuersósque nostros monemus Edicto, vt Romani Roboris confidentia ex animo quo debent propria defensare cum suis aduersus hostes, si vis exegerit saluâ disciplinâ publicâ, seruatáque ingenuitatis modestiâ, QVIBVS POTVERINT ARMIS nostrásque prouincias, ac fortunas proprias fideli conspiratione & iuncto vmbone tueantur*, &c.

FINIS.

BIU Cujas